T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

FUZÛLÎ'NİN TÜRKÇE DİVANI
EDİSYON KRİTİK VE KONULARINA GÖRE
FUZÛLÎ DİVANI

ABDULHAKİM KILINÇ
2502080447

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. A. AZMİ BİLGİN

İSTANBUL-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	: Abdulhakim KILINÇ	**Numarası**	: 2502080447
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı	**Danışmanı**	: Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN
Tez Savunma Tarihi	: 23.01.2017	**Saati**	: 14.00
Tez Başlığı	: Fuzûlî'nin Türkçe Divanı Edisyon Kritik ve Konularına Göre Fuzûlî Divanı		

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **50. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN		Kabul
2-Prof. Dr. Muhammet Nur DOĞAN		
3- Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER		KABUL
4- Prof. Dr. Kemal YAVUZ		KABUL
5- Yrd. Doç. Dr. Cemal AKSU		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Hakan TAŞ		
2- Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ		KABUL

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.06

ÖZ

FUZÛLÎ'NİN TÜRKÇE DİVANI

EDİSYON KRİTİK VE KONULARINA GÖRE FUZÛLÎ DİVANI

ABDULHAKİM KILINÇ

Çalışmamızda Fuzûlî'nin Türkçe divanının 16. yüzyıl nüshalarına dayanılarak tenkitli metninin oluşturulması ve metnin konularına göre incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada 15 farklı nüsha kullanılmıştır. Türkçe divanın daha önce Türkiye'de yapılmış önemli üç neşri de çalışmaya dahil edilmiş ve okunuş farkları aparatta köşeli parantezle gösterilmiştir.

Çalışma giriş, konularına göre Fuzûlî Divanı ve metin olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde şairin hayatı, nüshalar, varyantların tercihinde gözetilen ölçütler gibi hususlar ele alınmıştır. İkinci bölümde divan muhteva bakımından incelenmiştir. Belli başlıklar altında toplanan beyitler tasnif edilmiş ve günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Metin bölümünde Fuzûlî'nin Türkçe divanının tenkitli metni yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Divan, Divan Edebiyatı, Tenkitli Metin, Tahlil

ABSTRACT

FUZULI'S TURKISH DIVAN

EDİCT-CRİTİCAL TEXT AND FUZÛLÎ'S DİVAN BY SUBJECTS

ABDULHAKIM KILINÇ

In our study we aim to create edict-critical text of Fuzûlî's Turkish divan based on 16. century manuscripts and examination of the text according to their subjects. In the study 15 different manuscripts have been used. Three important texts of Turkish Divan published before are also incuded the study and read differences are indicated in square brackets.

Study consist of three main sections as introduction, Fuzûlî's Divan by subjects and text. In the introduction part; poet's life, manuscripts and preferred criteria in the choice of variants are handled. In the second part, divan is analysed in terms of content. Couplets gathered under certain headings are classified and transferred to today's Turkish. Text section contains critique of Fuzûlî's Turkish Divan.

Key Words: Fuzûlî, Divan, Divan Literature, Textual Criticism, Analysis

ÖNSÖZ

Fuzûlî, divan şiirinin hakkında en çok araştırma yapılan şahsiyetlerinden biridir. Şairin birçok eseri defalarca basılmış, eserlerinin farklı neşirleri hazırlanmıştır. Türkçe Divan da Türkiye, Azerbaycan, İran, Özbekistan gibi Türklerin yaşadığı coğrafyalarda farklı araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Divanın Türkiye'de üç ciddi neşri bulunmaktadır. Bu çalışmalar yayımlarına göre şöyle sıralanabilir: Abdulbaki Gölpınarlı (1948), Ali Nihat Tarlan (1950), Komisyon [Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur] (1958). Bu üç çalışmayı karşılaştırarak Fuzûlî'nin uslup ve dil özelliklerinden hareketle doğru varyantları tespit etmeye çalışan Cem Dilçin Türkçe Divanın metnine önemli katkılarda bulunmuştur.

Daha önceki çalışmalar farklı yüzyıllardan nüshaların değerlendirilmesi ile oluşturulmuştur. Biz divanın en eski nüshalarına dayanan metnini hazırlamanın sonraki yıllarda kopyalanmış nüshaların değerlendirilmesinde önemli bir işlev göreceğini düşündük. Bu amaçla 16. yüzyıl yazmalarından oluşan bir nüsha grubu oluşturduk. Belirlenen nüshalardan 15 tanesi üzerinde çalışılmıştır. Bu on beş nüshaya Gölpınarlı, Tarlan, Komisyon ve Dilçin tarafından yapılan çalışmalar da dahil edilmiştir. Onlarla çalışmamız arasındaki farklar aparatta belirtilmiştir. Gerekli görülen yerlerde varyantın tercihi ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Neşirler ve 16. yüzyıl nüshaları dışında daha sonraki asırlarda istinsah edilmiş ve şiir sayıları bakımından eksiği bulunmayan veya sınırlı sayıda eksik şiir barındıran nüshalardan bir kontrol grubu oluşturulmuştur. Çalışmaya dahil ettiğimiz nüshaların çoğunluğunun birlikte hareket ettiği ancak bizde tereddüt oluşturan durumlarda, kontrol grubu nüshalar varyantın sonraki yüzyıllardaki durumu hakkında bilgi sağlaması bakımından değerlendirilmiştir. Kontrol grubu nüshaların 16. yüzyıl yazmaları ile birlikte hareket ettikleri durumlarda nüshaların sağladıkları ile yetinilmiştir. Farklılık durumunda varyantlardan hangisinin doğru olabileceği hususunda daha ayrıntılı çalışılmıştır.

İnceleme bölümünde Divan'daki beyitler konularına göre çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmış ve günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu aktarımda oldukça serbest bir yöntem benimsenmiştir. Beyitler paragrafın dil yapısına göre anlamını koruyacak şekilde cümleye dönüştürülmüştür. Kişisel yorumlara olabildiğince az yer

verilmiş, divanın genel yapısının mümkün olan en düşük müdahale ile yansıtılması hedeflenmiştir.

Fuzûlî, Türk edebiyatının üzerinde en fazla söz söylenen şairlerinden olduğu için inceleme bölümünde ele aldığımız her başlıkla ilgili bir makale bulmak mümkün gibidir. Bununla beraber her araştırmacı beyitleri farklı bir açıdan görmüşler ve farklı şekilde sınıflandırmışlardır. Çalışmada divandaki beyitler atlanmadan sunulmaya gayret edilmiştir. Bu da zaman zaman birbiri ile zor irtibatlandırılan şiir parçalarının aynı başlık altında işlenmesi gibi bir zaruret doğurmuştur. Bu sorunu aşmak için her bir başlık birçok alt başlığa ayrılmıştır.

Bu tezi yapmaya beni yönlendiren, divan metni ile ilgili çok faydalı uyarılarda bulunan hocam Kemal Yavuz'a, yakın ilgileri ve bilimsel işaretleri ile çalışmanın oluşmasında büyük emek sahibi olan hocam A. Azmi Bilgin'e, Arapça ibare ve ifadelerin doğru okunmasında yardımlarını esirgemeyen Mehmet Yavuz'a gönülden teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN

İKİNCİ BÖLÜM

TASAVVUF

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TABİAT

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CEMİYET

BEŞİNCİ BÖLÜM

İÇTİMAİ HAYAT

KISALTMALAR LİSTESİ

age. : Adı geçen eser

bkn./bknz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

D: Cem Dilçin tarafından hazırlanan Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

G: (sadece aparatlarda) Abdulbaki Gölpınarlı tarafından hazırlanan Türkçe Divan

G: Gazel

Haz. : Hazırlayan

K : Kaside

Kt. : Kıta

Ktp. : Kütüphanesi

MKT: Mukataat

MSMT: Musammat

R: Rubai

S. : Sayı

s. : Sayfa

T: (sadece aparatlarda) Ali Nihat Tarlan tarafından hazırlanan Türkçe Divan

TD: (sadece aparatlarda) Komisyon [Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur] (1958) tarafından hazırlanan Türkçe Divan

vd. : ve diğerleri

yay.: Yayınevi

yk. : Yaprak

yyl. : Yayımlayan

TRANSKRİPT HARFLERİ

Harf	Çevriyazı
آ، ا	a, ā
ا، أ)، ء)	ʾ, a, e, i, u, ü
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s̱
ج	c
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ż, ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ᶜ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k, g, ñ
گ	g
ڭ	ñ
نك	n͡g
ل	l
م	m
ن	n
و	v, o, ō, ö, u, ū, ü
ه	h, e, a
لا	lā
ى	y, ı, i, ī

GİRİŞ

1. Fuzûlî'nin Hayatı

Fuzûlî, Türk dünyasının üzerinde en çok durulan ve hakkında en çok söz söylenen şairlerinden biridir. Hayatı, eserleri, şahsiyeti ve sanat dehası ile ilgili çok sayıda makale ve kitap yazılmasına rağmen hayatının, eserlerinin, şahsiyetinin ve sanatçı kişiliğinin birçok yönü müphemiyet perdesinin arkasına saklanmıştır. Aşk anlayışı, mezhebi, tasavvufla ilişkisi, dili, doğum yeri, doğum tarihi, iktidarlarla ilişkisi, eserlerinin sayısı gibi hususlar bunca araştırmaya rağmen herkesi tatmin edici bir açıklamaya kavuşturulabilmiş değildir. Bu konularda yazılan metinlerin çoğu ikinci el kanıtlara ve dolaylı kestirimlere dayanmaktadır. Maalesef doğrudan bu meselelerde açıklayıcı olabilecek tarihi ve biyografik veriler de elde bulunmamaktadır. Bizim elimizde de daha önce söylenmemiş ve ortaya konmamış bir belge olmadığı için bizim yapacağımız önceki araştırmacıların sağladıkları bilgileri yeniden değerlendirerek bir özet bilgi vermek olacaktır.

1.1. Doğum Tarihi

Fuzûlî'nin doğum tarihi ile ilgili birçok tahminde bulunulmuştur. Ebüzziya Tevfik[1] 1504, Süleyman Nazif[2] 1494 veya öncesi, Hamid Araslı[3] 1498 tarihlerinin Fuzûlî'nin doğum tarihi olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak bu tarihlerin yanlışlığı Fuad Köprülü, Abdülkadir Karahan ve Hasibe Mazıoğlu'nun çalışmalarıyla ortaya konmuştur.

Fuad Köprülü[4], Ebüzziya Tevfik'in yukarıda işaret edilen 1504 tarihinin hiçbir vesikaya dayanılmadan ortaya atıldığını belirtmiş ve muhtelif karinelere dayanılarak bu tarihin on-on beş sene daha evveline götürülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

---

[1] Ebüzziya Tevfik, **Numûne-i Edebiyat-ı Osmâniyye**, İstanbul, 1329, s.25-26.

[2] Süleyman Nazif, **Fuzûlî**, İstanbul, 1343, s. 21.

[3] Hamid Araslı, **Leyla ile Mecnun**, Bakü, 1958, s. 5.

[4] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 503.

Abdülkadir Karahan[5], Beng ü Bâde'nin Şâh İsmail'e Şeybek Han'ın ölümü üzerine sunulduğunu hatırlatmış ve bu mesnevinin 1510-1514 yılları arasında yazılmış olduğunu belirtmiştir. Bu mesnevi yazıldığında şairin 18-20 yaşlarında olması gerektiğini ifade etmiş ve bunların sonucunda doğum tarihinin 1495'ten önce olması gerektiğini söylemiştir. Aynı çalışmanın dipnot ile "Notlar ve Açıklamalar" kısmında Elvend Bey'e yazılan Farsça kasideden hareketle Fuzûlî'nin doğum tarihinin 1480 olması gerektiği belirtilmiştir.

Fuzûlî'nin doğum tarihi ile ilgili olarak Hasibe Mazıoğlu[6]'nun, Akkoyunlu hükümdarlarından Elvend Bey için yazılan bir kasideden hareketle kestirim yoluyla tespit ettiği 1480 tarihinin Fuzûlî'nin doğum tarihi olduğu genel kabul görmüştür. Mazıoğlu, Elvend Bey'in 1504 yılında öldüğünü, Fuzûlî'nin bu Farsça kasideyi bu tarihten önce sunmuş olması gerektiğini ortaya koymuş ve bu kasidenin üslubundan ve dönemin protokol kurallarından hareketle, Fuzûlî'nin bu kasideyi sunduğunda kasideyi sunabilecek bir yaşta (20-25) olması gerektiğini belirtmiş, böylece Fuzûlî'nin doğum tarihinin 1480 civarı olması gerektiğini söylemiştir. Ancak bu kasidenin ne zaman sunulduğu ile ilgili bir bilgiye sahip olmadığımız için varsayım Elvend Bey'in ölüm tarihi üzerinden ilerlemektedir. Bilmediğimiz bir diğer konu da Fuzûlî'nin bu kasideyi yazdığında kaç yaşında olduğudur. Bu iki husustaki bilgi eksikliğine rağmen bu varsayım doğum tarihi konusunda bize isabetli bir aralık vermektedir.

İbrahim Dakuki[7], Türkçe Divan'ın dibacesinde yer alan " menşe ve mevlidim Irak" ifadesinin ebced hesabıyla 888(1483) tarihini verdiğini ve bu tarihin hem Mazıoğlu'nun varsayımı ile hem de tarihi gerçeklerle uyum gösterdiğini belirtmiştir. Aynı makalede şairin "Irak-ı Arap" terkibini bozmasının sebebi, hem şairin doğum tarihi düşürmeyi hedeflemesi hem de Arap olmadığını belirtmeye çalışması olarak

---

[5] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 72.

[6] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî'nin Doğum Tarihi Meselesi", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.429.

[7] İbrahim Dakukî, "Fuzûlî'nin Hayatı Hakkında Bazı Yeni Tesbitler ve Arapça Divanı Üzerine Düşünceler", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 63-65.

açıklanmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi elimizde kesin veriler olmadığı için sayın Dakuki'nin verdiği tarih de mümkün aralıkta yer almaktadır. Ancak verilen hareket noktasında maalesef sorun vardır. Türkçe Divan'ın dibacesinde bu terkip ayrılmamıştır. Bizim ele aldığımız nüshalardan sadece P nüshasında "Arap" kelimesi yoktur. Diğer nüshalarda "Irak-ı Arap" şeklinde terkipli olarak yer almaktadır. Makalede bu terkipsiz ifadenin hangi kaynaktan alındığı belirtilmediği için maalesef bunun analizini de yapmak pek mümkün değildir.

Özetle Fuzûlî'nin 1480 civarında doğmuş olduğu bugün genel kabul görmüştür.

1.2. Doğum Yeri

Doğum tarihi gibi Fuzûlî'nin doğum yerini de tam olarak bilmiyoruz. Kendisinin Türkçe Divan'daki beyanından "Irak-ı Arap"da doğduğunu ve yine burada yaşadığını öğreniyoruz. Fakat bu oldukça geniş bir coğrafyaya tekabül ediyor. Irak-ı Arap'da yer alan hangi şehirde doğduğu konusu yine kestirimler yoluyla sonuca bağlanmaya çalışılmıştır. Sam Mirza ve Gelibolulu Âlî Bağdadlı olduğunu söylemişlerdir. Latifi, Âşık Çelebi[8], Ahdi, ve Beyânî'nin ondan "Bağdadi" olarak bahsetmeleri doğum yerinden çok yaşadığı bölgeye nispettendir. Hasan Çelebi, Hille'de doğduğunu, Riyâzî de Kerbelâlı olduğunu belirtmiştir. Türkçe Divan'ın ön sözünde, Kerbelâ toprağının diğer memleketlerin iksirinden şerefli olduğunun malum olduğunu ve şiirinin derecesini yükseltenin gerçekte bu anlayış olduğunu belirtmiştir. Yine Farsça Divan'ın ön sözünde şiirlerinin Necef ve Kerbelâ toprağından yetiştiğini, Bağdad'ın suyu ve havası ile beslenip geliştiğini belirtir. Maalesef şairin bu sözleri de bize doğum yeri ile ilgili net bir bilgi vermez. Çünkü burada bahse konu olan şairden çok şiiridir. Şair, şiirinin hangi iklimde ve hangi hava içerisinde oluştuğunu bize söyleyerek aslında metaforik olarak şiirinin alt yapısına göndermede bulunmaktadır. Bu sebeple divan ön sözlerinden bir sonuca varmak mümkün değildir.

Muallim Naci[9], Faik Reşad[10], Şemsettin Sami[11], Gibb[12], Süleyman Nazif[13] Fuzûlî'nin Hilleli olduğunu kaynak belirtmeden söylemişlerdir.

---

[8] Aşık Çelebi, **Meşâirü'ş-Şuarâ**, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010, s. 1198.

[9] **Esâmî**, İstanbul, 1308, s. 248.

Köprülü[14], E Berthels tarafından yayımlanan Fuzûlî'nin Arapça şiirleri arasında rastlanan "kaannâka hülliyyun ve arzuka bâbilu" mısraına, Sâdıkî'nin "Hille'de mutavattın bolurlar[15]" ifadesine ve belirtmediği "diğer kaynakların" şehadetlerine dayanarak Fuzûlî'nin Hille'de doğduğuna ve ömrünün büyük bir kısmını orada geçirdiğine hükmetmiştir. Ancak ne Sâdıkî'nin ifadesinden ne de Arapça mısradan bu sonuca varabilmek mümkündür. Bu ifadelerin ikisi de şairin yerleştiği, yaşadığı yer anlamında kullanılmış olabilir. Buradan doğum yerinin Hille olduğu sonucuna ulaşmak çok zordur.

Ali Nihad Tarlan[16], Abdülbaki Gölpınarlı[17] ve Abdülkadir Karahan[18] şairin Kerbelâ'da doğduğu fikrindedirler.

Abdülkadir Karahan, Sâdıkî-i Kitâbdar'ın " İbrâhîm Hân hidmetide Bağdadga barup…[19]" ifadesinden hareketle Bağdad'ın Fuzûlî için "diyar-ı gurbet" olduğunu söylemiş ve böylece Bağdad'ı elemiştir. Doğrusu Fuzûlî'nin doğum yerinin Bağdad olmadığı hususunda bir görüş birliği vardır. Fuzûlî'nin Bağdad'a sonradan geldiği kabul edilmiştir.

---

[10] **Tarih-i Edebiyat-ı Osmanî**, İstanbul, 1308, s. 338.

[11] **Kamusu'l-Alam**, C. 5, İstanbul, 1314, s. 3416.

[12] **A History Of Ottoman Poetry**, C 3, London, 1904, s. 71.

[13] **Fuzûlî**, İstanbul, 1926, s. 16.

[14] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 503.

[15] "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, , 2012, s. 246.

[16] Ali Nihad Tarlan'ın da Kerbela fikrine sıcak baktığına Karahan'ın çalışmasında işaret ettikleri bir konferanstan anlıyoruz: Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 69.

[17] Abdülbaki Gölpınarlı, **Fuzûlî Divanı**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1948, s. VI-VIII.

[18] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 72.

[19] "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012, s. 245.

Karahan, Hilleli olduğu ile ilgili iddiaları da değerlendirir ve tenkit eder. Fuzûlî'nin Hilleli olduğunu söyleyenlerin esaslı bir vesikaya dayanmadıklarını belirtir. Fuzûlî'nin Hilleli olduğunu ispat için ortaya konan Hilleli bir şaire ait "Şimdi Hille'de iki şair vardır: Fazlî oğul, Fuzûlî baba" mısralarının Fuzûlî'nin Hille'de doğduğunu değil orada mukim olduğunu gösterdiğini söyler. Bu hususta ortaya konan bir diğer delil de Fuzûlî'nin babasının Hille müftüsü olduğu yönündeki rivayetlerdir. Karahan, bu rivayetin eski kaynaklarda bulunmadığını, Ebüzziya Tevfik'in bu rivayeti neye dayanarak ortaya attığının da bilinmediğini söyler. Fuzûlî'nin Hilleli olduğunu söyleyenlerin dayandıkları, Sadıkî'nin "Hille'de mutavattın bolurlar[20]" ifadesinin de doğumdan çok ikamete işaret olduğunu vurgular. Karahan, böylece Hilleli olduğu hakkındaki görüşü de çürütmeye çalışır.

Karahan, Fuzûlî'nin Kerbelâ'da doğduğu ile ilgili iddialarını onun eserlerine dayandırır. İlk dayanağı Fuzûlî'nin Türkçe Divan'ıdır. Türkçe Divan'ın dibacesindeki "li'llāhi'l-ḥamd ve'l-minne ki ḫāk-i Kerbelā sāyir memālik cevāhirinden eşref olduġı maᶜlūmdur ve rütbe-i şiᶜrümi her yirde bülend iden ḥaḳīḳatde bu mefhumdur" ifadesinde araya karışan manzum ve mensur küçük parçalar hazfedildiğinde "menşe ve mevlidim" tabirine "hak-i Kerbela"nın tekabül ettiği görülmektedir der. Ancak yazarın birbirine bağladığı bu iki ifade birbirinden farklı iki parçada ve farklı bağlamlarda kullanılmıştır. "Menşe ve mevlidim" ifadesi kendi kökeninden bahsettiği pasajda geçmektedir. "Hak-i Kerbela" ise şiirinden bahsedilen pasajda sarf edilmiştir. Fuzûlî, nesirde bağlam veya parağraf değişimlerini genellikle araya bir nazım parçası atarak yapmıştır. Bu sebeple bağlamı birbirinden farklı bu iki ifadeyi "zaid" ifadeler görüp atmak biraz önce yazar tarafından eleştirisi yapılan iddialardan daha zayıf bir iddia ortaya çıkarmaktadır. İkinci olarak yazar, Farsça Divan'ın dibacesinde yer alan ve bulunduğu yeri tasvir eden bir parçadan hareketle burada tasvir edilen yerin ancak Kerbela olabileceğini söylemiştir. Ancak bu da oldukça zayıftır. Çünkü burada psikolojik yaklaşım vardır ve şair bu ruh durumu ile çok güzel bir mekânı da dert ve acı mekânı olarak görebilir. Yazar, Farsça Divan'da yer alan "şiirlerim Kerbelâ

[20] "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012, s. 246.

sahasında Necef toprağında doğup Bağdad havasında yetişmişlerdir." İfadesinden hareketle iddiasını güçlendirmeye çalışır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi burada da söz konusu olan "şiir"dir. Farsça mukaddimenin sonunda yer alan aynı doğrultudaki "Kerbela toprağı makamım olduğu için Fuzûlî, nazmım nereye varırsa ona hürmet yerinde olur; bu kölenin şiiri toprak, fakat Kerbelâ toprağıdır." nazım parçasını da delil olarak gösterir. Yazar, Türkçe Divan'ın bir yazmasında geçen bir kıtayı da Fuzûlî'nin Kerbela ile ilişkisini göstermesi bakımından çalışmasında zikreder. Kerbela'nın tarihi, toplumsal, psikolojik, dini arka planı göz ardı edilerek sadece Fuzûlî'nin doğumu bakımından meseleye yaklaşmak oldukça hatalıdır. Şairin kendisini değil şiirini Kerbela'ya nispet etmek için bu kadar çok göndermede bulunması ancak bu arka plan sayesinde anlaşılabilir. Bu sebeple Karahan tarafından ortaya konan ve onun Kerbela'da doğduğuna işaret sayılan deliller açık ve doğrudan böyle bir işarette bulunmamaktadırlar.

Abdülbaki Gölpınarlı da hazırladığı Türkçe Divan'ın girişinde aynı delillerden hareketle Fuzûlî'nin Kerbela'da doğduğunu söylemiştir.

Kerküklü yazarlar, kaynaklarda bahsedilmeyen bir başka iddiayı gündeme taşımışlar ve Fuzûlî'nin Kerküklü olduğunu söylemişlerdir. Bu husustaki iddiaları, bu görüşü paylaşan İbrahim Dakuki'nin bildirisi üzerinden değerlendirmeye çalışacağız.

Dakukî, Fuzûlî'nin etnik kökeninden ve dilinden hareketle onun Kerkük veya dolaylarından olduğunu iddia etmiştir.[21] Bu iddiasını kuvvetlendirmek için Hıdır Lütfi, Mola Sâbir, Reşit Âkif Hürmüzlü, Hâkim Mustafa Rejioğlu, Atâ Terzibaşı gibi Kerküklü yazarlara da atıfta bulunmuştur. Ancak bu iddia "var" olan delillerden çok "yok" olanlar üzerine inşa edilmiştir. Yazar, Fuzûlî'nin Bayat aşiretinden olmasından hareket etmiş ve Bayat aşireti mensuplarının toplu olarak yaşadıkları bölgenin Kerkük ve civarı olduğunu belirtmiş; yine Basra civarında da Bayatların bulunduğuna dair tarihi bilgilerin bulunduğunu fakat Kerbela, Hille, Necef ve Bağdad'da Bayat kabilesinin yerleştiğine dair bir bilgi olmadığını söylemiş ve buna dayanarak şairin Kerküklü olması gerektiğini söylemiştir. Ancak bu akıl yürütme

[21] İbrahim Dakukî, "Fuzûlî'nin Hayatı Hakkında Bazı Yeni Tesbitler ve Arapça Divanı Üzerine Düşünceler", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 55.

hatalarla doludur. Öncelikle böyle bir akıl yürütme yapabilmek için tarihi kayıtların Bayatların yerleştiği yerlerin tam bir kaydını tuttuklarının kesin olması gerekir. İkinci olarak hiçbir Bayat aşireti mensubunun aşiretten uzak bir yerleşim birimine yerleşmediğinin kesin olması gerekir. Üçüncüsü hiçbir Bayat aşireti mensubunun devlet işlerinde görev almadıklarının tespiti ve bu görevle başka şehirlere atamalarının yapılmadığının bilgisi olmalıdır. Fuzûlî'nin en az dört şehir gezdiğini, bazılarında ikamet ettiğini biliyoruz. Peki bunu neden Fuzûlî'nin dedesi veya babası yapmamış olsun? Fuzûlî'nin atalarından birinin gidilen bu şehre yerleşmesi neden garip olsun?

Yazarın iddiasını ispat için ortaya koyduğu ikinci delil yukarıdakinden de zayıftır. Yazar Fuzûlî'nin Farsça Divanı'ndaki bir kıtada yer alan "Ben zavallı, anadan doğduğum günden beri yampiri gidişli felekten, gam ve guşadan gayrı bir şey görmedim. Hikmet çobanı beni bu zayıf vücudumla kaba ve densiz Araplar'ın arasına attı."[22] İfadesinden hareketle Fuzûlî'nin Türkmenler arasında doğduğunu Arapların arasına daha sonradan geldiğini iddia etmektedir. Ancak bu kıta Fuzûlî'nin Araplar arasında doğduğunu ispat için de kullanılabilir. Çünkü şair, "doğduğum günden beri" diyerek buna işaret etmiş olabilir. Bizim böyle bir iddiamız yok; ancak yazarın iddiasının zayıflığını göstermek için böyle bir yorum da yapılabilir.

Sayın Dakukî, bunun gibi başkaca deliller de sıralamaktadır. Hepsinin üzerinde uzun uzun durmak yersiz olur kanaatindeyiz. Sadece şunu belirtmekle yetinelim ki sayın yazarın ortaya koyduğu delillerin ve akıl yürütmelerin hiçbirisi sağlam bir temel üzerinde yükselmemektir.

Bu tartışmalardan Fuzûlî'nin doğum yeri olarak Necef ve Bağdad'ın pek zikredilmediğini, araştırmacıların bu iki şehir üzerinde pek durmadıklarını anlıyoruz. Geriye kalan Hille, Kerbela ve Kerkük şehirlerinden Kerkük'ün ne şairin eserlerinde ne de eski kaynaklarda anıldığını görüyoruz. Böylece elimizde Hille ve Kerbela kalmaktadır ki bu ikisinden hangisinin Fuzûlî'nin doğum yeri olduğunu söylemek, eldeki bilgilerle imkânsızdır. Çünkü her iki şehir için de ortaya konan deliller ikincil niteliktedir ve hepsi bir başka şekilde de yorumlanabilir keyfiyettedir.

[22] İbrahim Dakukî'den naklen Hasan Âlî Yücel: op. cit. s.2.

1.3. Künyesi

Katip Çelebi dışındaki eski kaynaklarda şairimizin adı genellikle " Fuzûlî-i Bağdadî" veya "Mevlana Fuzûlî" olarak geçer. Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zunûn[23]'da "Mehmed b. Süleyman" notunu düşerek onun asıl adının "Mehmed" babasının adının da "Süleyman" olduğunu söylemiş olur. Katip Çelebi'den sonra yazılan kaynaklarda da şair, "Mehmed b. Süleyman" olarak anılır. Kaynaklarda bunun hilafına başkaca bir kayıt olmadığı için Fuzûlî'nin adı ve babasının ismi hususunda bir görüş birliği olduğu söylenebilir. Fuzûlî'nin babasının Hille müftüsü olduğu yolundaki rivayetler hiçbir kaynağa dayanmamaktadır.[24]

"Fuzûlî" şairimizin mahlasıdır. Malum olduğu üzere eski şiirimizde her şairin bir mahlas edinmesi gelenektendir. Bu şiir yazan kişinin şair kimliği ve ismidir. Mahlaslardaki en büyük sorun seçilen ismin başkaları tarafından da kullanılması ve bunun yol açtığı karışıklığın şairlerin doğru değerlendirilmelerine engel olmasıdır. Mehmed b. Süleyman'ın niçin kendisine "Fuzûlî" mahlasını seçtiği tam da bu sorunla bağlantılıdır. Farsça Divan'ın dibacesinde mahlas seçme sürecini oldukça net anlatır:

"Doğru söylemek icabederse işte bu çekinme şimdiki mahlâsımı almama sebep oldu. Zira şi're başladığım zamanlar her gün bir mahlâsı beğeniyor, bir müddet sonra aynı mahlâsı kullanan bir şa'ire rastlayıp aldığım mahlâsı değiştiriyordum. Nihayet anlaşıldı ki benden evvel gelen şa'ir dostlarım ibarelerden ziyade mahlâsları kapışmışlar. Düşündüm, eğer şi'irde başkaları ile müşterek bir mahlâs alırsam muvaffak olamadığım takdirde bana yazık olur. Muvaffak olursam mahlâs ortağıma zulüm etmiş olurum. Bu benzerliği ortadan kaldırmak için (Fuzûlî) mahlâsını aldım ve ortaklarımın bana zulüm edip beni muztarib etmelerinden kurtulmak için mahlâsımın himayesine sığındım. Bu lâkab kimsenin hoşuna gitmiyeceği için bir başkasının bana ortak çıkarak beni rahatsız etmiyeceğine karar verdim. Hakikaten de bu lâkabı almakla ortaklıktan bana gelebilecek üzüntülerin kapısını kapadım ve şi'irlerin karışması endişesinden kurtuldum.

---

[23] Katip Çelebi, **Keşfü'z-Zunûn**, Haz. Şerefeddin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, İstanbul, 1941, C 1, s. 198, 225, 645, 805, 914, C2 s. 1075, 1571, 1719, 1742.

[24] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 73.

<<Şiir>>:

Kötü nam almam beni halk arasına karışmakdan uzak tuttu. Bu suretle kendi köşeme çekilip hüner elde etmekle meşgul oldum. Allaha şükür olsun fena sandığım şey iyi çıktı. Dikenim gül, toprağım altın, taşım da mücevher oldu.

Filvaki bu mahlâs birçok cihetlerden tam benim istediğim gibi oldu, davama çok uygun düştü. Evvelâ: ben âlemde tek kalmak isteyen bir insandım. Bunu mahlâsım te'min etti, ferdiyetimin eteği ortaklık elinden kurtuldu.

İkincisi: ben bütün ulûm ve fünunu nefsimde toplamış bir insan olmak için çalışıyordum. Bunu ifade eden bir mahlâs bulmuştum. Zira <<Fuzûlî>> lûgatte ulûm ve fünun gibi fazlın cem'idir. <<Fuzûlî>>nin halk arasında öteki mânası edebe muhâlif harekettir. Bundan daha edebe muhâlif ne hareket olabilir ki kadri yüksek âlimlerle pek az beraber bulunduğum, merhametli sultanlar tarafında yetiştirilmediğim, seyahatten nefret ettiğim halde daima aklî bahislerde hakîmlerin muhtelif hükümlerine i'tiraz eder; naklî mes'elelerde fakihlerin mücadelelerine karışır; edebiyatın muhtelif şubelerinde her şubenin üstadı ile ibarelerin güzelliği, edanın letafeti hususlarında münakaşaya kalkışırım. Her ne kadar hareket, Fuzûlî'nin kemaline alâmettir, amma Fuzûlîliğin (fodulluğun) da son derecesine işarettir.

<<Şiir>>:

Devran; ilim, irfan ve edeb elde etmek için ne kadar çalıştığımı gördü. Bu husustaki azim ve gayretimi dünyadaki diğer insanların hareketlerine aykırı gördüğü için âlemde bana <<Fuzûlî>> adını verdi.''[25]

1.4.Fuzûlî'nin Soyu

Fuzûlî'nin aslen Türk olduğu ve Oğuzların Bayat boyuna mensup olduğu bugün için araştırmacıların üzerinde anlaştıkları bir husustur. Ancak 20. yüzyılın başında bu konuda da bazı farklı görüşler olduğu dikkat çekmektedir. Rıza Tevfik onun Fars asıllı olduğunu; A. E. Krımskiy, C. Huart, Minorsky ise onun aslen Kürt olduğunu iddia etmişlerdir.[26] Arap olduğunu söyleyen yoktur ki eserlerinin dil

---

[25] **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s.6-7.

[26] Bu husustaki tartışmalar için bkz.: Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 113-121./ Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 503-504./ Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.396.

özellikleri dikkate alındığında şairin en başarısız örnekleri Arapça eserleri ile verdiği görülür. Sanırız bu münasebetle de Araplığını iddia eden olmamıştır. Buna karşın en başarılı olduğu dil Türkçe'dir. Hem Farsça hem Türkçe Divanların dibaceleri hem de Hadîkatü's-Süedâ'nın sebeb-i telif bölümü okunacak olursa onun Türk olduğundan şüphe edilmez. Sadıkî, Fuzûlî'den bahsederken "Mevlânâ Fuzûlî Bayatdur[27]" diyerek onun aslına işaret etmiştir. Bayat aşiretinin bir Türk aşireti olduğu açık bir şekilde ortadır. Fuzûlî'ye farklı köken arayanların ortaya ciddi bir delil koyamadıkları da görülür.

1.5. Eğitimi

Ahdî, Fuzûlî'nin tefsir, hadîs, hikmet, hendese ve heyette bilgi sahibi olduğunu ifade eder. Fuzûlî'de Türkçe Divan'ın dibacesinde "rişte-i silk-i şiᶜrüm cevāhir-i ᶜilmden ᶜārī gerden-bend-i ᶜālem ola zīrā ki ᶜilmsiz şiᶜr esāssız dīvār olur ve esāssız dīvār ġayetde bī-iᶜtibār olur pāye-i şiᶜrümi ḥilye-i ᶜilmden muᶜarrā mūcib-i ihānet bilüp ve ᶜilmsiz şiᶜrden ḳāleb-i bī-rūḥ gibi teneffür ḳılup bir müddet naḳd-i ḥayātum ṣarf-ı iktisāb-ı fünūn-ı ᶜulūm-ı ᶜaḳlī ve naḳlī ve ḥāṣıl-ı ᶜömrüm bez̠l-i iḳtinā'-ı fevāyid-i ḥikemī ve hendesī ḳılmaġın mürūr ile le'ālī-i aṣnāf-ı hünerden şāhid-i naẓmuma pīrāyeler mürettеb ḳıldum ve tedrīc ile tetebbuᶜ-ı tefāsīr ü eḥādīs̠ idüp fażīlet-i şiᶜre mez̠emmet isnādı töhmet olduġunuñ ḥaḳīḳatin bildüm" diyerek akli ve nakli ilimleri tahsil ettiğini, hikmet, hendese, tefsir ve hadîs ilimlerini öğrenmeye gayret ettiğini belirtmiştir. Fuzûlî; Türkçe, Farsça ve Arapça'yı öğrenmiş her üç dilde de eserler vücuda getirmiştir. Şairin eserleri incelendiğinde devrin ilim dallarına ait birçok kavram, terim ve göndermelere rastlanır. Bu durum Fuzûlî'nin eğitimli bir insan olduğu hususunda şüpheye yer bırakmamaktadır. Ancak nasıl bir eğitim aldığı muammadır. Düzenli bir eğitim almış mıdır yoksa kendisini mi yetiştirmiştir? Türkçe Divan'ın dibacesi bu soruya net bir cevap vermemekle beraber şairin kendisini yetiştirmiş olmasının daha muhtemel olduğunu düşündürmektedir. Fuzûlî'nin düzenli bir eğitim aldığı ile ilgili rivayetler de vardır. Şairin edebî ilimleri Habîbî'den, Arapçayı Rahmetullah'tan öğrendiği ve Rahmetullah'ın kızına âşık olup onun için bir murabba yazdığı hiçbir şekilde doğrulanamayan rivayetlerdir. Aynı

[27] "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012, s. 245.

şekilde onun Danişmentliği dolayısıyla "molla" ünvanını aldığı da kaynağı bilinmeyen rivayetlerdendir.[28]

Fuzûlî'nin eğitim hayatı ile ilgili Türkçe Divan'da yer alan "*Çün zevraḳ-ı vücūdum bādbān-ı ṭabīᶜat birle deryā-yı ġaflet-i ṭufūliyyetden sāḥil-i idrāk ü iḥsāsa yetdi ve taḥrīk-i hevā ve heves birle āteş-i ṣabavet iştiᶜāl bulup ḥarāreti cān ü cānāna te'ṣīr itdi rāyiż-i iḳtiżā-yı kemāl-i maᶜnevī ᶜinān-ı tevsen-i iḳbālümi cānib-i iktisāb-ı ādāba münᶜaṭıf ḳılup ve āfitāb-ı ḥikmet cevher-i ṭabᶜuma eṡer-i taḥṣīl-i maᶜārif ṣalup raġbet-i kesb-i edeb ḳılduḳda ve gül-i baḫtum kesb-i hüner hevāsıyla açılduḳda maᶜden-i cevāhir-i iktisāb-ı kemālüm bir debistān-ı cennet-nişān idi ki ṣaḥn-ı laṭīfi ṣufūf-ı ġılmānla ḫuld-ı berīnden ḫaber virürdi ve maṭlaᶜ-ı aḫter-i ḥuṣūl-i iḳbālüm bir mekteb-i müheẕẕib idi ki feżā-yı şerīfi serv-ḳad ṣanemler birle cāna cinān müjdesin yetürürdi*" pasajı bize oldukça sanatlı bir şekilde onun öğrenim gördüğü okul hakkında bilgi verir. Hem Mazıoğlu[29] hem de Karahan[30] bu pasajdaki okul tasvirinin Leyla ile Mecnun'daki okul tasviriyle benzerliğine dikkat çekerler ve Fuzûlî'nin Leyla ile Mecnun'da kendi gittiği okulu tasvir ettiğini söylerler.

Köprülü[31], Sâdıkî'ye dayanarak Fuzûlî'nin İbrahim Han maiyetinde Bağdad'a geldiğini ve onun Kanuni ordusu karşısında mağlup olarak Irak'a dönüşünde, Hille'de kalıp zahiri ilimleri tahsile çalıştığını ve az zamanda kemale erdiğini belirtir.

Fuzûlî'nin ilme verdiği önem onun eserlerine bakıldığında rahatça anlaşılabilir. Türkçe ve Farsça Divanlarında ilmin önemi ve kendisinin ilimle ilişkisi hakkında dönemin ilim anlayışıyla uyumlu pasajlar yer alır. Farsça Divan'ında yer alan bir kıtada malın, makamın önemsizliğinden bahsettikten sonra " Sürekli baki kalacak bir

---

[28] Bkz. Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.396./ Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 76./ Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yay., 2004, s. 504.

[29] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.435.

[30] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 77.

[31] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 504.

fazilet istiyorsan ilme çalış, ilim tahsilinden ar etme"[32] der. Bir diğer Farsça şiirinde "Ululuğun ve şerefin mayası ilim ve edeptir" der.

1.6. Fuzûlî'nin Ailesi

Fuzûlî'nin Fazlî[33] adında bir oğlu olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Ahdî, Fazlî'nin zahiri ilimlerle meşgul olduğunu, Türkçe, Farsça, Arapça eserler yazdığını, muamma ve tarih düşürmede kuvvetli olduğunu belirtir[34]. Şairi bilinmeyen Farsça bir kıtada "Şimdi Hille'de iki şair vardır. Fuzûlî baba, Fazlî de oğludur. Dünyanın bütün işleri tersinedir. Fazlî baba, Fuzûlî oğul olmalıydı." Fazlî'nin babası kadar değerli bir şair olmadığı ifade edilmiştir. Kaynakların Fazlî'den çok fazla bahsetmemesi de onun babası ayarında bir şair olmadığını göstermektedir.

Köprülü[35], "988'de Irak'ta Hristiyanların siyah ve Yahudilerin kızıl külâh giymeleri hakkındaki resmî emir dolayısıyla Fazlî'nin bir kıt'a yazarak, ᶜ Kızılbaşları Yahudiler ile bir tutması' üzerine, Safevî tabiiyetindeki Türk şâirlerinden Tekelû kabilesine mensup Şânî'nin, galiz bir kıt'a ile ona cevap verdiğini biliyoruz. (Muhammed Ali Terbiyet, Dânişmendân-ı Azerbaycan, Tahran, 1314, s. 299) ki bu kayıt Fazlî'nin bu tarihte henüz hayatta olduğunu anlatıyor." diyerek Fazlî'nin 988 (1580)'den sonra öldüğünün muhakkak olduğunu belirtir. Ayrıca burada anlatılan olayın Fuzûlî'nin mezhebinin tespiti ile ilgili kullanılıp kullanılamayacağı da ayrı bir tartışma konusudur.

1.7. Bağdat ve Civarında Hâkim Olan Güçler ve Fuzûlî ile İlişkileri

Fuzûlî'nin hayatı hakkında pek fazla bilgimiz olmasa da onun yazdığı kasidelerden ve tarihi kayıtlarda bölgeye hâkim olduğu görülen yapılardan hareketle

---

[32] **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s. 192-193.

[33] Fazlî hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Ahdi, **Gülşen-i Şuara**, Haz. Süleyman Solmaz, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005, s.476./ Bağdadlı Ruhî, **Divan**, 1287, 58, 155./ Nazmi-zade, **Gülşen-i Hülefa**, Haz. İbrahim Müteferrika, İstanbul, 1143, s. 64-65./, İsmail Hikmet Ertaylan, **Azerbaycan Edebiyatı Tarihi**, C II, s. 146-153.

[34] Ahdi, **Gülşen-i Şuara**, Haz. Süleyman Solmaz, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005, s.476.

[35] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 507-508.

nasıl bir ortamda yaşadığı ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunulmuştur. Bunlardan en dikkat çekici olanı hiç kuşkusuz "Muşa'şa'lar"dır.[36]

İbrahim Dakukî[37] Necef, Kerbela, Hille ve Bağdat'ın Müşa'şa'î akımının etkisi altında kaldığını belirttikten sonra onların inanç sistemleri hakkında da bilgi vermiştir. "Maddeyi vücudun asıl illeti sayan, toprakları halk arasında âdil bir şekilde dağıtarak sınıf ayrımını ortadan kaldırmakla sosyal değişimi amaçlayan" bir tarikattır. Dakukî'nin verdiği bilgilere göre Muşa'şa'lar ilginç bir fikir karışımının ürünüdürler. Dakukî, onların hem Hurufî hem "Aliyullahî" hem Mu'tezile hem İhvanu's-Safa hem Batınî hem de Safevî düşüncelerin etkisi altında kaldıklarını söylemektedir. Bu karma bize Şii-Batınî yeni bir inanç sitemi olan Muşa'şa'îliği verecektir.

Fuzûlî'nin hayatı, inancı ve şahsiyeti bakımından Muşa'şa'lar'ın önemi Hille, Necef, Kerbela gibi şehirleri ele geçirdikleri 1456 tarihinden sonra artmaktadır. 1480

---

[36] Muşa'şa'lar hakkında maalesef çok az bilgiye sahibiz. Osman Gazi Özgüdenli'nin İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı "Muşa'şa'lar" maddesi konuyla ilgili genel bilgileri içermektedir. Bu maddeden özetleyecek olursak: Muşa'şa'ların kurucusu Seyyid Muhammed b. Felâh, Vâsıt'ta doğdu. Hille'de Şii âlim Cemâleddin ibn Fehd'in yanında eğitim gördü. Dini düşünceleri üvey babası olan Şeyh Ahmed'in yanında şekillendi. İmam Musa Kazım'ın soyundan geldiğini söyleyen Seyyid Muhammed, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin yerde ve gökte devreden bir sır, Hz. Muhammed'in bir peygamber olarak hakikatin bir perdesi, kendisinin de diğer peygamberler gibi bir peygamber ve mehdi olduğunu iddia etti. Görüşlerini önce Vâsıt (844/1440), Dûb gibi şehirlerde yaymaya çalışır. Bir yıl sonra Timurlular'ın hâkimiyeti altındaki Haviza'ya yerleşmeyi başardı (845/1442). Basra ve Vâsıt'a girmeye çalıştı fakat başarılı olamadı (858/1454). Daha sonra oğlu Seyyid Mevlâ Ali Vâsıt, Hille, Necef ve Kerbela'yı ele geçirdi, Ba'kûbâ ve Selmân Fârisî'yi yağmaladı (860/1456). Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah'ın müdahalesi üzerine geri çekildi. Mevlâ Ali, Karakoyunlular'dan Pir Budak'ın hâkimiyetindeki Luristan'da bulunan Kuhgîlûye'de faaliyetlerini yaymaya çalışırken öldürüldü (861/1457). Mevlâ Ali'nin, Hz. Ali'nin uluhiyyetin ta kendisi olduğunu ve onun kendisine geçtiğini iddia ettiği ifade edilmiştir. Seyyid Muhammed'in oğlu ve halefi Sultan Muhsin, Karakoyunlular ve Akkoyunlular arasındaki mücadelelerin yarattığı boşluktan yararlanarak Bağdad civarını, Basra körfezini ve Lur dağlarını ele geçirmiştir. Sultan Muhsin'in vefatından (905/1500) hanedan içinde karışıklıklar çıkmıştır. Muşa'şa'ları zındıklıkla itham eden Şah İsmail hanedan üyelerini ya öldürttü ya da kendisine bağladı (914/1508). Şah İsmail'in ayrılmasının ardından Sultan Muhsin'in oğlu Felâh Haviza'yı yeniden idaresi altına aldı. Safevilerin Çaldıran'dan büyük bir darbe almalarından sonra Muşa'şa'lar Huzistan'ı yeniden ele geçirdiler. Safevilerin kısa sürede toparlanmaları üzerine onlara bağlılıklarını sunmak durumunda kaldılar. Muşa'şa'lar Safeviler'e tabi valiler olarak varlıklarını sürdürdüler. Özgüdenli Osman Gazi, "Muşa'şa'lar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 32, Ankara, TDV Yayınları, 2006, s. 155-156.

[37] İbrahim Dakukî, "Fuzûlî'nin Hayatı Hakkında Bazı Yeni Tesbitler ve Arapça Divanı Üzerine Düşünceler", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 53-54.

tarihi civarında doğduğunu kabul ettiğimiz Fuzûlî'den 24 sene önce Muşa'şa'lar Fuzûlî'nin doğduğu, büyüdüğü ve eğitim gördüğü bölgeyi ele geçirmişlerdi. Ancak Muşa'şa'ların bölgede ne kadar süre kaldıkları, etkilerinin derinliği ve Fuzûlî ile temasları konusunda maalesef elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. İbrahim Dakukî, şairin Berthels tarafından yayımlanan Arapça kasidelerinin Ali b. Muhsin b. Muhammed b. Falah'a sunulduğunu, bu kasidelerde bahsi geçen "Ali"nin "Ali b. Ebu Talib" değil, Muşa'şa'ların hükümdarı "Ali b. Muhsin b. Muhammed b. Falah" olduğunu söylemektedir. Bu iddiasını da bu kasidelerde tekrar eden kavramların Muşa'şa'î kavramlar olmalarına dayandırmaktadır. Kasideleri bu varsayımla gözden geçiren Dakukî şiirlerde birçok Muşa'şa'î unsur ve telmih bulmuştur. Ancak bizim İslam Ansiklopedisi'nden özetlediğimiz bilgiler ve tarihler ile sayın Dakukî'nin verdiği bilgiler arasında bazı farklılıklar vardır. Muşa'şa'ların Irak-ı Arab'ı bir dönem ele geçirdikleri bilinse de burada ne kadar kaldıkları ve halk arasında ciddi bir destek bulup bulamadıkları başka bir tartışma konusudur. Ayrıca Fuzûlî, Ayas Paşa'ya sunduğu bir kasidede, Paşa'yı Muşa'şa' mülkü olarak tanımladığı Cezayir ve Basra'da şer ve fitne kaynağı olan Âl-i Kaş'am idaresine son verdiği için övmektedir.[38] Bu durum yine "takiye" ile açıklanmaya çalışılabilir. Ancak Fuzûlî'nin takiyeye ihtiyaç duymadığı dönemde neden açıkça Muşa'şa'ları övmediği, onların propagandaya çok fazla ihtiyaç duydukları dönemde neden onlara böylesi bir destek vermediği gibi sorular cevapsız kalmaktadır. Yine de Muşa'şa'lar hakkında daha ayrıntılı ve açıklayıcı bilgilerin ortaya çıkması onlarla şairimiz arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardım edecektir.

Fuzûlî'nin yaşadığı dönemde Bağdad ve civarında hâkimiyet kuran devletlerden biri de Akkoyunlulardır. Akkoyunlular, Uzun Hasan döneminde Bağdad'ı hâkimiyetleri altına almışlardır (1470). Uzun Hasan'ın 1473'te Otlukbeli'de mağlup olması üzerine Akkoyunluların hâkimiyetinde zaaf ortaya çıktı. 1478'de Uzun Hasan'ın ölümüyle Akkoyunlular'da iktidar mücadeleleri başladı. Bu taht kavgaları 1500'de Âmid, Azerbaycan ve Arrân'ın Elvend Bey'e; Irakeyn, Kirman ve Fars'ın Murad'a kaldığı bir anlaşma ile devlet bölündü. Bu bölünmeden

[38] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî Kimleri Övmüştür", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.505.

faydalanan Şâh İsmail Elvend Bey'i yenerek (1501) Tebriz'i ele geçirdi. Elvend Bey, Şâh İsmail'in karşısında daha fazla tutunamayarak Âmid'e çekildi ve ölümüne kadar burada yaşadı (1504/1505). Murad da 1503'te Şâh İsmail ile yapılan savaşta yenildi. Önce Bağdad'a kaçtı. Burada 1509'a kadar yaşadı. Şâh İsmail'in Bağdad üzerine yürümesi ile beraber burada tutunamayarak Dulkadırlılar'a sığındı. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Yavuz Sultan Selim tarafından Güneydoğu Anadolu'nun fethine memur edilen Murad bir savaşta mağlup olup hayatını kaybetti (1514). Böylece Akkoyunlu Devleti'nin varlığı son bulmuş oldu.[39] Akkoyunlu Devleti ile Fuzûlî arasındaki ilişkiler hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Elimizde, onun Elvend Bey'e sunduğu Farsça bir kasideden başka, bu ilişkiyi gösteren bir vesika bulunmamaktadır. Bağdad'ın hâkimi Murad Bey iken Fuzûlî'nin Elvend Bey'e kaside sunması da üzerinde durulması gereken bir başka husustur.

Adını Erdebil merkezli Safeviyye tarikatının kurucusu Şey Safiyyüddin'den alan Safeviler İran'da yaklaşık iki buçuk asır hüküm sürmüşlerdir. Şâh İsmail'in 1501 tarihinde Akkoyunlu hükümdarı Elvend Bey'i mağlup edip Tebriz'de tahta oturması ile beraber tarikat devlete dönüşmüş oldu. 1503'te de Irak-ı Arap hâkimi Murad Bey Hamedan yakınlarında yenilgiye uğratılmış, böylece Irak'ın kapıları Şâh İsmail'e açılmıştır. 1508 tarihinde de Bağdad ele geçirilmiştir. 1510'da Özbekleri ağır bir yenilgiye uğratarak Merv ve Herat'ı hâkimiyet altına almıştır. Şeybânî Han'ın başını kestiren Şâh İsmail, Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e göndermiştir. Fuzûlî bu galibiyet üzerine Beng ü Bâde mesnevisini yazıp Şâh İsmail'e sunmuştur. II. Bayezid'in Şâh İsmail taraftarlarına karşı etkili tedbirler alamaması onların Anadolu'da etkili olmalarına ve yer yer huzursuzluklar çıkarmalarına sebep olmuştur. II. Bayezid'in hal'inden sonra Yavuz Sultan Selim, Şâh İsmail taraftarlarına karşı sert tedbirler almıştır. Safeviler'i Osmanlı için tehdit olmaktan çıkarmak isteyen Sultan Selim, Safeviler'in üzerine yürümüş 1514 tarihinde Çaldıran'da yapılan büyük bir savaşta zafer kazanmıştır. Tebriz'e giren Sultan Selim orada bulunan sanatçıları İstanbul'a göndermiş, burada bir hafta kaldıktan sonra geri dönmüştür. Bu yenilgiden sonra Şâh İsmail, ölümüne (1524) kadar sakin bir hayat

[39] Sümer Fatih, "Akkoyunlular", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, Ankara, TDV Yayınları, 1989, s. 270-274.

sürmüştür. Onun yerine küçük yaşta tahta geçen I. Tahmasb, hem iç karışıklıklarla hem de komşu ülkelerin taarruzları ile karşı karşıya kalmıştır. Safeviler'i büyük bir tehdit olarak gören Kanunî Sultan Süleyman Irakeyn Seferine çıkmış Makbul İbrahim Paşa Tebriz'i ele geçirmiş (1534), Sultan Süleyman da aynı yıl hiçbir direnişle karşılaşmadan Bağdad'a girmiştir. Fuzûlî de Sultan Süleyman'ın gelişini kendisine sunduğu Bağdad Kasidesi olarak ünlenen "Münşī-i ḳudret ki çekmiş ḫāme-i ḥikmet-nigār/Ṣafḥa-i eyyāma ḳılmış s̱ebt-i vaṣf-ı her diyar" matla'lı kaside ile karşılamıştır. Ancak Şâh Tahmasb, Tebriz'i yeniden ele geçirmiştir. Bağdad ve civarı 1624'te Safevi Hükümdarı I. Abbas tarafından alınana kadar Osmanlılar'ın elinde kalmıştır. 1638 tarihinde IV. Murad Bağdad'ı tekrar ele geçirmiştir.[40]

Özetleyecek olursak Bağdad, 1456 yılında Muşa'şa'ların kontrolüne geçmiştir fakat Muşa'şa'lar'ın burada ne kadar kaldıklarını tam olarak bilmediğimiz için Akkoyunlular'ın bölgeyi fethettikleri 1470 tarihine kadar onların bölgeye hâkim olduklarını varsayabiliriz. Akkoyunlular 1470-1508; Safeviler 1508-1534, 1624-1638; Osmanlılar ise 1534-1624, 1638-1917 tarihleri arasında Bağdad'ı ellerinde tutmuşlardır. Bu tarihleri Fuzûlî'nin yaşadığı dönemle karşılaştırırsak, 1480 yılında doğan Fuzûlî, ömrünün ilk 28 yılını Akkoyunlular döneminde, orta yaşlarına denk gelen 26 yılını Safeviler döneminde, olgunluk çağlarına denk gelen 22 yılını ise Osmanlılar döneminde geçirmiştir. Ancak Bağdad'ı ellerinde tutan devletler zayıfladıklarında, bölgede yerel güçler lokal hâkimiyetler kurmuşlardır. Bu münasebetle verilen bu tarihlerin tamamında ilgili devletlerin tam anlamıyla bir hâkimiyet kurduklarını söylemek güçtür.

Fuzûlî'nin eserlerini takdim ettiği, kendilerine kasideler sunduğu şahıslar daha çok Safevi ve Osmanlı devlet adamlarıdır. Bağdad, Safeviler'in hâkimiyeti altına girdikten sonra devlet ricalinden, başta Şâh İsmail olmak üzere, İbrahim Han Musullu, Muhammed Han Tekelü (2 kaside) gibi Safeviler'in Bağdad valilerine kasideler ve eserler sunmuştur. Özellikle İbrahim Han Musullu, Fuzûlî'ye ilgi göstermiş onu Bağdad'a davet etmiştir. Fuzûlî de bu davete icabet etmiş ve İbrahim

---

[40] Gündüz Tufan, "Safeviler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 35, Ankara, TDV Yayınları, 2008, s. 451-457.

Han'ın hizmetinde bulunmuştur.[41] İbrahim Han'ın 1527 yılında Bağdad'ı ele geçirmek isteyen yeğeni Zülfikar tarafından öldürülmesinden sonra Fuzûlî de Hille'ye dönmüştür. Fuzûlî'nin İbrahim Han'a içten bir bağlılık gösterdiği Türkçe Divan'ında bulunan iki kaside ve bir terci-i bendin içeriğinden anlaşılabilir. Bu eserlerden şairin İbrahim Han'dan himaye gördüğü de anlaşılmaktadır. Fuzûlî'nin Şâh İsmail'den ve Muhammed Han Tekelü'den ilgi görüp görmediği ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. İbrahim Han'ın ölümünden sonra Fuzûlî'nin Hille'ye çekilmesi Safeviler'den arzu ettiği ilgiyi göremediğini göstermektedir. 1527 ila 1534 yılları arasında Fuzûlî'nin neler yaptığı hakkında pek bilgimiz bulunmamaktadır. Sâdıkî'nin ifadesine göre Fuzûlî Osmanlılar Bağdad'a girdiklerinde Hille'de zahiri ilimler ile uğraşmaktadır.

Fuzûlî için en üretken dönemlerin Bağdad'ın Osmanlı hâkimiyeti altında olduğu yıllardır diyebiliriz. Bağdad'ın fethini müteakip Osmanlı ordusu ve bu ordu ile beraber Bağdad'a gelen devlet ricali kışı Bağdad'da geçirmişler burada 4 ay kalmışlardır. Fuzûlî de bunu değerlendirmiş ve devlet ricaline kasideler sunmuştur. Fuzûlî'nin bir hami arayışında olduğu bu kasidelerden ve eserlerinden anlaşılmaktadır. Kasidelerini daha çok Osmanlı'nın Bağdad ve civarından sorumlu devlet adamlarına sunduğu görülür. Fuzûlî, Kanuni Sultan Süleyman'a 4, Makbul İbrahim Paşa'ya 1, Ayas Paşa'ya 7, Rüstem Paşa'ya 1, Lala Cafer Paşa'ya 4, Mehmed Paşa'ya 1, Bağdad kadısı Seyyid Mehmed Gazi'ye 1, Kazasker Kadir Çelebi'ye 1, Celalzade Mustafa Çelebi'ye 1 ve Üveys Paşa'ya 3 kaside sunmuştur. Leyla vü Mecnun mesnevisini Bağdad valisi Üveys Paşa'ya, Hadîkatü's-Süedâ'yı yine Bağdad valilerinden Mehmed Paşa'ya sunmuştur. Fuzûlî'nin yazdığı kasideler karşılığında caizeler aldığını Künhü'l-Ahbâr müellifinden öğreniyoruz: *"Vakta ki sahib-kıran-ı cihan Sultan Süleyman Han Bağdad fütühatı ile kâm-ran idi. Molla Fuzûlî rikâb-ı hümayuna ve sadr-ı a'zam İbrahim Paşa-yı şevket-nüma ve Kadı-ᶜasker Kadri Efendi cenabına ve muvakkı'-ı sultanî Celal-zade Mustafa Çelebi'nün savb-ı mustatabına kasideler verüp cevayiz-i seniyyelerini aldı".* Ayrıca Celalzade Mustafa Çelebi'ye yazdığı "Şikâyetname" adıyla meşhur olan mektubundan

---

[41] "İbrahim Han hidmetide Bagdadga barub" "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012, s. 245.

kendisine Bağdad vilayeti gelirinin artan kısmından günde dokuz akçe ayrılması yönünde berat-ı hümayun çıktığını ancak bu paranın da evkaf memurlarının ilgisizliği yüzünden bir türlü ödenemediğini öğreniyoruz. Karahan[42], Fuzûlî'nin mektubundan sonra bu maaşın kendisine ödendiğini Farsça Divan'daki 14 beyitlik bir kıtadan hareketle iddia etmektedir. Karahan, Fuzûlî'ye tayin edilen dokuz akçenin "Atebât-ı ᶜ Âlîye" evkafının gelirinden olduğunu ifade etmiş, Farsça kıtada da "Atebat-ı Âliye"de hizmet gördüğünü ve oradan maaş aldığını belirttiğini söyledikten sonra buradan da şairin kendisine bağlanan tahsisatı bilahare almağa muvaffak olduğu ve muntazam maaş alanlar arasına girdiği sonucuna varmıştır. Biraz aşağıda da "Fuzûlî'ye tahsis edilen maaşın, Şikâyetname'sini yazdıktan bir müddet sonra verilmeğe başlandığı ve onun Kerbelâ veya Necef'te Meşhed-i Hüseyin veya Meşhed-i Ali'de hizmet gördüğü hayli kuvvetle açıklanıyor sanırız." diyerek bizce tefriki gereken iki hususu Karahan cem etmiştir. Şairin bir yerde hizmet ettiği için aldığı maaş başka, sunduğu eserler dolayısı ile kendisine bağlanan maaş başkadır. Sanırız bu münasebetle Farsça kıta da bu mevzuda yanlış yorumlanmıştır.

Aynı kıtayı Hasibe Mazıoğlu[43], Fuzûlî'nin Hz. Ali türbesindeki hizmetleri dolayısı ile maaş aldığına işaret olarak görmüş bu hizmetin Safeviler dönemine kadar gittiğini ifade etmiştir. Ayrıca metne bakıldığında bu maaşın, sunduğu kasidelerin karşılığında bağlandığına dair en ufak bir ima görülmez. Bu kıtayı bağlanan maaş ile irtibatlandırırsak Fuzûlî'nin küstahlık ettiğini söylemek gerekir. Bu, lütuflara teşekkürlerle karşılık veren Fuzûlî'ye pek yakışacak bir davranış gibi görünmemektedir. Karahan, daha sonra "Birçok kimse, Fuzûlî'yi fakîr, hayatında huzur yüzü görmemiş, dünya nimetlerinden yoksun bir şair sanmıştır. Oysa eserleri, kendilerine kaside yazdığı, mektup yolladığı kişilerin üst düzey şahsiyetleri oluşu, onun iki ayrı yerden maaş aldığının anlaşılması, öyle pek fakir olmadığını

[42] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 98-99.

[43] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri,** Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.401.

gösterir."[44] diyerek iki geliri birbirinden ayırmıştır. Ancak bu bildirisinde de önce alamadığı dokuz akçalık evkaf tahsisatının kendisine bağlandığını söylemektedir ki buna dayanak olacak elimizde bir şey yoktur. Yazar Fuzûlî'nin şikâyetlerinin kesilmiş olmasını bu hususa delil göstermektedir; ancak bunun tahminden öte bir anlamı yoktur. Ayrıca kıtanın tamamen mecazi bir dille yazılmış olması da muhtemeldir: "Biz cihanın iyi ve kötüsünü aksettiren aynayı elimizde tutanlarız. Eğer bilmiyorsan aç gözünü, bak./Bizim huzurumuzda dünya yerlere kadar eğilir. Dünya baştan başa şöhretimizle dolmuştur./Biz Âl-i Resûl kapısından maaş alanlarız. Uzun senelerden beri bu maaş bize tahsis edilmiştir./Bu maaşa lâyık olduğumuz için o kapı bize kapanmamıştır./Bizim kanaatimizi bütün dünya takdir eder ve beğenir. Biz bahtiyar (civanbaht) ihtiyar ve zengin fakirleriz."[45]

Fuzûlî'nin Kanuni'ye sunduğu kasidelerde yüksek bir lirizm ve coşku dikkat çeker. Şairin Osmanlıları büyük bir sevinçle karşıladığını söylemek sanırız yanlış olmaz. Bununla birlikte sarayın şaire yaklaşımı beklenen düzeyde olmamıştır. Bunda neyin etkili olduğu hususu üzerinde bazı akıl yürütmeler yapılabilirse de bunların doğruluğunu ispatlamak mümkün değildir. Fuzûlî'nin Bağdad valilerinden geçici bazı ihsanlar aldığı kasidelerinden anlaşılmaktadır. Özellikle Ayas Paşa ve Cafer Çelebi onun için önemli hamilerdir. Fuzûlî, İstanbul'a pek kaside yazıp göndermemiştir. İstanbul'a gönderdiği tek kaside, Rüstem Paşa'nın sadrazam olması (1544 muhtemelen ilk sadrazamlığı) münasebeti ile yazdığı kasidedir. Bunun dışında Fuzûlî'nin İstanbul'un dikkatini çekmeye çalıştığını pek görmeyiz. Bu durum, ordu Bağdad'da iken sunduğu kasidelere beklediği ilgiyi görememesinden de kaynaklanabilir. Bir diğer sebebi de yakın olanı uzak olana yeğlemesi olabilir. Hem Safeviler döneminde hem de Osmanlılar döneminde kasidelerini daha çok Bağdad valilerine sunan Fuzûlî, onlardan lütuf beklemiş, onlara yakın olmak istemiştir.

---

44 Abdulkadir Karahan, "Fuzûlî'nin Psikolojisi Üzerine", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 195-196.

45 **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s. 190.

Hasibe Mazıoğlu[46]'nun yayımladığı Fuzûlî ile Şehzade Bayezid arasındaki dostluğu ve yakınlığı gösteren mektup, şairin Osmanlı ricali ile kaside ve eser sunma dışında da ilişkiler geliştirdiğini göstermektedir. Mektubun dostça üslubu dikkat çeker. Fuzûlî, bu mektubunda şehzadenin hizmetine girmek istediğini fakat maddi zorluklar münasebeti ile bunu gerçekleştiremediğini ifade eder ve şehzadeden yardım ister. Bu yardımın gerçekleşip gerçekleşmediğini bilmediğimiz gibi şehzade ile Fuzûlî arasındaki yakınlığın nasıl oluştuğunu ve birbirlerine gösterdikleri bu muhabbetin kaynağını da tam bilmiyoruz.

Fuzûlî'nin seferde ordu ile beraber Bağdad'a gelmiş olan şairler ile görüştüğü Leyla vü Mecnun mesnevisinin baş taraflarında "Bir nice zarif-i hıtta-ı Rum/Rumi ki dedün kaziyye ma'lum" beytinin devamındaki övgülerinden anlaşılmaktadır. Ancak burada bahsi geçen şairlerin kimler olduğu tam belli değildir. Araştırmacılar, Hayâlî ve Taşlıcalı Yahya'nın bu seferde orduya refakat etmelerinden dolayı, Fuzûlî'nin görüştüğü şairler arasında bu iki şairin de bulunmuş olmasının muhtemel olduğunu belirtmişlerdir. Fuzûlî'nin orduya refakat etmiş olan Osmanlı şairleri ile görüştüğü kendi ifadesine göre kesindir. Gelibolulu Âlî de Fuzûlî'den bahsederken "ve merhum Hayâlî Begle ülfet ve sohbet edüp nice günler mu'aşeret kıldı[47]" diyerek Fuzûlî'nin Hayâlî Bey ile görüştüğünü belirtmiştir. Âlî'nin bu bilgiyi nereden aldığı belli değildir. Köprülü, "Fuzûlî'nin, Bağdad fethi esnasında, orduda bulunan şâir Hayâlî ve Taşlıcalı Yahya ile tanışıp dostâne münasebetlerde bulunduğu o devir kaynaklarında kayıtlıdır." [48] der fakat bu kaynakların neler olduğunu belirtmez. Faik Reşad, rivayeti ayrıntılandırarak Hayâlî'nin Bağdad'da Fuzûlî ve oğlu Fazli ile görüştüğünü belirtir. Hatta "su" redifli gazellerini Fuzûlî'nin "Su Kaside"sine nazire olarak yazdığını belirtir. Tahir Ongun aynı rivayetten hareketle Hayâlî'ye Taşlıcalı Yahya'yı da ekler ve her ikisinin de "su" redifli gazellerini Fuzûlî'ye nazire olarak yazdıklarını söyler. Köprülü, bunlara Fuzûlî'nin "Nice yıllardur ser-i kûy-ı melâmet beklerüz" mısraı ile başlayan gazeli ile Hayâlî'nin aynı vezin ve kafiyede iki,

[46] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî'nin Bir Mektubu", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.559-571.

[47] Âlî, **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994, s. 255.

[48] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yay., 2004, s. 506.

Muhibbî'nin de bir gazelini ekler. Ancak kimin kime nazire yazdığını tayin etmenin çok müşkil olduğunu da belirtir.[49] Rivayet ile nazireler arasında kurulan bu doğrudan ilişkinin çok anlaşılır olmadığı kanaatindeyiz. Zira nazire yazılan şairin tanındığı gibi bir algı ne nazire geleneği ile ne de nazire yazma usulü ile bağdaşmaktadır. Ayrıca bu rivayetlerin kaynağının belirsiz olması "muhtemel"in, "kesin"e tevdi edildiğini göstermektedir. Onun için Fuzûlî'nin görüştüğü şairlerin kimler olduğu ile ilgili kayıtları ihtiyatla karşılamak gerekir. Maalesef bir varsayımdan öte anlam yüklenmesi doğru olmayan bu isimlendirme tekrarlana tekrarlana kesin bilgi gibi sunulmaya başlanmıştır ki bu doğru değildir. Fuzûlî'nin Hayâlî ve Taşlıcalı Yahya ile görüşmüş olması muhtemeldir ama kesin değildir.

Fuzûlî, Rum şairlerine özenmiş ve onların ayrıcalıklara sahip olduklarını düşünmüştür: "Ey Rum diyarının zarif şairleri, şükrediniz; Allah sizin muradınızı vermiştir./Biz size benzemeyiz. Sizin mevkiiniz bizden yüksektir./Çünkü biz ay yüzlü güzellerin kölesiyiz. Halbuki o ay yüzlü güzeller sizin kölelerinizdir."[50]
Hem yukarıda sözünü ettiğimiz şehzadeye yazdığı mektupta hem de divanındaki bazı gazellerin makta beytinde Anadolu'ya gitmet istediğini açıkça ifade etmiştir: "Fużūlī eyledi āheng-i ᶜ ıyş-ḫāne-i Rūm/Esīr-i miḥnet-i Baġdād gördügüñ gönlüm", "Fużūlī ister iseñ iẕdiyād-ı rütbe-i fażl/Diyār-ı Rūmı gözet terk-i ḫāk-i Baġdād it".

Muhtemelen Fuzûlî, Bağdad'da değerinin yeterince bilinmediğini düşünmektedir. Anadolu'ya gitmesi durumunda hem değerinin bilineceğini hem de bir hami bulacağını düşünmektedir.

Fuzûlî'nin ömrünün son yıllarını nasıl geçirdiğini tam bilmiyoruz. Fuzûlî'nin, ömrünün sonlarında Bağdad valisi olarak atanan Solak Ferhat Paşa, Temerrüd Ali Paşa, Behram Paşa gibi devlet adamlarına kaside sunduğuna dair bir kayıt görünmemektedir.[51] Fuzûlî muhtemelen ömrünün son yıllarını Seyyid Mehmed Gazi'ye yazdığı kasidenin ilk beyitlerinde belirttiği gibi uzlet köşesinde geçirmiştir:

---

[49] Fuad Köprülü age..

[50] **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s. 205.

[51] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 104.

1 Ben kimem bir faḳīr ü bī-ser ü pā

Kem-terīn bende ü kemīne gedā

2 Sāyir-i kār-gāh-ı ṣabr ü sükūn

Sālik-i şāh-rāh-ı faḳr ü fenā

3 Ne mizācumda irtikāb-ı ġurūr

Ne fiᶜālümde iḥtimāl-i riyā

4 Künc-i ᶜuzletde faḳr ü fāḳa ile

Olmışam eyle maḥv kim meṡelā

5 Merkez-i ḫāki itse zīr ü zeber

Bulamaz gerdümi nesīm-i ṣabā

1.8. Fuzûlî'nin Ölümü

Fuzûlî'nin ölüm tarihi ve sebebi üzerinde hemen hemen görüş birliği vardır. Hem eski kaynaklarda hem sonradan Fuzûlî üzerine yazılan eserlerde Fuzûlî'nin ölümünün 963/1556 yılında taundan gerçekleştiği belirtilir. Ahdi, "ve sene selase ve sittîn ve tıs'a miede maraz-ı tâ'ûnla mat'ûn olup diger-gûn olmışdur[52]" kaydı ile bu hükmün oluşmasına öncülük etmiştir. Ahdi, Fuzûlî'nin ölümüne "geçdi Fuzûlî" tarihini düşürmüş ve bu daha sonraki tezkireciler tarafından da tekrarlanmıştır. Riyazi, Faizi gibi tezkireciler de 963/1556 tarihini tekrar ederler. Katip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn'da 963 ve 970 tarihlerini Fuzûlî'nin ölüm tarihi olarak zikreder. Hasan Çelebi[53] de ölüm tarihini 970 olarak vermiştir. 970 tarihi büyük ihtimalle Fuzûlî'nin ölüm tarihi için düşürülen tarihte "vav"sız yazılan "geçdi" yerine "vav"lı "göçdi" yazılmasından kaynaklanmaktadır. Bu yanlışın Ebüzziya Tevfik, Muallim Naci, Şemseddin Sami ve Bursalı Mehmed Tahir'e de Hasan Çelebi'nin tezkiresinden geçmiş olması muhtemeldir.

Fuzûlî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinemediği için kaç yaşında öldüğü de meçhuldür. Ancak Ahdi'nin "ol pîr-i nikû-hisâl[54]" tabirinden onun uzun bir ömür

---

[52] Ahdi, **Gülşen-i Şuara**, Haz. Süleyman Solmaz, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005, s.460-461.

[53] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 760.

[54] Ahdi, **Gülşen-i Şuara**, Haz. Süleyman Solmaz, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005, s.460.

sürdüğü araştırmacılar tarafından tahmin edilmektedir. Mazıoğlu[55], Fuzûlî'nin "75 yıl kadar bir ömür sürmüş olduğu muhakkaktır." der.

Fuzûlî'nin öldüğü yer de tartışma konusudur. Eski kaynaklarda Fuzûlî'nin nerede öldüğüyle ilgili bir kayıt yoktur. Mazıoğlu[56], Köprülü[57]'de yer alan bilgiyi aynen tekrar ederek *"Bu konuda en eski bilgi Süleyman Faik Efendi mecmuasında olup Fuzûlî'nin mezarının Kerbelâ'da İmam Hüseyin türbesinin yakınında olduğu, önce mezarının üzerinde ᶜMezârum üzre koyman mîl eger kûyında can versem- Koyun bir sâye düşsün kabrüme ol serv-kâmetden' beytini vasiyet telâkki eden Bağdad valilerinden biri, İmam Hüseyin türbesinin gölgesinin şairin mezarına düşebilmesi için bu kubbeyi yıktırmıştır."* der. Mazıoğlu ve Köprülü, Ali Suad[58]'ın Kerbela'yı ve Fuzûlî'nin türbesini ziyareti sonrasında kitabında aktardığı "türbenin bulunduğu tekkeyi Fuzûlî'nin şeyhi olan Abdülmümin Dede adındaki Bektaşî şeyhi kurmuş, Fuzûlî tekkede 'çerâğ-sûz' imiş, yani tekkenin mumlarını, kandillerini yakmakla görevli imiş ve ölünce şeyhi Abdülmümin Dede'nin yanına gömülmüş" yolundaki sözlü rivayetin hiçbir kaynağa dayanmadığını, bu rivayetin Bektaşîler tarafından uydurulduğunu söylemişlerdir. Bu sebeple Köprülü, Kerbela'daki türbenin gerçek bir mezar addedilemeyeceğini ifade eder ve Fuzûlî'nin nerede öldüğü ve mezarının nerede bulunduğu hakkında kesin bir şey söylemenin imkânı olmadığını belirtir.

Karahan[59], Fuzûlî'nin kesin olarak Kerbela'da öldüğünü söylemenin mümkün olmadığını ancak onun Kerbela'da gömülü olduğunu ifade eder. Bu hükmü "eskiden beri devam edegelen gelenek ve riyatler"e dayandırır. Karahan'ın bahsettiği bu rivayetler yukarıda Köprülü ve Mazıoğlunun uydurulmuş dediği Ali Suad tarafından aktarılan rivayetlerdir. Karahan, bir ihtiyat kaydı düşerek Fuzûlî'nin başka

---

[55] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.402.

[56] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.403.

[57] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 507.

[58] Ali Suad, **Seyahatlerim**, İstanbul, 1912, s.105-107, 111-112.

[59] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 110.

bir şehirde ölüp Kerbela'ya defnedilmiş olabileceğini de belirtir ve bunun gelenekler bakımından mümkün olduğunu vurgular.

Bu bahisteki tartışmaları özetleyecek olursak Fuzûlî'nin ölüm tarihi ve ölüm sebebinin net olduğunu ancak öldüğü yerin ve mezarının nerede bulunduğunun bilinmediğini söyleyebiliriz.

1.9. Şahsiyeti

Fuzûlî'nin hayata bakışı ile ilgili ilk dikkatimizi çeken husus onun aşkı bakış açısının merkezine yerleştirmiş olmasıdır. Onun divanındaki her tür, bu bakış açısının etkisi altındadır. Kasidelerinde ve rubailerinde dahi bu bakış açısının etkisi görülür. Kasidelerde bu bakışın bu kadar etkili olması şairin tabiatına hâkim olamadığını düşündürmektedir. Şair, şiirine dahil ettiği her unsuru aşk algısının bir parçası yapar. Izdırap, ayrılık, kavuşma, kıskançlık, bela, dert, elem, keder, gözyaşı, yalnızlık, neşe, talih, talihsizlik gibi kavramlar bu duyguya eşlik eden veya onu coşturan, arttıran kavramlardır. Fuzûlî'nin şiirlerindeki bir başka kişilik Mecnun'la ve büyük âşıklarla rekabet hâlindeki bir "âşık"tır. Bu "âşık" kişiliği, şair kişiliğinin bir parçası olmakla birlikte bir bakımdan ondan farklıdır. Bazen büyük bir tutku ile maşuka kavuşmak isteyen âşık, bazen kasti olarak ondan ayrı kalmak ister. Bazen ızdırabın son bulması için yalvarırken bazen de bu ızdırabın artması için dualar eder. Bu paradoksal durum "âşık" için hiç de çelişik değildir. Çünkü onun asıl amacı aşk hâlinin devamını sağlamak, aşk içinde yaşamaya devam etmektir. Kavuşma ümidi olmayan aşk ile kavuşma ile neticelenen aşk onun için yok olmuş demektir. Kavuşma ümidi olmayan aşk, âşık için hedefin yok olmasını doğurur. Bu da yaşadığı duyguyu hiçleştirir. Kavuşma ise aşkın hedefine ulaşması ile son bulmasını getirir. Şair için asıl olan bu arada olmaktır: Sürekli maşukun çekiminde olma ancak ona konuşamama. Fuzûlî'nin aşk anlayışında şehvete yer yoktur. Çünkü o aşkı maddileştirmeyi doğru bulmaz. O, maddi olmayan bir aşk anlayışına sahiptir. Şair, bu anlayışını da Farsça bir kıtasında açıkça belirtir: *"Ben sâf tabiatli, temiz yürekli bir âşıkım. Allahın celâl ve cemal sıfatlarının tecellisine hayran olan bir âşıkım./Aşkda, güzellerin güzelliklerinin yazısını (hatlarını) meşk ederek kemale ermeğe çalışıyorum./Nefsani zevklerle alâkam yoktur. Hattâ onu tahayyül bile etmem./Lâkin bulunduğum şehrin güzellerinden alâkayı kesmek de benim için muhaldir./Ben ay yüzlü güzellerin peşine düşmüş bir gölgeye benzerim./O perilere*

benzeyen dilberler pek fena bir hale düşen benden kaçtıkça/Sabrım, kararım elimden gider; arkalarından koşmağa başlarım. Hiç onlara mülâzemet etmekte kusur etmem./Arzularımı yerine getirmek için bana doğru geldikleri zaman da onlardan kaçarım./Onların sohbetinden kaçarım, kendimi zelil etmek istemem./Koruyucu yüksek Tanrıya yemin ederim ki bütün ömrüm böyle geçmiştir, âdetim budur."[60]

Fuzûlî'nin şiirinde, gerek bu aşk anlayışıyla bağlantılı olsun gerekse onun tabiatının eğilimi dolayısıyla olsun "içine kapanma, uzletnişinlik, şikâyetçilik, his inceliği, aşırı hislilik ve hüzün"[61] gibi ruh halleri en çok karşılaştığımız psikolojik unsurlardandır. Bu psikolojik unsurların sembolleştiği kahraman ise "Mecnun"dur. Mecnun'u biz sadece şairin Leyla vü Mecnun isimli eserinde görmeyiz. "Mecnun"un ruh hâli neredeyse bütün gazellere, hatta zaman zaman diğer türlere de dağılmıştır. "Mecnun" Fuzûlî'nin hem rakibi hem yansıması gibidir. O, hem aşk hususunda hem acıya dayanma hususunda hem de bunda şöhret kazanma konusunda Mecnun'la rekabet hâlindedir. O, hem bir şair hem de bir âşık olarak ebedileşmek arzusundadır. Şair olarak "Fuzûlî" adının büyük şairler arasına yazılmasını ve çağlar boyunca anılmasını, âşık olarak efsane âşıkların önüne geçmeyi böylece de ölümsüzleşmeyi ister. Bu iki hususta da kendisine güvenmektedir. Şair olarak hem şiirine inanmakta hem de onu eleştirenleri şiirden anlamayan cahiller olarak görmektedir. Bundaki en büyük etken de onun orijinallik tutkusudur. Farsça Divan'ın dibacesinde bir mazmun bulmak için nelere katlandığını ve ne sıkıntılar çektiğini anlatır. Âşık olarak da kendisine güvenmektedir ki efsane aşk kahramanlarını aşk hususunda yetersiz bulur. Ana rakibi Mecnun, vefasız ve acıya dayanamayan bir karakterdir. Leyla vü Mecnun'da Mecnun'un şairlik ve âşıklık vasıflarını kendinde birleştiren bir kahraman oluşu ve ikisinde de şöhrete kavuşması onu şair için geçilmesi gerek bir rakibe dönüştürmüştür. Bu sebeple hedefine Mecnun'u yerleştirmiştir. Leyla vü Mecnun'da özellikle Mecnun dilinden yazılan gazellerde de eleştiriler Fuzûlî'ye yönelir.

---

[60] **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s.203-204.

[61] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 182-183.

Fuzûlî'de dikkatimizi çeken bir başka husus ilme gösterdiği saygı ve verdiği önemdir. Onun eserlerine bakıldığında, ilmin önemi hakkında yazdıkları hemen göze çarpar. Kendisinin ilim elde etmek için gösterdiği çaba da bunun kanıtıdır. Mehmed b. Süleyman'ın üçüncü kişiliği de "âlim"liğidir: "Soy ve sopun şerefi insana bir fazilet vermez. Ey sefil, başkasının fazileti ile öğünme./Sultanlara intisab etmek, emirlere hizmet etmek… Bunlar zeval bulan şeylerdir, bunlara güvenilmez./Elim sağlamlığına dayanan sanata bağlanma, ondan bir şey umma./Gelip geçici olan mülke, mala da güvenme,/Daima baki kalacak bir fazilet istiyorsan, ilme çalış, ilim tahsilinden ar etme!"[62]

Daha önce şairin eğitiminden bahsederken Türkçe Divan'ın dibacesinden alıntıladığımız bölümde belirtildiği gibi Fuzûlî'nin ilimden anladığı bir mevzu hakkında sadece teknik bilgiye sahip olmak değildir. O, aşktan uzak bir ilmi bir oyalanma gibi görür. İnsanın kendi içinde derinleşmesini sağlamayan; varlığa, kendisine, topluma ve hayata daha derin bir bakış doğurmayan ilim onun için dedikodudan ibarettir:

İlm kesbiyle rütbe-i rıfᶜat
Ārzū-yı muḥāl imiş ancaḳ
ᶜIşḳ imiş her ne var ᶜālemde
ᶜİlm bir ḳīl ü ḳāl imiş ancaḳ"

Hatta kötü insanların ilim öğrenmesini zararlı görür. Ahlaktan, aşktan, faziletten uzak bir ilim kötüler için fitne, hile ve kötülük aracıdır. Asıl zararlı olan hile de eğitimli insanların hilesidir. Çünkü cahilin hilesi iyi düşünülmediği için kalıcı ve etkili değildir:

Ey muᶜallim ālet-i tezvīrdür eşrāre ᶜilm
Ḳılma ehl-i mekre taᶜlīm-i maᶜārif zinhār
Ḥīle içün ᶜilm taᶜlīmin ḳılan müfsitlere
Ḳatl-i ᶜām içün virür cellāda tīġ-ı ābdār
Her ne tezvīr itse ehl-i cehl aña olmaz s̱ebāt
Mekr-i ehl-i ᶜilmdür aṣl-ı fesād-ı rüzgâr".

[62] **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s.192-193.

Onun ilme verdiği önem cehaletten ve cahillerden uzaklaşmasını ve onları tenkit etmesini de beraberinde getirmiştir: "Ey Fużūlī ṭaleb-i rutbe-i ᶜ irfān eyle/Cehl ile ḥāṣıl-ı evḳāt-ı şerīf itme telef".

Cahillere fazl ve hüner göstermenin zulüm olduğunu çünkü onların bunu alabilecek durumda olmadıklarını, onların bir çocuk gibi kabul edilmeleri gerektiğini veciz bir şekilde ifade eder: "Eyleyüp nādāna ᶜ arż-ı fażl ü iẓhār-ı hüner/Şermsār itmek ᶜ aṭā ummak nedür ẓulm-i ṣarīḥ//Sen bilürsen mücmelen andan ne alursen velī/Bilmez ol kim alduġı senden ḥasendür yā ḳabīḥ//Ëāhiren ṣatmaḳ hüner almaḳ ᶜ aṭā bir beyᶜ dür/Ṭıfldur nādān buyurmaz şerᶜ anuñ beyᶜ in ṣaḥīḥ".

Cahillerin kemal hakkında bir bilgileri yoktur. Onlar faziletten de anlamazlar. Bu sebeple onların kâmil ve fazıl insanların değerini bilmemelerine şaşılmamalı ve onlar bu münasebetle eleştirilmemelidirler: "Ehl-i kemāle cāhil eger ḳadr ḳılmasa/Maᶜ ẕūrdur melāmetin itmek revā degül//Cāhil ṭabīᶜ atında meẕāḳ-ı kemāl yoḳ/Her nefse iḳtidā-yı ṭabīᶜ at ḫaṭā degül//Ülfet hemīşe ferᶜ i olur āşnālıġuñ/Cāhil fażīlet ehli ile āşnā degül".

Fuzûlî'nin "şair", "âşık", "alim" kişiliklerine "arif" kişiliğini de eklemek gerekmektedir. Çünkü Fuzûlî, dünya malına ve makama karşı her zaman mesafeli yaklaşmış, maddi zevkleri aşağılamıştır. Onun yer yer tasavvufi bir görünüm kazanan şiirleri, Leyla vü Mecnun mesnevisinin gösterdiği macera, onun bu arifane yönüne işaret etmektedir. Rind ü Zâhid'de ortaya koyduğu karşılıklı argümanlar, şairin kişiliğinde rind ile zâhidin birleştiğini ve "arif"i meydana getirdiğini düşündürmektedir. Çünkü şair, kaba ve içi boş, şekilci bir din anlayışından uzaktır. Bu yönü ile rinddir. Ama o aynı zamanda dinin emir ve yasaklarını önemser. Ruhi derinlik kazanmış bu dini psikoloji ancak zâhit ve rinddin birleşiminden oluşan "arif"likte ortaya çıkar.

Fuzûlî, çağının ahlak ilkelerini övmüş toplumda ve insanlarda bu ahlak ilkeleri aleyhinde gördüğü davranış, eğilim ve hareketleri de yermiştir. Doğruluk, iffet, sabır, insanların ayıplarını ortaya dökmemek, alçak gönüllülük, adil olma, kanaat, fakr öne çıkardığı ahlaki ilkelerdir.

Riyakârlık, çıkarcılık, iki yüzlülük, kibir, gurur, hased, rüşvet, zulm, açgözlülük, mala ve dünyaya rağbet en çok eleştirdiği hususlardır.

Fuzûlî, yalnızlıktan çok yakınmaktadır. Kimsesizlik, divanında en çok karşılaştığımız temalardan biridir. Ancak Karahan[63]'ın da işaret ettiği üzere Fuzûlî o kadar da kimsesiz değildir. Öncelikle ailesi ve çocukları vardır. Hem Safeviler zamanında hem de Osmanlılar zamanında bölgenin ileri gelenleri ile münasebeti olduğunu sunduğu kasidelerden ve yazdığı mektuplardan anlıyoruz.

Ancak onun kimsesizlik, fakirlik, acı ve ızdırap dolu şiirleri bizim gözümüzde bir "mazlum" portresi çizmektedir. Şair, ezilen ve bunun karşısında elinden bir şey gelmeyen bir insanın hâlet-i ruhiyesine sahip gibidir. Bu hususa dikkat çeken Karahan[64], onun Hz. Hüseyin'i mazlumların bir sembolü gibi gördüğünü belirtir. Fuzûlî, Hz. Hüseyin'in acısını kalbinde hissetmiş, kendisini onunla özdeşleştirmiştir. Bu yönüyle Fuzûlî'nin şahsiyetine bu "mazlumiyet" algısını da eklemek gerekecektir.

Nükte, mizah ve hiciv de Fuzûlî'nin şahsiyetinin bir parçasıdır. Birçok gazelinde, özellikle makta beyitlerinde "tecrit" sanatını kullandığında bu sanata nükte ve mizah da eşlik etmektedir. Buralarda şair, kendisiyle ilgili mizahi taşlamalar yapmaktadır. Bu kendisiyle barışık bir insan davranışıdır. Şairin eserlerine baktığımızda yukarıdan konuşan bir dile sahip olmadığı görülür. Mütekebbir bir edası yoktur. Bütün bu acı, ızdırap, aşk, yalnızlık duyguları arasında şiirleri, okuyana "sempatik" gelir. Bunda şairin kendisine güvenen fakat yukarıdan bakmayan tavrı etkilidir. Hicivlerinde bile "öfke"den çok, uyarı tonu egemendir. Çok sert hicivleri vardır; ancak bize geçen duygu öfke değil uyarı ve dikkat çekmedir. Şairimiz bağırmayan ama uyarısını yeterli etkililikte yapan bir hiciv zekâsına sahiptir. Zaman zaman hicvettiği durumu veya kişiyi karikatürize eder. Vaize yaptığı budur. Onu önce bir karikatüre dönüştürür. Sonra ironi, tariz, tezat gibi unsurları kullanarak mizahi bir atmosfer oluşturur. Bu üslup içerisinde söylenen her eleştirel söz, ağırlığını korumakla birlikte, öfkeden uzaklaşmaktadır.

---

[63] Abdulkadir Karahan, "Fuzûlî'nin Psikolojisi Üzerine", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 197.

[64] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 174.

1.10. Etkilendiği Şairler

Fuzûlî'nin Ali Şir Nevâî, Lütfi, Sekkaki, Hatibi, Necâtî, Hayâlî, Taşlıcalı Yahya Bey, Ahmedi, Şeyhi, Halili, Nizâmî gibi birçok şairden etkilendiği ileri sürülmüştür.

Rıza Tevfik, Fuzûlî'nin Arap ve Osmanlı şairlerinden hemen hemen hiçbir şekilde etkilenmediğini, büyük ölçüde bir kısım İranlı şairlerin etkise altında kaldığını belirtir. Rıza Tevfik bu tesirin onlardan ilham almak veya onların şiirlerine nazireler yazmak şeklinde kendisini gösterdiğini ifade eder. İddiasını kuvvetlendirmek bakımından "Gül Kasidesi"nin İran şairi Kâtibî'ye, "Eyle sermestem ki idrâk etmezem dünya nedir" mısraıyla başlayan gazelin Ni'metullah-i Kûhistânî'ye nazire olduğunu; Sâkînâme'nin ise tamamıyla Hâfız-ı Şirâzî'den mülhem olarak yazıldığını iddia etmiştir. Fuzûlî'nin Leyla vü Mecnun mesnevisinin "sebeb-i nazm-ı kitab" bölümünde Nizâmî'nin beyitlerini intihaben zikrettiğini belirtir.[65]

Köprülü[66] de Rıza Tevfik ile aynı kanaattedir. O da Fuzûlî üzerinde Arap ve Türk şairlerden ziyade İran şairlerinin müessir olduğunu ifade etmiştir. Onun Şeyhî, Ahmed Paşa, Ahmedî, Nevaî gibi şairlerden çok Nesîmî ve Habîbî'den etkilendiğini söyler. Köprülü Fuzûlî'nin Bağdad'ın fethinden sonra Osmanlı şairlerini tanıdığını, onun yetişme döneminde asıl etkili olan şairlerin Nizâmî, Câmî, Hâtıfî, Selmân Sâveci, Attâr ve Mevlâna olduğunu vurgular. Fuzûlî ile diğer şairler arasında yapılan yüzeysel karşılaştırmalarla varılan kanaatlerin ne kadar yanıltıcı olabileceği ile ilgili Köprülü'nün dikkat çektiği bir hususu burada tekrarlamak istiyoruz. Köprülü, "Bir şiirinde Bursalı Ahmed Paşa'nın "Zihî tasavvur-ı bâtıl zihî hayâl-i muhâl" mısraını tazmin ettiği için onda Ahmed Paşa tesiri bulunduğu zannına düşen Süleyman Nazif, bu mısraın Şeyhî divânında ve daha evvel de İran şâirlerinde mevcut olduğunu bilse idi, böyle bir iddiaya kalkmazdı" diyerek üç edebiyatı da kapsayacak araştırmalar yapmadan benzerliklerden hareket etmenin bizi doğru sonuçlara ulaştırmayacağına işaret etmiştir.

---

65 Abdullah Uçman, "Rıza Tevfik'in Kaleminden Fuzûlî ve "Leylâ ile Mecnun"", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

66 Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 511-512.

Fuzûlî'nin Enisü'l-Kalb'inin Hâkânî, Dehlevî ve Câmî'nin kasidelerine nazire olarak yazıldığını ifade edenler de vardır. Ali Şir Nevâî'nin de tanzir ettiği esere Fuzûlî'den sonra da pek çok nazire yazılmıştır; fakat Fuzûlî Nevâî'den bahsetmemiştir[67]. Bu sebeple eserin Nevâî dışındaki üç şaire nazire olarak yazıldığı söylenebilir.

Karahan[68], Fuzûlî'nin Hâkânî, Nizâmî, Mevlânâ, Sâdî, Husrev, Hâfız, Câmî, Hâtifî ve Hüseyin Vâiz'den mülhem olduğuna eserleri şahittir der ancak bu hususta ayrıntı vermez.

Ahmet Kartal, Fuzûlî'nin üzerinde Kadı Burhâneddin, Nesîmî, Habîbî, Lütfî, Emîrî, Şeyhî, Ahmet Paşa etkisinden bahsetmiş ancak Ali Şir Nevâî ve Necâtî Beğ sürekli tesirleri bakımından önemli olduğunu belirtmiştir.[69]

Taşlıcalı Yahya Bey ve Hayâlî'den etkilendiği hususu genellikle Kanuni'nin Irak seferinde tanışmış olmaları ile ilgili rivayetlerle beraber ele alınır. Çavuşoğlu, Fuzûlî'nin Yahyâ Bey ve Hayâlî Bey'le tanıştığı meselesine ihtiyatla yaklaşır ancak onun Anadolu şairlerini okuduğunu, onlardan faydalandığını Hayâlî Bey ve Necâtî Bey'den verdiği örnek beyitlerle ifade eder. Çavuşoğlu, "su" redifinin önce Zâtî ve Hayretî tarafından kullanıldığını Yahyâ Bey ve Hayâlî Bey'in bu iki şaire nazire yazdıklarını ve "Su Kasidesi"nin de Yahyâ ve Hayâli beylere nazire olduğunu söyler[70]. Çavuşoğlu, bununla da yetinmeyerek dile hâkimiyet ve yeni mazmun bulmak bakımından Fuzûlî'nin Anadolu şairleri ile kıyaslanamayacağını, Fuzûlî'nin Nevâî'den ziyade Anadolu şairlerine çok şey borçlu olduğunu ifade eder ve bunu da o dönemde Azeri Türkçesinin işlenmiş bir edebi dile sahip olmayışı ile açıklar. O devir şairlerinin Fuzûlî'nin gazellerini tahmis etmemiş olmaları da onun yaşadığı

---

[67] Mehmet Kalpaklı, "Nazîre Geleneği Çerçevesinde Fuzûlî'nin Enîsü'l Kalb'i", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 246, 249.

[68] Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 60.

[69] Ahmet Kartal, "Türk'ün Fuzûlî Muhabbeti", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 55.

[70] Mehmed Çavuşoğlu, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 235.

dönemde büyük şair olarak kabul edilmediğine delil sayılmıştır.[71] Bu görüşlere katılmak zordur. Öncelikle ne mazmunların ne de rediflerin tarihçesi ile ilgili elimizde bir çalışma bulunmamaktadır. Klasik şiirin doğası gereği birçok mazmun, ifade, ibare ve hayal şairler tarafından kullanılmıştır. Ancak bunları ilk defa kimin kullandığını anlamak için üç dilde (Arapça, Farsça, Türkçe) mazmunların art-zamanlı olarak incelenmesi gerekmektedir. Gazellerinin tahmis edilmemiş olması meselesi ise her büyük şairin gazellerinin çağdaşları tarafından tahmis edildiği önermesi üzerine inşa edilmiştir ki edebiyat tarihi bunu doğrulamamaktadır. Ayrıca Fuzûlî de hiçbir Anadolu şairinin gazelini tahmis etmemiştir. Bunu Fuzûlî'nin Osmanlı şairlerinden etkilenmediğine bir delil olarak görmek ne kadar mümkündür? Fuzûlî, Anadolu şairlerini, özellikle Necâtî'yi, okumuş onlardan faydalanmış olabilir. Ancak bu faydalanma hiçbir durumda irtihal olarak adlandırabileceğimiz bir şekilde olmamıştır. Burada şairler arasında bir orjinallik tartışmasına girmeyeceğiz fakat Fuzûlî'nin de orijinal mazmunlar bulma hususundaki hassasiyetine değinmekle yetineceğiz.

Ahmedi, Şeyhi, Halili ve Nizâmî ise Leyla ile Mecnun'un Sebeb-i Telif[72] bölümünde, Rum zariflerinin sohbetlerinde bahis konusu yaptıkları isimler olarak zikredilir. Buradan hareket eden bazı araştırmacılar da Fuzûlî'nin bu şairleri tanıdığını ve onlardan etkilendiğini ifade etmişlerdir.

"Osmanlı ve Fars şâirlerinin divanlarında gördüğümüz benzerlikler de, bunların birer taklit olmasından değil, aynı rûh ve ortak bir dünya görüşü içinde yazılmış olmalarındandır."[73] Bunu Fuzûlî ile diğer şairler arasındaki benzerlikler için de söylemek mümkündür.

Şimdi Fuzûlî'nin etkilendiği belirtilen şairler üzerinde tek tek duralım.

---

[71] Mehmed Çavuşoğlu, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 235, 243-244.

[72] Olmışdı refîk ü hemzebânum/Ayîne-i tûtî-i revânum//Bir niçe zarîf-i hıtta-i Rûm/Rûmî ki didük kaziyye ma'lûm//Ya'nî ki kamu dekâyık ehli/Her mes'elede hakâyık ehli//Hem ilm feninde nüktedânlar/Hem söz revişinde dür-feşânlar//Kim eyler idi dekâyık-ı râz/Şeyhîden ü Ahmedî'den âgâz//Kim söyler idi öğüp kelâmı/Evsâf-ı Halîli vü Nizâmî

[73] Mehmet Kalpaklı, "Nazîre Geleneği Çerçevesinde Fuzûlî'nin Enîsü'l Kalb'i", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 252-253.

Ali Şir Nevâî

Onun en çok beğendiği ve tesirinde kaldığı Türk şairi'nin Nevâî[74] olduğu birçok araştırmacı tarafından ileri sürülmüştür. Fuzûlî'nin Hadîs-i Erbaîn Tercümesi'ndeki hadîslerle Ali Şir Nevâî'nin Kırk Hadîs Çevirisi'ndeki hadîsler aynıdır. Cem Dilçin, söz tekrarlarının Fuzûlî'nin önemli bir üslup özelliği olduğunu ayrıntıları ile ortaya koymuştur. Fuzûlî'de bulunan söz tekrarlarının pek çok türüne Ali Şir Nevâî'de de rastlandığını belirtmiş ve şairin otuzdan fazla gazeline nazire söylediği Ali Şir Nevâî'nin bu özelliğinden etkilendiğini söylemiştir.[75]

Su redifli şiirlerle ilgili yazdığı makalesinde Nevâî'nin su redifli şiirleri ile Fuzûlî'nin Su Kaside'sini karşılaştıran Tahir Üzgör, bunlar arasında bazı benzerlikler olduğunu ifade eder[76]. Bu etkinin divan dibacelerini ve divan tertibini de kapsadığını belirten Üzgör, Fuzûlî'nin divanında Nevâî'ye nazire olarak yazılmış pek çok gazel olduğunu vurgulamıştır.[77] Yazdığı makalede bu etkiyi örnek şiir karşılaştırmaları ile göstermiştir:

Köz üzer nokta koymay eylep zûr
Merdümi bolmagan dik eylese kûr
Gaybdın noktai yunup anda
Hat ara ᶜayb eylese peydâ
Hâmesiga közi midâd olsun
Ol karadın anga sevâd olsun
Tili şak bolsun eyle kim hâme
ᶜÂrızı tîre eyle kim nâme

Nevâî (Seb'a-i Seyyâre)

---

[74] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Türkçenin Zenginliği ve Güzelliği", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.456./ Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî ve Türk Dünyası", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.523.

[75] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2007, s. 99.

[76] Tahir Üzgör, "Su Redifli Şiirler ve Fuzûlî'nin Su Kasîdesi'nin Kompozisyonuna Dâir", **Yûnus'tan Fuzûlî'ye**, İstanbul, MVT Yayıncılık, 2011, s. 124-125-126.

[77] Tahir Üzgör, "Ali Şir Nevâyî ve Fuzûlî Arasında Bazı Benzerlikler", **Yûnus'tan Fuzûlî'ye**, İstanbul, MVT Yayıncılık, 2011.

Ḳalem olsun eli ol kātib-i bed-taḥrīrüñ
Ki fesād-ı raḳamı sūrumuzı şūr eyler
Gāh bir ḥarf süḳūṭıyla ḳılur nāṣırı nār
Gāh bir noḳṭa ḳuṣūrıyla gözi kūr eyler

Fuzûlî

Ança kim Şîrîn ü Leylî'den sining hüsnüng füzûn
Minde hem Ferhâd ü Mecnûn'dın füzûn ᶜ ışk ü cünun

Nevâî

Bende Mecnūndan füzūn ᶜ āşıḳlıḳ istiᶜ dādı var
ᶜ Āşıḳ-ı ṣādıḳ benem Mecnūnuñ ancaḳ adı var

Fuzûlî

Yerke körgözdü sarıg ah u sarıg ruhsâr subh
Ger nihânî mihridin min dik imes bîmâr subh

Nevâî

Ger degül bir māh mihriylen benüm tek zār ṣubḥ
Başın açup nişe her gün yaḳasın yırtar ṣubḥ

Fuzûlî

Ḳansı māhuñ bilmezem mihriyle olmış zār ṣubḥ
Her gün eyler ḫalḳa bir dāġ-ı nihān iẓhār ṣubḥ

Fuzûlî

Yârdın hiç kim mining dik zâr ü mehcûr olmasun
Cümle-i ᶜ âlemde rüsvâlıkka meşhur olmasun

Nevâî

Benüm tek hīç kim zār ü perīşān olmasun yā Rab
Esīr-i derd-i ᶜ ışḳ ü dāġ-ı hicrān olmasun yā Rab

Fuzûlî

Lütfi

Fuzûlî'nin Lütfi[78]'nin bir gazelini tahmis etmesinden hareket eden bazı araştırmacılar onun Lütfi'den etkilendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Fuzûlî'nin "Ey

[78] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Türkçenin Zenginliği ve Güzelliği", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.456-457.

ḥarīr içre tenüñ muṭlaḳ bilūr içre gül-āb" mısraı ile başlayan muhammesinin Lütfi'nin "Âh kim bagrum firâk otı üze boldı kebâb" mısraı ile başlayan muhammesine nazire olduğu ifade edilmiştir.[79] Mazıoğlu, Fuzûlî'nin hammamiyesinin Lütfi'den etkilendiğini söylemiş ve Lütfi'nin şiirleri ile Fuzûlî'nin şiirlerinin karşılaştırılması durumunda benzer örneklerin artacağını vurgulamıştır[80].

Habibi

Fuzûlî, Habibi'nin bir gazelini tahmis etmiş (Tā cünūn raḫtın geyüp dutdum fenā milkin vaṭan), bir müseddisini de Habibi'ye nazire olarak yazmıştır (Dün sāye ṣaldı başuma bir serv-i ser-bülend). Bundan hareket eden araştırmacılar Habibi'nin Fuzûlî üzerinde etkisi olduğunu söylemişlerdir[81].

Necâtî Beg

Fuzûlî'nin Anadolu şairlerinden en çok Necâtî[82]'den etkilendiği, aynı redife sahip gazellerden hareketle ortaya konmuştur. Tunca Kortantamer, Fuzûlî'nin "Gül Kasidesi"nde ilhamını Necâtî'den aldığını; ancak onun hikâye, tipler, mekân, düşünce ve duygu alanında oluşturduğu entelektüel câzibe, derinlik ve kompozisyon bakımından üstün olduğunu ifade eder ve Fuzûlî'nin orijinalitesini iki kaside arasında yaptığı karşılaştırmalarla ortaya koyar.[83] "Gayrı" redifli gazelinin Necâtî'ye nazire olarak yazıldığı genel kabul görmüştür. Necâtî'nin manzumeleri ve Fuzûlî'nin bunlara yazdığı iddia edilen nazirelerin matla beyitleri şunlardır:

---

[79] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî ve Türk Dünyası", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.525-526.

[80] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî ve Türk Dünyası", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.527.

[81] Fuad Köprülü, "Habîbî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 538./ Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî ve Türk Dünyası", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.530-531.

[82] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Türkçenin Zenginliği ve Güzelliği", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.456-457./ Mehmed Çavuşoğlu, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

[83] Tunca Kortantamer, "Gül Kasidesi", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 469.

Yılda bir kez gösterür âşıklara dîdâr gül[84]
Sanasın kim oldı nûr-ı Ahmed-i Muhtar gül

Necâtî

Çıḳdı yaşıl perdeden ᶜarż eyledi ruẖsār gül
Sildi mir'āt-ı żamīr-i pākden jengār gül

Fuzûlî

İdindi gamzeden ol çeşm-i nâ-tüvân hançer
Ki resmdür takınur cümle Türkman hançer

Necâtî

Çeker bī-raḥmler yanında her sāᶜat zebān ẖançer
Günāhum s̱ābit eyler ölmegüm ẖāṭır-nişān ẖançer

Fuzûlî

Dime kim yarda yok cevr ü cefadan gayrı
Ne dilersen bulınur mihr ü vefadan gayrı

Necâtî

Ḥāṣılum yoḳ ser-i kūyuñda belādan ġayrı
Ġarażum yoḳ reh-i ᶜışḳuñda fenādan ġayrı

Fuzûlî

Dilçin, Fuzûlî'nin Necâtî'nin ondan fazla gazeline nazire yazdığını ve söz tekrarları bakımından ondan etkilendiğini ifade etmiştir.[85] Dilçin, başka makalelerinde de Necâtî etkisinden bahsetmiştir[86].

Hayâlî

Fuzûlî'nin Hayâlî'nin gazellerine nazireleri olduğu belirtilmişse[87] de Hayâlî'nin divanı ölümünden sonra toplandığı için Fuzûlî'nin şairin bütün şiirlerini

---

[84] Gül redifli şiirlerle ilgili bir makalesi bulunan Tahir Üzgör, Fuzûlî üzerinde Nevâî ve Necâtî etkisi üzerinde durur. Bkz. Tahir Üzgör, "Edebiyatımızda Gül Redifli Şiirler", **Yûnus'tan Fuzûlî'ye**, İstanbul, MVT Yayıncılık, 2011, s. 83.

[85] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2007, s. 99.

[86] Bkz. Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2007, s. 300.

görmüş olması pek muhtemel değildir. Ayrıca aynı dönemde yaşamış bu iki şairden hangisinin hangisine nazire yazdığını tespit etmek de oldukça güçtür. Hayâlî'nin şiirlerinin ve Fuzûlî'nin bunlara yazdığı iddia edilen nazirelerin matla beyitleri şunlardır:

Harab olupdur ol abad gördüğün gönlüm
Gamunla dopdoludur şad gördüğün gönlüm

Hayâlî

Tutuşdı ġam odına şād gördügüñ göñlüm
Muḳayyed oldı ol āzād gördügüñ gönlüm

Fuzûlî

Bâğda olup şükûfe haylına serdâr gül
Od bırakdı hânümân-ı bülbüle tekrâr gül

Hayâlî

Çıḳdı yaşıl perdeden ᶜarż eyledi ruḫsār gül
Sildi mir'āt-ı żamīr-i pākden jengār gül

Fuzûlî

Îd-ı kurbân erdi halkı yine şâdân eyledi
Gonca-leb dilberleri gül gibi handân eyledi

Hayâlî

Şükr kim çerḫ istiḳāmet üzre devrān eyledi
Cemᶜ-i ehl-i devlet aᶜdāsın perīşān eyledi

Fuzûlî

Tarîkat ehline sâhib-vilâyet tûğ-ı sultânî
Hidâyet yolların göstermeğe gönderdi Hak anı

Hayâlî

Bi-ḥamdillah ve'l-minne ki tevfīḳāt-ı Rabbānī
Yetürdi menzil-i maḳṣūda İbrāhīm Sulṭānı

Fuzûlî

---

[87] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî ve Türk Dünyası", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.534-535./ Mehmed Çavuşoğlu, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı** (Haz. Hanife Koncu-Müjgân Çakır), İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

Ol melek-sîmâ perî kim benzemez insân ana
Cân ile dilden fedâ olsun hezârân cân ana
Hayâlî
Âyet-i mushaf hatundur kaşlarun unvân ana
Zeyl içün i'râblar çeşmünde her müjgân ana
Hayâlî
Şerbet-i la'lün ki dirler çeşme-i hayvân ana
Ol virür cân dembedem uşşâka vü men cân ana
Fuzûlî
Dimen Mecnûna fenn-i ışkı tekmîl itdi kâmildür
Benüm yanumda ol dîvâne bilmez nesne câhildür
Hayâlî
Beni ẕikr itmez il efsāne-i Mecnūna māyildür
Ne beñzer ol baña derdi anun taḳrīre ḳābildür
Fuzûlî

Muhibbî

Fuzûlî, Muhibbî'nin şiirine de nazire yazmıştır. Ancak bunu etkilenmeden çok himaye arayışının bir başka yolu olarak görmek daha doğrudur.

İhtiyâr-ı fakr eden dergâh ü eyvân istemez
Zâd-ı gamdan özge her giz kendüye nân istemez
Muhibbî
Teşne-i câm-ı visâlin âb-ı hayvân istemez
Mâil-i mûr-ı hatın milk-i Süleymân istemez
Fuzûlî

Nizâmî

Fuzûlî'nin Nizâmî'ye yazdığı nazireler vardır[88]. Nizâmî'nin gazellerinin ve Fuzûlî'nin bunlara yazdığı nazirelerin matla beyitleri:

Derd ile çak-i giriban eyleyen eller bugün
Ruz-ı mahşerde senün ser-cümle damanundadur
Nizâmî

[88] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî ve Türk Dünyası", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.534-535.

Āşiyān-ı mürġ-ı dil zülf-i perīşānuñdadur
Ḳanda olsam ey perī göñlüm senüñ yanuñdadur

Fuzûlî

Hâfız

Hasibe Mazıoğlu "Fuzûlî Divanı'ndaki ilk gazelin matlaının da Hâfız'ınki gibi mülemmâ olması ve Arapça bir mısra ile başlatılması dikkat çekicidir."[89] diyerek daha divanın başlangıcında iki şair arasında bazı benzerlikler olduğunu belirtmiştir. Aynı makalede her iki şairde de rindane bir hayat görüşü olduğu; her ikisinin de hem hakiki hem mecazi aşk şiirleri yazdıkları; her ikisinin de doğuştan âşık olmaları, aşkın güçlüklerine tahammül göstermeleri ve aşk yolunda aklın acizliği gibi konularda aynı fikirde olmalarından hareket ederek Hâfız ile Fuzûlî arasındaki yakınlıklara dikkat çekmiştir. Hâfız'dan verdiği 20 beyit ile Fuzûlî'nin Hâfız'dan değişik düzeylerde etkilendiğini ifade eden Mazıoğlu, daha çok mazmunlardan ve bu mazmunların kullanımlarından yola çıkmıştır.

Dilçin, Fuzûlî'nin Farsça şiirlerindeki ikilemeleri incelediği makalesinde Fuzûlî ile Hâfız arasında bazı ikilemeleri kullanma bakımından paralellikler olduğunu verdiği örneklerle belirtmiştir[90].

1.11. Etkileri

Fuzûlî, Türk dünyası tarafından çok sevilmiş ve sahiplenilmiş şairlerden biridir. Her ne kadar Osmanlı edebi muhiti, onu farklı dil ve üslubundan hareketle, kendi muhiti dışında değerlendirse de halk onu bir Osmanlı şairi gibi benimsemiştir. Azerbaycan'da Azeri, Kerkük'te Türkmen, Özbekistan'da Özbek bir şair olarak kabul edilmiştir. Onun eserlerinin istinsah yerlerine şöyle bir göz gezdirince yayılma sahası da ortaya çıkar: Bağdad, Kerbelâ, Necef, Basra, Tebriz, Isfahan, Meraga, Kerkük, Diyarbakır, İstanbul, Edirne, Yenipazar, Budin[91]. Fuzûlî'nin Türkçe Divanı Tebriz'de 12, Bulak'da 2, İstanbul'da 23, Hive'de 1, Taşkent'de 45, Bakü'de 5 kez

[89] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî'de Hâfız-ı Şîrâzî'nin Etkisi" , **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.543.

[90] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Farsça Şiirlerinde İkileme", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2007, s. 183.

[91] Müjgan Cunbur, **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, Ankara, 1958, s. 5-44.

basılmıştır[92]. Hiçbir divan şairi bu kadar geniş bir coğrafyada sevilip benimsenmemiştir. Hiçbirinin şöhreti bu kadar geniş bir alana yayılmamıştır.

Kokan Hanı, Ömer Han, Gâzi, Ma'deli Han, Cânî, Hâzık, Âgâhî, Mirî, Hamza gibi birçok Özbek şairi Fuzûlî'nin şiirlerine ya nazireler yazmışlar ya da gazellerini tahmis etmişlerdir. Harezmli şair Munis de Fuzûlî'ye nazire yazanlardandır.[93]

Bu kadar geniş alana yayılan bir şöhrete sahip olmasına rağmen, 16. 17. ve 18. yüzyıllara ait divanlarda nazireler, tarih şiirleri, tazmin ve tahmis gibi musammatlar göz ardı edildiğinde Fuzûlî'nin çok az şair tarafından anıldığı ileri sürülmektedir. Mîr Hamza Nigârî, Nigârnâme adlı mesnevisinde üstat olarak gördüğü birçok Türk, Fars ve Arap şairini övgüyle anar. Bunlar arasında Fuzûlî de vardır. Erzurumlu Emrah "olur" redifli kasidesinde, Fuzûlî'yi söz konusu eder. Ârif Hikmet, Lebîb, Âlî, Nâilî, Fasîh, Âsaf, Zihnî, Şeyh Galib gibi şairlerin Fuzûlî'nin adını andıkları beyitleri vardır. [94] Birinci derece şairlerden Galib dışında pek kimsenin Fuzûlî'yi anmayışı ona Osmanlı şairlerinin bakışı ile ilgili bir fikir vermektedir. Galib de onun Nevâî yolunda şiirler yazdığını ifade etmekle yetinmiştir. Buradaki durum Osmanlı muhiti dışında olmakla açıklanabilecek gibi değildir. Nevâî de Osmanlı muhiti dışındadır ancak yüksek bir şair olarak her zaman anılmıştır. Buradaki durum daha çok "taşralılık" ile açıklanabilir kanaatindeyiz. Zannımızca Fuzûlî taşralı bir şair olarak görülmüş ve halkla üst zümre arasında bir yere konumlandırılmıştır. Her ne kadar Fuzûlî'nin adı az anılmış olsa da ona birçok nazire yazılmıştır. Orhan Okay, Fuzûlî'nin pek çok şiirinin tanzir edilmiş

[92] Burada zikredilen rakamlar sayın İsen tarafından bildirisinde belirtilmiştir. Bildiri tarihi olan 1996'dan sonra hem Türkiye'de hem de bahsedilen şehirlerde divanın başka baskıları da yapılmıştır. Ancak bizim bu rakamları vermedeki amacımız şairin şöhretinin ve etkisinin yayıldığı sahaları göstermek olduğu için bu tarihten sonraki rakamlar üzerinde durulmamıştır. Bkz. Mustafa İsen, "Türk Dünyasında Bir Köprü İsim: Fuzûlî", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 43.

[93] Maruf Celil, "Fuzûlî ve Özbek Şairleri", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 50-51.

[94] Menderes Coşkun, **Klasik Türk Şiirinde Edebî Tenkit-Şairin Şaire Bakışı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.

olduğunu belirttikten sonra bu nazirelerin bir Fuzûlî mektebinden bahsettirecek kadar çok olduğunu söyler[95].

Fuzûlî'nin "bekleriz" redifli gazeline Hayâlî 2, Muhibbî 3 nazire yazmıştır[96].

Orhan Okay, yakın devir edebiyatımızda yaptığı incelemede yüz küsur şiir kitabında Leylâ-Mecnun motifinin kullanıldığını gördüğünü ifade eder[97]. Haşim, Sezai Karakoç, Tevfik Fiktet bunlardan bazılarıdır. Cumhuriyet döneminde[98] Fuzûlî Divanı'na nazire olarak yazılmış iki divan bulunmaktadır[99].

Fuzûlî'nin beste formunda yirminin üzerinde, semâi formunda onun üzerinde, şarkı formunda otuz kadar, gazel formunda yirmi kadar, tevşih formunda bir, durak formunda bir, ilahi formunda bir, muharremiyye formunda bir, nefes formunda iki eseri bestelenmiştir. Bazı eserlerinin birden fazla bestelendiğini belirtelim. Hepsi dahil edildiğinde Fuzûlî'nin bestelenmiş eserlerinin sayısı yüze yaklaşmaktadır. Fuzûlî'nin eserlerini 40 farklı bestekâr güfte olarak kullanmıştır: Itrî, Vardakosta Ahmet Ağa, İsmail Dede Efendi, Hacı Ârif Bey, Sâdettin Arel, Sâdettin Kaynak, Refik Fersan, Münir Nurettin Selçuk, Bekir Sıtki Sezgin, Cinuçen Tanrıkorur bu bestekârlardan bazılarıdır.[100] Azerbaycan'da "Beni candan usandırdı cefadan yar usanmaz mı ?" mısraı ile başlayan ünlü gazeli Jahangir Jahangirov tarafından "Fuzûlî Kantatası" adıyla, Leyla vü Mecnun mesnevisi ise Uzeyir Hajibayov tarafından opera olarak bestelenmiştir.

---

[95] Orhan Okay, "Yaşayan Fuzûlî", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 276.

[96] İskender Pala, "Fuzûlî'nin Kafiye Örgüsü", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 123-124.

[97] Orhan Okay, "Yaşayan Fuzûlî", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 276.

[98] Cemâl Kurnaz, "Cumhuriyet Döneminde Fuzûlî Divanı'na Bir Nazire: Âlî Divanı", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 283.

[99] Şahin Uçar, "XX. Yüzyılda Fuzûlî Divanı'na Bir Nazire: Şeyda Divanı", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 283.

[100] Mustafa Uzun, "Fuzûlî'nin Bestelenmiş Şiirleri", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

Fuzûlî, elit bir şair olarak bilinmemiş, halkın kalbine ve zihnine de girmiştir. Fuzûlî'nin gazelleri hem klasik fasıllarda hem de mahallî icrâlarda en çok okunan gazeller olmuştur[101]. Sıra gecelerinde onun gazelleri söylenmiş insanların duygularına bir istikamet vermiştir. Urfa, "Elazığ, Diyarbakır, Malatya, Mardin, Erzincan, Bitlis gibi Selçuklu ve Osmanlı döneminin önemli kültür merkezleri olan şehirlerimizde Fuzûlî başta olmak üzere bizim diyebileceğimiz edebiyatımızın tümü canlı bir biçimde, hayatın içinde yaşamaktadır."[102]

1.12. Eserleri

Türkçe Eserleri

Türkçe Divan

Fuzûlî'nin Türkçe Divan'ında 1 Dibace, 45 kaside, 294 gazel, 2 Terci-i Bend, 2 Müseddes, 2 Tahmis, 3 Muhammes, 3 Murabba, 42 Mukataat, 76 Rubai bulunmaktadır. Şiir sayıları farklı neşirlerde değişmektedir. Sâdıkî[103], müellifin kendi hattı ile olan divanı gördüğünü ifade etmiş, ondan başka kimse de bu nüshayı gördüğüne dair bir şehadette bulunmamıştır. Bu münasebetle müellif hattının kayıp olduğunu söyleyebiliriz. Türkçe Divan'ın birçok nüshasında kasideler yoktur. Bu münasebetle Saint-Petersburg nüshasında Arapça, Farsça ve Türkçe kasideler gazellerden ayrılarak ayrı bir kitap oluşturacak şekilde bir araya toplanmıştır. Ayrıca divanın dibacesi de bir gazel dibacesi gibidir. Bütün bunlardan hareket eden bazı araştırmacılar bu divanın gazel divanı olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak klasik Türk şiirinde divan tertibi belli bir usule bağlandığı için divandan ayrı kaside neşrine rastlamadığımız gibi kasidelerden ayrılmış bir divan da görmüyoruz. Petersburg nüshası bir külliyat olduğu için eserin kopyasını sipariş eden kişi böyle bir tertip talebinde bulunmuş olabilir.

---

[101] Mustafa Uzun, "Fuzûlî'nin Bestelenmiş Şiirleri", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

[102] Cumali Ünaldı Hasannebioğlu, "Çağdaş Bir Şiir Kitabı Olarak Fuzûlî Divanı", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 317.

[103] "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012, s. 246.

Yaptığımız araştırmalarda Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'na ait "yazmalar.gov.tr" adresinde kayıtlı 157 nüsha olduğunu gördük. Yurtiçi ve yurtdışında bulunan kütüphanelerdeki birçok nüsha siteye kaydedilmiş olmasına rağmen, kaydedilmeyen oldukça önemli sayıda el yazması bulunduğunu da söyleyebiliriz. Örneğin İstanbul kütüphanelerindeki (mesela Süleymaniye Kütüphanesi) Divan el yazmalarının hepsi sitede bulunmamaktadır. Özel kütüphanelerdeki (mesela Koyunoğlu Kütüphanesi 3 yazma) yazmalar da sitede yer almamaktadır. Ayrıca Rusya kütüphanelerindeki (mesela Saint-Petersburg İlimler Akademisi Kütüphanesi 11 yazma) yazmalara da sitede rastlamadık. Türki Cumhuriyetlerdeki nüshaların çoğu da sitede yer almamaktadır. Bazı özel kütüphaneler ile yurt dışında yer alan kütüphanelerde yaptığımız araştırmalardan ve araştırmacıların yazdığı makalelerden tespit edebildiğimiz kadarıyla Fuzûlî'nin Türkçe Divanına ait 200'den fazla elyazması olduğunu söylemek mümkündür.

Türkçe Divan'a ait en eski yazmalar tespit edebildiğimiz kadarı ile Milli Kütüphane [06 Mil Yz A 140 (1546)], Şehid Murtaza Ali Medresesi Kütüphanesi (Sipehsalar Kütüp.) [307] İran, (Sipehsalar Kütüp.) İran [308], İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi [TY 5465 (1571)], Azerbaycan Cumhuriyeti İlimler Akademisi Azerbaycan [4062 (1572)], Milli Kütüphane [06 Hk 101 (1575)], Milli Kütüphane [06 Mil Yz A 2318/1 (1575)], Konya Müze Kütüphanesi [2429 (1576)] ?, Ali Emiri Manzum Eserler Millet Kütüphanesi [342 (1582)], Âsitân-ı Kuds-ı Razavi Kütüphanesi [9659 (1583)], Mısır Milli Kütüphanesi [Talat 53 (1584)], Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe El Yazmaları [R 749 (1586)], Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [C 1924 (1588/89)], Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları [Ms.or.oct.3651 (1590)], Süleymaniye Kütüphanesi [Laleli 1912 (1590)], Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları [R 748 (1591)], Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi [2681 (1593)], Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları [Vat.Turco 47 (1595)], Milli Kütüphane [60 Mü 68 (1595)], Süleymaniye Kütüphanesi [Yazma Bağışlar 5162 (1597)], Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [B 3973 (16. yy)], Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [B 296 (1599)] nüshalarıdır. Bir Taşkent nüshasından da bahsedilmiştir ancak bu nüsha ile ilgili ayrıntılı bilgi edinilememiştir.

Leyla vü Mecnun

Fuzûlî'nin şâheseri olan bu mesnevi Türk dünyasında yazılan "Leyla vü Mecnun"ların en başarılısıdır. 3096 beyit ve bir mensur dibaceden ibarettir. Latifi " bu tarz üzre hamseye cevâbı ve memdûh u makbûl beş pâre kitâbı vardur. Bu birkaç ebyât-ı pür-füsûn anun kitâb-ı Leylî ve Mecnûnındandur[104]" diyerek Fuzûlî'nin hamsesi olduğunu ifade etmiştir. Ancak burada hamseye cevabının Ali Şir Nevâî'ye mi yoksa Nizâmî'ye mi olduğu tam anlaşılamamıştır. Hasan Çelebi "Zeban-ı Türkîde hamsesi vardur. Lakin cümleden Leyli vü Mecnun'u iştihar bulmuşdur[105]." diyerek en bilinen mesnevisinin Leyla vü Mecnun olduğunu belirtmiştir. Beyânî[106], Hasan Çelebi'deki cümleyi tekrarlar. Riyazî, de hamsesi olduğunu söyler ancak elimizde Fuzûlî'nin hamsesi bulunmamaktadır.

Mesnevi 1535'te tamamlanarak Osmanlının Bağdad valilerinden Veys Beg'e sunulmuştur.

Fuzûlî'den önce hem Araplar, hem Farslar hem de Türkler arasında "Leyla vü Mecnun" mesnevileri yazılmıştır. Fuzûlî'ye kadar bu alandaki en başarılı örnekler Fars edebiyatından çıkmıştır. Nizâmî, Hüsrev-i Dehlevî, Camî, Mektebî, Kâtibî, Derviş Eşref-i Meragî, Hatifi Fars edebiyatında Fuzûlî'den önce Leyla vü Mecnun mesnevisi yazan şairlerdir. Türklerden Çağatay sahasında Ali Şir Nevâî, Osmanlı sahasında da Edirneli Şâhidî, Hamdullah Hamdi, Bihiştî, Ahmed Rıdvan, Celilî, Sevdayî ve Hakirî gibi şairler Fuzûlî'den önce Leyla vü Mecnun mesnevisi yazmışlardır. Hem Osmanlı sahasında hem de Çağatay sahasında Fuzûlî'den önce Leyla vü Mecnun mesnevisi yazıldığı halde Fuzûlî'nin eserin telif sebebini açıkladığı bölümde Türkler arasında bu mesnevinin bulunmadığını söylemesi farklı yorumlara sebep olmuştur. Fuzûlî büyük ihtimalle Osmanlı sahasındakilerden haberdar olmamış Çağatay sahasındakini de lehçe farklılıklarından dolayı görmezden gelmiştir. Bununla birlikte Fuzûlî'nin Leyla vü Mecnun mesnevisinin Ali

---

[104] Latifî, **Tezkiretü'ş-Şuara ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, Haz. Rıdvan Canım, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2000, s. 436.

[105] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 759.

[106] Beyânî, **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s. 209.

Şir Nevâî yerine Nizâmî daha çok da Hatıfî[107] izinde yürümesi görülmemiş olmasının da imkân dahilinde olduğunu düşündürmektedir. Fuzûlî, Hamdullah Hamdi, Celilî, Sevdayî ve Hakirî'nin kullandığı bazı motifleri kendi mesnevisinde kullanmıştır. Bundan hareket eden bazı araştırmacılar şairin kendisinden önceki bu mesnevileri gördüğünü düşünmüşlerdir. Ancak Leyla vü Mecnun hikâyesinin rivayetleri ve motifleri hem Arap hem de Fars edebiyatında daha önce çeşitlenmiştir. Fuzûlî'nin bu motifleri daha önceki rivayetlerden alması da muhtemeldir.[108]

Leyla vü Mecnun mesnevisinin yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerde ellinin üzerinde nüshası vardır. Bu nüshalardan en eski tarihli olanlar Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları [Decourdemanche. (1578)], Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları [R.852 (1579)], İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları [Or. 7103 (1580)], Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [C 1924 (1588/89)], Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları [Gaulmin/Regius, 1454. (1588)], Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları [Vansleb/Regius, 1453 (1589)], Süleymaniye Kütüphanesi [Laleli 1912 (1590)] nüshalarıdır.

Beng ü Bâde

Şâh İsmail'in Özbek Hanı Şeybek'i savaşta mağlup etmesinden sonra Fuzûlî 444 beyitlik bu Türkçe mesneviyi yazarak Şâh İsmail'e sunmuştur (1510-1514 arasında). Nüshalar arasında beyit sayılarında farklılıklar görülebilmektedir. Eser şarap ile esrar arasında geçen bir münazara şeklindedir. Münazarayı şarap kazanır. Mesnevide Fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün vezni kullanılmıştır.

Tahir Olgun[109], bâdenin Şâh İsmail'i, bengin de II. Bayezid'i sembolize ettiğini ifade eder. Eserin sonunda bâde kazanır böylece şair memduhunu zafere kavuşturur. Eser münacaat, tevhit, naat, Hz. Ali'nin övgüsü, Şâh İsmail'in övgüsü ve beng ile bâde'nin münazaralarının bulunduğu bölümlerden oluşur.

---

[107] Leyla vü Mecnun hikâyesi ve bu hikâyeyi yazanlarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bknz.: Agah Sırrı Levend, **Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1959.

[108] Bu rivayetler için bknz.: Kemal Yavuz, "Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Edebiyattaki Yeri", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Ankara, Aralık 2005, C. 2, S. 4, s. 57-69.

[109] Tahir Olgun, **Fuzûlî'ye Dâir**, İstanbul, Selamet Basımevi, 1936.

Köprülü, şair Gâzî Giray'ın bu esere nazîre olarak, Kahve ve Bâde isimli küçük bir mesnevî yazdığını Peçevî'den naklen belirtir.

Eserin yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerde yirminin üzerinde yazması mevcuttur. Bu yazmalardan en eski tarihli olanları Milli Kütüphane [06 Mil Yz A 2318/1 (1575)], Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları [Ms.or.quart.1423 (1582)], Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [C 1924 (1588/89)], Süleymaniye Kütüphanesi [Laleli 1912 (1590)] nüshalarıdır.

Hadîs-i Erba'în Tercümesi

Manzum kırk hadîs tercümesidir. Bu eserde Fuzûlî kendisi kırk hadîs seçkisi oluşturmamış Molla Cami'nin, Nevâî tarafından da Çağataycaya tercüme edilen, kırk hadîsini tercüme etmiştir. Eserde kısa bir mensur giriş bulunmaktadır. Şair, önce hadîslerin Arapçalarını vermiş daha sonra dört mısralık kıtalarla tercüme etmiştir. Dört mısralık bir de hatime bulunmaktadır.

Kırk Hadîs Tercümesi'nin en eski nüshası Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde [C 1924 (1588/89)] bulunmaktadır. Görebildiğimiz kadarı ile eserin on civarında nüshası vardır.

Hadîkatü's-Süedâ

Fuzûlî'nin Türkçe divanla beraber en çok yazma nüshası bulunan eseridir. Eser tercüme-telif diyebileceğimiz bir yapıdadır. Şair, Hüseyin Vâiz'in Ravzatü'ş-Şühedâ'sını tercüme etmek için yola çıkmış anlatım ve üslup bakımından önemli bir başarı göstermiştir. Yer yer esere eklemelerde bulunmuştur. Özellikle manzum parçalarda daha fazla inisiyatif kullanmıştır. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da katlini anlatan bu eser konu itibarıyla maktel-i Hüseyn türüne girmektedir. İlk peygamber Hz. Adem'den başlayarak büyük acılarla yüz yüze gelen İslam Tarihin'in önemli kahramanlarını yaşadıkları acılarla birlikte anlatır. İlk insan, önceki peygamberler, sahabeler, Hz. Muhammed, Ehl-i Beyt ve Hz. Hüseyin sırası ile ızdırapları ile resmedilirler. Izdırabın derecesi her kademede artar ve Hz. Hüseyin'in öldürülmesi ile en üst düzeye ulaşır. Eserde Şia'nın bakış açısı hissedilmez. Eserde asıl vurgulanan Hz. Hüseyin'in yasını tutmanın çok önemli olduğudur. Her bölüm sonunda okur, Hz. Hüseyin'in yasını tutmaya teşvik edilir.

Eserin çok içli, lirik bir üslubu tasannuya kaçmayan secili bir anlatımı vardır. Bu üslup, okurun şairin anlattığı vakıanın ızdırabını derinden hissetmesine sebep olur.

Eserin 229 yazma nüshası tespit edilmiştir[110].

Türkçe Mektuplar

Fuzûlî'nin beş adet mektubu olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Bunlar Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye, Musul Mirlivası Ahmed Beg'e, Bağdad valisi Ayas Paşa'ya, Kadı Alâüddin'e, Sultan Süleyman'ın oğlu şehzâde Bayezid'e gönderilen mektuplardır.

Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye gönderilen mektup "Şikâyetname" olarak da bilinmektedir. Bu mektup şairin hiciv ve mizah kabiliyetini gözler önüne sermektedir. Musul Mirlivası Ahmed Beg'e yazılan mektup mirlivadan gelen mektuba cevap mahiyetindedir. Ayas Paşa'ya yazılan mektup çocuğunun doğumu üzerine kaleme alınmış ve şairin tebrikini içermektedir. Şehzâde Bayezid'e yazılan mektup şehzâdenin yazdığı mektuba cevap niteliğindedir[111].

Farsça Eserleri

Farsça Divan

Fuzûlî'nin Farsça Divanı'nda 1 dibace, 49 kaside, 410 gazel, 1 terkib-i bend, 1 müsebba, 1 müseddes, 46 kıta, 105 rubai bulunmaktadır.

Divanın başında bulunan mensur mukaddime şairin şiire bakışı, şiirle ilişkisi, niçin Fuzûlî mahlasını seçtiği gibi konularda önemli bilgiler içermektedir. Farsça Divan'daki kasidelerin çoğu Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve imâmların methi ile ilgilidir. Gazeller, mana, ifade ve mazmun bakımından Türkçe gazelleri andırır. Türkçe divana gösterilen rağbet bu esere gösterilmemiştir.

---

[110] **Hadikatü's-Sü'eda**, Haz. Şeyma Güngör, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s. LV-LVI.

[111] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 521./ Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.424-425.

Manisa Muradiye Kütüphanesi [2668 (1552)], Millet Kütüphanesi [Carullah Efendi 1670 (1589)], Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [C 1924 (1588/89)] Farsça divanın en eski nüshalarıdır[112].

Heft-câm (Sâkî-nâme)

Farsça 327 beyitlik küçük bir mesnevidir. Fuzûlî'in Farsça Divanı'nın sonunda yer almaktadır. "Feûlün feûlün feûlün feûl" vezniyle yazılmıştır. Fars edebiyatındaki sâkînâme yazma geleneğine uyarak meydana getirdiği bu eseri kime sunduğu belli değildir. Eser giriş ve hatime hariç yedi bölümden oluşmaktadır. Sâkînâme'nin başında şair pîr-i muganla arasında geçen sohbeti anlatır. Bu yedi bölümde sâkîye seslenişleri sırası ile ney, def, çeng, ud, setar (tanbur), kanun ve mutrip ile münazaralar takip eder[113].

Köprülü, bu mesnevinin Harezm musikişinaslarından Muhammed Resûl Mirzâ tarafından mesnevi tarzında Çağatayca'ya tercüme edildiğini söylemiştir[114].

Enîsü'l-Kalb

Fuzûlî'nin Sultan Süleyman'ın methinde Hakanî (Bahru'l-Ebrâr), Husrev (Mir'âtü's-Sefâ) ve Molla Camî'ye (Cilâu'r-Rûh) nazire olarak yazdığı 134 beyitlik eser kaside bölümü bulunan Farsça divan nüshalarında kasideler bölümünün başında yer alır. Eser tamamlandıktan sonra sultana takdim edilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir.

Rind ü Zâhid

Fuzûlî'nin, içerisinde 75 rubai, 54 kıta, 18 beyit mesnevi, beyit ve mısra türünde manzum parçalar ihtiva eden Farsça mensur eseridir. Eser, o günün toplumsal ve entelektüel hayatının iki önemli tipinin tartışmaları şeklinde düzenlenmiştir. Hikâyenin kahramanlarından Zâhid baba, Rind ise oğuldur. Eser üzerinde fikir beyan eden araştırmacılar Zâhid'in Fuzûlî'nin aklı, Rind'in de gönlü olduğu hususunda birleşmişlerdir. Zâhid bir baba olarak oğlunun dindar bir insan olmasını ister ve bu çerçevede öğütlerde bulunur. Rind ise babasının her söylediğine

---

[112] Hasibe Mazıoğlu, "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.412-413.

[113] **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s.206-221.

[114] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 518.

ters bir cevap verir. Zâhid, İslami ilimleri tahsil etmiş bir alim karakteri çizerken Rind bir mutasavvıf gibi hareket eder. Zâhid'de zühd, ibadet, ilim tahsili gibi hususlar öne çıkar Rind'de en önemli unsur aşktır. Eserin sonunda tartışma nihayete ulaşır Rind ve Zâhid vahdette birleşirler.[115] Bu eser Fuzûlî'nin din ve hayat görüşü ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Fuzûlî'nin diğer eserlerinde de Rind ve Zâhid'in elinden çıkmış parçalar vardır. Bunlardan sadece birine odaklanıp Fuzûlî'yi o zannetmek oldukça yanıltıcı olabilmektedir.

Eserin en eski nüshası Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [C 1924 (1588/89)] ile Süleymaniye Kütüphanesi [Laleli 1912 (1590)] yazmalarıdır. Bunun dışında eserin on kadar nüshası daha bilinmektedir. Eser Fuzûlî külliyatları içinde yer aldığı için bazılarının kataloglara ayrı bir eser olarak girmemiş olması da muhtemeldir. Eser, Salim Efendi tarafından Muhavere-i Rind ü Zâhid[116] adı ile Türkçeye tercüme edilmiştir.

Sıhhat u Maraz

Fuzûlî'nin, devrin tıp bilgisi üzerine inşa edilen, bakışını aşktan, felsefesini tasavvuftan alan Farsça mensur eseridir. Eser, Hüsn ü Aşk, Ruhnâme, Kitâb-ı Rûh ve Aşk isimleri ile de anılmaktadır.

Eserde beden ülkeye benzetilmiş vücudun diğer unsurları da kişileştirilerek hikâyede kendilerine düşen rolleri oynamışlardır. Hikâye bedeni hasta eden unsurlarla onun sıhhati için çalışan kahramanların mücadelesi şeklinde geçer. Sonunda beden sıhhate kavuşur ve zararlı unsurlar defedilirler.

Eserin en eski nüshası Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde [C 1924 (1588/89)] bulunmaktadır. Eser, Lebib Efendi tarafından Türkçeye çevrilmiştir (1857).

Muammâ Risâlesi

Şair, bu eserinde muamma türü hakkında bilgi vermiş, ayrıca 190 adet Farsça, 40 adet de Türkçe muamma ve çözümlerine yer vermiştir.[117]

---

[115] **Rind ile Zahid**, Haz. Ayan Hüseyin, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, 2012.

[116] Salim Efendi, **Muhavere-i Rind ü Zahid**, İstanbul, *Tasvîr-i Efkâr Matbaası*, 1285./ Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 289

[117] Kemal Edib, "Fuzûli'nin Mu'ammâ Risâlesi", **DTCFD**, 1949, VII/1, s. 61-109.

Eserin en eski nüshası Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi'ndedir [C 1924 (1588/89)].

Arapça Eserleri

Arapça Divan

Kaynaklarda Fuzûlî'nin Arapça Divanı'ndan da bahsedilmiştir. Sâdıkî, "Arabîce dîvân, gazel ve kasâyid bitüpdür. Tahmînâ otuz min beyt eş'ârı bar kim bu hakîr öz hattı birle mütâla'a kıldum[118]." derken; Âlî "Fârisî ve Türkî mükemmel dîvânı ve ᶜArabî ve Derî ve Rûmî elsinede kasâ'id-i belâgat-nişânı müdevven oldukdan[119]…" demiştir. Bursalı Tahir, Fuzûlî'nin otuz bin beyitlik Farsça divanını Lebib Efendi'nin gördüğünü ifade etmiştir. Muhtemelen Lebib Efendi Sâdıkî'nin ifadesini olduğu gibi aktarmıştır. Sâdıkî, Fuzûlî'nin toplam otuz bin beyitlik şiiri olduğunu ve müellif hattını kendisinin gördüğünü söylemektedir. Sâdıkî'nin tüm manzum eserlerle ilgili verdiği rakam burada sadece Arapça divan için söyleniyormuş gibi anlaşılmıştır. Sâdıkî'nin bahsettiği Arapça gazeller henüz bulunamamıştır. Uzunca bir süre ilim âleminden gizli kalan Arapça kasideleri ise Rusya'daki külliyatın içinden çıkmıştır. Bu nüshada 11 kaside ve 1 kıta mevcuttur. Kasidelerin yedisinde Hz. Peygamber, üçünde Hz. Ali methedilmektir. Diğer ikisinin kimin için yazıldığı bilinmemektedir. Âlî'nin de Arapça gazelleri görmediği sadece kasideleri gördüğü ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu sebeple bazı araştırmacılar Arapça şiirlerin bu kasidelerden ibaret olduklarını söylemişlerdir.

Arapça şiirlerini ihtiva eden tek nüsha Eduardoviç Berthels[120] tarafından haber verilen Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [C 1924 (1588/89)] nüshasıdır.

---

118 "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012, s. 246.

119 Âlî, **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994, 255.

120 Fuad Köprülü aracılığı ile Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 515. (E. Berthels, Bulletin de l'Academie des Sciences de l'URSS, classe des Humanites, 1930, nr 5, 297-306./E. Berthels, Memoires du Comite des Orientalistes, Moskow, 1930, V, 39-71.)

Matlau'l-İ'tikâd fî Ma^crifeti'l-Mebde' ve'l-Me'âd

Fuzûlî'nin Arapça, kelama dair eseridir. Eser dört rükünden oluşmaktadır: ilim ve ma'rifet, kâinatın ahvâli, vâcibü'l-vucûd, nübüvvet-risalet ve meâd. Konular açıklanırken yer yer Yunan ve İslam filozoflarının görüşlerine yer verilir. Bu eserin Fuzûlî'nin mezhebi ile ilgili tartışmaları bitirmesi beklenmiş fakat eser ortaya çıktıktan sonra bu tartışmaları bitirmesinin mümkün olmadığı görülmüştür. Fuzûlî, mezhepler arasında görüş ayrılığı oluşturan hiçbir kritik konuya değinmemiştir. Eserde tasavvufi yaklaşımın yer yer hâkim olduğu dikkatten kaçmamaktadır.

Eserin tek nüshası Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi [C 1924 (1588/89)] yazmasıdır.

Fuzûlî'ye Aidiyeti Şüpheli Eserler

Şâh ü Gedâ

Sâdıkî "Şâh ü Gedâ ve Leylî vu Mecnûn ve Münâzara-i Beng ü Bâde ve Ravza itmâmga yitkürübdür.[121]" diyerek bu eserden haber vermiştir. Ancak bu eser henüz bulunmamıştır.

Sohbetü'l-Esmâr

Bu eserin Fuzûlî'ye aidiyetini ilk defa ortaya atan Emin Âbid[122] olmuştur. Ancak eserin Fuzûlî'ye ait olmadığını hem Fuad Köprülü[123] hem de Sedit Yüksel[124] kesin ifadelerle belirtmişlerdir. Bu eserin, onun kaleminden çıkmış olması mümkün değildir.

Cümcümenâme

Fuad Köprülü, Olearius'un seyahatnamesinde Fuzûlî'ye atfen Cümcümename isimli bir eser andığını ancak bulunan Fuzûlî'ye ait olamayacağını belirtir.[125] Başka

---

[121] "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012, s. 246.

[122] Emin Âbid, **Hayat I**, İstanbul, 1927, S. 16, s. 314.

[123] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 522.

[124] Sedit Yüksel, "Sohbetü'l-Esmâr Fuzûlî'nin Değildir", **Türkoloji Dergisi**, Ankara, 1972, S. 1, C. IV, s. 115-136.

[125] Fuad Köprülü, "Fuzûlî", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 522.

kaynaklarda mevzu edilmeyen bu eserin Fuzûlî'ye ait olmadığı üzerinde bir tür görüş birliği vardır.

2. Tenkitli Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem

2.1. Nüsha Seçimi

Birçok el yazması bulunan eserler üzerinde çalışırken yapılması gereken önemli işlerden biri de mevcut el yazmalarından hangilerinin çalışmaya dahil edileceğine karar vermektir. Bu, hem çalışmanın kalitesi hem de yapılacak işin hedefine ulaşması bakımından son derece önemlidir. Bazı özel kütüphaneler ile yurt dışında yer alan kütüphanelerde yaptığımız araştırmalardan ve çeşitli makalelerden tespit edebildiğimiz kadarıyla Fuzûlî'nin Türkçe Divanına ait 200'den fazla elyazması olduğunu söylemek mümkündür.

Bu kadar yazma içinden hangilerinin bu çalışmada kullanılması gerektiği önemli bir sorun teşkil etmekteydi. Biz öncelikle tarihli ve tarihsiz nüshaları birbirinden ayırmaya çalıştık. Bu tarihli nüshalardan da şairin yaşadığı 16. yüzyıla ait nüshaları incelemeye çalıştık. 16. yüzyıla ait 20'nin üzerinde Divan elyazması olduğunu gördük. Bu yazmalardan İran'da bulunan 3 yazmayı bütün teşebbüslerimize rağmen elde edemedik. Saint-Petersburg İlimler Akademisi'nde bulunan yazmaların kopyaları da farklı gerekçelerle tarafımıza verilmedi. Ancak bu nüshalardan çalışmamızda P ile gösterdiğimiz nüshanın "Kaside" bölümünü kısıtlı zaman içerisinde yerinde inceleme fırsatımız oldu. Bu nüshanın "Gazel" bölümü sadece sorunlu görülen yerler bakımından incelenebilmiştir. Gölpınarlı'nın çalışmasında Konya Müze Kütüphanesi 2429 numara ile gösterilen nüshayı da bütün aramalarımıza rağmen bulamadık. Mevlana Müzesi'nin kataloğunu hazırlayan Gölpınarlı çalışmasında yer verdiği bu nüshayı katalogda göstermemektedir. Müze kütüphanesi ile de temasa geçtiğimizde ellerinde olan eserlerin katalogda gösterilenlerden ibaret olduğunu söylemişlerdir. Konya Bölge Elyazmaları Kütüphanesi de ellerinde böyle bir nüsha bulunmadığını belirtmiştir. Konya'da bulunan diğer kütüphanelerle de temasa geçilmiş fakat bu nüsha bulunamamıştır.

Çalışmamızda Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nı 16. yüzyıl nüshaları üzerine kurmayı tercih ettik. Böyle bir metnin ortaya çıkmasının daha sonraki yıllarda istinsah edilmiş metinler ile tarihsiz metinlerin değerlendirilmesinde mihenk taşı rolü oynayacağını düşündük. Daha sonraki yüzyılda istinsah edilmiş bir metin çalışmamızdaki nüshalardan biriyle uyuşuyorsa bu onun kaynağını verecektir, uyuşmuyorsa bu nüsha elde olmayan eski yazmalardan birinden istinsah edilmiş

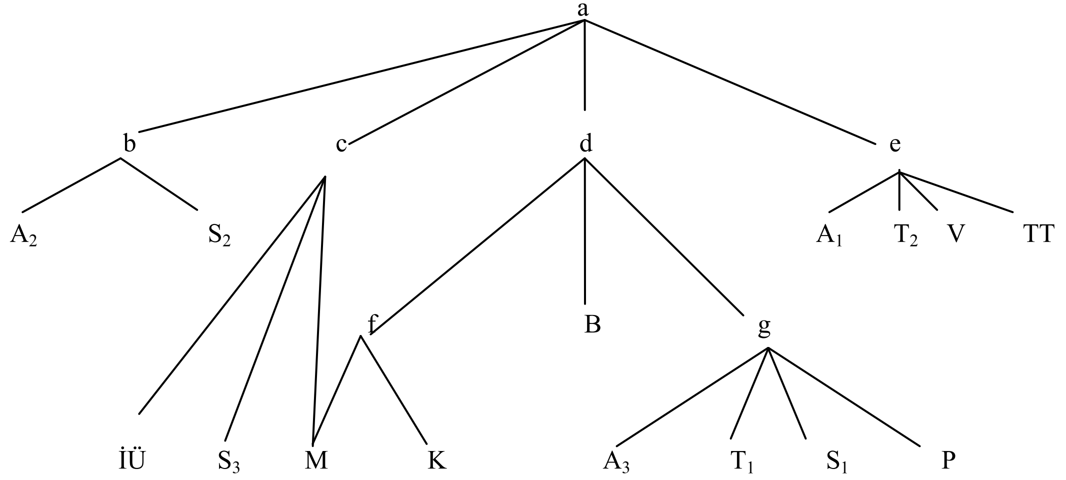
demektir ki bu da onu değerli kılacaktır. Bu amaçla nüshalarda gördüğümüz farklı yazımların tamamını (okunamayan, açık imla hatası olan, harfleri silinenler vb. hariç) aparatta göstermeye gayret ettik.

Tespit ettiğimiz 16. yüzyıl nüshalarından ulaşabildiklerimiz hem fiziksel özellikleri hem de muhtevaları bakımından incelenmiştir. Bu aşamada nüshaları daha sonra varyantların değerlendirilmesinde yardımcı olacak nüshalar arası ilişkileri ortaya koyan stemmanın belirlenmesi için çalışılmıştır.

Önce nüshaların ortak hataları nüsha adları ve sayfa numaraları ile birlikte fişlenmiştir. Daha sonra bu fişler ikili, üçlü, dörtlü vb. paylaşılan hatalar olarak gruplandırılmıştır. Burada ilk tespitimiz, hiçbir nüshanın bir diğerinden kopyalanmadığı olmuştur. Bu tespit ulaşabildiğimiz nüshaların tamamının çalışmada yer alması gerektiği anlamına gelmektedir. Daha sonra bu hata grupları incelenmiş ve bazı nüshaların birbirleriyle daha fazla hata paylaştıkları görülmüştür. Bu nüshalar gruplanmıştır. Nüshaların paylaştıkları hata sayıları aşağıdaki tabloda bir araya getirilmiştir.

	A1	**İÜ**	**B**	**A2**	**A3**	**M**	**K**	**T1**	**S1**	**T2**	**S2**	**V**	**TT**	**S3**	**P**
A1		31	18	44	37	20	22	42	22	100	40	82	82	39	10
İÜ	31		67	71	58	90	48	56	70	37	49	33	43	269	44
B	18	67		27	102	101	117	133	126	41	38	39	31	85	106
A2	44	71	27		42	38	24	32	24	35	143	44	51	94	20
A3	37	58	102	42		77	104	199	120	49	51	55	53	76	76
M	20	90	101	38	77		138	113	111	38	36	40	32	145	93
K	22	48	117	24	104	138		138	137	45	44	37	32	74	112
T1	42	56	133	32	199	113	138		171	63	55	60	48	92	110
S1	22	70	126	24	120	111	137	171		50	47	45	35	98	105
T2	100	37	41	35	49	38	45	63	50		52	100	97	54	36
S2	40	49	38	143	51	36	44	55	47	52		44	57	72	43
V	82	33	39	44	55	40	37	60	45	100	44		84	58	28
TT	82	43	31	51	53	32	32	48	35	97	57	84		59	21
S3	39	269	85	94	76	145	74	92	98	54	72	58	59		68
P	10	44	106	20	76	93	112	110	105	36	43	28	21	68	

Tabloda benzer davranış gösteren nüshalar gruplandırılmıştır. Yapılan iki gruplandırma karşılaştırılmış ve aşağıdaki stemmaya ulaşılmıştır.

2.2. Varyantların Değerlendirilmesi

Nüshaların sunduğu farklı okumalar aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirilmiş, doğru olduğu düşünülenler metne dahil edilirken elenenler aparatta verilmiştir. Varyantların değerlendirilmesinde şu ölçütlerden faydalanılmıştır:

a. Vezin, kafiye, redif gibi teknik başlıklar dikkate alınmış, bunlardan birinde sorunlu görülen varyant elenmiştir.

b. Beytin, mısranın sentaks yapısı ile uyumlu olmayan, dil bilgisi kuralları bakımından sorun doğuran varyantlar aparatta verilmiştir.

c. Beytin, mısranın, metnin anlam bütünlüğünü bozan, beyitteki diğer kelimelerle anlam bakımından uyumsuzluk oluşturan kelimeler aparatta verilmiştir.

ç. Metnin bütünlüğü göz önünde bulundurulmuş; metnin tutarlılığını bozan varyantlar aparatta gösterilirmiştir.

d. Fuzûlî'nin üslup özelliklerinden kelime tekrarları, simetrik yapı gibi hususiyetler dikkate alınmış, üslup özellikleri ile uyumlu varyant tercih edilmiştir.

e. Dönemin ve şairin söz varlığı ve kelimeleri kullanım şekli dikkate alınmış, dönemle ve şairin kelime hazinesi ile uyumlu kullanımlar metne taşınmıştır.

f. Yukarıdaki kriterleri taşıyan varyantlardan azınlıkta kalanlar aparatta gösterilmiştir. Nüshaların çoğunda bulunan varyant metne taşınmıştır.

g. Nüshalardaki yaygınlığı birbirine denk veya yakın olan varyantlardan;

1. Yukarıdaki ölçütlere uymayanlar aparata alınmıştır.

2. Geriye kalanlar nüshaların oluşturduğu ailelelere göre incelenmiş, farklı aile gruplarında çoğunluk sağlayan varyant seçilmiştir.

3. Bunun da ikna edici bir netice doğurmaması durumunda daha önceki çalışmalara başvurulmuştur.

Tarlan, Gölpınarlı ve Komisyonun hazırladığı divanlardan her üçünün de ittifak ettiği varyantlarda yukarıdaki ölçütlerden birine aykırı olmadıkça ve onların okumalarına karşı çıkacak ikna edici bir delil bulunmadıkça bu üç çalışma ile beraber hareket edilmiştir. Bu üç çalışmanın farklılaştığı durumlarda Cem Dilçin'in Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar isimli eserine başvurulmuştur. Yazarın açıklamalarının yeterince ikna edici bulunmadığı durumlarda, varyantların yaygınlıkları arasındaki fark az olsa da, çoğunluğa göre hareket edilmiştir.

h. Dil, üslup, içerik, az nüshada yer alması gibi yönlerden Fuzûlî'ye aidiyetinden şüphe duyduğumuz manzumeleri metnin sonunda verdik. Emin olamadığımız bir manzume bütün şüphelerimize rağmen üç nüshada yer aldığı için metin içerisinde verilmiştir. Önceki neşirlerde yer alan ancak değerlendirdiğimiz nüshalarda bulunmayan manzumeler de farkın görünmesi için metin sonunda diğer şüpheli manzumelerle birlikte verilmiştir.

2.3. Fuzûlî Divanının Önceki Tenkitli Neşirleri

Fuzuli'nin Türkçe Divanının neşri ile ilgili olarak, Türkiye'de üç önemli çalışma yapılmıştır (bunlara bahsedilen üç çalışmadaki varyantları karşılaştırarak hangisinin tercih edilmesi gerektiğini sebepleri ile açıklayan Cem Dilçin'in Fuzuli Divanı Üzerine Notları[126]'nı da eklersek dört çalışma diyebiliriz). Fuzuli'nin Türkçe divanının farklı nüshalarını karşılaştırmak sureti ile hazırlanan ilk metin Abdülbaki Gölpınarlı tarafından 1948 yılında meydana getirilmiştir. Fuzuli'nin hayatı, eserleri

[126] Cem Dilçin, bu üç çalışmayı karşılaştırıp hataları ve doğruları sebepleri ile ortaya koyduğu için biz ayrıca uygulamalardan örnekler vermedik. Bu sebeple daha çok çalışmalarda izlenen yöntem üzerinde durmayı tercih ettik. Dilçin'in çalışmasında ele aldığı beyit sayıları ve bu beyitlerdeki yanlışların dağılımları ile ilgili verdiği bilgiler, bu üç divan neşrinin durumunu ortaya koyucu niteliktedir: "*Bu Notlar'da toplam 471 parça şiirden 370'i ele alınmıştır. Bunlar Divan'ın toplam beyit sayısının %63'ünü oluşturmaktadır. Üzerinde durulan 2723 beyitten 960'ı sorunludur; başka bir deyişle 3 Divan'da bu beyitlerin metninde farklılıklar, çelişki ve tutarsızlıklar bulunmaktadır. Yaptığım ortalama bir istatistik çalışmasına göre de bu 960 beyitte 1062 metin farkı yer almaktadır. 1062 farklı metinden, TD'de 901, T'de 805 ve G'de de 190 doğru ya da ortak biçim karşımıza çıkmaktadır. Bunları yüzde olarak göstermek gerekirse doğru ya da ortak biçimleri içermek açısından TD'de %85, T'de %76, G'de %18 gibi bir oran görülmektedir. Bunların dışında 3 Divan'dan da farklı olarak benim metin onarımı yoluyla önerdiğim 34 farklı biçim bulunmaktadır. Metin onarımı yoluyla önerdiğim biçimler de bu oranlar içerisinde yaklarık %3'tür.*" (Dilçin, 2001: XXII)

ve sanatı üzerine uzun bir girişi ihtiva eden çalışma dibace, gazeller, terkipler, kıtalar, rubailer ve şüpheli şiirlerden oluşmaktadır. 163 sayfalık girişi metin takip eder. Gölpınarlı tarafından hazırlanan Divanın ilk baskısı 1 Dibace, 299 gazel, 2 terci-i bend, 2 müseddes, 3 muhammes, 2 tahmis, 5 murabba, 47 kıta, 2 beyit, 81 rubai ihtiva etmektedir. Şüpheliler bölümünde Farsça bir naat ile yedi de kıta bulunmaktadır. Kasideler yoktur. Leyla ile Mecnun'daki bazı manzumeler de ilgili yerlerde divanın bir parçası gibi değerlendirilmiştir.

Gölpınarlı, divanı hazırlarken 7 nüshadan faydalandığını ifade ediyor. Bunlardan birincisi ve divanda esas aldıkları nüsha olan ve Gölpınarlı'nın "bizim nüsha" olarak isimlendirdiği " 1079'da Necef'te Muhammet Bakır tarafından yazılmış" nüshadır. Gölpınarlı'nın bu nüsha ile ilgili değerlendirmesi şöyledir: *"Fuzuli'nin ölümünden 113 yıl sonra Necef'te H. Ali Meşhedi hadimlerinden Muhammed Bâkır tarafından yazılan ve imlâsında Azeri lehçesinin bütün hususiyetleri muhafaza edilen bu nüsha, Konya nüshasından daha tamdır ve gördüğümüz yazmaların en mükemmelidir.*[127]" Bu değerlendirme Gölpınarlı'nın bu nüshayı neden esas aldığını da ifade etmektedir. Ancak bu kısa paragrafta geçen "tam" ve "en mükemmel" kavramları izaha muhtaçtır. Anladığımız kadarı ile "tam" tabiri nüshanın ihtiva ettiği şiir sayısının fazlalığına "mükemmel" tabiri ise Azeri hususiyetlerini taşımasına göndermede bulunmaktadır. Yazar bu ifadelerle nüshanın başka yönlerine de işarette bulunmuş olabilir ancak metinden bunu anlamak mümkün olmamıştır. 6 nüsha da karşılaştırma nüshası olarak kullanılmıştır.

Gölpınarlı, çalışmada kullandığı nüshaları hangi esaslara göre belirlediğini tam olarak ifade etmemiştir. Çalışmada ikisi doğrudan iki tanesi dolaylı dört el yazması; iki basma bir de karşılaştırmalı metin kullanılmıştır. Onlarca yazma arasından bu nüshaların hangi özellikleri ile öne çıktıkları net değildir. Yazarın kullandığı nüshaların olumlu özelliklerini sıralarken ifade ettiği hususlar sanırız nüsha seçiminde etkili olmuştur. Bunlar "tamlık", "mükemmellik", "Azeri dil özellikleri taşıması" ve "müstensihin yeterince bilgili olması" olarak sıralanabilir. Bu kıstasların kaç nüshaya tatbik edildiği tam belli değildir. Yazar, Ali Emiri Kütüphanesindeki nüshanın Konya nüshasından sonra en eski nüsha olduğunu fakat

[127] Abdülbaki Gölpınarlı, **Fuzûlî Divanı**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1948, s. CLVI.

hem eksik hem de müstensihinin bazı basit kelimeleri bile yanlış yazabilecek kadar yetersiz olduğunu ifade ederek bu nüshayı elemiştir. Bunun dışında görülen veya elenen bir nüshadan bahsedilmemektedir. Bu da nüsha seçiminin çok sınırlı bir kümeden yapıldığını göstermektedir.

Bir başka sorun da dolaylı olarak kullanılan iki nüshanın araştırmacı tarafından hiç görülmemiş olmasıdır. Çünkü önceki çalışmada varyantların doğru değerlendirilip değerlendirilmediği, yanlış okumaların olup olmadığı, işçilik ve basımdan kaynaklanan bazı hataların meydana gelip gelmediği tam olarak bilinemez.

Gölpınarlı, çalışmasını oluştururken nasıl hareket ettiğine dair bazı hususlara değinmiştir. Araştırmacı tarafından ortaya konan hususların her birisini teker teker değerlendirmeden de ortaya çıkan çalışmanın ilmi nitelikten uzak olduğunu söylemek mümkündür ki bunu bizzat çalışmayı yapan kişi söylemektedir. Gölpınarlı, çalışmasını nitelerken "gerek en eski yazmaların farklarını göstermesi, gerek Fuzûlî'nin kasidelerinden maada bütün Türkçe şiirlerini ihtiva etmesi bakımından ilk tam ve doğru divandır."[128] İfadelerini kullanmaktadır. Bilimsellik araştırmacının andığı özelliklerden biri değildir. Böyle bir çalışma ne dil araştırmalarında ne ilmi çalışmalarda kullanılabilir. Varyantların neye göre değerlendirildiği, tercihlerin neye göre yapıldığından da hiç bahsedilmemiştir.

Gölpınarlı'nın çalışması ilk olması bakımından önemlidir. Dönemin şartlarından kaynaklanabilecek bazı yoksunluklar (katalogların oluşmamış olması, eserlerin tasnif edilmemiş olması, ulaşım ve iletişim imkânlarının yetersizliği vb.) daha iyi bir çalışmanın oluşmasını engellemiş olabilir. Bir kez daha belirtmek gerekirse bugün için bu çalışmanın tam anlamıyla bilimsel bir çalışma olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Gölpınarlı'nın eski edebiyat, zihniyet ve yazı hakkındaki birikimi birçok yerde değerlendirmelerinin isabet gücünü arttırmıştır. Ancak metni kurarken izlediği yöntem, özellikle dil çalışmaları bakımından, hazırlanan divanın kullanımını zorlaştırmaktadır.

Ali Nihad Tarlan, Gölpınarlı'dan iki yıl sonra 1950'de kendi çalışmasını yayımlamıştır. Fuzûlî Divanı Gazel, Musammat, Mukatta' ve Ruba'î kısmı (Edisyon kritik ve Transkripsiyon) ismiyle çıkan eser Türkiye'de yayımlanan ilk tenkitli

[128] Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, **Fuzûlî Divanı**, İnkılap Kitabevi, 1948, s. CLX-CLXI.

metindir. Çalışma 293 gazel, 2 terci-i bend, 2 müseddes, 2 tahmis, 3 muhammes, 3 murabba, 42 mukatta', 76 rubaiden meydana gelmektedir. Çalışmada dibace ve kasideler yoktur.

Tarlan, çalışmasında 6 yazma 1 basma 7 nüshayı karşılaştırmıştır. Bu yedi nüshanın dışında birçok nüshaya başvurduğunu ifade eden araştırmacı onlardan Millet Kütüphanesi ve Amasya-Bayazıt Kütüphanesi'nde bulunan nüshaları birkaç yerde zikretmekle yetindiğini belirtmiştir.

Tarlan, nüshaların seçimi ile ilgili olarak önsözde şunları ifade etmektedir: *"Şimdiye kadar gözden geçirdiğimiz Fuzûlî divanları içinde bir tane doğruya rastlamadığımızı itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Bunların içinde tarihen eski olduğu gibi nisbeten derli toplu yazılmış olan altı nüshayı karşılaştırarak bu edisyon kritiki vücuda getirdik. Bunun haricinda bir çok nüshalarla da karşılaştırmalar yapdık; lâkin onların ancak ikisini (Millet kütüphanesi ile Amasya-Bayazıt kütüphanesi nushaları) birkaç yerde zikretmekle iktifa ettik. Bay Ali Canip Yöntem nüshası, maalesef bir az geç elimize geçdiğinden beşinci formadan sonra onu edisyon kritike idhâl ettik. Ondan evvelki metinlerde bulunan esaslı farkları da eserin sonuna ilâve etmek mecburiyetinde kaldık."*[129]

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere araştırmacı nüshaların tespitinde iki kıstası esas almıştır: zaman bakımından eskilik ve derli toplu olmaları. Bu kıstaslar nüshalara nasıl uygulanmışlardır ve bunlarla tam olarak ne anlatılmak istenmektedir bu hususlarda bir açıklama bulunmamaktadır. Örneğin bu iki kıstasa sahip nüshalar mı seçilmiştir yoksa nüshaların bunlardan birine sahip olmaları seçilmeleri için yetmiş midir? Seçilen nüshalar dikkate alındığında nüshaların eskiliğine öncelik verildiği seçilenlerden beşinin 16. yüzyılda istinsah edilmiş olmalarından anlaşılabilir.

Nüsha farklarının tespitinde izlenen yolu ise şöyle dile getirmiştir:

"Nusha farklarını da iki esas dahilinde tesbit ettik: 1- Doğru olması ihtimal dahilinde olan farklar 2- Nushalar hakkında karie bir fikir verebilecek bazı sarih yanlışlar. Bunların da ancak muayyen bir kısmını gösterdik. İ nushasını ancak manzumelerin sırası bakımından esas ittihaz ettik. Gayemiz bütün bu nüshalar

---

[129] Ali Nihad Tarlan, **Fuzulî Divanı**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1950, s. III.

içinden doğruyu bulup çıkarmaktı. Çünkü her nüsha bir tane doğruya mukabil bazan on tane yanlışı ihtiva ediyordu. Bunların içinde bazan tek nüshadaki doğruyu aldık. Bazan da kendimizce doğru olması muhtemel olanlarını aşağıya kaydettik.

Kanaatimizce edisyon kritik; muhtelif nüshaları karşılaştırıp mihanikî olarak farklarını tesbit etmek değil bir sanatkârın eserini zaman ve muhitin üzerine yığdığı yanlışlardan kurtarıp onu aslî siması ile yeniden meydana getirmeye çalışmaktır. Bunun için de ne derece hazırlıklı bulunmak lâzım geldiğini ancak bu telâkki çerçevesi içinde böyle bir eser vücuda getirenler takdir ederler. Bu hususta ufak bir fikir verebilmek için, sanatkârın, değil doğrularını, hattâ gramer, sentaks ve kelimelerin o devirdeki manaları bakımından bugün yanlış telâkki edilen hususiyetlerini benimseyecek derecede onun ruhuna nüfuz etmenin lüzumunu zikr ile iktifa edeceğiz. Biz, şahsan böyle bir iddiada bulunmaktan çok uzağız. Ancak uzun seneler Fuzûlî ile meşguliyetimizin bizde hasıl ettiği bir salâhiyyet vahîmesi ile bu cidden tehlikeli işe girişip dört senelik emek neticesinde bu eseri meydana getirdik.”[130]

Tarlan’ın divanı hazırlarken nasıl bir yöntem takip ettiğini anlamak için bu uzun alıntıya mecbur kaldık. Alıntıdan hareketle Tarlan’ın usulünü anlamaya çalışalım:

Tarlan’ın penceresinden edisyon kritik nüshaların karşılaştırılarak farklarını tespit etmekten ibaret değildir; edisyon kritiğin amacı eseri yanlışlardan arındırarak eserin asıl hâlini ortaya çıkarmaktır. Bu yargının ilk kısmı doğru olmakla beraber ikinci kısmının izaha ihtiyacı vardır. Açıklanması gereken ilk husus “eserin asli siması” ile neyin kastedildiği, metnin asıl hâlinin nasıl tanınacağı, neyin doğru neyin yanlış olduğuna hangi kıstaslarla karar verileceğidir. Muhtemelen her okuyanın bu ifadeden ilk çıkarımı müstensih nüshasının işaret edildiği olacaktır. Burada “orijinal metin[131]” kavramı ile ilgili tartışmalara girmeden araştırmacının bu amaca nasıl

[130] Ali Nihad Tarlan, **Fuzulî Divanı**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1950, s. III-IV.

[131] “Orijinal” kavramı hayli tartışmalıdır. Metin tenkidi alanında çalışanlar uzun yıllar bu yöntemin amacını “müellif nüshasını yeniden meydana getirmek, orijinal metne ulaşmak” olarak ifade ettiler. Ancak “orijinal” kavramı etrafında yapılan tartışmalar neyin orijinal olduğu ile ilgili ciddi şüpheler doğurmuştur. Bu şüpheleri dağıtmak isteyenler “yazarın son niyeti” kavramını “orijinal metin” öbeğini somutlaştırmak için devreye sokmuşlardır. Bunu Fuzûlî’nin divanı üzerinden açıklayacak olursak: Dibacede ifade edildiği kadarı ile Fuzûlî Türkçe divanını oluşturmadan önce Türkçe şiirler

ulaşacağı ile ilgili söylediklerine yoğunlaşmak istiyoruz. Tarlan, bunun için ciddi bir hazırlık gerektiğini ifade ettikten sonra bu hazırlığa örnek olması bakımından şairin ruhuna nüfuz edilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Tarlan, aynı cümle içinde gramer, sentaks ve kelimelerin şairin yaşadığı çağdaki durumuna da değinmektedir. Bunlardan hareketle Tarlan'ın "doğru"yu tespitte izlediği yöntemin iki ayağı olduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak dilin eserin meydana getirildiği dönemdeki ve mekandaki şekillerini, kullanımlarını; kelimelerin o dönemdeki anlamlarını "doğru" ile "yanlış"ı ayırt etmede bir kıstas olarak ortaya koyuyor. İkinci olarak şairi tanımak, anlamak hatta ruhuna nüfuz etmek gerektiğini ifade ederek müellifi tanımayı diğer bir kıstas olarak belirlemiş oluyor. Şairin ruhuna nüfuzdan kastın şairin hayatı, eserleri, üslubu, yaşadığı bölge ve zamanı vb. ile ilgili bilgilere sahip olmaktır diyebiliriz. Ortaya konan her iki kıstas da önemli ve tenkitli metin hazırlayanlar için zorunludur ancak yeterli değildir. Örneğin genel hatlarını bilsek de Fuzuli'nin dili meselesi oldukça tartışmalı bir husustur. Bir yazarın ve şairin özelde bir metin içinde genelde de bütün eserleri arasında bir tutarlılığın bulunacağından hareketle bazı ifadelerin ona ait olamayacağı anlaşılabilir. Üslubunun ve meselelere yaklaşımının analizi bazı hususların o şair tarafında nasıl ifade edileceğinin anahtarını verir, böylece bazı metin parçalarının ona ait olup olmadığı anlaşılabilir. Ancak bir metnin "asli siması" yalnız bu araçlarla ortaya çıkarılamaz.

Nüshaların tahlili yapılmadan, nüshalar arasındaki ilişkiler gösterilmeden oluşturduğumuz nüsha kümesinin aynı geleneğin farklı kolları olup olmadığından emin olamayız. Bu durumda eserin "asli siması"nı ortaya çıkardığımızı düşünürken yaptığımız, o nüshalar silsilesinin kaynağındaki kopyayı yeniden oluşturmak olabilir.

---

yazmış ve isteyenlere bu şiirleri vermiştir. Daha sonra divan oluşturmaya karar verdiğinde "iltimas ile alanlardan iltimas ile alup" divanını oluşturmuştur. Burada metnin hangi hâli "orijinal" kavramını haketmektedir: metnin Fuzûlî'nin elinden çıktığı ilk hâli, okuyucudan dönen hâli ve divana dahil edilen hâli. Şiirin oluşum sürecinde herhangi bir müdahale olup olmadığını da bilmiyoruz. Bu müdahale aile çevresinden, arkadaşlara, edebi muhitten, önemli devlet ve ilim adamlarına kadar genişleyen bir muhitte cereyan edebilir. Yazarın niyetinin bunların hepsinde teşekkül etme ihtimali de bulunmaktadır. Bu durumda her üç metin de yazarın niyetini yansıtmaktadır. Şairin birden fazla divan üretip üretmediğini bilmediğimiz gibi eserlerine son hâlini kendi el yazısı ile verip vermediğini de bilmiyoruz. Bütün bunlar "orijinal" ve "üst metin" nitelemelerini biraz geçersiz kılmaktadırlar. Bu konu ile ilgili tartışmaları görmek için bknz.: Jerome J. McGann, **A Critique of Modern Textual Criticism**, Virginia, The University Press Of Virginia, 1992., Gary D. Martin, **Multiple Originals New Approaches To Hebrew Bible Textual Criticism**, Atlanta, Society Of Biblical Literature, 2010.

Araştırmacı, nüshaların kendisine sunduğu varyantlar arasında tercihte bulunduğundan, aynı geleneğe ait nüshalar aynı kaynak kopyadan çeşitlendikleri için diğer gelenekteki okumayı hiç sunmayabilirler. Bu durumda yapılan tercih yanlışlar arasında bir tercih olabilir. Nüshalarda bulaşma olup olmadığının tespiti de önem arz etmektedir. Maalesef Tarlan, nüshalarla ilgili böylesi bir çalışma yapmamıştır.

Tarlan, herhangi bir nüshayı esas almamış, sadece şiirlerin sıraları bakımından İzmir nüshasını esas almıştır. Neden diğerlerinin bu hususta esas alınmadığı izah edilmemiştir.

Tarlan'ın çalışmasında tercih edilen ve edilmeyen okumaların hangi değerlendirmeler sonucunda şekillendiği belirtilmemiştir. Açık hataların olduğu yerlerde izaha ihtiyaç yoktur. Ancak, araştırmacı tarafından belirtilen kıstasları karşılayan iki farklı okuma arasında tercih yapılırken, nelerin etkili olduğunun açıklanması önem arz etmektedir. Bu sorgulanabilir, test edilebilir bilimsel bir metin doğuracaktır. Bu açıklamalar, kabul ve itirazlarla zenginleşecek ve neticede metnin birçok farklı görüşün katkısı ile oluşumuna zemin hazırlayacaktır. Varyantlar arasındaki tercihlerde gerekli yerlerde açıklama yapılmaması, metnin kuruluşunun arkasındaki uzun değerlendirmelere ayrılan zamanı yok etmektedir ve bilgiye dönüşmesinin önünü kapatmaktadır.

1958 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü tarafından Fuzuli'nin ölümünün 400. yılı münasebetiyle hazırlanan nüsha hem daha önceki neşirlerde olmayan kasideler bölümünü içermesi hem de en fazla nüshadan faydalanması bakımından öne çıkmaktadır.

Önsözde hazırlanan divanın daha öncekilerden farkları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Baskı sadece Türkiye'de yer alan 68 nüshanın karşılaştırılması suretiyle meydana gelmiştir. Önceki baskılardan faydalanılmamıştır. Bu 68 yazmadan metnin kurulması bakımından faydasız görülenlere ait nüsha farkları gösterilmemiş, bu tür nüshalar şüphede kalınan noktalarda ve metinlerin sayılarının tespitinde kullanılmıştır. Metnin kurulmasında faydalanılan yazmalar arasında herhangi bir fark gözetilmemiştir. Çünkü çalışmayı hazırlayanlar tarihi eskiliğin ve şairin yaşadığı yere yakınlığın nüshaya herhangi bir hususiyet kazandırmadığını bilakis bu kıstasların aldatıcı olacağını düşünmüşlerdir: "Müstensih dikkatli, bilgili ve metne

sadık olmadıkça tarih eskiliğinin ve mekan yakınlığının nüshanın sıhhati üzerinde hiçbir müsbet tesire sahip bulunamayacağı aşikardır."[132]

Bu paragrafta ifade edilenleri anlamaya çalışalım. Metin 68 nüshanın karşılaştırılması sureti ile oluşturulmuştur. Ancak bu 68 nüshanın analizi yapılmamış, nüshalar arası ilişkiler gösterilmemiş, bu nüshalardan herhangi birinin bir diğerinden kopya olup olmadığı değerlendirilmemiştir. Bu 68 nüshanın da 68 ayrı koldan gelmeleri imkânsız olduğuna göre bu küme içerisinde aynı gelenekten gelen bir hayli nüsha olmalıdır. Bu nüshaların hangi tarafta yoğunlaştıklarını anlamak baskın olan geleneği görmek ve varyantları değerlendirmek bakımından çok önemlidir.

Hazırlayıcılar tarafından ifade edildiği gibi tarihi eskilik ve mekan yakınlığı tek başına bir değer ifade etmezler. Ancak bu durum, kendilerinin de belirttiği gibi, müstensihin dikkati, bilgisi ve metne sadakati ile birleşince nüshanın değerini oldukça arttırır. Zaman ve mekan yakınlığından çok "müstensihin, dikkatli, bilgili ve metne sadık olması"nı önemseyen araştırmacılar bununla ilgili bir çalışma yapmamışlardır. Belirtilen 68 nüshadan hangilerinin müstensihleri belirtilen bu kıstaslara sahiptir maalesef bunu bilmiyoruz. Ayrıca müstensihin dikkatinin, bilgisinin ve metne sadakatinin nasıl ölçülebileceği de belirtilmemiştir. İlk söylendiklerinde aşikar gibi görünen kavramlar uygulama aşamasında müphemiyet kazanmaktadırlar. Öncelikle müstensihle ilgili bir şeyler söyleyebilmek için "hata"ların tasnifi ve tavsifi gerekmektedir. Hangi tür hataların ne gibi saiklerden kaynaklandığı ortaya konmalıdır. Bunun için "hata"ların tespitine ihtiyaç vardır. Bütün bu tespit, tasnif ve tavsif aşamalarından ve mümkünse kopyaladığı başka eserlerde aynı işlemin uygulanmasından sonra müstensihin yaptığı hata türleri ve bu hataların kaynakları hakkında kesin şeyler söylenebilir. Müstensihin durumunu, nüshanın zaman ve mekan bakımından şaire yakınlığıyla kıyaslamak, ikincisinin hilafına bir neticeye ulaşmak, gereği yerine getirilmediği için eleştiriye açık bir durum yaratmaktadır.

[132] Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, **Fuzûlî Divanı**, Ankara, İşbankası Yayınları, 1958, s. VIII.

2. Türkçe Divan, hazırlayanların ifadesi ile divanın bütün bölümlerini ihtiva ettiği gibi bazı fazlalıklar da taşımaktadır. 1 kaside, 5 gazel, 1 müstezat ve 2 rubai bu çalışmada bulunan fazla manzumelerdir. Kaside, çalışmayı hazırlayanların belirttiği üzere, daha önce Kemal Edib Kürkçüoğlu tarafından yayımlanmıştır.

Diğer bir paragrafta yazmaların yalnız birinde veya birkaçında görülen ve bu baskıya alınmış olan metinlerin şaire aidiyetleri, şüphesiz ki, kesin olarak söylenemez denmektedir. Devamında kesin olarak reddedilmelerine imkân bulunmadığı için bu metin parçalarının alınmasında bir sakınca görülmediği belirtilmektedir.

Burada karşımıza çıkan sorun nüsha geleneklerinin ortaya çıkarılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu gelenekler tespit edilmiş olsa idi bu şiir parçalarının hangi silsile ile ulaştıklarına dair fikir yürütmek mümkün olurdu. Böylece diğer geleneklerde bulunmayan metinlerin başka bakımlardan incelenmesi zarureti doğardı. Örneğin tek koldan gelen bir metin parçası şüpheyi icap eder. Bu metnin Fuzuli'ye aidiyeti ile ilgili bir kanaate ulaşabilmek için üslup ve dil incelemeleri yapılabilir ancak bütün bunlar yapıldığı halde bir karar verilemiyorsa metin parçası metne dahil edilir ve o metin parçasının nüshalardaki durumu hakkında bilgi de verilir. Maalesef bu çalışmalar yapılmadığı için üslup bakımından Fuzuli'ye ait olamayacağı ilk bakışta anlaşılabilen metin parçaları dahi divana dahil edilmiştir.

3. Manzumelerin sıralanışında da metne müdahalede bulunulmuştur. Divanı hazırlayanların ifadesi ile gazeliyat bölümündeki alfabetik sıralamaya riayet edilmiş fakat aynı redifi haiz çeşitli gazeller de yine kendi aralarında bir sıralamaya tabi tutulmuşlardır. Kasideler bölümü hariç diğer bölümlerde alfabetik sıralamaya uyulmuştur. Kasideler kronolojik sıralamaya tabi tutulmak istenmiş fakat yazılış tarihleri tam tespit edilemediği için bunun yerine memduhların ehemmiyet derecelerine göre bir sıralama yapılmıştır.

Oysa Fuzuli, divanda belirli bir sıralama takip etmiştir. Şair, gazeller bölümünün her harf başını, el verdiği oranda, münacaat-tevhid ile başlatmış daha sonra naata geçmiş ve diğer konuları ihtiva eden gazeller ile harf içi sıralama devam etmiştir. Burada yapılan ve aynı redifi ihtiva eden gazellerin bir arada toplanmasına dönük müdahale bu sıralamayı bozmuştur. Aynı durum kasideler bölümü için de geçerlidir. Kasideler bölümünün sıralamasında herhangi bir hususiyet dikkatimizi

çekmemiş olsa da bu belirlediğimiz esaslara göre manzumeleri sıralama yetkimiz olduğu sonucunu doğurmaz. Bunun yerine nüshalar manzumelerin sıraları bakımından da karşılaştırılmalı ve sıraları tespit edilmeliydi.

4. Çalışmayı hazırlayanlar Türkçe Divan'ın yalnız Türkçe metinlerden teşekkülünü tabii görerek tamamıyla Arapça veya Farsça olan metinleri çalışma dışı bırakmışlardır. Yazdığı esere hangi metin parçalarını alıp hangilerini almayacağı müellifin tasarrufunda olan bir husustur. Çalışmayı hazırlayanlar metin dışında bıraktıkları Arapça ve Farsça metinlerle ilgili çalışma yapsalar ve bunların Türkçe Divan'da bulunmadıklarını, sonradan müdahale ile eklendiğini ortaya koymuş olsalardı söylenecek söz olmazdı. Ancak şairin Türkçe divanına aldığı bir metni Türkçe olmadığı gerekçesi ile eser dışına çıkarmak doğru bir yaklaşım değildir.

5. Çalışmayı hazırlayanlar ancak doğru bir metin oluştuktan sonra açıklamalı baskıların yapılabileceğini ifade etmişler kasideler bölümünde memduhlara ve musammatlar bölümünde de nazirelerin hangi şairlere yazıldıklarına ait kısa notlardan başka metne dair hiçbir açıklama yapılmadığını vurgulamışlardır. Bu bir tercih konusudur. Ancak özellikle bazı kritik varyantlarda neden birinin diğerine tercih edildiğinin açıklanması daha faydalı olurdu. Böylece metin kuruluşunun arkasındaki bakış açısını daha net görmemiz mümkün olurdu.

6. Burada değinmek istediğimiz bir diğer husus da divanda kullanılan şive ile ilgili araştırmacıların ortaya koydukları yaklaşımdır. Şive bahsinde ortalama bir yol tutturduklarını ifade ettikten sonra bununla neyin kastedildiğini ve neden böyle bir tercihte bulunulduğunu şöyle izah etmişlerdir:

"önce, eski metinlerin bugün seslendirilmesinde karşılaşılan güçlükler söz konusu edilmek lâzım gelir. Fuzûlî'nin şiirleri bu bakımdan dikkate değer bir örnek teşkil ederler. Bunlar, şimdiye kadar, umumiyetle Azerî lehçesi mahsulleri arasında zikredilmiş ve seslendirilmelerinde daha çok Azerî şivesi esas tutulmuştur. Fakat, sonradan Türkçenin birer kolunu teşkil eden Osmanlı ve Azerî lehçeleri şairin yaşadığı devirde birbirinden henüz kesin bir şekilde ayrılmış bulunmuyorlardı. Bu itibarla, o devirde he iki lehçede müşterek olan birçok söylenişlere raslamak mümkündür. Eski yazı her iki lehçenin seslerini birbirinden ayırma imkânını çok kere vermediğinden, Osmanlı ve Azerî şairlerinde müşterek kelimelerin söylenişçe birbirinden ne dereceye kadar ayrıldıklarını da kesin olarak tespit etmek güçtür ve

daima münakaşa edilebilecek bir konudur. Azerî lehçesinin tarihî gelişmesi hakkında şimdiye kadar yapılmış ilmî çalışmaların yetersizliği ve şairin Osmanlı kültürüne asla yabancı bulunmadığı da dikkate alınarak, metinlerin bugünkü harflerle seslendirilişinde her iki lehçenin fonetik özellikleri de aksettirilmiştir."[133]

Fuzuli'nin dili meselesinin böyle bir çalışma tarafından incelenip vuzuha kavuşturulmasını beklemek çalışmayı hazırlayanlara fazlaca yük yüklemek anlamına gelecektir. Ancak sorun nüshalardaki okunuşların ne kadar hazırlanan esere yansıtıldığı sorunudur. Yukarıda da beyan ettikleri üzere eski yazı birçok söyleniş farkını anlamamıza imkân vermemektedir. Fakat yukarıdaki genel izah, yapılan özel tercihlerin her birini açıklamamaktadır. Nüshaların imlaları ayrıntılı verilmediği için nüshalardan kaçının hangi yönde tercihte bulunduğunu anlayamıyoruz. Ayrıca yukarıda sadece Osmanlı ve Azeri Türkçelerinden bahsedilmektedir. Fuzuli'nin dili ile ilgili çalışanların veya şiirlerini okuyanların dikkatini çekecek bir diğer yön onun şiirlerindeki Doğu Türkçesi kullanımlarıdır. Tercih edilen aktarım ile farklı yazımlar yok sayılmıştır. Bizce nüshalar sadece varyantlar bakımından değil imla bakımından da karşılaştırılmalı ve hangisinin kaynak nüshada olabileceğine dair varsayımlarda bulunulmalıydı.

Yukarıdaki değerlendirmeler ve kriterler göz önünde bulundurularak yaptığımız çalışma ile daha önceki neşirler arasındaki fark sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

---

[133] Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, **Fuzûlî Divanı**, Ankara, İşbankası Yayınları, 1958, s. X.

NEŞRİN SEMBOLÜ	FARK SAYISI
G	1187
G, T	51
G, T, D	3
G, TD	97
G, TD, D	22
G, D	15
G, T, TD	107
T	206
T, TD	115
T, D	10
T, TD, D	117
TD	588
TD, D	65
D	19

2.4. Nüshaların Tavsifi

A_1

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 140

İstinsah Tarihi: 954 (1546)

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Boyut (Dış): 208x128-155x77 mm.

Yaprak: 85

Satır: 16

Yazı Türü: Nestalik

Kağıt Türü: Esmer Samanlı

Temmet Kaydı: "Temmetü'l-kitāb bi-^{c}avni'l-Meliki'l-Vehhāb tārīḫ-i ġurre şa^{c}bānü'l-mu^{c}aẓẓam sene 954"

İçindekiler: Dibace 1b-6b, Gazeller 6b-77b, Musammatlar 77b-82a, Mukataatlar 82a-82a, Rubailer 82b-82b

Mühürler ve Temellük Kayıtları:1a'da bir, 50a'da iki mühür bulunmaktadır.

Katalogtaki Açıklama: "Yaldız zencirekli, kahverengi meşin cilt içindedir. İçinde 1 mukaddime, 289 gazel, 2 terci-i bend, 4 muhammes, 7 kıta, 6 müfred vardır. Arka yaprakta 4 macun terkibi, Nevayî (84b), İsmet Buharayî (85a), Revnakı (85b)den şiirler ve beyitler kaydedilmiştir. Temellük kayıt ve mühürleri silinmiştir."

Nüshada serlevha ve cedvel bulunmamaktadır.

Der-kenar: 19a'da sayfa kenarında "Olsa ḥāṣıl faḳrdan ḥüzn ü ġınādan ibtihāc" mısraının karşısına "olman" yazılmıştır ancak bunun hangi kelimeye alternatif olarak yazıldığı tam belli değildir. Nüshada "hüzn ü" olması gereken kelime tam okunamadığı için "olman" bu kelimenin yeniden yazımı olabilir ya da mısra başındaki "olsa" kelimesine alternatif olarak yazılmış olabilir. Ancak her iki durumda da "olman" kelimesi mısra ile uyum göstermemektedir.

64b'de "Mihri yoḳ māhlara āh es̱er itmez yā Rab" mısraının bulunduğu gazelin oldukça üstünde bu mısra "Ah eser itmez ya Rab mihri yoh mahlara" şeklinde yazılmıştır. Bu mısranın bir başkası tarafından yazıldığı kanaatindeyiz.

Düzeltmeler: 2b'de "Şiᶜr bir maᶜşūḳdur ḥüsn-i ᶜibāret zīveri" mısraında "ma'şukdur" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında "ma'şuk" olarak eklenmiştir.

10b'de "Bāġa seyr it bu ruḫ ü laᶜl ile kim ġonce ü gül" mısraında "kim" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

20a'da "Dil oldı tīġ-ı firāḳuñla şerḥa şerḥa velī" mısraında "tīġ" kelimesi önce atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

25a'da "Serīr-i salṭanat ẕevḳından efzūndur baña ol söz" mısraında "efzundur" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

27b'de "Zāhid gibi ki bādeni ilden nihān içer" mısraında "bâdeni" kelimesi "bâde olarak yazılmış daha sonra satır üzerine farklı bir kalemle "-ni" eklenmiş böylece kelime "bâdeni" şeklinde düzeltilmiştir.

28a'da "ᶜĀşıḳ-ı ṣādıḳ benem Mecnūnuñ ancaḳ adı var" mısraında "sadık" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

30a'da "Nergisüñ görmiş gözin maḫmūr ṣanmış ḫ̬ābı var" mısraında "mahmur" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

33b'de "Göñülde biñ ġamum vardur ki pinhān eylemek olmaz" mısraında "gamum" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında "gamung" olarak eklenmiştir. Aynı sayfada "Saḳın göñlüm yıḳarsan pendden dem urma ey nāṣiḥ" mısraında "urma" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

37a'da "Aġzuñı dirlerdi yoḳ didüklerince var imiş" mısraında önce "dirler" yazılmış daha sonra satır arasında "-di" eki yazılarak "dirlerdi" şeklinde düzeltilmiştir.

38a’da “Kim bu rüsvā perdemi çāk itdi sırrum ḳıldı fāş” mısraında “itdi” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir. Aynı sayfada “Saña zamānede naḳş-ı ṣaḥīfe-i iḫlāṣ” mısraında “zamanede” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

38b’de “N’ola ger dil ḳılsa her dem derd-i ^{c}ışḳuñ cāna ^{c}arż” mısraında “kılsa” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

40a’da “Ey Fużūlī şevḳden yaḳduñ tenüñ rūz-ı viṣāl” mısraında “yakdun” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

41a’da “Ferric a’llāhümme hemmī neccinī mimmā eḫāf” mısraında “hemmi neccini” yerine önce “rabbü’l-hak” yazılmış daha sonra “el-hak” kelimesinin üzeri çizilmiş ve satır arasında “neccini” olarak düzeltilmiştir. Aynı sayfada “Ey Fużūlī zāhid er da^{c}vā-yı ^{c}aḳl eyler ne sūd” msraında “zâhid” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında eklenmiştir.

42b’de “Ḫaṭıñuñ āfet-i cān olduġını bildürdüñ” mısraında “afet” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

47a’da “Ḥālümi gördükçe men^{c}-i ehl-i ^{c}ışḳ eyler faḳīh” mısraında “ışk” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

51b’de “Ey ḫoş ol şām ki bī-ḫod gidem ol kūya ü ṣubḥ” mısraında “ ki bi-hod” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

53a’da “Bilmişem bulman viṣālin līk bir ümmīd ile” mısraında “lik” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

53b’de “Şem^{c}-i şām-ı firḳatem ṣubḥ-ı viṣāli n’eylerem” mısraının “Şem^{c}-i şām-ı firḳatem” kısmı yazılmış daha sonra bu gazelin daha önce yazıldığı fark edilerek sonrası yazılmamıştır.

63a’da “Kim ola vara vara cem^{c}iyyetüm ziyāde” mısraında “ola vara vara” ifadesi “ola pare pare” şeklinde yazılmış daha sonra üzeri çizilerek “ola vara vara” olarak düzeltilmiştir.

63b’de “Ḫırām it bir ḳadem biñ ḫāk-sārı ser-firāz eyle” mısraında “hak-sarı” ifadesinin “hak” kısmı atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

64b’de “Çıḳmasa ḥasret ile cān-ı figārum bu gice” mısraında “hasret” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

66a’da “Şem[c]-i ruḫsāruñ odı ḳıldı beni āteş-perest” mısraında “kıldı” kelimesinin “ى” harfi ile mısrada bulunmayan “şol” kelimesi satır arasında yazılmıştır.
69a’da “Ey diyen Mūsā [c]aṣāsı ḳaṭ[c]-ı deryā itmedi” mısraında “asası” yerine önce “hayat” yazılmış daha sonra üzeri çizilerek satır arasında “asası” olarak düzeltilmiştir.
73a’da “Her ṭaraf yüz ġam helāküm ḳaṣdın itmiş Tañrı’çün” mısraında “gam” yerine önce “kan” yazılmış daha sonra üzeri çizilerek satır arasında “gam” olarak düzeltilmiştir.
74b’de “Yetürdi āhumı gerdūna ol büt gör ne kāfirdür” mısraında “gerduna” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.
81a’da “Al ṣaç bāġuñda müşgīn ṣaç perīşān-ḥāliyem” mısraında “müşgīn ṣaç” ifadesinde “saç” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir. Aynı sayfada “Ṣanma ḫalḫālüñ gibi mihrüñden ey meh ḫāliyem” mısraında “gibi” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında “kimi” olarak eklenmiştir.
Boşluklar: -
Eksik Varaklar:-

İÜ
Arşiv Numarası: TY 5465
İstinsah Tarihi: 22 Temmuz 1571 Pazar
Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
Boyut (Dış):260x186 mm
Yaprak: 96 v.
Satır: 13
Yazı Türü: Talik
Kağıt: Abadi
Temmet Kaydı: “Temmetü’l-kitāb bi[c]avni’llāhi ve ḥüsn-i tevfīḳ fī tāriḫi yevmi’l-eḥad bīst u heştüm şehr-i ṣafer ḫatemü bi’l-ḫayr vü lüṭf sene 979”
İçindekiler: Dibace 1b-6b, Gazeller 7a-76b, Musammatlar 76b-86b, Mukataat 86b-90b, Rubailer 90b-96b
Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a’da 4 mühür, 2 temellük kaydı bulunmaktadır.

Katalogtaki Açıklama: Katalogda nüsha ile ilgili özel bir açıklama göremedik. Ancak Sabri Kalkandelen tarafından hazırlanan Divan Kataloğu'nda (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T9865 v. 300-301.) nüsha hakkında bazı bilgiler mevcuttur: " Yazma nefis ta'lik, 989 tarihinde elvan-ı muhtelifede abadi kağıda yazılı ve cedveller biri laciverd, biri tirşe ve diğeri yaldızla çizilidir. Serlevha İran-kari müzehheb ve cildi kahverengi meşinden ma'mul ve üzeri yeşil kumaş kaplıdır."

Nüsha İle İlgili Gözlemler: Nüsha tamir görmüştür. Nüsha tamirinde kullanılan materyallerden bazılarının harflerin üzerini kapattığı görülmektedir. Muhtemelen tamirat sırasında nüshanın sayfaları yeniden sıralanmıştır. Özellikle dibace bölümünde sayfalar doğru yerleştirilmemiştir. Dibace bölümünün doğru sıralaması 1b, 6a, 6b, eksik varak, 3a, 3b, 4a, 4b, 5a, 5b, 2a, 2b şeklinde olmalıdır.

15b'de fazladan yazılan harflerin üzeri kazınmıştır. Nüshanın farklı sayfalarında yer yer kazıntı ve silintilerin meydana geldiği gözlenmiştir. 43b'de "Ḳıldı māh-ı rūze ol ḫurşīdi gün günden żaᶜīf" mısraının altı kazınmıştır. Yazı müstensihe ait gibi görünmektedir.

Nüshada bazı yerlerde yazının okunmasını engellemeyecek şekilde mürekkep lekeleri görülmektedir. Bu lekeler büyük ihtimal ile mürekkebin tam kurumamasından kaynaklanmıştır.

Nüshanın birçok yerinde nem ve diğer çevre şartlarından kaynaklanan lekelere rastlanmaktadır. Kağıdı muhtelif renklerdedir. Büyük ihtimalle fiziki koşulların etkisi ile kağıtta renk değişmeleri olmuştur. Bu renk değişmeleri zaman zaman yazının da farklı bir elden çıktığı izlenimi vermektedir. Ancak görebildiğimiz kadarı ile bütün nüshada tek yazı kullanılmıştır.

Der-Kenar: 29b'de "olmaz" redifli gazelin "Ṭarīḳ-i faḳr dutsam ṭabᶜ ṭābiᶜ nefs rām olmaz/Ġınā ḳılsam ṭaleb esbāb-ı cemᶜiyyet temām olmaz" beyti farklı bir yazı ile kenarda yazılmıştır.

Düzeltmeler: 11b'de "Aradan ey şemᶜ çıḳ bir gūşe dut kim bu gice/Bezm bir ḫurşīd-ṭalᶜatdan münevverdür bana" beytinin birinci mısraında metin içinde "ahdan" yazılmış daha sonra sayfa kenarında farklı bir yazı ile "aradan" olarak düzeltilmiştir.

16b'de "Maẓhar-ı ās̱ār-ı ḳudretdür vücūd-ı kāmilüñ/Feyż-i fıṭratdan ġaraż sensen ṭufeylüñ kāyināt" beytinin ikinci mısraında metin içinde "fıtratdan" şeklinde

yazılmış olan kelime cetvelin üzerinde farklı bir yazı ile "kudretden" olarak kaydedilmiştir ki Gölpınarlıda da aynı varyantı görüyoruz. Değerlendirdiğimiz nüshalarda bu varyanta rastlamadık. Sayfa kenarındaki bu iki düzeltme aynı kişinin elinden çıktığı intibaını vermektedir.

8a'da "Kār-ger düşmez ḫadeng-i ṭaᶜne-i düşmen bana" mısraında "ta'ne" yerine "navek" yazılmış daha sonra kelimenin altına farklı bir yazı ile "ta'ne" eklenmiştir.

12b'de "Çıḳarmaḳ itseler tenden çeküp peykānın ol servüñ" mısraında "peykānın ol servüñ" ifadesi önce "peykān-ı dil-sūzın" olarak yazılmış daha sonra iki mısranın arasına müstensihin yazısıyla "peykānın ol servüñ" yazılarak düzeltilmiştir.

75b'de "Görmemiş mehd-i zemīn bir ṭıfl sen tek tā felek" mısraında "zemin" yerine önce "felek" yazılmış daha sonra satır arasında "zemin" olarak düzeltilmiştir.

78a'da "Zülfini ᶜāşıḳlaruñ boynına zencīr itmese" mısraı yerine bir alttaki beytin ikinci mısraı yazılmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

85b'de "Diyerler cennet içre āteş olmaz bu ᶜacebdür kim" mısraında "içre" kelimesinin yerine "ile" yazılmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

Boşluklar: 17a ve 17b'de ilk satır, 24a'da son satır boş bırakılmıştır.

Eksik Varaklar: 6b-7a, 9b-10a, 15b-16a, 19b-20a, 21b-22a, 28b-29a, 35b-36a, 37b-38a, 41b-42a, 47b-48a, 51b-52a, 53b-54a, 57b-58a, 63b-64a, 87b-88a, 91b-92a sayfaları arasında eksik varak vardır. Dibacede "Ḫurşīd-levḥ çün meh her yek nihāde der pīş" ifadesi ile "Bu ḥāle muḳārin meşşāṭa-i himmet revā görmedi ki muḫaddere-i ḥüsn-i naẓmum pīrāye-i maᶜārifden ḫālī minaṣṣa-i dehrde cilve ḳıla ve ṣarrāf-ı istiᶜdād-ı" ifadesini de içine alacak şekilde bir eksiklik vardır.

B[134]

Arşiv Numarası: 4062

İstinsah Tarihi: 977- 980 (1569-1572)

Müstensih: Mahmud b. Davud

Bulunduğu Yer: Azerbaycan İlimler Akademisi Kütüphanesi

Koleksiyon: Azerbaycan İlimler Akademisi Cumhuriyet El Yazmaları Fondu

---

[134] B nüshası hakkında, tıpkıbasımını gerçekleştiren Hamid Araslı, yeterli bilgi verdiği için burada ayrıntıya girilmemiştir. Hamid Araslı (Redaktör), **Fuzûlî Divanı**, Bakü, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, 1958, s. 6-7.

Boyut: 26,2x15 cm

Yaprak: 76

Satır: 20

Yazı Türü: Nestalik

Kağıt Türü: Kalın Sarı

Dibace Ketebe Kaydı: "Tamām şod dībāce-i dīvān-ı Fużūlī fī yevmi'ṣ-ṣelāṣe şehri muḥarremü'l-ḥarām min şuhūr sene seb^{c} a ve seb^{c} īne ve tıs^{c} a mie"

Divan Ketebe Kaydı: "Temmet heẕā kitāb bi-^{c} avni ^{c} ināyeti'l-meliki'l-vehhāb ^{c} alā yedi Maḥmūd bin Dāvud-ı Uluniyeviyyü'ş-şehīr bi'ṣ-ṣa^{c} īdī ġafera'llāhu lehu ve li-vālideyne ve aḥsenü'l-bahā ve ileyhi fī evāḫiri recebü'l-mürecceb sene ṣemānin ve tis^{c} a mie 980"

A_2

Arşiv Numarası: 06 Hk 101

İstinsah Tarihi: 984 (1575)

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

Boyut (Dış): 120x80-207x140 mm.

Yaprak: 100+1

Satır: 13

Yazı Türü: Nestalik

Kağıt Türü: Daire içi terazi ve çiçek filigranlı

Ketebe Kaydı: "Temmetü'l kitāb bi-^{c} avni'llâhi el-Meliki'l-Vehhāb ^{c} alā yedi aż^{c} afü'l-ibād ila'llâhi'l-'aliyyi'l-^{c} abdu'l-faḳīr …….. Kerbelâ şehr-i muḥarremü'l-ḥarām min şuhûri sene 984"

İçindekiler: Dibace 1b-7b, Gazeller 8a-77b, Musammatlar 78a-88a, Mukataatlar 88b-95b, Rubailer 96a-100a

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da 5 adet mühür ile temellük kayıtları vardır. 25a ve 50a'da birer, 100a'da da üç adet mühür ile temellük kayıtları bulunmaktadır. 100b'de 4 mühür ile temellük kayıtları vardır.

Katalogtaki Açıklama: "Söz başları kırmızı, sırtı onarılmış kahverengi meşin, kabartma şemseli, vişne çürüğü meşin kaplı mukavva cilt. Ketebe kaydı okunamadı.

1a da Lali Zade Mehmed Masumun temellük kaydı ve mührü, Ayrıca Mehmet Tahire ait 1216 tarihli temellük kaydı ve mührü ve Mehmet Hanifin mührü ve temellük kaydı vardır. Milli Eğitim Bakanlığı Ankara Genel Kitaplık kaşesi basılıdır."

1b ve 2a'da kırmızı mürekkeple cedvel yapılmıştır. Nüshanın diğer sayfalarında cedvel yoktur. Nüshada serlevha da bulunmamaktadır. 76b, 77b gibi bazı sayfalarda silintiler oluşmuştur.

Der-kenar: 1b ile 4a arasında kenarda Farsça Divanın mukaddimesi bulunmaktadır. 4a'nın sonundan 14b'nin sonuna kadar Farsça divandaki gazellerin bir kısmı bulunmaktadır. Muhtemelen müstensih ortada Türkçe, kenarda Farsça divanı istinsah etmek arzusuyla yola çıkmış fakat bir sebepten bunu gerçekteştirmemiştir. 15a'da "bah tabiri bak lafzından mürekkebdir", 21a'da "ben tek lafzı ben gibi dimekdür bu divanda tek lafzı pek çokdur", 25b'de "zülf yani perçem", 39a'da "dünya tek dünya gibi dimekdür", "tek lafzı edat-ı teşbihdür" gibi açıklamalar yapılmıştır. 16b, 22a, 25b, 26a, 28b, 36b, 40a, 40b, 41a, 42b, 52b, 56b, 60b, 67b, 69b, 75b'de beyitlerle ilgili değerlendirme notları düşülmüştür. Ayrıca sayfa kenarında müstensih hataları da düzeltilmiştir. 56b'de bu notları düşen kişinin "Hanif" isimli birisi olduğu 1220 tarihini attığı bir değerlendirme notundan anlaşılmaktadır. Nüshanın yeniden ciltlenmesi sırasında bazı metin parçaları kesilmiştir. 100b'de bir ölüm kaydı bulunmaktadır. Son sayfada Farsça bir şiir vardır.

34a'da metin içerisinde atlanan "Çekme zaḥmet çek elüñ tedbīr-i derdümden ṭabīb/Kim degül sen bildügüñ ben çekdügüm bīmārlıġ" beyti sayfa kenarına yazılmıştır.

Düzeltmeler: 1b'de "şu^{c}rā-yı İslāmı ṣaḥīḥ ü sālim" ifadesinde "salim" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

3b'de "Mecnūn gibi istimā^c-ı şi^{c}r içün başuma üşüp" ifadesinde "istimā^c-ı şi^{c}r içün" bölümü atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

19a'da "Ḳansı gülşen gül-bini serv-i ḫırāmānuñca var/Ḳansı gül-bin üzre ġonce la^{c}l-i ḫandānuñca var" matlalı gazelde "kansı" kelimeleri "kankı" olarak düzeltilmiştir. Bu düzeltmenin bir başkası tarafından yapıldığını düşünüyoruz.

24b'de "Cünūn feyżiyle āzād olmuşam ḳayd-ı ^{c}alāyıḳdan" mısraında "cünun feyziyle" kelimeleri sayfa kenarında daha açık olarak farklı bir yazı ile tekrar

yazılmıştır. Aynı sayfada "^{c} Alāmet āh-ı serd ü rū-yı zerd ü eşk-i ālümdür" mısraı kenarda farklı bir yazı ile "ü" bağlaçları olmadan tekrar yazılmıştır.

27a'da "Ṭarīḳ-i faḳr dutsam ṭab^{c} ṭābi^{c} nefs rām olmaz" mısraında "fakr" yerine önce "tab^{c}" yazılmış daha sonra üzeri çizilerek satır arasında "fakr" olarak düzeltilmiştir.

31a'da "Bilmez idüm bilmek aġzuñ sırrını düşvār imiş" mısraında "ağzun" kelimesi satır arasında farklı bir yazı ile daha açık olarak tekrar yazılmıştır.

34b'de mısraların eşleşmesinde yanlışlık yapılmış daha sonra noktalı çizgi ile bu yanlışlık giderilmiştir.

36b'de "Cür^{c}a cür^{c}a mey içüp zīb-i cemāl arturduñ" mısraında "arturdun" kelimesi farklı bir yazı ile sayfa kenarında tekrar yazılmıştır. Aynı sayfada "Tīz çekmezsen cefā tīġın beni öldürmege" mısraında "tiz çekmezsen" ifadesi metin içinde "tiz çekmesen" olarak yazılmş daha sonra sayfa kenarında farklı bir yazı ile "tiz çekmezsen" olarak düzeltilmiştir.

39b'de "Gelür ol serv-i sehī ey gül ü lāle açıluñ" mısraında "açılun" kelimesi sayfa kenarında farklı bir yazı ile daha açık yazılmıştır. Aynı sayfada "Vaḳtidür çıḳmaġa dünyā ḳapusından egilüñ" mısraı sayfa altında farklı bir yazı ile tekrar yazılmıştır.

50a'da "Gül görüp yāduñ ile çāk-i girībān itdüm" mısraında önce "yadung ilen" yazılmış daha sonra sayfa kenarında farklı bir yazı ile "yadun ile" olarak güncellenmiştir.

53a'da "Esīr-i ġurbetüz biz senden özge āşnāmuz yoḳ" mısraında "özge" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

54b'de "Dōst bī-pervā felek bī-raḥm devrān bī-sükūn" mısraında "bi-sükun" kelimesi farklı bir yazı ile sayfa kenarında daha açık olarak tekrar yazılmıştır.

57b'de "Murād-ı ḫāṭıruñ ger müşkil olmaḳdur işüm olsun" mısraında "işüm olsun" kelimesi; "Bilürdüm sende hem var ol hevā kim bende var ey ney" msraında "bende var ey ney" ifadesi; "Ḥarīṣ eyler beni pendüñ meẕāḳ-ı ^{c}ışḳa ey nāṣiḥ" mısraında "haris eyler" ifadesi farklı bir yazı ile sayfa kenarında daha açık olarak tekrar yazılmıştır.

60b'de "Nihāl-i derddür Mecnūn yir itmiş sāyesin āhū" mısraında "yir itmiş" ifadesi; "Ḳaşuñ yayı firāḳından ḫadengüñ gibi inceldüm" mısraında "inceldüm" kelimesi farklı bir yazı ile sayfa kenarında daha açık olarak tekrar yazılmıştır.

61a'da "Henüz ol māh ṣormaz kim ne feryād ü fiġāndur bu" mısra kenarda farklı bir yazı ile yazılmıştır. Bu mısranın olması gereken yerde bir önceki gazelin son mısraı olan "Nice gün içmeye mey zühd ile nā-geh duta ḫū" bulunmaktadır. Kenara doğru mısra farklı el yazısı ile yazılmış ve yanlış mısranın üzeri çizilmiştir.

74a'da "Dāmenüñ doldursa gerdūn dürr ilen tök ebr tek" mısraında "ebr tek" ifadesi metinde doğru kaydedilmiş iken düzelten kişi tarafından anlaşılmadığı için sayfa kenarında farklı bir yazı ile "bir etek" olarak yeniden yazılmıştır.

76a'da "Yeñi aydan felek saṭḥında biñ ḳāleb düzüp bozmış" mısraında "yeni aydan" ifadesi farklı bir yazı ile kenarda yeniden yazılmıştır.

82b'de "Ne devr-i gerdiş-i gerdūn benüm murādum ile" mısraında metinde "muradum ilen" olan ifade sayfa kenarında farklı bir yazı ile "muradum ile"; "Ne ġāyet-i emelüm ḥüsn-i i^c tiḳādum ile" mısraında metinde "i'tikadum ilen" olan ifade sayfa kenarında faklı bir yazı ile "i'tikadum ile" olarak yazılmıştır. Aynı sayfada "Hemīşe yaḫşıya yaḫşı virür yamana yaman" mısraı sayfa kenarında farklı bir yazı ile tekrar yazılmıştır.

92a'da "Dehr bir bāzārdur her kim metā^cın ^carż ider" mısraında "arz ider" ifadesi sayfa kenarında farklı bir yazı ile daha açık olarak tekrar yazılmıştır.

Boşluklar: 17b'de "Ḥarīf-i bezm-i ġamem ḫūn-ı dil şarābum olup/Terāne-i ṭarabum āh-ı ^cāşıḳāne yeter" beytinin ikinci mısraı silinmiştir. 78a'da "El-amān hicrān belā ü miḥnetinden el-amān" mısraında "bela ü mihnetinden" ifadesinin bulunması gereken yer boş bırakılmıştır. Gerçi bu mısranın da içinde yer aldığı beyit her bendin sonunda tekrar edildiği için müstensih yazma gereği de duymamış olabilir. Bu durum diğer bendlerin sonunda da tekrarlanmaktadır.

Eksik Varaklar:14b-15a, 17b-18a, 30b-31a, 75b-76a arasında eksik varak olduğu düşünülmektedir.

A_3

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 2318/1

İstinsah Tarihi: 984(1575)

Müstensih: Derviş Ahmed İstanbuli

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Boyut (Dış): 195x110-150x77 mm.

Yaprak: 112

Satır: 15

Yazı Türü: Talik

Kağıt Türü: Kahverengi yerli

Temmet Kaydı: "Temmet temām şod dīvān-ı Fużūlī-i Baġdādī raḥmetu'llāhı ʿaleyh ketebe el-faḳīrü'l-vācibü't-taḥḳīr dervīş Aḥmed Stanbūlī bende-i Şeyḫ ʿAlī bin sulṭān Ḫayālī bin sulṭān Gülşenī ḳaddese sırrahu tam sene 984"

İçindekiler: Dibace 1b-8b, Gazeller 9b-88a, Musammatlar 88a-97b, Mukataatlar 97b-104b, Rubailer 104b-111b

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 20a'da 1, 91a'da 1 mühür vardır.

Katalogtaki Açıklama: "1b-9b serlevhalar nefis laciverdi müzehhep cetveller ve söz başları yaldızlıdır. Zenrcirekli kahverengi meşin ciltlidir. İçinde, 1 dibace, 299 gazel, 2 terci-i bend, 2 müsedddes, 2 muhammes, 2 tahmis, 4 murabba, 43 kıta, 74 rubai ve sonunda Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'siyle Nişancı Paşa'ya mektubu yazılıdır. 1(a)da Trabzonlu Hacı Hamzaoğlu Nazif Babanın 1271 (1855), Kayıkçı-zâde Ali Ulvînin 1303 (1887) tarihli temellük kayıtları vardır. Memduh Şevket Esendalın bağışıdır."

Dibace ve divan başlangıcında serlevha bulunmaktadır. Gazel başlangıçlarında zaman zaman çiçek motifli bezemeler yapılmıştır. Nüsha'nın bazı sayfalarında yıpranmalar olduğu için yer yer tamir gördüğü anlaşılmaktadır (67b, 68a, 68b, 69a vb.).

Der-kenar: Göz ḫaṭuñdan merdümin maḥv itmedin bulmaz murād

Żāyiᶜ eyler ḥüsnüñi ḫaṭṭuñ sevād üzre sevād

Matlalı gazelin, matla beyti aşağıdaki şekilde kaydedilmiştir. Yukarıdaki matla beyti ise 26a'da kenarda farklı bir yazı ile not edilmiştir.

Merdümin maḥv itmedin olmaz ḫaṭuñdan dīde şād

Bulmaġ olmaz ẕevḳ ḫaṭlardan açılmadın sevād

Düzeltmeler: 1b'de "şuᶜrā-yı İslāmı ṣaḥīḥ ü sālim" ifadesinde metin içerisinde "şu'ara" kelimesi silintiden dolayı tam okunamadığı için kenarda farklı bir yazı ile tekrar yazılmıştır.

2a’da “Nusebbihu men ehediyyü’n-nufūse ile’l-menā” mısraında “ehediyyü’n-nüfuse” tamlaması silintiden dolayı tam okunamadığı için sayfa kenarında farklı bir yazı ile tekrar yazılmıştır.

2b’de “Bi-ṣenā’īhi rufi^{c}at medāricu ḳadrinā” mısraında “bi-sena’ihi” ifadesi silinmiştir. Bu ifade farklı bir yazı ile sayfa kenarında tekrar yazılmıştır.

3a’da “Ḫurşīd-levḥ çün meh her yek nihāde der pīş” mısraında “hurşid-levh” ifadesinde “levh” önce atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

6b’de “ġayra maḳdūr olmamaḳ” ifadesinde “olmamak” kelimesi “olmak” olarak yazılmış daha sonra sayfa kenarında farklı bir yazı ile “olmamak” şeklinde düzeltilmiştir.

9b’de “^{c}Işḳ kilki çekdi ḫaṭ ḥarf-i vücūd-ı ^{c}āşıḳa” mısraında “hat” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

10b’de “Dem-ā-dem ^{c}aks alur mir’āt-ı ^{c}ālem ḳahr ü lüṭfuñdan” mısraında “âlem” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

17a’da “Kim alur başlardaki sevdā cemālinden niḳāb” mısraında “nikab” yerine “hicab” yazılmış daha sonra sayfa kenarında “nikab” da kaydedilmiştir. Sayfa kenarındaki yazının bir başkasına ait olduğunu ciddi bir ihtiyat payı bırakarak ifade edebiliriz.

23b’de “Fużūlīni yaşur ey ża^{c}f meh-veşler cefāsından” mısraında “za’f” kelimesi net okunamadığı için altına tekrar yazılmıştır.

24b’de “^{c}Işḳın Fużūli-i zār terk itmek oldı düşvār” mısraında “oldı” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

25b’de “Ḫalḳı medhūş eylemiş ḫāˇb-ı şeb-i ṭūl-i emel” mısraında “eylemiş” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

26b’de “Ṣoḥbetümden hem vuḥūş itmiş teneffür hem ṭuyūr” mısranda “itmiş” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

29a’da “Gözüm kim bağrumuñ ḳanın töker pergāle pergāle” mısraında “kanın” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

32b’de “Lebüñ devrinde kim insān olan cān dir aña muṭlaḳ” mısraında “olan” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

33b’de “Ġālibā kim aña maḳṣūd dişüñ gibi güherdür” mısraında “ana” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

41b'de "Saña ey şūẖ-ı sengīn-dil dimen büt nişe kim büt hem" mısraında "dil" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

44a'da "Ādem evvel ser-i kūyuñ virüp almış cennet" mısraında "evvel" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

44b'de "Senüñle itdügiyçün da^{c}vī-i taḳdīm ḥüsn içre" mısraında "itdügiyçün" ifadesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

45b'de "^{c}Ārif ol sevdā-yı ^{c}ışḳ inkārın itme ey ḥakīm" mısraında "ol" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

47a'da "Baña ẓulm-i ṣarīḥ ol kāfir eyler kimse men^{c} itmez" mısraında "kâfir" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

50a'da "Barça āfāḳ ehliden çekmiş ta^{c}alluḳ dāmenin" mısraında "barça" kelimesinin altında "bilün" şeklinde okuyabileceğimiz bir kelime yazılmıştır. Elimizdeki nüshaların hiçbirinde buna benzer bir kelimeye rastlamadık. Bu düzeltme satır arası düzeltmelerin bir başkası tarafından yapıldığını gösteren önemli bir göstergedir.

57b'de "Terk-i ^{c}ışḳ eyle didüñ terk-i dil ü cān itdüm" mısraında "eyle" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

60a'da "Ben ẖarāb-ı bāde-i ṣāf ü ^{c}iẕār-ı sādeem" mısraında "bâde" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

61b'de "Ey Fużūlī ḳıl kemāl-i ^{c}aḳl kesbin yoḳsa ben" mısraında "kıl" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

66b'de "Fużūlī her cefā kim gelse ẖoşdur cāna cānāndan" mısraında "gelse" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

68a'da silintiler olduğu için bu sayfada bulunan gazellerin bir kısmı sonradan bir başkası tarafndan yazılmıştır.

72a'da "Ẕikri ile ẖoş geçür hemīşe zamānuñ" mısraında "geçür" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

78b'de "Tā ki servüm başa başum üzre gāhī bir ḳadem" mısraında "üzre" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

79b'de "Aldı gülzār içre ṣu ^{c}aks-i ^{c}iẕār-ı ālüñi" mısraında "su" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

88a'da "Zemīne keyfe yuḥyi'l-arż yazmış ẖāme-i sebze" mısraında "yuhyi" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

99a'da "Ḫırmen-i elṭāfuñ eṭrāfında olan ḫūşe-çīn" mısraında "etrafında" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

Boşluklar: 66a'da "Ki bağrum ḳanına yir ḳalmadı sīnemde peykāndan" mısraının son iki kelimesi kısmen silinmiştir.

67b'de "ᶜIşḳını āsān görüp oldum esīri ṭıfl iken" mısraının ilk üç kelimesi; "Ey Fużūlī ḫūblar vaṣlına eylersen heves" mısraının ilk iki kelimesi; "Yire düşmez her ne oḳ kim atsa ol ebrū kemān" mısraının ilk kelimesi kısmen silinmiştir.

69a'da "Terk-i edeb itdüñ n'ola düşseñ naẓerümden" mısraında "n'ola" kelimesi silinmiş burada boşluk oluşmuştur.

69b'de "Tā sirişk-i dīde-i Ferhādı gördi lāle-gūn" mısraında "Ferhatı" kelimesi kısmen silinmiştir. Aynı sayfada "Tābiᶜ olsun cümle-i ᶜālem senüñ fermānuña" mısraında "cümle-i ᶜalem" tamlaması kısmen silinmiştir.

Eksik Varaklar: -

M

Arşiv Numarası: Ali Emirî Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.) 342

İstinsah Tarihi: 990 (1582)

Müstensih: Hüseyin Şakir

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi

Koleksiyon: Ali Emiri Efendi Manzum Eserler

Boyut (Dış): 179x120 mm.

Yaprak: 205

Satır: 13

Yazı Türü: Talik

Kağıt Türü: Aharlı Sarı

Temmet Kaydı: "Temām şod dīvān-ı merḥūm mevlāna Fużūlī bi-tesvīdü'l-ᶜabdu'l-faḳīr Ḥüseyn şākird-i mevlānā-i meẕkūr …….. taḫalluṣ tāriḫi 13 şehri ẕilḥicce'l-ḥarām min şuhūri sene 990 der belde-i mahrûse-i Basra…………..

İçindekiler: Dibace 1b-8b, Gazeller 8b-87a, Musammatlar 87b-97b, Mukataatlar 97b-100b, Rubailer 101a-105b

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da 3, 1b'de 1, 68b'de 1, 105b'de 2, 106a'da 2 mühür bulunmaktadır.

Katalogtaki Açıklama: “Kahverengi meşin bir cilt içerisindedir.”

1a’de tarihler, bir beyt ile kitabın yazarını ve adını belirten bir yazı bulunmaktadır. 1b’de dibace başlamaktadır. Serlevha yoktur. Dibace besmele ile başlamaktadır.

Nüsha neme maruz kaldığı için kağıtta renk değiştirmeler ve yıpranmalar görünmektedir. Nüshada cedvel kullanılmamıştır. Nüshada iki farklı yazı göze çarpmaktadır. 40a’ya kadar birinci yazı, 40a ile 45b arasında ikinci yazı, 46a ile 46b arasında birinci yazı, 47a ile 53b arasında ikici yazı, 54a’dan nüshanın sonuna kadar birinci yazı kullanılmıştır. Bu iki yazının farklı nüshalardan kopyalandığı değerlendirilmektedir.

Der-kenar:

Düzeltmeler: 14a’da “Aradan ey şem^c çıḳ bir gūşe dut kim bu gice” mısraında “ey şem’ çık” yerine “çık ey şem’” yazılmış daha sonra “çık” üzerine “خ” (muahhar) harfi “ey şem’” üzerine “م” (mukaddem) harfi konulmak sureti ile bu ikisinin yer değiştirmesi gerektiği gösterilmiş ve yanlış sıralama düzeltilmiştir.

18a’da “gafil” kelimesi kenarda daha açık olarak tekrar yazılmıştır.

65b’de “gezicek” kelimesi kenarda daha açık olarak tekrar yazılmıştır.

84b’de “Hicrān gicesin görgeç dūzaḫ elemin bildüm” mısraında önce “cem’ itmişken gaflet” yazılmş daha sonra satır arasında “düzah elemin gördüm” olarak düzeltilmiştir.

86b’de “Baḳma her gonce-leb ü gül-ruḫa āh itme daḫı” “gonce-leb” atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

Boşluklar:-

Eksik Varaklar: 48b ile 49a arasında kayıp varak vardır.

K

Arşiv Numarası: Talat 53

İstinsah Tarihi: 992 (1584)

Müstensih: -

Bulunduğu Yer: Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi

Koleksiyon: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Boyut (Dış): 185x100 mm.

Yaprak: 99
Satır: 12-13
Yazı Türü: Talik
Kağıt Türü:
Temmet Kaydı: "Temmetü'l-kitāb bi ʿavni'l-melikü'l-vehhāb fī yevmi'l-cumᶜa şehri rebīᶜ üs̱-s̱āni sene is̱nā vü tısᶜīn ü tısᶜamie"
İçindekiler: 1b-7a arasında dibace, 7a-74a arasında gazeller, 74a-84b arasında musammatlar, 84b-91a arasında mukataatlar, 91a-97b arasında rubailer bulunmaktadır. Mühürler ve Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da 2, 1b'de 3, 97a'da 3, 98b'de 1 mühür bulunmaktadır. 98a'da bir temellük kaydı ile beraber 1019 tarihi yazılmıştır.

Nüshanın bilgisayar kopyası fotokopiden hazırlandığı için maalesef 1a'da yer alan yazılar tam olarak okunamamaktadır. 1a'da bazı yazılar vardır. Kopya renksiz olduğu için serlevhanın ve cedvellerin renkleri hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak serlevha bulunduğunu ve nushanın muntazam cedvelli olduğunu söyleyebiliriz.

Der-kenar: Sayfa kenarlarında bazı düzeltmeler yapılmıştır (ör. 18a subh temden: sohbetümden vb.). 20a'da kenarda "Fuzûlî" dışında harfleri tam okunamayan bir iki kelime vardır. Muhtemelen fotokopi sırasında nüshanın kenarları kesilmiştir. 22a'nın sayfa kenarında fotokopide sonları kesilmiş üç beyit yer almaktadır. 61b'de sayfa kenarında tam tespit edilemeyen birkaç kelime vardır. 86a'nın kenarında beş beyitlik bir manzume vardır. 97a'da mühürlerin altında dört beyitlik bir manzume vardır. 98a, ejder redifli üç beytlik bir manzume ile başlamaktadır. Bu manzumenin altında 1015 tarihi vardır. Aynı sayfada muhtelif şiir parçaları yer almaktadır. 98b'de muhtelif beyit ve kıtalar bulunmaktadır. 99a'da bir beyt ve okunamayan bazı karalamalar vardır.

Düzeltmeler: 46b'de "Gerd-i naᶜl-i bād-pāyüñ örte cismüm üzre ḫāk" mısraında önce "gerd-i na'lün bad-pay" şeklinde yazılmış daha sonra "gerd-i na'l-i bad-payün" olarak satır arasında düzeltilmiştir.

68a'da "Bizi çün çeng tek muᶜtād ḳılduñ nāle-i zāre" mısraında "zare" kelimesi atlanmış daha sonra sayfa kenarında düzeltilmiştir.

79b’de “Kim batar cismine tende her tüg olmış bir tiken” mısraı “Kim batar cismine her bir navek olmış bir diken” şeklinde satır arasında tekrar yazılmıştır.

Boşluklar:1b’de “Emmā ba^cd rāḳım-ı tesvīdāt-ı” ilk üç kelimenin olması gereken yerde boşluk vardır.

Eksik Varaklar: 45b-46a arasında eksik varak vardır.

T_1

Arşiv Numarası: R. 749

İstinsah Tarihi: 995 (1586)

Müstensih:

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi

Koleksiyon: Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları

Boyut: 195x130 mm.

Yaprak: 192

Satır: 13

Yazı Türü: Talik

Kağıt Türü: Aharlı Sarı

Temmet Kaydı: “Temmetü’l-kitāb el melikü’l-vehhāb fī tārīḫ-i ġurre şehri rebī^cü’l-āḫir sene 995”

İçindekiler: Dibace 1b-7b, Kasideler 8b-74a, Gazeller 75b-165a, Musammatlar 165b-166a, Mukataatlar 166b-184a, Rubailer 184a-192b

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a’da biri silinmiş, biri bozulmuş ikisi sağlam toplam dört adet mühür ile “hümayun” başlıklı bir temellük kaydı vardur.

Katalogtaki Açıklama: “Cetveller kırmızı. Miklepli kahverengi deri cilt.”

1b’de ve 75b’de serlevha için yer bırakılmış fakat serlevha yapılmamıştır. Nüshada bölüm başlangıçları müzehheb, gerisi kırmızı cedvellidir. Söz başları kırmızı mürekkeble yazılmıştır. 8b’de kaside başlangıcında mavi, kırmızı, sarı serlevha vardır. 75b’de gazeller başlamaktadır. İlk gazel farklı bir yazı ile yazılmıştır. Nüshanın birçok yerinde satır sonları sıkışık yazılmıştır.

Der-kenar: 7a’da “A^cri’l-ḳażāyā ^cani’l-intāci manṭıḳuhu” mısraında “manṭıḳuhu” kelimesi cedvel içine sığmadığı için cedvel dışına yazılmıştır.

22a’da “Beyżasın ḳoynında ḥıfẓ itmiş olup ġam-ḫᵛār gül” mısraında “ġam-ḫᵛār” kelimesi cedvel dışına yazılmıştır. Redif olan “gül” ise atlanmıştır.

28a’da “Umardum nūr-ı raḥmet rūzi oldı şemᶜ-i ruḫsārun” mısraında “ruḫsārun” kelimesi cedvel dışına yazılmıştır.

60a’da “Fesād ü iḫtilāfı devr merfūᶜ itdi erkāndan” mısraında “erkāndan” kelimesinin bir kısmı cedvel dışına yazılmıştır.

72a’da “Cihān bir cism anuñ ḥükm-i revānı fi’l-mes̱el-i cāndur” mısraında “cāndur” kelimesinin bir kısmı cedvel dışına yazılmıştır.

111b’de “Göz yıġup ṣalmış ḥabāb-ı ḫūn bināsıyçün esās” mısraında “esās” kelimesi cedvel dışına yazılmıştır.

116a’da “Girmedin tīġuñ senüñ ortaya ḳaṭᶜ olmaz nizāᶜ” mısraında “nizāᶜ” kelimesi cedvel dışına yazılmıştır.

159a’da “Ki dem düşdükçe açdurmaz baña göz eşk ṭuġyānı” mısraında “ṭuġyānı” kelimesi cedvel dışına yazılmıştır. Aynı sayfada“Raḳam itdügiyçün il oḳıyup bilür oldı rāz-ı nihānumı” mısraında “nihānumı” kelimesi cedvel dışına yazılmıştır.

Düzeltmeler: 25a’da “Dutdı dest-i nāle-i maẓlūm devrān dāmenin” mısraında “nāle” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

55b’de “Sipihr-i nā-muvāfıḳ devri cevr-i bī-şumār eyler” mısraında “devri” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

Boşluklar: 43b’de “Olur mihr-i ḥāżır şeb-i zāc-ı muẓlem” mısraında “olur” kelimesinin olması gereken yerde boşluk vardır.

44a’da “Geh Ẕekeryā gibi çekmiş çoḳ cefālar buçḳudan” mısraında “gibi çekmiş çok” kelimeleri üzerlerindeki leke münasebeti ile net okunamamaktadırlar.

141a’da “Ben ġarīb-i milk rāh-ı vaṣl pür-teşvīş ü mekr” mısraında “milk rah-ı” kelimelerinin olması gereken yerde boşluk vardır.

149b’de “Ḳarardur āfitābı sāye çekseñ perde ruḫsāre” mısraında “çeksen” kelimesinin olması gereken yerde boşluk vardır.

Eksik Varaklar: -

S_1

Arşiv Numarası: Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1912

İstinsah Tarihi: 1590

Müstensih:

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Koleksiyon: Laleli

Boyut: 230x140-210x100 mm

Yaprak: 219

Satır: 17 (değişik)

Yazı Türü: Talik

Kağıt Türü:

Temmet Kaydı: "Temām şod dīvānı Türkī efṣaḥü'l-füṣeḥā mevlānā Fużūlī sene 999"

İçindekiler: Leyla ile Mecun 1b-96a, Türkçe Kasideler 97b-136b, Dibace 137b-142a, Gazeller 143a-201a, Musammatlar 201a-208a, Mukataatlar 208a-213b, Rubailer 213b-219b

Beng ü Bâde 1b-14a (der-kenar), Nişancı Paşaya Mektup 14b-18a (der-kenar), Farsça Kasideler 18a-80b (der-kenar), Rind ü Zâhid 81a-101a (der-kenar)

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da ikisi yıpranmış 4 mühür vardır.

Katalogtaki Açıklama:

137b'de serlevha için yer bırakılmış fakat serlevha yapılmamıştır. Cedveller müzehhebdir.

Der-kenar: 117b'de "Yine deşt ser-sebzdür faṣl-ı ḫurrem/Cihān bī-tekellüf tekellüfde ^{c}ālem" matlalı kasideden önce "Ey rehber-i ṭālibān-ı dergāh-ı ^{c}alī" mısraı ile başlayan Farsça bir dörtlük bulunmaktadır.

Düzeltmeler: 104b'de "Feżā-yı bār-gāh-ı ^{c}adlinüñ ā^{c}yān-ı maḳbūli" mısraı silinmiş daha sonra yeniden yazılmıştır. Bu yazının farklı bir elden çıkmış olduğu kanaatindeyiz.

141b'de "mecālis ü meḥāfilde istid^{c}ā-yı isti^{c}dād" ifadesindeki "istid^{c}ā" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

143a'da "Niṣār-ı şefḳatüñdür kim olur iẓhār-ı ḥamdüñ'çün" mısraında "Niṣār" kelimesi yerine önce "Nişān" yazılmış daha sonra üzeri çizilerek "Niṣār" olarak düzeltilmiştir.

143b'de "Ḥīn-i da^{c}vā-yı nübüvvet müdde^{c}ī ilzāmına" mısraında "nübüvvet" yerine önce "muhabbet" yazılmış daha sonra üzeri çizilmeden "nübüvvet" olarak düzeltilmiştir. Bu düzeltmenin bir başkası tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

Aynı beytin ikinci mısraı “Cāhil iken il kemāl-i ^{c}ilm bes burhān saña” şeklinde yazılmış daha sonra “kemāl-i ^{c}ilm bes burhān saña” kısmının üzeri çizilerek “senüñ ^{c}ilmüñ yeter burhān saña” şeklinde düzeltilmiştir. Bu düzeltmenin de bir başkası tarafından yapıldığını düşünüyoruz.

Aynı sayfada “Bāḳī-i mu^{c}ciz ne ḥācet dīn-i Ḥaḳ is̱bātına” mısraında “din” kelimesi yerine “emr” yazılmış daha sonra üzeri çizilmeden “din” olarak satır arasında düzeltilmiştir.

Aynı sayfada “Sensen ol ḥātim ki ref^{c} itmiş cemī^{c}-i ḥākimi” mısraında “cemi’-i” kelimesi önce “tamam-ı” yazılmş daha sonra üzeri kırmızı kalemle üzeri çizilerek “ط” notuyla birlikte satır arasında “cemi’-i” olarak düzeltilmiştir.

Aynı sayfada “Māh-ı nevdür yoḳsa sen ḳılduḳda seyr-i āsmān” mısraında “kıldukda” yerine “itdükde” yazılmış daha sonra üzeri çizilerek “kıldukda” olarak düzeltilmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu sayfadaki düzeltmelerin bir başkası tarafından farklı bir nüsha kullanılarak yapıldığı kanaatindeyiz.

155b’de “Ne beñzer ol baña derdi anun taḳrīre ḳābildür” mısraında “takrire” kelimesi önce “dermana” yazılmış daha sonra üzeri çizilerek “takrire” şeklinde düzeltilmiştir. Bu düzeltme farklı bir yazı ile yapılmıştır.

160b’de “Sākin-i künc-i ġamuñ seyr-i gülistān istemez” mısraında “künc” yerine “hak” yazılmış daha sonra üzeri çizilmeden “sahh” notuyla birlikte “künc” olarak düzeltilmiştir.

162b’de yanlış eşleştirilen mısraların noktalı çizgi ile doğru eşleşmeleri yapılmıştır.

183b’de “Saña mı ḳaldı çekmek her zamān bir yār hicrānın “zaman” yerine önce “ taraf” yazılmış daha sonra üzeri çizilmeden “zaman” olarak düzeltilmiştir.

193a’da metin içerisinde atlanan “Ġāyet-i zühd ü vera^{c} zāhid viṣāl-i ḥūr ise/Vechi yoḳ men^{c} itmegüñ ḥūrī-liḳālardan beni” mısraı cedvele bitişik cep yapılarak içine yazılmıştır.

201b’de mısralar yanlış eşleştirilmiş daha sonra noktalı çizgi ile düzeltilmiştir.

210b’de “Nuṭḳı insān olur ammā özi insān olmaz “ mısraında “nutkı” kelimesinin altına “sözi” yazılmıştır.

Boşluklar: 126a’da “Sürūr ehline zencīr-i ta^{c}alluḳ hey’et-i cisri” mısraında “cisri” kelimesinin olması gereken yerde boşluk vardır.

134b'de "Devr ṭavr-ı dil-küşā kilkinden itmiş iktisāb" mısraında "tavr-ı dil-küşa" kelimelerinin olması gereken yerde boşluk vardır.
166b'de "Dir meh-i bedrdür engüşt-i nübüvvetden şaḳ" mısraında "nübüvvetden" kelimesinin olması gereken yerde boşluk vardır.
177b'de "Özine ṣohbetümi ᶜār bilüpdür bilübem" mısraında "bilübem" kelimesinin olması gereken yerde boşluk vardır. Ancak bu kelime redif olduğu için eksikliği bir sorun yaratmamaktadır.
184b'de "Ki Ḥaḳ niçün ṣalupdur cennete meyḫāne evbāşın" mısraında "salupdur" kelimesinin "sad" harfinin olması gereken yerde boşluk vardır.
Eksik Varaklar: Gazellerin başlangıcında eksik varak olması muhtemeldir. 143b-144a arasında eksik varaklar vardır.

T_2
Arşiv Numarası: R. 748
İstinsah Tarihi: 1000 (1591)
Müstensih: Mahmud b. Şâh Muhammed Erdebilî
Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi
Koleksiyon: Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları
Boyut: 220x135 mm.
Yaprak: 107
Satır: 14
Yazı Türü: Talik
Kağıt Türü: Aharlı
Temmet Kaydı: "Temmet bi-ᶜavni'llāhi ve ḥüsni tevfīḳıhi ᶜalā yedi ᶜabdu'l-faḳīr Maḥmūd ibn Şāh Muḥammed Erdebilī ġafara'llâhu lehu velivâlidihümâ fî ġurreti şehr-i rebīᶜu'l-evvel sene elf"
İçindekiler: Dibace 1b-5b, gazeller 6b-87a, musammatlar 87b-96b, mukataatlar 96b-102b, rubailer 102b-107a sayfaları arasında bulunmaktadır.
Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da 1, 44b'de 1, 50a'da 1 mühür bulunmaktadır.
Minyatürler: 1a, 6a, 27a, 41a, 63a, 69a, 72b sayfalarında yer almaktadır.
Katalogtaki Açıklama: "Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı. İçinde 7 minyatür vardır. Kitabın kenarlarını kurt yemiştir."

Vişne çürüğü bir cild içindedir. Kapağın içi ebruludur. Dibace başlangıcında ve gazellerin başlangıcında iki ayrı serlevha vardır.

1a'da kitabın ismi yer almaktadır. Sayfa numaralarında bir hata oluşmuştur. 89. varaktan 91. varaka atlanmıştır. Bu yanlışlığa rağmen, karışıklığa sebebiyet vermemek için, nüshadaki numaralara tabi olunmuştur.

Der-kenar: 9a'da sayfa kenarında "Cemaleh" başlığı ile Arapça bir cümle yazılmıştır. 19b'de sayfanın kenarında Arapça bir ibare yazılıdır. 22a'da sayfa kenarında tam okunamayan bir ibare vardır.

20a'da redif kelimesi; 21a, 55a, 75a, 100a'da kafiye kelimesi; 23a, 83a'da kefiye ve redif kelimeleri cedvel içine sığmadığı için cedvel dışına yazılmıştır. 56a'da "hâkim" redifli gazelin 6 beyti cedvel içine bir beyti ise kenara yazılmıştır. 64a'da "sakın" redifli gazelin bir beyti atlanmıştır. Kenarda bu gazelle aynı redifli ancak başka nüshalarda rastlamadığımız: "............beni cevrünle itme pay-mal/Ey habib ....ah ü zarumdan sakın" beytine yer verilmiştir.

72b'de minyatürün altında farklı bir yazı ile Arapça dört satırlık bir ibare yazılıdır.

107b'de Arapça muhtelif manzum parçalar vardır.

108b'de Fasrça bir beyit vardır.

Düzeltmeler:15a'da "Sen ne nūr-ı pāksen ey maẓhar-ı ṣun^{c}-ı ilāh" mısraında "sun'" yerine "nur" yazılmış satır arasında "sun'" kelimesi de kaydedilmiştir.

19a'da "Ne münāsib ki ḳılam bir nice nādān ile baḥs̱" mısraında "kılam" kelimesi satır arasında bir daha yazılmıştır.

21b'de "Ṣarf ider her laḥẓa biñ biñ lü'lü'-i şehvār ṣubḥ" mısraında "bin bin" ikilemesinde kelimelerden biri atlanmış daha sonra satır arasında "yüz" kelimesi eklenmiş böylece ikileme "yüz bin" olarak değişmiştir.

29b'de "Başa dem düşdükçe taḳṣīr eylemez eyler meded" mısraında ilk üç kelime kusurlu yazılmış daha sonra satır arasında "başuma düşdükçe" olarak yine hatalı düzeltilmiştir. Aynı sayfada "Ki dāyim ġarḳa-i gird-āb-ı eşk-i çeşm-i pür-ḫūndur" mısraında "çeşm" kelimesi satır arasında yazılmıştır.

40b'de "Temennā-yı behişt ü meyl-i gülzār-ı İrem ḳılmaz" mısraında "gülzar" kelimesi hatalı yazılmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

41b'de "Ḫıştlar tek bir biri üzre ciger pergālesin" mısraında "pergalesin" kelimesi "pergalesi" yazılmış daha sonra sayfa kenarında düzeltilmiştir.

47b'de "Gelür olsañ ḳıluram ferş-i rehüñ perde-i çeşmüm" mısraında "çeşmüm" kelimesi önce "çeşm" yazılmış daha sonra sayfa kenarında düzeltilmiştir.

63b'de "Çāre umdum laᶜl-i şīrīnüñden eşk-i telḫüme" mısraında " umdum" kelimesi metin içerisinde "buldum" yazılmış daha sonra sayfa kenarında "umdum" olarak düzeltilmiştir.

68a'da "Şifā luṭf it dil-i bīmāra laᶜl-i nūş-ḫandüñden/İyen hem olma ey bī-derd ġāfil derd-mendüñden" matlalı gazelin makta beyti kenarda yer almaktadır.

70a'da "Tā göründi ṣafḥa-i ḥüsnüñde ḫaṭṭuñ reşkden" mısraında "hattun" kelimesi atlanmış daha sonra sayfa kenarında düzeltilmiştir.

71a'de "Ey Fużūlī ẕevḳ-ı derd-i ᶜışḳa noḳṣān ḥayfdur" mısraında "hayfdur" kelimesi yerine "olmasun" yazılmış daha sonra "hayfdur" olarak sayfa kenarında düzeltilmiştir.

80a'da "Pāy-bend-i luṭf olup bir yirde sākin bulmadum/Deşt-i ḥayretde tereddüdden yorulmış göñlümi" beytinin yanında "görmedüm" yazılmıştır. Bu kelimenin neyin alternatifi olarak yazıldığı nüshada açık değildir. Fakat ilk mısranın sonunda yer alan "bulmadum" kelimesi yerine TD'de "görmedüm" varyantı kayıtlıdır. Dilçin de "görmedüm" varyantının daha doğru olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple kenarda yer alan bu düzeltmenin "bulmadum" kelimesine alternatif oluşturduğu söylenebilir. Ancak metin içerisindeki "bulmadum" kelimesi de silinmemiştir. Bu durumda bir kaç varsayımda bulunabiliriz. Bu düzeltme ya başkası tarafından yapılmıştır ya müstensih örnek nüshasında yer alan iki varyantı korumuştur ya da müstensih kopya ettiği metni başka bir nüsha ile karşılaştırmış ve bu varyantı oradan aktarmıştır. Düzeltme yazısı müstensihin yazısından pek farklılık göstermemektedir. Bu durumda ilk seçenek elenmektedir. Diğer iki seçenekten hangisinin geçerli olduğunu söylemek hayli zordur. Burada bir hususa daha dikkat etmek gerekmektedir. Bu beyitten önceki beyit "görmedüm" kelimesini içermektedir: "Ḫançer-i bī-dād ile her dem urar zaḫm üzre zaḫm/Hīç bir dem görmedüm oñmış oñulmış göñlümi". "görmedüm" kelimesinin fiziksel yakınlığı şairin bu kelimeyi yanlış beyit karşısına yazdığını da düşündürmektedir.

81b'de "Dirler ki var Vāmıḳ ü Mecnūn ᶜaceb degül" mısraında "Vâmık" yerine "âşık" yazılmış daha sonra satır arasında "Vâmık" olarak düzeltilmiştir. Aynı

sayfada “Çekersen ey muṣavvir ṣūretin ol meh-veşüñ ammā” mısraında fazladan “nageh” yazılmış daha sonra üzeri çizilmek sureti ile düzeltilmiştir.

87b’de mısralar yazlış eşleştirilmiş daha sonra noktalı çizgi ile düzeltilmiştir. Aynı sayfada “Yār ḫod ḳılmaz ḥarīm-i vaṣlına maḥrem beni” mısraında “vaslunga” yazılmış sayfa kenarında “vaslına” olarak düzeltilmiştir.

89a’da “Zemīn sebz ü hevā cān-baḫş ü gülşen rāḥat-efzādur” mısraında “can-bahş” yerine “hürrem” yazılmış daha sonda mısra üzerinde düzeltilmiştir.

99b’de “İstemen nādān baña ger virse genc-i sīm ü zer” mısraında “ger virse nadan bana” şeklinde yazılmış daha sonra “mukaddem (م)” ve “muahhar (خ)” sembolleri kullanılarak “nadan bana ger virse” olarak düzeltilmiştir.

104a’da “Tedrīc ile vaṣluñ aña dermān eyler” mısraında “tedric” yerine “tecrid” yazılmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

105a’da rubainin ilk mısraı olarak kaydedilen ve yanlışlığı açık “Kılup hurşid-i hırman matla’ı ümmid gerdunın” mısraı kenarda “Zāhid mey-i nābdandur ikrāh ġalaṭ” olarak düzeltilmiştir.

Boşluklar: 4a’da “bī-hūde ta^c arrużdan ne biter li’llāhi’l-ḥamd” ifadesinde “li’llāhi’l-hamd” kelimeleri kısmen silinmiştir.

12b’de “Zāhidā sen ḳıl teveccüh gūşe-i miḥrāba kim” mısraında “sen” kelimesinin üzerinde mürekkep lekesi olduğu için kısmen okunabilmektedir.

33a’da “Sevgendler bu bābda pīr-i muġān içer” mısranda “sevgendler” kelimesinin ilk hecesinin üzerinde leke vardır.

93b’de “Hem Fużūlī [c] ışḳ ü [c] āşıḳlıġı meşhūr olmadın” mısraında “ü [c] âşıklıgı” kelimelerinin bulunması gereken yerde boşluk vardır. Aynı sayfada “Çāre ḳıl kim boldı cānum asru efgāruñ senüñ” mısraında “asru efgarun senün” kelimelerinin olması gereken yerde boşluk vardır.

97b’de “[c] Āriyetden özüñe ḳılma ḳamer tek zīnet” mısraında “’ariyetten” kelimesinin “nun” harfi dışındaki harfleri silinmiş ve burada bir boşluk oluşmuştur.

99b’de “Kim [c] ıvażsız māla nādāndan taṣarrufdur vebāl” mısraında “nadandan tasarrufdur vebal” kelimelerinin olması gereken yerde boşluk vardır.

100a’da “Mażmūnı ẕevḳ-baḫş ü serī[c] u’l-ḥuṣūl ola” mısraında “ü serī[c] u’l-ḥuṣūl ola” kelimelerinin olması gereken yerde boşluk vardır.

101b'de "Nūr-ı feyżinden hilāl-i ḳadrüñ efzūn olmadın" mısraında "Nūr-ı feyżinden" kelimelerinin olması gereken yerde boşluk vardır.
102a'da "Felek-i sifle ḳılur miḥnet ü ġam pā-māli" mısraında "-mali" ifadesi kısmen silinmiştir.
104b'de "Terk-i edebin zevālden eyle ḳıyās" mısraında "zevalden" kelimesinin olması gereken yerde boşluk vardır.
Eksik Varaklar: 46b-47a arasında eksik varak vardır.

S_2
Arşiv Numarası: Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 2681
İstinsah Tarihi: 1002 (1593)
Müstensih:
Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi
Koleksiyon: Esad Efendi
Boyut: 230x180 mm.
Yaprak: 76
Satır: 16
Yazı Türü: Talik
Kağıt Türü: Aharlı Sarı
Temmed Kaydı: "Temmet dīvānı efṣaḥü'l-füṣeḥā ve emlaḥu'ş-şu^{c}arā ḥażreti mevlānā Fużūlī Baġdādī ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-^{c}azīz sene 1002"
İçindekiler: Dibace 1b-6a, gazeller 6b-64a, musammatlar 64a-66b, mukataatlar 66b-70a, rubailer 70a-72b sayfaları arasında bulunmaktadır.
Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da 2 mühür, 1 temellük kaydı bulunmaktadır.
Katalogtaki Açıklama: "Kahverengi meşin bir cilt içerisindedir."

Zahirenin a yüzünde kitabın ismi ile bir beyit ve bir kıta bulunmaktadır:

1
Eger yarüm benümle yar olursa
Ne gam bana cihan ağyar
2
Bu mektubum kebuter-veş açup per
Uçup seyr eylesün bir demde ....

İrişdür menzil-i maksuda ya Rabb
Hakk .....maruf ....rahmetullahi aleyh
Zahirenin b yüzünde Tükçe bir kıta vardır:
Ey efendi çok görme bir kitab talibe
Gül varağın sakınırken irer bülbül firkate
Bad-ı sarsar esdi yüzdi çün gülistan zinetin
Bahş kılmaz bağbanun ömr irdi lanete
Bende-i Hasan

1a'da "kebikeç" yazısı, bir kıta ile bir beyit vardır. 1b'de dibace vardır ve serlevhalıdır. Sadece 1b ve 2a'da cedvel kullanılmıştır. Divanın geri kalanı cedvelsizdir. Ayetler ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Der-kenar: 73b'de Farsça mensur bir metin vardır.

Düzeltmeler: 1b'de "sefīne-i ümmīd" tamlamasında "ümmid" kelimesi satır arasına yazılmıştır. Aynı sayfada "fünūn-ı şiᶜri mażmūn" ifadesinde "mazmun kelimesi satır arasına yazılmıştır.

2b'de "rūz-ı ezelden kilk-i ḳażā" ifadesinde "kazâ" kelimesi satır arasına yazılmıştır.

3b'de "cemᶜ olup muḳteżā ẓuhūr-ı āṣār" ifadesinde "olup" kelimesi satır arasına yazılmıştır. Aynı sayfada "ey sebze-i nev-bahār-ı ḥüsn-ᶜibāret" ifadesinde "nev-bahar" kelimesi satır arasına yazılmıştır.

4a'da "ve bu vāsıṭadan bünye-i istiᶜdād-ı kemālüñ raḫne bula" ifadesi metin içerisinde atlanmış daha sonra sayfa kenarına yazılmış ve altına "sahh" notu düşülmüştür.

6a'da "Teseddüdü minhāce'l-vüṣūli ile'l-ᶜulā" mısraında "vüṣūli ile'l-ᶜulā" kelimeleri sayfa kenarına yazılmıştır. Aynı sayfada "ᶜAyb bāşed heme cā maṭraḥ-ı medd-i naẓareş/Gerded ez gerd-i ḥased dīde-i inṣāfeş ḳūr" beyti; "ṣayḳal-i iḥsānla" ifadesi ve "ġubārın götüre va'llāhu'l-müᶜīn" ibareleri sayfa kenarına yazılmıştır. Düzeltmelerin yapıldığı yerlerde ve düzeltmenin başında Arap rakamları kullanılmıştır.

11b'de "Gelse ᶜālī-ḳadrler faḳr ehli durmaḳdur edeb" mısraında "ehli" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

12a'da "ᶜAks-i rūyuñ ṣuya ṣalmış sāye zülfüñ topraġa" mısraında "suya" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir. Aynı sayfada "Kilk-i ḳudret levḥ-i

sīnemde seni ḳılmış raḳam/Eyleyüp maḥbūblar mecmūᶜasından intiḫāb" beyti metin içinde atlanmış daha sonra sayfa kenarına yazılmıştır.

15b'de "Yorulur eylese ol serv-i ḫırāmān ile baḥs̱" mısraında "serv" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

16b'de "Dut ki Çīn milkini dutduñ Hindden alduñ ḫarāc" mısraında "milkini" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

18b'de "Laᶜl ü gevher çoḳ lebüñ tek laᶜl-i gevher-bār yoḫ" mısraında "tek" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

21a'nın sayfa kenarında "Ṣabūḥ içün baña dürd-i mey-i şebāne yeter/Eṣer ki var ḫarāb olmaġa bahāne yeter" matlalı gazelle aynı redif ve kafiyede bir beyit yer almaktadır. Ancak bu beyit S_2 ile beraber sadece TT'nin sayfa kenarında farklı bir yazı ile yer almaktadır: "İrade-i hatır-ı cananı gözlerem yohsa/Fena-yı düşmene bir ah-ı âşıkane yeter"

21b'de "Ten-i zārumda derd-i ᶜışḳ gün günden füzūn olmāk" mısraında "gün" kelimesi; "Gözüm kim baġrumuñ ḳanın töker pergāle pergāle" mısraında "töker" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

23b'de "Zāhid-i bī-ḫod ne bilsin zevḳını ᶜışḳ ehlinüñ" mısraında "bi-hod" kelimesi önce "hod" yazılmş daha sonra satır arasında "bin" eklenmek sureti ile "hod-bin" şekline dönüşmüştür.

25b'de "Sirişküm gör beni ey ebr özüñden kem ḫayāl itme" mısraında "ey" ünlemi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

28b'de "Gitse başum şemᶜ tek mümkin degül ifşā-yı rāz" mısraında "degül" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

30b'de "Ḳıyās it şemᶜden vehm eyle çerḫuñ inḳılābından" mısraında "eyle" kelimesi; "Kim ol baş almaġa ḳaṣd itmeyince tāc-ı zer virmez" mısraında "almaga" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir. "Bu rūşendür ki nem āyīneden jengār kem ḳılmaz" mısraında "nem" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında "ab" şeklinde eklenmiştir.

31a'de "Ḫāk-i reh itdi ᶜāşıḳ-ı miskīni ol heves" mısraında "itdi" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

31b'de "Ol ġamzeden göñül eger istersen iltifāt" mısraında "eger" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

34b’de “Yetmek olmaz lafẓ-ı cān-baḫşuñla aġzuñ sırrına” mısraında “can” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

51b’de “Ki ma^{c}lūm ola derd ehline ḳabrüm ol ^{c}alāmetden” mısraında “kabrüm” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

53b’de “Bildi kim ḫāk-i reh oldum etegin dutmaḳ içün” mısraında “etegin” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

55b’de “Dem-be-dem cānumı ey derd ü belā incitmeñ” mısraında “ey derd ü bela canumı” yazılmış sonra “م” ve “خ” harfleri kullanılarak kelimelerin sıralaması düzeltilmiştir.

56a’da “Serv ü gül neẓẓāresin n’eyler saña ḥayrān olan” mısraında “n’eyler” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

58b’de “Ruḫsāre noḳṭa olmaḳ resm-i ḫaṭ olmasaydı” mısraında “nokta” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında “nokta” yerine “üzre” yazılmıştır. “Müştāk-ı ṭāḳ-ı ebrūñ eksük baḳar hilāle” mısraında “tak” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

59b’de “Oyunda şāh berāber degül piyāde ile” mısraında “degül beraber” yazılmış daha sonra mukaddem-muahhar harfleri kullanılarak sıralama düzeltilmiştir.

61a’nın sayfa kenarında yazan kelime kesildiği için okunamamaktadır. Ancak başındaki işaretten bir düzeltme olduğu anlaşılmaktadır.

61b’de “Ġamum pinhān dutardum ben didiler yāre ḳıl rūşen” mısraında “didiler” kelimesi; “Ey olan sākin-i mescid ne bulupsan bilmen” mısraında “mescid” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

62a’da “Sipihr-i pür-kevākibden degül derde deva mümkin” mısraında “degül” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir. “Perde çek çihreme hicrān güni ey ḳanlu sirişk” mısraında önce “çihreme hicran güni” yazılmış daha sonra satır arasında “hicr güni çeşmüme” olarak düzeltme yapılmıştır.

63a’da “Rāh-ı ^{c}ışḳ içre baña ancaḳ fenā maḳṣūd idi” mısraında “ancak” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

Boşluklar: -

Eksik Varaklar: 7b-8a, 26b-27a arasında eksik varak vardır.

V

Arşiv Numarası: Vat. Turco 47

İstinsah Tarihi: 1004 (1595)

Müstensih:

Bulunduğu Yer: Vatikan Kütüphanesi

Koleksiyon: Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Boyut: 205x140mm.

Yaprak: 91

Satır: 14-15

Yazı Türü: Nesih

Kağıt Türü:

Temmet Kaydı: "Temmet dīvān-ı Fużūlī raḥmeta'llâhi ʿaleyh fī evāḫiri şehr-i cemāziyye'l-āḫir ^{c}alā yedi eż^{c}afu'n-naḫīf Aṣlan bin Naẓar Dādiyānī fī sākini Dādiyān meşhūrun be-nezd-i ḳal^{c}a-i Ḫāmine sene erba^{c}a ve elf"

İçindekiler: Gazeller 1b-76b, musammatlar 76b-84a, mukataatlar 84a-88b, rubailer 88b-90a

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da 1, 90a'da 14, 90b'de 4, 91a'da 1 adet mühür bulumaktadır. 90a'da temmet kaydının altında üç adet temellük kaydı vardır.

1a'da muhtelif yazılar vardır. Nüshada dibace yoktur. Serlevha ve cedvel de bulunmamaktadır.

Der-kenar: 90b'de Şems-i Tebrizi'ye ait bir gazel vardır. Aynı sayfada muhtelif yazılar bulunmaktadır. 91a'da tütünle ilgili bir dörtlük onun altında da şarab başlıklı bir dörtlük bulunmaktadır. 91b'de mensur bir metin bulunmaktadır.

Düzeltmeler: 2b'de "Ḥükemā fırḳa-ı dūn felsefe cem^{c}-i süfehā" mısraındaki "felsefe" yerine "kılmaga" yazılmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir. Kelimenin üzeri çizilmediği ve yazı farklı olduğu için düzeltmenin bir başkası tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. Müstensih muhtemelen "sin" harfini "mim" okuduğu için "fe"yi "kaf", ikinci "fe"yi de "gayn" harflerine dönüştürmüştür.

14a'da "^{c}Arż-ı ruḫsār it bugün ey meh güm olsun gökde gün" mısraında "olsun" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

14bd'de "Nuṭḳum dutulur ġonce-i ḫandānuñı gör geç" mısraında "gonce" kelimesi yerine başka bir kelime yazılmış daha sonra üzeri çizilerek "gonce" kelimesi

kaydedilmiştir. Aynı sayfada “Çoḳ ᶜ ışḳa heves ideni gördüm ki hevāsın” mısraında “ışka” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasına yazılmıştır.

19a’da “Es̱er ki var ḫarāb olmaġa bahāne yeter” mısraında “var” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

23a’da “V’ey serv ne ḫoş cān alıcı ᶜ işvelerüñ var” mısraında “hoş” kelimesi atlamış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

25a’da önce “N’ola ger ṣāḥib-i keşf bir ᶜ ömrdür ḫalvet çeker” şeklinde yazılan mısrada “ger” kelimesinin üzeri çizilmiş ve satır arasına “ise” eklenerek mısra ”N’ola ṣāḥib-i keşf ise bir ᶜ ömrdür ḫalvet çeker” şeklinde düzeltilmiştir.

26a’da “Baña düşvārdur ol ger saña āsān görünür” mısraında “ger” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

29b’de “Fiġān kim baġrımuñ ol lāle ruḫ ḳan olduġın bilmez/Ciger pergālesinde dāġ-ı pinhān olduġın bilmez “ mısralı gazelin satır arasına Farsça bir mısra yazılmıştır.

30a’da “Fenā milkine çoḳ ᶜ azm itme ey dil çekme zaḥmet kim” mısraında “çekme” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

33a’da “Bu ne dīndür Allah Allah büte secde vācib olmış” mısraı önce “Bu sözde büte secde vācib olmış” şeklinde yazılmış daha sonra “Bu sözde Allah Allah büte secde vācib olmış” olarak satır arasında düzeltilmiştir.

34a’da “İḥtiyāṭ it yanmasun nā-geh ḳuru yanında yaş” mısraında “nageh” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

42b “Ki başumdan gidüpdür sāye-i serv-i ḫırāmānuñ” mısraında “saye” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

43a’da “Ḳılma gözden çehre ü ḫālüñ nihān kim ḳılmaya” mısraında “kılma” kelimesi atlanmış daha sonra mısranın başına eklenmiştir.

44b’de mısralar yanlış eşleştirilmiş daha sonra noktalı çizgi ile doğru eşleşme gösterilmiştir.

45a’da “Kim bu dergehde muḳarrerdür ᶜ azīz olmaḳ ẕelīl” mısraında “mukarrerdür” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

56b’de “Ḥarīṣ eyler beni pendüñ meẕāḳ-ı ᶜ ışḳa ey nāṣiḥ” mısraında “ışka” kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

61b’de “Ḳanda olsañ ṭaleb-i devlet-i dīdār eyle” mısraında “taleb” kelimesi “tamag” şeklinde yazılmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

64a’da “Su virür her ṣubḥ-dem göz yaşı tīġ-ı āhuma” mısraında “subh”kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

82a’da “Cāndadur ṣubḥ-ı ezelden mihr-i ruḫsāruñ senüñ” mısraında “mihr-i ezelden” yazılmış daha sonra “mihr”in üzeri çizilerek “subh” yazılmıştır.

Boşluklar:-

Eksik Varaklar: -

TT

Arşiv Numarası: 60 Mü 68

İstinsah Tarihi: 1004 (1595)

Müstensih: Abbas b. İmankulu

İstinsah Yeri: Şemahî (Dağıstan)

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Tokat Müzesi

Boyut: 225x133-176x85

Yaprak: 89

Satır: 19

Yazı Türü: Talik

Kağıt Türü: Samanlı Kağıt

Ketebe Kaydı: “Temmetü’l-kitābü emlaḥu’ş-şu^{c}arā ve efṣaḥu’l-büleġā ve efżalü’l-füżelā ve evżaḥu’l-^{c}urefā ve ekmelü’ẓ-ẓurefā a^{c}nī mevlānā-yı fāżıl monla Fużūlī-i Baġdādī yevme’l-erbi^{c}ā min evveli muḥarremi’l-ḥarām sene erba^{c}a ve elf fī beldeti’ş-Şemāhi ḫumiyet ^{c}ani’l-āfāti ve’t-terāḫī ^{c}alā yedi iż^{c}afi ^{c}ıbādu’llāhi’l-muḥtāc ilā raḥmetu’llāhi’l-meliki’l-ġanī ^{c}Abbās bin İmām Ḳulı ^{c}ufiye ^{c}anhümā ....

İçindekiler: Kasideler 1b-11a, Dibace 11b-15b, Gazeller 15b-74a, Musammatlar 74b-81b, Mukataatlar 82a-85b, Rubailer 85b-89a

15b-17a (der-kenar) Beng ü Bâde

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a’da 1, 23b’de 1, 67b’de 1 adet Milli Kütüphane mührü bulunmaktadır. 1a’da 1 temellük kaydı vardır.

Katalogtaki Açıklama: “Serlevha ve mihrabiye laciverdi müzehhep ve mülevven cetveller yaldızlı. Yıpranmış vişnerengi meşin cilt.”

1a’da “sabit” başlıklı bir beyit ve “fiyatı 40 guruş” yazısı bulunmaktadır. Kaside ve dibace başlangıcı serlevhalıdır.

Der-kenar: 19a’da metin içerisinde atlanan “Ey kemān-ebrū raḳībe virme ġamzeñden naṣīb/Oḳ atarsañ ṭaşa peykānuñ gerekmez mi saña” beyti sayfa kenarına yazılmıştır.

20a’da “Ṣubḥ ṣalup mihr-i ruḫuñdan niḳāb/Çıḳ ki temāşāya çıḳa āfitāb” matlalı gazel farklı bir el yazısı ile tahminimizce farklı bir örnek nüsha kullanılarak kenara yazılmıştır. Nüshada “Şeb ki miftāḥ-ı meh-i nev ola gencīne-ġūşā” mısraı ile başlayan gazelin ilk iki beyti bulunurken “Ḳılsa vaṣluñ şāmumı ṣubḥa berāber yoḳ ʿaceb” mısraı ile başlayan gazelin de ilk iki beyti bulunmamaktadır. Yukarıda matla beytini verdiğimiz gazel ise sıralamada bu iki gazelin arasında bulunan 8 gazelden biridir. Diğer 7 gazel bu nüshada bulunmadığı için eksik varak olduğunu söyleyebiliriz. Muhtemelen nüshayı okuyan birisi bu gazeli müstensihin atladığını düşünerek kenara yazmıştır. Bu gazeli kenara yazan kişi ile 21a’da kenarda “Nabi”ye ait “Bir zaman biz dahi hem-sohbet-i canane idük/Güline bülbül idük şem’ine pervane idük” matlalı gazeli yazan kişi aynı kişidir.

28a’da “Ṣabūḥ içün baña dürd-i mey-i şebāne yeter/Eṣer ki var ḫarāb olmaġa bahāne yeter “ matlalı gazelle aynı redif ve kafiyede bir beyit vardır. Ancak bu beyit S2 ile beraber sadece TT’nin sayfa kenarında farklı bir yazı ile yer almaktadır: “İrade-i hatır-ı cananı gözlerem yohsa/Fena-yı düşmene bir ah-ı âşıkane yeter” Muhtemelen sayfa kenarına diğer eklemeleri yapan kişi bu beyti de farklı bir nüshadan buraya aktarmıştır.

54b’de “Ey kemān-ebrū şehīd-i nāvek-i müjgānuñam/Bulmışam feyż-i naẓar senden senüñ ḳurbānuñam” matlalı gazelin yanında kenarda farklı bir yazı ile Gölpınarlı’da da bulunan bir beyit yazılmıştır: “Ilda bir kurban keserler halk-ı âlem iyd için/Dem-be-dem saat-be-saat ben senin kurbanınam”. Bu beytin farklı bir el yazmasından buraya aktarıldığı kanaatindeyiz.

74a’da sayfa kenarında farklı bir yazı ile dört mısra kaydedilmiştir. Mısra sonları kesildiği için bu yazı tam olarak okunamamıştır.

77a’da sayfa kenarında farklı bir yazı ile “Dün sāye ṣaldı başuma bir serv-i ser-bülend/Kim ḳaddi dil-rubā idi reftārı dil-pesend/Güftāre geldi nā-geh açup laʿl-i nūş-ḫand/Bir piste gördüm anda töker rīze rīze ḳand/Ṣordum meger bu dürc-i dehendür didüm didi/Yoḳ yoḳ devā-yı derd-i nihānuñdurur senüñ” bendiyle başlayan

müseddese nazire olduğunu varsaydığımız bir manzume vardır. Son bendini okuyamadığımız için kime ait olduğunu söylemek oldukça güçtür.

77b'de sayfa kenarında farklı bir yazı ile aynı müseddesin bir bendine yer verilmiştir.

86a'da sayfa kenarında "Mey şevḳı olupdur baña ᶜādet ey şeyẖ" ve " Bir āb ü hevādur eşk-i germ ü dem-i serd" mısraları ile başlayan iki rubai vardır.

87a'da sayfa kenarında "Kūyuñda senüñ ne ṭaşa kim urdum baş " mısraı ile başlayan bir rubai bulunmaktadır.

88a'da sayfa kenarında "Hem-dem gör aḳan sirişk-i ālümni benüm " mısraı ile başlayan bir rubai bulunmaktadır.

89a'da sayfanın üstünde "Hüsrev" başlığı ile iki adet dörtlük yer almaktadır. Sayfanın sağ kenarında "Li-Mevlana Fuzûlî Gazel-i Farisi" başlığı altında Fuzûlî'nin Farsça "çera" redifli gazeline yer verilmiştir. Bu gazelden sonra "velehu" denerek geçiş yapılmış fakat altındaki gazele bağlanma imkânı olmayan bir beyit verilmiştir. Bu beytin altında Fuzûlî'nin bir başka Farsça gazeli vardır. Bu gazelden sonra "Rubai-i Fuzûlî" başlığı atılmış ve burada Farsça bir rubai ile bir beyit yazılmıştır.

89b'de Saib ve Nabi'ye ait beyitlerle kime ait olduğunu bilmediğimiz bazı beyitler bulunmaktadır.

90a'da kitabın sahibi torununun doğum tarihini kayda geçirmiştir.

Düzeltmeler: 4a'da "Devām-ı ḥüsn-i ḳabūl ü s̱ebāt-ı resm-i vefā" mısraı önce "Devām-ı ṭavr-ı tecellī s̱ebāt-ı resm-i vefā" şeklinde kaydedilmiş daha sonra satır arasında "tecelli" kelimesinin üzerine "sahh" notuyla beraber "tecemmül" yazılmıştır. Her ikisi de doğru görünmemektedir.

4b'de "İste peykānın göñül hecrinde şevḳum sākin it" mısraında "peykanın" kelimesinin sonu önce "kef" ile yazılmış daha sonra üzeri çizilerek satır arasında "nun" olarak düzeltilmiştir.

6a'da önce mısraların sıralaması yanlış yapılmış daha sonra noktalı çizgilerle hangi mısraların birlikte olmaları gerektiği gösterilmiştir. Aynı sayfada "Ne şek ki aẖdı bevādīde barmağından su" mısraında önce "ahdı" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

9b'de "Ḥükm içün şimdi Süleymāna virildi ẖātem " mısraı "Ḥükm-i Süleymāna şimdi virildi ẖātem" kaydedilmiş kenarda bir bozukluk olduğu düşünülmüş olacak ki

“Ḥükmle şimdi Süleymāna virildi ḫātem” şeklinde düzeltilmeye çalışılmıştır. Her ikisi de yanlıştır.

25a’da “Ol müşg-bū ġazāle iḫlāṣum eyle vāżıḥ “ mısraında “ihlas” yazılmış daha sonra satır arasında “sahh” notuyla birlikte “ihlasum” olarak düzeltilmiştir.

32a’da “ᶜĀşıḳ-ı ṣādıḳ benem Mecnūnuñ ancaḳ adı var” mısraında “adı” kelimesi tam okunamadığı için kenara tekrar yazılmıştır.

38a’da “Kūhkenden görünür kūhda ās̱ār henüz/Ol ne beñzer baña anuñ es̱eri var henüz” beytinde birinci mısradaki “henüz” ve ikinci mısradaki “ol” kelimeleri silinmiş sonra bir başkası tarafından tekrar yazılmıştır.

41b’de “Cān ü dil bir ᶜömrdür tīġuñ’çün eylerler cedel” mısraı “Cān ü dil bir ᶜömrdür tīġuñ’çün eyler şitāb cedel” şeklinde yazılmış daha sonra “şitab” kelimesinin üzeri çizilmiştir.

45a’da önce mısraların sıralaması yanlış yapılmış daha sonra noktalı çizgilerle hangi mısraların birlikte olmaları gerektiği gösterilmiştir.

59a’da “Ġam uġurlar ᶜışḳ bāzārında naḳd-i ᶜömrümi“ mısraında “bazarında” kelimesi yerine önce “yolunda” yazılmış daha sonra satır arasında “bazarında” olarak düzeltilmiştir.

62a’da “Doḳunur ṭaᶜne oḳı ḳaşuñ ucından yaya” mısraında “ta’ne” kelimesi yerine önce “gamze” yazılmış daha sonra satır arasında “bedel” notuyla birlikte “ta’ne” olarak düzeltilmiştir.

75a’da “Çıḳardı sebze ü gül ḫākdan çoḳ laᶜl ü fīrūze” mısraı “Çıḳardı ḫākdan sebzeler çoḳ laᶜl ü fīrūze” şeklinde kaydedilmiş daha sonra “sebzeler” kelimesinin üzerine “çün” yazılmıştır.

76b’de “Ne devr-i gerdiş-i gerdūn benüm murādum ile” mısraı önce “Ne gerdiş-i gerdūn-ı dūn benüm murādum ile” şeklinde kaydedilmiş daha sonra “gerdun” kelimesinin üzeri çizilerek altına “felek” yazılmıştır.

Boşluklar: 1b’de “Bu ẕevḳ ṣaldı Züleyḫā-yı lāleye bir şevḳ” mısraında “bu zevk” kelimeleri kısmen silinmiş burada boşluk oluşmuştur.

2a’da “Yazıldı muhmel ü muᶜcem aña ḥurūf-ı hecā” mısraında “muᶜcem aña ḥurūf-ı hecā” kelimeleri silinti sebebi ile tam okunamamaktadır.

2b’de “Ḫayāl-i maḥż ṣanup kāyinātı nergis-i mest” mısraında “sanup” kelimesi kısmen silinmiştir.

3a’da “Henüz perdeye a^{c}yānı çekmedin esmā” mısraında “çekmedin” kelimesi ksmen silinmiştir.

23b’de “Size yoḳ cihān içre imkān-ı s̱ālis̱” mısraında “salis” kelimesi silinmiştir.

24a’da “Nāle-i zārum Fużūlī ḫoş gelür ol gül-ruḫa” mısraında “nale” kelimesi silinmiştir.

29b’de “Baña ol rişteyi ejder ḳılan bilmen ne efsūndur” mısraında “efsurdur” kelimesi silinmiştir.

31b’de “Mey içmedin açılmaz imiş bāb-ı maġfiret” mısraında “mey” kelimesi silinmiştir.

34b’de “Anuñ tek ābnūs oḳ lāyıḳı fūlād peykāndur”, “Senüñ ^{c}aksüñ alan fūlād gözgüler firāvāndur”, “Perīler ṭā^{c}atiyçün ḫātem-i ḥükm-i Süleymāndur” mısralarının sonu kazıntı veya silinti sebebi ile okunamamaktadır.

55b’de “Mey içüp aġyār ile seyr-i gülistān eyleyen” mısraında “gülistan” kelimesi silinmiştir.

56a’da “Felek ^{c}ışḳuñda ol ġāyetde ey meh mużṭarib olmış” mısraının ilk dört kelimesi kısmen silinmiştir.

63b’de “Ḫoş kāmil-i zamānsen aḥsent bu kemāle” mısraında “hoş” kelimesi kısmen silinmiştir.

76a’da “Dutaram bir yār men hem ^{c}ömr taḳṣīr itmese” mısraında “bir yar men” kelimeleri silinmiştir.

87b’de “Düşvārdur olmazsa refīḳuñ tevfīḳ” mısraında “tevfik” kelimesi silinmiştir.

88a’da “Efġāndur işüm serv-i ḫırāmānuñ içün/Ḳandur cigerüm ġonce-i ḫandānuñ içün” ilk mısrada “içün”, ikinci mısrada “handanun” kelimeleri kısmen silinmiştir.

88b’de “Öz ḳanumı eylerem özümle da^{c}vī” mısraında “kanumı eylerem” kelimeleri leke altında kaldıkları için kısmen okunabilmektedir.

Eksik Varaklar: 19b-20a arasında eksik varak vardır.

S_3

Arşiv Numarası: Yazma Bağışlar 5162

İstinsah Tarihi: 1006

Müstensih: İbn-i Emir Fakîhü’l-Hemedânî

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Koleksiyon: Yazma Bağışlar

Boyut: 200x135,140x80 mm

Yaprak: 106

Satır: 13

Yazı Türü: Talik

Kağıt Türü:

Ketebe Kaydı: "Temmetü'l-kitāb bi-ᶜavnu'llāhi taᶜālā ve ḥüsni tevfīḳ ᶜalā yedi kātibi ᶜabdu'l-müznib ilā muḥtācı raḥmeta'llāhi ᶜalā ibni Emīr Faḳīḥü'l- Hemedānī ġafera ẕünūbehu ve setera ᶜuyūbehu bi-tārīḫi sene sitte baᶜde'l-elf mine'l-hicriyye'n-nübuvvetiyye bi-medīnetü'ş-Şāmı şerīf 1006"

İçindekiler: Gazeller 1b-84b, musammatlar 84b-94b, mukataatlar 94b-99b, rubailer 99b-106b

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 51b'de bir adet mühür bulunmaktadır.

Katalogtaki Açıklama:

Nüsha suya ve neme maruz kaldığı için kağıt renginde değişiklikler meydana gelmiştir. Nüsha, muhtemelen, dağıldığı için tamir görmüş ve tekrar toplanmıştır. Sayfa numaraları bu tamirden sonra verildiği için sayfalar yerinde görülse de gazeller birbirini takip etmemektedir. Gazellerin ve diğer nazım şekillerinin nüshadaki yerlerini görmek için "Nüsha Fihristi"ne bakılmalıdır.

Nüshada dibace yoktur. Gazel başlangıcında serlevha bulunmaktadır. Nüsha muntazam cedvellidir.

Der-kenar: Ön kapağın iç kısmında üzerinde tarih bulunan bir eşya listesi vardır.

106b'de temmet kaydının yanındaki boşluğa Arapça bir dua yazılmıştır.

Düzeltmeler: 36a'nın kenarında, metinde "Kim virse cān yoluñda bulur ḫāk olup maḳām" şeklinde yer alan mısra "Kim virse cān yoluñda bulur ḫāk-i maḳdemüñ" şeklinde düzeltilmiştir. TD ve G de bu ikinci şekli tercih etmişlerdir. Yazı farklı olduğu için, bu düzeltmenin daha sonra başkası tarafından, bir başka nüsha ile karşılaştırma yapılarak meydana getirildiğini söylemek mümkündür.

37b'de "Kār-ger düşmez ḫadeng-i ṭaᶜne-i düşmen baña" mısraındaki "ṭaᶜne" kelimesi yerine "navek" yazılmış daha sonra bu kelimenin üzeri çizilerek kenara "ṭaᶜne" yazılmış ve hata düzeltilmiştir. Hem mevcut kelimenin üzeri çizilerek

yapıldığı için hem de aynı yazı kullanıldığı için bu düzeltmenin müstensih tarafından yapıldığı söylenebilir.

38a'da "ᶜ Āşıḳa şevḳuñla cān virmek igen müşkil degül" mısraındaki "virmek igen" S3'te "virmegin" yazılmış daha sonra kenarda "virmekligin" olarak düzeltilmiştir. Bu ikisi de doğru değildir. Muhtemelen "igen" kelimesindeki "elif" harfi "virmek" kelimesindeki "kef" ile çok yakın yazıldığı için müstensih bunları birleşik görmüş ve öyle de yazmıştır. Ancak bu durumun vezinde hata doğurduğunu anlayan birisi bu kusuru kelimenin nüshadaki anlamını koruyarak gidermeye çalışmıştır.

55a'da "Her kimüñ devr-i ḳamerde ṭāliᶜ i fīrūz olur" mısraında "firuz" kelimesi önce "mevzun" yazılmış daha sonra üzeri çizilmeden satır arasında "firuz" olarak düzeltilmiştir.

72a'da "Sādedür ḫaṭṭuñ ḫayālinden żamīrüm defteri" mısraında "hattun" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında onun yerine "hal" yazılmıştır.

95b'de "Feyż-i cūduñ ḳıldı eşk-i ḫˇārumı dürr-i s̱emīn" mısraında "kıldı" kelimesi atlanmış daha sonra satır arasında düzeltilmiştir.

Boşluklar: 10b'de "Esīr-i ġurbetüz biz senden özge āşnāmuz yoḳ/Ayaġuñ kesme başuñ'çün bizüm miḥnet-serālardan" beyti çizgi hâlinde kısmen silinmiştir.

84b'de "Nemlü eşkümden zemīn memlū ünümden āsmān" mısraında "nemlü" kelimesi üzerindeki lekeden dolayı net okunamamaktadır.

Eksik Varaklar: -

P

Arşiv Numarası: C 1924

İstinsah Tarihi: 997 (1588-1589)

Müstensih:

Bulunduğu Yer: Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi

Koleksiyon: Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Boyut: 28x18,5-17x10

Yaprak: 377 +?

Satır: 13

Yazı Türü: Nesih-Talik

Kağıt Türü:

Ketebe Kaydı: "Temām şod kitāb-ı Leylī vü Mecnūn-ı Fużūlī be-tārīḫ-i cemāẕiyye'l-āḫir sene 997"

İçindekiler: 2a-10a Kırk Hadîs, 10b-51b Matlau'l-İ'tikād, 51b-56b Nişancı Paşaya Mektup, 1b-89b Leyla ile Mecnun, 90b-103a Muammalar, 103a-104a Muammayat-ı Türki, 105b-112b Sıhhat ü Maraz, 113b-131a Rind ü Zāhid, 132a-141b Beng ü Bāde, 142a-144a Kaside Dibacesi, 144a-188b Farsça Kasideler, 190a-199a Arapça Kasideler, 200b-233a Türkçe Kasideler, 234a-237b Türkçe Divan Dibacesi, 238a-292a Türkçe Divan, 293a-297b Farsça Divan Dibacesi, 298a-377a Farsça Divan

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 188b'de ve 234a'da farklı iki temellük kaydı vardır.

1b'de ortada başlayıp 57a'ya kadar kenarda devam eden Leyla ile Mecnun 57a'dan itibaren hem ortada hem de kenarlarda devam etmiş ve 89b'de itmama yetmiştir. Leyla ile Mecnun'un sonunda (89b) tamamlanma tarihi vardır: 997.

Farsça kasideler 144a'nın kenarında başlamaktadır. Dibace Farsçadır. Farsça, Arapça ve Türkçe kasideler arasında birer sayfa boşluk bırakılmıştır.

292a'dan sonra sayfa numaralarında bir karışıklık olmuştur. Sol sayfanın ortasındaki numaralama yanlıştır. Bu sebeple sol üst köşedeki numaralara dikkat edilmesi gerekir.

Külliyatın başından sonuna kadar metin hem ortaya hem de kenarlara yazılmıştır. Leyla ile Mecnun dışındaki metinlerin sonunda tarih bulunmamaktadır. Nüsha yer yer tamir görmüştür. Mecmuada Arapça metinler nesih ile Farsça ve Türkçe metinler ise talik ile yazılmıştır.

Her sayfada ortada 13 satır vardır. Kenarlarda genellikle 12 beyit bazı sayfalarda ise 11 beyit bulunmaktadır.

2.5. İmla

A_1, T_2 ve V nüshalarında nanzal "n"lerin yazımında ağırlıklı olarak "nun kef" harfleri kullanılmıştır. Diğer nüshalarda "kef" harfi tercih edilmiştir. Ancak diğer nüshalarda da zaman zaman "nun kef"li kullanıma rastlanmaktadır. Bu durum esas olanın "nun kef"li kullanım olduğunu, diğerinin sadeleşme veya uyarlama ile geliştiğini düşündürmektedir.

A_1 nüshasında birinci kişi zamiri “men” olarak kaydedilmiştir. T_2 nüshasında A_1’den az ama diğer nüshalardan daha fazla “men” tercihine rastlıyoruz. B, A_2, A_3, K, T_1, S_1, S_2, V ve TT nüshalarında “ben” kullanımı ağırlıkta iken “men”li kullanımlara da rastlıyoruz. M ve S_3 nüshalarında ise “men” tercihine çok seyrek rastlıyoruz. Bütün bunlar değerlendirildiğinde aslolanın “men” olduğunu, “ben” kullanımının uyarlama sonucu geliştiğini söyleyebiliriz.

A_1 ve V nüshalarında daha fazla, diğer nüshalarda ise çok seyrek olarak “yıl/yılan” gibi kelimelerin başındaki “y” sesinin kullanılmadığı, kelimelerin “ıl/ılan” şeklinde yazıldığı görülmektedir.

Benzetme edatı A_1’de ağırlıklı olarak “kimi” diğer nüshalarda ise “gibi” olarak yazılmıştır. T_2 ve V nüshalarında “gibi” kullanımına daha çok yer verilse de A_1 dışındaki nüshalar içinde “kimi” kullanımı bu nüshalarda daha fazladır.

A_1, T_1, S_1 ve S_3 nüshalarında bazen diğer nüshalarda ise seyrek olarak “ev, sev-“ gibi bazı Türkçe kelimelerin ilk hecesindeki ünlünün dar ünlü ile yazıldığı (iv, siv-) gözlenmiştir.

“Bak, yok, çok” gibi kelimelerin son seslerinin yazımında “ق/خ/غ” harflerinin birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. “ق/خ/غ” değişimine bütün nüshalarda rastlanmaktadır. Ancak A_1 nüshasında ağırlıklı olarak “خ” harfi tercih edilmiştir. T_2 ve V nüshalarında “ق” harfi tercih edilmesine rağmen diğer nüshalardan daha fazla “خ” kullanımına denk geliyoruz. Geriye kalan nüshalarda seyrek olarak “خ” kullanımına rastlansa da daha çok “ق” harfi tercih edilmiştir. Bu durumda A_1 dışındaki nüshaların “ق” tercihi yaptıklarını söyleyebiliriz. Ancak “yok, bak” gibi kelimelerin redif oldukları gazeller, “خ” sıralamasında yazılmışlardır. Ayrıca bu gazellerde kelimeler “خ”lı yazılmıştır. Bu durumda esas olanın “خ”lı yazılım olduğunu söylemek mümkündür.

Nüshalarda “ق/ك/غ” değişimine de rastlıyoruz. Özellikle, son hecesi kalın ünlülü kelimelerin mastarının yazımında, bu üç harfin, bütün nüshalarda birbirinin yerine kullanıldığını gözledik. Ancak bütün nüshalarda ağırlıklı olarak “ق” harfi tercih edilmiştir. Diğerlerinin oranı “ق” harfine göre daha düşüktür.

Değerlendirdiğimiz nüshalarda “ج/چ” harflerinin kullanımında bir standart oluşmadığını gözledik. “nice/niçe”, “gonce/gonçe” gibi kelimeler her iki harfle de yazılmışlardır. Maalesef “nice” ve “niçe”nin, beyitteki anlamlarını göz önünde

bulundurduğumuzda, “nasıl” ve “birçok” anlamlarının yazım ile ortaya konduğunu görmedik. Bu sebeple bu yazımın bir anlam farklılaşması yarattığı kanaatinde değiliz. Bu, henüz bu harflerle ilgili uygulamanın netleşmemesinin sonucudur. Aynı durum “ب/پ” harflerinin kullanımlarında da gözlenmektedir. Bu harflerin nüshalarda birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir.

“Jeng/zeng” kelimesinin yazımında değerlendirdiğimiz nüshaların çoğunda “zeng” kelimesi tercih edilmiştir. A_3 ve S_2 nüshalarında “jeng” kullanımına, S_1 ve V nüshalarında ise karışık kullanıma rastlıyoruz. Ancak nüshalar arasındaki bu farklı yazımı “j”li, “müje, müjgan, vajgun, ejderha” gibi kelimelerin yazımında pek görmüyoruz. Bu durum, muhtemelen, “jeng/zeng” kelimesinin imlasının oturmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Nüshalarda “د/ت/ط” harflerinin Türkçe kelimelerde birbirinin yerine kullanıldığı gözlenmektedir. Genellikle kalın ünlülü kelimelerde her üçü arasında değişim görülürken ince ünlülü kelimelerde “ت/د” arasında değişimler olduğunu görüyoruz. Örneğin “dut” kelimesi genellikle “د” harfi ile yazılmış fakat zaman zaman “ط/ت” harfleri de kullanılmıştır; “dikmiş” kelimesi ise “tikmiş” olarak da yazılmaktadır. “daş” kelimesinin her üç harfle de yazılmış örnekleri vardır. Bununla birlikte “toprak” kelimesi “ت/ط” harflerinden biriyle yazılmıştır. “toprak” kelimesinin yazımında V nüshasında Çağatay sahasına özgü “tofrak” imlasının tercih edildiği dikkat çekmektedir.

“Su, Sor-, bas-“ gibi kalın ünlülü kelimelerin yazımında “ص/س” değişimi gözlenmektedir. “su” kelimesi A_1, B, A_2, M, T_2 ve V nüshalarında genellikle “س” harfi ile yazılmıştır. “Sor, bas” kelimeleri genellikle “ص” harfiyle yazılmış fakat zaman zaman bu kelimelerin “س" harfiyle yazılmış şekillerine de rastlanmaktadır.

“Hangi” kelimesiyle ilgili nüshalarda beş farklı yazım karşımıza çıkmaktadır: “Hansı/Kansı/Hankı/Kankı/Kangı”. A_1’de “Ḫanḳı” ve “Ḫansı” kullanımlarına rastlıyoruz. B”de ağırlıklı olarak “Ḳansı” kullanılmış fakat seyrek olarak “Ḫansı” ve “Ḳanḳı” şekillerinin de kullanıldığını görüyoruz. A_2, K ve S_1 nüshalarında ağırlıklı olarak “Ḳansı” kullanılmış olmakla birlikte “Ḳanḳı” şekline de yer verilmiştir. A_3, M, T_1, S_2 ve S_3’te “Ḳansı” tercih edilmiştir. Ancak A_3’te “Ḳanġı”, M ve S_2’de “Ḳanḳı” şekillerine de seyrek olarak yer verilmiştir. T_2 ve TT’de “Ḫansı” tercih

edilmiştir. Ancak T_2'de "Ḳansı", TT'de "Ḳansı" ve "Ḫanḳı" şekillerine seyrek olarak rastlanmaktadır. V nüshasında "Ḫansı" daha çok kullanılmakla beraber "Ḳanḳı" şekline de yer yer rastlanmaktadır. Basitleştirecek olursak B, A_3, M, T_1, S_2 ve S_3 nüshalarında "Ḳansı"; T_2 ve TT nüshalarında "Ḫansı"; A_2, K ve S_1 nüshalarında "Ḳansı" ve"Ḳanḳı" karışık; A_1'de "Ḫanḳı" ve "Ḫansı" karışık; V'de "Ḫansı" ve "Ḳanḳı" karışık kullanıldığını söyleyebiliriz.

KONULARINA GÖRE FUZÛLÎ DİVANI

1. DİN

1.1. Allah

Fuzûlî'nin divanında, kasideler bölümünün başında 92 beyitlik bir tevhid bulunmaktadır. Şairin Allah hakkındaki bütün düşüncelerini ve bakış açısını bu manzumede bulmak mümkündür. Şair; kelam, felsefe, tasavvuf ve şeriatın bütün birikimini burada metne taşımaya çalışmıştır. Bunun dışında müstakil olarak bu konuya ayrılmış gazeller vardır. Fuzûlî, divanın gazeller bölümünde, bazı harflerin ilk gazelini münacaat-tevhid diyebileceğimiz bir içeriğe ayırmıştır. "Elif" harfinde divanın ilk gazeli aşk bahsindedir. Bu harfin ilk gazelini takip eden 2., 3. ve 4. gazeller Allah'ın övgüsü, sıfatlarının tecellileri ve ona yalvarma, yakarma içermektedir. Aynı şekilde "be" harfindeki 24. gazel ile "ye" harfindeki 251. gazel de bu bahse ayrılmıştır. Bu müstakil manzumelerin dışında da muhtelif beyitlerde Allah'tan söz edilir. Buralarda daha çok dua, yakarma, sığınma, af dileme gibi yaklaşımlar ön plana çıkar.

Divanda Allah'ın isim ve sıfatlarının yanı sıra farklı milletlerin İslamiyet'ten önceki inançlarına ait tanrılarının isimleri de Allah ismi yerine kullanılmıştır. Allah'ı ifade için kullanılan isim ve sıfatlar şunlardır: Allah, Yezdan, Tanrı, İlah, Rab, Hak, Hüda, Kirdigar, Izid, Mabud, Bari, Müheymin, Münim, Cabbar, Celal, Cemal, Samed, Gafur, Kadîr, Kâdir, Muktedir, Mukaddir, Hayy, Alîm, Âlim, Allâm, A'lem, A'lâ, Halık, Rahman, Kerim, Ahad, Vahid, Mevla, Perverdigar, Settar, Naim, Lem Yezel. Bu isimler içinde en çok kullanılanı Hak ismidir.

Fuzûlî, hemen divanın başında bulunan tevhidinde kelam ve felsefenin ilgili kavramları ile Allah'ın varlığı, eşyanın hakikati, devir ve teselsülün iptali gibi konuları ele almıştır.

Allah'ın varlığı bahsinde kelamcıların ve filozofların kullandıkları delillendirmelerden[135] faydalanılmıştır. Hudus delili burada ilk kullanılan delillerdendir. Bu delile bağlı olarak her hadîsin bir muhdisinin olduğuna değinilmiştir.

---

[135] Allah'ın varlığı ile ilgili kelamcıların ve felsefecilerin delilleri ile ilgili olarak bknz.: Bekir Topaloğlu, **İslam Kelâmcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.

Bu kār-ḫāne bir üstāddan degül ḫālī

Gerek bu ḳudrete elbette ḳādir ü dānā

Ḳılur delālet-i ᶜ illet vücūd-ı her mevcūd

Velī ne sūd ki ṣāḥib-naẓar degül aᶜ mā

Mükevvenāta ḥudūs̱ ol ḳadīmdendür kim

Kemāl-i ẕātına mümkin degül ḳabūl-i fenā

K1/46-48

Kelam dairesinde kalan Allah'ın varlığını ve varlıkla ilişkisinin isim ve sıfatlarının tecellileri şeklinde ele alındığı beyitlerden sonra şair, vahdet-i vücudun yaklaşımını da meseleye dahil eder:

Beyān-ı ḥāline yetmiş cemīᶜ -i maḫlūḳuñ

Henüz perdeye aᶜ yānı çekmedin esmā

K1/62

Yaratılış ve aşamaları ile ilgili olarak İslam düşünürleri farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Vahdet-i vücut felsefesine göre yaratılış yedi aşamada gerçekleşmektedir: Lâ taayyün, taayyün-i evvel, taayyün-i sani, âlem-i melekut, mertebe-i misal, mertebe-i şehadet ve mertebe-i insan. Ayan kavramı bunlardan ikinci taayyünle ilgilidir. Bu beyitte "henüz isimler perdeye ayanı çekmeden" denildiği için bahsedilen mertebenin birinci taayyün olduğunu söyleyebiliriz. Bu aşamada küllilerin bilgisi söz konusudur.

Kasidenin sonlarında şair, Allah'tan bağışlanma dilemekte, onun rahmetine sığınmakta ve affa mazhar olmayı ümit etmektedir:

Müheyminā Ṣamedā bende-i siyeh-rūyam

Ṣaḥīfe-i ᶜ amelüm maᶜ ṣıyet ḫaṭıyla ḳara

Teraḥḥum it ki beni ḳāmet-i şikeste ile

Benefşe-i çemen-i derd ḳıldı bār-ı ᶜ anā

K1/80-81

Allah'ın isimleri genellikle şükür (K20/1, K30/14), sığınma (K6/49, G247/7), dua (K10/66, K11/VII/6, K17/26, K34/25, K41/27, G2/7, G3/1, G3/8, G9/7, G24, G44/6, G165/6, G225/3, G240/2, G260/7), beddua (G206/6, MKT37), af dileme (K1/80, K37/17), yüceltme (G151/2), yemin (K30/13, G30/7, G81/2, G81/5, R64), ona yakın olma (K15/18, K40/12, K42/10), Hak ehli (K33/34); yardımı (K11/VIII/3,

K12/31, K13/36, K14/II/7, K20/1), ilmi (K25/6, G261/6), varlığı (K1/46, K27/5, K42/2, K42/7, G1/6-7), rızası (K7/7, K11/VI/2, K17/31, K38/29, K39/24, K44/19, MKT 19), rahmeti (K18/28, K19/25, K35/17, K40/19), onaylaması (MKT36/5), yaratması (K24/20, K28/43, K35/1, K40/1, K42/4, K42/6, G30/2,), hayrın ve şerrin kaynağı olması (G23/1, G204/4), her şeyin onun takdiri olması (G1/5, G13/2, G167/6, MSMT3/6, MKT18/1), ona itaatin gerekliliği (G293/7), Hz. Peygamberin onun aynası olması (K6/22), sırrı (K10/9, K30/19, K42/8-9, K42/22, K45/9, G5/5, G6/5), nurunun Hz. Peygamberin yüzünde görünmesi (G152/1), harimi (K11/V/1), ihsanı (K1/74, K10/57, K11/VII/1, K12/36, K20/2-3, K33/21, K34/1), cezalandırması (G29/4), koruyuculuğu (K11/VIII/9), tek olması (K17/2, R1, R56), hikmetinin sırrı (K18/40), dualara cevap veren olması (K25/36, K40/21), inayeti (K27/4), kudreti (K27/6, K28/33, K33/9, K39/12), hesaba çekmesi (K27/28), hikmeti (K28/7), lütfu (K8/62, K10/22, K13/23, K14/IX/7, K26/6, K33/10-11, G251/7), ondan izinsiz hiçbir şeyin olamayacağı onun istediği her şeyin olacağı (K31/33, K40/10), feyzi (K2/9, K10/4, K10/68 K27/3, K42/20, MKT5/1), her şeyin onun güzelliğine bir işaret olması (G146/4), tecellileri (G174/2), ödüllendirmesi (K34/4, G221/5), onun yücelttiğini kimsenin zelil kılamayacağı (MSDS 1/7), ona ibadet ve itaat etmenin gerekliliği (K36/20, MKT16, MKT17), yolu (K1/45, K42/3, G1/1, R53), âşıkların yâri olması (G263/5), emir ve yasakları (K18/38), marifeti (K26/7), ona giden yolların sınırsız olması (K42/10), rızkın ondan gelmesi (K19/33), ondan başka gamhar olmaması (K12/13), onu zikretmenin önemi (G238/4), sanatı (K1/38), gölgesi (K14/XI/2) gibi bağlamlar ile ele alınmıştır.

Rab ismi çoğunlukla "ya" seslenme edatı ile birlikte kullanılır. Bu kullanımlarda dua, sığınma ve af dileme amaçlı olarak Allah'a seslenilir.

Giriftār-ı ġam-ı [c] ışḳ olalı āzāde-i dehrem
Ġam-ı [c] ışḳa beni bundan beter yā Rab giriftār it

G44/6

Tanrı, Hak gibi isimlerin doğrudan Allah'ın zatı ile ilgili olarak kullanılmadığı yerler de bir hayli bulunmaktadır. Buralarda şair, muhatabından bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isterken Tanrı'yı vesile kılar. Buralarda Allah'ın isimlerinden biri "için" edatı ile beraber kullanılır. Böyle durumlarda genellikle Tanrı ismi kullanılmış olmakla birlikte Hak isminin de bir örneği bulunmaktadır.

Ṣanemler secdesidür bizde ṭāᶜat Tañrı'çün zāhid

Kimi görseñ sen öz dīnüñde teklīf-i namāz eyle

G244/2

Günahsız bağrumı ḳan eyledi cāᶜiz midür beyle

Rıżā-yı Ḥaḳḳ içün bir ṣor ki nā-ḥaḳ nişe ḳan eyler

K17/31

Hak ismi, bilir ile beraber kullanılarak "Hak bilir" söz öbeğini oluşturmuştur.

Ey Fużūlī odlara yansun bisāṭ-ı salṭanat

Yigdür andan Ḥaḳ bilür bir gūşe-i külḫan baña

G7/7

Allah ismi, çok az yerde tek başına yaradanın ismi olarak kullanılmıştır.

Bunuñ içün mi olupsen maḫlūḳ

Bu mıdur emri saña Allahuñ

MKT17/4

Genellikle bir başka kelime ile birlikte kullanılmıştır: Billah (K10/63, K19/38, K20/28, K30/13, K34/13, G14/2, G19/1, G81/2, G81/5, G285/4, MSMT1/II/5, MSMT2/I/5, R64), vallah (G30/7, R63), ebbidallahümme (K9/1), halladallahümme (K9/3, K10/27, K13/17), lillah (K16/27), ᶜafâkallah (K37/17), ᶜazzamallah (K38/32, G151/2), refeᶜallah (K38/32), zeyedallah (K38/33), neffezallah (K38/33), nevvirallahümme (K9/2, G151/1), sakallah (G151/1), alallah (G151/2), sirakallah (G238/7), ca'alallahu (G252/6), şerrefekallah (R65), bihamdillah (K2/28, K4/28, K20/1, K20/20, K32/11, K35/12, K35/20, K41/23, G66/5, G76/4, G101/1, G178/7, G199/4, G208/7), bismillah (K1/88, MSMT2/III/3), habibullah (K3/26), kelamullah (K4/26), Resulullah (K8/11, K9/10), minallahi (K9/25), yuziullahu (K9/10), evliyaullah (K10/3, K31/5), haşalillah (K10/67, G143/3), ahsenallahümme (K13/17), beytullah (K20/20, G66/7), lillahilhamd (K30/14), tealallah (K31/16), elhaldülillah (K42/1), şükrlillah (G21/1, G47/7, G120/3, G162/5, G270/2), ferricallahümme (G144/6), hasbeten lillah (G239/2, G244/5), halilullah (MSMT2/III/3), fazzalallah (R2).

Maḥż-ı şerᶜ olmış ᶜafāka'llāh vücūd-ı kāmilüñ

Feyż-i tefsīr ü ḥadīs̱ ü fıḳhdan leyl ü nehār

K37/17

Birkaç yerde de şaşkınlık, hayret ve hayranlık bildiren "Allah Allah" ikilemesi ile karşımıza çıkar.

Cevr göñlümdür çeken gözdür gören ruḫsāruñı
Allah Allah kām alan kimdür çeken kimdür ta^cab

G36/5

1.2. Melek, Cin, Şeytan, Peri, Huri

Melek

Melek kelimesinin kasidelerde ve gazellerde kullanımları bir miktar farklılık arz etmektedir. Kasidelerde daha çok memduhun özelliklerini ortaya çıkarıcı ve methine katkı sağlayıcı bir kullanım görülürken gazellerde aşk ve sevgili bağlamında istiareler, telmihler ve mecazlarla ele alınır.

Peygamber sevgisini dile getirdiği naatlarından olan "hançer" kasidesinde şair, münafıkların durumunu melek mecazına mübalağalı bir şekilde başvurarak anlatır: Münafık, şeriatına giremez; çevrende meleklerin kol ve kanadını görse onları hançer sanar.

Münāfıḳ idebilmez şer^cüñe medḫal ki çevreñde
Melāyik perr ü bālin görse eylerdi gümān ḫançer

K4/27

Hz. Ali ile ilgili olarak, insanı terbiye etmesi durumunda değer kazanıp melek gibi şan kazanacağını, iltifatından hisse alan meleğin de akıl kazanıp insan olacağını ifade etmektedir. İnsan ve melek arasındaki bu karşılaştırmada meleğin üstün yönü, değeri ile şanının yüceliği iken insanın üstünlüğü aklı olarak ele alınmıştır.

Feyż-i luṭfiylen eger insānı itse terbiyyet
Ḳadr ile insān melek-nisbet^caẓīmü'ş-şān olur
Ver melek hem ṭapsa ^cayn-ı iltifāṭından naẓar
^cAḳl-ı kāmil kesb idüp elbette bir insān olur

K7/17-18

Şair, memduhunu överken memduhun karşısındaki düşmanları şeytana, övdüğü kişiyi ise meleğe benzetmiştir. İyilik kötülük ayrımına dayanan bu bakışta memduh iyi karşıtları ise kötüdür. Onun hareketi de kötüyü ortadan kaldırmak için yapılan bir hamle olarak görülür.

Ḫaṣm milkine ḫırāmān eyledüñ ḫaḍrā ᶜ alem

Şerr-i şeyṭān defᶜ ine açduñ melekveş perr ü bāl

K12/12

Memduhun ordusunun çokluğunu ifade için; vatanda askerden yer kalmadığı için vahşi hayvanlar, kuşlar ve melekler gurbete çıktılar denerek mübalağalı bir anlatıma başvurulmuştur.

Vaḥş ile ṭayr ü melek yüz dutdı ġurbet ᶜ azmine

Ḳalmayup anlara leşkerden vaṭanda cāygāh

K14/II/4

Şair, memduhtan bahsederken onun melek ahlaklı olduğunu belirtir (K17/21, K39/20, K41/18). Memduhun makam etmediği mabetlere kim meleklerin sığınağı derse yalan söylemiş olur (K25/37). Melekler, gece gündüz insan suretine girip memduhun meclisinde hizmet etmektedirler (K30/25). Sıkıntılardan kaçıp ikbale yönelmek için sürekli her taraftan Bağdad'a gelenler güvercinler değil meleklerdir (K31/11). Melekler, memduhun meclisinin fatihahanıdır (K36/19). Memduhtan gelen mektubun her lafzı peri yüz ve melek surettir (K38/21).

Melekten bahsedilen bazı beyitlerde onun karşıtı kabul edilen şeytan da ele alınır. İnsanların sevgilinin aşk şarabının sarhoşu olup meyhaneden geçtiği ifade edilmiş; bu sebeple sevgili şeytanın evini harab eden bir meleğe benzetilmiştir (G159/3). Başka bir beyitte de Allah'a yakınlığın yolunun soydan kaynaklanmadığı insanın yaratılışındaki kıssaya telmihte bulunularak anlatılır: Hakk'ın rızasının aslı fiildir soy sop değildir; Hakk'ın fermanına uyan beşer, asi melek şeytan olur.

Fiᶜ ldür aṣl-i rıżā-yı Ḥaḳ ne kim aṣl ü neseb

Ḫāk-i fermān-ber beşer ᶜ āṣī melek şeyṭān olur

K7/7

Gazellerde melek kelimesi güzellik bakımından sevgili ile ilişkilendirilir. Sevgili hem ahlak (MSMT7/2) hem de yüz güzelliği (G219/7, G246/4) bakımından meleğe benzetilir. Sevgili melek yüzlüdür ve onu görenler onun güzelliğinden dolayı insan olmadığını düşünürler.

Ey melek-sīmā ki senden özge ḥayrāndur saña

Ḥaḳ bilür insān dimez her kim ki insāndur saña

G8/1

Sevgili o kadar güzeldir ki güzelliği ile maruf melekler, sevgiliyi gördüklerinde aşkı günah olarak yazmazlar. Çünkü ona âşık olmanın irade dışı olduğunu düşünürler.

Seni melek göreli yazmaz oldı [c] ışḳı günāh

Velī yazıldı bu yüzden besī s̱evāb saña

G11/2

Sevgili güzelliğinin yanında afet ve bela kavramları üzerinden de melekle ilişkilendirilir. Melekler, Allah'ın afetlerini taşımakla da görevlidirler. Lut kıssasında bu husus daha net görülür. Önceleri sevgilinin bir melek olduğunu söyleyenler onu görünce âşığa inmiş bir bela olduğunu düşünmektedirler. Çünkü aşkın, sevincin, mutluluğun kaynağı olduğu kadar âşığın ızdırabının kaynağı da sevgilidir.

Baña dirlerdi evvel bir melekdür sevdügüñ ḥālā

Görenler ben faḳīre gökden inmiş bir belā dirler

G77/5

Şair, melek ve güzellik arasında kurduğu ilişkiyi pekiştirmek için kıssalardan da faydalanmaktadır. Hz. Adem kıssası meleklerin de dahil olduğu bazı sahneler içermektedir. Senin itinin yolunda güzeller emrinle yüz sürseler ne olur; meleklerin Adem'e secde etmeleri Kur'an'ın ayetidir.

İtüñ yolında ḫūblar sürseler yüz n'ola emrüñle

Melek ḫayli sücūd-ı Ādem itmek naṣṣ-ı Ḳur'āndur

G102/5

Aynı telmih bir başka gazelde yine tasavvufi bir arka planla kullanılmıştır.

Secdegāh itmişdi [c] ışḳ ehli ḳaşuñ miḥrābını

Ḳılmadın ḫayl-i melāyik secde-i Ādem henüz

G109/3

Hz. Adem kıssası bunların dışında şu örneklerde de kullanılmıştır: Hz. Adem sevgilinin yaşadığı yeri bırakıp cenneti almış daha sonra meleklerin ayıplamalarını duyup pişman olmuştur (G128/6). Sevgiliye seslenen şair sevgilinin yüzündeki örtüyü açmasını istemektedir. Böylece melekler Allah'ın sanatının mükemmelliğini görecek ve Adem'in yaratılmasındaki şüphelerinin geçersiz olduğunu anlayacaklardır (G172/2). Melekler sevgili gibi bir afet geldiğini bildikleri için Adem'in yaratılmasını istememişlerdir (G227/5).

Kiramen Katibin

Divanda, genel olarak meleklerin yanında özel görevi olan meleklerden de farklı vesilelerle bahsedilir. Kiramen Katibin melekleri insanların amellerini yazmakla görevlendirilen meleklerdir. Âşık, sevgiliden gelen acılar ve belalar karşısında mutluluk sergilemektedir. Sevgilinin amellerini yazmakla görevlendirilen melekler, âşığın bu mutlu hâlini görüp sevgilinin yaptığı cefaları iyilik olarak değerlendirmekte ve öyle kaydetmektedirler. Bu beyitte sevgiliden "peri" olarak bahsedilmesi de manzarayı tamamlamaktadır.

Feraḥum görüp cefāsın ḥasenāta dāḫil eyler
Ne melek kim ol perīnüñ ᶜameline kātib olmış

G126/3

Kiramen katibin melekleri bir başka beyitte de sevgilinin acımasızlığı ile konu edinilirler: Sevgilinin amellerini yazmak isteyen melek onun bir gün içinde kıldığı zulmü haşre dek yazamaz (G267/3).

Cebrail

Dört büyük melekten sadece vahiy meleği Cebrail'in divanda ismi geçmektedir. Cebrail ismi yedi defa kasidelerde iki defa da gazellerde geçmektedir. Vahiy meleği daha çok Hz. Muhammed (K5/17, K9/10), Hz. Ali (K6/23, K20/27) ve Hz. İsa ile beraber kullanılmıştır. Cebrail; vahiy, Hz. Meryem'in hamile olması (K19/5), Hz. Peygamberin kalbinin yıkanması gibi telmihler ve unsurlarla öne çıkmaktadır.

Çāk olup bulmış ṣafā bād-ı seḥerden ṣanasan
Bāddur Cibrīl ü ḳalb-i Aḥmed-i Muḫtār gül

K8/10

Gül sabah rüzgârının etkisiyle açılmıştır. Sabah rüzgârı Cebrail'e gül ise Hz. Peygamberin kalbine benzetilmiştir. Cebrail'in Hz. Peygamberin kalbini yıkamasına göndermede bulunulmuştur.

Rāyet-i ḫaḍrā çekildi ol ḥiṣāruñ fetḥine
Yoḳsa ḳalᶜ-i ḳalᶜa-i küffāra Cibrīl açdı per

K14/IX/3

Kalenin fethi için açılan yeşil bayrak Cebrail'in kanadına benzetilmiştir. Burada da Cebrail'in kâfirlere karşı savaşta Müslümanlara yardım ettiği Bedir gibi savaşlar hatırlatılmaktadır.

Vaṣf-ı Cibrīl-i emīn itmiş ḳabūl-i ḫıdmetüñ

Sırr-ı Ḥaḳ keşfine anuñla yetüp fermān saña

G6/5

Emin Cebrail'in vasfı Hz. Peygamberin hizmetini görmeyi kabul etmiştir. Bununla da Hakk'ın sırrının keşfi için Hz. Peygambere ferman yetmiştir. Cebrail, mukarrebun meleklerdendir. Vahiy meleğidir. Güç, değer ve yaratılış bakımından peygamberler dışındaki varlıklar ve diğer meleklerin üzerindedir.

Olsa isti^c dād-ı ^c ārif ḳābil-i idrāk-i vaḥy

Emr-i Ḥaḳ irsāline her ẕerredür bir Cebre'īl

G174/2

Arif'in yeteneği vahyi anlayabilecek yeterlilikte olursa Hakk'ın emrinin gönderilmesine her zerre bir Cebrail'dir. Burada her bir zerrenin vücud-ı mutlakın isim ve sıfatlarının bir tecellisi olduğu ifade ediliyor. Bu tecellileri anlayabilmek için arif kabiliyetli olmalıdır.

Harut

Harut isimli melekten, Irak ve Babil ile bağlantısı üzerinden, bahsedilir. Harut ve Marut, dünyaya gönderilen iki melektir. Zühre isimli bir kadına âşık olurlar ve onun istediği günahları işlerler. Zühre, meleklerin göğe çıkmak için okudukları duayı onlardan öğrenir ve göğe çıkar. Allah, onu gökte bir yıldıza çevirmiş ve melekleri de Babil'de ateş dolu bir kuyuya baş aşağı asmıştır.

Fırāt-ı pāk tek Bābil diyārına ḳadem başduñ

Bir evc-i zühre oldı senden ol Hārūt zindānı

K20/16

Rıdvan

Rıdvan, cennetin kapı bekçisi olan meleğin adıdır. Fuzûlî, divanda daha çok ravza-i Rıdvan, bağ-ı Rıdvan (K41/23) şeklinde tamlamalı kullanmıştır. Bu kullanımlarda mecaz-ı mürsel yoluyla cennet işaret edilir. Sadece bir beyitte Rıdvan ismi yalnız kullanılmıştır ki burada da asıl konu cennettir.

Ḥūr u kevs̱erden ki dirler ravża-i Rıḍvānda var

Sāḳī-i gül-çehre ü cām-ı muṣaffādur ġaraż

G133/3

Dirler ki Rıdvan'ın bahçesinde Huri ve kevser vardır. Bundan kasıt gül yüzlü sâkî ile süzülmüş şaraptır.

Olsa maḥbūblaruñ ᶜışḳı cehennem sebebi

Ḥūr u ġılmānı ḳalur kendüsine Rıḍvānuñ

G159/2

Sevgiliye duyulan aşk cehenneme gitme sebebi olsa Huri ve gılman, Rıdvan'ın kendisine kalır. Aşkın günah olması durumunda hiç kimsenin cennete gidemeyeceği belirtilmektedir.

Peri

Divanda melekler dışında başka bir takım semavi veya insandan farklı yaratılmış varlıklara da yer verilmiştir. Cin, şeytan, Huri, gılman ve peri zikredilen diğer varlıklardır. Bunların içinde en çok kullanılanı peridir. Peri, sevgili ile benzerlik kurulur. Sevgilinin güzelliği periye benzetilerek anlatılır. Bu benzetmelerde çoğu zaman "peri-veş" yapısı kullanılır (G271/2, G273/5, G72/7 vb.). Zaman zaman da doğrudan "peri" sevgiliyi ifade eder. Perinin doğrudan kullanıldığı yerlerde " cin/Çin, sihir, efsun" ve ilgili çağrışımlara daha çok rastlanır.

Bir perī zülfin dutup ḫālinden alsañ kām-ı dil

Dut ki Çīn milkini dutduñ Hindden alduñ ḫarāc

G51/4

Periler, dişi cinlerdir. Çok güzel ve alımlı oldukları söylenir. Perilerin sihir veya büyü ile çağırılıp görülebileceğine inanılır.

Olup terennüm-i bülbül ᶜazāyim-i tesḫīr

Çemen perīlerine lāzım oldı ᶜarż-ı liḳā

K1/37

Perilerin ve devlerin kontrol altına alınmaları da bu çerçevede işlenen bir diğer durumdur. Hz. Süleyman'ın onları hükmü altına almış olması vurgulanır (G102). Memduh övülürken gücünün ve adaletinin dev ve perileri bile hüküm altına alacağı ifade edilir.

Ḥüsn-i re'y ile bugün ḥükme girür dīv ü perī

Ḍarb-ı tīġ ile bugün fetḥ olur iḳlīm-i ᶜ Acem

K19/22

Cin

Cin, biri Hz. Süleyman kıssası bağlamında diğeri de memduhun övgüsünde bir kullanımla karşımıza çıkar. Hz. Muhammed'in mana milkinin Süleyman'ı olduğu ifade edilir, insanlar, cinler, vahşi hayvanlar ve kuşların ona itaat ettiği belirtilir.

Şeh-en-şehī ki Süleymān-ı milk-i maᶜ nī olup

Muṭīᶜ oldı aña cinn ü ins ü vaḥş ü ṭuyūr

K2/11

Hz. Ali'den bahisle onun candan daha faziletli daha şerefli olduğu bu yüzden insanlar ve cinlerin onun dergâhında canlarını verdikleri ifade edilir.

Ne cānān cān-ı muṭlaḳ belki cāndan efḍal ü eşref

Ki dergāhında eyler cān nis̱ārın insī ü cānnī

K20/23

Şeytan

Şeytan; kötülük, hile, şerr, fesad ve düşmanlıkla ilişkili ele alınır. Divanda İblis ve şeytan kelimeleri kullanılmıştır. Şeytan'ın Hz. Adem yaratıldıktan sonra yaşadıkları da telmihen divanda yer bulmuştur.

İblis, Allah'ın emrine uymamış ve Adem'e secde etmemiştir. Bu itaatsizliği münasebeti ile sahip olduğu mevkii kaybetmiştir. Bununla beraber İblis'in kendisine mühlet verilmesi yönündeki isteği kabul edilmiştir. Fuzûlî, Allah'ın keremini anlatırken bu kıssaya başvurur.

Zihī kerem ki naẓar ḳılmayup ᶜ adāvetine

Müyesser eylemiş İblīse iᶜ tibār-ı beḳā

K1/73

Ayas Paşa'nın methinde yazılan kasidede şair, memduhun güzel sülukünü bir binaya benzetir ve bu binanın taharet, vera, zühd ve takva ile muhkem olduğunu belirtir. İblis'in hile denizi o binayı kuşatsa bile o binanın nem çekeceğinin tavasavvur edilemeyeceğini ifade eder.

Ki baḥr-i ḥīle-i İblīs aña ger olsa muḥīṭ

Taṣavvur eylemek olmaz kim ol binā çeke nem

K15/25

Allah'a isyan etmek meleği şeytan kılar (K7/7). Düşmanlar, şeytandır (K14/V/1) onların şerrini ortadan kaldıran memduh melek gibidir (K12/12).

Meyhane şeytanın evi olarak adlandırılmıştır (G159/3). Sevgili de insanları kendine âşık ederek onları meyhaneden kendine döndermiştir.

İslam'a zarar verenler şeytanın yardımcılarıdır (MKT28). Bu yüzden bundan kaçınmalıdırlar.

Huri

Huri, zaman zaman sevgilinin güzelliğini ifade için kullanılsa da çoğunlukla gılman ile birlikte cennet manzarasını tasvir için konu edinilmişlerdir. Genellikle Huri ve gılman mecaz-ı mürsel yoluyla cennete göndermede bulunurlar (K9/31, G133/2, G159/2, G259/6).

Tehdīd ile geçdi rūzgār ey vāᶜ iẓ

Fevt oldı şarāb-ı vaṣl-ı yār ey vāᶜ iẓ

Ger kevs̱er ü ḥūr ise ġaraż virme ᶜ aẕāb

Ne terk buyur ne intiẓār ey vāᶜ iẓ

R45

Sevgilinin güzelliği hurileri bile kıskandırmaktadır (G65/1). Sevgiliye kavuşma cennettir, sevgili de Huri'dir (G181/3, G253/5).

1.3. Kitaplar

Fuzûlî'nin Türkçe divanında Kur'an, İncil ve Zebur olmak üzere üç kutsal kitabın ismine yer verilmiştir. İncil ve Zebur, hükümlerinin ortadan kaldırılmış olmalarıyla ilgili olarak bir kez zikredilirler.

Egerçi ḫāmeye el urmaduñ elüñde idi

Ḫaṭ-ı beṭālet-i incīl ü ḥarf-i nesḫ-i Zebūr

K2/19

Müslümanların kutsal kitabı Kur'an; Kur'an (K25/8, G6/4, G22/6, G102/5, G159/5, G181/3, MKT 25), Furkan (G6/1,), mushaf (G143/3, G146/4, G243/1, G260/6, G288/1), kelamullah (K4/26) isimleriyle divanda yer almaktadır. Zikir

kelimesi, Arapça bir mısrada (K9/17) Kur'an'ı kasten kullanılmıştır. Bunların dışında Kur'an ile irtibatlı vahiy, ayet gibi kelimeler de divanda yer almaktadır.

Vahiy

Allah tarafından peygamberlerine bildirilen her tür bilgi vahiydir. Fuzûlî, bu tanımı biraz daha genişleterek arifin vahyi anlayabilecek seviyede olması durumunda her zerrenin bir Cebrail olduğunu söylüyor (G174/2). Sevgilinin sözleri vahye benzetilir (G157/3, G172/3). Ağızla birlikte kullanıldığı yerlerde ağzın yokluğu fakat lafzın varlığı karşısındaki şaşkınlık ifade edilir. Burada, peygambere gelen vahyin kaynağının görünmemesi, ancak vahyin kendisinin somut lafz olarak var olması ile benzerlik kurulur.

Yetmek olmaz lafẓ-ı cān-baḫşuñla aġzuñ sırrına
Vaḥydür gūyā bu kim muṭlaḳ ağız yoḳ var lafẓ

G136/3

Kur'an

Kur'an kelimesi divanda hafızlık (K25/8), Kur'an öğretimi (G22/6), Kur'an'ın mucize olması (G6/4), Kur'an okuyuculuğu (K25/8), Kur'an'ın kopya edilmesi (MKT25) gibi hususlarla birlikte ele alınır.

Mushaf

Mushaf, kitap demektir; ancak daha çok Kur'an anlamında kullanılır. Yüz güzelliği mushafa benzetilir (G143/3, G146/4, G159/5, G243/1, G288/1). Mushafın sayfaları, satırları ve üzerindeki yazılar ile harfler yüzdeki farklı güzellik unsurlarıyla ilişkilendirilir.

Ḥāşa li'llāh ki bu dīvāne-i şevḳ-i ḫaṭuña
Sebeb-i ḳayd ola zencīr-i suṭūr-ı muṣḥaf

G143/3

Mushaf açıp fal bakmak geleneği de divanda işlenir:

Niyyetüm oldur ki ruḫsāruñ görüp cānum virem
Muṣḥaf-ı ruḫsār açup ḳılġıl mübārek fālümi

G260/6

Kelamullah

Kelamullah ifadesi sadece bir yerde "elif" harflerinin kılıç ve hançerlere benzetildiği bir savaş manzarası ile karşımıza çıkar. Kelamullah, eliflerden Hz.

Peygamberin hükmüne karşı çıkanların fesadını ortadan kaldırmak için sayısız kılıç ve hançer çekmiştir.

Naḳīż-i ḥükmüñüñ ḳaṭc -ı fesādıyçün eliflerden

Kelāmu'llāh bī-ḥadd tīġ çekmiş bī-kerān ḫançer

K4/26

Ayet

Alamet, nişan gibi anlamları olan ayet, yaygın olarak Kur'an'ın cümleleri anlamına gelmektedir. Fuzûlî, kelimeyi her iki anlamda da kullanmıştır. Genellikle kelimenin çok anlamlılığından faydalanmıştır.

Her ṣanem muṣḥaf-ı ḥüsn-i Ḥaḳa bir āyettür

Mekteb-i c ışḳda her dil aña bir ṭıfl-ı sebaḳ

G146/4

Sevgilinin vahiy gibi olan sözlerini ağyara harcamamasını isteyen şair, ayetin değerini indirmenin doğru olmadığını da ifade etmektedir.

Ḥadīṣ-i vaḥy-veşüñ żāyic itme aġyāre

Revā mıdur idesen ḳadrin āyetüñ nāzil

G172/3

Takdir, indirilme, Allah'ın seçimi gibi bazı durumların hâkim olduğu beyitlerde ayet benzetme ilişkisi içinde kullanılır.

Teveccüh ḳıl melālet çekme ikrāh itme kim Ḥaḳdan

Bir āyetdür niẓām-ı milk ü millet şānuña nāzil

K32/19

Fuzûlî, divanda bazı ayet ve surelere de göndermelerde bulunmuştur. Kur'an'da ismi geçen peygamberlere telmih yapıldığı her yerde o peygamberlerin kıssalarının anlatıldığı ayet ve surelere de göndermede bulunulduğu söylenebilir. Yine Allah'ın Kur'an'da geçen isimlerinin anıldığı yerlerde ilgili ayetlere de atıf olduğu ifade edilebilir. Bunların dışında bazı surelerin isimleri anılırken bazı ayetlerden de iktibaslar yapılmıştır.

Nasr (K21/18), Fatiha (K36/19, G231/5), Yasin (G2/4, G5/6) ve Taha (G2/4, G5/6) sureleri divanda ismen geçmektedir.

Yasin 69 (K9/17), Yasin 78 (K13/16), Taha 4 (K42), Zümer 73 ile Taha 76 (K9/28), Tevbe 120 (K9/40), Fetih 10 (K20/24), Talak 12 (G2/1), Kaf 30 (G2/6),

Mülk 2 (G37/1), Rum 50 (MSMT2/II) ayetlerinden iktibaslar yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte geçen “fe’n-ẓurū” Rum suresi 50. Ayette geçmektedir. “ulu’l-ebṣār” ifadesi ise Âl-i İmran 13, Nur 44 ve Haşr 2. ayetlerde bulunmaktadır. Şairin burada hangi ayeti kastettiği anlaşılamamıştır.

Meẓāhir-i eṡer-i raḥmet itdi her ṭarafı

Kemāl-i ḳudret-i Ḥaḳ fe’n-ẓurū ulu’l-ebṣār

K27/6

1.4. Peygamberler

Peygamberler, insanlara Allah’tan aldıkları vahyi iletmek, onlara örnek olmak ve onları Allah’ın emirlerine itaate çağırmakla görevlendirilen seçilmiş insanlardır. Fuzûlî’nin divanında “peygamber/peyember” kelimesi üç beyitte Hz. Muhammed için hususi anlamda, iki beyitte de genel anlamıyla kullanılır.

Yüz peygamber toplanıp bin mucize gösterse de âşık, sevgilinin aşkını görmeden imana gelmez. İfadeyi kuvvetlendirmek isteyen şair; peygamber, mucize, iman kelimelerinin çağrışımlarından faydalanır.

Görmeyince ᶜışḳunı īmāna gelmez ᶜāşıḳuñ

Yüz peyember cemᶜ olup gösterseler biñ muᶜcizāt

G43/4

Peygamberlere iman bahsinde önemli başlıklardan olan risalet, Resul, nübüvvet, nebi kelimeleri de divanda kullanılmaktadır.

Peygamberlik, elçilik anlamına gelen risalet ve nübüvvet kelimeleri Hz. Muhammed’in övgüsünün yapıldığı beyitlerde karşımıza çıkar. Hz. Muhammed, deniz, diğer risalet erbabı dalgadır (G47/2). O, peygamberlerin öncüsü (G252/3); risalet hükmünün mührü (G6/6); peygamberlik göğünün güneşidir (K2/10). O, peygamberliğin gül bahçesinin köşkünün yenileyicisidir (K3/18). Kötü bakışlıların gözüne, peygamberliğini açıklamak için gönderdiği mektupların harfleri birer hançer olur (K4/22). Peygamberlik davasında; karşı çıkanları susturmak için, başkaları cahil iken onun ilmi delil olarak yeterlidir (G6/2). Bazen sevgilinin güzelliği övülürken mucizelerden faydalanılır: Sevgilinin boyunun yansıdığı aynanın dairesini gören, bu peygamberlik parmağından yarılmış dolunaydır der (G146).

Nübüvvet kelimesi bir beyitte “yed-i beyza” ile birlikte mucize bağlamında kullanılmıştır (K33/19). Bir diğer beyitte peygamberlik hırkasının zevkini Veysel Karani bilir denmiştir (K11/VI/7). Bu beyitte amaç memduhu övmektir.

Resul ve nebi kelimeleri tekil olduklarında Hz. Muhammed için kullanılmıştır. Bu kelimelerin çoğul şekli olan rüsül, enbiya kelimeleri bütün peygamberleri genel olarak ifade eder. Bu kelimelerin geçtiği beyitlerde Hz. Peygamberin övgüsünü yapmanın önemi (K2/33, G238/2), peygamberlerin geliş amacı (G4/6), şefaat isteme (G6/9, G252/7) Hz. Peygamberi övme (G252/1, G252/5), memduhu Hz. Peygamberin beğenisi ve rızası ile övme (K26/10) gibi hususlar göze çarpmaktadır.

Miraç

Hz. Muhammed’in bir gece Mekke’den Kudüs’e gittiği, oradan da göğe yükseldiği mucizevi yolculuğa isra ve miraç denmektedir. Fuzûlî, miraç hadisesini Hz. Muhammed’in üstünlüğünü ve doğruluğunu ispat eden bir olay olarak değerlendirmiştir. Miracın bir mucize olduğu (K3/27), Hz. Muhammed’in şanının yüceliğine bir delil olduğu (G6/1) belirtilmiş; onun mertebesinin diğer peygamberlerden de üstün olduğu (G252/4), miraçta yıldızların ve arşın üzerine çıktığı ifade edilmiştir (G47/1, G132/2).

Mucize

Mucizeler, Allah’ın izni ve emriyle peygamberlerden sudur eden olağanüstülüklerdir. Fuzûlî, divanda mu’ciz, mu’cizat, i’caz gibi kelimelerle insanları aciz bırakan, onlarda şaşkınlık uyandıran bu gibi olayları zikretmiştir. Mucize sadece peygamberler için değil Hz. Ali için de kullanılır (K20/17). Hz. Muhammed’in doğduğu gece Mecusilerin ateşinin sönmesi (K3/19), ayın Hz. Peygamberin işareti ile ikiye bölünmesi (K4/18), Kisra’nın ülkesinin Müslümanların eline geçeceğinin Hz. Muhammed tarafından bildirilmesi (K10/6), Hz. Musa’nın elinin ışık saçması/yed-i beyza (K33/19), Hz. Musa’nın asasının yılana dönüşmesi (K33/20), Hz. Musa’nın denizi ikiye ayırması (G255/2), Hz. İsa’nın ölüleri diriltmesi (G255/1, G258/3) divanda zikredilen mucizelerdir. Hz. Muhammed’in en büyük mucizesinin Kur’an olduğu da ifade edilir (G6/4, MKT25).

Şefaat

Allah nezdinde derecesi yüksek birinin, bir başka kişinin günahlarının bağışlanması için aracı olması anlamına gelen şefaat, divanda Hz. Muhammed çerçevesinde zikredilir. Fuzûlî, Hz. Muhammed'in şefaat hazinesinin hazinedarı (G6/7, G47/3) olduğunu belirtmiş ve ondan şefaat dilemiştir (K4/30, K5/22).

Peygamberler

Divanda Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İlyas, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriya, Hz. İsa ve Hz. Muhammed olmak üzere 12 peygamberin ismi geçmektedir. Bunların dışında peygamber olup olmadıkları bilinmeyen Hızır ve Lokman'ın da ismi divanda yer almaktadır. Peygamberlerin isimleri, mucizeleri ve nitelikleri doğrudan zikredilen peygamberle ilgili bir konuyu anlatmak için ele alınmaz. Amaç anlatılmak istenen duyguyu güçlendirmektir. Bu bazen memduhun övgüsü için bazen sevgili için bazen de aşkın ve derdin yoğunluğunu ifade için yapılır. Şair, telmihin oluşturduğu sahnede söylediklerini daha etkili hale getirir.

Adem

Hz. Adem ve Hz. Havva ilk insanlardır. Hz. Adem hem ilk insan hem de ilk peygamberdir. Topraktan yaratılmıştır (K19/11). Melekler Adem'in yaratılması hakkında şüphelerini dile getirmişlerdir (G172/2, G227/5). Meleklerin Hz. Adem'e secde etmeleri emr edilmiştir (G102/5, G109/3). Yaratıldıktan sonra cennette yaşayan Hz. Adem Allah'ın yasağına uymadığı için ceza olarak dünyaya indirilir. Divanda Hz. Adem'in cennetteki hâline göndermeler yapılır (G128/6, G192/2, G232/6), kaybedilen cennet anılır (G253/5). Adem kelimesinin insan anlamı da tevriyeli olarak kullanılır.

Sen tek āfet geldügin bilmişdi kim Ḥaḳdan melek
İltimās eylerdi kim ᶜālemde Ādem olmasun

G227/5

Nuh

Hz. Nuh gemi ve tufan kavramları ile birlikte şiirlerde geçmektedir. Genellikle gözyaşlarının, dert ve belaların çokluğu tufana benzetilmiştir. Kadeh dert ve belalardan kurtaran bir gemidir.

Dutduḳça ele sāġar-ı ṣahbā-yı ṣabūḥ
Artar eṣer-i ẕevḳ-i dil ü rāḥat-ı rūḥ
Ṭuġyān-ı ġama müfīddür zevraḳ-ı mey
Ṭūfān ḫaṭarında eyle kim keştī-i Nūḥ

R16

Hz. Nuh ve tufan, zaman bakımından bir milat gibi de kullanılır. Bir şeyin eskiliği veya yaşlılığı anlatılmak istendiğinde bu anlatıma başvurulur.

Ger bükülmişdür ḳadi ᶜayb eylemeñ bir pīrdür
Nūḥ devrinden virür bir bir su'āl itseñ ḫaber

K22/11

İbrahim

Hz. İbrahim; yıldızlara tapmayıp Allah'ı aklı ile buluşu (K21/20, G174/1), ateşe atılması (K5/13) ve o ateşin bir gül bahçesine dönmesi (K37/12, MSMT2/II/4), Hz. İsmail'i kurban etme meselesi (K20/20) ve cömertliği (MSMT2/III/3) ile manzumelerde yer alır. Hz. İbrahim için Halil (MSMT2/II/4) ve Halilullah (MSMT2/III/3) isimleri de kullanılmıştır.

İsmail

Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in oğludur. Hz. İbrahim, sözünde durmak için onu kurban etmek için çöle götürmüş o da itaat etmiştir. Fakat Allah onun kurban edilmesine izin vermemiştir. Divanda bir beyitte kurban kavramı ile birlikte ele alınır:

Gerçi İsmāᶜīle ḳurbān gökden inmiş ḳadr içün
Ḥaḳ bilür ḳadr içün İsmāᶜīl aña ḳurbān olur

K7/22

Yakup

Hz. Yakup, Yusuf peygamberin babasıdır. Onun ölüm haberiyle büyük üzüntüler yaşamış, hatta ağlamaktan görme duyusunu kaybetmiştir. Allah'ın tecellilerinin Yakup ve Yusuf'ta farklı gerçekleştiği ifade edilir.

Yaᶜḳūbda nişāne-i şevḳuñ ġam ü elem
Yūsufda neş'e-i naẓaruñ behcet ü bahā

G2/5

Yusuf

Hz. Yusuf, Yakup peygamberin oğludur. Kardeşlerinin kıskançlığı ona düşmanlık beslemelerine ve köle olarak satmalarına sebep olmuştur. Mısır azizi onu satın almıştır. Hz. Yusuf çok güzel olduğu için azizin karısı Züleyha ona âşık olmuştur. Divanda Hz. Yusuf, köle olarak satılması (K1/13, G287/1), Züleyha'nın ona âşık olması (K1/14, G68/6), Hz. Yusuf'un gömleğinin Züleyha tarafından yırtılması (K8/9), Hz. Yusuf'un iftiraya uğrayıp zindana atılması (K7/5, K41/10), Mısır'da sultan olması (K8/8, G180/1) gibi sahnelerle anılır. Hz. Yusuf'un güzelliği sevgili ile kıyaslanır sevgilinin ondan güzel olduğu belirtilir.

Yūsuf-ı güm-geşte kimdür kim saña mānend ola
Yüz aña mānend ḥüsn-i bī-mis̱ālüñ ṣadḳası

G289 /6

Musa

Hz. Musa, divanda Tur dağında Allah ile konuşması (K1/36, K24/27), asasının yılana dönüşmesi (K1/36, K24/27, K33/20, G2/3), asasıyla denizi ikiye bölmesi (G255/2, G258/2), koynundan çıkardığında ışık saçan eli/yed-i beyza (K33/19) gibi mucizeleri ile işlenir. Şairin amacı, bu mucizeleri anlatmaktan çok onların sağladığı zemini kendi sanatı için kullanmaktır. Sevgilinin boyuna duyulan aşk âşıkın iki gözünden yaşlar akmasına sebep olur. Şair, bu sahneyi birçok anlam yükü ile birlikte Hz. Musa'nın asasıyla denizi ikiye ayırmasına bağlar. Boy asa, iki gözden akan yaş da ikiye ayrılmış denize döner.

İki gözden revān itmiş sirişküm ḳāmetüñ şevḳı
ᶜAṣā-yı muᶜcizi gör kim iki bölmiş bu deryāyı

G255/2

İlyas

Hz. İlyas, bir beyitte suyun üzerinde yürümesi ile zikredilir. Efsaneye göre Hızır ve İlyas birlikte ölümsüzlük suyunu bulmuştur. Hızır karada İlyas ise denizde ihtiyacı olanlara yardım ederek ebedi hayat yaşayacaklardır. Bu efsane Hz. İlyas'ın kıssasından farklıdır. Bu sebeple bahsedilen İlyas'ın peygamber mi olduğu yoksa bir veli mi olduğu net değildir.

Āb-ı deryā üzre geh İlyās-veş seyrān ider

Gāh eyler mesken İbrāhīm tek āzer ṣabā

K5/13

Hz. Davud'a tek beyitte güzel sesi dolayısı ile telmihte bulunulmuştur.

Mu^c cizi bir gülşen-i pākīzedür kim istese

^c Andelīb ol gülşene Dāvūd-ı ẖoş-elḥān olur

K7/23

Süleyman

Hz. Süleyman, en çok telmihte bulunulan peygamberlerdendir. Bunda Osmanlı sultanı Kanuni Sultan Süleyman'ın aynı ismi taşıması etkili olmuştur. İki Süleyman arasında benzerlikler kurulmuştur. Özellikle iktidar, hüküm, adalet ve güçlerinin genişliği ve derinliği bakımından aralarında ilişkilendirilirler.

Ḥaḳ iki ^c ādil Süleymān ḥākim itmiş ^c āleme

Evvel ü āẖir ḳılup sırr-ı ^c adālet āşkār

Ol Süleymānuñ şükūhı dīve salmış rüsta-ẖīz

Bu Süleymān ṣavleti küffārı itmiş ẖāksār

Ol Süleymāna meḥall-i ^c azmde maḥmil hevā

Bu Süleymāna zamān-ı rezmde maḥkūm nār

^c Ālemüñ vaṣfın Süleymān milki dirlerse n'ola

Çün Süleymāndan Süleymāna ḳalupdur yādigār

K10/57-60

Hz. Süleyman'a; cinlere, insanlara, devlere ve hayvanlara hâkim olması (K2/11), tabiat hadiselerini kontrol edebiliyor olması (K5/15), karınca ile aralarında geçen hadise (K7/13, K25/28, G115/1, G190/4), yüzüğü (K19/20, G102/4), yüzüğün bir dev tarafından çalınması ve denize atılması (G157/5), tahtının devler tarafından gezdirilmesi (K22/14), tahtının rüzgâr tarafından taşınması (G180/2) bakımlarından telmihte bulunulur. Gazellerde Hz. Süleyman'ın yüzüğü sevgilinin dudağına (G102/4), kıssadaki karınca sevgilinin yüzündeki ayva tüylerine (G115/1) benzetilir.

Zekeriya

Hz. Zekeriya, şehit edildiği sahne ile iki beyitte zikredilir. Bir ağacın içine saklanan Hz. Zekeriya, şeytanın yerini bildirmesi ile ağacın içinde iken testere ile kesilerek öldürülmüştür. (K22/6)

Ḥarīf-i erre-i ġam ṣanma her ḳuru aġacı

Ki yazılur Ẕekeriyyā adına ol menşūr

K2/3

İsa

Hz. İsa, Mesih sıfatıyla birlikte divanda Hz. Muhammed'den sonra en çok zikredilen peygamberdir. Ağırlıklı olarak ölüleri diriltme mucizesi ele alınır. Memduh (K12/1, K13/16, K25/33, K33/43, R15), sevgili (G8/4, G109/2, G152/3, G215/5, G255/1, G258/3, G288/2), bahar (K20/2,3), mevsim (K14/VI/4), rüzgâr (K19/6), şarap (G265/6) gibi unsurlar hayat verme bakımından türlü yönlerden Hz. İsa'ya benzetilir. Hz. İsa'nın göğe yükselmesi divanda ele alınan bir diğer husustur (G129/5, G158/2, G173/7, G218/3, G227/3, G252/4, G255/1, G269/3, G280/2, MKT31). Hz. Meryem de hiçbir beşerin eli değmeden Hz. İsa'ya hamile kalması yönünden divanda işlenir (K19/5). Damen-i Meryem isimli bir çiçeğin var olması türlü söz oyunlarına zemin hazırlar (G109/6).

Ṣaḥīfe-i çemen üzre tereddüd ide nesīm

Mesīḥ cilvegehi ola dāmen-i Meryem

K15/5

Kiliselerde ikonunun bulunması ve Hristiyanların onun önünde diz çökmeleri Allah'ın bir ihsanı olarak değerlendirilir.

Zihī kerīm ki ifrāṭ-ı lüṭf ü iḥsānı

Mesīḥi eyledi miḥrāb-ı secde-i tersā

K1/74

Muhammed

Hz. Muhammed, divanda kendisinden en çok söz edilen peygamberdir. Divanda, naat niteliğinde 4 kaside, 6 da gazel vardır. Bunların dışında rubailerde ve diğer manzumelerde de Hz. Muhammed'den bahsedilir. 2., 3., 4. ve 5. kasideler ile 5., 6., 37., 47., 132. ve 252. gazeller naatdır. Bunun yanında Sultan Süleyman için yazılan Gül Kasidesi de yer yer naat özelliği gösterir.

Hz. Muhammed'in temiz zatı Hakkın suretine aynadardır (K6/22). O, makam-ı ferd sahibidir (G2/4). Eşyanın yaratılmasının sebebi onun varlığıdır (G37/5, G252/1). O, nübüvvet göğünün ayı, ebed akşamının çerağı, yeniden dirilme sabahının güneşidir (K2/10). Allah'ın halka feyzinin sebebi odur (K2/9). Mana

mülkünün Süleyman'ı odur (K2/11). Hz. Süleyman ona tabi olduğu için rüzgâr da Hz. Süleyma'a itaat etmiştir (K5/15). Diğer peygamberler Hz. Muhammed'den izin almadan cennete ayak basmazlar (K2/18). O, okuma yazma bilmezdi ve eline kalem almamıştır (K2/19, K24/25). Onun rızası olmayan söz tabiat sarayında sonsuza kadar mahsur kalır (K2/20). O, beşer türünün efendisidir, onun mucizeleri kötülükler ateşine su sepmiştir (K3/17). Peygamberlik bahçesini tazelemek için mucizelerinden dikenlere su vermiştir (K3/20). O, peygamberlik bahçesinin gülüdür (K5/17). Günahkârlar, onun naatini hatırlamayı derman olarak görürler (K3/25). O, Allah'ın sevgilisi, beşerin en hayırlısıdır (K3/26). O, ahir zaman peygamberidir (K4/15). Onun kabrini yenileyen mimara ihtiyaç hâlinde güneşten su iner (K3/28). Onun peygamberliğini açıklamak için gönderdiği mektuplar, kötü gözler için birer hançere dönüşür (K4/22). Savaşlarda, ok ve hançer cevşen duasını aşıp ona zarar veremez (K4/23). Onun şeriatı, düzeni sağlamak için hançer ve kılıç çekmiştir, onun şeriatının namusu halka yayılmasaydı kimse kılıç çekmezdi (K4/25). Onun hükmüne karşı gelenlerin fesadını engellemek için kelamullah eliflerden sayısız kılıç ve hançer çekmiştir (K4/26). Münafıklar onun şeriatına dahil olamazlar çünkü çevresinde meleklerin kol ve kanatlarını gördüklerinde hançer sanırlar (K4/27). Onun şeriatına uyanlar amaçlarına ulaşırlar, hatadan korunurlar (G5/7, G47/4, G132/4, G294/7). Onun adaleti olmasa âlem zulüm ateşi ile yanar ve bir düzen olmaz (K5/20, G47/6). Sabah rüzgârı, günahlarına ondan şefaat bekler (K5/22). Gül, onun yüzünün gül bahçesinin şebnemidir (K8/11). Diğer peygamberlerin öncüsüdür (G252/3). Diğer peygamberlerden üstündür (G5/2, G47/2). Adem ve Havva'nın muteber halefi odur (G252/6). O, dünya pazarının süsü bir yetimdir, iki dünyanın hasılı ona fedadır (G5/3). Onun kemalinin derecesine göre filozof ve hâkimler çok alçakta kalırlar (G5/4). O, hal diliyle Hak ehline hakikat sırlarını ulaştırır (K5/5). Yasin ve Taha sureleri onun vasıflarını anlatmaktadır (G5/6). Herkes cahilken onun sahip olduğu ilim peygamberliğini ispat etmeye yeterlidir (G6/2). O, peygamberlerin sonuncusudur (G6/6). O, insanların en fasihidir (R15).

O, Acem, Türk ve Arab'ın zorluklarını ortadan kaldırandır. Fazilet usulünün ve edeb eserlerinin ressamıdır. Hadîslerinin mazmunu her milletin dersidir. Onun davası her mezhebin senedidir.

Ey ᶜukde-güşā-yı ᶜAcem ü Türk ü ᶜArab
Ressām-ı rüsūm-ı fażl ü āṡār-ı edeb
Mażmūn-ı ḥadīṡüñ sebaḳ-ı her millet
Daᶜvā-yı ḳabūlüñ sened-i her meẕheb

R5

Şair, Hz. Muhammed'e tabi olduğunu, onun emirlerinin memuru olduğunu söyler (K2/28). Susuzluktan yananlar nasıl sürekli su isterse şair de öyle Hz. Peygamberi görmek istemekte, ona büyük bir özlem duymaktadır (K3/26, K3/31-32, G37/1, G252/7). Onu tavaf etme isteğinden vaz geçmeyeceğini belirten şair, ölse bile tozlarını sabah rüzgârının Hz. Peygambere ileteceğini söyler (K5/23). Fuzûlî, çok zayıfladığını belirtir, sabah rüzgârının bir çöp gibi kendisini Hz. Peygamberin toprağına ulaştırmasını arzular (K5/26). O, şefaat hazinelerinin hazinedarıdır (G6/7, G47/3, G132/1). Şair, Hz. Peygamberin kendisine şefaat etmesini, cehennem ateşini bu ihsanla söndürmesini, onun sığınağında ateşten korunmayı ümit eder (K3/29, K4/30-31, G6/9). Bütün ömrünü Hz. Peygamberin övgüsünde geçirmeyi arzular (K2/33). Hz. Peygamberin hükmünün âlemde sonsuza kadar yürürlükte kalmasını ister (K5/27). Hz. Muhammed'in naati için söylendiğinde şiirinin değerinin arttığını belirtir (K2/29, K3/30, K5/25). Kötü bakışlılar için yazdığı naatların her satırı can alıcı bir hançerdir (K4/28).

Hz. Muhammed'in mucizeleri de divanda ele alınır. Parmaklarının arasından su akması (K2/16, K3/20), Mecusilerin ateşinin sönmesi (K3/19), çocukken göğsünün melekler tarafından yarılarak kalbinin yıkanması (K8/3, K8/10), yılan zehrinin dostlarına zarar vermemesi (K3/21), Miraç gecesinde göklere yükselmesi (K3/27, G6/1, G47/1, G132/2), işaretiyle ayın ikiye ayrılması (K4/18), Kisra'nın ülkesinin Müslümanların eline geçeceğini müjdelemesi (K10/6), Kur'an-ı Kerim (K6/4) divanda zikredilen mucizeleridir.

1.5. Kader ve Kaza

Kader, olacak şeylerin zaman ve mekânını, özelliklerini, ayrıntılarını Allah'ın bilip ezelde takdir etmesi ve sınırlandırmasıdır. Kaza ise Allah'ın takdir ettiği şeylerin zamanı gelince ilim ve iradesine uygun olarak icad olunmasıdır.[136]

---

[136] Ömer Nasuhi Bilmen, **Muvazzah İlmi Kelam**, İstanbul, Bilmen Yayınevi, ty, s.293.

Fuzûlî'nin Türkçe divanında gördüğümüz kader ve kaza anlayışı bu tanımla tam bir uyum hâlindedir. Bununla beraber şair kaderin tam olarak anlaşılmasının güçlüğünün de farkındadır.

Ḳader tek vuḳūfına inşā hemīşe

Hem eşkāl-i muġlaḳ hem esrār-ı mübhem

K21/22

Kaza ve kader inancının yansıması olarak şair, her şeyin Allah'ın takdirine bağlı olduğunu o dilemeden hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceğini belirtir (K2/1); başa gelen her bela (K1/82, G167/6), her hayır (K33/16), her zafer (K13/12-13, K14/III/3), halkın başına gelen yöneticilerin (K35/11) seçimi kaderledir.

Şairin, fiillerin meydana gelişinde insanın rolü ile ilgili yaklaşımını bazı beyitlerden anlayabiliriz. Memduhun attığı ok düşmanına isabet etmiş ve kaza da onun canını almıştır. Bu beyitte, insanın bir fiilin meydana gelişindeki rolüne iradesinden çok, sebep-sonuç ilişkisindeki yeri bakımından değinilmiştir. Şairin, bu sözleri, övgü bakımından söylediği dikkatten kaçırılmamalıdır. Aynı kasidenin takip eden beyitlerinde, yazılanın memduhun düşüncelerinin yardımıyla eyleme geçtiği ifade edilir.

Şeb-i heycāda ki seyyāre-i peykānı ile

Ser-i ḫaṣmını ḳażā evc-i s̱üreyyā eyler

Zaḫm-ı tenden açuban rūḥ-ı muḫālif revzen

Çıḳup ol evc-i s̱üreyyāya temāşā eyler

Meded-i re'y-i żamīriyle gelür fiᶜle müdām

Levḥ-i ḳudretde ḳażā her ne ki inşā eyler

Lafẓ-ı pākinden ider ḥüsn-i ᶜibāret kesbin

Felek aḥkām-ı ḳaderden ne ki imlā eyler

K33/29-32

Memduhun övgüsünde söylenen başka beyitlerde şair, kazanın memduha tabi olması (K39/19) veya muvafık olmasından bahseder. Gerçek hâkim, hükmüne kaderin muvafık olduğu ve emrine kazanın mutabık düştüğü hâkimdir.

Ḥākim oldur ki muvāfıḳ ola ḥükmine ḳader

Ḥākim oldur ki muṭābıḳ ola emrine ḳażā

K40/7

İnsanın bir âşık olarak, fiillerin meydana gelişindeki konumuna baktığımızda, şairimizi ihtiyarı ve iradesi elinde olmayan bir varlık olarak görürüz. O, aşka iradesiyle değil kaderiyle düşmüştür. Kendisinde görülen perişanlık ve aşkın halleri de kaderinin neticesidir.

ᶜĀşıḳ ü rüsvā görüp menᶜ itme ey nāṣiḥ beni
Münkir-i ās̱ār-ı taḳdīr-i ilāhī olmaġıl

G167/6

İnsanın başına gelen olaylar karşısında nasıl davranması gerektiği de divanda ele alınır. İnsan kazaya rıza gösterirse hâli zor olmayacaktır; çünkü arife sabr ile güçlük kolay olur (K7/6). Kaza ve kaderden şikâyet edilmez. Başa gelenlere karşı herhangi bir memnuniyetsizlik belirtisi gösterilmez. Bilakis kazadan daha fazla gözyaşı istenir (K25/20). Kader, şairimizin payına rızık olarak gam vermiştir, şairimiz sabretmek ve rıza göstermekten başka yol görmez.

Ey Fużūlī bize taḳdīr ġam itmiş rūzī
Ḳılalum ṣabr nedür çāre rıżādan ġayrı

G261/7

Divanda, yer yer kader ve kazaya ayrı şahsiyet verilir (K25/34). Ya teşhis yoluyla ya da mecaz-ı mürsel aracılığı ile olayların müsebbibi kaza veya kader olarak sunulur. Varlığı yoktan var eden kazadır (K35/30). Ölülerin yeniden dirilmeleri kaderin iznine bağlıdır (K39/13). İnsanın başına yazılanlar geldiği için istek mercii de kaderdir (G174/3). O bir ressamdır (K28/6), kalemi ile türlü türlü olayları, şahısları, işleri bir zemine çeker.

Vaḳtidür kim ḫāme-i taḳdīrden taṣvīr alup
Ṣūret-i dīvār-ı dīvānuñ ola ḫāḳān-ı Çīn

K9/34

Belalar, müjdeler, başa gelen herşey kaza ve kaderden gelmektedir.

Ḳażā yazanda senüñ ismüñe beḳā milkin
Ḳılur ᶜadūlaruñı nevk-i tīġuñ ile ḳalem
Bu olmasaydı ġaraż ṣafḥa-i vücūda ḳażā
Senüñ ᶜadūlaruñ ismini eylemezdi raḳem

K15/20-21

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere kaza/kader yazılır (K24/11), kader kimi zaman kâtiptir (G130). Yazılanlar başa gelir. Kazanın gerçekleşmesini engelleyecek bir şey yoktur (G110/3). Yazılanın değiştirilmesi de mümkün değildir (G1/5, MSMT3/6). Ancak Allah'ın dilemesi ile kader değişebilir (G225/5). Yazılan bu olaylar bir sırdır. Allah'tan başka hiç kimse kaderi bilmez. Ancak bazı alametler bu sırra ışık tutabilirler.

Vaḳt oldı ġonce açıla gül ḫurdesin ẓāhir ḳıla
Mehdī ẓuhūrını bile fāş ide sırrını ḳażā

K42/26

Memduhun düşmana karşı durumunu övmek için şair, mübalağa yolu ile artık düşmandan ecelin el çektiğini, onları öldürme işini memduhun kılıcının kaza divanından istediğini belirtir (K13/22).

Kaza ve kader kelimeleri terkipli kullanımlarda; bağban-ı kaza (K1/82), hame-i takdir (K9/34, MSMT3/6), kaza-hükm (K10/51, K25/27), kader-ferman (K10/51), divan-ı kaza (K13/12, K13/22), hâkim-i takdir (K13/13, K14/III/3, G225/5), kader-name (K25/28), ayat-ı takdir (K28/19), ahkam-ı kader (K33/32), sarf-ı takdir (K33/57), revnak-ı serir-i kaza (K38/28), hükm-i kaza (K38/46), takdir-i hüda (G1/5), tir-i kaza (G110/3), katib-i takdir (G130/2), asar-ı takdir-i ilahi (G167/6) şeklinde karşımıza çıkar. Kaza-hükm, kader-ferman kelimeleri memduhun övgüsü için kullanılır.

1.6. Ahiret ve İlgili Kavramlar

Ölümden sonraki hayatla ilgili olarak "ukba, rûz-ı ceza, subh-ı nüşur, ceza günü, ahiret" ifadeleri kullanılmaktadır.

Şair, ceza gününün korkusundan gece gündüz bir ızdırap içindedir (K1/84). Memduha dua ederek ceza gününde mahkeme kurulduğunda amelinin onu utandırmamasını diler (K40/20). Ceza gününde sevgilinin yaptığı hatalar ondan sorulmaz çünkü şairin inlemeleri ile ona verdiği azap yeterlidir (G11/4). Ceza gününde, ahireti inkâr edenlere Allah adaleti ile ceza verecektir (K1/85). Şair, ceza günü gözyaşı gevherinin dergâha kabul edilmemesi durumunda mahşeri gözyaşlarının sele vereceğini ifade eder.

Maḥşeri eşküm virür seylāba ger rūz-ı cezā

Olmasa maḳbūl dergāha sirişküm gevheri

G251/6

Hz. Muhammed, ebed akşamının mumu dirilme sabahının güneşidir (K2/10).

Ukba ve ahiret, genellikle dünya ile bir zıtlık ilişkisi içinde kullanılır. Şair, ya ahireti, ukbayı dünyaya tercih eder ya da ikisinden de geçmek gerektiğini belirtir. Her iki durumda da dünya horlanan bir konumdadır.

Nedür dünyā vü ᶜ uḳbā bī-rıżā-yı Murtażā bi'llāh

Ne ol bāḳī gerek ṣıdḳ ehline muṭlaḳ ne bu fānī

K20/28

Hz. Ali'nin rızası olmadan dünya ve ukba ne işe yarar, doğrulara ne o baki ne de bu fani gereklidir.

Dünyanın düzenini sağlamak ukba saltanatını kazanmanın sebebidir (K33/21). Dünya ehlinin ahireti olmaz, ahireti isteyenlerin dünyadan vaz geçmeleri gerekmektedir (G49/6). Şair, ahiret mülkünü gözetmek gerektiğini bu sebeple takvalı olmanın lüzumunu vurgular (G137/7). O, sevgili için dünya ve ukbadan geçmiştir (G137/4). Sarhoş olan kişinin şevk zevkinden dolayı ahiret endişesi ve dünya hayali kalmaz (G270/6). Rind, ahirette kevser istememelidir, dünyada içtiği arguvan renkli şarap onun için yeterlidir.

ᶜ Uḳbāda kevs̱er istemesün rind-i meygede

Dünyāda bes degül mi mey-i erġuvān içer

G85/4

Şair, bir beyitte de akıldan beri olan çocuklar ve delilerin dünya ve ahirette feraha erdiklerini belirtir.

Sen ne āfetsen baña ey ᶜ aḳl-ı bed-fercām kim

Bulmaḳ olmaz ṣūret-i ḳurbuñda ās̱ār-ı neşāṭ

Ṭıfllar dīvāneler senden müberrā olmaġın

Dünyā vü ᶜ uḳbāda bulmışlar kemāl-i inbisāṭ

MKT26/1-2

Ölüm

Fuzûlî'nin ölüm karşısındaki tavrı teslim olmuş, itaat eden bir mümin tavrıdır. Ölümle ilgili beyitlerde korku değil doğallık vardır. Can bir emanet olarak

görülür. Bu emaneti teslim etmek aynı zamanda Allah'a kavuşma anlamına da gelmektedir. Bu sebeple üzülmemek gerekir.

Ki ey faḳīr ḥarīm-i viṣāle bismi'llāh

Ta^callül itme ki demdür emānet ola edā

K1/88

Ölüm divanda bir son gibi algılanmaz. Fuzûlî ölümden bahsederken yaşamaya devam ediyor gibidir. Hz. Peygamberin övgüsünü yaparak ömrünü geçirmeyi, öldüğünde de bunları kabir ehline armağan olarak götürmeyi ister.

Mürūr-ı [c] ömri s̱enā-yı resūl ilen geçürem

Ölende anı idem armaġān-ı ehl-i ḳubūr

K2/33

Burada da görüleceği gibi bir başka aşamaya ya da başka bir boyuta geçişten çok hayatın doğal akışı vardır. Hz. Peygamberin elini öpmek arzusuyla ölmesi durumunda toprağından testi yapılıp onunla Hz. Peygambere su verilmesini ister (K3/13). Burada sade ruhen bir devamlılık değil madden de bir devamlılık fikri olduğunu görürüz. Toprağından yani onun maddi kalıntılarından yapılan testi sevdiğine ulaştığında şair de kavuşma saadetine erecektir. Bir başka beyitte şair öldüğünü, onun toprağından yapılan kadehin sürekli rindler bezmini gezerek tek tek ondan niyaz bildirmesini ister. Ancak "ben öldüm" ifadesinde geçmiş zaman kipini kullanmasına karşın anlatıcının hayatta bulunması gerektiği gerçeği hayat ve ölümü iç içe geçirir. Sanki ölen ölmemiştir. Ölen yaşamaya devam etmiştir.

Ben ḫod öldüm ey türābumdan olan sāġar müdām

Rindler bezmin gezüp bir bir yetür menden niyāz

G111 /5

Şair, ölüleri toprak perdesinin arkasındakiler olarak tanımlar ve gülün hal diliyle onlardan haber verdiğini söyler. Çünkü gül, doğar, gelişir ve solar. Sonra her bahar yeniden açar. Bu kısa ömür ölenlerle ilgili bir şeyler söylemektedir. Yaratılış, ölüm ve yeniden dirilişi gülün örneğinde görmek mümkündür.

Bir zebān-ı ḥāldür her yapraġı fehm itseler

Perdedār-ı ḫāk olanlardan virür aḫbār gül

K8/33

Şair, hayat ve ölüm tezadını anlatırken bahçe benzetmesine başvurur. Bahçenin bahardan önceki hâli bir ölüm manzarasıdır. Ölüler toprağıdır. Baharla birlikte hayat, diriliş kendini gösterir (K19/8). Bahar, sadece dirilerin değil ölülerin de mutlu olduğu bir mevsimdir.

Ki niçün ġaflet ile fevt ola bir mevsim kim
Ola andan diriler tek ölüler hem ḫurrem

K19/9

Ölüm, genellikle arzulanan bir durum değildir. Ancak sevgiliden gelmesi durumunda arzulanır, istenir. Sevgiliden gelen ölümü arzulama, mecaz-ı mürsel yoluyla sevgiliyi arzulamadır. Arzulanan farklı bir ifadeyle de olsa vuslattır (G276/2, MSMT8/5, MSMT11/7).

Tīz çekmezsen cefā tīġın beni öldürmege
Öldürür āḫir beni bir gün bu ihmālüñ senüñ

G149/4

Ġaraż Fużūlīye ancaḳ elüñde ölmekdür
Velī maḥāldür ol hem sen olıcaḳ ḳātil

G172/7

Gazellerde, ölüm şairin payına düşer. Sevgili ölümle ilişkilendirilmez. Şaire ölüm ya sevgiliden gelir, ya aşkından gelir, ya da çektiği dert, bela ve acılardan gelir. Bunların hepsinin kaynağına baktığımızda şairle ölüm arasındaki ilişkinin sebebi sevgilidir diyebiliriz. Sevgilinin gamzesinin çektiği kılıç (G10/6), çekilen dertler (G16/1, G247/4, G267/8, MSMT8/2), vuslat sevinci (G21/5), sevgilinin iltifat kılmaması (G43/1), şevk (G57/1), ehl-i nazar ta'nı (G176/6), sevgilinin istiğnası (G254/1), hasret (G276/3), arzu (K3/13), ağyar (R40) şairin ölümünün sebepleridir.

Aşk derdinin hastası olanın ölmekten başka çaresi yoktur (G153). O bir âşıktır. Aşk yolunun sonu ölüm de olsa bu yoldan ayrılmak istemez (G288/4). Onun kefeni bedenindeki yaralardır (G182/1). O, halka acımış ve ölürken inleyip ağlamamıştır (G165/7). Onun mezarı bir âşığa yakışır niteliktedir. Öldüğü yerde bir çukur açılır. Başkaları onu mezar sanabilir ancak o mezar değildir. Şairin gurbetteki hâlini gören yeryüzü yakasını yırtmıştır (G162/2).

Yukarıda ifadelerden de anlaşılacağı üzere özellikle gazellerde ölümün somut nedeni veya sebebi yoktur. Soyut durumlar burada daha baskındır. Buradan

hareketle, şairin dünyasında mananın, maddenin üzerinde bir mevkide olduğunu ifade edebiliriz. Soyut kavramların bu kadar baskın olması ve ölümün sebebi olacak güce sahip olması maddeyi onlar karşısında çok güçsüz kılmaktadır. âdeta maddesiz bir dünyanın varlıklarının ölümlerinden bahsediliyor gibidir.

Bir beyitte servin ölüm sebebi olarak kıskançlık gösterilir.

Sāye ṣalduñ suya serv-i nāzı reşk öldürdi kim
Ben dururken devlet-i vaṣluñ ne nisbet āḫere

G249/5

Divanda ecel, ölümle aynı anlam çerçevesinde kullanılır. Ölümle ecelin kullanımlarındaki temel fark ecele zaman zaman ayrı bir varlık verilmesidir. Bunun dışındaki kullanımlarda ölümle aynı anlama gelir.

Ecel divanda, ecel kuşu (K31/24), ecel uykusu (G44/3, G116/3), ecel habercisi (G14/1, G117/2), ecel celladı (G122/6), ecel oku (G153/5), ecel kadehi (G294/3), ecel zamanı (R6) gibi tamlamalarla kullanılır. Tamlamasız kullanıldığı yerlerde kişileştirilir. Ecel, düşmanları öldürmekten elini çekmiştir, çünkü bu işi memduh yapmaktadır (K13/22). Muhâlifler için memduhun gelişinin eseri ecelin hazır bulunmasıdır (K26/19). Âşığı sevgiliden ecel dışında hiçbir şey ayıramaz (G169/1). Ecel şairden can istememelidir çünkü şair onu çoktan bir keman kaşlıya kurban etmiştir (G292/7). Şair gönlüne seslenir; artık ecel ulaşmış, saç ağarmıştır sevgilinin yüzünün zevki, onun saçının sevdası bir son bulmalıdır (G294/1). Şair, yokluk sahrasında tuzağa düşmüş bir avdır ve ecel vücudunun her tarafına binlerce pencere açmıştır.

Dāme düşmiş bir şikārem kim ᶜadem ṣaḥrāsına
Menzilümden her ṭaraf açmış ecel biñ pencere

G249/2

Ruh

Ruh, bedenin canlılığını sağlayan ve ondan ayrılınca bedenin ölümüne sebep olan, mahiyeti tam bilinemeyen soyut bir varlıktır. Ruhun bedene dönmesi durumunda beden de canlanacaktır (K14/VI/6). Beden kalıptır. Ruhsuz beden boştur (G111/4). Beden ve ruh iki ayrı unsur olarak kavranır (K25/13). Beden maddi, ruh ise manevidir. Beden ölür ancak ruh ölmez (MSMT8/5).

Şair, rûh-perver (K31/3), rûh-fezâ (K38/19, G20/5) gibi kelimeleri neşe, sevinç ve saadet bildirmek amacıyla kullanılır. Bu da zevkin bedenî değil ruhî olduğunu düşündürür.

Ruh kelimesi genellikle bahar-ı rûh-efzâ (K1/55), milk-i rûh (K2/32), mürg-ı rûh (K14/III/2, G120/4, G193/2, G289/4), rûh-ı Resul (K17/16), ervâh-ı kuds (K18/17, K38/27, G288/2), feyz-i rûh (K21/16), rûh-ı mücessem (K21/17), rûh-ı muhâlif (K33/30), cevher-i rûh (G54/1), bekâ-yı rûh (G176/2), rûh-ı pak (MKT5/6), ervâh-ı ma'ârif (R4), râhat-ı rûh (R16) tamlamalı şekilleriyle kullanılır. Burada zikredilen tamlamalardan da anlaşılacağı üzere ruh manadır, cevherdir. Beden onun kalıbıdır, kafesidir. Ruh kuşu ancak ölümle bu kafesten kurtulmuş olur.

Rūz-ı hicrāndur sevin ey murġ-ı rūḥum kim bugün
Bu ḳafesden ben seni elbette āzād eylerem

G193/2

Kıyamet

Dünyanın sonu olan kıyamet diriliş, mahşer ve hesabın da başlangıcıdır. Divanda kıyamet, rûz-ı hesap, rûz-ı ceza, rûz-ı haşr, haşr günü, fasl-ı haşr, haşr divanı, rusta-hiz (K10/58) gibi kelimelerle geçmektedir. Kıyametle beraber bütün varlık yok olacak, sonrasında ölüler diriltilecektir (K2/23). Kıyametten sonra insanlar amellerinin neticeleri ile karşılaşacaklardır. Bugün gaflet uykusunda olanlar o gün uyandıklarında pişmanlık duyacaklardır (K3/31). Sevgili kıyametten gafil bir zalim olduğu için âşığın çektiği acılara duyarsız kalmaktadır (G92/5). Bugün gaflet şarabından sarhoş olan sevgiliye kıyamette hesap sorulacaktır (G18/4). Kıyamette cennete ulaşmayı isteyenlerin memduha itaat etmesi gereklidir (K17/18).

Hz. Ali için yazılan kasidede Haşr gününde, divan kurulduğunda mutlunun Hz. Ali'nin lütfundan ihsan, düşkünün ise kahrından ceza bulacağı belirtilir.

Lütf ü ḳahrından ṭapar muḳbil ᶜaṭā müdbir cezā
Ḳaṭᶜ ü faṣl-ı ḥaşr içün ol laḥẓa kim dīvān olur

K7/19

Şair, sevgiliden ayrılık ile kıyamet arasında benzerlikler kurar. Ona göre ayrılık gecesi ile kıyamet sabahı aynıdır (G285/7). Sevgiliden ayrı olmayı kıyamet olarak gören kıyamet günü halk arasında utanacaktır (G170/3). Çünkü ayrılık daha kuvvetlidir. Ayrılık akşamını kıyamet sabahından ayırt edebilen kişi kıyamette

hesabı olmayan bir gafildir (G211/4). Ayrılık gününde çıplak bedeni ile şairin hâli, kıyametin varlığına delildir (G177/5). Dünyada iken ayrılık acılarının esiri olduğu için âşığın rahmet edilip haşr günü ateşte yanmaması umulur (G128/3).

Sevgili bu dünyada eteğini âşıktan çekmektedir. Ancak âşık ona haşr gününü hatırlatır. Bugün benden eteğini çekiyorsun ama haşr günü eteğini tutmamdan korkmuyor musun, der.

Dād-ḫ˘āhem saña dāmen ne çekersen benden
Yoḳ mı vehmüñ ki dutam ḥaşr güni dāmānuñ

G155/5

Kıyamet ile sevgilinin boyu arasında ilgi kurulur. Özellikle gazellerde kıyamet ve boy birlikte kullanılır.

Gösterür her dem ᶜalāmetler ḳıyāmetden ḳadüñ
Ḳāyim itmiş ḥaşr burhānın ᶜaceb ᶜallāmedür

G67/3

Sevgilinin boyu kıyametten alametler göstermektedir. Kıyametin en büyük alameti fitnelerin artacak olmasıdır. Sevgilinin boyu fitneye sebep olma, fitne çıkarma gibi bakımlardan kıyamet ile ilişkilidir (G81/1, G172/6, G211/3, G232/5, G286/1).

Kıyamette güneşin batıdan doğması ve mahşerde güneşin yaklaştırılması ile ilgili olarak bazı işaretlerden bahsedilir. Şair, kıyamet güneşini benzetme unsuru olarak kullanır. Sevgilinin yüzünün mumu kıyamet güneşinin ışığıdır (G284/5).

Şair, kıyameti tasavvufi bir bakışla ele aldığı bir kıtada; gelin ey hakikat ehli âlemden çıkalım başka yerler gezelim, başka eğlenceler görelim, der ve kıyamet kavgasını ve mahşer kalabalığını görmeyi teklif eder.

Gelüñ ey ehl-i ḥaḳīḳat çıḳalum ᶜālemden
Ġayrı yirler gezelüm özge ṣafālar görelüm
Seyr-i germiyyet-i ġavġā-yı ḳıyāmet ḳılalum
Vażᶜ-ı cemᶜiyyet-i hengāme-i maḥşer görelüm
Reviş-i silsile-i dehr melūl itdi bizi
Nice bir dehrde evżāᶜ-ı mükerrer görelüm

MKT14/1-3

Başka bir manzumede rindane bir eda takınır. Şair, ölüm anında şarap içip kabirde sarhoş yattıktan sonra kıyamette uyanmayı ve o sarhoş hâli ile ne olup bittiğini idrak edememeyi ister.

Ḫoş ol ki dem-i ecel çekem bāde-i nāb

Ser-mest yatam ḳabrde tā rūz-ı ḥisāb

Ġavġā-yı ḳıyāmetde duram mest ü ḫarāb

Ne fikr-i ḥisāb ola ne idrāk-i ᶜ aẕāb

R6

Haşr divanında amel defterini gördüğü zaman şair, aşk kelimesini bir daha tekrar etmeyi arzular. Çünkü amel defterinin onunla dolu olmasını arzular.

4 Ey ḫoş ol kim ᶜ ışḳ ḥarfin bir daḫı tekrār idem

Ḥaşr dīvānında görgeç nāme-i aᶜ mālümi

G260/4

Mahşer

Kıyamette ölülerin dirilip toplandıkları yerdir. Çok kalabalık ve gürültülüdür (MKT14/2). Amel defterleri açılacak ve herkes dünyada yaptıklarının hesabını verecektir. Hesap vermek için bekleyiş oldukça sıkıntılı, korkuludur. Mahşer günü, cehennemden günahkârları hedefleyen acımasız bir hançer her an çekilir (K4/30). Şairin amel defteri hata yazılarından dolayı siyahlaşmıştır. Bu sebeple mahşer korkusunu andıkça gözlerinden kan dökülür (G251/5).

Kelime; sevgili, aşk ve aşkın hallerini anlatmak için çeşitli söz sanatlarında kullanılır. Halk sürekli âşığı izlemek için toplanır bu sebeple delilik çölü onun için mahşer yeridir (G21/7). Mahşer günü ile ayrılık gününün tek farkı birinin bedene can döndürmesi diğerinin bedenden canı ayırmasıdır (G212/1). Gözyaşı gevherinin kabul edilmemesi durumunda, şairin gözyaşı, mahşeri kıyamet gününde sele verecektir (G251/6). Şair, servi boylu sevgiliyi mahşer gününde göreceğini düşünür. Asıl kıyametin sevgiliyi görmemesi durumunda kopacağını söyler (G286/1).

Maḥşer güni görem direm ol serv-ḳāmeti

Ger anda hem görünmese gel gör ḳıyāmeti

G286/1

Mahşer kelimesi "tâ" edatı ile birlikte kullanıldığında zaman bakımından uzunluğu ifade eder.

Öz günāhına şefā^cat isteyüp feryād idüp

Çizginür ḫāk-i mezāruñ üzre tā maḥşer ṣabā

K5/22

Kevser

Kevserin cennette bir havuz olduğu ve onun tasarrufunun Hz. Peygambere verildiği rivayet edilir. Fuzûlî, Hz. Ali'nin methinde yazdığı kasidede kevserin onun hükmünde olduğunu ifade eder.

Kevs̱er-i cennet anuñ ḥükmindedür bu vech ile

Munca neslinden hemīn Ādem aña mihmān olur

K7/20

Divanda, genellikle sevgilinin dudağıyla karşılaştırma ve benzetme ilişkisi içinde kullanılır. Kevser ile dudak, arzu nesneleri olmaları bakımından birbirleriyle karşılaştırılır. Dudak vuslatı ifade ederken, kevser mecaz-ı mürsel yoluyla cenneti temsil eder. Sevgilinin dudağı kevserdir (MSMT7/2). Her ikisi de farklı amaçlarla yola çıkanlar için hedeftirler ve arzu nesnesidirler.

Men lebüñ müştāḳıyam zühhād kevs̱er ṭālibi

Nitekim meste mey içmek ḫoş gelür huşyāre ṣu

K3/9

Sevgiliye kavuşma mutlulukların en yücesi olduğu için bu dünyadan kavramlar onu tasvire yetmez. Bu sebeple şair ahiretteki mutluluk mekânını vuslat sevincini anlatmak için kullanır. Kavuşmak cennettir. Sevgilinin dergâhının yakınına kabul edilmiş olan âşık; konağı cennet, şarabı kevser, arkadaşı huri olan Adem gibidir (G253/5). Cennetteki hurilerden ve kevserden kastedilen gül yüzlü sâkî ile şaraptır (G133/3, R45). Sevgiliye kavuşma şarabı kevserdir (G64/2). Sevgilinin sözleri kevserdir (G76/6).

Kevser divanda tamlama yapılarak sâkî-i kevser (K31/12), âb-ı kevser (G64/2), kevser-i cennet (K7/20), kevser-i münevver (G76/6), şarâb-ı kevser (MSMT7/2) şeklinde geçer.

Cennet

Ahirette mükâfat olarak gidilecek mutluluk ve güzellikler yurdu divanda cennet, cinan, behişt, Firdevs, ravza-i Rıdvan, huld, Adn, Berin, Me'va, Darüs's-

selam gibi hem genel hem de özel isimlerle ifade edilir. Çoğu zaman özel isimler tamlamalı olarak cennetü'l-Adn, cennetü'l-Me'va şeklinde kullanılmıştır.

Cennet, gerçek anlamıyla kullanıldığında Allah'a (K1/24, K1/78) ve memduha itaat etmenin mükâfatı olarak zikredilir. Diğer peygamberler Hz. Muhammed'den izin almadan cennete ayak basmayacaklardır (K2/18). Hz. Ali, cennet ve ateşi insanlar arasında bölüştürendir (K6/19). Cennetin kevseri de Hz. Ali'nin hükmündedir (K7/20). Kıyamet günü cennet isteyenin memduha itaat etmesi gerekir (K17/18).

Memduhu övmek için cennet ve unsurlarından faydalanılır (K30/27). Memduhun kâfirken Müslüman ettiği her peri yüzlü cennette hizmet için bir huri olacaktır (K9/31). Memduhun sahip olduğu yerlerde sağladığı can ve mal güvenliği cennetle ilişkilendirilir. Böylece o hükmü altındaki yerleri cennete çevirmiştir. Cennette nasıl azap yoksa onun hükmü altındaki yerlerde de insanlar her hangi bir zarar görmezler (K14/X/6). Memduhun, yaşadığı yer cennet bahçesidir (K33/38).

Cennet ve cennetteki unsurlar sevgili ve memduh için kendisine benzetilen olarak kullanılır. Hz. Peygamberin yüzü ve boyu, gılman meclisinin çerağı ve huri mahfilinin nurudur (K2/15). Memduh, cennet güllerinden bir güldür (K8/54). Cennet ve memduhun yüzü kıyaslanır. Şair, cennet dilemiş fakat Hak ona memduhun didarını müyesser eylemiştir (K11/VII/1). Sevgilinin sözleri kevser, meclisi ise cennettir (G76/6). Âşıkların cenneti sevgilinin yüzüdür (G82/2).

Bahar mevsiminde çiçeklerle donanan bahçeler, meclisler cennete benzetilir (K8/5, K8/32, MSMT2/II/3). Bu bahar manzaraları cenneti kıskandıracak niteliktedir (K1/56, K36/1).

Sevgilinin güzelliği anlatılırken cennet unsurlarından faydalanılır. Sevgilinin güzelliği cennetteki varlıkları hayrette bırakacak niteliktedir. Sevgilinin resmini yapıp gılmana göstermeleri durumunda cennet puthane gibi cansız suretlerle dolar (G134/5). Sevgilinin boyu Tuba, dudağı ise Firdevs cennetinin kevseridir (MSMT7/2).

Gazellerde cennet ile sevgilinin yaşadığı yer arasında benzetme ilgileri kurulur. Sevgilinin yaşadığı yer cennet gibidir (G192/2, G253/5) veya ondan üstündür (G45/2, G128/6, G222/5, G232/6). Âşık sevgilinin ravzasını bırakıp cenneti tercih etmez (G9/6, G118/7). Rakip, sevgilinin ser-i kûyunda dahi âşığa azap

etmektedir. Oysa bu durum cennette azap olmaması ile çelişmektedir (G33/8). Sevgilinin kapısının toprağının düşkünü olan cennete meyl etmez; çünkü gam köşesinin sakini gülistan seyretmeyi arzulamaz (G115/3). Sevgilinin yaşadığı yer, cennetin bir numunesi gibi halka gösterilirse insanlar cenneti elde etmek için ibadete yöneleceklerdir (G172/4).

Mekân olarak cennet ve meyhane arasında bazı ilgiler kurulur. Cennette şarap nehirlerinin varlığından bahsedilmesi meyhane-cennet ilişkilendirilmesinin zeminini oluşturur. Orada sâkîler cennetliklere güzel içimli ve sarhoş etmeyen şaraplardan sunacaklardır. İnsanlar, içki içenlerin cehennemlik olduklarını söylemektedirler; ancak Hak meyhanenin ayak takımını (hizmet edenlerini) cennete salmıştır (G221/5). Meyhaneye giren cenneti arzu etmeyecektir (G86/1). Ramazan ayında cennet kapıları açılırken meyhane kapısının kapanması doğru değildir (G231/4). Vaiz insanları sevgili, şarap ve meyhaneden vaz geçirmeye çalışmaktadır. Ancak cennette de bunlardan başka bir şey yoktur (R44).

Sevgilinin yaptığı eziyetler cennet-cehennem zıtlığı içinde ele alınır. Sevgilinin siteminden yanan cehenneme girmeyecektir, ehl-i azap olduğu için cennete de gidemez (G27/6).

Cennet hayat, bolluk, güzellik, cömertlik, bağış, mutluluk gibi kavramları çağrıştıracak bir anlam genişliğine sahiptir. Memduhun kerem ve lütfunun gölgesi kara toprağı, cennetin kıskanacağı bir hale getirir (K7/26). Memduhun yüceliğinin tam feyzi Bağdad'ı Firdevs cennetinin kıskanacağı bir yer kılmıştır (MKT5/7).

Sevgiliye kavuşmak âşık için saadetlerin en büyüğüdür ve hatta cennetin ta kendisidir (G181/3).

Zâhidin ibadetlerini cennet için yapıyor oluşu eleştiri konusu yapılır. Onun cennet sevgisi dahi gerçek değildir. Zâhit, cennete can vermeden gidemeyecektir; ancak o canından vaz geçmeyi de istemez (G174/4).

Şair, toplumsal eleştiri yaptığı bir kıtasında zulm ile paralar alan ve bunun bir kısmını halka dağıtan zalimin bu hareketiyle Allah'ın rızasını kazandığını umduğunu ancak cennetin rüşvet ve para karşılığı elde edilemeyeceğini ifade eder. Yaptığı zulmün cezasını mutlaka çekeceğini belirtir (MKT19).

Tuba

Sidrede bulunduğuna inanılan, kökü yukarıda dalları aşağıda cenneti gölgeleyen bu ağaç, divanda sevgilinin boyu için müşebbehün bih olarak kullanılır (G21/3).

Ḳaddi ṭūbā laᶜli Firdevsüñ şarāb-ı kevs̱eri
H̱ulḳ ü ẖūyı çün melek sīretde ems̱āli perī
Burc-ı eflāküñ saᶜādetlü şereflü aẖteri
Ḥüsn-ārā mecmūᶜ-ı ẖūblaruñ ser-ā-ser serveri
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruẖsārdan ayrılmışam

MSMT7/2

Cehennem

Ahirette günahkâr kulların cezalarını çekmek için gidecekleri ızdırap, acı ve pişmanlık yurdu cehennem divanda; düzah ve cehennem kelimeleriyle ele alınır. Cehennem azabı daha çok ateşle ilişkilendirildiği için divanda da nar, od, ateş kelimeleri cehennemi çağrıştıracak şekilde kullanılır (K3/29, K6/19).

Cehennem kasidelerde daha çok gerçek anlamıyla kullanılmışken gazeller ve kıtalarda ise gerçek anlamıyla daha az kullanılmıştır. Allah'a ulaşan sonsuz bir nimete kavuşurken ondan ayrı olan ebedi bir azaba uğrayacaktır (K1/78). Cehennem korkusu şairin yanan gönlüne gam ateşi salmıştır; onu bu halden kurtaracak Hz. Peygamberin şefaatidir (K3/29, K3/30). Hz. Ali cennet ve cehennemi paylaştırandır (K6/19). Memduhun iyi emirlerine uyanlar cehennemden kurtulacaklardır (K17/17). Allah'ın kahrı siyaset sofrasını açmasa cehennem "daha yok mu" lokmasına istek duymayacaktır (G2/6).

Vezir olarak seçilen birine hitaben yazıldığı anlaşılan bir kıtada şair, halkın en faziletlisi olmuş iken kötü işler yapıp cehennem ehlinin rezili olmaması gerektiğini söyler (MKT28).

Gazellerin genelinde sevgiliden ayrılık; onun aşkıyla çekilen dertler, belalar, acılar, ızdıraplar cehennemle ilişkilendirilir. Sevgilinin siteminden yanan cehenneme girmeyecektir (G27/6). İman ehlinin cehennem ateşiyle yanmalarının sebebi sevgilinin yüzünün nurudur. Ona duydukları aşk onları yakmaktadır (G29/4). Aşk ateşine yanan cehennem ateşinden güvendedir; çünkü bir defa yananı bir daha yakmak zordur (G66/1). Kâfirin cehennem azabına uğramasının asıl sebebi sevgiliyi

koyup puta tapmasıdır (G172/5). Cehennem ateşine inanmayan kâfir bile sevgilinin ayrılık ateşini görse imana gelir (G50/5). Ayrılık ateşi, cehennem ateşi gibidir (G64/2, G153/6, G285/7). Sevgili kendinden ayrılık gibi bir acı yaşamayacağı için ona cehennem korkusu yoktur (G155/6).

Zâhidin meclisi ve konuşmaları da bir ızdırap kaynağıdır. Vaiz, cehennemin özelliklerini anlatmaktadır. Onun meclisine gidenler cehennemin ne olduğunu görürler (G124/3). Vaizden haber sorup cehennem kapısını açtırmamak gerekir (G250/5).

Şair, rindane bir bakışla aşkın (G159/2), güzellerin, şarabın (G221/5) cehennem sebebi olmayacağını ima eder.

Şair, kendi acılarını da cehennem ateşi ile kıyaslar. Vaiz, cehennemi tarif etmiştir. Onun niteliklerini anlattığı yer şairin kulbe-i ahzanıdır (G79/7).

1.7. İmanla İlgili Diğer Kavramlar

Müslüman

Müslüman tabiri, genellikle kâfir/küfr ile tezat ilişkisi içinde ele alınır. Müslüman saadet ehlidir, kâfir ise bahtsızdır (K6/31). Şair, Müslümanları mutlu eden kişinin ettiği duaların kabul olmasını ister (K20/32).

Şair, ahlak ve İslam arasında da bir bağ olduğunu düşünür. Ahlak bozukluğunu küfür saymaktadır. Zatında ahlak bozukluğu olanın ilim ile Müslüman olamayacağını söyler (MKT8/1). Müslüman, nimete uğradığında kanaat; mihnete uğradığında sabır göstermelidir (R27).

Müslüman olmanın şartlarından biri de aşktır. Şair, güzellerin kaşının mihrabına yönelmeyen fakihi Müslüman saymaz, namazının kılınmaması gerektiğini ifade eder.

Ḫūblar miḥrāb-ı ebrūsına meyl itmez faḳīh
Ölse kāfirdür müselmānlar aña ḳılmañ namāz

G111/2

Bazı fakihler ise sevgilinin kaşının düşüncesi ile mihraba yönelmişlerdir. Onları Müslüman kılan da bu düşüncedir (G292/5).

Şair, bir kâfiri İslama döndürmenin kıymeti ve sevabı üzerinden bazı sanatlar yapmıştır (K9/31). Memduhun can bağışlayan nefesi puta iman arz etse, mucize ile

ona can verip onu Müslüman eyler (K25/32). Şair, zâhidi Müslüman saymamaktadır. Onun yüzünü mihrabdan çevirmekle zâhidin Müslüman olmasına vesile olmuştur.

Zāhidüñ ṭaᶜn ile dönderdüm yüzin miḥrābdan

Nice bulmaz ecr biñ kāfir müselmān eyleyen

G206/8

Sevgilinin saçları ile küfür, dudakları ile Müslümanlık arasında ilişkiler kurulur. Sevgilinin saçının bir süreç içinde kâfir ettiğini, dudakları bir anda Müslüman kılar (R29). Şaire göre sevgilinin saçının küfrü imandır. O, aşkla iman arasında doğrudan bir ilişki olduğunu düşünür.

N'ola zāhid bilse küfr-i zülfüñ īmān olduġın

Şimdi görmişler midür kāfir müselmān olduġın

G207/1

Kâfir ile Müslüman arasındaki farklardan birisi de kâfirin acımasızlığı ve Müslümanın merhametidir. Bu sebepten şair, sevgiliyi güzelliği dolayısı ile puta benzetirken itikat ve acımasızlığı üzerinden kâfirliğine vurgu yapar (G24/2). Sevgili zulümle ilişkisi sebebiyle küfürle de ilişkilidir (G164/7, G216/5, G237/2). Kâfirin acımasızlığı onda da vardır. Hristiyan olan sevgilinin Müslümanlığa geçtiğini duyan şair endişelenir. Çünkü küfür ile özdeşleşmiş olan zulüm kavramının İslam ile ilişkilendirilmesinden korkar (G67/5). Burada zulmün sebebi olarak sevgili gösterilmiştir. Ancak şairane söyleyişin altında o günün İslam dünyasında, zulüm-küfür denkliğinin kurulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Şair, Müslümanlığı sadece merhametle eşlemez, Müslümanlık aynı zamanda zulme engel olmaktır. Zulme engel olunmuyorsa orada Müslümanlık yok demektir.

Baña ẓulm-i ṣarīḥ ol kāfir eyler kimse menᶜ itmez

Fużūlī küfr olur mı ger disem yoḳdur müselmānlıġ

G140/5

Zulümle ilişkilendirilen zamane de kâfirdir. Ne zaman ki zulmünden vaz geçer o zaman Müslüman olur (MSMT3/8).

Şair, şiirlerinde kullandığı konuşma üslubunun bir gereği olarak anlatmak istediklerini zaman zaman bir muhataba seslenerek ifade etmek ihtiyacını duyar. Bunu yaparken kâfir/Müslüman zıtlığından yararlanır.

Yār kūyında müselmānlar ger olsaydı yirüm

Kāfirem ger ravża-i Rıḍvāna eylerdüm heves

G123/2

Mümin

Mümin kelimesi Müslümanla kıyaslandığında divanda daha az yer almaktadır. Biri Arapça bir beyitte olmak üzere toplam dört yerde geçmektedir. Türkçe beyitlerin tamamında Müslüman kelimesinin kullanımında olduğu gibi küfr/kâfir kelimeleri ile tezat ilişkisi içinde kullanılır.

Ḫalvet-i lüṭfınadur nūr-ı dil-i mü’min çerāġ

Gülşen-i ḳahrınadur dāġ-ı dil-i küffār gül

K8/42

Şair kendi tabi olduğu dini açıklarken de bu iki kelimenin tezadından faydalanır. O, nerede bir put görse secde etmektedir. Onun ayini budur. İster kâfir ister mümin kabul edilsin dini de budur (G202). Şair, burada din anlayışının bu kavramları aştığını ifade eder. O, âşıktır. Aşk da bu kavramların üzerinde bir konumda yer alır.

Bu ayrımı önemsemediğini hissettiren bir başka örneği meyhaneyle ilgili bir beyitte görürüz. Meyhaneye girip ateşperest meşrebiyle hu eyleyen kişi mümin olup cenneti arzu eylerse kâfirim (G86) der.

Kâfir

Divanda kâfir kelimesi Müslüman/Mümin kelimeleriyle kıyasladığımızda daha fazla kullanılmıştır. Genellikle Müslüman/Mümin kelimelerinin geçtiği yerlerde kâfir de tezat olarak kullanılmaktadır. Ancak kâfir kelimesinin kullanıldığı her yerde Müslüman/Mümin kelimeleri kullanılmamıştır.

Kâfir kelimesi sevgilinin saçı, acımasızlık, zulüm, Müslüman olmayanlar gibi varlık ve kavramlarla ilişkilendirilir. Gazellerde ağırlıklı olarak sevgili ile bağlantılı ele alınan kelime kaside ve diğer manzumelerde Müslüman olmayan insanlar için kullanılır. Yukarıda Müslüman/Mümin kelimeleriyle tezat ilişkisi içinde kullanılanlara değinildiği için burada tek başına geçen kâfir/küffar kullanımları zikredilmiştir.

Kâfir kelimesi Müslüman olmayanlar anlamında kullanıldığında farklı dini inanç mensuplarını tavsif eder. Divanda putperestler, ateşperestler ve Hristiyanlar

kâfir olarak nitelendirilirler. Bu çeşitli söz sanatları ile yapıldığı için ifade oldukça estetik bir yapıya bürünür. Puta tapanlar ve bununla kurtuluşa ereceklerini düşünenler kâfirdir (K1/44). Kâfirlerin ateşhanesine Hz. Peygamberin mucizeleri su serpmiştir (K3/19). Fuzûlî'nin kaleminin dili kâfirlere Hz. Peygamberin mucizelerini ispatlamak için bazen gönül delen ok gösterir bazen kan saçan hançer (K4/29). Sultan Süleyman'ın hücumu kâfirleri perişan etmiştir (K10/58). Memduh, Frengin rağbetini fethettiği ülkeden kestiği için; kâfirler o yana hayal gözlerini açamaz olmuşlardır (K12/22). Kalenin fethi için yeşil bayrak mı çekilmiştir; yoksa Cebrail, kâfirlerin kalesini kökünden sökmek için kanat mı açmıştır? (K14/IX/3). Memduh, Taki, Askeri ve Mehdi imâmların mezarını kâfir askerlerinden korumak için asker göndermiştir (K20). Memduhun varlığı İslam devleti için yardımdır; onun savaşlarının ünü, kâfirleri mağlup etmeye yetmiştir (K28/25). Allah, ilminin sırları gizli kalmasın diye kâfirler içinde enbiya peyda kılmıştır (G4/6). Cehennem ateşine inanmayan kâfir, sevgilinin ayrılık ateşini gördüğünde imana gelir (G50/5). Sevgilinin ayrılık yarasını cehenneme benzetmek doğru bulunmaz; kâfirin bile sevgilinin ayrılık yarasının esiri olmaması dilenir (G153/6). Kâfirin cehennem azabını hak etmesinin sebebi sevgiliyi bırakıp puta tapmasıdır (G172/5). Şair, putlara secde edilirken sevgilinin güzel yüzünün alametini verip, kâfirin inancındaki hatayı ona göstermiştir (G198/3).

Şair, aşk söz konusu olduğunda kâfirliği bir vasıf olarak taşımaktan çekinmez. O âşık olmuş ve dinini yağmaya vermiştir. O, böyle yaparak aşk ülkesinin kâfiristan olduğunu göstermiştir (G207/2). Aşk ülkesinin kâfiri ile Müslümanını ayırmak mümkün değildir (G216/5).

Sevgili acımasızdır. Onun için âşık o kâfir elinden inler (G128/3, G269/3, G280/2). Sevgili put gibi güzeldir. Sevgili kâfirdir ancak ona rağbet eden Hristiyanlar yüzlerini puthaneden döndürmüşlerdir ki bu da ecr olarak sevgiliye yeter (G219/2).

Şair, bir muhammesinde sevgiliden bahsederken, put ve zulümle bağlantı kurmadan, "kâfir kızı" kullanımını tercih eder. Bu muhammeste sevgilinin elbiselerinin kırmızı olduğu, ateş renkli elbiseler giyerek âşıkları yaktığı, sanki babasının ay annesinin güneş olduğu belirtilir. Söylenenlerden de anlaşılacağı üzere ateş ve ateşperestlikle ilgili kavramlar ve kelimelerden dolayı sevgili de kâfir kızı

olmakla vasıflandırılmıştır. Bununla beraber, Müslüman olmayan sevgili tipinin bir örneği olarak da anlaşılabilir. Aslında divanda söz konusu edilen sevgili "kâfir" mizaçlı bir sevgilidir ki bunun sırf zulümle ilişkisinden mi kaynaklandığı yoksa sevgili modeli ile gayr-i Müslüm olmak arasında bir bağlantı mı olduğu başkaca araştırmalara muhtaçtır.

Müşrik

Müşrik kelimesi divanda bir yerde Hz. Ali methinde yazılan kasidede geçmektedir. Hz. Ali'nin dünya ve din imâmı olduğu belirtildikten sonra ona düşman olmanın müşriğin dini ve dünyası için eksiklik olacağı ifade edilir.

Ol imām-ı dīn ü dünyā kim anuñ düşmenligi
Müşrikün̄ dīnine vü dünyāsına noḳṣān olur

K7/14

1.8. Din ve İlgili Kavramlar

Din

Din kavramı; imâm-ı din (K7/14), şâh-ı din (K8/43, K11/IV/4, K42/22), revac-ı din (K9/30), din-i hak (K11/IV/2, G6/4), din-i Muhammed (K12/23), kabil-i din kılmak (K25/31), din revnakı (K11/V/5), nizam-ı din (K26/25), din resmini ihya etmek (K40/5), ehl-i din (K42/7, MKT28/4), sermaye-i din (G76/1), dini döndürmek (G171/4), dini yağmaya vermek (G207/2), dini yağma kılmak (G216/5), piraye-i din (MKT5/2) gibi çeşitli anlam ilişkileri içinde kullanılmıştır.

Kasidelerde memduhların övgüsü ve onlara itaat etmenin önemini ifade için din kelimesi imâm-ı din ve şâh-ı din şeklinde kullanılır. Umumiyetle dinden kasıt İslamdır. Memduh din ve dünyanın süsüdür (MKT5/2), dinin revnakıdır (K11/V/5). Memduhun bir ülkeyi fethetmesindeki amaç dinin revacıdır. Memduh, Hz. Muhammed dininin ibadetini halka duyurmak için Mescid-i Aksa'ya Bilal'i atamıştır. (K12). Memduhun koruması olmaması durumunda hak din küfrün tuğyanı sonucu geçersiz olacaktır (K11/IV/2). Memduhun, marifetinin öğütleri bin yıllık putperesti bile dini kabul edecek hale getirir (K25/31). Memduh dinin ve devletin nizamıdır (K26/25). Din usulünü dirilten hükümdür (K40/5). Din ehline reyhan tanrının varlığını yakinen bildirir (K42/7).

Gazellerde din birkaç farklı şekilde kullanılır. İlk olarak kasidelerde olduğu gibi, İslam anlamında olumlu bir kullanıma sahiptir. Hak dinin ispatı için mucizeye gerek yoktur, çünkü Kur'an baki bir mucizedir (G6/4).

İkinci olarak şair, sevgili yolunda dinini ve imanın feda eder. O âşık olmuş ve dinini yağmaya vermiştir (G207). Sevgilinin gözü mihrabın köşesini tutmuş ve dini yağma etmektedir (G216/5). Bu sebeple bu ülkenin kâfir ve Müslümanı bir birinden ayrılmaz.

Üçüncü olarak şairin dini ve imanı sevgilinin aşkıdır. Sevgili bir puttur. Âşığın ibadeti ona secde etmektir (G244/2). Şairin dünya ve dininin sermayesi sevgilinin dergâhında secde etmektir (G76/1). Şair, nerede put gibi bir güzel görse secde eder. Bu onun ayinidir (G202/1). Bu dinin ibadeti güzellerin kaşlarının mihrabına secde etmektir. Zâhit bunu yapmadığı için dinini değiştirmesi daha uygundur, çünkü güzel bir dine sahip değildir (G171). Sevgili bu dinin putu olduğu için onun namaza yönelmesi şaşılacak bir durumdur (G126/1).

Bir kıtasında, veziri yoldan çıkıp din ehline afet olmasının sonuçları konusunda uyarır (MKT28/4).

Putperestlik

Put ve putperestlik ilgili kavramları ağırlıklı olarak sevgili ve güzellerle (G146/4) ilgili olarak kullanılır. Sevgili put (büt, sanem) gibi güzeldir (K8/23) put gibidir (K30/8, G28/7, G98/7, G126/1, G204/4, G223/7, G233/3, G254/7, G257/1, G280/2, G287/6, MSMT5/1) hatta isyankar bir puttur (G137/5). Âşığın ibadeti de ona secde etmedir (G28/6, G202/1, G244/2). Sevgili ile put arasındaki bu özdeşlikler ve benzetmelerin yanında karşılaştırmalar da yapılır. Bu karşılaştırmalarda sevgilinin puttan üstün olduğu gösterilir (G172/5, G198/3, G219/2, G277/5). Putperest, şaire putun vasıflarını anlatmaktadır; ancak şair, ehl-i hâldir ve hâl bilmez güzele ihtiyaç duymamaktadır (G194/4).

Sevgilinin puta benzetilmesinin bir sebebi de onun acımasız olmasıdır (G24/2, G60/6, G235/7). Sevgilinin taş kalpli olduğu için puta benzer (G22/7, G118/3, G244/4). Putun yapı malzemesi olan taş farklı söz oyunlarına zemin hazırlar (G38/3). Bahsedilen put Çin putudur (G77/4).

Bir telmih unsuru olarak put ile ilgili şahıs ve olaylara da göndermede bulunulmuştur. Put yapan ve Hz. İbrahim'in babası olduğu rivayet edilen Azer telmih unsuru olarak kullanılır (K22/6).

Sürahi (K23/1, K23/9) farklı yönlerden puta benzetilmiştir.

Şair, putun cansızlığı üzerinden çeşitli mazmunlara kapı aralar. Memduhun puta iman arz etmesi durumunda putun canlanıp Müslüman olacağı ifade edilir (K25/32). Sevgilinin de puthaneye girip konuşması durumunda putlar can bulacaklardır (G104/5). Bunun tam tersi bir imgede ise şair, sevgilinin resminin cennette gılmana gösterilmesi durumunda cennetin puthane gibi cansız suretlerle dolacağını belirtir (G134/5). Şair, put gibi güzel sevgiliyi gördüğünde hayretinden dilsiz bir surete döner (G266/1).

Putun bir diğer özelliği kâfirliği ve imansızlığıdır.

Ḳansı bütdür bilmezem īmānumı ġāret ḳılan

Sende īmān yoḳ ki sen alduñ diyem īmānumı

G269/6

Ateşperestlik

Ateşperestlikle ilgili olarak gebr (R27), berhemen, ateş-perest, ateşgâh, ateşhane kelimeleri kullanılır. Ateşperestlikle ilgili kelimeler sevgili ve memduh bağlamında ele alınır. Hz. Peygamberin mucizesinin ateşpereslerin ateşini söndürmüş olmasına telmihte bulunulur (K3/19). Memduhun öğütleri bin yılın ateşperestini bile Müslüman olmaya elverişli kılar (K25/31). Sevgilinin yüzünün mumunun ateşi âşığı ateşperest kılmıştır. Âşığın ateşgâhı ise gönlüdür (G247/2).

Hıristiyanlık

Hıristiyanlıkla ilgili kullanımlar Hz. İsa, sevgili, küfür iman karşıtlığı ve zünnarla ilgili olarak karşımıza çıkar. İsa'nın ikonunun yapılması ve Hıristiyanların onun önünde eğilmeleri şiirde konu edilir (K1/74). Sevgiliden Hıristiyan çocuğu olarak bahsedilir (G67/5, G109/6). Küfür zulüm ile özdeş görülür, Hıristiyanlık da küfür sayıldığı için bu anlayışa dahildir (G67/5). Put ve Hıristiyanlar arasında da bağlantı kurulur. Hıristiyanların Hz. İsa, Hz. Meryem ve azizlerin ikonlarını, heykellerini yapmaları onların da putperest gibi algılandığını göstermektedir. Sevgilinin birçok Hıristiyanı puthaneden döndürdüğü söylenir (G219/2).

Zünnar, Hıristiyanlığın bir alameti ve İslam'ın karşıtı olarak konumlandırılan bir semboldür. Zünnar bağlamak, Hıristiyan olmak demektir (K6/38). Zünnarın açılması, çözülmesi ise küfürden imana geçişi ifade eder (K28/38). Zünnar ve iman arasında karşıtlık ilişkisi vardır (G127/4, G262/7). Put gibi güzellere hizmet etmeyi ibadet bilen rind, mükâfatsız kalmayacaktır; çünkü o güzellerin zünnarının her ipi bin tespih ipinin işini görür (G287/6).

Zünnar, sevgilinin saçı için kendisine benzetilen olur (G77/4).

Zünnarın tasavvufi kullanımında kendini Allah'a adama, halktan soyutlama gibi anlamları olduğu düşünüldüğünde yukarıdaki küfr-iman karşıtlığının bu bağlardan kurtulmuş arife gönderme yaptığı değerlendirilebilir.

Deyr (kilise), divanda iki yerde geçer. Birinde şair, istiğna göklerinde uçarken ne hata işleyip viran deyri yuva edindiğini sorar (G198/7). Diğer beyitte ise kelime meyhane anlamında kullanılmıştır (G276/7).

Divanda bu saydıklarımız dışında Hıristiyanlar ve Hıristiyanlık ile ilgili özel bir değerlendirmeye rastlanmaz.

İslam

İslam ağırlıklı olarak kasidelerde geçer. Zümre-i İslam, ehl-i İslam gibi tamlamalarda Müslümanları ifade için kullanıldığı gibi İslam dini anlamında da kullanılır. Hz. Muhammad'in herkesten üstün olduğunu bütün zümre-i İslam kabul etmiştir (K6/32). Şairin zaman zaman ehl-i imandan bıktığı ve zümre-i İslamdan usandığı durumlar da vardır. İşte o zaman çareyi Frenk diyarına gidip zünnar bağlamakta bulur (K6/37-38).

Memduhun yardımı İslamın hakikatine kesin bir delildir (K9/5). İslam için memduh gibi bir yardımcı bulunmaz (K10/54). Memduhun varlığı İslam devletine yardımdır (K28/25). Memduh, İslam ayinidir (K11/V/5). O, bir mehdidir ki onun ortada olmadığı zamanlarda İslam ülkesi için çözülme korkusu yayılmıştır (K12/3). Bağdad'ı küfür istila edip İslamı zayıf kılmıştır; ancak memduh bu durumu değiştirir (K10/19). Basra'nın güzelleri perişan halde iken memduh İslam askerleri ile onlara güzellik vermiştir (K12/19). Memduhun başarıları İslam'ın yardımı sayesindedir (K14/I/8). Memduhun sebatını kaza İslam'ın âdetine sağlam bir direk kılmıştır (K25/34). O, millet ve İslam binası için büyük bir direktir (K36/14). İslam için ayağa kalkmak sultanın görevidir (K25/42). O, İslam'ın seraskeri olup dünyayı

tutmalıdır (K12/32). Memduhun zatında ülkenin namusu söz konusu olduğu için şair, İslam'ın şâhının lütfunun ona helal olmasını diler (K12/33).

Savaşta kan ile İslam askerleri arasında aşinalık oluşmuştur (K14/VIII/4). İslam askerlerine Allah'ın lütfu yardım etmiştir (K14/IX/7). Memduh, İslam askerlerini Kerbela'ya toplamış, Hz. Hüseyin'in kanının istenmesi yakınlaşmıştır (K20/19).

Şair, kıtaların birinde vezire öğütlerde bulunur ve İslam ülkesini viran etmemesini söyler (MKT28).

Gazellerde İslam kelimesi iki beyitte geçer. Hristiyan olan sevgili İslam dinine geçmiştir. Şair, eskiden küfre olan zulüm ithamının ve eleştirilerinin İslam'a yönelmesinden endişe eder (G67/5). Diğer beyitte şair, İslam kaydını kendisi için bir afet görür ve bu afetten korunmak için özüne zünnardan bir hisar edinmeyi düşünür (G262/7).

Şair, şeriata muhâlif hüküm, fetva vermeyi İslam'ın namusunu yele vermek olarak değerlendirir (MKT37).

Amel

Şairin amel defteri günah yazıları ile kararmıştır (K1/80). Amellerde pir irşadı ile özen göstermek iyidir (K14/IV/3). Bahar gelince çemende gezip devranın ne amel ettiğini görmek gerekir (K25/2). Şair, memduhun övgüsünü yapmayı, onun için dua etmeyi amellerin en iyisi ve hayırlısı kabul eder (K26/24). Şairin ameli, hayr ehline hayır dua etmekten ibarettir (K38/38). Memduhun kıyamet gününde amelinden utanmaması için dua eder (K40/20). Amellerin kimisinin karşılığı Hak'tan hemen kimisi ise mühlet ile verilir (K30/27). Memduhun isminin şöhreti güzel amelinin şahidi olarak yeterlidir (K33/34). Memduhun amellerinin göründüğü yer emniyet makamıdır (K33/40). Memduhun ameli, şeriatın kaidelerini korumaktır (K36/20). Memduhun fiilleri, hüküm ehli için sonsuza kadar amel ölçüsüdür (K39/25). Şair kendi acizliği ve fakirliğini beyan ettikten sonra dünyanın amilinin kendisini amellerden azl kıldığını ifade eder (K38/6). Onda Allah'a layık bir amel bulunmamaktadır. Bu sebeple ameline göre yargılanmaktan çekinir (G3/4, MKT1/6). Ona göre aşk dışında işlenen amellerin hepsi hatadır (G30/7). Zâhit âşığın hâlini gördükçe insanları aşktan men etmektedir. Kesin bir delili olmadığı için kıyas ile amel eder (G169/5). Aşka ve aşk acısı çekmeye o kadar alışmıştır ki sevgilinin

amellerini yazmakla görevlendirilen melekler, âşıktaki rahatlığı görüp sevgilinin yaptığı eziyetleri hayır olarak yazarlar (G126/3).

İbadet

İbadetle ilgili yaklaşım kaside ve kıtalarda genel İslam düşüncesinin dışına çıkmaz. Gazellerde ise aşk, sevgili ve ilgili unsurlarla örülü mecazlı bir söyleyiş ibadetin kullanımıyla ilgili farklı yorumlara kapı aralar. Allah'a ibadet etmek kalp huzuru verir (MKT6/4). İyilerin ibadetleri karşılıkları için bir bir Allah'a arz olunacaklardır (K27/28). Şairin gönlü ibadet etmeden ömrünü tamamlamıştır (MKT34). Bir vera ehli yüz yıl ibadet etse de bir saatlik adalet kadar bu ibadet onu Allah'a yaklaştırmaz (K40/12). Kâfir, sevgiliyi koyup puta ibadet ettiği için cehennem azabını hak etmiştir (G172/5). Şaire şarap şeyhe ise ibadet etmek hoş gelir (R18).

Günah

Allah'ın onaylamadığı ameller ve işleri yapmak, onun emrine karşı gelmek günah olarak kabul edilir. Günah, ahirette olumsuz karşılığı olan amellerdir. Ahirette bir azaba uğramamak için günahların affı veya şefaate mazhar olması gerekir (MKT1/6). Saba rüzgârı bile günahlarına şefaat ister (K5/22). Şair, canını güzellerin ayva tüylerine ve yüzlerine bakmaması konusunda uyarır. Çünkü bu günah üstüne günah işlemek anlamına gelmektedir (G293/4).

Günah kelimesi bazı yerlerde hata anlamında kullanılır. Hançer, merhametsizler yanında her saat dil çekmekle şairin günahını sabit eylemiştir (K4/1). Şair, memduhun tarikine temiz bir ihlas ile gelmiştir; ancak bu ihlasının günah görülmesi durumunda tevbe etmeye de hazırdır (K6/41). Çanın günahı derin sırları açıklamasıdır. Bu sebeple sürekli asılır (G121/2). Sevgilinin siyah saçlarını tutanların üzerine günah sabit olur (G283/4). Âşık sevgilinin yüzüne bakarak, ağlayıp inleyerek günah işlemiştir; sevgiliden bu günahlarının affını diler (R74). Âşık ne günah edip de sevgilinin cefa kılıcına ve cevr hançerine maruz kaldığını anlamaz (G282/7). Şairin dertleri, günahsız olduğu halde onu öldürmek ister (MSMT1/VII/3).

Sevgilinin güzelliğini anlatmak için günah sevap tezadına başvuran şair, meleğin sevgiliyi gördüğünden beri aşkı günah olarak yazmadığını bu sebeple sevgiliye çok sevap yazıldığını belirtir (G11/2).

Sevap

Allah'ın onayladığı, doğru kabul ettiği amellerin işlenmesi sonucu sevap kazanılır. Divanda kelime bu anlamıyla kullanılmıştır.

Şair, kendisine meyhane yolunun kapalı olduğunu belirtir ve Allah'tan sevap yoluna yöneltilmesini diler (G9/7). Sevgiliyi gördüğünden beri melek aşkı günah yazmadığı için sevgiliye çok sevap yazılmıştır (G11/2). Sevgilinin âşıklarının hâline acıması sevap vesilesidir (G27/8). Sevgilin eşik toprağı gece gündüz sevap için aya ve güneşe sürme vermektedir (G103/4). Sevgilinin yaşadığı yeri göstermesi, görenleri cennete erişmek için ibadete yöneltecektir, bu sonucu doğurduğu için sevgili sevap kazanacaktır (G172/4).

Oruç

Oruç bir kaside beyiti ile iki gazelde ele alınmıştır. Amaç ibadet yönünü vurgulamaktan çok Ramazan ayındaki görüntülerden hareketle türlü mecazlar yaratmaktır. En çok değinilen mecaz, oruçtan dolayı zayıflayan sevgili ile bayram arasında ilişki kurmaktır.

Nā-tüvān gördüm hilāl-i ᶜīdi dün yārum gibi
Ol daḫı gūyā ki żaᶜf-ı rūzeden olmış nizār

K37/5

Ramazan ve oruç hallerine ayırdığı gazelin ilk dört beytinde sevgilinin oruçla beraber zayıfladığını ifade eder ve bu durumla güneş ve ayın halleri arasında ilişkiler kurar (G168/1-4). Ay tutulmalı gün ise yere düşmelidir. Çünkü sevgili ay ve günden melal bulmaktadır (G168/5). Sevgili, âşığın kanını içmek istemektedir. Âşık bu durumu sevgilinin oruç tutmasına ve iftar için helal istemesine bağlar (G168/6). Sevgilinin yüzünü göstererek oruçlulardan yemek içmek düşüncesini gidermesi istenir (G168/7). Şair, güçsüz olduğu için muhtesibin ona oruç tutma teklifinde bulunması gereksizdir (G168/8).

Diğer gazelde ise Ramazan ayı ile beraber şarabın içilememesi ve meyhanelerin kapalı olması konu edilir. Şarap güzeli, Ramazan olduğu için yüzüne perde indirmiştir; saç da çeng tutup mey için taziye düzenlemiştir (G231/1). Ramazanla beraber çalgıcılar müzik aletlerini götürmüşler, sürahi de meclisten çekilmiştir (G231/2). Meclis kanunu bozulmuştur (G231/3). Ramazan ayında cennet kapıları açılırken meyhane kapısının kapanması şairce uygun değildir (G231/4).

Meyhane kapısının açılması için Fatiha okumaya karar verir (G231/5). Kadeh güneşi Ramazanda doğmamaktadır ki bu şair için büyük bir bela ve kara gündür (G231/6). Gül renkli şarabın özlemi ile bayram ayına baka baka gözlerine kara su inecektir (G231/7). Ramazan ayında Fuzûlînin asıl korkusu günlerce şarap içemeyip zühde yönelmesidir (G231/8).

Abdest

Abdest kelimesi bir beyitte Hz. Peygamberle ilgili olarak bir diğer beyitte de rindane bir eda ile geçmektedir. Hz. Peygamber abdest için gül yüzüne su vurduğunda her damladan bin rahmet denizi dalgalanmıştır (K3/22).

Şair, gönlüne abdest alıp gözden rahat uykusunu kaçırmamasını tavsiye eder (G250/2).

Namaz

Divanda namaz genellikle zühd ve zâhitliğin hallerinden biri olarak kabul edildiği için uzak durulan bir ibadet gibi işlenmiştir (G250/1, 250/2). Namaza yönelmek aşkı terk etmek gibi değerlendirilmiştir (G18/7). Şair, sarhoş olduğu için namaz yükümlülüğü ondan kalkmaktadır (G13/2). Bir tarafta aşk, sevgili ve şarap vardır. Diğer tarafta ise namaz yer alır. Namazı tercih etmek diğerlerinden vaz geçmek anlamına gelmektedir ki şair, bunu kabul etmek istemez.

Şair, kendi dinini aşk olarak ortaya koymuştur. Bu dinin ibadeti de "sanemler secdesi"dir (G244/2). Bu sebeple ona namaz teklifinde bulunmak yersizdir. Ancak put gibi güzel sevgili de namaza yönelebilmektedir ki puta secdenin vacip olduğu böyle bir din görmek şairi şaşırtır (G126/1). Şairin dinine göre güzellerin kaşının mihrabına yönelmek gerekir. Fakih yönelmediği için şair tarafından Müslüman sayılmaz ve öldüğünde cenaze namazının kılınmamasını ister (G111/2).

Zâhidin, Kur'an yerine namazda memduhun "devleti" için dualar okuması, onun ibadetini daha sağlıklı kılacaktır (K17/19).

Namaz, kelimesi dışında kıyam, rüku ve secde gibi namazın rükünleri de divanda yer alır. Şair, şarap şişesi, sürahi ve şarap ile; kıyam, rüku ve secde arasında ilişki kurar (K16/10, K23/8, G203/2). Sürahinin dik durması, eğilmesi ve ayağa (kadeh) düşmesini kıyam, rüku ve secdeye benzetir. Sevgilinin kaşı mihrabdır; kirpikleri de gamzeyi imâm kılıp ona karşı saf saf kıyama durmuşlardır (G181/2).

Divanda namazın rükünlerinden en fazla yer verileni secdedir. Secde, divanda tazim, yüceltme ve ibadet anlamlarıyla kullanılmıştır. Birkaç örnek dışında umumiyetle muhatabı sevgilidir (K1/44, G23/2, G25/2, G76/1, G102/5, G109/3, G118/2, G171/4, G192/3, G198/3, G202/1, G203/1, G244/2, G258/5). Sevgili puta benzetilir. Şair de kendisine aşkı din edinmiştir. Bu dinin ibadeti de sevgiliye secdedir.

Meleklerin Hz. Adem'e secde etmeleri (G102/5, G109/3), Hristiyanların Hz. İsa'nın ikonunu yapmaları ve ona secde etmeleri (K1/74) de divanda işlenmiştir.

Kıble

Namazın, farzlarından biri olan kıbleye yönelme ile sevgilinin kaşı, yüzü ve ihtiyaç arasında ilgiler kurulmuştur. Şairin ibadet için yöneldiği kıble sevgilinin kaşlarıdır (G21/6, G260/7). Kıble ile sevgilinin kaşı şair için bir birine denktir (G23/2). Mihrab bile sevgilinin kaşına yöneldiği için yüzünü kıbleden döndürmüştür (G163/1). Sevgilinin yüzü can kıblesi olarak değerlendirilir (G170/1).

Şair, yarım kalmış bir kaside olduğu anlaşılan bir kıtasında, memduhun eşiğinin yakin erbabının ihtiyaçlarının kıblesi olduğunu söyler (MKT5/1).

Kabe

Kabe; sevilen, yüceltilen, değer verilen sevgili, memduh ve Allah ile mekân ilişkisi bakımından ele alınır. Şüphesiz İslam inancında Allah'a mekân izafe etmek doğru kabul edilmez ancak mecazi olarak Kabe Allah'ın evi kabul edilir. Müslüman'ın hayatındaki merkezi rolü, tüm hayatının mihverini oluşturması bakımından Kabe'nin taşıdığı değer ve yücelik, şiirlerde benzer bir merkez düşüncesinin atfedildiği memduh ve sevgilinin mekânı ile denkleştirilir (K11/VII/2). Bir Müslüman için kutsallığın ve yüksek değerin mekânda somutlaşmış hâli Kabe'dir. Şair de mevcut en yüksek değere sahip mekânı benzetme ve mecaz unsuru olarak kullanır.

Sevgilinin yaşadığı yer Kabe ile karşılaştırılır. Ancak şaire göre arada ciddi bir fark vardır. Kabe de yılda bir defa, hac mevsiminde tavaf vacip iken, sevgilinin bulunduğu yerde her an tavaf şarttır (G144/5). Sevgilinin kapısının tozu gönlün kabesidir (G170/1). Onun için gönül kuşu sevgilinin yaşadığı yerde yuva edinmiş Kabe'den vaz geçmiştir (G258/4).

Kalp ve gönül ile Kabe arasında ilişkiler kurulur (K13/8). Müminin kalbi Allah'ın evidir (G66/7).

Kabe bir ibadet mekânıdır. Orası Allah'ın evi kabul edildiği için tavaf edilir. Orada kurbanlar kesilir. Şair, İbrahim Han'ın Kerbela'yı ziyaret etmesi ve orada niyazda bulunması ile Hz. İbrahim'in kurbanının Beytullah'a kabulü arasında bağlantılar kurar (K20/20). Kabe'yi ziyaret esnasında ihram giyilir. Zâhit de Kabe ihramına bel bağlamıştır ancak şaire göre onun beline bağladığı zünnardır (G127/4).
Şair, Kabe'nin isimlerinden olan Beytü'l-Haram ile meyhane arasında "haram" kelimesi üzerinden ilgi kurar. Şarap şişesi Beytü'l-Haram'ı ziyaret eden içi temiz bir sofiye benzetilir (K16/13).

Kabe, bir mekân olmanın ötesinde çok değer verilen, özlenen, arzulanan soyut kavramlar için de kendisine benzetilen olarak kullanılır. Sel ve gök gürültüsü Allah'ın kavuşma Kabe'sinin tavafına hasret duymaktadır (K1/79). Amaç Kabe'sinin yolunu kesseler de bir önemi yoktur; çünkü yular memduhun elindedir (K10/51).

Kabe'yi ziyaretin önemli rükünlerinden biri de tavaftır. Kabe'yi ziyaret edenler etrafında dönerek tavaf yaparlar. Tazim, hürmet ve saygı ifade eden tavaf Kabe dışında Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt imâmları, sevgili, memduhla ilgili de ele alınır.
Şair, "Saba Kasidesi"nde canı çıksa bile Hz. Peygamberi tavaf etme isteğinden vaz geçmeyeceğini, toprak olduğunda bile sabah rüzgârının tozlarını Hz. Peygambere ulaştıracağını söyler (K5/23).

Şair, Kabe'yi ziyarete niyetlenmiş fakat memduhun dergâhını tavaf etmek kendisine nasip olmuştur (K11/VII/2). Memduhun, kutsal dergâhını ziyaret eden fakirler öyle bir zenginliğe ulaşırlar ki onlara Kabe'yi tavaf etmek farz olur (K15/17).

Memduh, bazı Ehl-i Beyt imâmlarını ziyaret etmiş ve onları tavaf etmiştir (K20/13). Şair, bu durumdan övgü ile bahseder (K20/9).

Âşığın canı, sevgilinin yaşadığı yeri tavaf etmek için bedeni terk etmiştir (G129). Sevgilinin yaşadığı yeri tavaf etmek hususunda ayağından başına yardım yetişmiştir (G131/3). Âşık, sevgilinin yaşadığı yeri tavaf etmek ister ancak aşk gamının yükü buna engel olur (G212/4). Mecnun da Leyla'nın yaşadığı yeri tavaf

eder (G214/6). Şair, geceleri sevgilinin yaşadığı yeri gizlice tavaf etmek istemektedir ancak inlemeleri yüzünden bu mümkün olmaz (G258/7).

Kurban

Kurbanla bağlantılı olarak Hz. İsmail'in kıssasına göndermede bulunulur. Hz. İsmail için gökten kurban indiği belirtilir (K7/22). Hac mevsiminde kurban kesilmesi ve Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmesi mumduhun övgüsü bağlamında konu edinilir (K20/20). Kurban olmak, divanda çok sevilen birisi için kendini feda etmek anlamıyla sık sık kullanılır. Hz. İsmail'in memduha kurban olacağı söylenir (K7/22).

Kurban etmek, memduhla bağlantılı olarak düşmanlar için kullanılır. Hilal, gök tarafından memduhun muhâliflerini kurban etmek için çekilen bıçağa benzetilir (K25/30).

Kasidelerde memduha kurban olmak, ona kurban etmek kullanımlarının yerini gazellerde sevgiliye kurban olmak, ona can vermek alır. Yüzlerce âşığı sevgiliye kurban olmak ister (G153/2, G164/3). Sevgiliye kurban olanlar sonsuz hayat bulacaklardır (G8/2). Âşığın dertli başı sevgilinin benine kurbandır (G15/2). Şairde ecele verecek can yoktur çünkü onu çok önceden sevgiliye kurban etmiştir (G292/7). Sevgiliye kurban olmak bir mükâfattır. Şair, canını sevgilinin gamlarını çektiği için ödüllendirir ve onu sevgiliye kurban eder (G180/4). Sevgiliye kurban olmak, âşığın memnun olduğu, severek karşıladığı durumlardandır (G201/1, G228/7). Kurban bayramında kesilen kurbanlar nasıl hak sahiplerine dağıtılırsa sevgili de kendisine kurban olan âşığın gönlünü parça parça etmiş ve itlerine dağıtmıştır (G216/2).

Birine kurban olmak deyimi, şairin sevgiliyle aynı ayarda olmadığını, onu hak etmediğini, onun aşağısında bir değerde konumlandığını ifade için bir beyitte kullanılır. Sevgili, Fuzûlî bana kurban olsun demiştir. Ancak bu bile şair için büyük bir iyiliktir (G228/7).

Şair, sevgili ile âşık arasındaki ilişkiyi tavsif için kasap-kurban ilişkilerinden faydalanır. Şair, sevgilinin kaşından iltifat istemektedir. Ancak nasıl ki kasabın iltifatı kurbana rahm olmazsa sevgilinin de iltifatı acıma olmayacaktır (G163/7).

Zekat

Divanda zekatla ilgili üç beyit bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde bahar manzarası anlatılırken çiçeğin gümüşe zekat vermeyi farz eylediğine değinilir ve zekatın dört şartı sıralanır (K1/32).

Sevgilinin gözü âşığa sadaka olarak yan bakış okları göndermektedir. Bu durum zenginin muhtaca zekat vermesine benzetilir (G39/5). Beyitte gönül kırarak zekat veren zenginlere bir gönderme var gibidir.

Âşık fakirdir sevgili zengin, bu sebeple sevgilinin güzelliğinin zekatını vermesi gerekir (G43/3).

2. Tasavvuf

Fuzûlî ile ilgili tartışmalı konulardan biri de onun mutasavvıf bir şair olarak kabul edilip edilemeyeceğidir. Mutasavvıf divan şairinden ne anlaşıldığı, şairlerin hangi çizgiyi geçtiklerinde mutasavvıf divan şairi sayılacağı, divan şiirinin estetik kuruluşunda tasavvuf önemli rol oynadığı halde diğer divan şairlerinin neden mutasavvıf sayılamayacağı üzerinde durulması gereken hususlardandır.

Divan şiirinin estetik bakış açısında ve felsefesinde tasavvufun önemli bir yeri olduğu dikkate alındığında bazı şairleri mutasavvıf divan şairi olarak nitelendirebilmek için bazı ölçütlere ihtiyacımız vardır. Mutasavvıf divan şairi şiirini tasavvuf ve vahdet-i vücut felsefesinin taşıyıcısı olarak görür. Şiir bu felsefenin kitlelere ulaşmasının aracıdır. Şairin öncelikli amacı şiirin estetik yapısı değil muhtevasıdır. Her ne kadar mutasavvıf şairler zaman zaman remizli anlatımı tercih etseler de şiiri tamamen tasavvuf düşüncesinin, tarikat adabının, seyri sülük esaslarının üzerine inşa edilir.

Mutasavvıf divan şairlerinin şiirlerinde tasavvufi kavram ve ibareler baskın bir nitelik taşır. Vahdet-i vücudun tecelli anlayışı, hazerat-ı hamse, makam ve hallerle ilgili kavramlar genel çerçeveyi oluşturur. Şiirlerde kullanılan bu tür kavramlar okuru belli manalara iter. Şiirler remizli olmasına rağmen işaret taşı diyebileceğimiz bu tür kavramlar sayesinde metnin anlam dünyası aydınlanır.

Mutasavvıf divan şairleri genellikle bir şeyh ve tarikat ile bağlantılı oldukları için şiirlerinde mensup oldukları tarikat ya açıkça ya da remiz yolu ile işaret edilir. Çoğu zaman eserlerinde şeyhleri ya da tarikatın piri ile ilgili şiir parçalarına

rastlanır. Bunlara değinmeyenler de büyük mutasavvıflara ve hayatlarına telmihte bulunurlar.

Dinin dış görünüşünden çok samimiyete ve iç dünyaya önem verilir. Kişinin inancı içselleştirmesi ve bunu samimiyetle yaşaması önemlidir. Dinin zahiri kuralları ikinci plana itilir. Batın karşısında zahir zaman zaman küçümsenir.

Dünyaya meyletmek, mala mülke tamah etmek ayıplanır. Şairler, dünyayı terk etmeyi, maldan uzaklaşmayı şiirlerinde çokça işlerler. Bu kapsamda bir makam sahibi olmak, makam peşinde koşmak doğru bulunmaz. Amaç insan-ı kâmil mertebesine ulaşmak olduğu için buraya yaklaşmış dilenci sultana tercih edilir.

İnsan tipi insan-ı kâmildir. İnsanın varlık amacı insan-ı kâmil mertebesine ulaşmaktır. Mutasavvıf şairler kâmil insanın niteliklerine daha fazla vurgu yaparlar.

Rical-i gayb denilen ve dünyayı idare ettiklerine inanılan erenlerle ilgili göndermelere daha fazla rastlanır. Kırklar, yediler, kavs gibi gayb erenleri şiirlerde ya doğrudan ya da remiz yoluyla işlenir.

Mutasavvıfın nihai amacı fenafillahtır. Bütün varlık Allah'ın tecellisi olduğu için maddeden kurtulup aslına dönmek ve onda erimek için çaba harcanır. Şiirlerde bu amaca yer verilir.

Fuzûlî'nin birçok gazelini ilahi aşk yolunda yorumlamak mümkündür. Divan şiirinde sevgilinin cinsiyetten uzak olması onun hem karşı cins hem de Allah olarak yorumlanmasını kolaylaştırır. Ancak divanda tasavvuf çerçevesinde anlamlandıramayacağımız metinler de vardır (G233, G200). Şairin şiirlerinde her divan şairinde görebileceğimiz düzeyde tasavvufi kavramlara rastlanır. Daha fazlasını divanda pek bulamayız. Tecelli nazariyesi, makam ve haller sınırlı sayıda ele alınır. Tasavvuf büyüklerine ve düşüncelerine sadece Bağdat dolayısı ile değinilir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Fuzûlî'nin tasavvuftan şiirini derinleştirmek için faydalandığını söyleyebiliriz. Ancak divandaki gazeller tasavvuf düşüncesinin yayılması için taşıyıcılık vazifesi görsün diye kaleme alınmamıştır. Şair, dönemin zihniyeti ile uyumlu olarak tasavvuftan ve anlam dünyasından şiirini beslemek için yararlanmıştır. Fuzûlî'nin şiirini tasavvufi olmaktan çok âşıkane olarak vasıflandırmak daha doğrudur. Aşkın niteliği öznesine ve muhatabına göre değişiklik gösterebilir ancak aşkın kendisi aşk olarak kalmaya devam eder. Fuzûlî şiirlerinde mutlak aşkı ve mutlak aşkın taraflarını, aşamalarını ele alır.

2.1. Tasavvufî Kavramlar

Ayan-ı sabite

Ayan, divanda bir beyitte yer alır. Tevhitte bulunan beyitte şair, henüz isimler ayanı perdeye çekmeden Allah'ın bütün varlıkların hâline yettiğini belirtir.

62 Beyān-ı ḥāline yetmiş cemī^{c} -i maḫlūḳuñ
Henüz perdeye a^{c} yānı çekmedin esmā

K1/62

Beka/baki

Beka, varlık zamanının sonuna kadar olan süreyi ifade için kullanılır (K32/17). Allah'ın keremi öyle büyüktür ki düşmanlığına bakmamış İblis'e beka itibarını vermiştir (K1/73).

Memduhun ihsanları, cömertliği, adaleti, hükmü onun beka kazanmasını sağlayacaktır (K9/40, K33/58, K38/46). Kaza memduhun ismine beka ülkesini yazdığında düşmanlarını kılıcının ucu ile kalem kılar (K15/20). Memduhun makamının ve izzetinin bekası ülkenin huzuru için gereklidir (K22/16). Memduh adaletin devamlılığı için Bağdat'a parlaklık bırakmış, hazinenin bekası için yıkık duvarı yapmıştır (K28/35). Hüküm olmazsa ülkenin düzeni beka bulmaz (K40/6).

Hz. Ali'nin rızası olmadan doğruluk ehline ne fani dünya ne de baki ahiret gereklidir (K20/28).

Peygamberimizin mucizesinin işareti Bağdat'ta bakidir (K10/6). Hak dini ispat etmek için mucizenin baki olmasına ihtiyaç yoktur, baki mucize olarak Kur'an yeterlidir (G6/4).

Şairin sözü baki devlet tahtının dayanağıdır, çünkü onun sözünün anlamı her diyara hükmünü yürütür (K29/9).

Şair, mutlak fanidir ki Hızr'a minnet edilerek elde edilecek beka suyunu kabul etmez (K38/12).

Şair için fakr ülkesi taht, âlemi terk etmek taçtır; bu hâli ile ona baki devlet müyesser olmuştur (G21/1).

Saf şarabın zevkinden bir şey elde edilmez çünkü baki değildir (G42/3). Meclis içinde Cem ve Cemşit elinden kadeh tutulmuş olsa bile ikisi de beka keyfiyetini bulmamıştır (G42/4).

Emel levhasında beka nakşı olmadığı için gönül ömrünü o sevdada fani etmemelidir çünkü o baki değildir (G173/5).

Ömür duvarının tuğlası ay ve güneşten, kaplaması da feleklerden olsa bile onun bekası mümkün olmaz (G264/5). Ömrün bekası ümit edilemeyeceği için kişinin geldiği gibi gittiğini kabul etmesi gerekir (R9).

Ferhat fani olmuş olsa da âşıklar bakidir; aşka beka onlardan olduğu için onların varlıkları yok olmaz (G106/3).

Beka ülkesini isteyen dünya gibi varını yok etmeli, güneş gibi gördüğünden etek çekmelidir (G158/1). Vefasız dünyanın hayatından bir şey elde edilmez, aşk şehidi olup beka feyzini elde etmek güzeldir (G214/2).

Sevgilinin kirpiğinin hançerine meyleden gönül ömrünün beka bulmasından ümidini kesmelidir çünkü canına kastetmiştir (G120/1).

Şair, sevgilinin yüzünün zevki ile varını yok etmiştir; baki devlet denilen sevgilinin yüzünün devletidir (G127/6). Şarap neşesi baki değildir, sevgilinin yüzünün neşesi gibi baki bir zevk yoktur (G161/8). Şairin ruhunun bekası sevgilinin dudağının suyundandır (G176/2). Şair, sevgilinin dudağına ölümsüzlük suyu demez çünkü onun bekadan başka cana yarayan bin feyzi vardır (G261/5).

Beka devleti şaire fenadandır çünkü onu amacına fena ulaştırır (G276/9).

Şirinin suretinin bekası için tevfik mimarı Bisütun dağını Ferhat'ın aşkının binasının temeli kılmıştır (G290/6).

Arif olanın beka feyzinin ucunu tutup bu geçici nakşı ve fani sureti terk etmesi gerekir (MKT29/3).

Şair, her bakımdan âlemden ilişiğini kesmiştir çünkü rızık için beka ehlinin fena ehline köle olması düşünülemez (MKT36/9).

Fakr

Divanda kelimenin hem fakirlik anlamı hem de tasavvufi anlamı yer alır. Yoksulluk şairin zaman zaman şikâyet ettiği durumlardandır (K6/17). Memduhtan fakr ehline yardımcı olması talep edilir (K6/35). Memduhun adaleti Allah'ın bir lütfu olarak fakr ehlinin durumlarını kuşatır ve onların kırgınlığına çare olur (K10/22).

İnsan nimette gururlanmamalı, fakirlikte de nasipsizliği şiar etmemelidir çünkü hikmet insanı bu iki durumda imtihan eder (K17/4). Fakr içinde şükr ehli

olana Musa kıymeti verirken nimet içinde tekr ehli olanı zamanın Süleyman'ı yapar (K17/5). Dünya mülkünün fakrını nimet bilen iyidir ki yoğunu var, varını yok olarak düşünür (K17/6).

Şair, dünya devleti için sultanların minnetini çekmez çünkü o fakr sultanıdır ve onun devleti sonsuzdur (K29/10). O, uzletin gizlenme evindeyken fakr onun sırlarını keşf edip âleme rüsva eder (K33/53).

Şair, kendisinin kim olduğu sorusuna cevap verirken başsız ayaksız bir fakir, çok hakir bir köle, zavallı bir dilenci olduğunu belirtir. O, sabır ve sükun dünyasının gezeni, fakr ve fena yolunun salikidir (K38/1-2). Şair, uzlet köşesinde yoksulluk ve ihtiyaç ile mahv olmuştur (K38/4). Dünya ona bütün fakrını vermiştir (K38/8). Şairin sureti fakir için cömerttir (K38/10).

Fakr ülkesi şairin tahtı, âlem terki tacıdır ki bu hal ile ona baki devlet müyesser olmuştur (G21/1). Kişi, fakr ülkesinde dilencilik tavrını ganimet bilmeli, makam itibarını ve sultanın dergâhını unutmalıdır (G41/4). Fakrın yücesi olan âlem kaydını çekmemelidir (G41/5). İstiğnada kemal isteyen fakr ülkesini tutmalı ve saltanattan vazgeçmelidir çünkü o vadide ihtiyaç çoktur (G51/2). Aşk diyarında tecridin terki seçilmelidir çünkü fakr pazarına fena sebeplerinden revaç olur (G51/5). Şair, fena ve fakr âleminde vaktin cömertidir; meskenet diyarı ülkesi, kanaat nakdi malıdır (G99/7). Şair, kanaat ülkesinin sultanıdır; saltanat elbisesi olarak sırtında fakr palası yeterlidir (G120/7).

Fakr yolu şairin tavrı, aşk zevki hâlidir; tecerrüd âlemi seyrinde âlem ayağının altındadır (G99/1). O, fakr yolunu tuttuğunda tabiatı tabi olmaz, nefsi de boyun eğmez; zenginlik talep ettiğinde de biriktirme sebepleri tamam olmaz (G108/1). Onun fakrının sureti dostunun kabulüdür; onun gibi sultanın beğendiği bir derviş görülmemiştir (G62/7). Şair, fena ve fakra gönül verip itibarı terk etmiş, küfrünü iman ile değiştirmiştir (G199/4). Aşk, şairin gönlünü riyadan temizlemiş, fakr onun rağbetini bağlardan kurtarmıştır (G203/6). Şair, fakr toprağında devlet istemelidir çünkü himmetinin hüması o toprağa gölge salmıştır (G203/7). Şair, fakr kıyafetinden utanmamaktadır, feleğin atlasından kendi hor görülen şalını üstün görür (G260/3). Varlık ehlinin şerefi, fakrdır; şair kendisine fukaradan başka arkadaş edinmemelidir (G263/7).

Aşk içinde şairin izzet ve makamı fakdır (MSMT1/VII/1).

Şairin fakr evi gam ve sıkıntıdan boş olmaz; ona diken yatak, kül de kilimdir (MKT26/6).

Geçici bir nakış olduğu için fakrdan hüzün, zenginlikten sevinç elde edilse de dünyanın işlerine önem verilmemelidir (G51/6).

Güneş sevgilinin gölgesi düşen yerden durur çünkü yüksek değer sahipleri gelince fakr ehlinin durması edeptendir (G29/2).

Halk, dünyada rahatı amaçlıyor olsa fakrı isterdi; galiba halkın amacı faydasız bir kavgadır (G133/5). Rahat isteyen fakr yolunu tutmalıdır çünkü fakr âlemde sultanlıktır (G140/1).

Münimin işi fakr ehline süs arz etmektir bu sebeple gönlün her zaman sevgilinin aşkının derdini cana arz etmesine şaşılmaz (G134/6).

Sevgili naz edip âşıklardan yüz döndürmemeli; fakr ehline istiğna yüzünü bu kadar göstermemelidir (G219/6).

Fena/Fani

Fena, divanda hem kelime anlamı olan yokluk (K1/48, K8/58, K13/21, K17/7, K20/28, K39/18, G106/3, G143/6, G173/5, G286/5, MSMT3/2, MKT29/3, MKT36/3, MKT36/9) hem de tasavvufi anlamları ile kullanılır. Dünya ve içindekiler fanidir. Bu sebeple önemsizdirler.

Allah'ın dergâhının fakiri onun rızasının lezzeti ile fena yolunun bağlarından kurtulur (K1/75).

Şair, sükun ve sabır dünyasının sayiri; fena ve fakr yolunun yolcusudur (K38/2). O, tecrit yolu ile Fuzûlî gibi heva hapsinde esir kalmamak, fena yoluna hidayet bulmak için Allah'a dua eder (G3/8). Şair, pervane gibi varını kavuşma mumuna yandırmıştır; onun mutlak fenası canan ile kavuşma meclisidir (G99/4). O, fena ve fakr âleminde zamanın cömertidir; meskenet diyarı ülkesi, kanaat nakdi malıdır (G99/7). Şair, fena ve fakra gönül verip itibarı terk etmiş böylece küfrünü iman ile değiştirmiştir (G199/4). Şaire göre baki devlet fenadandır çünkü onu amacına ancak fena ulaştırır (G276/9). Şair, delilik kıyafetini giyip fena ülkesini vatan edinmiştir; o tecrit ehli olduğu için cübbe ve gömlek kabul etmez (MSMT5/1).

Şairin sevgilinin mahallesinde beladan, aşk yolunda da fenadan başka amacı yoktur (G265/1). Aşk yolu içinde ona ancak fena maksattır; o amaca ulaştığı için

özlemi sona ermiştir (G268/6). Olayların şişmeğinden kazancı melamet yarasıdır; melamet mahallesinde dayanağı fena toprağıdır (MSMT12/1).

Pervane, muma yakın olmakla övünmemelidir çünkü ömrünün harmanı yokluk şimşeği ile bir anda yanar (G34/6).

Kişi, terk-i tecridi seçmelidir çünkü aşk diyarındaki fakr pazarı fenanın sebeplerinden revaç bulur (G51/5).

Gönül, fena ülkesine çok gidip zahmet çekmemelidir çünkü bu tedbir ile ayrılık derdini defetmek mümkün olmaz (G113/3).

Sevgilinin yüzü canın kıblesi, eşiğinin toprağı gönlün kabesidir; onun aşkının yolunda fena sınırı ilk duraktır (G170/1).

Varlık ülkesi baştan sona gam ve mihnet vadisidir; fena şehrinden başka bir kurtuluş yeri yoktur (G263/4).

Feyz

Feyiz, hem kelime anlamı hem de tasavvufi anlamı ile karşımıza çıkar (K4/20, K10/26, K36/17, K38/19, MKT21/1). Feyiz, Allah, memduh, din büyükleri, zaman dilimleri (bahar, sabah), mekân, ve soyut kavramlarla ilişkilendirilerek kullanılır. Feyiz kelimesinin oluşturduğu tamlamalar şöyle sıralanabilir: feyz-i adl (K10/22, K16/18, MSMT2/II/4), feyz-i fıtrat (K10/40), feyiz deryası (K10/41), feyz-i nimet (K10/43), feyz-i am (K10/67, K13/23), feyz-i saye-i Perverdigar (K10/68), feyz-i kudüm (K11/III/4), feyz-i devlet (K11/VI/1), devlet-i feyz-i hakan (K21/10), feyz-i medh (K12/36), feyz-i feth-i milk (K14/IV/4), bina-yı feyz (K15/29), feyz-i nazar (K17/13, G39/1, G179/4, G187/1, G201/1), feyz-i ahlak (K17/22), eser-i feyz-i kadem (K19/16), feyz-i nusret (K19/29), feyz-i ruh (K21/16), feyz-i talim (K25/3), sehâb-ı feyz (K25/14), feyz-i fıtri (K29/15), feyiz mısbahı (K30/20), hasiyet-i feyz-i bahar (K34/6), feyz-i bahar (K36/1, K42/1), feyz-i hikmet (K35/1), feyz-i hak-bus-ı asitan (K35/13), mazhar-ı feyz-i adalet (K35/21), feyz-i tefsir ü hadîs ü fıkıh (K37/17), feyz-i ilm (K38/27), feyz-i icabet (K40/21), cüllâb-ı feyz-i ebr-i nisan (K41/5), der-i feyz (K41/23), feyz-i Hak (K42/20, MKT5/1), feyz-i nimet-i vasl (G29/7), sevgilinin ayak toprağının sürmesinin feyzi (G31/3), feyz-i fıtrat (G43/5), cünun feyzi (G99/3), feyz-i beka (G214/2), feyz-i Mesiha (G264/6), feyz-i kemal-i refet (MKT5/7), feyz-i cud (MKT5/11), feyz-i akl (MKT24/3), nur-ı feyz (MKT32/3), feyz-i sühan (MKT36/4), feyz-i vücud (R3), feyiz bulutu (K1/89).

Cana can katan bahar, Allah'ın cömertiliğinin havasından feyiz kabul edip, çemenin mürebbisi olur (K1/55). Memduha duyulan sevgi Allah'ın feyzinin sebebidir (K2/9). Gayb örtüsü altında Allah'ın her feyzi gizli iken, bahar rüzgârının lütfu cihana gül izhar etmiştir (K27/3). Yerin ve gökyüzünün yok iken var olması boşuna değildir; âlemin alçak ve yükseği onun varlığının feyzinin şahididir (G4/2).

Hz. Peygamber, keramet denizidir ki miraç gecesinde onun feyzinin çiğ tanesi sabit ve gezici yıldızlara su yetirmiştir (K3/27). Hz. Peygamberin merkadini yenileyen mimarın suya ihtiyaç duyması durumunda güneşin gözünden feyiz suyu iner (K3/28). Hz. Peygamberin kapısını isteyip ondan feyiz almak isteyen sabah rüzgârı, onu bulamaz ve hangi gül bahçesine girse çaresiz çıkar (K5/18).

Memduh, lütfunun feyzi ile eğer insanı terbiye kılarsa, insan değer kazanır ve melek gibi şanı yücelir (K7/17). Şair, memduhun lütfunun feyzinden ümitvardır (K7/32). Evliya, memduha yardım için evliya burcu olan Bağdat'tan göçtüğü için feyz kalmamıştır (K12/10). Vahdet meclisinde Hızır da İsa da memduhun feyzinden meram umar (K23/10).

Bağdat, Allah'ın feyzinin eserlerine mazhar olmuş bir yerdir (K10/4). İmamı Azam'ın feyzi burada yayılmıştır (K10/10).

İnsan, Ademi toprak eden feyzi isterse bahar mevsiminde toprakta bulur (K19/11).

Memduh, Irak'taki Şii din büyüklerinin kabirlerini ziyaret etmiş ve her birinden gizli feyizler kazanmıştır (K20/8).

Gül bahçesi, yeşilliklerden lütuf bulur; bahar rüzgârı bahçeye feyiz salar (K27/1).

Can, sevgilinin dudağı ile feyiz yetirmek bahsine girse gönlün sevgilinin dudağının tarafını tutması gerekir (G45/5). Sevgilinin dudağının bekadan başka bin cana yarayan feyzi vardır (G261/5).

Sevgilinin rağbeti şairi feyze dahil edip korku dairesinden çıkarmıştır (G47/7). Sevgilinin dudağının arzusu ile bin hayat suyu can verir; onun feyzine yüz Hızır ve Mesih susamıştır (G152/3).

Aşk şehidi olup sonsuz feyiz elde etmek güzeldir; bu vefasız dünyanın hayatından bir şey elde edilmez (G214/2).

Sevgilinin lütfundan feyiz almaya kabiliyeti olan temiz yaratılışlı kişi iyi talihlidir (G251/3).

Arif olanın beka feyzinin ucunu tutup bu geçici nakış ve fani sureti terk etmesi gerekir (MKT29/3).

Gayb

Gayb örtüsünde Allah'ın her feyzi gizli iken nesimin lütfu dünyaya gül izhar eder (K27/3). Söz, ayva tüylü bir güzeldir ki gönüller almak için her zaman gayb örtüsünden yüz gösterir (G116/4). Hiç kimse sevgilinin ağzının sırrını inceleme ile bulamaz; gayb sırrını Allah'tan başka kimse bilemez (G261/6).

Hakikat

Hakikat, gerçek (G1/3, MKT35) ve öz, asıl (K1/77, K6/36, K42/8) anlamları ile divanda kullanılır.

Şeriat ve hakikat dinin iki yönünü oluşturur. Şeriat kanun iken hakikat dinin özüdür (K9/5). Memduh, hakikatte Allah'ın takdirinin ayetlerinin en büyüğü, şeriatta Resulün yardımcılarının en büyüğüdür (K28/19).

Surette beşeriyete ortak olan çok bulunmasına rağmen hakikatın sırlarını ancak bilgin bir gönül anlar (K33/15). Hz. Peygamberin marifet habercisi hal diliyle sürekli Hak ehline hakikat sırlarını bildirir (G5/5).

Aşk, aşk yolunu aydınlattığında, hakikat yolunun yolcusu aşka uyar (G1/1). Nasih, şairi güzellerden men etmemelidir çünkü mecaz, hakikat güneşinin nurlarının ışığıdır (G111/6).

Zatının levhasına hakikat yazısını yazmak isteyen, gül yüzlülerin ayva tüyüne bakarak mecazı meşk etmelidir (G244/3).

Şair, hakikat ehline seslenir ve gelin âlemden çıkalım, başka yerler gezelim başka safalar görelim der (MKT14/1).

Halvet

Kelime; yalnızlık, bir yerde yalnız kalma (G58/4, G196/3, MSMT6/5), uzlet/inziva (G66/4, G95/4), biriyle baş başa kalma (K8/9, K39/14, G125/7) anlamları ile kullanılır. Halvet-i cinan, halvet-i lütuf (K8/42), halvet-i vahdet (K20/27, K28/16), halvet-seray-ı dehr (K28/45), halvet-gah-ı hak (K39/13), halvet-seray-ı vasl (MSMT2/III/2) kelimenin kullanıldığı tamlamalardandır (K2/15).

Vahdet halvetinde Hz. Ali'nin kapıcısı Cebrail'dir (K20/27).

Vahdet sırrının halvet sarayının mahremi olan kişi, âşığı sevgiliden, sevgiliyi âşıktan ayırt etmez (G1/4).

İhlası doğruluğunun rehberi kılan ve yakınlık halvet yerine ihlas ile dahil olan kişi mutludur (R39).

Hayret/hayran

Hayret/hayran, divanda daha çok kelime anlamı olan şaşırmak ve şaşkınlık ile karşımıza çıkar (G32/4, K3/20, K17/25, K19/32, K23/4, K29/1, K31/28, K33/4, K38/17, G242/2).

Allah'ın tecellilerinin meydana getirdiği hayret/hayran birkaç beyitte kullanılmıştır. Bu beyitlerde daha çok aşk, tabiat ve baharla ilgili hayranlıktan ve hayretten bahsedilir. Sevgilinin güzelliği, bahar mevsiminin ve bahçenin güzellikleri kişiyi hayran bırakır (K18/30, K22/8, K27/10, K39/11, G285/2, MKT24/4). Bu tecelliler sebebi ile kişi hiçbir şey düşünemez ve yapamaz hale gelir[137]. Gözyaşı şairin göz yolunu tutmalıdır çünkü şairin temkini eksik olduğundan bu surethanenin/dünyanın nakşını gördükçe hayreti artar (G101/3). Gönül, sevgilinin mahallesine ateşli ahı olmadan gitmemelidir aksi takdirde hayret karanlığında yolunu şaşırır (G107/4).

Akıl ilim deryasının dalgıcı olmasına rağmen Hz. Ali'nin zatını tasavvur ettiğinde hayran olur (K7/27).

Gül, irfan ehline sırlar hazinesini açarak hâlinin suretine akıllıları hayran eder (K8/13).

Nesimin işi sihir veya mucize gibi akıllıları hayran eder (K25/12).

Şair, hayrette kalmış ve ne yapacağını bilememektedir; devir zalim, baht asi, talep çok, ömür azdır (G111/7).

Sevgilinin aşkının hayreti âşıkları duvar resmi yapar (G114/5). Hayret, sevgilinin suretini gördüğünde âşığı lal eyler (G266/1). Âşık, sevgiliye hâlini arz etmek istemiş ancak hayret ona öyle galip olmuş ki bir söz söyleyecek mecali kalmamıştır (G270/3). Âşığı sevgilinin ağzının hayreti bir derde salmıştır ki bu derdi ne gizlemek ne de açıklamak mümkündür (G287/7). Melek yüzlü sevgiliye herkes hayrandır (G8/1). Şairin sevgilinin hayaline güzel bir hayranlığı vardır (G94/3).

---

137 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005, s.163.

Zâhit, kendini sevgilinin hayalinden uzak sanır fakat bu yalandır; aslında sevgilinin hayaliyle hayran olduğundan hayran olduğunu bilmez (G112/6). Âlem, sevgilinin güzelliğine hayran olduğu için şairin hâline vakıf biri yoktur (G128/7). Sevgiliye hayran olan servi ve gül seyretmeye gitmez (G230/3); sevgilinin boyu servi, yüzü gül yaprağıdır (G152/4). Sevgilinin boyu öyle güzeldir ki onu bir defa gören hayran olur (G153/1). Şairin şarap neşesine ihtiyacı yoktur çünkü o sevgilinin hayranıdır (G201/3). Sevgilinin yüzüne hayran olan güneşe sevgi beslemez (G243/3).

Şair, sevgiliye hayrandır; ondan başka herkes sevgiliden habersizdir (G276/4). Göz, ezelden sevgilinin yüzüne hayranım diye öğünür (G278/2).

Âşığın sevgili olmadan başka gül yüzlülere bakmaya mecali olmadığı için sevgilinin yüzünün özlemi âşığı kendi hâline hayran etmiştir (G274/3).

Şair, hayret çölünde tereddütten yorulmuş gönlünü lütuf ayak bağı ile bir yerde sakin görmemiştir (G271/5).

Şairin zayıflığı öyle bir aşamaya ulaşmıştır ki onun tasviri her zaman bin nakkaşı hayret dairesine çeker (G278/4).

Şair, nergise bakınca sevgilinin gözünü hatırlamış ve nergisi inlemelerine hayran etmiştir (G195/2).

Kişinin her zaman hayret ve mahrumiyete düşmemesi için dünyadan ümidini, devrandan tamahını kesmesi gerekir (G138/8).

Zamanın dönüşü hayret dairesidir; dünyanın sebepleri mihnet tehlikesidir; dünyaya heves etmemek etmekten iyidir; çünkü öncesi hırs sonu hasrettir (R36).

Himmet

Kelime yardım, ihsan, manevi güç, emek anlamları ile divanda karşımıza çıkar (K35/22, G209/3, G240/4). Memduhla ve sıradan insanlarla ilişkilendirildiğinde kelimenin yardım, ihsan, emek anlamları belirginlik kazanır (K11/V/2, K11/VIII/2, K12/28, K13/14, K14/VII/1, K15/15, K19/29, K20/4, K20/6, K37/14).

Din büyükleri ve tasavvufi kavramlarla birlikte kullanıldığında ise manevi güç ve yardım, iyi niyet anlamlarında kullanılır (K20/18).

Şair, zerre kadar itibarının olmadığı bir yerde ikamet etmektedir ancak o aydınlık fikirlidir, onun himmet hüması güneş gibidir (K29/5). Onun himmet şahini her ava iltifat kılmaz (K29/7). Sureti fakr sireti zengin; dış görünüşü karınca ancak

himmeti ankadır (K38/10). Şair, fakr toprağında devlet istemelidir çünkü himmetinin hüması o toprağa gölge salmıştır (G203/7).

Himmet fidanı, kadehten sızan şarap ile büyüyüp gelişir (G20/5).

Zevk istediği için cihanın derdini çeken sadece zahmet çeker, zevk ehli ondan himmet eteğini çeker (G95/1).

Hz. Peygamberin ilmine âlem muhtaçtır, onun ayak toprağı hüner ehlinin başına taçtır, onun himmeti her kimde kötü mizaç görse, o kötü mizaca lütuf ile ilaç olur (R13).

İhlas

Samimiyet (K7/24, K31/32, G56/1), riyasız ve içten olma (K6/29, K16/23, K29/19, G132/5), sadece Allah'ın rızasını gözetme (R39) gibi anlamları ile divanda karşımıza çıkar.

Şairi Hz. Ali'nin yoluna temiz bir ihlas ve dürüst bir doğruluk çekmektedir ki şair onu candan tasdik etmiştir (K6/40-41).

İhsan

Kelime daha çok kasidelerde ve bağış, iyilik, kerem, lütuf anlamları ile karşımıza çıkar (K1/74, K1/90, K3/29, K7/9, K9/39, K9/40, K10/13, K14/V/4, K15/16, K17/27, K17/32, K19/34, K22/22, K25/19, K25/45, K28/24, K28/38, K29/22, K32/15, K32/18, K32/24, K33/24, K34/24, K41/16, G6/7, G8/7, G14/2, G18/6, G35/4, G84/6, G132/1, G148/5, G150/1, G155/2, G180/6, G228/7, G256/2, MSMT11/7). Kelimenin Allah'ı görüyormuş gibi davranmak ve tasavvufi hal anlamları ile karşılaşmadık.

Memduh, Şiilerin din büyüklerinin ve Ehl-i Beyt'in makamlarını tavaf etmiş ve asilce/cömertçe ihsanı arz etmiştir (K20/9).

İrfan

Gül, sırlar hazinesini irfan ehline açıp dış görünüşüne akıllıları hayran eder (K8/13). Allah'tan irfan rütbesi talep eden kişi, memduhun hizmetine yönelip yardım bulur (K25/36). Memduhun tam keremi irfan ehline her saat lütuflar gösterir (K33/51). İsabetsiz düşünce, memduhun aydınlık gönlüne girmez; çünkü o kandil, ağzına kadar irfan nuru ile doludur (K41/20).

Şair, bağlar âlemi içinde aşktan dem vurmamalıdır; tam bir cehaletle irfan iddiasında bulunmak doğru değildir (G113/7).

Âşıklar uzun yıllardır melamet mahallesini beklerler; onlar irfan sultanının askerleridir ki velayet beklerler (G114/1).

Dünyanın durumunu inceleyen irfan ehli, neşesinden yüz gam, gamından yüz neşe bulur (G135/3).

Şair, irfan rütbesini talep etmeli ve cehalet ile değerli vaktinin kazancını telef etmemelidir (G143/7).

İrfan yolcusuna kadeh ve sâkî delil olarak yeterlidir, İbrahim peygamber de ay ve güneşten isteğine ulaşmıştır (G174/1).

Şair, ömür nakdini sarf edip irfan elde ederken dünya ehli tam bir cehaletle mal kazanmıştır (MKT22/1).

Kanaat

Şair, fakrı yüceltir ve kanaatı över. Acizlik, miskinlik diyarı onun ülkesi, kanaat nakdi malıdır (G99/7). O, kanaat ülkesinin sultanıdır ki saltanat elbisesi olarak sırtındaki fakr kıyafeti ona yeter (G120/7). Sultanlar ona cömertlikte bulunmayı teklif etmemelidirler çünkü kanaat başında taç olarak yeterlidir (MKT36/8). Şair, hâkimleri terk edip kanaat köşesini tuttuğunda rahat aynasını iflas pası tutar (MKT39/2).

Âşıklar, akbaba gibi dünya leşini istemezler, onlar bir bölük Ankalardır ki kanaat Kaf'ını beklerler (G114/3).

Müslümanın da Müslüman olmayanın da nimet hâlinde kanaata, mihnette de sabra ihtiyacı vardır (R27).

Keramet

Hz. Peygamber keramet denizidir; Miraç gecesinde onun feyzinin şebnemi gezegenlere ve yıldızlara su yetirmiştir (K3/27).

Ayas Paşa'nın Basra seferinde, acizlere savaştan zarar erişmemiştir. Şaire göre zararsız inkılap kerametlir (K14/X/7).

Sevgilinin kaşı, bükük boyu ile bir keramet ehlidir; mihrap, sanki ona baş eğmediği için taş olmuştur (G12/5).

Zâhit, şarap düşkünlerini çok kınamamalıdır çünkü pir-i muganın kerameti birçok insanı yıkmıştır (G286/6).

Kesret

Kelime bir beytin dışında çok olma, sayı bakımından fazlalık anlamında kullanılır (K14/II/2, K14/VII/2, K14/IX/6, K33/39, G7/1, MKT6/4).

Eşyanın çokluğunun alameti taklit ehline Allah'ın tevhidinin nüktesinin gizli anlamlarını hatırlatır (K17/2).

Masiva

Allah'ın zatı gizlidir ve o gizlilikten masiva peyda olmuştur; onun yaratışı denizlere benzer ki dalgalar görünürken dibi görünmez (G4/1).

Melamet

Kınama, eleştirme, kötüleme anlamları ile divanda çokça kullanılır. Çoğunlukla gazeller bölümünde zikredilmiştir. Âşık, sevgiliye duyduğu aşkı, bu aşktan dolayı inlemeleri, gözyaşı, ahı dolayısı ile halk, dertsizler ve kınayıcılar tarafından kınanır (G202/7, G274/6). Şair, kınanmaktan kaçınmak istese de bir noktadan sonra âşığın bundan kaçınamayacağının farkındadır. Bu sebeple de kınanmayı aşkın doğal bir unsuru olarak kabul eder (G129/2, G185/7, G214/7). Aşk ve melameti sabır ve selamet tedbirine tercih eder (G211/5). Melamet taşı âşığın çevresinde bir kale oluşturur ki bu kale onu gamdan koruduğu gibi başkalarını da âşığın inlemelerinden ve gözyaşı selinden korur (G286/5).

Cahiller, kemal ehline değer vermezlerse mazurdurlar onları kınamak doğru değildir. Onların tabiatında kemal lezzetini alma yeri yoktur, her nefse tabiatına uymak hata değildir (MKT3/1-2).

Aşk ehline melameti terk et diyen Allah'ın takdirinin değişmesinin mümkün olmadığını bilmelidir (G1/5).

Şair, melamet taşından güven içindedir çünkü delilik zinciri onun çevresini kuşatıp ona demirden bir kale yapmıştır (G7/2). O, melamet taşından bedeninde yaralar oluşmasından dolayı gurur duyar çünkü o sevda pazarının memurudur, o yaralar da süsüdür (G23/3). Şair, kendisine seslenir ve melamet yolundan ayak çekmesini ve çektiği efganları unutmasını tavsiye eder (G41/7). O, melamet ülkesinin sultanıdır; ah yıldırımı altın tacı, gözyaşı da fildişi tahtıdır (G51/7). Şair, kan yutup sabredebilse rezil olmayacaktır. Onun melamet çekmesinin sebebi boş yere efgan etmesindendir (G72/5).

Aşk, melamet taşından şaire kale yapmazsa can nakdini gam yağmasından korumak mümkün değildir (G14/6).

Selamet ehli, sevgilinin yüzüne asla bakmamalıdır, şairin durumuna bakıp melametten çekinmelidir (G59/3).

Dudağı şirinlerin şevki ile şair asrın Ferhat'ı olmuş, yanında toplanan melamet taşları da Bisütun'udur (G87/6).

Herkes şairin melamet hususunda Mecnun'dan ileride olduğunu söyler ki Mecnun da bunu inkâr etmez (G92/7).

Şairi melamet eden dertsizler, delilik pazarının rüsvalarında şan şöhret bulunmadığını bilmelidirler (G108/7).

Şairin melamet çekmesi sebepsiz değildir; kendinden haberi olmadığı için meşrebini riya ehlinden saklamaz (G110/7).

Âşıklar, uzun yıllardır melamet mahallesini beklerler; onlar irfan sultanının askerleridir ki velayet beklerler (G114/1).

Melamet ehlinin kınamalarından âşıkta noksan meydana gelmez; parlak şimşeği çerçöp hücumu defedemez (G120/5).

Melamet kuşu (G129/2), seng-i melamet (G149/6, G211/1), melamet taşı (G278/6), melamet hançeri (G212/7), melamet gevheri (G213/7), melamet odu (G237/7), bazar-ı melamet (G269/5), zülf-i melamet (G284/1), milk-i melamet (G286/3), melamet dağı (MSMT12/1), kûy-ı melamet (MSMT12/1) kelimenin yer aldığı tamlamalardır.

Nazar

Kelime çoğunlukla bakma, bakış, görme, düşünerek bakmak anlamlarında kullanılır (K1/27, K1/73, K4/11, K12/28, K14/V/4, K14/IX/6, K21/16, K22/8, K31/7, K38/21, K42/8, G27/3, G27/4, G32/3, G57/1, G79/5, G83/7, G126/4, G145/3, G155/2, G195/4, G205/5, G235/6, G238/5, G242/2, G263/3, MSMT2/II/2, MSMT3/5, MSMT6/3, MSMT11/6, R19). Sahib-nazar, nazar ehli, erbâb-ı nazar, bülend-nazar gibi kullanımlarda akılla hakikate ulaşmanın mümkün olduğunu kabul edenler, üstün akıl sahipleri, sevgilinin yüzüne bakmaktan kendini alamayan âşıklar anlamı ile ele alınır (K1/47, K6/24, K10/45, K15/15, K23/13, K27/22, K34/24, G12/6, G81/1, G110/1, G145/3, G176/6, G235/4, G235/6, G247/3). Kat-ı nazar kılmak ilişki ve alakasını kesme/dikkate almama (K31/32, G196/6, G201/5); biriyle

nazarı olmak, onun tarafından özel ilgi görmek/ondan şefkat görmek (G16/10, G83/6); nazardan sürmek, gözden uzaklaştırmak/görüş açısının dışına çıkarmak (G202/3); nazardan salmak, gözden çıkarmak/önem vermemek (G275/7); nazar salmak, elinden tutmak/yardım etmek/korumak (MKT5/9) anlamlarıyla divanda kullanılır.

Kelimenin tasavvufi anlamı olan Allah'ın nuru ile bakmak; velilerin ve şeyhlerin müritlerin kalbini ve ruhu olgunlaştırıcı bakışı gibi anlamlarla divanda karşılaşılmamıştır.

Hz. Ali öfke ile baktığında aslan taş olur (K7/15). Melek onun iltifat gözünden nazar bulsa tam akıl kazanıp insan olur (K7/18).

Şaire kimseden nazar feyzi ulaşmaz çünkü bedeninin zayıflığı onu nazarlardan gizler (K17/13).

Memduh, toprağa nazar bırakması durumunda havas ile toprağı tam ayarlı altın kılar (K27/16).

Memduhun ikbalinin alnı saltanat nurunu nazar ehline aşikar eder (K33/35).

Allah'ın aşkının göstergesi Yakup'ta gam ve elem; onun nazarının neşesi Yusuf'ta sevinç ve güzelliktir (G2/5).

Sevgilinin nazarının feyzi ölü bedene hayat verir (G39/1). Sevgilinin nazarının feyzi âşığın gözyaşına düştüğü için âşık onu her servinin ayağına akıtır (G179/4). Âşık keman kaşlı sevgilinin kirpiklerinin okunun şehididir; ondan bakış feyzi bulmuş ve onun kurbanı olmuştur (G201/1).

Âşığın gözyaşı sevgilinin eşiğinin taşını kan ile yıkar; o temiz kalpli olduğu için nazarının feyzi taşı lal eyler (G187/1).

Nefs

Nefis kelimesi farklı anlamları ile divanda yer alır. Eski tıptaki karşılığı can veya ruh (K1/29); benlik veya kişi (K1/71); kötü arzuların merkezi (K14/V/3) gibi anlamlarla karşılaşırız.

Tasavvufta kelime daha çok kötü, çirkin ve bayağı duyguların ve arzuların merkezi veya bu arzular için insanı yoldan çıkaran unsur olarak ele alınır. Kişi Allah'a giden yolda nefsi ile mücadele etmeli ve onu eğitmelidir. Bunun yolu da çile çekmek ve riyazettir. Şair, fakr yolunu tuttuğunda yaratılışı tabi olmaz, nefsi de boyun eğmez (G108/1).

Nefsin hevasına uymak divanda hoş karşılanan bir durum değildir (K14/V/3, K32/5). Nefsin hevasına uyup bir ülkeyi yıkmak olmaz (G113/4). Kişinin nefsinin isteklerine uyarak yemek içmek peşinde ömrünü harcaması doğru bulunmaz (MKT17/1).

Saltanattan amaç eğer gönlün istediğini yapmaksa kişi nefsine tabi demektir ki bu hâli ile saltanat adı altında emir kulluğu yapılmış olunur (G140/2).

Şairin nefsi heva ve hevesini dünyadan götürmeli, beyhude makam ve yükselme peşinde koşmamalıdır (G293/6).

Cahil tabiatında olgunluk tadından eser yoktur; her nefse tabiata uymak hata değildir (MKT3/2).

Pir

Divanda kelimenin hem mürşit hem de yaşlı (K1/44, K12/32, K22/11, K25/3, K29/18, MSMT1/VI/3, R66) anlamına rastlarız.

Pir-i mugan kelimenin en çok kullanılan tamlamalı hâlidir (G58/2). Pir-i muganın irşadı rehber olduğu için şairin amacına ulaşmasına şaşılmaz (G23/8). Pir-i mugan yeminler içerek şarap içmeden mağfiret kapısının açılmadığını ifade eder (G85/3). Dünyaya gelenin kendinden haberi yoktur; pir-i mugan ayıkları meclisten dışarıya bırakmaz (G262/5). Zâhit, şarap düşkünlerini çok eleştirmemelidir çünkü pir-i muganın kerameti birçoklarını yıkmıştır (G286/6). Pir-i mugan âşıkların hizmetteki eksikliklerini affeder (G289/7). Pir-i muganın dergâhı şairin ümit yeridir; şair onun kölesi, o da şairin padişâhıdır (MSMT1/VII/4). Zevk noksanı şair için bir afet olduğundan meyhane piri onu eksik bırakmamalı ve birçok kadeh ile onu kâmil kılmalıdır (G276/7).

Şair, meyhanenin ziyaretçisidir ki meyhaneci secdesi ibadeti, aşk piri, can nakdi adağı, tevekkül niyetidir (G203/1).

Pir, irşadı ile her amelde özen göstermek şaire göre hoştur (K14/IV/3).

Riya

Şaire göre riyasız yapılan dua etkili olur (K11/VII/8). Duanın riyasız yapılması gerekir (K34/21).

Zâhit, riyakârdır. Şarap şişesinin, zâhit gibi, dışı takva ile içi haram ile doludur (K16/11-12). Riya gözyaşları ile kendisini hal ehlinin arasına katar (G12/8). Riyakâr zâhidin semaından bir şey elde edilmez (G78/5).

Fuzûlî, çok nasihat verilmesine rağmen zühdden vaz geçmemiş ve riyayı terk etmemiştir (G107/7). Şair, riyakâr ibadeti bırakmalı, tövbe etmeli ve dinin yasakladığı işlerle meşgul olmamalıdır (G167/7). Mescitte sakin olan kişi hasırında riya kokusundan başka bir şey bulamaz (G263/2). Riya ehlinin yürüyüşünden bir sonuç elde edilmez, onun için şarap içip sarhoş olmak gerekir (MSMT10/5).

Şairin mizacında gururdan, fiillerinde de riyadan eser bulunmaz (K38/3). Çünkü o riya renginden bir safa bulmamıştır (G67/7).

Şairin melamet çekmesi sebepsiz değildir; kendinden habersiz olduğu için meşrebini riya ehlinden saklamaz (G110/7). Aşk şairin hâlini değiştirdiği için onu kınayan riya ehli şairi tanıyamaz olmuştur (G150/6). Aşk, riya erbabından şairin gönlünü arındırmış; fakr onu bağlılık sebeplerinden kurtarmıştır (G203/6).

Şair, sâkînin mezesini ve kadehini bilmektedir; tövbe etmesi durumunda riya ve hileyi de öğrenecektir (G124/5).

Hâkimin, zatında tama, fiillerinde riya olmamalıdır (K40/8).

Huy güzelliğinin olgunluğu, taarruzdan uzak durmaktır çünkü riya ehline çok itiraz etmek riyadandır (G71/7).

Sabır

Fuzûlî, ızdırabı aşkın önemli bir unsuru olarak gördüğü için sabır, kişinin bu yoldaki en önemli yoldaşıdır. Acılara tahammül etmek ve sabır göstermek insanın derecesini yükseltir, onu olgunlaştırır. Âşık/şair/insan her türlü derde, sıkıntıya ve acıya sabretmelidir (K18/41, K38/2, R27).

Mihnete sabreden rahat bulur, Hz. Yusuf da saltanat tahtından önce zindana düşmüştür (K7/5). Kişi, bütün zorluklara ve cefalara sabretmelidir (MSMT3/9). Sabır ile her zorluk kolaylaşır (K7/6, G170/4). Devran şaire seslenip musibete sabretmesini söyler (K18/36). Sabır her derde zaman ile deva olur; sabır sahibi ne istiyorsa onu elde eder (K33/1). Sabreden maksadına erişir (K33/7). Zamanın geçişinden derde esir olanlar, sabrederlerse dermanlarını zamandan bulurlar (K35/4). Feleğin dönüşünün inceliklerini kavrayan arif; sabır, teslim ve tevekkül yolunu seçer (K35/5). Sevgilinin ayrılığına sabır ve tahammül eden ona kavuşur (G37/2, G61/6). Kader, şaire gamı nasip ettiği için onun sabretmekten başka çaresi yoktur (G261/7). Şair, hayatı olduğu sürece sabır ve tahammül edecektir (MSMT1/IV/4).

Sevgili, şairi bülbüle benzetmemelidir. Bülbülün derde sabrı olmadığı için her an bin feryat etmektedir (G88/4).

Şair, her dertsizden deva ummak yerine sabretmelidir; derdi veren dermanını da verecektir (G103/7). O, gözyaşı seliyle perişan olmamalı ve sabretmelidir (G255/7).

Zaman zaman şairin sabrının tükendiği olur. Canında karar kalmadığı için sabredemez ve kendisini incitenlerden şikâyette bulunur (K30/13).

Şair, kendisine sabır tavsiye edilmesine kızar çünkü ona göre aşk olan yerde rahat ve sabır olmaz (G31/6). Sevgiliyi görünce ah etme sabret diyenlere şair, bu işin zor olduğunu ifade eder (G98/4). Şaire sabır tavsiye eden bu merhem ile kimin yarasının iyileştiğini de söylemelidir (G279/7). Ondan sabır, sebat, cevir ve kahır az istemek gerekir çünkü onu sevgilinin dert ve gamı çaresiz bırakmıştır (G290/7). Sevgiliyi görünce âşığın iradesi, boyuna bakınca sabır ve kararı elinden gider (G76).

Sevgilinin gam sürüsü şairin ömür nakdini yağmalamış, sabır ile der derde ilaç bulmak mümkün olmamıştır (R12).

Şair, sabredebilse kan yutup sabredecek ve efganlar çekip insanlara rezil olmayacaktır. Ancak sabredemez (G72/5). Sevgilinin gamı öyle bir şerbettir ki içtikçe şairin sabrı eksilir (G101/6). Şair, sabır yolunu ve selamet tedbirinin lezzetini bilmez; aşk ve melamet ona sabır ve selametten daha iyi gelir (G211/5).

Şairin sevgili ile ağyarı birlikte görmeye sabrı olmadığı için o, gurbeti terk edip memleketine gidemez (G186/5).

Felek şairin sabrını alıp yüz bin bela verir; az olan bir malın değeri yüksek olur (G103/1).

Şairin sebat ve sabırda çelik gibi görünen gönlü sevgilinin ayrılık ateşini görünce mum gibi erir (G197/4). Sevgiliden ayrı düşmek âşığın sabrının tükenmesi için yeterlidir (G229/7). Sevgilinin yüzünden ayrı olduğunda sabretmek isteyen şair bunun çok zor olduğunu görür (MSMT1/III/2).

Şair, selamet köşesinden, sabır mahallesinden geçmelidir; feragat olmayan yerde sefer ikametten yeğdir (G211/7).

Şairde bin dağ/yara gören sabır ve sebatını Ferhat ile kıyaslamamalıdır çünkü Ferhat bir dağ ile aciz olmuştur (G224/4).

Sevgili âşığın gözyaşına acımalıdır; çünkü gözyaşı sevgilinin zulmüne sabredip bağrına taş basmıştır (R37).

Sır/Esrar/Raz

Gizlilik, gizem gibi anlamlara gelen sır tasavvufta farklı anlamlarda kullanılır[138].

Sır, esrar ve raz ile bir takım tamlamalar kurulur. Bu tamlamalar hem kelimenin anlamını sınırlar hem de niteliğini ortaya koyar: esrar-ı mübhem (K21/22), esrar-ı hikmet (K35/3), raz-ı aşk (G111/1), genc-i esrar-ı muhabbet (G114/4), raz-ı dehr (MSMT2/III/1), keşf-i raz (R11).

Sır, esrar ve raz kelimeleri divanda daha çok aşk ve ilgili haller çerçevesinde ele alınır. Aşk bir sırdır ki âşık onu göğsünde saklamalı ve yabancılardan gizlemelidir (K8/24, G111/1, G244/7). Aşk sırrının açığa çıkması, âşığın kınanmasına ve sevgilinin dillere düşmesine sebep olur. Çoğu zaman âşığın rüsvalığı, gözyaşı, ahı, inlemeleri, ciğer kanı, ciğer yaraları, çıplak ve zayıf bedeni onun bu gizli sırrını açığa vurur (G131/5, G154/4, G236/6, G281/2, G283/2). Âşığın yüzündeki gönül kanının nakşı gizli sırrını açığa çıkarır (G67/4).

Derin sırları başkalarına yaymak doğru değildir, çanın günahı bu olduğu için sürekli asılır (G121/2). Şairin, sevgili için dünya ve ahiretten geçtiği yayılmıştır; iki kişi arasında olan sırrın yayılacağını söyleyenler doğru söylemişlerdir (G137/4). Kişinin arkadaşı dilsiz de olsa canını vermeli ondan sırrını saklamalıdır; sırrını rüsva Mecnun gibi dillere düşürmemelidir (G158/4).

Bununla beraber şairin tam aksini ortaya koyduğu beyitler de vardır. Âşık olan, rindlik ve rüsvalıktan tiksinmemelidir çünkü zaman, aşk sırrını gizli istemez (G115/6). Şairin, sevgilinin aşk şarabı ile sarhoş olduğu, elden gizli kalmaz; sarhoşun sırrını gizlemesi akla aykırıdır (G125/5). Sevgilinin aşkının sırrını halktan gizlemek mümkün olmadığı için onun âşıkları dünyada rüsvadır (G152/5).

---

[138] "a. Mana itibariyle mevcut olan var-yok arası kapalılık. b. Hakk'ın gaib hale getirip halka bildirmediği şey. c. Ruh gibi insan bedenine tevdi edilen bir latife. Kalp, ruh ve sır sıralamasında sır ruhtan sonra gelir ve ondan latiftir. … d. Gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlar, tasavvufi duygular ve bilgiler. e. İrade sıfatı, ilahi irade. f. ilahi cecbe."
Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005, s.317.

Sevgilinin ağzı varla yok arasında olduğu için sırdır (K5/3, G136/3, G178/4, G215/5, G247/6, G261/6). Onun sırrını türlü haller, sözler, varlıklar açıklamaya çalışır. Sevgili konuşup dudağının sırrını şairden başkasına sormamalıdır; bu gizli nükteyi sırra vakıf olandan sormalıdır (G100/2). Söz, sevgilinin ağzının sırrını her dem halka açıklar, bu nasıl bir sırdır ki her an söz yoktan var olmaktadır (G116/1). Sevgilinin ağzının sırrını bilmek zordur; onun ağzının yok olduğunu söyleyenler doğru söylemişlerdir (G127/1).

Şair, sevgilinin belinin fikri ile kıl gibi zayıflamıştır ancak o sırra bir açıklama yolu bulamamıştır (G54/7).

Güzellik sırlarının keşfi sevgilinin kılıcının cevherindedir ki başlardaki sevda onun yüzünden örtüyü alır (G26/4).

Sevgilinin gamı âşığın kanını döktüğünde âşık onun gönülde yerleşmiş olduğunu anlar. Halvet çekmek batın sırlarının keşfini sağlar (G66/4).

Şair, sevgilinin kapısında makam tutmak ister ancak bu sırrı kimseye açamaz gizli tutar (G70/7).

Sabah rüzgârı her goncaya şairin âşıklığının sırrını söylemiştir (G77/1). Bu öyle bir sırdır ki şair, sevgilinin aşkını sırrını kimseye söylememesine rağmen onun sevgiliyi sevdiği şehirde yayılmıştır (G96/2).

Söz, sırlar hazinesinin koruyucusudur; her an açıklama ipliğine sırlar incisini bin bin çeker (G116/5).

Şairin tabiatının papağanında yüz fesahat gizlenmiştir ki ona ayna tutana şair gizli sırlarını açacaktır (K29/4).

Şair, uzletin gizli evinde iken fakr onun sırlarını keşfedip onu âleme rüsva eder (K33/53).

Memduhtan başka sözün sırrına vakıf olan bulunmadığından memduh da ona iltifat etmezse kimse etmeyecektir (K33/56).

Şair, kendisini şarap küpü gibi bir köşeye çekmelidir böylece ansızın hakikatlerin sırlarının kaşifi olabilir (G147/7).

Lale, bir şekilde iç sırlarını keşf etmiş ve toprağın gönlünde belirsiz bir remiz kalmamıştır (K19/3).

Gonca gibi namus erbabının sırrının yakası açılmış, gül bahçesini gezme isteği temkin ehlinden vakar almıştır (K39/4). Toprağın halvet yerinin sakinleri galiba takdirden ruhsat almışlar ki hikmet sırlarını açıklarlar (K39/13).

İlim, karanlık ve bilinmeyen hususların aydınlanmasına ve bilinmesine sebep olur. Bu yönü ile ilim, sırları ortaya çıkarır. İlim ehli, eşyanın sırlarına vakıftır (K6/18). Memduh, ilimdeki derinliği ile bu sırlara ulaşmıştır. Onun kalemi, Hak ehline sırlar hazinesinin anahtarıdır (K30/18-19). Memduhun hükümlerinin sureti, hikmet sırlarına ayna tutar (K39/23). Görünürde beşeriyette ortaklık çok olsa da hakikat sırlarını ancak bilgin gönüller anlar (K33/15).

Allah, adalet sırrını önce ve sonra ortaya çıkarıp âleme iki adil Süleyman hâkim etmiştir (K10/57).

Hilafet sırlarının hazinesi, memduha tevdi edilmiştir; idrak ehlini suretler manaya vakıf eder (K33/36).

Musibet ortadan kaldırılmış, yerine o musibetten elde edilen Hak hikmetinin sırlarının incelenmesi kalmıştır (K18/40).

Gül, sırlar hazinesini irfan ehline açarak bütün akıllıları hâline hayran eder (K8/13).

Kerbela şehidi, Bağdat'ta Hak sırrını açığa çıkarmıştır. Yalan ve doğrunun incelenmesi için kıstas buradadır (K10/9).

Bu mavi deniz her saat binlerce dalga ortaya çıkarır; akıl sahiplerine bir bir gizli sırları keşfettirir (K17/1).

Vahdet sırrının halvet sarayına giren kişi, âşığı maşuktan, maşuğu âşıktan ayırmaz (G1).

Dünya ehline ilminin sırları gizli kalmasın diye Allah'ın hikmeti kâfirler içinde peygamberler ortaya çıkarmıştır (G4/6). Allah'ın kâmil varlığı hikmet sırlarının kaynağıdır; kaynağı Allah'ın zatı olan eşya onun sıfatlarının görünme yeridir (G251/1).

Hz. Peygamberin marifetinin habercisi, hal diliyle daima Hak ehline hakikat sırlarını gönderir (G5/5). Cebrail'in vasfı onun hizmetini görmeyi kabul etmiş, Hak sırrının keşfine ondan ferman yetmiştir (G6/5).

Sufi

Şarap şişesi meyhanelerde gezse de kınanmamalıdır çünkü o Beytü'l-Haram'ı ziyaret eden temiz kalpli bir sofidir (K16/13). Şarap sürahisi temiz kalbi ile bir sofiye benzer ki sürekli secdesinde samimiyet ve doğruluk eserleri görünür (K23/8).

Sevgilinin zülfünün küfründen âşığı men eden sofi insaf etmelidir (G17/6). Felek, o gece sufi gibi huzur bulup yerinde duramayarak mecliste rakkas olmuştur (G132/3). Riyakâr sufi iki yüzlülük denizinde bir çöptür ki devran tutup sema eder (G137/3). Cahil sofi, ney sesinin haram olduğunu söylemiş ve şeriata aykırı bu sözü ile İslam'ın namusunu yele vermiştir (MKT37).

Şeyh

Şeyh; ihtiyar, Arap kültüründeki kabile lideri anlamları ile divanda kullanılır. Tarikat lideri anlamı hissettirilir.

Basra'da mekân tutan ve türlü karışıklıklara sebep olan Şeyh Al-i Kaş'am, şerriyle bir şeytandır (K14/V/1). Osmanlı ordusunun Basra'yı fethetmesi ile beraber Basra şeyhinin bahtı saltanat tahtında uyur (K14/X/1).

Şeyhler meyhaneden mescide yüz döndürürler, tarikatsızlar doğru yoldan azarlar (G96/3).

Şair, bir rubaisinde şeyhi redif yaparak şaraba olan ilgisini ve bu ilginin sebebini açıklar.

Mey şevḳı olupdur baña ᶜādet ey şeyḫ
Geldükçe bu şevḳ olur ziyādet ey şeyḫ
Ḫoşdur baña mey saña ᶜibādet ey şeyḫ
Re'y ile degül ᶜışḳ ü irādet ey şeyḫ

R18

Sema

Riyakâr zâhidin semaından bir şey elde edilmez; sarhoş rindin şarap içip oynaması daha güzeldir (G78/5).

Riyakâr sufi iki yüzlülük denizinde dönen bir çöptür ki devran tutup sema eder (G137/3).

Takva

Temizlik, vera, zühd ve takva ile memduhun güzel yürüyüşünün binası daima sağlamdır (K15/24).

Şarap şişesinin, zâhit gibi, dışı takva ile içi haram ile doludur (K16/11-12).

Hüküm, ilim, seyitlik ve takvanın bir arada bulunması çok nadirdir; memduhta bunlar bir araya gelmiştir (K38/30).

Şair, zühd ve takvadan şarap kadehini terk etmiştir, bilen kişilere bu açıktır ki o bu işi cehaletinden yapmıştır (G94/5).

Şair, içkiyi takvadan değil, sarhoş olup sevgiliye olan aşkını halk içinde ansınız açıklama korkusundan terk eder (G125/3).

Ahiret ülkesine seyahat etmek lazım olduğundan şair, takvadan el çekmiş şekilde dolaşmamalı meta biriktirmelidir (G137/7).

Vaizin küfrü şairin rüsvalığından kıyaslanmalıdır çünkü vaizde doğruluk olsa şair de takvayı kendine şiar edinecektir (G186/6).

Tarikat

Şeyhler meyhaneden mescide yüz döndürürler, tarikatsızlar doğru yoldan azarlar (G96/3).

Servin başı sevgilinin boyuna hizmet için eğilmez; o yabandan gelen tarik ehlinin yürüyüşünü/tarzını bilmez (G278/1).

Tecrit

Her şeyden vazgeçmek ve her şeyi terk etmek tecrit ülkesidir; kişi malını terk etmeli ev barkından geçmelidir (G49/3).

Aşk diyarında tecridin terki seçilmelidir çünkü fakr pazarına fena sebeplerinden revaç olur (G51/5).

Âşıklar, tecrit yolunun kervanıdır, tehlike korkusunu çekip bazen Mecnun bazen şair sıra ile nöbet beklerler (G114/6).

Kişi, Hz. İsa gibi âlemde bir gün görmek isterse, dünyaya bağlılık karanlığını tecrit güneşinin doğduğu yer yapmalıdır (G158/2).

Şair, delilik elbisesini giyip fena ülkesini vatan tutmuştur. Tecrit ehli olduğu için cübbe ve gömlek kabul etmez (MSMT5/1).

İnsan hırs avucu ile dünyanın eteğini tutsa zamane onu deniz gibi acı bahtlı yapar; tecrit ile bir şeye bulaşmadan âlemden çıksa onu felek Mesih gibi güneşe çift eder (MKT31).

Terk

Divanda kelime çoğunlukla bırakmak, vazgeçmek anlamı ile ele alınır. Bu anlamı ile tamlamalarda kullanılır (K5/23, K20/31, K24/30, K32/5, K33/37, K35/26, K39/2, G1/5, G14/4, G18/7, G32/2, G32/4, G38/7, G40/5, G41/3, G48/3, G50/4, G54/2, G56/5, G62/1, G62/6, G67/6, G74/7, G77/7, G81/5, G89/6, G94/5, G107/7, G109/1, G118/4, G125/3, G133/2, G133/7, G145/2, G148/3, G150/2, G167/7, G173/9, G180/3, G182/7, G186/1, 186/5, G198/5, G201/3, G204/4, G223/1, G242/3, G244/5, G252/7, G258/1, G266/7, G286/2, G293/2, G293/7, MSMT5/2, MSMT11/4, MKT39/2, R25, R35, R44, R45, R51, R60).

Terkin tasavvufta dört şekli vardır: terk-i dünya, terk-i ukba, terk-i hesti, terk-i terk[139].

Tasavvufi anlamda daha çok dünyanın terki işlenir. Terk ehli, fakr içinde olsa bile zamanın Süleyman'ı olur (K17/5). Şair için fakr ülkesi taht, âlem terki taçtır (G21/1). Feragat evi tecrit ülkesidir; insan malı terk etmeli ve ev barktan geçmelidir (G49/3).

Şair, sevgilinin kolunun zevkiyle âlemi terk etmiştir; omza alışmış bir kuş sahraya meyletmez (G68/5). O, aşk derdinin hastası olduğu için amacı dünyayı terk etmektir çünkü bu hoş olmayan ülkede bekledikçe zahmeti artar (G101/4). Şair, zevk istiyorsa dünyayı terk etmelidir (G189/7). Gönül, çabalayıp dünyayı terk etmeli ve gaflet uykusundan uyanmalıdır (G236/5).

Zâhidin talihsizliği onun dünyadan nasibini kesmiştir yoksa o kendi iradesi ile dünyayı terk etmemiştir (G258/6).

Arif olan beka feyzini tutmalı ve fani olan bu sureti ve geçici bu nakşı terk etmelidir (MKT29/3).

Kişi aşk diyarında terk ve tecridi seçmelidir, çünkü fakr pazarına revaç fena sebeplerindendir (G51/5).

Akıl teklifi gönül aynasını kederlendirir; o korkusuzlar hoştur ki onlar nam, şan ve ünü terk etmişlerdir (G89/3).

Şair, fena ve fakra gönül verip itibarı terk etmiştir (G199/4). O, delilik feyziyle bağlarından kurtulmuştur; kemal ve fazilet terki onun kemal ve faziletinin

[139] Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005, s.353.

rütbesidir (G99/3). O, terk ehlinin kuludur, onlar şaire canından aziz gelir; Yusuf ise kendini beğenmiş olduğundan onunla pazarı yoktur (G106/5).

Vahdet

Basitlere vahdet mahremiyetinin şerefi; bileşiklere cüzlerin birleşmesinin kabulü Allah'tandır (K1/54).

Memduh, vahdet yolunda amaçlanan durağa erişmiş; Allah'ın yardımı yoldaşı olduğu için sevgiliye/Hz. Ali'ye kavuşmuştur (K20/22).

Hz. Ali müminlerin emîridir ki vahdet halvetinde Cebrail onun kapıcısıdır (K20/27).

Şarap sürahisi öyle bir şâhlar şâhıdır ki vahdet meclisinde Hızır da İsa da ondan kâm umar (K23/10).

Şair, vahdet halvetinde; bülbülün güle kavuşması, kendisine de memduhun yüzünün nasip olması için dua eder (K28/16).

Vahdet vadisi hakikatte aşk makamıdır ki o makamda sultandan dilenci ayırt edilemez (G1/3). Vahdet sırrının halvet sarayının mahremi olan kişi, âşığı sevgiliden, sevgiliyi âşıktan ayırt etmez (G1/4).

Zâhit, muvahhitleri inkâr etmemeli, vahdet şarabını kötülüklerin anası sanmamalıdır (G46/3). Sâkî, kimi ayık görse ona şarap vermelidir; şair de vahdet şarabı ile sarhoş olmuştur (G208/7).

Şairin meskeni, vahdet meclisinin yeri olduğundan bu dünyadan geçmelidir (G49/7).

Deli gönlü sevgilinin saçının zincirine bağlı olan kişi vahdet vadisinde kaybolmaz (G284/6).

Velayet

Sultan Süleyman, hilafette velayet ehlinin himmetli serdarı; velayette hilafet tahtının devletli sultanıdır (K11/V/2).

Bağdat, velayet incilerinin madenidir (K20/3).

Hz. Ali, şâh-ı velayettir. Şair, şâh-ı velayetin memduhun düşmanlarını taşa döndürmesi için dua eder (K20/12).

Âşıklar, uzun yıllardır melamet mahallesini beklerler; onlar irfan sultanının askerleridir ki velayet beklerler (G114/1).

Vera

Temizlik, vera, zühd ve takva ile memduhun güzel yürüyüşünün binası daima sağlamdır (K15/24).

Memduh kendisine verayı öyle huy edinmiştir ki kaza onun sabit ayağını İslam'ın âdetine sağlam bir direk/esas kılar (K25/34).

Bir vera ehli yüz yıl ibadet etse de bir saatlik adalet kadar Allah'a yaklaşma neticesi elde edemez (K40/12).

Şair, vera ve zühde alışmış, hâlini bilmeyip vaktini boşuna geçirmiştir (G39/7).

Vaiz, cehennemin özelliklerini anlatmaktadır; vera ehli onun meclisine gitmesi durumunda cehennemin ne olduğunu görecektir (G124/3).

Vera ehli, şarap zevkini bilmez; şairi kınayan ve şaraptan men eden kişi, hikmeti inkâr etmiştir (G151/7).

Vera ehli, mescit yolunu tutar, şair meyhane yolunu tutmalı ve bu yoldan şaşmışlara uymamalıdır (G240/7).

Zühd ve veranın amacı hurilere kavuşmaksa, zâhidin şairi güzel yüzlülerden men etmesinin anlamı yoktur (G259/6).

İnsan ne zamana kadar nefsinin emellerine uyup yemek içmeyi hedefi hâline getirecek; zühd ve veradan nefret edip Allah'a ibadetten tiksinecektir. Böyle insanın mabedi sabah akşam mutfak, ziyaret yeri de tuvalettir. Allah insanı bunun için yaratmamış ve ona bunu emretmemiştir (MKT17).

Şairin zühd ve vera konusunda iddiası yoktur; o daima temiz bir yüz ve saf şarap ister. Şarabı ve sevgiliyi terk edemez; bunu ondan istemek boşuna konuşmaktır (R51).

Yakin

Kelime çoğunlukla divanda kesin bilgi, kesin kanıt anlamları ile kullanılır. Tasavvufi anlamını çağrıştıran sınırlı sayıda kullanımla karşılaşırız.

Memduhun kâmil varlığı Hak feyzine aynadardır; onun eşiği yakin erbabının ihtiyaçlarının kıblesidir (MKT5/1).

Yokluk

Gül, yokluk uykusundan sebepsiz uyanmamıştır; onu uyandıran bülbülün inlemeleridir (K8/34). Gül, yine açılıp dünyayı neşelendirir, yokluk bağının gülü varlık çemeninin süsü olur (K19/1).

Memduhun her okunun sesi yokluk ülkesinden bir haberdir (K14/VI/2). Memduhun lütfu varlığı korumayı amaç edinse, feyiz binası ile yokluk yolu kapanır (K15/29).

Fuzûlî, sevgilinin dudağının yâdıyla yokluk yolunu gözler; bir tedbiri vardır ancak açık etmez (G14/7). Fuzûlî aşkın taşkınlığını görüp yokluk ülkesini gözetmeli ve köşeye çekilmelidir çünkü havanın itidali kalmamıştır (G270/9).

Gönül, yokluk yolunu tutup sevgilinin ağzından kâmını bulmuştur (G212/2).

Şair, tuzağa düşmüş bir avdır ki, ecel bulunduğu yerden yokluk sahrasına binlerce pencere açmıştır (G249/2).

Can ten gemisinin hareketi ile kenarı yokluk olan aşk denizinden çıkmak ister (G279/4).

Sevgilinin yüzünün mumunun parıltısı, kıyamet güneşinin ışığı; dudağının hokkasının sözü yokluk uykusunun efsanesidir (G284/5).

Dünya yokluk denizine dökülen bir seldir. İnsanlar o sele düşmüş çerçöptür. Sel aktıkça çerçöp döner, denize ulaşmadan bir nefes rahat mümkün olmaz (MKT30).

Zikir

Zikir, divanda daha çok anmak, hatırlamak, tekrarlamak anlamları ile kullanılır (K14/VI/1, K16/8, K17/32, G50/6, G92/1, G192/7, G198/4, G238/4). Bu anlamıyla bir takım tamlamaların içinde yer alır: zikr-i şifa (K1/76), zikr-i muhabbet (K2/8), zikr-i hümayun (K12/20), zikr-i la'l (G55/3), zikr-i leb (G70/3, R15), zikr-i leb-i la'l (G87/1), zikr-i cemal (G174/7).

Bir sözü söylemek, tekrarlamak anlamı çoğunlukla peygamber, sevgili ve memduh için de kullanılır. Allah'ı zikretmek ve tasavvufi anlamda zikir divanda pek kullanılmamıştır. Hz. Peygamberin natının zikrini hata ehli derman bilir (K3/25). Şair, dili olduğu sürece memduhun zikrinin dilinden gitmemesini arzular (K11/VIII/9). Memduhun, Mehmet olan, ismini zikretmek Hz. Peygamberin zikrinin sebebidir (K26/10). Hayret karanlığında memduhun zikri şairin dilinin duasıdır

(K29/1). Memduhun ayağının toprağını zikretmenin sefası rahmet cilasıdır ve dostların gönül aynasından tozu giderir (K35/14). Sevgilinin dudağını zikredince bedenden can çıkar; bu sözü tekrarlayınca beden yeniden can bulur (G48/1).

Zühd

Temizlik, vera, zühd ve takva ile memduhun güzel yürüyüşünün binası daima sağlamdır (K15/24).

Şair, vera ve zühde alışmış, hâlini bilmeyip vaktini boşuna geçirmiştir (G39/7).

Zühd ehli, cenneti sevgilinin mahallesine uygun bulurlar; şairin bir sürü cahil ile bu konuda tartışması uygun değildir (G45/2).

Şair, zühd ve takvadan şarap kadehini terk etmiştir, bilen kişilere bu açıktır ki o bu işi cehaletinden yapmıştır (G94/5).

Fuzûlî, çok nasihat verilmesine rağmen zühdden vaz geçmemiş ve riyayı terk etmemiştir; bu sebeple arsızdır (G107/7).

Şair, sâkînin mürididir çünkü onun zevk ehline lütfu süreklidir; zühd ehlinin şefkatinden bir sonuç elde edilmez çünkü sürekli değildir (G108/4).

Ramazan olunca şair, birçok gün şarap içemeyip zühd ile ansızın hu tutmaktan korkar (G231/8).

Şair, mihrabın köşesini, iyilik ve zühd yolunu tutmuşken sevgilinin şehla gözü onu kendi hâline bırakmamıştır (G254/6).

Zühd ve veranın amacı hurilere kavuşmaksa, zâhidin şairi güzel yüzlülerden men etmesinin anlamı yoktur (G259/6).

Şair, gümüş göğüslü sevgiliyi sever çünkü sitemkardır ve cefayı huy edinmiştir. Şairin ona âşık olması günah olduğu kesin olduğundan sevgili cevriyle sürekli onu men edip iyilik ve zühd yoluna rehber olur (MKT15).

İnsan ne zamana kadar nefsinin emellerine uyup yemek içmeyi hedefi hâline getirecek; zühd ve veradan nefret edip Allah'a ibadetten tiksinecektir. Böyle insanın mabedi sabah akşam mutfak, ziyaret yeri de tuvalettir. Allah insanı bunun için yaratmamış ve ona bunu emretmemiştir (MKT17).

Şairin zühd ve vera konusunda iddiası yoktur; o daima temiz bir yüz ve saf şarap ister. Şarabı ve sevgiliyi terk edemez; bunu ondan istemek boşuna konuşmaktır (R51).

3. Tabiat

3.1. Kozmik Âlem

3.1.1. Felek

Felek divanda; şekli, etkisi, konumu, dönüşü ve aydınlığı bakımından ele alınır. Felek şekli bakımından bir kubbeyi andırır. Bu yönü onun küre veya yarım küre şeklindeki varlıklarla benzerlik ilişkisi içinde ele alınmasına sebep olur. Feleğin insan kaderi, talihi ve iradesi üzerinde etkili olduğu inancı divanda feleğin en fazla değinilen yönüdür. Bu inanç sebebiyle felek olumsuz bir nitelik kazanır. İslam düşüncesinde feleğe yaratılışta bir rol verilmiş olması da feleğin varlıklar üzerindeki etkilerinden biri olarak düşünülebilir. Felekler baba, dört unsur anadır. Feleklerin dört unsur üzerindeki etkisi ile canlılar, bitkiler ve madenler meydana gelir. Feleğin yeryüzünden yukarıda olması ona yücelik, üstünlük, sonsuzluk, güçlülük anlamları verilmesinin nedenidir. Bu kullanımlarda felek olumlu bir unsur olarak yer alır. Son olarak felek rengi, parlaklığı ve aydınlığı ile zikredilir.

Dokuz felek katmanı vardır (G225/2). Şair, kendi bayağı şalını feleğin atlasından üstün tutar (G260/3).

Divanda felek için farklı sıfatlar kullanılır: pir (K8/44), zal (G229/2, MKT31), bukalemun (MSMT3/8) bu sıfatlardan bazılarıdır.

Şekil üzerinden felek habab (K1/22), kalkan (K13/10), testi (G20/2), sandık (K9/4) ile ilişkilendirilir.

Benzetme ve Mecazlar

Şair, feleği diğer gezegenlerle birlikte bir kervan olarak hayal eder (K13/9, K14/IV/7). Feleğin boyu memduhun ayağını basması için eğilmiştir (K19/42). Felek, keman boyludur. Boyunun kemana benzerliği ile o bir okçudur (K25/43, K41/3, G69/2, G248/4, MSMT11/3). Feleğin attığı oklar bela, dert, ecel ve ızdırap oklarıdır (G153/5).

Felek bir kadeh, yeni ay hazine kapısının anahtarı, yıldızlar da mücevherlerdir (G20/1). Feleğin kubbe şeklindeki yapısı ters dönmüş bir kadeh gibidir. Güneşin doğuş ve batış zamanlarındaki kızıllık da şarabı andırır. Bu bakımlardan felek kadehe benzetilir (G20/3). Felek, sabah şarabı kadehini yürütür (G54/1).

Feleğin sabah ve akşam ufku sarı ve kırmızıya boyaması divanda ele alınır. Sabah, bir ressamdır. Sevgilinin yüzünden aldığı ilhamla feleğe suret çeker (G95/5). Sabah, her gün altın kalemle felek sayfasına sevgilinin yüzünün nakşını çeker (G55/4). Felek sevgilinin güzelliği ile bazen kırmızı gözyaşı bazen de sarı yüz açığa çıkarır (G61/1).

Felek sayfadır, Allah'ın kudret kalemi onun üzerine yıldız hatlarını nakş etmiştir (G251/2).

Feleğin İnsanın Hayatı Üzerindeki Etkisi

İnsanların talihi ve hayatları üzerindeki feleğin etkisi olduğuna inanılır. O dönüşü ile hem zamanın oluşmasına hem de varlıklarda türlü hallerin meydana gelmesine etki eder. Bu kullanımda insanın başına gelenlerden bir sorumluluğu olmadığı, yaşadığı durumların feleğin etkisi sonucunda oluştuğu belirtilir. İyi ve kötü durumlar felekten gelir, bir beldeyi, makamı, malı mülkü veren felektir (K14/VII/1, K14/XI/3, K20/3, MSMT3/2). Cihanda iyi/değerli/üstün/düşünceli insanların varlığı da felektendir (K26/5). Feleğin dönmesi hayatın devamını ve zamanı doğurur. Varlığın oluşumunu sağlayan bu dönüştür. Felekten şikâyet edilir, onunla savaşılır ancak ona yenik düşülür. Onun karşısında insan çaresizdir. Bu çaresizlik rica, kahır, sitem, isyan, şikâyet, yalvarma, ilenme gibi birçok ifadenin ortaya çıkmasını sağlar. Felek için kullanılan olumsuz sıfatlardan bazıları şunlardır: mürüvvetsiz (K18/31), sözünde durmayan (K18/31), hayırsız (K18/31), gaddar (K28/18), hilekar (K39/5), mansube (G61/4), bi-rahm (G209/1), bed-mihr (MSMT7/3), vefasız (MSMT11/3).

İnsanın başına gelen kötü durumlarda feleğin ters dönüşü etkili olur. Memduh, gaddar feleği bu ters dönüşünden pişman eder (K28/18). Felek, âşığın/şairin istediği şekilde dönmediği için o da isteklerine ulaşamaz (MSMT3/4). Bu sebeple başına gelenler kendi iradesi dışında olur. Sevgilinin/memduhun yüzünü görmek ister ancak felek buna müsaade etmez (K34/27).

Âşığın başına felekten taşların yağmasının sebebi, ah baltası ile onun binasını yıkmasındandır (G72/4).

Felek, kader ahkamından ne yazarsa memduhun temiz lafızlarından güzel ibareler alarak yazar (K33/32).

Felek, ülkeye bela tayin edip o ülkenin huzurunu bozmak ister (K10/18).

Felek, şaire/âşığa/insanlara elem/gam/dert verir (K15/32, G16/10, MSMT1/II/2, MSMT5/4), cevr/zulüm eder (K17/29, K34/13, G161/9). Onları dert/gam/bela okunun hedefi yapan bir okçudur (K17/11, K25/43). Felek, feraset ehli olmadığı için vefa ehli onun cefasından sürekli feryat eder (K17/9). Felek, marifet ehlini ayaklara salıp onlara acı çektirir (MKT38/1). Talep ehline birçok gün nasipsizlik hayreti ile eziyet etmesi feleğin dönüşünün âdetidir (K33/4). Feleğin dönüşü ile âşık kan içer olmuştur (G33/1). Felek, kimin kanını dökerse yer de anında içer (G85/2). Felek, âşığın sabrını alıp bunun karşılığında yüz bin bela verir (G103/1). Gönül, soyut olduğu için feleğin değişim dönüşümünden korkmamalıdır (G208/6). Bütün bu kötülüklerine rağmen felek, doğrulara yardımcı olur (MKT40/1).

Feleğin istikamet üzere dönmesi iyi talih getirir (K14/I/1). Felek seyrek de olsa şairin istediği şekilde döner (G190/6). Şair, bunun değişmesini arzu etmez (G225/5). Ancak bu ifadelerde tarizli bir söyleyiş hissedilir.

Felek, şairi âşık olması bakımından rezil edip ona şöhret kazandırmıştır (K2/7). Feleğin sitem askerleri âşığın/şairin mamur gönlünü yağmalar (K25/25). Âşık/şair, belalara dayanmak için yine felekten yardım umar. Acılara katlanmak için felekten bedenini taş etmesini ister (K25/21). Felek, taş etse de âşığın bedeni sevgilinin kılıcına dayanamaz (G220/4).

Şair, sevgiliye olan aşkı hususunda feleğe direnir. Felek, güneşin her ışığını bir kement yapsa da onu sevgilinin yolundan kaldıramaz (G62/5).

Âşığı aşka düşüren ve bu yolda yürümesine sebep olan felektir (G13/1). Felek kanlar yutturarak âşığın gönlüne sevgilinin ayva tüylerinin zevkini salmıştır (G22/6). Âşığı bir dem aşktan uzak tutmaz (G110/4). Âşık, sevgilinin yâdıyla felekten ateşli ahlarını aşırmadan, felek ona kıvılcımlardan altın saçmaz (G14/5).

Feleğin tası kahır zehri ile doludur (G122/7). Felek, baş almaya niyetlenmeden altın taç vermez (G117/5). Felek, âşığın bağrını kan (MSMT12/3), işini de ah eder (G201/8). Âşığı ayrılık acılarına salar (G253/9).

İnsanları emellerine ulaştıran felektir (G283/1). Felek, kuru dikenden taze gül yaprağı verir (G117/6).

Leyla, sevgili ile güzellik hususunda yarıştığı için felek onu dünyaya rezil etmiştir (G129/4).

Feleğin, güneşi/iyiliği/vefası/kendisi kalıcı değil geçicidir (G204/7, G264/5, MKT36/3).

Dört unsur ve felekler Allah'ın kahrına mazhar olsa varlık ortadan kalkar (K1/60).

Feleğin âlemi düzenlemesindeki maksadı sevgili/memduhtur (K8/55). Âşığın cismi bir ipliktir; felek ona tazelik ve kuvvet verir (G12/1).

Varlığın meydana gelmesi felek sayesindedir (G291/3).

Feleğin Dönüşü

Felek döndüğü sürece âlem de varlığını sürdürecektir (K6/48, K24/40). Memduhun varlığının da felek var olduğu sürece devam etmesi (K11/VIII/1, K19/41) ve dertten uzak olması (K15/30) istenir. Memduhun devrinde felekten dönme teklifi kaldırılmıştır (G10/52). Feleğin dönüşü ile zaman oluşur (K10/69). Felek her dönüşünde bir hikmet feyzi açığa çıkarır; zamanın değişimi Tanrının sanatını ortaya çıkarır (K35/1). Feleğin dönüşüne vakıf olan arif; sabır, teslim ve tevekkülü seçer (K35/5). Feleğin dönüşü, kişiyi birkaç zaman ayrılık derdi ile hasta etse de o, her hastaya derman verir (K35/8). Felek, her sorunu zamanla halleder (K26/1).

Mevsimlerin oluşumu, toprağın yeşermesi, güzelleşmesi, çiçeklerin açması, sonra solması hep felek yüzündendir (K25/3).

Felek, âşığı kendi kararı ile koymadığı için âşık ona ahı ile inkılap verir (G11/5). Şair, gönül dumanı ile feleğin bağrını yakıp ona inkılap verir (MKT11/1). Felek döne döne ona zulmetse de âşık ondan ahının oku ile intikam alır (G13/6).

Yükseklik ve Yücelik Bakımından Felek

Felek, yükseklik-alçaklık zıtlığında üstünlük, değerlilik, yücelik, çokluk, büyüklük gibi vasıfları kendisinde barındırır (K38/41). Yaşanan acının, hatanın, güzelliğin büyüklüğü de feleklere ulaşması, feleğe etkisi ile anlatılır. Felek, bazen bir varlığın veya kavramın yüceliğini/üstünlüğünü/değerini ifade eder bazen de felek bu kavramın yüceliği karşısında alçakta kalır. Memduh ve sevgili ile ilgili unsurlar felekten üstün bir yerde konumlanırlar. Sevgilinin/memduhun yüceliğini belirtmek için felek-mikdar (K8/57), gerdun-ihtişam (K13/14), felek-kadr (K17/21, K33/23, K38/25), felek-mertebe (K21/11, K25/29), gerdun-vekar (K34/15), felek-rifat (K37/8, K39/20), felek-ray (K41/18) ifadeleri kullanılır.

Memduhun/sevgilinin eşiğinin/kapısının/ayağının/bulunduğu yerin toprağı felekten üstün ve değerlidir (K13/18). Sabah rüzgârı değer kazanıp asumana çıksa da memduhun kapısında toprak olmadığı için yeterli bir üstünlük kazanamaz. Felekler, memduhun eşiğine alınlarını sürseler şaşılmaz (K9/27). Ay, sevgilinin kapısına yüzünü sürmüş diye felek, onun yüzünü geceleri sabaha kadar yere sürter (G163/5). Güneş sevgilinin güzelliğine karşı üstünlük iddiasında bulunduğu için felek ona zeval yetirir (G166/3). Felek, memduhun dergâhının toprağını almak için gece gündüz bir ticaret tedbiri uygular (K10/61). Felek, her ne kadar kaldırsa da, âşığın kanlı yaşlarının dalgasına eteği değer (G218/4). Sevgilinin ayağının toprağı feleğe çıkmış bu da feleğe değer kazandırmıştır (G227/3).

Memduh, devlet ve ikbal göğüdür (K7/31). Felek sandığında memduha benzer bir inci yoktur (K9/4). O, feleğin şâhlarının şâhıdır (K10/39). Memduh yücelik göklerinde yer tutar (K10/44). Felek bütün dünyayı dolaşsa memduh gibi İslam için çalışan bir idareci bulamaz (K10/54). Felek dönmeye başladığı günden beri memduha benzer bir hükümdar görmemiştir (K11/V/6). Felek, memduhun değer dergâhında köledir (K11/VI/1). Tanrı, memduhu halka felekten bir misal olarak göstermiştir (K12/6). Felek, memduha tabidir (K25/29, K28/27, K29/16, K30/29-30). Felek, yeni aydan bir kılıç çekip memduha muhâlif olanları ona kurban eder (K25/30). Felek, şeriata aykırı davransa memduh onu yaptığına pişman eder (K25/27). Memduhun yaratılışı fikir atıyla felekte gezer (K25/35). Memduh, dokuz felek dairesinin merkez noktasıdır (K30/24). Ay yüzlülerle memduhun meclisi felek gibidir (K30/26). Felek, memduhun ikbalinin tesirinden talih kuvveti ister (K32/14). Felek meşşatası devlet güzelini süslediğinde memduhun yücelik sancağının ayını ayna tutucu yapar (K35/15). Felek, memduhun görüşünün tasmasına köledir (K36/13). Felek, memduhun bahtından yüce değer ödünç alır (K39/22). Memduhun askerlerinin ayak tozundan feleğin yüzü misk renkli olur (K14/IV/1). Savaş meydanında askerlerin çıkardığı sesler feleği sağır eder (K14/IX/5).

Felek sevgiliye ulaşmak istediği için gece gündüz durmadan gezer (G29/5). Felek sevgilinin güzelliği karşısında güneşi yere/taşa çalar (G32/5, G224/6). Sevgili, feleğin ayından ve güneşinden üstündür (G246/1). Güneş, ayıpları gösterdiği için felek onu yere salar (MKT6/2).

Âşığın/şairin ahları feleğe ulaşır, onu yakar, kaplar, aydınlatır (G166/5, G208/3, G223/6, G224/2, G241/4, G256/1, G280/2, G281/1, R31). Bu anlatımla âşığın ahının gücü ve acısının yoğunluğu ifade edilir. Gönül ahının dumanı felek aynasına toz salar (K10/20). Şair, gözyaşı dalgalarını feleğe ulaştırmış, felek üzerinde olan yıldızları girdaba gark etmiştir (G25/5). Gönül dumanı feleğin gözünü tutmalıdır; aksi takdirde âşığın gözyaşı onu hayrette bırakacağından dönmeyi terk eder (G32/4). Âşık, sevgilinin boyunu görüp gönül dumanını feleğe çekmiştir (G35/2). Âşığın ah yıldırımından felekteki yıldızlar yanmıştır (G87/3). Âşığın ahı feleğin boynunda kementtir (G217/6). Felekteki yıldızlar âşığın ahının çıkması için açılmış pencerelerdir (G220/1). Şairin ahı, feleğin yedi takını altüst eder (G226/7).

Âşığın feryadı o kadar çoktur ki feleğe ulaşır (G241/1, G287/4). Onun inlemeleri feleği karartır (G232/7). Felek, âşığın inlemelerini işitir (G283/5).

Aydınlık Olması Bakımından Felek

Feleğin aydınlığı ile sevgilinin/memduhun parlaklığı arasında ilgiler kurulur. Bu ilgilerde ikisi arasında benzerlik kurulduğu gibi sevgili/memduhun bu bakımlardan üstünlüğü de vurgulanır.

Feleğin rengi mavi, laciverd (K42/21) ve yeşil (K14/III/4) olarak divanda zikredilir. Su ile aynı renktedir. Şair, gözyaşları yüzünden feleğin rengini ayırt edemeyecek durumdadır (K3/2).

Memduh/sevgilinin yüzünün güneşinden, asuman zerrece bir parlaklık kapsa, asuman üzerindeki bütün yıldızlar dolunaya dönüşür (K7/16). Felek, sevgilinin yüzünden aks alıp adını güneş koymuştur (G267/2).

Felek, güneşini ezelden başına salmıştır; öyle ki gül yüzlüler gülü sarıklarının süsü yaparlar (K8/44).

Diğer Kullanımlar

Her gezegenin kendine has bir karakteri ve mitolojik özelliği vardır. Felek bezminde bir eğlence düzenlendiğinde Zühre bu eğlencenin sorumluluğunu üstlenir (G29/3). Felek, dönüşü ile bu meclisin rakkasıdır (G132/3).

3.1.1.1. Burçlar

Güneşin bir yılda yörüngesinin içlerinden geçtiği on iki takımyıldızına burç denilmiştir. Atlas feleğinden önce gelen bu katmanda sabit yıldızlar bulunur. Sabit yıldızlar şekillerinden hareketle on iki bölüme ayrılmıştır. Burçlar ve güneşin bu

burçlara girdikleri tarihler şu şekildedir: Koç (Hamel 21 Mart), Boğa (Sevr 20 Nisan), İkizler (Cevzâ 21 Mayıs), Yengeç (Seretan 22 Haziran), Aslan (Esed 23 Temmuz), Başak (Sünbüle 23 Ağustos), Terazi (Mîzan 23 Eylül), Akrep (Akreb 22 Ekim), Yay (Kavs 22 Kasım), Oğlak (Cedî 22 Aralık), Kova (Delv 20 Ocak), Balık (Hût 19 Şubat)[140].

Fuzûlî, divanda burç kelimesini daha çok Bağdat'tan bahsederken bir sıfat olarak zikreder. Bağdat "burc-ı evliya"dır (K10/3, K10/25, K11/8, K12/10, K20/3, K26/9, K27/24, K31/6, K33/42, K40/17, MKT5/6-7). Diğer gök unsurları gibi burçlar da yücelik ve üstünlük ifadesi için kullanılır. Evliyaların üstünlükleri ve değerleri burçla irtibatlandırılarak anlatılır. Bağdat bir burç olarak hayal edildiğinde memduh güneş olmaktadır. Memduh da güneş gibi Bağdat burcuna ayak basmış ve oraya hayat getirmiş olur.

Memduh hikmet burcunun yıldızıdır (K21/20). Sevgili felekler burcunun şerefli yıldızıdır (MSMT7/2). Hem şeref hem de hikmet burçla ilişkilendirilerek aşılmaz bir yücelik ve üstünlük kazanır.

3.1.1.1.1. Koç

Burçların ilki olan hamel, mart ayı ve Nevruzla ilişkilidir. Şair, divanda memduhu övmek ve ızdırabın büyüklüğünü anlatmak için zikreder. Memduhun eşsiz vücudu koç burcunun etrafında döndüğü bir güneştir (K26/14). Gökyüzü, balık ve koç burucunun dönüşü ile şaire kan yutturup yanan gönlüne azap verir (MKT11/2). Koç ilk, balık son burçtur. Felek böylece bütün yıl şaire ızdırap çektirmiş olmaktadır.

3.1.1.1.2. Terazi

Terazi kelimesinin gerçek ve burç anlamı birlikte kullanılır. Âşık sevgilinin değer bakımından Mesih'ten üstün olduğunu düşünmektedir. Yer ve gök mizan olmuş ve ağırdan hafif olanı ayırmıştır (G173/7).

3.1.1.1.3. Akrep

Akrep burcu ve ay arasında olumsuz bir ilişki vardır. Ay, akrep burcuna girdiğinde bunun tehlikeli sonuçlar doğuracağına inanılır. Şair, sevgilinin yüzünü

[140] İlhan Kutluer, "İslam Litaratüründe Burç", **TDVİA**, C. 6, s. 422.

aya saçlarını akrebe benzetir. Saçların yüze düşmesi tehlikeli bir kesişmeye işaret eder (MSMT4/6).

Başka bir bentte şair, burç anlamı açık olmamakla birlikte yüz, saç, ay ve akrep kelimelerini birlikte kullanır. Bu bentte uzak bir gönderme olarak akrep burcundan bahsedildiğini ifade edebiliriz (MSMT5/2).

3.1.1.1.4. Balık

Hamel ile birlikte acısının büyüklüğünü ve kesintisizliğini ifade için zikredilir. Gökyüzü, balık ve koç burucunun dönüşü ile şaire kan yutturup yanan gönlüne azap verir (MKT11/2).

3.1.1.2.Yıldız

Yıldızlar gece ortaya çıkmaları, parlaklıkları, küçüklükleri, çoklukları bakımlarından ele alınır.

Benzetme ve Mecazlar

Akarsuyun yüzeyindeki su kabarcıkları gökyüzündeki yıldızlara benzer (K1/22). Mücevher ve inci ile yıldızlar arasında benzerlik ilişkisi kurulur (K14/II/2). Yedi yıldızın bir sıra hâlinde dizilmesi kervana benzetilir (K14/IV/7, K10/50). Felek bir testi yıldızlar da o testinin sızıntılarıdır (G20/2).

Bahçedeki yeşillikler gökyüzü, onun üzerinde gezen gül yaprağı da gezici yıldızdır (K8/14). Çınar gölgesi altındaki yeşillikler, yıldızlar ve gezegenler gibidir (K15/4). Felek bir sayfa, yıldızlar o sayfa üzerindeki hat yazılarıdır (G251/2).

Sevgili, felekler burcunun saadetli, şerefli yıldızıdır (MSMT7/2). Memduh, hikmet burcunun yıldızıdır (K21/20). Onun yaratılışı, dikkat feleğine seyyar bir yıldızdır (K30/17).

Âşığın aşktan başı dönmüştür ve göğsünde binlerce yara vardır. Bu hâliyle bütün yıldızları sabit, dönen feleğe benzer (G185/4). Yaralar ile yıldızlar arasında benzerlik ilişkisi kurulur. Âşığın gözyaşı dalgaları, yıldızları girdaba gark eder (G25/5). Âşığın ahından felekte yıldızlar yanar. Yanan yıldızlar arasında âşığın bahtının aciz yıldızı da vardır (G87/3).

Allah, felek mahzenini inşa ederken âşığın ahının dumanının çıkması için yıldızları pencere olarak koymuştur (G220/1).

Doğunun şâhı bir sabah altın kılıç çekmiş gökyüzünde yıldız askerlerinden eser bırakmamıştır (K14/IX/1).

Dünya sâkîsinin yeni ay kadehini devre getirip feleğin yıldızlarına neşe salması istenir (G20/4).

Gözyaşı ve Yıldız

Gözyaşı ve yıldız arasında şekil, şeffaflık ve parlaklık bakımlarından ilgi kurulur. Yıldızların seyrini akşamdan sabaha kadar uyanık olan bilir. Gözü yaşlıların hâlini gafil olan bilmez (G100/3). Arif, âşığın gözyaşından gizli ızdırabını anlar; müneccim olmadığı için yıldızların etkisinden habersizdir (G122/1). Geceler, sevgili âşığın hatırına geldiğinde, güneş çıkınca yıldız gibi gözyaşı mücevheri saçar (G262/3). Gece, sevgiliye âşığın gözyaşı güzel gelmiştir; âşığın işleyen yıldızı böyle olur (G279/1).

Yıldızlar ve Talih

Yıldızların insan kaderi üzerindeki etkisi değinilen bir diğer yöndür. Yedi yıldız kaza emrini sonuçlandırmak için bir araya gelir (K10/50). İkbal yıldızı, talih ve iyi bahtın yıldızıdır. Bu yıldızın etkisi ile insanların hayatları olumlu yönde ilerler. Bu yıldıza zeval ulaşması, bu yıldızın yüzüne perde inmesi durumunda ise kişinin talihi tersine döner (K12/8, K14/X/1). Âşığın baht yıldızının etkisi ile sevgiliden başkalarına iyilik âşığa cefa gelir (G23/7). Âşığın talih yıldızı mutluluk yıldızına yakın olduğu için sevgili okları ile onun ciğer yaralarına merhem olur (G66/5). Âşık, talih yıldızından sevgiliye bir gece kavuşmayı ister (G184/1). Yıldızı mutlu olan Allah'ın lütfundan feyz almaya kabil olandır (G251/3). Yıldız dolu felekten derde deva beklemek hatadır (G264/4). Şairin siyah bahtının yıldızı onu değerli iken değersiz kılmıştır (MKT33/1). Yıldızlar hiç kimseye murad nakşı göstermezmiş (R21).

Diğer Kullanımlar

Memduhun/sevgilinin yüceliği, üstünlüğü, gücü ve kuvveti yıldızlarla anlatılır. Yedi yıldız padişâhın emrine uyar (K10/70).

Zamanın uzunluğu yıldızların varlığı ile ifade edilir. Yıldızlar var olduğu sürece memduhun hayatına devam etmesi için dua edilir (K19/41). Feleğin, yıldızlar var olduğu sürece memduhun isteği doğrultusunda dönmesi istenir (K31/34).

Gece sabaha kadar yıldız saymak; yaşanan acının büyüklüğünü, bu sıkıntının etkisiyle sabahın gelmemesini ifade eder. Âşık, ayrılık gecelerinde sabaha kadar yıldız sayar (G27/5).

Sevgilinin yüzü karşısında gökteki güneş, yıldız gibi kalır. Güneş çıktığında yıldızlar nasıl giderse sevgilinin yüzü karşısında da güneş yok olur (G48/5).

Güneşin çıkması için yıldızların batması gerekir (G55/2, MKT9/3). Güneş batıp yıldızlar çıkmamaktadır; âşığın ahı gök çiftçisinin gündüz yığılan harmanını gece dağıtmaktadır (G220/2).

Yıldızları izlemek için akşamdan sabaha kadar uyanık kalmak gerekir (G100/3).

Reml ve yıldızları kendisine rehber edinen akıldan feyz almamıştır (MKT24/3).

Hz. Peygamber miraç gecesinde gezegen ve yıldızlara su yetirmiştir (K3/27).

Sevgilinin yüzünden gökyüzü zerrece bir kıvılcım kapsa gökteki yıldızlar dolunaya dönerler (K7/16).

3.1.1.2.1. Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

3.1.1.2.1.1. Benatü'n-Na'ş

Büyükayı yıldız kümesi bir beyitte Süreyya ile birlikte zikredilir. Âşık, yedi gündür sevgiliyi göremediği için ahının ateşi ile Benatü'n-Na'ş ile Süreyya'yı bir kılacağını ifade eder. Âşığın acısı o kadar büyüktür ki iki yıldız kümesini ahının ateşi ile birleştirebilecek bir güce ulaşmıştır (G255/6).

3.1.1.2.1.2. İklil

Taca benzeyen Elevva burcunun yakınındaki bu yıldız kümesi tevriyeli olarak kullanılır. Beyitte taç anlamı ön plandadır. Ancak Müşteri ve Zuhal ile birlikte kullanımı bu anlamını da çağrıştırmaktadır.

Memduhun değer atı eğer altın nalının mıhını salsa Zuhal ve Müşteri tacının mücevheri olur.

Semend-i ḳadri eger ṣalsa mıẖ-ı rīze-i naᶜl
Olur cevāhir-i iḳlīl-i müşterī ü zuḥāl

K26/12

3.1.1.2.1.3. Süheyl

Büyükayı takımyıldızının en parlak yıldızı olan Süheyl bir beyitte Hz. Peygamberin övgüsü bağlamında zikredilir. Miraç vakti ay Hz. Peygamberden güzellikler Süheyl de nitelikler kazanır.

Yetüp ḥużūruña mi^c rāc vaḳti ḳılmışlar

Ḳamer ḫuṣūl-i me'āṣir süheyl kesb-i ḫavāṣ

G132/2

3.1.1.2.1.4. Süreyya/Pervin

Yıldız veya yıldız kümeleri arasında en çok zikredilenidir. Boğa burcundaki yedi yıldızdan oluşan Ülker takımyıldızının diğer isimleridir.

Memduhun adaletini övmek için zikredildiği bir beyitte çiftçinin onun devrinde kara toprağa arpa tanesi bırakması durumunda Pervin başağı elde edeceği ifade edilir. Bu beyitte Başak burcuna da göndermede bulunulur (K32/13).

Düşmanın başının Süreyya'ya ulaşması ve ruhunun onu izlemesi memduh tarafından öldürülmesi anlamına gelir. Savaş gecesinde, memduhun okunun seyyaresi ile düşmanının başını kaza Süreyya'nın zirvesi kılar. Beyitte memduhun oku gezici yıldıza, düşmanın uçan başı da Ülker takımyıldızının zirvesindeki yıldıza benzetilir (K33/29). Düşmanın ruhu bedenin yarasından pencere açarak çıkıp Süreyya'nın zirvesini seyreder (K33/30).

Yaşanan acının büyüklüğü yıldız kümesinin yüksekliği ve büyüklüğü ile orantılandırılarak anlatılır. Âşık, yedi gündür sevgiliyi göremediği için ahının ateşi ile Benatü'n-Na'ş ile Süreyya'yı bir kılacaktır.

3.1.1.2.1.5. Süha

Büyükayı yıldız kümesinin en küçük yıldızı Süha divanda iki yerde geçer. Beyitlerde Süha'nın küçüklüğünden hareketle ilgililer kurulur.

Allah'ın lütfu Süha'ya ulaşırsa, Süha güneşin makamına eşit bir dereceye ulaşır (K1/59).

Güneşin ışığında Süha'nın yok olması gibi Hz. Peygamberin gelişi ile de bütün Resuller onun ışığında yok olur (G5/2).

3.1.1.3. Gezegenler

3.1.1.3.1. Satürn (Keyvan/Zühal)

Diğer semai unsurlar gibi yücelik, üstünlük ve büyüklük ifadesi içinde ele alınır. Memduhun değerinin yüceliği Keyvan'a nispetle anlatılır. Memduh "Keyvan-kadr"dır (K13/14). Memduhun değer atı eğer altın nalını salsa Zuhal ve Müşteri'nin başına taç olur (K26/12).

Satürn, uğursuz gezegenlerdendir. Talih üzerinde olumsuz bir etkisi vardır.

Sa^{c}d ü naḥs aḥvālini ḳılsañ müneccimden su'āl

Muḳtedā-yı ma^{c}rifet Bercīs ü Keyvāndur aña

MKT24/1

Keyvan, kelimesi ile kervan arasındaki eksik cinastan faydalanılır.

Ey göñül devrān çeküp gerdūna Keyvān maḥmilin

Şemsden Merriḥe virmiş tevsen-i zerrīn-ligām

K13/9

3.1.1.3.2. Jüpiter (Bercis/Müşteri)

Fuzûlî divanında, Jüpiter iki özelliği ile karşımıza çıkar. Jüpiter'in uğurlu bir yıldız olduğu Zuhal ile birlikte kullanıldığı bir beyitte zıtlık ilişkisi içinde ifade edilir (MKT24/1).

Memduhun değerini ve yüceliğini ifade için Zuhal ile birlikte kullanılmıştır. Memduhun değer atı eğer altın nalını salsa Zuhal ve Müşteri'nin başına taç olur.

3.1.1.3.3. Mars (Merih)

Bir beyitte Güneş ve Keyvan ile birlikte ele alınır. Keyvan büyük uğursuz; Mars ise küçük uğursuzdur. Devran, feleğe Keyvan mahmilini çekip Güneş'ten Mars'a altın dizginli bir at vermiştir:

Ey göñül devrān çeküp gerdūna Keyvān maḥmilin

Şemsden Merriḥe virmiş tevsen-i zerrīn-ligām

K13/9

3.1.1.3.4. Güneş (Gün/Şems/Mihr/Afitab/Hurşid)

Güneş, divanda ayla birlikte en fazla zikredilen kozmik unsurdur. Güneş, farklı yönleri ile divanda ele alınır. "Mihr" kelimesinin sevgi ve güneş anlamları birlikte kastedilir (G96/4, G123/5, G138/4, G193/3, G240/2, 258/1, G259/1, G266/2, G274/7, R22).

Güneş, dünyanın ışık kaynağıdır. Güneş, bir tane olmasına rağmen ışıkları her yerdedir (K28/26).

Işık, aydınlık ve parlaklık uğurluluk ve güzellik gibi olumlu anlamlar taşır. Güneş ayla birlikte feleğin nur kaynağıdır (K10/62). Ay, güneşle birlikte görünmez (K37/2). Güneşin ışıkları gökten inen sulara (K3/28), çekilmiş acımasız hançere (K4/20), kılıca (G53/3, G246/4, G274/4), dizgine (K13/9), kemende (G62/5), oka

(G215/1), harmana (G220/2) benzetilir. Güneşin ışıkları su, güneş ise çeşmedir (G20/2).

Güneşin Işıkları

Her ne kadar güneşin ışığı altında Süha yok olsa (G5/2) da memduhun lütfu Süha'ya ulaşsa onu güneşle eş değer kılar (K1/59).

Yarasanın ışıktan rahatsız olmasına göndermede bulunulur. Düşman yarasa, memduh ise güneştir. Bu yüzden düşman, memduhun karşısında duramaz (K12/25).

Ay ışığını güneşten alır (G122/5, G168/2). Güneşten aldığı ışıkla parlaklık kazanır, dolunay olur (K12/34). Dolunayı gören o aydınlığın güneşten olduğunu bilir (K27/21). Ayın ışığı güneşten uzaklaştıkça artar (G65/4). Eğer ay, memduhun ihsanına nail olsaydı ışık için güneşin minnetini çekmezdi (K22/22). Sevgilinin yüzü aynaya yansır böylece ayın ışığını güneşten aldığı anlaşılır (G65/1).

Şair, tasvir ettiği yerdeki ağaçların çokluğunu ve sıklığını onların altına güneş ışıklarının geçmediğini ifade ederek vurgular (K14/VII/2).

Güneşin ışığı nesnelerin bir tarafından yansıyınca diğer tarafa gölgeleri düşer (K14/X/4).

Güneş ve mum, büyüklük-küçüklük ve ışık kaynağı olmaları bakımından kıyaslanırlar. Güneşin ışığının yanında mumun ışığı çok değersiz ve önemsizdir. Ancak mumun yüklendiği farklı anlamlar onu güneş karşısında üstün kılar (K21/25, K35/29). Güneş, mumun sabaha kadar yandığını bilmez (G33/5).

Toz zerreleri ışık vasıtası ile görünür olur. Zerreler güneşe ulaşmayı arzular (K25/17).

Güneş, ayıpları gösterdiği için felek tarafından yere salınmıştır (MKT6/2).

Güneşin Isısı

Güneşin ısısı ve sıcaklığı varlıklar üzerinde farklı tesirler icra eder. Baharda havaların ısınmasını sağlar. Sıcaklığı ile çiğ tanesini çiçeklerden giderir (K1/17, K15/6). Kış ayının soğukluğunu anlatmak için şair, güneşin bile gördüğü yerde ateşe düştüğünü ifade eder (K14/VI/5).

Güneş ve Yüz

Sevgilinin/memduhun yüzü güzellik ve parlaklık bakımından güneşe benzetilir (K12/8, K13/18, K31/21, K37/18, G21/5 ,G25/4, G44/5, G45/3, G59/1, G61/1, G78/2, G102/3, G126/4, G137/1, G152/1, G168/7, G181/1, G208/5, G21/4,

G219/5, G249/4, G255/1, G255/4, G262/3, G267/2, G268/1, G289/3, MSMT6/4, MSMT8/1, MSMT9/4, MKT32/3, R11). Güneş, sevgilinin yüzüne parlaklık verir (G146/1). Çoğu zaman sevgilinin/memduhun yüzü güneşten üstün tutulur (K7/16, K21/24, G12/2, G26/1, G30/1, G32/5, G144/4, G224/6, G239/1, G243/3, G246/1, G284/5, MSMT4/3, MSMT4/7, MSMT9/3, R35). Güneş onun yüzünden parlaklık alır (G30/2). Güneş sevgilinin yüzüne âşıktır (G145/1). Güneş, bile doğmak için sevgilinin gezintiye çıkmasını bekler (G27/1). Sevgilinin yüzünü görmek için yola çıkan güneş, acelesinden yüz yerde düşer (G208/2). Güneş, sevgiliye âşık olduğu için çöllere düşmüştür (G28/5). Sevgilinin gölgesinin olduğu yerde güneşin olmamasının sebebi ona saygıdandır. Çünkü sevgili ondan üstündür (G29/2). Sevgili yüzünü gösterdiğinde gökyüzünde güneş kaybolur (G48/5). Sevgilinin yüzünün mumuna talip olan kişi, parlak güneşi istemez (G115/2). Sevgili sabah vakti ortaya çıkınca güneş kendini bir köşeye çeker (G166/4).

Sevgili ve Güneş

Âşık sevgiliyi güneşten bile kıskanır. Güneş bir köledir, bu yüzden sevgili onun pencereden girmesine izin vermemelidir (G58/4).

Divanda, güneş doğrudan sevgiliyi işaret için de kullanılır (G44/7, G166/7, G168/2, G168/4, G268/2). Bu kullanımlarda parça-bütün mecazı mürseli ile sevgilinin yüzü kastedilir (G138/3, G157/6). Sabah âşık güneş maşuktur (G53/5, G55/5).

Memduh ve Güneş

Hz. Peygamber yeniden diriliş sabahının, Hz. Ali şeref göğünün güneşidir (K2/10). Memduh, adalet (K14/I/5, K34/2), şeref (K15/15), iktidar (K16/20) ve hüner (K27/22) göğünün parlak güneşidir. Memduh güneş etkili aydır (K6/24). Memduhun bir bölgeyi hâkimiyeti altına alması güneşin karanlığa karşı zaferi olarak nitelendirilir (K14/X/5).

Memduhun eşsiz vücudu etrafında koç burcu dönen bir güneştir (K26/14). O, âlemi süsleyen bir güneştir (K35/27).

Memduhun himmeti her kime güneş gibi alem verse, cihangirlik için yardım bulmuş olur (K19/29).

Güneş her an inip memduhun eşiğinin toprağını öperek yücelik kazanır (K35/13).

Güneş, dünyanın her yerini dolaşması ve ışıklarını her tarafa yayması bakımından hâkimiyet alanı en geniş hükümdardır. Memduh, bu bakımdan güneşle kıyaslanır ve ondan üstün bulunur (K10/39). Güneş, göğün sultanıdır (K15/34).

Felek, memduhun emrinde oluğu için onun isteği ile gece yarısı güneşi hazır eder (K28/27). Memduhun fermanı öyle bir geçerliliğe sahiptir ki güneşe hükmetse doğal seyrinin aksine güneş aşağıdan yukarıya doğru yürür (K28/28).

Güneş ve ay hareket ettikçe memduhun mutlu olması istenir (MKT5/16). Güneş dönüşü ile uzaklaşır ve yaklaşır. Memduh, güneş gibi devredip uzaklaşsa ve yaklaşsa da onun ihsasına ümit beslenir (K34/24).

Benzetme ve Mecazlar

Güneş ve gül arasında karşılıklı benzerlik kurulur (K8/46). Gül, bahçenin güneşi, güneş de göğün gülüdür (K34/11). Güneş, güzellerin başına taktıkları güle benzetilir (K8/44).

Göz ve ışık arasındaki ilişki münasebeti ile güneş göze benzer (G215/6). Onun gözünü savaş meydanındaki mızraklar kör eder (K14/IX/5).

Şair, aydınlık fikirlidir, onun himmet hüması güneştir (K29/5).

Şarap aynaya, şarap içindeki su kabarcığı da güneşe benzetilir (G9/1). Kadeh meclisin güneşidir (R17). Kadeh ramazan ayı doğmayan bir güneştir (G231/6).

Sabah bir âşık, güneş de bu âşığın bağrında aşktan oluşan yaralardır (G53/2, G55/1). Güneş, sabahın aşk acısı ile çektiği ateşli bir ahtır (G55/2).

Güneş, bütün bağlarından kurtulduğu için dert karanlığının acısını çekmez (G61/5). Âlemde bir gün görmek isteyen bağ karanlığından soyutlanma güneşine doğmalıdır (G158/2). Mutluluk isteyen kişi, güneş gibi dünyadan etek çekmelidir (G158/1).

Hakikat güneşe benzer (G111/6). Şevk; sıcaklığı, harareti, yakıcılığı ve gücü bakımından güneşe benzetilir (G209/2).

Güneşin Hareketleri

Güneşin doğuşu felekle birlikte soyut durumların somutlaştırılması için kullanılır. Şairin talih yıldızı, ümit doğan feleği, nasipsizlik güneşi kılarak vücudundan gölge gibi itibarı kaldırmıştır (MKT33).

Güneşin hareketleri zamanın ölçülmesini sağlar. Şair, bu hareketleri zamanı oluşturan hareketler olarak ele alır. Kendisinin, güneşin doğuşu icat edilmeden önce,

aşktan bahsettiğini belirtir (G169/7). Güneşin ve ayın hareketlerinin gece ile gündüzü meydana getirdiğine ve zamanın devamının bu hareketler sayesinde olduğuna değinir (K13/35).

Felek kalkanını güneşten altın kubbe etmiştir (K13/10). Güneşin doğuşu feleğin kalkanını altın bir kubbe kılar.

Güneş, her gün doğar ve batar. Yıldızlar, tükenmeden güneş doğmaz (MKT9/3).

Güneş zeval bulduğu için şair, ona güvenilemeyeceğinin, bu kadar güçlü bir varlığın geçici olduğunun altını çizer (G204/7). Şair, güneşin zeval bulmasını sevgilinin yüzüne karşı üstünlük iddiasında bulunmasına bağlar (G166/3). Ömür binası tuğlası ay ve güneş bile olsa kalıcı değildir (G264/5).

Hz. İbrahim ve Güneş

Hz. İbrahim, önce ayın sonra da güneşin ilah olabileceğini düşünmüş ancak onların zeval bulmasından hareketle tanrı olamayacaklarına karar vermiştir. Şair, Hz. İbrahim'in ay ve güneşten Allah'ın varlığına ulaşmasına telmihte bulunur (G174/1).

Diğer Kullanımlar

Güneş, yüksekte bulunması, ısı ve ışık kaynağı olması, hayatın devamı için büyük değere sahip olması bakımından kıymetlidir. O, yer üstüne düşse de değer kaybetmez (MSMT3/6). Şair, güneşin sahip olduğu bu değeri şiirinde karşılaştırma ve benzetme unsuru olarak ele alır. Memduh/sevgili yücelik ve değerinin üstünlüğü bakımından güneşle kıyaslanır. Çoğu durumda memduh/sevgili bu bakımlardan daha üstün bulunur (K19/31, G160/1). Güneş, memduhun etrafında döner (K21/11). Memduhun güzel fikirleri doğruluk ve huzur dünyasının güneşidir (MKT5/3). Sevgilinin, âşığın başına gölge salması, onun derecesini güneşten ulu kılmıştır (G11/7). Güneş, sevgilinin ayak toprağını kendine sürme yapar (G95/2, G103/4). Güneş, her sabah sevgilinin dergâhının toprağına yüz sürer ve bununla şeref kazanır (G143/2). Güneş, sevgilinin kapısının toprağına düştüğü, ona baş koyduğu için bir makama ulaşma fırsatı yakalar, değeri artar (G249/1, G291/2). Sevgilinin dergâhına yüz sürmekle olgunluk kazanır (R60).

Güneşin yüksekliği âşığın acısının büyüklüğünü ifade için kullanılır. Âşığın ahları güneşe ulaşır (G178/2, G198/2, G247/1), onu perdeler, söndürür (G257/3),

karartır (G183/4), yakar (G70/5, G166/5), yok eder (G17/5) ve tepetaklak eder (G224/2). Ahlar ateşlidir ve onun ateşi güneşten daha etkilidir (G223/6).

Bu dünyaya bulaşmayan ve tecridi tercih eden kişinin değeri yükselir güneşe denk olur (MKT31/2).

Güneşin madenler ve taşlar üzerinde etkili olduğu düşünülür. Taşın güneşin etkisi ile la'le dönüştüğüne inanılır (K35/29, G102/1).

3.1.1.3.5. Venüs (Zühre)

Divanda üç yerde Zühre'den bahsedilir. Bunlardan ilkinde kelime astronomideki karşılığı ile değil ilm-i kimyadaki anlamı ile kullanılır. İlm-i kimyada güneş altın, gümüş ay, kalay zühredir. Şair, aşağıdaki beyitte kelimeyi bu anlamları ile ele almıştır.

Gül āteş üzre ḳılur ᶜ ıḳd-i zühre-i şebnem
Tedārik-i ḳamer ü şems ider ṣabāḥ ü mesā
Bu kimyā sebebinden ᶜ aceb midür olsa
Elinde dāne-i erzen meṣābesinde ṭılā

K1/30-31

Küçük mutluluk olan Zühre, feleğin çalgıcısıdır. Zühre, sevgilinin aşkının meyhanesinde zevk kadehinin sarhoşu olmadan felek meclisinde eğlence kanunu düzmez (G29).

Harut ve Marut kıssasında Zühre'nin göğe çıkışı hikâye edilir. Şair, memduhu övmek için bu kıssaya ve Zühre'nin göğe çıkışına göndermede bulunur.

Fırāt-ı pāk tek Bābil diyārına ḳadem başduñ
Bir evc-i zühre oldı senden ol Hārūt zindānı

K20/16

3.1.1.3.6. Ay (Mah/Kamer/Hilal/Bedr)

Yukarıda güneşle beraber değinilen beyitlerin dışında ay farklı hayallere konu olur.

Ay, Memduh ve Sevgili

Hz. Muhammed nübüvvet göğünün ayıdır (K2/10). Onun mucizelerinden biri işareti ile ayı ikiye yarmasıdır (K4/18). Ayın ikiye yarılması mucizesine sevgilinin güzelliği anlatılırken de değinilir. Sevgilinin boyunun aynanın dairesindeki

yansımasını gören Hz. Peygamberin parmağı ile ikiye ayrılmış dolunaydır der (G146/2).

Memduh/sevgili/güzeller aya benzetilir (G10/6, G19/5, G23/7, G24/3, G25/4, G32/5, G33/5, G33/7, G36/2, G45/6, G48/5, G52/7, G53/1, G53/2, G55/1, G57/7, G61/6, G85/7, G98/6, G119/5, G138/4, G156/1, G167/3, G178/2, G178/7, G184/1, G188/7, G193/3, G196/4, G206/4, G208/4, G216/2, G219/5, G219/7, G232/7, G240/2, G241/1, G241/2, G246/4, G247/1, G255/6, G266/6, G270/3, G274/7, G279/1, G280/3, MSMT1/VI/1, MSMT5/2, MSMT9/4, R60, R71). Memduh, güneş tesirli ay olarak değerlendirilir. (K6/24). O; rahmet (K11/V/1), eyalet (K15/11), edep (K27/14), ikbal (K29/13), rıfat (K29/13), melahat (G8/5) göğünün ayıdır. Memduh/sevgili lale yüzlü, sebze hatlı, servi boylu bir aydır (K30/8).

Memduh/sevgilinin yüzü parlaklığı ve güzelliği bakımından ayla karşılaştırılır. Ay, memduhun/sevgilinin yüzü için kendisine benzetilen olur (K13/6, K21/18, K30/26, G4/5, G59/6, G68/4, G135/5, G146/1, G235/6, G243/3, G259/1, G262/3, G265/3, G283/1, MSMT4/2, MSMT4/6, MKT29/1). Şair, memduh/sevgilinin, yüzünün ve güzelliğinin aydan üstün olduğunu da ifade eder (G160/1, G246/1, MSMT9/3).

Meh durdı muḳābil saña bulduḳda kemāl
Gördi ki özinde sence yoḳ ḥüsn ü cemāl
Bir ġāyete yetdi incelüp ġamdan kim
Żaᶜ f-ı beden ile bedr iken oldı hilāl

R61

Ay ve güneş sevgilinin yüzünün mumundan ışık alır (G30/2). Sevgilinin kapısının toprağı aya sürme verir (G103/4). Felek, sevgilinin kapısına ve duvarına küstahça yüz sürdüğü için ayın yüzünü, sabaha kadar yere sürter (G163/5).

Hilal ve Dolunay

Hilal, ayın hareketleri sonucu ortaya çıkan dört şeklinden biridir. Divanda hançer (K4/19), kılıç (K13/10, K25/30, K37/7), kayık (K14/III/1, K22/4), gemi (K22/26), sevgilinin kaşı (K37/1, K37/2, K37/3, K37/4, G166/1, G209/5, G242/1, G243/3, G255/4, G287/5, G289/2, MSMT1/III/4, MSMT4/2, MKT32/3), sevgilinin göğsü (G200/2), parmak (G6/8), anahtar (G20/1), kadeh (G20/4), yay (G98/6), âşığın bükülmüş boyu (G122/5) hilalle benzerlik ilişkisi içinde kullanılır. Sevgilinin

kaşı hilalden daha üstün bulunur (G277/2). Yeni ay sevgilinin kaşlarına âşıktır (K37/6, G166/2). Gökyüzü sevgiliyi/memduhu gördüğünde parmak (yeni ay) kaldırıp ona iman getirmiştir (G6/8). Yeni ay gökyüzü hazinelerinin anahtarıdır (G20/1).

Tam ay sevgilinin dergâhının toprağının makbulü olamadığı için her gün değişmektedir (G166/6).

Küçüklük/azlık-büyüklük/çokluk karşılaştırmalarından hilal küçük olanı dolunay büyük olanı ifade eder. Memduhun fethi sayesinde hilal bedir olacaktır (K12/34). Burada yapılan fethin önemi vurgulanmaktadır. Hilal zayıflığı ifade eder. Sevgilinin oruçtan zayıflaması ile ayın hilal hâline gelmesi arasında ilişki kurulur (K37/5).

Zaman ve Ay

Ay ve güneşin zamanın oluşumu ve ölçülmesi üzerindeki etkisinden bahsedilir. Onların dönüşü ile zamanın devam ettiği belirtilir (K13/35). Gökyüzü bir deniz, ay da bir doğuya bir batıya sefer eden gemi gibidir (K22/26). Sevgilinin kaşının sevdasından yeni ayın başı döndüğü için aylar ve yıllardır şehirden şehre avare gibi gezer (G166/2).

Güneşin ve ayın hareketleri, Ramazan ayının ve bayramların belirlenmesinde, orucun başlangıç ve bitişinde dikkate alınır (G231/7). Oruç, sevgiliyi zayıflatmış, âşığın tam ayı (sevgili) bayram için bir hilale dönmüştür (G168/1). Şair, güneş ve ayın bu hareketlerinin Ramazanla birlikte sevgilisini zayıflattığını, onu üzdüğünü düşünür (G168/2, G168/5,). Sevgilinin vuslat bayramına erişen âşık ay ve güneşle ilişkisini keser çünkü ay ve güneş hesabının gayesi bayrama erişmektir (G208/1).

Ay ve Işık

Ayın ışık kaynağı güneştir (K27/21). Ay ışığını güneşten alır (K21/24, G65/1, G132/2). Bu yönü ile ay güneşe bağlıdır (K22/22). Ay sürekli şekil değiştirdiği için ve ışığını güneşten aldığı için eksiktir (G289/3). Şair, divanda bu duruma farklı ilgililer altında değinir. Ayın ışığı güneşten uzaklaştıkça artar (G65/4). Güneş, memduh/sevgili olduğunda onunla karşılaştırılan her şey ışığını ondan alır, onun karşısında değersiz kalır (G45/3, G59/1). Sevgili/memduh aya benzetildiğinde ya güneşle eşit değerdedir ya da ondan üstündür (K31/21, G26/1, G48/5). Ay, ışığını sevgilinin güneş yüzünden alır (G181/1). Şair, ay gibi ödünç alınan bir şeyle

süslenilmesini doğru bulmaz, ödünç alınan ışık olsa da kabul edilmemesi gerektiğini söyler (MKT6/5).

Diğer Kullanımlar

Bayrakların ucuna takılan alemler genellikle ay şeklinde olur. Memduhun yücelik bayrağının ayı, devlet güzeline aynacı olur (K35/15).

Şair, aşkının ve çektiği acının büyüklüğünü ifade için ahının aya ulaştığını belirtir (G196/4). Âşığın ahı aya ulaşır, onu perdeler (G33/7). Âşık ah alevinin alemini aya çeker (G119/5).

Ay ve dünya arasındaki çekimin etkisi ile denizler yükselip alçalır. Şair, gönül kayığının gözyaşı denizinde bulunduğunu bu yüzden ayın (sevgili) bu denizi dalgalandırmamasını ister (G66/2).

Ayın etrafındaki halka şeklinde görülen ışık topluluğu olan haleye de divanda değinilmektedir. Ayın dönüşünde her kimin talihi iyi olursa; ay yüzlüler hale gibi evlerinden çıkmazlar (G68/4). Bu beyitte ayın talih üzerindeki etkisine de değinilmektedir.

Güneş gibi olan sevgiliye kavuşmak isteyen âşık ay gibi kendi varlığını yok etmelidir (G166/7).

3.1.1.4. Bazı Kozmik Unsurlar

3.1.1.4.1 Işık

Işığın olumlu ve değer verilen bir kullanımı vardır. Bu sebeple güzellik, saygınlık, ruhaniyet ışıkla ifade edilir. Somut ve soyut varlıklar ve kavramlar ışıkla ilişkilendirilerek ifadenin olumlu anlamı kuvvetlendirilir. Güneş (K10/62, K12/34, K27/21, K28/26, G5/2, G30/1, G32/5, G62/5, G65/1, G122/5, G168/2, G215/1), ay (G65/4, MKT6/5), yıldızlar, mum (G152/1, G263/1), peygamber (K37/18, K38/28, G5/2), sevgilinin/memduhun yüzü (K7/16, K11/VII/1, K21/24, K23/2, K27/26, K35/29, G7/4, G29/4, G30/1, G66/6, G152/1, G181/1, G192/5, G196/3, G200/4, G284/5, G284/2, G238/5, G230/6, G115/2), göz (G7/4, G31/3, G148/6, G215/6, MSMT7/5), müminin gönlü (K8/42), sevgili/memduh (K14/X/5, K20/7, K28/23, K38/36, K42/9, G30/2), memduhun gönlü (K11/VI/5, K41/20), memduhun yüceliği (K20/11), memduhun ihsanı (K22/22), memduhun ikbali (K23/13), hançer (K13/21), kılıç (G11/6, G137/1), gül (K19/4), sevinç (K19/4), Hak (G152/1), Hakk'ın rahmeti (K19/25), feyiz (K30/20, MKT32/3), adalet (K31/1, K41/23), saltanat (K33/35),

ikbal (K34/6), irfan (K41/20), hakikat güneşi (G111/6), güzellik (G208/5), kavuşma (G253/1), perişanlık (G290/4) parlaklık, ışık ve aydınlıkla ilişkilendirilir.

Duygusuz zâhit, ciğeri yanan âşığa refakat etse bile karanlığına yüz yıl nur düşmez (K2/5). Bahçeyi aydınlatmak için gül, her ağaçtan ışıklı bir kandil asar (K8/30). Memduhun muhâlifleri karanlıkta kalmıştır. Bu karanlığı ancak kılıcın ve hançerin ışınları ortadan kaldırır (K31/28).

3.1.1.4.2. Karanlık

Divanda ağırlıklı olarak ışıkla birlikte tezat ilişkisinde kullanılır. Zâhit (K2/5), hastalık (K3/8), duman (K8/31), gece (K14/X/5, G87/5), gam (K19/4, G61/5, G286/7), hayret (K29/1, K31/28, G107/4), ayrılık (G10/4, G230/6), mürekkep (G43/2), saç (G115/2), taalluk (G158/2), Hızır ve hayat suyunun karanlıklarda bulunması (G43/2, MKT6/1) gibi kavram, varlık ve durumlarla ilişkili kullanılır. Bu kullanımların bazılarında "zulmet" kelimesinin ikili anlamından faydalanılır.

Nur ve zulmetin var olması varlığın devamı anlamına gelir. Şair, memduhun nur ve zulmet olduğu sürece hayatiyetinin devam etmesini arzular (K32/25).

Karanlığın belirgin şekilde olumlu anlamda kullanıldığı tek yer onun ayıpları örtme özelliğidir. Şair, karanlık gibi ayıpları örtene hayat suyunun nasip olacağını ifade eder (MKT6/1).

3.1.1.4.3. Gölge

Gölge, güneş tarafından meydana getirilmesi (K15/4), zemine düşmesi (K14/I/6, K14/X/4), bir yerde karar kılmaması (G268/1) bakımından ele alınır. Âşık gölge gibi sevgilinin yolunun toprağına düşer (G62/5). Şair, gölge gibi sevgilinin bulunduğu yerin toprağına serilir (G149/7). Gölge toprağa düştüğü ve aslının yansıması olduğu için itibarsızdır (MKT33/2).

Gölgesi olan varlıklar olarak servi (K1/3, G11/7), gül (K8/28), kale (K14/X/4), çınar (K15/4), bayrak (K33/26), hurma ağacı (G37/10), sevgilinin attığı ok (G232/3), sevgilinin saçı (G12/2, G59/6), sevgilinin yüzü (G30/3), kanda görülen hava kabarcığı (G226/1), âşığın ahı (G267/7) zikredilir. Servi, sevgilinin boyu ile benzerlik ilişkisi sebebiyle doğrudan sevgili yerine de kullanılır.

Sevgili ve Memduhun Gölgesi

Gölge, sevgili ve padişâha atfedildiğinde koruma, ihsanda bulunma, sevgi gösterme, yönelme, gücünün yansıması, talihlilik gibi anlamlar taşır (K14/XI/2, G11/7, G149/2, G211/2, G227/1, G261/1, MSMT4/1). Gölge; kerem (K7/26), lütuf (K7/26, K17/32), ihsan (K17/32), adalet (K9/20, K15/31), ikbal (K10/8, K33/26, K34/17, G267/7), rahmet (K11/VIII/2), makam (K32/25), yücelik (K32/25), devlet (K35/20), ümit (G209/2) gibi kavramlarla ilişkili kullanılır. Şair, bu bakımdan zeval bulmayan bir gölge isteği taşır (K6/27). Memduh, kerem ve lütuf gölgesini kara toprağa salsa o toprak cenneti kıskandıracak hale gelir (K7/26). Memduhun adaletinin gölgesi ile halk zarardan korunmuş olur (K9/20). Memduhun yücelik ışığından Behlül-i Divane ve Mansur-ı Hakani gölge bulur (K20/11). Memduhun gölgesinin bir beldeye yayılması o beldenin onun hâkimiyeti altına girmesidir (K35/12). Güneş, sevgilinin gölgesine olan saygısından dolayı o gölgenin yansıdığı yerde durmaktadır (G29/2). Sevgilinin yüzü suya gölge salıp adını şarap, saçı da toprağa gölge salıp adını amber etmiştir (G30/3). Sevgilinin saçı yüzüne gölge salar (G59/6).

Sevgilinin gölgesi onun güzelliğinin yansımasıdır. Sevgili yüzüne perde çektiğinde bu sebeple meydana gelen gölge güneşi karartır (G239). Güneş sevgilinin gölgesini kıskanır (G246/4). Sevgilinin gölgesi suya yansıyınca servi ağacı kıskançlıktan ölür (G249/5).

Sevgili ve padişâhın gölgesinin kişinin üzerinden kalkması veya onun üzerine düşmemesi talihsizlik, mutsuzluk ve perişanlıktır (G164/6).

Hümanın Gölgesi

Hümanın gölgesi başına düşen kişi, devlet ve saadet bulur. Âşığın başındaki hüma gölgesi gözyaşı kabarcığından oluşan binadır (G71/5). Şairin himmet hüması fakr toprağına gölge salar (G203/7).

Diğer Kullanımlar

Allah'ın gölgesi; yaygınlığı, herkesi kuşatması gibi anlamlarda kullanılır. Allah'ın gölgesinin feyzi (merhameti) herkesi kuşatır (K10/68). Allah'ın gölgesi korunma sağlayan bir sığınaktır (K14/XI/2).

Gölgesi, âşığın yürüdüğü yolda tek arkadaşıdır (G178/5). Bu kullanımla hem yalnızlık hem de yürünen yolun zorluğu vurgulanır (G178/5).

Mecnun bir dert ağacıdır; ceylan onun gölgesini yer edinir (G229/1).

3.1.1.4.4. Şimşek

Şimşek ışıması, aydınlatması, parlaklığı, yakıcılığı ve yok ediciliği bakımından ele alınır (K29/21, G68/1, G78/3, G120/5). Bulutta parlak şimşek eksik olmaz (G26/7).

Divanda fena (K13/21, G34/6), mum/çerağ (K27/9), ah (K39/29, G17/5, G28/2, G31/5, G51/7, G65/2, G87/3, G87/5, G111/4, G269/4, G292/5), kılıç (G26/7), ayrılık (G64/2, G164/5), olaylar (MSMT12/1) şimşekle birlikte ele alınır.

Memduhun hançerinin ışıması yokluk şimşeğinden bir kıvılcımdır (K13/21). Âşığın ahları bir bulut gibidir ve ateşli şimşekler ortaya çıkarır. Bu şimşekler yakıcı ve yok edicidir.

3.1.1.4.5. Gök Gürültüsü

Gök gürültüsü sesin yüksekliğini ifade için kullanılır (K1/79). Şimşekle birlikte baharın habercisidir (K36/10, K39/6). Tabiatı uyandırır (K27/9). Gök gürültüsü inleyicidir ve bulutları gözyaşı ile doldurur (K39/6).

Âşığın ahları şimşekle inlemeleri ise gök gürültüsü ile ilişkilendirilir. Şairin acısının büyüklüğünü ifade eder (K39/29).

3.1.1.4.6. Kavs-ı Kuzah

Divanda baharla ilişkili olarak ele alınır. Kuşak ve yaya benzetilir. Kavs-ı kuzah, bahar alameti değildir; felek hizmet eda etmek için beline kuşak bağlamıştır (K36/4). Gül fidanlarının bedeni kavs-ı kuzahtan atılan oklarla dolmuştur (K41/3).

3.2. Zaman

Zaman, olayların kendisinde meydana geldiği, hayır ve şerrin irtibatlı olduğu, hareketle birlikte ortaya çıkan soyut bir kavram olarak ele alınır (K14/XI/4, K18/1). Özel bir andan çok genel kütlesi ile zaman söz konusu edilir (MKT33/3). Bir varlığa nispet edilmeden kullanıldığında yaşanan olumsuzlukların sorumlusu olarak kendisinden şikâyette bulunulur (G14/3, R59). Hilafet hükmünü ve saltanat fermanını zamanın geçişi Bağdat'tan âleme yaymıştır (K10/5). Zaman, kalelerin fethini, nusret kapısının anahtarı olarak günlerin sayfasına yazar (K14/VII/7). Baharın gelişi zamanın bir lütfudur (K36/1). Zamanın gamının çaresi şaraptır (R25). Zamanın gamı bir hastalıktır ve bu hastalığın çaresi aşktır (R55). Zamanın dönüşü hayret dairesidir (R36).

Şair öyle bir sultandır ki onun sözleri zamanın felaketlerinden etkilenmez (MKT36/7). Sözü zamanın üzerine çıkmış ve onun dışında kalmayı başarmıştır.

Memduh, Sevgili ve Zaman

Memduh kutb-ı zamandır. Zamanın merkezidir. Onun devrinde gönülde saklı istekler ortaya çıkarılmalıdır (K11/VI/6). Memduhun zamanında ülkenin bedeni yeni bir hayat bulur (K15/28). Onun zamanı bütün vakitleri sabah kıldığı için onun döneminde zulüm devrinin karanlığına rastlanmaz (K28/30). Zamanın dönüşü sürekli memduhun yüceltilmesine memur kılınmıştır (K34/1). Memduhun düzenlediği eğlence zamanın dönüşüne neşe verir (K36/12). Zamanın revaç bulması memduhtandır (K39/20).

Zaman birine nispet edildiğinde ona ait bir varlık gibi düşünülür (MSMT11/1). Bazı durumlarda kişi zamanın üzerine çıkarılır. Memduhun devri, çevresinden rüzgâr (zaman) almaz; devr onundur, o devr ile devran olmaz (K7/29). Burada söz konusu edilen kişi Hz. Ali'dir. İslam felsefesinde yaratıcı dışındaki bütün varlıklar zamanın içinde olarak kabul edilir. Tasavvuf düşüncesi, seyr-i sülükte son noktaya ulaşanların zamanı aştığını, artık onu kontrol edebilir hale geldiklerini ileri sürer. Hz. Ali ile ilgili yaklaşımı irfani geleneğin bir bakışı olarak değerlendirmek mümkündür.

Şaire, göre insan sevgilinin/Allah'ın/Hz. Peygamberin ismini zikrederek zamanını güzel geçirmelidir (G238/4).

Zaman ve Varlık

Zaman ve varlık bir birine bağlıdır. Zaman varlıkla birlikte başlar. Zaman var oldukça hayatiyet var olacak demektir. Zamanın başlangıç noktası insan için elest bezmidir (G134/3). Şair, zaman var oldukça memduhun yükselmesini arzular (K36/23).

Zaman ve Ruh Durumu

Hayatın kötü geçen dönemleri, acı ve perişanlık "kara/karanlık/kararan zaman" ile anlatılır (K24/11, K33/26, G130/6, G157/6, G164/5, G293/1, MSMT1/III/3). Gül, kandillerle bahçeyi aydınlatsa bile bülbülün zamanını karartır (K8/31). Sevgiliden uzak olmak âşığın zamanını karartır.

Çoğu zaman yaşanan olumsuz durumlar, acılar ve ızdıraplar anlık yaşanan hadiseler olmaktan çok hayatın geneline yayılmıştır (K14/VIII/6, G35/4, G188/2).

Mum, pervaneyi katletmek için her zaman bir hançer çeker (K4/3). Zamanın dönüşünün âdeti gülü dikene yar etmektir (K8/60). Zaman, âşıkla maşuku buluşturmaz.

Şairin yaşadığı mutlu zamanlar feleğin dönüşü ile değişir. Eğlence yerini acıya bırakır (G33/1, G192/1, G268/5).

Aşık ve Zaman

Mecnun sırasını savmış nöbet şaire gelmiştir. Her dönem bir âşığın devridir. İçinde bulunulan dönem de şairin zamanıdır (G93/2). Şair ile Mecnun dönüşümlü olarak gam yükünü çekerler (G215/2). Her ne kadar zaman bakımından Mecnun önce gelmiş olsa da değer bakımından şair üstündür (G248/3).

Tamlama ve Sıfatlar

Zamanla ilgili çoğunlukla belgisiz sıfatlar ve işaret sıfatları kullanılır: birkaç zaman (K11/1/2), çok zamanlar (K13/27, K14/I/2), bir zaman (K16/30, G35/4, MSMT1/I/6), her zaman (K17/16, K29/23, K33/54, K42/14, G23/1, G78/7, G216/7, G271/7, G278/4, MKT29/1), her devr (K35/1), ol zaman (K27/28, K29/23, K40/20, G6/9, G85/2, MKT26/5), böyle zamanlar (K33/50), bunca zaman (G79/6). Bu kullanımlarda esas dikkati çeken belirsizlik ve süreklilıktir. Bu belirsizlik diğer kullanımlarda da kendisini gösterir: zaman zaman (K15/35, K24/7, G192/5, G210/5).

Belli zaman dilimleri anılmak istendiğinde çoğunlukla meydana gelen olaylar ve varlıklarla tamlama yapılır. Bu kullanımlarda, çok genel olarak zamandan çok olaya veya varlığa göndermede bulunulur: Savaş zamanı (K10/59), memduhun zaman-ı gaybeti (K12/3), gül zamanı (MSMT2/IV/1).

Belli bir dönemde yaşayan insanlar ehl-i ruzgar (K11/VIII/8, K37/6), zamane (K17/16), ehl-i zamane (G85/2) gibi kavramlarla ifade edilir. Burada da zamanın ve devrin kullanımında bir belirsizlik vardır.

Geçmişte yaşamış birisiyle o devrin şahısları arasında benzerlik ilişkisi kurulduğunda geçmişteki kişi ismi ile zaman kelimesi tamlamalı kullanılır: Feridun-ı zaman (K14/IX/4), Süleyman-ı zaman (K17/5, K19/23).

Diğer Kullanımlar

Bir olayın meydana gelmesi, bazı durumların olgunlaşması, iyi hâlin ortaya çıkması için zamana ihtiyaç vardır (MKT5/14). Su, zamanla inciye dönüşür

(K25/16). Her sorunu felek zaman ile çözer (K26/1). Zamanın değişmesinden dolayı dert esiri olanlar sabrederlerse yine zaman onlara derman eder (K35/4). Feleğin dönüşü birkaç zaman hastalıkla inletse de her hastaya derman verir (K35/8).

Zaman, hak edene hak ettiğini verir. Zamane arasında zamanın intikamı tecrübe edilmiştir. O, iyiye iyi; kötüye kötü verir (MSMT3/5).

Tasavvuf düşüncesinde tecellilerin anlık olduğu ifade edilir. Allah'ın isim ve sıfatları her an yeni bir tecellide bulunur. Zaman, anlar hâlinde bu tecellilerin açığa çıkmasını sağlar. Felek, her devirde bir hikmet gösterir; zamanın değişmesi ile Allah'ın sanatını ortaya çıkarır (K35/1).

Zamanı boş yere geçirmek hoş görülmez. Zamanın bir şekilde değerlendirilmesi, kıymetinin bilinmesi gerekir. Dünyanın dert ve sıkıntılarıyla zaman kaybetmek yerine gül zamanında yiyip eğlenmek daha doğrudur (TB/IV/1).

Zamanın bozulması bir dönemin genel görünüşünü yansıtan zihniyetin bozulması anlamına gelir. Şaire göre zamanın fesadına sebep olan ilim ehlinin hileleridir (MKT7/3).

Ahir zaman, tamlaması Hz. Peygamber ve kıyamet alameti ile birlikte karşımıza çıkar. Hz. Muhammed ahir zaman peygamberidir. Hançer onu övmek için ortaya çıkar (K4/15). Sevgilinin boyu ile kakülünden dünyaya fitneler düşmüştür ki bu fitneler kıyametin başlangıcı ahir zaman fitnesidir (G232/5).

3.2.1. Yıl

Divanda yıl kelimesi bir döngüyü ifade eder. Güneşin (dünyanın güneş etrafındaki hareketi) ve ayın hareketleri sonucu meydana gelen yıl döngüsel bir karakter arz eder (MSMT1/III/1). Dünyanın dönüşünün âdeti olarak gül, yılda bir kez âleme yüzünü gösterir (K8/61). Bütün çiçekler yılda bir defa açarlar (K39/14). Güllerin açılması için yılda bir defa nevruz olur (G68/3).

Yüz yıl, bin yıl, yıllarca, nice yıllar, mah ü sal, gibi ifadeler zaman bakımından çokluk veya uzunluk ifade eder. Zâhit, cigeri yanan âşığa refakat etse bile yüz yıl zulmetine nur düşmez (K2/5). Madenlerin bin yılda, denizin yüz yılda meydana getirdiklerini memduh bir anda meclisine saçar (K19/36-37). Memduh madenlerin ve denizlerin yüz yılda meydana getirdiklerini bir anda yoksullara dağıtır (K33/25). Bin yılın putperestini memduhun marifetinin nasihati iman etmeye kabil hale getirir (K25/31). Bir vera ehli yüz yıl ibadet etse de adaletin bir saati kadar

Allah'a yakınlık kesbedemez (K40/12). Şair, sevgilinin mahallesinde bir makam bulmuştur ki cennet kuşu oraya bin yıl uçmak ile yetişemez (G222/5). Şair, nice yıllardır melamet mahallesini beklemektedir (G114/1). Âşık, sevgilinin sevdasının yüz yıl başından çıkmamasını ister (MSMT5/2).

Düşmanın aylar ve yıllarca düşünerek aldıkları tedbiri memduhun askeri bir saatte yerle bir eder (K12/27). Yeni ay sevgilinin kaşının sergeştesi olduğu için aylar ve yıllardır şehirden şehre gezer (G166/2). Tam bir cehaletle vakitler ay ve yıl şeklinde sarf olur (MKT16/5).

3.2.2. Mevsim

Mevsim kelimesi sıfat ve isim tamlaması yoluyla ilkbahar ve sonbaharı işaret eder. İlkbahar: ol mevsim (K8/4), bu mevsim (K8/5, K39/10, MSMT2/I/5), beyle mevsim (K14/VI/7), bir mevsim (K19/9), mevsim-i gül (G142/6, MSMT2/I/6, MSMT2/V/5), mevsim-i gülgeşt (MSMT2/I/4), huceste mevsim (MSMT2/V/1). Sonbahar: bu mevsim (K6/7).

Aynı kullanım fasl kelimesi için de geçerlidir. Genel mevsim anlamına çok az yer verilir (K35/21, MSMT2/V/1, K11/VIII/7). Mevsim gibi o da sonbahar (K14/VI/4) veya ilkbahar mevsimlerini işaret eder. Hazan faslı (K17/23), fasl-ı hazan (K6/1, K33/45, G130/3) gibi kullanımlar sonbahar için kullanılırken bu fasıl (G188/4), böyle fasıllar (K18/6), fasl-ı hurrem (K21/1), fasl-ı rebi (K36/4), fasl-ı gül (K39/7, K41/21, G97/7, G142/3, G256/5), fasl-ı bahar (K5/24, G29/1), fasl-ı nevbahar (MSMT4/4)

Fasıl kelimesi, bazı beyitlerde kitap bölümü ve mevsim anlamları birlikte çağrıştırılacak şekilde ele alınır (K25/10).

Kelimenin ayırma anlamı ve mevsim anlamı mecaz yolu ile haşr zamanı için kullanılır: fasl-ı haşr (K7/19).

3.2.2.1. İlkbahar

İlkbahar divanda en fazla zikredilen mevsimdir. Kasidelerin teşbib bölümlerinde, gazellerin muhtelif beyitlerinde bahardan bahsedilir. Diğer mevsimler baharla kıyaslandığında divanda daha az yer alır. Bu bakımdan divanın ana mevsiminin bahar olduğunu söyleyebiliriz. Bahar mevsimi, kendisiyle birlikte gelen doğa olayları, tabiattaki canlanma, eğlence ve aşk zamanı olması, güzellikle ilişkilendirilmesi gibi farklı yönlerden ele alınır.

Bahar ve Tabiat

Bahar mevsimi ile birlikte hava ısınır ve daha mutedil hale gelir (K1/25). Divanda yağmur, çiğ taneleri, bulutlar, hafif esen rüzgâr baharın genel manzarasını tamamlar. Baharda yağmurlarla birlikte şimşekler çakar, bulutlar hareket eder (G78/3). Çiçekler ve yapraklar üzerinde çiğ taneleri görülür; bu çiğ taneleri güneşin ısısını arttırması ile bir müddet sonra ortadan kalkar (K1/10, 16-17). Rüzgârın esişi ile çiçekler açılmaya, tabiat canlanmaya başlar (K1/18, K19/2, K19/14, K27/1, K35/6). Bahar bulutları hayat kaynağıdır (K10/23, K41/5). Bulutlardan inen her damla bir incidir (K17/22).

Baharla birlikte tabiat yeniden canlanır. Bitkiler yeşerir, çiçekler açar, ağaçlar canlanır ve çiçeklenir (K1/1-3, 5-6, 13-15, 19-20, 26, 33-35, K24/21, K28/32, K41/15, MSMT2/II/4, R49). Baharla birlikte açılan birçok çiçek türünden bahsedilse de baharın asıl çiçeği güldür (K5/24, K15/1, G157/2, G188/4, MSMT3/7, MKT42/3). Bu sebeple bahar yerine gül mevsimi, fasl-ı gül gibi tamlamalar da kullanılır (K39/7, K41/21, G97/7, G142/3, G142/6). Bunun paraleli olarak en çok zikredilen kuş da bülbül olur (K28/40, R49). Kuşlar ötmeye başlar (K1/4, 8-9, 37, K41/21). Nehirler bu mevsimde daha bir coşkun akar (K1/21-23, 36, K28/13). Eriyen karların ve yağan yağmurların etkisi ile ırmaklar bulanıktır (G256/5).

Bahar mevsimi ile birlikte tabiat canlandığı için bu mevsim bolluk ve bereket mevsimidir (K36/1, K42/1).

Kışın çıplak kalan ağaçlar baharla birlikte elbise değiştirirler (K18/42).

Gündüz ve gecenin eşitlenmesi baharın geldiğinin alametidir (K30/6). Baharda gece ve gündüzün eşitlenmesi tabiatın âdetidir (G29/1). Gökkuşağı baharla birlikte anılan bir diğer tabiat olayıdır (K36/4).

Tamlama ve ifadeler

Bahar kelimesi bazı soyut ve somut durum, varlık ve kavramlar için kendisine benzetilen olarak kullanılır. Bunlardan bir kısmı memduhu övmek için söylenir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: bahar-ı devlet (K8/38), adalet baharı (K15/10), kerem ve lütuf baharı (K18/44), devlet bahçesinin baharı (K28/22), emaret baharı (K36/13), ikbal ve rıfat baharı (K36/15), adalet ışığının baharı (K41/23).

Sevgili, Memduh ve Bahar

Memduhun uygulamaları ile bahar arasında ilişki kurulur. Onun icraatlarının, varlığının belde ve insan üzerinde bahar etkisi bıraktığı ifade edilir (K21/10, K35/21). Memduhun hançerinin şevki her bahar kabre iletildiğinde şairin kabir toprağından bitki yerine hançer çıkacaktır (K4/8).

Sevgilinin/memduhun yüzü âşığın/şairin üzerindeki etkisi bakımından bahara benzetilir (K30/6). Sevgilinin/memduhun yüzü gönül açar, sıkıntıları giderir, sevinç, neşe ve mutluluk sebebi olur (K33/46). Yeniden canlanmanın, bolluk ve bereketin kaynağıdır (K34/6).

Sevgiliye/memduha kavuşma zevki ile ilkbahar arasında ilişki kurulur. Vuslatın verdiği zevk, neşe ve mutluluk baharın tabiata verdiği saadete benzer (K39/27). Âşık dertli bir bülbüldür; onun bahçesi ve baharı ise sevgilidir (G182/6).

Şair, sevgiliden ayrılık zamanında kanının dökülmesi ile bahar mevsiminde güllerin açılması arasında ilgi kurar. Onun baharı ayrılık olduğu için gül gül kan dökmektedir (G188/4).

Eğlence, Neşe ve Bahar

Kış mevsiminin ağır koşulları altında eve kapanmış olan insanlar baharla birlikte açık alanlara çıkarlar. Oralarda eğlence meclisleri düzenlenir (K39/34, G97/7, G142/1). Şarap, bu eğlence meclislerinin önemli unsurlarından olduğu için baharla aralarında ilgi kurulmuştur. Bahar mevsimi eğlencenin ve şarabın mevsimidir (MSMT2/I/1, MSMT2/I/4, MSMT2/I/6, MSMT2/V/1, MSMT2/V/5).

Divanda bahar neşe, zevk, sevinç ve eğlence mevsimi olarak ele alınır (K1/7, 27, K6/8, K11/VII/7, K21/1, K21/9, K26/13, K27/12, K28/14). Bahar, sıkıntıları dağıtır, insanın ruhuna canlılık verir, gönlünü açar, cana can katar, rahatı ve huzuru arttırır (K1/55, K8/4, K39/1, MSMT2/I/1). Baharla birlikte insanlar bütün dertlerinden kurtulurlar (K41/5). Bu mevsimde sadece diriler değil ölüler de mutludur (K19/9).

Bahçe ve Bahar

Bahar mevsimi tabiatın güzelliklerinin ortaya çıktığı bir mevsimdir. Şair, Allah'ın sanatının eserlerini görmek için baharda bahçeyi seyre gider (K1/38). Baharda bahçe seyrine gidilir, bahçenin unsurları temaşa edilir (K25/2, K41/21, G97/7, MSMT2/I/5, MSMT4/4). Oradaki güzelliklerin keyfine varılır.

Bahar mevsimi bahçede kendini gösterir. Baharın hitap ettiği duyulardan ikisi öne çıkar. Bunlar koklama ve görmedir. Baharla birlikte bahçe güzel renklere boyanır; her tarafa güzel kokular yayılır (K8/5).

3.2.2.2. Sonbahar

Sonbahar; havası, etkisi ve hissettirdikleri bakımından ilkbaharın zıddı bir konumda bulunur. İlkbahardan sonra en fazla zikredilen mevsimdir. İnsanlarda sıkıntı meydana getirir. Bu mevsimle birlikte bahçenin güzelliği kaybolur. İnsanlar, eğlenceden ellerini çekip ibadete yönelirler. Sonbahar; doğa olayları, etkisi, ve benzetme unsuru olması bakımlarından işlenir.

Bu mevsimde hava soğur ve itidalini kaybeder. Sonbaharın havası insanın mizacına muhâliftir (K6/4). Sonbahar rüzgârları bahçenin zariflerini üzer (K6/3). Baharda çiçeklerin açılmasını sağlayan sabah rüzgârı sonbaharda bu etkisine aykırı hareket eder (K6/5). Rüzgâr, kötü hareketi ile ağaçların eşyalarını tarumar eder, yağmalar (K18/2). Yağmur, kar ve rüzgâr bu mevsimde kendini gösterir (K6/9). Rüzgârlar bu mevsimde sert ve soğuk eser (K18/12).

Sonbahar; beğenilen, hoşa giden bir mevsim değildir (K6/1). Bu mevsimle beraber çiçekler solar, bahçe güzelliğini kaybeder (K6/2, MSMT3/7). Rüzgâr, gülün dalını kırar ve onu çıplak bırakır (K6/15). Sonbaharda ağaçların yaprakları sararır ve dökülür (K17/23, K18/11, K18/12, G130/2). Yaprakların sararması dolayısı ile sonbaharın renginin sarı olduğunu söylemek mümkündür (K23/4, K25/1).

Sonbaharın bitkiler üstündeki olumsuz etkisi kuşlara da yansır. Kuşlar ötmez olurlar (K33/45). Bülbül, bu mevsimde lal olur (K33/45), ızdırap çeker (G157/2, MSMT2/III/2).

Sonbaharla birlikte nehirlerin akışı ilkbahardaki güzelliğini kaybeder. Bahçenin güzelliği ve düzeni bozulur (G130/3). Sonbahar, bahçeyi bozması bakımından bir yağmacıya benzetilir. O; ağaçların, çiçeklerin eşyalarını ve değerli varlıklarını yağmalar (G130/5). Lale, bu yağmadan kurtulmak için eşyalarını yarası içinde gizler (G130/5).

Sonbaharla birlikte eğlence ve neşe son bulur. Şair, sonbaharda bela ve dert esiri olur (K6/11). Şairin sonbahardan bahsettiği beyitlerde iç sıkıntısı, tasa, gam ve yalnızlık gibi duygulara yer verilir (K6/11-17, K26/13, G157/2).

Şaraba tövbe edilir. Uzlet köşesi tutulur (K6/7). Sonbahar ve kış ibadet mevsimidir (MSMT2/V/5).

3.2.2.3. Kış

Divanda bir şitaiye bir de hazaniye diyebileceğimiz iki kaside bulunmaktadır. Bu iki kaside mevzularını işleme şekilleri ve içerikleri bakımından benzerlik gösterir. Her iki kasidede de "hazan" ve "dey" yakın anlamlı kelimeler gibi kullanılır. Sonbahardan bahseden 6. kasidenin ilk beyti hazan vaktinin eriştiğini ifade eder. İkinci beyitte ise kış askerlerinin bahçeyi yağmalamasından bahsedilir.

İrişdi vaḳt ki faṣl-ı ḫazān-ı nā-hemvār
Ḳıla şu tek ḥarekātın müzāḥim-i eşcār
Sipāh-ı behmen ü dey lāle vü gül esbābın
Hücūm eyleyüben ġāret eyleye ne ki var

K6/1-2

Aynı kasidenin 6. beytinde zemherinin bostanı yağmaladığı belirtilir. Zemheri 22 Aralık-31 Ocak arasındaki çok soğuk günleri ifade eder. Burada bahsedilenin kış olması gerekir. Ancak kasidenin genelinde hazandan daha çok bahsedilir.

Aynı durum Şitaiye olarak yazılmış olan 18. kasidede de vardır. İlk beyitte kışın alametlerinin ortaya çıktığı ifade edilir. İkinci beyitte hazan rüzgârının ağaçların eşyalarını tarumar ettiği belirtilir.

Bir gün ki dey ʿalāmetin itmişdi āşkār
Dutmışdı yüz füsürdelige ṭabʿ-ı rūzgār
Bād-ı ḫazān yetüp ḥarekāt-ı şenīʿ ile
Her yan dıraḫt-ı raḫtını itmişdi tār-mār

K18/1-2

Kasidenin devamında hem kardan hem de hazandan bahsedilir. Bu durum, şairin hayal dünyasında, yılın iki mevsime ayrıldığını düşündürür. Kış ve sonbahar nitelikleri bakımından birbirinden çok belirgin hatlarla ayrılmaz.

Kışın ilk dikkati çeken özelliği soğukluğudur (K18/25). Hava o kadar soğuktur ki güneş bile gördüğü yerde ateşlere düşer (K14/VI/5). Kışın esen sert rüzgârlar ağaçlarda yaprak ve meyve bırakmaz (K18/3). Kışın ağaçlar çıplak kalırlar

(K18/42). Güller yapraklarını döker (K18/4). Yeşillikler yok olur (K18/5). Tabiatın bu durumu şaire ölümü hatırlatır (K18/9).

Kış mevsimi şaire varlığın ve güzelliğin geçici olduğunu düşündürür (K18/4, K18/5).

Kış mevsiminde genellikle insanlar bir köşeye çekilirler (K18/6). Kapalı alanlarda daha çok zaman geçirilir. Yalnızlık, gam ve iç sıkıntısı bu mevsimin ruh halleridir (K18/23-27).

Şair, kış mevsiminde bahçeye gittiğini ve orada bir eğlence meclisine katılıp zevk aldığını ifade eder. Bu meclis Ervah-ı Kuds meclisidir. Herkes ayık kalırken o sarhoş olur (K18/7-20). Bir süre sonra gözünü açtığında bu meclisten bir eser göremez. Şair, buradan hareketle dünyanın, zevkin ve eğlencenin geçiciliğini vurgular. Eğlencede geçirdiği zamanlar için pişmanlık duyar (K18/21-39). Kış, bu bakımdan bir tövbe ve ibadet mevsimi olur.

3.2.3. Aylar

Şair, ay ile ilgili hayallerde kameri ay ölçümünden faydalanır. Hilal, memduhun düşmanlarının hayatını almak için, her ay lacivert kılıftan hançer çeker (K4/19). Her aybaşında bir hilal olmasının sebebi feleğin başına sevgilinin kaşından bir hayal salmasıdır (G166/1).

Nisan ayı incinin oluşumu ile ilgisi bakımından ele alınır. Nisan ayında sadefin ağzına düşen yağmur damlasının zamanla inciye dönüştüğüne inanılır. Nisan yağmuru inciye dönüşür (K3/30, G117/7). Nisan ayı ve yağmurları bereket ve bollukla da ilgilidir. Mart ayında hava soğukluğunu muhafaza ettiği için gerçek bahar ayı nisandır. Onunla birlikte tabiat yeniden canlanır. Her tarafta bir bolluk bereket görülür (K41/5).

Şairin Ramazan ayı ile ilgili iki gazeli vardır. Bunlardan birinde Ramazan kelimesini hiç kullanmadan “oruç ayı” tamlamasına yer verir. Oruç ayının sevgiliyi zayıflattığı ifade edilir (G168/2). Ramazanda orucun sevgili üzerindeki etkisinden bahsedilir, sevgilinin gittikçe zayıfladığı belirtilir. İftar için sevgilinin âşığın kanını içmeye niyetlendiği söylenir (G168).

Ramazanda eğlence ve şarap meclisleri ortadan kalkar, meyhaneler kapanır. Şair, bu durumu biraz hüzünlü bir şekilde ele alır (G231/1-8). Cennet kapılarının açıldığı bir ayda meyhane kapısının kapanmasından şikâyetçidir. Bu sebeple bir an

önce Ramazanın bitmesini, bayramın gelmesini arzular. Bayram hilalini gözlemekten gözlerine karasu iner.

21 Ocak-19 Şubat arasına İranlılar behmen ayı demektedirler. Şair, behmen ve kış askerlerinin bahçeyi yağmaladığını ifade eder (K6/2).

3.2.4. Gün

Dünyanın kendi etrafındaki bir dönüşünü ifade gün, divanda genel ifadelerle işlenir. Şair, belirli bir günden bahsetmek ihtiyacı duyduğunda gün ile isim veya sıfat tamlaması kurar. Böylece belirtilen günün niteliği veya ayırt edici özelliği vurgulanmış olur. Şair, bu yolla o günü benzerlerinden ayırır. Belirli bir günü diğerlerinden ayırmak için o gün yaşanan olaylar, o olayların fiziki ve ruhi yansımalarından faydalanılır: rûz-ı ceza (K1/84-85, K40/20, G251/6), rûz-ı haşr (K3/31), haşr günü (G128/3, G155/5), mahşer eyyamı (K4/30), mahşer günü (G212/1, G286/1), rûz-ı hesap (G27/5, R6), ceza günü (G11/4), kıyamet günü (G170/3), gam günü (K3/8, G267/7, G268/4, G282/4), şiddet günü (K3/20), rûz-ı ezel (K8/44), rûz-ı ıd (K14/IV/6), bahar eyyamı (K17/22, K41/5, G78/3, G142/1, G157/2), eyyam-ı nevbahar (K18/42), eyyam-ı bahar (K28/14, MSMT2/V/5), eyyam-ı gül (K39/6, G286/2), işret eyyamı (MSMT2/I/3), hicran günü (G33/5, G177/5, G265/3), rûz-ı hicran (G193/2), eyyam-ı hicran (G213/3), firak eyyamı (G92/5), hecr günü (H262/4), vasl günü (G79/4, G228/5), vasl eyyamı (G156/7, G253/9, G273/4), rûz-ı visal (G139/7), rûz-ı vasl (G274/4), rûze eyyamı (G168/5).

Memduhun/sevgilinin hâkim olduğu dönem gün kelimesi ile kurulan tamlamalar yoluyla belirtilir: Adli eyyamı (K8/53), memduhun/sevgilinin eyyamı (K22/18, K32/15), eyyam-ı şâh-ı evliya (K42/27). Memduh, günlerin süsünün mücevheridir (K32/21).

Gece ve gündüz, gece gündüz, nice gün, her gün, müddet-i eyyam gibi kullanımlar zamanın çokluğundan veya uzunluğundan kinaye olarak kullanılır. Bir işin uzun zamandır veya çokça yapıldığını bildirir (K6/29, K7/3, K11/VIII/7, K33/4, K35/21, G53/1-2, G55/1, G55/4, G68/3, G104/6, G126/4, G168/1, G213/3, G231/8, MSMT3/8).

Birkaç gün, bir gün zaman bakımından kısalığı ifade eder (K10/18, K19/17, G149/1).

Bir durumun aşama aşama gerçekleştiğini bildirmek için “gün günden” ikilemesi kullanılır (K11/VIII/8, K17/10, K41/28, G63/8, G65/4, G72/2, G145/2, G166/6, G168/2, G209/3).

“Bir gün” belgisiz sıfat olarak kullanıldığında belirsiz bir zaman dilimine göndermede bulunur (K18/1, G5/2, G149/1, G149/7). Bir olay veya anı, zaman belirtilmeden anlatıldığında kullanılır.

Yedi gün bir haftayı oluşturur. Şair, sevgilisini yedi gündür görmediğini belirtir (G255/6).

Gün, bir sayfadır (K11/IV/3, K14/VII/7). Olaylar, durumlar ve sıfatlar bu sayfa üzerine Allah tarafından işlenir (K10/1).

Kötü günler kara sıfatı ile belirtilir: kara gün (K24/11, G231/6).

3.2.4.1. Sabah/Seher/Şafak

Sabah vakti; güneşin doğduğu (K4/20, K13/18, G25/4, G53/1-2, G55/2, G223/6, G291/2, R17, R60), tabiatın yeni bir güne başladığı, insanların uykularından uyandıkları (K2/22, G25/4, G55/6, G60/5), evlerinden çıktıkları bir zaman dilimidir. Sabah, günün başlangıcıdır. Kelimenin başlangıç anlamı subh-ı ezel, subh-ı kıyamet gibi tamlamalarda kendini daha fazla gösterir (G169/7, G211/4, MSMT8/1). Varlığın yeniden dirildiği bir zaman gibidir (G55/3). Güller ve çiçekler sabah vakti açılır (K8/10, K8/29, K8/50, MSMT4/1). Genellikle gül bahçesine sabah vakti gidilir (K8/21, G142/4, MSMT2/I/5, MSMT5/3). Bülbüller, kuşlar sabah vakti öterler (K8/47, K25/7, K25/9, G89/7, MSMT2/IV/5). Sabahla birlikte sevgiliyi görme ümidi belirir (G27/1, G187/3). Sevgili sabah vakti kendini gösterir ve güzelliği ile güneşi geride bırakır (G166/4, G200/1, G267/2). Sabah rüzgârı haberci olduğu için her sabah onun getireceği haberler beklenir (K8/25, G21/5, G55/5, G157/6). Hz. Peygamber mahşer sabahının güneşidir (K2/10).

Sabah-Akşam Tezadı

Güneşin doğuşu ile birlikte yeryüzü aydınlanır. Sabah, ışık ve aydınlıkla ilgili bir zaman dilimidir (K13/31, K22/24). Bu yönü ile gece ve akşamın zıddıdır. Bu durum bazı ruhi değerlendirmeleri de beraberinde getirir. Gece hastalık, acı, zulüm, ayrılık ve ızdırapla ilgiliyken sabahta bir ferahlama, rahatlama, kurtulma, kavuşma söz konusudur (K13/18, K14/X/5, K28/30, G29/1, G53/4, G53/7, G55/7, G187/4, G194/1, G241/7, G281/1, MKT9/2). Âşık gece sabaha kadar dert/gam/ayrılık ve

özlemle acılar çeker gözyaşı döker (G25/5, G161/4). Sabahlara kadar yıldız sayar (G27/5). Yıldızları izleyen astronomlar sabaha kadar uyanık kalırlar. Şair, bu durumu aşk acısı çeken âşığın durumu ile ilişkilendirir (G100/3). Mum gerçek bir âşıktır; gece boyunca gözyaşı döker; sabah olunca da can verir (G147/5). Âşık sevgilinin gamı ile başına o kadar vurur ki sabah olunca ölmüş bedenini toprağa teslim eder (G178/1). Âşık her sabah gözyaşı döker (G205/2, G247/1).

Tamlama ve Tabirler

Subh ü şam, sabah ü mesa, şam ü seher, rûz ü şeb, şeb ta seher, subhlar ta şam, ta subh, her subh kullanımları süreklilik, zaman bakımından çokluk ve uzunluk ifade etmek için kullanılır (K1/27, K1/30, K1/84, K1/86, K14/IV/7, K16/4, K22/7, K33/5, G61/1, G114/2, G143/2, G163/5, G168/7, G260/7, MSMT3/3, MKT11/1, MKT17/3, R48). Subh ü şam kullanımıyla zamanın bir döngüye sahip olduğu vurgulanır (MSMT2/III/1).

Benzetme ve Mecazlar

Sabah renk bakımından Rumi köleye, akşam Hintli bir cariyeye benzetilir (K16/21). Sevgilinin saçı akşam, yüzü sabahtır (K28/44, G144/3). Şair, sabahı acılar çeken, her gün taze yaralar çıkaran, aşk acısı ile yakasını yırtan bir âşık olarak hayal eder (G53, G55, G61/2, G220/5).

Şafak vaktinde, güneşin doğuşu sırasında ufukta kızıllık oluşur. Lale, kadeh, gül ve şarapla renk bakımından ilgiler kurulur (G20/3). Şair, o kızıllıkta görünen yeni ayı kılıca şafağı da gül renkli kılıfa benzetir (K13/10). Ufukta görülen kızıllık, güneşin ışıkları, güneş (K14/IX, G26/1) ve şafakta görünen ay kılıca (K37/7) benzetilir.

Diğer Kullanımlar

Sabahları mahmurluğu dağıtmak için içilen içkiye sabuh denilir. Şair, sevgilinin sabah vakti sabuh içip nakkaşa bu hâliyle resim çizdirmesini söyler (G95/5).

Sabah vaktinin kısalığı değinilen hususlardan bir diğeridir. Şair, sabah gibi bir nefesi kaldığını belirtip sevgilisinden ilgi ister (G123/5).

Suçluların idamları sabah vakti gerçekleştirilir. Ayrılık, âşığın katlini sabaha ertelemiştir (G241/5).

3.2.4.2. Gündüz

Şair, gündüz ve geceyi beyitlerde birlikte ve tezat ilişkisi içinde kullanır. Gündüz aydınlık gece karanlıktır (G183/4). Bu yönü ile gündüz geceye oranla sıkıntının azaldığı bir zaman dilimidir (G220/2).

Zaman bakımından çokluk, uzunluk ve süreklilik rûz ü şeb, şeb ü rûz, leyl ü nehar, dün ü gün, dün gün gibi kullanımlarla bildirilir (K1/86, K6/29, K10/65, K13/35, K15/6, K19/12, K20/31, K23/15, K25/35, G29/5, G84/3, G103/4, G126/1, MKT10/1).

Bahar mevsiminde gündüz ve gece eşitlenir (K30/6, G29/1). Bayram hilali gündüz pek görünmez (K37/3). Âşığa içinde bulunduğu duygular münasebetiyle gece ve gündüz aynı görünür (G21/2, G29/1, G126/4). Şair, bazen yaşadığı acıdan bazen de vuslat zevkinden geceyi ve gündüzü ayıramaz olur.

Sevgilinin yüzü aydınlık ve parlaklığı dolayısıyla gündüzdür (G21/2). Güneş, sevgiliye benzediği için, gündüz ona bakarak gününü geçiren âşık gece acılarla baş başa kalır (G44/7).

3.2.4.3. Akşam/Gece

Sabah nasıl başlangıç noktasını işaret ederse akşam da bitişi ifade eder (K14/IX/7). Sonsuzluğun varlıktan önceki kısmı (subh-ı ezel) sabahla, varlığın yok oluşundan sonraki kısmı (şam-ı ebed) akşamla ilişkilendirilir (K2/10, MSMT8/1).

Sabah/gündüz aydınlığı, akşam/gece ise karanlığı/karalığı bakımından ele alınır (K4/20, K13/31, K16/21, K21/25). Sevgilinin saçı gece/akşamdır (K28/44, G144/3). Sevgilinin yüzü aydınlık olduğu için akşamı da aydınlatır (G166/4).

Gece, Karanlık ve Acı

Gecenin/akşamın karanlık olması, siyahlık ve karanlığın olumsuz duygu ve durumlarla ilişkisi sebebiyle bu zaman dilimi bela, ayrılık, hasret, keder, gam, talihsizlik, zulüm, hastalık, gözyaşı, inleme, ah gibi acı ve ızdırapla ilişkili durumlarla birlikte anılır (K3/8, K14/X/5, K28/30, K33/26, G38/2, G44/3, G53/7, G55/7, G59/6, G79/4, G100/5, G119/5, G139/7, G156/4, G157/6, G170/3, G178/1, G194/1, G196/1, G196/4, G206/4, G211/4, G218/3, G228/1, G228/5, G241/1, G241/3-5, G241/7, G256/4, G258/1, G262/3, G262/4, G269/4, G274/4, G279/1, G281/1, G285/7, G291/5, MSMT3/3, MSMT7/5, MKT9/2). Âşık, aşk acısıyla geceyi uykusuz geçirir (G100/3). Sabaha kadar yıldız sayar (G27/5). Âşık, akşam

vakti acılar içinde kanlı gözyaşları döker (G218/4). Mum her akşam sevgili ile birlikte olduğu için âşık sabaha kadar kıskançlık ateşi ile yanar (R48). Gece, sevgili ile buluşma ihtimali varsa veya böyle bir durum gerçekleşirse mutlulukla birlikte ele alınır (G184/1).

Yaşanan olumlu durumlar hayret ve sevinçten, olumsuz durumlar üzüntüden dolayı âşığın/şairin sabahı ile akşamını bir eder (G21/2). Sevinçten olduğunda akşamı sabahına benzer (G29/1). Üzüntüden olduğunda akşam ve sabahı ayırt edemez hale gelir veya gündüzü geceye döner (G126/4, G183/4). Sevgiliye/memduha kavuştuğu için âşığın akşamı sabah gibi olur (K30/6, G29/1). Akşam sevgili ile birlikte olan âşık, sabah ondan ayrıldığı için akşam ve sabahı yer değiştirir (G53/4). Sevgili seher vakti âşığa kavuşma sözü vermiş ancak vakit belli olmadığı için âşığın akşamı ile seheri bir olmuştur (G187/3).

Akşam vakti karanlık; eşyaları, insanları ve birçok durumu gizler. Akşam olunca güneş yüzüne nikab çeker (K14/X/1). Bu bakımdan gizlenen niyetler suret-i akşam tamlaması ile anlatılır (K14/V/2).

Tamlama ve İbareler

Subh u şam, sabah ü mesa, şam ü seher, rûz ü şeb, leyl ü nehar, dün gün, dün ü gün, şeb ta seher, ta şam gibi kullanımlar zaman bakımından çokluk, uzunluk ve süreklilik bildirir (K1/27, K1/30, K1/84, K1/86, K6/29, K10/65, K13/35, K14/IV/7, K15/6, K16/4, K19/12, K20/31, K22/7, K25/35, G29/5, G33/5, G61/1, G84/3, G103/4, G114/2, G126/1, G161/4, G168/7, G260/7, G281/1, MSMT2/III/1, MKT11/1, MKT10/1, MKT17/3).

Diğer Kullanımlar

Gece, meydana gelen olaylarla da zikredilir. Hz. Peygamber bir gece vakti gökyüzüne yükselmiş, Miraç hadisesi gerçekleşmiştir (K3/27). Eğlence meclisleri genellikle gece düzenlenir, meyhaneye gece gidilir (K22/24, K28/27, G21/4, G69/1, G132/3, G167/4, G241/2, G264/6, R17). Âşık, sevgilinin mahallesine akşamları gider (G87/5, G187/4, G241/6, G258/7). Yabancı olanlar evlere gece misafir olurlar (K14/V/6). Memduh, savaş gecesi oku ile düşmanının başını Süreyya'nın zirvesi kılar (K33/29). Geceleri, sokaklar tenhalaşır insanlar uyur (G60/5). Bekçiler, kaleleri geceleri belerken nida ederler (G114/7). Sevgilinin geceleri çıkması başkalarının kınamalarına sebep olacağı için şair, onun gece dışarı çıkmasını istemez (G8/5).

Geceleri aydınlatma amacıyla mum kullanılır (G147/5, MSMT5/4). Mum, sevgili ile kendisini denk gördüğü için geceleri onun gönlüne ateş düşer (G45/6). Ramazan ayında oruç akşam açılır (G168/6). Düşmanlara baskın gece verilir, pusu gece kurulur (G282/4).

Bayramın belirlenmesi için hilalin görünmesi gerekir. Bayram akşamları hilal görünür (K37/4). Bayram hilali gece eksik görünür (K37/3). Gece vakti yıldızlar, ay ve diğer gök cisimleri çıkar (G20/1, G163/5, G220/2).

Bahar mevsiminde gece ve gündüz eşitlenir (K30/6, G29/1).

3.2.5. Bayram

Kameri ayların başlangıç ve bitişleri hilalin gözlenmesi ile belirlenir. Hilal, gözlendiğinde yeni aya girilmiş olur. Ramazan Bayramının belirlenebilmesi için ayın gözlenmesi gerekir (K37/1, K37/4-5). Bayram hilali gece eksik görünür gündüz de pek kendini göstermez (K37/3). Bayram hilali göründüğünde insanlar emin olmak ve bayramın geldiğini müjdelemek için onu birbirlerine gösterirler (K37/6). Sevgili Ramazanda oruç tuttuğu için zayıflamış ve bayram hilaline dönmüştür (K37/5, G168/21).

Şaire göre ay ve gün, sevgiliye kavuşma bayramının tespit edilmesi için hesaplanır (G208/1). Bayramın tespit edilmesi için hilalin gözlendiği belirtilir (G168/1).

Ramazan ayında içki içilemediği için şarap ehli bayramı gözler. Bir an önce bayramın gelmesini arzu ettikleri için bayram hilalini gözlemekten gözlerine karasu iner (G231/7).

Ayas Paşa’nın Basra Seferinden bahsedilen kasidede Ramazan Bayramının sefer sırasında olduğu ifade edilir (K14/IV/6).

3.2.5.1. Nevruz

21 Mart baharın başlangıcı olarak kabul edilir ki aynı zamanda yeni yılın da ilk günüdür. Bu tarih baharın başlangıcı kabul edildiği için neşe, sevinç, eğlence, bolluk gibi baharla birlikte anılan olumlu durumlar nevruz için de geçerlidir (K11/VIII/7). Nevruzda tabiat canlanır, çiçekler açar, bahçe yeşillenir, bolluk ve bereket gelir (K15/8, K42/27). Nevruz, olumlu özellikleri sebebiyle memduhun adaleti için kendisine benzetilen olur (K21/11). Memduhun adaletinin bereketiyle

hükmü altındaki beldenin her günü nevruz olur (K35/21). Sevgiliye kavuşmak öyle bir mutluluktur ki şair bunu anlatabilmek için nevruzla kıyaslar (G68/3).

3.3. Cisimler Âlemi

3.3.1. Dört Unsur

3.3.1.1. Toprak

Toprak, aşağıda olması, ayak altında bulunması dolayısı ile yükseklik-alçaklık zıtlığının bir ucunda bulunur. Bu zıtlıkta yükseklik değerli olmayı, üstünlüğü ve iyiliği temsil ederken; aşağıda olma değersizliği, alçaklığı ve kötülüğü sembolize eder[141] (K38/41, G129/5, G227/3). Divanda bu anlamı ifade için hak-i rehgüzar (K14/VII/5, K14/XI/1, G247/3), türâb-ı dergâh (K1/65), hak-i dergâh (K3/24, K18/45, G165/3, G166/6, G202/3), hak-i pay (K3/23, K33/33, K35/14, G31/3, G71/1, G104/2, G104/2, G281/6, G291/2, MSMT11/7, MKT5/3), ayak toprağı (K5/8), hak-i der (K5/11, K5/19, G103/4, G115/3, G170/2, G249/1, G272/2), hak-i reh (K42/15, G62/5), hak-i kûy (K5/26, G7/5, G64/4, G70/2, G149/7, G224/7, G239/6, MSMT4/6), gubar-ı dergeh (K10/61, K13/2, K13/18, K19/31, G227/4), hak-i makdem, hak-i harim (K30/26), gubar-ı kadem (G47/1), gubar-ı rah (G76/1, G95/2, G118/5), gubar-ı rehgüzar (G198/2), gerd-i reh (G223/1, G235/2) gibi tamlamalar kullanılır.

Toprak ve Değer

Bu tamlamalarda toprağın değersizliği vurgulanır. Ancak nispet edilen kişinin değeri toprağa da yansımaktadır. Toprak; memduhun, sevgilinin, Hz. Peygamberin veya değer verilen bir şahsiyetin ayağına, eşiğine, kapısına, bulunduğu yere/makama, yaşadığı yere ait ise bu durumda değer kazanmakta ve üstünlük kesp etmektedir. Memduhun/sevgilinin ayağının/kapısının toprağı inciden, cennetden, Kabe'den üstündür (K22/17, K33/38, G144/5). Sevgilinin/memduhun ayak toprağı hüner ehlinin başına tac olur (R13).

Toprağın nispetle değer kazandığını ifade etmenin yollarından biri de onu gözle ilişkilendirmektir. Bir tür kaya olan ve ezilerek toz hâline getirilen sürme göze sürülür. Sevgilinin, memduhun veya değer verilen şahsiyetlerin ayak toprakları göze

---

[141] Daha geniş bilgi için bakınız: George Lakoff and Mark Johnson, **Metaphors We Live By**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2003. /Raymond W. Gibbs, **The Poetics of Mind**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

sürme yapılır (K8/25, K10/24, K12/9, G71/8). Yukarıdaki tamlamalarda belirtilen türden toprakları göze almak ayaktan başa çıkmasının göstergesidir. Mana olarak değer kazanan toprak, maddi olarak yükselmiş, göze girmiştir.

Toprağın değer kazanmasının yollarından bir diğeri sevgili/memduh vb.'ye itaatidir. Allah'a itaat eden toprak insan olmuştur (K7/7). İtaat ve değer kazanma arasında bir ilgi vardır.

Sevgilinin/memduhun bulunduğu/yaşadığı yerin toprağı ölüyü diriltme özelliğine sahiptir (K13/16, K33/42). Sevgilinin oku âşığın kanını dökmekte toprak da içmektedir (G85/1). Âşığa sadece sevgili değil onunla ilişkili toprak/mekân da eziyet çektirmektedir. Sevgilinin kapısının/eşiğinin toprağı gönlün Kabe'sidir (G170/1). Âşığın secdegahıdır (G192/3).

Güneş, her sabah sevgilinin dergâhının toprağına yüz sürer (G143/2).

Toprağın önemli bir şahısla ilişkilendirmesi nasıl ona değer kazandırıyorsa belli bir yerle irtibatlandırılması da değer kazanmasına veya kaybetmesine sebep olur. Belli bir mekânın toprağının değerinin tespitinde etkili olan, mekân ile tarihî yahut güncel bir olayın, şahsiyetin veya durumun bağlantılı olmasıdır (K31/5, K31/7). Bağdat toprağı şereflidir, çünkü orası evliya burcudur (K10/3). Hz. Ali'nin mezarı bu bölgededir (K10/7). Oranın temiz toprağı her niyetin suretine ayna tutar (K10/16). Memduhun gelişi Bağdat toprağını şereflendirir (K20/5). Bağdat'ta yükselme umudu göremeyen şair, yükselmek için Bağdat toprağını terk edip Rum diyarına gitmek gerektiğini belirtir (G38/7).

Toprak, niteliği değişip la'l olduğunda değer kazanmaktadır (G143/5). Bir nesneyi topraktan almak onun değerini bilmek demektir (G161/3).

Toprak ve Âşık

Şair, toprağı kendisi veya âşık ile ilişkili kullandığında genellikle bir değersizlik, değeri bilinmemişlik, statü olarak aşağıda bulunuşluk ve hakirlik anlamları kendini gösterir (R75). Şair, kendisini sevgilinin/memduhun ayağının/dergâhının/kapısının toprağı olarak görür (K6/45, G189/1, G205/5, G218/2). Heves, âşığı yol toprağı kılmıştır; âşık böylece sevgilinin ayağını öpebilecektir (G121/1). Bu kendi değersizliğini vurgulamanın yanında sevgilinin ayağını bastığı toprağın değerini de ifade eder. O, marifet ehlinin yolunun ve eşiğinin toprağıdır (K29/12). Toprak, burada alçak gönüllüğü ifade eder.

İfade ve Tabirler

Toprağa bulaşmak, toprak olmak (G2/2, G10/3, G244/6, MSMT7/4, R58, R76), toza toprağa bulanmak/haksar olmak (K10/58, K14/XI/5, K18/33, K34/12, K34/29, G274/5), toprağa salmak (K14/I/6) ifadeleri ölmek, kahrolmak, mahvolmak, hakir olmak anlamlarında kullanılır.

Ayağının toprağına gelmek tabiri hürmet ve saygı için kullanılmaktadır (K14/IV/6, G155/3). Ayağına gelmek deyiminin farklı bir kullanımı gibidir.

Topraktan götürmek; almak, gidermek, götürmek, yüceltmek anlamlarında kullanılır (G226/1, G281/5).

Mezar Toprağı/Ölü Toprağı

Divanda toprak; mezar toprağı (K4/8), ölü toprağı (K19/8) anlamlarında da ele alınır. Toprak perdesi altında olmak ölü olmaktır (K8/33). Onlar, toprak halvetgahının sakinleridir (K39/13). Sevgiliye ulaşamayan âşık, toprağından testi yapılıp onunla sevgiliye su sunulmasını ister (K3/13). Âşık ölmüş toprak olmuştur; toprağından yapılan kadehin rindler bezmini gezip onlara kendisinden niyaz ulaştırmasını arzu eder (G111/5). Şair, toprak olduğunda tozunun şarap tortusu olması için dua eder (G188/6). Zira rindler toprak olsalar bile şarap tortusu olurlar (G218/6). Sabah rüzgârı, günahı için şefaat isteyerek Hz. Peygamberin mezarı üzerinde mahşere kadar eser (K5/22). Şair, toprak olsa bile tozunu sabah rüzgârı Hz. Peygambere ulaştıracaktır (K5/23). Sabah rüzgârı toprağın merkezini alt üst etse de şairin tozunu bulamayacaktır (K38/5). Memduhun mezar toprağı şifalıdır (K7/24). Cem'in toprağı üzerinde lale çıkıp kadeh tutar (K19/10). Şairin kabir toprağının üzerinde rüzgâr hortumundan bir servi bulunmaktadır (G28/4). Şair, yalnızlığını ıssızlığın unsurları olan kabir toprağı ve rüzgâr üzerinden ifade eder. Semenin ve servin yetiştiği toprak servi boyluların ve yasemin yüzlülerin toprağıdır (G95/6). Şair, sevgilinin ayağının kaldırdığı tozun, öldüğünde üzerine toprak örtmesini arzular (G162/1). Hasret eliyle başına vuran âşık, sabah ölü cismini toprağa teslim etmiştir (G178/1). Şair, çölde gördüğü hortumu kendisine saygı için durmuş Mecnun'un toprağı olarak değerlendirir (G181/5).

Varlık Topraktan Yaratılmıştır

Canlı varlıkların yaratıldığı maddenin toprak olması değinilen hususlardandır. Gül, ateşini bir avuç toprağa salmış, onu kül eyleyip adını bülbül

koymuştur (K1/64). İnsan da topraktan yaratılmıştır (K33/16, G4/3, 5). Toprağı, Adem eden feyzi, insan istese bahar mevsiminde toprakta bulur (K19/11). Beden, topraktan yaratıldığı için ten ve toprak arasında ilişki vardır (G180/7, G268/3). Âşığın can tahtasına/aynasına kavuşma görüntüsünün yansımamasının sebebi cisim tozudur (G214/4).

Kara Toprak

Kara toprak, tabiri verimsizlik, değersizlik gibi anlamlar taşır (K4/17, K25/40, K35/6, MKT1/2). O, toprağa nur salınması veya o toprağın bir şekilde aydınlanması onun değer kazanmasını ifade eder. Memduhun lütuf ve kereminin gölgesi kara toprağa düşerse, o kara toprak cenneti kıskandıracak bir güzelliğe kavuşur (K7/26). Memduhun toprağa nazarını salması toprağı altın kılar (K27/16). Memduhun adaleti döneminde çiftçi kara toprağa arpa tanesi bıraksa Süreyya yıldızı başağı elde eder (K32/13). Memduh/sevgili, şairi hakirlik toprağında bırakmamış onun vücut toprağını kara iken amber gibi kılmıştır (MKT5/9-10).

Ayna ve Toz

Toz ve toprak; hatır, yaratılış, ikbal, gönül, murad ve ayna ile birlikte kullanıldığında dert, keder, hüzün, elem, zulüm, mihnet gibi anlamları ifade eder (K6/9, K10/20, K15/32, K18/20, K18/43, K30/1, K31/26, K34/14, K39/34, G243/4, G247/6, MSMT3/3). Gönül ve hatır aynaya benzetildiği için orada oluşan toz ve leke görüntünün doğru yansımasını engeller (K27/8). Gönülde böyle bir leke olması kedere sebebiyet verir.

Gubar, rahatsızlık duyulan durumlarla birlikte ele alınır. Bir yere herhangi bir şeyin tozunun konması sıkıntılı bir durum olarak ele alınır (K12/4). Memduhun aydınlık fikri, hakikat aynasından tozu giderir (K37/8).

Toprak ve Bahar

Toprak, baharla birlikte hayatın kaynaklarından biri olarak ele alınır. Tohum toprakta yetişir (K7/3, G46/6). Lale, toprağın gönlündeki sırları keşfeder (K19/3). Toprağın üzerinde bitkiler yeşererek toprağı süslerler (K36/2). Nesgis, bahar mevsiminde toprak zindanından çıkar (K41/11). Yeşillikler topraktan baş çıkarırlar (K41/24). Sümbül kara topraktan bitip gönülleri müptela eyler (K42/5). Toprağın nemi, rüzgârın hareketini engeller (K41/12). Yer toprağı, gönül açıcı baharın feyzini

yaratıcıdan alır (K42/1). Kıraç toprağa su verilse de orada gül yetişmez (G65/5). Sebze ve gül topraktan birçok la'l ve firuze çıkarmıştır (MSMT2/V/4).

Diğer Kullanımlar

Toprağa gölge salmak soyut varlıklarla kullanıldığı gibi somut varlıklarla da kullanılır. Düşman kalesi toprağa gölge salar (K14/X/4).

Küçük toz parçası anlamına gelen zerre, ışık olmadan görünmediği için gizli olma özelliği ile ele alınır (K5/21).

Tozun ele alındığı bağlamlardan biri de çokluktur. Askerlerin çokluğu tozla ilişkilendirilerek ifade edilir (K13/33). Askerlerin tozu ile misk arasında renk ve şekil bakımından benzerlik kurulur (K13/34, K14/IV/1).

Misk, saç ve toprak arasında renkleri dolayısı ile bir ilişki kurulur. Bu ilişkide toprak değersiz, sevgilinin saçı ve misk değerli tarafta yer alır. Sevgilinin saçı toprağa gölge salmış onu misk kılmıştır (G30/3).

Toprak, yeryüzü anlamında da kullanılır (K30/30, G129/2, G255/1, MSMT2/V/2). Bu anlamıyla genellikle gökle tezat hâlindedir. Gök, dönmek ile; yer ise sabit olmak ile birlikte zikredilir (K30/29).

Şarap tortusu ve toprak şekil benzerliği münasebeti ile bir arada kullanılırlar. Şarap tortusu, gönül ehlinin toprağı olarak değerlendirilir (G28/1). Şarap ve meyhane, toprağın değerini arttıran bir niteliğe sahiptir (G20/6, G114/2). Toprağı altına çeviren bir iksirdir. Kadehin toprağı, Cem ve Cemşid'dir (G58/2).

Değerli-değersiz karşıtlığında dünya, maddi olması münasebeti ile değersiz tarafta kendisine yer bulur. "Hakdan" kelimesinin dünya için kullanılması toprağın değersiz algılandığının göstergelerinden biridir (G49/7).

Ayak tozu ve toprağı, yürürken yükselmesi münasebeti ile hareket eden kişi için alamet teşkil eder. Birinin yolda olduğunu gösterir (G247/5).

Eteğe, toz toprak bulaşması istenmeyen bir durumdur. Onda bir leke meydana getirir. Genellikle etek soyut bir kavramla benzetme ilişkisi içinde kullanıldığı için ondaki toz da sembolik bir anlam kazanmaktadır. Şair, hasidlerin gözünden uzak olduğu için, ikbal eteğine taarruz tozu ulaşmamıştır (G253/4).

Toprak, fakr ve fena ile birlikte kullanıldığında tasavvufi bir çerçeveye oturur. Şair, kendisine seslenerek fakr toprağından devlet istemesini, çünkü himmet

hümasının o toprağa gölge saldığını ifade eder (G203/7). Şairin melamet köyünde dayanağı fena toprağıdır (Mrb3/1).

Toprak, sevgilinin/memduhun bulunduğu yerin/ayağının/eşiğinin toprağı ise sahip olunan dertlere deva niteliği kazanmaktadır (G204/6).

Toprak, suyun önünde engel olarak kullanılır (K3/12). Gözyaşını sevgilinin ayak toprağı dindirmez, böylesi bir selin önünü toprak ile almak mümkün değildir (G222/3). Rüzgâr, toprağı kaldırır havalandırır (G178/6). Onu bir yerden başka yere taşır.

3.3.1.1.1. Taş/Taşlık

Taş; katılığı, sertliği, zarar vericiliği bakımlarından ele alınır (K3/18). Katılık ve sertliği manevi katılığı ifade için kullanılır (G17/4, G22/7). Duygusuzluk, kalp katılığı, merhametsizlik ve anlayışsızlığı vurgulamak için gönül, kalp, bağır gibi kelimelerle beraber zikredilir (K14/VIII/2, K30/8, G83/4, G102/2, G102/6, G118/3, G131/1, G224/3, G244/4). Genellikle taş bağırlı olmak, taş gönüllü olmak ifadeleri kinayeli kullanılır.

Sertliği

Taş, özellikle demirle birlikte kullanıldığında sağlamlık bildirir. Kalenin duvarının demir ve taşla yapılmış olması onun sağlamlığını ifade eder (K22/3). Âşığın ahının oku taşları delmektedir (G182/3). Taşın sertliği, ah okunun gücünü ifade için kullanılır.

Taş ve Acı

Taş, vurmak ve muhatabına eziyet etmek amacıyla kullanılan maddelerdendir (G91/4). Taşın maddi acı verme işlevi manevi alana da taşınır. Manevi acı kaynakları da taşla ilişkilendirilir. "Seng-i cefa, bela-yı hadise taşı (K18/25), seng-i melamet (G7/2, G14/6, G23/3, G87/6, G149/6, G278/6, G287/5), sitem taşı (G212/7, G257/6, G284/7)" gibi tamlamalar taşın bu yönüne işaret eder. Taş, çiğ tanesi ile benzerlik ilişkisi içindedir (K39/9); o gonca başına cefa taşı yağdırır (K1/10).

Tamlama, İbare ve İfadeler

Divanda, içinde taş kelimesi geçen deyimlere de yer verilir. Başını taştan taşa vurmak (K3/23), başını taşa vurmak (K25/39, G175/2, R37), başını taşlara döğmek (G223/5), taşa çalmak (G26/1, G158/3, G224/6), başa taş yağması (G72/4) bu deyimlerden bazılarıdır.

Tövbe taşı ifadesi, şarap ve kadehle birlikte ele alınır. Kadehin taşa çalınması, içkiyi bırakma anlamındadır (K15/26).

Taş, heykel yapımında kullanılan malzemelerdendir. Ferhat, kendi nakşını taşa çekip ondan kendisine bir rakip yontmuştur (G31/1). Taşa çekmek, tabiri bir suretin taş üzerine nakşını yapmak anlamında kullanılmıştır (G127/3).

Taşa Dönüşmek

Tanrının veya onun sevdiği kulların öfkesi, gazabı veya laneti sonucu taş olmak ve taşa döndürmek cezası farklı bağlamlarda ele alınır. Hz. Ali, öfke ile baksa aslan taş olur; onun düşmanını öldürmeye niyetlenen taş, aslan olur (K7/15). Hz. Ali, düşmanını taşa döndürebilir, taşı da aslan edebilir (K20/12). Âşık, feleğin bedenini taş etmesi durumunda belalara dayanabilecektir (K25/21, G220/4). Mihrap, sevgilinin kaşları karşısında baş eğmediği için taş olmuştur (G12/5).

Bina ve Taş

Taşlar bina yapımında kullanılırlar (K28/5, G38/3, G257/6). Taş üzerine taş koymak imar etmektir. Taşların bir yerde yığılması oranın imarının göstergelerindendir (G271/6). Özellikle duvarları ve temeli taşlarla yapılan binalar sağlam olurlar. Temel taşı, herhangi bir binanın, düşüncenin, durumun, olayın, duygunun vb. üzerinde yükseldiği dayanağı ifade eder (K10/49). Binanın taşlarının dökülmesi, o binanın yıkılmasına ve harap olmasına sebep olur (G207/4).

Değer Bakımından Taş

Değerli madenler ile taş arasında değer farkı vardır. Bir tür kaya olmalarına rağmen yakut, la'l gibi değerli taşlar ile sıradan taşlar arasındaki bu değer farkı şair için bir kullanım alanı açar (G101/2, G275/7, MKT8/2, R70). Taşı, la'l yapan özlemle beklemektir (K25/16). Sevgilinin/memduhun iltifatı taşı la'l kılar (K35/29). La'l, taş içinde yaşar (K38/16). Bu onun hapsidir. Değerli bir maden değersiz konakta ikamete mecbur olur. Taşı, tesiri ile la'l yapan güneştir (G102/1). Şevk, Ferhat'ın gözyaşını kurutmamış olsaydı onun ağlaması Bisütun taşını la'l eylerdi (G221/1).

Diğer Kullanımlar

Kabir taşı, divanda taşın kullanım alanlarında biri olarak karşımıza çıkar (G73/1, G264/1). Aşk içinde şair gibi olmayan için, onun mezar taşı, kınama taşıdır (G205/6). Âşıkların mezarları melamet taşı ile belirginlik kazanır (G211/1).

Âşık kınamalara maruz kalır ve bu kınamalar genellikle taşla sembolize edilir. Âşık o kadar çok kınanır ki bir taşlığa döner (G89/5).

Eşik taşı, sevgili ile bağlantılı olarak ele alınır. Âşık sevgilinin eşiğinin taşını kan ile yıkamış ve taşı la'l eylemiştir (G187/1). Âşığın gönlü sürekli sevgilinin eşiğinin taşına meyl eder (G229/3).

3.3.1.1.2. Dağ

Dağ; divanda yücelik, ululuk, azamet ve haşmetle birlikte değerlendirilir (K6/21, K10/49). Memduhun yüceliği ve azameti dağ üzerinden anlatılır.

Ferhat ile Şirin'in aşk maceralarında dağ, mekân olarak önemli bir yer tutar. Dağ, özellikle de Bisütun dağı bu aşk kahramanları ile birlikte zikredilir (K10/14, G119/1, G123/3, G127/2, G222/1, G224/1, G280/4). Ferhat'ın lakabı da dağ ile irtibatlıdır. Şair, birçok beyitte Ferhat'tan bahsederken "Kuhken" tanımlamasını kullanır (G31/1).

Dağ, su baskınları için bir sığınaktır. Ferhat, şairin çevresindeki aşk denizinin coşkunluğunu görünce canını kurtarmak için dağa çıkmıştır (G216/1).

Dağ, baharla birlikte bir lale bahçesine dönmektedir. Dağın zirvesi lalelerle dolmaktadır (K39/7). Dağ, lalenin yanında la'l taşıyla birlikte de zikredilir. Dağın dışı lale ile içi la'l ile renklenmiştir (G175/3).

Yara anlamındaki "dag" kelimesi ile ses benzerliği dolayısı ile kelime tevriyeli kullanılır (G224/4). Dağda la'l madeni olması ile yaranın kırmızılığı arasında ilgiler kurulur (G220/3).

Dağ cüssesi münasebeti ile büyüklük ifade etmek için de kullanılır. Şairin başına dağlar gibi taşlar vurulmasına rağmen bahtı uyanmamaktadır (G91/4).

3.3.1.2. Su

Su; nehir, damla, deniz, gözyaşı, yağmur, sel gibi şekilleriyle birlikte düşünüldüğünde divanda en fazla zikredilen maddedir diyebiliriz. Redifi su olan bir de kaside bulunmaktadır. Su dört unsurdan biridir (R58).

Özellikleri

Suyun özelliklerinden akıcılık (K1/4, K1/22), yansıtma (K1/36, G209/6, G235/5, G246/2, G249/5, G267/1), bulunduğu yerin şeklini alma (K1/42), besleyicilik (K1/82, K3/6, G42/3, G107/3), ateşi ve harareti giderme (K3/1, K3/17, K3/19, K3/29, K16/9), geçtiği yerleri aşındırması (K3/3, G161/5), yok edicilik

(K3/5), zarar verme (K5/14, MSMT6/4, MSMT7/5), kurtarıcılık (K3/15), tazeleme/tazelik (K3/18, G97/1), temizleyicilik (K3/22, G200/7, G272/2), hayat verme (G91/7), ferahlık verme (G12/7), uyku kaçırma (G250/2), baharda bulanık akması (G256/5) zikredilir.

Su ve Zıtlık İlişkisinde Kullanıldığı Nesneler

Su ile ateş, zehir, kan, şarap arasında birçok durumda zıtlık ilişkisi vardır. Zehir ölüm, su hayattır (K3/21). Su içmek doğallığın kan içmek vahşetin ifadesidir (K4/13). Su ateşi söndürür, ancak ateş de suyu buharlaştırır. Ateşe su saçılırsa buhar (duman) çıkar (G9/4). Şarap, renk ve sarhoşluk vericilik bakımından su ile farklılık; sıvı olması bakımından aynılık gösterir (G42/3).

Su ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Su ile ilgili dönemin inanç ve uygulamaları da divanda yer alır. Yarası olanlar suyu dikkat ederek içerler (K3/4). Karanlık gecede hastaya su vermek iyidir (K3/8). Sarhoşa şarap içmek ayığa da su içmek hoş gelir (K3/9). Sarhoşluğu gidermek için sarhoşlara su içirilir ? (K3/25). Su, o dönem için kolay ulaşılan bir kaynak değildir. Özellikle açık su kaynaklarının olmadığı yerlerde suyun aranıp bulunması gerekir (K3/10). Su, toprak testilerde sunulur (K3/13). Su, inşaatlarda ve imar edilen yerlerde kullanılır (K3/27). Sadefin içindeki bir damla su zamanla inciye dönüşür (K25/16). Misafirler en azından bir içim su ile ağırlanırlar (G155/1). Su, değerlidir. Birine su vermek ona ilgi göstermektir. Bu büyük bir iyiliktir (G235/4). Gittikleri yönün belli olmasını istemeyenler toz ve izleri belli olmasın diye yürüdükleri yerlere su serperler (G247/5).

Su ve İnsan Mizacı

Eski tıbba göre tabiatın dört rüknü bulunmaktadır. Bunlar ve tabiatları şöyledir: ateş-hararet/yübuset, hava-rutubet/hararet, su-bürudet/rutubet, toprak-bürudet/yübuset. Şair, bunları farklı hayallerle birlikte kullanır (R20). Su, havayı görünce soğur ancak aşk şairin hararetini arttırmakta bu da gözyaşının artmasına sebep olmaktadır (G52/3).

Su ve Serap

Çölde sıcağın ve susuzluğun etkisi ile serap görmek su ile ilgili değinilen bir diğer husustur (G28/4, G219/4). Şair, gönlüne sevgilinin kılıcının cevherinden

rahmet beklememesini söyler. O serabın su vereceğini sanmak doğru değildir (G11/6). Bu beyitte kılıç-su, su-rahmet ilişkisinden yararlanılmıştır.

İbare, İfade, Benzetme ve Tabirler

Su ile kurulmuş birkaç deyim divanda kullanılmıştır: Kara su inmek (K3/6, G231/7), suya salmak (G32/6), bağrı su etmek (G200/7).

Bir mekanın hava ve suyundan güzel olarak bahsedilmesi, o yerin doğal güzelliklerinden duyulan memnuniyetin ifadesidir. “Ab ü heva” kullanımı genellikle olumlu anlamdadır (K10/15, K11/VIII/6, K39/17, K42/11). Ancak bazı beyitlerde bahsedilen yerde yaşamanın zorluğu da anlatılır (K14/VI/4).

Su ile kurulan tecrübeye dayalı vecize, atasözü ve kelam-ı kibarlar ifadeyi güçlendirmek için kullanılır: Dalgadan su nakşına çok güven olmaz (G63/3), solmuş fidana su vermeyince meyve vermez (G117/4), sadef nisan yağmurundan su almayınca inci vermez (G117/7).

Su, üzerine yazı yazılan bir levhadır (K5/1) veya toprak üzerinde suyun meydana getirdiği şekiller yazıdır (K25/1). Su ve kılıç arasında ilişkiler kurulur (G26/2, G161/5). Kılıca yapımı esnasında su verilmesi bu ilginin kurulmasının önemli sebeplerinden biridir (G205/2, G247/1). Su, rengi, parlaklığı ve yansıtıcılığı bakımından kılıca benzetilir (K5/7, K13/4). Işık ve su arasında ilgi kurulur (G20/2, MSMT9/1). Şair, yüzünü bahçeye gözyaşlarını da bahçedeki suya benzetir (K17/14). Bağrının gözyaşı için suya dönüşmesini arzu eder (K25/20).

Peykan ve su arasında benzerlik ve karşılaştırma ilişkileri kurulur (G129/6, G155/1). Şairin gözünden çıkan ya damla damla kanlı yaşıdır ya da gönül ateşi peykanları eritmekte ve onları su etmektedir (G86).

Memduh, Sevgili ve Su

Suyun sevgilinin bulunduğu yere akması ona âşık olduğunun işaretidir (K3/11). Ancak şair, onun önünü toprak olup kapatmak ister çünkü su onun rakibidir (K3/12). Su, Hz. Peygamberin yoluna tabi olmuştur (K3/16). Ona ulaşmak için başını taştan taşa çarparak akmaktadır (K3/23-24). Susayanlar, daima su isterler (K3/26, K3/32). Bu istek çok şiddetlidir. Şair, bu doğal arzuyu sevgiliye karşı duyulan özlemi ifade için kullanır (K4/2). Suyun sevgilinin bedenine değmesi şairi kıskandırır (G200/7).

Sevgilinin yüzü suya yansımış ve onun adını şarap itmiştir (G30/3). Suda sevgilinin yüzünün yansımasını gördüğü için; su kabarcığı suya göz dikmiştir (G30/4). Sevgilinin elindeki ya la'l renkli şaraptır ya da la'l sevgilinin dudağını kıskandığı için suya dönmüştür (G30/5).

Sevgilinin yüzündeki terler türlü hayallere konu olur (G105/2). Sevgilinin yüzündeki terler ateşten çıkan sular gibidir (G173/2).

Su ve Telmih

Su ile ilgili tarihi şahsiyetlerin yaşadığı olay ve sahnelere de telmihte bulunulur. Hz. Peygamberin parmağından su akması mucizesine göndermede bulunulur (K3/20). Ferhat, dağdan su getirmekle görevlendirilmiştir. Ferhat, dağ ve su arasındaki ilişkiye değinilir. Bisütun dağı Ferhat'ın lale renkli gözyaşını görmüş ve çeşmeler suyunu gözden salmıştır (G224/1). Bisutun, taş bağırlı olmasaydı su yerine gözlerinden kan seli akardı (G224/3).

Su ve Bahçe

Su, bahçenin doğal unsurlarındandır. Bahçeye cetvel çekilir ve o cetveller vasıtası ile bahçe sulanır (K17/15). Servin ayağı suyun içindedir (K3/14, G200/9, G229/1). Sonbahar, bahçenin durumunda değişiklik yaptığı gibi suyun hareketini de zorlaştırır (K6/1). Ağaçlarla su arasında uzanma yönleri bakımından bir zıtlık vardır. Su, zeminde yatay yayılır; ağaçlar ise dikey bir uzanım içindedirler. Bu zıtlık şair, tarafından mekân tasvirinde kullanılır. Bahsedilen mekânda ağaçlar o kadar yoğundur ki su ve zemin bir güneşin varlığından haberdar değildirler (K14/VII/2). Su özgürdür, bahçenin diğer mensupları ise belli bir mekâna bağlıdırlar (K25/4, G74/5).

Diğer Kullanımlar

Su, mecazı mürsel yoluyla nehir, deniz gibi çok miktarda suyun toplandığı yerleri ifade için de kullanılır (K14/III/5). Genellikle nehir için kullanılan zincir benzetmesi bu ilgi sebebiyle doğrudan su için de kullanılmaktadır (K14/VII/3).

Su ile birlikte kullanılan araçlardan biri kayıktır. Kayığın suyun üzerinde yüzüyor olması ve su ile ıslanması konu edilir (K22/12).

İnsanın su ve balçıktan yaratıldığı hem İslami dönem hem de İslam öncesi dönem kaynaklarında geçmektedir. Divanda su, insanın maddi varlığının ham maddelerinden biri olarak ele alınır (MKT5/4).

Su, Kerbela şehitlerinin hatırası münasebeti ile de anılır. Memduh, Kerbela şehitlerine su götürmeye niyetlenmiştir ki bu şairin takdir ettiği bir uygulamadır (K35/23).

Su, bakan kişinin görüntüsünü yansıtır. Su dalgalı olursa sudaki yansıma da hareket ediyor gibi görünür (G78/2).

3.3.1.2.1. Zülal

İçimi güzel tatlı su anlamına gelen zülal, divanda ağırlıklı olarak tamlamalı kullanılır: zülal-i feyz (K3/28), zülal-i vasl (K4/2, G174/3), zülal-i ma'delet (K31/12), zülal-i adl (K31/19), zülal-i beka (K38/12), zülal-i zevk (G100/1), zülal-i la'l-i nab (G176/2), zülal-i hun-ı dide (G242/4). Zülal bütün kullanımlarında olumlu kavramlarla birlikte ele alınır. Özlenen, istenen, övülen kavramlar, durumlar ve varlıklar zülal ile birlikte zikredilir.

Sevgiliden ayrılık susuzluktur. Ona kavuşma bu susuzluğun giderilmesidir. Bu susuzluğu giderecek vuslat sevgilinin dudağında somutlaşır (G100/1). Bu sebeple sevgilinin dudağı suya benzetilir.

Çıḳdı cān-ı nā-tüvān şīrīn zülālüñden cüdā
Oldum el-ḳıṣṣa ruḫ-ı ferḫunde-fālüñden cüdā

MSMT1/III/5

3.3.1.2.2. Akarsu/Nehir

Nehir ağırlıklı olarak çemen ve gül bahçesinin bir unsuru olarak karşımıza çıkar. Şekli ve parlaklığı münasebeti ile nehir, zincire (K39/9, G130/4) ve kılıca (K5/7); besleyicilik, hayat vericilik bakımlarından da kalem nehre benzetilir.

Nihāl-i devlete ḳadrüñ riyāż-ı ḥikmetdür
Riyāż-ı ḳadrüñe bir ṭurfa cūybār ḳalem

K24/24

Irmakların toprak üzerinde oluşturdukları şekiller (K1/23), servin daha çok ırmakların kenarında bulunması (G277/3) divanda ele alınır.

Akarsu, geçtiği yerlerde bitkilerin gelişmesine ve bollaşmasına sebep olduğu için kerem, cömertlik ve bolluk ile birlikte düşünülür (K10/24).

Cenneti tasvir için kullanılan "tahte'l-enhar" kalıbı divanda gül bahçesini betimlemek için zikredilir (MSMT2/IV/2).

3.3.1.2.3. Bulut

Bulut divanda; feyz (K1/89, K25/14), ihsan (K3/29), inci (K3/30, K15/3, K17/22, K27/11, K29/21, K32/20, K34/8, K36/6, K41/27, G117/7, G275/6), ilkbahar (K10/23, G78/3), nisan (K41/5), nem (K21/9), rahmet (K28/2, MKT1/3), yüklü olmak (K28/4), ah (K28/12, G33/7), gözyaşı (K39/6, G94/4), yıldırım (G26/7), saç (MSMT4/2), lütuf (MKT5/11) gibi kelime ve durumlarla ilişkili olarak kullanılır.

Bulut suyun, yağmurun kaynağıdır. Bu yönüyle bitkileri yeşerten, yetiştiren odur (K1/89). Suyun ateşi söndürme özelliği, bulutun kaynak olması bakımından, bulutla da ilişkilendirilir (K3/29). İncinin nisan yağmurlarından oluştuğuna dair efsane nisan bulutu-inci ilişkisine zemin hazırlar (K34/8). Bu dönüşümde ilk aşama bulut, ikinci aşama su, üçüncü aşama ise incidir (K3/30). Yağmur ve şebnem damlaları inciye benzetilir ki onların kaynağı da buluttur (K15/3, K17/22, K27/11, K32/20, K41/27, G117/7, G275/6). Bulut, mecazı mürsel yoluyla yağmur yerine kullanılır. Susamış gül bahçesinin susuzluğunu ilkbahar bulutu giderir (K10/23).

Bulut daha çok ilkbahar mevsiminin unsurudur (K21/9, G78/3). Bu tür bulut bir felaket habercisi olmaktan çok bolluk, hayat ve güzellik sağlayıcısı, kederlerin temizleyicisidir (K41/5). Rahmettir (MKT1/2-3). Bu sebeple memduhun cömertliği de buluta benzetilir (K25/14, K29/21, MKT5/11). Bulut, gül bahçesine zenginlikler taşır (K36/6). Ah dumanı, buluta benzetilir (G33/7). Şair, ahının dumanının mübarek olduğunu çünkü bulutun geçtiği yerlerdeki eserlerinin kötü olmadığını söyler (K28/12).

Bulutun gölgesi, rahmetle ilişkilendirilerek ele alınır. Mart bulutu, gül bahçesine rahmet gölgesi salar (K28/2).

Bulut, bazı beyitlerde ağlayan bir varlık olarak değerlendirilir (K39/6, G28/2, G94/4). Bu bakımdan şair kendisini ağlayan bir buluta benzetir (K39/29).

Bulut, rüzgâr ve yıldırımla ilişkisi bakımından da ele alınır. Yağmur bulutlarını hareket ettiren rüzgârdır (K28/4). Bulutta yıldırım eksik olmaz (G26/7).

Sevgilinin saçı bulut, yüzü ise aydır. Saçının yüzüne dökülmesi bulutun ayı gizlemesi gibidir (MSMT4/2).

3.3.1.2.4. Yağmur

Yağmur, kar ve rüzgârla birlikte sonbahar/kış manzarasını tamamlar (K6/9). Ancak genellikle ilkbaharla birlikte ele alınır. Yağmur rahmettir (MKT1/3-4). Çünkü

o, doğayı canlandırır (K41/13, G37/4). Bahçe, yağmurla hayat bulur, canlanır, tazelenir. Bahçenin yeşilliği yağmurladır (K19/12). Kıraç yerlere bile hayat vermektedir. Bolluk, bereket onunla mümkündür. Yağmur bu yönü dolayısıyla memduhun cömertliğine müşebbehünbih olur (K17/27).

Yağmur, nisan yağmurunun sedefin içinde inciye dönüşmesi inancı sebebiyle inci ile birlikte zikredilir (K32/20, K35/28, G176/5). Yağmur damlasının zamanla inci olduğu ifade edilir (K7/2). Yağmurun damlaları mücevherler gibidir (K36/10).

Gözyaşının çokluğu, yağmur benzetmesi ile anlatılır (K14/V). Ah yıldırım, gözyaşı yağmurdur (G28/2, G33/6).

Şair, cevabı kayık olan lügazında, kayığın yağmurlara baş açtığını belirtir. Ancak bunu yapması iyilik ve kötülüğü bilmemesindendir (K22/12).

Ok, yağmurun kendisine benzetildiği unsurlardan biridir. Gül fidanının bedenini dolduran peykanlar yağmurdan kaynaklanır (K41/3). Gül fidanındaki güller ok yarasına benzetilir. Güllerin yetişmesinin sebebi de yağmurdur.

3.3.1.2.5. Kar

Bir beyitte yağmur ve rüzgâr ile birlikte zikredilerek sonbahar/kış manzarası tasvir edilir. Bu manzara arzu edilmeyen, sıkıntılı bir manzaradır.

Arada bilmeye bārān ü berḳ ü bād nedür
Yetürmeye es̱er-i devr ḫāṭırına ġubār

K6/9

3.3.1.2.6. Jale/Şebnem

Şebnem veya jale bahçenin unsurlarından biri olarak çiçekler ve bahçenin diğer elemanları ile birlikte zikredilir. Çiçek, gül, lale, sebze, çemen, gülbin, nergis, gonca, gül yaprağı bu unsurlardan bazılarıdır.

Şebnem, mekân bakımından bahçe ile ilgili iken mevsim bakımından ilkbaharla, zaman dilimi olarak da gece ile ilişkilendirilir (K19/12).

Şebnem, şekli ve parlaklığı bakımından taşa (K1/10, K39/9), noktaya (K1/16-17), inciye (K5/2, K8/12, K8/51, K15/3, MSMT4, MSMT5/3), tere (K8/11), peykana (G245/5) benzetilir. Bazı durumlarda bu benzetmeler çift yönlüdür.

Şebnem, diğer su unsurlarında olduğu gibi cömertlik, tazelik ve bollukla ilişkilendirilir (K3/27). Yağmurla beraber sebzelerin yetişmesinin sebebidir.

Şebnem bazı beyitlerde ilm-i kimya bağlamında ele alınır. "ıkd, ukud" hem terim hem gerçek anlamları ile kullanılarak beyitlerde çok anlamlılık sağlanır (K15/6, G105/2, G245/5). Ikd, gerdanlık, dizi anlamının yanı sıra akdetmek ıstılahını da çağtıştırır.

Gül āteş üzre ḳılur ᶜ ıḳd-i zühre-i şebnem
Tedārik-i ḳamer ü şems ider ṣabāḥ ü mesā
Bu kimyā sebebinden ᶜ aceb midür olsa
Elinde dāne-i erzen meṡābesinde ṭılā

K1/30-31

Beyitlerde kullanılan kelimelerin bazıları aynı zamanda ilm-i kimya terimlerindendir. Zühre kalay, güneş altın, ay ise gümüştür. "Akdetmek, tertip etmek ve ateş üzerinde iksir ilave etmek demektir"[142]. İksir ateş üzerinde kalay veya bakıra dökülürse gümüş, gümüşe dökülürse altın elde edilir. Şebnemin renk bakımından gümüşe benzerliği bu bağlamlarda kullanımına zemin hazırlar.

3.3.1.2.7. Âb-ı Hayat

Âb-ı hayat; Hızır (K33/49, G74/2), zulümat (K24/27, K33/49) ile birlikte zikredilir. Sonsuz hayat vermesi (K3/21, K17/27, K41/13), Hızır'ın bulmak için karanlıklara yolculuk etmesi (K24/7), Hızır'ın âb-ı hayatı bulması (K33/49), karanlıklar içinde olması (MKT6/1) yönlerinden ele alınır.

Âb-ı hayat; adalet (K31/2), kalem (K24/7), memduhun ihsanı ve lütfu (K17/27), şarap (G20/7) ve sevgilinin dudağı (G281/5) için kendisine benzetilen olur.

Âb-ı hayat, sevgilinin dudağı ve ona kavuşma ile kıyaslanır. Sevgiliye ait unsurlar âb-ı hayata tercih edilir (G74/2, G115/1). Hatta âb-ı hayat, sevgilinin dudağının arzusuyla can verir (G152/3). Sevgili ve ona ait unsurlar ya âb-ı hayat gibidir ya da ondan üstündür (G224/7).

Şair, âb-ı hayata ulaşmak isteyenin karanlık gibi insanların ayıplarını örtmesi gerektiğini belirtir (MKT6/1).

---

[142] İlm-i kimya ile ilgili verilen bilgilerin alındığı kaynak: Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1984, s. 192.

3.3.1.3. Hava

Dört unsurdan biri olan hava diğer dört unsur öğeleri gibi çokça zikredilir. Hava, gül bahçesinin elemanlarından biri olarak ele alınır (K1/18, K1/25). İlkbaharda hava misk kokuludur (K27/11). Bahçeyi güzelleştiren, bahçede çiçeklerin açmasına sebep olan odur (K1/1, K36/2, K41/6). Hava, ölü toprağı diriltir (K21/2), ondan sebzeler baş verir (K19/8, MSMT2/IV/4). Ancak sonbaharda gül fidanını kıran ve onu çıplak bırakandır (K6/15). Gül, sonbaharda havanın hücumuna karşı koymak için yapraklardan bir kale yapmayı istemektedir (K18/12). Havanın güle zararı dokunduğu için hababın içinde hapsolmuştur (K8/39).

Divandaki Kullanımları

Hava kelimesi divanda umumiyetle tevriyeli kullanılır (K42/23). Kelimenin nefis, istek, arzu anlamları ile dört unsurdan biri olan hava arasındaki ikili kullanım beyitlerin anlamlarını zenginleştirir (G3/8, G20/4, G69/4, G74/5, G76/3, G123/6, G178/6, G211/6, G270/9). Bu ikili kullanımın yanında kelimenin gerçek ve yan anlamları da beyitlerde kendine yer bulur: gaz tabakası, gök veya yükseklik (K1/12, K28/2, K28/9), iklim durumu ve olayları (K6/4), rüzgâr, bir mekânı diğerlerinden ayıran özelliklerin bütünü (K2/2) için kullanılır. Belli bir bölgenin solunan havasının kalitesini belirtmek için "ab" ile birlikte kullanılır (K10/15, K11/VIII/6). Ab ü hava, birlikte tazelik ve hayat kaynağı olarak da ele alınır (K42/11).

Hava ve Bahar

Hava ile bulut arasındaki ilişkide bazen bulut hâkim bazen de hava hâkimdir. Bazı beyitlerde bulutu idare eden, yönlendiren havadır. Bazı beyitlerde de bulut hava üzerinde hükmünü icra eder (K1/2, K15/3).

Hava, gül bahçesindeki olumlu etkileri münasebetiyle cömertlikle birlikte düşünülür (K1/55). Hava tabiptir (K1/35).

Hava ve Dalga

Şairin aşktan kaynaklanan gönül ızdırabı, havadan dalgalanan bir deniz gibidir (G59/5). Şair, havadan dalgalanmış bir dert denizidir (G99/6). Onun bağrında havadan dalgalanan kan deryası vardır (G213/2). Havadan dalgalanan bir deniz gibi olmak doğru bulunmaz; bunun yerine şair, kararlı olmayı tavsiye eder (G158/6).

Hava ve Heva

Şairin bedeni, ney gibi aşk havası ile doludur (G121/4). O, gam meclisinin neyidir ki kuru cisminde havadan başka bir şey yoktur (G265/2). Şair, kendi havasını ney ile kıyaslar. Kendi havası ateş gibi onu yakmaktadır. Oysa neyin boğumlarından böyle bir ateş çıkmamaktadır. Bu sebeple şairin havası neyinkinden daha üstündür (G217/4).

Su, havayı görünce soğumaktadır. Şair, bu durumun aşk ve gözyaşının beraberce artmasına tezat teşkil ettiğini düşünür (G52/3). Burada havanın ikili anlamından faydalanılır.

Diğer Kullanımlar

Felek, yanan bedeni aşktan bir dem uzak tutmamaktadır. Şair, feleğin bir fanus olarak mumu havadan korumamasından yakınır (G110/4).

Sevgilinin saçı hava ile hareketlenmektedir ki bu da âşığın arzusunu arttırmaktadır (G164/3). Sevgili saçını açıp dağıttığında sahip olduğu misk kokusunu havaya yayar (G200/6).

Habab, içi hava dolu su kabarcığıdır. Şair, gömleği hava dolu bir hababdır (G182/5).

Yelken havayla dolarak yüzer. Şair, aşk havası ile dolu olanın yelken gibi ıslanmadan denizlerde dolaşabileceğini ifade eder (G275/10).

Havanın soğukluğu için serd (K14/VI/4); insan tabiatına uygun güzel hava için mu'tedil (K15/9), canbahş (K17/22, MSMT2/I/1), ruhperver (K31/3), sazkar (K39/17) tanımlamaları zikredilir.

Suyu inci kılan havadır (K33/17).

Musikar, gagasında birçok delik olan bir kuştur ki rüzgâr estikçe bu deliklerden geçer ve türlü güzel seslerin çıkmasına sebep olur. Şair, kendisini aşk havası ile dolu bir musikar olarak görür (MSMT6/2).

Kan hıltı, hava unsurunun özelliklerini taşır. Demevi mizaca sahip olanların yüzleri pembe veya kırmızıdır.

Bir āb ü hevādur eşk-i germ ü dem-i serd
Kim andan alur neşv ü nemā gülbin-i derd

Gülzār-ı ġamuñ benefşe vü yāsemeni
Dūd-ı dil-i āşüftedür ü çehre-i zerd

R20

Havanın kaldırma kuvveti varlıkları gezdirmesi bakımından zikredilir (K28/4). Süleyman'ın tahtının taşıyıcısı havadır (K10/59). Onun tahtı havada gezer.

Şair, Basra ve Cezayir bölgesini anlatırken havasının zehirli olduğunu vurgular (K14/VI/3).

3.3.1.3.1. Rüzgâr (Bad/Yel)

Rüzgâr, bağlamında yer aldığı mevsime göre farklı roller üstlenmektedir. İlkbaharda çiçeklerin açmasının (K8/10, K19/5, K41/1, R49), dünyanın güzelleşmesinin (K19/14), bolluğun (K27/1), tabiatın yeniden dirilmesinin (K19/6) sebebi olarak gösterilen rüzgâr, sonbaharda (K6/9) kar ve yağmurla beraber kış mevsiminin hazırlayıcısı olur. Sonbaharda, bahçe üzerinde yıkıcı ve tahrip edici bir etkiye sahiptir. O, bahçeyi dağıtır (K18/2).

Esmesi

Rüzgârın esişi, önüne çıkan nesneleri bir şekilde harekete zorlar. Rüzgâr sebzenin tahtını hareket ettirmesin diye gül, gölgesinden her levhasına bir çivi çakmıştır (K8/28). Rüzgârın önüne çıkanı belli bir harekete mecbur etmesi olumlu bir durum olarak değerlendirilmez. Bu esiş münasebeti ile varlığa kararsızlık ve kontrolsüzlük hâkim olur (G209/6). Ancak rüzgârın esişi arzu ile mutabıksa bu durumda bu hareket olumludur (K14/II/1).

Girdbad

Kasidelerde daha çok kullanılan "bad" kelimesi gazellerde pek geçmez. Onun yerine şair, "girdbad"ı tercih eder. Girdbad, âşığın mezar toprağı üzerindeki bir servi (G28/4), gözyaşı ve ahından dolayı girdabla beraber âşığın çevresinde dönen varlık (G63/4), aşktan başı dönmüş ve toprağını göklere savuran bir âşık (G178/6), çölde geldiğini görüp ona saygı gösteren Mecnun'un toprağı (G181/5), sevgilinin yolunun toprağını güneşe ulaştıran ah (G198) olarak karşımıza çıkar. Girdbadın kullanıldığı beyitlerde yalnızlık, acı ve öfke (MKT1/2) vardır.

Benzetme, Mecaz, İbare ve İfadeler

Rüzgâr, bir katiptir. Bülbüle ders vererek, çiçeklerin yüzünden gizlilik örtüsünü kaldırmıştır (K1/18). Rüzgârın çiçeklerin açması üzerindeki etkisi, onların üzerinden örtüyü kaldırmak olarak anlatılır (K41/1).

Ah ve rüzgâr arasında benzerlik ilişkisi kurulur (G14/3, G161/2, G180/2, G257/3). Mübalağa yolu ile gamdan kaynaklanan ahın rüzgâr kadar veya ondan kuvvetli olduğu belirtilir (G234/1).

Rüzgârın bir diğer rolü haberciliktir (K13/31). O, âşığın durumunu sevgiliye açması beklenen aracıdır (R40).

Yel

Yele vermek deyimi, kinayeli bir şekilde kullanılır (K18/4, G180/2, MKT37). Dünyanın geçiciliğine vurgu yapılır (K18/4, G275/9, G293/3, R58). Sevgilinin saçlarını dağıtıp yele vermesi arzu edilmez (G17/3). Sevgili âşığı yakıp külünü yele verse de âşık onun yolundan dönmeyecektir (G173/3). Şair, kendisini gam meclisinin neyi olarak görür. Ahtan, kuru cisminde havadan başka ne bulursa yele vermesini ister (G265). Bu beyitte hava/istek, ah/rüzgâr, ney/hava, yele vermek/heder etmek/üflemek ilişkilerini buluruz.

Sevgilinin saçı ile birlikte “bad” yerine “yel” tercih edilir. Yel, sevgilinin saçlarına değer, onu dalgalandırır, onu harekete getirir (G84/5).

Yel, hava anlamında da kullanılır. Habab, yelde sevgilinin saçının kokusunu, suda da yüzünün aksini bulduğu için yeli bağrına basıp suya göz dikmiştir (G30/4).

3.3.1.3.1.1. Saba/Seher Yeli/Bad-ı Seher

Divanda “saba” redifli bir kaside yer aldığı için rüzgârlar içinde en fazla o zikredilir.

Sabah rüzgârı, ilkbahar ve bahçe ile birlikte anılır (K5/1-2, K18/6, K28/1, K28/34, K42/16, G245/6, MSMT4/7). O, çemen mülkünün serveridir (K5/27). Tabiatı dirilten, güzelleştiren (K1/56), çiçeklerin açmasına sebep olan (K5/3, K5/24, K8/10, K21/3, MSMT2/IV/3) odur. Gül bahçesini altın tuğlalarla döşer (G130/1).

Kullanım Şekilleri

Saba, hızlı esmesi (K5/5), bahçedeki çiçekleri hareket ettirmesi (K5/6), suyu dalgalandırması (K5/7), toprağı/külü/çerçöpü havalandırması (K5/8, K5/12), mumun ateşini söndürmesi (K5/9), karalar ve denizlerde, kıtalarda gezmesi (K5/10, K5/13,

K5/20), yükseklere çıkması (K5/11), Hz. Süleyman'ın emrinde olması (K5/15), sevgilinin saçını hareket ettirmesi/dağıtması (G78/1, G110/5, G154/5, G163/4, G285/4) gibi yönlerden ele alınır. Sabah rüzgârının esişi latif ve yumuşaktır (K6/5).

Sabanın ele alınan bir diğer özelliği kaldırma kuvveti ve nesneleri havalandırma niteliğidir. Bazen tozu (K38/5), bazen gül yaprağını (K8/14, K8/40) gezdirir. Saba, sevgilinin/memduhun kapısının eşiğinin/ayağının tozunu genellikle hürmetle, saygıyla alır. Sevgilinin ayağının tozunu alma, hayali sevgilinin/memduhun üstünlüğünün, değerinin ve ona duyulan sevginin fazlalığının ifadesidir (G163/3). Saba âşık olup sevgilinin kapısında dolaşır (K5/18), sevgilinin ayağının tozunu alır belli bir mekâna bırakır ve o toz orada büyük ve olumlu bir etkide bulunur (K5/19). Sabah rüzgârı, o tozu âşığa veya âşığın mezar toprağını sevgiliye (K5/23) ulaştıran veya ulaştırması istenen bir ulaktır. Memduhun/sevgilinin dergâhının toprağı sürme yapılmak üzere sabadan sorulur (K8/25, G227/4). Saba, âşığın mezar tozunun (K5/22) üzerinde döner. Dertten incelmiş, zayıflamış âşığı, rüzgârın çerçöp gibi taşıması mümkün olur (K5/26).

Mecaz ve Benzetmeler

Saba, gizliliği ile de söz konusu edilir (K5/5). Göze görünmemesi onun bahçelere gizlice girmesini sağlar. Bu gizli giriş münasebetiyle yağmacıya benzetilir (K5/21).

Saba, geçtiği yerlerin kokusunu taşır. Gül bahçesinden geçen ve güle dokunan saba gül (K5/25), sümbüle dokunan saba sümbül kokar. Sevgilinin saçının kokusu saba aracılığı ile âşığa ulaşır (G71/4, G86/5).

Sabah rüzgârı habercidir (K8/26, K19/26, G100/5, G157/1), aracıdır. Âşığın hâlinden maşuğu (G19/6, G38/6, G44/1, G67/6, G134/1, MSMT1/II/5), maşuğun hâlinden âşığı (G117/1, G230/5) haberdar eder veya haberdar etmesi umulur. Âşık, diğer âşıkların hâlinden de saba aracılığı ile bilgi sahibi olur (G204/3). Sadef, saba aracılığıyla sevgilinin dişlerinin özellikleri hakkında bilgi sahibi olur (G22/5).

Saba, sır saklamaz. Âşığın gizli aşkını herkese yayar (G77/1). Sevgilinin ve âşığın vasıflarını, özelliklerini sağda solda anlatır (G143/4).

Şair, o kadar yalnızdır ki kapısını sabah rüzgârından başka açan olmaz (G265/5).

3.3.1.3.1.2.Nesim

Diğer rüzgâr türlerinde olduğu gibi nesim de genellikle çemen ve gül bahçesi ile birlikte ele alınır (K1/45). Nesim, yukarıdaki rüzgâr türlerinde de olduğu gibi tabiatın güzelleşmesinin (K19/17, K27/12, K35/6), yeniden dirilmesinin (K25/12), çiçeklerin açmasının (K27/3) sebebidir.

Hafif ve yumuşak esen bir rüzgâr olduğu için merhamet (K1/56), ahlak (K16/26, K24/21), bahar (K35/6, MSMT3/7), yaratma (K41/27) kavramları ile birlikte değerlendirilir. Çemende, çiçeklerin üzerinde hafif hafif eser ve onları âdeta okşar (K15/5). Nesimin esişi her ne kadar yumuşak olsa da normal durumunun aksine bir hal takınması çemen zariflerinin keyfini kaçırır (K6/3).

Nesim ve sevgilinin saçı arasındaki ilişki yukarıda ele alınan rüzgâr türlerinde olduğu gibidir. Nesim, sevgilinin şevk zincirinin bağlısıdır.

Beste-i zencīr-i şevḳūñdür nesīm-i ter-mizāc
Teşne-i cām-ı viṣālūñdür muḥīṭ-i ḫuşk-leb

G29/6

3.3.1.3.1.3.Sarsar

Şiddetli, sert ve soğuk bir rüzgâr olan sarsar öfke (K8/41), yağma (K18/3) ve fitne (K31/10) ile birlikte ele alınır. Diğer rüzgâr türlerinin tersine, yok edici ve tahrip edici bir etkisi vardır.

Kitāb-ı kāyināta ṣarṣar-ı fitne güẕer ḳılmış
Hemān bu ṣafḥa ḳalmış bāḳi-i evrāḳı ebterdür

K31/10

3.3.1.3.2. Habab

Su, şarap, kan ve gözyaşı üzerinde meydana gelen hava kabarcığı anlamına gelen habab, divanda türlü hayallere konu olur. Gazellerde kasidelere oranla daha fazla ele alınır. Gözyaşı ve kan ile birlikte zikredildiği yerlerde aşk ve dert öne çıkar (G69/4, G71/5). Şarapla birlikte bahsedildiği yerlerde ise daha çok rindane bir yaklaşım kendini gösterir (G9/1, G28/1).

Habab yıldıza (K1/22), zindana (K8/39), çadıra (K13/3), sığınağa (K14/II/3), güneşe (G9/1), başa (G26/2), binaya (G28/1, G265/6), göze (G30/4), eve (G156/6, MSMT10/4), kadehe (G209/8, R7), noktaya (G242/4), düğmeye (MSMT9/1) benzetilir.

3.3.1.4. Ateş

Ateş; rengi ve yakıcılığı dolayısıyla farklı hayallere konu olur. Gül (K1/29, K8/20, K8/35, G12/7, MSMT2/II/3), şarap, bayrak (K14/III/5), kan (G93/3, G95/8, G228/1), yüz (G35/2, G161/4, G173/2, G247/2, G271/7, G289/2) renk bakımından ateşle ilişkilendirilir.

Ateş daha çok zarar vericiliği ile ele alınır (K5/14, K5/20). Yıldırım, tahrip edici etkisi ve şiddetli yakıcılığı sebebiyle ateşle birlikte düşünülür (G64/2, G87/3). Ruhsal durumların anlatımında bu keskin yakıcılıktan faydalanılır.

Âşık ve Ateş

Âşık, ateşin yakıcılığına muhatap olur (G265/2). O, aşk ateşine yanar (G170/7). Sevgili onu yakar (K1/64). Bu sebeple sevgili ateştir (G9/3, G170/9).

Çekilen acıların yoğunluğu ateş ve yanmak ifadeleri ile anlatılır. Âşığın mekânı ateştir (G185/6). Âşık, yanmaktan ateş olur (G33/2, G122/7).

Ciğer (G283/3) ve gönül ateş doludur. Gönülde ateş yanar. Gönül ateşin mekânıdır (K2/4, K3/1, G36/3, G45/6, G62/3, G69/3, G84/2, G173/8, G210/1, G226/4, G228/5, G232/4, G239/4, G265/5, G282/4). Bu ateş sevgiliden gelen peykanları eritir (G86/3, G184/5). Ah ile gönüldeki ateş ve çekilen acı arasında ilişki olduğundan ahlar da ateşlidir, ateş taşır, ateş saçar (G14/5, G17/2, G55/2, G70/5, G73/7, G106/4, G107/4, G156/4, G201/9, G223/6, G224/2, G228/2, G244/1, G273/6, G280/6, G286/7).

Hasret (K8/18), ayrılık (G18/5, G64/2, G153/6, G164/5, G197/4, G228/1, G241/2, G245/7, G257/2), kavuşma (G241/3), şevk (G9/4, G221/1, G238/3), aşk (G16/2, G44/4, G66/1, G102/6, G162/5, G185/2, G196/7, G221/3, G249/6, G279/5), kıskançlık (G44/5, G58/3, G139/2, G167/4, R48), gam/dert (G20/7, G73/1, G197/1), cevr (G205/3), arzu (G217/4), melamet (G237/7) ateştir, yakıcıdır. Gönüldeki ateşin sebebidirler.

Dağlama sonucu oluşan yaralar anlamına gelen “dag” kelimesi ateşle ve aşk acısı ile olan ilişkisi münasebetiyle ele alınır (G62/3).

Kötülük ve Ateş

Ateşin kullanıldığı bir diğer bağlam da fitne (K14/VIII/1, G131/4), kötülük ve şerdir. Mecusi inancının ateş çevresinde oluşması ve İslam nazarında bu inancın doğru bulunmaması ateş ve şer ilişkisinin kurulmasına sebep olur (K3/17).

Azap, Öfke ve Ateş

Ateş, cehennemle olan ilişkisi münasebeti ile kaçınılan, korkulan unsurlardandır. Cehenneme hususiyetini veren ateştir (K6/19, G29/4, G50/5). Cezalandırma için kullanılır (G36/3). Bu bağlamda azap ve ateş arasında bir özdeşlik oluşmuştur. Ruhi acılar, dertler, ızdıraplar da ateşle bağlantılı ele alınır (K3/29).

Ateş; acı, güç, kan, öfke gibi unsurların öne çıktığı savaşla birlikte de ele alınır (K10/59, K14/VIII/2). Ateş yıkıcı etkisi sebebiyle öfke için kendisine benzetilen olur (K13/20, K28/23).

İfade, İbare ve Tabirler

Odlara/ateşe yanmak; yok olmak, harap olmak, tahrip olmak anlamlarıyla beyitlerde kullanılır (G7/7). Şair, sevgilinin yüzüne bakıp canını oda yakar (G35/2). Şairin ahının yıldırımı bahtının yıldızını odlara yakar (G87/3). Şairi, "suz-ı derun"ı (G87/4), sevgilinin ateş renkli kıyafetleri (MSMT9/3) sonsuz cevrler (MSMT12/4) odlara yandırır.

Cana ateş düşmesi, divanda kullanılan ve ateşle kurulan deyimlerden biridir (G160/6). Acının yoğunluğu, keskinliği bu ifade ile anlatılır. Şair, deyimi kinayeli kullanır.

Diğer Kullanımlar

Mum ateş sayesinde ışık saldığı için, ateşle birlikte kullanılır. Sevgilinin yüzüyle kendi güzelliğini kıyaslamış ve kendisini üstün görmüştür. Bu durum yanmasına sebep olabilir (G139/1). Mum ateşin faydalı hale gelmiş şeklidir (G170/9).

Ateşin olumlu ele alındığı durumlar da vardır. O, ısıtıcılığı ile soğuktan korunmayı sağlar (K14/VI/5). Işık verme özelliği sayesinde karanlığı aydınlatır (G156/4).

Ateş ve su arasında zıtlık ilişkisi vardır. Su, ateşi söndürür (K16/9). Şair, ateş ve su arasındaki ilişkiden faydalanarak tezatlı anlatımlara gider.

Tarihi ve efsanevi şahsiyetlerden bir şekilde ateşle ilgili olanlar, telmih unsuru olarak kullanılır. Hz. İbrahim'in ateşe atılması bu hususta ele alınan olaylardandır (K5/13, K37/12). Mecnun, ah ateşine yanmıştır (R58).

Altın elde etmek için değişik metaller ateş üzerinde iksirlerle karıştırılır (K1/30). Kebap ateş üzerinde pişirilir (MKT11/3).

Ateş ile zulüm ve acımasızlık arasında ilişki kurulur (K5/12). Mum zulüm ateşine bağrını kebap eder (R47).

3.3.1.4.1. Alev/Kıvılcım

Alev ve kıvılcım ateşten yayıldığı için ateşle birlikte kullanıldığı yerlerde yukarıda bahsedilen bağlamlarda ele alınır. Bunların yanında şerer ve şu'le kelimeleri farklı hayaller ve benzetmelerle de karşımıza çıkmaktadır. Kıvılcım ve alev ateşten bir parça olmakla beraber ondan zayıftırlar ve ömürleri kısadır (K14/IX/7, G44/4, G145/7).

Hançer, aleve (K4/3) benzetilir. Hançerden yansıyan ışık (K13/21) ve altın (G14/5) ile kıvılcım arasında benzerlik ilişkisi kurulur.

Alev ve kıvılcım ile ah arasında ilişki vardır (G33/2). Ah, gönülden gelir. Gönül ateşin kaynağı olduğu için oradan çıkan ah da alev ve kıvılcım taşır (G94/2, G119/5, G208/3, G214/3, G223/6, G228/2). Ah, alevi ile güneşi yakacak güce sahiptir (G70/5).

Gözden dökülen kanlar, gönül/ayrılık ateşinden kaynaklanan kıvılcımlardır (G93/3, G228/1).

Sevgilinin yüzünün alevi başkalarının meclisini aydınlatırken, şair için dünyayı yakan bir yıldırım olur (G68/1). Yüz ile ateş arasındaki ilişki renk üzerinden kurulurken; alevle kurulan ilişki aydınlık ve parlaklık üzerindendir (G80/5).

3.3.1.4.2. Duman

Duman, ağırlıklı olarak "dud-ı dil, dud-ı ah, dud-ı şevk-i kakül" tamlamalarıyla karşımıza çıkar.

Ah, gönüldeki ateşin etkisi ile oluştuğu için içinde kıvılcımlar taşıyan bir dumandır (K10/20, K28/12, G33/7, G166/5). Bu sebeple gönül dumanından kastedilen de ahtır (G32/4, G41/3, MKT11/1). Ah dumanı, şairin aşkını açığa çıkaran alametlerdendir (G52/2). Ah dumanı o kadar yoğundur ki gündüzü geceye çevirir (G183/4, G219/7). Şairin ahının dumanı feleğin boynunda bir kementtir (G217/6). Yıldızlar, ah dumanının çıkması için yapılmış pencerelerdir (G220/1). Âşık için ah dumanı, ikbal gölgesidir (G267/7). Ah dumanı âşığın bedenini karartır (G289/2).

Duman, uzun boyu münasebeti ile serviye benzetilir (G10/5). Servi, ah ve duman arasında uzunluk sebebi ile ilişkiler kurulur (G35/2).

Uzunluk ve siyahlık bakımından dumanla saç (G59/2); uzunluk üzerinden menekşe ile duman arasında ilgi kurulur

3.3.1.4.3. Kül/Kor

Gül ateşini bir avuç yol toprağına salıp kül eylemiş ve adını bülbül koymuştur (K1/64). Bülbül, uçmak için kanatlarını açmamaktadır. Gül, onu yakmış ve külünü havaya savurmuştur (G272/1).

Adalet talebiyle başa kül saçmak divanda zikredilen sosyal hayat unsurlarındandır. Saba, zulüm ateşine yanmıştır. Bu yüzden gördüğü yerde adalet talep ederek başına kül saçmaktadır (K5/12).

Yaraya kül basmak dönemin tıp uygulamalarından biridir. Şair, sevgilinin oklarından başka yarasına kül basan olmadığını ifade eder (G173/8).

Âşık, pervane gibi aşk ateşine yanmış, mumlar da onun külünü gözlerine sürme yapmışlardır (G185/2).

Sevgili âşığın bedenini yakmıştır ancak âşığın külünde hala kor vardır (G185/3). Bunun için dikkatli olmalıdır.

Gül, rengi münasebeti ile kora benzetilir (G10/5).

Sevgili onu yakıp külünü yele verse bile şair, sevgilinin yolundan dönmeyeceğini söyler (G173/3).

Şairin yatağı, halısı küldür (MSMT5/5, MKT26/6). Onun için uyku ve rahat yüzü göremez.

3.3.2. Madenler Ve Değerli Taşlar

3.3.2.1. Altın

Altın zenginliğin önemli göstergelerindendir. Altın kemerle sevgilinin belini kucaklayan hançer bu mutluluğa altın kuvvetiyle ermiştir (K4/9). Altın, zenginliğin göstergesi olduğundan gösteriş amaçlı da kullanılır. Altın kemerin sevgilinin belini küstahça kucaklamasına şaşılmaz çünkü birçok insan küstahça ortaya altın çıkarır (G58/1).

Altın ve Değer

Altın değer bildirmek bakımından mecazi olarak kullanılır. Memduhun görüşünün ve fikrinin değeri anlatılırken altından faydalanılır. O, altın görüşlüdür (K9/24). Memduh, toprağa nazar bıraksa o toprağı tam ayarlı altın yapar (K27/16).

Altına Değer Vermemek Gerekir

Çok mal biriktirmekle övünülmemelidir çünkü gümüş ve altın insanı gurur ehli yapar (MKT2/1). İnsan, surete kapılmamalı ve mana kemalini elde etmek için çaba harcamalıdır çünkü hayvan kısmını altın işlemeli örtü insan yapmaz (G173/6). Kıvılcım dolu ah ve gözyaşı kabarcığı âşığı dünyanın gümüş sıvalı kasrından ve altın işlemeli köşkünden uzaklaştırır (G214/3). Ömrünü sarf edip irfan elde edenle cehalet içinde mal elde eden bir olmaz; dünya bir pazardır orada dünya ehlinin sunduğu mal gümüş ve altın, hüner ehlinin malı fazilet ve kemaldir; cahil, altın ve gümüş hazinesi sunsa da şair onu istemez; çünkü cahilin karşılıksız malını kullanmak vebaldir (MKT22/1-4).

Hırs ehli altın toplamaktan ve biriktirmekten zevk duyar (G64/6).

Kullanıldığı Yerler

Altın kumaşlarda, elbiselerde ve önemli sembollerin yapımında kullanılır. Sancaklar altın işlemelidir (K10/39). Beyler sırma kaftan giyerler (K23/7). Divanda, altın sorguç (MSMT9/2), altın halhal (MSMT9/4), saç örgülerinde kullanılan altın zincir (MSMT9/4) gibi süs eşyalarına yer verilir.

Sevgilinin hamam ücreti olarak altın vermesine gerek yoktur çünkü âşık kendi can nakdini ücret olarak verir (G200/10).

Benzetme, Mecaz ve İbareler

Divanda âşığın yüzü (K4/14, R19), nergis, semen, gonca (MSMT2/IV/3) ve gülün polenleri rengi bakımından altına benzetilir. Güneş (K13/10, G208/5) ve güneşin kıvılcımları altına (G14/5); güneşin ışıkları altın geme (K13/9), altın kılıca (K14/IX/1), altın kaleme (G55/4), altın yazıya (G208/5); sonbaharda dökülen yapraklar altına (K25/1, G130/2), altın sayfalara (K17/23), altın tuğlalara (G130/1), altın işlemeli kemere (K18/11, G130/1); âşığın ahının şimşeği (G51/7) ve alevi (G94/2) altın taca; mumun alevi altın taca (G117/5) benzer. Sabah rüzgârı sebzeden çiğ incisini almak için yaseminden gümüş ya da semenden altın dökmüştür (K5/2). Gül, sevgilinin gül bahçesine geldiğini bilmiş ve saçmak için polenlerden altın

hazinesi hazırlamıştır (K8/26). Gülün etrafındaki yapraklar altın hazinesini korumak için çekilmiş duvardır (K8/27). Nergisler, sevgiliye saçmak için başlarına altın dolu gümüş bir tabak götürmüşlerdir (G146/3). Âşığın ateşli ahı alem kaldırınca felek utanıp güneşin altın sancağını baş aşağı eder (G224/2).

3.3.2.2. Cevher/Cevahir

Cevher divanda daha çok varlığın esası, özü anlamında zat ve ruh ile birlikte kullanılır (G43/6, G54/1). Cevher, cismin karşıtıdır ve varlığın değişmeyen esasına göndermede bulunur (K1/52). Kelimenin mücevher anlamı bu kullanımlarda değer ve yücelik bildirmesi bakımından ele alınır (G39/6). Sevgilinin yüzünü görmemek âşığın aşkına noksanlık vermez çünkü arazın eserlerinin değişmesi cevheri etkilemez (G169/3). Şair, ah rüzgârı ile sevgilinin ayak tozunun cevherini güneşe teslim edip cevherini gözden saklamıştır (G198/2). Allah'ın lütuflarından faydalanabilecek temiz bir yaratılışa sahip olanın ve cevheri saf olanın talihi mesuttur (G251/3). Şairin cevheri kusurludur çünkü iç defteri Allah'ın yazısının hayalini içermemektedir (G251/4). Sevgili âşığın gözyaşı dalgasını görüp kaşlarını çatar ki su vermek o kılıcın cevherini çıkarır (G272/3). Şair, cisminde olan hareket ve güzellik cevherinin güzellerin aşkı yolunda sarf olmamasından dolayı yazıklanır (R8). Sevgilinin aşkının cevherinin eseri cisim ve arazdır (R41). Sevgilinin temreninin cevherine her göz sadeftir (R52).

Âşık, canının cevherini sevgilinin inci saçan dudaklarına feda eder (G15/1). Gece, yeni ayın anahtarı hazineyi açar ve felek kadehini cevher ölçeği kılar (G20/1).

Yağmur sürekli cevherlerini saçar (K36/10).

Sevgili, Memduh ve Cevher

Sabah rüzgârı, sevgilinin su renkli kılıcı gibi değildir çünkü ırmak suyunun kılıcına dalgadan cevher verir (K5/7). Madenlerde cevahir sınıfı çoktur ancak padişâh tacına tek inciyi süs yapar (K33/18). Sevgilinin kılıcının cevherinin ışığı âşığa rahmet etmez (G11/6). Güzellik sırlarının keşfi sevgilinin kılıcının cevherindedir (G26/4). Hz. Peygamber, ihsan cevherinin tek madenidir (G132/1). Âşığın göz perdesinde, sevgilinin kılıcının cevherinin nakşı hareket edip deniz yüzünü tutan dalgaya benzer (G219/3).

Akıl memduhun zatının cevherini tasavvur ettiğinde hayran olur (K7/27). Akıl memduhun cisminin cevherinin derkinde suskundur (K21/16). Memduhun,

zatının cevherinde ülke düzeninin namusu vardır (K12/33). Zaferin yardımı memdhun cevherini ikbale kabil kılmıştır (K11/IV/1). Memduh, cevher-i kabildir (K12/6, K32/21). Memduh öyle bir cevherdir ki özelliklerini kimse bilmez (K16/6). Onun latif cisminin cevherine madenler ve okyanuslardan çıkan değerli madenler fedadır (K20/26). Memduhun değer atının nalından bir zerre Zuhal ve Müşterinin cevahiri olur (K26/12). Onun ikbal aynası zulüm tozundan arınmıştır; onun tabiatı ve cevheri temizdir (K31/16). Memduhu övmek şairin sözünün cevherine parlaklık verir (K35/28). Şair, memduhun meclisi için saçı olsun diye kabul edilirse itikat incisini ve can cevherini getirmiştir (K36/22). Memduhun temiz cevheri âleme mürüvvet ve lütuf madeninden yâdigardır (K37/9). Hz. Peygamberin zatında o kadar çok şefaat zevkinin cevheri bulunur ki hata sunmak manada ona ihsan gibi gelir (G6/7).

3.3.2.3. Cıva

Simab, gözyaşı ile benzerlik ilişkisi içinde kullanılır. Bu beyitlerde şairin kimya bilgisinin yansımasını da görmek mümkündür. Zâhidi riya gözyaşı, gümüşün değerini bakıra cıvanın bildirmesi gibi, hal ehlinin ipliğine çekmiştir (G12/8). Şair, gümüş göğüslü sevgilisinden ayrıldığından beri gözyaşı cıvası onu gark etmiştir (G223/7).

3.3.2.4. Çelik

Divanda sağlamlığı bakımından ele alınır. Sevgilinin okunun temreni, taş gönüllüler, ayna ve âşığın gönlü ile irtibatlı kullanılmıştır. Bütün bu kullanımların temelinde sağlamlık ve katılık bakımından gönül yer alır. Sevgilinin kirpiği taş gönüllülerin gönlünü alır; onun gibi abanoz ok layığı çelik temrendir (G102/2). Peri gibi güzellerin katı gönlüne sevgilinin yüzünün sevgisi düşer; sevgilinin yansımasını alan çelik aynalar çoktur (G102/3). Âşığın sebat ve sabırda çelik gibi görünen gönlü sevgilinin ayrılık ateşini görünce mum gibi erir (G197/4).

3.3.2.5. Bakır

Bakır, kimyada altın yapımı için kullanılan temel madenlerdendir. Bir beyitte cıva ve gümüşle birlikte ele alınır (G12/8). İnsan, vefa sarrafının elinde terbiye potasında eriyip varlığını bakır gibi saflaştırmalıdır (R39).

3.3.2.6. Demir

Demir; sertliği, sağlamlığı ve dayanıklılığı münasebeti ile divanda ele alınır (K7/12). Savaşlarda askerler kılıç, ok ve mızrak darbelerinden korunmak için demir zırh giyer (K14/VIII/2). Kale, demir taşlı duvarla sağlamlaştırılır (K22/3).

Sevgiliden gelen okların temrenleri âşığa demirden bir beden yaptığı için düşmanın oku ona işlemez (G7/1). Âşık, melamet taşından güvendedir çünkü delilik zinciri onun çevresine demirden bir kale örer (G7/2). Şair, gönlünün yarasına sevgilinin temrenini merhem yapar; gönül gam hazinesi olduğu için demir kapılıdır (G91/6). Âşığın bedeni sevgilinin oklarının temrenleri ile dolmuş böylece zulüm çekmek için bedeni demir olmuştur (G156/2). Aşık, sevgilinin temrenlerini canına basar ve ayrılığa dayanmak için demirden bir gönül yapar (G173/1). Ayna, sevgilinin yansıması sevgiliye karşı durduğu için ona demir bent vurur (G246/3).

3.3.2.7. Firuze

Açık mavi renkli kıymetli bir taş olan firuze daha çok rengi dolayısı ile ele alınır. Şarabın konulduğu şişe (K16/1), topraktan çıkan yeşillikler firuzeye benzetilerek ifade edilir. Sebze ve gül, topraktan birçok la'l ve firuze çıkararak memduhun ayak toprağına saçar (MSMT2/V/4).

3.3.2.8. Gümüş

Gümüş, değerli bir maden olması ve rengi bakımından divanda işlenir (G12/8). Zekat, değerli maden olmaları bakımından altın ve gümüş üzerinden hesaplanır (K1/32).

Şair, altın ve gümüşe mesafelidir. Bunlar maddi varlık ve zenginlik işaretleridir. Şair, maddi varlık peşinde koşmak yerine iç olgunluğunu öne çıkarır. Kıvılcım dolu ah ve gözyaşı kabarcığı âşığı dünyanın gümüş sıvalı kasrından ve altın işlemeli köşkünden uzaklaştırır (G214/3). Çok mal biriktirmekle övünülmemelidir çünkü gümüş ve altın insanı gurur ehli yapar (MKT2/1). Dünya bir pazardır ki herkes kendi malını sunar; dünya ehli gümüş ve altını, hüner ehli fazilet ve kemali (MKT22/2). Şair, cahilden gelen altın ve gümüş hazinesini istemez çünkü cahilin karşılıksız malını kullanmak vebaldir (MKT22/4).

Sevgilinin eli (K4/14), göğsü (G145/6, G204/4, G223/7, G271/6, MKT1/4, MKT15/1), yanağı (R23), baldırı (MSMT9/4), teni (K30/8), vücudu (G200/10); yasemin yaprağı (K5/2, K42/22), nergis (G146/3); âşığın gözyaşı (G38/1, G51/7)

renk bakımından gümüşe benzer. Çiçeklerin yaprakları toprak üzerindeki gümüş tuğlalardır ki halkın eğlencesinin temeli o tuğlalarla sağlamlaşır (MSMT2/V/2).

Gümüş, kadeh (G30/5), tabak (G146/3) gibi bazı mutfak eşyalarının yapımında kullanılır.

3.3.2.9. İnci/Dürr/Lü'lü'/Güher/Gevher

Divanda çokça bahsedilen değerli maddelerdendir. Rengi, şekli, parlaklığı, pürüzsüzlüğü, değeri (K22/14), oluşumu, denizden çıkması (K3/17, K32/22) gibi açılardan divanda işlenir.

Kullanım Şekilleri

Değeri ve gizli olması bakımından söz (K2/29, K3/30, K10/64, K27/26, K35/28, G116/5, G116/6, G136/1, G287/2), aşk (G179/5, R54); rengi ve parlaklığı bakımından diş (G22/5, G81/3, G272/4), sevgiliden gelen okun temreni (G83/3, G176/5); değeri, şekli, parlaklığı ve rengi bakımından çiğ tanesi (K5/2, K8/12, K8/51, K15/3, MSMT4/7), yağmur damlası (K17/22, K27/11, K29/21, K32/20, K41/27), gözyaşı (G12/1, G15/3, G32/4, G33/6, G36/4, G55/2, G104/4, G105/4, G107/5, G109/5, G150/1, G152/6, G175/5, G185/5, G195/4, G251/6, G251/7, G257/3, G262/3, G281/6, MSMT3/2, MSMT5/3, MKT5/11, R73), ter (G200/5), yıldız (K14/II/2, G53/5, G55/5), mumun eriyen damlaları (G139/6) ile inci arasında ilgi kurulur.

Sevgilinin dudağı sözün kaynağı olduğu için inci saçıcıdır (K24/2, G15/1, G35/1, G50/6, G60/1, G79/3, G80/2, G136/5, G153/4, R10). Onun ağzından çıkan sözler incidir (G15/3, G60/1, G66/3).

Değer ve İnci

Değer ve nitelik bakımından eşsiz olan varlıklar, nitelikler ve karakterler inci ile anlatılır (K10/41, G5/3). Hz. Peygamber, saf inci deryasıdır (K3/17). O, dürr-i yetimdir (G5/3). Felek sandığında memduh gibi değerli bir inci bulunmaz (K9/4). Şarap şişesi, marifet incisinin sandığıdır (K16/2). Bağdat, velayet incilerinin madenidir (K20/3). Memduh, adalet ve insaf incisinin madenidir (K20/4). Memduh, hikmet sandığının incisidir (K21/29). Memduhun zatı hikmet sadefine incidir (K30/17). Sevgili, varlık sandığındaki öyle bir incidir ki onun zatı ayıplardan beridir (G152/2). Şair, melamet incisinin hazinesidir (G213/7).

Oluşumu

İncinin, nisan yağmuru damlasının sadefin içine düşmesi ile oluştuğuna inanılır (K3/30, K7/2, K15/3, K17/22, K27/17, K34/8, K35/28, G33/6, G117/7). Yağmur damlasının inci olması için sadef içinde bir müddet kalması gerekir (K25/16). Sadefe, kıymet kazandıran incidir (K22/17). Sahil, inci ümidi ile denizin eteğini tutar (K32/22). Ağlamadan dünyada mutlu olmak mümkün değildir; sadef nisan yağmurundan su almayınca inci vermez (G117/7).

İbare, İfade ve Tamlamalar

İnci; nitelik ve benzerlik bildiren bazı kelimelerle tamlama oluşturur. Bu tamlamalar incinin türünü, niteliğini, büyüklüğünü, değerini ifade eder. Dürr-i ıstıfa (K3/17), güher-i manzum (K2/29), lü'lü'-i mensur (K2/29), lü'lü'-i şehvar (K3/30, K8/51, G15/3, G53/5), dürr-i şehvar (K10/41, K27/17, K34/8, K35/28, G55/5, G60/1), dürr-i galtan (K7/2, G22/5, G257/3), lü'lü'-i galtan (K25/16), dürr-i semin (K9/4, MKT5/11), dürr-i sena (K10/64), dest-i güher-bar (K11/VII/3), le'ali-i şebnem (K15/3), dürr-i marifet (K16/2), velayet dürleri (K20/3), gevher-i insaf (K20/4), dürr-i ma'delet (K20/4), tufeyl-i gevher-i zat-ı şerif (K20/26), gevher-i dürc-i hikmet (K21/29), dür-i niyaz (K27/26), ebr-i dür-feşan (K29/21), ebr-i dür-efşan (K41/27), lü'lü'-i lala (K33/17), dürr-i yekta (K33/18), güher-i itikat (K36/22), tar-ı gevher-i medh (K41/26), dürr-i nab (G33/6), dürr-i eşk (G55/2), mahzen-i lü'lü' (G66/3), gevher-i esrar (G116/5), gevher-i na-sufte (G143/4), dürr-i meknun (G150/1), güher-i aşk (G179/5), melamet gevheri (G213/7), dür-i dendan (G272/4), lü'lü'-i hoşab (MSMT4/7).

İnci saçmak, memduhun cömertliğini, lütfunu ve ihsanını gösterir (K11/VII/3). Memduhun tabiatının lütfu ülke bahçesi için inci saçan bir buluttur (K29/21). Ayrıca sevgilinin ve memduhun ayağına inci saçılır (G281/6).

Diğer Kullanımlar

İnci, hem takı hem de kıyafetlerde süs olarak kullanılır. Külahlara (K14/II/2) ve taçlara (K33/18) inci takılır. Takı yapmak için inci delinir ve ipliğe dizilir (G158/6, G185/5).

Feleğin dönüşü, şairin muradını müyesser etmiş, sanki inci talibi gibi madene yetmiştir (G190/6).

Şair, maddi değeri olan diğer madenler ve değerli taşlar gibi incinin de maddi değerinin peşinde değildir. Felek, kişinin eteğini inci ile doldursa bile bulut gibi dökmeli ve inci için sıkıntı çekmemelidir (G275/6). Cimri elindeki inciyi harcamasa emel gam akşamına seher müjdesi vermez (MKT9/2).

3.3.2.10. Kehribar

Açık sarı ile kırmızı arasında değişik tonlarda renkleri bulunan kıymetli bir taştır. Divanda sarı rengi dolayısı ile ele alınır. Sevgilinin elbisesi (K23/9), âşığın yüzünün rengi kehribar ile anlatılır. Âşığın kırmızı gözyaşı kehribar renkli yüzünü kaplar (R64).

3.3.2.11. La'l

La'l kırmızı renkli değerli bir taştır. Bu başlık altında inciden sonra en fazla zikredilen unsurdur. Değeri, rengi, özünün taş olması, zamanla kızarıp değer kazanması bakımından ele alınır. Bedahşan, la'li ile ünlüdür (R70). Ağırlıklı olarak istiare yoluyla sevgilinin ağzı ve dudağı için kullanılır (K8/12, K11/VII/2, K24/2, K30/4, G9/5, G14/7, G15/1, G16/5, G16/9, G22/1, G25/6, G33/3, G35/1, G40/2, G45/5, G49/2, G50/6, G55/3, G60/1, G62/4, G72/3, G74/6, G79/3, G80/1-2, G87/1, G90/4, G104/4, G113/5, G136/1, G136/4-5, G145/1, G150/7, G152/3, G153/4, G168/6, G171/2, G176/2, G176/6, G202/5, G217/1, G227/2, G239/1, G245/3, G247/6, G249/3, G255/1, G257/4, G258/5, G276/6, G281/5, G284/5, G288/2, MSMT4/1, MSMT4/6, MSMT7/2, R10, R26, R29, R70).

Değişim Unsuru Olması Bakımından

La'l, diğer değerli maden ve taşlarda olduğu gibi alışverişte kullanılan bir değişim aracıdır (K1/14). Mutlu olunan durumlarda, müjdelere karşılık olarak la'l verilir. Sevgilinin ve memduhun ayağına la'l saçılır (MSMT2/V/4). La'l yüzük taşında ve küpede kullanılır (G30/5, G78/7, MSMT9/2). Âşığın yüzüne kan döken gözbebeği Rum'a haraç olarak la'l veren Hindu'ya benzer (R12).

Oluşumu

Taş, zamanla renk kazanır ve la'l olur (K25/16). Güneş etkisi ile taşı la'l yapar (K35/29, G102/1). La'l taş içinde bulunur (K38/16). Ancak kara taşı kızıl kan ile boyasan tabiatı değişip Bedahşan la'li olmaz (MKT8/2). Dünyaya çok aldanılmamalıdır çünkü o toprağı bazen la'l bazen de çanak çömlek yapar (G143/5).

Tamlama, Benzetme, İfade ve İbareler

La'l mecaz ve benzerlik ilgisi bakımından bazı kelimeler ile birlikte tamlama oluşturur: la'l-i handan (K8/12, G74/6, G80/1), la'l-i nab (G16/9, G78/7, G247/6), şerbet-i la'l (G22/1), leb-i la'l-i dür-efşan (G35/1, G80/2), leb-i la'l-i dilistan (G49/2), la'l-i dür-efşan (G50/6, G79/3, G153/4), la'l-i gevher-bar (G60/1, R10), la'l-i nuş-hand (G62/4, G217/1, MSMT4/1), la'l-i canan (G72/3), leb-i la'l (G87/1, G96/1, G171/2), la'l-i leb (MSMT4/6), la'l-i şeker-efşan (G90/4), la'l-i revan-bahş (G136/1), hasret-i la'l (G150/7), la'l-i meygun (G168/6, G276/6), zülal-i la'l-i nab (G176/2), la'l-i şirin (G202/5), dürc-i la'l (G239/1), gam-ı la'l-i leb (G245/3), mu'ciz-i la'l (G255/1), hokka-i la'l (G284/5), mu'ciz-i leb-i la'l (G288/2).

Dudak ve ağız dışında nar çiçeği (K42/4), gül (MSMT2/V/4), kanlı gözyaşı (G278/3, MSMT3/2, R12), şarap (G30/5), âşığın ciğer parçaları (G220/3), hurma (G103/3) ile la'l arasında benzerlik ilgisi kurulur. Hurma ağacının hurma yerine taze la'l vermesine şaşılmaz çünkü şairin kanlı yaşı onu büyütür (G103/3).

Âşığın ciğeri la'l madeni gibi kan olur (K25/21). Âşığın gözyaşı kırmızı, bağrı parça parçadır; bu hâli ile o içi dışı lale ve la'l ile renklenmiş bir bela dağıdır (G175/3). Âşığın gözyaşı sevgilinin eşiğinin taşını kan ile yıkar; onun nazarının feyzi taşı la'l eder (G187/1). Şevk ateşi Ferhat'ın gözyaşını kurutmasa Bisütun taşını la'l ederdi (G221/1). Şairin gözyaşı, kabir taşından sızar; görenler kabir taşının la'lden olduğunu düşünür (G264/1).

Diğer Kullanımlar

Şair, diğer değerli taşlar ve madenlerde olduğu gibi la'le değer verilmemesi gerektiğini ve onun peşinden koşmanın yanlış olduğunu belirtir (G275/7).

3.3.2.12. Nukre

Gümüş külçesi anlamına gelen nukre, kişinin zatının değerini ifade için ele alınır. Nukre, ne kadar saf olursa değeri de o kadar yüksektir.

Şikest nuḳre-i ḫāliṣ-ᶜıyāruma ḳoydı
ᶜIyār-ı nuḳre-i ẕātında iḥtimāl-i küsūr

K42/14

3.3.2.13. Sadef

Sadef, içinde inci bulunan, oluşan bir canlıdır. Nisan yağmurunun içine düşmesi sonucu incinin oluştuğuna inanılır. Yağmur damlası bir müddet sadef

hapsini çektiği için değer kazanıp inci olur (K7/2). Sadefe değer kazandıran incidir. Sadef, memduhun ayağının tozundan bir zerre elde etse, değer kazanmak için inci beslemez (K22/17). Sabah rüzgârı, denize sevgilinin gamzesinin hançerinin korkusunu salar ki sadef bir daha delinmemiş inci çıkarmasın (G143/4).

İncinin benzetildiği unsurlarla bağlantılı olarak sadef de yeni anlamlar kazanır. Memduhun zatı hikmet sadefine incidir (K30/17). Memduhun övgüsü bir sadeftir ki şairin sözlerini inci yapar (K35/28). Göz, sevgilinin temreninin hayaliyle her yana gözyaşı saçar; o bir sadeftir ki yağmur damlasını inci eder (G33/6). Aşk denizinde gözyaşı olmayan göz, incisiz sadefe benzer (G107/5). Âşığın gözünde beslenip kıymet bulan sevgilinin temreni, sadefte inci olan yağmur damlasına benzer (G176/5). Sevgilinin temrenine her göz sadeftir (R52). Ağlamadan bu dünyada mutlu olmak mümkün değildir; sadef nisan yağmurundan su almayınca inci vermez (G117/7). Beden sadef, inci ise sözdür (G116/6).

Sevgilinin inci ile karşılaştırılan uzuvları inciden üstündür. Sabah rüzgârı, denize sevgilinin inci dişlerinin vasfını söylediği için sadef içindeki inci ona kulak tutar (G22/5).

3.3.2.14. Tunç/Ruyin

Şair, savaş manzarasını anlattığı beyitte tunca değinir. Güneşin gözünü kan içici mızrak ve kargı kör; feleğin kulağını tunç neyin sesi sağır eder (K14/IX/5).

3.3.2.15. Yakut

Kırmızı renkli değerli bir taştır. Rengi ve değeri bakımından ele alınır. Şarap (K16/1) ve kan ile yakut arasında renk bakımından ilgi kurulur. Şair, zaman içinde yakut olan taştan eksik değildir; ciğer kanıyla boyandıkça değeri artar (G101/2).

3.3.3. Bitkiler

Nebat, iki beyitte baharla birlikte yeniden diriliş düşüncesi bağlamında ele alınır (G37/4).

Nebātāt emvātına virmiş iḥyā
Hevā-yı Ḫıżır-ḫaṣlet ü ᶜĪsevī-dem

K21/2

3.3.3.1. Ot (Giya)

Bahar ve bahçenin unsurlarından biridir. Divanda Allah'ı tesbih etmesi (K42/12), ahunun otlu ve sulu yerde mekân tutması bağlamlarında ele alınır (G91/7).

Sebz

Baharla birlikte ele alınan sebz ve sebze bahçedeki yeşillikleri ifade eder (K25/4, MSMT2/I/1, MSMT2/IV/4-5, MKT1/3). Baharın geldiğinin habercilerindendir (K1/5, K4/8, K27/1-2, K33/46, MSMT2/I/3). Yeşilliklerin topraktan çıkışı ile ölülerin yeniden dirilişi arasında bağlantı kurulur (K41/24). Bahar mevsiminde sebzenin üzerinde çiğ taneleri bulunur (K5/2, MSMT5/3). Bu bakımdan ağlayan âşıkla arasında benzerlik vardır (G180/7). Çınarın gölgesi altında sebze mutludur (K15/4). Sebzeler çemende sevgilinin ayağını öptükleri için mutlu olurlar, bu yönleri ile de âşıklara örnektirler (G145/4). Çiçekler yeşillik içinde gizlidir (G195/3). Sebze ve gül topraktan birçok la'l ve firuze çıkarmıştır (MSMT2/V/4).

Sebze, çoğu zaman değişik benzetme ilişkileri içinde ele alınır. Yazı (K1/3, K15/6, K19/8, K24/21, G130/2), sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri (K4/11, K5/1, K30/3, K30/8, G288/1), gökyüzü (K8/14), divan (K8/28), kilim (K18/5, K36/8, G97/3), şarap şişesi (K18/9), pas (K19/12-13, K28/32, K41/12), kalem (K27/5, MSMT2/II/2), asker (K42/19) gibi kavramlarla sebz arasında benzetme ilgisi kurulur.

3.3.3.2. Ağaçlar

Ağaçlar özellikle ilkbahar ve sonbaharla birlikte zikredilir. Bahçenin doğal üyelerinden biri olan ağaçlar ilkbaharın ve sonbaharın etkilerinin üzerinde görülmesi ile ele alınır. İlkbaharda ağaçlar çiçek açar (K1/19, K1/41), çiçekleri ile ağaçlar zekat veren zenginler gibidir (K1/32-33); ağaçlara tırmanan sarmaşık güller, gül bahçesinin akşamını aydınlatmak için her ağaçtan aydınlık bir kandil asar (K8/30); baharda ağaçların üzerinde çiğ taneleri oluşur (K15/3). İlkbaharda ağaçlar yeniden dirilir (K19/6). Çiçek açmış ağaçlar sarık takmış sevgiliye benzetilir (K21/6).

Sonbahar, su gibi ağaçların hareketini de sıkıntılı hale getirir (K6/1). Sonbahar rüzgârı, ağaçların güzelliklerini her yana dağıtır ve onları çıplak bırakır (K18/2), onlarda yaprak ve meyve koymaz (K18/3). Ağaçların sonbaharda donup ilkbaharda kıyafet değiştirmeleri bir kuraldır (K18/42). Sonbaharda ağaçların rengi yeşilden sarı ve kırmızıya döner (K18/11).

Ağaç ve Meyve

Ağaç, makbulü meyveli olandır. Memduh, fevz gül bahçesinde yeşermiş meyveli bir ağaçtır (K10/41). Şair, sevgili ile ağaçları meyveleri bakımından karşılaştırır ve sevgiliyi onlardan üstün bulur (G80/3). Ağaç hurma yerine la'l verse buna şaşılmaz çünkü âşık onu kanlı gözyaşları ile beslemiştir (G103/3).

İbare, İfade, Benzetme ve Mecazlar

Sevgilinin boyu ağaca benzetilir. Âşığın bu ağaçtan elde etmeyi umduğu meyve beladır (G194/6).

Şair ile ağaç ve fidan arasında benzerlik vardır. Şair, dert bahçesinin fidanıdır; kaza bahçıvanı ona su yerine ciğer kanı verir (K1/82). Şair, gam bahçesinin ağacıdır ve gözyaşı ile beslenmiştir; yaralar onun yaprağı ateş dolu ahları ise meyvesidir (G106/4).

Gül yaprakları ağaçlarda; nadir mana da ibarelerde gizlidir (K21/5). Nasıl her ağaç boy atsa bile servi olamazsa her uzun boylu da cesur olamaz (MKT8/4). Şair, şiir konusunda kendisiyle iddialaşanları ağaçtan atı olan çocuklara benzetir (MKT41).

Şair, soyut kavramlarla ağaç arasında benzerlik kurar böylece soyut kavramlar ağaçla somutlaştırılır. Himmet ağacı (G20/5), güzellik ağacı (G83/2), ümit ağacı (G117/1) bu kullanımlardan bazılarıdır.

Memduh ve Ağaç

Memduh, şefkat ve öfkesi ile gölgeli bir ağaca benzer (K37/10). Ağaçlar meyve verdiklerinde çiçeklerini döker (K8/58). Şair bu durumu memduhu övmek için kullanır.

Şair, memduhun Basra seferi sırasında uğradığı yerlerden birini ağaçlarının çokluğu ile tasvir eder. Ağaçlar o kadar çoktur ki su ve zemin bir güneş olduğundan bile habersizdir (K14/VII/2), o beldenin her ağacı dağınık saçlı bir delidir (K14/VII/3).

Hz. Zekeriya ve Ağaç

Hz. Zekeriya, kendisini öldürmek isteyenlerden kurtulmak için bir kuru ağacın içine saklanmıştır. Bu bağlamda ağaç, Zekeriya ve testereye yer verilir (K2/3).

Ok ve Ağaç

Sevgiliden atılan oklar ile köprü yapılan ağaçlar arasında bağ vardır. Âşığın göz bebeği sevgiliden gelen okları biriktirmektedir; o ağaçlarla gözyaşı denizine köprü kurmanın mümkün olduğunu düşünmektedir (G173/4). Şair, sevgiliden gelen okları gözyaşı ile beslediği ağaçlara benzetir (G107/3).

3.3.3.2.1. Nihal

Nihal, fidan anlamı ile tazelik, gençlik ve körpelik bildirir (K1/20). Daha çok boy, meyve ve bolluk bağlamlarında zikredilir. Sevgili için kullanıldığında kırılganlık, narinlik, tazelik ön plana çıkar. Nihal, genellikle tamlamalı olarak ele alınır. Bu tamlamalardan bir kısmında soyut bir kavram nihal aracılığı ile somutlaştırılır. Nihalle kurulan bu tür tamlamalarda iki kavram arasında benzetme ilgisi kurulur: nihal-i devlet (K8/57, K24/24), nihal-i re'fet (K24/23), nihal-i şevket ü İclal (K36/15), nihal-i mihnet (K39/30), nihal-i maksat (MKT9).

Nihal, şairin kendisi/bedeni (G117/4), nihal-i gülşen-i derd (K1/82, G185/7); memduh nihal-i gülşen-i devlet (K10/46), nihal-i gülşen-i cud (K15/10), nihal-i nevres-i gülzar-ı ışk (K18/43); sevgili (G184/2) ve Mecnun (nihal-i dert G229/1) için kendisine benzetilen olur.

Nihal sevgilinin (G76/3, G227/1, G242/1, MSMT1/III/4) ve memduhun (K15/30) boyu için kendisine benzetilen olur.

Şair, fidandan ve ağaçtan maksadın meyve olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple meyvesiz ağacın onun gözünde değeri yoktur. Meyvesiz ağaç, bir şekilde şaire fayda sağlamayan varlıklar için hem gerçek hem de mecaz anlamları ile kullanılır. (G194/6).

3.3.3.2.2. Abanoz-Bekem

Siyah renkli dayanıklı ve sert bir ağaç olan abanoz divanda iki yerde zikredilir. İlkinde bekemle birlikte bahar ve bahçenin tasvirinde ele alınır. Menekşe ve erguvan yaprağının çemene bekem ve abanoz güzelliği vermesi arzulanır.

Vire benefşe ile berg-i erġuvān çemene
Ṣafā-yı zīnet-i peyvend-i ābnūs ü beḳem

K15/2

Diğer beyitte abanoz ağacının sertliğine göndermede bulunulur. Sevgilinin kirpikleri taş gönüllülerin bile gönlünü almaktadır ki bu duruma şaşılmaz. Çünkü onun gibi abanoz okların layığı çelik temrendir (G102/2).

3.3.3.2.3. Çınar

Çınar ağacı divanda geniş ve koyu gölgesi (K15/4) ve yapraklarının şekli dolayısıyla konu edilir. Çınar yaprağı tarağa benzetilir.

Çınar yaprağının pençesi taraklar hazırlamış; sanki sümbül kakülünün düğümleri olduğunu anlamıştır.

Pençe-i berg-i çenār itmiş müheyyā şāneler

Añlamış gūyā ki sünbül kākülinüñ tābı var

G97/2

3.3.3.2.4. Karaağaç

Bir beyitte değinilmiştir. Şair, her çiçeğin Allah'ın tecellisi olduğunu, nakkaşın bundan şüphesi varsa bir karaağaç şekli çizip onu geliştirip büyütmesi gerektiğini belirtir.

Ḥaḳ maẓharıdur her çiçek ger dutsañ ey naḳḳāş şek

Bir nārven şeklini çek virgil aña neşv ü nema

K42/6

3.3.3.2.5. Öd

Ağacının özelliklerinden çok ateşte güzel koku ve duman veren ve aynı adla anılan kabukları ve kıymıkları ile ele alınmıştır. Şair, kendisinin de öd gibi her zaman ateş üzerinde durduğunu, çünkü aşk meclisinin ödü/udu olduğu için yatağının ateş olduğunu ifade eder.

N'ola her sāᶜ at od üstinde durursam ᶜ ūd tek

ᶜ Ūd-ı bezm-i ᶜ ışḳam āteşdür bisāṭ ü bisterüm

G185/6

3.3.3.2.6. Servi

Servi, uzun ve düzgün gövdeli, yaz-kış yapraklarını dökmeyen bir ağaçtır. Çoğunlukla sevgilinin/memduhun veya güzellerin boyu için kendisine benzetilen olarak kullanılır (K3/11, K8/22, K23/2, K30/8, K30/26, G35/2, G46/1, G50/3, G74/5, G76/3, G79/1, G80/1, G95/6, G98/1, G149/2, G152/4, G153/1, G164/6, G171/5, G182/6, G198/1, G200/10, G211/2, G227/1, G240/4, G242/1, G245/6,

G277/3, G286/1, G291/1, G293/2, MSMT4/1, MSMT4/3, MSMT4/5, R66, R69). Servi, açık istiare ve mecazı mürsel yolu ile doğrudan memduh veya sevgiliyi işaret eder (K16/25, G7/6, G11/7, G16/8, G24/4, G41/3, G45/4, G83/1, G85/6, G111/1, G113/6, G117/1, G125/2, G142/4, G160/1, G160/2, G179/4, G181/6, G184/7, G200/1, G200/9, G235/3, G236/4, G237/6, G260/2, G283/1, R23, R40). Zaman zaman servi ile sevgiliyi karşılaştıran şair sevgilinin boyunu serviden daha güzel bulur (G13/3, G16/6, G32/6, G63/7, G230/3, G249/5, G278/1). Sevgiliden gelen oklar serviye benzetilir (G232/3).

Memduh, adalet (K11/V/1), kerem (K15/10) ve hüner (K27/14) bahçesinin servisidir.

Bahar ve bahçenin unsurlarından olan servi bu güzellik manzarasının parçasıdır (G97/1, G209/6, MSMT2/II/5). Bahar mevsiminde ortaya çıkan yeşillikler resmi yazıya, servinin gölgesi de tuğraya benzetilir (K1/3). Bahçedeki ırmaklar sihirbazların yılanları, servi de Hz. Musa'dır (K1/36).

Servi, bir ağaç olması münasebeti ile bulunduğu yerden ayrılamaz ve hareket edemez. Bir durumda karar kılmış olması onun için olumlu bir durumdur (K1/20).

Servinin bir diğer özelliği dik başlılığıdır (K3/14, K13/5, G278/1).

Servi, uzun boyu ile dumana (G10/5), girdbada (G28/4) benzetilir. Serviyi diğer ağaçlardan üstün tutan şair, her ağacın boy atabileceğini fakat serv-i hıraman olamayacağını belirtir (MKT8/4). Servinin ayağı suyun içindedir (G200/9), toprağa yakın yerinin eteğe benzer (K3/14).

Divanda farklı bağlamlarda servinin özelliklerini bildiren veya onunla tamlama hâlinde kullanılan ifadeler şunlardır: saye-i matbu-ı serv (K1/3), nihal-i bi-bedel-i serv (K1/20), kelim-i serv (K1/36), serv-i hoş-reftar (K3/11, K8/22), serkeşlik (K3/14, K13/5), riyaz-ı adl servi (K11/V/1), serv-i bağı kerem (K15/10), serv-i hıraman (K16/25, G32/6, G35/2, G45/4, G50/3, G74/5, G79/1, G80/1, G113/6, G153/1, G164/6, G200/1, MKT8/4, R40, R66), kamet-i dil-cuy (K23/2), serv-i bağ-ı hüner (K27/14), serv-kad (K30/8, G200/10), serv-bala (K30/26), serv-i semenber (G7/6), giriftar (G16/8), serv-i gird-bad (G28/4), aks-i serv (G32/6, G209/6), serv-i naz (G41/3, G111/1, G249/5), serv-i kad (G46/1, G149/2, G227/1, G291/1, MSMT4/3), itidal-i serv (G63/7), işve (G83/1), serv-kamet (G95/6, G211/2, G286/1, G293/2), serv-i ser-sebz (G97/1), serv-i azad (G98/1), serv-i gül-ruh

(G117/1), serv-i revan (G125/2, G160/2, G198/1, G232/3, G283/1, MSMT2/II/5), serv-i sehi (G160/1), nihal-i serv (G242/1), naşi (G278/1), serv-i ser-bülend (MSMT3), serv-i çemen (MSMT4/5), cilve-i serv (R23), serv-i bostan (R69).

3.3.3.2.7. Şimşad

Şimşad ağırlıklı olarak sevgilinin boyu için kendisine benzetilen olur (MSMT7/1).

Şimşadda güzel söz söyleme yeteneği vardır ancak servi (sevgili) bu hususta ondan üstündür (G45/4). Güzelliği bakımından şimşadın boyunu anan serviyi (sevgiliyi) gördüğünde utanacaktır (G50/3). Bahçıvan, sevgilinin şimşad gibi boyunun şivesini görse servin itidaline olan inancını kaybeder (G63/7). Şimşad, meyvesiz bir ağaçtır. Şair, meyve vermediği için şimşada bakmaz. Oysa sevgilinin boyundan bela meyvesi devşirmektedir (G194/6). Âşık, bahçıvanın şimşad ve nesrini kendisine sunmasını istemez; çünkü onun için sevgilinin boyu şimşad, yüzü de nesrindir (G202/2).

3.3.3.3. Meyve

Meyve; bahçe, sonbahar, ilkbahar ve ağaç unsurlarından biriyle veya birkaçı ile birlikte ele alınır.

Sonbahar geldiğinde ağaçlarda meyve kalmamaktadır (K6/6). Rüzgârlar, ağaçlardaki meyve ve yaprağı yerinden etmektedir (K18/3).

Meyve ve Değer

Meyve, ağacın dikilmesindeki amaç olması bakımından ağaca anlam katan unsurdur. Meyve değerlidir ve ağaç da meyve veriyorsa değer kazanır. Meyvesiz ağaca değer verilmez (G107/3).

Memduh, Sevgili ve Meyve

Meyve değerle olan ilişkisi ve amaç olması bakımından memduh/sevgili için kendisine benzetilen olur. Sultan Süleyman devlet fidanının meyvesidir (K8/57). Önceki sultanların ölmüş olmalarına şaşılmaz, çünkü meyve verdiğinde ağaçların çiçeklerini dökmeleri tabiatın kanunudur (K8/58). Memduh zafer bahçesinin meyve veren bir ağacıdır (K10/41). Memduhun öfkesi ve şefkati koruk ve üzüme benzetilir (K37/10).

Memduhun lütfu kuru dikenleri bile meyveli ağaca dönüştürmektedir (K34/7).

Sevgili meyve veren bir ağaçtır. Onun meyvelerinden biri çene elmasıdır (G80/3). Güzellik bahçesinin fidanı olan sevgilinin acı meyveleri vardır (G83/2). Sevgili fidanının meyvesi zulüm (G184/2), bela (G194/6), mihnet (G227/1) ve gamdır (G212/4).

Benzetme ve Mecazlar

Ağaç; boya, dertler ve gam da meyveye benzetilir. Ağaç, meyve ile yüklendiğinde dalları aşağı doğru eğilir. Gam çekenin de boyu bükülür. Bu iki durum arasında ilişki kurulur (K15/30).

Şair, dert/mihnet ağacıdır. Gözyaşından, gönül yarasından beslenerek yaprak ve meyve ortaya çıkarmaktadır (K39/30). Onun meyvesi ateş saçan ahlar (G106/4) ve melamettir (G185/7).

Soyut kavramları somutlaştırmak için meyve benzetmesinden faydalanılır. Âşığın talih goncası açılmaz ümit ağacı da meyve vermez (G117/1). Cimriler biriktirdikleri parayı harcamadan maksat fidanları yeşerip meyve vermez (MKT9).

Eski ağaçtan meyve elde edebilmek için ona su vermek gerekmektedir. Şairin bedeni fidan, suyu da sevgilinin kılıcıdır (G117/4).

3.3.3.4. Yaprak

Ağırlıklı olarak çiçek yaprağı anlamında kullanılmıştır. Ağaç yaprağı anlamında kullanıldığı yerler şu bağlamlarda ele alınır: Sonbaharla birlikte rüzgârlar bahçede yaprak bırakmazlar (K18/3). Bu durum bir yağma gibidir (K6/6). Yapraklar rüzgârla birlikte havada uçuşur (K18/11-12). Sonbaharda sararan yapraklar altına benzetilir (K17/23, K25/1, G130/2). Erguvan yaprağı bahçeye güzellik katar (K15/2). Erguvanın her yaprağı, Hz. Ali'nin övgüsünü yapan bir dildir (K42/14). Çınar ağacının yaprağı pençe gibidir ve tarağa benzetilir (G97/2). Âşık, gözyaşı ile büyümüş bir dert ağacıdır yaralar onun yaprağıdır (G106/4). Mecnun dert fidanı, başındaki kuş yuvası da yaprağıdır (G229/1). Bahçede her yaprağın üstünde bir çiğ tanesi bulunmaktadır (MSMT5/3).

Şair, mihnet ağacı yapraklar da gözyaşı ve gönül yarasından meydana gelen unsurlardır (K39/30).

3.3.3.5. Çiçekler

Çiçek, genellikle mevsim olarak bahar, mekân olarak da bahçe ile birlikte zikredilir (K1/41, K21/6, K36/15). Bahçenin güzellik unsurlarından biridir (K1/32).

Bahar mevsimi ile birlikte görünmeye başlar, sonbaharda da ortadan kaybolur. Rüzgâr, bahar mevsiminde çiçeğin yüzünden gizlilik örtüsünü alır (K1/18). Bahçenin çiçeklerle dolması boşluğun yokluğuna delildir (K1/26).

Çiçekler, yazıdaki harflere çiğ damlaları da o harflerin üzerindeki noktalara benzetilir (K1/17). Baharda ağaçlar çiçeklenir (K1/19). Gül, göğsünün yarılması ile çiçek safının önderi olur (K8/3). Çiçekler polenleri ile sarraf, gül de kokusuyla attardır (K8/6). Çiçekler, nevruzda dirhem saçarlar (K15/8). Memduh, lütuf çemeninin çiçeğidir (K15/10). Bahar rüzgârı, lale ve gül müjdesi vermiş; buna karşılık çiçekler dinar ve dirhem saçmışlardır (K19/2). Baharda ortaya çıkan çiçekler kıyamete yakın zuhur edecek olan Mesih gibidir (K21/3). Şair için sevgili/memduhla birliktelik bahar gibidir, onun gönlünün çiçeği bu baharla açılır (K30/6). Çiçekler bezm için çemende çadır kurarlar (K36/3). Bütün çiçekler, halvette renkli elbiseler giyip bu dünyaya yılda bir defa gelirler (K39/14). Her çiçek Allah'ın mazharıdır (K42/6). Dal minberdir; çiçek o minbere çıkıp Hz. Peygambere salavat eder (K42/13). Ağaçlar çiçeklerini dökmeden meyve vermezler (MKT9/3).

Çiçekler ile askerler (K21/7), yıldızlar (MKT9/3), gümüş tuğla (MSMT2/V/2) arasında benzerlik ilişkisi kurulur.

3.3.3.5.1. Erguvan

Erguvan yaprağı menekşe ile birlikte çemene güzellik katar (K15/2). Erguvan çemende her yaprağını bir dil etmiş Hz. Ali'nin övgüsünü tekrar eder (K42/14).

Şarap, rengi dolayısı ile erguvana benzetilir (G85/4).

3.3.3.5.2. Gonca

Gülün açılmamış hâli olan gonca, divanda farklı hayallerle birlikte ele alınır. Diğer çiçeklerle beraber baharın, eğlencenin, mutluluğun habercisi olur (K1/27). Bahar mevsimindeki güzelliklerin bir parçasıdır (K28/31, K36/3). Sabah saatlerinde açılır (K8/50). Ömrü kısadır (K18/9, G89/4).

Gonca ve Çiğ Tanesi

Gonca ile çiğ tanesinin birlikteliği goncanın güzelliğini arttırır. Goncaya çiğ tanesi yakışmaktadır (G245/5). Goncada gül yaprağı görünmesi üzerine çiğ tanesi, onun başına cefa taşı yağdırmıştır (K1/10). Goncanın bağrı feleğin zulmü ile önce kan olur, sonra yüz lütuf ile gönlü açılır ve güler (K7/1). Gül fidanının bedeni çiğ tanesi taşı ile göğermiştir (K39/9).

Kapalılık, Sır ve Gonca

Henüz açılmamış olması dolayısıyla darlık (K8/32), gönül darlığı (G89/4), hapishane veya kapalı yer (K8/8) gibi bağlamlarda kullanılır. Gülün gonca hâli onun hapsi gibidir. Açılarak bu hapisten kurtulur (K8/8).

Goncanın taç yaprakları onun gömleği veya cübbesidir. Goncanın açılarak güle dönüşmesi gömleğini, yakasını, bağrını yırtması olarak işlenir (K8/36, MSMT5/1). Züleyha'nın halveti Yusuf'a benzetilen gonca, gül gibi gömleği yırtılarak bu durumdan uzaklaşır (K8/9).

Kapalı olması dolayısıyla sır ve gizlilikle bağlantılandırılır. Memduh hikmet gül bahçesinin goncasıdır (K16/2). Sır saklayan, konuşmayan ağız goncaya benzetilir (K5/3). Goncanın açılması sırların ortaya çıkmasıdır (MSMT2/6).

Goncanın kapalı hâli bir düğümdür. Bu düğümü çözerek açıldığı için düğüm çözücü olur (K25/5). Bazen de düğüm sahibidir (K25/15).

Benzetme, Mecaz, İfade ve İbareler

Gonca; dudak (G50/1, G50/6, G70/4, G79/1, G128/5, G136/5, G182/6, G236/3, G276/6, G293/3, MSMT2/IV/3, R10, R66), hokka (G97/4), yeni gelin (K39/8) ile benzerlik ilgisi içinde kullanılır. Sevgilinin dudakları ile gonca arasında kurulan ilişkilerde bazen benzerlik bazen de üstünlük öne çıkar. Sevgilinin dudağı goncadan her alanda üstündür. Sevgilinin dudağı hayat verici olduğu için konuşmaya başladığında gonca halkını diriltir (G239/1).

Gül, bir oyunla goncanın hokkasını gözden gizler (K8/15).

Baht goncasının açılmaması talihsizliğin ve acıların devamı anlamına gelir (G117/1).

3.3.3.5.3. Gül

Divanda en çok zikredilen çiçek güldür. Bahar, bahçe ve gül birbiriyle özdeş gibidir (G97/1). Her üçünün de birbirine açılan kapıları vardır. Havanın ısınması ile gül kendisi için uygun açılma zamanını bulmuş olur (K15/1, K19/1, K27/4, K36/9, K41/1,3, K42/26, K42/27, G157/2). Bahar ile gül arasındaki özdeşlik öyle bir düzeye ulaşır ki şair, zaman zaman baharı gül devri, gül mevsimi, eyyam-ı gül, fasl-ı gül, gül zamanı olarak anar (K34/11, K39/6, K39/7, K41/21, G97/7, G142/3, G142/6, G256/5, G286/2, MSMT2/I/4, MSMT2/I/6, MSMT2/IV/1, MSMT2/V/5, R17).

Kan ve Gül

Kan ve gül arasında renk üzerinden ilişki kurulur (MSMT2/V/3). Bahar mevsiminde kanın hararetinden dolayı gül fidanının üzerinde yumrular oluşmuştur (K1/34). Bu yumrular tomurcuklarıdır. Sonra hava doktoru hacamat yapılmasına karar vermiş bu yüzden de bahçe gül gül kana boyanmıştır (K1/35). Gonca çocuğunu bahçede sünnet etmişler her tarafa yarasından gül gül kan saçılmıştır (K36/11). Gül seyretmek göz girdabına kan dalgası salar (K39/3). Gül fidanlarının organlarına kandan düğüm düşmüştür (K41/6). Mecnun'un ayağından çekilen diken, kanlı güller vermeye devam etmektedir (G119/2). Âşığın gözyaşı kanlıdır ve gül gül damlayıp makamını gül bahçesine dönüştürür (G156/5). Su, sevgilinin suretinden akis alıp bağa girer ve gül yaprağına kıskançlıktan kan içirir (G246/2).

Sabah Rüzgarı ve Gül

Sabah rüzgârı baharın sıcaklığını bahçeye taşıyan ve gülün açılmasını sağlayan unsurdur (K19/2, K19/5, K27/3, MSMT4/7). Sabah rüzgârı, ruhu besleyen nefesini gülden alır (K5/25). Ancak gülün ömrü kısa olduğu için bu dünyanın süsüne güvenilmez (K18/4). Her ne kadar gül fidanına son bahardan afet ulaşsa da bahar rüzgârı onu eski hâline döndürür (MSMT3/7). Sonbaharda ve kışın rüzgâr gül ve laleyi talan eder (K6/2). Saba, baharda bahçeye gizlice girip gül ve nesrinin eşyalarını yağmalar (K5/21).

Bahar ve Gül

Bahar mevsiminin kısalığı, gülün ömrünün azlığı, değişimin hızı; içinde bulunulan durumun kalıcı olmadığının göstergesidir (G135/2). Dünya gül dalı gibi önce süslenir sonra çıplak kalır (G130/7). Âlem, pişmanlık gül yaprağının çemeni; âşıklar da bu çemenin deli bülbülleridir (R32).

Neşe ve Gül

Bahar, bahçe ve gül/gonca; neşe, zevk, eğlence ve sevinçle ilişkilendirilir (K27/12, K28/15, G97/6, G218/7, MSMT2/I/2, MSMT2/I/3, MSMT2/IV/5). Gülün varlığı insanlarda gönül hoşluğu oluşturur (K1/27). Gülü görmek onların gönlünü açar (G142/2). Gül, bahçenin çerağı veya mumudur (K36/8, G142/4). Bahçeyi aydınlatır ve bahçeden gamı giderir (K19/4). Gülü seyretmek zevke sebep olur (K33/45, MSMT2/I/5). Bahar mevsiminde eğlence isteyen gonca gibi bahçede yer tutmalıdır (G142/1). Bülbül, gül çerağını yakıp vuslata yol bulmuştur

(MSMT2/III/2). Bülbül diken üstünde mekân tutar; gül rüzgârın yolu üzerinde çerağ yandırır (R49).

Gül ile kadeh arasında mevsim, renk ve bahçe ortak alanlarından hareketle ilgiler kurulur (K16/1, K23/3, MSMT10/2). Şarap; eğlence, gönül ferahlığı, aşk, meclis kavramları ile ilgilidir ve bunlar da bahar mevsimi ve bahçe ile bağlantılıdır. Şarap ve gül kırmızı renkleri dolayısı ile birbirlerine benzetilirler (K23/4, R17).

Bahçe ve Gül

Bahçe; okul, savaş meydanı, devlet idaresi, eğlence meclisi şeklinde farklı bağlamlarda yapılandırılır. Bahçenin sahip olduğu dekor mensuplarına da yeni roller yükler. Bir okul olarak ele alındığında güller bu okulun öğrencileri, kitabı (MSMT2/III/4) veya hocası olarak rol alırlar. Sabah kuşları mantık dersini okurken tutulurlar ve gülleri güldürürler (açılmalarına sebep olurlar) (K25/7). Memduhun/sevgilinin eşiğinin toprağı cennet gülüdür (K33/38). İşret erbabı gül görünce ellerine lale renkli kadeh alırlar (K39/5).

Gül, bahçenin önderi, lideridir (K1/2). Diğer çiçekler onun hükmü altında bulunur.

Gül, bahçedeki düğünün gelinidir (K21/6).

Bağın taşıdığı anlama göre gülün çağrışım alanı da değişmektedir. Bağ, fitne bahçesi olunca gül de bu bahçede açan fitneler olmaktadır (K14/6).

Bahçıvan ateşli ahları olan âşığı bahçeye davet eder; ancak âşık bu hâliyle bahçedeki güller için tehlike arz etmektedir (G17/2).

Sonbahar ve Gül

Sonbaharda gül budağı kırılmış ve değersizleşmiştir (K6/15). O, asıl değerli olduğu zamanın dışında anlamını kaybetmiştir.

Gül ve Ateş

Gül ile ateş arasında renk üzerinden benzerlik ilgisi kurulur (K1/29, K1/30-31). Servi duman, gül ateş korudur (G10/5). Gülistan, ateş renkli gül ile cennet bahçelerini kıskandırır (MSMT2/II/3).

Gül ve Diken

Gül, dikeni yurt edinmiştir (K38/16). Gül, dikenin ucunun terbiye görmüş hâlidir (K1/63). Bahar yağmurları kuru dikenlerden taze gül yaprakları çıkarır. Bu

durum ile memduhun lütfu arasında ilgi kurulur (MKT5/11). Bahar olunca dikenden gül yaprağı çıkar (MKT42/3).

Gül ve har lütuf ve kahrın sembolüdür. Memduhtan/sevgiliden gelen iyilikler gül; cezalar ve belalar ise dikendir (K10/46).

Gül ve Güzellik

Gül, güzel ve değer kavramlarını kendinde bulundurur (K1/44). Bu sebeple varlıkların ve kavramların güzelliği gül ile ifade edilir. Çirkin ibareler diken güzel ibareler güldür (K33/47). Denizin en değerli taşı inci deniz gülüdür (K34/8).

Sevgili, Memduh ve Gül

Gül, sevgili ve sevgilinin güzellik unsurları için kendisine benzetilen olur (G80/2). Bütün güzelliği bakımından gül memduh/sevgilidir (G16/1, G19/6, G31/5, G38/6, G41/3, G48/3, G77/1, G83/1, G104/3, G107/2, G117/3, G134/7, G153/1, G173/1, G186/7, G195/1, G218/1, G219/1, G233/1, G260/1, MSMT1/II/5, MSMT1/IV/5). Renk bakımından memduh/sevgilinin dudağı (K5/3), ağzı (R10), yüzü/yanağı (K3/22, K5/6, K39/32, G16/4, G16/5, G32/7, G45/1, G49/7, G62/4, G62/6, G74/5, G78/1, G102/7, G105/2, G117/1, G125/7, G133/3, G146/7, G152/4, G164/4, G170/7, G170/9, G173/2, G195/4, G198/6, G214/5, G236/1, G244/3, G256/5, G271/3, G274/3, G275/4, G289/1, G293/3, G294/4, MSMT1/III/1, MSMT4/4, MSMT5/3, MSMT7/1, MSMT9/3, R23, R64, R72) güle benzetilir. Bahçıvan, yüz gül bahçesi sulasa da sevgilinin yüzü gibi bir gül açılmayacaktır (K3/5). Memduh/sevgilinin boyu ve endamı gül fidanı, gül dalı (G81/1, MSMT4/3, MSMT5/5) veya güldür (G139/5, MSMT3/4). Dudakları gonca (G80/1), kirpikler dikendir (G117/3). Sevgilinin ipek içindeki teni billur içindeki gül suyu gibidir (MSMT9/1).

Memduh devlet bahçesinin gül fidanıdır (K10/46). O, ikbal (K24/19, K27/14), can (K42/28) ve Hz. Peygamber neslinin (K38/35) bahçesi ile emaret (K36/13) ve adalet baharının gülüdür (K15/10). Memduh, vezirlik bahçesinde açılmış bir güldür (K19/17).

Sevgili her yönüyle gülden üstündür. Bu üstünlük sebebiyle sevgilinin dudağına taze gül yaprağı âşık olur (G145/1). Şair, gül ve laleye sevgilisinin gelişini haber veriri ve yol vermelerini ister (G160/1). Sevgili, bahçeye gideceği için güller bir araya gelip [altın] saçmalıdırlar (G160/2). Saba, çiğ tanesi gülün yüzünü yüz kere

yıkamadan, sevgilinin ayağının toprağına gülün yüz sürmesine izin vermez (G163/3). Gül yaprağı nezaket ve renk sahibi olmasına rağmen sevgilinin dudağı kadar tatlı değildir (G171/2). Şair, sevgilinin yüzüne gönül verdiği için güle meyletmez (G171/5, G230/3). Âşığın gönlünü gonca ve gül açmaz; çünkü o sevgilinin kırmızı yüzünü ve gülen dudağını arzulamaktadır (G201/7). Güllerin kana boyanıp parça parça olmasının sebebi sevgilinin hançer çekip gülistana çıkmasıdır (G237/6). Su, sevgilinin yüzünü örnek alıp güllerin suretini çizer (G267/1). Bülbül, gagası ile gül safhası üzerine sevgilinin yüzünün tarhını çeker (G287/2).

Sevgilinin dışında da yüz (K28/16, K28/34, K30/7) güle, kirpikler dikene benzetilir (K3/7).

Gül, Hz. Peygamberin sembollerinden biridir. Hz. Resul, peygamberler bağının gülüdür (K5/17).

Gül ve Bülbül

Gül bahçenin güzellik unsuru olduğu için aynı zamanda sevgili tipidir. Âşık ise bülbüldür. Gül, ateşini bir avuç ayak toprağına salmış, onu kül edip adını bülbül koymuştur (K1/64). Gül, bülbülü yakıp külünü göğe savurur (G272/1). Gül, âşığına cevr eden bir sevgilidir. O, bir hile ile bülbülün kanını içmek ister (K3/15). Eteğinin altına dikenden bir hançer gizlemiş ve bülbülü katletmek istemektedir (K4/4). Gül fidanı, bülbül hatibinin minberidir (K21/7). Şair, güle hitaben bülbülden daha iyi bir âşık olduğunu ifade eder (G88/4). Bülbülün meskeni bazen gül dalı bazen de kafestir; âşıklık düzeyi düşük olduğu için ahından çerçöp tutuşmamaktadır (G122/1). Şairin aşkı bülbülden üstündür. Bülbül her bahar birçok taze gülle birlikte olurken şairde binlerce yeni yara vardır (G142/3). Gülün matemi bülbülü karga ile bir düzeye getirmiştir (G130/6).

Acı ve Gül

Sevgilinin âşığa attığı oklar kanlıdır. Âşık bunları birer gül yaprağı olarak değerlendirir (G23/4). Sevgilinin gönderdiği oklar âşığın her tarafına saplanır böylece âşığın boyu bir gül fidanı goncalar da birer ok ucu olur (G22/2). Âşık, belanın gül fidanı olduğu için ayrılık zamanında gül gül kanının dökülmesine şaşılmaz (G188/4). Bahçede kırmızı renkli yapraklar gül yaprağı sanılmamalıdır. Âşık, kanlı gözyaşı dökerken birçok yaprağa ciğer kanını silip onları kan etmiştir (G195/5). Derdin gül fidanı, kan ve gözyaşı ile beslenir (R20).

Gülün her yaprağı bir dildir. Bu dil, gamların açıklamalarını yapar. Bülbül bu sebeple gül gördükçe efgan etmektedir (G34/2).

Âşığın kanlı yaraları ve gönlü ile gül arasında renk bakımından bir benzerlik vardır. Bahar mevsiminde sabah rüzgârından açan kırmızı gül gibi âşığın kanlı gönlü de kavuşma ümidiyle açılır (K5/24). Âşığın bedeninde aşk kılıcıyla açılmış olan yaralar, delilik bahçesinin gülleridir (G93/4).

Gül Kasidesi

Şair, gül redifli kasidesinde gülle ilgili birçok hayale yer verir. Gül, yeşil perdeden yüz göstererek gönül aynasından pası siler (K8/1). Gül kadeh gül fidanı sevgilidir (K8/2). Gül çiçeklerin önderidir (K8/4); göğsünün yarılması ile hikmetleri açığa çıkarır (K8/3). Gül bahçeyi, rengi ve kokusu ile cennete çevirir (K8/5). Gül, kokusu ile attar gibidir (K8/6). Rengi ve şekli dolayısıyla şarap kadehidir (K8/7). Goncadan çıkması Yusuf'un zindandan çıkışına ve Züleyha'nın yanından gömleği yırtık ayrılmasına benzetilir (K8/8-9). Sabah rüzgârından kalbi açılmıştır; rüzgâr Cebrail gül de Resulullahın kalbidir (K8/10). Gül, Hz. Peygamberin yüzünün teridir (K8/11). Gül ağız, üzerindeki çiğ taneleri de inci gibi dişlerdir (K8/12). Gül, irfan ehline esrar hazinelerini açar (K8/13). Yeşillikler gökyüzü, gezici yıldızlar güldür (K8/14). Gül, oyunla goncanın hokkasını gizlediği için onun gibi bir hilekar yoktur (K8/15). Gül, dikene yüz çevirmiş ondan ayrılmak istemektedir bu yönüyle de aslından utanan bir nankördür (K8/16). Gül, fidandan ayrılıp başkalarına yar olduğu için gül fidanının bağrına kıskançlık dikeni saplanır (K8/17). Gül, dikenden güzellik alıp başkalarına yar olur (K8/18). Gül, vefasız olduğu için dünyada ömür bakımından mutlu olmaz (K8/19). Bülbül kanı döktüğü için gül bazen dikenin esiri bazen de ateşin müptelası olur (K8/20). Gül, memduhun/sevgilinin yüzüne âşık olmuş ve onun için sinesini parçalamıştır (K8/22). Memduh/sevgili, perde arkasındaki putken gül pazar güzelidir (K8/23). Gül, göğsünde memduhun/sevgilinin aşkını öyle gizlemiştir ki ayağından astıkları halde bu sırrı söylemez (K8/24). Gül, memduhun/sevgilinin dergâhının toprağını gözüne sürme yapmak için sabah rüzgârından onu ister (K8/25). Gül, memduhun/sevgilinin bahçeye geleceğini bildiği için altın hazinesi saçmıştır (K8/26). Gül, altın hazinesini korumak için yaprak tuğlalarından bir duvar örer (K8/27). Bülbülün gagasından pergel alıp her sabah bahçede yüzlerce daire çizer (K8/29). Eğlence için gül bahçesini aydınlatmak

amacıyla her ağaçtan aydınlık bir gül kandili asılmıştır (K8/30). Bu kadar kandili yakmasına rağmen dumanla bülbülün zamanını karartır (K8/31). Dünyayı cennete döndürse de bülbüle dünyayı dar eder (K8/32). Gül, toprağın örtüsü olanlardan haber verir (K8/33). Bülbülün yaptığı feryatların etkisi ile yokluk uykusundan uyanmıştır (K8/34). Adil bir sultanın devri olduğu için gül bahçeyi ateşe vermemelidir (K8/35). Memduh, hilafet bağının gülüdür (K8/38). Memduhun kahır gül bahçesine, kâfirlerin gönlünün yarası güldür (K8/42). Memduhun güzel ahlakından gül, iç açıcı tavırlar elde eder (K8/43). Gül yüzlüler, gülü sarık süsü yaparlar (K8/44). Gül, memduhun sevgisinin nakşını dinarın sikkesi kılmasaydı zevk pazarında revaç bulamazdı (K8/46). Gül, bülbülden her sabah müzik dersi alır (K8/47). Gül açılınca dikenden ayrılır (K8/49). Memduhun ahlakı ile gül arasında bağlantı vardır (K8/50). Gülün üzerindeki çiğ taneleri memduhun lütuf hazinesinden inci taneleridir (K8/51). Gül, gül fidanının mimarıdır (K8/52). Gülün koynunda sakladığı çiğ tanesi değil bülbülün yumurtasıdır (K8/53). Dikeni beslemenin amacı gül elde etmektir (K8/55). Dikene iltifat etmek gülün değerine zarar vermez (K8/56). Gül, konuşabilse memduhun bülbülü olurdu (K8/59). Bu zamanın âdeti dikenin güle yar olmasıdır (K8/60). Gülün yılda bir kez açılması dünyanın kuralıdır (K8/61). Güllerin açılması için yılda bir kez nevruz olur (G68/3).

Diğer Kullanımlar

Açılmanın olumlu anlamından dolayı gül; amaç, talep, istek gibi kelimelerle birlikte kullanılır. Murat gülünün açılması duaların kabul olması anlamına gelir (K1/89).

Gül kelimesi çiçek anlamında da kullanılmaktadır (K21/5). Devlet fidanının meyvesi o adil sultandır; önceki sultanlar çiçektir (K8/57). Önceki sultanların ölmüş olmasına şaşılmaz; çünkü meyve çıktığında çiçeklerin dökülmesi âdettir (K8/58).

Şair, anlattığı bir konuyu güçlendirmek için doğal olaylara göndermelerde bulunur. Tuzlu toprak tatlı su verilse de gül bitirmez (G65/5). Gül dikensiz olmaz (G107/2). Dikene yar olmak güle zarar vermez (G117/3). Felek, kuru dikenden taze gül yaprağı verir (G117/6). Kafes, gül dalından da olsa bülbüle sıkıntı verir (G121/5).

Sebze ve gül renkleri münasebetiyle firuze ve laldir (MSMT2/V/4).

Gül Hz. Yusuf'tur. Onun gonca içindeki hâli Hz. Yusuf'un zindandaki hâlidir. Gülün açılması onun zindandan çıkışıdır (K41/10). Bahar, bir tacirdir. Çemen şehri zenginlerine gül Yusuf'unu bırakır (K1/13).

3.3.3.5.4. Karanfil

Bir beyitte geçen karanfil kendi özelliklerinden çok bir başka duruma örnek verilirken ele alınır. Bir arada karıştırılmakla karanfilin mizacının kafur tabiatını tutmayacağı ifade edilir.

Ṣaġınma bir arada iḫtilāṭ ḳılmaġ ilen
Dutar mizāc-ı ḳaranfil ṭabīᶜ at-ı kāfūr

K2/6

3.3.3.5.5. Lale

Gül ve goncadan sonra en fazla zikredilen çiçektir (K36/9, G230/6, MSMT4/4, MSMT4/7). Bahar rüzgârı lale ve gül müjdesi verir (K19/2). Lale ve gülün açılması işret zamanının geldiğinin işaretidir (MSMT2/I/3).

Rengi dolayısıyla sevgilinin yüzü laleye benzetilir (K30/8, G33/3, G112/1, G241/4). Sevgili, laleden üstündür (G160/1).

Âşık, dışı lale içi lal ile dolu bir bela dağıdır (G175/3). Bu beyitten hareketle şairin laleden kastının gelincik olduğunu söyleyebiliriz.

Çiğ tanesi lalenin yapraklarını süsler (K1/16). Lale, çiğ tanesi ile dolar (G97/6).

Lale, Hz. Yusuf'u la'l ve müşk karşılığında alan Züleyha'dır (K1/14). Lale, rengi ve şekli dolayısı ile kadeh (K18/8), ortasındaki siyahlıklar dolayısıyla mum (K27/9) için kendisine benzetilen olur. Lale, Cem'in kabri üzerinde bitip kadehini tutar (K19/10).

Lalenin ortasındaki siyahlıklar onun gizli yaralarıdır (G112/1, G130/5, G195/3, R49). Lale âşık olduğu için yakasını yırtıp bu yaralarını gösterir (K41/4).

Lale, Hz. Hüseyin'in yasını tutmak için kanlı kefen ile bedenini yüz parça kılar (K42/17).

Lale, gizli sırları bir şekilde keşfeder ve toprağın gönlünde gizli bir remiz bırakmaz (K19/3). Gonca ile beraber eğitim gören bir öğrencidir (K25/5).

Kış mevsimi lale ve gülün esbabını yağmalar (K6/2).

3.3.3.5.6. Menekşe

Diğer çiçeklerle birlikte bahar ve bahçe manzarasını tamamlar (K15/2). Diğer birçok çiçeğin aksine menekşe gam, dert ve zahmetle birlikte ele alınır.

Menekşenin boyu tevazudan (K1/6) eğilmiştir. Abid gibi gam çektiği için menekşenin boyu bükülmüştür (K42/18). Çektiği zahmetler âşığı dert çemeninin menekşesi kılar (K1/81). Gam bahçesinin menekşesi, perişan gönlün dumanıdır (R20).

Sevgilinin saçı (G97/5), sevgilinin bedenini sardığı futa (G200/3) menekşeye benzetilir.

3.3.3.5.7. Nergis

Nergis, divanda genellikle göz ve sarhoşlukla bağlantılı olarak ele alınır. Göz nergise benzetilir. Nergis mesttir (K1/43), mahmurdur (K2/22), bimardır (K41/7).

Nergis ve göz arasındaki ilişki karşılıklı benzerlik üzerinden sürdürülür. Göz nergis, nergis de gözdür. Sabah rüzgârı, nergisin gözüne sürme kılmak için; memduhun ayağının toprağını zerre zerre gül bahçesine iletir (K5/19). Nergisin gözü, gök gürültüsü ile uyanır (K27/9). Nergis, toprak hapsinden ıslak gözle çıkar (K41/11). Hakka yüzünü tutmuş, hakikatleri gören gözünü açmıştır (K42/8).

Sevgilinin gözü nergis gibi mesttir, fettandır, hunhardır. Nergis, sevgilinin gözü için kendisine benzetilen olur (G16/3, G79/3, G79/5, G91/7, G97/3, G100/6, G125/4, G195/2, G201/5, G230/4, G236/2, G240/5, G254/6, G293/1).

Bahar mevsimi ve bahçe çiçeklerle güzelleşir. Nergis diğer çiçeklerle beraber baharın geldiğinin alametidir (K36/9, G97/6). Nergis bu mevsimde açılır (K28/15).

Nergis, sevgiliye saçmak için başına altın dolu gümüş bir tabak götürmüştür. Nergisin beyaz yaprakları gümüş tepsiye, içindeki polenleri de altına benzetilmiştir (G146/3).

3.3.3.5.8. Nesteren/Nesrin

Diğer çiçeklerle beraber bahar manzarasını tamamlar (K5/21, K36/9, K41/15). Beyaz rengi dolayısı ile güzel ahlakla ilişkilendirilir (K5/4, K28/31).

Nesteren Allah'ın varlığına delildir (K42/2). Nesrinin açık defteri hakikatlerin mazharıdır (K42/25).

Sevgilinin yüzü gül ve lale ile birlikte nesrine benzetilir (G171/5, MSMT4/7). Sevgilinin yüzü âşığın nesrinidir (G202/2). Sevgilinin attığı oklarla dökülen âşığın kanı, nesrini lale renkli yapar (MSMT4/4).

3.3.3.5.9. Nilüfer

Elifnamede bir defa geçmektedir. Görünüşünün güzelliğinden bahsedilir. Hava ve su ile birlikte ele alınır.

Zinhār maḥv ol ḥikmete baḫgıl kemāl-i ḳudrete
Nīlūfer-i ḫoş-ṣūrete gör kim virür āb ü hevā

K42/11

3.3.3.5.10. Reyhan

Hoş kokulu bir çiçek olan reyhan, bahar mevsiminde bahçenin güzellik unsurlarındandır (K36/2, K36/9, K41/15). Güzel kokusu (K42/16), rengi ve bahçenin yüzeyine yayılması bakımından zikredilir. Reyhan; yazı, yazı tahtası ve reyhani yazı (K1/15, K25/1, K42/7, G104/3), süvari (K8/4), döşek (K21/4), çocuklar (K25/3, G291/3), ayva tüyleri (G42/1) ile birlikte ele alınır.

Umumiyetle yazı kavramı ile birlikte zikredilir. Bu kullanımlarda "hat" kelimesinin ayva tüyü anlamı da çağrışıma dahil olur ve reyhan ile ayva tüyleri arasında ilgi kurulur.

Şair, iki beyitte reyhanı çocuklara benzetir. Bunlardan birincisinde bir okul ortamında öğrenci çocuklar, yazı ile ilişkileri üzerinden reyhanla birlikte ele alınır. Diğerinde ise sevgili ile bir karşılaştırma yapılır. Dünya reyhan çocuklarının bakıcısı olsa da sevgili gibi bir çocuk görmemiştir.

Reyhan atlı bir birliğe, gül de onun komutanına benzer.

3.3.3.5.11. Sadberg

Şair, elifnamede Ehl-i Beyt ve on iki imâmla birlikte çiçekleri ele alır. Bu bağlamda sadberg de bu manzumede bulunur. Allah'a yakın olmak isteyene sadbergin rehber olacağı ifade edilir.

Rāh-ı ṭalebdür bī-ᶜaded maᶜbūda ey ehl-i ḫıred
Ger isteseñ ḳurb-ı Ṣamed ṣad-berg olur rehber saña

K42/10

3.3.3.5.12. Sümbül

Diğer çiçeklerle birlikte baharın güzellik unsurlarından (K36/9, K41/15) olan sümbül, çoğunlukla saç, kıl gibi unsurlarla birlikte ele alınır (K25/6, G195/6, G236/2). Saç kokusu ve şekli üzerinden sümbülle ilişkilendirilir (K45/5). Bazen sümbül saça (K41/2), bazen de saç sümbüle benzetilir (G71/4, G78/1, G86/5, G90/7, G97/2, G134/2, G142/5, G164/4, G171/1, G257/1, MSMT4/4, R23).

Duman ve sümbül arasında şekil bakımından ilgi kurulur. Sümbül, memduhun cömertlik mutfağının dumanına köledir (K8/48).

3.3.3.5.13. Susen

Uzun ve sivri yaprakları dolayısıyla dil (K1/5, K39/11, K42/24, G275/4), konuşma (K25/6), hitabet, açıklama (K8/50) gibi unsurlarla birlikte ele alınır. Uzun yaprakları dile benzetilir.

Diğer çiçeklerle beraber bahar manzarasını tamamlar (K36/9).

3.3.3.5.14. Şakayık

Tevhid olan ilk kasidede, şakayıkın alnının yeri öpmekten yara olduğu ifade edilir. Şakayık bu beyitte namaz kılan bir mümin gibi ele alınır.

Şaḳāyıḳ alnı zemīn-būsdan olup mecrūḥ
Benefşe ḳāmeti oldı tevāżuᶜ ile dü-tā

K1/6

3.3.3.5.15. Yasemin

Bahar mevsimi ve bahçe ile birlikte ele alınır. Bahar mevsiminde yasemin yaprağı havaya uçmuş ve gül bahçesine hümanın gölgesi düşmüştür (K1/12).

Rengi dolayısıyla gümüşle ilişkilendirilir. Saba, sebzeden şebnem incisini almak için yaseminden gümüş, semenden de altın dökmüştür (K5/2).

Beyazlığı dolayısıyla sevgilinin yüzü (K24/16, G76/3, G95/6, G182/6, MSMT4/4) ve göğsü (G7/6) için kendisine benzetilen olur. Kokusu ve şekli dolayısıyla da saç yasemine benzetilir (G27/2). Âşığın yüzü sarılığı dolayısıyla dert bahçesinin yaseminidir (R20).

Memduhun güzel ahlakı yasemin mecmuası, nesrin kitabı ve gonca tomarı ile ifade edilir (K28/31).

Elifnamede, yasemin Hz. Fatma, İmam Kazım ve İmam Rıza ile birlikte zikredilir. O, özünü ihlasla Hz. Fatma’nın yolunun toprağı yapar (K42/15). Felek

öfkeyle yasemini sarartsa, dert ehlini gören İmam Kazım buna deva olur (K42/21). Yasemin, Hakk'ın sırlarını keşfetmek için gümüş yapraklar açmıştır (K42/22).

3.3.3.5.16. Zambak

Elifnamede İmam Taki ile birlikte zikredilir. Zambakın gül bahçesine güzellik/tazelik/parlaklık kattığı ifade edilir.

Lu[c] bet-ṣıfat gör zanbaḳı gülzāre virmiş revnaḳı
Olmış hevā-ẖˇāh-ı Taḳī kesb eylemiş andan ṣafā

K42/23

3.3.4. Bağ/Bahçe

Aralarında barındırdıkları bitki türleri ve özellikleri bakımından küçük farklar olan bağ, bahçe, ravza, riyaz, bostan ve hadika bahar mevsiminde tabiat güzellikleri ile karşımıza çıkan mekânlardır (R49). İnsanın ruhuna, gönlüne ferahlık veren, üzüntü ve sıkıntıyı dağıtan bu mekânlar diğer bahçe unsurları ile birlikte divanda en fazla bahsedilen mekânlardır. Divanın genel mevsimi ilkbahar olduğu için temel mekânı da bahçedir.

Sebzeler/yeşillikler (K19/13), ağaçlar, çiçekler, kuşlar, ırmaklar bahçenin doğal unsurlarıdır. Bahçe güzelliğini bunlardan alır (K27/1).

Bahçe ve Gezinti

Bahar mevsiminde bahçenin renk, koku ve şekil bakımından güzelleşmesi insanları oraya çeker (K8/6). Bahçeyi temaşa etmek, gezmek neşe kaynaklarındandır (K8/5). Bahçeye gitmek, onu temaşa etmek insanların gönlünü açar (G142/2). Şair, bahçeye gider, çiçekler, bitkiler ve nehirler arasında dolaşır (K8/21). Sevgili, bahçeye gittiğinde yüzü ve dudağı ile gonca ve gülü kıskandırır, onları kendine âşık eder (G16/5).

Şair, dert ehli olduğu için bahçeye gidip mutlu olamaz. Başkaları, bahçeye giderken o mihnet köşesinde bekler (G114/5).

Bahçenin havası mutedil olduğu için bitkiler sağlıklı ve güzel olur (K1/25). Baharla birlikte bahçede çiçekler açar (K42/27).

Âşık, sevgiliden ayrı olduğunda teselli bulmak için bahçeye gider. Ancak oradaki unsurlar sevgiliyi hatırlatacakları için onu üzer (MSMT5/3). Bahçedeki sebzeler onun gözüne hançer gibi görünür (K4/11). Bağa giden âşık sevgilinin mahallesini, gülü görünce de sevgiliyi hatırlayıp ağlar, inler, yakasını yırtar

(G195/1). Sevgilinin boyundan ayrı bağa gittiğinde gözyaşı seli ile binlerce serviyi yürütür (G198/1).

Sonbahar ve Bahçe

Sonbahar, bahçenin güzelliğini dağıtır, bozar. Sonbahar ve sert rüzgârlar orada ne yaprak, ne yeşillik, ne de meyve bırakır (K6/6, K18/3). Sonbahar gelir ve bahçeden ilkbaharı kovar (K6/8). Yeşillikler sararıp yok olur (K18/5). Ağaçların yaprakları kızarır, sararır ve rüzgârla havada uçuşur (K18/12). Bahar gidince, bağın gül fidanı diken olur (K34/11).

Eğlence, Mutluluk ve Bahçe

Bahçe, eğlencenin, yiyip içmenin ve mutluluğun mekânıdır (K36/3). Maddi ve manevi güzellik unsurları bahçede bulunan kişinin ruhunu açar, onda dert ve gam bırakmaz (K39/1-2). Eğlence meclisleri orada kurulur (K41/22), rindlerin zevk bağı orasıdır (MSMT10/2). Bahçede eğlence meclisi kurulması için gerekli olan unsurlar vardır (K18/7). Eğlence isteyenin orada mekân tutması gerekir (G142/1). Bağ ve sahranın lale bahçesi olduğu mevsimde, sâkînin şarap getirmesi gerekir (MSMT2/V/1).

Bahçe güzellik ve mutluluk mekânı olmasına rağmen yoğun acılar çeken âşığın derdini dağıtmakta yetersiz kalır. Âşığın bu halde bahçeye gelmesi bahçenin onun ahları ile yanmasına neden olabilir (G17/2).

Memduh, Sevgili ve Bahçe

Memduhun adaletinin, himmetinin ve hizmetinin etkisi bahçe metaforu ile ifade edilir. O, sahraları bağ ve bostan eder (K17/24). Memduhun adaleti, Rıdvan'ın bağından Irak'a kapı açar (K41/23).

Sevgilinin yüzü, saçı, gözü ve dudağı güzellik, renk, koku ve şekil bakımından bahçe ile ilişkilendirilir. Özellikle bahçedeki gül, gonca, nergis, yasemin, nesrin, sümbül ve lale bu ilişkilendirmede rol oynar (G16/5, MSMT4/4). Sevgiliye ait unsurlar daha üstündür. Sevgili bahçeye gidip yüzünü gösterdiğinde gül bülbüle diken gibi görünür; o saçını ve gözünü gösterdiğinde sümbül üzülür, nergis hasta olur (G236/1-2). Su sevgilinin yüzünün aksini alıp bahçeye girdiğinde güle kıskançlıktan kan içirir (G246/2).

Şair, gamlı bir bülbüldür, onun bağı ve baharı sevgilidir. Sevgilinin ağzı, boyu ve yüzü; âşığın goncası, servisi ve yaseminidir (G182/6).

Hiçbir bağda sevgilinin boyu gibi bir ağaç, onun çene çukuru gibi bir elma bulmak mümkün değildir (G80/3).

Gül dalı sevgilinin bağa geldiğini bildiği içi onun yolu üzerinde binlerce kandil yakar (G142/4). Sevgilinin geldiğini duyan güller toplanıp saçı yaparlar (G160/2).

Cennet, İrem ve Bahçe

Ravza, değer verilen kişilerin bulunduğu yer için kullanılır. Sevgilinin, memduhun, Hz. Peygamberin, din büyüklerinin bulundukları, gömülü oldukları yer bir cennet bahçesi gibidir (K33/38).

Bahçe, sahip olduğu muhteşem tabiat manzarası ile cennete benzer (K8/5). Cennet de özünde bir bahçedir (G232/6). Cennet bahçesinde ateş olmaz ancak gül bahçesi onu ateş renkli gülleri ile kıskandırır (MSMT2/II/3).

İrem bahçeleri, tabiat güzelliğinin zirve noktalarında olduğu için bahar mevsiminde bahçenin kazandığı güzellik onunla anlatılır. Bahçe, İrem'i kıskandıracak güzelliğe kavuşur (K15/1).

Tabir, İfade, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Bahçe, bazı kelimelerle birlikte bezerlik ve mecaz anlamı taşıyan tabirler oluşturur. Bağ-ı fitne (K14/VIII/6), bağ-ı medh (K14/XI), bağ-ı kerem (K15/10), bağ-ı adem (K19/1), ayna-i bağ (K19/12), bağ-ı tarab (K23/3), terbiyet-i bağ (K25/14), hadika-i ikbal (K27/14), bağ-ı hüner (K27/14), letafet bostanı (K28/15), can bağı (G129/6), dehr bağı (G294/4), bağ-ı behçet (MSMT2/II/5).

Bağ ve bahçe, ortak niteliği olan bir topluluğu güzel bir gruplandırmayla ele almak için kullanılır. Hz. Peygamber, resuller bağının gülüdür, onun kapısı gül bahçesidir (K5/17). Memduh, hilafet bağının gülüdür (K8/38).

Soyut kavramlar, bahçe ile somutlaştırılır. Memduhun kahrı, fitne bostanında kötülük gülünün açmasını engeller (K8/41). Şair, memduhun övgü bağının bülbülüdür (K8/59). Memduhun fetih bağında yeni güller açması için dua eder (K8/62).

Bahçe, bir dersane ve talim tahtasıdır. Hadika, baharda talim tahtası olur ve reyhandan noktalı ve noktasız harfler onun üzerine yazılır (K1/15). Bağ levhası üzerindeki reyhanlar yazı gibidir (K25/1). Felek, reyhan çocuklarını yığıp bostanı bir derslik yapar (K25/3).

Bahçe dünya gibidir. Dünya, büyük ölçekli bir bağ/bahçedir (K8/54). Gül, vefasızlık yaptığı için dünya bağında ömür bakımından mutlu olmaz (K8/19).

3.3.4.1. Çemen

Diğer bahçe ile ilgili kelimelerde olduğu gibi çemen de karşımıza güzel bir tabiat ve bahar manzarası çıkarır. Baharla birlikte çemen eyaleti güzelleşir, gül orada hükümdar olur, kuşlar öter, nehirler akar (K1/2,4). Yokluk bağının gülü baharla birlikte varlık çemeninin süsü olur (K19/1). Gül mumu, çemen meclisine neşe ışığı verir (K19/4). Bahar tüccarı çemen şehrinin zenginlerine gül Yusuf'unu arz edip aralarında kavga çıkarır (K1/13). Nehirler, çemende kıvrımlı, düzgün akarak değişik şekiller oluşturur (K1/23). Ağaçlar, çiçek açar, çiçeklerini etrafa yayar (K1/33). Menekşe, erguvan, abanoz ve bekem çemeni süsler (K15/2). Hava doktoru hacamat gerektiğine hükmettiği için gülün kanı ile çemen sayfası gül gül boyanır (K1/34-35). Gonca çocuğunu çemende sünnet ederler, yarasından gül bahçesine gül gül kan saçılır (K36/11). Bülbülün büyülü ötüşleri çemen perilerinin ortaya çıkışlarını zorunlu kılar (K1/37). Çemen zarifleri olan çiçekler, baharda birbirleriyle söyleşirler (K1/39). Havanın cömertliğinden faydalanan ruh açıcı bahar, çemenin mürebbii olur (K1/55). Çemen ülkesinin başkanı sabadır. Orada hafif hafif eserek baharın hayat verici havasını bitkilere taşır (K5/27). Bulut ağaçları inci ile donatır; çemen sayfası üzerinde çiğ tanesinden inciler oluşur (K15/3). Çemen, sebzenin her yaprağına bir inci teslim eder (MSMT5/3). Rüzgâr, çemen sayfasında tereddüt eder; Mesih Meryem eteğinde oynar (K15/5). Çemende nevruz eyaletinin hükmü okunur; çiçekler bu hüküm fermanına dirhem saçarlar (K15/8). Sebze kalemi, çemen sayfası üzerine Allah'ın varlığını ispat eden delilleri yazar (K27/5). Yeşil çemen, baharı ruh açıcı yapar (K33/46). Şüküfe ve gonca çemende çadır ve otağ kurar, bostan arsası neşe meclisinin makamı olur (K36/3). Rüzgâr, gül yaprağının yüzünden peçeyi görür; çemen kuşları âlemi efgana getirir (K41/1). Bülbülün tuzak ipliği sümbülün çemende saçından çözdüğü düğümdür (K41/2). Çemen meclisine parlaklık vermek için gül goncadan çıkar (K41/10).

Çemen meydanında erguvan her yaprağını bir dil edip Hz. Ali'nin methini tekrarlar (K42/14). Lale, kanlı kefen gösterip bedenini yüz parça kılarak çemen tarafını tutar ve Hz. Hüseyin için matem tutar (K42/17).

Sonbaharda rüzgârın uygunsuz esişi çemen zariflerini üzer (K6/3).

Zahmet yükü şairi dert çemeninin menekşesi kılar (K1/81).

Memduh, lütuf çemeninin çiçeğidir (K15/10). Memduhun ahlakının vasıflarını yazmak için sebze her bahar çemen eline kalem verir (K24/21). Memduh, Zehra milletinin çemeninin süsüdür (K36/35).

Bahar mevsiminde çemene gidilmeli ve orası temaşa edilmelidir (K25/2).

Sevgilinin ağzının hayali dünya çemeninin bahçıvanına goncanın terbiyetinin sebebi olmuştur (G128/5). Bu çemende goncalar güller gören arif, daralma ve genişlemenin sebat üstünde kalmadığını bilir (G135/2). Bu çemen gül yüzlülerini gönül derdi etkilemez bu yüzden gönül yüz dili olsa da susen gibi sessiz olmalıdır (G275/4). Dünya pişmanlık gül yaprağının çemenidir; âşıklar bu çemenin çılgın bülbülleridir (R32).

Şair, gül mevsiminde çemene gitmez çünkü sevgilinin mahallesini çemene tercih eder (G142/6). Çemende sebzeler sevgilinin ayağını öpmekle mutlu olurlar, âşık da âlemde sebze kadar olmak ister (G145/4). Sevgilinin boyu çemenin servisidir (MSMT4/5).

3.3.4.2. Gül Bahçesi

Divanda en çok bahsedilen bahçe türüdür. Güzelliği, rengi, kokusu ve şekli bakımından ele alınır. Diğer bahçe türlerinde olduğu gibi bahar mevsiminde güzelleşen tabiat manzarası ile kendini gösterir (K1/1). Bahar; mutedil havası, rüzgârı, yağmurları, bulutları ve çiğ tanesi ile gül bahçesinin güzelliğini kazanmasını sağlar (K10/23, K15/9, K27/1, K28/2, K41/27, G245/6, MSMT4/7). Yeşillikler, çiçekler, ağaçlar o manzaranın doğal unsurlarıdır (K27/1). Bulut ve sel ile denizlerin ve madenlerin hazineleri gül bahçesine akar (K36/6). Dünyayı süsleyen bahar gül bahçesinin safhasını gül, sümbül, nesrin, zambak, nergis, menekşe, lale ve reyhanla doldurur (K41/15, K42/23, G97/3, G97/5, MSMT4/7). Har tarafta yeşil serviler taze güller vardır. Kuşlar, bülbüller, kumrular güzel ötüşleri ile bahçeye gelenleri neşelendirirler (K41/21, MSMT2/IV/2). Sebzeler, gamı defetmek için gül bahçesinde saf bağlar (K42/19). Rahat için taze yeşillikler gül bahçesine yaygı salar (G97/3).

Tamlama, İbare, İfade ve Tabirler

Gül bahçesi ile bazı tamlamalar kurulur: bisat-ı gülşen (K1/38), feza-yı gülşen-i lütuf (K1/58), nihal-i gülşen-i dert (K1/82), emel gülşeni (K1/89), gülzar-ı

nübüvvet (K3/18), şebnem-i gülzar-ı ruhsar-ı Resulullah (K8/11), gülşen-i kahr (K8/42), fevz gülzarı (K10/41), nihal-i gülşen-i devlet (K10/46), nihal-i gülşen-i cud (K15/10), gonca-i gülzar-ı hikmet (K16/2), nihal-i nev-res-i gülzar-ı aşk (K18/43), gülzar-ı vezaret (K19/17), gonca-i gülzar-ı ferah (K23/3), bahar-ı gülşen-i devlet (K28/22), bülbül-i gülzar-ı hüsn-i iltifat (K28/40), piraye-i gülzar-ı dehr (K29/20), gül-i gülzar-ı ıtret-i nebevi (K38/35), gülşen-i vasl (K39/28), gülzar-ı şevk (K39/30), gülzar-ı Irak (K41/23), ümit gülşeni (K41/28), gül-i gülzar-ı can (K42/28), bahar-ı gülşen-i can (G76/3), cünun gülzarı (G93/4), gülşen-i gam (G106/4), nihal-i gülşen-i dert (G185/7), gülşen-i medh (G225/7), gülşen-i ruhsar (G230/1), gülzar-ı hayat (G232/3), gülzar-ı Halil (MSMT2/II/4), gülzar-ı meani (MSMT2/II/5), gülzar-ı gam (R20).

Gül, Bülbül ve Gül Bahçesi

Gül bahçesinde diğer çiçeklere, ağaçlara ve bitkilere yer verilse de esas unsur güldür. Gül, gül bahçesinin başkanı, sultanıdır (K8/4). Yusuf gibi hapisten çıkıp şehrin sultanı olmuş, goncasını açıp gül bahçesini süslemiştir (K8/8). Gül, her sabah gül bahçesinin levhasına yüzlerce daire çizer (K8/29). Gülden dolayı gül bahçesi alev alev yanar (K8/35). Kırmızı renk gül bahçesini bir yangın yerine döndürür. Çemende gonca çocuğunu sünnet ettikleri için yarasından gül bahçesine gül gül kan saçılır (K36/11).

Gül bahçesinin en önemli bitkisi gül olunca en fazla zikredilen canlısı da bülbül olur (MSMT2/III/2, MSMT7/1). Bülbül, gül bahçesinde her sabah güzel sesi ile öter (G80/7, G89/7, G190/5). Bülbül hatibine gül fidanı minber; çiçek askerlerine gül bahçesi çadırdır (K21/7). Sabah rüzgârı, gül bahçesine bülbülü davet eder; kumru gülzar meydanını makam edinir (K28/1).

Irmaklar ve Gül Bahçesi

Gül bahçesindeki akarsular, bahçenin güzellik unsurlarındandır (G97/1). Su ayağını boşuna gezmelerden çekip, yeşillikleri gül bahçesi dersinin öğrencileri yapar (K25/4). Gül fidanlarının teni çiğ tanesi taşından göğerir, akarsu gül bahçesini zincirle bağlar (K39/9). Gül bahçesi içinde su sevgilinin yanağının aksini alıp, onu örnek edinerek güller suretini çeker (G267/1). Irmakların ayağı gül bahçesinden kesilmez (G277/3).

Bahar ve Gül Bahçesi

Bahar gülşeni çiçeklerle dolar; böylece şair, boşluğun var olmadığına inanır (K1/26). Yasemin ve semen yaprağı havaya uçup gül bahçesine hümanın gölgesi düşer (K1/12).

Gül bahçesi, bir yaygıdır ki buraya giden şair, Allah'ın sanatının eserlerini izlemek ister (K1/38).

Gül Bahçesi ve Gezinti

Baharla birlikte güzelleşen gül bahçesi temaşa edilmesi ve içinde gezilmesi gereken yerlerdendir (MSMT2/III/4). Şair, hem kendisi gül bahçesini temaşa etmeye gider hem de gidilmesini tavsiye eder (MSMT2/I/5). Baharla birlikte insanlara gül bahçesini seyretme zevki hâkim olur (G97/5). Çünkü bu mevsimde gül bahçesi dertleri dağıtır, ruhu ve gönlü açar. Gülün, reyhanın ve diğer çiçeklerin oluşturduğu güzellik tablosu ferahlık verir (K8/4). Mihnet giriftarları gül bahçesine çıkar (K28/3). Gonca gibi namus erbabının sır yakası yırtıldığı için gül bahçesini seyretmek, oraya gitmek temkin ehlinden vakar alır (K39/4). Gül bahçesini seyretmek hastaların iyileşmesi için yeterlidir (K41/14).

Gül bahçesinde her derde deva bulunur (G97/4).

Eğlence, Neşe ve Gül Bahçesi

Gül bahçesinde zevk ve eğlence veren meclisler kurulur (K1/7). Gül bahçesi meclisinden çıkmışken tekrar gelen gül, tövbe ehline şarap kadehini hatırlatır (K8/7). Gül, eğlence için gül bahçesinin gecelenen yerini aydınlatmak için her ağaca aydınlık bir kandil asar (K8/30). Şair, bahar mevsiminde gül bahçesine çıkar çünkü ayş için gönül kanından şarabı vardır (G97/7). Sevgili, âşığın kıskançlık kılıcı ile kanını dökerek başkaları ile gül bahçesinde eğlencelere katılır (G206/3). Dünyayı süsleyen bahar gelmiş, zemin yeşilliklerle dolmuş, hava can bağışlar hale gelmiş ve gül bahçesi huzur verici olmuştur. Bu durumda sâkînin kadeh sunması gerekir (MSMT2/I/1). Gül bahçesinde eğlence ve neşenin sebepleri toplanmıştır (MSMT2/I/2).

Sonbahar ve Gül Bahçesi

Sonbahar, gül bahçesinin ve sahip olduğu güzelliklerin geçiciliğini düşündürür. Buradan hareketle şair, dünyanın güzelliklerine de itibar edilmemesi gerektiğini vurgular (K18/4). Sabah rüzgârı, gül ve nesrinin eşyalarını yağmalamak

için gizlice gül bahçesine girer (K5/21). Sabah rüzgârı, baharda gül bahçesinde hafif ve hoş bir şekilde eser (K6/5). Ancak sonbaharla birlikte bu durum değişir ve gül bahçesine taarruz elini açar, orada ne yaprak ne de meyve bırakır (K6/6). Sonbaharda gül bahçesine sarı renk hâkim olur. Yapraklar sararır, sonbahar yaprakları gül bahçesinin zeminini kaplar; akarsu şirazesi kopar ve gül bahçesi nüshası dağılır; insanlara zevk veren bir mekânken akarsu zincir, gül bahçesi zindan olur (G130/1-4).

Gül Bahçesi ve Dert

Sevgiliden/memduhtan ayrı, gül bahçesi bütün güzellik unsurlarını kaybedip bir dert dikenliğine dönüşür (K39/27). Âşığın başında yasemin göğüslü bir serviye kavuşma sevdası olduğu için gül bahçesini izlemek ona fayda etmez (G7/6). Servi ve gül ona duman ve közdür; gül bahçesi onun için külhandır (G10/5). Sevgiliden ayrı olduğu için zincirle çekseler de şair gül bahçesine gitmez (G142/5). Şair, gül bahçesinde sevgiliyi görmek ihtimali olursa oraya gider, aksi takdirde gitmek istemez (G186/7). O, hüzün kulübesini gül bahçesi seyrine tercih eder (G199/3).

Lale renkli gözyaşı gül gül damlayıp âşığın makamını gül bahçesi yapar (G156/5).

Sevgili, Memduh ve Gül Bahçesi

Hz. Peygamberin kapısı bir taze gül bahçesidir ki o gül bahçesinde Cebrail'in demini sabah rüzgârı ayıplar (K5/17). Feyiz almak için Hz. Peygamberin kapısını arayan sabah rüzgârı bulamadığı için her girdiği gül bahçesinden çaresiz çıkar (K5/18). Sabah rüzgârı, Hz. Peygamberin ayak toprağını nergisin gözüne sürme yapmak için zerre zerre gül bahçesine iletir (K5/19).

Hz. Ali'nin mucizeleri bir gül bahçesidir ki istese bülbül o gül bahçesine güzel sesli Davut olur (K7/23).

Memduhun/sevgilinin bulunduğu yer, mahallesi, dergâhı, eşiği güzellik bakımından gül bahçesidir (K30/26). Sevgilinin mahallesinin havası âşığın can gül bahçesinin baharıdır; sevgilinin boyu servi; yanağı yasemindir (G76/3). Gül yüzlüler yakalarını yırtıp sevgilinin mahallesinde gezerler; bu renk ile onun mahallesi bir gül bahçesine benzer (G102/7). Sevgilinin mahallesinin özelliklerini reyhan hattı ile cetvel çekip gül bahçesine yazarlar (G104/3). Sevgilinin kapısının toprağına düşkün olan cenneti istemez; onun gam köşesinin sakini gül bahçesine gitmek istemez

(G115/3). Şair, sevgilinin mahallesinde sakin olduğu için İrem bahçesine meyletmez (G118/7).

Gül, memduhun gül bahçesine gittiğini sabah rüzgârından duyup altın saçar (K8/26). Nergis, gül bahçesinde sevgiliye saçmak için başına gümüş dolu tabak götürür (G146/3). Sevgili, hançer çekip servi gibi gül bahçesine çıkar ve güllerin azası parça parça kana boyanır (G237/6).

Gül, bahçede goncadan her sabah bir tomar açıp susenlere memduhun ahlakının özelliklerini açıklayıp gezdirir (K8/50). Cennetin gül bahçesine gitmek isteyen kişi, memduha itaat etmelidir (K17/18). Sabah rüzgârı Hz. Hasan'ın ahlakından gül bahçesine bir eser gösterdiğinde reyhanlar baştanbaşa güzel koku kazanır (K42/16).

Güzellik ve renk bakımından sevgili ile gül bahçesi arasında ilişki kurulur. Sevgilinin yüzü, gül bahçesinden daha güzeldir ki bahçıvan yüz gül bahçesi yetiştirse de onun yüzü gibi bir gül yetiştiremez (K3/5). Sevgilinin yüzü, yanağı gül bahçesidir (G12/7, G16/4). Sevgilinin yüzü üzerindeki saçı, gül bahçesindeki yılana, kargaya benzer (G65/6, G78/1). Hiçbir gül bahçesinde sevgilinin boyu gibi bir servi yoktur (G80/1). Hiçbir gül bahçesinde sevgilinin güzelliği gibi bir gül açılmaz (G80/2).

Cennet, İrem ve Gül Bahçesi

Gül bahçesi, güzellik bakımından cennet ve İrem bahçeleri ile birlikte zikredilir (K19/18). Gül bahçesi, İrem ve cennet bahçelerinden ya üstün bulunur ya da onlarla aynı seviyede değerlendirilir (K19/18). Cennet içinde ateş olmaz derler ancak gül bahçesi ateş rengi ile cennet bağını kıskandırır (MSMT2/II/3).

3.3.4.3. Lale Bahçesi

Lalezar, bir beytin dışında kaside ve terci-i bentte karşımıza çıkar. Bahar mevsiminde tabiat güzelliklerinin yansıdığı mekânlardandır. Diğer bahçelerde olduğu gibi lale bahçesi de eğlence meclislerinin kurulduğu, şarap kadehlerinin döndüğü mekânlardandır (K18/8). Sâkî kadeh getirmelidir çünkü bağ ve sahra lalezar olmuştur (MSMT2/V/1).

Memduhun öfkesi, düşman için ev yakıcı bir yıldırımken, lütfu ülke lalezarına inci saçan bir buluttur (K29/21). Memduhun lütfu hangi kuru dikene ulaşsa meyveli hale gelir; memduh hangi sahraya gitse orayı lalezar kılar (K34/7).

Saadet eserleri, kara toprağa yakın olursa bahar rüzgârı o kara toprağa gider. Doğa, onun tabiat aynasını sıkıntıdan kurtarıp mutlu ederek lütfu ile orayı lale bahçesi yapar (K35/6-7).

Gül mevsiminin tabiatında emniyetten eser olmadığı için dağ tepesinin kılıcı lalezarın kanına batar (K39/7).

Âşığın ayrılık yarası ile yanan gönlünü lale bahçesi bile açamaz, ferahlatamaz (G186/8).

3.3.4.4. Sebzezar

Sebzezar, divanda hepsi kasideler bölümünde yer alan üç beyitte karşımıza çıkar. Basra seferi sırasında Cezayir arsasının göründüğü ve feleğin himmete sonsuz bir sebzezar arz ettiği belirtilir (K14/VII/1). Sefer, sırasında karşılaşılan engin yeşillikler bu beyitle ifade edilir.

Diğer iki beyitte bahar mevsiminde sebzezarın durumu ve şairin üzerindeki etkisi vurgulanır. Havadan sebzezare çiğ damlası düşer (K28/2), gül seyretmek göz girdabına kan dalgası salar ve sebzezar zevki gönül aynasını paslı kılar (K39/3).

3.3.5. Hayvanlar

3.3.5.1. Kuşlar

Kuşların ait oldukları mekân bahçe veya çemendir (K1/4, K41/1). Bahar, mevsiminin ve bahçenin en önemli unsurlarından olan kuşlar genellikle güzel sesleri (K1/9, K25/7, K41/21) ile divanda yer alırlar.

Kuş, uçma ve göğe yükselme özelliği münasebeti ile ruh için kendisine benzetilen olur (K14/III/2, G120/4, G193/2, G289/4). Türk kültüründeki "kergek bolmak", "uçu barmak" gibi ifadelerin bir şekilde yansımasını burada gördüğümüzü söyleyebiliriz. Bu ifadeler Orhun Yazıtlarında da ruhun kuşlarla ilişkilendirildiğini göstermektedir.[143] Şair, ölüm bağlamında eceli de kuşa benzetir. O, ruhları avlayan bir kuştur (K31/24).

Şair, gönlü heva ile olan ilişkisi bakımından kuşla ilişkilendirir (K39/28, G88/6, G149/6). Gönül, arzunun esiri olmuş ve bu arzu peşinde çırpınan bir kuştur.

---

[143] Osman Nedim Tuna, "Köktürk Yazıtlarında "Ölüm" Kavramı ile İlgili Kelimeler ve "Kergek bol-" Deyiminin İzahı", **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1957, s. 131-148.

Sevgili, belalar, acılar vb. gönül kuşunu avlamak isteyen avcılardır (G267/5). Gönül kuşu sevgilinin yaşadığı yerde (G70/2, G258/4) ve saçında (G90/1) yuva tutar.

Dert (G73/7), melamet (G129/2) şairin bedenini, başını mekân tutmuş kuşlardır.

Memduhun askerlerinin çokluğundan bahseden şair, askerden kuşlara, vahşi hayvanlara ve meleklere yer kalmadığı için bu varlıkların göç ettiklerini söyler (K14/II/4).

Kayık, suyun üzerinde gidişi bakımından kuşa benzetilir (K22/5, K22/10). Onun su üzerindeki yüzüşü kuşun havada uçuşu gibidir.

Bir kişinin başında kuşların yuva tutması, divanda o kişinin aşkının ve çektiği ızdırabın alameti olarak gösterilir (G54/4, G280/6). Bu durum kişinin kendi içine yoğunlaştığının ve dış dünya ile ilişkisini kopardığının da göstergesidir. Şair, Mecnun'u da bu görüntü ile anar (G178/3, G224/5, G229/1, G234/2).

Av için evcilleştirilmiş kuşlar kullanmak dönemin âdetlerinden biridir. Şair, evcilleştirilmiş kuşun sahraya meyl etmeyeceğini ifade eder (G68/5).

Âşığın, sevgilinin kaşına ve gamzesine meyl itmesi ok ve yaydan kuşun kaçınmaması gibi algılanır ve hayretle değerlendirilir (MSMT9/5).

Şair, sevgilinin yaşadığı yerde bir makam bulmuştur ki cennet kuşu bin yıl uçmakla bu makama erişememektedir (G222/5).

3.3.5.1.1. Akbaba

Şair, akbabayı leşleri yemesi bakımından ele alır. Bu özelliği ile o değersiz ve önemsiz hedeflerin peşinden koşan bir varlıktır. Şair, kendisini bu sebeple akbabadan ayrıştırır. O, akbaba gibi dünya leşinin peşinden koşmamakta ve onu hedeflememektedir (K29/3, G114/3). Akbabanın zikredildiği beyitlerde hüma ve anka onun zıddı olarak ele alınır.

Cīfe-i dünyāya çoḳ meyl itmedüm kerkes gibi
Bir hümā-ṭabᶜ am ġıdā besdür baña bir üstüḫ˘ān

K29/3

3.3.5.1.2. Baykuş

Baykuş, bir beyitte virane ve harabe yerleri mekân tutması bakımından zikredilir. Şaire göre, kendisini sultan sanan, dünyayı bir virane, kendisini de bir baykuş olarak düşünmelidir.

Ey olup sulṭān diyen dünyāda benden ġayrı yoḳ
Sen seni bir cuġd bil dünyānı bir vīrāne dut

G40/6

3.3.5.1.3. Bülbül

Divanda en fazla zikri geçen kuştur. Bülbül güzel sesi (K1/8, K25/8) ve gül ile olan aşk macerası (K25/15, K39/11, MSMT2/III/2-3) ile ele alınmaktadır. Gül, ateşini bir avuç toprağa salıp kül etmiş ve adını bülbül koymuştur (K1/64). Gül, bülbülü yakıp külünü göğe savurmuştur (G272/1). Gülün her yaprağı dertlerin anlatılması için bir dil olduğundan bülbül, gül görünce inlemektedir (G34/2). Gülün yasını tutmak bülbülün zamanını karartmış, bahtını kara, dilini de lal etmiştir; bu hâliyle bülbül karga ile bir olmuştur (G130/6).

Bülbül ve Gül

Gül ve bülbül, aralarındaki aşk macerası münasebeti ile, maşuk ve âşığın temsili olurlar (G139/5, G182/6, G186/7, MSMT1/III/1, MSMT7/1). Bülbül; gönül, can ve âşığa; gagası da pergele (G287/2) benzetilir. Âşığın gönlü, sevgilinin gül yüzünü arzulayan bir bülbüldür (G230/1). Âşığın can bülbülü, sevgilinin güzelliğinin göklerinde uçar (G284/2). Âşığın evinde ah yıldırımlarından dolayı yarıklar oluşmuştur; bu hal ile âşık kafesteki bir kuşa sevgili de güle benzer (G31/5). Âşığın inlemeleri sevgiliye hoş gelmektedir; gülün gönlü bülbül inlediğinde açmaktadır (G48/7). Şair, kendini aşk, dert, ızdırap bakımlarından bülbülden üstün tutar (G142/3). Bülbülün derde tahammülü olmadığı için her an bin feryat etmektedir (G88/4). Şair ise temkin ehlidir. Bülbül, bazen gül yaprağını bazen de kafesi mekân tutmaktadır; oysa gerçek âşık olsa ahından her ikisinin de tutuşması gerekir (G123/1). Sevgili güzelliği ile gülden üstün olduğu için bülbülü kendine âşık eder (G236/1).

Bülbül, güle âşıktır ve onun çevresinde döner. Ona secde eder (K1/44). Ancak gül, sürekli bülbüle eziyet eder, onun kanını içmek ister (K3/15). Gül, dikenden hançeri ile bülbülü katletmeyi planlar (K4/4). Birçok kandil yakan gül, bülbülün vaktinin gönül dumanından kararmasına vesile olur (K8/31). Gül, dünyayı cennete döndürmüş fakat bülbüle dar etmiştir (K8/32). Bir bülbülün kanı tuttuğu için gül, bazen dikene esir bazen de ateşe müptela olur (K8/20). Bülbülün gagasından pergel alan gül her sabah gül bahçesinde daireler çekmektedir (K8/29). Gül, bülbüle

bu kadar çok eziyet etmesine rağmen memduhun adaleti zamanında koynunda bülbülün yumurtasını saklamıştır (K8/53).

Bahar, Sabah ve Bülbül

Bülbül genellikle bahar mevsiminde (K28/14, R49) ve sabah vaktinde (G89/7, MSMT2/IV/5) ötmektedir. Sonbaharda ise gül lal olmaktadır (K33/45) veya gülün ızdırabı ile inlemektedir (G157/2). Bahçenin güzellik unsurlarından biridir (K28/1, G190/5, MSMT2/IV/2, R32). Sesinin güzelliği bakımından Hz. Davud'a benzetilir (K7/23). Bülbül ötüşü ile yeşillikleri gizlilik perdesinden çıkarır (K1/18). Gül, onun feryatları sebebi ile yokluk uykusundan uyanır (K8/34). Onları görünür kılar. Bülbülün ötüşündeki gizli varlıkları ortaya çıkarma özelliği periler için de geçerlidir. Ancak bir takım efsunlarla görünür kılınabilen periler, bülbülün sihirli sesi sebebi ile kendilerini göstermek zorunda kalırlar (K1/37). Saba, memduhun yüzünü vasfedince bülbül ötemez hale gelir (K28/34). Gül, meclisin müzisyeni olmak için her sabah bülbülden müzik dersi alır (K8/47).

Güzel Söz ve Bülbül

Bülbül güzel söz söyleme ustasıdır. Bu sebeple divanda hatip (K21/7) ve şair (K28/40, K39/32, G79/7, G225/7) olarak karşımıza çıkar. Şair, kendisini güzel sözler söyleme bakımından bülbüle benzetir (K8/59). Övgü bir bahçedir, memduhun övgüsünü yapan şairler de birer bülbüldür (K14/XI/6). Bazı kasidelerde memduhun övgüsü bülbül ağzından yapılır (K19/14).

Bülbül ve Esaret

Bülbül, tuzak kurularak yakalanmaktadır. Bülbülü yakalayan tuzak ipi sümbülün saçlarının kıllarındandır (K41/2). Esir olmak bülbül için bir beladır; kafes gül yaprağından olsa bile ona sıkıntı verir (G121/5).

3.3.5.1.4. Doğan

Doğan, avcı olması (K11/II/3, K11/III/1) ve yükseklerden uçması gibi özellikleri ile ele alınır.

Sevgilinin saçları gönülleri avlaması bakımından doğan ile ilişkilendirilir (G267/5). Doğanın kargaları avlamasına ve kargaların doğanın korkusundan kaçmasına değinilir (K14/X/3). Şairin himmet doğanı her ava tenezzül etmez (K29/7). O daha üstün avlar peşindedir. Şair, istiğna göğünün doğanıdır (G198/7).

3.3.5.1.5. Güvercin

Güvercine bir beyitte postacı, haberci olması bakımından değinilir. Bu bakımdan melekle kıyaslanır.

Mekārihden ḥaẕer iḳbāle raġbet ḳılmaġa dāyim

Melekdür her ṭarafdan ḳāṣıdı ṣanmañ kebūterdür

K31/11

3.3.5.1.6. Karga

Rengi dolayısıyla saç için, kara yüzlü düşman için ve karanlık için kendisine benzetilen olur. Memduhun, savaşı kazanması sonucu, kara yüzlü düşmanı, doğandan kaçan karga gibi devleti bırakıp kaçmıştır (K14/X/3). Sevgilinin gül yüzündeki saçı, gül bahçesinde kanadını açmış bir karga gibi oynamaktadır (G78/1). Gülün matemi, bülbülün zamanını, bahtını karatmış, dilini lal etmiş ve onu karga ile aynı seviyeye indirmiştir (G130/6). Karga, ses bakımından bülbülün zıddı olarak değerlendirilir.

3.3.5.1.7. Kumru

Kumru, zikredildiği bütün beyitlerde sesi dolayısı ile ele alınır. Bahçenin unsurlarından biridir ve bahar mevsimi ile ilişkilidir. Genellikle bülbül ile birlikte geçer. Kumru, gül bahçesini makam edinmiştir (K28/1). O, neşeli şarkılar söyler (K1/8), onun niyazından servi serkeşlik kılar (K3/14), kumru gül bahçesinin özelliklerini vasfetmek için "tahte'l-enhar" okur (MSMT2/IV/2).

3.3.5.1.8. Papağan

Tuti; konuşması (K33/44, MKT8/3), ayna ile konuşturulması (K30/28), şekerle beslenmesi (G190/5, MSMT1/III/1), vatanının Hindistan olması (K29/1) bakımlarından ele alınır. Bu özellikleri sebebiyle şair, âşık ve sevgilinin dudağını arzulayan âşığın canı (G230/1) için kendisine benzetilen olur. Fasih konuşmanın simgesidir (K29/4). Daha çok dudak ve ayna ile birlikte zikredilir.

3.3.5.1.9. Sülün, Keklik, Turaç

Bir beyitte üçü birlikte anılır. Av olmaları bakımından ele alınır.

Urup minḳār açup çengāl tökmek ṣaydlar ḳanın

Yetürmek kebk ü dürrāc ü teẕerve şeh-per āvāzı

K11/III/2

3.3.5.1.10. Tavus

Bir beyitte kendini beğenme ve üstün görme özellikleri atfedilerek ele alınır. Tavus, suret güzelliğine sahiptir ve bununla övünmektedir. Ancak şair, varlıktan geçip anka olmak gerektiğini ifade eder.

Yeter ṭāvūs tek ᶜucb ile ḳıl ārāyiş-i ṣūret
Vücūduñdan geçüp ᶜālemde bir ad eyle ᶜanḳā tek

G158/5

3.3.5.1.11. Yarasa

Yarasa, güneş ışığı karşısında duramaması ve geceleri çıkması bakımından zikredilir.

Düşman memduha karşı duramamaktadır; çünkü memduh güneş, düşman yarasadır (K12/25).

Şarap, her akşam sanki ölüleri diriltmektedir; meyhane yarasası şaraba İsa feyzi salar (G264/6). Şarap, geceleri içildiği için meyhane yarasa ile ilişkilendirilir.

Virür emvāta iḥyā bāde gūyā kim çıḳup her dün
Ṣalur feyż-i Mesīḥā bādeye ḫum-ḫāne ḫuffāşı

G264/6

3.3.5.2. Dört Ayaklı Hayvanlar

3.3.5.2.1. Aslan

Aslan, divanda geçtiği yerlerin tamamında Hz. Ali ile bağlantılı ele alınır. Hz. Ali'nin öfke ile bakması durumunda aslanın taş olacağı (K7/15), aslanı taşa döndürdüğü (K20/12) belirtilir. Hz. Ali'nin Selman'ı aslanın elinden aldığı ifade edilir. Bu kullanımlarda Hz. Ali'nin menkıbelerine göndermede bulunulur.

3.3.5.2.2. At

At, ağırlıklı olarak kasidelerde ele alınır. Memduhun hâkimiyetini, yüceliğini ifade için zikredilir. At; fikir (K25/35), değer (K26/12), devran (K29/16), iktidar (K31/27), girdbad (K41/12), ömür kelimeleri ile tamlama oluşturur. Bu kavramlar ile at arasında benzetme ilişkisi kurulur.

Tevsen (K13/9), rahş (K21/20, G35/3), eşheb (K15/7), edhem (K15/7), semend (K26/12) divanda zikredilen at türleridir. Atlar daha çok hızları ve yürüyüşleri ile ele alınır. Renkleri dolayısıyla çeşitli anlam ilişkileri kurulur.

Semendüñ ḳatlüme segritdüñ ammā ḳorḳum andandur

Ki sebḳat ide nā-geh tevsen-i ᶜ ömrüm semendüñden

G217/2

Şair, kendi yetersizliğinin farkında olmayan kişileri yermek için "ağaçtan at"ı olan çocukla aralarında karşılaştırma yapar.

Müddeᶜ ī eyler baña taḳlīd naẓm ü nes̱rde

Līk nā-merbūṭ elfāẓ ü mükedder ẕātı var

Pehlüvānlar bād-pālar segridende her ṭaraf

Ṭıfl hem cevlān ider ammā aġaçdan atı var

MKT41/1-2

3.3.5.2.3. Ceylan

Ceylan, ağırlıklı olarak iki vasfı ile ele alınır. Bunlardan birincisi gözleri (MSMT1/III/3, G91/7) ikincisi ise göbeğinden elde edilen misktir (K30/7, G26/6, G56/1, G237/1). Bunların dışında ahunun Mecnun'un gölgesini yer edindiği (G229/1), ahunun ot ve su bulunan yeri vatan edindiği (G91/7) belirtilir.

3.3.5.2.4. Deve

İki yerde Leyla ve Mecnun (G123/4) ile bir yerde de kervanla her üç yerde de çöl ile birlikte ele alınır. Deveden bahsedilirken "naka" kelimesi kullanılır, bu da dişi deve demektir. Şair, dişi deve dışında deve ile ilgili bir kullanıma gitmez. Devenin yük çekme işlevi belirtilir (K10/50).

Sañadur iḳtidāsı ṭavf-ı kūy-ı Leyli itmekde

Ḫās ü ḫārı ḳopar ey nāḳa Mecnūn reh-güẕārından

G214/6

3.3.5.2.5. Köpek

Köpek; değersizlik, küstahlık (G58/7) ve melamet gibi yönlerden âşıklar için kendisine benzetilen olarak kullanılır (MSMT3/3). Köpeğin uluması ile âşıkların inlemeleri arasında ilişki kurulur (G38/2, MSMT11/7). Dilenciler geçerken köpeklerin inlediği belirtilir ve bu durum gamdan inleyen gönül için kendisine benzetilen olur (G52/4). Âşığın gönlü sevgilinin kapısında dolaşan bir köpek gibidir (G248/5).

Sevgilinin bulunduğu yerin köpekleri değerlidir. Güzeller, sevgilinin köpeğinin yolunda yüz sürmelidirler (G102/5). Âşık, o köpeklerin arasında bir yer

edinmeyi diler (G65/7). O köpeklerin arasında gezmek onun için cennette olmak gibidir (G192/2). Onları gören şair inler çünkü sevgilinin bulunduğu yerin köpekleri onun tanıdıklarıdır. Tanıdıklar birbirlerinden sır saklamazlar (G110/6).

Sevgilinin bulunduğu yerdeki köpekler aynı zamanda sevgilinin çektirdiği acıların bir parçasıdır. Sevgili, âşığın gönlünü parça parça edip itlerine paylaştırır (G216/2). Zaten âşık, sevgilinin bulunduğu yere yolunun düşmesi durumunda gönlünü köpeklere adak olarak bağışlar (G241/6). Âşık her köpeğin ağzında bir parçası bulunan gönlünü toplayamaz (G239/2).

3.3.5.2.6. Sincap

Bir yerde postu dolayısı ile zikredilir.

Ḫˇāh sincāb eylesün ferşin Fużūlī ḫˇāh kül
Hecr ara muṭlaḳ yuḳu görmez göz eglenmez göñül
Yārsız ᶜışḳ ehlinüñ diñlenmegi mümkin degül
Nice diñlensün Ḥabībī sensiz ey endāmı gül
Kim batar cismine tende her tüg olmış bir tiken

MSMT5/5

3.3.5.2.7. Timsah

Bir beyitte kayık için kendisine benzetilen olur. Kayık, ağzını açmış bir timsaha benzetilir.

Ṣuda zevraḳdur mı yāḫud aġzın açmış bir neheng
Bayraḳ ol āteş ki bulmışdur deminden iştiᶜāl

K14/III/5

3.3.5.3. Böcekler

3.3.5.3.1. Arı

Arı; bal, zehir ve kovan ile birlikte ele alınır. Memduhun hezimete uğrattığı bir kavmin ordusundan bahsedilirken, kavmin arı gibi zehrini kuyruğundan saldığı ifade edilir (K14/VIII/5). Allah'ın lütfuyla arı, zehri bal hâline getirmektedir (K33/10). Âşığın ah okları sevgilinin dudağının şevkiyle taş delmektedir; bu sebeple hüzün evinin arı evine benzemesine şaşılmaz.

Ṭaş deler āhum oḳı şehd-i lebüñ şevḳından
N'ola zenbūr evine beñzese beytü'l-ḥazenum

G182/3

3.3.5.3.2. Karınca

Karınca Hz. Süleyman ile olan macerası, küçüklüğü, değersizliği (G190/4) üzerinden ele alınır. Karınca, ayva tüyü (G115/1), saç (G64/6) ve yazılar (K25/28) için kendisine benzetilen olarak kullanılır. Yılanla birlikte kullanıldığında tehlikesiz olma yönü ağırlık kazanır.

Memduhun karıncaya iltifat kılması durumunda karınca hükmedip Süleyman üstüne sultan olur (K7/13). Memduhun lütfu ve kahrı karıncayı ve yılanı değişime kabiliyetli kılar (K28/29). Memduhun öfkesinin azabının tehdidi yılanı karıncaya dönüştürür (K33/41).

Şairin sohbet arkadaşları kabul ehli iken, bu durum tersine dönmüş ve yılan ile karıncalar onun sonbet arkadaşı olmuştur (K18/24). Bu hem yalnızlığı hem de değersiz bir konuma itilmeyi ifade etmektedir.

Dış görünüşteki küçüklük manen büyük olmaya engel değildir. Küçüklük karınca ile büyüklük ise anka ile temsil edilir.

Ṣūretüm faḳr ü sīretüm mün^{c}im
Hey'etüm mūr ü himmetüm ^{c}anḳā

K38/10

3.3.5.3.3. Kelebek (Pervane)

Pervane, divanda mum ile birlikte ele alınır (K19/26, K21/25). Pervane ve mum arasındaki aşk efsanesi bu kullanımın çerçevesini oluşturur (G139/5). Şair, bu macerayı âşık-maşuk arasındaki ilişkinin bir örneği olarak değerlendirir (G40/3, G44/5, G184/5, G284/2, G289/4). Şair, kendisini pervane ile karşılaştırır ve aşkının ondan üstün olduğunu ifade eder (G145/7, G185/2).

Pervane, sürekli mumun etrafında döner ve sonunda ateşin üzerine düşerek can verir (K4/3, G53/3). Pervane, böylece muma kavuşmuş olur (G99/4). Mumun pervaneyi yakması zulüm olarak değerlendirilir (K40/9, R47).

Aşk, âlemi sevgilinin yüz mumunun pervanesi kılmıştır; sevgili, âlemin canıdır ve her an ona bir can fedadır (G8/3). Pervane, muma yakın olmakla övünmemelidir çünkü ömrünün harmanı yokluk yıldırımı ile her an yanabilir (G34/6).

3.3.5.3.4. Sivrisinek (Peşşe)

Küçüklüğü ve değersizliği münasebetiyle anka ile tezat ilişkisinde ele alınır. Memduhun terbiyesinin sivrisineği izzet ile anka kılacağı belirtilir.

Mārı tehdīd-i [c] aẕāb-ı ġażabuñ mūr ḳılur

Peşşe'i terbiyyetüñ [c] izz ile [c] anḳā eyler

K33/41

3.3.5.4. Sürüngenler

3.3.5.4.1. Bukalemun

Divanda felek için kendisine benzetilen olur. Felek, karar üzere olmaması, sürekli değişmesi, insanların ahvalini değiştirmesi münasebeti ile bukalemuna benzetilir.

Egerçi bir nice gün iḳtiżā-yı [c] ālem-i dūn

Cihānda eyledi iḳbāl rāyetini nigūn

Zamāne ṣūret-i aḥvālüm itdi digergūn

Vefā ḫaṭına ḳalem çekdi çerḫ-i būḳalemūn

Bugün zāmāne ol aḥvālden peşīmāndur

Egerçi kāfir idi ḥāliyā müselmāndur

MSMT3/8

3.3.5.4.2. Yılan

Yılan; zehir (K3/21), Dahhak'ın iki omuzunda yılan olması (K14/IX/4), Hz. Musa'nın asasının yılana dönüşmesi (K24/27), sevgilinin saçı (G70/3, G150/5, G161/4, G213/4), sihirle yılan tutulması (G70/3, G150/5), ateşe düşen yılanın kıvrım kıvrım dolanması (G161/4) gibi durum ve kavramlarla bağlantılı olarak ele alınır.

Şair, toplumdan uzaklaşmasını ve yalnızlığını, yılan ve karıncalarla arkadaş olması üzerinden anlatır (K18/24). Memduhun, lütfu ve kahrı karınca ve yılanı dönüşmeye kabiliyetli kılar (K28/29). Memduhun, öfkesinin gazabının korkusu yılanı karınca yapar (K33/41).

3.3.5.5. Mitolojik Hayvanlar

3.3.5.5.1. Anka/Simurg

Anka; yücelik, maddeyi aşmış olmak, bir ad sahibi olmak (G158/5) bakımlarından ele alınır. Şair, halka karışmaktan elini çekmiş ve simurg gibi uzlet Kaf'ında kendisine bir yuva edinmiştir (K29/2). Memduhun terbiyesi sineği, izzet

bakımından anka kılar (K33/41). Şairin dış görünüşü karınca gibi iken himmeti ankadır (K38/10). Âşıkların hedefi akbaba gibi dünya leşi değildir; onlar bir bölük ankalardır ki kanaat Kaf'ını beklerler (G113/3).

3.3.5.5.2. Ejder/Ejderha

Ejder; hazine, define, saç (G105/3, G259/5), delilik zinciri, Hz. Musa'nın asası ve sihir (G229/2) ile ilişkisi bakımlarından ele alınır. Hz. Musa ilim hazinesi, asası ise ejderhadır (G2/3). Halk, ejderha gördüğü yerde define olduğundan şüphelenir (G52/2). Sevgilinin saçının kıvrımlarının kemendinin korkusu, âşığın inleyen gönlünden gitmez. Âşık, bir ipi ona ejder kılan büyünün ne olduğunu anlamamaktadır (G75/6). Sevgiliye benzeyen bir güzellik hazinesi yoktur; hiçbir definenin ejderi de sevgilinin perişan saçı gibi değildir (G80/6). Şair, melamet gevherinin hazinesi, delilik zinciri de onun çevresinde yatan ejderdir (G213/7).

3.3.5.5.3. Hüma

Hüma; yücelik ve üstünlük bildirir. Hümanın gölgesi devlet, talih ve baht açıklığı ile bolluk anlamlarına gelir.

Hümanın gölgesi gül bahçesine düşer bu baharın, dolayısıyla, bolluğun ve talihin alametidir (K1/12). Memduh, hüner göğünün hümasıdır (K26/9). Hümanın gıdası kemiktir (K29/3). Şair, aydınlık fikirlidir. Onun himmetinin hüması güneş gibidir (K29/5).

Şair, maddi sultanlıktan çok manevi sultanlığa değer verir. O, aşk içinde sultan olmak ister. Bu sebeple başındaki dağınık, perişan saçları onun için hümanın gölgesi gibidir (G71/5). Şaire göre devlet, fakr toprağındadır çünkü onun himmetinin hüması oraya gölge salmıştır (G203/7).

3.3.6. İnsan

3.3.6.1. Sevgili

Sevgili, divanın en çok bahsedilen tipidir. Divanın onun çevresinde döndüğünü söylemek mümkündür. Sevgili için de kullanılan yar, dost, canan gibi kelimeler memduh, Allah ve Hz. Peygamber için de kullanılır (K3/13, K14/II/7, K20/23, K28/42, G247/7).

Sevgili, eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Onun güzelliği karşısında dünya harap olur (MSMT9/1). Kimsede böyle bir güzelliğe dayanacak güç yoktur (G269/1). Sevgilinin bedeninin ipek içindeki hâli billur içindeki gül suyu gibidir. Onun göğsü

aydınlık su; düğmesi de su üzerindeki kabarcıktır (MSMT9/1). Tabiat, onun güzelliğini anlatır (K5/1). Hiçbir resim onun güzelliğini aktarabilecek kadar mükemmel değildir (G165/1).

Divanda sevgilinin yüz, yüzdeki unsurlar, bel ve boy gibi güzellik unsurlarına değinilir. Sevgilinin güzellik unsurlarını uzun boy, ince bel, küçük dudak, siyah ve uzun saç, siyah ve kavisli kaşlar, parlak ve kırmızı-beyaz yüz, küçük bir ben, ayva tüyleri, hafif çene çukuru olarak sıralamak mümkündür.

Sevgilinin makamı âşığın gönlüdür (G180/2). Sevgili âşığın gönlünü alır veya âşık gönlünü sevgiliye verir (G249/7, G269/7).

Sevgilinin Acımasızlığı

Sevgilinin temel niteliği acımasızlığıdır (K4/1, G32/1, G205/8, MSMT1/IV/3). Güzeller ve sevgili, âşığa cevreder, ona acılar çektirir (G9/3, G106/7, G193/5, G240/6, G256/1, G288/7). Âşığın çektiği acılar, onun inlemeleri ve ahları sevgiliye tesir etmez (MSMT1/VI/1, G285/9). O, âşığın acı çekmesinden zevk alır, bununla mutlu olur (G75/5). Âşığın aşkını göstermesi, açıklaması bile sevgilinin onun kanını dökmesi için bir sebeptir (G163/6). Sevgili, âşığa bela okları atar (G216/7, G279/6). Sevgilinin çektirdiği acılar âşığı zayıflatır, hasta eder hatta canını kaybetmesine sebep olur (G15/6, G123/5, G173/9, G282/2). Sevgilin âşıkla sohbet etmesi kendisi için utanılacak bir durum olarak görür (G191/5).

Âşığın acılarının kaynağı ayrılık, sevgilinin sitemi, sevgilinin ilgisizliği ve sevgilinin başkaları ile görülmesidir (G56/4, G170/3, G179/7, G186/5, G192/7, G229/7, G280/5, G285/7, MSMT1/VI/3, MSMT7/1, R31). Sevgiliye duyduğu aşk onun dışlanmasına ve yalnız kalmasına sebep olur (G263/5, G268/7). Sevgili bütün hastalarının derdine deva olsa da şairin derdini iyileştirmez (G256/2). Âşığın sevgilinin yanında kıl kadar değeri yoktur (G188/1). Âşık, sevgilinin kendisine çektirdiği acılar karşılığında bu dünyada sabreder; ancak ahirette onun eteğine yapışacaktır (G18/4).

Âşık, sevgilinin yaptığı cevrleri ister, bunların kesilmesi ona daha büyük acılar verir (G14/2, G93/5, G212/7). Sevgilinin cevirleri âşığın ona duyduğu sevgiyi tazeler (G96/5, MKT15/1). O, çektiği acılara rağmen vefadan ayrılmaz (G261/1, MSMT8/5). Âşık, feryat etmeden sevgili ona eziyet etmez (G36/6). Âşığın feryadı

sevgiliden eziyet talep etmesi anlamına gelir. Sevgili yüzünden âşık birçok acı çekse de ona karşı duyduğu sevgi azalmaz (G18/1).

Sevgili nazlıdır. Âşığa kanlar yutturmasının sebeplerinden biri budur (K16/5).

Sevgilinin Gafil Oluşu

Sevgilinin bir diğer özelliği gafil olmasıdır (G204/7). Âşık, sevgili yolunda birçok belayla mücadele ederken, acılar çekerken sevgili bunlardan habersizdir (K32/4, G112/2) veya habersiz gibi görünür (G188/3). Sevgilinin dostlarına istiğna göstermesi âdetidir (G31/7). Âşık, bu yüzden sevgiliye hâlini arz etmenin yollarını arar (G44/1, G56/2, G134/1, G292/1, R40). Sevgiliye durumunu arz etmek ister fakat onu görünce kendisini kaybeder (G98/3). Kendisi durumunu açıklayamadığı için ciğer kanı onun çektiği acıları ve duyduğu aşkı ortaya koyar (G285/5). Hâlini sevgiliye anlatsa da onun inanıp inanmayacağı meçhuldür (G256/3). Aslında âşığın sevgiliye hâlini anlatmasına gerek yoktur; çünkü o âşığın hâlini bilmektedir (G34/4, G191/1, G191/4). Sevgili, âşığın durumunu kendisine anlatmasından rahatsız olur (G129/7). Âşık, sevgilinin merhamet edeceği ümidi ile derdini ona açmak ister (MSMT1/V/1). Çünkü âşığın her derdine çözüm bulabilecek kişi sevgilidir (G92/4). Aşıkların hâlinden habersiz bir sevgili âşık tarafından pek makbul görülmez (G194/4). Bununla beraber âşık, lafzı kıskandığı için sevgilinin kendi hâlini sormasını da arzu etmez (G136/6). Çünkü sevgili âşığın hâlini sorduğunda lafız onun dudaklarına kavuşmuş olacaktır.

Sevgilinin Vefasızlığı

Vefasız olan sevgili (MSMT1/VI/2), âşığın yari gibi görünür ancak çoğu zaman ona ağyar olur (K6/16). Sevgili, kendisini en çok seven ve uğruna her belaya katlanan âşıkla beraber olmak yerine başkalarına yar olmayı tercih eder (K8/18, K8/60, G141/5, G154/2). Âşık yerine rakiple birlikte dolaşır, bezm eder (G125/7). Sevgilinin, âşığa meyletmemesi doğaldır çünkü âşık değersiz ve rezil bir haldedir (G246/7). Şair, ağyarın da kendi durumuna sevinmemesi gerektiğini aslında sevgilinin onu da ağyar olarak gördüğünü belirtir (G191/2).

Sevgilinin Konuşması

Sevgili çok konuşmaz ancak konuştuğunda da âşığa güzel şeyler söylemez. Sevgilinin ağzı acı sözsüz olmaz (G91/2).

Sevgili ve Değer

Normal hallerinde değersizlik ve önemsizlik bildiren kavram ve varlıklar sevgili ile ilişkilendirildiğinde yüksek değer kazanır. Sevgilinin mahallesi, ayağının toprağı, kapısının eşiği âşık için çok değerlidir (G121/1, G123/2, G179/6, G182/7, G224/7). Âşığın gözyaşı sevgilinin mahallesinde diner (G204/6).

Sevgiliye Kavuşmak

Vuslat, her âşık gibi divandaki âşık tipinin de hedefidir (K11/I/1, K20/22, G99/4, G199/7, MSMT6/2, MSMT7/7). Sevgili ile bir arada bulunmak, onunla birlikte bir mecliste şarap içmek mutluluk, neşe ve zevkin doruk noktasıdır. Âşığın saadeti sevgili ile bir arada bulunmaktır (K6/10, G53/4). Âşık, sevgiliye kavuşma arzusu ve ümidi ile yaşar (K11/I/2). Ona kavuşmak için canından geçmeye razıdır (G49/1, G138/2, G170/8). Sevgiliye kavuşmak isteyenin de canından geçmesi gerekir (G138/1, G155/7, G190/1, R34). Âşığın dünyadaki tek varlığı, tek dostu sevgilidir (G76/9). Ona göre hayatın amacı sevgilidir (G127/5). Sevgili, seher vakti geleceğini söyler ancak vakit tam olarak belli olmadığı için âşık geceyi uykusuz geçirir (G187/3). O, vuslatı bu kadar arzularken sevgili onu vuslat ile müjdelemez (MSMT1/II/4). Şair, âşıklarla gönlü birlikte olmayan, saçını âşıkların boynuna zincir etmeyen sevgilinin sevgili olmadığını ifade eder (MSMT1/VI/4). Âşık, sevgiliye ulaşmadan, onunla beraber olmadan dinlenemez (MSMT5/5). Ancak her âşığın sevgiliye kavuşma mutluluğunu tatması mümkün değildir (R30).

Âşık ve Sevgili

Âşığın sevgiliye duyduğu aşk kendi arzusu ve isteği ile değildir (G266/4). Kader, güzeller mecmuasından onu seçip âşığın gönlüne yazmıştır (G30/6). O, iradesi ile sevgilinin aşkını terk etmek ister ancak bunu yapamaz (G186/1).

Sevgiliyi görmek âşığı kederlendirir (K30/1), onun sabrını elinden alır (G98/4), sevgilinin güzelliğine onu daha da bağlar (R28). Onun gözyaşı dökmesine sebep olur (G256/5). Sevgilinin yüzünü görmek isteyen kendisini görmemelidir (G275/5).

Bazı beyitlerde âşık ve sevgiliye bakışta vahdet-i vücudun yansımaları görülür. Vahdet sırrına mahrem olan âşıkla maşuku birbirinden ayırmaz (G1/4).

Sevgili ile âşık arasında geçenler mahremdir. Bunu açıklamak kişinin yüzünü karartır. Nitekim kalemin yüzünün kara olmasının sebebi de budur (K24/14). Sevgili ile âşığın buluşma saatleri kötü gözlerden uzak olmalıdır (G78/4).

Âşığın, şarap ve sevgiliye meyli vardır (G218/7, MKT1/5). Âşık, sarhoş olup sevgilinin eteğini küstahça tutabilmek için şaraba bu kadar düşkündür (G58/6). Şair, zaman zaman şarap ve sevgiliden geçer, bunlara tövbe eder. Güzellerin yüzüne bakmanın günah olduğunu düşünür (G293/4). Şarap ve sevgili zevkinin terk edilmesini tavsiye eder (G293/7, G294/1). Ancak bu tövbeden pişman olur (G154/6). Şarabı ve sevgiliyi terk edemez (R51). Şarabı ve sevgiliyi terk etmek devasız bir hastalıktır (R25). Ona göre güzellere duyulan aşk tövbe edilmesi gereken bir durum değildir (R45). Aşkın cehenneme gidiş sebebi olduğunu söyleyenler yanılıyorlardır (G159/2). Cennet için şarap ve sevgiliyi terk etmek anlamsızdır çünkü cennette de bunlar vardır (R44).

Âşığın kıblesi sevgilinin kaşıdır (G21/6). O, tek sevgiliye gönlünü bağlamalı ve başkalarından ilgisini kesmelidir (G123/7). Onun dışında yâdında olan her şeyi unutmalıdır (G41/6). Âşık, canı için cananı değil, cananı için canını seven kişidir (G74/1). Kendi canı için cananını seven can verse de sevgiliye ulaşamaz (G257/7).

Sevgili, çok seyrek olmakla beraber âşığa merhamet gösterir, onun gönlünü cem etmeye gelir (G157/4).

Diğer Kullanımlar

Şair bazı davranışları sevgiliye yakıştıramaz. Onun geceleri dışarı çıkması kınanma sebebi olur (G8/5). Âşığın sevgilinin suretini, adını halka yaymasını doğru bulmaz. Ona göre sevgilinin adı her türlü kınamadan korunmalıdır (G127/3).

Oruç tutmak sevgiliyi zayıflatır, bir hayal hâline getirir. Zaten âşık için sevgiliyi görmek hayal gibidir (G168/3). Sevgiliye ulaşamayan âşık onun hayali ile teselli bulur (G94/3). Tabiattaki diğer varlıklardan sevgili ile ilgili bilgi almaya çalışır. Sabah rüzgârı âşığa sevgiliden haber getirir ki bu âşık için büyük mutluluk sebebidir (G157/1).

3.3.6.1.1. Sevgilinin Uzuvları

3.3.6.1.1.1. Ağız

Sevgilinin ağzı; şekli, küçüklüğü, tadı, hayat bahşediciliği gibi yönlerden ele alınır. Sevgilinin ağzı inci gibi dişleri muhafaza etmesi ve değerli sözlerin kaynağı

olması bakımından sandığa (G66/3, G102/4, G178/4, MSMT4/1, R26); kapalı olması, kırmızı olması ve küçüklüğü dolayısı ile goncaya (K5/3, G70/4, G77/1, G128/5, G182/6, G236/3, MSMT2/IV/3); güldüğünde aldığı şekil bakımından güle; küçüklüğü ve şekli bakımından mim harfine (K24/4) benzetilir.

Ağzın Yokluğu

Divanda ağızla ilgili en çok vurgulanan husus yokluğudur (G108/2, G127/1, G183/2). Sevgilinin ağzı yok gibidir ya da çok küçüktür. Yok olan ağızdan sözler çıkmasına şaşılır (K4/12, G116/1). Bu sebeple o sırdır. Hiç kimse onun ağzının sırrını bilmez (G215/5, G261/6). O, Allah'tan başka kimsenin bilmediği gayp sırrıdır (G261/6). Söz, sevgilinin ağzının sırrını açığa çıkarır (G116/1, G178/4). Sevgilinin hayat veren sözleri ile ağzının sırrına ermek olmaz. Ağız yokken söz var olduğundan bu durum vahye benzer (G136/3). Sabah rüzgârı, sevgilinin ağzını açıp sırrını yaymak ister (K5/3). Sevgilinin ağzının sırrını bilmek çok zordur (G127/1). Âşık, sevgilinin ağzının sırrını keşfetmek ister ancak bunun için kendi varlığını da yok etmesi gerekir (G212/2). Âşık, varını sevgilinin ağzını düşünerek yok eder (G48/4). Sevgilinin ağzı âşığın derdine dermandır; ancak sevgilinin ağzı olmadığı için âşığın derdinin dermanı da yoktur (G159/1).

Diğer Kullanımlar

Ağız ve dudak, âşığın kavuşma arzusunu ifade eder (G113/5, G183/2). Ağzın gizliliği, küçüklüğü ve yokluğu onun bulunmasının ve elde edilmesinin güçlüğünü gösterir. Sevgilinin dudağının arzusu can yakıcıdır (G179/1). Âşığı sevgilinin ağzının hayreti, gizlenmesi ve açıklanması mümkün olmayan bir derde salar (G287/7). Âşığın derdinin devası sevgilinin ağzıdır (MSMT4/1).

Sevgilinin ağzı dar ve naziktir. Bu sebeple konuşurken söz ağzını incitir (G136/2).

Sevgilinin ağzından gülüp açılmak beklenmez. O, maddenin bölünemeyen en küçük parçası gibidir/cüz-i la-yetecezzadır (G147/3).

Sevgilinin dudağındaki ben ağzının sandığını gizler (G66/3). Sevgilinin dudağının sandığı perilerin itaat etmesini sağlayan Süleyman'ın mührü gibidir (G102/4).

3.3.6.1.1.2. Alın

Alın sevgili ile ilgili bir güzellik unsuru olarak değerlendirilmez. Sevgilinin/memduhun eşiğine alın sürmek ve secde etmek bağlamlarında ele alınır (K9/27, G76/1).

3.3.6.1.1.3. Ayak/Sak/Sa'id

Divanda sevgilinin ayağı, genellikle müstakil bir güzellik unsuru olarak ele alınıp teşbih ve mecazlara konu edilmez. Sevgilinin bahçeyi ziyareti münasebeti ile sevgilinin ayağının latif olduğu ifade edilir (MSMT4/4). Ayak kelimesinin kadeh anlamından da faydalanan şair, tevriyeli bir anlatımı tercih eder. Ayak daha çok bir takım deyimler ve tabirler içinde memduhla, sevgiliyle, âşıkla, badeyle vb. ilişkili olarak ele alınır. Ayak kelimesinin içinde kullanıldığı deyim ve tabirler şunlardır:

Ayağa düşmek (K2/17, K3/14, K16/10, K16/24, G25/6, G203/2, G248/7, G288/5), ayak basmak (K2/18, K14/VI/7, K15/1, K16/16, K19/19, K20/16, G81/7, G250/1, G260/2, MSMT4/3), ayak toprağı (K3/23, K14/IV/6, K22/17, K33/33, K35/14, K40/19, G31/3, G47/1, G71/1, G189/1, G281/6, G291/2, MSMT2/V/4, MSMT11/7, MKT5/3, R13), ayak toprağını yerden almak (K5/8), ayak toprağına yüz sürmek (G163/3), ayağından asmak (K8/24), bir ayak üzre durmak (K8/52), ayağa durguzmak (K16/4), ayağa durmak (K18/9), ayağına [bir şey] nisar etmek (K18/16), baştan ayak edip yürümek (K24/36), ayak kesmek (K25/4, K33/12, G204/2, G277/3), ayak çekmek (G33/1, G41/7, G119/2, G142/7, G215/7, G231/2), ayağa salmak (K25/40, G233/7, G274/5, MKT38/1), ayaktan salmak (G27/7, G164/7), ayaklardan götürmek (G17/3), biser ü pa olmak (K1/91, K38/1, G51/3, G261/3), ayağa baş koymak (G91/3), ayağın baş olması (G131/3), ayağı bağlı olmak (K39/28, G35/1, G139/4, G271/5, MSMT10/3, R69), [birinin] ayağını bağlamak [G233/5], [birşeyi birinin] ayağına revan etmek (G179/4), [birinin/bir şeyin] ayağına revan su dökmek (G200/9), [birinin] ayağını öpmek (K19/42, K21/27-28, G121/1, G145/4, G188/1, G200/4, G275/1), ayağa düşüp başa çıkmak (G234/6), [bir şeyi] ayağa urmak (G257/3), ayağın başa yetmesi (G294/2), ayağına [bir şey] ermek (MSMT4/3), ayağa bırakmak (MKT40/2), [bir yere] ayağın yetmesi (K33/42), kadem-i sabit (K25/34), kadem-i itibar (G3/3).

Sevgilinin ayak toprağı âşığın gözüne sürme olur (G104/2). Sevgilinin ayağını öpmek öpene şeref ve üstünlük verir (G200/4). Âşık, sevgilinin ayağına

düşüp yüzünü onun ayak toprağına sürer. Memduhun/sevgilinin ayağı uğurlu ve bereketlidir (K19/16), muhteremdir (K40/17). Sevgili bir adımı ile binlerce ölmüşü diriltir (G244/6).

Sak/baldır bir bentte sevgilinin diğer güzellik unsurları ile birlikte zikredilir. Gümüş sak üzere kızıl halhallar olduğu ifade edilir (MSMT9/4).

Kolun dirsekten bileğe kadar yerinin adı olan sa'id birkaç beyitte memduh ve sevgili ile bağlantılı olarak zikredilir. Nizam icadının kuvveti memduhun adalet kolundadır (K33/19). Şair, sevgilinin sa'idinin zevkiyle âlemi terk etmiştir (G68/5).

3.3.6.1.1.4. Ayva Tüyleri/Hat

Sevgilinin/memduhun ayva tüyleri önemli bir güzellik unsuru olarak divanda yer alır (G215/4, G283/6). Ayva tüyleri genellikle ben, saç ve yüzle birlikte zikredilir. Sevgilinin yüzüne güzellik katar (K12/19). "Hat" kelimesinin yazı ve ayva tüyü anlamı çoğu zaman birlikte çağrıştırılır. Ayva tüyleri divanda koku, şekil ve renk bakımlarından işlenir.

Sevgilinin ayva tüyleri latiftir ve sevgiliye letafet verir (K1/52, K27/2, K30/3).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Ayva tüyleri, koku bakımından misk (K15/2, K30/7, MKT32/1, R43), amber (K30/2, G116/4), reyhan (G45/1) ile birlikte ele alınır.

Ayva tüyleri şekil ve miktar bakımından yazıya (K3/6, K24/1, K24/5, K30/1, G63/1, G104/1, G118/6, G143/3, G146/1, G242/2, G244/3, G251/4, G280/7, R43), bahçedeki yeşilliklere (K4/11, K5/1, K27/2, K30/3, K30/8, G288/1), reyhana (G45/1), aynanın üzerindeki pasa/toza (G22/3, G243/4, G247/6), karıncaya (G115/1), çocuğa (G248/2), askere (G249/4, G282/1), perdeye (MKT32/1) benzetilir.

Rengi

Ayva tüylerinin rengi siyahtır (K30/1, G63/1, G104/1). Kokusu ve rengi bakımından misk ve reyhanla, şekli ve rengi bakımından yazı ve pas ile ilişkilendirilir. Misk hem siyah renklidir hem de güzel kokuludur. Kalem, sevgilinin ayva tüyleri gibi misk yağdırır (K24/1).

Âşık ve Sevgilinin Ayva Tüyleri

Şair, sevgili/memduhun yüzünün ve ayva tüylerinin hayalini kurar (K13/1). Sevgilinin ayva tüylerinin hayali ile dolu olmayanın bir eksiği vardır (G251/4). Sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin zevki âşığın gönül çiçeğinin açmasına sebep olur (K30/6). Âşık, sevgilinin ayva tüylerine karşı şevk duyar (G143/3). Âşığın gözyaşları, sevgilinin ayva tüylerine karşı duyduğu isteği arttırır (G9/4). Felek, âşığın gönlüne kanlar yutturarak sevgilinin ayva tüylerinin zevkini salar (G22/6). Çene çukurunun kenarındaki ayva tüyleri o zindana düşenlerin kurtuluşu olmadığının göstergesidir (G39/3). Âşık, sevgilinin ayva tüylerinin üzerindeki kaşının kıvrımlarının sarhoşudur (G67/2). Sevgilinin ayva tüylerinin devrinde, âşığın kirpikleri dert ve gamının şerhini, kırmızı gözyaşı ile sarı yüzü üzerine yazar (G118/6). Sevgilinin ayva tüyleri can için afettir (G150/4). Âşığa dert ve bela verir (G284/4). Sevgilinin yüzündeki ben âşığın canını almak isterken ayva tüyleri buna engel olmaya çalışır fakat sevgili onun engel olmasına izin vermez (G165/5). Âşık, sevgilinin dudağının etrafındaki ayva tüylerine güvenmez; çünkü yeni imana gelmiş kâfire güven olmaz (G249/3). Sevgilinin ayva tüyleri gönül ehlini bağlar (G249/4). Sevgili, âşığı ayva tüylerine esir eder (G266/6).

Diğer Kullanımlar

Sevgilinin yüzünde ayva tüylerini gören felek kıskançlıktan, yüzeyi sade olan güneşi taşa çalar (G224/6). Ayva tüyleri olan bir yüz tüysüze göre daha güzel kabul edilir. Âşık, sevgilinin ayva tüylerini izlemekten büyük zevk alır (G242/2).

Zatının levhasına hakikat hattını yazmak isteyen, gül yüzlülerin ayva tüylerini göz önünde bulundurup meşk etmelidir (G244/3).

Sevgilinin saçı, ayva tüylerine sitem dersi verir. İçi kara olan saçın içi sade olan ayva tüylerini eğitmesi âşık tarafından güzel karşılanmaz (G248/2).

Sevgililerin yüzüne ve ayva tüylerine bakmak günah üzerine günahtır (G293/4).

3.3.6.1.1.5. Ben

Sevgilinin yüzündeki küçük, yuvarlak ve siyah (G15/2, G71/2) renkli benler önemli bir güzellik unsuru olarak divanda ele alınır (K12/19, K12/24, G242/2). Siyahlığı münasebeti ile Hint, Habeş (K9/35, K12/24, G51/4, G66/3) ve kara (G71/2) ile; kokusu ve rengi bakımından amber (K9/35), misk (K30/8, G149/5) ile;

yuvarlaklığı ve rengi bakımından yara (G270/4, G282/6), göz bebeği (G22/3, G242/6, G267/4), göz karası (G289/1) ve nokta (G119/4, G242/1, G243/2) ile ilişkilendirilir. Ben, çene çukurunda (K9/35), dudakta (G66/3, G179/2), kaşta (G242/1) ve yüzde (MKT33/3) bulunur.

Hal kelimesinin durum ve ben anlamı birlikte çağrıştırılacak şekilde kullanılır (K14/V/2, G242/6, MKT33/3). Sevgilinin hâli (beni), âşığın hâlini saçı gibi perişan kılar (G149/1).

Âşık, sevgilinin beninin hayalini kurar, onu anarak acılar çeker, gözyaşları döker (G267/4, G270/4, G283/6). Sevgilinin saçından ve beninden ayrı olmak âşığın zamanını karartır (MSMT1/III/3). Âşık, sevgilinin benine başını feda eder (G15/2). Sevgilinin yüzü ayna onun üzerindeki ben ve ayva tüyleri de âşığın o aynaya yansıyan göz bebeği ve kirpikleridir (G22/3). Âşık sevgilinin beninden kâm almak ister (G51/4). Âşığın göz bebeği sevgilinin saçından ve beninden sürekli kan içer (G71/2). Sevgilinin dudağındaki ben onun ağzının sandığını gizler. Bu yönüyle ben bir hazinedar veya muhafızdır (G66/3). Sevgilinin beni âşığın canını almak ister (G165/5). Âşığı kendine esir eder (G266/6).

Sevgilinin yüzü ve beninin âşıktan gizlenmesi durumunda onun ahının dumanı, güneşi feleğin yüzüne bir ben yapacaktır (G166/5).

Sevgilinin boyu servi fidanı, kaşı o fidanın üzerindeki nun harfi; beni de miske benzeyen hilali üzerindeki nun harfinin noktası gibidir (G242/1).

3.3.6.1.1.6. Boy

Sevgilinin/memduhun boyu düzgün, uzun ve kusursuzdur. Sevgilinin boyu; hareketi, edası, salınması, yürüyüşü gibi bakımlardan ele alınır (G98/1, MSMT4/1). Sevgilinin boyu âşık için bela, gam, gözyaşı ve acı sebebidir (G277/3, G283/6,). Âşığı belalara salar (G283/5), onu helak eder (G288/5).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Şair sevgilinin/memduhun boyu ile ilgili mevzun (K1/51, G13/3, G39/3), dilkeş (K21/18), dilcuy (K23/2), dilruba (MSMT4/1), nezaket (K1/51), şive (G63/7), sehi-kad (G209/5), endam (G200/10), cilve (R23), hoş-reftar (G230/3), ser-bülend (MSMT4/1), itidal üzere olmak (G242/7) gibi sıfat ve tabirler kullanılır.

Sevgilinin boyu serviye (K23/2, K30/8, G13/3, G16/6, G46/1, G50/3, G63/7, G76/3, G95/6, G98/1, G149/2, G152/4, G171/5, G182/6, G198/1, G200/10, G211/2,

G230/3, G242/1, G245/6, G277/3, G286/1, G291/1, G293/2, MSMT4/1, MSMT4/3, MSMT4/5, R23, R69), şimşada (G50/3, G63/7, G194/6, G202/2, MSMT7/1), fidana (K15/30, G76/3), hurma ağacına (G80/3, G194/6), tubaya (MSMT7/2), muma (K2/15, K5/9, G80/5, G139/5, G144/4), elife (K24/4, G39/2, G242/7), asaya (G255/2) benzetilir. Şair, sevgilinin boyunu benzetildiği varlıklardan daha güzel ve üstün bulur (G50/3, G80/3, G80/5, G144/4, G171/5, G240/4). Tarikat ehlinin usulünü bilmediği için servinin başı sevgilinin hizmeti için eğilmez (G278/1).

Mum, sevgilinin boyu ile iddialaştığı için sabah rüzgârı onun başına kasteder (K5/9). Âşık, serviye meyletmez çünkü sevgilinin düzgün boyu ondan güzeldir (G13/3). Sevgilinin boyu hareket ettiği ve yürüdüğü için servi (G16/6, R69) ve eliften (G39/2) üstündür. Bahçıvan sevgilinin boyunun şivesini görse servinin itidaline inancını kaybeder (G63/7). Can, sevgilinin boyunu seyretmeye yönelse; âşığın gözyaşları göz penceresini tutar (G70/6). Âşığın canı sevgilinin boyunu, gönlü de yüzünü arzular (G139/5). Sevgilinin boyunun yansıdığı aynanın dairesini gören, Hz. Peygamberin parmağı ile ikiye ayrılmış ay olduğunu söyler (G146/2). Sevgilinin boyunun şevki âşığın iki gözünden gözyaşlarının akmasına sebep olur; bu hâliyle sevgilinin boyu denizi ikiye yaran asa gibidir (G255/2).

Gözyaşı ve Sevgilinin Boyu

Servi su içinde bulunduğu için gözyaşı ve sevgilinin boyu birlikte zikredilir (R19). Âşık, servi boylu sevgilinin ayağına gözyaşlarını akıtır (G293/2). Âşık, sevgilinin boyunu ister şimşada yönelmez. Çünkü sevgilinin boyundan bela meyvesi devşirir, oysa şimşadın meyvesi yoktur (G194/6). Âşık, sevgilinin boyundan ayrı o kadar çok gözyaşı döker ki bin serviyi, sel suları ile yürütür (G198/1). Sevgilinin hareket etmesi, yürümesi bela tufanı seline [gözyaşı] sebep olur (G209/5).

Fitne, Kıyamet ve Sevgilinin Boyu

Fitnelerin artması kıyamet alametlerindendir. Sevgilinin boyu fitne sebebi olduğu için kıyametle ilişkilendirilir. Ayrıca kamet, kıyam gibi kelimelerle boy arasındaki ilişki boy ile kıyametin, mahşerin ve haşrin alakalandırılmasına neden olur (G81/1, G211/3, G286/1). Mahşer günü insanlar yeniden dirilip ayağa kalkacaklardır.

Dünyada meydana gelen fitnelerin sebebi sevgilinin boyudur (G46/1, G232/5). Sevgilinin boyu fitnelere sebep olduğu için sürekli kıyamet alametlerini

gösterir (G67/3). Haşrin delillerini kayim eder (G67/3). Sevgilinin boyu ahir zaman fitnesidir (G232/5).

Diğer Kullanımlar

Âşık, sevgilinin boyunun gölgesinin başından eksik olmamasını ister (G227/1, G291/1). Öldüğünde kabrine o servi boylunun gölgesinin düşmesini arzular (G211/2, MSMT4/1). Bu gölgenin altında olmak ona iyi talih getirir. Sevgilinin gölgesi üzerinden kalkan âşığın talihi tersine döner (G149/2).

Sevgilinin boyu, âşığın irade ve kararını elinden alır. Onu gören âşık, sabrını kaybeder (R76).

Şair, memduhun/sevgilinin boyunun, gam/bela/mihnet meyvesi/ağırlığı altında bükülmemesini ister (K15/30, G227/1).

3.3.6.1.1.7. Çene

Fuzûlî divanında çene daha çok çukuru dolayısı ile ele alınır. Âşıklar o çukura düşerler ve içinden çıkamazlar. Güzellerin çenesine bakan gaflet ile çene çukuruna düşer (G240/6). Gönlünü sevgilinin çene çukurunda göreceğini düşünen âşık, sevgilinin çene çukurunu gönlünde görür olmuştur (G285/3). Onu hayal etmekten kendini alamaz.

Âşıklar için bir zindan olarak hayal edilir. Gam, mihnet, zindanıdır (G35/6). Bu zindanın esirinin kurtuluş ümidi yoktur (G39/3).

Çene ve kadeh arasında şekil bakımından ilgi kurulur. Burada doğrudan bir benzetmeden çok çağrışımla hissettirme vardır. Sevgilinin çenesinin âşığın muradının kadehini baş aşağı ettiği ifade edilir (G290/1).

Sevgilinin boyu hurma fidanı, çene elması da onun meyvesidir. Hiçbir hurma fidanı onun kadar güzel bir meyve veremez (G80/3).

Şair, memduhun seferi ve başarılarını anlatırken, Hint ve Habeş'in ülke güzelinin çene çukurunda amber renkli bir ben olmasının vaktinin geldiğini ifade eder (K9/35).

Ben, ayva tüyleri ve saçla birlikte zikredilir.

3.3.6.1.1.8. Bel

Bel, divanda inceliği ve kemer tarafından sarılması dışında bazı tabirler içinde kullanılır. Sevgilinin beli o kadar incedir ki yok hükmündedir. Kemer, sevgilinin belini kucaklar bu da âşığın kıskanmasına sebep olur.

Sevgilinin beli kıl kadar incedir. Bu incelik sebebi ile yok kabul edilir. Yok olması bakımından dudakla/ağızla benzerlik taşır. Âşık, ne sevgilinin dudağından ne de belinden eser görmez (G108/2). Medresede sevgilinin kıl gibi ince belinin incelenmesi dekayıktan ortaya meselelerin salınmasına sebep olur (G46/2). Onun beli ortada olmadığı halde hançerin nasıl belinde mekân tuttuğu anlaşılamaz (K4/12). Şair, sevgilinin belinin fikri ile kıl gibi olmuş ancak o sırra erişememiştir (G54/7). Sevgilinin beli görünüş bakımından kıl gibi olmasına karşılık âşığa cevr ederken bir ejderhaya döner. Felek, bir kılı büyü ile ejder edip âşığa sevgilinin kıl gibi ince belinin cevrini çektirir (G229/2).

Altın kemer sevgilinin belini küstahça kucaklar (G58/1). Altın, kemerle sevgilinin belini kucaklar; bu saadete altın gücü ile ulaşmıştır (K4/9).

Bel, bunların dışında hizmete bel bağlamak (K24/30, K36/4), ihrama bel bağlamak (G127/4), beline zünnar bağlamak (G127/4), belinden zünnar açmak (K28/38) gibi tabirler içinde geçer

3.3.6.1.1.9. Diş

Sevgilinin dişi beyazlığı, güzelliği ve değeri bakımından inciye benzetilir. Sevgilinin dişleri için inci anlamına gelen lü'lü, dür, güher ifadeleri kullanılır. Şair, sevgilinin dişini inciden üstün tutar. Onun dişleri inciyi kıskandıracak niteliktedir.

Sabah rüzgârı denize sevgilinin inci dişlerinin özelliklerini söyler; sadef içindeki dür-i galtan ona kulak tutar (G22/3). Deniz, sevgilinin inci gibi dişlerinin sözünü işitmek istediği için onun kulağı daima sahildedir (G277/4). Deniz bulduğu incileri beğenmez yazıya bırakır; galiba onun hedefi sevgilinin dişi gibi bir inci elde etmektir (G81/3). Sevgilinin dişinin incisinin özellikleri ağızdan ağza düşmüş, bunu işiten deniz kendi incisini çöle atmıştır (G272/4).

3.3.6.1.1.10. Dudak

Divanda dudak renk ve tat bakımından ele alınır. Dudağın rengi kırmızıdır bu sebeple kırmızı, değerli veya lezzetli varlıklarla ilişkilendirilir. Sevgilinin dudağı güzel ve şirindir (K1/51).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Dudak; şarap (K1/51, K3/9, G9/5, G198/4, G254/4), kadeh (G246/6), la'l (K8/12, K11/VII/2, K24/2, G14/7, G15/1, G16/5, G16/9), gül (K8/12), gül yaprağı (G80/2), gonca (G16/5, G201/7, G276/6, G293/3), zülal (G176/2), kan (G176/2),

dürc (G239/1), hokka (G284/5), kevser (MSMT7/2) gibi varlıklarla benzerlik ilgisi içinde kullanılır. Sevgilinin dudağı naziklik, letafet bakımından goncadan üstündür (G50/6, G80/1, G136/5). Onun dudağı, şarap renklidir (G104/4). Gül yaprağı sevgilinin dudağına âşıktır (G145/1).

Gonca ve Dudak

Gonca sevgilinin dudağı ile güzellik konusunda iddialaşır; ancak gonca dilsizken sevgilinin dudağı inci gibi lafızlar saçmaktadır. Goncanın sevgilinin dudağı ile iddialaşabilmesi için öncelikle konuşma becerisine sahip olması gerekir (R10).

La'l ve Dudak

La'l, istiare yolu ile doğrudan dudak yerine zikredilir (G25/6, G33/3, G227/2). Divanda dudak anlamına gelen "leb"den çok "la'l" kelimesi sevgilinin dudağı için kullanılır. Hem renginin kırmızı olması hem de değerinin yüksekliği bu kullanımda etkili olmuştur denebilir. Sevgilinin dudağı la'l hazinesidir (K30/4). Sevgilinin dudağı güldüğü, şirin olduğu ve şeker saçtığı için Bedahşan la'linden daha üstündür (R70).

Su ve Dudak

Dudak ve su arasında ilgiler kurulur (G176/2). Âşık, sevgilinin dudağına susamıştır. Âşık, sevgilinin dudağını arzularken zâhitler kevseri istemektedirler; çünkü meste mey, ayığa da su içmek hoş gelir (K3/9). Sevgilinin dudağı âşıklar için can ve ölümsüzlük kaynağıdır (G22/1). Hızır'ın kalemine hayat suyu karanlıklardan mürekkep verse o, yine de sevgilinin dudaklarının özelliğini bütün ömrünce yazamaz (G43/2). Hızır, hayat suyunu; âşık, sevgilinin dudağını sever (G74/2).

Şifa Olması Bakımından Dudak

Sevgilinin dudağı âşığın dertlerinin devasıdır. Dudak, âşığın çektiği acıları dindiren bir ilaç olarak değerlendirilir (G9/5). Sevgilinin tatlı gülüşlü dudağından hasta gönüller şifa umar (G217/1).

Tat Bakımından Dutak

Divanda dudak için tatla ilgili sıfat ve tabirlere yer verilir. Sevgilinin dudağı şirindir (G87/6, G186/2, G202/5, G220/4), tatlıdır (G36/1). Şeker saçar (G90/4). Onun dudağı şerbet (G22/1, G91/2), şarap (G25/6), şeker (G108/6), bal (G182/3, G246/6) gibi tatlı içecek ve gıdalara benzer. La'l, sevgilinin dudağını kıskandığı için şaraba dönüşür (G30/5). Sevgilinin dudağı şaraptan üstündür (G33/3, G198/4).

Sevgilinin dudağını kıskanmak şarabın tadını acılaştırır (G163/1). Âşık, sevgilinin şarap renkli dudağının zevki ile hayretler içinde kalmıştır (G254/4). Âşığın gönlü sevgilinin dudağından damla damla kan içer. Sevgilinin dudağı şeker, kan damlası da şaraptır (G108/6). Gül yaprağında nezaket ve renk olmasına rağmen o sevgilinin ruhu besleyen dudağı gibi şirin değildir (G171/2). Sevgilinin bal dudaklarının arzusuyla âşığın ah okları taşları deler; böylece onun hüzün evi arı kovanına benzer (G182/3). Sevgilinin bal dudağının sözü veya onun konuşması şeker gibi lezzetlidir; hiçbir şeker onun kadar lezzetli değildir (R26).

Hayat Kaynağı Olması Bakımından Dudak

Sevgilinin dudağı hayat ve feyiz kaynağıdır (G45/5, G136/1, G152/3, G261/5, G281/5). Âşıklar, onun dudağından hayat bulur. Bu bakımdan âb-ı hayat ve Hz. İsa ile kıyaslanır (G109/2, G216/5, G261/5, G281/5, R15). Hz. İsa'nın dudağı can vermekten söz etmeden önce sevgilinin dudağı konuşup can bağışlar (G109/2). Sevgilinin dudağının mucizesi, Mesih'in yeryüzünden gitmesine sebep olmuştur (G255/1). Kutsal ruhların sahih nakli ile sevgilinin la'l dudağının mucizesi Hz. İsa'ya ulaşmıştır (G288/2). Bin hayat suyu sevgilinin dudağını isteyerek can verir; yüz Hızır ve İsa onun feyzine susamıştır (G152/3). Fuzûlî, sevgilinin dudağını hayat suyuna benzettiği için eleştirilir; çünkü sevgilinin dudağı ondan üstündür (G176/6, G281/5). Sevgilinin dudağı konuşmaya başladığında gonca halkını diriltir (G239/1).

Küçüklüğü Bakımından Dudak

Sevgilinin dudağı çok küçüktür, âdeta yok hükmündedir. Dudak ve yokluk bildiren kelimelerle birlikte kullanılır (G14/7). Sevgilinin hokka dudağının sözü yokluk uykusunun efsanesidir (G284/5). Âşık, sevgilinin dudağının hayali ile yokluk yolunu gözler (G14/7). Sevgilinin dudağı bir sırdır, gizlidir. Divanda sır ve gizlilik ifade eden tabirlerle birlikte kullanılır. Onun dudağının sırrını ancak bu sırra vakıf olan birisi bilebilir ki o da şairdir (G100/2). Âşık, sevgilinin dudağının gamını canı içinde gizler (G245/3). Sevgilinin ruhu besleyen dudaklarının sırrından âşık gafildir (G247/6). Sevgilinin altın tuğu dil çekip sevgilinin dudağından haber verir; küpe de o söz için kulak tutar (MSMT9/2).

Sevgilinin Dudağını Zikretmek

Onun dudağını zikretmek bir tür tılsım veya büyüdür. Âşık, sevgilinin dudağını zikrettiğinde onun canı çıkar; aynı lafzı tekrar edince vücudu yeniden can

bulur (G48/1). Sabah, sevgilinin dudağının zikrini tekrar ettiği için sabah vakti ölüleri diriltmektedir (G55/3). Âşığın canı, sihir ile yılan tutan kişi gibi, sevgilinin dudağını zikrederek zülfüne ulaşır (G70/3). Sevgilinin dudağını zikretmek âşığın deliliğini gideren bir büyüdür (G87/1). Âşık, sarhoş olup sevgilinin dudağının zevkini zikreder; bu şekilde şaraba düşkün olanların küfrünü halka gösterir (G198/4).

Konuşma ve Dudak

Sevgilinin dudağı yok gibi olduğundan konuştuğu da pek görülmez. Onun konuşması mucize gibi olağanüstü bir durumdur (G153/4). Sevgilinin dudağı âşıkların sorusuna cevap vermez (G11/3). Sevgili konuştuğunda acı konuşur (G202/5). Sevgilinin dudağı acı sözsüz olmaz (G91/2). Sevgilinin dudağı çabuk konuşmaz; çünkü lafız onun dudağından ayrılmakta zorlanır (G136/). Âşık, lafzın sevgilinin dudağına kavuşmasını kıskandığı için hâlinin sorulmasını istemez (G136/6). Sevgilinin acı sözleri âşığın canını alır (G202/5). Âşık, sevgiliye karşı öylesine büyük özlem içindedir ki habercilerin getirdiği sözler onu tatmin etmez; o, doğrudan sevgilinin kendi dudaklarından sözler duymayı arzular (G230/2). Sevgilinin gülen dudağının açılıp konuşmaya başlaması âşığı mutlu eder (MSMT4/1). Âşığın canı sevgilinin dudağı ve konuşması karşısında hayran olur (MSMT4/6).

Sevgilinin lafzı inciye benzetildiği için dudağı inci saçıcı olarak hayal edilir (K8/12, K24/2, G15/1, G35/1, G50/6, G79/3, G80/2, G136/5, G153/4). Sevgilinin dudaklarından büyük inciler saçılır (G15/3). Sevgilinin dudağı gibi la'l, lafzı gibi de inci yoktur (G60/1). Sevgilinin can veren dudağı sandık, lafız incidir. Âşık, bu sandıktan sürekli inciler dökülmesini arzular (G136/1).

Hadis ve Dudak

Söz ve haber anlamına gelen hadîs ile dudak arasında bağlantı kurulur. Hadîs, özel olarak Hz. Peygamberin söz ve davranışları ile ilgili haberleri ifade eder. Şair, kelimenin her iki anlamını da birlikte kullanır. Âşıklar, sevgilinin dudağının özelliklerini açıklamak için ömürlerini harcarlar. Fuzûlî, sevgilinin dudağının özelliklerini açıkladığı için muhaddis unvanına layık görülür (G46/7). Her kitaba sevgilinin dudağının hadîsini yazarlar; zevk ehli onu can ipliği ile şirazeler (G96/1).

Dudak ve Gülmek

Sevgilinin dudağı güldüğünde âşığın gönlü açılır. Sevgilinin gülüşü tatlıdır (G62/4). Sevgilinin gülen dudaklarını seven, rezil olup şarap gibi insanların diline düşer (G74/6). Âşık, sevgilinin gülen dudakları için gözyaşları döker (G94/1).

Şair, insanların rağbet ettiği hâkimin özellikleri arasında gülen dudağı zikreder (K32/7).

Kan, Göz ve Dudak

Divanda âşığın ciğer kanı, kan ve göz dudakla ilişki içindedir. Sevgilinin dudağı la'l, âşığın ciğeri de madendir (G220/3). Sevgilinin dudağı ile ciğer kanının ve kanın aynı renkte olması onlara da değer katar. Âşık, sevgilinin dudağı için kan döker, kanlı gözyaşları akıtır. Âşığın ciğeri sevgilinin dudağının hayali ile parça parça olur (G69/5). Âşık, sevgilinin dudağını anıp efgan eder ve gözlerinden kanlar saçar (G84/1). Sevgilinin dudağından ayrılmak onun ciğerini kan (G150/7), sarı yüzünü de kanlı yaşlarla gül renkli yapar (G148/1). Âşığın gözyaşı saçan kirpikleri, sevgilinin dudağı ile aynı renkte olduğu için ciğer kanından bakışını kesmez (G196/6). Âşığın bağrının kanı, kirpik kalemi ile sürekli sevgilinin dudaklarının resmini göz beyazına çizer (G257/4). Sevgilinin dudaklarını anan her abid gözden kanlı yaş döker (G258/5). Sevgilinin dudaklarının yansıması âşığın gözyaşını şarap gibi lale renkli yapar (G290/1).

Âşık ve Dudak

Âşık, sevgilinin dudağını dişler ve kan akıtır (G40/2). Âşık, sevgilinin ağzı üzerinde dudağı istediği için sevgili onun kanını akıtmak ister (G113/5). Sevgilinin şarap renkli dudağı âşığın kanını içmek ister (G168/6). Âşık, ruhunun bekasını sevgilinin dudağının zülalinden bilmiş; bağrına basıp kana benzetmiştir (G176/2). Âşık, sevgilinin dudağına ulaşmanın mümkün olmadığını bilmediği için kara bağrını onun arzusuyla kan etmiştir (G179/2). Kadeh, döne döne sevgilinin şarap renkli dudaklarını öptüğü için âşığın gönlü kan olur (G276/6).Sevgilinin dudaklarının hevesi/arzusu âşığın bağrını kan eder (G16/9, G72/3).

Âşık sevgilinin gülen dudaklarına kavuşma arzusu içindedir (G201/7). Âşık, kendisini sevgilinin dudaklarına feda etmeye hazırdır (G15/1, G22/1). Sevgilinin dudağına ulaşmak için âşıkların canlarından geçmeyi göze almaları gerekir (G49/2).

Şarap ve Dudak

Sevgilinin dudağının devrinde zâhitler meyhane köşesini tutarlar (G89/6).

Görenler, sevgilinin şarap renkli dudağını iki satır edip her birini inci saçan gözlerine yazarlar (G104/4).

Diğer Kullanımlar

Sevgilinin saçı siyahlığı dolayısı ile küfürle dudağı da imanla bağlantılıdır. Onun saçının zaman içinde kâfir ettiğini dudağı bir anda Müslüman eder (R29).

Sevgilinin dudağı ben ve ayva tüyü ile birlikte zikredir. Sevgilinin dudağının üzerinde bulunan ben bir muhafızdır. Sevgilinin ağzı sandık, dişleri de incidir. Dudağın üzerindeki ben bu inciyi korumakla görevlidir (G6/3). Sevgilinin dudağının etrafındaki ayva tüylerine güven olmaz; çünkü onlar yeni imana gelmiş kâfirdir.

3.3.6.1.1.11. El

Divanda doğrudan doğruya sevgilinin elinden bahseden beyitlerin sayısı oldukça azdır. El genellikle kef-i tazarru (K1/65), kef-i bahr-i neval (K19/33), kef-i bazil (K32/7), kef-i hırs (MKT31), dest-i nale-i mazlum (K10/20), dest-i himmet (K15/15), dest-i sitem (K15/19), yed-i beyza (K33/19), taarruz eli (K6/6), cevr eli (K8/36), el açmak (K8/51), el çekmek (K13/22, G90/2, G141/6, G201/5), el tutup kaldırmak (K16/4), el öpmek (K16/23, G25/6, G275/1), elden ele gezdirmek (K24/18, G84/5), elin [bir şeye, bir yere] yetmesi (K26/2), el vermek (G33/4), [birinin] elini tutmak (G145/6, G164/7, G270/5, MSMT12/6), [birinin] elinden dad etmek/kılmak (G150/3, G218/3, MSMT7/3), nabza el basmak (G177/3), hasret eli (G178/1), elden sürülmek (G181/4), keseye el vurmak (G200/5), elinden geleni yapmak (G204/1), [birinin] elinin değmemesi (G212/3), ele fırsat düşmesi (G228/3), [bir şeye] el vurmak (G250/1, MSMT6/2), elden gitmek (G257/1, R76), elden bir şey gelmemek (G263/6), [bir şeyi] ele götürmek (G279/3), elden çıkmak (R71) gibi ifade, tabir ve tamlamalarda karşımıza çıkar. "Elinde, elimde, elde vb." kullanımlarda kelime bir şeye malik olmak, sahip olmak, uhdesinde bulundurmak, ulaşmış olmak anlamına gelir (K1/31, K1/86, K2/19, K4/14, K11/I/1). Divanda bu tür kullanım daha yaygındır. Memduhun eli inci saçıcıdır (K11/VII/3).

Sevgilinin eli kınalıdır, kınadan lale renklidir (MSMT9/5). Âşık, sevgilinin/memduhun elini öpme arzusu taşır (K3/13). Sevgili elinde şarap kadehi tutar (G30/5). Sevgili gezintiye çıktığında eteğini eline alır (G218/1). Âşığın

sinesindeki kanlı yaraları sevgili kendi eliyle meydana getirmiştir (G277/1). Hamamda tas sevgilinin elini öptüğü için âşığın kara bağrı kıskançlıktan su olur (G200/7). Sevgili eline cefa kılıcını alıp âşıkları öldürür (MSMT8/5).

Âşığın varlığının resmini çizen, elinde şarap kadehi ile birlikte çizmiştir (G188/5). Âşığın amacı sevgilinin elinde ölmektir (G172/7). Âşıkların eli sevgilinin eteğinde (G90/3) veya kendi parçalanmış yakalarındadır (R68).

Parmak

Divanda içinde parmak geçen beyitler umumiyetle Hz. Peygamberle ilgilidir. Hz. Peygamber, parmağından ashabına su vermiştir (K2/16, K3/20). Bu mucizeyi duyanlar hayret ile parmaklarını dişlerler (K3/20). Gökyüzündeki yeni aydır ya da asuman parmak kaldırıp Hz. Peygambere iman etmiştir (G6/8). Sevgilinin boyunun yansıdığı aynanın dairesini görenler Hz. Peygamberin parmağı ile ikiye ayrılmış dolunay derler (G146/2).

3.3.6.1.1.12. Gamze

Sevgilinin en çok bahsedilen niteliklerinden biridir. Gamze; göz, kirpik ve kaş ile birlikte ele alınır. Gamze nazlıdır (G12/6), mesttir (G112/5).

Acımasızlığı ve Zulmü

Gamze acımasız, kana susamış, hunhar bir zalim ve katil olarak tasvir edilir (G15/4, G36/3, G112/5, G235/7, G267/6, G283/4, G294/3). Bazen sevgilinin gamzesi bazen de gözü âşığın kanını içmek ister (G234/5). Değişik anlamlar yüklenen yan bakış daima âşıka acı verir, onun canını alır (K4/5, G125/6). Bununla beraber âşık onu talep eder (G227/2). Gözünü nazar ehlinin canını almak için görevlendiren sevgili gamzenin nazından sebepler hazırlar (G12/6). Gönül, sevgilinin gamzesine can vermelidir; âşığın gönlü beslemesinin asıl sebebi de budur (G79/6). Sevgilinin gamzesinin hayali ile âşığın rahatı kaçar (K4/7). Sevgili çok baktığının gamze ile bağrını ezer (G83/6). Gamze göze görünmeden sürekli kanlar içer (G85/5). Âşığın gözü kan dökmekte (kan ağlamakta) mahirdir çünkü onun sevgilinin gamzesi gibi bir üstadı vardır (G88/2). Sevgilinin gamzesinden iltifat isteyenin tecerrüt kılıcı ile dünyadan alakasını kesmesi gerekir (G121/6). Şair, sevgilinin gamzesinden iltifat ister ancak kasabın kurbana iltifatı rahmet olmaz (G163/7). Âşık, parça parça olmuşken gamze, bayrağını çekip ona çare olmaz (G233/6).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Gamze, âşığa eziyet ettiği, onda yaralar meydana getirdiği ve ona acılar çektirdiği için ok, kılıç, hançer gibi savaş aletlerine benzetilir (G189/3). Sevgili gamze kılıcını çekip âşığın canını almaya niyetlenir (G10/6). Sevgilinin gamzesini seven canını kılıca vurmuş olur (G17/1). Gamze kılıcı öyle keskindir ki ecel celladı kan dökeceği zaman çabuk olsun diye gamze kılıcından yardım alır (G122/6). Gamze kılıcı âşıkları katleder (G137/1). Sevgili, âşıkların gönlünü yağmalamak için gamze kılıcı çeker (G167/2). Sevgilinin gamzesi sürekli kılıç çekip âşığın cismini söker, bağrını deler, kanını içer (G196/5).

Sadef, delinmemiş inci çıkarmasın diye sabah rüzgârı denize gamzenin hançerinin korkusunu salmıştır (G143/4). Âşık, sevgilinin gamze hançerine uğratmadığı için talihinden şikâyetçi olur (G226/6).

Âşığın sinesindeki yaralar gül, gamze de o gülün dikenidir (G107/2).

Sevgilinin kaşı mihrab, kirpikleri saf saf kıyama gelen cemaat, gamze de imâmdır (G181/2).

Gamze Oku

Gamze acı verici, kan dökücü bir oktur (G17/4, MSMT4/4, MSMT9/5). Âşığın hüzünlü canında sevgilinin gamze okundan yüz bin ızdırap vardır (MSMT9/4). Âşık, sevgilinin gamze oklarının sinesinden eksik olmamasını ister (G107/2). Âşık için gamze okları sevgilinin kendisine ihsanıdır (G155/2). Sevgili sadaka olarak âşıka gamze oklarını verir (G39/5). Nazar ehli nasıl parasını dilenciden esirgemezse, sevgilinin gözü de gamze oklarını âşıktan esirgemez (G110/1). Sevgili öyle bir okçudur ki gamze okuyla yıktığı avda ne yara ne de okun temreni görünür (G98/6). Sevgilinin gamze okundan canı korumak için, âşığın bedeni sığınak olamaz; cevşen hiç kimseyi kaza okundan koruyamaz (G110/3). Sevgilinin kâfir gözü âşığın ciğerinden gamze okunun temrenlerini çeker (G237/2). Sevgilinin gamzesi oktan daha tesirlidir (G246/5). Sevgilinin gamze oku âşığın bağrını delip kanını döker (G266/5).

Gamzenin Hedefi

Gamze, âşığın sinesini, ciğerini ve gönlünü hedefler, orada mekân tutar. Âşığın sinesi sevgilinin gamzesinin hayali ile doludur (G176/3). Sevgilinin gözü gamze kılıcı ile âşığın gönlünü yüz parça yapar (G292/4).

3.3.6.1.1.13. Göz

Göz, divanda yüzden sonra en çok zikredilen vücudun bölümlerindendir. Âşığın gözü, sevgilinin gözünden daha fazla ele alınır. Âşığın sürekli gözünün yaşlı olması, aşk acılarından dolayı kanlı yaşlar dökmesi, sevgilinin hayalinin âşığın gözünde olması gözün âşıkla ilgili kullanımının çerçevesini oluşturur.

Sevgilinin gözü nergise (G16/3, G91/7, G97/3, G195/2, G236/2), ahuya (G91/7), cellada (G18/6), cadıya (G290/5, G104/4) benzetilir.

Âşığın gönlü sevgilinin gözünün hastasıdır; devası da sevgilinin dudağıdır (G9/5).

Sevgilinin Gözünün Nitelikleri

Göz, kavgacıdır, savaşçıdır. Sevgilinin kaşları ile gözleri bir birine hançer çekip kavga eden iki sarhoş Türkmen gibidir (K4/6).

Sevgilinin gözü fitnecidir (MSMT7/1). Sevgilinin uyku mestliğinden uyanması durumunda fitneler ortaya çıkar (G48/2).

Sevgilinin gözünün özelliklerinden bir diğeri fettanlığıdır. Âşıklar onun fettan gözlerinin cevrini çekerler (G100/4).

Sevgilinin gözü kâfirdir (G237/2). Sevgilinin kâfir gözü mihrabın köşesini (sevgilinin kaşının köşesini) tutmuş dini yağmalar (G216/5); âşığın ciğerinden gamze oklarını çeker (G237/2).

Göz büyücü (MSMT7/1) olduğu için cadı gibidir (G105/1). Âşığın gönlü sevgilinin kirpiklerinin hançerini korkusuzca bağrına basar; galiba onun cadı gözleri kirpiklerine sihir öğretmiştir (G290).

Sevgilinin hilekar gözü âşığın gönlünü alır (MSMT8/4).

Sevgili şehla gözlüdür. Âşığın gönlü rüyasında sevgilinin şehla gözlerini görür (G280/1).

Sevgilinin gözü sürmeden karadır (MSMT9/5).

Acı Vermesi Bakımından

Sevgili ile ilgili kullanımda; gamze, göz, kirpik ve saçla beraber, âşığın çektiği acıların kaynağıdır denebilir. Sevgilinin gözü hunhardır, âşığın kanını içmek ister (MSMT7/1). Sevgilinin gözü, âşığa gamze oklarını sadaka olarak gönderir (G39/5). Başkaları sevgilinin gözünden merhamet bakışı bulurken âşığın nasibi gönül delen oklar olur (G68/2). Sevgilinin gözü gamze oklarını âşıktan esirgemez

(G110/1). Bazen gamze bazen de sevgilinin gözü âşığın kanını içmek ister (G234/5). Âşığa gelen bela oklarının sebebi ya sevgilinin kaşıdır ya da gözüdür (G278/7).

Sevgilinin gözü âşığın gönlünü gamze kılıcı ile yüz parça kılar (G292/4). Sevgilinin hunhar gözü âşığın zamanını aşk derdi ile karartır (G293/1).

Sevgilinin gözü her ne kadar âşığa acılar çektirse de âşık onsuz bir hayat düşünmek istemez (G227/2). Sevgilinin mest gözlerinin hayranıdır (G254/4). Âşığın gönlü, ayrılık gününde sevgilinin gözünün fikri ile yaralarını yakıp çerağ yapar (G262/4). Sevgilinin göz bebeğinin hayali âşığın gönlünü vatan tutar (G284/3).

Sevgilinin gözü âşıkların canını almak istediği için cellattır (G18/6). Sevgili, gözünü onların canını alması için tayin etmiştir (G12/6). Âşık sevgilinin gözünün celladından bir kılıç ile kendisine ihsanda bulunmasını talep eder (G18/6).

Sarhoş ve Mest Oluşu

Göz mest veya sarhoştur (K4/6, G294/3). Sevgilinin gözü ya şaraptan ya da uykudan dolayı sarhoş ve mesttir (G48/2, G100/4). Sarhoşluk ve mestliğin doğrudan göz için kullanılmadığı beyitlerde bile gözle sarhoşluk birlikte ele alınır (G9/5). Âşığın ciğer parçaları sevgilinin mest gözündeki hunhar gamzeye fedadır (G15/4).

Nergis ve Göz

Göz ile nergis arasında hastalık, mahmurluk, mestlik ve sarhoşluk üzerinden ilgi kurulur (G16/3, G97/3, G236/2, G293/1). Âşık, nergise baktığında sevgilinin hasta gözünü anıp inler (G195/2). Sevgilinin nergisinin (gözünün) fikri âşığın gözünde ve gönlünde gezer. Çünkü ahu otlu ve sulu yerde vatan tutar (G91/7).

3.3.6.1.1.14. Kaş

Kaş; göz, kirpik ve gamze ile birlikte ele alınır. Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan kaş âşığın gönlünü, canını almak için kurulmuş bir yaydır. Sevgilinin gözleri ile kaşları sürekli bir anlaşmazlık hâlindedir; bu yönü ile birbirine hançer çekmiş iki sarhoş Türkmen'e benzerler (K4/6). Göz, sevgilinin kaşlarının köşesinde yaya girmiş bir ok gibidir (G105/1).

Koku ve renk bakımından misk ile kaş arasında ilgi kurulur. Sevgilinin kaşı misk renkli/kokuludur (G242/1).

Vesme

Sevgili kaşlarının siyahlığını vurgulamak için vesme (rastık) kullanır (MSMT9/5). Bu şekilde onun kavisli kaşları daha güzel görünür. Vesme, sevgilinin

kaşlarının kılık değiştirmelerine imkân sağladığı için onun harami kaşları gönlü yağmalar (G89/2). Sevgilinin vesme ile siyaha boyadığı kaşları kan dökmekten pas tutmuş kılıçlara benzer (G89/1).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Kullanıldığı yerlerde çoğunlukla benzetme içinde zikredilir. Siyahlığı, kavisli oluşu, inceliği ve iki tane bulunması bakımlarından benzeyen veya kendisine benzetilen olur. Bu benzetmelere hüsnü talil sanatı da eşlik eder. Kaş; hançere (K4/6), hilale (K37/1-4, K37/6, G166/1, G166/2, G242/1, G255/4, G277/2, G287/5), mihraba (G12/5, G21/6, G23/2, G25/2, G28/6, G86/2, G109/3, G111/2, G118/2, G163/1, G170/6, G171/4, G181/2, G292/5), kıbleye (G260/7), bükülmüş boyu ile keramet ehline (G12/5), kemana (G17/4, G31/2, G84/3, G201/1, G215/1, G229/4, MSMT9/5), yaya (G105/1, G107/6, G131/4, G146/6, G199/5, G229/6, G246/5, G248/4, G278/7, G280/3, G281/3), sernameye (G67/2), serhata (G209/5), kılıca (G89/1, G272/3), haramiye (G89/2), tâka (G240/3, G243/3, G287/5) ve nun harfine (G242/1) benzetilir.

Sevgilinin kaşı nun harfi, onun üzerindeki ben de nun harfinin noktasıdır (G242/1).

Hilal ve Kaş

Sevgilinin kaşları kavisli olması bakımından hilale benzer. Ancak hilal bir tane iken sevgilinin kaşı iki tanedir; hilal beyazken sevgilinin kaşı siyahtır (G277/2). Birçok beyitte sevgilinin kaşlarının güzellik bakımından üstünlüğü vurgulanır (G277/2). Sevgilinin kaşları iki tane olmaları bakımından bayram hilalinden üstündür (K37/1). Bayram hilali sevgilinin kaşlarından utandığı için gece eksik görünür gündüz de pek ortaya çıkmaz (K37/3). Hilal, bayram akşamı insanların karşısında kendini gösterir, herkes ona bakar; sevgilinin kaşlarını göstermesi durumunda o kenara çekilecektir (K37/4). Yeni ay güneşle birlikte görünmez, oysa sevgilinin kaşları her durumda görülebildiğinden şair, yeni hilali sevgilinin kaşını benzeteceği değerde görmez (K37/2). Bayram hilalini, sevgilinin kaşlarının sevdası rezil ettiği için insanlar onu birbirlerine gösterirler (K37/6). Felek, her ay başına sevgilinin kaşından bir hayal saldığı için her ay başında bir hilal olmaktadır (G166/1). Yeni ay sevgilinin kaşının sergeştesi olduğu için şehirden şehire avareler

gibi aylar ve yıllarca gezer durur (G166/2). Âşık, sevgilinin yüzü üzerinde kaşını görmek ister ancak güneş varken yeni ayı görmek zor olur (G255/4).

Sevgilinin ayva tüyleri ile yazı, kaşları ile yazının başlığı arasında ilgi kurulur (G67/2). Sevgilinin her hilal kaşı delilik meşkinin başlığıdır (G209/5).

Keman, Yay ve Kaş

Sevgilinin kaşı keman gamze ise oktur (G215/1, G229/4, G246/5). Sevgili keman kaşı ile attığı oklarla âşığa acılar çektirir, bela okları gönderir (G248/4, G278/7). Sevgilinin kaşlarından âşığa okların gelmesi aşkın kanunudur; aşk ortaya çıktığından beri düzen böyle kurulmuştur (G146/6). Bununla beraber âşık bu okların eksik olmasını istemez (G31/2, G107/6, G199/5). Sevgilinin keman kaşları ile rakibe gamze oklarını atması onu rahatsız eder; ona göre rakip taş gönüllü olduğu için bu oklar boşa gitmektedir (G17/4). Sevgilinin kaşlarının yayına meyleden can ve gönül acılar çeker (G84/3). Âşık, keman kaşlı sevgilinin oklarının şehididir (G201/1). Sevgilinin kaşının yayından ayrılmak âşığı zayıflatıp oka döndürür (G229/6).

Sevgilinin kaşlarını çatması durumunda fitne yayı kurulur ve âlem ateşe verilmiş olur (G131/4).

Mihrab, Kıble ve Kaş

Âşığın ibadet kıblesi sevgilinin kaşlarıdır (G260/7). Zâhit, mihraba yönelirken o sevgilinin kaşlarına döner (G21/6, G170/6). Sevgilinin kaşlarına secde eder çünkü kıble ile sevgilinin kaşlarının kıvrımı onun için birdir (G23/2). Âşık, melekler henüz Ademe secde etmeden önce, sevgilinin kaşını kendine mihrap edinmiştir (G109/3). Şair, zâhidi sevgilinin kaşlarına secde etmediği için eleştirir (G171/4). Oysa mihrapta sevgilinin kaşının şekli bulunduğu için oraya yönelip secde etmek herkese vacip olmuştur (G25/2). Âşık, bu sebeple sevgilinin kaşı dururken mihraba yüzünü dönmez (G28/6), doğrudan ona secde eder. Sevgilinin kaşlarını gören zâhit bir daha mihraba secde etmez (G118/2). Zâhit, galiba sevgilinin kaşlarının delisi olduğu için mihraba bakıp kendi kendine konuşmaktadır (G86/2). Fakih, güzellerin kaşlarının mihrabına meyletmediği için kâfirdir bu sebeple namazı kılınmaz (G111/2). Sevgilinin kaşının fikri fakihi mihraba yöneltir; bu bakımdan o bir çok kâfiri Müslüman etmiştir (G292/5). Sevgilinin kaşına meyletmek mihrabın yüzünü kıbleden döndürmüştür (G163/1). Sevgilinin kaşı mihrap, gamzesi imâm kirpikleri de saf saf kıyama gelen cemaattir (G181/2).

Sevgilinin kaşı, bükülmüş boyu ile bir keramet ehlidir ki mihrap ona boyun eğmediği için taş olmuştur (G12/5).

Kılıç

Sevgilinin kaşlarının benzetildiği bir diğer unsur kılıçtır. Âşığın gözyaşları sevgilinin kaşının çatılmasına sebep olur; ancak o kılıcın cevherini su vermek çıkarır (G272/3).

Tâk

Âşık, sevgilinin kaşlarının tâkına, yanan gönlünü verir; çünkü nazargahlara kandil asılması âdettendir (G240/3). Sevgilinin kaşının tâkına özlem duyan hilale eksik bakar (G243/3). Yaratılış mimarı, sevgilinin kaşlarının tâkına suret verinceye kadar yeni aydan felek üzerinde bin kalıp düzüp bozmuştur (G287/5).

3.3.6.1.1.15. Kirpik

Kirpik; göz, gamze ve kaşla birlikte âşığa acı veren unsurlardan biri olarak değerlendirilir. Çoğu zaman bir savaş aletine benzer. Âşığın kanını dökmek, canını almak ister. Bununla beraber âşık sevgilinin kirpiklerinden kendisine gelen belaları, acıları arzular.

Sevgilinin gözü, gamze kılıcı ile âşığın gönlünü yüz parça kılıp, her parçasını kirpiğin bir okuna hedef kılar (G292/4). Âşığın gönlünün her bir parçası sevgilinin kirpiklerinin ucundadır. Sevgili, uyumak için gözlerini kapattığında âşığın gönlü cem olur (G90/5).

Divanda sevgilinin kirpiklerinin özelliklerinden bahsedilirken çoğu zaman savaş aletlerinin eylemleri belirleyici olur. Kirpikler umumiyetle âşığın kanı ile boyanmıştır. Kanlı kirpikler, sevgilinin acımasızlığının da göstergesidir. Kirpikler; kan dökücü (K4/5), kan içici (G292/3), huni (K4/5), hunin (G95/8), bağır delici (G50/2), can alıcı (G153/5) gibi sıfat ve tabirlerle anılır. Sevgilinin kirpikleri âşığın kanını içmeyi vaat eder; âşığın ciğeri bu vaadin özlemi ile kan olur (G292/).

Sevgilinin kirpikleri; oka (K4/5, G50/2, G102/2, G153/5, G176/1, G292/4), hançere (K4/5, K4/13, G120/1, G143/1, G160/4, G290/5), kılıca (G80/4), mile (G95/8), tarağa (G284/1) benzetilir.

Sevgilinin kirpiklerinin kan dökmesine şaşılmaz çünkü okun âdeti kan dökmektir (K4/5). Sevgilinin kirpiklerinin okunu gördükçe âşığın bağrı delinir (G50/2). Sevgilinin kirpiklerinin taş kalplilerin gönlünü almasına şaşılmaz; onun gibi

abanoz okun layıkı çelik temrendir (G102/2). Âşığı öldürmek için felek yayından ok atılmış fakat sevgilinin kirpikleri ondan önce davranıp âşığı öldürmüştür (G153/5). Âşık, sevgilinin kirpiklerinin oku ile şehit olmuştur (G201/1).

Hançer, bir üstat elinden su yerine kan içse bile sevgilinin kirpiği gibi huni (zalim/katil) olamaz (K4/13). Sevgilinin kirpiklerinin hançerine heves edeninin canından ümidini kesmesi gerekir (G120/1). Canlar, saf saf dizilip sevgilinin kirpiklerinin hançerini gözlerler (G143/1).

Sevgili; cellat, kirpikleri de kılıcıdır (G80/4). O, kirpikleri ile âşıkların canını alır.

Sevgilinin kirpikleri kanlıdır; bu hâli ile ateşte kızmış bir mili andırır. Sevgilinin kanlı kirpikleri, âşık başkalarına bakmasın diye onun gözüne mil çeker (G95/8).

Kirpikler bir sıra hâlinde dizilmeleri bakımından tarağı andırırlar. Sevgilinin kirpikleri melamet saçının tarağıdır (G284/1).

3.3.6.1.1.16. Kulak

Sevgilinin kulağı/kulak memesi divanda bir güzellik unsuru olarak ele alınmaz. Daha çok işitme işlevi bakımından divanda zikredilir. Bazı deyim ve ibareler içinde farklı varlıklara da nispet edilerek kullanılır. Sadef, şekli bakımından kulağa benzer (G277/4). Kulak; tanburun kulağı (K2/17), feleğin kulağı (K14/IX/5), kulak tutmak (G22/5, G40/4, G73/4, G250/4, MSMT9/2), kulağa yetmek (G294/4) gibi tabirler içinde geçer.

Şair, derdini ya sorgucun ya da sarığın ucunun sevgilinin/memduhun kulak memesine eğilerek söylemesini ister (G16/7).

Âşık, sevgilinin kulak memesinde takılı küpeyi kıskanır. Bu küpe sebebi ile âşığın kanlı gönlü kıskançlıktan titrer (G78/7).

3.3.6.1.1.17. Saç

Saç, yüzden sonra divanda en çok değinilen güzellik unsurlarındandır. Renk, şekil ve koku bakımından ele alınır.

Âşık gönlünü sevgilinin zülfüne vermiştir (G98/7). Sevgilinin saçı âşıkların aklını karıştırır onları şaşkın bir halde bırakır (G39/4). Canların meskeni sevgilinin yüzündeki saç telleridir (G65/6). Âşığın gözbebeği sevgilinin saçından sürekli kanlar içer (G71/2). Âşık, sevgilinin saçlarına bağlandığı için öyle incelmiştir ki bu

zayıflıkla onun saçına siyah bir tel olacaktır (G86/6). Âşık, can/gönül ipliğini sevgilinin saçının ipine bağlamıştır (G201/2, G213/6, G214/1, G254/7, G284/6). Sevgilinin saçını düşünmek âşığın deliliğini arttırır (G87/1). Âşığın gönül kuşunun yuvası sevgilinin perişan saçındadır (G90/1). Sevgilinin saçının hayali âşığın gönlünü başka şeylerden temizler (G95/4). Sevgilinin saçının sevdası âşığı gölge gibi ayaklar altına alır (G266/2). Bütün sevdaların sermayesi sevgilinin saçının fikridir (G291/1).

Sevgilinin Saçı Uzundur

Sevgilinin saçları ayaklarını öpecek kadar uzundur (G188/1). Bunu vurgulamak için beyitlerde uzunluk ifade eden tul-ı emel (G138/5, G174/6, G214/5), müselsel (G164/4), uzanır (G214/5), uzun ömür (G215/4, MSMT5/2) gibi ibarelerle birlikte kullanılır.

Sevgilinin saçları uzunluğu bakımından zünnar, bağ ve zincire benzer. Sevgilinin saçı âşıkların ayağının bağıdır. Bu bağ ile âşıklar ona bağlanırlar (G35/6). Âşık, sevgilinin saçının zincirini terk etmez (G40/5). Sevgili, saçını âşıkların boynuna zincir/kement yapar (MSMT1/VI/4, R24).

Sevgilinin Saçının Açılması ve Dağılması

Sevgilinin saçı rüzgârda dağılır, dalgalanır (K19/27, G17/3, G84/5, G110/5, G164/3). Rüzgârın sevgilinin saçını dağıtması o saçın ucundaki gönülleri de perişan eder (G285/4). Sevgilinin perişan saçlarını gören âşığın gönlü açılır (G50/1). Âşığın gönlü de sevgilinin saçları gibi perişandır (G112/2). Sevgilinin perişan saçlarını görünce âşığın ayağı bağlanır (G35/1). Sevgilinin saçının düğümünü açması âşıkları perişan eder (G84/4, G266/5). Halka gül bahçesinin seyri galip olmuştur; halkı çekmek için sevgilinin menekşe saçlarının çengeli vardır (G97/5). Sevgilinin saçlarının kıvrımları açıldıkça âşığın bela ve mihneti artar (G101/1).

Sevgilinin Saçının Kokusu

Sevgilinin saçları güzel kokuludur. Amber (G58/3, G59/6, G164/1), misk (G79/2, G105/4, G164/4, G171/1, G201/4, G261/4, G277/6, MSMT4/6, MSMT9/4), semen (G27/2), menekşe (G97/5, G200/6) ve sümbül (G86/5, G97/2, G142/5, G164/4, G171/1, G195/6, G236/2, MSMT4/4) sevgilinin saçlarının kokusunu tasvir için kullanılır (K1/52). Onun saçları amber ve misk saçıcıdır (G164/1, G201/4, G237/1, G294/2, MSMT4/4). Sevgilinin amber sürülmüş saçlarının halkası âşık için

bir tuzaktır (G23/6). Âşık, sevgilinin misk saçan saçlarının halkalarına esir olmuştur (G201/4). Sevgilinin saçı, toprağa gölge salmış ve toprağın adını amber etmiştir (G30/3). Rüzgâr, sevgilinin saçlarının güzel kokularını taşır (G30/4, G86/5). Sevgilinin sümbül kokulu saçları âşıkların hâlini perişan eder (G86/5). Gönül sevgilinin saçından bir koku almak ister fakat can vermeden bu mümkün değildir (G228/6). Sevgilinin saçları misk gibi bir ip, onun hayaliyle âşığın akıttığı gözyaşları da o ipe dizilen incilerdir (G105/4).

Saçı Taramak

Sevgilinin saçlarındaki düğümleri açmak için onu taramak gerekir. Çınar yaprağı sevgilinin saçında düğümler olduğunu anladığı için yapraklarından taraklar meydana getirir (G97/2). Tarak, sevgilinin saçını açıp havayı misk kokuları ile doldurur; makas kıllarını dağıtıp yeri amber renkli yapar (G200/6). Âşığın gönlü tarak gibi sevgilinin perişan saçlarına dolaştığı için her yanına bela okları saplanır (G237/3). Tarak sevgilinin saçından düğümler açtıkça âşığın can ipi kıskançlıktan kıvrım kıvrım olur (MSMT9/2).

Aşığın Gönlü Sevgilinin Saçındadır

Âşığın gönlü sevgilinin saçlarında asılıdır (G128/1, G261/2). Şair, birçok beyitte açıkça gönlün sevgilinin saçında asılı olduğunu ifade etmez ancak başına çizginmek, sergerdan gibi ifadelerle bunu ortaya koyar (G201/2). Âşığın gönlü sevgilinin saçlarının ucunda olduğu için, onun sergeşteliği sevgilinin saçının ucundandır. Sevgilinin saçları dağıldığında âşığın gönlü de perişan olur. Âşığın aşüfteliği sevgilinin perişan saçları içindir (G79/2). Sabah rüzgârı sevgilinin saçını hareket ettirdikçe âşığın karışıklığı artar çünkü bu çengelin başı âşığın bağrındadır (G163/4).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Sevgilinin saçları siyah renklidir (G71/2, G261/4, G277/5, G283/4, MSMT3/4, R71). Akşam/gece (K28/44, G12/2, G21/2), karanlık (MSMT1/III/3), küfür (G17/6, G77/4, G134/4, G207/1, R29), misk (G164/4, MSMT9/4), amber (G200/6), renk üzerinden saçla ilişkilendirilir. Akşam sevgilinin/memduhun saçı ile güzelleşir (K28/44). Sevgilinin saçlarının karanlığına bağlanan kişi ışıktan dem vurmaz (G115/2). Sevda kelimesinin köken bakımından siyahlıkla bağlantısı saçla

birlikte kullanılmasına sebep olur (G294/1, MSMT1/II/3, MSMT5/2, MKT34). Sevgilinin saçının sevdası âşığı perişan eder.

Sevgilinin saçının şekli ile ilgili derhem (K19/27, K21/8), perişan (K41/2, G17/3, G35/1, G41/2, G50/1, G74/4, G79/2, G80/6, G90/1, G95/1, G112/2, G128/1, G138/5, G149/1, G153/3, G164/1, G164/2, G195/6, G206/5, G212/5, G237/3, G285/4, R72), halka (G23/6, G201/4, G294/2, R59), ham (G25/1, G65/6, G101/1, G161/4, R24/), pürham (G273/7), hamderham (MSMT1/II/3), piç (G33/4, G65/6), çin (G51/4, G63/2, G75/6, G171/1, G261/4), kullap (G97/5, G163/4, G255/3, MKT1/4), pürtab (G163/2), tab (G165/1), divane (G164/2), girih (R71), girihgir (G170/4), şiken (G195/6) gibi ifadeler kullanılır. Bu ifadelerden çin kelimesi tevriyeli olarak istimal edilir.

Saç; sihirbaza (K13/6), ambere (K1/52), tuzağa (G23/6, G191/3, MSMT4/6, R59), kancaya (G25/1), bende (G35/6), zincire (G40/5, G87/1, G237/1, G254/7, G284/6, G290/3), dumana (G59/2), yılana (G70/3, G161/4, G213/4), kemende (G75/6, R24), ejdere (G75/6, G80/6, G105/3, G259/5), zünnara (G77/4), sümbüle (G86/5), menekşeye (G97/5), çenge (G89/6), ipliğe (G105/4), tarara (G15/2, G107/1) benzetilir.

Sevgilinin saçı âşıkların gönlünü çaldığı için hırsızdır (G15/2, G107/1). O, âşıkların aklını başından alır.

Yılan, Ejder ve Saç

Sevgilinin saçı uzunluk, tehlikeli olması, âşıkları avlaması, güzellik hazinesini koruması bakımlarından yılana ve ejdere benzetilir. Yılanın ve ejderin sihirle yakalanacağı inancı da bu benzetmeye eşlik eder. Bu bağlamda saç; yılan, ejder ve sihirle ilişkilendirilir (G259/5). Efsun okuyup yılan tutan kişi gibi âşık da sevgilinin dudağını anarak saçına ulaşır (G70/3). Sevgili gönle nasıl bir büyü öğretmişse, gönül sevgilinin yılan saçını korkmadan tutar (G150/5). Sevgilinin yılan saçları âşığın göz çukurunu yer edinmiştir ve onu oradan bin sihir de çıkaramamaktadır (G213/4).

Sevgilinin kıvrımlı saçlarının kemendinin korkusu âşığın gönlünden gitmez. Âşık bir ipliğin nasıl bir büyünün etkisi ile kendisini korkutan bir ejdere dönüştüğünü anlamaz (G75/6).

Sevgili güzellik hazinesi, perişan saçları da o hazineyi bekleyen bir ejderdir (G80/6). Sevgilinin yüzüne düşen saçları hazinenin üzerine başını koyup yatan iki ejder gibidir (G105/3).

Tuzak

Sevgili, saçlarını âşıkları avlamak için bir tuzak olarak kullanır. Halka halka ve kıvrımlı oluşu, ucunun kancaya benzemesi sevgilinin saçlarına bir tuzak görüntüsü verir (G23/6, G25/1, G191/3, MKT1/4). Sevgilinin saçındaki her düğüm hayret tuzağının danesidir [yemidir] (G284/1). Sevgilinin saçının her kılı yanan bir gönlü avlamıştır (G239/4). Âşığın gönlü sevgilinin saçının tuzağına düşer (MSMT4/6).

Zincir

Sevgilinin saçı uzunluğu sebebi ile zincire benzetilir. Delilerin zincire vurulması ile ilgili uygulama sebebiyle saç, zincir ve delilik birlikte ele alınır (G290/3). Âşık, sevgilinin zincir gibi saçları ile bağlanmış bir deli olarak tasvir edilir.

Yüz ve Saç

Şair, yüz ile saçın ilişkisini tezat hâlinde işler. Yüz; aydınlık, ışıklı ve beyazdır. Saç; karanlık ve siyahtır (G115/2). Yüz gündüz, saç gecedir. Saç, yüz üzerine düştüğünde ona gölge salar, onu gizler (G12/2, G59/6, MSMT4/2, R72). Yüz bir ülke, saç o ülkeye musallat olan bir sihirbazdır (K13/6). Saç kâfir, yüz Müslümandır. Saç, imanın düşmanıdır (G17/6). Sevgilinin saçının ve yüzünün hayaliyle gece ve gündüz âşık için bir olur (G21/2). Sevgili sabah saçını dağıttığında, akşam da yüzünü gösterdiğinde sabah ve akşam arasında fark kalmaz (G144/3). Sevgilinin saçlarının yüzüne değmesi âşığı kıskançlık ateşiyle yakar (G58/3).

Saç, âşığı yüzden ayırır, ona acılar çektirir. Saç, âşığın bela ve dert kaynaklarından biridir (MSMT3/4). Bununla beraber âşık, sevgilinin saçını arzulamaktan geri durmaz (G77/6).

Diğer Kullanımlar

Sevgilinin saçını âşık dışındaki varlıklar da arzular. Mum başından sevgilinin saçının arzusunun dumanını çıkarır (G59/2).

Sevgilinin saçı fitnecidir. Sabah rüzgârının, düğümünü bozup, onu dağıtmasına şaşılmaz çünkü fitne ehlinin perişan olması daha iyidir (G154/5). Dünyaya sevgilinin saçından ve boyundan fitneler düşer (G232/5).

Yas tutanın saçı dağılır. Ramazan ayında şarap güzeli yüzüne perde çektiği için saç, şarap için çeng tutup taziye açar (G231/1).

Saç, kavuşma önündeki engellerden biridir. Bu bakımdan sevgilinin dudağı ve yüzü ile tezat teşkil eder. Yüz ve dudak kavuşma ümidi doğururken saç ayrılık demektir. Sevgilinin saçının düğümü kavuşma hazinesine kilit vurur (G243/4).

Saç, kötü bir unsur olarak diğer güzellik unsurlarına kötülük öğretir. Âşığa nasıl acı çektirileceği konusunda o uzmandır. Sevgilinin saçı, henüz çocuk olan ayva tüylerine sitem dersi verir (G248/2).

3.3.6.1.1.18. Sine/Göğüs/Bağır

Sine ve ilgili kelimeler divanda çok seyrek olarak sevgili için kullanılır. Bu kelimelerin tamamı ağırlıklı olarak âşıkla ilgilidir. Âşığın çektiği acıların boyutu sinedeki yansımaları üzerinden anlatılır. Âşığın göğsü sevgilinin oklarının hedefidir. Onun yırtılmış yakasında aşk yaraları bulunur.

Sevgili ile ilgili kullanımlarda sevgilinin göğsünün beyazlığı ve parlaklığı vurgulanır. Onun göğsü aydınlık bir su (âb-ı ruşen), düğmesi de o suyun üzerindeki su kabarcığıdır (MSMT9/1).

Sevgilinin göğsü koku ve beyazlık bakımından yasemine (semenber) benzetilir. Sevgili, yasemin göğüslüdür (G7/6).

Sevgili, beyazlık bakımından gümüş göğüslüdür (G271/6, MKT15/1, R23). Şair sevgiliye hitap ederken ey gümüş göğüslü diye seslenir (G145/6). Âşık, gümüş göğüslü (simber) sevgiliyi izlemekten kendini alamaz (G204/4). Feleğin dönüşü âşığı gümüş göğüslü sevgilisinden ayırır (G223/7). Göğsün gümüş beyazlığı ile saçın siyahlığı arasında tezat vardır (MKT1/4).

3.3.6.1.1.19. Ten

Ten divanda daha çok vücut anlamında kullanılır (G98/2). Âşığın teni sevgilininkine göre daha fazla zikredilir. Sevgilinin teni beyazlığı, parlaklığı, güzel kokusu ve yumuşaklığı bakımından divanda ele alınır.

Ten beyazlığı bakımından gümüşe benzer. Sevgili sim-tendir (K30/8).

Sevgilinin ipek içindeki teni billur içindeki gül suyu gibidir (MSMT9/1). İpek tenin yumuşaklığını, billur parlaklığını, gül suyu güzel kokusunu çağrıştırır.

3.3.6.1.1.20. Yanak (Ruh, Ruhsar, Arız, Hadd, İzar)

Yanak, yüzle birlikte düşünüldüğünde divanda en fazla zikredilen güzellik unsurudur. Sevgilinin yanağı saftır, temizdir (G229/5), uğurludur (G267/2, MSMT1/III/5). Divanda parlaklığı, rengi, körpeliği (G165/1) ve güzelliği bakımından ele alınır. Sevgilinin yanağı çok parlak olduğu için ona bakmaya kimsenin takati yoktur (G57/1). Sevgilinin yanağı güzelleri kıskandıracak bir niteliğe sahiptir. Güzellerin bağrı onun yanağını kıskanmaktan kan olur (G102/1). Sevgili, o kadar güzeldir ki resmini yapmak mümkün değildir; onun yanağının resmini yapmak isteyen ressam hayretten resme dönüşür (G264/2).

Sevgili peri yanaklıdır (MKT34). Aşkın kaynağı da yöneldiği unsur da esasında sevgilinin yüzü ve yanağıdır (G36/5). Âşık, sevgilinin yanağına bakıp canını mum gibi ateşe yakar (G35/2). Âşık, sevgilinin yanağını görünce canını teslim eder (G127/7). Sevgilinin yüzüne bakmak selamet ehlini melamet ehli kılar (G59/3). Ona bakan âşık olup, yolunda rezil olur. Sevgilinin yanağının mumu başkalarının meclisini aydınlatırken âşık için dünyayı yakan bir yıldırıma dönüşür (G68/1).

Sevgilinin yanağı âşığın seyrinden lezzet ve zevk aldığı bir unsurdur (G78/6, G294/1). Âşık, sevgilinin yanağını görmek, seyretmek ve ona ulaşmak ister (G201/7, G227/2, G230/1). Âşık sevgilinin yüzüne bakmaktan kendini alamaz (R28, R74). Bunun sebebini âşık da anlamaz. Kendisini bir tür büyünün etkisi altında zanneder (G101/6). Bu âşığın sevgiliye kavuşmasıdır (G253/1). Aşık, gözünü bu dünyaya yumup sevgilinin yanağına açmayı ister (G165/4). Sevgilinin yanağı âşığın canının kıblesidir (G170/1). Âşık, sevgilinin yanağı için dert, bela, gam ve acı çeker (G283/6). Aşk derdinin devası sevgilinin saf yüzüdür (R25). Âşık, bu yüzden daima sade bir yüz ister (R51). Ancak sevgilinin yanağını görmemek onun aşkını azaltmaz (G169/3).

Sevgilinin yüzünü hatırlamak, onu anmak âşıkların gözyaşı dökmesine sebep olur (K3/7).

Devir

Devir kelimesi hem daire/etraf hem dönmek hem de belli bir zaman dilimi anlamına gelir. Sevgilinin yüzüyle birlikte kullanıldığında sevgilinin yüzünün

yuvarlaklığını, güneşi ve hükümdarı çağrıştırır. Güneş sürekli devreder, sevgilinin yüzü güneşe benzetildiği için devirle birlikte düşünülür. Bir hükümdarın, yöneticinin devrinde uygulamaları halk üzerinde belli sonuçlar doğurur. Sevgilinin yüzünün devrinde âşığın hâli onun belli uygulamalarından etkilenir. Şair, "arızun devri" (MSMT9/4) tamlaması ile birlikte çoğu zaman "cemiyet/cem olmak, perişanlık ve saç" ibarelerini kullanır. Sevgilinin yanağının devrinde/etrafında, âşık ayva tüylerinden eman bulmaz (G215). Âşığın perişan gönlü, sevgilinin yanağının devrinde/etrafında cem olmaz (G112/2). Sevgilinin perişan saçlarının aşüftesi olmayan, yanağının devrinde/etrafında cemiyyetten ümidini kessin (G153/3). Sevgilinin yanağının devrinde/etrafında amber saçan saçı güzeldir; bu devranda o perişan saçların güzel bir cemiyeti vardır (G164/1).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Sevgilinin yanağı renk bakımından kırmızı ve beyaz ile nitelenir. Sevgili beyaz tenlidir ve yanakları kırmızıdır (G267/1, G149/5, G201/7, G289/1, MKT32/1). Sevgilinin yanağı beyaz ve kırmızı renkli varlıklarla benzerlik ilgisi içinde ele alınır. Sevgilinin yanağı beyazlığı bakımından yasemin (G76/3), semen (K24/16, G95/6, G182/6, MSMT4/4), kafur (K30/2), gümüş (R23); kırmızılığı bakımından lale (K30/8, G33/3, G112/1), gül (K3/22, K5/6, K8/44, K27/4, K28/16, K28/34, G16/4, G16/5, G32/7, G48/7, G62/4, G74/5, G102/7, G117/1, G125/7, G146/7, G171/5, G173/2, G199/6, G201/7, G230/3, G236/1, G244/3, G256/5, G271/3, G274/3, G287/2, G289/1, G293/3, G294/4, MSMT1/III/1, MSMT7/1, R23, R64, R72), gül yaprağı (G152/4, G164/4), gül bahçesi (G12/7, G65/6, G230/1), nesrin (G171/5, G202/2), ateş (G161/4, G173/2, G271/7, G289/2) ve kadeh (G181/4, G284/4) gibi unsurlara benzetilir.

Gül

Sevgilinin yanağı gül, üzerindeki ter damlaları çiğ tanesidir (G105/2). Sevgilinin ateş gibi olan yanağı âşığın gönlüne ateşler vurur (G271/7). Bülbülün inci saçan gagasının pergeli gül sayfası üzerine sevgilinin yüzünün dairesini çizer (G287/2). Âşık, sevgilinin yüzünü ister, gül seyretmekle ilgilenmez (G230/3).

Işık ve Parlaklık

Sevgilinin yanağı, yüzü gibi ışık kaynağıdır (K30/5, G29/4, G144/3, G238/5), parlaktır (K13/6, G164/4), aydınlıktır (K19/19, G230/6). Bu yönü ile ışık

saçan, parlak unsurlarla benzerlik ilgisi içinde zikredilir. Ateş (G161/4, G12/7), çerağ (K2/15), mum (K11/VII/1, K23/2, G12/2, G30/2, G40/3, G68/1, G115/2, G139/2, G139/3, G196/3, G200/1, G208/3, G215/6, G247/2, G284/2, MSMT4/3), güneş (K7/16, K21/24, G27/1, G44/5, G55/4, G78/2, G95/5, G102/1, G102/3, G152/1, G181/1, G219/5, G249/4, G255/4, MSMT8/1, MKT32/3, R11), ay (K13/6, K21/18, G235/6, G243/2, G262/3), ayna (G22/3, G76/7, G285/2, MKT29) bu unsurlardan bazılarıdır. Âşığın temiz gönlü sevgilinin yüzüne aynadar olduğundan beri yanağının aksinden ona bin bela oku saplanmıştır (K30/5). Hakk'ın nuru sevgilinin güneş yanağında ortaya çıkar (G152/1). Güneşi görenin gözü yaşarır; sevgilinin yanağını anan âşık da gözünden kanlı yaşlar döker (G219/5). Sabah, bir ressamdır ki her gün altın kalemle sevgilinin yanağını felek sayfasına çizer (G55/4).

Sevgilinin yanağı parlaklık, aydınlık ve güzellik bakımından yukarıdaki unsurlardan üstün bulunur (G80/5, G139/1, G166/4, G208/2, G239/1, G267/2). Sevgilinin yanağı ışık kaynaklarını kıskandıracak bir parlaklığa sahiptir (G144/4). Hatta bu ışık kaynakları sevgilinin yanağına âşık olurlar (G145/1). Mumda sevgilinin yanağına bakmasına yetecek parlaklık/takat yoktur (G25/3). Sabahleyin sevgili yüzünden perdeyi kaldırdığında güneş onu izlemek için doğar (G27/1). Güneş ve ay sevgilinin yüzünün mumundan parlaklık alır (G30/2). Sevgilinin yüzünü göstermesi durumunda, onun ışığının kuvvetinden güneş görünmez olur (G49/5). Mum, sevgilinin yanağından ışık çalar, bu yüzden başının kesilmesi caizdir (G66/6). Felek sevgilinin yüzünü görse aya ışık bırakmaz, onu zerre zerre kılıp sahraya salar (G246/1).

Siyahlık ve Yanak Arasında Tezat Vardır

Sevgilinin yüzü, saç ve ben gibi siyah renkli unsurlarla tezat hâlinde kullanılır. Sevgilinin yüzü sabah (K28/44), seher, gündüz (K30/6, G21/2) gibi aydınlık zaman dilimleri iken saç gece ve akşamdır. Sevgilinin saçı onun yanağına düşer ve onu örter (R72). Sevgilinin yanağına düşen saçları âşığın can ipidir (MSMT4/2). Sevgilinin yanağına saçlarının değmesi âşığın canını kıskançlıktan yakar (G58/3). Sevgilinin yüzü güzellik hazinesi, onun üzerine iki yandan düşen saçlar ise o hazineyi koruyan iki ejderdir (G105/3).

Perde ve Nikap

Yanakla/yüzle birlikte zikredilen unsurlar arasında perde ve nikabı da anmak gerekir. Sevgilinin yanağında perde veya nikab bulunur (K8/23, G78/6). Sevgilinin yanağı ışık kaynağı olduğundan yanağına perde çekmesi dünyayı/güneşi karartır (G239/1). Âşık onun yüzünden perdeyi/nikabı kaldırmasını böylece kendisine ve dünyaya bir lütufta bulunmasını ister (K2/21). Sevgili, yüzünden nikabı kaldırdığında onun güzelliği karşısında âlem harap olur (MSMT9/1). Sevgilinin yüzünden nikabı kaldırması her zaman karşılaşılan bir durum olmadığından şaşkınlık uyandırır (K25/4, G137/5). Sevgilinin yüzünden nikabı kaldırması durumunda melekler Hz. Adem'in yaratılışı hususundaki itirazlarının haksız olduğunu anlarlar (G172/2). Sevgili yanağından nikabı kaldırdığında güneş onu izlemek için doğar (G27/1).

Ayna ve Yanak

Sevgilinin yanağı aynaya yansıyarak ölü bedene can verir, onu süsler (G39/1). Sevgilinin yüzünün aynaya yansıması, ayın ışığını güneşten aldığını açıkça ortaya koyar (G65/1). Ayna, sevgilinin ışığını çaldığı için şehirde asılmış, kadeh elden sürülmüştür (G181/4). Ayna, sevgilinin yanağını candan sever öyle ki ondan ayrılınca canı çıkar (G285/1).

Kitap ve Yanak

Sevgilinin yanağı güzellik bakımından mushaf (G260/6, G288/1) ve sayfaya benzer. Yanağın üzerindeki ayva tüyleri, benler ve diğer unsurlar sayfanın/kitabın üzerindeki yazılardır. Âşık, sevgilinin yüzünü görüp canını vermek ister; sevgili yanağının kitabını açıp âşığın falını mübarek kılmalıdır (G260/6).

Ayva Tüyleri ve Yanak

Sevgilinin yanağı üzerindeki ayva tüyleri ile güzellik kazanır (K27/2). Sevgilinin yanağı ayva tüyleri ile letafet kazanır (K30/3, G45/1). Yüz bir levha, üzerindeki ayva tüyleri de o levha üzerindeki yazılardır (G104/1). Sevgilinin yanağının etrafındaki ayva tüyleri, aşk ehli için gam meclisinde kan ile dolmuş bela kadehidir (G284/4). Şair, yaşlandığından bahsettiği gazelde sevgilinin yüzüne ve ayva tüylerine bakmaması gerektiğini, günah üzerine günah etmenin doğru olmadığını ifade eder (G293/4).

Diğer Kullanımlar

Yanak (ruhsar) kelimesine nokta olmak yazının kuralı olduğu için ben (hal/e) onun üzerinde kendine yer edinmiştir (G243/2).

Sevgilinin yanağı şarabın etkisi ile kızarır. Bu hal onun güzelliğini arttıran bir unsurdur (G95/5).

3.3.6.1.1.21. Yüz (Cemal, Suret, Ru, Ruy, Çihre, Didar, Peyker, Sima, Lika, Had)

Sevgilinin yüzü onun güzelliğinin merkezini oluşturur. Güzelliğin temel unsurları yüzde toplanmıştır. Cemal, kelimesi hem güzellik hem de yüzü ifade için kullanılır (G194/4). Sevgilinin yüzü güzelliğin merkezi olduğu için âşığın aşkının ve esas ilgilisinin yöneldiği yerdir (G16/3, G82/2, G244/5, MSMT8/2). Âşığın gözü sevgilinin yüzüne ezelden beri âşık olduğu için övünür (G278/2). Âşık, sevgilinin yüzüne susamış, ona hasret kalmıştır (G100/1, G196/3). Âşık için dünyada hiçbir şey sevgilinin yüzü kadar lezzet verici değildir (G64/7, G78/6). Onun yüzü sonsuz lezzet ve zevk kaynağıdır (G161/8, G214/5). Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki tasvir edilmesine hayret engel olur (R46). Hayret, sevgilinin yüzünün resmini yapmak isteyen ressamı resim eder (G264/2). Zâhit, cennet için âşığı sevgilinin yüzünden men eder ancak cennette ne olduğunu düşünmez (G82/2). Dünyanın neticesi ancak sevgilinin yüzüdür, âşık ondan başka bir şey arzulamaz (G121/3). Âşık, sevgilinin yüzünün zevkiyle kendi varını yok eder sevgilinin yüzü ona sonsuz bir mutluluk verir (G127/6). Sevgilinin yüzü için dilfirib (G34/5), ziba (G59/7), latif (G200/4) gibi sıfatlar kullanılır.

Sevgilinin yüz güzelliğini ifade için “peyker”, “sima”, “lika”, “ruy”, “had” ve “çehre” ile birleşik kelimeler yapılır. Peripeyker (K9/31, K38/21), hurpeyker (G21/3, G102/4), meleksima (K38/21, G8/1, G219/7, G246/4), mahsima (K30/26), periçehre (G293/5), perilika (K1/50), mehlika (G4/5, G259/1), mahlika (G265/3), hurilika (G259/6), hubruy (K12/5, G8/7), mehruy (G135/5), simin-had (R23) en çok kullanılan ibarelerdir.

Âşık ve Yüz

Âşık, sevgilinin yüzünü görmek, onu seyretmek, ona kavuşmak arzusu içindedir (K3/32, K34/27, G59/7, G195/4, G231/7, G281/4), bu uğurda belalara katlanır, bu istekle yanar (R71). Ancak kendisini buna değer bulmaz (G138/3). Bununla beraber sevgiliye, âşıkları yüzünü seyretmekten men etmemesini öğütler.

Çünkü âşığın bakmadığı yüzden bir yarar gelmeyeceğini söyler (G145/3). Âşık, nerede olursa olsun sevgilinin yüzünü talep eder, ona yönelir (G236/7). Sevgilinin yüzünü seyretmek isteyen âşığın kendi özünü aradan çıkarması gerekir (G275/5). Âşık sarhoş olmayı istemez çünkü sarhoşluk, onun sevgilinin yüzünden gafil olmasına sebep olur (G276/1).

Âşık, sevgilinin yüzünü zikretmekle mutlu olur (G174/7). Sevgilinin yüzünü görmek, onu anmak âşığın dertlerini hafifleten bir devadır (G192/5). Sevgilinin yüzünden uzak olmak âşığın sabretmekte zorlandığı bir durumdur (MSMT1/III/2). Âşık, sevgilinin yüzünü bir an görmese ahı âlemi karartır (G219/7). Âşığın gözü sevgilinin yüzünü görmese kanlar dökülür (G272/5).

Örtü

Sevgilinin yüzünde hicap/nikap denilen bir örtü bulunur. Bu örtünün açılması, kaldırılması onun güzelliğinin herkes tarafından görülmesini mümkün kılar (K2/21). O, yüzünden perdeyi kaldırınca âlem aydınlanır (G30/1). Sevgilinin güneş yüzünden örtüyü kaldırması ile sabah olur (G25/4). Güzelliğin sırrının keşfedilmesi için âşıkların başındaki sevdanın sevgilinin yüzündeki örtüyü kaldırması gerekir (G26/4). Âşığın ahı, ayın yüzünü örtse de sevgili yüzünden peçeyi kaldırmaz (G33/7).

Yüz Rengi

Sevgilinin yüzü kırmızı ve beyaz renklidir (K30/1). Yanakta olduğu gibi kırmızı ve beyaz renkli çiçekler, bahçe, değerli madenler, şarap veya kadeh sevgilinin yüzü ile benzerlik ilişkisinde kullanılır. Çoğu beyitte sevgilinin yüzü bu unsurlardan üstün tutulur (K3/5). Gül (K33/47, G45/1, G78/1, G170/9, G219/1, MSMT5/3, MSMT9/3), şarap (G30/3), kadeh (G59/1), gümüş (R23) yüz için kendisine benzetilen olur.

Işık, Aydınlık, Parlaklık

Yüz; ışıklı, aydınlık ve parlaktır (K31/21, G238/5). Yüz, günün aydınlık vakitleri olan sabah, seher ve gündüzdür veya bu vakitlerin oluşma sebebidir (G25/4). Işık saçması ve güzellik bakımından güneş, ay, mum gibi ışık kaynaklarından bile üstündür (MSMT9/3, R61). Yanakta olduğu gibi yüz ışıklı, aydınlık ve parlak unsurlarla ilişkilendirilir: Güneş (K12/8, K13/18, G25/4, G126/4,

G138/3, G168/7, MSMT6/4), ay (K31/21, G146/1, G243/3, MSMT4/6), mum (K39/29, G7/4, G8/3, G152/1, G284/5, G289/4), ayna (G45/3, G172/1).

Âşığın gözü sevgilinin yüzünün mumu ile aydınlanır (G7/4). Aşk, bütün âlemi sevgilinin yüzünün mumunun pervanesi kılmıştır (G8/3). Sevgilinin ay yüzüne hayran olan güneşe sevgi duymaz (G243/3).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Yüz, yanakta olduğu gibi kitaba ve levhaya benzetilir. Sevgilinin yüzü güzellik bakımından mushaftan üstündür (G243/1).

Türkçe yüz kelimesi, daha çok deyim ve kalıplaşmış ibareler içinde kullanılır. Yüz döndermek (K7/31, G28/6, G97/3, G163/1, G206/8, G219/2, G219/6, G247/7), yüz çevirmek (K8/16), [bir şey] yüz vermek (K12/26, G18/1), yüz tutmak (K14/II/4, K18/1, K42/8, G190/7), [birinin] yüzüne kapıların açılması (K16/35, G231/5), [birinin] yüzüne kapıların bağlanması (K18/28), yüz vurmak (K20/14, G164/6), yüzü kara olmak (K24/14, G261/4), yüz öpmek (K24/16), yüz sürmek (K24/17, G102/5, G143/2, G163/3, G163/5, R60), yüzü sararmak (K26/22), [bir şey] yüz göstermek (K32/2, G76/7), yüzden sürülmek (G58/5), yüzünü sürtmek (G163/5), yüzü yüze dokunmak (G172/1), yüz görmek (G204/5) bunlara örnek olarak verilebilir.

Diğer Kullanımlar

Âşık, sevgilinin yüzünü gülerken hayal eder (G41/2). Yüzün gülmesi hem güzelliği arttıran bir durumdur hem de sevgilinin âşığa rahmetiyle davranacağının göstergesidir. Kaşların çatıklığı ile yüzün gülmesi tezat oluşturur. Kaşları çatan sevgili âşığa cevir çektirirken onun yüzünün gülmesi âşığa lütfudur.

Yüzdeki ben ve ayva tüyleri onun güzelliğini artıran unsurlardır (K12/19). Sevgilinin kırmızı yüzündeki ayva tüylerinin siyahlığı âşığın kanlı gönlünün aynasına toz salar (K30/1).

Sevgilinin yüzünün üzerine saçın düşmesi divanda ele alınan manzaralardandır (MSMT4/2).

Sevgilinin yüzünün kızıllığını arttıran şarap onun güzelliğine güzellik katar. Bu hâli ile sevgili âşığın gözünün nurunu arttırır (G148/6).

3.3.6.1.2. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar

3.3.6.1.2.1. Ayağının/Eşiğinin/Dergâhının/Mahallesinin/Yolunun Toprağı

Ayak toprağı yalnız başına düşünüldüğünde değersiz bir unsurdur; ancak sevgili ile ilişkilendirildiğinde değer kazanır. Ayak toprağının maddi değersizliği ve küçüklüğü ile manevi değeri ve büyüklüğü arasında tezat vardır.

Değer Bakımından

Sevgilinin ayak toprağının değerini ve yüceliğini vurgulamak için diğer tabiat unsurlarından faydalanılır (K19/31, G227/3). Tabiatta güzellik, güç ve değer bakımından önemli görülen unsurlar kişiselleştirme veya hüsnü talil yoluyla sevgilinin/memduhun ayak toprağını talep ediyor olarak gösterilir (K10/61). Bu yolla, sevgiliyle ilgili en değersiz unsur, var olan her şeyden daha değerli olur (K13/18).

Sevgilinin/memduhun dergâhının toprağına ulaşma isteği ile denizin yalvarma eli sahranın eteğindedir (K1/65). Su, onun ayak toprağına ulaşmak için ömürlerdir başını taştan taşa vurup gezer (K3/23). Sabah rüzgârı gökyüzüne çıksa da değersizdir çünkü sevgilinin/memduhun kapısının toprağı olmaya kabil değildir (K5/11). Sedef, sevgilinin ayak toprağından bir zerre elde etse değerini arttırmak için inciyi beslemez (K22/17). Sevgilinin/memduhun kapısının toprağının ravzası cennet gülünün bağıdır (K33/38). Güneş, her sabah sevgilinin dergâhının toprağına yüz sürdüğü için şeref kazanır (G143/2). Ay, sevgilinin dergâhının toprağının makbulü olmadığı için talihinin zayıflığı ona günden güne bir değişim verir (G166/6). Âşık, sevgilinin ayağının toprağına layık bir inci istediği için damla damla gözyaşını gözden geçirir (G281/6). Güneş, her sabah sevgilinin ayak toprağına başını koyduğu için mutlu olur ve derecesi yükselir (G291/2).

Hz. İsa'nın terkibi sevgilinin dergâhının toprağından olduğu için değer kazanıp topraktan gökyüzüne çıkmıştır (G129/5).

Sevgilinin ayak toprağının bedeli âşığın canıdır. Âşık, onun yolunda canını verip toprak olarak makam bulur (G2/2). Sevgilinin istediği canı âşık onun ayak toprağına teslim eder (G155/3).

Sevgilinin/memduhun dergâhının/ayağının toprağını öpen kişi bununla değer bulur, yücelir (K35/13).

Sevgilinin/memduhun ayak toprağını zikretmek rahmet cilasıdır (K35/14).

Âşığın kirpikleri sevgilinin ayağının tozu için birbiri ile mücadele ederler bu sebepten aralarına kanlar düşecektir (G235/2).

Sevgilinin kapısının toprağının âşığı olan cennete meyletmez (G115/3). Âşık, sevgilinin ayağının altında kalacağını umarak uzun zaman onun mahallesinin toprağına gölge gibi yaslanır (G149/7). Sevgilinin kapısının toprağı gönlün kabesidir (G170/1).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Birinin ayak toprağı olmak, ona teslim olmak, ona boyun eğmek, onun yolunda ölmek anlamında kullanılır (K6/45). Kötü niyetlilerin, sevgilinin/memduhun ayak toprağı olması istenir (K14/IX/1). Yasemin, ömrünü boşa geçirmez ve ihlas ile kendini Hz. Fatma'nın ayak toprağı kılar (K42/15).

Birinin dergâhının/ayağının toprağına feda olmak onun karşısındaki değersizliği vurgular. Bir şeylerin sevgilinin veya memduhun ayak toprağına feda olması değer bakımından onun altında olduğunu gösterir (K18/45).

Taç

Sevgilinin ayağının toprağı başa taç yapılır. Saba, sevgilinin/memduhun ayağının toprağını yerden hürmetle alır; galiba başına bir taç yapmak ister (K5/8). Sevgilinin/peygamberin ayağının toprağı arşın (G47/1) ve hüner ehlinin (R13) başına taç olur.

Sürme

Sevgilinin/memduhun ayak toprağı göze sürme yapılır (K10/24, K12/9, G31/3, G71/8, G95/2, G202/3, G204/6, G227/4). Tabiatta diğer varlıklar da sevgilinin ayak toprağını gözlerine sürme yaparlar. Sabah rüzgârı, sevgilinin/memduhun ayak toprağını nergisin gözüne sürme yapmak için zerre zerre gül bahçesine taşır (K5/19). Gül, gözüne sürme yapmak için sabah rüzgârından sevgilinin/memduhun ayak toprağını sorar (K8/25). Âşığın gözü sevgilinin ayağının toprağından yapılan sürme yüzünden yaşarır (G71/1). Sevgilinin kapısının toprağı hem aya hem de güneşe sürme verir (G103/4).

Göz ve Ayak Toprağı

Sevgilinin dergâhının/ayak toprağı; âşığın gözünde, göz bebeğinde ve kirpiğinde mekân tutar (K13/2). Sevgilinin ayak toprağının özelliklerinin şerhini inceleyip toz ile kanlı gözün beyazına yazarlar (G104/2).

Âşık ve Sevgilinin Ayak Toprağı

Âşık, kendisini o kadar değersiz görür ki sevgiliye ulaşmayı kendine yakıştıramaz. Onun sevgilinin/memduhun mahallesinin/kapısının/eşiğinin toprağına kavuşması yeterlidir (K5/26, G249/1). O, sevgilinin mahallesinin toprağını kendine mesken edinir (G7/5). Güneş her ışığını bir kement yapsa da âşığı sevgilinin ayak toprağından gölge gibi kaldıramaz (G62/5). Gönül, bedeni ve canı sevgilinin mahallesinin toprağına çeker (G70/2). Âşığın amacı sevgilinin ayak toprağını elde etmektir (G118/5). Âşık, başının sevgilinin ayak toprağından kalkmamasını arzular (G239/6). Şair, öldüğünde sevgilinin ayak toprağı olmayı arzular (MSMT11/7). Aşk, âşığı sevgilinin mahallesinin toprağında toz eder (R75).

Sevgilinin ayağının toprağı âşığın gözyaşını dindirmeye yetmez (G222/3). Gözyaşı sevgilinin ayak toprağını gözden yıkar (G223/1). Kirpikler, âşığın gözünden su çıkıp sevgilinin kapısının toprağını yıkamasın diye gözü ile yüzü arasına set olur (G272/2). Âşığa sevgilinin dergâhının toprağından kâm almak fırsatı doğmuş ancak gözyaşı o kadar çok akmıştır ki bu mümkün olmamıştır (G165/3). Âşığın gözyaşları sevgilinin mahallesinin toprağına akar (MSMT4/6).

Sevgilinin ayağını öpmek hevesi âşığı ayak toprağı yapar (G121/1). Sevgilinin eteğini tutmak için ayak toprağı olan âşık, sevgili eteğinin yere değmesine izin vermediği için bu amacına ulaşamaz (G218/2).

Diğer Kullanımlar

Sevgilinin mahallesinin toprağını görmek yedi iklimi fethetmek kadar lezzetlidir (G64/4).

Sevgilinin/memduhun dergâhının toprağı can verme, ölüleri diriltme özelliğine sahiptir (K13/16, K33/42).

Sevgilinin eşiğinin toprağı âşığın secdegahıdır (G192/3). Âşık, sevgilinin yolunda secde ettiği için alın yazısı sevgilinin ayak toprağı olur (G76/1).

Eşik ve ayak toprağı olmak, tevazuyu, itibarsızlığı ve değersizliği ifade etmek için kullanılır (G189/1, G205/5). Şair, kendini beğenenlere ve kibirlilere büyüklendiğini ancak marifet ehline karşı yol tozu ve eşiğin toprağı olduğunu belirtir (K29/12). Şair, kendisinden bahsederken ayak toprağı olduğunu ifade eder (G247/3).

3.3.6.1.2.2. Buse

Buse kelimesi divanda kullanılmazken "bus" kelimesi yer öpmek (K1/6), el öpmek (K16/23, K20/10, G25/6, G275/1), ayak öpmek (K19/42, K21/27-28, G271/1), eşiğinin toprağını öpmek (K35/13), dergâhı öpmek (K20/13) gibi bağlamlarda kullanılır. Öpmenin sevgilinin dudağıyla ilişkilendirildiği örnek pek yoktur. Var olan örnekler de âşıktan çok onu kıskandıran bir eşya ile ilgilidir (G276/6).

Şakayıkın alnı yeri öpmekten yara olur (K1/6). Şair, sevgilinin elini öpmek arzusu ile ölürse toprağından testi yapılıp onunla sevgiliye su verilmesini ister (K3/13). Âşığı, sevgilinin ayağını öpme hevesi toprak ettiği için bu amacına ulaşamaz (G121/1). Bahçeden sebzeler sevgilinin ayağını öpmekle mutlu olurlar (G145/4). Hamamda havuz sevgilinin ayağını öptüğü için şeref kazanır (G200/4). Kalem, sayfanın yüzünü öperek sevgilisine ulaşmış olur (K24/16). Âşık, sevgilinin saçı gibi ayağını öpmek ister ancak sevgili buna izin vermez (G188/1). Hamamda tas sevgilinin elini öper; bu durumu kıskanan âşığın teninden rahat gider (G200/7). Kadeh döne döne sevgilinin şarap renkli dudaklarını öptüğü için âşığın gönlü kıskançlıktan kan olur (G276/6).

3.3.6.1.2.3. Eşik/Kapı

Sevgilinin kapısı ve eşiği âşığın hayatının etrafında döndüğü merkezlerdendir. Aşk, bu unsurların sevgili ile özdeşleşmesine sebep olur. Sevgilinin kapısına/eşiğine ulaşmak ona kavuşmak gibidir. Onun kapısında/eşiğinde bulunmak büyük sevinç kaynağıdır. Âşık, sevgilinin/memduhun kapısında makam tutmak ister (G70/7, G252/7). Âşığın gözü sevgilinin eşiğini kan ile yıkar (G187/1). Sabanın sevgilinin/memduhun eşiğinde yerleşmesine izin verilseydi o denizler ve karalarda dolaşıp durmazdı (K5/10). Âşığın amacı sevgilinin eşiğine ulaşmaktır (G73/3). Her ne kadar hasta yastıktan hoşlanmazsa da âşığın hasta gönlü sürekli sevgilinin eşiğine meyleder (G229/3). Âşığın gönlü sevgilinin kapısında bükülmüş boyunu gezdirip yürür (G248/5). Sevgili güzellerin ağası olduğu için güzeller bölük bölük onun kapısına gelirler (G282/2). Âşık, sevgilinin kapısında itibarını kaybeder (R76).

Sevgilinin/memduhun eşiği âşığın secdegahı (G192/3) ve kıblesidir (MKT5/1).

Sevgilinin/memduhun kapısı bir gül bahçesidir (K5/17).

Sevgilinin/memduhun kapısı; lütuf, feyiz ve bereket kapısıdır (K5/18).

Sevgilinin eşiği de kendisi gibi acımasızdır. Sevgili, gönderdiği oklarla âşığın kanını akıtır eşiği de o kanı içer (G85/1).

Sevgilinin eşiği başvuru yeridir. Âşık, her türlü sıkıntısını onun kapısına/eşiğine arz eder.

Sevgilinin/memduhun eşiği yücedir, değer bakımından üstündür. Tabiattaki diğer unsurlar onun eşiğine yüz sürmek, o eşiğe secde etmek isterler. Felek, güneş, ay onun eşiğine yüzünü sürer, secde eder (K9/27). Bu unsurlar sevgilinin/memduhun eşiğini öpmekle değer kazanır (K35/13). Mehtap sevgilinin kapısına ve duvarına küstahça yüzünü sürdüğü için felek onun yüzünü sabaha kadar yere sürter (G163/5).

3.3.6.1.2.4. Kûy

Sevgili âşık için varlıkların en değerlisi olduğu gibi onun bulunduğu yer de âşık için en muhterem, en değerli mekândır. Bu mekân âşığın; ulaşmak, yerleşmek, bulunmak istediği bir mekândır (K7/5, G70/2, G179/6, G187/4, G211/2, G263/6, G292/2). Sevgili güzellerin en güzeli olduğundan diğer güzeller onu görmek, ona hizmet etmek için onun bulunduğu yere giderler. Güneş, ay, yıldızlar ve diğer yücelik, değer ve güzellik bildiren unsurlar sevgilinin bulunduğu yerden şeref, değer, yücelik ve güzellik kazanırlar. Her köşede rakipler bulunur. Bu mekânın köpekleri hem sevgilinin cevir unsurlarındandır hem de başka mekânın varlıklarına oranla değerlidirler. Âşık bu köpeklerden biri olmak veya o köpeklerle arkadaşlık yapmak ister. Âşık, sevgilinin kûyunda başını onun ayak toprağından kaldırmak istemez (G239/6). Dert ve gam, âşığı sevgilinin kûyunda toprak eder (R75).

Sevgilinin Mahallesini Anmak

Âşık, sevgilinin kûyunu andıkça gözyaşı döker; vatanını andıkça garibin ağlamasına şaşılmaz (G34/7). Âşık, sevgilinin kûyunda gözyaşı döküp ona kavuşmayı ister (G46/6). Gözyaşı edep gösterip sevgilinin kûyuna çok gitmemelidir çünkü gözden düşme ihtimali vardır (G58/5). Âşığın gözyaşı sevgilinin kûyunda döner durur ancak ona kıymet veren yoktur (G189/4). Âşık, sevgiliye kavuşmak için ağlamaz; ağlamasının asıl sebebi, gözyaşı selinden sevgilinin kûyunda başkalarına yer kalmamasıdır (G239/5). Âşığın gözyaşları sevgilinin kûyuna doğru akar (MSMT4/6, R19).

Âşık Sevgilinin Mahallesinde Bulunmak İster

Âşığın gönlünün sevgilinin kûyunu gözetip dünyadan vazgeçmesi gerekir (G49/1). Âşık, sevgilinin kûyunda iki dünyadan da geçer (R11). Sevgilinin kûyunu seyretmek yedi iklimi fethetmek kadar lezzetlidir (G64/4).

Sevgiliye yakın olmak en büyük saltanattır. Âşık, sevgilinin kûyunun dilencisi olsa da yakınlık saltanatına sahiptir (G192/4). Sevgilinin kûyunda dilenci olanın mala mülke ihtiyacı yoktur (G194/3).

Âşık, sevgilinin kûyunda taşlara başını vurur, gözyaşları akıtır ve sevgilinin kendisine rahmet göstermesini arzular (R37).

Sevgilinin kûyu zulüm yeridir ancak âşık buna rağmen orayı terk etmez çünkü sevgilinin kûyu âşığın vatanıdır (G182/7). Âşığın gönlü bir kuştur ve sevgilinin kûyunu kendine yuva edinmiştir (G258/4). Canı ve bedeni buraya çeker çünkü kuş yuva yaptığı yere çerçöp toplar (G70/2).

Âşık, sevgilinin kûyunda gariptir; onun bir arkadaşı bulunmamaktadır (G151/3). Âşık, sevgiliden kûyunda bir lütuf beklediği için orayı mesken edinir (MSMT6/5).

Âşığın, sevgilinin kûyundaki tek kazancı beladır (G265/1). Sevgilinin kûyunda âşık cevir görse de orayı kendisi için bir sığınak olarak değerlendirmelidir (MSMT1/V/4). Sevgili, kûyunda ikamet eden âşıklara okunu bile çok görür. Misafirlerini bir içim su ile olsun ağırlamaz (G155/1).

Âşık, bir gün sevgilinin ayağının altında kalmayı umarak gölge gibi sevgilinin kûyuna yaslanır (G149/7).

Sevgilinin Mahallesine Gitmek

Âşık, çoğu durumda sevgilinin kûyuna nasıl gidileceğini bilmez. Onun için sabadan yardım ister. Saba, hem bu kûya teklifsizce varabilmekte hem de bu kûydan haber getirmektedir. Âşık, aşk acısı ile zayıflayıp o kûya kendisini rüzgârın götürmesini arzular (K5/26). Sabah rüzgârı sevgilinin kûyunda bulunan düşkünlerin hâlinden âşığı haberdar edebilecek aracılardandır (G204/3).

Âşığın ahından çıkan yıldırımlar; o, sevgilinin kûyuna giderken ona yol gösterirler (G87/5). Ateşli ahı olmadan sevgilinin kûyuna varmaya çalışırsa karanlıkta yolunu karıştırabilir (G107/4).

Su, sevgiliye âşık olduğu için durmadan onun ravza-i kûyuna gider (K3/11). Ancak âşık onun sevgilinin bulunduğa yere gitmesini istemez çünkü o rakibidir (K3/12).

Âşık, insanların kınamalarından çekindiği için sevgilinin kûyuna iradesi ile gitmek istemez ancak aşk deliliği onu kendi başına koymaz (G226/2).

Gül Bahçesi ve Sevgilinin Mahallesi

Sevgilinin kûyu gül bahçesine benzer (G104/3). Sevgilinin kûyunun havası âşığın canı için ilkbahardır (G76/3). Âşık, ilkbaharda bahçeye gitmez çünkü sevgilinin kûyunu ona tercih eder (G142/6). Âşık, bahçeye girdiğinde sevgilinin kûyunu anıp efgan eder (G195/1). Sevgilinin kûyunda yakası yırtılmış birçok gül yüzlü gezer. Bu hâli ile sevgilinin kûyu bir gül bahçesidir (G102/7).

Cennet ve Sevgilinin Mahallesi

Sevgilinin kûyu cennete benzer veya ondan üstündür (G45/2, G172/4, G192/2). Âşığın gönlü sevgilinin kûyundayken, ona cennet teklif edilmemelidir çünkü o zaten cennet ehlidir (G9/6). Sevgilinin kuyunda rakip âşıktan azarını kesmelidir, çünkü cennet içinde azap olmaması gerekir (G33/8). Şair, sevgilinin kûyunda ikamet ettiği için cenneti ve İrem bahçelerini arzulamaz (G118/7). Sevgilinin kûyunda yeri olması durumunda, âşık cennete heves etmez (G123/2). Adem, önce sevgilinin kûyunu verip cenneti almış sonra meleklerin kınamalarını duyup pişman olmuştur (G128/6). Şairin, sevgilinin kûyunda bulduğu makama cennet kuşu bin yıl uçmakla ulaşamaz (G222/5). Bazıları sevgilinin kûyunun cennete benzediğini söylemektedirler ki oradan gelen Adem bunun yalan olduğunu bildirir (G232/6). Sevgilinin kûyu oradan üstündür.

Kıble, Kabe ve Sevgilinin Kûyu

Sevgilinin kûyu âşığın kıblesi ve Kabe'sidir. Âşık, onu tavaf eder (G131/3). Can, sevgilinin kûyunu tavaf etmek için âşığın boyunu mihnet yükü ile büküp bedeninden çıkmıştır (G129/3). Kabe'de yılda bir sevgilinin kûyunda her dem tavaf olur (G144/5). Âşık, sevgilinin kûyunu tavaf etmek ister ancak aşk gamının yükü boyunu büktüğünden yolları kirpik dikeni ile kapanmıştır (G212/4). Gönül kuşu, sevgilinin kûyunda makam tutmuş, Kabe'yi tavaf etmeye tenezzül etmemiştir (G258/4). Âşık, sevgilinin kûyunu gizlice tavaf etmek ister ancak inlemeleri sebebi ile bunu gerçekleştiremez (G258/7).

Sevgilinin Mahallesinin Köpekleri

Âşık, sevgilinin kûyunun itleri içinde bulunmayı mutluluk olarak görür (G65/7). O, diri olduğu sürece sevgilinin kûyunun itidir (MSMT11/7). Âşık, sevgilinin kûyunun itlerini gördükçe figan eder; tanıdıklar birbirlerinden gizli derlerini saklamazlar (G110/6). Âşık, sevgilinin kûyunda itlerin içinde gezmeyi cennette Adem olmak şeklinde ifade eder (G192/2). Âşığın parçalanmış yaralı gönlünün her parçası sevgilinin kûyundaki bir itin ağzındadır (G15/5). Âşığın gönlünü sevgilinin kûyunda cem etmesi zordur çünkü her itin ağzında âşığın gönlünden bir parça bulunur (G239/3). Âşık, sevgilinin kûyuna ulaşmak karşılığında ciğerini parça parça o kûyun itlerine adar (G241/6).

Diğer Kullanımlar

Âşıklar, sevgilinin kûyunda dertlerine deva bulurlar (G106/1). Âşık, sevgilinin kûyunda gamdan kurtulmayı ümit eder ancak o sahilin âşığının gam denizinden kurtaracağı kesin değildir (G276/8).

Âşıklar, sevgilinin kûyundaki esirlerdir. Sevgili onları kendine bağlamanın bir yolunu bulup kûyuna hapsetmiştir. Sevgilinin kûyunda gezen çılgınların sayısının sonu yoktur; sevgili bir sanatla onların ayağını bağlamıştır (G233/5).

3.3.6.1.2.5. Reftar

Sevgilinin yürüyüşü onun güzellik unsurlarından biridir. Sevgili salına salına yürür. Onun âşıkların gönlünü çelen, akıllarını başlarından alan hoş, işveli, nazlı (G181/6, G200/1) bir yürüyüşü vardır. Sevgilinin yürüyüşü ile ilgili olarak hoş-reftar (K3/11, K8/22), hoş-hıram (K16/25), şive-i reftar (G236/4), dilpesend (MSMT4/1) gibi ifadeler kullanılır. Sevgilinin boyu serviye benzetilir (G32/6). Bu bakımdan sevgili serv-i hıramandır (G35/2, G45/4, G50/3, G74/5, G79/1, G80/1, G153/1, G164/6, MKT8/4, R40, R66). Ancak edalı yürüyüş ile sevgili serviden ayrılır (G16/6, R69).

Âşığın ömrü sevgilinin edalı yürüyüşüne fedadır (G15/1). Sevgilinin âşığı onun hoş yürüyüşlü boyunu arzular (G230/3). Ancak sevgili âşığa doğru yürümez (G113/6).

Âşık, gözyaşının akıp kendisinden tarafa yürüyen sevgilinin yolunu kapatmamasını ister (G181/6).

Sevgili yürüyüşü ile her adımında toprağa karışmış binlerce varlığı diriltir (G244/6).

3.3.6.1.2.6. Söz

Sevgilinin sözü umumiyetle sevgilinin dudağı ve ağzıyla birlikte zikredilir (MSMT4/1). Sevgilinin ağzı/dudağı olmamasına rağmen onun söz söyleyebiliyor olmasına şaşılır (K4/12). Söz, sevgilinin ağzının sırrını herkese aşikar eder (G116/1). Sevgilinin hokka dudağının sözü, yokluk uykusunun efsanesi gibidir (G284/5). Sevgilinin dudakları la'ldir. La'lin konuşması mucizedir. Sevgilinin inciler saçan dudağı sözler ortaya çıkarır. Sevgilinin dudağı la'l, söz incidir (G153/4).

Sevgili, küfür dünyayı tutmuşken imandan haber verdiği için şair, onun sözünü vahye benzetir (G157/3). Ayrıca sevgilinin dudağı yokken sevgilinin sözünün var olması sözle vahiy arasında benzerlik kurulmasına sebep olur.

Sevgilinin dudağı konuşarak can bağışlar. Onun sözünün can verme özelliği vardır (G109/2). Sevgilinin dudağı konuşmaya başladığında gonca halkını diriltir (G239/1).

Sevgilinin sözleri genellikle acıdır (G83/2, MSMT12/4). Sevgilinin dudağı acı sözsüz olmaz (G91/2). Bu bakımdan o zehirli bir şerbet gibidir. Sevgili acı sözler ile âşığın canını alır (G202/5). Ancak onun bu acı sözleri âşığa şarap kadar lezzetli gelir (G64/3). Sevgilinin sözleri âşığın kevseridir (G76/6). Âşık, habercilerin getirdiği mektuplarla yetinmez sevgilinin kendi ağzından sözünü işitmek ister (G230/2).

Sevgilinin ağzından sözler zor çıkar. Ondan bir söz duymak için uzun zaman beklemek gerekir. Lafız sevgilinin dudağından ayrılmayı güç gördüğü için sevgili güftara güç gelir (G137/4).

Sevgili, mutlu gönüllerde makam tutacağını söyleyerek âşığın gönlünü mahzun eder (G148/4).

Sevgilinin dudağı şeker gibi lezzetli olduğu için ağzından çıkan sözler de lezzetlidir (R26).

3.3.6.2. Âşık

Âşık, divanda acı, bela, ızdırapla birlikte değerlendirilir. O, aşk acısının taşıyıcısıdır. Sevinçli ve mutlu olduğu zamanlar sınırlıdır. Sevgiliye kavuşma ümidinin olduğu, ona kavuştuğu zamanlar onun için mutluluk zamanlarıdır. Bahar

mevsimi ve eğlence meclisi, aşk ve sevgili ile irtibatlı olduğu için âşığın gönlünü açar, onu mutlu eder. Âşık, bütün bağlarından kurtulmuş kişidir. O; zamanın, devrin kaydını çekmez (R55).

Âşığın sevgiliye duyduğu aşk ezelden başlar ebede kadar uzanır. Âşığın âşıklığı varlık ve zamanla beraber başlar (MSMT8/1).

Âşığın mizacı aşk derdiyle düzelir (G82/3, G206/7); âşığın derdine derman ederlerse o hasta olur (G82/3). Şair, aşk derdine derman edeni düşmanı olarak görür (G206/7).

Âşığın dini aşktır. O, âşık olup dinini yağmaya verir (G207/2).

İrade ile Âşık Olunmaz

Âşık, kendi iradesi ile aşkı seçmiş değildir. Ne âşık olmak ne de aşkı terk etmek onun isteği ile olabilir. Ona aşkı terk et diyenler kazanın değişmesini istemektedirler ki bu imkânsızdır (G77/7, G167/6). Âşık, aşkı terk etmek ister ancak sevgilinin güzelliği günden güne artıp onu daha fazla âşık eder (G145/2).

Âşık ve Mâşuk

Şair, âşıklık ve mâşukluğu birbirinden ayrılabilen kavramlar olarak değerlendirmez. Ona göre vahdet sırrının mahremi olan kişi âşığı mâşuktan, mâşuğu âşıktan ayırmaz (G1/4).

Âşığın ne sorunu olursa buna ancak sevgili çare olur (G92/4).

Âşık; Ferhat, Mecnun, Hüsrev, Vamık gibi aşk kahramanları ile sevgili de Şirin ve Leyla ile özdeşleştirilir (K31/9, G88/3).

Âşık, her ne kadar sevgili için zalim demişse de şaire göre bu doğru değildir çünkü güzellerden kötülük gelmez (G8/6). Âşık, gönlünü yıkacağını düşünerek aşktan korkmamalıdır çünkü hiçbir sultan kendi ülkesinin viran olmasını istemez (G115/5).

Âşık ve Sevgilinin Bakışları

Âşık, sevgilinin bakışları her ne kadar acı verse de onların sürekli kendisine yönelmesini arzular. Sevgiliden âşığa ok gelmesi aşkın usulündendir (G146/6). Sevgili âşıkların gönül yakan inlemelerinden sakınmalı ve âşıklardan bakışını esirgememelidir (G27/4, G155/2). Bu bakışların âşıklara ulaşmaması büyük bir acıya ve inlemeye sebep olur. Sevgili her âşığa bir ok nasip ettiği için şair de ondan bir ok ister (G31/2). Sevgilinin gözü âşığa gamze okunu sadaka olarak gönderir (G39/5).

Sevgili, nereye baksa âşığın ciğerini kan eder; âşığın her an bir ciğer bulması imkânsızdır bu yüzden sevgili bu zalimliği bırakmalıdır (G145/5). Sevgili, bin âşığına bir ok atar; ancak âşıkların bu oku almak için birbirine düşeceğini hesaplamaz (G187/6).

En Büyük Âşık Şairin Kendisidir

Şair, divanda en büyük âşık olarak kendini görür. Şair, âşık olduğu için sözü de âşıkanedir (G73/8). Şair, kendisini Mecnun'dan büyük bir âşık olarak görür ve kendisinin gerçek âşık olduğunu ifade eder (G88/1). Leyla'nın Mecnun'u varsa sevgilinin de şair gibi bir âşığı vardır ki bununla övünmelidir (G88/3). Mecnun nöbetini savmış şimdi şair aşk nöbetini tutmaktadır. Her devir bir âşığın zamanıdır, bu zamanın âşığı da şairdir (G93/2). Ne pervane bir aleve, ne de mum bir aha tahammül eder; âlemde hiçbir âşık şaire benzemez (G145/7). Mecnun âşık sayılmaz, onun başında kuş yuva tutabilmiştir; asıl âşık şairdir ki gözyaşı selini başından aşırmıştır (G178/3). Ferhat'ın resmini duvarlarda görüp ona âşık denmemelidir; şair, gerçek âşıktır ki evini barkını terk edip çöle düşmüştür (G198/5).

Melamet, Rüsvalık ve Âşık

Âşık, aşkın kendisinde meydana getirdiği hallerle herkesin diline düşer, halka rezil olur. Onun inlemeleri, gözyaşı dökmeleri aşkını herkese yayar. Aşık, rintlik ve rüsvalıktan iğrenmemelidir; aşk sırrının gizli olmaması gerekir (G115/6). Melamet ehlinin kınamaları âşıktan hiçbir şey eksiltmez (G120/5). Halk, şairin hâlini görüp güzellere âşık olmaz; aşkın menedilmesinde bu rezillik şeriata uygundur (G147/1). Sevgiliye duyulan aşkı insanlardan gizlemek mümkün olmadığı için onun âşığı âlemde rüsvadır (G152/5).

Âşığın İtibarı

Âşığın ne sevgilinin gözünde ne de insanların gözünde itibarı vardır. Aşkın neticesi olan davranışlar onu itibarsızlaştırır. Sevgili çoğu zaman âşıklara değer vermez, onları önemsemez. Sevgilinin dudağı âşıkların sordukları soruları cevaplamaz (G11/3).

Âşık ve Acı

Âşık, aşk acısı ile gözyaşı döker (K16/5), bağrını parçalar (K8/22), gönlünü yakar. Bu acı onun ayırt edici niteliğidir. Onun gönlü yaralıdır (K28/39). Âşığın gönlü aşk belası ile viran olur (K32/4). Sevgili, acı çektiren; âşık, acı çekendir.

Sevgili ateş, âşık da o ateşin üzerinde kan yaş döken kebaptır (G9/3). Âşıkların ciğerleri aşk ateşi ile sevgili için kebap olur (G16/2). Aşka heveslenenler sevgilinin inleyen âşıklarını görünce bu niyetlerinden vazgeçerler (G50/4). Şair, sevgiliye âşıklara cevir etmemesini söyler o da siyaset olmayınca aşk ülkesinde düzen olmaz cevabını verir (G108/5). Sevgili, aşk ülkesinde düzeni sağlamak için âşıklara acı çektirir (G108/5).

Sevgili, acımasız ve zalimdir. Âşıklara zulüm eder (G145/6). Sürekli âşıklara bela oku gönderir (G279/6). Âşık, sevgiliden gelen her şeyi lütuf olarak gördüğü için ondan gelen belaları, eziyetleri ve cefaları da arzular. Onları bir ihsan olarak kabul eder (G148/5). Sevgili, âşıklar feryat etmeden onlara zulüm etmemektedir. Bu yüzden âşıklar feryat etmelidir (G36/6). Âşığın gamını açıklaması, sevgilinin gönlünü açar, onu mutlu eder (G75/5). Âşığın ağlaması sevgiliyi memnun eder (G279/1). Sevgili âşıklara cefa ettiğinde onlardan vefa görür. Bu âşıklar için ihsandır (G84/6). Âşık, sevgilinin cevrinden incinmemelidir çünkü sevgilinin eziyetleri âşığın sevgisini tazeler (G96/5). Âşık sevgilinin cevirlerinden ah etmemelidir çünkü bu eziyetler lütuftur (G115/4). Âşık, sevgiliden ayrılık belasını istemelidir; yoksa ondan sevgi isteyen çoktur (G138/4). Felek, âşığın bedenini taş etse de sevgilinin acımasız kılıcına dayanmak mümkün değildir (G220/4). Sevgili, ah ateşinden çekinip âşıklara cevrini azaltmalıdır (G244/1). Zaman zaman âşık sevgilinin yaptığı eziyetleri azaltıp kendisine lütuf etmesini ister (MSMT11/6). Sevgili, hileler ile âşığı kavgalara salar (G233/1). Âşık, sevgiliden eziyetler gördüğü için onun eli sevgilinin eteğindedir (G218/1).

Âşığa en fazla acı veren durum sevgilinin istiğnasıdır. Âşık, sevgilinin kendinden yüz çevirmesini ve istiğna göstermesini arzulamaz (G219/6). Sevgilinin naz etmesi âşığın aklını başından alır (G244/5).

Âşığın Talihi

Âşığın kaderi, talihi kara yazılmıştır. Âşığın sevgiliden gelen eziyetleri çekmek zorunda olması, sevgiliden ayrılığın yarattığı mutsuzluk onun talihinin kötülüğünün delilleridir. Ezel katipleri âşıkların bahtını kara yazmışlar; bu mazmunla sevgilinin yüz sayfasına hat yazmışlardır (G104/1).

İnleme, Ah ve Âşık

Âşık, inleme ve ah ile kendini belli eder. Onun işi ah etmektir (MSMT5/4). Şairin derdini sabit kılan ahıdır; ah aşk vadisinde onun şahididir (MSMT1/VII/2). Âşık sürekli aşk ateşi ile inler, ah eder (G69/6). Onun ahları göğe ulaşır (G167/3). Gönlün inleme okları âşığın bedenini deler; bedenindeki her delikten musikar gibi inlemeler duyulur (G161/3).

Perişanlık ve Âşık

Âşık, perişandır. Gönlü, cem olmaz. Onun gönlünü ancak sevgili cem edebilir (G157/4). Bununla beraber sevgili çoğu zaman âşığın hâlinden haberdar değildir.

Âşığın Varlığı

Âşığın bedeni önemsizdir. Âşık, sevgiliye kavuşmak için ondan kurtulmaya çalışır. Aşk, içinde âşığın vücuduna itibar yoktur, çerçöp yakıcı ateşe tahammül edemez (G121/7).

Aşk kaleminin âşığın vücuduna çektiği hat, Allah'ın varlığını isbat eder (G1/6). Aşkın varlığı Hakk'ın var olduğu anlamına gelir.

Âşık ve Arzu

Âşığın bir diğer niteliği sevgiliye ve onunla ilgili unsurlara karşı duyduğu şevk, arzu ve istektir. Kimsenin sevgilinin yüzüne bakacak gücü yoktur; şevk âşığı öldürdüğünden bir bakışa çare yoktur (G57/1).

Sevgili Yolunda Ölmek

Âşık, sevgili uğrunda canını seve seve verir. Sevgili yolunda ölmek, aşk yolunda ölmek, sevgiliye canını teslim etmek âşıklığın hallerindendir (G8/4). Sevgilinin dudağı sürekli âşıklara can verirken, şair onun için canını vermektedir (G22/1).

Temiz Aşk Sahibi Olmak

Aşk, kutsaldır. Âşık, temiz bir sevgi ile aşkını gönlünde taşır. Âşığı çeken öncelikle sevgilinin dış güzelliğidir. Sevgilinin yüzü, boyu, kaşı, dudağı âşığın ona vurulmasının sebebidir (K23/2). Sevgilinin saçı âşığı ona bağlayan bir zincirdir (K23/5). Sevgilinin âşığı, yüz peygamber toplanıp bin mucize gösterse de onun aşkını görmeden imana gelmez. Ancak onun aşkını tatmak âşığı imanla buluşturur (G43/4). Sevgilinin saçının kokusu sabah rüzgârı ile âşıklara ulaşıp onların hâlini

perişan eder (G86/5). Halk güzellere kavuşmayı arzular ancak âşık için amaç tasarrufsuz temaşadır (G133/1). Sevgili, âşıkları yüzünden men etmemelidir çünkü âşığın bakmadığı yüzden bir fayda olmaz (G145/3). Âşığın âlemde sevgiliden başka hedefi yoktur (R41).

Delilik

Âşığın nitelikleri sıralanırken deliliği ve çılgınlığı üzerinde durulur (K23/6). Âşık, iradesi ve aklı ile hareket etmeyen kişidir. Sevgiliye âşık olmak âşığın deliliğinin kanıtıdır, zira akıl ehli güzelliğe bağlanmaz (G146/5). Âşıklara deli dense yeridir çünkü akıllı kişi göz göre göre kendini ateşe atmaz (G170/7).

Âşık Kavuşmak İster

Âşıklar sevgiliye kavuşma arzusu içindedir. Sevgilinin ayağını öpmek arzusu âşığı toprak eder (G121/1). Çemende, yeşillikler sevgilinin ayağını öpme mutluluğuna etmişlerdir; âşık da onlar gibi sevgilinin ayağını öpmek ister (G145/4). Âşığın mutlu olduğu saatler sevgili ile birlikte olduğu saatlerdir (G78/4). Sevdiğine kavuşup mağrur olan âşık, kavuşma zevkinde ayrılık sıkıntısı olduğunu bilmemektedir (G112/4). Şair, güzellerin âşıklara meyletmediğini bilmesi durumunda kendini dünyaya rezil etmeyeceğini belirtir (G179/3). Âşıklar ile gönlünü bir etmeyen sevgili, sevgili olmaz (MSMT1/VI/4). Âşığın gönlünü sevgiliye kavuşmak imar eder (MSMT7/7).

Sevgilinin dudağı ve yüzü kavuşma arzusunun yoğunlaştığı unsurlardır. Âşıklar safı hücum eder ancak sevgilinin güzelliği dudak hazinesine galiyeden hisar örer (K30/4). Âşığı cennet için sevgilinin yüzünden men ederler; ancak âşıkların cenneti sevgilinin yüzüdür (G82/2). Âşık sevgilinin dudağına heves eder ancak o zehirli bir şerbete benzer (G91/2). Âşığın âlemdeki tek arzusu sevgilinin yüzüdür. İki âlemin neticesi de odur (G121/3).

Âşık Kıskançtır

Âşık sevgiliye kavuşma arzusu duysa da sevgili çoğu zaman rakibi veya başkalarını tercih eder. Âşığa yüzünü dönüp başkalarına ilgi gösterir (K32/5).

Âşığa acı veren bir diğer durum kıskançlıktır. Âşık, sevgiliyi her şeyden kıskanır. Sevgilinin kulağındaki küpe, ayağını bastığı yerdeki havuz, elindeki tas ve rakip âşıkta kıskançlık duygusunu uyandırır. Sevgilinin kulağındaki küpe âşığın kanlı gönlünü kıskançlıktan titretir (G78/7). Sevgiliyi başkası ile görmek âşık için

zor olduğundan böyle görmektense ayrılık derdine esir olmayı tercih eder (G154/2). Sevgili âşığı kavuşma meclisinden mahrum ederken başkalarını kendi sofrasında ağırlar (G206/2).

Zâhit ve Âşık

Zâhit, âşık ve rind arasında zıt bir ilişki vardır. Zâhit, âşığı ve âşık olmayı eleştirir, onun dinen uygun olmadığını düşünür. Âşığı güzel sevmekten men etmeye çalışır. Şair, duygusuz zâhidin ciğeri yanan âşığa yüz yıl refakat etmesi durumunda bile karanlığına ışık düşmeyeceğini düşünür (K2/5).

Diğer Kullanımlar

Kadeh, güneş, sabah, bülbül, mum gibi varlıklar da birer âşık figürü olarak karşımıza çıkar. Sabah, öyle bir âşıktır ki bir güneşe kavuşmak için her an binlerce iri inci sarf eder (G53/5). Sabah, gerçek bir âşıktır ki her seher gamını açıklayıp ah ile halkı uykusundan uyandırır (G55/6). Sabah, gerçek âşık değildir çünkü gerçek âşık her an soğuk ahlar çeker (G61/2). Kadeh, göz açıp sevgilinin yüzünün âşığı olur (G16/3). Bu beyitte aslında sevgilinin kendi kendinin âşığı olduğu da ifade edilir.

3 Mey-i gülgūnda degül nergis-i mestüñ ᶜaksi
Ḳadeḥ olmış göz açup ᶜāşıḳ-ı dīdār saña

G16/3

Bülbül gerçek âşık değildir, çünkü bazen gül dalını bazen kafesi mekân tutmasına rağmen ahından bunlar tutuşmaz (G123/1).

Sevgilinin yüzüne güneş, dudağına gül yaprağı âşık olur; onun için âşık eksik olmaz; ona âşık gökten iner, yerden biter (G145/1).

Mum, gerçek âşıktır zira geceler yanıp gözyaşı döker ve sabah olunca can verir (G147/5).

Âşık, sevgiliye aşkını açıklamakta zorlanır. Onun aşkını sabah rüzgârı herkese yayar (G77/1).

Baharın zevki, âşıkların gönlünden gamı giderir (K39/1). Bahar mevsiminde neyin sesi âşıklarda neva oluşturur (K1/9).

Âşık, ayrılık ateşi ve gamı ile yandığı için kıyamette onun yanmaması gerekir (G128/3).

Şarap âşığın dertlerinin çarelerindendir. Âşığın sıkıntısı şarapla geçer (G91/1).

3.3.6.2.1. Âşığın Uzuvları

3.3.6.2.1.1. Akıl

Akıl, beyit sayılarına oranı dikkate alındığında, kasidelerde gazellere göre daha fazla yer alır. Kasidelerde akla olumlu anlam yüklenirken gazellerde bu durum değişir. Aklı delilikle zıtlık ilişkisinde ele alan şairin genel temayülü deliliği (cünun) yüceltmekten yanadır. Akılla aşk aynı yerde bulunmadığından birbirini yok eden unsurlar olarak görülür. Mecnun olmak, divanelik, şeyda olmak aşkın halleriyle daha uyumludur. Aklın kuralları onun sınırlılığının ve belli bir noktanın üzerini kavrayamayacağının da alametidir. Akıl, maddi varlık dünyasının işleri ile sınırlıdır, bu sebeple ilim aşamasının aracıdır. Aşk, aşamasında artık kullanışsız bir unsura dönüşür. Bu sebeplerle deliliğin akla tercih edildiğini söyleyebiliriz. Bununla beraber yer yer aklı yücelten, aklın önemini vurgulayan ve onu bir değer olarak ortaya koyan beyitlere de rastlarız. Bu beyitlerde aşk içinden değil gündelik yaşamın prensipleri üzerinden bir bakış hâkimdir. Bu iki durumun şairin farklı ruh ve düşünce hallerine denk geldiğini söylemek mümkündür.

Akıl ve Delilik

Akıl ve delilik, bu dünyada geçerli kavramlardır. Kesretten vahdete geçildiğinde veya maddi varlıktan sıyırıldığında bu kavramlar anlamsızlaşır, bir birine denk hale dönüşür (K1/77). Sevgiliye âşık olma durumu şairin deliliğinin delilidir; çünkü akıl ehli güzelliğe bağlanmaz (G146/5). Şair, deliliği terk edip aklın gidişine tabi olmuş ancak bu da onu üzmüştür. Bu sebeple deliliği terk edip, akla uymaktan dolayı pişmanlık duyar (G195/7).

Akıl ve Memduh

Akıl, ilim deryasının dalgıcıdır ancak memduhun zatının cevherini tasavvur etmesi durumunda hayran olur (K7/27). Memduhun zatı, aklın kurallarının iktidarından ötededir (K10/40). Memduh, olgunlukları elde etmek için soyut akıldır (K21/17). İhtiyar akıl, memduhun fermanına tabi olur (K29/18).

Akıl İnsana Değer Katar

İnsanın melekten üstün olmasının sebebi akıl sahibi olmasıdır. Melek, memduhun iltifatı ile olgun bir akıl kazanıp insan olur (K7/18). İlim sahibi akıl, olayları derinliğine inceleyerek Allah'a giden yolu gösterdiği için hidayete yol bulur (K42/3). Olaylar üzerine derinlemesine düşünen, bu dünyanın yaratılışını, ahvalini

analiz eden ve buradan Allah'a ulaşan ve ulaştıran akıl olumlu bir nitelik kazanır. Aklın olgunluğunun göstergesi Hz. Peygamberin övgüsüdür (G238/2). Şaire göre remil ve müneccimlikle uğraşanların ve kendisine bunları rehber edinenlerin akıldan nasipleri yoktur. Güzellik ve çirkinlikten ortaya çıkan şeylerin göründüğü ilme akıl hayrandır (MKT24/3-4).

Akıl Acizdir

Akıl acizdir ve kusurludur (K16/6). Akıl her ne kadar düşünüp bir takım tedbirler ve planlar yapsa da Allah'ın izni ve dilemesi olmadan alınan tedbirler hayata geçmez (K2/1). Akıl, büyüklük karşısında yolundan sapar (K14/X/2). Öğüt verenler, şaire aşkı terk etmesini tavsiye ederler. Şaire göre bu tavsiye aklın önlemi olduğu için temelsizdir (G88/7).

Aklı Ortadan Kaldıran Durumlar

Şarap, zevk, aşk, şevk, hayranlık, sevgilinin nazı gibi durumlar ve unsurlar aklı ortadan kaldırır. Zevk ve şevk deryasına gark olan şair, akılla olan irtibatını koparır (K18/14). Akıl, hadiselerin hücumundan bozguna uğradığı için şaraptan uzak durur (K18/19). Sevgili; işve, kirişme ve şive ile âşığın gönlünü avlar ve aklını yağmalar (K38/22). Sevgilinin nazını gördüğünde âşıkta akıl kalmaz (G244/5). Âşık, sevgiliye yönelmeyi, ona âşık olmayı iradesi ve aklı ile istememiştir. Bilakis sevgili onun aklını gidermiştir (G256/6). Sevgilinin güzelliği âşığın aklını şaşırtır, onu hayrette bırakır (MSMT4/5). Şair, aklı ve iradesi olmadığı için sevgilinin aşkını terk edemez (G186/1).

Aklı Aşmak Gerekir

Akıl, insanı kederlendiren, onu sürekli düşünceye boğan bir tabiattadır. Şair, aklın vesvesesi ile üzülmek yerine şarabın zevki ile idrak sahibi olmayı tercih eder (MSMT10/1). O, şaraba karşılık aklı ücret olarak vermeye razıdır (MSMT10/2).

Aşk ve Akıl Bir Arada Olmaz

Gönül, sevgilinin dudağı ile goncayı bir tuttuğu için şair tarafından eksik akıllı olarak sıfatlandırılır. Gönül, eksik akıllı olmasına rağmen kendini akıllı sanmaktadır (G70/4). Âşıktan akıllı davranmasını beklemek, akla uymasını istemek onu üzer, kederlendirir; çünkü âşıklar rüsva olmayı göze almış, nam ve şöhreti terk etmişlerdir (G89/3). Aşk, şairin elinden hem aklını hem de iradesini almıştır. Akıl isteksiz ve gayretsiz; eleştiri sesleri zamanla artmaktadır; baht şefkatsizken aşkın

belası günden güne çoğalır (G209/3). Akıl bu gayretsizliği ile âşığı aşk derdinden kurtaracak güce sahip olmaz. Âşık, başını taşlara vurup rüsva gezdiği için akıl, bir an önce onun başının derdinden kaçıp kendini kurtarmalıdır (G223/5).

Fuzûlî'nin âşık kimliği şair kimliğine seslenerek kâmil bir akıl sahibi olmasını tavsiye eder, kendisi aşkın kâmili olduğu için başka kemale ihtiyacı yoktur (G194/7). Kâmil akıl, kâmil bir aşka sahip olmayanların sahip olacağı özelliklerdendir. Kâmil aşk, ondan üstün olduğu için diğeri bunun yanında değersizleşir.

Zâhit ve Akıl

Zâhit, akıl davası güttüğünü ileri sürer ancak aşk zevkini ortadan kaldırmaya çalışması onun cehaletinin itirafı gibidir (G144/7). Zâhit, şairi aşk sevdasından men eder; böyle yapmakla aklı olmadığını göstermiş olur (G165/2). Zâhit, gül renkli şarabın akla zararlı olduğunu söyler; şair, şarabın terkini doğuracak bir düşünceyi akıl ürünü olarak görmez (G150/2).

Diğer Kullanımlar

Şair, divanda bazı durumların imkânsızlığını veya güçlüğünü ifade etmek için o durumun akla aykırı olduğunu ifade eder. Hançer, üstat elinden su yerine kan içse onun sevgilinin kirpikleri gibi kanlı zalim olması akla aykırıdır (K4/13). Şairin, sevgilinin aşk şarabı ile sarhoş olduğu gizli kalmaz; sarhoşun sırrını gizlemesini beklemek akla aykırıdır (G125/5).

Akıl almak, kalıbı sihir veya başka yöntemlerle bir kişinin mantıklı davranışlar sergilemesini önleme anlamında kullanılır (K16/9). Bu haldeki kişide akıl olmadığı için cemiyetin beklediği, mantığa uygun tavır ve davranışlar onda görünmez.

Şair, akılın yol göstermesiyle insanların mutluluğa erebileceğini kabul eder. Ancak onun yolunun üzerindeki tuzak sevgilinin saçlarıdır (G23/6). Aşk, onun aklın gösterdiği yoldan gitmesini engeller.

Sonu kötü olan akıl, şair için bir afettir; çünkü onun yakınında mutluluktan eser bulunmaz (MKT26/1).

3.3.6.2.1.2. Baş

Âşığın başı dertlidir, kederlidir. Âşığın/şairin başı, hadiselerin bela taşıyla bir taşlıktır (K18/25). Âşığın başının sıkıntısı ile teni kıl gibi incelir (G26/5). Felek,

âşığın başına dünyanın gamını yığar (G57/3). Âşığın başındaki her kıl aşk ateşinden çıkan bir dumandır; bu bakımdan onun başı bir buhurdana benzer (G249/6). Kuşlar âşığın başını yuva tutup feryat etmektedirler; âşık, ahının ateşinin başından çıkıp bu kavgayı savmasını ister (G280/6). Sitem taşı ile şairin başı kırılmıştır (G283/7).

Âşığın dert çekmiş başı sevgilinin siyah beninin kurbanıdır (G15/2).

Sevgilinin Gölgesi ve Âşığın Başı

Âşık, sevgilinin gölgesinin sürekli başında olmasını, onun başından gitmemesini ister (G226/1, G227/1, G291/1, MSMT4/1). Memduhun/sevgilinin gölgesini şairin/âşığın başından alması onun için zulümdür (K34/17). Servi boylu sevgilinin âşığın başına gölge salması onun için yücelik ve mutluluk sebebidir (G11/7). Sevgilinin gölgesinin âşığın başından gitmesi iyi talihinin kötüye çevrilmesine sebep olur (G149/2). Sevgilinin gölgesi onun başından gittiği için gölge gibi yerden yere yüz vurur (G164/6). Âşık, gözyaşı kabarcığı içinde dağınık saçlarından memnundur çünkü başındaki hümayun gölgesi bu yüce binadandır (G71/5).

Âşık Başını Sevgiliye Verir

Âşık, başını sevgili uğrunda vermeye hazırdır (G242/3, G270/2, G289/5). Âşığın saçının her kılı bir baş olsa âşık sevgilinin kan döken kılıcından sakınmaz (G26/3). Başlar, sevgilinin kılıcının hareketiyle safa bulur (G26/2).

Baş ve Taç

Baş, taç takılması bakımından zikredilir (G47/1). Sabah rüzgârı başına taç yapmak için sevgilinin/memduhun ayağının toprağını hürmetle yerden alır (K5/8). Şair, secdeye eğilip feragat tacını baştan salınmaması gerektiğini belirtir (G250). Şair, başında kanaat tacının kendisi için yeterli olduğunu söyler (MKT36/8). Ya harfi eğriliği yüzünden ayak altı olurken elif doğruluğuyla başta makam tutup taç olur (MKT40/4). Sevgilinin ayak toprağı hüner ehlinin başının tacıdır (R13).

Âşığın Başında Kuş Yuva Yapar

Âşık, aşkın hallerinden dolayı dış dünyayı bilmez haldedir. Onun başında kuşlar yuva tutar (G280/6). Sevgilinin gam oku, âşığın başında yuva tutan kuşları yaralayıp onun gözüne sürekli kan doldurur (G54/4). Âşığın gözyaşları çerçöpü toplayıp başı üzerinde melamet kuşları için yuva yapar (G129/2). Mecnun, dert ağacıdır; başındaki kuş yuvası onun yaprağıdır (G229/1). Şair, Mecnun'un başında

kuşların yuva yapmasını onun âşıklığına noksan olarak görür. Ona göre Mecnun gerçek âşık olsa gözyaşı seli veya ahı onun başında kuş yuvası bırakmaz (G178/3, G234/2). Mecnun'un başındaki kuş yuvası değil, delilik denizinin girdabı onun başına çerçöp yığmıştır (G224/5).

İbare, İfade ve Tabirler

Başı bazı ibare ve ifadelerde görürüz. Başsız ayaksız anlamına gelen "biser ü pa" divanda değersizlik, dağınıklılık, kimsesizlik, kendinden geçmek gibi çağrışımlarla kullanılır (G261/3). Bu bakımdan âşık, âşığın gönlü "biser ü pa"dır (K1/91). Şair, kimsesizliğini, fakirliğini ve değersizliğini bu kalıp ile anlatır (K38/1). Taht ve taç kaygısı güdülmemeli biser ü palık gözetilmelidir (G51/3).

Yalvarma, isteği ve ifadeyi kuvvetlendirme için şair "başın için" kalıbını kullanır (G204/2). Sevgiliye seslenip başın için saçlarının düğümünü açma der (G84/4). Ondan başı için rahmet diler (G201/2).

Baş; başı taşa vurmak (K3/23, K25/39, G275/7, R37), başına taşlar vurulmak (G91/4), başı taşlara değmek (G175/2), başını taşlara döğmek (G223/5), baş çekmek (K4/17, K7/3, K13/5, K41/24, G28/4, G228/2), başına kastetmek (K5/9), başına kül saçmak (K5/12), [bir yere] baş koymak (K6/29, K25/41, G91/3), baş koyup yatmak (G105/3), başa salmak (K8/44), baştan başa (K11/VI/3, K18/4, K20/29, K41/13, K42/16, G87/3, G263/4, G274/6, MSMT7/2), başını kesmek (K12/15, K12/30, K24/35, K40/9, G66/6), baş çıkarmak (K14/V/5), başından eksik olmamak (K14/XI/2), baş açmak (K22/12), başını götürüp gezmek (K24/9), kendi başına [bir şey getirmek, bir şey yapmak] (K24/10, K24/12), baştan ayak etmek (K24/36), başına [bir şey] gelmek (G12/4), baş eğmek (G12/5, G278/1), başına çizginmek (G40/3, G153/2, G164/3, G228/3), başı çizginmek (G264/3), baştan çıkarmak (G42/2, G59/2), baş ağrıtmak (G44/4), baş açıp yaka yırtmak (G53/1), başına taş yağmak (G72/4), başa dem düşmek (G74/3), başı gitmek (G111/1), baş almak (G117/5), başa tabak götürmek (G146/3), başına hasret eliyle vurmak (G178/1), şarap ayağa düşmeden başa çıkmaz (G234/6), baş çatmak (MSMT10/4), baş kaldırmak (R17) gibi tabir ve ifadelerde kullanılır.

Âşık, elde şarap başta aşk sevdası olmasını güzel bir durum olarak görür (K11/I/1). Âşık, sevgiliye duyduğu sevdayı başa salmıştır (G280/7). Sevgilinin saçının sevdasının başından çıkmamasını arzular (MSMT5/2). Sevgiliye âşık

olunduğu, aşk durumu içinde bulunulduğu “başta/başlarda sevda” olması kalıbı ile ifade edilir (G26/4). Suyun başında bir heva olduğu için o, sergerdan gezer (G74/5). Âşığın başında yasemin göğüslü, servi boylu sevgiliye kavuşma sevdası vardır (G7/6).

Bir şeyi başta gezdirmek ona verilen değeri göstermektedir. Devler Süleyman’ın tahtını başlarında gezdirirler (K22/14).

Diğer Kullanımlar

Âşık, sevgilinin aşkının sırrını öyle saklar ki başı gitse bile kimseye söylemez (G11/1).

Mecnun’un başındaki dağınık saçları değil Leyla’nın evidir (G122/4).

Sevgilinin mahallesini tavaf etmede ayaktan başa medet yettiği için âşık boyunun bükülüp ayağının baş olmasını ister (G131/3).

Gönül, o kadar çok inler ki âşığın başını ağrıtır; bu sebeple âşık ondan kurtulmak ister (G183/5). Gönül, âşığın bedeni ve canından gamı eksik etmediği için onun başından savulup gitmelidir (MSMT6/1).

Şair, başından şarap neşesinin uzaklaşmasını istemez; öldüğünde bile toprağının şarap tortusu olmasını arzular (G188/6).

Âşık, başını sevgilinin ayak toprağına veya eşiğine koyar. Başının oradan kaldırılmasını istemez (G239/6). Güneş, her sabah sevgilinin ayak toprağına baş koyar (G291/2).

Âşık, sevgilisinin başı üzerine basmasını istediği için ressamdan onun yolu üzerine resmini çizmesini ister (G260/2).

Şair, başının kılları beyazladığı, başı ayağına ulaştığı (boyu büküldüğü) için artık güzellerin peşinde koşmayı bırakması gerektiğini belirtir (G294/2).

3.3.6.2.1.3. Bel

Bel, kelimesi âşıkla bağlantılı olarak pek kullanılmaz. Şair, mahrumiyet düşüncesi onu küfür yoluna salmışken memduhun ihsan ve lütuf ümidinin belinden zünnarı açtığını ifade eder (K28/38).

3.3.6.2.1.4. Boy

Âşığın/şairin boyunun asıl niteliği, ayrılık/dert/keder/mihnet/gamdan, bazen de sevgilinin ayağını öpmek için, bükülmüş olmasıdır (K1/81, G131/3, G212/4, G283/6, MSMT1/III/4). Feleğin boyu şairinki gibi memduhun/sevgilinin ayağını

öpmek için bükülür (K21/27). Sevgilinin okları âşığın her tarafına saplanır; onun bükülmüş boyu gül fidanıdır her gonca da sevgiliden gelen okların temrenidir (G22/2). Şair, aşk yolunda bir bela görünce boyu iki büklüm olur; zira tarikat ehlinin tanıdık gördüğünde tevazu göstermesi âdettendir (G52/1). Âşığın/şairin boyu hasret yükü altında bükülmüştür (G101/5). Can, âşığın boyunu mihnet yükünden büküp bedeninden çıkmış ve sevgilinin mahallesini tavaf etmek için tayy-ı mekân etmiştir (G129/3).

İbare, Tabir, Benzetme ve Mecazlar

Şairin/âşığın bükülmüş boyu nun ve dal harfine benzer. Bükülmüş boyu ve kana batmış gönül yarası ile âşık, noktası içinde olan kan altındaki nun harfi gibidir (G75/3). Sevgili, âşığın boyunu bükmüş, âşık da dal harfinin üzerinde nokta olmadığı için başını terk etmiştir (G242/3).

Şairin/âşığın bükülmüş boyu çeng gibidir (G287/4). Her ne kadar çengden telsiz ses çıkmaz deseler de âşık, sevgilinin gönül çelen saçlarından uzakta bükülmüş boyu ile ağlar (G107/1). Âşık/şair, bükülmüş boyundan ah çekince, yel değdiğinde çeng üzerindeki telden ses çıkması gibi, can ipliğinden ses çıkar (G161/2). Sevgiliye kavuşmaya meyletmek âşığın boyunu sevgilinin meclisinin çengi gibi bükmüştür (MSMT6/2).

Âşığın bükülmüş boyu hilaldir. Onun bükülmüş boyu sevgilinin temrenini sürekli ister; bu durum yeni ayın zerre zerre güneşten ışık almasına benzer (G122/5).

Âşığın bükülmüş boyu yaya benzetilir (G255/3, MSMT1/I/2). Onun boyu bükülmüş ve ahı feleğe ulaşmıştır. Bu hâli ile boyu yaya ahı da oka benzer (G178/2). Sevgili âşığın bükülmüş boyuna rahmet etmeli ahından sakınmalıdır; aksi takdirde ansızın yaydan ok çıkabilir (G229/4).

Âşığın bükülmüş boynu köpeklerin boynundaki tasmaya/gerdanlığa benzer. Âşığın gönlü, sevgilinin kapısında bükülmüş boyunu gezdirir; sevgilinin itidir her tarafa gerdanlık/tasma ile yürür (G248/5).

Âşığın bükülmüş boyu ters dönmüş bir kadehi andırır. Gam, âşığın boyunu büküp şarap kadehini baş aşağı etmiştir (G213/1).

Âşığın bükülmüş boyu pergel gibidir (K28/6). Onun bükülmüş boyu çevresine gözyaşından daire çeker (G287/3).

Âşığın boyu zayıflık bakımından neye benzer. Devran, şaire kalem gibi sevda kapısını açmış, zayıflık, onun boyunu sevgilinin gamından neye döndürmüştür (G243/5).

İhtiyarlık Boyu Büker

Âşığın/şairin boyunun bükülmesinin sebeplerinden biri de ihtiyarlıktır. Şairin yaşı felekten fazla olduğu için boyu bükülmüştür (G175/1). Felek, âşığın/şairin boyunu bükmüştür; bununla dünya kapısından çıkmanın vaktinin geldiğini bildirmek ister (G160/7).

3.3.6.2.1.5. Can

Can, hayatiyeti sağlayan unsurdur. Âşık; canını, hayatını sevgiliye feda eder. Kelime divanda daha çok bu bağlamda kullanılır. Maddi acılar beden üzerinden canda hissedilir (MSMT7/6, R31). Âşığın canı hazindir (MSMT1/IV/1). Onun hazin canında sevgilinin gamze okundan yüz bin ızdırap bulunur (MSMT9/4). Âşığın canında aşktan kaynaklanan gizli bir hastalık vardır (G177/1). Bu acılara tahammül can iledir. Canında karar kalmayan şair, bu acılara dayanamaz ve şikâyet edecek hale gelir (K30/13). Felek, şairin canını yakıp ahının yıldırımını dünyayı yakacak hale getirir (G17/5). Şair, sevgilinin yüzünü görüp canını ateşe yakar (G35/2). Aşk denizine düşen can lezzetini unutmalıdır (G41/1). Ayrılık akşamında gam, şairin canına kast eder (G53/7). Âşığın canına sevgilinin cevirleri şeker gibi lezzetli gelir (G64/1). Cana sevgilinin oklarının zulmü hoş gelir (G107/6). Canlar, sevgilinin kirpiğinin hançerinin yolunu gözler (G143/1). Âşığın canında rahat kalmamıştır; onun gözleri nemli, sinesi yarık, gönlü ise dertlidir (G162/6). Can, sevgilinin gamını çektiği için âşık ödül olarak onu sevgiliye kurban eder (G180/4). Cana canandan gelen her bela güzeldir (G212/7). Dert ve bela âşığın canını sürekli incitmemelidir çünkü can kısa süre için onlara emanettir (G228/4). Âşık, sevgilinin dudağının gamının can içinde gizli olduğunu düşündüğü için onu bedende saklamıştır (G245/3).

Âşığın zayıf bedeninde can olduğu sürece gam eksik olmayacağından âşık, canının bir an önce yanından gitmesini ister (MSMT6/1).

Dert, o kadar âşığın bir parçası olmuştur ki âşık onu canı sanar; sevgiliye derdini söylemesine gerek yoktur çünkü candan bu açıktır (G232/1).

Devir cevri âşığın bedeninde ve canında rahat koymaz (MSMT12/1). O, ancak canından geçince dünyanın gamından rahata erişmiş olur (G285/8).

Şair, sevgilinin ağzının arzusunun can yakıcı olduğunu bilmediğini, bilseydi onu canının arkadaşı kılmayacağını belirtir (G179/1).

Sevgilinin ayva tüyleri âşığın canı için afettir (G150/4).

Sevgilinin acı sözleri âşığı canından usandırır (MSMT12/4).

Sevgilinin Yüzü, Saçı ve Can

Sevgilinin yüzündeki saçlar canlar meskenidir (G65/6). Can, sevgilinin dudağını zikrederek onun saçına ulaşır (G70/3). Sevgilinin saçına ya yel değmektedir ya da canlar onun saçını elden ele gezdirmektedir (G84/5). Âşık, can ipini sevgilinin saçlarının kılına bağlamıştır (G201/2). Bu yüzden onun canına tarak gibi yüz gam oku saplanır (G201/4). Can, âşığın zayıf bedenini sevgilinin saçından bir kıl sandığı için onunla iyi geçinir (G212/5). Güzeller canları yakalamak için saçlarını kanca olarak kullanırlar (MKT1/4-5).

Âşığın ayrı düşmüş canını ancak sevgilinin yüzü rahata ulaştırır (K33/46).

Beden ve Can

Beden varlığın cisim kısmını oluştururken can maddesiz varlık olarak asıl hayatiyet kaynağıdır (G157/1). Bu bakımdan beden ve can birlikte kullanıldığında zaman zaman birbirini tamamlayan bazen de birbirine zıt unsurlar olarak zikredilir (K14/X/2, K14/X/6, K18/37, K19/6). Can gidince dertli beden toprak olur (K34/12). Ayrılık canı hüzünlendirirken bedeni de inletir (K34/26). Can ve beden âşıkta olduğu sürece ondan dert ve yara eksik olmaz; âşık, canın çıkmasını, bedenin toprak olmasını da umursamaz çünkü bunlar onun için gerekli değildir (G10/3). Beden ve can irtibatı henüz sağlamlaşmadan önce, âşığın canına sevgilinin derdi, cismine de oku hükmetmiştir (G109/4). Beden, sevgilinin okundan canı koruyamaz (G110/3). Sevgili âşığın canını almak istiyorsa bedeninden okunu kesmemelidir; çünkü perişan haldeki fidana su vermeyince meyve alınamaz (G117/4). Âşığın canına ateş düştüğünden bedende olan temrenler zarar görmemek için bir tarafa çekilmelidir (G160/6). Şair, sevgilinin okunun temreninin zevkini cana benzettiği için, temren incinip bedenden çıkar (G176/4).

Sevgiliden ayrı olmak ve aşk acısı çekmek sonucunda âşığın canı ile bedeni arasındaki birlik bozulur; âşık için sevgili olmadan yeniden dirilme ihtimali de yoktur (G270/1).

Şair, canı çıksa da aşkın, aşk ateşinin bedeninde yanmaya devam etmesini ister (G120/6).

Can gözle görünmezken beden görünür durumdadır. Ancak şair, ne zaman bedenine baksa lütuftan can göründüğünü belirtir (G98/2).

Can, âşığın boyunu mihnet yüküyle büküp bedeninden çıkar; sevgilinin mahallesini tavaf etmek için tayy-ı mekân eder (G129/3).

Can bedende hapsolmuştur. Beden bir zindandır. Can, aşk gamı nakdini saklamayıp ortaya çıkardığında şair de onun beden zindanından çıkmasına izin verecektir (G18/2). Can, sevgilinin okunun sesini duyunca mutlu olur; çünkü sevgilinin okunun sesi onun bu bela zindanından çıkmasına izin vermiş olur (G237/5).

Beden, canın evidir (G205/4). Bedendeki yaralar can için pencere gibidir (G22/4). Âşığın bedenindeki oklar çekilince, gamın can evine girmesi için pencereler açılmış olur (G210/2).

Can, beden gemisinin hareketi ile sahili yokluk olan aşk denizinden çıkmak ister (G279/4).

Can ve beden kişiye ait değildir. Her ikisi de insana emanet edilmiştir. Âşığın bedenindeki canı sevgiliye aittir, onu emanet olarak korur; insana emanet arz edildiğinde o da bu emaneti yüklenmiştir (G134/3). Canı, canan dilediğinde vermek gerekir çünkü o âşığa ait değildir (G182/2).

Can, ölüm ile bedenden ayrılır, mahşer günü tekrar bedene döner. Mahşer günü ile ayrılığın farkı şudur ki; birincisi canı bedene döndürürken ikincisi bedeni candan ayırır (G212/1).

Gönül ve Can

Can, birçok beyitte gönülle birlikte ele alınır. Gönül, sevgiliye can vermelidir çünkü şairin onu can ile beslemesinin sebebi bulur (G79/6). Canın gönülle birlikte görüldüğü beyitlere gönül bahsinde yer verildiği için burada değinilmemiştir. (bknz: Gönül)

Sevgili, Memduh ve Can

Sevgili ile ilgili hayaller cana yansır (G293/4, MSMT4/5). Sevgilinin yüzünün güneşi/sevgisi ezel sabahından beri âşığın canındadır (MSMT8/1). Peri yüzlülerin hayali âşığın canının arkadaşıdır (G72/7). Şair, can içinde hareket etmeyi kabul etmediği için, sevgilinin boyunu elife benzetmez (G39/2). Can, sevgilinin boyunu seyretmeye meylettikçe, göz penceresini gözyaşı kapatır (G70/6). Şair, sevgilinin hayalini cana yansıtmıştır; o böyle yapmakla bir yabancıya sırrını vermiştir (G244/7). Can, sevgilinin dudağının ve konuşmasının hayranı olur (MSMT4/6). Cananı isteyen, arzulayan candır (K11/I/1).

Âşık, sevgilinin beninin hayalini tasvir etmek ister ancak bedeninde ve canında yaralardan boşluk kalmadığı için bunu başaramaz (G270/4).

Şair/âşık canı bedeninde olduğu sürece bazı işleri yapmaya devam edecektir. O, bedeninde can olduğu müddetçe memduhun lütfundan ümitvar olacaktır (K7/32).

Sevgili/memduh, âşık/şair için candır veya candan önemlidir (K20/23, G196/5, MSMT1/I/5, MSMT11/1). Sevgili âşığın canıdır, onu sevgiliden ancak ecel ayırır (G169/1). Âşık, canı canan sandığı için onun bedeninden çıkmasını, cananı ile arasında engel oluşturmamasını ister (G170/8).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Can, mecazı mürsel yoluyla canlı varlıklar için doğrudan kullanılır. Kayığın, cansız olduğu halde, aşağı yukarı yürüyüp canlar taşıdığı ifade edilir (K22/13).

Canın içerisinde yer aldığı bazı ifade ve ibareler şunlardır: can almak (K4/5, G150/3, G165/4, G289/5), can-sitan (K4/28), can çıkması (K5/23, G156/6, G257/5, MSMT1/I/5, MSMT1/III/5), can-perver (K5/25, K25/33, G247/6), düşman-ı can (K6/16), can vermek (K12/17, K25/32, K31/24, G79/6, G147/5, G151/1, G152/3, G158/4, G162/3, G174/4, G178/7, G211/2, MSMT8/2, MSMT10/3), can bağışlamak (K16/9, G109/2), can-bahş (K17/22, K19/6, K25/32, MSMT2/I/1), can-bahşlık (G109/2), kasd-ı can etmek (K17/30, G165/5, G210/3, MSMT8/4, R72), can-ver (K22/2), can-feza (G4/7), can alıcı (G83/1), bi-can (G134/5), afet-i can (G150/4), cana yetmek (G155/4, G190/1, G204/7, G269/7, MSMT1/IV/5), can-perver (G171/2), cana basmak (G173/1), cana kıymak (G174/4, G211/3), can-suz (G179/1), [birinin] canından geçmek (G210/3), canını kurtarmak (G216/1), candan usanmak (G256/1), cana minnet (G259/2), cana yarar [bir şeyi olmak] (G261/5).

Şair, duyduğu kuvvetli arzuyu, amacına olan bağlılığını "can çıksa" da hedefinden dönmeyeceğini belirterek vurgular. Şair, canı çıksa da Hz. Peygamberi tavaf etme isteğinden vazgeçmeyeceğini, toprak olsa bile rüzgârın onun tozunu Hz. Peygambere ulaştıracağını ifade eder (K5/23). Şairin canı çıksa da o aşk yolundan dönmez; aşk ehlinin yolu üzerinde gömülmeyi arzular (G10/7).

"Canın için" tabiri muhatabı ikna etmek için kuvvetlendirici olarak kullanılır (R66). Şair, sevgiliden ayrılığın elemi ile cana yetmiştir; sevgiliden canı için bir derman ister (G155/4).

"Canın çıksın" bir ilenme olarak kullanılır. Şair, tabirin gerçek ve mecaz anlamlarını birlikte ele alır. Âşık, kavuşma gününde canını yara feda etmediği için ayrılık gamı ile canı çıkmalıdır (G155/7).

Bir işi, bir eylemi candan yapmak samimiyeti ve içtenliği ifade eder (K6/40).

Can Levhası

Şair, memduhun hizmetinin hayalinin canının levhasından silinmemesini ister (K11/VIII/9). Aşk, âşığın canının levhasına sevgilinin timsalini çekmese; âşık onu süs için beden duvarında bulundurmayacaktır (G149/3). Can levhasında kavuşma ümidinin sureti görünmemektedir ki şair bunu o aynanın beden tozu ile kirlenmiş olmasına bağlar (G214/4).

Can Nakdi ve Cevheri

Can, sevgilinin/memduhun üzerine saçılacak cinsten değerli bir maden veya para olarak değerlendirilir (K35/20, K36/22, G203/1). Sevgilinin yolunda can veren toprak olup makam bulur; sanki sevgilinin ayak toprağının bedeli can parasıdır (G2/2). Can nakdini gamın yağmasından kurtarmak zordur (G14/6).

Gönül kendinden geçtiği için sevgilinin gamzesi âşığın canını tenden alır; bekçi sarhoş olduğunda hazinenin varlığını yağmaya vermesi doğaldır (G125/6).

Âşık, sevgilinin mumu meclisine mahrem etmesini kıskanır; kendisinin de o meclise mahrem olması durumunda can nakdini saçacağını ifade eder (G186/3).

Âşık, servi boylu sevgili altın sarf etmesin diye hamam ücreti olarak can nakdini verir (G200/10).

Âşık, canının cevherini sevgilinin dudağına feda eder (G15/1).

Pir-i mugan hizmette şairin her noksanını affettiği için o da canını kemal ehlinin sadakası olarak görür (G289/7).

Can Bağı

Can, memduhun/sevgilinin gelişinden safa bulan bir bağdır (K20/6). Âşığın bedeninde gezen ya sevgilinin okunun temrenidir ya da can bağına bela çeşmesinden sular akmıştır (G129/6).

Can İpi

Telli müzik aletleri gibi canın da teli olduğu, ruh durumuna göre oradan farklı seslerin çıktığı ifade edilir. Olumlu, güzel ve mutluluk verici durumlar can telini hoş bir şekilde titretir (K41/26). Acı çekmek âşığın can ipinin üzerinde düğümler oluşmasına sebep olur (G27/2).

Can ipliği ve sevgilinin saçları arasında ilgi kurulur (G164/3, G201/2, MSMT4/2). Sevgilinin saçını arzulamak veya ona duyulan aşk, âşığın can ipinde düğümler oluşmasına neden olur (G163/2, G273/7). Âşığın can ipi sevgilinin saçının yüzüne değmesini kıskandığı için yanar (G58/3). Âşığın can ipi sevgilinin saçının kılına bağlıdır (G213/6). Tarak, sevgilinin saçından düğümler açtıkça âşığın can ipinde kıskançlıktan düğümler oluşur (MSMT9/2).

Âşığın can ipindeki kıvrımlar mum gibi yanmadan açılmaz (G90/7). Âşığın can ipi ayrılık ile geceleri yanar (G196/1).

Can ve Mum

Âşığın canı yanmak ve yakılmak bakımından mum ile ilişkilendirilir. Canın yanması üzerine kurulu kullanımlarda can-mum benzerliği kendini gösterir (G283/6, MSMT6/1). Âşık, sevgilinin canını yakmasını istemez (G205/1). Hem sevgiliden ayrılmak hem de ona kavuşmak âşığın canına ateş vurur (G241/3). Ayrılık gecesinde âşığın canı yanar, gözü kan döker (G256/4). Sevgilinin yüzünü muma benzettikleri için kıskançlık âşığın canını mum gibi eritir (G139/2).

Can ve Pervane

Can, sevgilinin yüzünün mumu etrafında dönen bir pervanedir (G40/3). Bülbülün gülü, pervanenin mumu sevmesi bu dünyanın usulü olduğu için âşığın gönlü sevgilinin yüzünü, canı da boyunu ister (G139/5).

Can Vermek, Can Almak, Canı Teslim Etmek

Can vermek, hem biri için canından vazgeçmek hem birinin birine can bağışlaması hem de bir şeyi yapmayı çok arzulamak (G190/2) anlamlarında kullanılır. Âşık sevgiliye can verir, sevgili âşığa can verir/bağışlar. Âşık, kınanmaktan sakındığından, vatanı hatırlama kılıfı altında ayrılıktan inlemek için gurbete can verir (G73/6).

Âşık, canını sevgiliye veren veya vermeye hazır olan kişidir (K4/3, K20/23, G49/1, G155/3, G201/6, G235/7, MSMT8/5). Sevgilinin güzellik unsurlarından birine heves eden, ona kavuşmak isteyen canından ümidini kesmelidir (G120/1, G138/1-2, R34). Canını vermek istemeyen aşka heves etmemelidir (G19/2). Cananı canı için seven canını sever; canını cananı için seven cananın sever (G74/1). Sevgilinin âşığın canını almak için kılıç çekmesine, ok atmasına gerek yoktur çünkü âşık canını ona teslim etmek ister. Aşkın zirvesi sevgiliye can vermektir. Aşkın yüceliği, üstünlüğü, kuvveti ve değeri bununla ölçülür. Sevgilinin kirpiği âşığın kanını döker, gamzesi canını alır; okun kan dökmesi, hançerin can alması âdettendir (K4/5). Sevgiliye canını vermeyen sonsuz hayata ulaşamaz (G8/2). Sevgili âlemin canı olduğundan her an ona bin can feda olur (G8/3). Şair, canını bir gün sitemkar bir sevgiliye feda etmek için saklar (G15/7). Âşığın bin canı olsa da her biriyle bir defa sevgiliye feda olmak ister (G19/3). Sevgili âşıklara can verirken şair ona can vermektedir (G22/1). Âşığın kısmeti önce sevgilinin gamını çekmek sonra da canı terk etmektir (G173/9). Âşık, canlar verip canana ulaşır; sevgili rahmet göstermelidir çünkü ona ulaşınca cana yeter (G190/1). Ecel, şairden canını istemekten vazgeçmelidir; çünkü şair onu çoktan bir keman kaşlıya kurban etmiştir (G292/7).

Fuzûlî, canını vermesine rağmen sevgiliye ulaşamasa bu duruma şaşılmaz; çünkü herkes cananı canı için sever (G257/7).

Sevgili kılıcını çekip sarhoş bir şekilde çıkmıştır; canına rahmeden dikkatli olmalıdır çünkü sarhoş aman bilmez (G125/1).

Sevgili; kötü sözleri, ayrılığı ve yaptığı eziyetler ile âşığın canını alır (G202/5).

Can bedende emanettir. Âşık, sevgilinin yüzünü görünce canını teslim eder; canın kendisine emanet olduğu böylece ortaya çıkar (G127/7).

Âşığın canının çıkmasının en önemli sebeplerinden biri sevgiliden ayrılık ve ona duyulan hasrettir (MSMT1/III/5). Âşığın yaralı canı ayrılık gecesinde hasret ile çıkmazsa; onun sevgilinin kavuşma sabahına umudu vardır (G241/7).

Şair, yazdığı naatin her satırının kötü bakışlılar için can alıcı bir hançer olduğunu söyler (K4/28).

Can Bağışlamak

Şair, sevgiliyi, dudağı (G171/2) ve sözleri can verici olarak niteler (K25/33, G136/3). Kendi şiirleri (G4/7), sevgili ve memduhun sözleri ile dudağı can bağışlar. Sevgili, zamanın mesihi olduğu için âşıklara can vermek onun için zor değildir (G8/4). Sevgilinin dudağı zikredildiğinde can bedenden çıkar; bu sözü tekrarladığında beden yeniden can bulur (G48/1). Sevgili puthaneye girip konuşsa oradaki putlar can bulurlar (G104/5). Sevgilinin, dudağı konuşmaya başlayınca can bağışlar (G109/2).

Diğer Kullanımlar

Cansız varlıklar, kişileştirilerek canla birlikte zikredilir. Kalem, olayların hücumundan hasta olduğu için memduhun şifahanesine canını bırakır (K24/28).

Ruha huzur vermek bakımından sevgilinin dudağı canla kıyaslandığında dudak önde gelir (G45/5).

Sevgilinin yüzü âşığın canının kıblesidir (G170/1). Âşık, sevgilinin yüzünü görüp can vermek ister (G260/6).

Ayna sevgilinin yüzünü öyle candan sever ki; ondan ayrılınca canı çıkar (G285/1).

Şair, canında olan hayat ve konuşma erzağını, bedeninde olan hareket ve güzellik cevherini güzellerin aşkı yolunda harcamamayı vakti boşa geçirmek olarak görür (R8).

Sevgilinin dudağının hadîsinin yazılı olduğu kitabı zevk ehli can ipi ile şirazeler (G96/1).

Âşık, bükülmüş boyundan ah çektikçe, onun can ipliğinden/telinden ses çıkar (G161/2).

Hz. Ali can bahçesinin gülüdür (K42/28). Sevgilinin mahallesinin havası, âşığın can bahçesinin baharıdır (G76/3).

Gönül, beden ve canı sevgilinin mahallesine çeker; buna şaşılmaz çünkü kuş yuva yaptığı yere çerçöp götürür (G70/2).

Devranın yaptığı eziyetler can metaının ücretidir (G141/3).

Can tutisi sevgilinin şeker saçan dudaklarını arzular (G230/1).

Can bülbülü, sevgilinin güzelliğinin istiğna göğünde uçar (G284/2).

Okun âşığın can damarını tutmasına şaşılmaz çünkü doktor nabzı dinleyerek mizacı teşhis eder (R14).

Can, zevklerin tecrübe edildiği merkezlerden biridir. Şairin canına memduhun methinden zevkler ulaşır (K41/26).

3.3.6.2.1.6. Ciğer

Ciğer, sevgilinin zulmünün ve cevrinin ortaya çıktığı yerlerden biridir. Aşk acısının, ayrılık gamının, dünya dertlerinin izleri bu organ üzerinde görülür. Âşığın yaşadığı dertlerin ve sıkıntıların sonucu olan kan ciğerden çıkar ve acının tecrübe edildiği diğer yerlere yayılır. Ciğer, yaşanan acıların etkisi ile ateşte yanar, kebap olur. Onun üzerinde aşktan kaynaklanan yaralar vardır. Sevgiliden gelen okların yerleştiği mekânlardan biridir.

Ciğer Kanı

Felek, ayrılık, aşk, acı âşığın ciğerini kan eder (K23/5, K25/21, G198/6, R29). O, ciğer kanına gark olmuştur (G232/4). Şair, dert bahçesinin fidanıdır; kaza bahçıvanı ona su yerine ciğer kanı verir (K1/82). Âşığın yarılmış sinesinde olan kanlı ciğer parçaları, sevgilinin gamzesine feda edilir (G15/4). Ciğer kanı âşığı boyadığı için onu yakut taşına benzetir ve değerini arttırır (G101/2). Âşık, ciğer kanı selini, hal yüzünün örtüsü kılar (G199/6).

Gözyaşı ve Ciğer

Gözyaşının kanlı olmasının sebebi onun ciğer kanı ile beslenmesidir (MSMT2/V/3). İhtiyaç duyduğu zaman esirgemeyip yardım ettiği için âşığın gözü ciğer kanını sever (G74/3). Gözyaşı ne zaman aksa ciğer kanı onun imdadına yetişir (G81/6, G193/4). Gönül, âşığın ciğer kanını gözyaşına katar; birini Kızıldeniz diğerini Ceyhan nehri kılar (G148/2). Ciğer kanına gark olmak gözbebeklerinin sevgilinin benini ve yüzünü arzulamasına sebep olur (G149/5). Bahçede görülen gül yaprağı değildir; âşık kanlı gözyaşı dökerken birçok yaprağa ciğer kanını silip kan etmiştir (G195/5). Âşık, göz kanının ciğerle olan ilişkisini koparmamasını, kanlı

gözyaşlarının azalmamasını arzular (G226/4). Ciğer kanı bazen gözyaşından fazla akar fakat aşk hükmedip eski uygulamayı yürürlüğe koyar (G147/6). Âşığın gözünden akan ciğer kanı onun gizli gamını açıklamasına sebep olur (G285/5).

Sevgili ve Âşığın Ciğeri

Âşığın kanlı ciğeri sevgilinin inci saçan ve gülen dudağı içindir (G79/3, R66). Sevgilinin dudağından ayrılmak âşığın ciğerini kan eder, sarı renkli yüzünü gül renkli kılar (G148/1). Sevgilinin dudağının hasreti âşığın ciğerini kan eder (G150/7). Ayrılık yarası ile yanmaktansa ciğerin kan olması daha iyidir (G154/1). Sevgilinin dudağı ile aynı renk olduğu için âşığın gözyaşı saçan kirpiği ciğer kanından bakışını kesmez (G196/6).

Sevgili baktığı tarafta âşığın gönlünü kan eder; böyle bakmamalıdır çünkü her an âşığın bir ciğer bulması imkânsızdır (G145/5).

Sevgilinin kana susamış gamzesi ciğer kanının dökülmesine izin vermez (G235/7). Sevgilinin kirpiği, âşığın ciğer kanını içeceğine dair söz verir; bunun özlemi ile âşığın ciğeri kan olur (G292/3).

Ciğer ve Ateş

Âşığın ciğeri acı, hasret, ayrılık ve aşk ateşi ile yanar (K2/5, G187/2). Onun ciğer yakan ahı âşığı dert mahallesinin sakini yapar (G108/3). Gönüldeki harareti gözyaşı azaltır (G226/3). Âşığın kıvılcımlar saçan gözyaşı onun ciğer ateşini gizli iken açığa çıkarır (G283/3).

Aşığın Ciğeri Parça Parçadır

Âşığın ciğeri sevgilinin oklarının, kılıcının, zulümlerinin tesiri veya sevgilinin hayali ile parça parçadır (G15/4). Yaşadığı acılar onun ciğerinin birçok parçaya ayrılmasına sebep olur. Aşk derdinden ciğeri parça parça olmamış olan âşığın derdini anlamaz (G57/2). Sevgilinin dudaklarının hayali âşığın ciğerini parça parça eder (G69/5). Göz, ciğer parçalarını tuğla gibi üst üste yığıp kan kabarcığı binası için temel yapar (G122/3). Âşık, parça parça olmuş ciğerini sevgilinin mahallesinde bulunan itlere adar (G241/6).

Ciğer ve Yara

Âşığın ciğer parçalarında gizli yaralar vardır (G112/1). Sevgilinin okunun temreni âşığın ciğer yaralarına merhem olur (G66/5). Âşığın ciğer yarasına sevgili merhem olmaz (G187/2). Göz, israf ile kanlı la'lini [kanlı gözyaşı] döker; o, la'l

madenini ciğer yarasında bulmuştur (G220/3). Âşık, sevgilinin okundan ciğerinin yarası için merhem ister; sevgili bin ok atar ki her biri bir parçasına değer (G235/1). Ciğer yarası sevgilinin okunu görünce ağız açıp, âşığın gizli sırrını açıklamamalıdır (G236/6).

Diğer Kullanımlar

Ciğer-har/ciğer yiyen tabiri âşıkların çektiği acıların yüksekliğini ifade için kullanılır. Ciğer yiyen âşıklar, aşk ateşi ile sevgili için bağırlarından kebap yaparlar (G16/2).

Âşığın kirpikleri ya kanlıdır, ya da gözbebeği eliyle âşığın ciğerindeki oklar çekilip dışarı atılmıştır (G223/2). Sevgilinin kâfir gözü âşığın ciğerinden sürekli gamze okunun temrenlerini çeker (G237/2).

3.3.6.2.1.7. Cisim/Beden

Beden, insanın maddi kısmıdır. Bu bakımdan maddi acılar ve zevkler bedende hissedilir (K14/X/4). Âşığın diğer uzuvları gibi beden de acının tecelli ettiği yerlerdendir (K14/X/2, MSMT7/5-6). Acı, bedenin hâlini değiştirir, onu zayıflatır, perişan eder (G154/4). Sevgilinin gamzesinin hayali ile âşığın cisminden rahat gider (K4/7). Sevgilinin derdi âşığın bedeninde candan kuvvetli yer tutar. Can, bedenden çıkabilirken, dert oradan çıkmaz (G232/1).

Aşk hevası âşığın teninde tabiatı bozar; sâkî, âşığın mizacı yoldan çıkmadan ilaç vermelidir (G211/6). Âşığın kan saçan gözyaşlarından dolayı beden bozulur (MSMT6/1).

Âşığın perişanlığı dış görünüşünden anlaşılır. Onun elbisesi kandır. Çoğu zaman bedeni çıplaktır (G131/5). Cefa ehli, şairin bedeninde olan elbiseyi almış onu çıplak ve titrer halde değersiz ve dermansız bırakmıştır (K18/26). Âşığın ayrılık günündeki çıplak bedeni ile durumu kıyamet gününün ispatı gibidir (G177/5).

Beden ölür, çürüyüp toprak olur (K25/22). Beden ve can yok olsa da önemli değildir, bunlar âşığa gerekmez (G10/3).

Âşığın Bedeni Zayıftır

Âşığın bedeni ayrılığın, acıların ve aşkın etkisi ile zayıftır (K34/26, G72/2, G182/4, G184/3, G239/7, R61), güçten ve takatten düşmüştür (K6/12). Âşığın bedeninin en önemli niteliğinin bu zayıflığı olduğunu söylemek mümkündür. Âşığın bedeni dünya ve aşk acıları, ayrılık, hasret ve sevgilinin zulümleri ile güçten ve

kuvvetten düşmüştür (K18/25). Şair, beden ve can acılarını bir nasihat olarak görür (K18/37). Âşığın zayıf can ve bedeninden eser olduğu sürece, göz ve gönül onlardan gamı eksik etmez (MSMT6/1). Şairin bedeninde zayıflıktan sadece bir kemik kalmıştır (K17/11). Âşığın başının derdinden bedeni kıl gibi incelir (G26/5). Şairin hâline nazar feyzi erişmez çünkü bedeninin zayıflığı onu bakışlardan gizler (K17/13).

Âşığın ah dumanından kararmış, zayıf ve perişan bedeni, sevgilinin ateş yüzünün üzerindeki kaşın sadakasıdır (G289/2).

Âşığın bedeni zayıflık bakımından kıl gibidir (G184/3). Sevgilinin nazik fidanından uzakta âşığın bedeni kıl gibi incelmiştir (MSMT1/III/4).

Âşığın Bedeni Hastadır

Âşığın bedeni hasta, kederli, üzgün ve kırgındır (K18/35, G157/1, G283/7). Âşığın bedeni sevgilinin gözlerinin eleminden hastadır (G79/3). Âşığın ayrılık hastası bedeni sağlığa kavuşmak için sabah rüzgârından sürekli sevgilinin haberini ister (G230/5). Sevgiliye yaklaşma şevki hasta beden için şifa vericidir (G253/2).

Âşığın Bedeni ve Yara

Âşığın bedeninde birçok yaralar vardır. Onun bedeni katlanmak zorunda kaldığı dertler, belalar, zulümler ile sevgilinin kılıcı ve oku yüzünden yaralıdır (MSMT1/IV/1). Âşığın bedeni yara merheminin pamuğu içinde gizlidir; diri olduğu sürece elbisesi, öldüğünde de kefeni budur (G182/1). Muhâlif ruh beden yaralarından pencere açıp çıkarak Süreyya'yı seyr eder (K33/30). Âşıkta can ve beden olduğu sürece dert ve yara eksik olmaz (G10/3). Âşığın bedeninde sevgilinin kılıcından açılan yaralar kan saçan göze, etrafındaki oklar ise kirpiğe benzer (G176/1). Âşığın bedeni ve canı yaralarla kaplı olduğu için sevgilin hayalini tasvir edecek bir yer bulamaz (G270/4).

Kınayıcıların attıkları taşlar âşığın bedeninde yaralar oluşturur (G23/3).

Kan, Gözyaşı ve Beden

Kan gözden inip şairin bedenini örter; o gam çölünün Mecnun'udur hem kendisi hem elbisesi kandandır (G122/2).

Âşık, o kadar çok gözyaşı döker ki onun bedeni, döktüğü kanlı gözyaşının kabarcığı içinde gizlenir (G129/1). Âşık, bedenini kanlı gözyaşı kabarcığının içinde gizlediği için, bedeni sevgilinin okundan nasiplenemez (G72/6).

Âşığın toprağa bulanmış bedeni kana batar; devranın gamı âşığı şarap tortusu gibi ayaklara salar (G274/5).

Gözyaşı ile âşığın bedenindeki aşk ateşini defetmek mümkün değildir (G221/3).

Sevgilinin Okları, Kılıçları ve Aşığın Bedeni

Âşık olmak bedeni tehlikeye atmaktır. Âşığın bedenine sevgilinin okları ve kılıçları saplanır (G176/4). Âşığın ateşinden, bedenine saplanan oklar yanar; bu hâli ile kolu kanadı tutuşmuş bir pervaneye benzer (G184/5). Sevgilinin gamzesini seven çıplak bedenini kılıca vurmuş olur (G17/1). Âşığın bedeninde aşk kılıcından yarıklar oluşur (G93/4). Sevgilinin okundan bedeni delik delik olur (G103/6). Cisim ve can arasındaki irtibat kurulmadan önce âşığın canına sevgilinin derdi bedenine de oku hükmetmiştir (G109/4). Âşığın zayıf bedeni sevgilinin acımasız kılıcından yarık yarık olur (G161/5). Sevgili gamze kılıcı ile âşığın bedenini söker, bağrını deler, kanını içer (G196/5). Âşığın sinesinde görülen ya kanlı gönüldür ya da bedeninden sevgilinin okları çekildikten sonra kalan temrenlerdir (G281/3). Şairin bedeninde bela okunun yaraları vardır ve bunlar ancak memduhun lütfu ile merhem bulur (K15/33). Sevgilinin attığı oklar âşığın bedeninden geçer (G63/5).

Âşık, sevgiliden gelen her şeye büyük bir tutku ile bağlıdır. Bedeninden sevgilinin temrenlerini çıkarmak isteyenlere itiraz eder ve yaralı gönlünün çıkmasını ama temrenlerin orada kalmasını ister (G24/4). Âşık bedenine saplanmış olan sevgilinin okları ile mutludur; ona göre bela kapısı bu anahtar ile ona açılır (G54/6).

Âşığın Bedeninde Yarıklar Vardır

Âşığın bedeninde yarıklar (çak) vardır. Bu yarıklar âşığın çektiği dertlerden veya sevgilinin yaptığı zulümler, onun oku ve kılıcından meydana gelir. Bu yarıklardan kan akar. Âşığın bedenindeki yarıklar, canın sevgiliyi izlemesi için bakış yeridir (G22/4).

Âşığın bedeni, sert sudan yarıklar oluşan duvar gibi, sevgilinin acımasız kılıcıyla yarık yarık olur (G161/5).

Can ve Beden

Beden, kalıptır ve ona hayatiyetini can verir. Can gittiği zaman beden toprak olur (K34/12). Âşık, sevgilinin dudağının gamının can içinde gizli olmadığını bilse

beden içinde canı saklamayacaktır (G245/3). (Beden ve canın birlikte zikredildiği beyitler için bknz. Can)

Aşk acılarından dolayı âşığın canı ile bedeni arasındaki irtibat zayıflamış ve sevgili olmadan aşığın dirilme ihtimali de yoktur (G270/1).

Sevgili ve Beden

Beden, hayatiyetini sevgiliden gelen lütuflarla sürdürür. Âşığın bedeni ölü olsa bile sevgilinin iltifatından hayat bulur. Sevgiliden iltifat görmeyen âşık ölür (G43/1).

Âşık, hasret eli ile sevgilinin gamından başına o kadar vurur ki sabah olunca ölü bedenini toprağa teslim eder (G178/1). Âşık, öldükten sonra bedeni üzerine sevgilinin atının nalının toprak örtmesini umut eder (G162/1).

Mahşer günü bedene canı döndürürken, sevgiliden ayrılık günü canı bedenden ayırır (G212/1).

Âşığın can aynası beden tozu ile kirlendiği için sevgiliye kavuşma ümidi o aynaya yansımaz (G214/4). Sevgilinin yüzü aynaya yansır; onun bakışı ölü bedene hayat verir (G39/1).

Sevgili âşığın bedenini yakar (G131/1). Sevgili âşığın bedenini yaksa da ayak altı etmemelidir; çünkü âşık bir külhandır ve külünde köz eksik değildir (G185/3).

Aşk, sevgilinin timsalini cana çekmese âşık süs için beden duvarında ona yer vermeyecektir (G149/3).

Acılara Dayanmak İçin Taş ve Demirden Bir Beden Sahibi Olmak

Âşık, acılara dayanamadığı için bedeninin felek tarafından taşa dönüştürülmesini böylece zulümlere dayanacak hale gelmeyi ister (K25/21). Tatlı dudaklıların zulmünün kılıcına dayanmak mümkün olmadığı için, felek âşıkların bedenini taş etmelidir (G220/4). Düşmanların kınama okları âşığa işlemez çünkü sevgilinin oklarının temreni o kadar çoktur ki âşığa demirden bir beden olmuştur (G7/1). Âşığın bedeni sevgilinin oklarının temrenleri ile dolmuş, böylece onun zulümlere dayanabilmesi için bedenini demir kılmıştır (G156/2).

Fakr, Çıplaklık ve Beden

Şair, fakrı tercih eder. Mala mülke kıymet vermez ve azla yetinir. Çıplak bedeninde hasır izlerini görenler ona değer verirler çünkü paranın değeri üzerindeki nakıştan gelir (G52/5).

Çıplak görüp kınamasınlar diye âşığın bedeni baştanbaşa yaralarla kaplanır (G274/6).

Şaire göre insan, kendisi için yeterli olandan fazlasını elde etmemelidir çünkü tıka basa doymak bedenin yüküdür ve insanı huzursuz eder (MKT2/3).

Vücut

Vücut kelimesi divanda çok seyrek olarak beden anlamında kullanılır (MKT5/10, MKT33/2). Çoğunlukla kelimenin varlık, benlik anlamı öne çıkar. Kelimenin beden anlamında kullanıldığı yerlerde de varlık anlamı eşlik eder. Şairin vücut aynasına sevgiliden gelen cevirler cila verir (G103/5). Şairin vücudunu tasvir eden elinde kadeh yazmıştır ki onun bu sureti yok etmeye gücü yetmez (G188/5). Sevgiliye kavuşma arzusu âşığın eksik vücudunu ay gibi yakar (G289/3). Şair, vücudunu bela oklarına hedef kılmalıdır (MSMT3/9).

Beden İpi

Feleğin devrinin kıvrımlar verdiği şairin beden ipine gözbebeği her an inciler dizer (G12/1). Göz, âşığın bedeninin ipine gözyaşı incileri dizer; felek o ipi kırıp âşığın incilerini dağıtır (G185/5). Âşığın canı ve zayıf bedeni iyi anlaşamaktadırlar çünkü can, âşığın bedenini sevgilinin saçından bir kıl sanır (G212/5). Âşığın bükülmüş (ızdırap görmüş) bedeni sevgilinin saçına fedadır (G15/2).

Beden ve Yuva

Âşığın bedeni dert kuşlarının yuvasıdır (G73/7). Ruh kuşu, pervane gibi sevgilinin yüzünün sadakası olmasa âşık onu beden yuvasında yetiştirmez (G289/4).

Beden ve Ney

Âşığın bedeni sevgiliden gelen oklarla delik delik olur; dem vurdukça yerli yerinden ses çıkar (G103/6). Âşık, kuru bedeninde nefes olduğu sürece, sevgilinin kavuşma meclisini hatırlayıp, ney gibi feryat eder (G193/1). Âşık, gam meclisinin neyidir, ah onun ateşe yanmış bedeninde hevadan başka ne varsa yele verir (G265/2). Âşık, sevgiden bahsettiği için cefalardan incinmek olmaz; bu sebeple vücudu ney gibi boğum boğum olsa da ah etmez (G204/8).

Beden Binası ve Evi

Âşığın zayıf bedeninden okları çekince gamın can evine girmesi için pencereler açılır (G210/2). Gözyaşı kervanı âşığın sinesindeki yarıklardan girip

beden evine dışarıdan mihnet ve gam yükü taşır (G95/7). Can, kararsız gözyaşı selinin afetinden sakınmak için eşyalarını beden evinden dışarı çekmelidir (G205/4).

Gözyaşı bedenin binasını yıkar (G156/6).

Kafes, Zindan ve Beden

Beden, canın hapishanesi gibidir. Can, aşk gamının nakdini ortaya çıkardığında âşık da onun beden hapsinden çıkmasına izin verecektir (G18/2). Âşığın bedenindeki gönül bela zindanının tutsağıdır (MSMT12/1).

Âşığın bedeninde sevgilinin gönderdiği oklar her tarafa saplanmıştır; bu hâliyle ruh kuşunu tutmak için bir kafes olmuştur (G120/4).

Beden Çerçöptür

Gönül, can ve teni sevgilinin mahallesine çeker; bunda şaşılacak bir durum yoktur çünkü kuş yuva yaptığı yere çalı çırpı taşır (G70/2). Sevgiliden ayrılık yıldırımı âşığın beden çöpüne ateşler vurur (G164/5). Gözyaşı dalgası âşığın beden çöpünü her tarafta gezdirir (G202/4).

Beden ve Mum

Âşık, kavuşma gününde bedenini mum gibi yakar (G79/4). Felek, âşığın yanan bedenini aşktan uzaklaştırmaz; bu nasıl bir fanustur ki mumu havadan koruyamaz (G110/4). Şair, şevkten bedenini kavuşma günü yakar; oysa ona ayrılık gecesinde mum gereklidir (G139/7).

Diğer Kullanımlar

Beden, sevgilinin gamze okundan korumak için cana sığınak olmaz; hiçbir cevşen kimseyi kaza okundan koruyamaz (G110/3).

Marifet denizinin dalgıcı olmayan arif değildir; zira beden sadef, inci sözdür (G116/6).

Sevgili âşığın canını almak istiyorsa âşığın bedeninden kılıcını eksik etmemelidir; çünkü solmuş fidana su vermeyince meyve vermez (G117/4).

Âşık, beden toprağında sevgilinin okunu gizlemişse de gözyaşı onu yeşillik gibi açığa çıkarmıştır (G180/1).

Can, beden gemisinin hareketiyle sahili yokluk olan aşk deryasından çıkmayı diler (G279/4).

3.3.6.2.1.8. Dil

Dil, şairin sevgiliyi veya memduhu övmesi ve onlarla ilgili güzel sözler söylemesi bağlamında zikredilir. Ayrıca âşığın ve dertlilerin dertlerini dil ile açıklamaları bakımından ele alınır.

Şair, dili oldukça memduhun zikrinin dilinden bir an bile gitmemesini ister (K11/VIII/9). Hayret karanlığı içinde şairin dilindeki dua memduhun zikridir (K29/1).

Dertlilerin dilsiz oldukları belirtilir (G65/3). Âşığın dert ve gam efsanelerini anlatmak için gönül ateşinden çıkan alevler dil olarak yeter (G69/3). Âşığın gizli ateşi âleme yayıldığı için âşık dilinin mum gibi yanmasını ister (G196/7).

3.3.6.2.1.9. El

El; doğrudan doğruya âşığın vücudunun bölümlerinden biri olarak ele alınmaz. Kelime bazı ibare ve ifadelerin içinde kullanılır.

Şairin âşığın elinin etekte olması veya eteğin elde bulunması en çok kullanılan ifadelerdendir. Burada eteğin niteliği değişmekle beraber elin etekte olması tabiri sabit kalır: elin talep eteğine yetmesi (K26/2), ümit eteğinin elde olması (K1/86). Ümit eteği şairin elindedir ki bunun elinden çıkmasını istemez (K1/86). Sevgili nazlanıp eteğini âşıklarından çekmemelidir; onların eteğinde olan ellerinin göğe açılmasından sakınmalıdır (G90/3).

Âşığın eli kendi yakasındadır, yakasını yırtmakla meşguldür (R68). Âşık, sevgiliyi her gördüğünde eteğini tutup derdini açıklamak ister ancak elini yaka yırtığından alamaz (G212/3).

Şairin ele yakıştırdığı unsurlardan biri gül renkli şaraptır. Elde gül renkli şarap, başta aşk sevdası, gönülde kavuşma zevki ve canda cananlar isteği çok güzeldir (K11/I/1). Şairin vücudunu tasvir eden elinde kadehle yazmıştır (G188/5). Rindler toprak olsalar bile şarap tortusu olurlar, kadehin eteğini ellerinden bırakmazlar (G218/6). Ele kadeh aldıkça ruhun rahatının ve gönlün zevkinin eseri artar (R16).

Âşık, sevgilinin gamından hasret eliyle başına o kadar vurur ki sabah olunca ölü bedenini toprağa teslim eder (G178/1).

Şair, gönlüne seccadeye ayak basmamasını, tesbihe el vurmamasını tavsiye eder (G250/1).

Âşığın elinden sevgilinin saçı gittiği için hâli perişan olur (G257/1). Bu durum onun için büyük bir dert kaynağıdır (R71).

Sevgilinin mahallesine giderken gönül âşıktan arkadaşlık ister ancak onun elinden hayır duadan başka bir şey gelmez (G263/6).

Sevgiliye kavuşmaya meyletmek âşığın boyunu çeng gibi eğmiştir, el vurulduğunda damarları çeng üzerindeki teller gibi sızlar (MSMT6/2).

Âşık, sevgilinin hâlini sormasını, muradını vermesini ve elini tutmasını ister (MSMT12/6).

Âşık, sevgiliyi görünce ihtiyarı elinden gider (R76).

3.3.6.2.1.10. Gönül

Gönül, aşkın ve sevdanın merkezidir (G169/2). Aşkın doğurduğu acılar ve sevinçler doğrudan gönle yansır (K11/I/2). Sürekli yanar, inler; hastadır, yaralıdır, perişandır (K25/23).Gönül, aşkın zor olduğunu bildiği halde onu inşa eder (G38/4). Sevgiliye yönelen, ona âşık olan ve âşığı da perişan eden yine gönüldür (G70/4). Gönül, aşk içinde kendinden geçer (G83/5). Sevgilinin gözünün hayali âşığın gözü ve gönlünde gezer (G91/7). Sevgilinin saçının hayali âşığın gönlünü başka şeylerden arındırır (G95/4).

Çoğu zaman gönül âşığın iradesi dışında hareket eder. Kendine ait bir kişiliği vardır. Âşık, zaman zaman onunla konuşur, ona itiraz eder; ancak onun peşi sıra sürüklenmekten kendini alıkoyamaz.

Can ve Gönül

Can, âşığın hayatiyetini sağlayan unsurken gönül onun arzularının ve aşkının yerleştiği mekândır. Can ve gönül, aşka mahal olmaları ve aşk yolunda feda edilmeleri bakımından birlikte ele alınırlar (MSMT7/5, MSMT7/6, MSMT7/7, MSMT8/1). Sevgili, âşığın can ve gönlüne kasteder (R72). Âşık, sevgiliyi candan sever, onun için canını vermeye hazırdır. Sevgiliye gönlünü vermiş ve geri alamamıştır. Şair, bir sevgilinin saçına gönlünü verdiği için hâli perişan görünür (G98/7). Gönülde kavuşma zevki, canda cananlar temannası olur (K11/I/1). Âşık, canını canana gönlünü dildara feda eder (G15/6). Gönül, aşk denizine düştüğünden can lezzetini unutmalıdır (G41/1). Gönül, yari isteyip candan vazgeçmelidir (G49/1). Gönül, sevgilinin dudağını zikredince can bedenden çıkar, bu lafzı tekrarladığında beden yeniden can bulur (G48/1). Âşık, gönlünü ve canını sevgilinin gamının

yağmasından kurtarmaya çalışır çünkü göz bakışı ile gönül ve canı yağmalar (G79/5). Gönül, sevgilinin gamzesine can vermelidir çünkü şairin onu can ile beslemesinin sebebi odur (G79/6). Sevgilinin kaşları yayına meyil ettiğinden beri can ve gönül gece gündüz acı çekerler (G84/3). Can ve gönül, sevgilinin benine bağlanmıştır (G119/4). Can ve gönül, sevgilinin kılıcı için bir ömürdür mücadele ederler; sevgilinin kılıcı araya girmeden anlaşmazlık sona ermez (G137/6). Sevgiliye kavuşmayı istemek cana afettir; gönül ya candan ya da sevgiliye kavuşmaktan ümidini kesmelidir (G138/2). Âşığın canı sevgilinin boyunu, gönlü yüzünü ister; bülbülün gülü, pervanenin mumu sevmesi bu dünyanın âdetidir (G139/5). Can ve gönül, sevgilinin kirpiklerinin hançerine meyleder ancak bu tehlikelidir (G160/4). Aşkı terk etmek candan ve gönülden zor göründüğü için şair, aşk yerine gönül ve canı terk eder (G180/3). Canı, sevgili istediği için gönlün ve âşığın vermekten başka yapacağı bir şey yoktur (G182/2). Göz, sevgilinin boyunu görür; can ve gönül ona meyleder (MSMT4/5). Can, âşığın gizli ateşinden yanar (MSMT6/1).

Gönül ve Ateş

Gönül, aşkın merkezi olduğu için orada sürekli ateş yanar (K3/1, G9/4, G45/6, G62/3, G154/3, G173/8, G185/3, G196/2, R35). Gönül, bir ateş kıvılcımıdır (G232/4). Bu ateş aşk ve arzu ateşidir. Âşığa acı veren bu ateş onun vücudunun farklı bölümlerini de etkiler. Bu ateşin etkisi ile gözden kanlı yaşlar akar, âşığın bağrında yaralar biter. Bu ateş âşığı yakmakla kalmaz sevgiliden gelen okların da yanmasına sebep olur. Âşığın gönül ateşinden çıkan diller onun dert ve gamını anlatmak için yeterlidir (G69/3). Âşığın gözünden çıkan kan değil onun gönül ateşiyle eriyen oklardır (G84/2, G86/3). Gözün döktüğü kanlı gözyaşı değil gönlünün ateşinden çıkan kıvılcımlardır (G93/3). Âşığın gönlü hicran yarası ile yanar (G186/8). Âşığın mutlu görünen gönlü gam ateşi ile tutuşur (G197/1). Âşığın, sevgilinin kaşlarının takına, yanan gönlünü vermesine şaşılmaz; çünkü bakılan yerlere kandil asılması âdettendir (G240/3). Şair, kimseye gönül yangınını açamaz çünkü ayrılık ateşiyle kendisi gibi yanan birini bulamaz (G245/7). Gönül, ayrılık günü sevgilinin gözünü düşünerek yaralar yakar (G262/4). Şair için, gönül ateşinden başka kimse yanmaz (G265/5). Sevgili için herkes şaire yabancı olur; gönül ateşinden başka gönül yakıcı arkadaşı kalmaz (G268/7). Âşığın ateşlere vurulmuş gönlü her zaman bir ateş renkli yüzün sevdasını çeker (G271/7).

Gönül ve Ah

Âşığın ahları gönülde yanan ateşin dumanıdır (K8/31, K10/20, MKT11, R20). Bu yüzden gönülden çıkan ahlar ateşlidir ve yakıcıdır (G73/7, G273/6). Gönül dumanı feleğin gözünü tutmalıdır ki felek âşığın gözyaşlarını görüp hayretle dönmesini unutmasın (G32/4). Âşık, sevgilinin boyunu görüp gönül dumanını feleğe çeker (G35/2). Gönlün ahlarının yıldırımı, sevgilinin mahallesine giderken âşığın yolunu aydınlatır (G87/5). Gönül, ahının ateşi olmadan sevgilinin mahallesine giderse yolunu şaşırabilir (G107/4).

Gönül ve Hastalık

Gönül için en fazla kullanılan sıfatlardan biri hastalığı ve yaralı oluşudur (K11/VIII/4, G217/1, G230/7, MSMT7/4). Âşığın çılgın gönlü hastadır (MSMT1/IV/1). O, aşkın etkisi ile yaralanmış, avlanmış bir kuştur. Şairin yaralı gönlü memduhun keremi ile şifa bulur (K19/40). Sevgiliden/memduhtan uzak olmak âşığın/şairin yaralı gönlüne ızdırap verir (K34/26). Gönül, sevgilinin gözlerinin hastasıdır, gönlün devası sevgilinin dudağıdır (G9/5). Şair, bedeninden sevgilinin okları yerine yaralı gönlünün çıkmasını arzular (G24/4). Âşığın hasta gönlü sevgilinin mahallesinde şifa bulur (G106/1). Her ne kadar hastanın yastıktan tiksinmesi âdetse de âşığın gönlü sevgilinin eşik taşına meyleder (G229/3).

Gönül ve Yara

Âşığın yanan gönlüne, sevgilinin dert yaraları, hırs ehline altın toplamak gibi tatlı gelir (G64/6). Sevgiliden ayrı olmak, gönül yakan yaraları gün geçtikçe arttırır (G65/4). Şairin bükülmüş boyu gönül yarasından kana batar (G75/3). Âşık, sevgilinin oklarından yarasına merhem yapar (G91/6). Gözden ciğer kanı gibi taze gül şekli gitmişken vefa ehlinin gönül yarası gibi yeniden ortaya çıkar (MSMT2/3).

Kan, Gözyaşı ve Gönül

Gönül, gözden bazen kan döker bazen de kan içer (K13/7, G197/6). Gönülde gözyaşı, sevgilinin ayva tüylerinin şevkini arttırır (G9/4). Gönül, sevgilinin mahallesinde gözyaşı döküp ona kavuşmayı arzular (G46/6). Şair, gam meclisinin adamlarından olduğu için onun şarabı gönül kanıdır (G69/6). Sevgilinin kulağındaki küpesi oynadıkça âşıkların kanlı gönlü kıskançlıktan titrer (G78/7). Âşığın gönlü sevgilinin dudağından iğrenmeden damla damla kan içer (G108/6). Gönül, ciğer kanını gözyaşına katar, birini Kızıldeniz birini Ceyhan eder (G148/2). Gönlün,

gözyaşı meleği göğe kovmuş, inlemelerinin onları orada rahat bırakmayacağı da anlaşılmıştır (G159/6). Gönül, gam arkadaşı olduğu için gözbebeği onun kanını içmemelidir; aksi takdirde gam onun kanını yerde koymaz (G216/4). Âşığın gamdan tutulmuş gönlünü gözyaşı açar; gözyaşı onun kanla dolmuş gönlünü boşaltır (G271/1). Ağlayan göz, âşığı gönül kanına gark eder (G274/1).

Gönül, şarap tortusu gibi kana batmıştır (G12/4). Kan, acının ifadesi olduğu için gönül de kanlıdır (G281/3). Felek, kan yutturarak âşığın gönlüne sevgilinin ayva tüylerinin zevkini salar (G22/6). Gönül kanının seli, âşığı her türlü bulanıklıktan kurtarır; aşk ateşi onu tamamen yakmıştır (G162/5). Aşkını açıklamak için, âşığın yüzündeki gönül kanı yeterlidir (G221/4). Kadeh, döne döne sevgilinin dudağını öptüğü için kıskançlık âşığın gönlünü kanlı yapar (G276/6).

Gönül ve Acı

Gönül, aşk acısı ile inler (G16/1). Sevgili, âşıklardan nazar kesmemelidir, onun gönül yakıcı inlemelerinden sakınmalıdır (G27/4). Gönül, inlemeleri ile sevgilinin mahallesindeki itlerin sesini bastırır (G38/2). Sevgilinin saçının kemendinin korkusu, şairin inleyen gönlünden gitmez (G75/6). Bahçede bülbüller şairin gönül yakan inlemelerine eşlik eder (G89/7). Âşık, gönlünden her şeyi çıkarmış, ney gibi sadece feryat ile yetinmektedir (G123/6). Âşığın inleyen gönlü bela zindanının tutsağıdır (MSMT12/1).

Dert, Gam, Üzüntü ve Gönül

Âşığın gönlü gamlı, dertli ve üzüntülüdür (G13/5, G113/1, G162/6, G253/8, G283/6, MSMT1/I/5, MSMT5/5). Onun, gönlü ıztırap ile doludur (G99/6). Âşığın gönül derdi aşktır (G18/1, G59/5, G134/6). Âşığın gönül derdi çaresiz, şifa bulmayan bir derttir (MSMT8/3). Gönül, ayrılığa dayanamayıp sevgiliyi istemektedir ancak bu hâline şükretmesi daha uygundur çünkü başına bir bela gelebilir (G19/5). Âşığın gönlü cevir çekerken gözü sevgilinin yüzünü görür, ondan zevk alır (G36/5). Gönül, aşk derdinden gafil olmamalıdır çünkü bu dert kötü bir dert değildir (G61/3). Sevgilinin gamı âşığın gönlünde ikamet eder (G66/4). Şairin gönül derdi, Mecnun efsanesinin mazmunudur (G75/4). Âşık, sevgilinin yüzünü gördükçe iç yangını ve gönül derdi meydana gelir (G78/3). Gönül, sevgilinin peykanları ile demir kapılı bir gam hazinesidir (G91/6). Âşık, belasını çekmek için sevgiliden gelen okları gönlünde gözyaşı ile besler (G107/3). Gönül, sevgiliden

gelen cefaların mutadı olmuştur (G271/2). Kavuşma vaadi âşığın ayrılık mihneti ile rahata kavuşmuş gönlünü muzdarip eder (G271/3). Âşığın gönlüne zulüm hançeri ile yara üzerine yara açılır; onun gönlü hiçbir zaman iyileşmez (G271/4). Sevgililere gönül derdi eser kılmadığı için bin dili olsa da gönül sessiz olmalıdır (G275/4). Âşık, gönül derdine sevgilinin çare olmasını ister (MSMT1/V/1); ancak sevgiliye gönül derdini söylemesine rağmen ondan rahmet görmez (MSMT1/IV/3). Ayrılık gamının esiri olmayan gönül kavuşma zevkine layık olmaz (R30).

Âşık, sevgiliye ayıkken gönül derdini açmak ister; bu yüzden sâkînin sevgiliyi sarhoş etmesini istemez (G125/2).

Gönül, derdini açacak bir dosta ihtiyaç duyar (K6/13-14). Ancak böyle birini bulmak onun için pek mümkün değildir. Bir dostunun olmaması onun için ayrı bir dert kaynağı olur.

Sevinç ve Gönül

Acılar gibi sevinçler de gönüldedir. Kavuşma zevki gönülde hissedilir (K11/I/1). Sevgilinin yüzü âşığın gönlündeki elemi yok eder (K11/VII/4). Gönül; en çok bahar mevsiminden, bahçe seyrinden (K25/2, K41/21), sevgilinin yüzünü görmekten ve sevgiliye kavuşmaktan (G51/4, G253/2, G283/1) zevk alır. Sevgilinin/memduhun lütfu, âşığın/şairin gönlünü yüz maksat için ümitvar eder (K35/27). Baharın zevki âşıkların gönlünden gamı kovar (K39/1). Güzellerin yüzü, sevgiliye kavuşmak ve sevgilinin ihsanı âşığın gönlünü açar (G12/7, G35/4, G68/3, G76/5). Şairin bahar mevsiminde bahçeye yönelmesine şaşılmaz çünkü eğlence için gönül kanından saf şarabı vardır (G97/7). Gönül, sevgilinin ağzını ve dudağını ister (G113/5).

Gönül ve Yalnızlık

Gönül, gam gecelerini yalnız geçirmemek için inleyip Mecnun'u ölüm uykusundan uyandırmalıdır (G44/3). Âşığın gönlünün çevresinde sevgilinin okları toplanmasa gönlünü yalnızlık perişan eder (G35/5). Gönlün dostları sevgiliden gelen oklardır. Onların bedeni delip geçmeleri gönlü yalnız bırakır (G63/5).

Gönül Parça Parçadır

Âşığın gönlü yüz parçaya, bin parçaya ayrılmıştır (G112/5). Âşığın gönlü her an sevgilinin kılıcı, ayrılık kılıcı ile parça parça olur (G35/4, G54/5). Herkesin rızkını yazan yazıcılar şaire, her gün bin parça olmuş gönlünden bir parça

yazmışlardır (G104/6). Âşığın yüz parça olmuş gönlünden sevgilinin gamzesi zulmü kesmez (G112/5). Âşığın parça parça gönlünün iç yangınına tahammülü olmadığı için göz yolundan damla damla kan olup çıkması umulur (G131/6). Sevgili âşığın gönlünü parça parça yapıp itlerine paylaştırır (G216/2). Güzeller, gönül isterler; şair, yanan gönlünü parça parça yapıp onlara verir (G269/2). Sevgilinin gözü gamze kılıcıyla âşığın gönlünü yüz parça kılıp her parçasını kirpiğinin okuna hedefeder (G292/4).

Ayrı Bir Şahsiyet Olarak Gönül

Gönül, kişileştirilerek âşığın karşısında ikinci bir varlık gibi ele alınır. Âşık, ona hitap eder, onunla konuşur, ona tavsiyelerde bulunur (K13/9, K25/2, K42/2, G11/6, G45/5, G62/6, G143/5, G144/1, G151/5-6, G173/5, G193/5, G212/1, G228/3, G232/3, G250/1, G280/1, G286/2, G293/3, G294/1, MSMT5/4, MKT34). Âşık, ondan sevgilinin okunu istemesini böylece ayrılık acısını hafifletmesini ister (K3/10). Gönül, talep sahrasından ümidini kesmemelidir (K33/12). Sevgili gamze kılıcını çektiği için gönül dikkatli olmalıdır; o gün gönlün ölmesi şairin yas tutması kaderdir (G10/6). Gönül, sevgilinin gamzesini sevdiği için şair bunun canına mal olacağını ona hatırlatır (G17/1). Gönül, sevgilinin kirpiğine heves ettiği için hayatından ümidini kesmelidir (G120/1). Gönül, idrak aynasının saf olmasını istiyorsa şarap içenlerin sohbetinden uzaklaşmamalıdır (G144/2). Gönül, çok hareket etmektense pergelin noktası gibi sakin olmalıdır (G161/1). Âşık, tutuşmuş bir ateş olduğu için gönül onun yanında durmamalıdır (G205/3).

Şair, gönlün soyut bir varlık olduğunu belirtir ve feleğin dönüşünden çekinmemesi gerektiğini söyler (G208/6).

Sır ve Gönül

Gönül, sahibinin sırlarını ve gizli niyetlerini kendinde bulundurur (K11/VI/6). Bunları zaman zaman farklı yollarla açıklayabilir veya gizleyebilir. Şair, her ne kadar gönlünün hâlini söylemese de insanlar onun yakasının yırtığından durumu anlarlar (G50/7). Âşığın yüzündeki gönül kanı onun gizli sırlarını açıklar (G67/4). Âşığın rüsva gönlü edebin yakasını yırtar (G169/4). Sevgili, âşığın inleyen gönlünde ne olduğunu, gönül derdini bilir (G191/1, G191/4). Şairin gönlünde vefa hazinesi gizlidir (MSMT3/2).

Sevgilinin Saçı ve Gönül

Âşığın gönlü sevgilinin saçında asılıdır (G128/1). Tarak, âşığın gönlünün hâlini sevgilinin saçına arz ettiği için onun saçı karmakarışık olmuştur (G134/2). Gönül, korkmayıp sevgilinin saçının yılanını tutar (G150/5). Gönül, sevgilinin saçından koku almak ister; can vermeden bunun alınacağını düşünmekle hata eder (G228/6). Gönül, tarak gibi sevgilinin dağınık saçlarına her an dolaştığı için ona bela okları saplanır (G237/3). Sevgilinin saçının ucunda her kıl bir yanan gönlü avlamıştır; bu hâli ile mum üzerinde her ipe bir ateş kıvılcımı düşmüş gibidir (G239/4). Âşık, gönlü sevgilinin saçına bağlar; sonunda sevda âşığı delilik zincirine çeker (G254/7). Sevgilinin konuşması, âşığın gönlünden sevgilinin saçından kaynaklanan sıkıntıyı giderir, onu ejderha gibi olan saçtan kurtarır (G259/5). Sevgili, âşığa başkasına gönül verme der, ancak âşığın gönlü sevgilinin saçının ucunda olduğu için zaten başkasına veremez (G261/2). Çılgın gönlü sevgilinin saçının zincirine bağlı olan vahdet vadisinde kaybolmaz (G284/6). Âşıkların gönlü cem olmuşken sabah rüzgârı sevgilinin saçını dağıtarak onları perişan eder (G285/4). Âşığın gönlü sevgilinin misk kokulu saçının tuzağına düşer (MSMT4/6). Gönül, sevgilinin saçının halkasına, zamanın gamının tuzağına düşer ve cemiyet ehlinin kutbu iken bu dairenin dışında kalır (R59).

Gönül ve Sevgilinin Mahallesi

Âşığın gönlü sevgilinin bulunduğu yerdedir (G9/6). Gönül, can ve bedeni sevgilinin mahallesine çeker (G70/2). Âşığın perişan ve yaralı gönlü parça parça sevgilinin mahallesindeki itlerine feda edilir (G15/5). Gönül, sevgilinin bulunduğu yere giderken şairin de ona yoldaş olmasını ister ancak şairin elinden hayır duadan başka bir şey gelmez (G263/6). Gönül, inleyerek sevgilinin mahallesinde yer tutmak ister ancak efgan etmesine rağmen bir yere ulaşamaz (G292/2).

Perişan Gönül

Âşığın gönlü dağınık (G157/4), sevgilinin gönlü bütündür (G275/3). Parça parça olmuş gönlünün her parçası sevgilinin kirpiklerindedir. Sevgili uyumak için gözlerini kapattığında gönlü birleşir (G90/5). Sevgili, dağınık gönlünü yüzünün etrafında toplayıp birleştirmez (G112/2). Âşık gönlünü birleştirmek istiyorsa gönlünü bir sevgiliye bağlamalı ve başkalarıyla ilgisini kesmelidir (G123/7). Âşığın cem gönlü feleğin dönüşünün cevrinden perişan olur (G225/1). Sevgilinin

mahallesinde, âşığın yüz parça olmuş gönlünü, her itin ağzında bir parçası olduğu için, toplaması zordur (G239/3). Gönül, sevgiliye gizli gamını açıklar ve cem iken gönlünü perişan eder (G292/1).

Gönül ve Dünya

Gönlün ölmesi, bu dünya ile ilişkisini kesmesi gibi kullanımlara yukarıda farklı paragraflarda değinildi. Divanda, gönül ve ölümün birlikte kullanımı dikkat çektiği için bu hususa da değinmek gerekir. Gönül sevgiliye kavuşmak istiyorsa, sevgilinin gamzesinden bir iltifat istiyorsa dünya ile bağını koparmalıdır (G121/6). Gönül, ayrılık derdinden kurtulmak için ölüme meyleder ancak bu şekilde de bu dertten kurtulmak mümkün değildir (G113/3). Gönül, bu dünyada misafir olduğu için bu dünya ile ilişkisini kuvvetlendirmemelidir (G135/1). Gönül, yokluk yolunu tutarak sevgilinin ağzından maksadını elde eder (G212/2).

Gönül, çaba harcayıp bu dünyayı terk etmeli; gaflet uykusundan kendini uyandırmalıdır (G236/5).

Sevgilinin Oku ve Gönül

Gönül, sevgiliden gelen okların, hançerlerin saplandığı ve biriktiği yerdir (G235/3, G282/5). Gönülden kurtulmak isteyen âşık sevgilinin oklarını göndermesini ister; gönül sürekli yandığı için okların gelmeye devam etmesini arzular (G154/3). Sevgilinin oklarının açtığı yaralar, âşığın gönlünü karanlıktan kurtaran pencerelerdir (G156/3). Âşık, sevgilinin okları ile onun ayrılığına dayanmak için demirden bir gönül yapar (G173/1). Gönül, kendisine ulaşan sevgilinin oklarını yakar ancak bunu yapmamalıdır çünkü oklar birer ihsandır (G180/6). Şair, inleyerek başını ağrıtan hasta gönlünü, gözyaşının koparmasını ister (G183/5). Âşık, gönlünden zevk bulmadığı için göğsünün yarığından onu çıkarır sevgilinin oku ile değiştirir (G199/5). Gönül ateşi, kavuşma gününde sevgilinin attığı okları yakmaktadır; oysa o oklar ayrılık gecesinin mumudur (G228/5). Sevgilinin oku geldikçe âşığın sinesinden sesler gelir; ya gönlü inler ya da sinesinde temren temrene değer (G237/4). Gönül, sevgilinin gönderdiği okları gözden almalıdır; yoksa kirpiklerin arasında kaybolabilir (G245/4). Âşığın gönül yarığındaki yaraya sevgilinin oku yaraşır; gonca üzerinde çiğ tanesi güzel olur (G245/5). Gönül, sevgilinin kirpiğinin hançerlerini korkmadan bağrına basar (G290/5).

Sevgilinin gönderdiği oklar âşığın ya gözünde ya da gönlünde mekân tutar (G70).

Gönül Gazeli

Âşığın özgür görünen gönlü esir olmuştur (G197/1). Âşığın gönlü zâhitlerin müridi gibi görünürken şaraba alışmış şarap içici olmuştur (G197/3). Sabır ve sebatta çelik gibi görünen gönül ayrılık ateşi karşısında mum gibi erir (G197/4). Bütün becerilere sahip görünen gönül aşkın zor olduğunu görüp çaresizliğini itiraf eder (G197/5). Şairin Bağdat mihnetinin esiri görünen gönlü Rum'a gitmeye niyetlenir (G197/7).

Tabir, İbare, İfade, Benzetme ve Mecazlar

Gönül; gönül açıcı, gönül yakıcı, gönül yıkıcı gibi bir takım ifadelerde kullanılır. Bu ifadeler gönlün hem sevinç hem acı merkezi olduğunu gösterir. Gönülle ilgili kullanılan ibareler şöyle sıralanabilir: dil-i Fuzûlî-i aşüfte-hal (K1/91), dil-i pür-ateş-i âşık (K2/4), dil-hasta (K2/28, MSMT7/4), dil-i mecruh (K3/4), dil-i bimar (K3/8), derd-i dil-i bimar (G106/1), dil-i suzan (K3/29, G36/3, G214/7, G228/2, MSMT7/6), dil-i saf (K4/20), pür-dil (K4/25), dil-duz (K4/29, G68/2), dil-i pür-hun (K5/24, K30/1, G78/7), dil-pezir (K5/25, K38/19), gönlü açılmak (K7/1, K14/III/4, G48/7, G50/1, G62/4, G68/3, G201/7), gönüller açmak (K16/4), pak-dil (K7/8), kâm-ı dil (K7/10, G51/4, G62/2, G140/2, G239/2), dud-ı dil (K8/31, G32/4, G35/2, G41/3), ilac-ı derd-i dil (K10/67), mualic-i dil-i pür-derd (G192/5), derd-i dil (K28/24, K32/2, G16/7, G67/2, G67/6, G78/3, G125/2, G191/4, MSMT8/3), derya-dil (K11/IV/1, K31/14, K35/17), adil-dil (K11/IV/4, K20/4), ruşen-dil (K11/VI/5, K28/17), dil-i düşman (K13/20), sengin-dil (K14/VIII/2), dil-aver (K14/VIII/3), ehl-i dil (K17/20, K32/2, G28/1, G142/2), dil-i hak (K19/3), dil-efgar (K19/40, K28/39, K34/26), dil-şad (K20/32), dil-keş (K21/18, K28/18), dil-riş (K21/30), dil-cu (K23/2), siyah-dil (K25/41), hal-i dil (K25/45, K28/41, G31/6, G35/7, G50/7, G129/7, G134/2, G191/1), şahid-i hal-i dil (G183/7), bi-dil (K26/24, G2/7, MSMT4/5), dil-i dana (K32/7, K33/15), dil-i şeyda (K33/50), şeyda gönül (G249/7), dil-i gafil (K39/12), dil-gir (K39/16), dil-küşa (K39/22, K42/1, R50), dağ-ı dil (K39/30), dil-i pür-nur (K41/20), dil-i mahzun (G13/5), dil-i zar (G16/1, G191/1, G241/4), hun-ı dil (G16/5, G69/6, G242/4, G273/4), dil-şikeste (G19/3, MSMT4/2), gönül vermek (G25/7, G199/4, G207/5), dil-i sergeşte (G33/2), sade-dil (G34/5), suz-ı dil (G61/2, G226/3), dil-rüba (G62/2, MSMT4/1), ateş-i dil (G69/3, G173/8, G232/4), teng-dil (G86/4), dil-teng (G89/4), dil-i na-şad (G88/5), hun-abe-i dil

(G97/7), dil-i pür-ızdırap (G99/6), dil-i saht (G102/3), katı gönül (G102/6), dil-i sad-pare (G104/6, G112/5), kabe-i dil (G170/1), safi-dil (G203/4), hasta-dil (G230/7), dil-i sergeşte (G238/1), dil-i agah (G240/5), dil-i mehcur (G253/2), dil-i divane (G284/6), levh-i dil (G285/2), dil-pesend (MSMT4/1), dil-hah (MKT17/1), dil-i hazin (R43).

Sevgilinin acımasızlığı ve duygusuzluğu taş gönüllü (K30/8, G118/3, G244/4) ve katı gönüllü (G102/3, G102/6, MSMT11/5) olması ile anlatılır. Âşığın gönlünün inlemeleri taş gönüllü sevgiliye pek tesir etmez. Ender olarak tesir etmesi âşığın gönlüne zevk olarak yeter (G83/4).

Kalp ve gönül eş anlamlı veya yakın anlamlı kullanılır. Şair, sevgilinin gönülde bulunması ile "müminin kalbi Allah'ın evidir" düşüncesi arasında ilgi kurar (G66/7).

Ülke, Şehir ve Gönül

Gönül bir ülke (G113/4, G154/1), bu ülkenin padişâhı da sevgilidir (G112/5, G180/1). Gönüller ülkesini açmak için bahar mevsiminde gül çiçek ordusuna kumandan olur (K8/4). Âşığın gönlü viran bir ülke gibidir (K32/4, G134/1). Göz, gönül viranesini mamur kılmak için cetvel çekip sular akıtır (K17/14). Felek, sitem askerleri ile şairin mamur gönlünü viran eder (K25/25). Şairin gönül ülkesini gam ve dert askerleri yağmalar (K33/52). Güzellerin gönül ülkesine girdikleri yol gözdür (G81/2). Sevgili, âşığa zulmederek kendi ülkesini viran etmektedir (G112/5). Âşık, aşk gönlümü yakar diye korkmamalıdır çünkü sultan olan ülkesinin viran olmasını istemez (G115/5). Sevgili, gönlü yağmalamak için gamze kılıcını her saat çekmemelidir; hükmünün altındaki bir ülkeye yağmacı olmak doğru değildir (G167/2). Sevgilinin ayva tüyleri gönlü yağmalamak için asker çekerler (G282/1). Sevgilinin gözbebeğinin hayali âşığın gönlünü vatan kılar; böylece bu gam viranesi insan yerleşkesine dönüşür (G284/3). Sevgilinin şevkinin bekçisi men etmese, güzeller gönül ülkesini yağmalar (G288/3). Gönül ülkesini cefa seli viran eder (MSMT12/3).

Gözden taşa benzeyen kanlı parçalar çıkmasından âşık gönül şehrinin viran olduğunu anlar (G207/4).

Âşığın göğsündeki yarıklar aşk kılıcından değildir. Onlar, gönül şehrine sevgilinin aşkının girmesi için giriş kapılarıdır (G96/4).

Sevgilinin harami kaşları vesme ile kılık değiştirip gönlü yağmalar (G89/2).

Harap olan gönül, sevgilinin makamıdır (G38/3).

Gönül bir tahttır ve o tahtta oturan sultan sevgilidir (G24/6, G180/2).

Gönül Evi

Gönül, eve veya binaya benzetilir. Âşığın gönlü çoğu zaman yıkılmış haldedir. Sevgilinin kılıcı veya okları ile açtığı delikler o evin pencereleridir (K13/8). Sevgilinin düşüncesi âşığın gönlünde bulunur, âşığın kalbi sevgilinin evidir (G66/7). Gözbebeği gönül binasını gözyaşı ile koparır (G69/4). Sevgili, bir bina yapmak için bin ev yıkan mimar gibi, vefa ehlinin gönlünü bozup hatırını mutlu eder (G161/7). Şair, gönül viranesini imar ettiği için oraya aşk incisinin hazinesini saklamıştır (G179/5). Âşığın aşk vadisinde mamur görünen gönlü ayrılık diyarında sitem seli ile harap olur (G197/2). Âşık, sevgiliden sitem taşı ile viran olmuş gönlünü tamir etmesini ister (G257/6). Aşk, güzellerden gelen taşları âşığın çevresine yığıp bozulmuş gönlünü imar etmek ister (G271/6). Sevgilinin oku, gam günü ateşli gönül evine girer (G282/4).

Gönül Aynası

Gönül, bir aynadır (G187/5, G247/6). Sevgilinin yüzü âşığın temiz aynasına yansır (K30/5). Sevgilinin/memduhun ayak toprağını zikretmek bir ciladır ki dostların gönül aynasından tozu giderir (K35/14). Baharda yeşilliklerin zevki gönül aynasını paslandırır (K39/3). Gönül aynasını, akıllı olma teklifi bulandırır/kederlendirir (G89/3). Gönül yüzeyinde başka bir suretin eseri bulunmaz (G151/4). Kadeh, gönül aynasını parlatır; orada dünya sıkıntılarını bırakmaz (G270/7). Sevgilinin yüz aynasını göreyim diyenin hayran gönül levhası akis olur (G285/2).

Gönül Kuşu

Gönül, bir kuşa benzer (K39/28). Bu kuş sevgilinin mahallesini kendisine yuva edinmiştir (G70/2, G258/4). Gönül kuşu, aşk göğünde gafil gezmemelidir çünkü buranın çok avcısı vardır (G88/6). Gönül kuşunun yuvası sevgilinin dağınık saçlarındadır, âşığın gönlü sevgilinin yanındadır (G90/1). Gönül kuşu, tuzak yerinden melamet taşı ile kolu kanadı kırılmadan uzaklaşmalıdır (G149/6). Sevgiliye av olmayan bir gönül kuşu kalmaz (G267/5). Gönül kuşu, sevgilinin yüzünün pervanesidir (G284/2).

Gönül Şişesi

Âşığın gönlü kan dolu bir şişedir. Bu yüzden sevgili bela oklarını atarken ona zarar vermemek için dikkatli olmalıdır (G91/5). Sevgili âşığın yüz parça gönlünü eline almaz, bu şişe parçasının elini keseceğinden korkar (G279/3).

Gönül ve Köpek

Âşığın gönlü sürekli inlediği ve sevgilinin etrafında dolaştığı için köpeğe benzer. Sevgilinin gözü her an âşığın bağrını deler gönlü efgan eyler; öyle ki itler de dilenci gördüklerinde feryat ederler (G52/4). Gönül, sevgilinin kapısında âşığın bükülmüş boyunu gezdirip yürür; sevgilinin iti olduğu için her tarafta gerdanlıkla yürür (G248/5).

Gönül Almak, Gönül Vemek

Sevgilinin âşığın gönlünü alması veya âşığın ona gönül vermesi divanda ele alınan hususlardandır (G116/4, G158/3). Sevgili âşığın gönlünü her hangi bir ücret vermeden alır (K30/9). Âşık, sevgiliden gönlünü istese de almakta başarılı olamaz (K30/12). Sevgili, her an bir lütuf edip âşığın gönlünü almakta kusur eder; vefa usulünü zor sanmaktadır ve kolay olduğunu bilmemektedir (G112/3). Sevgiliyi tanımadan ona gönül verene acınır (G170/5). Şair, sevgilinin boyuna ve yüzüne gönül vermiştir (G171/5). Şair, fena ve fakra gönül vermiş, itibarı terk etmiştir (G199/4). Sevgili, yüz lütuf gösterip âşığın gönlünü alır onu başka gönül kapan güzellere karşı ilgisiz kılar (G259/2). Sevgilinin hilekar ve sarhoş gözü âşığın gönlünü alır (MSMT8/4).

Diğer Kullanımlar

Sevgili; işve, naz ve eda ile âşığın gönlünü avlar (K38/22).

Gönül, arzularına/amacına/muradına sabır ile ulaşır (K26/2).

Gönül sinede bulunur (G35/5). Sinenin yarığından gönül çıkar ve şair, böyle bir afetten kurtulduğu için memnun olur (G63/6).

Gönül temizliği şairin önem verdiği durumlardandır. Ona göre gönlü temiz bir varlık ehli beyitten sayılıp Selman olur (K7/8). Aşk, âşığın gönlünü riya erbabından temizler (G203/6).

Müminin gönlü aydınlıktır. Onun, gönlünün nuru memduhun lütfunun halvetine mum olur (K8/42). Kâfirin gönlünün yarası memduhun öfke bahçesine gül olur (K8/42).

Gönül, aşk ızdırabı ile dalgalanan bir denizdir (G59/5).

Gönül bir çiçektir ki ancak sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin zevki ile açılır (K30/6).

Gönül aşk denizinde bulunan bir kayıktır (G66/2). Karışıklık o denizi dalgalandırdığı için gönül de dalgalanır.

Gönül, can hazinesini koruyan bir bekçidir. Gönül, kendinden geçince sevgilinin gamzesi âşığın canını alır (G125/6).

Gönül, âşığı belalardan korumayan bir muskadır. Âşık, kendisini beladan koruyamayan bu muskayı daha fazla taşımak istemez (G110/2).

Her güzel, Allah'ın güzellik kitabının bir ayetidir, aşk okulunda her gönül bir öğrencidir (G146/4).

Sevgili, mutlu gönüllerde makam tutarım demiş ve mutlu iken âşığın gönlünü mahzun etmiştir (G148/4). Şarap, âşığın gönlünün zevkini arttırır (R16).

Gönlün başından sevgilinin gölgesi gitmiş, böylece ikbali idbara dönmüştür (G149/2).

Sevgilinin kapısının toprağı gönlün Kabe'sidir (G170/1).

Şairin gönül bülbülü, sevgilinin yüz bahçesini; can tutisi, şeker dudağını arzular (G230/1).

Sevgilinin dudağı etrafındaki ayva tüylerinden gönül emniyette değildir çünkü yeni imana gelmiş kâfire güven olmaz (G249/3). Gönül ehlini esir etmek için ayva tüylerine ihtiyaç yoktur sevgilinin yüzü yeterlidir (G249/4).

Âşığın çılgın gönlü, onda rahat bırakmadığından, bir dilbere verip ondan kurtulmak ister (G249/7). Gönül, deliliğe uyar ve sevgilinin kaşına yeni ay der (G277/2). Âşığın çılgın gönlü sevgiliye kavuşmak ister (MSMT1/V/3).

Âşığın hayret çölünde tereddütten yorulmuş gönlü bir lütfa uğramaz (G271/5). Gönül, âlemde rahat yüzü görmez (MKT39/3).

Âşık, sevgilinin çene çukurunda gönlünü görmeyi beklerken gönlünde çene çukurunu görmeye başlar (G285/3).

3.3.6.2.1.11. Göz

Âşığın vücudunun diğer parçaları gibi göz de onun yaşadığı acının ve aşkın somut göstergelerini bize sunar. Gözyaşı, gözbebeği, kirpikler ile birlikte yaşanan acıyı yoğunlaştırır.

Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri ve bendir ya da âşığın gözünden gözbebeği ve kirpikler yansımıştır (G22/3).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Göz kelimesinin divanda kullanıldığı bazı ibare ve tabirleri şu şekilde sıralayabiliriz: gözlerine kara su inmek (K3/6, G231/7), göz açmak (K4/11, K18/21, K41/7, K42/8, G165/4, G219/1, G275/11), göz açtırmamak (G281/4), göze görünmek (K4/11), dide-i bed-bin (K4/22), dide-i bed-hah (K4/28), gözden gizlemek (K8/15), dide-i ümit (K11/VII/3), çeşm-i ümit (G253/1), manzur-ı ayn-ı itibar (K11/VII/4, K35/3, K39/15), çeşm-i milk (K12/9), çeşm-i hayal (K12/22), çeşm-i hurşid (K14/IX/5), dide-i hayret (K22/8), çeşm-i heft kişver (K31/1), dide-i bina (K33/33), nur-ı çeşm (K38/36), çeşm-i ter (K41/11), çeşm-i giryan (G17/7, G32/1, G256/4), dide-i giryan (G245/1), göz dikmek (G30/4), çeşm-i gevher-efşan (G32/4), gözden düşmek (G36/4, G58/5, G281/2), çeşm-i suret-baz (G67/1), yaman göz (G78/4), çeşm-i pür-ab (G83/3), göze görünmemek (G85/5), çeşm-i hun-bar (G94/3), göze mil çekmek (G95/8), dide-i pür-nem (G109/5), gözden nihan etmek (G66/3, G198/2), gözden nihan olmak (G110/5), gözden nihan kılmak (G166/5), göz yummak (G165/4, G219/1), göz yumup açmak [bir anlık süre anlamında] (G165/4, G273/1), göz göre (G168/4, G170/7), dide-i hun-bar (G183/1), göze almak (G205/5), yaman göz (G215/6), çeşm-i erbâb-ı nazar (G247/3), çeşm-i hasid (G253/4), gözden saklamak (G260/7), göz manzarı (G272/5), göz karası (G289/1), şefkat gözü (MKT27), sevad-ı dide (MKT33/3), gözden pinhan etmek (R72).

Sevgili ve Göz

Göz ve gönül âşık için bir afettir (G13/5). Göz sevgilinin yüzünü görüp ondan zevk alırken gönül acılar çeker (G36/5). Göz, bebeğini mahvetmeden sevgilinin ayva tüylerinden murat bulamaz (G63/1). Âşığın temiz görüşlü gözü sevgilinin yüz aynasına bakar (G76/7). Âşığın gözü sevgilinin yüzüne müştaktır (G196/3, G283/1). Ayrılık karanlığında, âşığın gözü muma bakmaz sevgilinin aydınlık yüzünü arzular (G230/6). Göz kuyuya düşmemek için dikkatli olmalı ve güzellerin çene çukuruna bakmamalıdır (G240/6). Âşık, sevgiliden başkasını görmek istemediği için gözyaşının gözüne perde olmasını arzular (G265/3). Göz, ezelden sevgilinin yüzüne hayrandır (G278/2). Göz görür, gönül ve can sevgiliye meyleder (MSMT4/5). Âşığın gözü sevgilinin boyuna küstahça bakar (R19). Şairin yaşı

ilerlediği için göz artık sevgilinin kan içen gözlerine bakmamalı ve günlerini aşk gamı ile siyah etmemelidir (G293/1).

Sevgilinin Hayali Gözdedir

Sevgilinin görüntüsü, hayali âşığın gözünde mekân tutar, onun gözünden gitmez (K13/1). Sevgilinin hayali gözde olduğu için gözbebeği kirpiklerini kımıldatmamalı, onu rahatsız etmemelidir (K4/10). Sevgilinin yüzünün hayali âşığın nemli gözünde gezer (G78/2). Sevgilinin gözlerinin fikri âşığın göz ve gönlündedir (G91/7). Sevgili, âşığın kirpiklerinden korkmadan gözünde mesken etmelidir (G117/3). Sevgili, çıkmış kendisini görenin kanını dökmek ister; âşık gözünden kanına girmemesini ister (G183/6).

Göz ve Sevgilinin Temreni

Âşık, gözde sevgilinin kanlı temreninin hayali ile mutludur; her biri onun için taze gül yaprağıdır (G23/4). Âşığın gözü sevgilinin okunun temreninin hayali ile her yana gözyaşı saçar (G33/6). Sevgilinin oku bazen gözde bazen de gönülde yerleşir (G70/1). Âşığın gözleri, sevgilinin temrenlerini topraktan almalı ve onların değerini iyi bilmelidir (G160/3). Gönül, sevgilinin oklarını gözden almalıdır yoksa oklar kirpik içinde kaybolabilir (G245/4).

Göz ve Gözyaşı

Gözyaşı dökmek kişinin kalbinin yumuşaklığının ve merhamet sahibi oluşunun göstergesidir. Şaire göre Bisütun dağı taş bağırlı olmasa Ferhat için gözlerinden su yerine kan seli akıtır (G224/3). Gözyaşından doğrudan bahsedilmeyen beyitlerde bile göz genellikle ağlaması bakımından ele alınır (K39/30). Göz nemlidir (K21/9, G162/6, G192/5, G273/1, MSMT1/IV/1) ve sürekli ağlar (G15/3, G32/1, G71/1, G90/4, G100/3, G105/4, G147/6, G150/1, G175/2, G175/5, G179/4, G189/4, G193/4, G195/4, G214/7, G247/5, G251/7, G269/1, G281/6, G283/3, MSMT7/5, MSMT11/4, MSMT11/6). Göz, gönüldeki ateşi söndürmek için su saçar ancak bu su o ateşi söndürmek için yetersizdir (K3/1). Gözyaşı çok büyük boyutlarda akar. Şair, gözyaşı oranı ile acının ve aşkın oranını eşitler. Gözyaşı sel olur, dünyayı tutar, feleğe ulaşır (K3/2). Göz, gönül viranesini mamur kılmak için âşığın yüzü üzerine cetvel çekip sular akıtır (K17/14). Gözyaşı, âşığın bağrının parçalarını her yana gezdirir (G35/3). Aşk arttıkça âşığın gözyaşı da artar (G54/3). Âşığın gözyaşı damlası sürekli gözde gezer (G57/5). Âşıklar, göz suyu

ile yetişmiş gam bahçesi fidanıdır (G106/4). Âşık, sevgilinin dergâhının toprağından kâm almak ister ancak gözyaşı o kadar çok akar ki âşığa fırsat vermez (G165/3). Göz, âşığın beden ipine gözyaşı incisi dizer (G185/5). Göz, adamlık edip gam hücumunda gözyaşı ile âşığı gizler (G292/6).

Göz ve Kan

Göz, yaşanan acıların ve aşkın etkisi ile kanlıdır ve kanlı yaş döker (G16/5, G84/1, G86/3, G93/3, G94/3, G122/2, G147/4, G176/1, G195/5, G207/3, G207/4, G210/4, G212/6, G219/5, G220/3, G221/1, G224/1, G251/5, G256/5, G273/4, G274/1, G274/2, G290/1, MSMT6/1, R12, R37, R67, R68). Özellikle ciğer kanını sever (G74/3). Gönül, bazen gözden kan döker bazen de kan içer (K13/7). Âşık, dertle gözden sürekli kan döker (K16/5). Gülü seyretmek göz girdabında kan dalgası oluşturur (K39/3). Göz, kanlı yaşlar döküp âşığı rezil eder, bu bakımdan kanlı göz âşığın düşmanıdır (G13/4). Âşık, sevgiliye baktıkça gözlerinden kan saçılır (G50/2). Sevgilinin gam oku, âşığın gözüne kan doldurur (G54/4). Âşık, sevgilinin dudağını arzuladığı için; gözü onun bağrının kanını parça parça döker (G72/3). Âşığın gözünden damla damla çıkan kan değil gönül ateşinden eriyen temrenlerdir (G84/2). Göz, kan kabarcığı binası için tuğlalar gibi ciğer parçalarını üst üste yığarak temel yapar (G122/3). Âşığın gözü sevgilinin eşiğinin taşını kanla yıkar ve onu la'l yapar (G187/1). Âşığın sevgili olmadan içtiği şaraplar kanlı yaş olup gözlerinden çıkar (G223/3). Âşığın kanlı gözyaşı kabir taşından sızar, görenler kabir taşının la'lden yapıldığını düşünür (G264/1). Âşık, sevgilinin yüzünü görmediğinde kanlar dökülür (G272/5).

Ciğer ve Göz

Ciğer ve göz kan hususunda birbirleri ile yardımlaşırlar. İhtiyaç duyduklarında birbirlerinden kan alırlar (G226/4). Gözden ciğer kanı akar (G285/5). Ciğer kanı gibi gözden taze gül şekli gitmişken vefa ehlinin gönül yarası gibi tekrar ortaya çıkar (MSMT2/V/3).

Uyku ve Göz

Uyku, uyanıklık, gaflet, mestlik gözle ilişkili durumlardır. Gaflet uykusunda olan haşir günü uyanır (K3/31). Âşığın gözü ağyar endişesinden ve ayrılıktan dolayı uyku görmez (G114/4, MSMT5/5).

Işık ve Göz

Divanda gözün parlaklık, ışık ve aydınlıkla ilişkisine değinilir (G275/5). Nur-ı çeşmüm, gözüm nuru gibi tabirler hitap için de kullanılır (G31/3, G215/6, MSMT6/5). Göz ruşendir ve ışıklıdır. Âşık, sevgilinin yüzünün mumundan aydınlanmayan bir gözü istemez (G7/4). Sevgili, kadeh kadeh şarap içip yüz güzelliğini arttırmış ve âşığın gözünün nurunu zerre zerre çoğaltmıştır (G148/6).

Gözbebeği

Gözbebeği, âşığın beden ipine inciler dizer (G12/1), kanlar dökmekte uzmandır (G88/2). Gözbebeği sevgilinin saçının kıvrımından ayrı olamaz (G63/2). Gözbebeği, âşığın gönül binasını koparır (G69/4). Gözbebeği girdap noktasının siyahına benzer; sürekli kanlı gözyaşının girdabına gark olur (G75/2). Göz kanlı olduğu için gözbebeği kana batar (G131/7, G149/5). Göz, gözyaşı ile inci hazinesine döner ve gözbebeği böylece Karun gibi olur (G150/1). Sevgilinin şevki âşığın gözbebeğini gözyaşı dalgıcı yapar (G152/6). Gözbebeği sevgilinin oklarını yığar; bu ağaçlarla gözyaşı denizine bir köprü kurabileceğini düşünür (G173/4). Âşığın gözbebeği (sevgili) ağyar ile dolaşmaya çıkar; âşığın çıkmış gözünün ağlaması şaşılacak bir durumdur (G183/3). Merdüm kelimesinin gözbebeği ve insan anlamları tevriyeli kullanılır. Şair, bize her iki anlamı da düşündürür (G189/4). Âşığın gözbebeği sevgilinin ayağına su döker (G200/9). Gözbebeği gönlün kanını içer (G216/4). Âşığın gözbebekleri uzun zamandır aşk iddiasında bulunurlar; onların yaşlarını sormaya gerek yoktur, Nuh Tufanını anarlar (G216/6). Sevgilinin yüzüne yansıyan âşığın gözbebeği, denizi gemiyle geçip Rum'a gelen bir Hindu'ya benzer (G229/5). Gözbebeği sevgilinin ayva tüyleri ve beni üzerindeki noktalardır (G242/2). Gözbebeği bir çocuktur ki kirpik kalemi ile hayal levhası üzerinde sevgilinin beninin sevdasının hattını meşk eder (G242/6). Kan seli, sevgilinin beninin hayali ile gözbebeğini bozmuş, kanlı göze sevgilinin beninin hayalini gözbebeği yapmıştır (G267/4).

Göz Perdesi

Hasret kanı âşığın göz perdesini yırtar (G78/6). Hz. İsa doğmadan önce bir Hıristiyan çocuğu şairin göz perdesini makam etmiştir (G109/6). Sevgili gelecek olursa âşık göz perdesini onun yoluna serer; elinde ona sunacak gözden değerli bir şeyi yoktur (G147/2). Sevgili, âşığın göz perdesini sarınarak hamamdan çıkar ve

onun gözünün köşesinde makam tutar (G200/8). Âşığın göz perdesinde sevgilinin kılıcının cevherinin nakşı bulunur; hareketle deniz yüzünü tutan dalgaya benzer (G219/3). Gözyaşı, göz perdesine âşığın hâlini yazar ancak kırmızı kağıt üzerine kan ile yazılan yazının okunmayacağını bilmez (G242/5). Sevgilinin oku, denizi bölen Hz. Musa'nın asası gibi âşığın gözyaşını yarıp göz perdesini tutar (G258/2).

Göz Çukuru

Sevgilinin saçının yılanı âşığın göz çukurunu mesken edinmiştir ve onu oradan bin büyü de çıkaramamaktadır (G213/4).

Göz ve Kirpik

Gözün, gözyaşı damlasını kirpikte asmasına şaşılmaz; subaşı, yol kesici kanlı kâfiri asar (G282/3).

Sevgili, servi gibi göz pınarına ayak bastığında ayağına birçok diken batar; âşık gül yaprağına batan dikenlerin ne olduğunu sorduğunda sevgili âşığın kirpikleri olduğunu söyler (MSMT4/3).

Sürme

Âşığın gözü sevgilinin veya değer verilen birinin ayak toprağından elde edilen sürme ile sürmelenmiştir. Bu sürmenin gözden gitmemesi istenir (G71/8, G223/1, G272/2). (bknz. Sürme)

İnci ve Göz

Göz, yağmur damlasını inci yapan bir sadeftir, sevgilinin temreninin hayali ile her yana gözyaşı saçar (G33/6). Gözyaşı olmayan göz, incisiz bir sadeftir (G107/5). Şair, gözünde beslenip kıymet bulan temrenleri sadefte inci olan yağmur damlasına benzetir (G176/5). Sevgilinin temreninin cevherine her göz sadeftir (R52).

Göz, la'l ve inci hazinesidir (MSMT3/2).

Göz ve Deniz

Göz, aşırı miktarda gözyaşı ile dolu olduğu için bir denize benzer (G152/6, G229/5). Âşığın gözbebeği sürekli sevgilinin saçından ve beninden kan içer; deniz ehlinin geçimi karadandır (G71/2). Sevgilinin boyunun şevki ile âşığın iki gözünden gözyaşı akar; sevgilinin boyu denizi ikiye yaran Hz. Musa'nın asası gibidir (G255/2). Âşığın her gözü dalgalı bir denizdir; kaşları o denizin üzerinde ters dönmüş gemilerdir (G273/2).

Göz Yolu

Göz, güzellerin âşığın gönül ülkesine girdikleri yoldur (G81/2). Gözyaşı göz yolunu tutup şairin dünyayı görmesini engellemelidir; çünkü bu surethane onun hayretini arttırmaktadır (G101/3). Gönlün iç yanışına tahammülü olmadığı için âşık damla damla kan olup göz yolundan çıkmasını arzular (G131/6).

Göz ve Kağıt

Göz, bir kağıttır. Sevgilinin ayağının toprağının özelliklerini açıklayıp sürekli gubar (toz veya gubari yazı) ile kanlı gözün beyazına yazarlar (G104/2). Sevgilinin şarap renkli dudaklarının özelliğini görenler iki satır hâlinde inci saçan göze yazarlar (G104/4). Âşığın bağrının kanı kirpik kalemi ile göz beyazına sevgilinin dudaklarının suretini çeker (G257/4). Âşık, sevgilinin oklarının hesabını göz defterine yazar (G282/5).

Diğer Kullanımlar

Göz, bir kimyagerdir; sevgilinin kapısının toprağını kanla lale renkli yapar. O, gördüğü her toprağı kızıl/altın eder (G170/2).

Âşığın gözünün kadehi gönül kanı ile doludur (G242/4).

Gözyaşından göz evi gibi birçok ev harap olur (MSMT6/4).

Görüntüler göze yansır. Bu sebeple şair, gözü bir suret oynatıcı, kuklacı olarak görür (G67/1).

Can, sevgilinin boyunu izlemek istedikçe gözyaşı göz penceresini kapatır (G70/6).

3.3.6.2.1.12. Gözyaşı/Eşk/Girye/Sirişk

Âşıklar, aşk acısından, ayrılıktan, arzu ve iştiyaktan, sevgilinin cefalarından veya mutluluktan ağlar. Feleğin eziyetleri, dünyevi sıkıntılar, itibarsızlık, makam ve mevki arzusu diğer bir grup ağlama sebebidir. Peygamberler, insanların iman etmemeleri ve azap dolu bir sona gitmelerinden dolayı ağlarlar (K25/24). Allah dostları ise Allah aşkının etkisi ve ona kavuşma arzusunun şiddeti ile gözyaşı döker.

Gözyaşı âşığın niteliklerinden biridir, âşık ağlar, gözyaşı döker. (G175/2, MSMT3/4, MSMT4/3, R74). Onun gözü her zaman nemlidir (G162/6). Âşık, aşk denizinde gözyaşları ile mutludur, gözyaşı olmayan bir göz incisiz bir sadef gibidir (G107/5). Mum, geceler boyunca yanar gözyaşı döker ve sabah olunca can verir. Bu onun gerçek âşık olduğunu gösterir (G147/5). Sevgiliye duyulan aşk gözbebeğini

gözyaşı dalgıcı yapar (G152/6). Gözü yaşlıların hâlini gafiller bilmez; yıldız seyrini akşamdan sabaha uyanık olan bilir (G100/3).

Mecnun, ah kıvılcımı ile ateşe yanmış, Vamık gözyaşı ile suya batıp helak olmuştur (R58).

Gözyaşı Dökmenin Sebepleri

Sevgiliyi görmek, hatırlamak, onu anmak, hayal etmek, onunla bir arada olunan güzel günleri yâd etmek âşığın gözyaşı dökmesine neden olur (G219/5, MSMT6/5). Sümbülü gören âşık sevgilinin saçını hatırlar ve gözyaşı ile sümbülü perişan eder (G195/6). Âşığın gözü, sevgilinin gül renkli elbise ile at üzerinde gittiğini görünce, gözyaşı üzerinde bağrının parçalarını gezdirir (G35/3). Âşığın canı sevgilinin boyunu izlemeye yöneldikçe akan gözyaşı göz penceresini tutar (G70/6).

Sevgiliden ayrılan âşık gözyaşı döker. Ayrılık günü gözyaşının keskinliğini arttırır; öyle ki şarabın kalitesi zaman geçtikçe artar (G213/3).

Âşık, sevgilinin yolunun tozunu elde etmek için gözyaşı döker, yüzünün sürekli nemli olması bundandır (G118/5). Gözyaşı, sevgilinin dergâhının toprağını ıslatmamalıdır çünkü şair sabah rüzgârından onu sürme yapmak için istemiştir (G227/4).

Âşık, sevgilinin mahallesinde gözyaşı selinden dolayı başkalarına yer kalmasın diye ağlar, yoksa amacı kavuşmayı istemek değildir (G239/5).

Pişmanlık, gözyaşı dökülmesinin nedenlerindendir. Haşir günü gaflet uykusundan uyananlar hasret gözyaşı dökerler (K3/31).

Güzel ve içli bir şarkı dinlemek kişinin sel gibi gözyaşı akıtmasına sebep olur (G36/7).

Gözyaşı ve Sevgili

Âşığın ağlaması ve gözyaşı dökmesi sevgilinin hoşuna gider. Âşığın gözyaşını gören sevgili tebessüm eder, böylece âşığın gönlü açılmış, ferahlamış olur (G61/4). Sevgili, âşığın gözyaşını görmekten mutlu olur (G279/1).

Şair, sevgilinin bakışının feyzi gözünün yaşına düştüğü için onu her servinin ayağına akıtır (G179/4).

Âşığın gözyaşı ile beslediği fidan/sevgili, zulümden başka meyve vermez (G184/2).

Gözyaşı nemi âşığın kederli hatırından gamı gidermez; nemin aynadan pası gidermeyeceği açıktır (G118/1).

Sevgilinin dudağının hayali ile âşığın ciğeri parça parça olur; onun hâlinin şahidi olarak tane tane gözyaşı yeterlidir (G69/5).

Gözyaşı âşığı sevgilinin eşiğinden kaldırır ancak onun asıl amacı o eşiktir (G73/3).

Her ne kadar su hava gördüğünde soğursa da sevgiliye duyulan aşk arttıkça âşığın gözünde gözyaşı ısınır/artar/şiddetlenir (G52/3).

Âşığın kanlı gözyaşı, ayrılık gününde, âşık sevgiliden başkasını görmesin diye onun yüzüne perde çeker (G265/3).

Âşık, gözünün sevgilinin ayak toprağından dolayı ağlamasından mutludur çünkü sürmeden meydana gelen gözyaşı boşa gitmez (G71/1).

Sevgilinin Mahallesi ve Gözyaşı

Gözyaşı, sevgilinin mahallesine gitmek, orada bulunmak ister (MSMT4/6, R19). Ancak edep etmeli ve sevgilinin mahallesine çok gitmemelidir; çünkü küstahlar gözden düşer ve yüzden sürülür (G58/5).

Âşık, sevgilinin mahallesinde başını taşa vurur, gözyaşı döküp onu kana batırır, sevgili onun gözyaşına merhamet etmelidir çünkü onun zulmüne dayanıp bağrına taş basmıştır (R37).

Sevgiliye kavuşmak isteyen gönül, onun mahallesinde gözyaşı döker (G46/6).

Âşığa sevgilinin dergâhının toprağından kâm almak fırsatı düşmüş ancak gözyaşı göz açmaya fırsat vermemiştir (G165/3).

Âşığın gözyaşı sevgilinin mahallesinin toprağı ile yatışır. Gözyaşının çaresi bu topraktır (G204/6).

Gözyaşı ve Dert

Gözyaşı, aşk derdinin göstergelerindendir (G99/5). Âşığın kirpiği, sarı yüzü üzerine kırmızı gözyaşı ile dert ve gamının şerhini yazar (G118/6). Âşığın yüzündeki gözyaşı kanı onun gizli gamını söyler (G56/3). Arif, âşığın gözyaşından gizli yanışını anlar, yıldız bilimci yıldızların etkisinden habersiz değildir (G122/1).

Âşık; dert, bela, cevr, cefa, mihnet, elem ile öyle bir padişâhtır ki onun tahtı gözyaşıdır (MSMT3/1).

Dert fidanı, gözyaşı ve kan ile yetişir (R20).

Gözyaşı ve Ateş

Gönülde sürekli yanan bir ateş vardır. Bu ateş aşk, ayrılık veya dert ateşidir. Sürekli ağlayan âşık gözyaşı ile bu ateşi hafifletmek ister ancak böyle büyük bir ateşe su fayda etmez (K3/1). Gözyaşı, aşk ateşini söndüremez, bu öyle bir ateştir ki düştüğü yerde kuru ile yaşı ayırmaz (G221/3). Ateşe su saçıldıkça buhar çıkması gibi gözyaşı, gönülde sevgilinin ayva tüylerinin şevkini arttırır (G9/4).

Âşığın gözünden dökülen gözyaşı kanı değil, gönül ateşinden çıkan kıvılcımlardır (G93/3). Ayrılık gecesinde âşığın gözyaşındaki kan değil, ayrılık ateşinin kıvılcımıdır (G228/1).

Gözyaşı Seli

Üzüntünün, acının, çekilen derdin ve başa gelen belanın büyüklüğü gözyaşının çokluğu ile ölçülür. Divanda yaşanan acılar üst sınırlarda olduğu için gözyaşı da taşkınlık derecesindedir. Âşığın, kişinin gözyaşları sel olur akar (K12/9, G36/7, G202/3). Sevgili âşığın sel olup akan gözyaşlarına değer vermez, ona itibar etmez (G17/7). Âşığın kirpiği çeşme başlarını menzil tutan aşüfte Mecnun'dur; onun için gül renkli gözyaşı seli zincirinin bağlısıdır (G75/1). Âşık, sevgiliden ayrı olduğunda gözyaşını döküp ölmek ister ancak ecel habercisine gözyaşı seli yol vermez (G117/2). Âşık, gözyaşı seli ile perişan olmamalı ve sabretmelidir çünkü onun da bir sonu olmalıdır böyle dünyayı tutup duramaz (G255/7). Mecnun gerçek âşık değildir çünkü başında kuş yuva yapabilmiştir oysa şair gözyaşı selini başından aşırdığı için kuş onun başında yuva yapamaz (G178/3). Ceza gününde gözyaşı gevheri dergâha kabul edilmezse şairin gözyaşı mahşeri sele verir (G251/6). Şair, nerede yer tutsa gözyaşı saygıya değerdir çünkü selin aktığı yerde bahar olur (K28/13). Sevgilinin kılıcının yarasından akan kan, âşığa kandan bir gömlek giydirdikçe gözyaşı seli onu ayırdığından âşık rüsva olur (G7/3). Ayrılık günlerinde âşığın gözyaşı selinden haberi olmayan zalim, kıyamet macerasından habersizdir (G92/5). Şair, gözyaşı selini akıtıp ağladığından beri aşk ehline figan etmeyi kanun etmiştir (G148/7). Âşık, aşk sergeştesi olduğu için yeri gözyaşı selidir; o bir kabarcıktır ki gömleği heva ile doludur (G182/5). Can, beden evindeki eşyalarını dışarı çıkarmalı ve âşığın kararsız gözyaşı selinin afetinden sakınmalıdır (G205/4). Âşık, aşk yolunda gözyaşı seli ile mutludur çünkü bu sel âşığın yolu üzerinden

ilgi/alaka çöpünü koparır (G223/4). Âşığın sinesinin yanışının harareti göz nemini azaltmazsa, âşık göz kapatıp açınca âlemi sele verir (G273/1). Sevgili, aşk ve dert ehline karşı ilgisiz olduğu için onların gözünden akan sele bakmaz (MSMT11/6).

Gözyaşının Miktarı

Âşığın gözyaşı sürekli ve sınırsız miktarda akar, dünyayı kaplar (K3/2, G280/1, MSMT6/3). Onun, gözyaşı ile zemin nemlidir (MSMT1/I/2). Âşığın ahının yıldırımı gökyüzünü, gözyaşı ise yeryüzünü tuttuğundan onun sohbetinden hem kuşlar hem de vahşi hayvanlar nefret etmişlerdir (G65/2). O, diri olduğu sürece gözyaşı ondan eksik olmaz (G196/2). Şairin yeryüzünden götürülmekten şüphesi yoktur; beden çürüyüp gözyaşı taşar (K25/22). Sevgilinin boyundan ayrı olan âşık, bahçeye gittiğinde binlerce serviyi gözyaşı seliyle koparıp yürütür (G198/1). Sevgili, âşığın kanını dökmemeli ve onun gözyaşı saçan gözünün suyundan sakınmalıdır (G205/1).

Âşığın gözyaşları o kadar çok akar ki insanlar izlemek için onun başına toplanırlar (G234/4). Sevgili görünmez, halk âşığın gözyaşını izlemek için toplanmıştır; birden bire o peri görülürse işte o zaman temaşa görülmelidir (G280/5). Âşığın her tarafında görülen ya kendi yansımalarıdır ya da su halkı onun gözyaşı suyunu izlemek için toplanmıştır (G235/5). Âşık sevgilinin yüzünü görmek ister ancak gözyaşı o kadar çok akar ki sevgiliyi görme fırsatı olduğunda bile gözünü açamaz (G281/4).

Gözyaşından göz evi gibi birçok ev suya batar, gözbebeği kendi evi gibi birçok evi de harap eder, âşık bütün âlemi sele verir (MSMT6/4). Gönlün gözyaşı, meleği yerden göğe kovmuştur, efganı onu orada da rahat bırakmayacaktır (G159/6). Kaza, çeşme gibi durmadan ağlattığı için şairin bağrını gözyaşı için su etmelidir (K25/20). Sevgilinin yolunun tozu gözyaşını hafifletmezse buna şaşılmaz; çünkü böyle bir selin yolunu toprak ile tutmak olmaz (G222/3). Gam gününde âşığın arkadaşları gözyaşına battıkları için gözünün yaşını silecek bir dostu kalmaz (G268/4).

Gözyaşı Yolları Tutar

Gözyaşı yolları tutar, kapatır ve başka varlıkların orada bulunmasını engeller (G101/3, G293/2). Göz, güzellerin gönül ülkesine girdikleri yoldur; gözyaşı o yolu kapatmamalıdır (G81/2). Sevgili naz ile yürüyüp âşıktan yana geldiğinde gözyaşı

akıp yolları tutmamalıdır (G181/6). Gözün, kirpikte gözyaşı damlasını asmasına şaşılmaz çünkü subaşı, yol kesici kanlı kâfiri asar (G282/3).

Âşık, dert diyarının sergerdanıdır; onu bulmak isteyen için damla damla lale renkli gözyaşı yol göstericidir (G87/2).

Âşığın ahı ve gözyaşı sevgilinin aşkının yolunda onu rüsva eder; bir yolda insanın yoldaşının gammaz olması bir beladır (G264/7).

Gözyaşının Rengi

Gözyaşı renk bakımından ya kırmızıdır (G61/1, G260/1, G275/7, MSMT12/7, MSMT3/3, R35, R64) ya da şeffaftır. Gözyaşının kırmızılığı kanlı olmasından kaynaklanır (MSMT6/1). Gözyaşına karışan kan ya âşığın gönlünden ya bağrından ya da ciğerinden gelir (G81/6, G149/5, G193/4, G195/5, G196/6, G242/4, G281/2, G285/5). Gönül ve ciğerden gelen kan gözyaşı yolu ile akar (G134/7).

Sevgilinin gamıyla gözyaşı âşığın sarı yüzünü kırmızı eder (G19/6). Âşığın kan saçan gözleri gözyaşı taşkınlığından kapanmaz (G94/3). Âşığın lale renkli gözyaşı (G226/1) gül gül damlayıp âşığın makamını gül bahçesi yapar (G156/5). Şairin sarı yüzünü kırmızı gözyaşı kaplar (G209/10). Her göz açtığında âşık sevgilisini göremezse gözünü kapatınca gül renkli gözyaşı dünya yüzünü kaplar (G219/1). Âşığın gözyaşı kırmızı, bağrı parça parçadır; bu hâliyle o bir bela dağıdır ki içi dışı lale ve la'l ile doludur (G175/3). Bisütun, Ferhat'ın lale renkli gözyaşını görünce gözünden çeşmeler suyunu salmıştır (G224/1).

Âşığın gül renkli gözyaşında göz karası sevgilinin beninin sadakasıdır; gül renkli gözyaşı sevgilinin gül yüzünün sadakasıdır (G289/1).

Kanlı Gözyaşı

Âşık; dert, aşk, ayrılık, hasret vb. sebeplerle gözünden kan veya kanlı yaş akıtır (K16/5, G131/7, G258/5, G267/4). Kanlı gözyaşı âşığı gizler fakat sevgilinin aşkının mihneti onu ortaya çıkarır (G254/3). Gülü seyretmek âşığın gözüne kan dalgası salar (K39/3). Âşık, sevgilinin dudağını arzuladığı için gözü parça parça bağrının kanını döker (G72/3). Sevgilinin yüzünde örtü zevkten oynadıkça âşığın göz perdesini hasret kanlı yaşı yarar (G78/6). Âşığın gözünden damla damla çıkan ya kan yaşıdır ya da gönül ateşinin su ettiği sevgilinin temrenleridir (G86/3). Âşığın gözünden akan kan bütün bedenini örter; o gam çölünün Mecnun'udur, o da elbisesi de kandandır (G122/2). Göz, tuğlalar gibi ciğer parçalarını üst üste yığıp kan

kabarcığı binası için temel yapar (G122/3). Âşığın parça parça gönlünün iç yangınına dayanacak gücü olmadığı için şair damla damla kan olup göz yolundan çıkmasını arzular (G131/6). Âşığın gözü sevgilinin kapısının toprağını kanla lale renkli yapar; onun gözü bir kimyagerdir, gördüğü toprağı altın yapar (G170/2). Göz, kan döküp aşka meyledenleri bağrın kan olduğu konusunda uyarır (G207/3). Gözden çıkan her parça taşa benzer; şair, gönül şehrinin viran olduğunu bundan anlar (G207/4).

Âşık, kanlı gözyaşının girdabına batmış haldedir (G75/2). Onun çevresinde gözyaşı girdabı eksik olmaz (G106/6).

Âşığın ciğerinin kanı gözyaşını geçmişken aşk hüküm edip eski usulü yürürlüğe koyar (G147/6).

Gözyaşı Tuzludur

Sevgili âşığın tuzlu gözyaşını görüp nefret etmemelidir çünkü gözyaşının tuzu sevgilinin şeker saçan dudağındandır (G90/4).

Gözyaşı acıdır. Şair, sevgilinin tatlı dudaklarından acı gözyaşına çare umar ancak sevgili acı sözlerle onun tatlı canını alır (G202/5).

Gözyaşı Temizler

Gözyaşının temizleme ve yıkama işlevi vardır. Şair, Mecnun adını âlemden yıkamış ve kendisi bir ad kazanmıştır (G193/7). Gözyaşı sevgilinin yolunun toprağını âşığın yüzünden yıkamak sureti ile edepsizlik ettiği için gözden düşer (G223/1).

Şair, safa ehlinin ayak toprağından olan sürmenin gözünden gitmemesi için kendisine çok yaş dökmeme telkininde bulunur (G71/8). Kirpik, gözyaşı âşığın yüzünden sevgilinin ayağının tozunu yıkamasın diye, onun gözü ve yüzü arasına set olur (G272/2).

Gözyaşı Aşığı Gizler

Âşığın gözyaşları onu hem sevgiliden gelen belalardan hem de halktan gizler (G274/2). Gözyaşı o kadar çok akar ki âşığın bedeni onun içinde kaybolur. Göz adamlık yapıp âşığı gam hücumunda gözyaşı ile gizler (G292/6).

Gözyaşının Tesiri

Şairin/âşığın gözyaşı, çok olması ve sürekliliği bakımından geçtiği yerlerde ve insanlar üzerinde tesir gösterir. Onun sel ve tuğyana dönüşen hâli önüne çıkan her

şeyi yıkar, yok eder. Ancak habersizler bunun farkında değildirler (K25/22-24). İnsanlar âşığın ahı ve gözyaşından nefret ettikleri için onunla ilişkilerini kesmişlerdir. Çevresinde girdap veya girbaddan başka dönen kimse kalmamıştır (G63/4).

Gözyaşı saçan gözü ve yanan gönlü aşığın melametten sakınmasını engeller, bunlar dolayısı ile kınamalara hedef olur (G214/7). Çünkü bunlar aşkını gizli tutmak isteyen âşığın aşkını ve derdini açığa vurur. Şair, sevgilinin okunu beden toprağında gizlemiş ancak gözyaşı onu yeşillik gibi bitirip ortaya çıkarmıştır (G180/7).

Gözyaşı, dalgası ile gönlünü âşığın yanından koparmalıdır çünkü inlemeleri ile bu hasta onun başını çok ağrıtmıştır (G183/5).

Melamet taşı ile âşığın çevresine bir hisar örülmelidir yoksa gözyaşı selamet ehlini yokluğa gönderir (G286/5).

Gözyaşının Ruhi Etkisi

Gözyaşı, gönüldeki kanı boşalttığı için ve ruhi rahatlama sağladığı için âşığın gönlünü açar. Onun gamdan tutulmuş gönlü gözyaşı ile ferahlar (G271/1). Ciğerdeki hararet gözyaşı ile yatışır; gönlün yanması ile sinede rahat artar (G226/3).

Gözyaşı Kabarcığı

Gözbebeği, gönül binasını koparır; hava nakdine gözyaşı kabarcığı hazine olarak yeter (G69/4). Âşık, gözyaşı kabarcığı içinde dağılmış saçı ile mutludur; başındaki hümayun gölgesi bu yüce binadandır (G71/5). Âşığın bedeni gözyaşı kabarcığının içinde gizlenir (G131/5, G154/4). Âşığın bedeninin sevgilinin okundan nasipsiz olması gül renkli gözyaşı kabarcığının içinde gizlemesindendir (G72/6). Kanlı gözyaşı kabarcığı âşığın bedenini başkalarından gizler (G129/1).

Şairin yüzü her gözyaşı kabarcığına aks salmıştır; o mihnet ülkesinin şâhıdır ve onun askerleri dünyayı tutmuştur (G185/1). Gözyaşı kabarcığı ve kıvılcım dolu ah, şairin dünyanın gümüş sıvalı kasrından ve altın nakışlı köşkünden elini çekmesini sağlamıştır (G214/3). Sevgilinin aşkının yolunda âşığın gözyaşı her yerde kabarcıklar oluşturur; yola çıktığında askerin çadırlar kurması âdettendir (K13/3). Gözyaşı, cana kabarcıktan ev tutmalıdır çünkü böyle akmaya devam ederse beden evi yıkılacak ve âşığın canı çıkacaktır (G156/6). Dalga, gözyaşı kabarcığını bozmamalıdır çünkü bu sel ondan başka bir bina bırakmamıştır (G265/6).

Temren ve Gözyaşı

Sevgilinin temrenleri âşığın gönlündeki ateşte eriyip gözünden akar. Âşık, temrenlerin belasını çektiği için onları gözyaşı ile besler (G107/3).

Yağmur ve Gözyaşı

Âşığın gözyaşları çoklukları bakımından yağmur gibidir (K14/V/5, G28/2). Şair, yağmurun yağışını bulutun ağlaması olarak değerlendirir (G28/2). Bahar mevsimi neşe zamanı olmadığı için bulut ağlamaktadır (K39/6). Âşık, gözyaşı saçmak konusunda buluttan geride değildir (G94/4).

Gözyaşı ve Deniz

Âşığın gözü dalgalı bir deniz gibidir (G273/2). Şair, gönül kayığını gözyaşı denizine bıraktığı için ay gibi olan sevgilinin bu denizi dalgalandırmasını istemez (G66/2). Gözbebekleri sevgilinin oklarını biriktirir; bu ağaçlarla gözyaşı deryasına köprü yapmanın mümkün olduğunu sanır (G173/4). Gözyaşı dalgası âşığın beden çöpünü her tarafta gezdirir bu yüzden gözyaşı tahriki ile onun teskin bulması mümkün değildir (G202/4). Çölde görülen her su serap değildir; çöl yüzeyini kaplamış olan Mecnun'un gözyaşı dalgalarıdır (G219/4). Hz. Musa'nın asasının denizi ikiye böldüğüne inanmayan kişi, sevgilinin, gözyaşını ikiye yarıp, göz perdesini tutmasına bakmalıdır (G258/2). Sevgili gözyaşı dalgasını görünce kaşlarını çatar, çünkü kılıca su vermek onun cevherini ortaya çıkarır (G272/3). Âşık, gözyaşı dalgasını feleğe ulaştırır ve onun gözyaşları felek üzerinde olan yıldızları girdaba batırır (G25/5). Sevgilinin boyunun şevki âşığın iki gözünden gözyaşı akıtır; Hz. Musa'nın asası gibi bu deryayı ikiye böler (G255/2).

Gözyaşı ve Irmak

Kınama okları şairin gözyaşını azaltmaz; gözyaşı Ceyhun'dur ki onun önü böyle çerçöple tutulamaz (G75/7). Gönül, ciğer kanını gözyaşına dökmüş gide gide birini Kızıldeniz diğerini Ceyhun kılmıştır (G148/2). Sevgilinin yüzüne karşı âşığın gözünden su kanlı akar; bahar mevsiminde akarsuların bulanması doğaldır (G256/5).

Gözyaşı ve Mürekkep

Gözyaşı, göz perdesine hâlini yazar ancak kırmızı kağıt üzerine kan ile yazılan yazının okunmayacağını bilmez (G242/5). Âşığın yüzü üzerine, gözyaşı yazısı defalarca kirpik kalemi ile yazdığı için, insanlar onun gizli sırrını okuyup bilir olmuşlardır (G283/2).

Gözyaşı ve Şarap

Aşk meclisi içinde âşığın şarabı lale renkli gözyaşıdır; gam âşığın boyunu büküp şarap kadehini baş aşağı etmiştir (G213/1). Şair, sâkîye seslenip gül renkli şarabı durmadan yürütmesini ister. Meclis içinde gül renkli gözyaşı kabarcığı ile bin kadeh değil kadeh için kadeh yürüt diye seslenir (R7). Sevgilinin dudağının yansıması âşığın gözyaşını şarap gibi lale renkli yapar (G290/1).

Gözyaşı ve La'l

Gözyaşı la'li sevgilinin aşkı yolunda âşığın eteğini tutar, bu yol tehlikeli olduğu için âşık yoldaşını bırakıp gidemez (G278/3). Göz, israf ile kanlı la'lini döker; sanki o la'lin madeni ciğer dağında/yarasındadır (G220/3). Şevk ateşi galiba Ferhat'ın gözyaşını kurutmuştur aksi takdirde Bisütun dağını la'l etmesi gerekirdi (G221/1).

Gözyaşı ve İnci

Gözyaşı damlaları şekil ve değer bakımından inci gibidir (G105/4, MSMT3/2, MSMT4/7, MSMT5/3, MKT5/11). Âşık, gözlerinden dökülen incileri sevgilinin inci dişlerine feda eder (G15/3). Yaş/genç olmaları ve henüz terbiye edilmiş olmamaları yüzünden gözyaşı incisi sürekli âşığın gözünden düşer (G36/4). Sabah olunca yıldızlar batar güneş doğar, ya da sabah aşk esiridir gözyaşı incisi döküp ateş dolu bir ah çekmiştir (G55/2). Gözyaşı incisinin değerini bilmeyen nemli gözyaşı, felekten kâm almak için gözyaşı döker (G109/5). Sevgili, gözyaşı ile âşığın gözünü inci hazinesi kılar (G150/1). Göz, beden ipliğine gözyaşı incisini dizmişken felek o ipi koparıp incileri dağıtmıştır (G185/5). Âşığın ahı gökte güneşi söndürürken yerde gözyaşı inciyi ayağa vurur (G257/3). Âşık, sevgilinin ayağına saçacak bir gevher aradığı için damla damla bütün gözyaşını gözden geçirir (G281/6). Göz, sevgilinin temreninin hayaliyle her tarafa gözyaşı saçar; bir sadeftir ki yağmur damlasını inci yapar (G33/6). Gülün üzerine düşen çiğ tanesine bakan âşık, sevgilinin yüzünün şevkiyle gözünü inci saçıcı kılar (G195/4).

Gözyaşı Nakdi

Âşık, tükenmez bir hazine gibi olan gözyaşı nakdini sevgilinin ayrılığına adamıştır (G73/5). Sevgilinin gam pazarında gözyaşı nakdi revaç bulur (R14).

Gözyaşı ve Yıldız

Âşığın gözyaşı damlası sürekli gözünde dönüp gezer; gökyüzünde onun gözyaşı damlası gibi seyyare yoktur (G57/5). Sevgilinin ay yüzü geceleri âşığın aklına geldikçe o, güneş doğunca gözyaşı incisini yıldız gibi saçar (G262/3).

Gözyaşı ve Gümüş

Gözyaşı renk ve değer bakımından gümüşle ilişkilendirilir. Gümüş gibi olan gözyaşının âşığa zulmettiği yeterlidir, akıp gitmeli ve âşığı özgür bırakmalıdır (G38/1). Şair, melamet ülkesinin sultanıdır; ahının yıldızı altın taç, gözyaşı gümüşü fildişi tahttır (G51/7). Âşık, sevgilisinden ayrıldığı için gözyaşının gümüş renkli suyu onu kaplar (G223/7).

Gözyaşı ve Tohum

Bir fayda sağlamak için çiftçi nasıl toprağa tohum saçarsa gönül de sevgiliye kavuşmayı ister ve onun mahallesinde gözyaşı döker (G46/6). İnsan, gözyaşı ile huzur sebeplerini tane tane toplamak için zahmet çekmemelidir; felek onu harman gibi ayak altına alıp yele verir (G275/9).

Diğer Kullanımlar

Gözyaşı, güzellerin kılıcı için dökülür; onları rüsva etmemesi için güzellerin gözyaşlarını göründükleri anda silmeleri gerekir (G160/5).

Âşığın gözyaşı, ahının kılıcına su verir (G247/1), bu yüzden sevgili onun kılıcından sakınmalıdır (G205/2).

Gözyaşı damlalarının katarı, sine yarığından girip beden evine dışarıdan gam ve mihnet yükü taşır (G95/7).

Şair, bir fakirdir. Kimse ona tazim için ayağa kalkmasın diye göz, onun yolunun tozuna su serpmelidir (G247/5).

Âşığın pergele benzeyen boyu, dönerek gözyaşından aşığın çevresine tılsım için bin daire çeker. Böylece kötülükler o daireden içeri giremeyecektir (G287/3).

Sevgilinin gamının çölünün avaresine bir içim su veren gözyaşı gibi bir nazar ehli bulunmaz (G235/4).

Zâhidin döktüğü gözyaşları kalbinden, gönlünden gelmez. O, riya gözyaşları döker ve bununla da hal ehlinin arasına girer (G12/8).

Âşığın gözyaşı, çerçöpü topraktan kaldırıp onlarla âşığın başında melamet kuşları için yuva yapar (G129/2).

3.3.6.2.1.13. Kaş

Âşığın her gözü dalgalı bir denizdir; her kaşı o derya üzerinde dalgadan baş aşağı olmuş bir gemidir (G273/2).

3.3.6.2.1.14. Kirpik

Kirpikler, bir sıra hâlinde bulunmaları bakımından bir saf teşkil ederler. Bu görüntüleri ile askere, namaz kılan insanlara veya izleyicilere benzetilir. Âşığın suret oynatan gözüne kirpikler izleyici safıdır; kana batmış her kirpik gül renkli elbise giymiş bir güzeldir (G67/1).

Kan ve Kirpik

Âşığın gözü uykusuzluktan ve üzüntüden kanlandığı ve kanlı gözyaşları döktüğü için kirpikler de kanlıdır. Âşığın kirpiği çeşme başını menzil tutan Mecnun'dur; onun için gül renkli gözyaşı selinin zincirine bağlıdır (G75/1).

Sevgilinin dudakları ile aynı renkte olduğu için âşığın gözyaşı saçan kirpikleri ciğer kanından bakışını kesmez (G196/6). Âşığın gözleri, bağrının parçalarını kirpiklerine asar (G147/4).

Âşığın kanlı kirpikleri sanki başkasına bakmasın diye gözüne kıskançlığın çektiği ateşli bir mildir (G95/8).

Kirpik kancası gözbebeğini kana batırdığı için ona kanlı yaş vurulmalıdır (G131/7).

Ayak Toprağı ve Kirpik

Sevgilinin ayak toprağı âşıkların kirpiklerinde mekân tutar. Âşığın kirpikleri sevgilinin yolunun tozu için çekişirler; bu sebeple onların arasına kan düşme ihtimali vardır (G235/2).

Sevgilinin dergâhının tozu âşığın kirpiğini yer edinmiştir; selam yurdunun askeri deniz kenarını tutmuş gibidir (K13/2).

Kirpik, âşığın yüzünden gözyaşı sevgilinin ayağının tozunu yıkamasın diye, onun gözü ve yüzü arasına set olur (G272/2).

Gözyaşı ve Kirpik

Göz, gözyaşı damlasını kirpikte asar; subaşının yol kesici kanlı kâfiri asmasına şaşılmaz (G282/3).

Sevgilinin eziyetleri âşığın kirpiklerini inci saçıcı yapar (R73).

Diken ve Kirpik

Kirpikler diken gibidir (G212/4, MSMT4/3). Sevgilinin yüzünün hatırlanmasıyla âşığın kirpikleri ıslansa ne olur; gül isteğiyle dikene su vermek kayıp sayılmaz (K3/7). Sevgili âşığın gözünde mesken etmeli, kirpiklerden çekinmemelidir; âşık güle sormuş ve dikene yar olmanın ona zarar vermediğini öğrenmiştir (G117/3).

Kirpik Kalemi

Âşığın kirpiği her an, kırmızı gözyaşı ile dert ve gamının açıklamasını sarı yüzünün üzerine yazar (G118/6). Âşığın gözbebeği çocuğu, kirpik kalemi ile sürekli hayal levhası üzerinde sevgilinin beninin sevdasının hatını meşk eder (G242/6). Âşığın bağrının kanı kirpik kalemi ile daima göz beyazına sevgilinin dudaklarının resmini çizer (G257/4). Kirpik kalemi gözyaşı yazısını âşığın yüzü üzerinde defalarca yazdığı için başkaları onun gizli sırrını okuyup bilir (G283/2).

Hançer ve Kirpik

Sevgilinin hayali gözde olduğu için gözbebeği kirpikleri kımıldatmamalıdır; ev sahibinin misafire hançer çekmemesi edeptendir (K4/10).

Ok ve Kirpik

Âşığın gözündeki kanlı kirpikler midir yoksa ciğerinden çekilip dışarı atılmış oklar mıdır (G223/2). Gönül sevgilinin oklarını âşığın gözünden almalıdır çünkü burada kirpikler içinde kaybolma riski vardır (G245/4).

Ayva Tüyü ve Kirpik

Sevgilinin yüzünün aynasında görünen ben ve ayva tüyüdür ya da ona âşığın gözünden gözbebeği ve kirpik akis salmıştır (G22/3).

3.3.6.2.1.15. Kulak

Şairin yaşlılığının da etkisi ile kulağına dünya bağından göç sesleri gelmektedir; onun için güzellerin yüzünü seyretmek yeterlidir (G294/4).

3.3.6.2.1.16. Sine/Bağır/Göğüs

Âşığın bağrı/sinesi acının somutlaştığı yerlerdendir. Gönül ve can, göğüs altındadır (G35/5, G281/3). Sinede gönül yanışı ile rahat artar (G226/3).

Yaşadığı acılardan âşığın bağrı çöker (G255/3). Sevgili çok baktığının gamze ile bağrını ezer (G83/6). Sevgilinin saçının kancası âşığın bağrındadır; sabah rüzgârı o saçı hareket ettirdikçe âşığın sıkıntıları artar (G163/4). Âşık, sevgiliden bağrını

ezmemesini ister (MSMT11/4). Şair, iç ateşinin sineden uzaklaşmasını istemez (G226/4).

Gam Mekanıdır

Âşık; derdini, aşkını, imanını ve sırrını göğsünde gizler (K8/24). Onun sinesi ney gibi aşk havası ile doludur; dem vurdukça çıkan nefes ah ve inlemedir (G121/4). Halk, küfür ehline iman arz ederken şair, sevgilinin saçının küfrünü göğsündeki imana arz eder (G134/4). Âşığın sinesi bir gamhanedir ki onda yüzlerce gam misafirdir (MSMT1/I/3).

Kan, Gözyaşı ve Sine

Âşığın/şairin bağrı aşk acısı ile kan olur (K17/31, G112/1, G118/4). Aşka meyledenlerin, bağrın kan olduğunu bilmeleri gerekir (G207/3). Sevgili ve sevgilinin dudağının hevesi âşığın bağrını kan eder (G16/9, G201/8). Âşık sürekli sevgilinin dudağını arzuladığı için âşığın gözü parça parça bağrının kanını döker (G72/3). Âşık, kara bağrını sevgilinin dudağına kavuşmak için kan eder (G179/2). Âşığın bağrındaki kan denizi hevadan dalgalanır (G213/2). Âşığın bağrının kanı, kirpik kalemi ile sevgilinin dudaklarının suretini göz beyazına çeker (G257/4). Âşığın bağrını feleğin dönüşünün endişesi kan eder (MSMT12/3). Kan kelimesi hem maden hem de kan anlamı ile karşımıza çıkar.

Âşığın bağrı ciğer gibi gözyaşının kaynaklarından biridir. Şair, bağrının eriyip gözyaşı olmasını ister (K25/20).

Yara, Yarık ve Bağır

Âşığın bağrında yaralar vardır (G64/5, G282/6). Aşk acısı, sevgiliden gelen zulümler, onun kılıcı ve oku münasebeti ile âşığın bağrı yaralıdır (K8/22, R67). Bu yaralar ateşe benzer ve âşık bu ateş ile yanar (K41/4). Âşığın göğsündeki yara sanılmamalıdır; o, yanan gönlün ahının ateşinin alevidir ki âşığın sinesini delip baş vermiştir (G228/2).

Âşığın sinesinde sevgilinin oklarından veya kılıcından kaynaklanan yarıklar bulunur (G162/6, MSMT1/IV/1). Âşığın yarık sinesinde kanlı ciğer parçaları vardır (G15/4). Lale yanaklılar âşığın göğsünün yarığına bakmazlar; onun ayrılık yarasına acımazlar (G32/3). Âşık, her gün göğsünü sevgilinin aşkıyla yarar ve yeni yeni yaralar ortaya çıkarır (G53/2). Âşığın göğsünün yarığını gören doktor tedavi etmek ister ancak merhemini zayi etmemelidir çünkü âşıktaki yaralar bitebilecek gibi

değildir (G57/6). Sevgili, âşığın sinesini yarıp bir pencere açtığında, gönlün aşk ızdırabından ne halde olduğunu görür (G59/5). Âşık, sinesinin yarığından gönlün çıkmasından memnun olur; çünkü gönül onun için bir afettir (G63/6). Gözyaşı, sine yarığından girip beden evine dışarıdan gam ve mihnet yükü çeker (G95/7). Göğsün üzerindeki yarıklar sevgilinin aşkının girmesi için gönül şehrinin kapısıdır (G96/4). Âşığın sinesindeki yarıklardan gönlündeki ateş görünür (G106/2). Âşık, gönlünden zevk bulmadığı için onu yarılmış göğsünden çıkarır ve sevgiliden gelen oklarla değiştirir (G199/5). Sevgilinin yüz mumunun ateşi âşığı ateşperest yapmıştır; onun sinesinin yarığından ateşgâhını görmek mümkündür (G247/2).

Bağır, âşığın/şairin yaşadığı acılardan, sevgilinin kılıcının zevkinden dolayı parça parçadır (G175/3, K3/3, K8/22). Gözyaşı âşığın bağrının parçalarını her yanda gezdirir (G35/3). Âşığın bağrının parçalarını gözleri kirpiklerden asar (G147/4).

Sevgilinin okları âşığın sinesini deler; dem vurdukça musikar gibi her bir delikten ses verir (G161/3).

Âşığın yarılmış ve sevgilinin gamzesinin hayali ile dolu göğsü haramiler yatağı bir viraneye benzer (G176/3).

Âşığın göğsünde binlerce yara vardır; bu hâliyle bütün yıldızları sabit olan feleğe benzer (G185/4).

Âşığın Bağrı ve Ok

Sevgiliden gelen oklar ve sevgilinin kılıcı âşığın bağrını deler, kanını döker (G50/2, G196/5, G266/5). Sevgilinin okundan âşığın sinesinde, bağrının kanına yer kalmadığı için sevgiliden ok geldikçe âşık gözünden bağrının kanını döker (G212/6). Sevgili, kılıcı ile âşığın sinesini delip gönül evine pencere açar (K13/8). Sevgili, âşığın göğsündeki yarıklardan okunu eksik etmemelidir; çünkü gül dikensiz olmaz (G107/2). Sevgilinin oku âşığın göğsünden geçer, temreni kalır; âşığın sürekli ahlarının sebebi bu temrendir (G124/4). Âşığın gönlü sevgilinin okları için hedeftir (G143/1, R52). Sevgili, âşığın gönülden kurtulması için sinesine okunu göndermelidir; sinede gönül yanmasındansa ok olması ona göre daha iyidir (G154/3). Sevgilinin oku geldikçe âşığın sinesinden sesler gelir; ya gönlü inlemektedir ya da sinesinde temren temrene değmektedir (G237/4).

Ateş ve Sine

Âşığın sinesinde sürekli yanan bir ateş vardır (G273/1). Göğsün hem altı hem üstü ateşler içindedir. Göğsün altında gönül ve canda büyük ateşler yanar; göğsün üzerinde ise yaralar ateşe benzer. Hatta yaralar göğsün altındaki ateşin dışa vurmuş şeklidir ki volkana benzer (G228/2). Âşığın göğsü üzerindeki yaralar sevgilinin kendi eliyle yaktığı bir çıradır ki merhem koyup tedavi etmemelidir (G277/1).

Âşıklar, aşk ateşi ile sevgiliye bağırlarından kebap yaparlar (G16/2). Şair/âşık, sabah akşam gönül ateşi, zulüm ateşi ile bağrını kebap eder (MKT11/1, R47).

Âşığın yanan sinesine külhan denilebilir çünkü sevgilinin birçok oku onun sinesinde yanmıştır (G245/2).

Diğer Kullanımlar

Kudret kalemi güzeller mecmuasından sevgiliyi seçip onu âşığın sinesinin levhine yazmıştır (G30/6). Şair, sinesinden başkalarının nakşını silmiştir (G162/7).

İnsan, bağrını delseler de inci gibi tabiatını değiştirmemelidir (G158/6).

Bağra basmak, bir şeyi kabullenmek, sahiplenmek anlamında kullanılır (G176/2, G281/2). Âşığın gönlü sevgilinin kirpik hançerlerini bağrına basar (G290/5). Gözyaşı sevgilinin zulümlerine sabredip bağrına taş basar (R37).

Tas sevgilinin elini öper, haset âşığın kara bağrını su eder (G200/7).

3.3.6.2.1.17. Üstühan

Üstühan, bedenin zayıflığını ifade etmek, sevgilinin ve feleğin oklarına hedef olduğunu belirtmek bakımlarından ele alınır. Ayrıca hüma kuşunun gıdasının kemik olduğuna da değinilir. Kendisini hümaya benzeten şair, gıdasının kemik olduğunu ifade eder (K29/3).

Şairin bedeni o kadar zayıftır ki geriye sadece kemiği kalmıştır; felek o kemiği gam okuna hedef yapar (K17/11).

Süfli âlemde okçunun kemiği hedef alarak ok atması âdettir (K17/12).

Sevgilinin gamzesinin hâli ile âşığın bedeninden rahat gider; sanki kaburga kemiklerinin her biri hançer gibidir (K4/7).

Şair, gizli ateşinden çerağ yakmak istediğinde fitilini kendi kemik iliğinden yapar (G210/1).

Şair, kafa kemiği içinde akrepler vatan tutsa da sevgilinin saçının sevdasının başından çıkmamasını ister (MSMT5/2).

Âşık, aşk havası ile musikar kuşu gibi dolu olduğundan her kemiğinden bin inleme çıkar (MSMT6/2).

3.3.6.2.1.18. Yüz

Sevgilinin yüzü sağlık ve mutluluk alameti beyaz ve kırmızı renkle sıfatlanırken âşığın yüzü üzüntü, keder ve hastalığın göstergesi sarı ve kırmızı renkle karşımıza çıkar (G61/1, MSMT12/7). Sevgilinin yüzündeki kırmızılık güzellik, mutluluk ve sağlık göstergesidir. Oysa âşığın yüzündeki kırmızılık acıdan, gözyaşından ve kan ağlamaktan kaynaklanır. Sevgilinin yüzü aydınlıktır, parlaktır, ışıklıdır. Âşığın yüzü karadır. Karalık, hem acının hem bahtsızlığın hem de sürekli hatalı olmanın göstergesidir.

Yüz Rengi

Şair, siyah yüzlü bir köle olduğunu, amel defterinin günahlarının yazısı ile karardığını ifade eder (K1/80). Kalem, kendisi ile sevgilisi arasında olanları açıkladığı için yüzü karadır (K24/14).

Âşığın yüzü kederden, hastalıktan ve aşktan dolayı sararıp solmuştur (MSMT3/3, R19). Aşk derdinin alameti şiddetli ah, sarı yüz ve kırmızı gözyaşıdır (G99/5). Onun sarı yüzü sevgilinin hançerinin aynasına yansımasını salar (K4/14).

Mehduhun/sevgilinin sözünün balından hilecilerin yüzü sararır; bal ilacı, safra illetini arttırır (K26/22).

Sarı yüz ve beyaz saç ölümün habercisidir (G41/2).

Gözyaşı, Kan ve Yüz

Gözyaşı âşığın sarı yüzünü kırmızı yapar (G19/6, G209/10, G260/1). Âşığın yüzündeki gözyaşı kanı gizli aşkını söyler (G56/3). Sevgiliden ayrılmak, âşığın sarı yüzünü kanlı gözyaşı ile gül renkli yapar (G148/1).

Âşığın yüzünde gönül kanının nakşı onun gizli sırrını açığa çıkarır (G67/4). Kirpikleri, sarı yüzü üzerine kırmızı gözyaşı ile dert ve gamını yazar (G119/6). Kirpik kalemi, âşığın yüzü üzerine gözyaşı hattı ile âşığın gizli sırrını yazar (G283/2).

Âşığın gözyaşı sürekli aktığı için yüzünü ıslatır. Gözyaşından onun amacı sevgilinin ayağını bastığı toprağı elde etmektir. Gözyaşı yüzünü ıslatır ve toz âşığın yüzüne yapışır (G118/5).

Gözyaşı âşığın yüzündeki sevgilinin kapısının toprağını yıkamasın diye kirpik, âşığın gözü ve yüzü arasına set olur (G272/2).

Aşığın Yüzü Sevgiliye Dönüktür

Âşığın yüzü sevgiliden başka tarafa dönmek istemez. Onun yüzü ya sevgilinin yüzüne, ya kaşına ya da mahallesine dönüktür (G28/6, G247/7). Yüzünü sevgiliye tutar (G190/7).

İbare, İfade, Benzetme ve Tabirler

Sevgilinin gölgesi başından gittiğinden beri âşığın işi yerden yere yüz vurmak olur (G164/6).

Âşığın yüzü bir levhadır ki onun aşkını anlatmak için gönül kanı yeterlidir (G211/4).

Âşık yüzünün kumaşını kan ile kırmızı yapar (G233/3).

Âşığın yüzü Rum, gözbebeği ise Hindu'dur. Sanki Rum'a haraç olarak la'l veren Hindu gibi gözbebeği âşığın yüzü üzerine kan döker (R12).

Gam bahçesinin menekşe ve yasemini, âşığın gönül dumanı ve sarı yüzüdür (R20).

Âşığın yüzü sarılığı ile kehribara benzer. Âşığın kırmızı gözyaşı onun üzerini kaplar (R64).

3.3.6.2.2. Âşıkla İlgili Maddi ve Manevi Haller

3.3.6.2.2.1. Ah

Âşık; aşkın, ayrılığın, acıların, belaların; feleğin, insanların, düşmanların, ağyarın, rakibin ve sevgilinin zulümlerinin, sitemlerinin etkisi ile inler ve ah eder (G179/7, G201/8, MSMT5/4, MSMT6/5, R74). Şair, aşk acısından mutlu olduğu için aşktan kaynaklanan ah da onu mutlu eder (G69/6). Âşık, sevgilinin cevirlerinden ah etmez. Onlar sevgilin lütuflarıdır (G115/4). O, muhabbetten incinip ah edemez (G204/8).

Ah Etmenin Nedenleri

Âşık, sevgilinin salınan servi boyu için ah eder (G79/1). Sümbülü görünce sevgilinin saçını hatırlayan âşık, onu gözyaşı ve ahı ile perişan eder (G195/6). Şairin

ahı, derdini âşıklara sabit kılar, bu vadide onun adil şahididir (MSMT1/VII/2). Sevgiliden ayrı olan âşık inler ve ah eder. Onun ahları göğe ulaşır (G196/4). Ahının ateşi ile Büyükayı ve Süreyya yıldız kümelerini yeksan eder (G255/6). Sevgilinin oku âşığın göğsünden geçmiş ancak temreni kalmıştır; âşığın sürekli ahlarının sebebi bu temrendir (G124/4). Ateşe ve aha dayanamayanın aşkı düşük seviyededir (G145/7). Sabah öyle bir gerçek âşıktır ki her sabah gamını açıklayıp halkı ahı ile uykusundan uyandırır (G55/6).

Ahın Gücü

Ah ne kadar büyük ise yaşanan acı ve aşk da o nispette büyüktür. Aşkın büyüklüğü feleğe ulaşması, göğe çıkması ile ifade edilir (MSMT4/2, R31, R71). Göğe ulaşan ah, güneşi yakar, gökyüzündeki varlıkları etkiler (G166/5, G208/3). Âşığın ahı, sevgilinin elinden şikâyet etmek için, göğe çıkıp Mesih'in eteğini tutar (G218/3). Sevgili gökte Mesih'i incitip incitmeyeceğini düşünmeden âşığın ahını göğe ulaştırır (G280/2). Ah, âşığın derdinin göstergesidir. Aşk derdi kendini soğuk ahlar, sarı yüz ve kırmızı gözyaşı ile belli eder (G99/5). Âşığın sevgiliyi gördüğünde sabredip ah etmemesi zordur (G98/4).

Ah; feleği tersyüz edecek, güneşi yakacak, dünyayı karartacak güçte olduğu için şair, kandili, feleği ve sevgiliyi ahın ateşi, oku, kılıcı, dumanına karşı uyarır (G244/1). Kendisine daha fazla zulmetmemelerini aksi takdirde ahın onlara zarar verebileceğini ifade eder (R48).

Şairin ahı öyle güçlüdür ki feleğin dokuz katını da yedi yıldızını da tarumar edebilir (K34/18). Feleğin yedi kubbesini ters yüz edebilir (G226/7). Ahı ile feleğe inkılap verebilir (K11/5). Ayrılık akşamını kavuşma sabahına döndürmek için şairin ahı sabah akşam feleğin eteğini tutar (G281/1).

Ahı; gökleri, yeri, dağları, içinde bulunduğu ortamı yakabilecek ve yıkabilecek güçte olmayan âşığın aşkı da kuvvetli değildir. Bülbül, ahı ile kafesi veya gül dalını yakamadığı için gerçek âşık olarak görülmez (G123/1). Ferhat, ahı ile dağı yıkmayı başaramaz, onun aşkı o kadardır (G127/2). Onda şairdeki kadar aşk olsa Bisütun dağını rüzgâra verirdi (G234/1). Mecnun'un ahı âşığın feryadının sedasını verse başında kuş yuva tutmazdı (G234/2).

Ahın Etkisi

Âşığın ahının ve gözyaşının etkisi ile insanlar ondan kaçarlar ve onunla ilişkilerini keserler. Âşığın çevresinde girdap veya girdbaddan başka dönen kalmaz (G63/4). Dünyadaki insanlar âşığın ah ve efganı ile perişan olurlar, kendi perişanlığının sebebi de insanları perişan etmesindendir (G72/1). Sevgilinin aşkının yolunda âşığın gözyaşı ve ahı onu rezil eder (G269/4), herkese sırrını yayar (G264/7, G285/6).

Âşığın, dilencinin ve mazlumun ahı etkili olur (G240/1). Onun ah etmesine sebep olanlara tesir eder ve sevgili ona merhamet gösterebilir (G63/3). Ancak çoğu zaman taş kalpli sevgiliye tesir etmesi mümkün olmaz (G240/2, MSMT1/VI/1).

Ah ve Ateş

Gönülde veya canda aşk ateşi yanar. Ah, âşığın gönlündeki bu ateşten kaynaklanır (K2/4, G228/2). Bu yüzden dumana benzer ve içinde kıvılcımlar bulundurur. Ah ateşli bir dumandır (G55/2, G223/6, G224/2). Âşığın bulunduğu veya ahını ulaştırdığı yer; yanar, kül olur (G17/2). Ahın yakıcı etkisi âşık üzerinde de görülür. Ah, âşığın bedenini (G73/7), gönlünü (G33/2), canını, ciğerini, mutluluğunu, zevkini, eğlencesini yakar, yok eder. Bir kısır döngü içinde bunlar yandığı için âşık ah eder (G187/2). Âşığın ahından felekler yanmasına rağmen muradının mumu yanmaz (G256/1). Şairin ahının ateşi altın tacı, gözyaşı yürüyen tahtıdır; onun aşk devletinde böyle bir sultanlığı vardır (G94/2). Gönül, ayrılık gamı âşığın karanlık kulübesinden iğrenmesin diye, kavuşma günlerini hatırlayarak ah ateşini söndürmemelidir (G273/6). Dert ve bela, gam karanlığında âşığın ah ateşinin alameti ile onu bulurlar ki âşık da bundan memnundur (G286/7). Âşığın ahı her an gök yolunu tutup güneş harmanına alev alev ateş vurur (G70/5). Şair, gam bahçesinin gözyaşı ile büyümüş fidanıdır; yaralar yaprak, ateş dolu ah meyvedir (G106/4). Âşık, ateşli ahını felekten aşırmadan felek değer verip ona kıvılcımlardan altın saçmaz (G14/5). Gönül, sevgilinin mahallesini ateş dolu ah olmadan gitmemelidir çünkü hayret karanlığında yolunu kaybeder (G107/4). Gözyaşı kabarcığı ve kıvılcım dolu ah, şairin, dünyanın gümüş sıvalı kasrından ve altın nakışlı köşkünden, elini çekmesini sağlamıştır (G214/3). Şair, kendisini hüzün kulübesinin mumu sanıp ah ateşi ile yakar (G201/9). Âşığın başından kuşlar yuva tutup feryada gelirler; ah ateşi çıkıp bu kargaşayı sonlandırmalıdır (G280/6). Ateşli

ahların derecesi yüksektir çünkü âşığın mihnet sarayını aydınlatır (G156/4). Mecnun ah alevi ile ateşe yanmış, Vamık gözyaşından suya batmış, Ferhat ömrünü heves ile yele vermiş ve toprak olmuşlardır. O toprak şimdi şairdir (R58).

Ah ve Duman

Gönül ahının dumanı feleğin aynasına toz bulaştırır (K10/20). İnsanlar âşığın ahının dumanından gizli aşkını anlarlar; bunda şaşılacak bir şey yoktur çünkü halk ejderha görünce define olduğundan şüphelenir (G52/2). Bir an sevgilinin yüzünü görmeyen âşığın ahının dumanı dünyayı karartır (G219/7). Gam günü âşığın üstünde ah dumanından başka gölge eden yoktur; âşık, bu ikbal gölgesinin üzerinden gitmesini istemez (G267/7). Âşığın bedeni ah dumanı ile kararmıştır (G289/2). Yaratılış mimarı felek mahzenini yaparken âşığın ahının dumanının çıkması için yıldızları pencere olarak koymuştur (G220/1). Muma benzeyen sevgili ile sohbet etmek arzusu yüzünden âşığın ah dumanı gündüzünü gecesi gibi karartır (G183/4).

Şairin ahının dumanı mübarektir çünkü bulutun gezdiği yerlerde etkisi kötü olmaz (K28/12). Âşığın ahının dumanın bulutu ayın yüzünün perdesi olmasına rağmen sevgili yüzünden örtüyü indirmez (G33/7).

Şair öyle bir avcıdır ki felek onun kemendinden kurtulamaz; onun ahının dumanının kemendi feleğin boynundadır (G217/6).

Ah ve Şimşek

Âşık/şair, bulut gibidir. Gözyaşı yağmur, inlemeler gök gürültüsü, ahı da şimşektir (K39/29, G28/2, G291/5). Âşığın ah yıldırımı dünyayı ve feleği yakacak, yok edecek güçtedir (G17/5). Âşığın ahının şimşeğinden evinin her tarafında gedikler açılır ve bu hâli ile evi bir kafese benzer (G31/5). Şair, melamet ülkesinin sultanıdır ki ahının şimşeği altın tacı, gözyaşı gümüşü fildişi tahtıdır (G51/7). Âşığın gözyaşı yeryüzünü, ahının şimşeği gökyüzünü tutmuş bu yüzden hem gökteki hem yerdeki varlıklar onun sohbetinden nefret eder olmuşlardır (G65/2). Felekteki yıldızlar âşığın ahının şimşeği ile baştanbaşa yanar (G87/3). Sevgilinin mahallesinde âşığın ah şimşeği, onun yolunu aydınlatır (G87/5). Âşığın ahının şimşeği kalıbını boş görmüş ve ona taze bir ruh dökmek için sevgiliden gelen temrenleri eritmiştir (G111/4).

Ah ve Hava

Ah, âşığın nefesi ile birlikte çıktığından havadır ve rüzgâra benzer. Ah-ı serd, soğuk ahtır ki âşığın gönül yangınından çıkar (G61/2). Âşık ah ederek bedenini, kendisini, gönlünü, ömrünü yele verir (G265/2, G293/3). Ah, sürekli âşığın eğlencesini, mutluluğunu dağıtır, feleğin ona yapmadığı zulmü kendi ahı yapar (G14/3). Âşık, bükülmüş boyundan ah çekse, yel değip çeng üzerindeki telden ses gelmesi gibi can ipliği ses verir (G161/2). Âşık, sevgiye durak olan gönlünü ahı ile yele vermiş ve adını Süleyman tahtı eylemiştir (G180/2). Âşık, ah girdbadı ile sevgilinin ayak toprağının cevherini güneşe ulaştırıp gözlerden gizler (G198/2). Güneş batıp yıldız çıkmamaktadır; şairin ahı gök çiftçisinin gündüz yığılan harmanını gece dağıtmaktadır (G220/2). Âşığın ahının yeli gökte feleğin kandilini söndürür (G257/3).

Ah ve Kılıç

Âşığın gözyaşı onun ahının kılıcına su verir (G247/1) ve onun keskinleşmesini sağlar; bu yüzden sevgili onun su verilmiş kılıcından sakınmalıdır (G205/2). Onun ah kılıcı hatasızdır (MSMT1/I/3).

Ah ve Ok

Âşığın önemli silahlarından olan ah ile ok arasında ilgi kurulur (MSMT1/I/2). Âşık, feleğin kendisine yaptığı zulümlerden ah oku ile intikam alır (G13/6). Sevgili, âşıkların ahını göklere ulaştırarak onların ah okunun nişanı olmamalıdır (G167/3). Âşığın ah okundan hem sevgili hem de felek sakınmalıdır (G229/4). Âşığın boyunu bükülmüş ve ahı güneşe çıkmıştır; sevgili mihnet okuna temren takan ve gam yayını kuran âşıktan sakınmalıdır (G178/2). Âşığın ah oku sevgilinin dudağının şevkinden taşı deler; bu yüzden onun hüzün evi arı kovanına benzer (G182/3).

Ah Kazması

Şair, ah kazması ile feleğin binasını yıktığı için başına ondan taşlar yağar (G72/4).

Alem ve Ah

Âşık, ah alevinin alemini ayrılık gecesinde aya çekmesine rağmen sevgili bu durumdan haberdar olmaz (G119/5). Şair, padişâh gibi bir fakir, muhteşem bir dilencidir; gözyaşı onun tahtı revanı, ah da alemdir (MSMT3/1).

Ah ve Müzik

Âşığın ciğer yakan ahları onun nağmesidir. Ciğer yakan ahları onu dert mahallesinin sakini yapar; bu sıkıntı veren ahenge bundan daha iyi bir makam olmaz (G108/3). Âşığın sinesi ney gibi sevgilinin aşkının hevası ile dolu olduğu için dem vurdukça ondan çıkan nefes ah ve figandır (G121/4). Âşık, aşk meclisi içinde ah eder çünkü neyde sedadan başka bir şey bulunmaz (G265/7).

3.3.6.2.2.2. Aşk

Şaire göre insanın yaratılışının sebebi aşktır (G124/2). Filozof, arif olmalı ve aşkı inkâr etmemelidir çünkü varlığın yaratılmasının amacı bu sevdadır (G133/6). Ezel sabahında güneşin doğuşu icat edilmeden önce şair, aşkın sefasından dem vurmuştur (G169/7). Âlemde var olan her şey aşktır bu sebeple ilimle derece kazanmak imkânsızdır (MKT12). Her muradın durağına aşk rehberdir, aşk her kemalin tecelli yeridir, aşk kainat hazinesinin incisidir, aşk varlığın ortaya çıktığı yerdir (R54).

Âşık, vefalı olmalıdır. Sevgili zulmetse de lütfetse de ondan yüzünü çeviremez, ona incinemez, aşkını terk edemez, ondan şikâyette bulunamaz (G259/7).

Aşk, kalbi riyadan ve kötü niyetten temizler (G203/6). Aşk ehli, samimi olur, gönlünde kin olmaz, riya ve kibirden uzaklaşır.

Aşk, bir noktaya ulaşılınca nihayete eren bir durum değildir. Âşık, ölse de aşk yolundan çıkmaz (G120/6); kendisini aşk ehlinin yolu üzerine gömmelerini vasiyet eder (G10/7).

En Büyük Âşık Şairin Kendisidir

Şair, kendisini öncelikle âşık olarak görür. Sevgiliye âşık olan sadece kendisidir ve bundan da mutludur (G276/4). Kendisi en büyük âşıktır. O, kâmil bir aşıktır ve başka kemali istemez (G194/7). O, gerçek âşıktır. Bunun ispatı çektiği ve dayandığı acıların büyüklüğüdür. Onun dayandığı derecede yoğun ve sürekli acılara başka bir âşık dayanamaz. Şair, kendisini aşk bakımından Mecnun, Ferhat ve Vamık'la aynı seviyede veya onlardan üstün bulur (G12/9, G71/3, G77/2, G93/2, G261/3, MSMT1/II/4). Mecnun, çok uğraşmasına rağmen onun seviyesine ulaşamaz (G13/1). Ferhat ölmüşse de şair bakidir; aşka onlardandır beka, varlıkları yok olmaz (G106/3). Ferhat, ahıyla dağı yıkamaz, onun da aşkı o kadardır (G127/2). Aşk devranında nöbet Mecnun'dan şaire geçmiştir; bu dünya vefa erbabının nakşından

eksik olmaz (G135/4). Şairin temkini Mecnun'dan fazla olduğu için aşk derdi Mecnun'dan geçip şairde sakin olur (G202/6). Aşk namusu şair ve Mecnun'a düştüğü için ikisi nöbetleşe olarak gam yükünü çekerler (G215/2).

Şair, kendisini aşk alemini süsleyenlerden biri olarak görür (R32).

Aşk ve Sevgili

Aşk ve dert âşığın; güzellik ve zulüm sevgilinin hususiyetidir (G77/2, G178/6, R73). Siyah saçlı putlar bile sevgilinin esiri olurlar, onun aşkında saçları kendi boyun bağları olur (G277/5). Sevgilinin güzelliği arttıkça âşığın aşkı artar; güzellik ne kadar olursa aşk da o miktarda olur (G82/1). Âşık çok arzu etmesine rağmen sevgili ona karşı genellikle sevgi göstermez. Şair, aşktan inlemesine rağmen sevgili ona merhamet göstermez (G57/7). Sevgili âşığın, ona duyduğu aşk dolayısı ile her şeyle ilgisini kestiğini bilmesine rağmen ona bakmaz, istiğna gösterir (G59/4). Âşık, aşkı terk etmek ister ancak sevgilinin güzelliği günden güne artıp onu daha beter âşık eder (G145/2).

Sevgilinin çok seyrek ve kısa süreli görülen ilgisi ve merhameti ya yetersizdir ya şairin şanssızlığı münasebeti ona uğramaz ya da sevgili onun farkına varmadığı için şair bu ilgiden faydalanamaz (G83/7).

Put gibi güzel her sevgili Allah'ın güzellik kitabından bir ayettir; aşk okulunda her gönül onun öğrencisidir (G146/4). Şair, haşir divanında amel defterini gördüğünde aşk harfini tekrar etmeyi arzular (G260/4). Sevgili, âşığa yüzünü göstererek onu güzelliğine daha fazla bağlar; ona tam aşk dersini okutur, her zaman onun dersini tekrar ettirir (R28).

Sevgiliyi görmemek şairin aşkına zarar vermez; arazın eserlerinin değişmesinden cevher zarar görmez (G169/3). Bununla beraber âşık, sevgiliye ulaşmak ister. Aşkta kavuşma olmadığını bilse kendini dünyaya rezil etmez (G179/3).

Şair, sevgiliye karşı duyduğu aşkın varlığın başlangıcında, Nuh zamanında ortaya çıktığını ifade eder (G216/6). Onun aşkı kendi varlığını ve bedenini aşmaktadır.

Sevgiliye duyulan aşk, âşığı başka güzellerden uzaklaştırır. Bu yönü ile aşk âşığı belalardan saklayan bir tılsımdır (G259/1). Ancak bu durum her zaman geçerli

değildir. Felek âşığı yeni yetişen gençlerin aşkına vakıf ettiğinden her yetişen güzel onu benine ve ayva tüylerine esir eder (G266/6).

Sevgili/memduh aşk gül bahçesinin yeni yetişen bir fidanıdır (K18/43).

Zahit ve Aşk

Zâhitler, nasihatçiler, fakihler, vaizler ve âşığın dostları aşkı kınar (R44) ve âşığa öğüt verip aşka gönül vermemesini söylerler, bunun bir afet olduğunu, bu yolun doğru bir yol olmadığını ifade ederler ancak o, bütün bu öğütlere kulağını tıkayıp kendini aşka salar (G10/2, G88/7). Âşık, aşk zevki ile mutlu olduğu için ona nasihat kar etmez (G14/4). Zâhit, aşkı ayıplamayı kedisine hüner edinmiştir ama asıl ayıp bu hüneridir (G81/4). Zâhitler, aşkın usulünü ve yolunu bilmezler bu yüzden o cahillere bu konuda soru sorulmamalıdır (G84/7). Fakihin aşkı inkâr etmesi doğaldır çünkü başka alanda ilmi olsa da bu ilme cahildir (G92/6). Zâhit, aşk lezzetinden habersizdir; aşk zevkini bu zevke sahip olandan sormak gerekir (G100/7). Zâhit akıllı olduğunu iddia eder ancak aşk zevkini yasaklaması onun cehaletinin itirafıdır (G144/7, G165/2). Şaire göre güzellerin aşkı cehennem sebebi olursa Hur ve gılman, Rıdvan'a kalır (G159/2). Zâhit, şairin hâlini gördükçe aşk ehlini men eder; kesin delili olmadığı için kıyas ile amel eder (G169/5). Nasihatçinin verdiği öğütler şairin aşk lezzetine olan düşkünlüğünü arttırır (G217/5).

Aşk Zordur

Aşk, zor iştir, kargaşaya yol açar (G207/6). Kolay olduğunu düşünenler yanılırlar. Harkes bu zor işin altından kalkamaz. Şair, aşk içinde kendisi gibi olmayanın mezarını ziyaret etmesini istemez (G205/6).

Âşığın İradesi Yoktur

Âşık, olan kişi aşkın etkisi ile ne yaptığını bilmez olur (G208/4). Artık aklın ve yerleşik kuralların onun üzerinde bir hâkimiyeti yoktur. Aşk, kişinin iradesi ve seçimi ile olan bir durum değildir (R18). Aşk, ansızın ortaya çıkar, peri yüzlüleri âşığa arz ederek onu sevdaya salar (G293/5, MSMT1/II/3). Onu, aşka esir eder (G55/2). O, âşık olmayı seçemediği gibi aşkı terk de edemez (G19/4, G56/5). Ona aşkı terk et diyenler kazanın hükmünün değişmesini arzu ediyor gibidirler (G77/7). Şaire aşkı terk etmek zor göründüğü için gönlünü ve canını terk eder (G180/3). Şair, aklı ve iradesi olması durumunda aşkı terk edecektir ancak bunlar kendi kontrolünde değildir (G186/1).

Aşk Aklı Giderir

Aşk delisi, baharla birlikte şifahaneye yönelir, mihnet köşesinin tutsağı da gül bahçesine çıkar (K28/3). Aşk, âşığın delirmesine, onun bir güzelin yolunda deli olmasına sebep olur (G139/4).

Makam ve Hal Olarak Aşk

Aşk, hem bir makam hem de bir haldir. Hakikatte vahdet vadisi aşk makamıdır; orada sultan ile dilenci birbirinden ayrılmaz (G1/3). Fakr sülukü şairin tavrı, aşk lezzeti hâlidir (G99/1). Şair, kayıt âleminde aşktan dem vurmamalıdır; tam bir cehalet ile irfan iddiasında bulunulmaz (G113/7). Aşk içinde şairin izzet ve makamı fakrdır; sevgi onun âdeti ve yoludur (MSMT1/VII/1).

Aşkın Mekanı

Aşkın yeri âşığın gönlü ve canıdır (G83/5, G134/6, G169/2, MSMT5/4). Gönül, aşkın zor olduğunu bildiği halde bu zor işi yüklenir (G38/4). Âşığın sinesi yarıldığında aşktan ızdırap çeken gönlü görülür (G59/5). Âşık, gönlümü yakar diye aşktan korkmamalıdır; hiçbir sultan ülkesinin viran olmasını istemez (G115/5). Aşk, sevgilinin timsalini can levhine çeker (G149/3). Bütün hünerlere üstat görünen gönül, aşkın zor olduğunu görüp aczini belirtir (G197/5). Aşk, güzellerden gelen taşları âşığın çevresine yığarak onun bozulmuş gönlünü tamir etmek ister (G271/6). Gönül sevgilinin aşkı ile deli olur, çıldırır (MSMT1/V/3).

Âşıkta Rahat Olmaz

Aşka düşen bir yerde karar etmez (R75). Hem ruhen hem de fiziken onun bir ortamda rahat bulması, sakin olması mümkün değildir. Aşk, onu coşturur, bu coşkunluk âşığın dış dünyasına da yansır. Aşkın bu niteliği dolayısı ile âşıkta sabır ve rahat bulunmaz (G31/6, G279/7).

Aşk ve Acı

Aşk, âşığın hem maddi hem de manevi acılar çekmesine sebep olur (G53/6, G98/5, G164/7, G209/3, G220/5, G254/3, G288/6, MSMT3/4, R66). Aşkın; âşığın bedeninde, hallerinde, hareketlerinde etkileri olur. Gam, dert, bela; sevgilinin eziyetleri aşkın âşığa yansıyan yüzüdür (G18/2, G18/5, G61/3, G103/2, G105/5, G145/6, G165/6, G188/3, G293/1, R75). Âşık, aşk derdinin etkisi ile ağlar, inler, ah eder, gözlerinden yaşlar akar, ciğeri kan olur, bedeninde yaralar açılır, vücudu

zayıflar ve bükülür (G62/1, G94/4, G129/6, G147/6, G148/7, G185/4, G188/2, G207/3, G212/4, G229/6).

Âşık, aşktan kaynaklanan acılara dayanmalı, sabretmeli ve aşkta sebat etmelidir. Acılara dayanmak onun aşktaki ciddiyetini, seviyesini, sadakatini ve konumunu gösterir. Acıların yoğunluğu ve müddeti onun aşk derecesini verir (G62/3).

Aşk Derdi

Aşk derdinin çaresi yoktur (G18/3, G113/2). Ona bir çare bulunsa bile aşk derdi güç iyileşir (G65/3, G177/6). Doktor ne kadar uğraşırsa uğraşsın aşk derdine bir deva bulamaz (G34/1). Bu hastalık onun anladığı türden bir hastalık değildir.

Âşık, âşık olduğu anda bu çaresiz dertlerin de esiri olur (G24/1). Âşığın sevgiliye duyduğu aşk arttıkça gözyaşı akar (G52/3). Âşığın zayıf bedeninde aşk derdi, her yeten dertsize derman ettiği için artar (G72/2). Âşık mizacı aşk derdi ile düzeldiğinden ona derman ederlerse hasta olur (G82/3). Sevgilinin aşkının hayreti, şairi duvar resmi yapmıştır; başkaları bahçeye giderken o mihnet köşesini bekler (G114/5). Aşk zevki ayrılık gamı ile artar (G126/5). Kaşı yaylardan âşığa oklar gelmesi âdettendir; aşk ortaya çıktığından beri düzen böyle kurulmuştur (G146/6). Aşk, âşığın hâlini değiştirdiği için onu kınayan riya ehli âşığı tanıyamaz (G150/6). Âşık, aşk derdi ile öyle zayıflar ki sevgilinin gönül aynasına yansıması düşmez; sevgili bu yüzden ona sevgi göstermez (G187/5). Aşka heves eden birçok kişi sevgilinin ağlayan âşıklarını görünce hevasını terk eder (G50/4).

Bütün bu acılara rağmen âşık aşkı terk etmez (G74/7) aşktan şikâyette bulunmaz. Aşk yolunu terk etmemek fazileti onu kemal ehline dahil eder (G266/7). Aşk derdinden kaynaklanan zevkin azalması onun için korku sebebidir (G227/7). Aşk derdine şifa bulunmasını arzulamaz (K1/76). Âşık, aşk ile mutlu olur. Elde gül renkli kadeh, başta aşk sevdası onun mutlu olmasını sağlar (K11/I/1). Aşk, öyle bir tam neşedir ki, şaraptaki yüz kızartan hararet, ney sesindeki tesir onun sayesindedir (G1/2). O, aşkta sonsuz bir zevk bulmuştur (G1/7). Aşk, âşığı dünya gamından ve bağlarından kurtarır. Aşka bağlanan maddenin tuzağından kurtulur ve özgür olur (G43/7). Bu yüzden şair, aşk gamına daha çok maruz kalmayı ister (G44/6). Sevgilinin aşk yaralarının derdi saltanat zevki kadar lezzetlidir (G64/4). Şair, aşk derdiyle mutlu olduğu için tedavi edilmek istemez; onu hasta edecek asıl zehir bu

derde derman edilmesidir (G90/2). Aşk yolu içinde âşığın gam ve derdi arttıkça o mutlu olur; nimeti arttığı için şükreder (G101/7). Âşığın mizacı aşk derdiyle düzelir (G206/7). Güzellerin cevriyle aşkın lezzeti artar (G232/2). Şarap, dünya gamı için faydalıdır; aşk elemini defetmek için sevgilinin yüzü yeterlidir; dünyada şarabı ve sevgiliyi terk etme hastalığına iyi gelecek hiçbir şey yoktur (R25). Âşıklar varlık bağından kurtulur ve dünya gamı çekmezler, aşk onları dünyanın dertlerinden kurtaran uzman bir doktordur (R55).

Aşk mihnetinin kolay olduğu düşünülmemelidir; aşk bir yüktür ki altında Kaf Dağı bükülür (G144/1).

Aşk Hastalığı

Aşk bir hastalıktır ki bu derde zor deva bulunur. Aşk hastası sevgilinin saçını, kaşını, gözünü, yüzünü, dudağını arzular, sevgiliye kavuşmak ister (G77/6). Âşığın hastalığı aşk derdidir; bunun göstergesi de sarı yüz, şiddetli ah ve kırmızı gözyaşıdır (G99/5). Şair, aşk derdinin hastasıdır ki emeli âlemi terk etmektir çünkü bu hoş olmayan yerde vakit geçirdikçe zahmeti artar (G101/4). Her hastalığa deva bulan doktorlardan bu hastalığın çaresini sorar (G279/2). Ancak şair, aşk derdinin hastası olduğu için onun ölmekten başka devası yoktur (G153/7).

Aşk Uğruna Can Verilir

Âşık, aşkı uğruna can vermeye hazırdır. Aşk, âlemi sevgilinin yüzünün pervanesi kılar; her an bin can ona feda olmaya hazırdır (G8/3). Âşık, bütün ömrünü sevgilinin aşkı uğrunda harcar (G28/7). Şair, ömrünü aşk sevdasına sarf eder (G82/5). Aşk içinde âşığın varlığına itibar edilmez; çerçöp, yakıcı ateşe dayanamaz (G121/7). Şair, sevgiliyi aşkın helak edici olduğuna, can vermek sureti ile inandırır (G178/7).

Âşığın bedeni sevgiliye kavuşma yolunda engeldir. Sevgilinin dudağını isteyen âşık, aşktan varlığını yok etmesini ister (G183/2).

Aşk şehidi olup bekaya ulaşmak ve vefasız dünyanın sonuçsuz hayatından kurtulmak şairin arzularındandır (G214/2).

Aşk Gizlidir

Aşk, gizlidir (K8/24). Âşık, sevgilisini dile düşürmemek, başkalarının kınamalarından sakınmak için aşkını gizli tutmak ister ancak aşk acısının neticesi olan gözyaşı, sarı yüz, inleme, gönül kanı ve ahları gizli olan aşkını hem malum hem

de ispat eder (G52/2, G221/4, G264/7, G281/7). Âşık, aşk sırrını kimseye söylememesine rağmen şehre sevgilisini sevdiği söylentisi yayılır (G96/2). Şair, sarhoş olup aşkını açık etmekten korktuğu için şarabı terk eder (G125/3). Sevgilinin aşkını halktan gizlemek mümkün değildir bu yüzden onun âşıkları âlemde rüsvadır (G152/5). Âşığın canında aşktan gizli bir dert vardır (G177/1).

Şair, sevgilinin aşkının sırrını herkesten gizler, başı gitse bu sırrı açıklamaz (G111/1).

Kınanma, Melamet ve Aşk

Şair, aşkla herkese rezil olmayı aşkın bir aşamasından sonra kabul eder ve bununla mutlu olur. Ona göre aşktan dolayı rezil olmak, insanların kınamalarına hedef olmak ayıp değildir (G227/6). Felek, onu bu özelliği ile meşhur etmiştir (K2/7). Aşk ehlinin melametten ve halkın kınamalarından kurtulması mümkün değildir (G1/5). Aşk, kınama taşı ile âşığın etrafında bir kale örmezse can hazinesini gam yağmasından korumak zordur (G14/6). Âşık, rindlik ve rüsvalıktan nefret etmemelidir çünkü devir aşk sırrının gizli olmasını istemez (G115/6). Sevgilinin aşkının gamı âşığı adsız sansız bir rüsva kılar (G129/1). Mecnun aşkta çöle gitmek âdetini koymuştur; şair ise şehirde şöhret bulma usulünü icat etmiştir (G137/2). Şairin hâlini görenler güzellere âşık olmaz olurlar; onun bu rüsvalığı aşkı menetmek bakımından şeriata uygundur (G147/1). Şair, sabır ve selamete aşk ve melameti tercih eder (G211/5).

Aşkın etkisi ile âşık sürekli sevgilinin bulunduğu yerde veya yakınında olmayı arzular (K3/11). Onun mahallesinde dolaşır, eşiğinin ve ayağının toprağına yüzünü sürer. O mahallenin bir iti olmayı başka yerde bulunmaya tercih eder.

Aşk kalemi, âşığın varlık harfine çizgi çekmiş; böylece Allah'ın varlığını ispatta ondan başkasını ortadan kaldırmıştır (G1/6).

Aşk Meclisi

Sevgilinin/memduhun rıza kadehinden zevk bulan, bütün ömrü boyunca onun aşk meclisinde kadeh içer (K23/14). Aşk meclisinin yarenine dert safa verir; bu yüzden sâkî ona şarap teklif etmemelidir (G12/3). Şair, aşk meclisinin öd ağacı olduğundan her saat ateş üstünde durur, onun yeri ateştir (G186/6). Aşk meclisinde âşığın şarabı lale renkli gözyaşıdır (G213/1). Şair, aşk meclisin içinde ah eder çünkü

neyde sesten başka bir şey bulunmaz (G265/7). Sevgilinin aşk meclisinde felek âşıklara öfke ile zehir verse ya da lütf ile bal verse onlar için birdir (R22).

Aşk Şarabı, Meyhanesi ve Kadehi

Zühre, sevgilinin aşk meyhanesinde zevk kadehi ile sarhoş olmadan felek meclisinde eğlence kanununu hazırlamaz (G29/3). Aşk, acayip bir şaraptır ki içen sarhoş olur (G82/4). Şair, aşk kadehinin sarhoşudur (G100/6). Ferhat ve Mecnun aşk kadehinin sarhoşu olup yatmışlardır; şair onlar yattıkça sohbet bekler (G114/8). Âşığın sevgilinin aşk şarabı ile sarhoş olduğu başkalarından gizli kalmaz (G125/5). Halk, sevgilinin aşk şarabının sarhoşu olup meyhaneden geçer; sevgili öyle bir melektir ki şeytanın evini harap eder (G159/3). Âşık, sevgilinin aşk kadehinden sarhoş olmadan sevgiliden ayrılmış ve ayrılık derdine düşmüştür (MSMT7/7).

Aşk Ülkesi, Diyarı, Şehri ve Ovası

Aşk ülkesinde şair Mecnun'a varis olduğundan nerede bir gam varsa onda toplanır (G46/5). Aşk diyarındaki fakr pazarında malın değeri kişinin kendini yok etmesinin sebepleri ile olur (G51/5). Aşk çölünde şair gibi bir avare olmadığı için felek bütün gamını onun başına yığar (G57/3). Gönül kuşu aşk ovasında gafil gezmemelidir çünkü bu sahranın yollarında çok avcısı vardır (G88/6). Âşığın gözyaşı tahtırevanı ahının kıvılcımı da altın tacıdır; bu hâliyle onun aşk devletinde nasıl bir sultanlığı olduğu görülmelidir (G94/2). Şair; sevgiliye, âşıklara zulmetme der; sevgili siyaset olmayınca aşk ülkesinde düzen olmaz diye cevap verir (G108/5). Âşıkların gece efganları boşuna değildir; onlar aşk ülkesi içinde istikamet kalesini beklerler (G114/7). Felek henüz dönmeye başlamadan önce şairin başı aşk vadisinde sevdayla dönmüştür (G119/3). Âşık, aşk mahallesinin dilencisidir bu yüzden mala mülke kıymet vermez, çünkü bu mahallede mal ve mülkün kıymeti yoktur (G194/3). Âşığın aşk ovasında mamur görünen gönlü ayrılık diyarında sitem selinden harap olur (G197/2). Aşk ülkesi kâfiristandır; şair, âşık olup dinini yağmaya verdiğinden bu durum anlaşılmıştır (G207/2). Şair, sahrada dolaşırken Ferhat'ın tasviri ona aşk şehrinde ikamet etme âdetini öğretmiştir (G286/4).

Aşk Pazarı, Aşk Metaı ve Aşk İncisi

Şair, aşk pazarı içinde mihnet taşlığıdır (G89/5). O, aşk pazarın içinde mihnet ölçen terazidir (G175/2). Gam, aşk pazarında âşığın ömür nakdini çalar (G222/4).

Şair, aşkın kıymetini arttırmak için diyarından çıkmıştır çünkü bir yerde müşterisi olmayan hüner zayi olur (K28/10). Âşığın gönlünde aşk incisinin hazinesi gizlidir (G179/5).

Aşk Binası

Tevfik mimarı, Şirin'in suretinin ölümsüzlüğü için Bisütun dağını Ferhat'ın aşk binasının temeli kılmıştır (G290/6).

Aşk Denizi

Gönül, aşk denizine düştüğü için can lezzetini unutmalıdır (G41/1). Şair, gözyaşı ile aşk denizinde mutludur (G107/5). Ferhat, şairin çevresindeki aşk denizinin coşkunluğunu görünce canını kurtarmak için kaçıp dağa çıkmıştır (G216/1). Gözyaşı, aşk denizinin incisidir; Allah'ın lütfu o inciye müşteridir (G251/7). Aşk denizinin sahili yokluktur (G279/4).

Aşk Dini

Âşığın dini aşktır. Bunun dışındaki dinler ve uygulamalar onun için belirleyici değildir. İslam'ın bazı sembollerini de bu bağlamda ele alan şair, namaza yönelmeyi aşkı terk etmek olarak görür (G18/7). Yüz peygamber toplanıp bin mucize gösterse de sevgilinin aşkını görmeden âşıkları imana gelmez (G43/4). Aşk ehli, henüz melekler Hz. Adem'e secde etmeden sevgilinin kaşlarını secdegah edinmişlerdir (G109/3). Şair, meyhane ziyaretçisidir meyhaneciye secde etmek onun ibadetidir; aşk piridir, can nakdi adağı, tevekkül niyetidir (G203/1).

Aşk ve Günah

Şairin aklıyla baktığı beyitlerde ve zâhitlerin düşüncelerinin yansıtıldığı yerlerde aşk bir günah gibi değerlendirilir (MKT15/2). Ancak divanın genelinde aşksızlık hata ve kabahattir. Melekler sevgiliyi gördükten sonra aşkı günah yazmaz olurlar bu yüzden sevgiliye çok sevap yazılır (G11/2). Şairin aşk dışında yaptığı her amel hatadır (G30/7).

Aşk ve Hava/Heva

Felek, bir an bile yanan bedeni aşktan uzaklaştırmaz; mumu havadan korumayan fanus ne işe yarar (G110/4). Âşığın sinesi ney gibi aşk havası ile dolar; dem vurdukça çıkan nefes ah ve figandır (G121/4). Âşık, bir su kabarcığı, aşk da onun gömleğini dolduran havadır (G182/5). Aşk havasının etkisi ile âşığın bedeninin doğal düzeni bozulur; sâkî âşığın mizacı yoldan çıkmadan şarap yetiştirmelidir

(G211/6). Şair, aşkın taşkınlığını görüp yokluk ülkesini gözetmeli ve bir köşeye çekilmelidir çünkü havanın itidali kalmamıştır (G270/9). Yelkeni aşk havası ile dolu olan kişi denizde yürüse de eteği ıslanmaz (G275/10). Âşık, musikar gibi aşk havası ile doludur bu yüzden her kemiğinden bin figan çıkar (MSMT6/2).

Aşk Yolu

Aşk yolu, tehlikelidir. Âşık sonu ölüm olsa bile bu yoldan dönmeyi düşünmez (G288/4). Âşık, sevgilinin aşk yolunda sevgili tarafından güzel bir şekilde kabul edilmeyi ve vefanın devamını ister (K1/92). Sevgilinin aşk yolunda âşığın gözyaşı sürekli kabarcıklar gösterir; askerin yola çıktığında çadırlar dikmesi âdettir (K13/3). Sevgilinin aşkının yolunda bela gördükçe âşığın boyu bükülür (G52/1). Aşk yoluna, dikkatsiz ayak basılmamalıdır çünkü aşk tehlikeli bir yolculuktur (G81/7). Âşık, sevgilinin aşkının yolunda sevda hücumundan sıkıntılanmaz çünkü saltanat yolunu tutan kavgaya hazır olmalıdır (G86/4). Sevgilinin aşk yolunda gönül başkalarına rağbet etmemelidir (G151/5). Sevgilinin aşkı yolunda ilk konak yokluk sınırıdır (G170/1). Şair, aşk yolunda birçokları ile durup otursa da tecerrüt yolculuğunda gölgesinden başka yoldaş bulamaz (G178/5). Şair, sevgilinin aşk yolunu tutarak gam ve derdi defeder (G180/5). Âşık, sevgilinin aşkı yolunda ciğerini kan eder; kan döktüğünü öğrenen sevgili ona her zaman siyaset kılıcı çeker (G198/6). Sevgilinin aşkının yolunda âşığın gözyaşı girdabına bir menzil yoktur; yolunu kaybettiği için başı dönmüş olarak gezer (G215/3). Gözyaşı seli aşk yolunda âşığın yolu üzerindeki çöpleri ve dikenleri temizler (G223/4). Şairin sevgilinin aşkının yolunda fena bulmaktan başka amacı yoktur (G265/1, G268/6). Kanlı gözyaşı sevgilinin aşkı yolunda şairin eteğini tutar, bu tehlikeli yerde o yoldaşını bırakıp gidemez (G278/3). Şair, güzellerin aşkı yolunda harcanmayan bir hayatı boşa geçmiş sayar (R8).

Aşk Ateşi

Aşk ateşi âşığı yakar (G162/5). Âşıklar, aşk ateşi ile sevgiliye bağırlarından kebap yaparlar (G16/2). Ney, aşk ateşine dayanamadığı halde inlemektedir ki bu durum baş ağrısına sebep olur (G44/4). Aşk ateşine yanan cehennem ateşinden güvendedir; bir defa yananı tekrar yakmak mümkün değildir (G66/1). Taş kalplilerin gönlüne sevgilinin aşkının gamı düşmüştür; sevgilinin aşkı taşlar içinde gizli olan bir ateştir (G102/6). Pervane gibi aşk ateşine yanan şairin külünü mumlar gözlerine

sürme yaparlar. Âşığın değeri aşk ateşiyle yanmasından dolayı artar (G185/2). Aşk ateşi gözyaşı ile sönmez, çünkü bu ateş düştüğü yerde kuru ile yaşı ayırmaz (G221/3). Âşığın başındaki her kıl aşk ateşinden çıkan bir dumandır; âşığın bela meclisinde dönen başı bu hâliyle buhurdana benzer (G249/6). Vamık ve Mecnun şairin aşk ateşinin kıvılcımlarını dağılması sonucunda var olmuşlardır (G279/5).

Aşk Tuzağı

Gönül kuşu, kolu kanadı melamet taşı ile kırılmadan önce aşkın tuzak yerinden bir kenara çekilmelidir (G149/6). Şair, sevgilinin aşk tuzağının esiri olduğundan beri ondan vefa görmez (MSMT11/2).

Aşk Kılıcı

Âşığın bedenindeki yarıklar sevgilinin aşk kılıcındandır; bu yaralar delilik bahçesinin gülleridir (G93/4). Âşığın göğsündeki yaraları aşk kılıcı açmamıştır; onlar sevgilinin sevgisinin girmesi için pencerelerdir (G96/4).

3.3.6.2.2.3. Ayrılık

Sevgiliye kavuşmak bahar, bahçe, cennet gibi çağrışımı olumlu kelimelerle birlikte kullanılırken ayrılık teşviş, yanmak, hastalık, karanlık, dağ, gece gibi acı, keder ve olumsuzluk bildiren kelimelerle anılır (K39/28, K41/7, G10/4, G24/1). Âşığı zincirle çekseler gül bahçesine gitmez çünkü dimağı sevgilinin saçından ayrıldığı için karmakarışıktır (G142/5).

Kavuşma hayat, ayrılık ölümdür (G37/1). Âşık, sevgiliden ayrı olduğu halde yaşayabilene şaşar (G90/6).

Kıyamet, Mahşer, Cehennem ve Ayrılık

Sevgiliye kavuşmak cennet iken; ayrılık cehennem, kıyamet ve mahşer günüdür. Gamı, belası ve yaşattığı acı bakımından ayrılık hepsinden ileridedir. Sevgiliden ayrılık âşık için hesap günü gibidir; akşamdan sabaha kadar yıldızları sayar (G27/5). Cehennem ateşini inkâr eden kâfir sevgiliden ayrılığın ateşini görünce imana gelir (G50/5). Sevgiliden ayrılmanın ateşi cehennem ateşi kadar elimdir (G64/2). Kıyametten habersiz olan kişi, âşığın ayrılık gününde gözyaşı seli akıtmasını anlamaz (G92/5). Âşığa acıyıp onu haşir günü yakmamalıdırlar çünkü o bu dünyada ayrılık gamının esiri olmuştur (G128/3). Ayrılık yarasının ateşini cehenneme benzetmek doğru değildir, kâfir bile ayrılık yarasının esiri olmamalıdır (G153/6). Sevgili zalim de olsa onun cehennemden korkusu yoktur çünkü kendi

ayrılığını tatmayacaktır (G155/6). Sevgilinin ayrılık akşamına kıyamet günü diyen kıyamet gününde halk arasında utanır (G170/3). Âşığın ayrılık günü çıplak bedeni ile hâli kıyametin ispatı gibidir (G177/5). Ayrılık akşamını kıyamet sabahından ayırt eden gafilin kıyamette hesabı yoktur (G211/4). Mahşer günü ile ayrılık gününün bir farkı vardır; mahşer günü bedene can döndürürken ayrılık canı bedenden ayırır (G212/1). Şair, ayrılık gecesini görünce cehennem elemini anlar; ayrılık akşamı kıyamet günüdür (G285/7).

Ayrılık Canı Bedenden Ayırır

Ayrılık, âşığın canını bedeninden ayıran bir durumdur (G53/7, G241/5, G285/1). Âşık, canını sevgiliye teslim etmek ister. Onun yanında, mahallesinde can vermeyi tercih eder (G289/5). Ancak ayrılığın ızdırabı çoğu zaman âşıkların sevgiliye duydukları özlemle can vermelerine neden olur (G155/7, G274/4). Âşığın can kuşu sevinmelidir çünkü ayrılık günüdür ve âşık can kuşunu beden kafesinden salacaktır (G193/2).

Ayrılık ve Karanlık

Kavuşma aydınlık, gündüz ve sabah iken; ayrılık karanlık, gece ve akşamdır (G157/6). Sevgilinin âşıktan sabah ayrılması onun için sabahı akşam yapar (G53/4). Ayrılık akşamında gam şairin canına kasteder (G53/7). Âşık, kavuşma gündüzünde bedenini mum gibi yakmaktadır; aslında bu hazırlık ayrılık akşamı içindir (G79/4). Şair; şevkten, bedenini kavuşma gününde yakmıştır; ancak bu mum ona ayrılık gecesinde gereklidir (G139/7). Âşık, ayrılık akşamında ah eder (G119/5). Ayrılık yıldırımı, âşığın bedenine ateşler vurduğu andan itibaren onun günleri duman gibi kararır (G164/5). Âşığın canının ipi geceler boyunca ayrılık ile yanar (G196/1). Âşığın gözbebeği ayrılık karanlığında muma bakmaz sevgilinin parlak yüzünün kıvılcımını ister (G230/6). Âşığın ahı, ayrılık gecesini kavuşma sabahına değiştirmek için gece gündüz feleğin eteğini tutar (G281/1).

Ayrılık ve Acı

Ayrılık, âşık/şair için önemli acı ve ızdırap sebeplerinden biridir (MSMT1/I/6, MSMT7/1, MSMT7/6). Sevgiliden ayrılmak âşık için zordur (MSMT1/IV/5). Âşık, sevgiliden ayrılmaktan korkar (G253/8). Ayrılık âşık için hem maddi hem de manevi acılara sebep olur. Onun canı, gönlü, bedeni ayrılık ızdırabını çeker (K34/26, G238/3, G241/4). Âşığın gönlü ayrılık kılıcı ile parça parça olur

(G54/5). Ayrılık, âşığın gönül yakan yaralarının artmasına sebep olur (G65/4). Âşık ayrılık gamı ile sabaha kadar mum gibi yanar (G100/5). Âşık, sevgiliden ayrı çok şarap içmesine rağmen şarap ayrılık gamına çare olmamış ve âşığa kan olmuştur (G128/4). Sevgilinin dudağından ayrılmak âşığın ciğerini kan eder, sarı yüzünü kanlı gözyaşı ile gül renkli yapar (G148/1). Ayrılık yarası ile yanmaktansa ciğerin kan olması daha iyidir (G154/1). Âşığın ayrılık yarası ile yanan gönlünü lale bahçesi bile ferahlatmaz (G186/8). Sevgiliden ayrı âşığın kanı gül gül dökülür (G188/4). Bir zamanlar sevgili ile bir arada olunduğunu hatırlamak da âşığın ayrılık mihnetini hafifletmez (G192/7). Âşığın aşk ovasında abad görünen gönlü ayrılık diyarında sitem seli ile harap olur (G197/2). Sebat ve sabırda çelik gibi görünen gönül, ayrılık ateşi ile mum gibi erir (G197/4). Sevgilinin boyundan ayrı bahçeye giden âşık gözyaşı seli ile binlerce serviyi yürütür (G198/1). Ayrılık günleri âşığın gözyaşının şiddetini arttırır (G213/3). Ayrılık gecesinde âşığın gözyaşları kan değil ayrılık ateşinin kıvılcımlarıdır (G228/1). Âşık, sevgilinin kaşının ayrılığında ok gibi incelir (G229/6). Şair, sevgiliden ayrı düştüğü için sabretmeye yer yoktur; sahraya düşüp efgan etmelidir (G229/7). Hem sevgiliye kavuşmak hem de ondan ayrılmak âşığın canına ateş vurur (G241/3). Şair, ayrılık ateşine kendisi gibi yanan birini bulamadığı için derdini açıklayamaz (G245/7). Ayrılık gecesinde âşığın canı yanar, gözü kan döker; inlemeleri halkı uyandırır fakat kara bahtı uyanmaz (G256/4). Ayrılık günü gönül sevgilinin gözünün fikri ile yaralar yakar (G262/4). Âşık, ayrılık gününde sevgiliden başkasını görmemek için gözyaşının yüzüne perde çekmesini ister (G265/3). Ayrılıkta âşığın gözü uyku yüzü görmez, gönlü eğlenmez, bedenindeki tüyler birer diken olup tenine batar (MSMT5/5). Âşık, dertli bir şekilde inleyerek ayrılığın gamhanesine düşer, hasret tırnağıyla yakasını yırtar, ayrılık kılıcı ile günde yüz kez helak olur (MSMT7/4). Sevgilinin ayrılığında âşığın feryat ve figanı gam meclisinin ney ve def sesidir (R52/).

Ayrılık Hastalığı

Ayrılık derdi âşığı hasta eder (G206/9), bu hastalığın devası kavuşmadır (G100/1, R14, R29). Âşık, ayrılık elemi ile hasta iken başkaları kavuşma merhemi ile dertlerine deva bulur (G119/7). Âşık, ayrılık elemi ile can verecek hale gelir ve sevgiliden bir derman ister (G155/4, G206/9). Ancak sevgili bunun için gönüllü

olmadığından ayrılık dermansız bir derttir (MSMT7/7). Âşığın ayrılık hastası olan bedeni sağlık için sabah rüzgârından sevgilinin haberini ister (G230/5).

Kavuşma Arzusu ve Müjdesi

Kavuşma müjdesi ve vaadi âşığın hasretini arttırdığı için ayrılık ateşinin de büyümesine neden olur (K39/31). Gönül, ayrılığa dayanamayıp sevgiliyi istemektedir ancak bu durumun onun başına bir bela getirme ihtimali vardır (G19/5).

Kavuşmada Ayrılık Sıkıntısı Vardır

Kavuşma zevkinin içinde ayrılık sıkıntısı vardır (G112/4). Güzellerin vaslına heves eden vaslın içinde hicran olduğunu bilmediğinden heves eder (G207/7). Kavuşma zevki ayrılık ihtimalinin karmaşasına değmez bunun için şair, içinde ayrılık ihtimali bulunan vuslatı istemez (G194/5). Sevgili âşığı mum gibi meclisine mahrem eder; onun varı bu gece ayrılık ateşine yanacaktır (G241/2). Âşık, ayrılığın geleceğini hesaplayarak kavuşma günlerinde gönül kanı dökmemelidir (G273/4).

Âşık Ayrılığa Alışır

Âşığın ayrılık hâli o kadar uzun süre devam eder ki âşık artık bu duruma alışır (G56/4). Kavuşma gelip geçici bir durumken ayrılık onun sürekli hâli gibidir. Âşık sonu gelmez ayrılığa her şeyini feda eder (G73/5). Âşık, sevgilinin ayrılık ateşine o kadar alışmıştır ki onu görmediğinde ayrılık onu yakar (G257/2). Gül yüzlüler âşığın ayrılık mihneti ile rahatlamış gönlüne kavuşma vaadiyle acı vermemelidir (G271/3). Gönül vuslat yâdıyla ah ateşini söndürmemeli; âşığın karanlık kulübesinden ayrılık gamının tiksinmesini önlemelidir (G273/6). Kavuşmada başkalarının kınamalarının cefası, âşığı ayrılıkta hayale kani eder (R46).

Ayrılık Tercih Edilir

Şair, vuslat karşısında ayrılığın daha değerli bir hal olduğunu da vurgular. Ayrılık, gerçek âşıkların tahammül edecekleri ve acının yoğunlaştığı bir haldir. Bu sebeple âşık ayrılık belasını istemelidir; yoksa sevgiliden sevgi ve merhamet uman çoktur (G138/4). Şaire göre aşkın zevki ayrılık gamı ile artar, şairin kavuşmaya yönelmesi kendine göre bir hatadır (G126/5). Şair, sevgilinin ayrılığında gamlı olduğu ve gamdan mutlu olduğu günleri güzel ve mutlu olduğu günler olarak hatırlar (G192/6). Âşık, ayrılık akşamının mumudur bu yüzden kavuşma sabahını istemez; o yanmakta bir hal bulduğu için başka hâli arzulamaz (G194/1). Şair, kavuşma zevkini

ayrılık mihneti ile değiştirmiştir (G199/2). Onda artık kavuşma zevkini istemekten eser bulunmaz.

Sevgili ve Ayrılık

Âşık, sevgiliye kavuşmak için arzu ile çaba harcarken sevgili bu hususta onun işini kolaylaştırmaz. Âşığın bu arzusunu görmezden gelir, onu hor görür, kendine kavuşmaya layık görmez veya aşkını yetersiz bulur. Sevgili bu yaklaşımları ile âşığın ayrılığının devamına neden olmuş olur. Aşk ehlini ayrılık ateşinde kebap eder (G18/5). Sevgili ayrılıktan dolayı âşığın bedeninde oluşan yaralara rahmet etmez (G32/3). Âşığın ayrılık acısı ile, ayrılık günü yandığından sevgilinin haberi olmaz (G33/5).

Sevgilinin Okları, Kılıçları ve Ayrılık

Ayrılık zamanında sevgiliden gelen her şey âşığın acılarının, şevkinin teskin bulmasına yardım eder. Âşık sevgilinin oklarının, kılıcının ayrılık zamanında yanında olmasını, kendisine ulaşmasını bu sebeple arzu eder (K3/10, G216/7). Âşık, sevgiliden gelen temrenleri bağrına basar böylece ayrılığa dayanabilmek için kendine demirden bir gönül yapar (G173/1). Gönül ateşi, kavuşma gününde sevgilinin oklarını yakmamalıdır; onlar ayrılık gecesinde âşığın mumudur (G228/5).

Felek ve Ayrılık

Felek, âşığın ayrılık belasını çekmesinin önemli nedenlerindendir. Felek, âşığı sevgiliden ayırır, onun sevgiliye kavuşmasının önüne engeller çıkarır (K39/1). Âşığı ayrılık gamına salar (G253/9).

Rakip ve Ayrılık

Rakip, âşığın sevgiliye kavuşmasını istemez ve engel olmaya çalışır. Rakip, âşığın ayrılıktaki zevkinin kavuşmaya oranla daha fazla olduğunu bilse âşığın sevgiliye kavuşmasını engellemez (G34/3).

Sevgili âşıktan ayrı iken veya ondan ayrılıp başkaları ile buluştuğunda âşık, dertten derde düşer, kıskançlık onun bağrını parçalar (K8/17). Ayrılık acısının üstüne kıskançlık ve mahrumiyet sancıları eklenir. Sevgiliyi başkaları ile görmektense ayrılık derdinin esiri olmak daha iyidir (G154/2).

Ayrılık İmtihandır

Ayrılık, âşığın sınavlarından biridir. Ayrılığa tahammül eden, onun acılarını çeken ve sevgiliden ümidini kesmeyen âşığın ona kavuşma ihtimali vardır (K11/I/2).

Sevgilinin ayrılığına tahammül eden ona kavuşabilir (G37/2). Ayrılık belasını çekmeyen kavuşmanın kıymetini bilmez; ayrılık birçok belirsiz işi âşık için aydınlatır (G10/4). Ayrılık gamının esiri olmayan sevgiliye kavuşma zevkini tadamaz (R30).

Diğer Kullanımlar

Lafız da âşık gibi sevgiliden ayrılmak istemediği için sevgili geç konuşur (G136/4).

3.3.6.2.2.4. Bela

Bela, kişinin derecesini yükselten bir imtihandır. Allah'ın imtihan göğünden şerefli kişilere inen bela, yakınlaşma şerefine vesile olur (K1/70).

Bela, herkese nasip olmayacak bir makamdır. Bu yüzden her istek sahibinden bela ülkesinin havası gelmez. Ancak Allah'ın yardımına ulaşan kişi o makama erişebilir (K2/2).

Sevgili ve Bela

Aşk (G103/2, G209/3, G259/1), sevgili (G204/4), sevgilinin boyu (G81/1, G283/5), yüzü, kaşı (G248/4), saçı (MSMT3/4), bakışı, cilvesi (G209/5), gözü âşık için beladır (G283/6). Aşk ehli bela çeker (G105/5). Sevgilinin aşkının yolunda bir bela görünce âşığın boynu bükülür; bir tanıdık gördüğünde yol ehlinin tevazu göstermesi âdettir (G52/1). Âşığın gönlü sevgilinin yüzüne aynadar olduğundan beri sevgilinin yüzünün yansımasından bin bela oku saplanır (K30/5). Sevgilinin gözü bir bela, âşığın üzgün gönlü bir afettir (G13/5). Sitemkar bir sevgili her zaman âşığın baktığı yerdedir bu yüzden nerede olursa olsun Allah'tan ona bir bela kaderdir (G23/1). Sevgilinin bir melek olduğunu düşünenler, gördüklerinde âşığa gökten inmiş bir bela olduğunu söylerler (G77/5). Sevgili âşığa genellikle acı sözler söyler, onu incitir, üzer; bu yüzden sevgilinin konuşması âşık için bela olur (G83/2). Sevgilinin saçından düğümler açıldıkça âşığın bela ve mihneti artar (G101/1). Âşığın bedeninde olanlar ya sevgilinin okunun temrenleridir ya da sevgilinin aşkı can bahçesine bela çeşmesinden sular akıtmıştır (G129/6). Şair, sevgilinin boyunu ister çünkü ondan bela elde eder (G194/6). Sevgilinin saçına dolaştığı için bela okları âşığın gönlüne sürekli saplanır (G237/3).

Ayrılık ve Bela

Sevgiliden ayrılmak âşığın belaya düşmesine neden olur (G192/1, MSMT1/I/6). Ayrılık belası çekilmeden kavuşmanın kıymeti bilinmez (G10/4). Gönül, ayrılığa dayanamayıp sevgiliyi istiyor ancak ondan kendisine bir bela geleceğini hesaplamıyor (G19/5). Gerçek âşık, ayrılık belasını ister; yoksa ondan sevgi ve ilgi isteyen çoktur (G138/4). Sevgilinin vaslından ayrı âşığın kanı gül gül dökülür; o bela fidanıdır bu mevsim de baharıdır (G188/4). Âşığın sevgiliden ayrı bela meclisinde içtiği şarap kanlı yaş olup gözlerinden çıkar (G223/3).

Felek, Hadiseler ve Bela

Felek; ülkelere, insanlara, âşıklara bela yağdırır (K10/18). Keman boylu felek, şairi sürekli dert ve bela okuna kalkan eder (K25/43). Felek, şairin sabrını alıp ona yüz bin bela verir; bir mal az olunca ona çok bedel verilir (G103/1).

Olayların bela taşı ile âşığın başı taşlığa döner (K18/25).

Kınama ve Bela

Başkalarının kınamaları şair için beladır (K33/54-55). Sevgilinin aşkının yolunda âşığı gözyaşı ve ah rezil eder; bir yolda yoldaşın gammaz olması bir beladır (G264/7). Şehirlerde insanlara rezil olmak bir beladır; Ferhat ve Mecnun dağı ve çölü mesken edinerek bu beladan kurtulmuşlardır (G280/4).

Şair Belayı Arzulanır

Bela, kişinin sadakatinin, aşktaki derecesinin göstergesi olduğu için; sevgilinin âşığa ilgisini yansıttığından şair, belayı ister. Şair, sevgilinin oklarını belasını çektiği için gönülde saklar; aksi durumda meyvesiz ağacı su verip beslemeyecektir (G107/3). Felek, belanın içinde rahat olduğunu açıklamak için diken içinde gül yetiştirir (G117/6). Şairin sevgilinin mahallesinde beladan başka kazancı yoktur (G265/1). O, kendi vücudunu bela oklarına hedef yapmalıdır (MSMT3/9). Şair, belalar çekse de inandığı, bağlandığı yoldan dönmez (K6/39).

Âşık Beladan Ayrılamaz

Şair, beladan ayrılamaz, bela her an onunla beraberdir (MSMT3/1). Bela, bu bakımdan bedenin, canın ilerisinde âşığın benliğine yerleşir. Can, dert ve belaya konuktur, kalıcı olan can ve beden değil dert ve beladır (G228/4). Şair, kırmızı gözyaşı, parçalanmış bağrı ile bir bela dağıdır ki içi dışı lale ve la'l ile doludur (G175/3). Şair, bela odasının mumudur; diri olduğu sürece ondan gönül yangını ve

gözyaşı eksik olmaz (G196/2). Şair, o kadar yalnızdır ki çevresinde bela girdabından başka kimse yoktur (G265/4).

Bela Oku

Şair, bedeninde bela okunun yarası ile mutludur (K15/33). Sevgili âşığın kan dolu gönlüne bela oklarını yağdırmamalı, dolu olan bu şişenin kırılmasından çekinmelidir (G91/5). Âşığa gelen bela oklarının sebebi sevgilinin ya kaşıdır ya da gözü (G278/7). Sevgiliden âşığa sürekli bela oku gelir (G279/6).

Bela Zindanı

Can sevgilinin oklarının sesinden mutlu olur çünkü bu oklar canın bela zindanından çıkmasına izin verir (G237/5). Şairin gönlü bedende bela zindanının tutsağıdır (MSMT12/1).

Bela Bağı ve Tuzağı

Bela, insanın ayağını bağlayan, onu esir eden bir tuzaktır. Şair, bela tutsağıdır (K6/11, K6/47). Bu tuzaktan kurtulmak ister (G2/7). Sonu gelmez arzu, bela tuzağıdır; âşık sevgilinin dağınık saçlarından vazgeçemez (G138/5). Âşık, bela bağından mihnet tuzağından kurtulamaz (MSMT1/I/4).

Bela ile İlgili Telmih Unsurları

Hz. Yakup, Ferhat, Mecnun bela çekmekle ünlü telmih unsurlarındandır (K41/11, G89/5). Şair, bela çekmek konusunda kendisini bu isimlerle ya aynı seviyede görür ya da kendisini onlardan üstün bulur (G221/2). Mecnun bela şehrinde şöhret olmak bakımından şair kadar olamaz (G92/3). Ferhat ve Mecnun rahat içindeyken sadece şair bela çekmektedir (G234/3).

Diğer Kullanımlar

Taht ayağa bağ, taç başa beladır bu yüzden bunlar için çaba harcamamak gerekir (G51/3). Her kayıt belanın ta kendisidir; gül dalından da olsa kafes bülbüle sıkıntı verir (G121/5).

Memduhun fethettiği ülke bela fitnesinden kurtulur (K8/49). Onun ayak bastığı yerden bela gider (K40/17).

Rindler için Ramazan ayında kadeh güneşinin doğmaması büyük bir beladır (G231/6).

Gönül, âşığı gamdan kurtarmaz; o takan kişiyi beladan saklamayan bir muska gibidir (G110/2).

Âşığın başındaki her kıl aşk ateşinden bir dumandır; âşığın dönen başı bela meclisinde buhurdana benzer (G249/6).

Sevgilinin yüzünün etrafındaki ayva tüyleri aşk ehli için gam meclisinde kan ile dolmuş bela kadehidir (G284/4).

Bela kapısı, âşığın bedenine saplanmış olan temrenler ile açılır (G54/6).

3.3.6.2.2.5. Cevr/Cefa/Mihnet

Sevgili ve Cefa

Âşığın çektiği cefa ve cevirlerin asıl faili sevgilidir ve aşktır (G106/7, G188/2, G254/3, G288/6, G290/7, MSMT8/3, MKT15/1, R71). Sevgili âşığa sürekli cevreden âşık da bu cevre katlanmak zorunda kalandır (G24/2, MSMT11/5-6).

Sevgilinin âşığa cevretmesinin farklı sebepleri vardır. Başkalarının yönlendirmesi (G14/2), düşmanın sözleri (G112/7), sevgilinin gözleri (G100/4), beli (G229/2) âşığın cevir çekmesine sebep olur.

Âşığın bağrı kan olmasına rağmen sevgili bir iyilik yapıp cevir ve cefasını terk etmez (G118/4). Korkup kimse sevgiliye gönül vermesin diye şair, kimi görse sevgilinin zulüm ve cevrinden ona şikâyette bulunur (G193/3). Âşık, başkalarının yaptıkları zulümlerden incinmez çünkü sevgilinin cevri için gönlünü zulme alıştırır (G193/5). Sevgili ah ateşinden sakınmalı ve âşıklara cevrini azaltmalıdır (G244/1).

Sevgilinin gamzesi herkesin kanını döktüğü için sevgilinin cevrini çekecek bir kimse kalmamıştır (G267/6). Sevgili, âşığa sürekli cefa kılıcı, cevir hançeri çeker (G282/7). Âşık, sevgiliye kavuşmayı ümit ederek cevir ve cefasını çeker (MSMT7/6). Sevgili cevri ile âşığı zühd yoluna yönlendirir, onun cevrinin sevap kazanması doğaldır çünkü iyiliği emredip kötülüğü men eder (MKT15/3-4). Vefasız sevgilinin cefa etmesi onun âdetidir; ona vefasız olma demek onun için cefa olur (G19/1). Ay yüzlüler bir müptela gördüklerinde bin cefa kılarlar. Onların cefasından korunmak için zayıflık şairi gizlemelidir (G52/7).

Şair, Allah'a dua ederek güzellere cefa etme gücü vermemesini çünkü cefa çekmekte aşk ehline takat vermediğini ifade eder (G165/6). Âşık, canından usanmasına rağmen sevgili cefadan usanmaz (G256/1). Şairin mihnet fidanı, sevgilinin/memduhun sevgisinde, gözyaşı ve gönül yarasından yaprak ve meyve ortaya çıkarır (K39/30). Sevgili için gönül yüz mihnet çeker ama ondan sevgisini

kesmez (G18/1). Aşk mihneti kolaydır diye konuşmak doğru olmaz; aşk, Kaf Dağının altında büküldüğü bir yüktür (G144/1).

Sevgilinin saçından düğüm açıldıkça âşığın bela ve mihneti artar (G101/1).

Sevgili cevri bir yönetim aracı olarak kullanır. Şair, ona âşıklara cevretme der; sevgili cevir olmayınca aşk ülkesinde düzen olmaz diye karşılık verir (G108/5).

Sevgili başkalarına sürekli iyilik yaparken, onlara ilgi gösterirken şaire cevir ve cefa eder (G23/7).

Cefa Çekmek ve Rızaya Ulaşmak

Cefalara ve belalara katlanmak âşığın rızaya ulaşmasının yollarındandır. Şair, kendisine tavsiyede bulunur. Ahdine vefa etmesini, başından geçenleri anlatıp şikâyet etmeyi bırakmasını, vücudunu bela oklarının hedefi yapmasını, bütün cefalara sabır edip dua etmesini, böylece dost rızasını kazanacağını ve asıl kazancın dost rızası olduğunu belirtir (MSMT3/9).

Mihnet ve Sabır

Mihnete sabreden rahata ulaşır; Yusuf, saltanattan önce zindanda kalmıştır (K7/5). Kişinin mihneti ne kadar çok olursa olsun sabretmek gerekir; insanda mihnete karşı sabır nimete karşı kanaat olmalıdır (R27).

Şair Sevgilinin Cevrinden Şikâyetçi Değildir

Şair/âşık, sevgilinin aşkının mihnetine esirdir bu yüzden doktora yönelmez, şifayı zikretmez (K1/76). Şair, sevgilinin cevri var lütfu yok diye şikâyetçi olmaz; o sevgilinin aşkının zevkiyle sarhoş olduğu için onun yanında varla yok birdir (G60/2). Sevgiliden gelen her türlü cefa güzeldir (G212/7), bu yüzden âşık vefasızlık edip de sevgilinin cefalarından şikâyetçi olmaz (G259/7). Âşık sevgiliden gelen cevir ve cefaları ister (G271/2, MSMT1/V/4), onları ihsan ve lütuf olarak değerlendirir (G8/7, G14/2, G84/6, G115/4, G148/5). Sevgilinin cefa ve cevrine o kadar alışmıştır (G271/2) ki onlarsız ne yapacağını bilemez; Allah'tan cefasına ve cevrine bir son olmamasını ister (G24/5). Sevgilinin cevrini azaltması veya cefaların ortadan kalkması âşık için felaket olur (G36/2, G67/6). Sevgiliden gelen cevirler âşık için şeker ve bal gibi lezzetlidir (G64/1). Şair, sevgilinin cevirlerinden şikâyet etmez çünkü sevgilinin cevri âşığın sevgisini tazeler (G96/5). Sevgilinin cevri âşığın varlık aynasını parlatmasına rağmen ikbal sureti bu aynaya yansımaz (G103/5). Sevgilinin cevri âşığa sağlık veren bir ilaçtır. Âşık, sağlığını bilmez ve acı ilaçlardan çekinen

hasta gibi ondan kaçınır (G161/6). Güzellerin cevriyle aşkın lezzeti artar (G232/2). Sevgili, şaire cevir ve cefa yaparken şair, ona sevgi ve vefa gösterir (G261/1). Sevgilinin cevirlerine âşık şükretmelidir; çünkü cevir sevgilinin inayetidir (G288/7). Sevgilinin şaire cevrinin artması onun sevgiliye olan ilgisini arttırır (G290/4). Âşık, sevgilinin cevrinden incinmez, o cefa da vefa da kılsa âşığın canı ona fedadır (MSMT8/5). Sevgilinin âşıktan cefayı eksik etmemesi vefadan sayılır (G71/6). Sevgili, âşıklara cefalar ettikçe vefa görür, onun ihsanları zayi olmaz (G84/6). Sevgilinin amellerini yazan melek, âşığın rahatlığını görünce sevgilinin cefalarını iyilik olarak yazar (G126/3). Sevgili, âşıktan cefasını kesmeyeceği vaadi ile onu mutlu eder (G148/5). Âşık, cefaya alıştığı için sevgi ve vefanın ne olduğunu bilmez bu yüzden sevgilisinin sevgi ve vefadan habersiz olması onu korkutmaz (G162/4). Şairin vücudu ney gibi boğum boğum da olsa o ah etmez; sevgiden söz eden cefadan incinmez (G204/8). Cefa ehli, âşıkta vefadan başka bir şey göremez (G263/1).

Âşığın gözü sevgilinin yüzüne bakarken gönlü cevrini çeker; sevgilinin güzelliğinden faydalanan ile onun cevrini çeken farklıdır (G36/5). Can, âşığın gönlünden çıkmasına rağmen gam ve mihnet oradan çıkmaz (MSMT1/I/5).

Sevgilinin âşığa cevrettiğini görenler de ona cevretmeye başlarlar; padişâh sevgili olduğu için onu bu cevirlerden kurtaracak kimse de bulunmaz (G52/6).

Mihnet Sarayı

Âşığın gönlü mihnet sarayıdır; ateşli ahlar âşığın mihnet sarayını aydınlatır (G156/4). Âşık, gurbetin esiridir ve sevgiliden başka tanıdığı yoktur bu yüzden sevgilinin mihnet sarayından ayağını kesmemesini ister (G204/2).

Talep ve Mihnet

Her talep beraberinde mihnet getirir. Bir isteğe ulaşabilmek için insanın talep ettiğinin mihnetini çekmesi gerekir. Çok nadiren ve tanrıdan gelen bir yardımın sonucu olarak istekler mihnetsiz elde edilebilir (K11/VII/6). Talep edilen yere ulaşmak için geçilmesi gereken imtihan yolu mihnetle doludur (G209/7).

Cefa görmek istemeyen vefasız dünyada vefaya talip olmamalıdır (G234/7).

Mihnet ve Bahar

Sonbahar ve kış, mihnet ve sıkıntı çağrışımına sahipken ilkbahar neşe ve mutluluk mevsimidir. Gül bahçesi bu mevsimde güzelleşir ve mihnet köşesinde oturanlar, bahçeye çıkarlar ve sıkıntılarını dağıtırlar (K28/3).

Soğuk, sıcak, hadiseler gibi dış etkenler kişilerin cefa çekmesine sebep olur (K18/25). Cefa ehli, şairin bedenindeki elbiselerini alıp onu üşümüş, titrek ve zelil bir durumda bırakır (K18/26).

Hayret, âşığı duvar resmi yapmıştır bu yüzden başkaları bahçeye giderken o mihnet köşesini bekler (G114/5). Âşığın mihneti bülbülden fazladır, bülbül binlerce taze gül ile beraberken onun bağrında yaralar vardır (G142/3).

Ağyar ve Cefa

Halk, insanlar, ağyar, rakip, kıskançlar âşığın cefa çekmesinin sebeplerindendir (MSMT3/5). Şairden başka ağyarın derdini çeken bir gönül bulunmaz; sanki Allah ağyarı onun için yaratmıştır (K28/43). Vuslatta ağyarın kınamalarının cefası, âşığın ayrılıkta sevgilinin hayali ile yetinmesine neden olur (R46).

Ayrılık ve Mihnet

Bir zamanlar sevgili ile birlikte olunduğunun hatırlanması ayrılık mihnetine çare olmaz (G192/7). Âşık, sevgiliden ayrı olduğunda sürekli ayrılık mihneti çeker (MSMT1/I/6). Âşıkta sevgiliye kavuşma zevki bulunmaz; o bu zevki ayrılık mihneti ile değiştirmiştir (G199/2). Gül yüzlülerin kavuşma vaadi, âşığın ayrılık mihneti ile rahata kavuşmuş gönlünü muztarip eder (G271/3).

Memduh ve Mihnet

Memduha tabi olanlar üzüntü ve mihnet çekmezler; rehberi Hızır olan karanlıkları defedebilir (K31/23). Mihnet tozu ile kirlenmiş olan dünya aynası memduhun kılıcından bir cila ister (K31/26).

Mihnet, çaresizi kararsız kılarken, memduha/sevgiliye kavuşmanın zevki onun karar bulmasını sağlar (K35/25).

Felek, Devran, Dünya ve Mihnet

Felek, şaire sınırsız cevreden ve onun acı çekmesine sebep olan unsurlardandır (K17/29, K34/13, K35/24, G225/1, MSMT7/4, MSMT11/3). Ona, gam ve mihnet olarak neyi varsa verir (G16/10). Şairin hâli o kadar kötüdür ki feleğin cevrinden mutsuz olanlar onu görünce mutlu olur (G88/5). Zevk ehlinin içini açan bir yerken devir cevri gül bahçesini ve akarsuyu zindan ve zincir eder (G130/4). Neyin inlemeleri, defin sesi devir cevrindendir (G143/6). Feleğin dönüşünün cevri safa ehlinin hatırının aynasında pas oluşmasına neden olur

(G161/9). Devir cevrinden şairin bedeni ve canında rahatı; mihnet ve gam çekmeye de takati kalmaz (MSMT12/2). Feleğin cefasından vefa ehli sürekli feryat eder (K17/9). Feleğin okçusu, şairi hedef kılıp ona cefa oku yağdırırlar (G69/2). Şair, feleğe çektiği cefaların yeterli olduğunu, artık kendisini sevdiğine kavuşturması gerektiğini belirtir (G283/1). Felek, marifet ehlini mihnet ve gam perişanı yapar (MKT38/1).

Felekten ve devrandan ortaya çıkan mihnetler önemli değildir asıl dert mihneti açıklayacak bir gönül ehlinin olmamasıdır (K32/2).

Dünya, mihnetle doludur. Onun için dünyaya heves etmemek etmekten iyidir (R36).

Benzetme ve Mecazlar

Cevir ve cefa bir ateştir, âşık bunlarla tutuşmuştur (G205/3). Sonu gelmez cevirler şairi ateşlere yakar (MSMT12/4).

Âşığın ahı mihnet okudur (G178/2). Sevgili onun mihnet okundan sakınmalıdır.

Gözyaşı kabarcığına âşığın yüzünün aksi yansır; o, mihnet ülkesinin şâhıdır ki askerleri cihanı tutmuştur (G185/1).

Sevgili âşığı öldürmek için cefa kılıcını bir an önce çekmezse onun bu ihmali âşığı öldürecektir (G149/4). Sevgili âşığı öldürmek için cefa kılıcı çekmiş fakat birileri onu vazgeçirmiştir. Âşık, sevgilinin vazgeçmesinden dolayı üzülür (G206/6).

Âşığa mihnet tuzağından kurtuluş yoktur (MSMT1/I/4).

Cefa seli, şairin gönül ülkesini yıkar (MSMT12/3).

Mihnet; zevk (K34/14), dünya, gönül aynası üzerindeki tozdur.

Şair, elem ve mihnet sahra yolunun misafiri; padişâh gibi bir fakir; muhteşem bir dilencidir. Gözyaşı onun yürüyen tahtı, ah alemi, cefa ve cevir mülazım, bela ve dert maiyetidir (MSMT3/1).

Âşık, gam ve mihnet zindanından kurtulmuşken sevgilinin saçını ve çene çukurunu görüp yine oraya düşmüştür (G35/6).

Mihnet, insanların boyunu büken bir yüktür (G227/1, G294/2). Gözyaşı âşığın sinesinin yarığından girip beden evine dışarıdan mihnet ve gam yükü taşır (G95/7). Can, mihnet yükünden âşığın boyunu büküp bedenden çıkar (G129/3). Sevgilinin aşkının yükü şairi yere yıkar (G164/7).

Şair, aşk pazarında mihnet ölçen bir terazidir; gözü her an dolup bin taşa başı değer (G175/2). Şair, aşk pazarı içinde mihnet taşlığıdır (G89/5).

Varlık ülkesi baştanbaşa gam ve mihnet vadisidir; orada yokluk şehrinden başka huzur yeri yoktur (G263/4).

Hz. Zekeriya, divanda cefa çekmek bakımından zikredilen telmih unsurlarıdır (K22/6).

Divanda, cefanın insan dışındaki varlıklar için de söz konusu edildiğini görürüz. Kalem ressamdan (K24/3), gül çiğ tanesi taşından (K1/10) cefa çeker. Memduhun hükmü altında gül dikenden cefa görmez (K8/38).

Şairin Bağdat mihnetinin esiri görünen gönlü, Rum'un eğlence ülkesine gitmeye niyetlenir (G197/7). Şair, mihnet ülkesinin şâhı, dert ve gam da askerleridir (G205/7).

3.3.6.2.2.6. Delilik (Cünun/Şeyda)

Aşk, aklın izlediği yolun dışına çıkar. Tutarlı, mantıklı ve anlaşılabilir davranışlar âşıktan beklenmez. Âşık, delidir/çılgındır (K23/6), akıl yerine deliliğe uyar (G277/2, K1/64). Sevda, âşığı delilik zincirine çeker (G254/7). Sevgiliye âşık olunması âşığın deliliğinin ispatıdır çünkü akıl ehli güzelliğe bağlanmaz (G146/5). Bundan dolayı âşığın deli olması ve aklın dışında hareketlerde bulunması önemli özelliklerindendir (K33/54). Sevgilinin hilal kaşı delilik meşkinin başlığıdır (G209/5). Sevgilinin mest gözü delilik meclisinin sâkîsidir; gönlü uyanık olanlara gaflet şarabını içirir (G240/5).

Delilik/çılgınlık divanda gönül (K33/50, G249/7, MSMT1/IV/1, MSMT1/V/3), âşık (G218/1, G233/5), şair (G254/1, G256/7, G275/2), Mecnun (G224/5), Ferhat (G158/3), Behlül (K10/11) ve bülbüle (R32) nispet edilir.

Delilik Akıldan Üstündür

Şaire göre delilik aklın üzerinde bulunan bir makamdır. Delilik zincirinin gerdanlığı onun için büyük mutluluktur (G182/4). Şair, delilik sayesinde her türlü bağdan kurtulmuş ve özgür olmuştur; kemal ve fazlı terk etmek onun fazıl ve kemalinin rütbesini gösterir (G99/3). Aklın yürüyüşüne tabi olmak âşığı üzer ve delilik derdine derman ettiği için pişmanlık duyar (G195/7). Salah ehli selamet elbisesi ile süslense de şairin süsü dağınık saçları ile deliliktir (G291/4). Şair, delilik

elbisesini giyip fena ülkesini vatan tutar, tecrit ehli olduğu için kaftan ve gömlek istemez (MSMT5/1).

Melamet, Kınanma, Rüsvalık ve Delilik

Halk, âşığın çevresine onu izlemek için toplanır; delilik çölünün arsası onun için mahşer alanıdır (G21/7). Çocuklar, izlemek için şairin çevresine toplanırlar; o bu askerler ile delilik ülkesini tutmak ister (G272/7).

Âşığın akıl dışı hareketleri kınanmasına sebep olur. Başkalarının kınamalarından âşığı koruyan yine deliliktir. Delilik zinciri onun çevresini kuşatıp onun için demirden bir kale olur; âşık kınama taşlarından bu sayede güvendedir (G7/2). Şair, kınama cevherinin hazinesidir; delilik zinciri onun etrafında yatan ejderhadır (G213/7). Şairi kınayan kişi, delilik pazarının rüsvalarında şan şöhret bulunmadığının farkında değildir (G108/7). Başkalarının kınamalarından çekinen âşık sevgilinin mahallesine gitmekten korkar ancak bu kararından dönmek için delilikten yardım ister (G226/2).

Delilik ve Zincir

Deliler, kendilerine ve çevreye zarar vermemeleri için zincire vurulurlar. Divanda zincir ve delilik birlikte ele alınır (K10/11, G290/3). Âşık, boynu delilik zinciri ile bağlanmış bir delidir (K23/5).

Delilik ve Zikir

Deliliği defetmek için bazı büyülere, tılsımlara ve dualara başvurulur. Sevgilinin saçının düşüncesi âşığın delilik zincirini hareket ettirir; deliliği defetmek için sevgilinin dudağının zikri âşığın büyüsüdür (G87/1).

Delilik ile İlgili Telmih Unsurları

Delilik denince akla gelen ilk isim Mecnun'dur. Mecnun'un başındaki kuş yuvası değildir; delilik denizinin girdabı onun başına çerçöp toplamıştır (G224/5). Şair, kendini Mecnun'la kıyaslar ve delilik hususunda kendini ondan üstün görür. Delilik ilminin müderrisi şairdir; Mecnun, ondan istifade etmelidir (G248/6).

Diğer Kullanımlar

Âşığın bedeninde aşk kılıcından birçok yarık bulunur; bunlar delilik gül bahçesinin gülleridir (G93/4).

Şair, delilik girdabına battığı için döne döne devranın kahrını çeker (G159/7).

Deliler, kıyafetlerine özen göstermezler ve çoğu zaman çıplak olurlar. Şaire göre de delilik sahrasının avaresi çıplak olmalı, onun eteğini kayıt dikeni tutmamalıdır (G218/5).

3.3.6.2.2.7. Dert/Gam/Gussa

Divanın ana omurgasını aşkla beraber dert ve ızdırap oluşturur. Izdırap bildiren kelimeler veya beyitler oldukça fazladır. Gam ve dert askerleri sürekli âşığın/şairin gönlünü yağmalar (K33/52). Âşık/şair, dert diyarının perişanıdır (G87/2). Şair, mihnet ülkesinin şâhıdır, dert ve gam onun askerleridir (G205/7). O, dert şâhı olduğu için gam kimi öldürse kaçıp ona sığınır (G247/4). O, gam kervanının kafile başı, elem ve mihnet sahrasının yolunun misafiridir, dert ve bela onun maiyetidir (MSMT3/1). Şair, hayat sarf edip dert hasıl etmiştir (MSMT3/3). O, duvar ve kapılara gamını yazdığı için duvar ve kapılar onun gönül hâlinin şahididir (G183/7). Sevgili işve ve naz ile âşığın gamını giderir; böylece onu sihirle tanıdıklara ilgisiz kılar (G259/4). Şairin hâlini soranlar gamlanır bu yüzden o gamdan ölse bile kimse hâlini sormaz (G267/8). Cefa seli âşığın gönül ülkesini yıkar, gam hücumu bahtının hâlini perişan eder (MSMT12/3). Şairin fakr evi gam ve kederden boş olmaz; diken onun yatağı, kül yaygısıdır (MKT26/6). Şairin yakasını gece gündüz gussa tutar ancak o ümidini kaybetmek istemez (K1/86).

Bahar ve Gam

Bahar mutluluğun, sonbahar gam ve derdin mevsimidir (K26/13, G157/2). Bahar mevsimi dertlilerin gönüllerinin açılmasını, dertlerinin hafiflemesini, gamın defedilmesini sağlayabilir (K28/14, K39/1, K42/19). Gül bahçesinde her derde deva bulunabilir (G97/4). Güllerin açılması, bahçenin güzelliği gamı, elemi dağıtır (K28/15).

Gamın Mekanı

Sevgilinin gamı âşığın canında (G210/2), gönlünde (G154/1, MSMT1/I/5), sinesinde mekân tutar (G66/4). Gönül, gamın arkadaşı olduğu için gözbebeği onun kanını içmemelidir çünkü gam bunu onun yanına bırakmaz (G216/4). Âşığın gönlü gam viranesidir (G284/3). Şairin sinesinin gamhanesinde yüz gam konuk olur (MSMT1/I/3).

Gamın Etkileri

Gamın beden üzerinde bazı etkileri vardır. Kişinin boyu bükülür (K42/18), yüzü sararır, gözyaşı akar, bedeni zayıflar (G26/5, G243/5, R61), bağrında yaralar çıkar. Gam; âşığı tüketir, yıpratır (G233/6).

Dert Gizlidir

Âşığın/şairin dertleri gizlidir (K25/26, G60/3, G177/1, G177/3, G199/6, R73). Bu dertleri açıklayacak cesaret ve takat onda yoktur. Âşık, karşı taraftan herhangi bir ümidi olmadığından, sevgiliden veya memduhtan kötü bir karşılık alma ihtimalinden dolayı gamını açıklayamaz (K32/9). Âşık yanışı (G67/2), inleyişi (G210/7, R33), gözyaşı (G56/3, G183/1), ciğer kanı (G285/5) ile gönül derdini açık eder veya anlatır. Sabah rüzgârı, onun gizli dertlerini anlatmasında aracı olur (G44/1). Onun dert ve gamının efsanelerini anlatmak için gönül ateşinden çıkan alevler dil olarak ona yeter (G69/3). Mecnun'un derdi anlatılabilecek niteliktedir; bu da onun derdinin şairin dertlerinden az olduğu anlamına gelir. Şair, anlatılamayacak nitelikte bir derde sahiptir (G92/1). Şair, sevgilinin mahallesinin itlerini gördükçe figan etmektedir; çünkü tanıdık gizli derdini tanıdıktan saklamaz (G110/6). Âşığın sarı yüzü üzerine kirpikleri dert ve gamının şerhini yazar (G118/6). Âşık, ayık iken sevgiliye gönül derdini demek ister bu yüzden sâkînin sevgiliye sürekli kadeh sunmasını istemez (G125/2). Şair, bir doktor bulamadığı için dertlerini gizli tutar (G186/4). Âşığın canı çıktığından, derdini kimseye anlatamaz ve derdine derman bulamaz (G257/5). Âşığın gizli derdini ahı ortaya çıkarır, insanlar âşığın ahlarından derdini anlarlar (G285/6). Şair, sevgiliyi her gördüğünde eteğini tutup gamını açıklamak ister; ancak yakasının yırtığından eli değmez (G212/3). Âşığa gizli derdini sevgiliye aç derler ancak o sevgilinin inanıp inanmayacağından emin olmaz (G256/3). Gönül, sevgiliye gizli gamını açıklamış böylece gönlü toplu iken bir parça perişan etmiştir (G292/1).

Derdin Sebepleri

Divanda şairin bahsettiği belaların ve dertlerin türlü sebepleri vardır.

Şairin/âşığın derdi aşk derdidir (K16/5, G16/7, G19/6, G24/1, G55/6, G77/2, G99/5, G101/4, G102/6, G110/2, G126/4, G134/6, G177/1, G182/6, G187/5, G188/3, G202/6, G248/4, G283/5, G293/1, MSMT1/VII/2, MSMT11/1, MSMT12/7, R12, R33, R66, R75). Sevgilinin yüzü (G192/5), dudağı (G245/3, G287/7), gözü,

kaşı, saçı (MSMT3/4), boyu (G277/3, G288/5), konuşması kişinin bu derdin esiri olmasını sağlayabilir (G16/8, G283/6). Sevgili ile ilgili unsurları görmek, onlarla bir arada bulunmak âşığın derdini arttırır (G78/3). Âşık dertli olur (G62/2, G162/6, G217/1, MSMT1/IV/1). Onun bedeni dert kuşlarının yuvasıdır (G73/7). Onun türlü belalara uğramasının ve dert yükü altında ezilmesinin sebebi bir sevgiliye karşı beslediği yoğun duygulardır. Gönül aşk derdinden gafil olmamalıdır, bu dert akıl derdinden daha üstündür (G61/3). Aşk yarasının derdi âşığa saltanat zevki kadar lezzetli gelir (G64/4). Şair, hevadan dalgalanmış dert denizidir (G99/6). Âşığın canına sevgilinin derdi, bedenine onun oku hükmünü yürütür (G109/4). Âşık, dert fidanıdır (G229/1). Mecnun gibi birçok kişi aşka heves etmesine rağmen şair gibi derde dayanamaz (G261/3). Gün yüzlülere gönül derdi işlemez, bu yüzden âşığın bin dili olsa da sessiz olması daha iyidir (G275/4). Allah aşkının Yakup'taki göstergesi gam ve elemdir (G2/5). Nerede bir gam varsa âşıkta toplanır (G46/5). Âşık, gam bezminin adamıdır onun şarabı gönül kanıdır (G69/6). Şair, dert ve gam çekmek bakımından Mecnun'dan ve Ferhat'tan üstündür (G75/4, G92/2, G234/1, G248/8, MSMT1/II/4). Herkes sevgiliden mutluluk bulurken şair, gamın esiridir; âlem gamı terk etmişken onda dünyanın gamı bulunur (G109/1). Sevgili her gördüğü gam düşkününün elini tutmuş şairden başka gam çeken kalmamıştır (G270/5). Sevgilinin aşk gamı, âşığı adı sanı olmayan bir rüsva kılar (G129/1). Şairin kısmeti önce sevgilinin gamı sonra canını terk etmektir (G173/9). Gam âşığın dağınık saçlarında toplanır (G273/3). Sevgilinin gamı âşığı kendi hâline hayran kıldığı için, onun başka gül yüzlülere bakacak hâli yoktur (G274/3). Âşığın ciğer yakan ahları onu dert mahallesinin sakini kılar; bu üzüntü artırıcı nağme için bundan iyi makam olmaz (G108/3).

Sevgili ve Âşığın Derdi

Âşığın gönül derdini sevgili genellikle bilmez, hatta âşıktan haberi bile yoktur. Bazı beyitlerde âşığın sevgiliye derdini anlatmasına gerek olmadığı, sevgilinin zaten onun dertlerini bildiği ifade edilir (G191/4).

Sevgilinin yaptığı zulümler, sitemler âşığın acı çekmesine dert sahibi olmasına sebep olur. Şair, çoğu durumda bu eziyetlerden ve sitemlerden şikâyetçi değildir, hatta onları arzular (G257/6).

Âşık, sevgiliyi arzular ve onunla beraber olmak ister (K10/66). Aşk derdinin özü budur (MSMT7/5). Kavuşma arzusunun yüksekliği ve bunun gerçekleştirilememesi âşığın belasıdır. Arzuyu ortadan kaldırmak derdi de ortadan kaldıracaktır ancak âşık, sevgiliyi arzular ve bu onun ana hedefidir.

Ayrılık ve Dert

Sevgiliden ayrı olmak âşığın dert ve gamının sebeplerindendir (G100/5, G155/7, G192/1, G192/6, G206/9, G253/9, G273/6, MSMT7/4, MSMT7/6, MSMT7/7, R31, R52). Sevgiliden uzakken gül bahçesi bile onun için bir zindan ve dert dikenliğidir (K39/27). Gönül ayrılık derdine yokluk ülkesine giderek çare bulamaz (G113/3). Ayrılık gamı ile aşk zevki artar (G126/5). Âşık bu dünyada ayrılık gamının esiri olduğu için onun haşr günü yanmaması gerekir (G128/3). Şarabın gam giderdiğini söylerler fakat âşık sevgili olmadan çok içmiş ve ayrılık gamına faydası olmadığını görmüştür (G128/4). Âşık, sevgilinin gamından hasret eliyle başına o kadar vurur ki sabah olunca ölü bedenini toprağa teslim eder (G178/1). Ayrılık gamının esiri olmayan sevgiliye kavuşma zevkini tadamaz (R30).

Kıskançlık ve Dert

Aşkla bağlantılı olarak kıskançlık, sevgilinin başkalarına ilgi göstermesi, başkaları ile bir arada bulunması âşığın dertlenmesinin nedenidir. Sevgiliyi başkaları ile görmek çok zor olur; âşık böyle görmektense ayrılık derdinin esiri olmayı tercih eder (G154/2).

Kınanama ve Dert

İnsanların kınamaları, eleştirileri, ayıplamaları şairin/âşığın derdinin kaynaklarındandır (G106/7). Aşk ile kınama bir arada yürür. Âşık, devamlı halkın kınamalarına hedef olur. Âşık melametten men edilemez, o dert bahçesinin fidanıdır ve melamet onun meyvesidir (G185/7). Şairin kabrini melamet taşı ile yükseltmeliler ki dert ehline onun kabri bu işaret ile belli olabilsin (G211/1). Âşığın gönlünde gizlemesi mümkün olmayan binlerce gam vardır, gam sebeplerinden biri de başkalarının kınamasından çekindiği için efgan edememesidir (G113/1).

Felek, Dünya, Zamane ve Dert

Şairin/âşığın dertlerinin kaynaklarından bir diğeri zaman/felektir. Felek, dönüşündeki aksilikle onun başına türlü belaların gelmesine neden olur (MSMT5/4, MSMT11/3). Keman boylu felek, sürekli şairi dert ve bela oklarına kalkan eder

(K25/43). Felek, insanların boyunu gam yükü ile büker (K15/30). Şairin bedeninde zayıflıktan bir tane kemik kalmıştır, felek onu da gam okuna hedef yapar (K17/11). Felek, gam ve mihnet olarak neyi varsa şaire verir (G16/10). Felek onu kendi hâline bırakmaz, mutlu iken onu gam esiri yapar (MSMT1/II/2). Marifet ehlini ayaklara salıp onları gam ve mihnetin perişanı kılar (MKT38/1). Felekle bağlantılı olarak şairin/âşığın bahtı onun dert çekmesinin sebebidir.

Dünya hayatı ve kaderi, âşığın/şairin dert kaynaklarındandır (MSMT2/IV/1). Dünyaya gelmiş olmak aynı zamanda belalı bir yaşamın içine doğmak gibidir. Zahmet yükü şairin boyunu bükmüş ve onu dert çemeninin menekşesi kılmıştır (K1/81). Şair, dert gül bahçesinin fidanıdır ki kaza bahçıvanı ona su yerine sürekli ciğer kanı verir (K1/82). Dünya, âşığın başına gamını yığar (G57/3). Dünyanın hâlini inceleyen irfan ehli mutluluğundan yüz gam, gamından yüz mutluluk bulur (G135/3). Kader, şaire gam nasip ettiği için sabır ve rızadan başka bir yol yoktur (G261/7). Devranın gamı âşığı şarap tortusu gibi ayaklara salmış toprağa bulanmış bedenini kana batırmıştır (G274/5). İnsan kendi hâlini görmeli, gelecek ve geçmiş gamı çekmemelidir (MSMT2/I/4).

Mahrumiyet, geçim sıkıntısı, itibarsızlık, dünyada değer görmemek âşığın/şairin sıkıntılarının kaynaklarındandır.

Felek, birkaç zaman özlem derdinin hastası kılsa da her hastaya derman verir (K35/8). Yıldız dolu gökten derde deva mümkün değildir; gam zehrinin panzehirini bu haşhaşinin vereceğini beklemek yanlış olur (G264/4).

Yalnızlık ve Dert

Yalnızlık, âşığın önemli dertlerinden biridir. İnsanın derdini paylaşacağı ve çözümünde yardım isteyeceği birilerine sahip olmaması asıl derttir. Onun dertleşeceği, gönül derdini açacağı ve derman isteyeceği ne bir arkadaşı ne de bir doktoru vardır (K6/14, K18/27, K38/15). Şaire göre devrandan gelen gönül dertleri sıkıntı değildir; asıl sıkıntı bu derdi paylaşacak bir gönül ehlinin bulunmamasıdır (K32/2). Hastanın bin derdi olmasından daha acı verici olanı bu derdi teşhis edecek usta bir doktorun olmamasıdır (K32/3). Sevgili, ilgisiz; felek acımaz; devran ise huzursuzdur; dert çoktur ama derdi paylaşacak kimse yoktur (G209/1). Âşığın/şairin bin gamı olmasına rağmen gönül gamını paylaşacağı bir dostunun olmaması da

başka bir gamdır (K6/13). Gamı paylaşacak biri olduktan sonra her gam kolaydır; ancak âşıkta bin gam olmasına rağmen bu gamı paylaşacak bir dost yoktur (G60/7).

Dertsizlik ve Dert

Kişinin bir dermana ulaşabilmesi için önce dert sahibi olması gerekmektedir (K7/4). Şair, gamdan kurtulmanın mümkün olmamasından korkar (G144/6). Şair, dertsizlerden şifa ummamalı ve sabretmelidir çünkü derdi veren dermanı verecektir (G103/7). Dertli kişi derdine deva bulmak istiyorsa bir doktora, hal ehline, gönül ehline derdini açmalıdır (K33/13). Gamdan kurtulmak için onu açıklamak gerekir (MSMT1/IV/2).

Dert ve Deva

Âşığın/şairin dertlerinin devası, ana dert kaynağı aşk olduğu için, sevgilidir (MSMT1/IV/3, MSMT1/V/1, MSMT12/2). Sevgili, âşığın bütün güç durumlarına çare olur (G92/4). Sevgili her derde derman ederken âşığın yarasına merhem olmaz (G109/7). Sevgilinin ilgisi, dudağı (MSMT4/1) ona kavuşmak (G119/7, G190/2), onu görmek, ondan haber almak (G157/1), onun mahallesinde bulunmak (G106/1), ondan bir kelime duymak, onun bir bakışına mazhar olmak, âşığın dertlerine deva olur. Sevgiliden gelen incitici ve yaralayıcı sözler, davranışlar ve bakışlar bile onun ilgisini göstereceği için âşığın derdinin devasıdır. Sevgilinin okları, kılıçları bu bakımdan değerlendirilebilir. Bunlar âşık için geçici devalardır. Esasında aşk derdinin devası yoktur (G18/3). Âşık, aşka düşmekle devasız bir derde düşmüş olur (G31/4, G32/2, G34/1).

Aşk derdinin usulü derdin zor derman bulmasıdır (G65/3). Aşk hastası sevgilinin saçını ister; şifacılar bu helak edici derdin devası zor derler (G77/6). Dert ne kadar zor olursa olsun âlemde dermanı bulunur; ancak aşk derdine derman etmek olmaz (G113/2). Sevgilinin dudağının âşığın derdine derman olduğunu söylerler; onun derdini bilmişler ve dermanı yok demişlerdir (G159/1). Doktor şairin derdine çare aramak zahmetini çekince aşk derdinin dermanının zor olduğunu anlar (G177/6). Sevgili, bütün hastalarının derdine deva ederken şaire derman kılmaz (G256/2). Her hastalığın ilacını bilen doktor aşk derdinin hastasına çare bulamaz (G279/2). Aşk derdi devasız bir derttir (MSMT8/2).

Dert ve Sabır

Dert sahibi sabırlı olmalıdır (G88/4).Sabır zamanla her derde deva eder (K33/1). Zamanın değişimi ile dert sahibi olanlar, sabr ederlerse zaman dertlerine derman eder (K35/4). Şairi sevgilinin dert ve gamı sınırsızca aciz bıraktığı için ondan sebat ve sabır beklenemez (G290/7). Âşığın dertleri sabırla da deva bulmaz (R12).

Gözyaşı, İnleme ve Dert

Gözyaşı, âşığın gamdan tutulmuş gönlünü açar; onun kan ile dolan gönlünü boşaltır (G271/1). Gam hücumunda, gözyaşı âşığı gizler ve onu bu hücumdan kurtarır (G292/6). Ağlamak, inlemek âşığın derdine deva olmaz, gönül derdi inleyerek şifa bulmaz (MSMT8/3).

Şarap ve Dert

Şarap, âşığın gam harmanının ateşidir, onu ortadan kaldırır (G20/7). Şarap, gamın defedilmesini sağlar (G27/7, G141/2, G184/6, MSMT10/5, R16). Gam hücumunda, şarap kayığının âşığa yaptığını Nuh'un gemisi tufan olduğunda yapmamıştır (G54/3). Kadeh, zamanenin ve zamanın gamının defedilmesine katkı sağlar (G73/2, R25). Sarhoş, âlemin gamının ne olduğunu bilmez; ne âlem için gam çeker ne de gamın ne olduğunu bilir (G124/1). Ayıklık, gam tuzağıdır; sarhoşluk gam ehline yoldaşlık yapar (G141/1). Aklın vesvesesi insanın gamlanmasına neden olur bu yüzden şarabın neşesi ile sarhoş olup bu gamdan kurtulmak gerekir (MSMT10/1).

Aşk ve Dert

Aşk, kişinin dert ve gamının çaresidir. Şair, aşk yolunu tutarak gam ve derdini defetmiştir (G180/5). Şair, aşka düşmüş ve dünya gamından kurtulmuştur; aşk bağı bütün ilgilerin tuzağından kurtuluştur (G43/7). Şair, aşk gamının giriftarı olarak dünyadan kurtulmuştur; bu yüzden aşk gamına daha fazla tutulmak ister (G44/6). Şair, sevgilinin aşk yolunu tutup gam ve derdi defetmiştir (G180/5). Âşık, zamanın gamını çekmez, zamanın gamı bir hastalıktır ve o hastalığın uzman doktoru aşktır (R55).

Aşk dışındaki dertlerin devaları derdin sebebine göre değişmektedir. Allah, rahmeti ile kullarının dertlerine şifa verir. O, her zaman bağış şifahanesinden bütün halkın bütün dertlerine deva bağışlar (K1/67).

Aşk Derdinin Tek Devası Yok Olmaktır

Bu yolun tek sonu kavuşmak değil yok olmaktır. Âşık, ancak can vererek ve kendini yok ederek sevgiliye kavuşur ve aşkın neticesini görür. Âşık, bu nedenle canını ve başını sevgili için verir (G15/2, G180/4). Onun uğrunda ölmek, onun elinde can vermek ister (G24/3). Şair, aşk derdinin hastası olduğundan bu derdin ölmekten başka dermanı yoktur (G153/7). Âşık canından geçtiğinden beri âlemin gamından rahata ulaşmıştır; bu derde candan geçme dermanını bulmuştur (G285/8).

Can ve beden olduğu sürece âşıktan dert ve yara eksik olmaz (MSMT6/1); can çıksa beden toprak olsa onun için önemli değildir çünkü ona ne can ne de beden gereklidir (G10/3). Nerede bir gam kaybolsa şairden sorulmalıdır çünkü ona bela bağı ve mihnet tuzağından kurtuluş yoktur (MSMT1/I/4).

Gam ve Can

Âşığın canı dert ve belaya bir süreliğine konuk olduğu için onu incitmemelidirler (G228/4). Sevgilinin derdi bedenden çıksa ona can demek mümkündür; sevgilinin derdinin üstün olduğunu söylemeye gerek yoktur çünkü bu candan görünmektedir (G232/1).

Gam Can Alır

Gam, âşığın canını alır, onun ölümüne sebep olur (G16/1). Ayrılık akşamında gam şairin canına kast eder (G53/7). Her taraftan yüzlerce gam şairin canına almak ister (G274/2). Gamın amacı âşığı öldürmektir (MSMT1/VII/3).

Memduh, Din Büyükleri ve Dert

Memduh, âşığın itibar kazanmasına, onun maddi sorunlarının çözülmesine katkıda bulunabilir. Ayrıca ülkeyi iyi yönetimi ile bir mutluluk beldesi kılabilir. Bu bakımdan o her derdin dermanıdır (K11/V/4). Ondan her derde şifa bulmak mümkündür (K21/29). Memduhun ihsanından faydalanmak için gönül derdini açmaya bile gerek yoktur; o, temiz ahlakı ile isteme zahmetine sokmadan bu istekleri karşılar (K28/24). Herkes onun cömertliği ile derdine ilaç bulurken şairimiz bu cömertlikten nasiplenemez (K10/67). Memduhun dostları gamdan kurtulmuşken düşmanları gam çekerler (K11/VIII/5). Memduh, adaletinin eseri ile her çılgın gönlün gamına çare olur (K33/50).

Evliyalar ve din büyükleri hem maddi hem de manevi sıkıntıların çözüm mercii olarak görülür. Ehli Beyit mensuplarının mezarları ziyaret edilerek, onlardan talepte bulunularak her derde derman bulunabilir (K20/14, K42/21).

Şairin Dert Karşısındaki Tavrı

Şairin dert karşısındaki tavrının farklılık gösterdiğini ifade edebiliriz. Bazen dertlerinden şikâyet eden, bu dertlerinin çözümü için uzman bir doktor talep eden, sevgiliye ulaşıp mutlu olmak isteyen şair bazen de dertlerinin tedavi edilmesini istemez, doktordan derdine çare aramaktan vazgeçmesini ister, Allah'tan dertlerinin artmasını talep eder. Şair; yalnızlık, fakirlik, itibarsızlık, dünya dertleri gibi sorunların çözümünü ister ve bu sıkıntılardan kurtulmayı arzular.

Doktor, âşığın derdini tedavi etmek için zahmet çekmemelidir; çünkü bu dert onun bildiği dertlere benzemez (G141/6).

Onun devamını istediği, artmasını arzuladığı ve varlığı ile mutlu olduğu asıl dert aşk derdidir (G64/5-6, G72/2). Aşk, onun varlığını ve benliğini tanımlayan bir kavram olduğu için aşkın ortadan kalkması âşığın varlığını anlamsızlaştıracaktır. Divanda zaman zaman sevgiliye kavuşmak istemediğini ifade eden beyitlerde de asıl bu düşünce yer alır. Kavuşmanın âşığın derdini sonlandıracağı dolayısıyla aşkın biteceği düşüncesi burada kendini gösterir. Şair, aşkı zevkten çok dertle özdeşleştirdiği için bu sonuç doğaldır. Aşk meclisinin mensubuna dert, mutluluk verir (G12/3).

Sevgilinin cevri terk etmesi âşığa dert olur (G67/6). Âşığın mizacı aşk derdi ile düzelir (G206/7); onun derdine derman ettiklerinde o hasta olur (G82/3). Şair, aşk derdiyle mutludur, onun tedavi edilmesini istemez; şairin ölümü dermanın zehrinden olur (G90/2). Şair, aşk yolunda dert ve gamı arttıkça mutlu olur (G101/7). Âşığın derdi dermandan üstündür bu yüzden doktor, onun derdini tedavi etmek yerine arttırmanın bir yolunu bulmalıdır (G177/2, G177/4). Gam karanlığında dert ve belanın şairi bulması için ahının ateşi yol gösterici olur (G286/7).

Âşığın sadakatini de derecesini de katlandığı dertlerin ağırlığı gösterir. Dertler âşığı maddi arzulardan temizleme işlevi de görür. Dert çekmekten vazgeçen âşık, yolun bir noktasında kalmış daha ilerisine yürüme cesaretini ve azmini gösterememiştir. Şair, dert ehli içinde eksik kalmamak için doktordan derdini

günden güne arttıracak bir deva ister (G63/8). Aşk derdinin zevkinin azalmaması için yaranın üzerinde merhem olmamasına dikkat edilmelidir (G227/7).

Gam Ehli

Gam çekenler, dert sahipleri ayrı bir grup oluştururlar. Memduh, gam ehline rastladığında onların gamını dağıtır (K34/9).

Dert ehlinin duaları ve ahları etkili olur. Onun için sevgili âşıkların ahını göğe yetirmemeli, onların ahının hedefi olmamalıdır (G167/3).

Gam Ateşi

Gam bir ateştir (K3/29). Âşığın canını, bedenini, gönlünü yakar. Âşığın kabir taşı gam ateşinin alevidir (dilidir) (G73/1). Âşığın mutlu görünen gönlü gam oduna tutuşmuştur (G197/1).

Gam ve Karanlık

Gam, karanlıktır (K19/4). Beyitlerde akşam ve gece gibi karanlıkla bağlantılı zaman dilimlerinde gamın şiddetinin arttığı ifade edilir (G55/7, G269/4, MKT9/2). Âşık, gam gecelerini yalnız geçirmemek için efganlar çekip Mecnun'u ecel uykusundan uyandırmalıdır (G44/3). Güneş gibi her ilgiden kurtulan, gam karanlığını çekmez (G61/5).

Gam Yağması

Gam ve dert, âşığın gönlünü yağmalayan askerlerdir (K33/52). Gam, âşığın canını, bedenini, gönlünü, ömrünü yağmalar (G14/6, R12). Âşık, Sevgilinin gamının yağmasından can ve gönlünü kurtarmak için, sevgilinin gözlerine ulaşmak ister (G79/5).

Gam Diyarı, Çölü, Köşesi, Vadisi

Gam diyarı âşığın acı çektiği bir ülkedir (MSMT7/3). Gam diyarında ecel habercisi âşığa gitmez, varını yok sanıp ona itibar etmez (G14/1).

Gam bir çöldür (G28/4). Âşık, gam çölünün avaresidir (G235/4). Şairin gözünden kan inip bedenini örter; o, gam çölünün Mecnun'u olduğundan kendisi de elbisesi de kandandır (G122/2).

Sevgilinin gamının köşesinde ikamet eden gül bahçesine gitmeyi istemez (G115/3).

Varlık ülkesi baştanbaşa gam ve mihnet vadisidir, yokluk şehrinden başka kurtuluş yeri yoktur (G263/4).

Gam Zindanı ve Tuzağı

Âşık, gam ve mihnet zindanından kurtulmuşken sevgilinin saçını ve çene çukurunu görüp yine bu zindana düşmüştür (G35/6).

Gam tuzağının esiri olan, bir meyhane köşesi tutmalıdır (G40/1). Gönül, sevgilinin saçının halkasına, zamanın gamının tuzağına, düşmüştür (R59).

Gam Oku

Sevgilinin gamı her an âşığın canını deler (G52/4). Sevgilinin gamının oku sürekli âşığın gözüne kan doldurur (G54/4). Sevgilinin gam okuna tanıdıklar hedef olur (G143/1). Âşığın boyu bükülmüş, ahı ise güneşe ulaşmıştır; sevgili ondan sakınmalıdır çünkü mihnet okuna temren takmış gam yayını kurmuştur (G178/2). Sevgilinin misk kokulu saçalarının esiri olduğundan beri âşığın canına tarak gibi yüz gam oku saplanır (G201/4).

Gam Yükü

Âşığın gözyaşı damlalarının katarı sine yarığından girip beden evine dışarıdan mihnet ve gam yükü çeker (G95/7). Gam yükü âşıkların boyunu büker (G212/4, G213/1). Gam yükünü Mecnun ile şair dönüşümlü olarak çekerler (G215/2).

Gam Meclisi

Şair, halkla ilişkisini koparmıştır; gam meclisinde ney gibi feryat etmek ona yeter (G123/6). Şair, gam meclisinin neyidir (G265/2). Sevgilinin yüzünün etrafındaki ayva tüyleri aşk ehli için gam meclisinde kan ile dolmuş bela kadehidir (G284/4). Âşığın ayrılık gamı ile feryat ve figanı gam meclisine ney ve def sesidir (R52).

İbare, Tabir, İfade ve Tamlamalar

Âşığın gamlarının yoğunlaştığı, dertlerinin ağırlaştığı zaman dilimi "gam günü" olarak ifade edilir (K3/8). Gam gününde âşığın üstünde ahın dumanından başka gölge bulunmaz (G267/7). Gam günü, arkadaşları gözyaşına battıkları için, şair gözyaşını silecek bir dost bulamaz (G268/4). Sevgilinin oku, gam günü âşığın ateşli gönül evine girer (G282/4).

Kulbe-i ahzan (K25/44), gamhane (G284/7) kişinin gam çektiği mekânlar olarak zikredilir.

Şair, içinde dert ve gam kelimelerinin bulunduğu bazı tabirleri yazıklanmak, pişman olmak, üzülmek ve yakınmak anlamı ile veya hafifletmek, önemli olmadığını ifade etmek amacıyla kullanır: "dert ki" (K1/83), "derdim odur ki" (G67/5), "ne gam" (K31/23, K42/21), "gam değil" (G10/1, G23/3, MSMT1/VII/3, MKT5/13) tabirleri bu bakımdan en çok karşımıza çıkan ifadelerdir.

Benzetme ve Mecazlar

Gam zehirdir (G264/4). Sevgilinin gam zehri âşığa şeker gibi lezzetli gelir (G64/1).

Gönül, gam hazinesidir; onu korumak için âşık gönlünün yarasına sevgilinin temrenini merhem yapar (G91/6). Can, sevgilinin gamının nakdini açığa çıkardığında âşık da onun beden hapsinden çıkmasına izin verir (G18/2).

Sevgilinin gamı öyle bir şerbettir ki âşık içtikçe sabrı azalır (G101/6).

Gam ve derdi çok oldukça âşık aşk yolunda mutlu olur çünkü nimeti artmaktadır (G101/7).

Âşıklar, gam bahçesinin gözyaşı ile yetişen ağacıdır; yaraları yaprak ahları meyvedir (G106/4). Gam bahçesinin menekşe ve yasemini gönül dumanı ve sarı yüzdür (R20).

Gözyaşı âşığın hatırından gamı gidermez; nemin aynadan pası gidermeyeceği açık bir durumdur (G118/1).

Gam yolunda şair kalırken Mecnun gitmiştir; hastaya sağlıklı ile yoldaşlık etmek zor gelir (G222/2).

Gam, aşk pazarında âşığın ömür nakdini çalar (G222/4).

Şairin başı döndüğü için dünyayı gam girdabı olarak görür (G264/3).

Şair, sevgilinin mahallesinde gamdan kurtulmak diler ancak gam denizinin dalgalarından o sahilin kendisini kurtaracağından emin olamaz (G276/8).

Sevgilinin kavuşma şerbeti ayrılık elemine ilaçtır; gam pazarında gözyaşı nakdi revaç bulur (R14).

Diğer Kullanımlar

Her gül yaprağı (G34/2), gönül ateşinden çıkan alevler (G69/3) gamı açıklamak için bir dildir. Âşığın derdini açıklaması sevgilinin gönlünün ferahlamasına sebep olur (G75/5).

Âşık başını taşlara vurup gezer; akıl bir an önce âşığın dertli başından kaçıp kurtulmalıdır (G223/5).

Dert fidanı gözyaşı ve kan ile yetişir; gam bahçesinin menekşe ve yasemini gönül dumanı ve sarı yüzdür (R20).

Ayrılık gamının esiri olunmadan sevgiliye kavuşma zevkine erilmez; her derdin dermanı vardır fakat dertsizlere derman eylemek mümkün değildir (R30).

Şair kendisinin de içinde bulunduğu grubu tanımlarken aşk aleminin süsü olduklarını, dert meyhanesinin sarhoşları olduklarını belirtir (R32).

3.3.6.2.2.8. Hasret

Hasret, içinde yer aldığı beyitlerin genel anlam çerçevesine bakıldığında, acı verici bir durum olarak ele alınır. Sevgiliden ayrı kalmak ve ona özlem duymak âşığın ızdıraplarının kaynaklarından biridir.

Hasret, yakıcı bir nitelik taşır. Sevgiliye özlem duyan âşık hasretle ateşlere yanar. Zaman zaman hasrete kıskançlık da eşlik eder. Âşıktan uzak olan sevgilinin başkaları ile beraber olduğu düşüncesi âşığın acısını arttırır (K8/18, G95/3).

Hasretin sonucu olarak sürekli gözden yaş akar (K3/31). Âşık, hasrette iken sevgilinin hayali ile ağlar, inler (K39/11). Hasretten kaynaklanan kanlı gözyaşları âşığın göz perdesini yırtar (G78/6).

Âşığın boyu hasret yükü ile bükülür (G101/5). Hasret tırnağı ile yakasını yırtar (MSMT7/4). O, sevgilinin, dudağının, yüzünün hasreti ile ciğerini kan etse de bir şey elde edemeyebilir (G150/7).

Âşık, sevgilinin gamından hasret eliyle başına o kadar vurur ki sabah olunca ölü bedenini toprağa teslim eder (G178/1).

Âşığın sevgiliye kavuşma ümidi kalmasa bile o hasret çekmekten kurtulamaz. Bu ümitsizlik onun hasretini de arttırabilir (G101/5). Bazen de âşığın kavuşma konusunda ümidi olmasına rağmen, onun canı hasret ile çıktığı için kavuşma gerçekleşmez (G241/7). Sevgili âşığı öldürmese bile hasret öldürür (G276/3).

Divanda hasret sadece sevgili ile sınırlı değildir. Şair, memduha hasret duyar (K11/VIII/2), padişâhlar bir ülkeyi fethetmeye hasret besler (K12/17). Sevgilinin

kirpiği âşığın ciğer kanını içeceğini söyler; âşık bu vaade hasret duyduğu için ciğerini kan eder (G292/3).

Bir rubaide (R36) ve Su Kasidesinin (K3/31) bir beytinde şair, hasret kelimesini pişmanlık anlamına da gelecek şekilde kullanır. Dünya hayatının sonu, haşir günü gibi bağlamlarda kelimeyi bu anlamda da yorumlamak mümkündür. Ayrıca kelime yaşanan hayata, geçirilen zamana, dünya hayatına karşı duyulan özlem olarak da yorumlanabilir. Şaire göre dünyaya heves etmemek etmekten daha iyidir çünkü öncesi hırs sonu ise hasrettir (R36).

3.3.6.2.2.9. Hastalık

Hastalık âşığın gönlü (K2/28, G230/7, MSMT1/IV/1), canı, kendisi (K12/36, K13/34, G36/7, G45/7, G112/7) ve sevgilinin gözü (K41/7, G195/2, G230/4, G262/4) için kullanılan durumlardandır. Bu hastalık doktorların bileceği ve anlayacağı türden bir hastalık değildir (G141/6). Âşık; aşkın, ayrılığın, hasretin, yalnızlığın, tegafülün ve sevgilinin yaptığı eziyetlerin etkisi ile hastadır (R69). Ayrılık derdi hasta Fuzûlî'yi halsiz bırakır (G206/9). Âşığın bedeni sevgilinin mest gözlerinin eleminden hasta olur (G79/3).

Âşığın hastalığının ana nedeni sevgiliye duyduğu aşktır. Diğer nedenler bununla bağlantılıdır. Sevgilinin yüzünü, dudağını, gözünü, saçını görüp ona âşık olan aynı zamanda hasta olmuş olur (G236/2).

Âşığın mizacı aşk derdi ile düzelir; onun derdine derman ettikleri zaman hasta olur (G82/3).

Hastalık, onun her hâlinde görülür. Âşığın uzuvlarında da değinildiği üzere, onun yüzü sarı, boyu bükük, bedeni zayıf ve yaralıdır. Dış görünüş bakımından ağır bir hastalığa yakalanmış gibidir. Bu hastalık aşk hastalığıdır.

Olayların gelişimi ile hadiselerin hücumu, nasipsizlik ve talihsizlik hastalık sebeplerindendir. Kalem, olayların hücumundan hasta olup canını memduhun şifahanesine bırakır (K24/28). Şair, feleğin kendisini neden nasipsizlik hastası ettiğini çok merak eder (K25/18).

Hastalık, nasihat olarak görülür. Hasta olan kişi derdine sabretmeli ve durumu hakkında düşünmelidir. Hastalık ona dünyanın eğlencesine aldanmaması ve Allah'ın emirlerine uyması gerektiğini hatırlatır (K18/35-40).

Hastalık ve Deva

Aşk hastalığının devası sevgiliye kavuşmaktır (G152/7, G253/2). Sevgiliye kavuşmak şifa olsa da bunu arzulamak âşığın hastalığına sebep olabilir (G230/4). Mihnet hastayı bir yerde duramaz hale getirmişken sevgiliye/memduha kavuşmak onun karar bulmasını sağlar (K35/25). Sevgilinin yüzü ve dudağı hasta için tedavi edicidir (K11/VII/4, G217/1). Kavuşma şifasının değerini ayrılıkla hasta olan bilir (G100/1). Herkes sevgilinin kavuşma merhemi ile dertlerine deva bulurken sadece şair, ayrılık elemi ile hastadır (G119/7). Bütün hastalarının derdine derman veren sevgili, büyük ihtimalle şairi hastası olarak görmediği için ona deva vermez (G256/2). Âşıkların hasta gönlü sevgilinin mahallesinde deva bulur (G106/1).

Şarap, hastaların derdinin devalarından biridir. Şair, bâde şerbetinin olumlu anlamda hastalara yaptığı etkiyi ne Hipokrat'ın ne de Lokman'ın yapabildiğini belirtir (K25/11).

Mekân değiştirmek, hava değişimi hastaların tedavisi için uygulanan yöntemlerdendir (K28/7).

Gül bahçesini izlemek hastaya sıhhat verir (K41/14).

Âşığın ayrılık hastası bedeni, sıhhat için sabah rüzgârından sürekli sevgilinin haberlerini ister (G230/5).

Sevgiliden gelen eziyetler âşığın sağlığının devamını sağlar. Şair, sıhhatini bilmeyip, şerbetten tiksinen hasta gibi, sevgilinin yaptığı cevirlerden çekinmiştir. Oysa bu cevirler onun diriliğini sağlamaktadır (G161/6).

Şair, aşk derdinin hastalığına deva arar ancak bunun çaresi pek mümkün değildir (G279/2). Esasında aşk derdinin hastası olanın ölmekten başka dermanı yoktur (G153/7).

Hastalığı Açıklamak

Hastalığı teşhis edebilecek ve ona tedavi önerebilecek olan doktordur. Bu yüzden hasta, hâlini ve derdini hal ehline açıklamalı durumuna bir şifa aramalıdır (K33/13). Doktor gittiği zaman hasta da hayatından ümidini keser (K34/12). Şair, kendisi gibi bir hastanın sıhhat bulmayacağını belirterek doktorun tedavi etmek için zahmet çekmesine gerek olmadığını ifade eder (G177/6).

Felek ve Hastalık

Feleğin yaptığı eziyetler âşığın gönlünü hasta eder (MSMT9/4). Feleğin dönüşü hasta Fuzûlî'ye sayısız eziyetler eder (K35/24).

Felek, birkaç zaman ayrılık derdinin hastalığı ile inletse de her hastaya derman eder (K35/8).

Hastalık Hâli

Hasta, içinde bulunduğu durumun etkisi ile sürekli inler. Âşığın hasta gönlü sürekli inlediğinden âşığın başını ağrıtır (G183/5).

Hastalığın sıkıntısı gece vakti yoğunlaşır. Âşık, sevgiliden hasta gönlü için karanlık gecede su ister, bu su sevgilinin kılıcıdır (K3/8).

3.3.6.2.2.10. İnleme/Feryat/Nale/Figan

Çekilen acının, hasretin, aşkın göstergelerinden biridir (G237/4). Âşık, çektiği acıları feryat ederek açığa vurur (G288/7). Âşığın acıları ne kadar yoğunsa inlemeleri de o kadar etkili ve çoktur (MSMT1/I/3). Bu nedenle âşığın/şairin önemli niteliklerinden biri sürekli inlemesi, feryat etmesidir (K6/20, K25/23, K39/32, G38/2, G40/4, G41/7, G239/7, MSMT3/3, MSMT6/2, R66). İnleyicilik, âşığın/şairin sıfatlarından biri olarak divanda çokça tekrarlanır: Fuzûlî-i zarem, Fuzûlî-i zar, bülbül-i zar, ben-i zar, dil-i zar, ten-i zar, zar gönül, zar cisim, girye-i zar, hal-i zar, âşık-ı zar (K9/39, K15/32, K24/37, K27/31, K28/1, K30/10, K36/21, G16/1, G24/1, G56/5, G57/7, G72/2, G75/6, G107/5, G154/4, G157/2, G161/5, G191/1, G241/4, G283/1, G289/2, MSMT1/III/1, MSMT1/VI/2, MSMT8/1, MSMT12/1, MKT5/9). Âşık/şair, bir an bile figansız olmaz (K39/29). Âşığın ne kadar feryat ederse etsin derdine derman olmaz (MSMT8/3).

İnleme Sebepleri

Aşk

Bir sevgiliye âşık olan bu aşk ile inler (G53/1, G55/1, G57/7, G241/1, MSMT5/2, R74). Âşığın aşk sesi ney gibi naleden yükselir, bu yüzden âşık naleyi terk etmez (G62/1). Sevgilinin güzelliği arttıkça âşıkların inlemeleri de artar çünkü güzellik ne kadar olursa aşk da o miktarda olur (G82/1). Âşık, hevadan dalgalanmış bir dert denizidir; onun hâlinin şahidi ızdırap dolu gönül ile aşırıya kaçan inlemeleridir (G99/6). Âşığın sinesi sevgilinin aşkı ile dolduğundan dem vurdukça çıkan nefes ah ve figandır (G121/4). Şair, gözyaşı döküp ağladığından beri aşk

ehline inlemeyi kanun etmiştir (G148/7). Âşığın inlemeleri onun aşkının ve hâlinin ispatı niteliğindedir (G281/7).

Âşıkların inlemeleri boşuna değildir, onlar aşk ülkesi içinde doğruluk kalesini beklerler (G114/7). Bekçiler nasıl sesler çıkararak haberleşir ve kaleyi korumaya çalışırlarsa âşıklar da bu kaleyi efgan ile haberleşerek korurlar.

Güzel Günleri Hatırlama

Geçen günleri hatırlamak, eski dostları yâd etmek, güzel günleri anmak da âşığın inlemesine sebep olur. Sevgilinin okları âşığın bedeninden geçer; gönül yalnız kalıp geçen dostlarını andıkça inler (G63/5). Şair, ney gibi sevgilinin kavuşma meclisini hatırlayıp kuru bedeninde nefes olduğu sürece feryat eder (G193/1). Şair, bahçeye girdiğinde sevgilinin mahallesini anıp efgan eder (G195/1). Nergise bakıp sevgilinin gözünü hatırlar ve nergisi inlemelerine hayran eder (G195/2).

Sevgilinin Oku

Sevgilinin gamı âşığın canını deldiği için gönlü, dilenci gören itler gibi, efgan eder (G52/4). Sevgilinin okları âşığın sinesini deldiğinden gönlü dem vurdukça musikar gibi her bir delikten inleme sesi gelir (G161/3).

Ayrılık

Âşık, ayrılık ve özlem acısı ile inler, feryat eder (K11/I/2, MSMT7/3-6, R31, R52). Bülbül, hasret ile inleye inleye ağlar (K39/11). Âşık, sevgilinin dudağını anıp efgan ettiğinde gözünden kanlar saçılır (G84/1). Şairin sevgilinin olmadığı geceler yaptığı ah ve figanı aya ulaşır (G196/4). Şair, sevgiliden ayrı düştüğü için sabra yer yoktur; sahraya düşüp efgan etmelidir (G229/7).

Sevgiliyi Görmek

Sevgiliyi görmek, onun yüzüne bakmak âşığın inlemesine sebep olur (K41/1).

Talepte Bulunmak

Feryat, sevgiliden, memduhtan, peygamberden ve Allah'tan talepte bulunulduğu durumlarda da görülür. Sabah rüzgârı günahına şefaat isteyip, feryat eder ve Hz. Peygamberin mezası üzerinde mahşere kadar döner (K5/22). Sevgili, âşıklar feryat etmeden onlara zulmetmez; rızık takdir edilmiş olsa da talep etmek vaciptir (G36/6). Âşık, sevgilinin adalet divanına başvurur, feryat ederek adalet talep

eder; hâlinin sorulmasını, efganının sebebinin anlaşılmasını ve muradının verilmesini ister (MSMT12/6).

Zulüm

Mazlumlar gördükleri zulmün etkisi ile inlerler. Mazlumların inlemeleri devranın eteğini tutar (K10/20).

Dertleşme ve Derdi Açıklama

Tanışlar dertlerini birbirine aktarmak için inlerler. Şair, sevgilinin mahallesinin itlerini gördükçe inler; çünkü tanışlar birbirlerinden gizli dertlerini saklamazlar (G110/6).

İnleme, âşığın derdini ifade etmesinin yoludur. Bu şekilde âşık dertlerini açıklamış olur. Gülün her yaprağı gam açıklamak için bir dildir; bülbül bu yüzden gül gördükçe efgan eder (G34/2). Kimse sevgiliye âşığın derdini anlatamaz, inlemeden bu hususta âşığa yardımcı olması istenir (G11/3). Sevgiliyi âşığın hâlinde feryatları haberdar eder; âşığın kendi feryadı feryadına yetişen, ona karşılık veren olur (G120/3). Sevgilinin gamından inlemeyen kimse yoktur; ona derdini inleme ile açıklamayan bulunmaz; sevgili hiç kimsenin feryadına cevap vermez; ona feryat etki etmez (R33).

Tegafül

Sevgilinin âşığın hâlinden habersiz olması, ona karşı tegafül göstermesi, ona sitem etmesi inlemenin sebeplerindendir. Sevgili, âşığın bağrının kan olduğunu, ciğer parçasında gizli yaralar olduğunu bilmediği için âşık figan eder (G112/1). Sevgilinin sitemi şairi inletmese o feryat etmeyecektir (G179/7).

Gurbet

Gurbette olmak, vatandan uzaklaşmak garibi inletir. Deveci, gurbete çıkmak için hazırlık yapmamalıdır çünkü develerin boynundaki çanlar gurbet korkusundan inlemektedir (G120/2).

Felek ve Devran

Felek ve devran insanların inlemelerine sebep olur. Onun cefaları yüzünden vefa ehli sürekli feryat eder (K17/9). Neyin ve defin inlemesi bile devr cevrindendir (G143/6). İnsanları bir müddet nasipsizlikle inletse de sonunda amacına ulaştırır (K35/9). Şair, feleğin dönüşünün aykırılığından, çeng ve udun nağmelerini inleme ile değiştirmiştir (G199/1).

Âşığın İnlemeleri Sevgiliyi İncitir

Âşığın inlemeleri sevgiliyi incitir, onun için azap olur (G18/6). Sevgiliye kıyamette günahları sorulmaz çünkü âşığın figan ile ona verdiği azap yeterlidir (G11/4). Sevgili âşığın gönül yakan inlemelerinden çekinmeli ve ondan bakışını kesmemelidir (G27/4). Sevgili, âşığın canını yakmamalı iradesi ile kontrol edemediği inlemelerinden sakınmalıdır (G205/1).

Sevgili Âşığın İnlemeleri Karşısında Yumşamaz

Âşığın inlemeleri sevgilide acıma duygusu oluşturmaz. O, taş kalpli olduğu için efgan ona tesir etmez (G22/7, G285/9, MSMT3/5, R33). Bir şekilde âşığın inlemeleri taş gönüllü sevgiliyi etkilerse bu âşık için büyük bir zevk kaynağı olur (G83/4). Şair, inlemelerin sevgili üzerinde etkili olacağını düşünerek inlemekten vazgeçmez çünkü yapabilecek başka bir şeyi de yoktur (G93/5). Sevgili âşığın inlemelerini işitmesine rağmen bu efgan eden kimdir diye merak etmez (G206/4). İnlemeleri dünyayı karartmasına rağmen sevgili feryat edenin niçin feryat ettiğini de sormaz (G232/7).

Âşığın İnlemeleri Sevgiliyi Memnun Eder

Sevgili âşığın inlemelerinden memnun olur. Şairin inlemeleri sevgiliye hoş gelir; bülbül inlediğinde gülün gönlü açılır (G48/7). Âşığın gamını açıklaması sevgilinin gönlünü ferahlatır; Ferhat'ın inlemleri Şirin'in meclisinin neşesi olur (G75/5).

Âşık, sevgilinin gözüne girmek; mahallesinde yer tutmak için feryat eder (G292/2).

İnlemeler Âşığı Dile Düşürür

İnlemeler, âşığın halkın diline düşmesine, rezil rüsva olmasına, insanların kınamalarına muhatap olmasına sebep olur (G41/7, G254/2, G258/7, MSMT12/4). Âşık, çektiği acılara dayanamadığı için efgan etmekte bu yüzden de melamet çekmektedir (G72/5). Âşık, başkalarının kınamasından çekindiği için bin derdi olmasına rağmen inleyemez (G113/1). Şair, insanların kınamalarından çekindiği için gurbete çıkar ve vatan yâdıyla inliyor görünüp sevgili için efgan eder (G73/6).

İnlemeler Şikâyete Sebep Olur

Âşığın ve gönlünün inlemeleri insanların ve inleyen kişinin rahatsız olmasına, uykusuz kalmasına, uykudan uyanmasına, acı çekmesine ve perişan

olmasına neden olur (G210/7, G256/4, G291/5). Dünya halkı âşığın efganı ile perişan olur; âşığın perişan olmasının sebebi halkı perişan etmesidir (G72/1). Âşığın inlemeleri halkı uyandırdığı halde kara bahtı uyumaya devam eder (G119/6). Şair, ölmesine rağmen inlememiş ve halka zahmet vermemiştir (G165/7). Gönül, çok inleyip şairin başını ağrıttığı için şair, gönlün gözyaşı ile yanından kopmasını ister (G183/5). Şairin inlemelerinden şikâyet etmeyen yoktur (G260/5).

İnleme Uykudan Uyandırır

İnlemenin ölüleri diriltme, uykuda olanları uyandırma gücü vardır. Gül, yokluk uykusundan bülbülün feryatlarının etkisi ile uyanır (K8/34). Âşık, bir arkadaş ihtiyacı duyduğu için efganlar çekip Mecnun'u ecel uykusundan uyandırır (G44/3). Efgan, sevgilinin gözünü uyandırıp bir fitnenin ortaya çıkmasına sebep olmamalıdır (G48/2).

Feryat Âşığın Arkadaşıdır

Feryat, âşığın arkadaşı, dostu ve yardımcısıdır. Âşık feryat eder ancak onun feryadına yetişen yine kendisi veya kendi feryadıdır. Ferhat'ın feryadı dağda yankılanır, şaire göre onun feryadına karşılık veren Şirin'in resmidir (G123/3). Âşık, gönlünü halka karışmaktan temizlemiş ve gam meclisinde ney gibi, arkadaş olarak feryatla yetinmiştir (G123/6).

Âşığın İnlemeleri Güçlüdür

Âşık inlemelerinin gücünü, büyüklüğünü anlatmak bakımından onların göğe ulaştığını belirtir (G283/5, G287/4, R31). Âşığın gözyaşı, meleği yerden göğe kovmuş; inlemeleri onları gökte de bırakmayacak gibi görünmektedir (G159/6). Âşığın inlemeleri gökyüzünde Mesih'i incitir (G269/3).

Şair, aşkta olduğu gibi inleme hususunda da Mecnun'dan üstündür. Mecnun, şair gibi feryat etmediği için, başında kuş yuva tutmuştur (G234/2).

Şair, kendini bülbülle karşılaştırır, inleme ve feryat hususunda ondan iyi olduğunu belirtir (G80/7). Sabah vakti bülbüller şairin gönül yakan inlemelerine eşlik etmek için bahçede öterler (G89/7).

Diğer Kullanımlar

Gerçek acıya dayanamadığı halde inleyenlerin feryatları değersizdir. Ney, aşk ateşine dayanacak takati olmadığı için aşktan dem vurup baş ağrıtmamalı sadece

inlemelidir (G44/4). Şair, temkin ehlidir bülbüle benzetilmemelidir; çünkü bülbülün derde sabrı olmadığı için her an bin feryat etmektedir (G88/4).

Âşığın bükülmüş boyu yay, ah ve inlemeleri ise oktur (MSMT1/I/2).

Şair, bunların dışında yazıklanmak, esef etmek, sitem ve pişmanlık bildirmek gibi durumlarda da feryada başvurur (G285/2, MKT16/5). Bu tip kullanımlarda "feryat ki, figan ki" gibi kalıplar karşımıza çıkar (R50, R75). Âşığın gözyaşı ile beslediği fidanı zulümden başka meyve vermediği için feryat eder (G184/2).

3.3.6.2.2.11. Vuslat

Diğer divan şairleri ve aşk kahramanları gibi Fuzûlî de sevgiliye/memduha kavuşma arzusu içindedir (K1/79, K4/2, K28/16, K29/22, G151/6, G184/1, G209/4, MSMT1/V/3). Şair, herkesle ilgilisini kesmiş sevgilinin vuslatını ister (G152/7).

Kavuşma Arzusu

Ayrılık ve özlem, genellikle olumsuz durumlar ve acı ile birlikte ele alınırken kavuşma bir cennet manzarası çizer (G33/4, G76/6, G181/3, G259/6, R45). Vuslat; zevk, bahar, sabah, gündüz, gül bahçesi, ümit, rahat gibi mutluluk ve neşe kaynağı kavramlarla birlikte zikredilir (K20/22, K24/16, K35/25, K39/27, K39/28, G68/3, G133/2, G226/5, G228/5, G241/7). Âşık, sevgilinin yüzüne susamıştır ve sevgiliye kavuşma çeşmesinden içmek ister (K3/32). Sevgiliye kavuşma ümidi âşığın gönlünü baharda gül açması gibi açar (K5/24). Elde şarap, başta aşk sevdası ve gönülde kavuşma zevki çok güzeldir (K11/I/1). Gönül bir müddet ayrılık çekse de kavuşma ümidi âşığı mutlu eder (K11/I/2). Âşığın başında yasemin göğüslü bir sevgiliye kavuşma sevdası olduğu için gül bahçesini izlemek ona fayda sağlamaz (G7/6). Âşık, sevgilinin kavuşma kadehine susamıştır (G29/6). Şairin sevgiliye kavuşmaktan başka gayesi yoktur (G29/7). Ayrılık ateşi cehennem ateşi kadar acı verici iken kavuşma şarabı Kevser kadar lezzetlidir (G64/2). Âşık sevgilinin vuslatını talep eder, kavuşma müjdesi onun dertli gönlünü ferahlatır (G76/5). Sevgilinin kavuşma kadehine susayan ölümsüzlük suyunu istemez (G115/1). Aşk ehli vuslat isterken zâhit cennet suyu ister (G174/3). Hasta gönüllü şair, sevgiliye kavuşmak ister, onun yüzünü arzular (G230/7). Gömlek gibi sevgilinin vuslatına ermek, bazen yen gibi el, bazen de etek gibi ayak öpmek, güzeldir (G275/1). Ayrılık akşamını kavuşma sabahına dönüştürmek için âşığın ahı gece gündüz feleğin eteğini tutar (G281/1). Sevgiliye kavuşma isteği âşığın canını yakar (G289/3). Sevgilinin cemalinden ve

vuslatından ayrı olmak âşık için çok zordur (MSMT1/III/2). Vuslata meyletmek âşığın boyunu çeng gibi eğer (MSMT6/2).

Sevgili bir mumdur hem ona kavuşmak hem de ondan ayrılmak âşığın canına ateş vurur (G241/3).

Âşığın talihi onun sevgiliye kavuşmasına engel olur (G240/4). Talih her ne kadar yardımcısı olmasa da sevgilinin iltifatı âşığın kavuşmayı arzulamasına sebep olur (G266/3).

Sevgiliye kavuşmak âşık için bir bayramdır. Ay ve güneş hesabından amaç bu kavuşma bayramıdır (G208/1).

Âşık, sevgilinin mahallesinde gözyaşı döküp ona kavuşmayı diler (G46/6). Âşığın ağlaması sadece sevgiliye kavuşmak için değildir; o gözyaşı seli ile sevgilinin mahallesinde kimseyi koymamak ister (G239/5). Sevgili, âşığa kavuşma vaat etse bunun gerçekleşmesi pek mümkün görünmez (G174/6, G181/3, G193/6). Âşık, sevgilinin kavuşma vaadine gönlünü verse de sonunun pişmanlık olduğunu bilir (G207/5). Sonu gelmez bir arzudur ki âşık ne ulaşabilir ne de vazgeçebilir (G174/6). Âşık, sevgilinin dudağının benine kavuşmanın mukadder olmadığını bilse onun uğruna bağrını kan etmeyecektir (G179/2). Sevgilinin hasta gözlerine ulaşmak isteyen kişi, âşık gibi sürekli hasta olur (G230/4).

Sevgiliye kavuşmak âşığa hayat verirken ondan ayrılmak âşığın ölümüdür (G37/1). Sevgiliden ayrı iken âşığın kanı gül gül dökülür (G188/4).

Sevgiliye kavuşmak bahardır. Bahar mevsiminde gün ve gece eşitlenir. Sevgiliye kavuşmak âşığın akşam ve sabahını beraber kılar (G29/1). Her ne kadar güllerin açması için yılda bir defa bahar olsa da kavuşma zevki âşığın gönlünü her gün açar (G68/3).

Âşık, ölümünün sevgiliye kavuşma zamanında olmasını ayrılıkta olmasına yeğler. O, canını kavuşma günlerinde sevgiliye feda etmelidir (G274/4). Ayrılıkla canının çıkmasından pek memnun olmaz. O, canını sevgiliye kavuşma müjdesinin sadakası olarak vermek ister (G289/5).

Sevgiliye kavuşma arzusu, sevgilinin mahallesine gitmek istediğinde âşığın yol göstericisidir (G76/2). Sevgilinin vuslat ülkesi âşığın gönlünde mamur olmadan âşık sevgiliden ayrılmıştır (MSMT7/7).

Tabiat da Vuslatı Arzular

Güneş, sevgiliye kavuşmadığı için şair gibi Mecnun olup çöllere düşer (G28/5). Feleğin amacı galiba sevgiliye kavuşmak olduğu için gece gündüz durmadan başı dönmüş şekilde gezer durur (G29/5). Sabah öyle bir âşıktır ki bir güneşe kavuşmak için her an binlerce yıldız feda eder (G53/5). Bülbül bahar mevsiminde gül kandilini yakıp sevgiliye kavuşur (MSMT2/III/2). Gül, bülbüle vuslat sofrasını teklif eder (MSMT2/III/3).

Sevgiliyi Temaşa Etmek Vuslattır

Şairin sevgiliye kavuşmaktan kastı onu temaşa etmektir (G133/1). Onu görmek, onu seyretmek âşık için büyük mutluluk kaynağıdır. Ancak güneş gibi olan sevgilinin yüzünü seyretmeyi talep etmek bile âşığın haddini aşan bir istektir (G138/3).

Sevgili Kavuşma Arzusuna Karşı İsteksizdir

Âşık sevgiliye kavuşmak arzusu ve çabası içinde olsa da sevgili bunun için o kadar da gönüllü değildir. Âşık, kavuşmak istedikçe o âşığı uzaklaştırır veya kendisi uzaklaşır (K4/2). Âşığı kavuşma haremine mahrem etmez (MSMT1/II/4).

Vuslatın Şartları

Sevgiliye ulaşmanın, ona kavuşmanın bazı şartları vardır. Âşık, bu şartları karşılamadan ona yol bulamaz.

Sevgiliye kavuşmak için âşığın ayrılığa tahammül etmesi gerekir (G37/2). Âşık, ayrılık acısı çekmeden kavuşmanın değerini bilmez (G10/4). Ayrılık gamının esiri olmayan sevgiliye kavuşma zevkine eremez (R30).

Sevgiliye kavuşmak için vuslattan ümidi kesmemek gerekir. Âşık, kavuşma ümidi içinde ayrılığa sabretmelidir (G61/6). Her ne kadar sevgiliye kavuşmak mümkün görünmese de âşık o ümit ile kendini mutlu eder (G193/6). Âşığın canı hasret ile çıkmasa onda sevgiliye kavuşma ümidi vardır (G241/7). Âşık, vuslat umuduyla sevgilinin cevir ve cefasını çeker (MSMT7/6).

Âşığın bedeni, nefsi sevgiliye kavuşma önündeki engellerden biridir. Âşık, sevgiliye kavuşmak için canından ve bedeninden vazgeçmelidir (K1/88, G138/1). Sevgiliye kavuşmak isteyenden artık ümit kesilmelidir (G138/1). Âşık, varlığını pervane gibi kavuşma mumuna yakar; sevgili ile kavuşma meclisi âşığın mutlak fenasıdır (G99/4). Sevgiliye kavuşma arzusu can için afettir; ya candan ya da

sevgiliye kavuşmaktan ümidi kesmek gerekir (G138/2). Âşığın can aynasında sevgiliye kavuşma ümidinin sureti görünmez. Çünkü beden tozu o aynayı kirletir (G214/4). Bedenin ortadan kalkması vuslatı mümkün kılar.

Vuslatta Ayrılık İhtimali Vardır

Vuslatta âşığı rahatsız eden ve kederlendiren tek şey sonrasında ayrılık ihtimalinin bulunmasıdır. İçinde ayrılık kederi olan bir kavuşma onun için ayrılık kadar belki de daha fazla acı vericidir (G194/5). Rakip, şairin zevkinin ayrıkta kavuşmadan daha fazla olduğunu bilse onun sevgiliye kavuşmasını engellemeyecektir (G34/3). Âşık, vuslat günü bedenini mum gibi yakar; âşığın bu hazırlığı sevgilinin ayrılık akşamı içindir (G79/4). Âşık, şevk ile kavuşma gününde bedenini yakar; oysa bu mum kendisine ayrılık gecesinde gereklidir (G139/7). Güzellere kavuşup mağrur olan, güzellere kavuşmak isteyen âşık, kavuşma zevkinde ayrılık derdi olduğunu bilmez (G112/4, G207/7). Şair, canını kavuşma gününde sevgiliye feda etmemiştir ancak ayrılık acısı ile canı çıkacaktır (G155/7).

Vuslat Sürekli Değildir

Âşığın acılarının sebeplerinden biri durumunun sürekli dalgalanmasıdır. Acı veya mutlulukta belli bir süreklilik kazanmak onun acılara dayanma gücünü arttırır. Ayrıca sevgilinin kavuşma vaat edip sonra ona hayal kırıklığı yaşatması onu daha önceki noktadan aşağıya çekmektedir. Yaşanan her hayal kırıklığı sevgiliye kavuşma ümidini daha da söndürmektedir. Bu sebeple gül yüzlülerin vuslat vaadi âşığın gönlünü acıya boğar; çünkü gönlü ayrılık mihneti ile huzura kavuşmuştur (G271/3).

Kavuşma Zamanlarını Anmak

Şair, sevgili ile birlikte olduğu vuslat zamanlarını güzel bir hatıra olarak anar. Belasız ve gamsız o günlerde çok mutludur (G192/1). Âşığın mutlu olduğu o günlerde sevgilinin yüzü karşısındadır, gözü vuslat kandili ile aydınlanmıştır (G253/1). Sevgiliye yakın olmak hasta bedeni için şifa, hasta gönlü için rahatlıktır (G253/2). Vuslat zamanında şair mağrur olduğu için felek onu ayrılık gamına salar (G253/9).

Şair Ayrılığı Vuslata Tercih Eder

Şairin vuslat karşısında ayrılığı tercih ettiğini düşündüren bazı beyitler de bulunmaktadır. Bu beyitlerde şairin esasen yoğunlaştığı husus aşktır. Ayrılığın derdi, bununla bağlantılı olarak aşkı arttırması sebebiyle şair, ayrılığı tercih edebilmektedir.

Ayrılık gamının eseriyle aşk zevki artar; şair, kavuşmaya talip olmakla hata ettiğini düşünür (G126/5). Şair, ayrılık akşamının mumudur, yanmakta başka bir hal bulmuş başka hâli ve kavuşma sabahını istemez (G194/1). Şair, kavuşma zevkini ayrılık mihneti ile değiştirmiştir (G199/2). Gönül, kavuşma yâdıyla ah ateşini söndürmemeli, âşığın karanlık kulübesinden ayrılık gamının tiksinmesine sebep olmamalıdır (G273/6). Âşığın sevgiliye kavuştuğu günlerde başkalarının kınamalarının verdiği cefa onu ayrılıkta sevgilinin hayali ile yetinir hale getirmiştir (R46).

Bu durumu şairin kavuşma hususundaki genel tutumu olarak değerlendirmek yanıltıcı olabilir. Çünkü bu yaklaşımdaki asıl mesele şairin ızdırap ve aşk karşısındaki duruşudur. Ayrıca vuslattan bahsedilen beyitlerin geneli göz önüne alındığında sevgiliye kavuşma arzusu dikkat çeker. Bunun en önemli sebebi de âşığın genel hâlinin ayrılık olmasıdır. Onun sevgiliye kavuştuğundan pek bahsedemeyiz. Genel hâli ayrılık olan bir âşığın vuslata özlem çekmesi doğaldır. Ancak vuslatı tecrübe eden ve bunun aşk için bir tehlike olduğunu değerlendiren ayrılığı tercih edebilir.

Vuslat ve Ney

Divanda Mevlana'nın ney metaforunu andıran yaklaşıma da rastlanır. Şair, ney gibi sevgilinin kavuşma meclisini yâd eder ve kuru bedeninde nefes olduğu sürece feryat eder (G193/1).

Dudak ve Yüz Vuslattır

Dudak ve yüz kavuşma ümidini arttırırken saç bu ümidi azaltır. Sevgilinin saçının düğümü kavuşma hazinesine kilit vurur (G243/4).

Su, Şarap ve Vuslat

Vuslat çoğunlukla suya ve şaraba benzetilir. Âşık da sevgilinin vuslatına, dudağına ve yüzüne susayan kişidir (G100/1). Bu kapsamda divanda çeşme-i vasl (K3/32), zülal-i vasl (K4/2, G174/3), cam-ı visal (G29/6, G64/2, G115/1) gibi tabirler rastlanır.

Vuslat Devadır

Âşığın hasta gönlünü, ayrılık acılarını kavuşma tedavi eder. Sevgiliye kavuşmak âşığın şifasıdır (G100/1). Kavuşma merhemi ile herkes derdine deva bulurken şairin gönlü ayrılık elemi ile hastadır (G119/7). Âşık, birçok dert çekmiş ve

kavuşma dermanına yetmiştir (G190/2). Vuslat, ayrılık elemine ilaç olacak bir şerbettir (R14). Ayrılık kimin ciğerini kan etmişse kavuşma ona aşamalı olarak derman eder (R29).

Sevgilinin Başkaları ile Birarada Bulunması

Âşık, sevgilinin kendisi dışında biriyle vuslat bulmasını kaldıramaz. Kıskançlık onu kahreder. Ona göre sevgilinin vuslatına en uygun kişi kendisidir (G249/5). Sevgilinin dudağının söz ile buluşması, mumun geceleri onunla baş başa kalması, tasın sevgilinin elini öpmesi, suyun onun bedeninde akması, rakibin onunla aynı bezmde buluşması âşığın kıskançlığını harekete geçirir ve büyük acılar çekmesine sebep olur (G136/6).

3.3.6.2.2.12. Yara/Dağ/Zahm

Âşığın göğsünde, ciğerinde ve gönlünde ayrılıktan, aştan, şevkten, melametten ve dertten kaynaklanan yaralar bulunur (G32/3, G55/1, G89/5, MSMT12/1). Bu yaralar umumiyetle "dağ"lardır ki aşk, ayrılık ve sevgili tarafından dağlanmak sonucunda oluşur (R43). Dağ, dışındaki yaralar oktan, kılıçtan, melamet taşından, bakıştan, gamzeden meydana gelir (G216/7). Âşıklığın alametlerinden biri bu yaralara sahip olmaktır (G53/2). Gerçek âşıkla yalancı âşık sahip olunan yaralarla birbirinden ayrılır (G53/6). Âşıkta can ve beden olduğu sürece dert ve yara eksik olmaz (G10/3). Âşığın bedeni yarasının merheminin pamuğu içinde gizlidir; diri oldukça elbisesi ölünce de kefesi budur (G182/1). Âşığın ciğer parçasında gizli yara vardır ki sevgili bundan habersizdir (G112/1). Âşık, sevgiliden ciğerinin yarasına merhem bulamadığı için ciğeri yanar (G187/2). Âşık, bedeni ve canında yaralardan boş yer kalmadığı için sevgilinin beninin hayalini nerede tasvir edeceğini bilemez (G270/4). Çıplak görüp kınamasınlar diye âşığın bedeni yara pamukları ile kaplanmıştır (G274/6).

Âşığın bükülmüş boyu gönül yaralarından kana batar (G75/3). Şairin mihneti ve aşkı bülbülden fazladır. Baharda, bülbül binlerce taze gülle beraber olurken âşıkta binlerce taze yara olur (G142/3).

Sevgilinin kılıç yaralarından akan kan âşığa kandan bir gömlek giydirir (G7/3). Sevgili, öyle bir okçudur ki yıktığı avda ne yara ne de temren görünür (G98/6).

Ayrılık ve Yara

Özlem yaraları âşığın ayrılık yanışını kuvvetlendirir (K39/31, G65/4). Ayrılık yarasına dayanmak zordur (G238/3). Ayrılık cehennem ateşinden daha yakıcı ve acı vericidir. Âşık bu yüzden hiç kimsenin ayrılık yarasına esir olmaması için dua eder (G24/1, G153/6). Ayrılık yarası ile yanmaktansa ciğerin kan olması iyidir (G154/1). Onun ayrılık yarası ile yanan gönlünü lale bahçesini seyretmek bile açmaz (G186/8). Sevgili, ayrılık dağını âşığa vurduğunda onun gönlünden göğe dumanlar yükselir (G241/4).

Merhem, Kül ve Yara

Yara, ya merhemle ya da kül ile tedavi edilir. Âşığın yarasının merhemi ve külü sevgilinin okunun temrenidir. Ok, hem bu yaraları açan hem de tedavi edendir.

Âşığın gönül ateşi öyle yanar ki sevgilinin oklarından başka hiç kimse acıyıp onun yaralarına kül basmaz (G173/8).

Âşığın yaralarına sevgiliden gelen oklar ve o okların temreni merhem olur (G66/5). Âşık, gönlünün yarasına sevgilinin temrenlerini merhem yapar (G91/6). Sevgili her derde derman etmesine rağmen âşığın yarasına merhem olmaz (G109/7).

Âşık Yaralarından Şikâyetçi Değildir

Âşık, gönlündeki ve bedenindeki yaralardan şikâyetçi değildir. Bunlar aşktan kaynaklandığı için ona saltanat zevki ve mal mülkten daha lezzetli gelir (G64/4, G64/6). Göğsü üzerindeki yaralar onun süsüdür (G64/5). Yarasının tedavi edilmesini, yaranın üzerideki pamukta merhem olmasını istemez. Bu yaraların tedavisi onun aşk zevkine eksiklik getirir (G227/7). Şair/âşık, bedenindeki bela oklarının yaraları ile mutludur; onun lütfu ile bütün yaralar merhem bulur (K15/33). Âşığın bedeninde melamet taşından meydana gelen yaralar vardır; âşık sevda pazarının bekçisidir ve bu yaralar onun süsüdür (G23/3). Âşık, sevgilinin okunun eleminin zevkini kaybetmek istemediği için sevgilinin oklarından kaynaklanan yaralar üzerine merhem sürmek istemez (159/4).

Benzetme ve Mecazlar

Yara, rengi ve şekli bakımından güle benzer (K8/42). Gözden taze gül şekli, ciğer kanı gibi gitmişken, vefa ehlinin gönül yarası gibi yeniden ortaya çıkmıştır (MSMT2/V/3). Yarılmış gönül yarasına sevgilinin temrenleri yakışır; açmış gülde şebnem damlası güzel durur (G245/5).

Şair/Âşık, mihnet ağacı; gönül yarası da o ağacın meyvesidir (K39/30).

Lalenin ortasındaki siyahlık bir yarayı andırır (K41/4, G130/5, G195/3, R49).

Âşığın ateşli gönlündeki yaralar, ateş üzerindeki üzerlik tohumuna benzetilir (G62/3).

Yaralar, âşığın gönlünü yakan, göğsünün üzerinde bulunan ateşlerdir (G65/4).

Âşıklar, gam bahçesinin gözyaşıyla yetişen ağacıdır; yaralar yaprak, ateşli ahlar da meyvesidir (G106/4).

Âşık, göğsünde bulunan binlerce yara ile feleğe benzer; göğsündeki yaralar sabit yıldızlardır (G185/4).

Gönül, ayrılık günü sevgilinin gözünün fikri ile yara yakar, gece gözün fikrini bu çerağ ile korur (G262/4). Âşığın sinesindeki yaralar sevgilinin kendi eliyle yaktığı bir çerağdır; merhem koyup tedavi etmemeli ve bu çerağı söndürmemelidir (G277/1).

Yaralı gönül, yara gibi ağzını açar ve memduha/sevgiliye durumunu arz etmek için merhem bulur (K21/30). Âşık, şükretmek için yaralardan bin ağız açar; çünkü sevgilinin her oku tekrarı olmayan bir nimettir (G23/5). Ciğer yarası sevgilinin okunu gördüğünde ağız açmakta ve her gelene âşığın gizli sırrını açıklamaktadır (G236/6).

Ruh, beden yarasından pencere açarak çıkıp Süreyya göğüne gider (K33/30). Sevgili âşığın gönlünü karanlıkta koymayıp okunun yarasını onun için bir pencere yapmıştır (G156/3).

Âşığın bedenindeki kılıç yarası göze, çevresindeki oklar da kirpiğe benzer (G176/1).

3.3.6.3. Rakip/Ağyar

Rakip/ağyar, sevgiliye aşk duyan, ona yaklaşmak isteyen, onun ilgisini üzerine çekmeye çalışan, âşığın sevgiliye ulaşmasına engel olmak için gayret gösteren, âşıkla sevgili arasındaki ilişkide üçüncü şahıs olarak araya giren tiptir. Şair, âşık olduğu için sevgiliye ilgi duyan herkes onun için rakiptir. Rakip, âşığın gözünden anlatıldığı için olumsuz niteliklere sahiptir. Sevgilinin sevgisini ve ilgisini elde etme hususunda sürekli âşıkla rakip arasında bir mücadele vardır. Ağyar

doğrudan rakip anlamında kullanılmaz daha çok yabancılar ve başkaları anlamına gelir. Sevgili ile bir yabancının bir arada olması onu şair için rakip kılar.

Ağyar ve rakip şairin düşüncesini meşgul eder. Gözü, ağyar endişesinden uyku görmez; âşık bir bekçidir ki sevgi sırlarının hazinesini bekler (G114/4).

Sevgili genellikle âşığa yüz vermezken rakip ile zaman geçirir, ona yönelir (K32/5). Sevgili ağyarın meclisini aydınlatan mum olurken âşığa âlemi yakan bir şimşek olur (G68/1). Sevgiliye vefasız ve sevgisiz demek yanlıştır çünkü şair onun ağyara vefa ve sevgi gösterdiğini çok görmüştür (G77/3). Sevgili başkaları ile meclis kurup halvet eder; şair bunu rakibin sarhoş olmasından anlar (G125/7). Sevgilinin ağyara sevgi gösterdiğini söylerler ancak şair buna inanmaz çünkü sevgilinin sevgi göstermesi âdeti değildir (G171/3).

Şair, toprak olup suyun yolunu kapatmak ister çünkü o rakibidir bu yüzden sevgilinin mahallesine ulaşmamalıdır (K3/12).

Kıskançlık

Sevgilinin yabancılarla aynı ortamı paylaşması âşığın kıskançlık acıları çekmesine neden olur. Gül fidanının bağrına kıskançlık dikenleri saplanır, çünkü gül ondan ayrılıp başkalarının sohbet arkadaşı olur (K8/17). Dikenin kıskançlık ile ateşlere yanması doğaldır, gül ondan güzellik alıp başkalarına yar olur (K8/18). Sevgili başkalarının meclisini aydınlatarak âşığı kıskançlık ateşi ile yakar (G44/5). Sevgiliyi ağyar ile görmek âşık için çok zordur; böyle görmektense ayrılık derdine esir olmayı yeğler (G154/2). Sevgili âşığın kıskançlık ateşi ile yanmasını istemiyorsa akşamları ağyarın meclisinin mumu olmamalıdır (G167/4). Âşığın göz bebeği olan sevgili ağyar ile gezintiye çıkar, bu da âşığın ağlamasına neden olur (G183/3). Sevgili ile ağyarı bir arada görmeye sabrı olmadığı için âşık, memleketi terk eder, gurbette yaşar (G186/5). Sevgili ağyar ile gül bahçesinde gezintiye çıkıp şarap içerek âşığın kanını kıskançlık kılıcıyla dökmüş olur (G206/3).

Rakip Âşığa Eziyet Eder

Rakip, âşığa eziyet eder ve edilmesine sebep olur. Şairden başka ağyarın derdini çeken yoktur, galiba Allah ağyarı onun için yaratmıştır (K28/43). Rakip, sevgilinin mahallesinde eziyetlerini âşıktan eksik etmez (G33/8). Şaire göre âşığın ayrılıktaki zevkinin kavuşmadan daha fazla olduğunu bilse rakip onun sevgiliye kavuşmasını engellemeye çalışmaz (G34/3). Sevgilinin âşığa cevir etmesinin sebebi

ağyardır. Ağyar öğretmeden ve yönlendirmeden sevgili âşığa eziyet etmez. Âşık, sevgilinin eziyetlerini istediği için ağyarın yaptığı âşık için ihsandır (G14/2). Âşık, ağyarın zulümlerinden incinmez çünkü sevgilinin eziyetleri için gönlünü alıştırır (G193/5).

Ağyar ve Kınama

Ağyar, sürekli âşığı kınar ve onu eleştirir (G106/7). Kinayeli sözler ile âşığa eziyet eder (R40). Âşığın işi bir sevgili için rakibin kınamalarına muhatap olmaktır; sevgili ise ağyara yar olup aşığa ağyar olur (G141/5). Şair, ağyarın kınamalarından haberdar olsa sevgilinin mahallesinde mekân tutmayacaktır (G179/6). Sevgiliye kavuşma anında ağyarın kınamaları âşığın ayrılıkta hayal ile yetinmesine sebep olur (R46).

Sevgili ağyarın kınamasından sakınmalı ve geceleri dışarı çıkmamalıdır (G8/5). Sevgilinin rakibe gamzesinden nasip vermesi taşa ok atmak gibidir (G17/4). Sevgili, vahiy gibi sözlerini ağyar ile ziyan etmemelidir; ayetin değerini düşürmek doğru değildir (G172/3).

Diğer Kullanımlar

Ferhat, kendi resmini yapıp Şirin'e verir; bu nasıl bir cahilliktir ki kendi eliyle kendine rakip yapar (G31/1).

Sabah rüzgârı, âşığın derdini sevgiliye, başkalarından gizli ulaştırmalıdır (G44/1).

Şair, kime dost dediyse canının düşmanı çıkmış, kimi yar bildiyse sonunda ağyar olmuştur (K6/16).

Şair, zâhidi sever çünkü mihrap köşesine yönelir, sevgilinin kaşına yönelip onun rakibi olmaz (G170/6).

Ağyar sevgilinin şaire yar olmayacağını bilir ancak âşık da sevgilinin onu ağyar olarak gördüğünün farkındadır (G191/2).

Âşık, sevgilinin mahallesinde gözyaşından ağyara yer kalmasın diye ağlar yoksa sevgiliye kavuşma isteğinden gözyaşı dökmemektedir (G239/5).

Şair, yüzünü ağyardan sevgiliye döndürmüş, düşmanı çok gördüğü için doğrulukla Allah'ına sığınmıştır (G247/7).

Herkes sevgili yüzünden şaire ağyar olur, Allah'tan (G263/5) ve yanan gönlünden (G268/7) başka dostu kalmaz.

3.3.6.4. Zâhit

Zâhit, divandaki olumsuz tiplerdendir. Şair, onu daha çok aşka karşı olması ve dinin kabuğunda kalması bakımından eleştirir. Zâhit âşığın aşkı ve şarabı bırakmasını, mescide gitmesini ve ibadet etmesini ister. Âşık ile zâhidin aşk, şarap, mescit ve ibadetten anladıkları farklıdır.

Zahit ve Aşk

Zâhitler, aşk zevkinden habersizdirler (G100/7). Zâhit, aşkı ayıplamayı hüner bilir ancak asıl ayıp onun aşkı ayıplamasıdır (G81/4). Kendinden geçmiş zâhit aşk ehlinin zevkini bilmez; aşk öyle bir şaraptır ki içen sarhoş olur (G82/4). Zâhitlerden aşkın usulü ve yolu sorulmaz çünkü cahiller akıl ehlinin yolunu bilmezler (G84/7). Zâhit akıl iddiasında bulunur ancak aşk zevkini yasaklamaya çalışması onun cahilliğinin itirafıdır (G144/7). Şair, zâhidi sever çünkü o mihrap köşesini sevdiğinden sevgilinin kaşına yönelip onun rakibi olmaz (G170/6). Herkesin takdirden talebi kendi değerine göredir; aşk ehli vuslat suyunu isterken zâhit cennet suyu ister (G174/3). Zâhit, âşıktan gümüş göğüslü putları izlemeyi terk etmesini ister ancak Allah'ın sataştırdığı belalardan âşığın kurtulması pek mümkün değildir (G204/4). Zâhit, sevgilinin saçının küfrünün/karasının iman olduğunu bilmez (G207/1). Zâhit aşktan dolayı rezil olmanın ayıp olduğunu söyler ancak bu sözü çok söyleyip kendini rezil etmemelidir (G227/6).

Zahit ve Şarap

Zâhit, şarap içeni eleştirir, şaraptan nefret eder, meyhaneye gidilmemesi gerektiğini söyler. Ancak şaire göre zâhidin şaraptan nefret etmesi yanlıştır (R42). Şarap, âşıklar için safa, zâhit için sıkıntı sebebidir (G9/2). Zâhit, vahdet şarabını kötülüklerin anası sanmakta ve muvahhitleri inkâr etmektedir (G46/3). Zâhit, gül renkli şarabın akla zararlı olduğunu söyler ancak bu ne biçim akıldır ki şarabı terk etmeyi tavsiye eder (G150/2). Âşığın, zâhitlerin meşrebinin müridi, görünen gönlü şarapta ne görmüşse şarap sevgisine düşmüştür (G197/3). Âşık, zâhitlere minnet kılıp şarabı terk etse de bir şey olmaz çünkü sevgilinin hayranı olanın şarap neşesine ihtiyacı yoktur (G201/3). Zâhit, şarap düşkünlerini çok fazla kınamamalıdır çünkü meyhanecinin kerameti birçok kişiyi yıkmıştır (G286/6).

Şair, sevgilinin dudaklarını arzularken zâhitler Kevser isterler; bu doğaldır çünkü sarhoşa şarap, ayığa da su içmek hoş gelir (K3/9).

Zâhidin aykırı öğütlerine rağmen gam tuzağının esiri olan kişi bir meyhane köşesi tutmalıdır (G40/1). Zâhitler, sevgilinin dudağının çevresinde meyhane köşesini mekan edinmişler, tespih ipliğini terk edip çengin zülfünü tutmuşlardır (G89/6).

Namaz, Kıble, Secde, Mihrap ve Zahit

Zâhit, kendisi mihrap köşesine yönelmelidir çünkü âşıklar için ibadet kıblesi sevgilinin kaşının kıvrımıdır (G21/6). Âşık sevgilinin kaşını bırakıp mihraba yüzünü döndürmek istemez bu yüzden zâhit onun yakasını bırakmalıdır (G28/6). Gül yüzlü sâkî kadeh tut, zâhit ise terk et der, hangisinin tercih edileceği gönül için çok da zor değildir (G62/6). Zâhit galiba sevgilinin kaşının sevdasıyla delirdiğinden mihraba bakıp kendi kendine konuşmaktadır (G86/2). Eğri görüşlü zâhit sevgilinin kaşının kıvrımını görse bir daha mihrap köşesine secde etmez (G118/2). Zâhit sevgililerin kaşının mihrabına secde etmediği için dinini değiştirmelidir çünkü iyi din değildir (G171/4). Zâhit, şairi mescide çağırır ancak onda ibadet niyeti yoktur sadece seccadede gösteriş yapmaktadır (G189/5). Şair, kınamaları ile zâhidin yüzünü mihraptan döndürmüş böylece bin kâfirin İslam'a dönmesine sebep olmuştur (G206/8). Âşıkların dininde ibadet put gibi güzel sevgiliye secde etmektir, zâhit kendi dininden gördüklerine namazı teklif etmelidir (G244/2). Sanemler/güzeller taş kalplidir, zâhit de şair gibi onlara niyazda bulunmaktadır ancak bundan vazgeçmelidir (G244/4).

Zahit ve Karanlık

Zâhit, dindar bir figür olmasına rağmen aydınlıkla değil karanlıkla bağdaştırılır. Onun karanlığı o boyuttadır ki âşıkla yüz yıl bir arada bulunsa bile karanlığına ışık düşmez (K2/5). Üzüm tanesi zâhidin sohbet arkadaşı olduğu için şarap haram olmuştur (G181/7).

Zahit ve Riya

Zâhit riyakârdır. Kalbindeki ile dışa vurdukları arasında fark vardır. Dışı takva ile süslü içi ise haram ile doludur (K16/11). Riya gözyaşları zâhidin hal ehlinden görünmesine neden olur ancak değildir (G12/8). Riyakâr zâhidin semaından bir sonuç alınmaz, asıl güzel olan sarhoş rindin şarap içip oynamasıdır (G78/5). Şarabı gizli içen zâhit gibi sevgilinin gamzesi göze görünmeden sürekli kanlar içer (G85/5). Zâhit, kendisinin sevgilinin hayalinden boş olduğunu sanır ancak bu

yanlıştır; hayran olduğu için hayran olduğunun da farkında olmaz (G112/6). Zâhidin Ka'be ihramına bel bağladığını söylerler ancak şair araştırmış ve onun bağlandığının zünnar olduğunu görmüştür (G127/4). Talihinin zayıflığı zâhidin dünyadan nasibini kesmiştir yoksa zâhit kendi iradesi ile dünyayı terk etmemiştir (G258/6).

Zahit ve Cennet

Zâhit, dinin özüne erişememiş ve kabukta kalmıştır. Onun bütün amacı cennete ulaşmaktır. Zâhidin bu kadar azap vermesinden amaç huri ve gılman ise güzellerin kavuşma rahatını terk etmemek daha iyidir (G133/2). Zâhit, cennete can vermeden gidilmeyeceğini bilir ancak canından vazgeçemediği için kendi isteğinde bile cimrilik gösterir (G174/4). Zühd ve veranın amacı hurilere kavuşmak ise zâhidin âşıkları huri yüzlülerden men etmesinin bir anlamı yoktur (G259/6).

Diğer Kullanımlar

Zâhit, şeklen şairin tavrına itiraz etmektedir ancak şair onunla karşılaşıp görüşse ahlakı zâhidi utandırır (G203/3).

Zâhit, âşıkların sine yarığındaki alevleri görüp onlardan sakınmalıdır; onlar bir ocaktır ki kapı ve duvarları yanmaktadır (G106/2).

Zâhit, memduhun devleti için dua ederse ibadeti sağlıklı olur (K17/19).

3.3.6.5. Rind

Rind, divanda zâhidin karşıtı bir tip olarak karşımıza çıkar. Zâhit kabukta kalırken o öze yönelir, zâhit ikiyüzlüyken o samimidir, zâhidin amacı cennet iken rindin maksadı sevgilidir, zâhit maddi zevklerin peşinde koşarken rind aşkın izinde manevi zevki arar. Rindle zâhidin asıl çatışma noktaları şarap, aşk, sevgili, riyakârlık ve samimiyettir.

Riyakâr zâhidin semaından bir şey hasıl olmaz, sarhoş rindin şarap içip oynaması daha güzeldir (G78/5). O, aşk neşesiyle raks eder.

Rind, ahirette Kevser istememelidir çünkü dünyada içtiği arguvan renkli şarap onun için yeterlidir (G85/4).

Şarap içmeyen rindler meclisine giremez, onun için şair ya ayağını o meclisten çekmelidir ya da şarap içmelidir (G142/7).

Rind toprak olsa bile şarap küpünün tortusu olur, ne olursa olsun şarap kadehinin eteğini elinden bırakmaz (G218/6).

Şair, kendisini bir rind olarak görür (MSMT10/2). Öldüğünde onun toprağından yapılan kadehin rindler meclisini gezip bir bir ondan niyaz yetirmesini ister (G111/5).

Âşık olanın rindlik ve rüsvalıktan nefret etmemesi gerekir çünkü devir aşk sırrını gizli istemez (G115/6). Şair, halka rezil olmuş çılgın bir rinddir (G256/7).

Putlara/güzellere hizmet etmeyi ibadet bilen rindin yaptıkları karşılıksız kalmaz, onun zünnarının her bir ipi bin tespih ipinin işini görür (G287/6).

4. Cemiyet

4.1. Şahıslar

4.1.1. Tarihi Şahsiyetler

4.1.1.1. Sahabeler

Çar-yar

Divanda iki beyitte "çar-yar" ifadesi geçer. Bu beyitler dışında Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a dair herhangi bir telmihe rastlanmaz.

Beyitlerden ilki yarım kalmış izlenimi veren bir kasidede yer alır. Kasidenin kime yazıldığı anlaşılamamaktadır. Bu beyitte memduhun yüzünün peygamber nurunun mahali olduğu; olgun tabiatının da "çar-yar"ın sığınağı olduğu ifade edilir (K37/18).

Diğer beyit, Kanuni'nin Bağdat'a girişi üzerine kendisine sunulmuş olan Bağdad Kasidesi'ndedir. Beyitte Bağdat'tan bahsedilirken "çar-yar"a Hz. Ali'ye telmihte bulunulmak için değinilir: Burada hilafet hükmünün delili dürülmüş; "çar-yar"ın mührünün hilafet kaldıran toprağı da buradadır (K10/7). Dört halifenin sonuncusu Hz. Ali olduğu için, Bağdat'ın övgüsünde asıl değinilen de odur.

Her iki beyitte de dört halifeden ilk üçü ile ilgili lehte ve aleyhte herhangi bir şey söylenmemiştir.

Bilal-i Habeşi

Hz. Peygamberin müezzini olarak bilinir. Divanda da bu yönü ile kendisine telmihte bulunulmuştur. Memduhun icraatları övülerek sıralanırken göndermede bulunulur.

23 Ḫalḳa iᶜlām itmege dīn-i Muḥammed ṭāᶜatin
Eyledüñ ol Mescid-i Aḳṣāyā taᶜyīn-i Bilāl

K12/23

Selman-ı Farisi

Aslen İranlıdır. Hayatının bir dönemini köle olarak sürdürmüştür. Hicretin beşinci yılında köleliği sona ermiştir. Ensar ve Muhacirin, Selman'ı kendilerinden saymak hususunda çekişmeleri sonrasında Hz. Peygamber "Selman bizdendir" diyerek onu Ehl-i Beytine dahil eylemiştir.

Divanda yaratılmışlardan herhangi birinin temiz gönüllü olması durumunda Ehl-i Beyt fırkasından sayılıp Selman olacağı ifade edilir (K7/8).

Diğer beyitte Şii-Alevi kaynaklarında geçen bir menkıbeye telmihte bulunulur. Rivayete göre Selman, Deşt-i Erzen'de gölde yüzerken bir aslan gelmiş ve elbiselerinin üzerine yatmıştır. Gölde çıplak kalan Selman bu durumdan kurtulmak için dua eder. Birden bir atlı ortaya çıkarak aslanı ikiye böler. Elbiseleri alan Selman bunun karşılığında nergis toplar ve kendisini bu durumdan kurtaran kişiye verir. Yıllar sonra Selman bir ihtiyar olduğunda henüz çocuk olan Hz. Ali onun önüne hurma çekirdeği atar. Selman, ihtiyarı incitmemesini söyler. Hz. Ali de ben senden daha ihtiyarım diyerek Selman'ın göl kenarında verdiği nergisleri çıkarır. Sünni kaynaklarda yer almayan bu menkıbe Selman-ı Farisi'nin Şii-Alevi gelenekteki yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Gehī muḥtāca virmiş Ḳanberi ṭuġyān idüp lüṭfı
Gehī aṣlandan almış mużṭarib ḥāletde Selmānı

K20/25

Ukayl bin Ebi Talib

Hz. Ali'nin kendisinden büyük kardeşidir. Yezid'in karşısında Hz. Hüseyin'in yanında yer almıştır. Safevilerin Bağdat valisi İbrahim Han'a sunulan kasidede memduhun övgüsü için geçer. Onun Kerbela'yı ve Necef'i ziyareti anlatılırken değinilir.

[c] Uḳayl ibn-i Ebī Ṭālibden istimdād idüp himmet
Ṭarīḳ-i Kerbelāya başladuñ aḳrān ü a[c] yānı

K20/18

Veysel Karani

Yemende yaşayan Veysel Karani Hz. Peygamberi görmek için Medine'ye gelmiş fakat annesinin tembihi sebebiyle Hz. Peygamberi evde bulamayınca beklememiş, geri dönmüştür. Peygamberimizi görmeden iman etmesi ve ona olan

sevgisiyle bilinir. Hz. Peygamber, hırkasının Veysel Karani'ye verilmesini vasiyet etmiş ve bu vasiyet yerine getirilmiştir. Divanda bir beyitte kendisine telmihte bulunulmuştur.

ᶜAdālet ṭıynetinüñ ṭarzını ol pāk-tenden sor
Nübüvvet ḫırḳasınuñ ẕevḳını Veysü'l-Ḳarenden sor

K11/VI/7

4.1.1.2. Ehl-i Beyt ve On İki İmam

Ehl-i Beyt tabiri iki beyitte geçmektedir. Bunlardan biri yukarıda da zikredilen temiz gönüllü varlığın Ehl-i Beyt fırkasından sayılıp Selman olmasıdır (K7/8). Diğer beyit doğrudan Ehl-i Beytle ilgili olmayıp memduhun Ehl-i Beyt kabirlerini ziyaret etmesi ile ilgilidir (K20/9). Ehl-i Beyt tabiri divanda çok geçmese de kasideler bölümünde Ehl-i Beyt mensuplarının ve on iki imâmın isimlerine yer verilir. Divanda Hz. Ali için 2, Hz. Ali ve on iki imâm için 1 kaside yer almaktadır. Bunun dışında Safevilerin Bağdat valilerinden İbrahim Han için yazılan kasidede daha çok olmak üzere muhtelif kasidelerde Ehl-i Beyt mensuplarından bahsedilmiştir.

Âl-i Muhammed, Âl-i Ahmed gibi kullanımlarla da Ehl-i Beyt kastedilir. Âl-i Ahmed'in herkesten yeğ olduğu belirtilir (K6/32). Hz. Ali'nin ve ailesinin övülmesini bağışlanma sebebi olarak görür (K7/33). Ancak seyyitliğin kendi başına bir değer taşıdığını da düşünmez. Ona göre ister seyyit olsun ister sıradan bir insan edebsiz kişi mutluluğa ulaşamayacaktır. Önemli olan güzel ameldir (K7/9).

Ali

Hz. Ali ilim ülkesinin padişâhıdır ve onun ilmi eşyanın sırlarına vakıfdır (K6/18). O, Necef'in şâhı, şeref göğünün güneşi, cennet ve ateşin taksim edicisidir (K6/19). Onun nutfesi temizdir (K6/21). O, Necef'in Muhammed'i, ikinci eşsizdir; temiz zatı Hakk'ın suretine aynadardır (K6/22). Onun harim-i dergâhına Cebrail bile yük olmaz (K6/23). Zamanın geçişi, dünyanın dönüşü onun temiz görüşü sayesindedir (K6/24). O, Hz. Muhammed'in neslinin başıdır (K6/33). O, cihan ehlinin en seçkinidir; küçüklerin ve büyüklerin sığınağıdır (K6/34). O, bütün âlemde ferd-i kâmildir (K6/49). O, din ve dünya imâmıdır; onun düşmanlığı müşriğin dinine ve dünyasına noksan olur (K7/14). Haşr için divan kurulduğunda onun lütuf ve kahrından talihliler af, talihsizler ceza bulurlar (K7/19). Cennetin kevseri onun

hükmü altındadır; bu yüzden bunca nesli içinden Adem ona misafir olur (K7/20). Nuh'un gemisine sığınak olmuştur (K7/21). İsmail'e kadr için gökten kurban inmiştir; Allah bilir kadr için İsmail ona kurban olur (K7/22). Onun mucizeleri bir gül bahçesidir ki istese Davut o bahçeye bülbül olur (K7/23). Onun kabrinin toprağından ihlas ile bir zerre alıp onunla doktorluk yapan kişi Lokman olur (K24/7). Akıl, ilmin olgunluk denizinin dalgıcıdır fakat onun zatının cevherini düşünse hayran olur (K7/27). Anlayış, derk diyarının seyyahıdır fakat onun idrak vadisini gezse başı döner (K7/28). Zaman onundur (K7/29). Onun binasının dört direği izzet, yüce makam, devlet ve talihtir (K7/30). O, müminlerin emiridir; Cebrail vahdet halvetinde onun kapıcısıdır (K20/27). Onun rızası olmadan dünya da ahiret de doğruluk ehline gerekmez (K20/28). Hz. Ali, can gül bahçesinin gülüdür; müminlerin imâmıdır (K42/28). Erguvan her yaprağını bir dil kılmış Hz. Ali'nin övgüsünü yapmaktadır (K42/14).

Her kimin mevlası Hz. Ali olursa o yüz meşakkat çekse de işin sonunda gönlündeki arzuya kavuşur (K7/10). Onun hükmü altına girenler âlemi hükümleri altına alırlar (K7/11). O, bir karıncaya iltifat kılsa karınca Süleyman üstüne sultan olur (K7/13). O, aslana öfke ile baksa aslan taş olur; düşmanla savaşmaya niyetlense taş aslan olur (K7/15). Onun yüzünün güneşinden gök bir zerre kıvılcım alsa, bütün yıldızlar dolunay olur (K7/16). O, feyzi ile insanı terbiye etse insan değer kazanıp melek gibi şanı yücelir (K7/17). Melek onun iltifatından nazar alsa olgun bir akıl kazanıp insan olur (K7/18). Onun dostu günah işlese bağışlanır, düşmanı binlerce ibadet etse de isyan sebebi olur (K7/25). O, lütfunun ve kereminin gölgesini toprağa salsa kara toprak cenneti kıskandırır (K7/26). O, devlet ve ikbal göğüdür; devlet ve ikbalin yüz döndürdüğü kişi ondan yüz çevirir (K7/31).

Memduh, savaş iznini Hz. Ali'den istemek için dergâhını ziyaret eder (K14/IV/2). Memduh, Hz. Ali'nin pençesini ziyaret etmiştir; kölenin efendisini yeni gördüğünde onun elini öpmesi kölelik kanunudur (K20/10). Başkalarının aksine memduha Hz. Ali'nin mezarını ziyaret etmek nasip olmuştur (K27/29).

Bağdat'ın değerini arttıran önemli bir unsur da Hz. Ali'nin ikbal gölgesini burada salmış olmasındandır (K10/8).

Şair, Hz. Ali için şeh-i Necef, şeh-i merdan, Murtaza, şâh-ı Zülfikar, Haydar, Haydar-ı Kerrar, emirü'l-müminin, Ali ibn-i ebi Talib, şâh-ı evliya isimlerini ve sıfatlarını kullanır.

Kanber

Hz. Ali'nin kölesi ola Kanber iki beyitte zikredilmiştir. İlkinde memduhun Kanber'in makamını ziyaret ettiği belirtilir (K20/9). İkincisinde ise Alevi kaynaklarda geçen bir rivayete telmihen söz konusu edilir. Hz. Ali ve Kanber birlikte yolculuk ederken karşılarına muhtaç bir kişi çıkar ve aç olduğunu söyler. Hz. Ali de Kanber'den fakire yiyecek vermesini ister. Kanber, yiyecek heybededir der. Hz. Ali, heybeyi de ver der. Kanber, heybe devenin sırtındadır der. Hz. Ali deveyi de ver der. Devenin üzerinde Kanber de vardır. Şair, bu olaya telmihte bulunur.

Gehī muḥtāca virmiş Ḳanberi ṭuġyān idüp lüṭfı

Gehī aṣlandan almış mużṭarib ḥāletde Selmānı

K10/25

Fatıma

Hz. Ali'nin eşi, Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesi ve Hz. Muhammed'in kızı olan Hz. Fatıma, Hz. Ali ve on iki imâmın övgüsü için yazılmış bulunan elifnamede bir beyit ile zikredilmektedir. Yasemin, nazik ve nazlı ömrünü boşa geçirmez ihlas ile özünü "hayrü'n-nisa"nın yolunun toprağı eyler.

Żāyiᶜ geçürmez yāsemīn ᶜömr-i laṭīf ü nāzenīn

İḫlāṣ ilen eyler özin ḫāk-i reh-i ḫayrü'n-nisā

K42/15

Hasan

Hz. Hasan, divanda güzel huyu, yaradılışı bağlamında zikredilir. On iki imâm için yazılan bu kasidede Hz. Hasan reyhanla birlikte zikredilir.

Ṭurfa reyāḥīn ser-be-ser kesb itdi ᶜıṭr-ı müşgter

Ḫulḳ-ı ḥasenden bir eṡer gülzāre göstergeç ṣabā

K42/16

Hüseyin

Hz. Hüseyin; Kerbela şehidi, Kerbela'nın şâhı, şehidlerin şâhı olarak anılır. Bağdat Kasidesinde, Bağdat'ın üstünlükleri sayılırken Kerbela şehidinin Hak sırrını burada açığa çıkardığı ifade edilir (K10/9). İbrahim Han'ın askerleri ile birlikte

Kerbela çölüne gelmesini şair, Kerbela şâhının kanını istemenin yakın olduğu şeklinde yorumlar (K20/19).

Lale, kanlı kefen gösterip tenini yüz parça eder ve çemen tarafına yönelip şehidlerin şâhı için matem tutar (K42/17).

Ebü'l-Fazl

Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'nın vefatından sonra evlendiği Ümmü Benin'den olan oğludur. Abbas olarak da bilinmektedir. Kerbela'da Hz. Hüseyin'in bayraktarlığını yapmış ve şehit olmuştur. Divan'da memduhun ziyareti çerçevesinde ismi geçmektedir.

Maḳām-ı Ḳanber ü evlād-ı Fażl ü ba^c ż-ı Ehl-i Beyt
Ṭavāf itdüñ civān-merdāne ḳılduñ ^c arż iḥsānı
K20/9

Zeynel Abidin

Elifnamede bir beyitte ismi geçmektedir. Bu beyitte Zeynel Abidin çok ibadet etmesi bakımından zikredilir. Menekşenin, abid gibi gam çekmekten boyu bükülmüştür; sanki o temiz yaratılışlı Zeynel Abidin'i örnek almıştır (K42/18).

Muhammed Bakır

Elifnamede bir beyitte zikredilir. Gül bahçesindeki sebzeler bir zikir halkası kurmuş ve onun övgüsünü yapıyorlar gibi bir sahne içinde adı geçer. Sebze gül bahçesinde gamı ortadan kaldırmak için saf çekmiş; Bakır'ın övgüsünde aşk bulmuş övgünün tekrarını kılar (K42/19).

Cafer-i Sadık

Elifnamede bir beyitte zikredilir. Şakayık Hakk'ın feyzini arzulamış ve kırmızı yüzlü olarak çıkmış; Hakk'ın emriyle Sadık'ı önder kılmıştır.

Feyż-i Ḥaḳ itmiş ārzū çıḳmış şeḳāyıḳ sürḫ-rū
Ḳılmış bi-emr-i Ḥaḳ ġulū Ṣādıḳı ḳılmış pīşvā
K42/20

Musa Kazım

Biri İbrahim Han kasidesinde diğeri elifnamede olmak üzere iki yerde ismi zikredilir. Memduh, Cevad ve Kazım'ın Bağdat'ın attarı olduğunu bilmiş; onlara yüz vurup derdine derman bulmuştur (K20/14).

Lacivert felek öfke ile yasemini sarartsa gama gerek yoktur çünkü Kazım, dert ehli gördüğünde ona deva eyler (K42/21).

Ali Rıza

İbrahim Han'ın övgüsü için yazılan kasidede Meşhed'in güneşi olarak göndermede bulunulmuştur (K20/17). Orada şehit olmuş ve oraya defnedilmiştir. Elifnamede ise dinin şâhı olarak anılır. Semen, Hak sırlarını keşfetmek için gümüş yapraklar açmıştır; sanki ilim içinde dinin şâhı olan Rıza ona ders vermiştir (K42/22).

Muhammed Cevad

Muhammed Taki olarak da bilinir. İkisi İbrahim Han için yazılan kasidede olmak üzere üç yerde ismi zikredilir. Yukarıda zikredilen bir beyitte Musa Kazım ile birlikte anılır (K20/14). Diğerinde memduhun Taki, Askeri ve Mehdi'ye, kâfir askerlerinden korumak için, yardım gönderdiği ifade edilir (K20/15). Zambak, oyuncak gibi gül bahçesine parlaklık vermiş; Taki'nin dostu olmuş ondan neşe bulmuştur.

Luᶜbet-ṣıfat gör zanbaḳı gülzāre virmiş revnaḳı
Olmış hevā-ḫˇāh-ı Taḳī kesb eylemiş andan ṣafā

K42/23

Ali Naki

Susenin dili meddah gibi övgülerin nakledicisi olmuş; methinin kabul edicisi de deniz gibi ihsan sahibi olan Naki olmuştur.

Meddāḥ tek sūsen dili olmış medāyiḥ nāḳili
Medḥinüñ olmış ḳā'ili sulṭān Naḳıyy-i baḥr-ᶜ aṭā

K42/24

Hasan Askeri

Biri İbrahim Han için yazılan kasidede Taki ve Mehdi ile birlikte (K20/15), diğeri elifnamede olmak üzere iki yerde ismi zikredilir. Nesrinin açık defteri hakikatlerin mazharı olmuş; zekâ sahipleri de ondan Askeri'nin sıfatını anlamışlardır.

Nesrīnüñ açuḳ defteri olmış ḥaḳāyıḳ maẓharı
Andan ṣıfāt-ı ᶜ Askerī fehm itmiş erbāb-ı ẕekā

K42/25

Muhammed Mehdi

Biri İbrahim Han için yazılan kasidede Taki ve Askeri ile birlikte (K20/15), diğeri elifnamede olmak üzere iki yerde ismi zikredilir. Vakit geldi, gonca açılıp küçük gülünü ortaya çıkarsın; kaza, Mehdi'nin ortaya çıkışını bilip sırrını açıklasın.

Vaḳt oldı ġonce açıla gül ḫurdesin ẓāhir ḳıla

Mehdī ẓuhūrını bile fāş ide sırrını ḳażā

K42/26

4.1.1.3. Kur'an Kıssalarında Yer Alan Şahsiyetler

Kur'an'da adı geçen peygamberler ilgili yerde işlendiği için burada onların dışında mevzu edilen kişilere değinilmiştir.

Kabil

Hz. Adem'in oğullarından olan Kabil, kardeşini kıskanması, kibirlenmesi, yeryüzünde ilk kanı dökmesi gibi yönlerden bahis konusu edilir. Divanda kan dökme bakımından çeşitli ilgililerle bir beyitte geçmektedir.

N'ola ḳan tökmekde māhir olsa çeşmüm merdümi

Nuṭfe-i Ḳābil durur ġamzeñ gibi üstādı var

G88/2

4.1.1.4. Hükümdarlar

Fuzûlî, Türkçe Divanında hükümdarlardan sadece Kanuni Sultan Süleyman'a kasideler sunmuştur. Divanda Sultan Süleyman dışında kendisine kaside sunulan bir hükümdar yoktur. Bunun dışında bazı efsanevi ve tarihi hükümdarlara telmihler yapılmıştır. Yapılan telmihlerde amaç, o şahsın hayatı ve özelliklerinden faydalanarak şiirdeki ifadeyi kuvvetlendirmek ve sağlamlaştırmaktır.

Kanuni Sultan Süleyman

Fuzûlî, Türkçe Divanda Kanuni için 4 kaside kaleme almıştır. Sultan Süleyman'la, isim benzerliğinin de etkisi ile, Süleyman peygamber arasında hâkimiyet, adalet ve uzun saltanat süresi gibi hususlar üzerinden ilgiler kurulur (K10/57-60, K12/4, K19/20, K19/23). Kasidelerin methiye bölümünde Kanuni ile ilgili söylenenler hüküm-hâkimiyet, cömertlik, yücelik; cesaret, fetih ve zafer, adalet, dine yardım ve dini yüceltme, gibi başlıklar altında toplanabilir. Sultan, Hakk'ın hariminin çerağı, saltanat yatak odasının mumu; adalet bahçesinin servi, rahmet

doruğunun parlak ayıdır (K11/V/1). Onun benzeri bir şâhlar şâhı yeryüzüne gelmemiştir (K11/V/6).

Sultanın hükmü ve hâkimiyet alanı geniş ve kapsamlıdır. Felekten yer yüzündeki varlıklara kadar her şey onun hâkimiyet alanı içinde yer alır (K10/50-51, K10/52-53). O şâhlar şâhıdır (K10/39). Felek bile ona tabidir (K10/39). Karalar ve denizler onun hükmü altındadır (K10/39). Zaman bile onun hükmüne tabidir (K8/45). Onun hâkimiyetinin göstergelerinden biri de paradır. Gülün zevk pazarında bu kadar revaç bulmasının sebebi onun mihrinin nakşını dinarın sikkesi edinmesidir.

Ẕevḳ bāzārında bulmazdı bu reng ile revāc

İtmeseydi naḳş-ı mihrin sikke-i dīnār gül

K8/46

Beyitte saray istiaresinin unsurlarını görmek mümkündür. Gül, sultanın mihrini paranın üzerindeki resim edinmiştir. Mihr kelimesinin güneş ve sevgi anlamları düşünüldüğünde sultan-güneş, gül-dinar, dinar-güneş, gül-güneş ve gül-sultan ilişkileri bu istiareyi bize düşündürmektedir. O; İskender, Dara ve Süleyman peygamberin varisidir (K11/V/3).

Sultanın gücü, hâkimiyeti ile orantılı olarak, yeryüzünde başka hiçbir şeyle kıyaslanamayacak bir üstünlüğe sahiptir. Hadiselerin engellenmesine gücü yeten padişâh odur; o, kötülükler, olaylar karşısında sığınak arayanlar için güçlü bir sığınaktır (K11/IV/5). O, memleketin sığınağı, milletin memduhu, rahmetin mazharıdır; her afet, her gam her dert onunla son bulur (K11/V/4).

Sultan cömertlik bakımından üstün meziyetlere sahiptir. O, zafer bahçesinin meyve ağacı; bereket denizinin incisidir (K10/41). Âlemin muhtaç olduğu şeyler bakımından o zengindir; insanların övündüğü şeyler onun için ardır (K10/42). O, zeval bulmaz nimetlerinin bolluğu ile muhtaçlar kapısını mühürlemiştir (K10/43). Herkes onun cömertliğinden gönül dertlerine ilaç bulur (K10/67). Sümbül, onun cömertlik mutfağının kölesidir (K8/48). Şair, gülün üzerindeki şebnem tanesini sultanın lütuf hazinedarından alınmış bir inciye benzetir (K8/51). O, kerem deryası; ihsan ve mürüvvet madenidir (K9/4). O, mürüvvet kaynağı, insaf denizi, cömertlik madenidir (K11/V/5).

Sultanın yüceliği felekle (K10/44), dağla (K10/49) karşılaştırılır. O bunların çok ötesinde bir yüceliğe sahiptir. Felek, onun dergâhının tozunu almak ister

(K10/61). Sultan, tarihi ve efsanevi liderlerle karşılaştırılır ve onlardan türlü yönlerden üstünlüğü ortaya konur. Bin Dara ve İskender onun değerinin dergâhında dilenci; bin Fağfur ve Hakan onun lütfunun harmanında başak toplayandır (K9/11). Çin hakanı onun divanının duvarındaki bir resim olabilir (K9/34). Hint karalığı ve Habeş çölü onun mülkünün güzelinin çenesinde bir bendir (K9/35). Onun iktidarının yüceliğinden parlaklık almayan mutluluk nakşı yok olur (K11/IV/3). Felek onun değerinin dergâhında kuldur (K11/VI/1).

Savaş meydanında ateş bile sultanın mahkumudur (K10/59). Onun darbesi kâfirleri toprağa karıştırır (K10-58). Onun fethettiği yerler fitne belasından kurtulur (K8/49).

Sultanın adaleti mutlaktır. Onun adaleti kesindir. Onun adaletinde herhangi bir eksiklik yoktur. Onun adaleti olmazsa yeryüzünü zulüm kaplar (K10/56-57). Kanuni'nin adaletine en fazla vurgu yapılan kaside Gül Kasidesidir. Kasidelerde işlenen diğer hususlara göre adalete bu kasidede ağırlık verilmiştir. Birçok beyitte konu dönüp dolaşıp adalete gelir.

Bāġbān sulṭān-ı ᶜ ādil devridür tenbīh ḳıl
Urmasun gülzāre āteş ẓulm idüp zinhār gül
Cevr eliyle ġonce tek pīrāhenin çāk itmesün
Cünbiş-i nā-muᶜ tedilden ḳılsun istiġfār gül
Yoḳsa nā-geh ṣūret-i ḥāli olur sulṭāna ᶜ arż
Ḳahra uġrar müḳteżā-yı vażᶜ -ı nā-hemvār gül
Ol gül-i bāġ-ı ḫilāfet kim bahār-ı devleti
ᶜ Ālem-efrūz olalı görmez cefā-yı ḫār gül
Oldı devrinde hevā maḥbūs-ı zindān-ı ḥabāb
Ġālibā görmiş hevādan şemme-i āzār gül

K8/35-39

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı gibi sultanın en küçük adaletsizliğe tahammülü yoktur. Adaletsizliğin karşısında kahrı ve kılıcı ile kararlı bir şekilde durur. Sultanın adaletinin hüküm sürdüğü günlerde, gül bülbülün yumurtasını gam çekip koynunda saklar. (K8/55). O adaletini şeriatı korumak için i'lam etmiştir (K9/10). O, adil gönüllüdür. Onun adalet çadırının fezasına kabul edilen a'yanın her biri, baştanbaşa adlinin temiz mazharıdır (K11/VI/3).

Sultan dini yüceltme ve dine yardım etme bakımından da eşsizdir (K10/54). O, hem dinin koruyucusu hem de yayıcısıdır (K10/55). O, dünya ve dinin sultanıdır (K8/43, K11/IV/4). Onun rızasını kazanan din ve dünyayı da kazanır (K11/IV/4). Onun yardımı İslam'ın gerçekliğine yakin bir delildir (K9/5). Onun ülkeler fethetmesinin amacı dinin değerini arttırmaktır; kalbinde mal ve mülk için kimseye kin yoktur (K9/30). Onun kâfirler arasından Müslüman ettiği her peri yüzlü, cennette ona hizmet için bir huri olacaktır (K9/31). Onun, koruması gözetmesi ve özeni olmasa din küfrün karşısında savunmasız kalacaktır (K11/IV/2). O şahsında hilafet ile velayeti birleştirmiştir (K11/V/2). O, şeriatın süsü, dinin parlaklığı İslam'ın kanunudur (K11/V/5). O, nasıl bir ferman kılarsa kılsın Hak rızasına uygundur; hangi tarafa yönelse bahtına Allah'ın yardımı rehberdir (K11/VI/2).

Sultan, cazibe merkezidir. Bütün varlıklar bir şekilde onun etrafında olmak, yakınında bulunmak, meclisine girmek için çaba harcarlar (K8/47). Sultan, varlığın merkezi olmakla kalmaz amacıdır da (K8/55). O, devlet fidanının meyvesidir, ondan önce gelen sultanlar bu fidanın çiçekleridir. Ağaçlar meyve verdiğinde çiçekler dökülür (K8/57-58).

Sultanın övgüsü yapılırken kişisel hayatına çok fazla değinilmemiştir. Kişiliği ile ilgili yapılan bazı övgüler, memduhun zatına özgü olmayıp herkes için kullanılabilecek niteliktedir. Sultanın görüşlerinin, ahlakının, yaratılışının (K8/50), fıtratının yüceliği, üstünlüğü ve güzelliği; şefkati, lütfu, öfkesi üzerinde durulan kişisel özelliklerdir. Onun zatı aklın gücünün ötesinde, fıtratının feyzi ise gücün sınırlarının üstündedir (K10/40). O, karaların ve denizlerin padişâhıdır; nazar sahibi ve şefkat alametlidir (K10/45).

Sultanın öfkesi ve bağışı üzerinde durulan bir diğer yöndür. İkisinde de bir aşırılık ve kesinlik dikkat çeker. Öfkesinin yöneldiği kişi veya topluluk bu durumdan bir kurtuluş bulamaz. Lütfunun yöneldikleri ise mutluluğa ererler (K10/46). Onun lütfu mü'minleri mutlu ederken kahrı kâfirlere acı verir (K8/42).

Sultan; ülkenin, dünyanın merkezi gibidir (K10/47). O, güzel ahlak sahibidir. Onun güzel yaratılışından gül bile iç açıcı davranışlar kazanır (K8/43).

Sultan aydın fikirli ve gönlü geniştir; onun cevheri ikbale uygundur. (K11/IV/1).

4.1.1.5. Devlet Adamları

Ayas Paşa

Divanda Ayas Paşa için 7 kaside yazılmıştır. Bu kasidelerden üçünde paşanın Basra seferinden bahsedilir, bu vesile ile övgüsü yapılır.

Ayas Paşa, halka ve hal ehline hayat vermesi, alemi diriltmesi bakımından Hz. İsa'ya (K12/1, K13/16); fazilet ve kemal ehlinin ızdırabını gidermesi bakımından Hızır'a (K12/2); yokluğunda İslam ülkesini çözülme korkusu sarması bakımından Mehdi'ye (K12/3); sonu bakımından Gazneli Mahmud'a (K12/6, K13/15) benzetilir. Sultan Süleyman ile Hz. Süleyman arasında benzerlik kuran şair, Ayas Paşa ile de Asaf arasında ilgi kurar (K12/4).

Şair, Ayas Paşa'yı yücelik, üstünlük, adalet (K15/31), görüş ve fikir doğruluğu, fiziksel özellikler, ahlak, tavır-davranış, kahramanlık, cesaret, cömertlik, hâkimiyet ve icraatları bakımından över. Bunlarda Ayas Paşa'ya özgü tefrik edici özelliklerden çok genel övücü ifadelere yer verilir.

Ayas Paşa, yücelik bakımından felek (K12/6) ile karşılaştırılır. Felek onun dergâhının tozundan değerini ödünç alır; sabahın safası onun yüzünün güneşinin nurundan borçtur (K13/18). O, eyalet göğünün ayıdır (K15/11). Değeri o kadar yücedir ki saltanat adabının incelikleri ona kapalı değildir (K15/12). Şeref zirvesinin güneşidir (K15/15). O, gök vakarlı (K27/13), gök makamlıdır (K27/16).

Ayas Paşa adalet sahibidir (K31/14). O, en adil olandır (K13/15, K31/19). Allah, onu adalet zirvesine parlak bir güneş kılmıştır (K14/I/5). O, adalet baharının gülüdür (K15/10). Sitem eli, onun adalet eteğini tuttuğundan beri ülkenin yakasına ulaşmamaktadır (K15/19). Kötülüğün savulmasında adaletiyle kahhar bir hâkimdir (K27/19). Onun olgun adaleti ülkeye yön vermiştir (K27/23). Onun adaletinin sancağı evliyaya mezar mumu olmuştur (K27/24). Devlet işlerine şeriat binası ile ölçü vermiştir (K27/25). Bütün emirler arasında Hz. Peygamberin nesebine ve şeriatına riayet ona verilmiştir (K27/27). Zulm ile vicdanın yokluğu ve varlığı ona bağlıdır; onun zamanında zulm yok vicdan var olmuştur (K28/20). O, zamanının bütün vakitlerini sanki sabah etmiştir; mumla aransa bile zulmün karanlığı bulunmaz (K28/30). Adaletin devamı için Bağdat'a revnak bırakmıştır (K28/35). Onun adaletinin niteliği, mülkün devamlılığının delilidir; çünkü adalet nerede olsa süreklilik kesindir (K31/18). Onun nurlu yüzü, adalet göğünün ayıdır (K31/21).

O, insanlara devamlı lütufta bulunmaktadır (K13/23). O cömertlik gül bahçesinin fidanı, lütuf çemeninin çiçeği, kerem bağının servisidir (K15/10). Onun himmet eli halkın rızkını taksim yeridir (K15/15). Onun lütuf sofrasının fakiri dönemin zenginidir; onun ihsan nimetine batmış olan nimetlerin evliyasıdır (K15/16). Dergâhına giden fakirlere, verilen nimetlerin nisap miktarını geçmesinden dolayı, Kabe'ye gitmek farz olur (K15/17). Onun lütfu varlığı korumayı amaç edinince feyiz binası ile yokluk yolları kapanır (K15/29). O, cömertlik ve lütfun yatak odasının mumudur (K28/23). Lütuf ve ihsan sahibidir (K28/38).

Hâkimiyeti ve kudreti geniştir. Felek onun mahkumudur (K28/27). Onun fermanı güneşe bile geçer (K28/28). Eğer istese onun lütfu ve kahrı karınca ve yılanı değiştirir (K28/29). Allah'ın kudretinin kemali onda son bulmuştur (K28/33).

Ayas Paşa, işgal ettiği makamın değerini arttıran; makam ve yüceliğin dayanağı bir devlet adamıdır (K12/7, K31/20). İyi nam sahibidir (K13/15, K31/20). O, devletin merkezini ihata edendir; onun ikbali, mülkün dönüşüne pergelin noktası gibidir (K27/15).

Ayas Paşa; iyi, hoş, beğenilen görüş sahibidir (K12/5, K13/15). Onun fikri aydınlıktır (K14/XI/3), parlaktır (K15/12). Onun düşüncesi ile ülkenin temelleri sağlamdır (K15/11). Üstün düşüncelidir (K15/15, K27/22). Kavrayışı geniştir (K27/17). Yanlışsız görüş sahibidir (K31/14). Onun üzüntüden uzak kalbi, en doğru düşüncelerin dolaştığı yerdir (K31/17).

Ayas Paşa beğenilen hasletlere, huylara sahiptir (K12/5). Doğru sözlüdür (K12/5). Doğru yürüyüşlüdür (K13/15). Onun gibi olgun birisi saltanat tahtını şereflendirmemiştir (K15/13). Onun olgun varlığının bir benzeri yoktur (K15/14). Onun güzel ahlakı insanın yaratılması hususunda şüphesi olan melekleri susturmuştur (K15/22-23). Onun güzel yürüyüşünün binası temizlik, vera, zühd ve takva ile sağlamdır (K15/24-25). Onun temiz meşrebini Cem görseydi utanıp kadehi tövbe taşına çalardı (K15/26). Ayas Paşa güzel tavırlıdır (K12/5). Rahmetin mazharıdır, merhametlidir (K14/I/5, K28/36). Sadakatinde ikbal ve saadet sebatı; siyasetinde ensar ve muhacir doğruluğu vardır (K27/18). İyilere hilmiyle şefkatli bir validir (K27/19). Dostlara nur düşmanlara ateş verir (K28/23). Onun olgun varlığına, âlemin padişâhından saltanat eserleri sirayet etmiştir (K27/20). O, hüner zirvesinin güneşidir; güzel tavırlar ve huylar onun âdetidir (K27/22). O, ülkenin süsü, gönlü

aydınlık bir paşadır; onun tavırları bütün halkın makbulüdür (K28/17). Onun, gönül çeken yürüyüşü istikamet üzeredir (K28/18). O, feragat sahibidir (K28/21). Şefkatlidir (K28/24). Yasemin mecmuası, nesrin kitabı, gonca tomarı açılsa onun ahlakının güzelliğinin olgunluğunu açıklar (K28/31). Huzurlu bir tabiata sahiptir (K28/32). Gönlü geniştir (K31/14). O, temizliği ile melek gibidir (K31/15). O, tabiatı, özü temizdir (K31/16).

Eşsizdir (K28/26, K28/33), herkes tarafından sevilir (K28/26).

Hakikatte ilahın takdirinin ayetinin en büyüğü; şeriatta Resulün en büyük yardımcısıdır (K28/19). Onun eşsiz vücudu İslam devletine yardımdır; savaşının sesi kâfirleri mağlup eder (K28/25).

Onun vücudu her noksandan temizdir, her ayıptan uzaktır (K28/22). Onun eşsiz vücudu en güzel fiillerin ortaya çıktığı yerdir (K31/17). Ayas Paşa, güzel yüzlüdür (K12/5, K28/34). Paşa'nın yüzü güneşe (K12/8), aya (K31/21), güle (K28/16) benzetilir.

O, iyi talih sahibidir (K13/19). İkbal bahçesinin gülü, hüner bağının servisi, edep göğünün ayıdır (K27/14). Onun talih aynası zulüm tozundan münezzehtir (K31/16).

Kaza, onun kılıcı ile düşmanlarını kalem kılar (K15/20). Onun askerini görüp, savaşına vakıf olsa, Rüstem kılıç vuruşu ile övünmez (K15/27). O, mülkün ve milletin sığınağıdır; doğru tedbirler ile düşmanı savuşturur (K31/22). Ona uyan sıkıntı çekmez (K31/23). Düşman onun kılıcının hayaliyle can verir; sanki onun kılıcının hayali ecel kuşunun kanadının tüyüdür (K31/24). Heybetinin haberi ulaştıkça düşmanı aciz kılar (K31/25). Dünyadaki sıkıntıların, karışıklıkların giderilmesi için onun kılıcına ihtiyaç vardır (K31/26-28).

Ayas Paşa'nın Bağdat'a dönmesi üzerine yazdığı kasidede şair onun olmadığı dönemde Bağdat'ın düştüğü kötü durumdan onun gelişiyle kurtulduğunu anlatır (K12/8-10).

Ayas Paşa, 1546 tarihinde padişâhın emri ile Bahreyn, Basra ve Cezayir[144]'e sefer düzenlemiş ve oradaki huzursuzlukları gidererek bu memleketleri Osmanlı

[144] "Basra vilayetinde, Bağdad-Basra arasında ve Vasıt şehri civarında olan bölgeye verilen ad." Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Orhan Özdil, **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra**, Ankara, Orsam, 2012, s. 57.

idaresi altına almıştır. Bu sefer sayesinde Portekizlilerin Basra'yı ele geçirme hedefleri de akim kalmıştır. Fuzûlî, Ayas Paşa'nın Basra seferinden övgüyle bahseder. Bu mevzuya 3 kasidede yer verir. Bu kasidelerde nesip bölümü yoktur. Şair, doğrudan savaş, sefer ve memduhla ilgili durumlarla şiirlere başlar: Düşmanları perişan etmek için deniz tarafına sefer etmiş, düşman ülkesine yeşil bayrak çekmiş, şeytanın şerrini defetmek için melek gibi kanadını açmış, Allah'tan başka cana yakın dert yoldaşı olmayan bir ülkeye girmiştir. Düşman denizinin dalgalarından korkmamış, olayların eserlerinin hallerinden dolayı üzülmemiş, ülkede düzeni sağlamak için fitnenin başını kesmiş, Adem'den beri sahibinden başka kimsenin eline geçmemiş olan bir ülkeyi fethetmiştir. Yüz binlerce padişâhın almayı arzu ettiği fakat imkânsız görüp can verdiği bir ülkeyi almıştır. Basra güzelleri perişan durumda iken onlara İslam askerlerinden ben ve ayva tüyleri vererek yüzlerini süslemiştir. Minberde sultan adına hutbe okutmuş, padişâh adına para bastırmıştır. Fireng ehlinin o ülkeye dönük isteklerinin önüne geçmiş, böylece kâfirler o tarafa hayal gözlerini bile açamaz olmuşlardır. Halka Muhammed dinini duyurmak için Mescid-i Aksa'ya Bilal'i tayin etmiştir. Hindistan sınırını açmış, bu durum Rum'un yüzünün güzelliğini arttırmıştır. Düşman ona karşı duramamıştır, çünkü o ışık, düşman yarasadır. O, hangi tarafa yönelse fetih ona yüz vermiştir. Düşmanının aylarca yıllarca düşünüp bulduğu tedbirleri onun ordusu bir saatte perişan eder. Düşman bütün ömrünü ülkeler ve mal elde etmekle harcasa da onun himmetinin sarfına bir bakış dayanamaz. Onun savaş meydanı öldürmeden tenha kaldığı için kılıcı ile düşüncesi birbiriyle savaşır. Onun kılıcı savaşmak, kanlar dökmek, başlar kesmek ister; düşüncesi ise düşmanı fethetmek için öldürmeye gerek görmez. Ona Allah'ın yardımı nasip olmuştur böylece yücelme ve iyi talih kazanmıştır. Şair, onun İslam'ın seraskeri olup cihanı tutmasını, gençlerin güçlerine ihtiyar Zal'in dayanamayacağını söyler. Onun zatında ülke nazmının namusu vardır bu yüzden padişâhın ona olan lütfunun helal olmasını ister. Basra'nın fethi onun yükselmesinin başlangıcıdır (K12/11-34).

Bahreyn'i açmak için Rum ve Şam askerleri toplanmış, selam yurdunun askerleri deniz sahilini tutmuştur. Askerler yola düşmüş ve çadırlar dikilmiştir. Askerler nasıl su üzerinde izdiham oluşturursa güzeller de öylece onun kılıcı için birbiri ile kavga ederler. Şair, servinin güzellik iddiasını ortadan kaldırmak için

ayaklananların defini sağlamanın şart olduğunu söyler. Şair, memduhtan zülfünün yüzüne düşmesine izin vermemesini ister; sihirbazlara parlaklık (müşa'şa') ülkesine seyahati yasaklamalıdır. Herkes Kabe yolunun fethini beklemektedir. Takdir hâkimi onun Basra'yı Bağdat'a boyun eğdirmesini istemiş Paşa da bu fermanın gereğini yerine getirmek için yola çıkmıştır. Onun savaş meclisinin kadehini içmekte düşmanın gönlü kebaptır; öfkesinin ateşini defetmekte düşmanın hayali boştur (K13/20). Onun hançerinin her ışını fena yıldırımından bir kıvılcım; onun okunun sesi yokluk ülkesinden bir haberdir (K13/21). Düşmanı öldürme işini onun kılıcı üzerine aldığı için, ömürlerdir ecel bu işten elini çekmiştir (K13/22). Onun savaş meydanında kılıcının ve mızrağının tabiatını iyileşme ve ayrılma yolu birbirinden farklı kılmıştır (K13/24). Onun kılıcı her bir düşmanını iki ettikçe, mızrağı onları tekrar birleştirir (K13/25). Onun ülkeyi fethetme hedefi mübarek, düşmanı defetme niyeti müyesserdir (K13/26). Basra kalesi, tüccarları avlamak için çoktan beri Hindistan yoluna tuzak kurmuştu (K13/27); orada insanlara kanlar yutturmaktadır (K13/28). Memduh, onlardan intikam almak için gelmiştir (K13/28). Asker Bağdat'tan hareket etmiş Cezayir tarafına yürümüştür (K13/29). Böyle bir selin önünü çerçöple almak mümkün olmadığı için Cezayirliler bunu engellemek için çaba göstermemelidir (K13/30). Onun hareket ettiğini Hint denizine yel haber vermiş bunun üzerine deniz titremiş, korku Hind sabahını akşam etmiştir (K13/31). Onun hareketi, ülkenin kutbunu yerinden oynatmış, onun korkusuyla ülkenin düzeni bozulmuştur (K13/32). Onun kılıcının korkusu Fireng ehlini sarartmış, askerinin tozu Hind sahrasını karartmıştır (K13/33).

Dünyaya Basra halkının ve Cezayir ehlinin fitnesi çok zamandır kan yutturmuştur (K14/I/2). Memduh, zarar korkusundan âlemin padişâhını isyan eserlerinden zorunlu olarak haberdar etmiştir (K14/I/3). Padişâh, o diyarın fethini makbul bir mücahide emretmiştir (K14/I/4). Düşmanlarını gölge gibi toprağa salmış, her yere sefer bayrağını yürütmüştür (K14/I/6). Basra ve Cezayir'in ele geçirilmesi zor iken bu zorluğu kolaylığa çevirmiştir (K14/I/7). Bağdat üzerine fetih için bir ordu tertip etmiştir ki bayraklar rüzgârın esmesiyle yolları kapatmıştır (K14/II/1). O derece bir kalabalık vardır ki gökyüzünden yıldızlar dökülse inci olarak bir külah bulamazlar (K14/II/2). Her yana bir nam sahibi emir sancak kaldırmıştır (K14/II/5). Zafer sahibi komutan, kayıkları süsleyip düşman ülkesine öldürme sebeplerini

göndermiştir (K14/III/6). Askerlerin tozundan feleğin yüzü kararmıştır (K14/IV/1). Memduh gaza iznini Necef'in şâhından (Hz. Ali) istemiş, dergâhına saygı ile gelmiştir (K14/IV/2). O adil sultandan tam iltifat bulmuştur (K14/IV/3). Korunmuş ülkeyi yer yer dolaşıp ülkenin fethinin bereketi için insanların dualarını almıştır (K14/IV/4). Düşman ülkesinin sınırına gelmiş ve o meydana girmiştir (K14/IV/5). Orada Ramazan bayramı gelmiş fetihten müjdeler vermiştir (K14/IV/6). Memduh, defetmesi zor bir fitneyi kaldırmıştır (K14/V/7). Bu yerden sonra Cezayir'e hareket etmiş yolda birçok zorluklarla karşılaşılmıştır (K14/VI/1-7). Cezayir ülkesi görünmüş, birçok asker öldürülüp, sağlam kaleler yerle bir edilip fethedilmiştir (K14/VII/1/7). Cezayir'den sonra Basra'ya girilmiş düşman askerleri ile karşılaşılmış çetin bir savaşın ardından Basra alınmıştır (K14/VIII-X). Sabah vakti adil paşadan Basra aydınlanmış; halkın malına ve canına eman verilmiş orası cennete çevrilmiştir (K14/X/5-6).

Şair, bir başka kasidesinde de Cezayir ehlinin azgınlık içinde olduğunu belirtmiş ve Ayas Paşa'dan oraya sefer düzenlemesini istemiştir (K31/29-30). Cezayir ülkesini Basra'ya dahil etmesini arzu etmiştir (K31/31).

Cafer Paşa

Divanda Cafer Paşa için söylenmiş 4 kaside bulunmaktadır.

O, emirlik baharının gülüdür (K36/13). O, felek gibi yücedir (K36/16, K39/20). Yüceliğin dayanağıdır (K32/11). Onun yüceliği dünyanın süsüdür (K29/20). O, melek karakterlidir (K39/20). O, aydınlık (K39/24, K29/15) ve doğru (K32/11) fikirlidir, haya mekânıdır (K36/16), adalet sahibidir (K32/11-13, K32/15, K32/22), iyi talihlidir (K32/14) merhametlidir (K32/15). Onun merhamet düzeni dünya ülkelerinin süsüdür (K29/20). Temiz ihlas sahibidir (K29/19). Talih ve yücelik göğünün ayıdır (K29/13). Bilginlerin rehberi, fazilet ehlinin koruyucusudur (K29/14). Ülkenin sağlamlığı onun fikirleriyledir (K39/20). Ülkeye o düzen verir (K29/15). Deniz onun lütuf çeşmesinden cömertlik almıştır (K39/21). Devir, onun gönül açan kaleminden kazanmış; felek değeri, yüksek bahtından ödünç almıştır (K39/22). Onun itibar levhasının nakşı adalet hükümlerinin başlığı; hükümlerinin sureti hikmet sırrına aynadardır (K39/23). Hüküm ehline onun fiilleri sonsuza kadar amel ölçüsüdür (K39/25). Kanunları, ülke şiirine kalıcı bir temeldir (K39/25). Onun fikrinin gerdanlığına felek emir kuludur (K36/13). Ülkenin ve saltanatın düzeni için

sebeplerin en şereflisi; İslam ve millet binası için direklerin en büyüğüdür (K36/14). Talih ve yükselme baharı için çiçeklerin en naziği; yücelik ve ululuk fidanı için dalların en adilidir (K36/15). Onun sıfatlarını ihata etmek imkânsızdır (K36/16). Onun zamanında ihsan ve hayır işleri artmıştır (K32/15). Dünyanın hayır kazancının içinde yer aldığı temiz bir defter onun vasıflarının toplamının hesabıdır (K32/16). Onun bağış ve ihsanı bütün ülkeleri ve halkları kuşatır (K32/18). O, inceliklerden anlayan bir yaratılışa sahip içi temiz bir yöneticidir (K29/14). Makam, yücelik, şeref ve ün onun doğasından gelir (K29/15). Felek onun fermanına tabi olmuş, devran da onun fikirlerine teslim olmuştur (K29/16). Fikirleri o kadar dikkatlidir ki düşündüğü zaman, eşyanın hikmetinde ilmi şüphe tutmaz (K29/17). Doğru fikir ve tabiat sahibi olanlar onun özelliklerini anlayabilirler; genç talih ve ihtiyar akıl onun fermanına tabidir (K29/18). Onun öfkesinin korkusu düşman için yıldırım; lütfu ülkeye inci yağmurudur (K29/21). O; cömertlik çeşmesi, lütuf denizidir (K29/22).

İbrahim Paşa

Fuzûlî, İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

O, cömertlik ve adaletiyle esenlik yurdunu doldurmuştur (K41/16). O temiz ahlaklı, ülkenin düzenidir (K41/17). O, felek düşünceli ve melek yaradılışlıdır (K41/18). Onun zatının faziletlerinin olgunluğu Asaf'ın özelliklerinde son bulmuştur; o, Süleyman'ın ülkesinin aynasındaki tozu gidermiştir (K41/19). Doğru olmayan fikirler onun aydınlık gönlüne gidemez; o, irfan nuru ile doludur (K41/20).

İbrahim Han Musullu

Divanda Safevilerin Bağdat valisi İbrahim Han için yazılmış iki kaside bulunmaktadır.

O, Kerbela ve Necef yolunun istenen rehberidir (K20/2). Hakk'ın emini olduğu için felek Bağdat'ı ona vermiştir (K20/3). O, himmeti yüce, adil gönüllü bir yöneticidir; insaf mücevherinin ve adalet incisinin madenidir (K20/4). Onun fikri hazine bağışlayan kişi gibidir (K20/5). Onun himmetinin binasından adalet köşkü temel almıştır (K20/6). O, felek makamlıdır (K21/11). Güneşin kutbudur (K21/11). Onun adaletiyle ülke mutlu olur (K21/11). Asalet fermanında, mühür ve tuğra ezelden ebede kadar onun ismiyle geçerlidir (K21/12). Onun cömertliğinin hesabında emriyle yoksullar adına madenin ve denizin mahsulleri akar (K21/13). Onun zamanında fakirlerin dirhem ve dinar hazinesi toplaması mümkündür

(K21/14). Onun zamanında ülke öyle mamurdur ki hazine gömmek için bir harabe bulunmaz (K21/15). Bakış, ruhunun feyzinin sıfatında aciz; akıl cisminin cevherini anlamakta suskun kalır (K21/16). Ay gibi yanağı, nasr ayeti bayrağı gibi; gönül çeken boyu fetih perçemli bayrak gibidir (K21/18). Fetih ve yardım arkadaşıdır (K21/19). Hikmet burcunun Halil yıldızının adaşıdır (K21/20). O, hükümet-şiar, vilayet-penahtır (K21/23). Onun yüzü aya ışık salacak olsa, ay güneşten zerre kadar eksik olmaz (K21/24). Yer onun ayağını öpmekle değer kazanmıştır (K21/28). O, hikmet sandığının mücevheridir (K21/29).

Fuzûlî, İbrahim Han'ın Hz. Ali'nin, Ehl-i Beytten bazılarının ve din büyüklerinin mezarını ziyaret etmesinden övgüyle bahseder (K20/8-29).

Kadir Çelebi

Şair, Kazasker Kadir Çelebi'ye bir kaside sunmuştur.

O, kaza-hükm (K25/27), arş-temkin (K25/29), felek-mertebe(K25/29), vera'-pişe (K25/34)dir.

O, felek şeriat yolunun dışına çıksa onu yaptığına pişman eder (K25/27). O, neye ferman ederse felek onun tabiidir (K25/29). Felek, yeni aydan bir kılıç çekip ona muhâlif olan herkesi kurban eder (K25/30). Bin yılın ateşperestini onun ilminin öğüdü iman ettirir (K25/31). Eğer puta iman arz etse, can bağışlayan nefesi ona can verir ve onu Müslüman eder (K25/32). Kaza, onun kararlılığını İslam usulüne direk kılar (K25/34). Allah'tan irfan rütbesi isteyenlerin onun hizmetine yönelmeleri gerekir (K25/36). Onun makam etmediği mabede meleklerin meskeni diyen yalan söyler (K25/37). Mihrap, bir an bile onun karşısında durmazsa başını taşlara vurup yakasını yırtar (K25/39).

Mehemmed Paşa

Mehmed Paşa'nın Bağdad valisi olması üzerine şair ona kısa bir kaside sunmuştur. Kaside sunulan Mehmed Paşa'nın tam olarak hangi Mehmed Paşa olduğu bilinmemektedir.

Mehmed Paşa, adalet ve merhametin mazharıdır (K40/16). Onun Bağdat'a gelişi belaları defetmiştir (K40/17). Niyeti hayır ve ameli salih olduğu için herkes ona dua etmektedir (K40/18). Böyle bir hâkim, Allah'ın rahmetinin eseridir (K40/19).

Mehmed Han Tekelü

Şair, Safevilerin Bağdat valisi Mehmed Han Tekelü'ye iki kaside sunmuştur.

O, adaletiyle Bağdat'ı aydınlatmıştır (K26/9). Hüner göğünün hüması, en olgunların ve adillerin kutbudur (K26/9). Şeriatın yardımcısıdır (K26/10). Onun ismini anmak Hz. Peygamberi anmaya sebeptir (K126/10). Onun makamı ve değeri, yüce kubbenin büyüklüğünü alçak gösterir (K26/11). Onun değerinin atı altın nalının mıhını salsa; zuhal ve müşterinin tacının cevheri olur (K26/12). Onun ilgisini gösterdiği yerde sonbahar bahara, dert mutluluğa bedel olur (K26/13). Onun eşsiz vücudu etrafında koç burcunun döndüğü bir güneştir (K26/14). O değeri üstün kişinin kıymetinin şanına vefa ayeti inmiştir (K26/15). Sonu güzel olanlar araştırıldığında akla ilk gelen memduhtur (K26/16). Ona itaat edilmesi karışıklıkları ortadan kaldırır (K26/17). Onun tedbirinin her işi kuşatması durumunda ülkede anlaşmazlıklar ortadan kalkar (K26/18). Onunla uyumlu olanlara, gelişi hayatın uzaması; muhâlifleri içinse ecel demektir (K26/19). O, zamanındaki akıllıları ayrıntılı olarak bilir (K26/20). O, barışa yöneldiğinden beri fitne meydanı ve hile yaygısı bozulmuştur (K26/21). Onun sözlerinden hile ehlinin yüzü sararmıştır (K26/22). Onun öfkesi fesadı ortadan kaldırmıştır (K26/23). Ona nispet edildiği için saygınlık ve yücelik onur duyar (K35/12). Güneş, onun eşiğinin toprağını öpmekten her an yücelik kazanır (K35/13). Dostların gönüllerinin aynasından tozu kaldıran ve rahmet cilası olan, onun ayağının toprağının zikridir (K35/14). Felek, devlet güzelini süslediğinde onun yücelik bayrağının ayını ayna tutucu kılar (K35/15). O, geniş gönüllünün adaleti halka Allah'ın rahmetini arz eder (K35/17). O, aydın fikirli, aydınlık yüzlü; ülkenin süsüdür (K35/18). İlim, ne zaman ve nerede olursa olsun memduhu ağırbaşlılık ve düşüncelilik defterinin başına yazacaktır (K35/19). Onun temiz zatı adaletin ortaya çıktığı yerdir (K35/21).

Memduh Kerbela şehitleri tarafına gitmeye niyetlendiği ve onlara su götürmeyi planladığı için Fuzûlî tarafından övülür (K35/22-23).

Mir Seyyid Mehemmed

Şair, Mir Seyyid Mehmed'in Bağdad kadısı olarak atanması üzerine kendisine bir kaside sunmuştur.

Memduh, uğurlu yüzlü (K38/24), felek kadar değerli (K38/25), doğru (K38/25), huzurlu (K38/25), zatı temiz (K38/26), rütbesi herkesten üstün (K38/26) bir insandır. Hüküm, ilim, seyitlik, takva, yumuşak huyluluk, cömertlik onun özelliklerindendir (K38/30-31). İlmi ona kutsal ruhlardan ilham edilmektedir

(K38/27). Onun aslı Hz. Peygamberin temiz nurudur; hükmü kaza tahtının revnakıdır (K38/28). Onun ilmi halkın refahının sebebidir; fiili Allah'ın rızasını gerektirir (K38/29). O, nübüvvet soyunun bahçesinin gülü; Zehra milletinin bahçesinin süsüdür (K38/35). Bütün yüce kişilerin gözünün nuru; bütün zekâ sahiplerinin rehberidir (K38/36).

Mustafa Çelebi

Şair, Reisü'l-Küttab Mustafa Çelebi'ye bir kaside sunmuştur.

Memduh, zamanın Asaf'ı (K24/18), ikbal bahçesinin gülü (K24/19), vefa Tur'unun Musa'sıdır (K24/27). Şerefi yüksektir (K24/22). Sözünde durur (K24/31). O, Hz. Peygamberin adaşıdır (K24/20). Onun yaratılışının özelliklerini yazması için sebze, çemen ehline her bahar kalem verir (K24/21). Değer bahçesinde onun faziletleri merhamet fidanıdır (K24/23). Onun değeri, devlet fidanı için hikmet bahçesidir (K24/24). Kalem, ona itaat etmemiş olsaydı yazının büyük siyahlığı içinde şehriyar olamazdı (K24/34).

Rüstem Paşa

Fuzûlî, Rüstem Paşa için, içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla, sadrazam olması dolayısı ile bir kaside yazmıştır.

Memduh, vezirlik gül bahçesinde açan taze bir güldür ki onun eserinin nesimi ufuklara İrem bahçesi lütfu vermiştir (K19/17). Onun gibi aydınlık yüzlü biri ondan önce bu makama ayak basmamıştır (K19/19). Vezirlik işi ondan yücelik almıştır (K19/20). O, veziriazam olarak seçilmiştir (K19/21). Onun güzel fikirleri ile dev ve peri hükme girer; onun kılıcının vuruşuyla Acem ülkesi fetholunur (K19/22). Zamanın Süleyman'ı Asaf'ı seçmiş; Rüstem Paşa devrin Keyhüsrev'inin seraskeri olmuştur (K19/23). Adaletin uygulanmasında emirleri, şeriatın üslubu ile ikizdir (K19/24). O, Allah'ın rahmetinin ışığı; cömertlik erbabının başı; temiz ahlaklıların önderidir (K19/25). Onun adaletinin haberini mum işitse, diri oldukça pervaneye sitem edemez (K19/26). Hava, onun hükmüne vakıf olsa sevgilinin saçını dağıtamaz (K19/27). Onun adaleti, mizacın unsurlarının itidal üzere olmasını istese, herkesin sağlıklı olmasından dolayı doktorlara sıkıntı erişir (K19/28). Onun himmeti her kime alem verse, o kişi cihanı hükmü altına almada yardım bulur (K19/29). Zemin, onun değerinin yüceliğini güneşe sormuş güneş onun dergâhının toprağına yemin etmiştir (K19/31). Rızasının güzelliği yaratıcıya itaate duacıdır; onun uğurlu eli mahlukların

rızıklarının dağıtım yeridir (K19/33). Cömertlik davasında denizleri ve madenleri susturur (K19/34-38). Onun adaleti bütün ufuklara yetişmiştir (K19/39).

Veysi (Üveys) Paşa

Fuzûlî, Veysi Paşa'ya 3 kaside sunmuştur. Şair, Veysi Paşa'dan Bağdat'ın koruyucusu, Rum halkının kutbu, Hama'nın hamisi, Şam'ın sınırlarının muhafızı olarak bahseder (K16/19). O iyi fikirli, iyi talihli, iyi şöhretlidir (K16/20). Nam sahibidir (K22/15).

O iktidar göğünün güneşidir (K16/20); seçkindir, üstündür (K17/16). O adildir, onun adaleti Hz. Peygamberin ruhunu sevindirir (K17/16). Onun adaleti, zarar görme ihtimalini ortadan kaldırdığı için kimsenin duvara ve kapıya ihtiyacı kalmamıştır (K22/20). O, salihtir; onun iyi emirleri tabi olanları cehennemden korur (K17/17). Cennete gitmek isteyenler ona itaat etmelidir (K17/18). Güvende olmak için ona itaat etmek yeterlidir (K17/28). Onun zamanında nimet verdikleri öyle emniyettedirler ki malları için eğlenceye israf edilmek dışında bir tehlike yoktur (K22/18). Zâhit, namazda Kur'an yerine onun devleti için dua okusa bu ibadetine sağlık verir (K17/19). O temiz ahlaklı (K17/21, 22), felek kadar değerli, melek huyludur (K17/21). O, ince yaradılışlıdır (K17/23). Onun iltifatı ulaştığı her mutsuzu mutlu kılar (K17/21). Onun himmeti, çölleri bağ, bahçe yapar (K17/24). Onun ihsanı, ölüye sonsuz hayat veren Hızır suyu gibidir (K17/27). Ay onun ihsanından zerre alsa, ışık için güneşe ihtiyaç duymaz (K22/22). Onun makamında kalması ülkenin tedbiri için gereklidir (K22/16). Onun lütfunu ve kahrını övmek yarar ve zararın kaynağıdır (K22/16). Onun şevkiyle sarhoş olan ariflerin zevk için şarap içmelerine gerek kalmaz (K22/23). Onun akşam meclisi o kadar aydınlıktır ki; onun zevkini alan sabah olmasını istemez (K22/24). Sadef, onun ayağının tozundan bir zerre bulsa değerini arttırmak için inci beslemez (K22/17). Onun düşmanı sürekli mağlup olduğu için zaferin ne olduğunu bilmez bu sebeple de memduhun affını zafer sanır (K22/21).

Şair, Veysi Paşa'ya sunduğu kasidede onun kişisel alışkanlıklarını da dikkate almış; kadeh, şarap ve içki meclisine göndermelerde bulunmuştur (K16). Kasidenin nesip kısmı da aynı hususa ayrılmıştır.

4.1.1.6. Şairler, Alimler, Sofiler, Filozoflar, Hekimler

Aristo

Bir beyitte İskender ile birlikte zikredilir. Memduhun ondan üstün olduğuna değinilir.

Ger sen olsayduñ emīr-i şevket-i İskenderī

Vādī-i ḥikmetde bulmazdı Arisṭō iştihār

K37/15

Behlül-i Dana ve Hallac-ı Mansur

Bağdat'tan bahsedilirken onların orada yaşamalarından dolayı şehrin değerinin arttığı dolaylı olarak ifade edilir (K10/11).

Memduhun yükselişinin ışığından bazen Behlül'ün bazen de Mansur'un gölge bulduğu ifade edilir.

Żiyā-yı rifᶜatüñden sāye buldı seyr vaḳtinde

Gehī Behlül-i Dīvāne gehī Manṣūr-ı Ḥāḳānī

K20/11

Mansur'un diğer kullanımında ise kelimenin "Allah'ın yardımına uğramış" anlamı öne çıkar.

Hevā-yı dār-ı belā umma her hevāyīden

Kim ol maḳāmdadur ser-bülend olan manṣūr

K2/2

Hasan bin Sabit

Şair, bir beyitte şairlik gücünü Hasan bin Sabit ile karşılaştırır. Çok iddialı ve mübalağalı olmayan bu karşılaştırmada kendi şiirini onun şiirlerine denk görür.

Ṣıfat-ı ḥüsnüñ ider ḫaste Fużūlī ne ᶜaceb

Ḥüsn-i güftārda ger eylese Ḥassān ile baḥs̱

G45/7

Hipokrat

Lokman ile birlikte bir beyitte zikredilir. Şarabın hastalar üzerindeki etkisinin Hipokrat ve Lokman'dan daha iyi olduğu ifade edilir.

Şerbet-i bāde ilen çoḳ ṣınadum ḫastelere

Eyler anı ki ne Buḳrāṭ ü ne Loḳmān eyler

K25/11

İbrahim bin Edhem

İbrahim Han'ın övgüsünde memduhla isim benzerliği üzerinden ele alınır. Memduhun ondan üstün olduğunu ifade için şiirde konu edilir.

Semiyy-i Ḫalīl-aḫter-i burc-ı ḥikmet

Ki raḫşınadur ġāşiye-keş yüz Edhem

K21/20

İmam-ı Azam

Bağdat'ın vasıfları sayılırken İmam-ı Azam'ın orada yaşadığına ve ilminin oradan yayıldığına değinilir.

Bunda olmış münteşir feyżi imām-ı aᶜẓamuñ

Bunda olmış behre-i ᶜilm-i şerīᶜat intişār

K10/10

Lokman

Lokman iki yerde tıp ilmiyle bağlantılı olarak ele alınır. Birinde Hipokrat ile birlikte zikredilir (K25/11). Diğerinde ise memduhu övmek için adı geçirilir. Memduhun toprağından alıp ihlaslı bir şekilde onunla doktorluk yapan kişinin Lokman olacağı ifade edilir.

Her kim iḫlāṣ ile ḫāk-i merḳadinden ẕerre'i

Alsa anuñla ṭebābet eylese Loḳmān olur

K7/24

Maruf-ı Kerhi ve Cüneyd-i Bağdadi

Bağdat'ın vasıfları sayılırken bu büyük mutasavvıfların orada yaşadığına değinilir ve onların Bağdat'ın değerini arttırdığı ifade edilir.

Bundadur Maᶜrūfa ser-menzil Cüneyde cilvegāh

Bundadur Behlūle zencīr-i cünūn Manṣūra dār

K10/11

4.1.2. Tarihi-Efsanevi Şahsiyetler

Asaf

Hz. Süleyman'ın veziri devlet adamlarının övgüsü yapılırken konu edilir. Hz. Süleyman ile Sultan Süleyman arasındaki isim benzerliği de bu kullanımda etkili olmuştur. Övgüsü yapılan devlet adamları ile Asaf arasında benzetme ilişkisi kurulur, onlar dönemin Asaf'ıdırlar (K19/23, K24/18, K24/33, K41/19).

Geldi ol Āṣaf ki ḳondurmışdı cünd-i şevketi
Dāmen-i milk-i Süleymāna ġubār-ı iḫtilāl

K12/4

Azer

Hz. İbrahim'im babası ve put yapıcısı olarak şöhret bulmuş Azer'den iki yerde bahsedilir. İlkinde kelimenin ateş anlamı öne çıkarılmış ancak özel isim kullanımı da çağrıştırılmıştır (K5/13). Diğerinde ise Hz. Zekeriya ile birlikte ele alınmış ve Hz. İbrahim'im putları balta ile kırması olayına göndermede bulunulmuştur.

Geh Ẕekeryā gibi çekmiş çoḳ cefālar buçḳudan
Geh büt-i Āzer gibi olmış giriftār-ı teber

K22/6

Büzürcmihr

Nuşirevan'ın veziri Büzürcmihr'e bir beyitte memduhun ondan üstün olduğunu belirtmek bakımından değinilmiştir.

V'er sen itseydüñ ḳabūl-i minnet-i Nūşīrevān
Eylemezdi hīç kim Büzürcmihre iᶜtibār

K37/16

Cem (Cemşid)

Cem divanda birkaç farklı bağlamda zikredilir. Öncelikle o bir hükümdardır. Bu yönü ile memduhu övmek ve üstünlüğünü ifade etmek için ele alınır (K9/18, K14/II/5). Bunlar dışındaki beyitlerde Cem, kadeh, meclis ve şarapla birlikte telmih unsuru olarak kullanılır. Kasidelerde amaç yine memduhun övgüsüdür. Cem, memduhun temiz yaratılışını görse utançla kadehini tövbe taşına çalar (K15/26). Cem, kadehten memduhun meclisine ulaştığında onun elini öpmesini ister (K16/23). Cemşid, şaraba memduhu görünce ayağına düşüp kendisinden selam ulaştırmasını vasiyet etmiştir (K16/24). Cem'in toprağı üzerinde biten lale, kadehini tutup bugün kimin camı varsa o Cem'dir der (K19/10). Cem ve Cemşid, bezmde memduhun dengi değildir (K23/12).

Gazellerde Cem'in ele alınması ile kasidelerdeki arasında yaklaşım farkı vardır. Cem ve Cemşid bile sonsuzluğa ulaşamamışlardır (G42/4). Cem'in zevk ve eğlence ile ilişkisi bu zevkin sonsuz olmadığı gerçeği ile birlikte ele alınarak

geçicilik-kalıcılık tezadı vurgulanır. Cemşid'in meclisinin sona ermesi neyin ve defin inlemelerinin sebebinin zaman olduğunu ortaya koyar (G143/6).

Sâkî, kadehi saygısızca tutmamalıdır çünkü o Cem ve Cemşid'in toprağından imal edilmiştir (G58/2).

Şair, Cem ve Cemşid'in dayanağını istemez onun için şaraphane yeterlidir.

Fużūlī istemezem mesned-i Cem ü Cemşīd

Baña nişīmen-i devlet şarāb-ḫāne yeter

G69/7

Dara

İran hükümdarlarından Keykubad divanda İskender ile birlikte zikredilir. Divanda ya memduhla İskender ve Dara arasında benzerlik ilişkisi kurulur (K9/18, K11/V/3) veya memduhun üstünlüğünü ve yüceliğini belirtmek için Dara ve İskender'den faydalanılır (K9/11, K23/11).

Dergeh-i ḳadrine biñ Dārā vü İskender gedā

Ḫırmen-i luṭfına biñ Faġfūr ü Ḫāḳān ḫūşe-çīn

K9/11

Dehhak ve Feridun

Dehhak yılanları ve zulmü ile Feridun ise adaleti ile şöhret bulmuştur. Memduh Feridun'a, düşman ise Dehakk'a benzetilir. Feridun'un Dehhak'ı yenmesi ve tahtına oturmasına telmihte bulunulur.

Nehr-i aᶜşār-ı ᶜubūr-ı leşker içün doldurup

Mār-ı Ḍaḥḥāke Ferīdūn-ı zamān buldı ẓafer

K14/IX/4

Fağfur ve Hakan

Fağfur, divanda Hakan ile birlikte memduhun üstünlüğünü belirtmek için kullanılır (K9/11).

Çāker-i çākeri Faġfūr ile Ḫāḳān oluben

Bende-yi bendesi İskender ile Dārādur

K23/11

Gazneli Mahmud

Şair, Gazneli Mahmud'a her ikisi de Ayas Paşa övgüsünde söylenmiş olan iki kasidede yer vermektedir. Mahmud-Ayaz kıssasına Ayas Paşa ile Ayaz arasındaki

isim benzerliği üzerinden göndermede bulunulur. Gazneli Mahmud'un hayat hikâyesi, şairlere karşı cömertliği gibi hususlar da beyitlerde hissettirilir. Her iki beyitte de "akıbet-Mahmud" şeklinde kullanılır (K13/15).

Cevher-i ḳābil Ayās-ı ᶜ āḳıbet-Maḥmūd kim

Ḫalḳa göstermiş anı Īzid felekden bir mis̱āl

K12/6

Hatem

Cömertliği ile meşhur Hatem, divanda bir beyitte Bağdat'tan bahsedilirken diğer beyitte ise cömertliği dolayısıyla zikredilir.

Deştin itmiş biñ Ḥātem gibi ṣaḥrā-nişīn

Şehrin itmiş taḫt biñ Nūşīrevān tek şehriyār

K10/12

Bi'llāh er görmiş olaydı kerem-i bī-bedelin

Anı muᶜ ciz ṣanup īmāna gelürdi Ḥātem

K19/38

Hızır

Hayat suyunu aramak için karanlıklara yolculuk etmesi (K31/23), hayat suyunu bulması ve sonsuz yaşama kavuşması (K33/49, K38/12), insanlara yardım etmesi (K12/2), Hz. Musa ile yolculuğunda yıkılmak üzere olan bir duvarı tamir etmesi (K28/35) gibi bağlamlarda ele alınır. Umumiyetle memduh (K20/2), memduhun cömertliği (K17/27), bahar mevsimi (K21/2), kalem (K24/7), yağmur (K41/13) için kendisine benzetilen olarak kullanılır.

Ol şehenşāh ki feyżinden umar kām müdām

Bezm-i vaḥdetde eger Ḫıżr ü eger ᶜ Īsādur

K23/10

Hüsrev

Beyitlerde hem hükümdarlığı hem de Şirin'le olan aşk macerası bakımından telmih konusu edilir. Birçok beyitte "hükümdar" anlamı özel ismin önüne geçer görünmektedir (K1/2, K11/IV/5, K14/X/1, K23/12).

Husrev, hükümdar anlamının dışında ya diğer İran padişâhları ile birlikte zikredilir (K4/16, K23/12) ya da Şirin'le aşk ilişkisi içinde ele alınır (K31/9). Her iki durumda da memduhun övgüsünü yapmak esastır.

Server-i Cemşīd-şān Dārā-yı İskender-nişān

Ḫüsrev-i ṣāḥib-ḳırān Keyḫüsrev-i nuṣret-ḳarīn

K9/18

Gazellerde Husrev-Şirin aşkından hiç bahsedilmez. Daha çok Ferhat-Şirin aşkı telmih konusu yapılır. Kasideler, devlet erkanı için yazılan şiirler olduğundan şair Husrev'i burada anmayı tercih eder.

Ṣaḥn-ı ṣaḥrāsında biñ Leylī ü Mecnūn cilveger

Kūhsārı üzre biñ Şīrīn ü Ḫüsrev bāde-ḫˇār

K10/14

İskender

İskender, Dara ile birlikte zikredildiği yerler dışında Aristo ve sedd ile birlikte ele alınır. Memduhun tedbirleri ülkeyi düşmanlardan koruyan İskender'in seddine benzetilir.

Penāh-ı milk ü milletsen sedād-ı ḥüsn-i tedbīrüñ

ᶜAdū Ye'cūcınuñ defᶜine bir sedd-i Sikenderdür

K31/22

Memduh Aristo ile kıyaslanır ve ondan üstün olduğu ifade edilir. Aristo ve İskender arasındaki ilişkiye göndermede bulunulur.

Ger sen olsayduñ emīr-i şevket-i İskenderī

Vādī-i hiḳmetde bulmazdı Arisṭō iştihār

K37/15

Karun

Divanda iki yerde zenginliği dolayısıyla konu edilir (MSMT3). Benzetme ilgisi içinde bu zenginliğine göndermede bulunulur.

Çeşmümi eşk ile genc-i dür-i meknūn itdüñ

Merdüm-i çeşmümi iḥsān ile Ḳārūn itdüñ

G150/1

Keyhusrev

Keyhusrev iki beyitte memduhu övmek için onunla benzerlik ilgisi içinde ele alınır (K9/18).

Ki Süleymān-ı zamān Āṣafı itdi nāyib

Oldı ser-ᶜasker-i Keyḫusrev-i devrān Rüstem

K19/23

Neccar

Testere ile başı kesilerek öldürüldüğü rivayet edilen ve Yasin suresinde kıssası anlatıldığı düşünülen Habib en-Neccar'a bir beyitte göndermede bulunulur. Kelime tevriyeli kullanılmış dülger anlamı öne çıkarılmıştır.

Tīşe-i bennāya dirdi erre-i neccār-ı dūn

Ẓulmümüzden hem ḥacer āsūde oldı hem şecer

K22/19

Nizamü'l-Mülk

Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk devlet adamlarının övgüleri yapılırken zikredilir. Ayas Paşa'nın Basra seferinin korkusuyla Nizamü'l-Mülk ülkesinde düzen kalmadığı belirtilir (K13/32). Diğer beyit Mustafa Çelebi için söylenen kasidede geçer.

Virüp niẓām-ı cihān Āṣaf ü Niẓāmü'l-Mülk

Gidüp cihānda saña ḳaldı yād-gār ḳalem

K24/33

Nuşirevan

Adaleti ile meşhur olan Nuşirevan memduhla benzerlik ilgisi içinde ele alınır (K10/12). Ya memduh ondan üstündür (K4/16) ya da onun makamına oturmuştur (MKT5/5).

V'er sen itseydüñ ḳabūl-i minnet-i Nūşīrevān

Eylemezdi hīç kim Büzürcmihre iᶜtibār

K37/16

Nuşirevan'ın sarayına da telmihte bulunulur. Bağdat övülürken "Tak-i Kisra"ya değinilir (K10/6).

Rüstem

İki beyitte memduhu övmek için memduhla benzerlik ilgisinde veya memduhun ondan üstünlüğü bağlamında kullanılmıştır (K19/23).

Görüp sipāhuñı olsaydı vāḳıf-ı rezmüñ

Tefāḫur itmez idi ḍarb-ı tīġ ile Rüstem

K15/27

Zal

Rüstem'in babası Zal beyaz saçlı doğması münasebetiyle ihtiyar olarak anılmaktadır ki divanda bu yönüne ve gücüne göndermede bulunularak memduh övülür.

Dut cihān ma^{c} mūresin ser-^{c} asker-i İslām olup

Nev-civānlar zūr-ı bāzūsına döymez pīr Zāl

K12/32

Divandaki diğer beyitlerde "zal" kelimesi felek ve dehr ile birlikte kullanılır ki buralarda kelime anlamı olan yaşlı, zalim ön plana çıkar (G40/7, G229/2, MKT31).

Görmemiş mehd-i zemīn bir ṭıfl sen tek tā felek

Dehr zālin ḳılmış eṭfāl-i reyāḥīn dāyesi

G291/3

4.1.3. Masal Kahramanları ve Onlarla İlgili Hususlar

Ferhat ile Şirin

Ferhat ile Şirin'in şiirlerde kullanımı ile Leyla vü Mecnun'un kullanımı arasında benzerlik vardır. Ferhat, Mecnun ve Vamık'la birlikte aşkın ideal kahramanı olarak anılır. Şair de kendisini onlarla aynı düzeyde görür (G104/7). Onların arasındaki ilişki âşıklık hallerinin farklı boyutlarına ışık tutar. Maşuk ile âşık arasında mutluluk-üzüntü tezadı vardır. Şirin'in mutluluğu Ferhat'ın inlemesidir (G75/5).

Şair, Ferhat'ın varisi, onun başlattığı işin devam ettiricisi, nöbeti ondan devralan kişidir (G106/3, G114/8, R58).

Ferhat ile Şirin, şair ve sevgilisi için kıyaslama ölçütü olarak ele alınırlar. Şair, Ferhat'ın ya dengidir ya da ondan üstündür (G71/3, G89/5, G119/1, G127/2, G198/5, G216/1, G221/1, G222/1, G224/4, G234/1, G234/3, G259/3). Şair ile kıyaslandığında Ferhat başarısızdır (G158/3). Şair, Ferhat'a sevgilisi de Şirin'e benzetilir (G88/3).

Şair, Ferhat'ın ismini anmadan taş, dağ, nakış, tasvir gibi kelimeleri kullanarak onu beyitlerin mazmunu kılar. Kendisini ona benzetir.

Terāzū-yı ^{c} ıyār-ı miḥnetem bāzār-ı ^{c} ışḳ içre

Gözüm her dem dolup biñ ṭaşa her sā^{c} at deger başum

Sirişküm al bağrum pāre bir kūh-ı belāyem kim
Hemīşe lāle vü laʿl ile rengīndür içüm daşum
Baña mānend bir dīvāne ṣūret bağlamaz gūyā
Ḳalem sındurdı taṣvīrüm ḳılandan ṣoñra naḳḳāşum

G175/2-4

Ferhat, Hüsrev ve Şirin aşk üçgeninin halkalarıdır. Ferhat, bu ilişkinin talihsiz ve mutsuz kahramanıdır. Hüsrev ise Şirin'e kavuşmuştur. Hüsrev'in hem hükümdar anlamı hem de hikâyedeki rolü dikkate alınarak çift anlamlı kullanımlara gidilmiştir (K31/9). Aynı durum Şirin için de geçerlidir. Şirin, hem hikâyedeki sevgili tipi olarak hem de tatlı, güzel ve hoş anlamıyla kullanılır (G158/3, G186/2, G220/4).

Lebi şīrīnlerüñ şevḳıyla Ferhādı benem ʿaṣruñ
Yanumda cemʿ olan seng-i melāmet Bīsütūnumdur

G87/6

Ferhat, nakkaştır (G198/5). Şair, Ferhat'ın kendi suretini yapıp Şirin'e vermesini, kendisine rakip yarattığı için, cahillik olarak değerlendirir (G31/1). Şair, Ferhat'ın Şirin'in resmini yapmasını da doğru bulmaz. Çünkü Şirin'in resmini yaparak sevgilisini halka arz etmiştir. Bu, şaire göre arsızlıktır (G127/3). Dağda yankılanan Ferhat'ın feryadı değildir; Şirin'in nakşı Ferhat'ın feryadını duyup, ses vererek ona yardıma koşmaktadır (G123/3).

Ferhat, mekân bakımından dağla özdeşleşmiştir. Onun mekânı dağdır. Bu yüzden lakabı "Kuhken"dir. Bisutun ile birlikte anılır. Bağdat övülürken dağlarında binlerce Şirin ve Ferhat'ın şarap içtiği belirtilir (K10/14). Bisütun dağının Ferhat'ı bağlamasının sebebi Şirin'in nakşıdır. Ferhat o nakış dolayısıyla Bisütun dağından ayrılamaz (G213/5). Bisütun dağı Ferhat'ın gözyaşını görüp sularını salmıştır (G224/1). Bisütun dağı taş bağırlı, merhametsiz olmasaydı su yerine gözlerinden kan akardı (G224/3). Tevfik mimarı, Şirin'in resminin sonsuzluğu için Ferhat'ın aşkının binasının temelini Bisütun etmiştir (G290/6). Şair, çöllerde gezerken Ferhat'ın resmi ona aşk şehrinde yaşamanın usulünü öğretmiştir (G286/4). O, dağda ve çölde geçirilen âşıklığın şehirdekinden daha kolay olduğunu düşünür.

Belādur şehrlerde ben gibi rüsvā-yı ḫalḳ olmaḳ
Ne ḫoş Ferhād ü Mecnūn menzil itmiş kūh ü ṣaḥrāyı
G280/4

Leyla ile Mecnun

Leyla ile Mecnun divanda en çok telmihte bulunulan şahsiyetlerdir. Onlar ideal âşık-maşuk tipleridir. Şair, isminin onlarla birlikte anılmasından mutluluk duyar. Bu onun da ideal âşıklar arasına girdiğinin göstergesi olur (G104/7). O, kendi adını onların önünde görür.

Levḥ-i ᶜālemden yudum eşk ile Mecnūn adını
Ey Fużūlī ben daḫı ᶜālemde bir ad eylerem
G193/7

Mecnun'un dağınık saçları Leyla'nın evidir (G122/4). Mecnun, dişi deveye uymuş Leyla'nın bulunduğu yeri tavaf etmektedir (G214/6). Mecnun'un gözyaşı o kadar çok akmıştır ki çöl yüzeyini kaplamıştır (G219/4). Mecnun'un başındaki kuş yuvası değildir; delilik denizinin girdabı çerçöpü onun başına toplamıştır (G224/5). Mecnun dert fidanıdır; başındaki kuş yuvası yaprak, ayağındaki zincirler de sudur (G229/1).

Zaman zaman şair, kendisini Mecnun'a sevgilisini de Leyla'ya benzetir. O da Mecnun gibi sevgiliye kavuşamamıştır (G28/5). Sevgilisini ve kendisini Leyla ile Mecnun'la özdeşleştirir (G77/2). Şair, dert çölünün Mecnun'udur (G122/2). Şairin kirpiği (G75/1) çeşme başını menzil tutan Mecnun'dur.

Şair, aşkta Mecnun'un varisidir. Çünkü nerede bir dert varsa ona toplanmaktadır (G46/5). Şair, Mecnun'un nöbet arkadaşıdır, sırasıyla nöbet tutarlar (G114/6, G215/2). Mecnun nöbetini şaire teslim etmiştir (G135/4). Her devirde bir âşık vardır ki bu devrin âşığı da şairdir (G93/2). Ferhat ve Mecnun aşk şarabından sarhoş olup uyumuşlardır, sohbeti beklemek şaire kalmıştır (G114/8).

Leyla ile Mecnun, umumiyetle karşılaştırma unsuru olarak kullanılırlar (G88/3). Âşıklık, vefa, dert, melamet, ıztırap bu karşılaştırmanın temel ayaklarıdır. Mecnun, şairin aşkta geçmek istediği âşıklığın zirve şahsiyetidir. Birçok beyitte şair, kendisini ondan üstün bulur (G12/9, G88//1, G92/7, G221/2, G222/2, G234/2, G248/3, G248/6, G248/8, G261/3, G286/3, MSMT1/II/4, R58).

Ferhād ü ẕevḳ-i ṣūret Mecnūn ü seyr-i ṣaḥrā
Bir rāḥat içre her kim ancaḳ benem belāda

G234/3

Mecnun ve Vamık, varlıklarını şairin aşkının kıvılcımlarından alır (G279/5). Mecnun, aşkta çok çaba harcamasına rağmen şaire yetişememiştir (G13/1). Mecnun, aşktaki konu sebebiyle şaire saygı duyar (G181/5). Mecnun dirilip şairden vefa dersi almalıdır (G187/7). Leyla ile Mecnun hikâyesinin mazmunu şairin gönül derdidir [aşkıdır] (G75/4). Mecnunun aşk yolunda çektiği acılar küçümsenir, yaptıkları farklı şekillerde yorumlanarak azımsanır (G92/1-3). Aşk derdi Mecnun'dan geçip şaire yerleşmiştir (G202/6). Mecnun, gönlündeki sırrı söylediği için bu kadar dile düşmüştür ki şaire göre bu kınanması gereken bir davranıştır (G158/4). Mecnun, gerçek âşık değildir çünkü onun başında kuş yuva yapabilmiştir; oysa şair gözyaşı selini başından aşırmıştır (G178/3). Bununla beraber aşk yolundaki yalnızlığını giderecek ve şaire arkadaş olabilecek yegane insan Mecnun'dur (G44/3).

Şairin sevgilisi Leyla'dan üstündür. Leyla'nın bu kadar dile düşmesinin sebebi güzellik hususunda sevgiliden üstün olduğunu iddia etmesidir (G129/4). Şair, sevgilisine sitem için onu Leyla ile karşılaştırır. Sevgiliyi güzellikte Leyla'ya benzetmez çünkü sevgili onun değerini bilmemiş ve Mecnun'unu terk etmiştir (G148/3).

Leyla vü Mecnun, çöl ile özdeşleşmişlerdir. Onların mekânı çöldür. Bağdat çölünde Leyla vü Mecnun dolaşır (K10/14). Mecnun, ayağını çölden çekmiştir ama ayağından çekilen diken hala kanlı güller vermektedir (G119/2). Deve, Leyla'nın tahtırevanını yüklenmiş çölde yürümeye çıkmıştır. Şair, devenin boynundaki çanın Mecnun'u bu durumdan haberdar etmesini ister (G123/4). Misk, ahuya uymuş ve Mecnun gibi çöle düşmüştür (G237/1).

Şair, Mecnun'la kendisini mekân bakımından da karşılaştırır. Mecnun aşkta çöle gitme, oraya yerleşme ve insanlardan uzaklaşma âdetini başlatan kişidir. Oysa şair, şehirde şöhret bulma usulünü ortaya çıkarmıştır (G137/2). Şaire göre aşk ve melamette şehirde şöhret bulmak çöle kaçmaktan daha dayanılmaz ve zor bir iştir (G280/4).

Vamık ü Azra

Vamık, Ferhat ve Mecnun ile beraber aşkın ideal kahramanlarından biri olarak zikredilir (G104). Ferhat Şirin ile; Mecnun Leyla ile birlikte anılırken, Vamık Azra olmadan ele alınmıştır. Ferhat veya Mecnun ile birlikte şairin onlardan üstünlüğünü ifade eden beyitlerde konu edilir (G279/5).

Vāmıḳ u Ferhād tek rüsvāya ḳılmañ nisbetüm
Bir faḳīrem ṣanmañuz ol ḫod-nümālardan beni

G259/3

4.2. Kavimler

Arap

Divanda ne Arapların derilerinin rengine ne de âdetlerine göndermeler vardır. Irak-ı Arap tamlaması Fuzûlî'nin yaşadığı bölge olan Bağdat ve çevresini tanımlamak için kullanılır (K15/36, K26/7). Sultan Süleyman'ın Bağdat'ı ve Acem ülkesini fethetmesi, Arapların arasında meşhur olmuştur (K10/25). Hz. Peygamberin Arap olması (G252/2); onun Türk, Acem ve Arabın sorunlarını çözen olması (R5) dolayısıyla beyitlerde Arap kelimesi geçer.

Acem

Acem kelimesi, biri dışında kasidelerde geçtiği için memduhun övgüsü ve Acem mülkünün fethi bağlamlarında ele alınır (K10/24-25, K15/36, K19/22). Bir yerde ise yukarıda da değindiğimiz Hz. Peygamberin Türk, Acem ve Arabın sorunlarını çözen olması dolayısıyla zikredilir (R5).

Frenk

Ayas Paşa'nın Basra seferinden bahsedilen beyitlerde zikredilir. Basra bölgesi Portekizlilerin kontrol etmek istedikleri bir bölgedir. Ayas Paşa, oraları fethederek onların bu emellerini gerçekleştirmelerini engellemiştir (K12/22). Onun kılıcının korkusu da Freng ehlini sarartmıştır (K13/33).

Haşimi ve Kureyşi

Her ikisi de Hz. Peygamberin mensubiyeti dolayısıyla zikredilir (K2/10, G252/2). Hz. Peygamberin Haşimi ve Kureyşi olduğu vurgulanır.

Hindu

Deri rengi dolayısıyla çeşitli benzetme ilgileri içinde zikredilir. Akşam, ben, göz bebeği Hindu'ya benzetilir (K16/21, G66/3, G105/1, G229/5).

Ḫayl-i ġamuñ itdi naḳd-i ᶜ ömrüm tārāc

Ṣabr ile müyesser olmadı derde ᶜ ilāc

Ruḫsāruma tökdi merdüm-i çeşmüm ḳan

Hindūyı görüñ laᶜ l virür Rūma ḫarāc

R12

Rumi

Memduhun övgüsü için kullanılmıştır. Deri renginden dolayı sabah Rumi bir köleye benzetilir (K16/21).

Tatar

Tatar kelimesi, ahu-yı Tatar tamlaması ile karşımıza çıkar. Kalem, her nerede yürürse Tatar ahusu gibi kese kese misk dökmektedir (K24/6).

Türk

Türk ve Türkman şeklinde geçmektedir. Şair, kötü huylu bir güzelin[türk kelimesi güzel anlamında kullanılmıştır.] vaslına susadığını, ne zaman bir damla su istese hançer çektiğini belirtir (K4/2). Bir diğer beyitte sevgilinin gözleri sarhoş Türkmene kaşları da hançere benzetilir (K4/6). Türk diliyle şiir söylemenin zorluğu da şairin üzerinde duyduğu konulardandır. Ona göre Türkçe tamlama ve nazmı kabul etmemektedir. Birçok kelimesini birbirine bağlamak mümkün değildir. Kelimeler düzgün ve uyumlu olmadığı için onlardan bir şiir meydana getirmek de zordur. Şair, bu zorluğun üstesinden gelmeyi ummaktadır (MKT42). Hz. Peygamberden bahsettiği bir rubaisinde Hz. Peygamberi Acem, Türk ve Arabın sorunlarını çözen olarak görür.

Ey ᶜ uḳde-güşā-yı ᶜ Acem ü Türk ü ᶜ Arab

Ressām-ı rüsūm-ı fażl ü āṡār-ı edeb

Mażmūn-ı ḥadīṡüñ sebaḳ-ı her millet

Daᶜ vā-yı ḳabūlüñ sened-i her meẕheb

R5

Yecuc

Kıyamete yakın zamanda ortaya çıkıp dünyayı fesada vereceklerine inanılan Yecuc kavmi memduhun düşmanları için kendisine benzetilen olur. Onları engelleyen İskender'in seddi de memduhun düşmanlarına karşı aldığı tedbirlerdir (K31/22).

4.3. Ülkeler ve Şehirler

Aden

İnci üretimi ile meşhur olan bu şehir divanda da incisi ile anılır.

Dün ṣubḥ-dem ki lāle vü nesrīn ṣalup niḳāb
Gül çehresinden aldı ṣabā perde-i ḥicāb
Gülzāra çıḳdı seyr ile ol reşk-i āfitāb
Şebnem niṡārın itdi yöküş lü'lü'-yı ḫoşāb
Bunlar nedür ne dürr-i ᶜ Adendür didüm didi
Epsem Fużūlī eşk-i revānuñdurur senüñ

MSMT4/7

Babil

Bir yerde memduhtan bahsedilirken zikredilir. Memduhun Babil diyarına ayak bastığı belirtilir. Harut zindanı ve Zühre ile birlikte ele alınmıştır.

Fırāt-ı pāk tek Bābil diyārına ḳadem başduñ
Bir evc-i zühre oldı senden ol Hārūt zindānı

K20/16

Badehşan

Kabil ve Yarkent arasında bulunan yakut ve la'l taşıyla meşhur bu bölge divanda la'l ile birlikte anılır (MKT8/2).

Didüm lebine laᶜ l-i Bedaḫşāndur bu
Güldi didi ey faḳīr buhtāndur bu
Bir ṭaşa ne reng ile ḳılursan nisbet
Şīrīn ü şeker-feşān ü ḫandāndur bu

R70

Bağdat

Bağdat, divanda en çok anılan yerdir. Bağdat'ın fethi üzerine Sultan Süleyman'a sunulan kasidenin teşbib bölümü Bağdat'a ayrılmıştır. Bağdat tarihi, faziletleri, üstünlükleri, kendisinde yaşamış, ölmüş, defnolmuş büyük şahsiyetleri ile birlikte sunulur. Şair için Bağdat kutsal mekânlardan biridir. Onun kutsallığını sağlayan tarihi ve bir şekilde onunla ilişkilendirilen, din büyükleridir.

Şair, Bağdat'ı darü's-selam (K10/2) ve evliya burcu (K10/3, K10/25, K11/VIII/7, K12/10, K20/3, K26/9, K27/24, K31/5-6, K33/42, K40/17, MKT5/6-7) olarak anar.

Bağdat'ı her memleket övmektedir (K10/2). Bağdat'a evliya burcu denmesinin sebebi her yerinde evliyaullahın mezarının olmasıdır (K10/3). Bağdat, Allah'ın feyzinin eserlerinin ortaya çıktığı yerdir (K10/4). Zaman, hem hilafet hükmünü hem de saltanat fermanını burada âleme geçerli kılmıştır (K10/5). Hz. Peygamberin mucizesinin izi burada baki olmuştur (K10/6). İkbal sahibi meliklerin mülklerinin nüshası, Kisra'nın Takı buradadır (K10/6). Hilafet hükmünün belgesi burada dürülmüştür; dört halifenin sonuncusunun toprağı buradadır (K10/7). Rum sultanı savaş kılıcını burada kuşanmıştır; Hz. Ali burada ikbal gölgesini salmıştır (K10/8). Kerbela şehitleri burada Hakk'ın sırrını zahir etmişlerdir; yalan ve doğrunun anlaşılmasını sağlayacak ayar yeri buradadır (K10/9). İmamı Azamın feyzi buradan yayılmıştır; şeriat ilminin hissesi buradan dağılmıştır (K10/10). Maruf-ı Kerhi, Cüneyd-i Bağdadi, Behlül-i Dana, Hallac-ı Mansur burada yaşamışlardır (K10/11). Çöllerinde Hatem gibi binlerce insan yaşamış; şehirde ise Nuşirevan gibi binlerce yönetici hüküm sürmüştür (K10/12). İhsan ve kerem sedası buradan ufuklara yayılmış; adalet usulü burada şöhret kazanmıştır (K10/13). Çölünde binlerce Leyla ile Mecnun gezmekte; dağında binlerce Ferhat ve Şirin şarap içmektedir (K10/14). Her garibe nazik şehir ve vilayeti vatan; mutedil hava ve suyu her mizaca uygundur (K10/15). Kabul edilen türbesi iyi ve kötüye tesir eder; temiz toprağı her niyetin suretine ayna tutar (K10/16). Cevad ve Kazım Bağdat'ın attarıdır (K20/14). Allah'ın yenilenen lütuflarının ortaya çıkması Bağdat'ın güzelliğinin alametidir (K26/6). Sonsuzluk nakkaşı Bağdat'a sonsuz mutluluk nakşı yapmıştır (K26/8). Bağdat, yedi memleketin gözüdür; göz bebeğinin mumu adalet nuru ile aydındır (K31/1).

Bağdat kasidesi dışındaki kullanımlarda memduhun övgüsü öne çıkar. Bağdat cisim memduh ruhtur; Bağdat yüzük memduh o yüzüğün nakşıdır (MKT5/6). Bağdat, memduhun adaletiyle aydınlanmıştır (K11/VIII/6). Memduh, adaletin devamlı olması için Bağdat'a süs bırakmıştır (K28/35). Memduh, gelişi ile Bağdat'ı şereflendirmiş; onun hazine bahşeden fikri viran memleketi imar etmiştir (K20/5). Memduh Bağdat'ı şereflendirmiştir (K40/16). Şeriatın icrası için Bağdat'ta memduh

gibi bir hâkim vardır (K30/14). Memduh Bağdat'ın en şerefli diyarına ayak basmış orayı aydınlatmıştır (K20/7). Memduhun merhameti tüm Bağdat'a yayılmış böylece orada merhamet gösterilmeyen kimse kalmamıştır (K28/36). Memduh mutedil hava, Bağdat ise gül bahçesidir (K15/9). Memduh, Bağdat'ın koruyucusudur (K16/19). Bağdat'a, memduhla görüşmek hususunda bir engelin olmaması, iyi talih göstergesi olarak yeterlidir (K32/10). Memduhun olmadığı dönemde Bağdat'ın talih yıldızı batmıştır (K12/8). Allah, Basra'nın Bağdat'a boyun eğmesini emretmiştir (K13/13). Memduhun ordusu Bağdat'tan Cezayir'i fethetmek için hareket etmiştir (K13/29). Memduh, Bağdat'ta fetih için bir ordu toplamıştır (K14/II/1).

Şair yalnız iki beyitte Bağdat ile Rum diyarını kıyaslar ve bu kıyaslamada Bağdat olumsuzlukların mekânı olarak görülür. Faziletinin artması için Bağdat toprağını terk edip Rum'a gitmesi gerektiğini düşünür (G38/7). Şairin gönlü her ne kadar Bağdat mihnetinin esiri görünse de aslında Rum diyarını arzulamaktadır (G197/7).

Bahreyn

Şam ve Rum ile birlikte ele alınır. Bahreyn'i fethetmek için Osmanlının sefer düzenlediği ifade edilir (K13/1).

Basra

Ayas Paşa'nın Basra seferi dolayısıyla ele alınır. Basra yönetimi, Kanuni'nin Bağdat'ı fethinden sonra sultana itaat izhar etmiş fakat sonrasında anlaşmaya uymamış ve Osmanlıya karşı Portekizlilerle dayanışma içine girmiştir. Basra'nın Portekizlilerin eline geçme ihtimaline karşı Ayas Paşa komutasında bir sefer düzenlenmiş ve Basra doğrudan Osmanlı yönetimi altına alınmıştır. Divanda Basra isyan, fitne ile birlikte zikredilir (K14/I/2, K14/VIII/1, K14/VIII/6). Divanda Basra'nın Hindistan yolu üzerine bir kale kurup tüccarları avladığı belirtilir (K13/27). Basra güzelleri perişan durumda iken İslam askerleri onların güzelliğini arttırmıştır (K12/19). Şair, Basra'nın fethedilmesini arzu eder (K13/13, K31/31). Ancak Basra'nın fethinin zor olduğunun da farkındadır (K14/I/7). Memduh bu zorluğu kolayca aşmıştır. Basra'nın fethi için Osmanlı askeri saflar kurmuş ve kötü niyetlilerin katli için kemer bağlamıştır (K14/IX/2). Basra'nın şeyhinin talihi bu seferle tersine dönmüştür (K14/X/1).

Bedir

Bir yerde şakk-ı kamer mucizesiyle birlikte zikredilir. Bedir savaşı da anımsatılır.

Ṣaf-ārā-yı meṣāff-ı Bedrdür iẓhār-ı mu^c cizde

Şikāf-ı perniyān-ı bedr içün ḳılmış nişān ḫançer

K4/18

Cezayir

Bağdat ile Basra arasındaki bölgeye verilen isimdir. Ayas Paşa'nın Basra seferi dolayısıyla anılır. Ayas Paşa, Basra seferinde Cezayir bölgesini de Osmanlı idaresine dahil etmiştir (K13/29-30, K14/VI/7, K14/VII/1, K31/31). Cezayir, fitne ve isyan ile birlikte zikredilir (K14/I/2, K31/29). Cezayir, bölgesi fethinin zorluğu ile ele alınır (K14/I/7).

Çin

Çin ülkesi; resim, ahu, misk, saç kıvrımı, put gibi kelimelerle birlikte kullanılır. Çin'in hakanı, memduhla kıyaslanır memduhun ondan üstünlüğü belirtilir (K9/34). Sevgilinin gözü Çin ahusudur ki hareket ettikçe her tarafa misk saçmaktadır (K30/7). Sevgilinin çabuk hareket eden kılıcı Çin ahusudur, hareket ettikçe Çin çölüne saf misk döker (G26/6).

Sevgilinin zülfü Çin ülkesidir (G51/4). Çin kelimesinin kıvrım, büklüm anlamı zülf ve Çin'in birlikte kullanımında iki anlamın birden çağrıştırılmasını sağlamaktadır. Misk ile zülf arasında siyah rengi ve güzel koku münasebetiyle ilgi kurulur. Çin kelimesinin hem miskle hem de zülfle olan bağlantısı üçlü bir çağrışım alanı yaratmaktadır (G74/4). Sevgili Çin putudur, saçları da zünnardır (G77/4). Çin ahusunun misk kesesini sevgilinin saçına benzetirler; ancak şair bu benzetmeyi uygun bulmaz, çünkü misk kesesi sevgilinin saçı kadar güzel kokulu ve kıvrımlı değildir (G171/1). Sevgilinin saçı Çin miskinden üstündür.

Müşg-i Çīn zülfüñ ile eylese da^c vī ne ^c aceb

Ne olur yüzi ḳara ḳulda ḫaṭādan ġayrı

G261/4

Frenk Diyarı

Frenk diyarı, milk-i frenk şeklinde Müslüman olmayan memleketleri ifade için kullanılır. Şair, Necef'te başkalarının hizmetinde bulunmaktansa Frenk diyarına

gidip zünnar bağlamayı düşünür (K6/38). Bir diğer beyitte de memduhun Frenk ülkesini fethetmesinden bahsedilir.

Alandan ṣoñra ṣaydın şād meyl-i āşiyān itmek

Nice kim fetḥ idüp milk-i Firengi server-i ġāzi

K11/III/3

Habeş

Sultan Süleyman övgüsünde söylenen bir kasidede yer alır. Şaire göre Hindistan topluluğunun ve Habeş sahrasının, ülke güzelinin çenesinde ben olmasının vakti gelmiştir.

Vaḳtidür k'ola sevād-ı Hind ü ṣaḥrā-yı Ḥabeş

Şāhid-i milküñ zenaḫdānında ḫāl-i ᶜ anberīn

K9/35

Hama

Bir beyitte memduhun Hama'nın hamisi olduğu belirtilir. Bunun dışında Hama şehrine rastlanmaz.

Ḥāris-i maᶜ mūre-i Baġdād ḳuṭb-ı ehl-i Rūm

Ḥāmī-i milk-i Ḥamā müstaḥfiẓ-i ser-ḥadd-i Şām

K16/19

Hindistan

Siyahlık, tuti, cariye, saç, ben kelimeleriyle bağlantılı olarak kullanılır.

Bir perī zülfin dutup ḫālinden alsañ kām-ı dil

Dut ki Çīn milkini dutduñ Hindden alduñ ḫarāc

G51/4

Hz. Peygamberin talihinin sancağının ucundaki hilal, Yemen'den baş çektiğinde; Hindistan şâhı, hançeri kara toprağa bırakmıştır (K4/17).

Hayret karanlığında şairin zikri memduhtur; bu yüzden kendisini tutiye, bulunduğu yeri ise Hindistan'a benzetir (K29/1).

Hindistan, daha çok fetih ve memduhun korku salması temaları ile birlikte ele alınır. Hindistan'ın fethedilmesinin zamanının geldiği belirtilir (K9/35).

Basralılar, Hindistan yolu üzerine kale kurup tüccarları avlamaktadırlar (K13/27). Ayas Paşa, Basra'yı fethetmiş ve Hindistan sınırını açmıştır (K12/24). Memduhun Basra seferine çıkmış olmasının haberi Hint Denizine ulaşmış, korkudan

Hindistan'ın sabahı akşam olmuş (K13/31). Memduhun askerleri Hint çölünü karartmıştır (K13/33). Orduda savaştan önce ortaya çıkıp teke tek çarpışan savaşçılar Hindistan mecmuasının başlığı olarak değerlendirilir (K14/VIII/3). Şair, Basra'nın fethini Hindistan'ın fethi için bir başlangıç olarak görür.

Kalem, Hindistan ve Zengibar memleketinin metaını güzellere satmaktadır (K24/15).

Horasan

Memduhun askerleri Horasan ülkesinin yiğitleri ile cesaret bakımından kıyaslanır.

Her dil-āver nādir-i milk-i Ḫorāsān ü ᶜIrāḳ

Her mübāriz ser-ḫaṭ-ı mecmūᶜa-i Hindūstān

K14/VIII/3

Safevilerin Bağdat valisi İbrahim Han'ın yaptığı ziyaretlerden bahsedilirken onun Horasan şâhının selamını ziyaret ettiği yerlerdeki din büyüklerine ilettiği belirtilir (K20/21).

Irak

Irak, kasidelerde ele alınır. Divanda kelime daha çok Irak-ı Arap tamlaması ile karşımıza çıkar (K15/36, K26/7). Memduhun askerleri Horasan ve Irak'ın yiğitleri ile karşılaştırılır (K14/VIII/3). Memduhun Irak'a ve Irak-ı Arap'a yaptığı hizmetler zikredilir.

Ser-efrāzā bi-ḥamdi'llāh bahār-ı pertev-i ᶜadlüñ

Der-i feyż açdı gülzār-ı ᶜIrāḳa bāġ-ı Rıḍvāndan

K41/23

Kerbela

Hz. Hüseyin'in şehit olduğu mahal olması bakımından hürmetle anılır. Memduhun Kerbela'ya olan hizmetleri ve onun Kerbela'ya gösterdiği saygı zikredilir (K20/2, K20/18-19, K27/26, K35/23). Bağdat kasidesinde Bağdat'tan bahsedilirken Kerbela'ya değinilir ve Allah'ın sırrının Kerbela şehitlerini orada zahir ettiği belirtilir.

Bunda ḳılmış sırr-ı Ḥaḳ ẓāhir şehīd-i Kerbelā

Bundadur taḥḳīḳ-i ṣıdḳ ü kiẕb içün dārü'l-ᶜiyār

K10/9

Mekke

Hz. Peygamberin memleketi olması dolayısı ile zikredilir. Hz. Peygamberin Mekkeli olduğu söylenir.

Seyyid-i Ebṭaḥī ü ümmī ü Mekkī ü zekī

Hāşimī ü Medenī ü Ḳureşī ü ᶜ Arabī

G252/2

Mısır ve Kenan

Bütün beyitlerde Hz. Yusuf'la birlikte anılırlar. Hz. Yusuf kıssasının farklı kısımlarına göndermelerde bulunulur. Hz. Yusuf'un Mısır'a sultan olması üzerine odaklanılmıştır (K8/8, K41/10, G128/2, G180/1).

Hz. Yusuf'tan bahsedilirken Yusuf-ı Ken'an tamlaması kullanılır. Hz. Yusuf'un memleketi olması dolayısı ile zikredilir (G180/1).

Bazı beyitlerde, Mısır kelimesinin şehir, ülke, memleket anlamları ile özel isim kullanımı birlikte ele alınmıştır.

Bahār tāciri Mıṣr-ı çemen ġanīlerine

Bıraḳdı Yūsuf-ı gül ᶜ arż eyleyüp ġavġā

K1/13

Necef

Hz. Ali'nin mezarının burada olması dolayısıyla ona nispetle anılır. Hz. Ali şâh-ı serir-i Necef, şâh-ı Necef, Muhammed-i Necefi tamlamaları ile zikredilir (K6/19, K6/22, K14/IV/2). Memduh, Necef'le bağlantısı üzerinden övülür (K20/2). Şair, bir sitemini de hayatının bir bölümünü sürdürdüğü Necef üzerinden dile getirir.

Necefde bağlamayam el ḫıdmetine kemer

Gidüp Firenk diyārına bağlayam zünnār

K6/38

Rum

Genellikle sultan-ı Rum (K10/8,), nigaristan-ı Rum (K11/III/4), milk-i Rum (K11/VI/5), Rum ruhsarı (K12/24), sipah-ı Rum (K13/1, K14/VIII/7, K14/IX/2), ehl-i Rum (K16/19), diyar-ı Rum (G38/7), ıyşhane-i Rum (G197/7), Rum'un kalenderi (G282/6) tamlamalarıyla anılır.

Rum, Fuzûlî divanında Osmanlı ülkesidir. Zenginliğin, gücün, yükselmenin, iyi talihin, neşenin mekânıdır. Bu sebeple de Fuzûlî, Rum ülkesini arzular.

Fużūlī ister iseñ izdiyād-ı rütbe-i fażl
Diyār-ı Rūmı gözet terk-i ḫāk-i Baġdād it

G38/7

Fużūlī eyledi āheng-i ᶜıyş-ḫāne-i Rūm
Esīr-i miḥnet-i Baġdād gördügüñ göñlüm

G197/7

Habeş, Hindistan ve Zengibar'ın siyahla ilgili olması gibi Rum da beyazlıkla ilgilidir. Rum güzellerinden bahsedildiğinde de asıl vurgulanan onların yüzleridir. Rum ve yüz birbirleri için kendisine benzetilen olarak kullanılırlar (K12/24, G229/5).

Ḫayl-i ġamuñ itdi naḳd-i ᶜömrüm tārāc
Ṣabr ile müyesser olmadı derde ᶜilāc
Ruḫsāruma tökdi merdüm-i çeşmüm ḳan
Hindūyı görüñ laᶜl virür Rūma ḫarāc

R12

Şam

Hama ile birlikte anıldığı yukarıdaki beyit dışında Bahreyn ve Rum ile birlikte ele alınır. Bahreyn'i fethetmek için, Osmanlı ordusu kastedilerek, Rum ve Şam askerinin toplandığı belirtilir.

Çihre vü ḫaṭṭuñ ḫayāli çeşmümi ḳılmış maḳām
Açmaġa Baḥreyni cemᶜ olmış sipāh-ı Rūm ü Şām

K13/1

Yemen

Bir beyitte Hz. Peygamberin övgüsü bahsinde geçmektedir. Onun talih sancağının başındaki hilal Yemen'den yükselmiştir.

Yemenden baş çekende mehçe-i rāyāt-ı iḳbāli
Bıraḳdı tīre ṭopraġa şeh-i Hindūstān ḫançer

K4/17

Zengibar

Doğu Afrika'da yer alan ada ülkesidir. Divanda siyahlıkla bağlantılı olarak ele alınır. Kalem, Hindistan ve Zengibar memleketinin metaını güzellere satmaktadır.

Şikeste nāmeleri yaᶜni ehl-i ḥüsne ṣatar
Metāᶜ -ı memleket-i Hind ü Zengibār ḳalem

K24/15

4.4. Denizler, Nehirler, Dağlar

4.4.1. Deniz

Deniz; bolluk, bereket, enginlik, derinlik, genişlik, sonsuzluk kavramlarını çağrıştıracak şekilde kullanılır. Denizin gerçek anlamıyla kullanıldığı beyitler azınlıktadır (K12/11).

Tamlama, İbare, Tabir ve İfadeler

Deniz birçok beyitte kerem (K9/4), rahmet (G132/1), keramet (K3/27), ilim (K7/27), feza (K9/16), feyz (K10/41), insaf (K11/V/5), iblisin hilesi (K15/25), şevk ve zevk (K18/14), neval (K19/33), ihsan (K19/34), cömertlik (K19/35, K39/21, K42/24), taalluk (K29/11), lütuf (K29/22), himmet (K37/14), yaratma (G4/1), aşk (G41/1, G107/5, G216/1, G251/7, G279/4), gözyaşı (G66/2, G173/4), dert (G99/6), marifet (G116/6), zerk/riya (G137/3), kan (G213/2), delilik (G224/5), gam (G276/8), yokluk (MKT30) kelimeleriyle tamlama oluşturacak şekilde kullanılır. Kasidelerde daha çok cömertlik öne çıkarken gazellerde aşk ve aşk uğruna çekilen dertler ağırlık kazanır.

Deniz, kara ile birlikte "bahr ü ber" şeklinde bütün dünyayı ifade için ele alınır (K5/10, K9/16, K9/19, K10/39, K10/45, K22/27, MKT36/5). Memduhun hâkimiyet sahasının genişliği bu kullanımla vurgulanır. Bazı durumlarda "bahr ü ber" bahsedilen mekânın tamamı anlamında zikredilir (K12/13).

Deniz, gönülle birlikte birleşik kelime oluşturduğunda genişlik anlamı öne çıkar (K11/IV/1). Derya-dil, övgü için kullanılır (K31/14, K35/17).

Çokluk

Deniz, bazı durumlarda çokluk bildirir. Memduh, düşman denizi dalgalarından korkmamıştır (K12/14). Derdinin çokluğunu ifade etmek için şair kendisini denize benzetir. Mecnun, karada yaşadığı için denizin hâlinden anlamaz; o yüzden ona şairin derdini ve gamını sormamak gerekmektedir (G92/2).

Deniz ve Kara

Denizin eli sahranın eteğindedir (K1/65). Denizin karaya yalvarması hayali, memduhu övmek için kullanılır. Aynı benzetme bir başka beyitte tersine çevrilmiş

olarak yer alır. Kara, inci ümidiyle deryanın eteğini tutmuştur (K32/22). Memduhun dergâhının tozu şairin kirpiğini mekân edinmiştir. Şair, bu durumu deniz sahilini tutmuş darü's-selam askerlerine benzetir (K13/2). Göz bebeği sürekli sevgilinin saçından ve beninden kan içmektedir. Şaire göre bu durum normaldir çünkü deniz halkının geçimi karadan olur (G71/2).

Telmih Unsurları

Denizle ilgili telmih unsurları da divanda değinilen konulardandır. Hz. İlyas'ın deniz üzerinde yürüdüğüne telmihte bulunulur (K5/13). Hz. Musa'nın denizi ikiye bölmesi de divanda geçen telmih unsurlarındandır (K37/11, G255/2, G258/2). Hz. Süleyman'ın yüzüğünün devler tarafından denize atılması zikredilir (G157/5).

Deniz Ürünleri

Deniz mahsulleri divanda üzerinde durulan bir diğer konudur (K32/14, K32/20, K33/25, K36/6, G22/5, G83/3, G143/4, G152/6, G158/6, G272/4, G275/6). Deniz mahsulleri bolluk ve cömertlikle birlikte ele alınır. Deniz mahsulleri içinde en fazla zikredilen incidir (K34/8). Hz. Peygamber inci denizidir (K3/17).

Sabah rüzgârı denize sevgilinin inci dişlerinin özelliklerini söylediği için sedef içindeki iri inci ona kulak tutmuştur (G22/5). Sevgilinin dişinin sözünü her zaman işitmek için denizin kulağı sahildedir (G277/4).

Hz. Peygamber ve Deniz

Hz. Peygamberin parmağından su akması mucizesine denizin dalgaları şahit tutulur (K2/16). Hz. Peygamberin mucizeleri sonsuz bir denizdir (K3/19). O, keramet denizidir (K3/27). Hz. Peygamber deniz, diğer risalet mensupları dalgadır (G47/2).

Damla ve Deniz

Damla ve deniz boyutları bakımından zıtlığın iki ucunda yer alır. Ancak bu zıtlıkta büyüklük her zaman denizden yana değildir. Mana, cismin önüne geçer. Damlanın ilişkide bulunduğu varlığa göre deniz karşısında üstün olduğu durumlar vardır. Hz. Peygamber, abdest için yüzüne su vurduğunda her damladan bin rahmet denizi dalgalanır (K3/22). Damla belli bir süre dahilinde denize kavuşacaktır (K25/17). Şair, eksik bir damla, sevgili okyanustur; sevgiliye yüzünü yöneltmiş yani okyanusa kavuşmuştur (G190/7).

Denize Dalmak

Dalgıç, denizin derinliklerinden değerli maddeleri ve manaları çıkarandır (K7/27, G116/6, G132/1, G152/6). Değer kazanmak ve olgunluk kazanmak için denize dalmayı göze almak gerekmektedir.

Dalgalı ve Sakin Deniz

Denizin dalgalı ve sakin hâli farklı durumların yansımalarıdır. Mavi renkli deniz her saat binlerce dalga ortaya çıkararak gizli sırları akıl sahiplerine bir bir keşfettirir (K17/1). Şair, dalgalı denizi olumlu kavramlarla birlikte anmaz. Aşk acısı çeken gönül havadan dalgalanan bir denizdir (G59/5, G213/2). Gönül kayığını gözyaşı denizine bırakmıştır ve onun dalgalanmasını istemez (G66/2). Şair, kendisini havadan dalgalanmış bir denize benzetir; şahidi de ızdırap dolu gönlü ve orantısız inlemeleridir (G99/6). Her havadan dalgalanan bir deniz gibi olmak şair tarafından hoş görülmez (G158/6). Dünya bir seldir ve denize ulaşmadan rahat etmek mümkün değildir (MKT30). Hareketli deniz bahtsızlık olarak değerlendirilir (MKT31).

Gönül, gözden bazen kan dökmekte bazen de kan içmektedir. Bu denizdeki med cezir olayına benzetilir (K13/7). Gönül dalgalanan deniz, aşk acısı da havadır (G59/5). Şairin gözü dalgalı deniz, kaşları ise baş aşağı dönmüş gemilerdir (G273/2).

Diğer Kullanımlar

Sel, denizin göğsünde bir hançer gibi hayal edilir (K1/66).

Aşk havasıyla dolu olan kişi yelken gibi denizde gezse bile eteği ıslanmaz (G275/10).

Hilal gemisinin deniz üzerinde hareket etmesi zamanın geçmesini ifade eder (K22/26).

Sufi, riya deryasında dönen bir çöptür; devran tutup sema eylemektedir (G137/3).

Sevgilinin yüzündeki ben, deniz aşıp Rum diyarına gelen bir Hindu'ya benzetilir (G229/5).

Deniz, memduhtan korkmuş ve titremiştir (K13/31).

4.4.1.1. Denizler

Kızıldeniz (Kulzüm)

Divanda bir beyitte geçmektedir. Çekilen acıların büyüklüğünü ifade için kullanılır. Rengi dolayısıyla ciğer kanı Kızıldeniz'e benzetilir.

Cigerüm ḳanını göz yaşına dökdüñ ey dil

Vara vara anı Ḳulzüm bunı Ceyḫūn itdüñ

G148/2

Umman

Bir beyitte özel isim anlamından çok deniz anlamı öne çıkacak şekilde kullanılmıştır. Şair, kendisini ummana yeten bir katreye benzetir.

Miskīn Fużūlīyem ki saña dutmışam yüzüm

Yā bir kemīne ḳaṭre ki ᶜ ummāne yetmişem

G190/7

Hind Denizi

Bir beyitte "Hind deryası" şeklinde geçer. Memduhun, sefer için yola çıktığını rüzgâr Hind denizine haber vermiş bu da Hindistan'ın sabahını akşam etmiştir.

Yil bıraḳdı Hind deryāsına ᶜ azmüñden ḫaber

Titredi deryā mehābet Hind ṣubḥın ḳıldı şām

K13/31

4.4.2. Nehirler

Ceyhun

İki beyitte gözyaşı için kendisine benzetilen olur. Gözyaşının çokluğunu, coşkunluğunu ifade için kullanılır. Gönül ciğer kanını gözyaşına dökmüş zamanla birini Kızıldeniz diğerini de Ceyhun kılmıştır (G148/2). Kınama okları gözyaşını azaltmayacaktır; çünkü gözyaşının coşkunluğu ve fazlalığı yanında bunlar çok küçük kalmaktadırlar.

Fużūlī virmedi ṭaᶜ n oḳları göz yaşına teskīn

Öñin bend itmek olmaz ḫār ü ḫāşāk ile Ceyḫūndur

G75/7

Dicle

Bağdat valisi Ayas Paşa'nın Basra seferi dolayısıyla anılır. Dicle'nin Bağdat'tan geçip Basra Körfezine dökülmesi bu kullanımda etkili olabilir. Memduhun askerlerinin çokluğu Dicle ile belirtilir (K13/29).

Māh-ı nevden Diclede gösterdi zevraḳler mis̱āl

Kim görüpdür kim ola bir āsmānda biñ hilāl

K14/III/1

Fırat

Babil, Zühre, Harut zindanı ile birlikte bir beyitte geçer. Memduh, ziyareti münasebeti ile Fırat'a benzetilir. Fırat, temiz sıfatı ile anılır.

Fırāt-ı pāk tek Bābil diyārına ḳadem baṣduñ

Bir evc-i zühre oldı senden ol Hārūt zindānı

K20/16

4.4.3. Dağlar

Tur Dağı

Memduhun övgüsü bağlamında Hz. Musa kıssasına telmihle ele alınır.

Kelīm-i Ṭūr-ı vefāsan ki ehl-i ḫayr ü şere

Elüñde gāh ᶜaṣā oldı gāh mār ḳalem

K24/27

Bisütun (Bknz. Ferhat)

5. İçtimai Hayat

5.1. Meslekler

Attar

Güzel kokular ve şifalı bitkiler satan aktar daha çok bahar ve bahçe dolayısı ile anılır. Baharla birlikte gül attar olur (K8/6). On iki imâmdan Cevad ve Kazım Bağdat'ın aktarıdır ki onlardan her derde derman bulunur (K20/14).

Bahçıvan

Bahçıvan, ilkbahar ve bahçe ile birlikte ele alınır. Şair, beyitlerin çoğunda bahçıvana seslenir ve onunla sohbet eder. Bu sohbetlerde sevgilisinin üstünlüğü, çektiği derdin büyüklüğü gibi hususlar bahçe bağlamında zikredilir.

Şair, dert bahçesinin fidanıdır; kaza bahçıvanı ona su yerine ciğer kanı verir (K1/82). Bahçıvan, gül bahçesini suya vermelidir çünkü bin gül yetiştirse de sevgilinin yüzü gibi bir gül elde edemez (K3/5). Adil sultan devri olduğu için bahçıvan gülü, gül bahçesine ateş vurmaması konusunda uyarmalıdır (K8/35). Bahçıvan, âşığı bahçeye çağırır; ancak onun başında semen göğüslü bir serviye kavuşma sevdası olduğu için bahçeye gitmek ona fayda vermeyecektir (G7/6). Servi

ve gül şair için duman ve közdür; şairin gül bahçesine ihtiyacı yoktur; gül bahçesi bahçıvana, külhan şairedir (G10/5). Şair, bahçıvanın servisine meyletmez çünkü sevgilinin boyu ona serviden daha iyi gelir (G13/3). Bahçıvan, ateşli ahları olmasına rağmen şairi bahçeye davet eder ancak bu ahlar bahçeyi yok edebilir (G17/2). Sudaki servinin yansıması değildir; bahçıvan sevgiliyi görünce serviyi koparıp suya atmıştır (G32/6). Sevgilinin boyunu gören bahçıvan, serviden yüzünü döndürür (G63/7). Dünya çemeninin bahçıvanına sevgilinin dudağını hayal etmek gülün terbiyesine sebep olmuştur (G128/5). Bahçıvan gül bahçesine gitmek konusunda şairi mazur tutmalıdır çünkü o, gül bahçesini kulbe-i ahzana değiştirmiştir (G199/3). Bahçıvan şimşad ve nesrini şaire arz etmemelidir; sevgilinin boyu ve yüzü onun şimşad ve nesrinidir (G202/2).

Bekçi/Pasban/Derban

Memduh, Bağdat'ın koruyucusudur (K16/19). Memduhun uyanık bahtı olayların korkusundan faragat yerini beklemiş; milletin ve ülkenin bekçisi olmuştur (K28/21). Âşıkların gözü ağyar endişesinden uyku görmez; onlar sevgi sırlarının hazinesini bekleyen bekçilerdir (G114/4). Gönül kendinden geçer ve sevgilinin gamzesi âşığın canını tenden alır; bekçi sarhoş olursa hazineyi yağmaya verir (G125/6).

Hz. Ali'nin vahdet halvetinde kapıcısı Cebrail'dir (K20/27).

Cellat

Sevgilinin gözü (G18/6), kendisi (G80/4) âşığın canına kasteden birer cellattır. Sevgilinin gamze kılıcı öyle kesicidir ki ecel celladı işini çabuklaştırmak için ondan yardım alır (G122/6).

İlim, kötüler için tezvir aletidir bu yüzden hile ehline ilim öğretmemek gerekir. Hile için bozgunculara ilim öğreten katliam için cellada kılıç verir (MKT7/1-2).

Çiftçi/Dihkan/Haris

Memduh öyle adildir ki onun devranında çiftçi kara toprağa arpa tohumu bıraksa Süreyya başağı elde eder (K32/13). Aslında güneş batıp yıldızlar çıkmamaktadır; âşığın ahı gök çiftçisinin gündüz yığılan harmanını gece dağılmaktadır (G220/2). Nasıl çiftçi bir fayda elde etmek için toprağa tohum saçarsa âşığın gönlü de sevgilinin mahallesinde vuslat için gözyaşı döker (G46/6).

Gavvas

Akıl, tam ilim denizinin dalgıcı olmasına rağmen memduhun zatının cevherini tasavvur ettiğinde hayran olur (K7/27). Marifet denizinin dalgıcı olmayan arif değildir (G116/6). Hz. Peygamber, şefaat incisi için Allah'ın rahmet denizinin dalgıcıdır (G132/1). Sevgilinin şevki âşığın gözbebeğini gözyaşı dalgıcı yapar (G152/6).

Hacip

Memduhun övgüsünde değinilir ve onun ilmine sırların hacibinin açıklayıcı olabileceği belirtilir (K30/18).

Hâkim

Hâkim, divanda hem filozof hem de hekim anlamında kullanılır. Kelimenin akıllı, derin ve sağlam düşünceli anlamına da divanda rastlanır (K26/21).

Allah kâmil bir hâkimdir ve Kur'an onun hikmetinin şifahanesidir (MKT25/1-3). Şair, kendisine gerekli olanı bilmez; hâkim olan Allah'tan gereğini kendisine vermesini gerek olmayanları vermemesini ister (G3/6).

Hâkim, arif olmalı ve aşk sevdasını inkâr etmemelidir. Halkın varlığından amaç bu sevdadır (G133/6). Sevgili, ayağa kalkmalı ve hâkime kıyameti inkâr etmek konusunda hata ettiğini ispatlamalıdır (G172/6).

Divanda, hâkim redifli bir gazel vardır. Bu gazelde kelimenin doktor anlamı öne çıkar. Şair, aşk derdini hâkime söyler ancak onun bu derde çare olamayacağının da farkındadır (G177). Bir beyitte kendi çıplak bedenini kıyametin alameti olarak hâkime gösterir ve kıyameti inkâr etmemesini söyler (G177/5).

Hamal

Azabından korkmalı ve malı arttırmamalıdır çünkü hamalın yükü arttıkça sıkıntısı da artar (MKT10/3).

Hatip/Vaiz

Şair; hatip, vaiz ve zâhide güvenmez ve onlara içi pek ısınmaz. Ona göre mescidin hatibi dürüst değildir bu yüzden onun sözüyle amel etmemek gerekir (G250/6). Onun sözüne kulak tutulmamalıdır (G73/4). Vaizin küfrünü şairin rüsvalığından kıyaslamalıdır; vaizde doğruluk olsa şair takva şiar edecektir (G186/6).

Vaiz, huri ve tuba vasfını az eylemelidir çünkü şaire o tuba boylu ve huri yüzlü hemdem olmuştur (G21/3).

Vaiz, cehennemi tasvir etmiştir ki bu tasvir şairin kulbe-i ahzanına benzer (G79/7). Vaiz, cehennemin özelliklerini anlatır, onun meclisine giden cehennemin ne olduğunu görür (G124/3). Vaizden haber sormak cehennem kapısını açtırmaktır. Bunu yapmamak gerekir (G250/4).

Vaiz, şarabın yasaklanmasını şiar edinmiş, yâr aşkını kınama yolunu tutmuştur. Şair, vaize cennet için şarabı ve güzelleri terk ederiz peki cennette ne vardır diye sorar (R44). Amaç huri ve Kevserse vaizin ne terki telkin etmesi ne de özlem çektirmesi doğrudur (R45).

Baharda bülbül hatibine gül dalı minber olur (K21/7).

Hizmetkar

Şair, hizmetleri kabul edilse de edilmese de kendisini memduhun bir hizmetkarı olarak görür (K6/42).

Hoca

Hoca, divanda bir meslek isminden çok bir unvan gibi kullanılır. Hoca, mal toplamakla gururlanmamalıdır çünkü altın ve gümüş biriktirmek onu gurur ehli eder (MKT2/1). Hocanın kulundan oğulluğu murat ise şefkat gözü ile ona oğlu gibi bakmalıdır; eğer oğlunun edep sahibi olmasını isterse onu kul gibi zillete alıştırmalıdır (MKT27/1-2).

Kasap

Şair, sevgilinin gamzesinden iltifat ister; kasabın kurbana iltifatının rahmet olacağını sanır (G163/7).

Katip

Katip, yazı ve hesap işlerine bakar (K32/17). Kayıtların tutulması, gerekli hesaplamaların yapılması onların işidir. Bu sebeple insanın yaptığı işlerin kayıtlarını tutanlara, kaderi yazanlara da katip denir (R43). Ezel katipleri, âşıkların bahtını kara yazmışlardır (G104/1). Âşığın rahatlığını gören melekler sevgilinin cefasını onun hanesine iyilik olarak yazarlar (G216/3). Takdir katibi, sebze hattı yazsın diye sonbahar yaprağı gül bahçesi levhasına altın saçar (G130/2).

Mansıp

Memduh, aydınlık fikirli bir önder, ülkenin süsü ve aydınlık yüzlüdür; her mansıpta ismi şöhret bulur (K35/18). Kişi, fakr ülkesinde dilenciliği ganimet bilmeli; mansıbın itibarını ve sultanın dergâhını unutmalıdır (G41/4).

Meşşata

Felek meşşatası devlet güzelini süslediğinde, memduhun yükselmesinin sancağının ayını ona aynadar yapar (K35/15).

Mimar

Kasır, merkad (K3/28) ve binaların tasarlanması ve yapılmasından mimarlar sorumludur. Divanda daha çok mecaz anlamda kullanılır.

Akıl mimarı, memduhun özelliklerinin kasrını yaptığında izzet, makam, devlet ve ikbal dört direği olur (K7/30). Gül, bir ayağı üzerinde durup gül fidanına mimar olur ve onu viran bırakmaz (K8/52). Memduh, bakımsız bir ülkeye atanan akıllı bir mimar gibidir (K10/23).

Felek bir mimardır. Dünya işret yerinin tamamlanması için bir taş eksik olduğundan şairi bir yerden bir yere nakleder (K28/5).

Doğruluk Zehra milletinin bünyesinin mimarıdır (K30/22).

Sevgili, bir imaret yapmak için bin ev yıkan mimar gibi vefa ehlinin gönlünü bozup hatırını neşelendirir (G161/7).

Yaratılış mimarı, felek mahzenini düzenlediğinde âşığın ahının dumanının çıkması için yıldızları pencere olarak bırakmıştır (G220/1). Yaratılış mimarı, sevgilinin kaşlarına suret verince felek yüzeyinde yeni aydan bin kalıp yapıp bozmuştur (G287/5).

Tevfik mimarı, Şirin'in suretinin bekası için Ferhat'ın aşkının temelini Bisütun etmiştir (G290/6).

Şarap, bazen yapıp bazen yıkan mimar gibi şairi bazen mamur eder bazen harap (G262/2).

Müderris

Medresede müderrisin verdiği bin dersten, meyhanede bir güzelin verdiği bir kadeh daha iyidir (G169/6). Şair, delilik ilminin müderrisidir (G248/6).

Müezzin/İmam

Hz. Ali, dünya ve din imâmıdır ki onun düşmanlığı dine noksan getirir (K7/14). O, müminlerin imâmıdır (K42/28).

Sevgilinin kaşı mihraptır. Ona karşı kirpiği gamzesini imâm yapıp kıyama gelir (G181/2).

Şair, müezzin nalesinin kulağa alınmamasını tavsiye eder. Ona göre müezzin sesi kişiyi karışıklığa sürükler (G250/4).

Müneccim

Şair, sevgilinin aşkındaki durumunu müneccimlere sorar, onlar da talih evine bakıp kan görünür derler (G98/5). Uğur ve uğursuzluk durumları müneccimden sorulsa onun bilgisinin rehberi Bercis ve Keyvan'dır (MKT24/1).

Nakkaş/Nakşbend

Ezel nakkaşı, Bağdat'a ebedi mutluluğun nakşını çizmiştir (K26/8). Her çiçek Allah'ın mazharıdır, nakkaş şüphe ediyorsa narven resmi çizip ona büyüme gücü vermelidir (K42/6).

Sevgili, sabah şarabını çekip sabah nakkaşına yüzünü arz etmeli ve felek levhasına suretini böyle çektirmelidir (G95/5).

Şair gibi bir deli suret bağlamadığı için onun resmini çizen nakkaş kalemini kırmıştır (G175/4).

Şairin aşkını ifade etmek için yüzündeki gönül kanı yeterlidir; basiret ehline her nakış nakkaşını zahir eder (G221/4).

Sevgili öyle güzeldir ki yüzünün tasviri suret bağlamaz; hayret onun resmini yapmaya çalışan nakkaşı suret eyler (G264/2).

Şairin zayıflığı o dereceye ulaşmıştır ki tasviri bin nakkaşı hayret dairesine çeker (G278/4).

Su ve çamur nakkaşı âlem binasını yaptığından beri memduh gibi temiz yaratılış sahibi biri âleme gelmemiştir (MKT5/4).

Neccar

Memduhun devrinde mimarın nacağından ve marangozun bıçkısından hem taş hem ağaç kurtulur (K22/19).

Perdedar

Büyük kimselerin kapı perdelerini açan perdedar iki yerde karşımıza çıkar. Anlaşılsa gülün her yaprağı bir hal dilidir ki toprak perdedarı olanlardan haber verir (K8/33). Şarap şişesi üzüm kızının perdedarıdır (K16/3).

Peyk

Gül, sevgilinin/memduhun gül bahçesine geldiğini sabah rüzgârı habercisinden öğrenip altın hazinesini saçmıştır (K8/26).

Gam diyarında ecel habercisi âşığa gitmez çünkü onun varlığını yok sanır ve ona itibar etmez (G14/1).

Âşık, gözyaşını döküp sevgiliden ayrı iken ölmeyi ister ancak ecel habercisine gözyaşı seli yol vermez (G117/2).

Rakkas

Felek, mecliste safa bulup yerinde duramamış ve rakkas olmuştur (G132/3).

Rayiz

Memduhun latif tabiatının şiddetli yürüyen seyisi, gece gündüz fikir atı ile felekte dolaşır (K25/35). Devran atı, memduhun görüşünün seyisine dizginini teslim etmiştir (K29/16).

Remmal

Remmalden iyi ve kötü hâli araştıracak olsan; onun yol göstericisi Engis ve Lehyan'dır (MKT24/2).

Ressam

Bir yerde fazilet ve edebin usulü ve eserlerinin ressamı olarak, övgü amacı ile Hz. Peygamber için kullanılır.

Ey ᶜ uḳde-güşā-yı ᶜ Acem ü Türk ü ᶜ Arab
Ressām-ı rüsūm-ı fażl ü ās̱ār-ı edeb
Mażmūn-ı ḥadīs̱üñ sebaḳ-ı her millet
Daᶜ vā-yı ḳabūlüñ sened-i her mez̠heb

R5

Sarban

Deveci, gurbete çıkmak için mahmil çekme; devenin boynundaki çanın feryadı gurbet korkusundandır (G120/2).

Sarraf

İlkbaharda bahçe çarşısına gidilmelidir; bahçede gül aktar, çiçekler sarraf olmuştur (K8/6). Vefa sarrafı, insanı terbiye potasına salıp onun vücudunu hilekarlıktan kurtarmalıdır (R39).

Sayyad

Gönül kuşu, aşk fezasında çok gezmemelidir çünkü bu sahranın gezinti yerlerinde çok avcısı vardır (G88/6). Şair, öyle bir avcıdır ki feleğin boynuna attığı ah dumanının kemendinden felek kurtulamaz (G217/6).

Subaşı

Gözün kirpikte gözyaşı damlasını asması doğaldır; çünkü subaşı, yol kesici kanlı kâfiri asar (G282/3).

Suretbaz

Âşığın suret oynatan (kuklacı) gözüne, kirpik safı izleyicilerdir; kana batmış her bir kirpik, gül renkli elbise giyen bir şuhtur (G67/1).

Sürud-Sera

İlkbaharda bülbüller nağmelerin mertebelerini beyan eder, kumrular şarkıcı olur (K1/8).

Şahne

Şair, bedenindeki melamet taşlarından oluşan yaralardan dolayı sıkıntı çekmez çünkü o sevda pazarının zabıtasıdır ve bu yaralar onun süsüdür (G23/3). Sevgilinin şevk zabıtasının himayesi men etmese, güzeller gönül ülkesini yağmalar (G288/3).

Tababet/Tabip

Tabip, hastalıkların teşhisi ve tedavisini yapar. Devrin tıp anlayışına göre farklı tedavi şekilleri kullanır. Hacamat (K1/35), mekân değiştirmek (K28/7), merhem sürmek bu yöntemlerden bazılarıdır. Tabip, hastanın mizacını teşhis etmek için nabzına bakar (R14). Tabip gidince hasta hayatından ümidini keser (K34/12).

Âşık, derdini hal ehline açmalıdır çünkü hastanın durumunu doktor teşhis eder (K33/13). Ancak, genellikle derdini açacak bir tabip bulamaz (K6/14). Binlerce dertten daha ağır olanı bu dertleri teşhis edecek uzman bir doktorun yokluğudur (K32/3). Şair, bir tabibe rastlamadığı için derdini gizli tutar (G186/4).

Tabip, aşk derdine çare bulmaya çalışır ancak bu pek mümkün değildir. Âşığın derdine çare bulmaya çalışan tabip kendisini derde salar çünkü bu derdin dermanı yoktur (G31/4, G34/1). Tabip, şairin derdine çare bulmak için zahmet çekmemelidir; bu hastalık tabibin bildiği türden bir hastalık değildir (G141/6). Tabip, âşığın göğsündeki yaralara ilaç sürmek için boşuna uğraşmamalıdır çünkü onda biter yara yoktur, tabibin merhemi de boşa gider (G57/6). Tabip her derde derman eylemiş ancak şairin yarası merhem bulamamıştır (G109/7). Tabip şairin derdine ilaç bulmaktan ümidini keser; galiba onun, sevgilinin nergis gözlerinin hastası olduğunu anlamıştır (G201/5). Tabip her derde derman bulsa da aşk derdine derman bulamaz (G279/2).

Sevgilinin aşk derdine esir olan ne şifayı zikreder ne de tabibe gider (K1/76). Onun tabipten asıl dileği aşk derdini günden güne arttıracak bir dermandır (G63/8). Aşk derdiyle hoş olduğu için tabibin kendisini tedavi etmesini istemez çünkü bu tedavi onun için zehirdir (G90/2). Doktor, göz yaşartan sürmelerle âşığın zahmetini arttırmamalıdır; onun gözyaşının çaresi sevgilinin mahallesinin toprağıdır (G204/6). Dünya dertlerinin doktoru aşktır. Âşık olan dünya gamını çekmez (R55).

Şair, tabibe hastalığını teşhis ettiğini, derdinin aşk derdi olduğunu söyler ve bunun belirtilerinin de şiddetli ah, sarı yüz ve kırmızı gözyaşı olduğunu ifade eder (G99/5).

Memduhun kabir toprağından ihlas ile bir zerre alıp onunla tababet eyleyen Lokman olur (K7/24).

Memduh uzman bir doktor gibidir; adaleti ülkeye istikamet verir (K27/23).

Tacir

Bahar taciri çemen şehrinin zenginlerine gül Yusuf'unu arz edip onların arasına kavga bırakır (K1/13).

Basralılar, tüccarları avlamak için Hindistan yolu üzerine Basra Kalesi'ni kurmuşlardır (K13/27). Memduh Basra'yı fethederek bu sorunu ortadan kaldırmıştır.

Savaşta Rum askerlerinden bir fert zarar görmemiş; savaş sevdasında diğer tüccar zarar etmiştir (K14/VIII/7).

5.2. Eğlence Hayatı

5.2.1. Bezm/Ayş/Işret/Meclis

İçeriğinde yeme içme, şarap, müzik, sâkî, sevgili ve dostların bulunduğu eğlence ve sohbet ortamları divanda en çok karşımıza çıkan toplantılardır. Bu toplantılar bahar mevsiminde bahçedeki ağaçların altında, umumiyetle akşam vakti yapılır ve sabahlara kadar sürer (K8/30, K18/7, K19/4, K36/4-5, K39/10, K39/34, K41/10, K41/22, MSMT2/I/2, MSMT2/II/5, MSMT2/III/2, MSMT2/IV/1, MSMT2/V/2). Gül, nergis, şüküfe ve lalenin açılması eğlence zamanının geldiğinin göstergesidir (K36/3, G97/6, MSMT2/I/3). Bağ, bahar mevsiminde ayş için nadir bir duraktır, ayş isteyenin orada otağ kurması gerekir (G142/1). Memduhun meclisinin akşamı öyle aydınlıktır ki onun zevkini alan sabah olmasını istemez (K22/24). Felek, memduhun öyle mahkumudur ki gerekirse güneşi gece yarısı meclisinde hazır eder (K28/27).

Aydınlatma

Meclis, gece düzenlendiği için, kandil ve mum ile aydınlanır (K2/15, K23/2, G53/4, G186/3). Ancak sevgilinin aydınlattığı mecliste muma ihtiyaç yoktur (G21/4). Meclis için sevgilinin boyu, yüzü gibi bir mum bulunmaz (G80/5).

Meclis Adetleri

Şair için en güzel meclis memduh veya sevgili tarafından düzenlenen meclislerdir (MSMT6/2). Âşık için sevgilinin meclisi cennettir (G76/6). Mecliste, eğlence sahibinin etrafı yiğitler tarafından çevrilir. Bu toplantılarda güzel kıyafetler giyilir (K23/7-9). Mecliste genellikle daire şeklinde bir oturma düzeni benimsenir (K25/38).

Mecliste değerli madenler, inciler ve mücevherler saçılır (K36/22). Meclislerde ateş yakılır ve bu ateşlerin üzerine meclisin güzel kokması için od ağacı atılır (G185/6). Yine güzel koku vermesi için mecliste tütsüler yakılır, buhurdanlar gezdirilir (G249/6).

Hizmetçiler

Mecliste yemekleri hazırlamak ve onları konuklara ikram etmekle görevli memurlar ve hizmetkarlar vardır. Sâkîler, mecliste şarap sunmakla görevli olan kişilerdir (G240/5). Memduhun meclisinde melekler insan suretine girip gece gündüz hizmet eder (K30/25).

Yeme İçme

Şarap, bu tür toplantıların baş içeceğidir (K18/32, G87/7, K8/7, K16/23, K39/5, MSMT10/2). Şarap içmeyen rindler meclisine giremez (G142/7). Sâkînin mecliste durmadan gül renkli şarabı yürütmesi gerekir (R7, R17). Şair, gül bahçesine yönelir çünkü ayş için gönül kanından şarabı vardır (G97/7). Mecliste şarap devir usulü ile içilir (K16/28). Devir meclisinde çok kadeh içmiş olan şair, bu meclislerde sarhoş olur (K18/29). Pir-i mugan, ayık olanın meclisten çıkmasına izin vermez (G262/5). Şairin aşk meclisi içindeki şarabı lale renkli gözyaşıdır; gam şairin boyunu büküp şarap kadehini baş aşağı getirir (G213/1).

Mecliste şarabın yanında diğer içeceklerin ikram edildiği de görülür. Rakı bu içeceklerden biridir (G248/1).

Düzenlenen meclislerde kebaplar yapılır, yiyecekler yenir (K13/20). Şaraplar, sürahiler ve testilerle sunulur (K16/7, G231/2).

Şair, öldükten sonra toprağından yapılan kadehin rindler meclisini gezip ondan niyaz yetirmesini ister (G111/5).

Eğlence

Bu toplantılarda dillere destan eğlenceler düzenlenir, katılımcıların zevk ve sefalarının sesi dünyayı doldurur (K36/18). Meclisi düzenleyen kişinin zenginliği ve cömertliği meclise gösterdiği özene ve yaptığı masrafa yansır (K19/37). Meclisin katılımcılarının aldığı lezzet ve zevk meclisin kalitesinin ve amaca uygunluğunun göstergesidir (K16/27, K19/4). Genellikle katılımcılar bu mecliste sarhoş olurlar. Ancak şairin katıldığı meclis ervah-ı kuds meclisi olduğundan şair, sarhoş olurken onlar ayık kalırlar (K18/17). Memduhun meclisi istek erbabının hedeflediği makamdır (K30/19). Meclisin hem katılımcıları hem hizmetkarları eşsiz bir güzelliğe sahiptir (K30/26).

Meclis ve Musiki

Mecliste musiki ve dans önemli bir yer tutar. Sazendeler, hanendeler, rakkaslar meclisten alınan zevki arttırır (G132/3, G231/2). Şarkılar söylenir, sazlar çalınır (K11/I/2). Ney, çeng, kanun, def, kopuz en fazla zikredilen musiki aletleridir (K1/7-9, G123/6, G143/6, G193/1, G231/2, G231/3, G265/2, G265/7, MSMT6/2). Gül, memduhun meclisinin mutribi olmak için her sabah bülbülden musiki öğrenir (K8/47). Âşığın inlemeleri sevgilinin meclisinin şarkısı olur (G75/5).

Dert ve Meclis

Neşe ve eğlence toplantısı olan meclis âşık için üzüntü sebebi de olabilmektedir. Sevgilinin meclisine katılma fırsatı bulan âşık, meclis dağılınca ayrılık ateşi ile yanacaktır (G241/2).

Âşığın üzüntüsü ve dertleri onun meclislerden zevk almasını engeller (G14/3). Feleğin dönüşünden dolayı âşığın durumu değişmiş, şarap onun meclisinden ayağını çekmiş bu yüzden kan içer olmuştur (G33/1). Sevgilinin itleri içinde yeri olmayan âşık matem çeker, onun sevinç meclislerinde yeri yoktur (G65/7). Âşığın bela meclisinde sevgiliden ayrı içtiği şaraplar kan olup gözlerinden çıkar (G223/3).

Sevgili ve Ağyarın Meclisi

Sevgili, genellikle başkaları ile aynı mecliste bulunur (G125/7). Onun yüzü başkalarının meclisinin kandili olurken (G44/5) şair için yakıcı bir şimşektir (G68/1). Sevgili başkaları ile meclis kurup gizli gizli şarap içerken âşık onun meclisini hatırlayıp hasret çeker (G95/3). Sevgili, âşığın kıskançlık ateşine yanmasını istemiyorsa başkalarının meclisinin mumu olmamalıdır (G167/4).

Tamlama, Tabir, İfade ve İbareler

Divanda eğlence meclislerinin dışında bezm-i ervah-ı kuds, bezm-i aşk, sur ü sürur-ı bezm-i huzur, bezm-i neşat, bezm-i felek, bezm-i gam, bezm-i bela, bezm-i visal, bezm-i vasl, bezm-i cünun, bezm-i dehr, bezm-i devr ve vahdet meclisinden bahsedilir (K18/17, K18/29, K23/10, K23/14, K36/17, K36/19, G12/3, G29/3, G49/7, G69/6, G99/4, G123/6, G185/6, G193/1, G206/2, G213/1, G223/3, G240/5, G249/6, G265/2, G265/7, G270/8, G284/4, R22, R52). Şair, "bu meclis, bu bezm, bu işretgah" kalıp ifadeleriyle dünyaya ve dünya hayatına göndermede bulunur (G42/4, K28/5).

5.2.2. Meyhane/Meygede

Meyhane, rindane yaşamın önemli merkezlerinden biridir (K39/2, G85/4). İçki sunulan, yaranla sohbet edilen meyhaneler zâhitlerin ve sofilerin haram kabul ettikleri, gidenleri kınadıkları mekânlardandır (K16/13). Ancak onlar bile sevgilinin dudağının etrafında meyhane köşesini tutup, tespih ipliğini koparır ve çengin saçını tutar (G89/6).Meyhaneden yüzlerini mescide dönenler doğru yoldan azanlardır

(G96/3, G240/7, G278/5). Meyhanede bir kadeh bir de güzel vermek, medrese içinde müderrisin verdiği bin dersten daha iyidir (G169/6).

Halk her ne kadar şarap içenlerin cehennemlik olduğunu söylese de Allah, meyhane külhanbeyini cennete koyar (G221/5).

Şair, meyhane yolunun kendisine kapanmasını, Ramazan ayında meyhanenin kapılarının kapalı olmasını üzüntü ile karşılar (G9/7, G231/4). Meyhanenin açılması için Fatihalar okur (G231/5). Bir an önce meyhaneye ulaşmak ister. Çünkü orada afiyet hazinesini bulur; bu yüzden de orası mübarek yerdir (G24/7). Meyhane, gam tuzağının esiri olan kişiye çare olur (G40/1). Gam onu öldürmek diler ancak âşık meyhane köşesine sığınır (MSMT1/VII/3). Şaire göre dünyadaki emniyet makamı meyhanedir (G181/8). Âşıkların daru'l-emanı meyhane olduğu için onlar devrin olaylarından korkmazlar (G277/7).

Şair, bundan dolayı mesken olarak şaraphane ile yetinir (G69/7, MSMT10/4). O, meyhane kapısının toprağının sakinidir ki sabah akşam değerinin yükselmesi için saadet kapısını bekler (G114/2).

Meyhane yarasası şaraba her gece Mesih feyzi verdiği için şarap ölüleri diriltir (G264/6).

Meyhaneye gidip meyhaneci meşrebiyle hu eden mümin olup cennete meyletmez (G86/1). Şair, meyhanenin ziyaretçisidir, onun ibadeti meyhaneci secdesi; aşk piri, can nakdi adağı, tevekkül niyetidir (G203/1).

Sevgilinin aşkı meyhaneye benzer. Zühre, sevgilinin aşkının meyhanesinde zevk kadehinin sarhoşu olmadan felek meclisinde eğlence kanununu düzmez (G29/3).

Sevgilinin aşkıyla sarhoş olanlar meyhaneden geçerler; sevgili öyle bir melektir ki şeytanın evini harap eder (G159/3).

Âşıklar aşk aleminin süsüdür; dert meyhanesinin sarhoşlarıdır; âlem pişmanlık gül yaprağının çemenidir; âşıklar bu çemenin çılgın bülbülleridir (R32).

5.2.3. Keyif Verici Maddeler

5.2.3.1. Arak

Rakı, şaraba oranla çok az beyitte karşımıza çıkar. Şarap, helalin çocuğu iken rakı haramın çocuğudur (G248/1). Bu yüzden mecliste ikisini birlikte sunmamak

gerekir. Nergis, göz açıp çiğ tanesinden tazelik elde eder; rakı o hastayı tedriç ile ayrılıktan kurtarır (K41/7).

5.2.3.2. Şarap ve İlgili Haller

Duhter-i Rez

Şarap üzümden yapıldığı için, üzümün kızı, çocuğu olarak adlandırılır.

Perdedār-ı duẖter-i rez dāye-i bintü'l-ᶜ ineb

Maḥrem-i sulṭān-ı mey maṭbūᶜ -ı ebnā-yı kirām

K16/3

Dürd

Şarap tortusu anlamına gelen dürd, toprağa saçılması, değer verilmemesi, şarabın dibinde bulunması, şaraptan kana batması gibi ilgilerle kullanılır. Tortu, sürekli şarabın eteğinde olur ve ayağı içkiye bağlıdır (MSMT10/3). Şaraba çok düşkün olanlar dürdü de içerler. Bu onların şarap içiciliğindeki kıdemlerini gösterir (G144/2, R32).

Şarap tortusu gibi âşığın gönlü kana batar (G12/4).

Âşık, dürd gibi şarabın eteğini tutar çünkü bu iksir birçok toprağı tıla yapar (G20/6).

Şarap tortusu bir dil ehlinin toprağıdır ki ona saygı gösterip üzerinde kabarcıklar bina tutmuşlardır (G28/1).

Sabah için şaire akşamdan kalan şarabın tortusu yeterlidir (G69/1).

Şair, bir rind olduğu için ölüp toprak olduğunda şarap neşesinin başından uzaklaşmasını istemez bu yüzden tozunun şarap tortusu olmasını ister (G188/6). Rind toprak olsa bile şarap küpünün tortusu olur, ne olursa olsun şarap kadehinin eteğini bırakmaz (G218/6).

Şarap tortusu; kadehin şaşkını, şarabın sarhoşu itibarı olmayan bir ayak toprağıdır (G189/1). Dünya meclisindekileri bağlılık ve kayıt tortu gibi ayak altı etmiş, dibe çöktürmüştür (G270/8). Şairin bedeni topraklara bulanmış ve kana batmıştır; feleğin gamı onu tortu gibi ayaklara salmıştır (G274/5).

Hum/Humhane

Şarap bir ulu olduğu için ona saygı göstermeli ve şarap küpünün ayağına baş konulmalıdır (G91/3).

Şarap, küpün içinde uzun zaman beklediği için olgunlaşır ve lezzet kazanır. Şair de kendisini şarap küpü gibi bir köşe çekmelidir. Bu şekilde ansızın hakikat sırlarını keşfetme ihtimali vardır (G147/7).

Şarap küpünün dibinde tortu oluşur. Rind toprak olsa bile küpün dibindeki şarap tortusu olur (G218/6).

Şarap küplerinin tutulduğu yere humhane denir (K39/2). Biraz loş ve tenha bir yer olan humhane şarabın olgunlaştığı yerdir. Şarap, neşe verici etkisini, lezzetini, ölüleri diriltme niteliğini burada kazanır (G264/6).

Kadeh/Peymane/Sahba/Sagar/Ayak

Kadeh; camdan (G42/2), gümüşten (G30/5), topraktan (G58/2, G111/5) yapılabilmektedir.

Kadeh, neşe ve zevk verir (K1/7). Rindin dünyadan zevk alması için kadeh ve sevgili yeterlidir (K6/10). Şairin varlığının resmini elinde kadehle çizdikleri için bunu değiştirecek güç onda yoktur (G188/5).

Kadehin içinde şarap bulunması eğlencenin, zevkin ve mutluluğun işareti olurken kan bulunması acının, zulmün ve mutsuzluğun göstergesidir (K16/28-29). Kadehin ters dönmesi ve şarabın dökülmesi, talihin tersine dönmesi ve kişinin mutlu günlerinin sona ermesi anlamında kullanılır (G209/8, G213/1).

Kadeh kırıldığı zaman ondan şarap sızar (K1/11). Kadeh sızıntısı şairi tutar, sâkînin gelip onu kurtarması gerekir (G272/6).

Kadehin gözü sevgilinin yüzü ile aydınlanır (G200/4). Sevgilinin gözünün yansıması ile kadeh, sevgilinin yüzüne gözünü açıp âşık olmuş bir sevdalıya benzer (G16/3). Kadeh, döne döne sevgilinin dudağını öptüğü için âşığın gönlü kıskançlıktan kan olur (G276/6). Sevgilinin tatlı dudağını, haset kadehe acı eder (G246/6). Şarap, sevgilinin güzelliğini aksettirdiği için kıskançlık onu kadeh içinde kan girdabına batırır (G290/2).

Sevgilinin yüzünün yansımasını çaldığı için ayna şehirde asılır, cam elden sürülür (G181/4).

Cam, söyleyiş yakınlığından dolayı, Cem ve Cemşit ile birlikte kullanılır (K15/26, K16/23, G42/4). Cam-ı Cem, kullanımı kalıplaşmış bir ifade gibidir.

Meclislerde, şarap devir usulü ile içildiğinde kadeh meclistekiler arasında sırası ile döner (K16/25, G73/2).

İrfan yolcusuna sâkî ve kadeh yol gösterici olarak yeter (G174/1).

Tamlama, İbare, Tabir, Benzetme ve Mecazlar

Şarap içmek amacıyla kullanılan kadeh (K8/7, K18/8-10, G9/1, G20/5, G189/1, MSMT2/I/1, MSMT2/II/1, MSMT2/III/1, MSMT2/IV/1, MSMT2/IV/5, MSMT2/V/1, R7) divanda rengi ve şekli bakımından ele alınır ve türlü benzetme ve mecazlara konu olur. Şarap, kadehle sunulduğu için şarabın taşıdığı anlamlar ve etkiler mecazı mürsel yoluyla kadehe de sirayet eder (K16/27, K22/23, G13/2, G20/7, G29/3, G40/1, G54/1, G59/1, G62/6, G64/3, G73/2, G78/5, G85/6, G91/1, G94/5, G124/5, G125/2, G133/3, G141/2, G169/6, G184/6, G203/4, G208/7, G218/6, G254/4, G255/5, G270/7, G276/7, G277/6, MSMT2/I/4, MSMT10/5, R16, R18). Kadehten kasıt çoğu zaman içindeki şaraptır (K11/I/1, K13/20, K18/32, K23/14).

Renk bakımından gül (K8/2, K23/3, G20/3, MSMT2/I/6, MSMT10/2, R18), yakut (K16/1), şafak vakti felek (K10/62, G20/1, G20/3); şekil bakımından yeni ay (G20/4), âşığın bükülmüş boyu (G213/1); renk ve şekil bakımından lale (K18/8, K19/10, K39/5, G20/3), şafak vakti güneş (G231/6), kanlı göz (G242/4) kadehle ilişkilendirilir.

Ayak, divanda tevriyeli kullanılır. Kadeh anlamı ve ayak anlamı birlikte kastedilir. En fazla karşımıza çıkan kullanımlar şunlardır: ayağa düşmek (K16/24, G25/6, G203/2, G234/6), ayak sunmak, ayağına [değerli bir şeyler] saçmak (K18/16), ayak çekmek (G33/1, G142/7, G231/2), ayağa baş koymak (G91/3), ayak toprağı (G189/1), ayağı kesmek (G204/2), bir ayak ile yıkmak (G262/1), ayak terini almak (G272/6), ayaklara salmak (G274/5). Şarap, Hz. Peygamberin emrine muhâlif olduğu için ayağa düşer (K2/17).

Kadeh, zevk ve mutluluk kaynağı olan soyut kavramların somutlaştırılmasında tamlama yoluyla kullanılır. cam-ı zevk (G29/3), cam-ı visal (G29/6, G64/2, G115/1), cam-ı hüsn (G77/2), cam-ı ayş (G87/7), cam-ı aşk (G100/6, G114/8), aşk camı (MSMT7/7), cam-ı şevket-i divan (MKT28/3), bela peymanesi (G284/4), ecel peymanesi (G294/3) bu tamlamalardan bazılarıdır.

Kadehi taşa çalmak; içkiye tövbe etmek, içkiyi terk etmek anlamında kullanılır (K15/26).

Memduhun/sevgilinin ahlakının, güzelliğinin, aşkının, rızasının etkisi şarap ve kadehle anlatılır. Sagar-ı hulk (K16/26), cam-ı rıza (K23/14) bu kullanımlara örnek olarak gösterilebilir.

Meyhaneci/Muğ/Muğbeçe/Pir-i Mugan

Meyhaneye girip muğ meşrebi ile hu eden mümin olup cenneti arzulamaz (G86/1).

Şair, meyhane ziyaretçisidir, onun ibadeti muğ secdesidir (G203/1).

Şarap, muğbeçeye güzellik verdiğinden ona helaldir (G11/1).

Şair, pir-i muganın hizmetinin irşadı ile amaçladığı menzile ulaşır (G23/8). Pir-i mugan kemal ehlidir, âşıkların hizmette gösterdikleri kusurları affeder (G289/7). Pir-i muganın dergâhı şairin ümitgahıdır; o padişâh, şair ise onun kölesidir (MSMT1/VII/4).

Pir-i mugan yemin içerek şarap içmeden mağfiret kapısının açılmadığını söyler (G85/3).

Dünyaya gelenin kendinden haberi yoktur; pir-i mugan ayığı meclisten dışarı bırakmaz (G262/5).

Zâhit, şarap düşkünlerini çok eleştirmemelidir çünkü pir-i muganın kerameti birçok insanı yıkmıştır (G286/6).

Meze

Şair, bir beyitte mezeyi kullanır. O, sâkînin mezesini ve şarabın ne olduğunu bilmektedir; tövbe etmesi durumunda iki yüzlülüğün ve riyanın ne olduğunu öğrenecektir (G125/5).

Mina

Mina, üç beyitte karşımıza çıkar (K18/9). Şişe kırılmadan sızdırmaz; yara olmadan da kan akmaz (K1/11). Mine renkli felek; şafakta, gül renkli şarabın rengini şişenin dışarı vermesi gibi, lale renk olur (G20/3).

Sâkî

Sâkî; meyhanede, mecliste konuklara şarap ve meze dağıtır (G25/6, G124/5, G125/2, G254/4, G272/6, G276/1, G277/6, MSMT2/I, II, III, IV, V/1, R7). Bunun karşılığında şarap içenlerden belli bir ücret (can almak, kan içirmek) alır (G150/3, MSMT10/3). Bahar mevsimi ile birlikte eğlence, ışret, ayş ve meclis zamanı gelmiş olur. Sâkî, baharda konuklara şarap sunmalıdır (K8/2, G12/3). Dünya sâkîsi yeni

ayın kadehini dolaştırıp yıldızlar göğüne neşe salar (G20/4). Sâkî, şarap sunup konukların gamını, sıkıntısını dağıtmalıdır (G27/7, G51/1, G91/1, G141/1, G184/6, G204/1, G211/6). Şairi bir kadeh ile yıkan (G262/1) sâkî, ayık gördüklerine şarap sunmaya devam etmelidir (G208/7).

Sâkînin bir diğer görevi su ve kevser dağıtmaktır (K31/12).

Kadehin toprağı Cem ve Cemşit'ten olduğu için sâkî onu tutarken hürmet göstermelidir (G58/2). Sâkî de zaten şaraba hürmet gösterip onu yücelterek tutar (G151/2).

Sâkî, güzel yüzlüdür (G62/6, G133/3). Onun temiz ruhunda safadan başka bir şey bulunmaz (G263/3). Sâkînin sevgili olması hem şarabın, hem de ortamın güzelliğini arttırır (G74/6). Şair, onun elinden sunulan şarabı içmek ister. Sevgilinin sarhoş gözü, delilik meclisinin sâkîsidir, gönlü uyanık olanlara gaflet şarabı içirir (G240/5).

Sâkî, meyhane mensuplarının şeyhidir. Şair, sâkînin mürididir çünkü onun zevk ehline lütfu süreklidir (G108/4). Sâkî ve kadeh irfan yolcusuna yol gösterir (G174/1).

Sarhoş/Esrik/Hammar/Humar/Meyhar

Sarhoşluk, içilen şarabın doğal sonucudur (K18/29). Rindler, sarhoş olmadan şarap meclislerini veya meyhaneleri terk etmezler.

Örf içinde sarhoşun tanıklığı geçerli değildir. Onun şahitliğine güven olmaz (MSMT8/4).

Şair, aşk şarabının sarhoşudur. Sarhoş olanın hâlinden ancak meyhane ehli anlar (G100/6).

Sarhoşlar, sarhoşluğu gidermek için bir yudum sabah şarabı içerler (G9/5). Ancak şair, su kasidesinde sarhoşların sarhoşluktan kurtulmak için su içtiklerini belirtilir (K3/25).

Sevgilinin gözü baygın bakışlı olduğu için sarhoşlukla irtibatlandırılır (MSMT8/4).

Sürahi/Testi/Sebu

Sebu, şarap testisidir. Mecliste, şarabın dağıtılmasında kullanılır (G231/2, MSMT10/2).

Şarap/İçki/Mül/Sabuh

Şarap, şair için hürmet edilmesi gereken, saygıyla içilen bir içecektir (G151/2). Bir an bile şarap neşesinin başından uzaklaşmasını istemez (G188/6). Onun gönlü badeperesttir (G197/3). Şarap şevki ona âdet olmuştur, bu şevk geldikçe artar; ona şarap, şeyhe ibadet hoştur; aşk ve arzu fikirle değildir (R18).

İbare, Tabir, Tamlama, Benzetme ve Mecazlar

Şarap, soyut kavramları somutlaştırmak için mecaz ve benzetme ilgisi içinde kullanılır. Bu tür kullanımlar daha çok tamlama yapısındadır: bade-i zerk (K1/83), bade-i lütf (K16/26), gaflet şarabı (G18/4, G60/4, G240/5), mey-i vahdet (G46/3, G208/7), zevrak-ı mey (G54/3, R16), mey-i aşk (G125/5, G159/3), mey-i mana (G158/3), şarâb-ı vasl-ı yar (R45).

Şarap, kırmızı renkli hoş içimli bir içecek olarak tavsif edilir. Sevgilinin dudağı (K3/9, G33/3, G74/6, G108/6, G163/1, G198/4, G254/4, MSMT7/2) ile şarap arasında renk ve lezzet; sevgilinin yüzü (G29/3), gül (K8/7, K23/4, G16/3, G16/4, G20/3, G58/6, G67/7, G150/2, G199/1, MSMT10/2, R7), la'l (G25/6, G30/5), erguvan (G85/4) ile renk; kan (G12/4, G33/1, G108/6, G125/4), kanlı gözyaşı (G213/1, G213/3, G284/7, G290/1) ile sıvı olması ve renk; ayna ile yansıtma (G9/1) bakımından benzerlik ilgisi kurulur.

Üzüm ve Şarap Tortusu

Şarap, üzümden yapıldığı için asmanın, üzümün kızı kabul edilir (K16/3). Üzüm helaldir, bu yüzden şarap helalin kızıdır (G248/1).

Şarabın dibinde tortu bulunur (G20/6). Bu tortu içilmez. Şarap, bittikten sonra toprağa saçılır.

İçenler Üzerindeki Etkisi

Şarap, içenlere başka bir hâlet, başka bir ruh verir (MKT1/4-5). Gamı dağıtır (G20/7, G27/7, G54/3, G128/4, G141/1, MSMT10, R16, R25), sıkıntıları giderir (G51/1), aklı ortadan kaldırır (K18/19), kişiyi içinde bulunduğu her türlü bağdan kurtarır (R6). İçen kişiye neşe ve mutluluk verir (K16/27, K18/34, G42/2, MSMT10, R16). Ancak şarabın zevkine aldanmamak gerekir çünkü bu neşe kalıcı değildir (K18/38, G42/3, G161/8). Aşk meclisinin müdavimine dert safa verdiği için ona şarap sunmaya gerek yoktur (G12/3).

Şarap, içenler üzerinde canlandırıcı bir etki gösterir. Şair, şarabın ölüleri diriltiğini (G264/6), hastaları iyileştirdiğini (K25/11) ifade eder. Hâkimler için o hayat suyudur (G20/7). Âşık, sevgilinin gözünün hastası olmuş ve sarhoşluk sıkıntısına düşmüştür ki şarap ona devadır (G9/5).

Şarabın harareti, içen kişinin yanağını kızartır ve terlemesine sebep olur (G173/2). Bu durum sevgiliyi güzelleştirir (G16/4, G148/6). Şarap, tam bir güzellik verdiği için güzel sâkînin şarap içmesi helaldir (G11/1). Herkes şaire tövbe etmesini söylerken o, sevgili sunması durumunda şarabı içer (G85/6).

Sarhoşluk ve Şarap

Şarap, içen kişilerin sarhoş olmasına ve kendilerini kaybetmelerine sebep olur (G276/1). Sarhoşluk, utanma perdesini kaldırır, şarap zevki âşığı sevgiliye yöneltir (G276/5). Memduhun/sevgilinin şevkini bulup sarhoş olan ve sevgiliye hayran olan ariflerin/âşıkların şarap içmesine gerek yoktur, ona memduhun/sevgilinin şevki yeterlidir (K22/23, G201/3). Şarabın insanı kendinden geçiren harareti aşktandır (G1/2). Şairin şaraba bu kadar düşkün olmasının sebebi sarhoş olup sevgilinin eteğini küstahça tutmak istemesidir (G58/6).

Şarap Meclisleri

Şarap, sosyal bir içecektir. Meyhanelerde ve meclislerde arkadaşlarla birlikte içilir (G95/3, MSMT10/4). Şarap için özel toplantılar düzenlenir. Bahçelerde, akşamdan sabaha süren toplantılarda belli bir usul dairesinde tüketilir (K18/29). Özellikle bahar mevsimi şarabın içilme zamanıdır (K18/8, G218/7, MSMT2/V/5). Meyhane ve şarap meclislerine rindler katılır. Şarap, rindane yaşamın en önemli unsurlarındandır (MSMT10/2). Şarap içmeyen rindlerin meclisine giremez (G142/7). Rind, toprak olsa bile şarap küpünün tortusu olur, şarabın eteğini bırakmaz (G218/6). Sâkî, meyhanede içki sunar ve bunun karşılığında bir bedel alır (G150/3). Sâkî, şarabı önce kendisi tadar ve sonra halka hâlinde olan müdavimler arasında şarap döner. Şarabın devirle içilmesi rindlere mutluluk ferahlık verir (G189/6).

Sabah Şarabı

Sabuh, sabahları mahmurluğu ve sarhoşluğu gidermek için içilen şaraptır. Sabah şarabı ruhu temizler (G54/1), ruhun rahatını ve gönlün zevkini arttırır (R16) . Şaire sabuh olarak akşamdan kalma şarap tortusu yeterlidir (G69/1). Sevgili, sabuhu

çekip sabah ressamına yüz göstermeli ve felek levhine böyle suret çektirmelidir (G95/5).

Kan ve Şarap

Şarabın yerini kanın alması âşığın neşesinin, mutluluğunun gittiğini ve yerine acıların geldiğini ifade eder (G33/1, G97/7, G128/4, G199/1). Âşık gam meclisinin adamı olduğundan şarabı gönül kanıdır (G69/6). Âşığın sevgiliden ayrı bela meclisinde içtiği şarap kan olup gözünden çıkar (G223/3).

Zahit ve Şarap

Şarap, âşıklar için safa, zâhit için sıkıntı sebebidir (G9/2). Şarap, insanın cevherinde olanı ortaya çıkarır (G54/1). Bu yüzden şarap içende riya olmaz (G67/7, MSMT10/5). Riya zâhitlerde bulunurken rindin içi dışı birdir. Şarap, saftır ve saflaştırır (G203/4, G263/3, MSMT10/3). Zâhit, rindlerin şarabı terk etmesini söylerken kendisi elden gizli şarap içer (G87/5).

Zâhit, vaiz, sofi ve vera ehli şarabın zevkini bilmediği için (G151/7) sürekli şarabın terk edilmesi gerektiğini belirtir ve şarap içenleri ayıplar. Oysa şairin bahsettiği şarabı Nasuh görse, şarabı değil tövbeyi terk eder (G54/2). Zâhit, şarap düşkünlerini çok kınamamalıdır çünkü pir-i muganın kerameti birçok insanı yıkmıştır (G286/6). Zâhit, içkinin akla zararlı olduğunu söyler ancak şarabı terk etmek de akıllıca bir davranış değildir (G150/2). Vaiz, şarabı yasaklamayı şiar edinir ve aşkı kınama yolunu tutar; cennet için şarabı ve sevgiliyi terk etmek gerektiğini söyler ancak cennette ne olduğunu düşünmez (R44, R45). Zâhidin şaraptan nefret etmesi yanlıştır; şairin, mescide girmesi, çok istediğinden değil, sarhoş olup yolu şaşırmasındandır (R42).

Şaraba Tövbe Etmek

Tövbe ve şarabı terk etmek, şairin pek kabul ettiği durumlardan değildir. Zühde ve takvaya uyup şarabı terk etmesini cahilliğine bağlar (G94/5). Şairin şarabı terk etmesi takvadan değildir; sarhoş olup halk içinde sevgiliye duyduğu aşkı söylemekten korkmasındandır (G125/3). Şair, gece yanlışlıkla şarabı terk etmiş ancak sonra pişman olup bu işten tövbe etmiştir (G154/6). Kışın şarabı terk eden şair, bahar gelince bu tövbeden pişman olur (G286/2). Dünyanın gamına şarap çaredir; aşk elemine sevgilinin yüzü çaredir; sevgiliyi ve şarabı terk etme illetinin

çaresi yoktur (R25). Şair, zühd ve veradan bahsetmez çünkü onun şarabı ve sevgiliyi terk etmesi mümkün değildir (R51).

Şair, zâhidane bir bakışla yaklaştığı beyitlerde şarap ve sevgili zevkinin terk edilmesi, Allah'ın dergâhına asi olunmaması gerektiğini ifade eder (G293/7).

Haram, Helal ve Şarap

Şarap, İslam dinince haram kabul edilen içeceklerdendir. Allah, şarabı haram etmiştir, niye şarap haramdır diye sormak yanlıştır (K18/38). Şair, ayak kelimesinde tevriye yaparak Hz. Peygamberin emrine aykırı olduğu için şarabın ayağa düştüğünü belirtir (K2/17).

Şarap, haram olduğu için muhtesipler şarabın satılmasını ve içilmesini kontrol ederler, içenler hakkında gerekli işlemleri yaparlar (G255/5).

Âşığın gönlü, sevgilinin dudağından damla damla kan içer; sanki şarap damlası şekerden olunca haram olmaz (G108/6). Üzüm tanesi, zâhidin sohbet arkadaşı olduğu için şarabın haram olduğu söylenmektedir (G181/7).

Ramazan Ayında Şarap İçilmez

Ramazan ayı olunca şair birçok gün şarap içememekten korkar (G231/8). Ramazan ayında şarap güzeli yüzüne perde çektiği için saçı taziye açar (G231/1). Şarap düşkünleri, Ramazan ayında şaraptan ayrı oldukları için, onun özlemi ile bayram hilaline baka baka gözlerine kara su iner (G231/7).

Şarapla İlgili Telmih Unsurları

Şarapla ve eğlence meclisleri ile birlikte en fazla anılan telmih kahramanı Cem ve Cemşit'tir (K16/24). Şarab'ın onun zamanında ortaya çıkmış olması, şarap meclisleri ve eğlenceler ile meşhur olması bunun sebebidir.

Diğer Kullanımlar

Aşk ve sevgi şaraba benzer. Sevgi öyle bir şaraptır ki içen ayılır (G82/4).

Şarap içmeden mağfiret kapısı açılmaz (G85/3).

Âşık, türlü acılar içinde iken sevgili saf şarap içip mutlu olur (G16/2). Sevgili, başkaları ile şarap içip gül bahçesini dolaşırken âşığın kıskançlık kılıcı ile kanı dökülür (G206/3).

Şaraba düşkünlük kişinin toplum içindeki itibarını kaybetmesine ve insanlar tarafından kınanmasına sebep olur (G189/1). Şarabın ve aşkın harap ettiği kişi için abad olma ihtimali yoktur (G189/2).

Şarap, şairi bazen harap eder bazen mamur; o, bazen yıkıp bazen yapan bir mimardır (G262/2).

5.2.4. Oyunlar

Beydak/Şâh

Sevgili güzellik yaygısında şâh, şair ise sürülmüş piyondur (G146/7).

Lu'bet

Gül, oyun ile goncanın hokkasını gözden gizler; hiçbir şekilde bulmak mümkün olmaz (K8/15).

Zambak lu'bet gibi gül bahçesine parlaklık vermiş, Taki'nin dostu olup ondan safa elde etmiştir (K42/23).

Nerd/Mansube

Mümkün oldukça feleğin açmaza düşürmesinden/hilesinden kaçınmak gerekir çünkü bu tavla zulüm nakşından boş değildir (G61/4).

Satranç

Satranç arsası gibi meydanda, büyük nehirler sınırdır. Kaleler, o nehirler üzerinde sonsuz ve sayısızdır (K14/VII/4).

Zaman bakımından Mecnun'un şairden önce yaşamış olması bir şeyi değiştirmez çünkü oyunda şâh ile piyade beraber değildir (G248/3).

5.3. Yiyecek ve İçecekler

Asel/Şehd/Bal

Tadı, şifası ve zehrin karşıtı olması bakımından ele alınır. Memduhun/sevgilinin sözü dudağı tatlıdır, bal gibidir. Balın sağlık bakımından beden üzerinde etkileri bulunur. Hile ehlinin yüzü memduhun kelamının balından kararır; bal şifası safra hastalığının artmasına sebep olur (K26/22).

Allah'ın lütfu yardım etmese arının balı saf bal olamaz (K33/10).

Şarap şişesi, şifa balının hokkası, hikmet bahçesinin goncasıdır (K16/2).

Memduhun şarabının lezzetinde bal keyfiyeti bulunur (K21/26). Memduhun elinden içtiği hikmet şifasının balından kalem, nazik mizacına muvafık oldu (K24/29). Memduh ihsan çeşmesi ve lütuf denizidir; şair onun kavuşma balına özlem çeker (K29/22).

Sevgilinin cevri âşığın canının damağına bal ve şeker gibi lezzetli gelir (G64/1). Âşığın ah oku sevgilinin dudağının şevkiyle taş deler (G182/3). Sevgilinin

dudağının sıfatı saf baldır, haset safrası onu kadehe acı eder (G246/6). Sevgilinin dudağının balının sözü şeker gibi lezzetlidir (R26).

Sevgilinin aşk meclisinde, felek âşığa öfke ile zehir ya da lütuf ile bal verse âşık için birdir (R22).

Badem

Şair, sevgilinin mavi futaya sarılan çıplak bedenini menekşe içine düşen bademe benzetir.

3 Nīlgūn fuṭaya ṣardı beden-i [c] üryānın
Ṣan benefşe içine düşdi muḳaşşer bādām

G200/3

Engur/Gure

Memduh, şefkat ve öfke ile gölgeli bir ağaçtır; aslı asmadır ki hem koruk hem de üzüm verir (K37/10).

Şair, sarhoş can vermiş; asma ve üzüm tanesini kubbe yapıp eyvan tutmuştur (G162/3).

Şaraba haram denilmesi üzümün zâhit ile hem-sohbet olmasındandır (G181/7).

Şarap kabarcığı gibi meyhanede bir ev tutulmalı, üzüm dizisi gibi bir araya baş çatılmalı, alırlarsa din ile dünya şaraba satılmalıdır (MSMT10/4).

Erzen

Darı, bahar mevsiminde gülün bahçede altın elde etmeye çalışan bir kimyagere benzetilmesi ile ilgili tabloda yer alır. Sarı rengi dolayısı ile altınla ilişkilendirilir.

Gül āteş üzre ḳılur [c] ıḳd-i zühre-i şebnem
Tedārik-i ḳamer ü şems ider ṣabāḥ ü mesā
Bu kimyā sebebinden [c] aceb midür olsa
Elinde dāne-i erzen meṣābesinde ṭılā

K1/30-31

Kand/Şeker

Sevgilinin cevri âşığa bal ve şeker gibi; gamının zehri de sürekli şeker gibi lezzetli gelir (G64/1). Sevgilinin ağzı ve konuşması şeker gibidir (MSMT4/1,

G108/6, MSMT1/III/1). Sevgilinin dudağı şeker saçar (G90/4, R70). Papağan şeker ile beslenir (G190/5), bu yüzden güzel konuşur.

Hayret karanlığında sevgilinin/memduhun zikri âşığın tekrar ettiği duasıdır; sanki o yemi şeker, yeri Hindistan olan bir papağandır (K29/1). Sessiz iken memduhun övgüsünün lezzetinin zevki, şairin konuşma papağanını şeker sözlü yapar (K33/44).

Sevgili yüzünün güneşinden örtüyü kaldırmıştır, sabah olmuştur, bahtın bu kadar şeker uykusu çekmesine şaşılır (G25/4).

Âşığın can papağanı sevgilinin şeker saçan dudağını arzular (G230/1). Sevgilinin dudağının balının sözü şeker gibi lezzetlidir. Onun dudağı kadar lezzetli bir şeker hiçbir yerde bulunmaz. Sevgilinin dudağının sandığı, şeker tankı olmasaydı ondan çıkan sözler lezzetli olmazdı (R26).

Kebap

Kebap, şarapla birlikte kırda düzenlenen eğlencelerin yiyeceği olarak zikredilir. Ateşin üzerinde dönmesi, yağ ve kan dökmesi bakımlarından mecazi olarak acıyı ifade için ele alınır (K13/20). Sevgili aşk ehlini ayrılık ateşine kebap eder (G18/5).

Kebap devre gelmiştir. Kadehe her zaman dostlarının hizmetini gören karar eder mi diye sorar (K18/10).

Kebap kan yaş döküp ateşin yanında gezer; ateş maşuka kebap da âşığa benzer (G9/3). Mum, pervaneye hesapsız zulüm eder ve bağrını zulüm ateşine kebap yapar (R47).

Sevgili şarap içmeye bakmalıdır çünkü âşıklar, aşk ateşi ile ona bağırlarından kebap yaparlar (G16/2). Şair, gece gündüz yanan gönlünün dumanı ile bağrını kebap edip feleğe inkılap verir (MKT11/1).

Şair, ateş olduğu için çevresinde dönen kebap olur; gönlü de ah alevi ile yanar (G33/2).

Meyve

Memduh, devlet fidanının meyvesidir, kendinden önce gelenlerin fena bulmuş olmaları doğaldır çünkü ağaçlar meyve verdiğinde yapraklarını dökerler (K8/57-58).

Sevgili âşığın canını almak istiyorsa bedeninden kılıcı eksik etmemelidir çünkü yıpranmış fidana su vermeyince meyve vermez (G117/4).

Cimri topladığı dirhemi sarf etmezse maksat fidanı yeşerip meyve vermez (MKT9/1).

Nemek

Âşık, sevgiliden gözyaşındaki suyu görüp nefret etmemesini ister. Çünkü o tuz sevgilinin şeker saçan dudağındaki tuzdandır (G90/4).

Piste

Sevgilinin konuşan dudağı kırıntı kırıntı şeker saçan bir fıstıktır (MSMT4/1).

Rutab

Âşığın kan yaşının büyüttüğü hurma ağacının hurma yerine taze la'l vermesine şaşılmaz (G103/3).

Sib

Hiçbir bahçede sevgilinin boyu gibi bir ağaç; hiçbir ağacın sevgilinin çene elması gibi bir meyvesi yoktur (G80/3).

Şerbet

Şerbet divanda daha çok sıvı haldeki ilaç için kullanılır (K16/12). Şarap sıvı olması bakımından şerbettir ki onun hastalar üzerindeki olumlu tesirini ne Lokman ne de Hipokrat yapabilir (K25/11).

Sevgilinin dudağının şerbetine hayat suyu derler ki o âşıklara sürekli can verir (G22/1). Sevgilinin dudağı acı sözsüz olmaz; âşık ona çok heves etmemelidir çünkü o şerbet zehirlidir (G91/2).

Sevgilinin gamı öyle bir şerbettir ki şair içtikçe sabrı eksilir (G101/6). Şair, sağlığını bilmeyip acı şerbetlerden tiksinen hasta gibi sevgilinin cevirlerinden sakınır (G161/6).

Sevgilinin kavuşma şerbeti ayrılık elemine ilaçtır (R14).

5.4. Musiki ve İlgili Hususlar

Çeng

Çeng, boyunun eğriliği, telleri bulunması ve eğlence meclisinin çalgılarından olması bakımından zikredilir.

Sevgilinin dudağının çevresinde zâhitler meyhane köşelerini mekan edinmişler, tespih ipini terk edip çengin zülfünü tutmuşlardır (G89/6).

Şair, bükülmüş boyu ve zayıflığı ile kendisini çenge benzetir (G107/1, G239/7, G287/4, MSMT6/2). Âşık ah çekince, yel değdiğinde çeng üzerindeki ipten ses çıkması gibi, can ipliği onun bükülmüş boyundan ses verir (G161/2).

Şair, devrin aykırılığından gül renkli şarabı kan ile çeng ve udun nağmelerini nale ve efgan ile değiştirmiştir (G199/1).

Maksat güzeli çengin sesi gibi perdede oturmuştur. Çeng, notaların perdeleri arasında dolaşır, maksat güzeli de perde arkasında olduğundan yüz göstermez (G209/8).

Ramazan olunca şarap güzeli yüzüne perde çeker; saç, şarap için çeng tutup taziye açar (G231/1). Ramazan ayında meclis kanunu bozulmuştur bu yüzden çeng ve defin hâkim eşiğine yığılarak bağırıp çağırmaları gerekir (G231/3).

Def

Diğer müzik aletleri gibi eğlence ve içki meclisleri ile birlikte anılır. Ancak defin anıldığı meclisler ya dağılmış, ya bitmiş ya da mutluluğunu yitirmiştir. Şair, Cemşid meclisinin sona ermesi ile neyin nalesinin ve defin sesinin, devir cevrinden olduğunu anlamıştır (G143/6).

Ramazan ayında meclis kanunu bozulmuştur bu yüzden çeng ve defin hâkim eşiğine yığılarak bağırıp çağırmaları gerekir (G231/3).

Âşığın, sevgilinin ayrılık gamından feryat ve figanı, gam meclisine ney nalesi ve def nevhasıdır (R52).

Elhan

Hz. Davut, bülbül, kuşlar ve bülbülle ilişkisi bakımından şair elhan ile birlikte ele alınır. Memduhun mucizesi temiz bir bahçedir ki istese bülbül o bahçeye hoş nağmeli Davut olur (K7/23).

Güzel lehçeli su hafızı, güzel tarz öğretip bülbülü, Kur'an okuyucusu yapar; sabah kitap okuyucusu, onun ayıplarını söyleyip nağmesini eleştirir (K25/8-9).

Gönül, güzel nağmeli kuşların lehçesinden talim alıp memduhun methini yapmak için ilkbaharda gül bahçesine yönelir (K41/21). Şairin konuşma bülbülü sevgilinin övgüsünün bahçesinde güzel ezgilerle ötmektedir (G225/7). Orada sustuğunda başka yerde güzel nağmelerle ötmesi arzu edilmez.

Kanun

Kanun, tevriyeli kullanılır. Hem kural hem de müzik aleti anlamına gelir. Zühre, sevgilinin aşkının meyhanesinde zevk kadehinin sarhoşu olmadan felek meclisinde eğlence kanunu düzmemiştir (G29/3). Ramazan ayında meclis kanunu bozulmuştur bu yüzden çeng ve defin hâkim eşiğine yığılarak bağırıp çağırmaları gerekir (G231/3).

Kopuz

Ramazan olunca sazende durumu anlayıp kopuzu götürmüş; meclisten sürahi ve testi ayağını çekmiştir (G231/2).

Musikar

Âşığın sinesini sevgilinin nay okları delmiş; gönül dem vurdukça her delikten musikar gibi ses verir olmuştur (G161/3). Âşık, musikar gibi aşk havası ile dolu olduğundan her kemiğinden bin fidan çıkar (MSMT6/2).

Mutrib

Mutrip, meclisin üyelerindendir. Meclisteki saz takımını oluştururlar. Gül, memduhun meclisinin sazendesi olmak için bir daire tutup her sabah bülbülden musiki öğrenir (K8/47). Sazendenin nağmeleri, şarkıları âşığın efkarlanıp gözyaşı dökmesine sebep olur (G36/7).

Ramazan ayında şarabın meclisten ayrılması ile birlikte sazendeler de sazları götürürler (G231/2).

Nağme/Sürud

Baharda bülbüller nağme mertebelerini beyan eder; kumrular nağmeler ve şarkılar söyler (K1/8). Neyin nağmeleri ile âşıklara neva hasıl olur (K1/9).

Müzisyenler, nağmeleri ile şairi ağlatmamalı onun gözyaşı selinden sakınmalıdır (G36/7).

Âşıkların inlemeleri maşukların meclisinin şarkısı olur (G75/5). Âşıklar acı içinde inlerken bu inlemeler maşuklar için sevinç kaynağıdır.

Şair, sevgiliye derdini açamaz kimse de onun hâlini sevgiliye arz edemez. Şair, nale nağmelerinden bu konuda yardım ister. Ancak onlar sevgiliye âşığın hâlini anlatabilir (G111/3).

Şair, devrin aykırılığından gül renkli şarabı kan ile çeng ve udun nağmelerini nale ve efgan ile değiştirmiştir (G199/1).

Nekkare/Nefire

Nekkare ve nefire bir beyitte gök gürültüsü ile ilgili olarak kullanılır.

Nefīresiyle hem-āvāzdur neḳāre-i ra^c d

Ḳılup niṣār-ı muḳarrer cevāhirin bārān

K36/10

Ney

Divanda en fazla zikredilen müzik aletidir. Bahar, gül bahçesi ve meclisle birlikte mutluluk tablosunu oluşturur (K1/9). Birçok beyitte içli sesi münasebeti ile acı ve inleme ile birlikte ele alınır (G123/6, G143/6, R52). Neyin sesinin bu kadar etkili olması aşktan kaynaklanır (G1/2).

Neyde aşk ateşine dayanacak güç olmadığı için aşktan bahsetmemeli sadece inlemelidir (G44/4). Âşığın aşkının sesi ney gibi nale ile yükselmektedir (G62/1).

Şair, inleme üzerinden ney ile kendisi arasında benzerlik ilgisi kurar (G217/4, G265/7). O, gam meclisinin neyidir (G265/2). Sevgilinin okları âşığın bedenini ney gibi delik delik yapar; nefes aldıkça yerli yerinden ses çıkar (G103/6). Âşığın sinesi ney gibi aşk havası ile dolduğundan, dem vurdukça çıkan nefes ah ve figandır (G121/4). Şair, ney gibi sevgilinin kavuşma meclisini yâd ettiği için kuru cisminde nefes olduğu sürece feryat eder (G193/1). Âşığın bedeni ney gibi boğum boğum olsa da ah etmez, sevgiden bahsedenin cefalardan incinmesi olmaz (G204/8).

Şair, ney sesinin haram olduğunu söyleyen sofiye itiraz eder. Bu hükmün şeriata aykırı olduğunu belirtir (MKT37).

Saz

Bahar mevsiminde mutluluğun görünüşlerini anlatan şair, bu çerçevede saza da değinir. Bu mevsimde yoldaşı kitap ve saz, sohbet arkadaşı kadeh ve yar olan kişi mutludur (K6/10).

Tanbur

Şarap, Hz. Peygamberin emrine aykırı olduğu için ayağa/kadehe düşer; tanbur ona karşı olduğu için kulağı çekilir (K2/17).

Terane

Kumrular, bahar mevsiminde nağme çeker, şarkı söylerler (K1/8). Şair, gam meclisinin mensubu olduğundan gönül kanı şarabıdır; ona sevinç nağmesi olarak âşıkane ah yeterlidir (G69/6).

Ud

Şair, devrin aksi gidişinden gül renkli şarabı kan ile ud ve çengin nağmelerini nale ve efgan ile değiştirmiştir (G185/6).

Bir beyitte "'ud" kelimesinin "öd" anlamı ön plandadır. Ancak meclisle birlikte kullanıldığı için uzak çağrışım olarak "ud"a göndermede bulunulduğunu da söylemek mümkündür (G185/6).

5.5. Kıyafetler, Kumaşlar ve Takılar

Kumaşlar

Atlas/Şal

Atlas, feleklerin son katı ile tevriyeli şekilde kullanılmıştır. Atlas ve hor görülmüş şal iki zıt durumu temsil eder. Şair, fakr palasından utanmadığını, horlanmış şalını feleğin atlasından üstün gördüğünü belirtir (G260/3).

Futa

Vücudun alt kısmını örtmeye yarayan ve hamamda kullanılan bu kıyafet hamamla ilgili gazelde karşımıza çıkar. Sevgili çıplak bedenini, kabuksuz badem menekşe içine düşmüş gibi, nilgün futaya sarar (G200/3).

Harir

Sevgilinin ipek içindeki bedeni billur içindeki gül suyuna benzetilir (MSMT9/1).

Nemed

Âşığın aşkından, keçe giyindiğini bilmesine rağmen, sevgili rahmet edip ona bakmaz (G59/4).

Kimuht

Şair, pervasız put gibi güzele sanat aleti olması için, yüzünün kumaşını kan ile al eder (G233/3). Al, burada hem kırmızı hem de hile anlamı ile kullanılmıştır.

Perniyan

Perniyan, Hz. Peygamberin ayı ikiye yarması mucizesine telmih yapılan beyitte benzetme unsuru olarak kullanılır. Hz. Peygamber, mucize göstermekte Bedir savaş meydanının safının süsüdür; dolunay işlemeli ipeği yarmak için hançer göstermiştir (K4/18).

Zerbeft/Çul

Sırmalı kıyafet zenginlik göstergesidir. Mecliste sürahinin etrafını bezm için yiğitler tutarlar; sırmalı kıyafeti ile sürahi bir mirzaya benzer (K23/7).

Şaire göre insan dışını süslemekle uğraşmamalı mana kemalini elde etmek için çaba harcamalıdır. Çünkü hayvanları sırmalı çul insan etmez (G173/6).

Kıyafetler

Başmak

Divanda bazı nüshalarda iki bazı nüshalarda bir gazel "Ali Bali" akrostişi ile yazılmıştır. Bu kişi için yazılan gazelde ayakkabıcılık ile ilgili uygulamalara değinilmesi kişinin ayakkabıcı olduğunu düşündürmektedir (G233).

Sevgili yakasını yırtanı başmak gibi ayağa salar; ey Fuzûlî onun ettiği istiğnayı gör (G233/7).

Came

Şairin kana batmış her bir kirpiği gül renkli came giymiş bir güzeldir (G67/1).

Sevgilinin bedeni yakasının yırtığından görünürken, cameden çıkıp yeni ayını gösterir (G200/2).

Destar

Gül yüzlüler gülü sarıklarına süs yaparlar (K8/44). Sevgilinin kulağına eğilip âşığın derdini ya sorguç ya da sarığın saçağı söylemelidir (G16/7).

Don

Sürahi, kehribar renkli don ile bir güzeldir ki naz cilvesi ile şâh meclisinin süsüdür (K23/9).

Sevgilinin yüzü gül, gömleği gül renkli ve donu kırmızıdır; ateş renkli elbiseler giyip âşıkları ateşlerde yandırır (MSMT9/3).

Etek/Damen

Etek, divanda daha çok bir takım deyimlerin ve kalıplaşmış ibarelerin içinde karşımıza çıkar. Divanda etek redifli bir gazel vardır. Damen kelimesi eteğe göre daha fazla kullanılır.

Eteğini/damenini tutmak (K3/14, K10/20, K15/19, K33/39, K39/8, G18/4, G20/6, G58/6, G155/5, G218/1, G218/2, G218/3, G218/5, G212/3, G249/1, G269/5 G278/3, G294/7, MSMT1/V/3, MKT31/1, MKT39/1, MKT53), etek çekmek

(K29/2, G90/3, G95/1, G152/7, G155/5, G158/1), eteği ele almak (G218/1), eteği götürmek (G218/2, G218/4), elinden eteğini bırakmamak (G218/6), sahra eteğini tutmak (G218/7), sahra dameni (K1/65), ümit dameni (K1/86), damen-i pak (K8/54), damen-i milk-i Süleyman (K12/4), damen-i Meryem (K15/5, G109/6), damen-i adalet (K15/19), damen-i metalib (K26/2), pak-damen (K28/22), taalluk dameni (K29/2, G152/7), damen-i ilim (K29/17), damen-i derya (K32/22), damen-i gülşen (K41/27), damen-i himmet (G95/1), damen-i ikbal (G253/4), damen-i dünya-yı dûn (MKT31/1), damen-i marifet (MKT39/1), damen-i mürşid-i tevekkül (MKT53) etek kelimesinin kullanıldığı deyim ve ibarelerdendir.

Bülbül, gezerken dikkatli olmalıdır çünkü gül onu öldürmek için eteği altına dikenden hançer gizlemiştir (K4/4).

Kapalı gonca, sanki Züleyha halveti gibidir; gül, oradan Yusuf gibi yırtık etekle çıkmıştır (K8/9).

Mum, sevgiliye saçı yapmak için eteğine iplikten inciler çekip toplar (G139/6).

Şair, sabah gibi aşk içinde gömleğini yırtmalı öyle ki kimse yakasından onun eteğini ayırt edememelidir (G220/5).

Sevgilinin bedenine gömlek gibi kavuşmak, bazen yen gibi el bazen de etek gibi ayak öpmek hoştur (G275/1).

Şair, kişinin eteğini felek inci ile doldursa da bulut gibi dökmek gerektiğini düşünür (G275/6).

İnsan, yelken gibi aşk havası ile doluysa denizlerde dolaşsa da eteği ıslanmaz (G275/10).

Ayrılık akşamını kavuşma sabahına döndürmek için şairin ahı gece gündüz feleğin eteğini alır (G281/1).

Gömlek/Pirahen/Astin

Yaşanan acılar ve çekilen ızdıraplar neticesinde acıyı çeken gömleğini yırtar (K8/36). Sevgilinin kılıç yarası âşığa gömlek giydirdikçe âşığın gözyaşı seli onu yırtar; âşık bu yüzden rüsva olur (G7/3).

Şair, aşk sergeştesidir, yeri gözyaşı seli içindedir; o gömleği heva ile dolu bir hava kabarcığıdır (G182/5).

Şair, sabah gibi aşk içinde gömleğini yırtmalı öyle ki kimse yakasından onun eteğini ayırt edememelidir (G220/5).

Sevgilinin bedenine gömlek gibi kavuşmak, bazen yen gibi el bazen de etek gibi ayak öpmek hoştur (G275/1).

Şair, delilik elbisesini giyip fena ülkesini vatan edinmiştir; tecrit ehli olduğu için kaftan ve gömlek kabul etmez. Kaftan ve gömlek giyse ve gonca gibi sevgili için yırtmasa; mezarı kaftan, kefeni gömlek olacaktır (MSMT5/1).

Sevgilinin yüzü gül, gömleği gül renkli ve donu kırmızıdır; ateş renkli elbiseler giyip âşığı ateşe salmıştır (MSMT9/3).

Hilat

Meclis için sürahinin her tarafını yiğitler tutar; bu hal ile altın işlemeli kaftan giyen bir mirza gibidir (K23/7).

Şairin gözü, sevgilinin gül renkli hilat ile at üzerinde gezdiğini görüp her yanda, gözyaşı üzerinde bağrının parçasını gezdirir (G35/3).

Hırka

Nübüvvet hırkasının zevkini Veysel Karani'den sormak gerekir (K11/VI/7).

Hülle

Bahar, gül bahçesine yeşil hülle giydirir (K1/1). Hava, reyhan sınıfına ortaya çıkma süsü verir; toprak hüllesinin yakasına renkli süs olur (K36/2).

İhram

Zâhidin Kabe ihramına bel bağladığını söylemişler ancak şair, araştırmış ve onun bağlandığının zünnar olduğunu görmüştür (G127/4).

Kaba

Üste giyilen ve önü açık olan cübbe veya kaftana denir. Gömlekle birlikte kullanıldığı kısma gömlek bahsinde yer verilmiştir (MSMT5/1).

Ayas Paşa'nın Basra seferinde Basra göründüğünde birçok taş gönüllü ve demir kaftanlı onları karşılamaya gelir (K14/VIII/2).

Sevgilinin boyu servi ile kıyaslanamaz çünkü servi ayağı bağlı ve dilsizken sevgili güler, kaftan giyer ve yürür (R69).

Kemer

Şair, kemeri özellikle “kemer bağlamak, hizmet kemeri” gibi deyim ve tabirler içinde kullanır (K30/30). Bir yere sadakat göstermek, saygı göstermek, birinin emrine/hizmetine girmek anlamları ile divanda yer alır (K20/13).

Hançer, altın kemerle sevgilinin belini kucaklar, bu mutluluğa altın kuvvetiyle ulaşmıştır (K4/9). Altın kemer, sevgilinin belini küstahça kucaklasa bir şey olmaz, çünkü birçokları oraya küstahça altın getirirler (G58/1).

Şair, Necef’te el hizmetine kemer bağlamaktansa Frenk diyarında zünnar bağlamayı yeğler (K6/38).

Basra’ya karşı Rum askerlerinden saf arz olunmuş ve yeryüzü kötü niyetlilerin katline kemer bağlamıştır (K14/IX/2).

Kisvet

Cefa ehli şairin bedenindeki elbiselerini alıp onu üşüyen, titreyen bir halde bırakmışlardır (K18/26).

Ağaçların, kışın donup baharda elbiselerini yenilemeleri âdettendir (K18/42). Kayık, başını açıp kisvetini suya batırır (K22/12).

Salah ehli selamet kisvetini süs edinmelidir; âşığın dağınık saçı onun delilik süsüdür (G291/4).

Sevgilinin yüzü gül, gömleği gül renkli ve donu kırmızıdır; ateş renkli elbiseler giyip âşığı ateşe salmıştır (MSMT9/3).

Külah

Memduhun askerleri o kadar çoktur ki gökten yıldızlar dökülse süs için orada bir külah inci bulamaz (K14/II/2).

Sevgili külahının ucunu kaşı üzerine eğmiş ve birçok gönlü kırılmışın ahını göğe yetirmiştir (MSMT4/2).

Libas

Bütün çiçekler halvette renkli elbiseler giyip yılda bir defa dünyaya nöbet gelir (K39/14).

Kan âşığın gözünden inip bedenini örter; o, gam çölünün Mecnun’udur o da elbisesi de kandandır (G122/2).

Şairin bedeni yara merheminin pamuğu içinde gizlidir; diri oldukça elbisesi ölünce de kefeni budur (G182/1).

Leçek

Hiç kimsede sevgiliye bakma takati yoktur; sevgili leçek (tülbent baş örtüsü) serpüp yüzündeki nikabı açsa onu görünce âlemin harap olacağında şüphe yoktur (MSMT9/1).

Ey ḥarīr içre tenüñ muṭlaḳ bilūr içre gül-āb
Gögsüñ āb-ı rūşen ol āb üzre dügmeñdür ḥabāb
Beylesen maḥbūb yoḳ neẓẓāreñe ᶜ ālemde tāb
Vay eger terçek çıḳup serpüp leçek açsañ niḳāb
Hīç şek yoḳ kim seni görgeç olur ᶜ ālem ḫarāb

MSMT9/1

Nikab/Hicap/Burka

Yüz örtüsü, peçe anlamına gelen nikap divanda türlü ilgilerle kullanılır. Bahar mevsimi ve rüzgârı ile birlikte çiçeklerin yüzündeki gizlilik örtüsü kalkar (K41/1, K1/18, MSMT4/7). Gayb örtüsünde Allah'ın feyizleri gizli iken bahar rüzgârı gülü açığa çıkarır (K27/3). Yıldızların yüzlerine nikap çekmesi bahtsızlıktır (K14/X/1). Söz, ayva tüylü bir güzeldir ki gönüller almak için gayb nikabından her zaman yüz gösterir (G116/4). Karanlık örtüsü Hızır'dan ölümsüzlük suyunu gizleyemez (K33/49).

Sevgilinin yüzü genellikle örtülüdür. Âşık, örtünün kalkmasını böylece sevgiliyi görmeyi arzular. Ancak âşığın ahları gökyüzünü tutmasına rağmen sevgili yüzündeki örtüyü açmaz (G33/7). Sevgili/memduh, yüzünden örtüyü kaldırdığında güzel yüzü ortaya çıkar (K2/21). Sevgili, güneş yüzünden örtüyü kaldırır ve âşığın gününü aydınlatır (G25/4). Başlardaki sevda sevgilinin yüzünden nikabı alır (G26/4). Sevgilinin yüzünden örtüyü kaldırıp gezintiye çıkması ile güneş onu izlemek için doğar (G27/1). Sevgilinin yüzünden örtüyü kaldırması ile güneşin acizliği ortaya çıkar (G30/1). Sarhoşluk vaktinde hicap ortadan kalkar ve şarap zevki âşığı ister istemez sevgiliye yönlendirir (G276/5). Sevgili yüzünden örtüyü kaldırdığında melekler yaratılışın zirvesini görürler ve Adem'in yaratılışına duydukları şüphenin boş olduğunu anlarlar (G172/2). Sevgilinin yüzünden örtüyü kaldırması âşığı hayran bırakır, kendinden geçirir, aklını başından alır (G137/5). Örtüsüz çıkması durumunda hiç kimsenin yüzüne bakacak takati olmadığından âlem harap olur (MSMT9/1).

Nikap, sevgilinin yüzüne yakın olduğu için onun zevkiyle oynar (G78/6).

Âşık, ciğer kanı selini hal suretinin örtüsü yapar (G199/6). Âşığın bedeni başının derdinden kıl gibi incelmiştir, başı sevgilinin kılıcı ile âşığın teni arasında hicaptır (G26/5).

Palas

Şair, kanaat ülkesinin sultanı olduğundan saltanat elbisesi olarak sırtında fakr palası yeterlidir (G120/7). Şair, fakr palasından utanç duymaz, o hor şalını feleğin atlasından üstün görür (G260/3).

Mecnun'un başındaki dağınık saçları değildir; o palas Leyla'nın evidir (G122/4).

Takılar

Halhal

Şair, al saç bağında misk kokulu ve renkli saçın perişanıdır; gümüş baldır üzerinde kızıl halhallerin ayak altıdır (MSMT9/4).

Al ṣaç bāġuñda müşgīn ṣaç perīşān-ḥāliyem
Sīm sāḳ üzre ḳızıl ḫalḫāllar pā-māliyem
Ṣanma ḫalḫālüñ gibi mihrüñden ey meh ḫāliyem
[c] Ārıżuñ devrinde zerrīn silsileñ timṣāliyem
Ġamzeñ oḳından ḥazīn cānumda yüz biñ ıżṭırāb

MSMT9/4

Otağa

Şair, sevgilinin kulağına eğilip derdini ya sorguçun ya da sarığın saçağının söylemesini ister (G16/7). Altın sorguç dil çekip sevgilinin dudağından haber verir.

Dil çeküp zerrīn utaġañ virdi la[c] lüñden ṣoraġ
Dutdı ol güftār içün la[c] l-i benāgūşuñ ḳulaġ
Zülfüñe hem-dem daraġ āşüfte ben andan ıraġ
Diş ṣalup her pīç ü tāb açduḳça zülfüñden daraġ
Rişte-i cānumġa reşkinden düşer yüz pīç ü tāb

MSMT9/2

Tavk

Cafer Paşa, emaret baharının gülüdür ki felek onun görüşünün tasmasının kölesidir (K36/13).

Şaire göre delilik zincirinin tasması devlet dairesidir; zayıf bedeni onu buradan çıkaramaz (G182/4).

Memduhun, şefkatinin tasması şairi değersiz bir köle kılar (MKT5/12).

Yüzük/Nigin

Sevgilinin elindeki ya gümüş kadeh ile la'l renkli şaraptır ya da yüzük la'li sevgilinin dudağını kıskandığı için su olmuştur (G30/5).

Bağdat, bir yüzük memduh da o yüzüğün nakşıdır (MKT5/6).

5.6. Kozmetik Ürünler

Amber

Miskten sonra divanda en fazla bahsedilen kokudur. Sıcak denizlerde bulunan amber balığından elde edilir. Balığın dışkısı ile dışarı atılan bu madde siyah renkli ve yağlıdır. Divanda güzel kokusu ve rengi bakımından ele alınır. Renk bakımından benle (K9/35); renk ve koku bakımından saç (K1/52, G23/6, G30/3, G58/3, G59/6, G71/4, G237/1, G294/2, MSMT4/5) ve ayva tüyleri (K30/2, G116/4) ile ilişkilendirilir. Miskle beraber güzel koku anlamında kullanılır (K27/11).

Sevgilinin saçı güzel kokulu ve siyah renklidir. Etrafa amber kokuları saçar (G164/1). Sevgilinin tararken yere düşen saç telleri yeri amber renkli yapar (G200/6).

Amber, bir koku unsuru olmanın yanında değer göstergesidir. Şekil bakımından toprakla kıyaslandığından benzerlik taşımasına rağmen ondan değerlidir. Şair, memduhun varlık toprağını amber gibi yaptığını belirterek onun değerini arttırdığını vurgular (MKT5/10).

Galiye

Miskten ve amberden yapılan bir tür boyadır. Güzel kokulu bu boya saça, kaşa, dudağın çevresine sürülür. Galiye, kokusu ve rengi ile iki beyitte karşımıza çıkar. Bahar mevsiminde galiye kokulu hava dimağa hoş kokular ulaştırır (K27/11). Âşıklar safı hücum ettiği için, sevgilinin güzelliği la'l (dudak) hazinesinin etrafına galiyeden hisar çeker (K30/4).

Gülab/ Cüllab

Gül suyu; kokusu, rengi ve şifa olması bakımından ele alınır. Sevgilinin ipek elbiseler içindeki teni billur içindeki gül suyu gibidir (MSMT9/1). Bahar günleri âlemden sıkıntıyı kaldırır; nisan yağmurlarının feyiz gül suyundan insanlar safa elde

eder (K41/5). Gül bahçesinde her derde deva bulunur, çünkü goncanın hokkasında şifa gül suyu vardır (G97/4).

Kına

Kına, bir yerde sevgilinin güzelliği methedilirken ele alınır. Sevgilinin ellerinin kınadan lale renkli olduğu ifade edilir (MSMT9/5).

Nafe

Misk ahusunun göbeğinden çıkan ve miskin ham maddesi olan siyah renkli kan pıhtısı kesesidir. Renk ve koku bakımından ele alınır. Kalem, Tatar ahusunun yürüyüşünü tutup nereye gitse nafe nafe misk döker (K24/6). Hiçbir sümbül sevgilinin saçı gibi misk kokulu ve renkli değildir; sevgilinin saçının Çin nafesi gibi olduğunu söylerler ama o, kıvrım kıvrım değildir (G171/1).

Misk/Müşk

Misk ahusunun göbeğinden çıkan nafeden elde edilir. Ahunun göbeğinden elde edilmesi, ceylanın gittiği yerlerde düşürmesi, elde edildiği mekânlar, rengi ve kokusu bakımından ele alınır. Tatar (K24/6) ve Çin (K30/7, G26/6, G74/4, G171/1, G261/4) misk ceylanı ve miskle ilgili kullanılır. Miskin vatanı olarak Çin zikredilir.

Renk ve koku bakımından lalenin ortasındaki siyahlık (K1/14), memduhun askerlerinin tozu (K15/33-34), yazı ve mürekkep damlası (K24/1, K24/6), karga (G78/1), şahin (G267/5), sevgilinin saçı (G78/1, G79/2, G83/1, G105/4, G164/4, G171/1, G200/6, G201/4, G237/1, G257/1, G261/4, G267/5, G277/6, MSMT4/4, MSMT9/4), beni (K30/8, G149/5), ayva tüyleri (K1/52, K24/1, MKT32/1, R43), kaşı (G118/2, G242/1, G289/2, MSMT1/III/4) ile misk arasında ilişki kurulur. Sevgili misk kokuludur (G56/1). Bütün güzellik unsurlarını kendinde toplayan sevgili, en güzel kokuya sahiptir.

Misk, ahunun göbeğinde oluşan bir kan pıhtısı olduğu için beyitlerde buna da göndermede bulunulur. Sevgilinin gözü, kılıcı hareket ettikçe misk saçan Çin ahusudur (K30/7, G26/6). Gözün döktüğü kan misk olarak değerlendirilmiştir.

Çin miski, sevgilinin dağınık saçlarını sevdiği için vatanından ayrılmış yollara düşmüştür (G74/4).

Güzel ahlak, güzel koku ile anlatılır. Hz. Hasan'ın ahlakından reyhan, misk gibi güzel kokular kazanır (K42/16).

Sürme/Tutiya/Kuhl

Toz hâlinde bulunan sürme, çeşitli yağlarla ve sıvılarla ıslatılarak kirpiklerin dibine sürülür. Siyah renkli bir madde olan sürme, gözlerin ve kirpiklerin siyah rengini vurgular. Sevgilinin gözleri de sürmeden karadır (MSMT9/5).

Bir maddenin göze sürme yapılması ona gösterilen değeri ifade eder (G247/3, MKT1/2). Sevgilinin/memduhun ayağını bastığı toprak (K10/24, G31/3, G71/1, G95/2) ile sevgilinin/memduhun mahallesinin (G204/6), kapısının (K5/19, G103/4), eşiğinin, dergâhının (K8/25, G202/3, G227/4) toprağı âşıkların gözüne sürme olur. Sevgilinin mahallesinin köpeklerinin bastığı toprak da göze sürme yapılır. Ayrıca meyhane toprağı, şarabın tortusu, bu tortunun döküldüğü toprak, geçmiş aşk kahramanlarının, safa ehlinin (G71/8), toprağı da göze sürme olarak sürülür. Bu kullanımların hepsinde duyulan saygı ve gösterilen değer öne çıkar.

Şair, aşk ateşine pervane gibi yandığından beri mumlar onun külünü gözlerine sürme yaparlar (G185/2).

Vesme

Kaşları belirginleştirmek ve daha dolgun göstermek için kullanılan rastık bir tür kaş boyasıdır. Sevgilinin vesme ile boyanmış kaşları aslında kan dökmekten pas tutan kılıçlardır (G89/1). Sevgilinin kaşları vesme ile kılık değiştirip âşığın gönlünü yağmalar (G89/2). Sevgilinin vesmeli kaşı, yeşil tozlu keman; gamzesi de oktur (MSMT9/5).

5.7. Sihir/Büyü/Fal

Peri/sevgili âdete aykırı olarak büyü ile insanoğlunu ele geçirmektedir (G38/5). İnsanları sevgiliye bağlayan ona karşı duydukları sevgi ve aşktır. Sevgili aşk ile ademoğlunu ele geçirir, onun iradesini ortadan kaldırır.

Periler, cinlerin dişileri olduklarından ortada görünmezler. Onların görünür olması için bazı büyülere ve tılsımlara başvurmak gerekir. Şairin ahı sevgiliye etki etmez; bunca büyüsü peri gibi olan sevgiliyi etkilemez (MSMT1/VI/1).

Şair, deliliğinden kurtulmak için sevgilinin dudağının zikrini tılsım olarak kullanır (G87/1). Deliliğin cinlenmeden kaynaklandığına inanıldığı için sihir, büyü ve bazı kutsal sözlerin tekrarı ile ondan kurtulmanın mümkün olduğu düşünülmüştür.

Yılanı yakalamak veya evlerin etrafından, çevresinden uzaklaştırmak, hazinelerin etrafındaki yılanlardan kurtulmak için büyü ve tılsıma başvurulur. Sevgilinin saçının yılanı âşığın göz çukurunu mesken etmiştir; onu oradan bin büyünün çıkarması da mümkün değildir (G213/4). Sevgili, konuşup saçının sıkıntısını âşığın gönlünden gidermelidir; bir büyü ile onu ejderhalardan kurtarmalıdır (G259/5). Sevgilinin dudağının zikri ile âşığın canı, sihirli sözlerle yılan tutan biri gibi, sevgilinin saçını tutmuştur (G70/3). Sevgili nasıl bir büyü yapmışsa âşığın gönlü korkmadan onun saç yılanının başını tutar (G150/5).

Sevgilinin gözü sihirde ve büyüde uzamandır. Bu yüzden şair sevgilinin gözünün cadı olduğunu söyler. Âşığın gönlü sevgilinin kirpik hançerlerini korkmadan bağrına basar; kirpiklere sevgilinin cadı gözü sanki sihir öğretmiştir (G290/5).

Sevgilinin yüzü öyle bir sihir yapar ki âşık ona baktıkça rağbeti artar (G101/6).

Sihrin kullanıldığı alanlardan biri de insanların arasını bozmak, onları birbirinden uzaklaştırmaktır. Sevgili, işve ve naz ile âşığın gam ve sıkıntısını giderir; sihirle onu tanıdıklarından uzaklaştırmıştır (G259/4).

Âşık, sevgilinin kendisinden tarafa yürümesi için dualar eder ancak sihirle serviyi yürütmek mümkün değildir (G113/6).

Şairin gönül sayfası boştur ancak dünya büyü nakşı ile doludur (G209/4). İnsanın dikkatini dağıtan, onu hedefinden uzaklaştıran, onu yoldan çıkaran, onu etkileyip kontrolü altına alan unsurlar dünyanın büyüsüdür.

Hz. Musa ile sihirbazların karşılaşmasında büyü önemli bir rekabet unsurudur. Şair, divanda bu olaya telmihte bulunur. Sihri, Hz. Musa'nın mucizesi ortadan kaldırabilir (K33/20). Sevgilinin kıvrımlı saçının korkusu âşığın gönlünden gitmez; o ipi, onun için nasıl bir büyü, ejder yapmıştır bilmez (G75/6). Bahçede nehir, sihir ipine dönmüş, servi Musa'sı ona akisten asa bırakmıştır (K1/36).

Şarap sürahisi, tam bir sihirle akıl alır, can bağışlar, devi şişeye salıp ateşi suya esir eder (K16/9).

Kalem, sevgilinin dudağına ve boyuna benzeterek mim ve elif yazdığında sihrinin tamlığı ile övünür (K24/4).

Bahar rüzgârının işi büyü müdür mucize midir bilinmez ancak hareketi akılları hayran bırakır (K25/12).

Fal, kelimesi tevriyeli olarak kullanılır. Kelimenin talih ve uğur anlamı daha önde görünür, fal bakmak ise çağrıştırılır. Divanda kitaptan fal bakmak gibi uygulamalar ile karşılaşırız. Falın mübarek olması, talihin iyi olması; falın hayırlı olması ve iyi sonuçlanması şeklinde anlaşılabilir. Memduh, ülkenin düzeni için fitnenin başını kesmiş, hayırlı kazancın başlangıcını yapmıştır. Böylece fal mübarek olmuştur (K12/15). Şairin niyeti sevgilinin yüzünü görüp can vermektir; sevgili yüz mushafını açıp falını mübarek kılmalıdır (G260/6).

Ruhsar-ı ferruh-fal, ruh-ı ferhunde-fal (MSMT1/III/5) kullanımlarında kelimenin uğur ve talih anlamı öndedir ancak yüz ile kitap arasında benzetme yapıldığı düşünüldüğünde çağrışıma falın bugün kullandığımız anlamı da dahil olur. Felek aynası, sevgilinin uğurlu yüzünden akis alıp adını güneş koymuştur (G267/2).

Şair, gece kederli iken gündüz fal-ı feth için gül kitabını ansızın açmaya gül bahçesine gitmiştir (MSMT2/III/4).

5.8. Savaş ve İlgili Hususlar

Bayrak/Alem/Mehçe/Liva/Direfş

Bayrak, belli bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet sahibi olunduğunun, iktidarın ve gücün göstergesi olarak en çok kasideler bölümünde karşımıza çıkar. Kumandanın, hükümdarın bayrak sahibi olması hâkimiyetinin işaretidir (K35/10). Bayrağın tepesinde bulunan ve hilal şeklinde olan alem çoğu zaman mecazı mürsel yolu ile sancak ve bayrak anlamlarında kullanılır.

Ordunun bayrak çekmesi, sancağın harekete geçmesi sefer ve fetih anlamı taşır (K14/II/1, K14/IV/1, K14/VI/1, K14/XI/5, K21/18). Güç sahibi bir kumandanın alem çekmesi düşmanlarının teslimi için yeterlidir (K4/17). Memduh düşman ülkesine yeşil alem açar (K12/12). Hisarın fethi için memduh yeşil sancak çeker (K14/IX/3). Memduh, sancağının gittiği her yerde kötü niyetli düşmanlarını toprağa salar (K14/I/6). Memduh her yana sancak kaldırmış ve askerleri saf bağlamıştır (K14/II/5).

Hükümdarın birine sancak vermesi onun belirli bir bölgede hâkimiyetini tanımasıdır. Feleğin bile tabi olduğu o şâhların şâhı ki devleti kara ve denizlerin

hükmünde güneşe altın işlemeli sancak verir (K10/39). Memduhun himmeti kime güneş gibi alem verse yardım elde edip dünyayı ele geçirir (K19/29).

Memduh öyle güçlüdür ki alem bile ona sığınır (K11/IV/5).

Dünya, güneşin hüküm alanı içinde yer aldığı için o, felekte dünya ülkesini ele geçirmek için alem çeker (K15/34).

Sancak ve bayrak soyut kavramların somutlaşması için benzetme ve mecaz unsuru olarak kullanılır. Liva-yı adl (K27/24), liva-yı feth (K29/24), rayet-i ikbal (K33/26), ikbal rayeti (MSMT3/8), liva-yı rifat (K35/15) gibi tamlamalar bu kullanımlara örnek olarak verilebilir.

Gazellerde kelime aşk ilişkisinin savaşı andıran ortamında yeniden anlamlandırılır. Âşık, ayrılık gecesinde aya ah alevinin alemini çeker (G119/5). Âşığın ateşli ahı alem kaldırmış, bundan utanan felek, güneşin altın sancağını baş aşağı etmiştir (G224/2). Âşık parça parça olmuşken gamze, bayrağını çekip ona çare olmaz (G233/6). Şair, padişâh gibi bir fakir, muhteşem bir dilencidir ki gözyaşı onun yürüyen tahtı, ahı da alemidir (MSMT3/1).

Gazi

Gazi kumandan Frenk ülkesini fethettikten sonra yuvasına mutlu döner (K11/III/3).

Kıtal

Memduhun kılıcı savaşıp kanlar dökmek ve başlar kesmek isterken düşüncesi düşmanın fethini öldürmeye muhtaç olmadan gerçekleştirmek ister (K12/30).

Zafer sahibi kumandan kayıkları süsleyip düşman ülkesine öldürme sebebi olarak gönderir (K14/III/6).

Savaş/Gaza

Savaş, savaşta gösterilen maharet ve cesaret memduhun önemli niteliklerindendir. Memduh, savaş meydanında korkusuzdur, mahirdir ve düşmanlarına korku salar. Savaş zamanında ateş bile onun mahkumu olur (K10/59). Memduhun savaş meclisinin kadehini içmekte düşmanın gönlü kebap; öfkesinin ateşini defetmede düşmanın hayali boştur (K13/20). Memduhun askerlerinden hiçbiri zarar görmediği için savaş sevdasında olan tüccara zarar erişmiştir (K14/VIII/7). Rüstem memduhun askerini görüp savaşına vakıf olsa kılıcının vuruşu

ile övünmez (K15/27). Memduh, savaş meydanında sürekli savaşa meyledip savaş safının düğümünü çözer (K33/27).

Savaşlarda askeri gücü kullanmak kadar strateji de önemlidir. Memduhun savaş meydanı öldürme işini bırakır ve onun düşüncesi ile kılıcı savaşır. Kılıcı savaşmak, kan dökmek ve baş kesmek isterken fikri düşmanı öldürmeye ihtiyaç duymadan beldeyi fethetmeyi amaçlar (K12/29-30).

Memduhun savaşı din uğrunadır. Onun eşsiz varlığı İslam devletine yardımdır; savaşının mücerret şöhreti kâfirleri mağlup etmiştir (K28/25).

Gaza kılıcı kuşanıldığında sefere çıkma vakti gelmiş demektir (K10/8). Savaşa çıkılırken din büyüklerinin kabri ziyaret edilir, önemli şahıslardan izin alınır (K14/IV/2).

Savaşlarda düşmanın ok ve kılıcından korunmak için cevşen duası kullanılır (K4/23).

Memduhun kılıcı için güzeller savaşırlar, askerde sular üzerine toplanmak âdettendir (K13/4).

Savaş Meydanı

Memduhun savaş meydanında, kapanma ve dağılma yolu, kılıcının mizacı ve mızrağının tabiatını muhtelif kılmıştır (K13/24).

Siper

Hz. Peygamber öyle cömert tabiatlıdır ki bütün zamane ehli onu öldürmek için hançer çekse bile yüzünü siper gibi buruşuk bırakmaz (K4/21).

Sevgilinin şevk okunun siperi ahbapların sinesidir (G25/1).

Şehit

Şehit kasideler bölümünde Hz. Hüseyin için; gazellerde ise âşıklar için kullanılır. Hz. Hüseyin, şehid-i Kerbela (K10/9, K35/23) ve şâh-ı şehid (K42/17) olarak anılır.

Âşıklar, sevgilinin oku ile şehit olurlar (G201/1). Onlar aşk şehidi oldukları için sonsuzluğu elde ederler (G214/2).

5.8.1. Ordu

Asker

Asker, daha çok kasideler bölümünde karşımıza çıkar. Ordu mensupları arasında en fazla zikredilen gruptur (K14/VII/5-6).

Asker, bazı tabir ve tamlamalar içinde benzerlik ve mecaz ilişkileri ile karşımıza çıkar. Sipah-ı sitem (K25/25), sipah-ı gam ü dert (K33/52), leşker-i sultan-ı irfan (G114/1) bu kullanımlardan bazılarıdır.

Asker, bahsedilen savaşın türüne göre anlam kazanmaktadır. İlkbahar ve sonbahar arasında bir savaş olduğunda kış askerleri bahçeyi yağmalar (K6/2). Doğunun şâhı sabah vakti altın kılıç çeker ve gökyüzünde yıldız askerlerinden eser koymaz (K14/IX/1). Gül bahçesi çiçek askerlerinin çadırıdır (K21/7).

Memduhun askerleri onun gücünün ve hâkimiyetinin önemli unsurlarındandır. Askerlerinin çokluğu, cesareti ve savaş gücü memduhun iktidarının önemli kaynaklarındandır (K9/26, K12/4, K14/II/3). Bu bakımdan düşmanına korku salar (K13/33). Memduhun askerleri o kadar çoktur ki vahşi hayvanlar, kuşlar ve melekler asker çokluğundan kendilerine yer kalmadığı için başka yere göç ederler (K14/II/4). Düşman askerlerinin çokluğu kazanılan zaferin değerini arttırır (K14/IX/6). Rüstem memduhun askerlerini görüp savaşına vakıf olsa kılıcının vuruşu ile övünmez (K15/27).

Memduhun askerleri yola çıktıklarında düşmanın yıllarca hazırlanarak aldıkları tedbirleri altüst eder (K12/27). Memduhun emri altındaki İslam askerleri fethettikleri yere hayır, güzellik, refah ve adalet götürürler (K12/19, K14/VI/7). Memduh, bir yere sefere çıkacağı zaman askerlerini toplar (K13/29, K14/II/1, K14/II/7). Rüşvet ve para ile asker toplamak, bununla bir ülkeyi fethetmek başarı olarak görülmez. Böyle elde edilen belde çabuk elden çıkar (MKT36/1-3).

Askerler savaş için yola koyulduklarında çadırlar kurarlar. Su yolda az bulunduğu için askerlerin su üzerine toplanması âdettendir (K13/1-4). Askerler sefer için yürürken yolda toz çıkarırlar (K13/34). Onların çıkardıkların tozun dünyayı karartması askerin çokluğunu gösterir (K14/IV/1). Şair, memduhun askerlerinin ayak tozundan mutlu olur, o tozu miske benzetir (K13/34).

Askerlerin nehirleri geçmesi için köprüler yapılır veya nehirler doldurulur (K14/IX/4).

Askerler savaş meydanında hat gibi saflar oluştururlar (K14/II/6, K14/IX/2). İslam askerleri ile düşman askerleri çarpışır ve kanlar akar (K14/VIII/4). Allah'ın yardımının İslam askerleri ile beraber olması zaferi mümkün kılar (K14/IX/7). Düşman askerleri bozguna uğratılırken (K14/VIII/5), Osmanlı askerinden bir fert

bile zarar görmez (K14/VIII/7). Acizlere askerlerin kavgasından zarar ulaşmaz (K14/X/7).

Askerlerin taarruz, fetih ve savaş dışında koruma görevleri de vardır. Memduh Taki, Askeri, ve Mehdi'nin kabirlerini koruması için askerler gönderir (K20/15).

Askerler düşmanı yıldırmak ve korkutmak için veya zafer armağanı olarak yağma yaparlar (K33/52). Sevgili; gamzesi, bakışı, ayva tüyleri, sitemi ile sürekli âşığın gönlünü, canını yağmalar (G167/2, G282/1).

Memduh, Kerbala çölüne Hz. Hüseyin'in kanını ister gibi İslam askerlerini toplamıştır (K20/19).

Şair, mihnet ülkesinin şâhıdır; onun gözyaşı kabarcığına yansıyan yüzü (G185/1), dert ve gamı (G205/7) cihanı tutan sayısız askerleridir. Çocuklar şairin çevresine toplanırlar; o bu askerler ile delilik ülkesini tutmak ister (G272/7). Mecnun vahşi askerlerin padişâhı olmasına rağmen şair gibi melamet ülkesini hükmü altına alamamıştır (G286/3).

Sevgilinin yüzü gönül ehlini bağlamak için yeterlidir çünkü güneş dünyayı tutmak için askere ihtiyaç duymaz (G249/4).

Okçu

Okçu ok attığında kemiği hedef edinir (K17/12). Feleğin yedi okçusu âşığa cefa oklarını yağdırır oysa yedi okçuya bir hedef yetmez (G69/2). Sevgili öyle bir okçudur ki gamze okunu atıp yıktığı avda ne yara ne de temren görünür (G98/6).

Serasker

Serasker ordunun kumandanıdır. İki beyitte Ayas Paşa'nın ve Rüstem Paşa'nın övgüsü yapılırken değinilir. Ayas Paşa'nın İslam'ın seraskeri olup dünyayı tutması dilenirken (K12/32) Rüstem Paşa'nın serasker olması kutlanır (K19/23).

Yeniçeri

Âşığın gönlünü yağmalamak için sevgilinin ayva tüyleri asker çeker; bir yeniçeri bin gönüllü safını kırar (G282/1).

5.8.2. Savaş Araçları

Hançer

Divanda yer alan hançer redifli kasidede hançerle ilgili birçok hayale rastlamak mümkündür. Hançer Kasidesi dışında da kelime karşımıza çıkar.

Hançer, kılıç gibi öldürme işinde kullanılan aletlerdendir (K4/1). Kan döker, sine deler, ikiye ayırır (K4/18), parçalar (G237/6), can alır (K4/5, K4/21, K13/21). Bülbül dikkatli olmalıdır çünkü gül onu öldürmek için eteği altına dikenden bir hançer gizlemiştir (K4/4).

Hançer, kılıç gibi fesadın engellenmesi, devlet düzeninin ve asayişin korunması, kanunların muhafaza edilmesi ve uygulanmasında önemli dayanak noktalarındandır (K4/26). Bunlar için şâhlar, kumandanlar hançer çekerler (K4/24). Dinin ve vatanın muhafazası için yiğitler hançer çeker (K4/25). Zulmü defetmek için hançere başvurmak gerekir (K31/28).

Hançeri bırakmak, teslim olmak veya üstünlüğünü kabul etmek anlamına gelir. Memduh, kılıç çektiğinde Hüsrev elinden mızrağı, Nuşirevan da hançeri bırakır (K4/16). Onun ikbal sancağı Yemen'den baş çektiğinde Hindistan şâhı hançeri kara toprağa bırakır (K4/17).

Sevgili, âşığa hançer çeker, onu yaralar, onun canını alır (K4/14). Hançer üstat elinden su yerine kan içse de sevgilinin kirpikleri gibi zalim olmaz (K4/13). Bununla beraber âşık o hançeri arzulamaktan geri durmaz. Şair, sevgilinin hançerinin şevkini kabre ilettiğinde her bahar olunca kabir toprağından sebze yerine hançer görülecektir (K4/8).

Hz. Peygamberin, peygamberliğini açıklamak için gönderdiği mucize bildiren mektupları kötülerin gözüne hançer olur (K4/22). Hançer ve ok ne kadar denerse denesin gazalarda Hz. Peygamberin cevşenine çare bulamazlardır (K4/23). Münafıklar, Hz. Peygamberin şeriatına giremezler çünkü onun çevresinde meleklerin kanatlarını gördüklerinde hançer sanırlar (K4/27). Şair; mahşer günü, kın içinde saklanan ve bu yüzden zarar görmeyen hançer gibi, Hz. Peygamberin sığınağında korunmak ister (K4/31).

Muhatabı uygunsuz davranışı sebebi ile uyarmak, korkutmak için hançer çekilir (K4/2).

Hançer bele sarılmış olan kemere takılarak taşınır (K4/12). Altın kemerle sevgilinin belini kucaklayan hançer âşığın kıskançlığını harekete geçirir (K4/9).

Sevgilinin hayali gözde olduğu için gözbebeği kirpikleri hareket ettirmemelidir; ev sahibinin misafire hançer çekmesi yakışık almaz (K4/10).

Denizin içine giren sel (K1/66), mumun alevi (K4/3), gülün dikeni (K4/4), sevgilinin gamzesi (K4/5, G143/4, G226/6), sevgilinin kaşı (K4/6), sevgilinin gözleri (K4/6), âşığın kaburga kemikleri (K4/7), yeşillikler (K4/8, K4/11), kirpikler (K4/10, K4/13, G120/1, G143/1, G160/4, G290/5), dil (K4/15), hilal (K4/19), güneşin ışıkları (K4/20), elif harfi (K4/26, MKT25/2), şiir satırı (K4/28), kalemin dili (K4/29), cehennem alevi (K4/30), berk-i fena (K13/21) ile hançer arasında benzerlik ilgisi kurulur. Soyut kavramları somutlaştırmak için hançerle tamlamalar kurulur: Melamet hançeri (G212/7), hançer-i bi-dad (G271/4), cevir hançeri (G282/7).

Kalkan

Keman boylu felek sürekli şairi dert ve bela okuna kalkan eder (K25/43).

Kılıç

Kılıç, okla birlikte divanda en fazla zikredilen savaş aletidir (G200/6). Divanın genel havasının soyut olduğu dikkate alındığında çoğunlukla kılıcın da soyut bir çerçeveye oturduğu görülecektir (K13/8). Bakışlar, kaş, gamze, zevk gibi birçok husus kılıçla ilişkilendirilir.

Bazı soyut kavramların somutlaştırılması, kılıcın özelliklerinin vurgulanması ve kılıcın farklı varlıklarla ilişkilendirilmesinde tamlamalara başvurulur: Zevk-i tiğ (K3/3), mizac-ı tığ (K13/24), vehm-i tığ (K13/33), tığ-ı kin (K14/VI/3), tığ-ı serma (K14/VI/6), tığ-ı zerrin (K14/IX/1), nevk-i tığ (K15/20), nevk-i şemşir (K37/7), darb-ı tığ (K15/27, K19/22), tığ-ı hun-riz (K31/24, G26/3), şu'a-ı tığ (K31/28), tığ-ı abdar (K37/11, MKT7/2), tığ-ı kuh-sar (K39/7), tığ-ı seyl (K39/8), zahm-ı tığ (G7/3, G176/1), şu'a-yı cevher-i tığ (G11/6), cevher-i tığ (G26/4), nakş-ı cevher-i tığ (G219/3), tığ-ı çabük-seyr (G26/6), tığ-ı hurşit (G53/3), tığ-ı firak (G54/5), tığ-ı aşk (G71/3, G93/4, G96/4), tığ-ı tecerrüt (G121/6), tığ-ı gamze (G122/6, G137/1, G167/2, G292/4), cefa kılıcı (G149/4, G206/6, G282/7, MSMT8/5), tığ-ı bidad (G161/5, G212/7, G220/4), tığ-ı siyaset (G198/6), tığ-ı ah (G205/2, G247/1), reşk tığı (G206/3), âb-ı tığ (G276/3), hecr tığı (MSMT7/4) gibi kullanımları örnek olarak vermek mümkündür.

Elif harfi (K4/26), nehir (K5/7), yeni ay (K13/10, K25/30, K37/7), güneşin ışıkları (G26/1, G246/4), sevgilinin gamzesi (G10/6, G17/1, G196/5), sevgilinin bakışı (G18/6), sevgilinin kirpiği (G80/4), sevgilinin kaşları (G89/1), şimşek

(G26/7), dil (G48/6), âşığın ahı (G205/2), dalga (G219/3) ile kılıç arasında benzerlik kurulur.

Kılıç, bir savaş aleti (K12/29-30, K13/25), adaleti sağlamanın aracı ve zulmetmenin vasıtasıdır. Beldelerin fethedilmesi, ülkenin düzeninin sağlanması, kanunların uygulanması, muhâliflerin ortadan kaldırılması, fitne ve fesat ehlinin yok edilmesi kılıç iledir (K4/24, K4/26, K14/XI/4, K15/36, K19/22, K25/30, K31/29). Dinin, ülkenin, namusun ve malın korunması için kılıç çekilir (K4/25). Kılıç, maddi ve askeri gücün sembolüdür. Düşman kılıç ile yenilir, intikam kılıç ile alınır (K13/28, K33/28, K33/39). Memduh, su verilmiş kılıcını gösterdiğinde diğer hükümdarlar ellerindeki hançeri bırakırlar (K4/16). Sultanlar, ordu komutanları savaşa gidecekleri zaman kılıçlarını kuşanırlar (K10/8). Memduhun kılıcı düşmanın katlini kendi üzerine aldığı için ecel bu işten elini çekmiştir (K13/22). Memduhun kılıcı cihan aynasındaki mihnet tozu için ciladır (K31/26). Kılıcın ortaya girmesi çekişmeyi sonlandırır (G137/6).

Âşık, sevgiliden gelen her şeye büyük bir özlem duyduğu için onun zulümleri, cefaları ve eziyetleri de onu memnun eder. Kılıç, sevgilinin âşığa cefasının aracıdır ve âşık tarafından çoğunlukla talep edilir (G26/5, G26/7, G137/6, G160/5, G270/2, G274/4). Sevgilinin kılıcından başlar safa bulur (G26/2). Sevgilinin kılıcı ile âşığın gönlünün parçalanması ihsan olarak görülür (G35/4). Âşığın gönlü, canı, ciğeri, kendisi sevgilinin, aşkın kılıcı ile sürekli yaralanır (G125/1). Sinesi delinir, kanı dökülür (G71/3).

Kılıca imalatı sırasında su verildiği için beyitlerin anlamlarını zenginleştirmek için buna da temas edilir (G117/4, G272/3). Su verilmiş kılıç diğerlerinden üstündür (K5/7). Sevgili gam günü hasta gönülden kılıcını esirgememelidir çünkü karanlık gecede hastaya su vermek hayırdır (K3/8). Güzeller, memduhun kılıcı için vuruşurlar, askerde sular üzerine toplanmak âdettendir (K13/4).

Kılıf (Gılaf/Niyam)

Hançer ve kılıçla birlikte zikredilir. Gökyüzü hilali, Hz. Peygamberin makamının düşmanlarını öldürmek için her ay lacivert kılıftan hançer çeker (K4/19). Şair, kılıfın içinde saklandığı için zarar görmeyen hançer gibi Hz. Peygamberin

sığınağında korunmak ister (K4/31). Felek, kalkanını güneşten altın kubbe yapmış; yeni ay kılıcına şafaktan gül renkli kılıf etmiş (K13/10).

Mızrak/Süngü (Rumh/Nize)

Mızrak, bir savaş aleti olarak kasidelerde yer alır. Memduhun, askeri gücünü, savaşma azmini ve maharetini gösterir. Memduh, kılıcı eline aldığında Hüsrev mızrak, Nuşirevan hançer bırakır (K4/16). Memduhun kılıcı savaş meydanında her bir düşmanını ikiye böldükçe mızrağı onları tekrar birleştirir (K13/24-25). Savaş meydanındaki mızraklar güneşin gözünü kör; bakır neyin sesi feleğin kulağını sağır eder (K14/IX/5). Memduhun şarabının tadında bal özelliği, mızrağının mizacında zehir niteliği bulunur (K21/26).

Ok/Yay/Keman/Kebade

Ok; kılıç, hançer ve mızrak gibi bir savaş aletidir ve amacı düşmanı etkisiz hale getirmektir. Deler (G50/2, G63/5), yaralar (K15/33), öldürür (K13/21), kan döker (K4/5, G85/1). Düşmana korku salan, onu caydıran askeri gücün göstergesidir (K7/12).

Ok ve kılıç, Hz. Peygamberin cevşen duasını geçip ona zarar veremezler (K4/23).

Kemandar, ok attığında kemiği hedef olarak kullanır (K17/12).

Âşığa sevgililerden ok gelmesi aşkın kuralıdır (G146/6). Sevgilinin okları âşığın bedenine saplanır, bağrını deler, canını ve gönlünü yaralar, âşığın ölümüne sebep olur (G87/4, G103/6, G124/4, G156/3, G161/3, G176/1, G184/5, G210/3, G216/7). Âşığın bedenine diken gibi birçok ok saplanır (G22/2). Âşık, sevgiliden gelen okları tekrarı mümkün olmayan bir nimet olarak görür (G23/5, G210/5). Sevgilinin oklarını ister (G31/2, G72/6, G187/6, G232/3). Bedenine saplanan oklardan memnundur (G54/6, G107/6, G159/4). Sevgilinin oku bedende, gönülde, sinede, ciğerde, canda ve gözde yer tutar (G70/1, G120/4, G173/4, G235/3, G236/6, G237/4, G245/1, G245/2, G245/4, G258/2, G281/3, G282/4, G282/5, R14) veya âşık tarafından buralarda saklanır (G107/3, G160/3, G180/7, G212/6). Âşığın gönül ateşi öyle yanar ki sevgilinin oklarından başka kimse acıyıp onun yarasına kül basamaz (G173/8). Âşık için sevgilinin okları değerlidir (G215/1), gönül ateşinde yakıp zayi etmemelidir (G180/6, G228/5). Sevgilinin okları âşığın yaraları için merhemdir

(G235/1). Sevgilinin okunun sesini duydukça âşığın canı mutlu olur çünkü ok ona bela zindanından çıkmak için ruhsat verir (G237/5).

Âşığın bedeninden oklar çekildiğinde can evine gamın girmesi için pencereler açılır (G210/2).

Kirpik (K4/5, G50/2, G102/2, G176/1, G201/1, G223/2, G292/4), kalemin dili (K4/29), yağmur (K41/3), sevgilinin gamzesi (G17/4, G98/6, G107/2, G110/3, G155/2, G189/3, G266/5, G292/4, MSMT4/4, MSMT9/4, MSMT9/5), diken (G22/2), âşığın ahı (G229/4, MSMT1/I/2, MSMT1/I/3), elif harfi (G245/1), Hz. Musa'nın asası (G258/2) ile ok; felek (K25/43, G153/5, G248/4, MSMT11/3), kavs-ı kuzah (K41/3), sevgilinin kaşı (G17/4, G31/2, G84/3, G105/1, G107/6, G146/6, G199/5, G201/1, G215/1, G229/4, G229/6, G246/5, G248/4, G278/7, G280/3, G281/3, G292/7, MSMT9/5), âşığın bükülmüş boyu (G178/2, G229/4, G255/3, MSMT1/I/2) ile keman/yay arasında benzerlik ilgisi kurulur. Soyut kavramların somutlaştırılması veya okun/yayın niteliklerinin belirtilmesi için tamlamalar oluşturulur: hadeng-i bela (K15/33), bela naveki (G237/3, MSMT3/9), bela oku (G278/7), tir-i bela (G279/6), gam hadengi (K17/11), hadeng-i gam (G54/4, G143/1), navek-i gam (G201/4), derd ü bela oku (K25/43), bela oku (K30/5), hadeng-i ta'ne-i düşman (G7/1), navek-i ah (G13/6), tir-i ah (G167/3), ah oku (G182/3), navek-i şevk (G25/1), navek-i dil-duz (G68/2), cefa oku (G69/2), ta'n oku (G73/1, G75/7, G246/5), tir-i kaza (G110/3), tir-i ecel (G153/5), mihnet oku (G178/2), gam yayı (G178/2), navek-i bi-dad (R52), fitne yayı (G131/4) bu kullanımlardandır.

Peykan

Okun zarar verme gücünü arttırmak için ucuna takılan sivri metal parçaya peykan denilir (K7/12, G246/5). Ok geçip gitmesine rağmen peykan gönülde, bağırda, yarada, canda, gözde kalır (G124/4, G160/6, G281/3). Çekilen acı, manevi bir acı olduğundan temren soyut anlam kazanır. Ok, kılıç, mızrak gibi sevgiliden gelen ve onun ruhunda acıya sebep olan her şeyle ilişkilendirilebilir.

Taşa ok atılmaz çünkü peykan taşı delemez (G17/4).

Âşık sevgilinin temreninin, zevkinin bedeninden çıkarılmasını istemez (G159/4, G176/4, G199/5). Aksine sevgilinin daha çok temren göndermesini arzular (G154/3). Sevgiliden gelen peykanlar onun için lütuftur, nimettir, arkadaştır, dosttur.

Etrafında toplanan temrenler onun yalnızlığını giderir (G35/5). Temren sevgiliden bir hatıradır ve onu hatırlatır. Âşık yaralı gönlü bedeninden çıksa da sevgilinin temreninin çıkmasını istemez (G24/4). Âşığın gözü sevgilinin temreninin hayali ile her yana gözyaşı saçar (G33/6). Âşığın canına sevgilinin derdi, cismine de temreni henüz can ile cisim arasında irtibat kurulmadan önce hükmetmiştir (G109/4). Âşığın bağrında peykandan kana yer kalmadığı için, sevgilinin oku geldikçe âşığın gözü kan döker (G212/6). Sevgilinin oku geldikçe âşığın sinesinden sesler çıkar ya da göğsündeki temrenler birbirine değer (G237/4).

Âşığın yarasına sevgilinin temreni merhem olur (G66/5, G91/6). Âşığın gözünden çıkan kan değil, gönül ateşi ile eriyen temrenlerdir (G84/2, G86/3). Âşığın ahının şimşeği onun kalıbını boş gördüğünden taze bir ruh dökmek istemiş bu yüzden sevgilinin temrenlerini eritmiştir (G111/4).

Sevgilinin okları âşığın her tarafına saplanır; onun bükülmüş boyu gül fidanı peykanlar da goncalardır (G22/2). Sevgili öyle bir okçudur ki yıktığı avda ne yara ne de temren görünür (G98/6). Sevgilinin kirpikleri taş gönüllülerin gönlünü alsa buna şaşılmaz, çünkü onun gibi abanoz okun layığı çelik temrendir (G102/2).

Peykan ile rengi, sivriliği ve hammaddesi bakımından su (G86/3, G129/6, G155/1), yağmur damlası (G33/6, G176/5), çiğ damlası (G245/5), gezegen (K33/29), yıldız (G66/5), inci (G83/3, G176/5, R52), diken (K41/3), gül (G23/4), gamze (G39/5, G110/1, G237/2), demir kapı (G91/6), nakit (G110/1, G287/1), ışık (G122/5) arasında benzerlik ilgisi kurulur. Temren, bela peykanı (G91/5), cevher-i peykan (R52) gibi bazı tamlamalarda karşımıza çıkar.

Yaralı gönül sevgilinin temreninin sözünü korkarak söyler çünkü kimde yara olsa suyu dikkatli içer (K3/4). Gönül, sevgilinin temrenini isteyip ayrılığını dindirmelidir; âşık susuzdur onun için su aramalıdır (K3/10).

Gökkuşağından yağmur oklarını felek göndermediyse gül fidanının bedeninin temren ile dolmasının sebebi ne olabilir (K41/3)?

Düşmanın eleştiri okları âşığa işlemez çünkü sevgilinin temrenleri ona demirden bir beden yapmıştır (G7/1). Sevgiliden gelen temrenler âşığın bedenini, gönlünü demir kılar (G156/2, G173/1). Böylece âşık acılara dayanma gücü bulur.

Sevgilinin birçok silahı olmasına rağmen âşığın gözyaşı, ah, inleme ve bükülmüş bedenden başka silahı yoktur. Sevgili âşığın peykanladığı ah okundan sakınmalıdır (G178/2).

Tüfek

Şair, Ayas Paşa'nın Basra Seferinden bahsederken tüfeğe değinir. Tüfek kavgasının düşmanın beynini çıkmaza soktuğunu, korkusundan düşman ülkesinin mizacının değiştiğini ifade eder (K14/II/7).

5.9. Eşyalar

Divanda abdan (K17/15), ceres (G120/2, G121/2, G123/4), çember (MKT36), çengel (K11/III/2), çetr (K36/3), çivi (K8/28), hazef (G143/5), hibal (K1/36), kaşi (G264/5), kilit (K2/12, K11/VII/3, K14/VII/7, K15/36, G54/6), kese (G200/5), kullab (G97/5, G131/7, G163/4, G255/3, MKT1/4), kuze (K3/13, G20/2), mehar (K10/51), micmer (G249/6), miftah (K30/19, G6/9, G20/1), mizan (G173/7), nal (K26/12, G162/1), ocak (G106/2), perde (K1/62, K8/1, K8/23, K8/33, K16/3, G33/7, G131/5, G231/1, G239/1, G265/3, MSMT4/7, MSMT12/7, MKT6/1, MKT32/1), pute (R39), raht (K5/21, K10/18, K18/2, K18/41, K18/44, K34/18, G14/3, G130/5, G205/4, MSMT5/1), resen (MSMT4/2), risman (K29/6), seccade (G189/5, G250/1), tabak (G146/3), tas (G122/7, G200/7, R21), terazi (G175/2), tespih (K25/38, K42/12, G89/6, G163/2, G250/1, G287/6), tişe (K22/19, G72/4, G222/1), düğme (MSMT9), yelken (G275/10) gibi birçok eşya ismi zikredilir. İsimlerini sıraladığımız bu eşya isimleri divanda ya bizce ayırt edici bir hususiyet taşımadığı için ya da diğer unsurlarla bağlantısı münasebetiyle daha önce ele alındığı için burada ayrıca ele alınmamıştır.

Ayna/Gözgü

Ayna; parlaklığı, görüntüleri yansıtması, görüntüleri tam aksettirebilmek için lekesiz olmasının gerekmesi, paslanması (K1/90, K8/1, K30/3, K39/3), kirlenmesi, üzerinin tozla kaplanması (K10/20, K15/32, K39/34), papağanın konuşturulması için kullanılması (K29/4, K30/28), şehirlerde asılması (G181/4), sevgilinin yüzünün/beninin yansıması (G181/4, G246/3, G282/6), âşığın görüntüsünün zayıflıktan yansımaması (G275/2) bakımlarından türlü hayallere konu olur. Memduhun temiz zatı Allah'ın suretine (K6/22); kâmil vücudu Allah'ın feyzine (MKT5/1); hükümlerinin sureti hikmet sırlarına (K39/23) aynadardır. Ayna

metalden/çelikten/demirden (G102/3, G246/3) yapıldığı için nem üzerinde pas oluşmasına sebep olur (K19/12, G118/1). Aynanın pasının ve tozunun temizlenmesi için cilalanması gerekir (K18/20, K31/26, K35/7). Gönül aynasının paslanması, dert ve sıkıntı ifadesidir (K8/1, K30/1). Aynanın üzerine keçe örtülür. Şair, sevgilinin aşkından ayna gibi keçe giydiğini belirtir (G59/4).

Ayna, sevgilinin yüzünün yansıması ile hayat bulan ölü bir beden gibidir (G39/1). Ayna, sevgilinin yüzünü candan sever öyle ki ayrılsa canı çıkar (G285/1). Aynaya yansıyan sevgilinin yüzü hurileri kıskandırır (G65/1). Sevgilinin boyunun yansıdığı aynanın dairesini gören, Hz. Peygamberin parmağı ile yarılmış dolunay olduğunu söyler (G146/2).

Gönül (K30/1, K30/5, K39/3, G89/3, G187/5, G247/6, G270/7), kalp, insanın içi (K1/90, K8/1), varlığı (K6/22, G103/5), memduhun temiz toprağı (K10/16), felek (K10/20, G267/2), dehr (K27/8, G268/3), cihan (K31/26), yaratılış/tab' (K15/32, K18/20, K33/5, K35/7, K39/34), bağ (K19/12-13), bahar (K28/32), zamane (K27/7), ülke (K41/19), kadeh içindeki şarap (G9/1), sevgilinin yüzü (G22/3, G45/3, G76/7, G172/1), hatır (G41/6, G118/1, G161/9), idrak (G144/2), can (G214/4) aynaya benzetilir.

Ayna; ayna-i zamir (K1/90), mir'at-ı zamir (K8/1), ayna-i çerh (K10/20), miar'at-ı âlem (G4/4), ayna-i tab' (K15/32, K18/20, K33/5, K35/7, K39/34), ayna-i bağ (K19/12), ayna-i dehr (K27/8), ayna-i milk (K41/19), ayna-i giti-nüma (G4/3), ayna-i ruhsar (G22/3, G285/2), mir'at-ı ruh (G76/7), ayna-i vücud (G103/5), ayna-i idrak (G144/2, MKT4/1-2), ayna-i murad (G243/4), mir'at-ı baht (MKT34/1-2), ayna-i rahat (MKT39/2) gibi tamlama ve ibarelerin içinde karşımıza çıkar.

Kılıç, hançer, alem, sancak hilali gibi metal maddelerin görüntüleri yansıtan yüzüne de ayna denir (K4/14, K35/15).

Beşik/Mehd

Beşik; ülke (K9/21), dünya (R22) ve yeryüzü (G291/3) için kendisine benzetilen olur. Telmih unsuru olarak Hz. İsa'nın beşiğine değinilir (G109/6). Annenin büyük evladı sütten kesip terbiye ederken küçük çocuğuna süt verip beşiğe bağlaması feleğin büyük insanlara eziyet etmesi ile kıyaslanır (MKT38/4). Felek de kemal ehlini azarlarken küçük insanlara büyük ikramlarda bulunur.

Bıçkı

Bıçkı, iki beyitte Hz. Zekeriya kıssasına telmihen (K2/3); bir beyitte de dülgerle birlikte zikredilir. Kayığın Hz. Zekeriya gibi bıçkıdan çok cefalar çektiği anlatılır (K22/6).

Memduh zamanında, bıçkı ve kazmanın zulümlerinden hem taşın hem de ağacın kurtulduğu ifade edilir (K22/19).

Buriya/Hasır

Hasır, mescidin yaygısı olması (G250/3, G263/2), ayak altında olduğu için değer verilmemesi (G250/3), fakirlerin ve âşıkların çıplak bedeninde iz bırakması (G52/5) bakımlarından zikredilir. Paranın değeri üzerindeki nakıştan kaynaklanır; âşığın çıplak bedeninde hasır izi görenler ona değer verirler (G52/5).

Dürc

Mücevher saklamak için kullanılan dürç inciye benzetilen varlıklara göre farklı hayallere konu olur. Felek sandığında yıldızlar incidir (K9/4), şarap şişesi marifet incisinin sandığıdır (K16/2), memduh hikmet sandığının incisidir (K21/29), sevgilinin ağzı inci dişleri ve sözleri barındıran bir sandıktır (G66/3, G102/4, G136/1, G178/4, G239/1, MSMT4/1, R26), sevgili varlık sandığının içindeki ayıptan uzak bir incidir (G152/2)

Hazef

Gönül, dünyaya aldanmamalıdır çünkü o topraktır ki bazen la'l bazen toprak kap yapar (G143/5).

Kafes

Kafes, kuşlarla ilgili olarak özellikle de bülbülle birlikte zikredilir (G123/1). Ruh, kuşa benzetildiği için beden de kafes olmaktadır (G193/2). Kafesin içine konan varlık esirdir (G31/5). Her bağ bir beladır, kafes gül dalından da olsa bülbüle sıkıntı verir (G121/5). Sevgilinin okları âşığın bedeninde birbirine saplanmış ve onun ruh kuşunu tutmak için bir kafes yapmıştır (G120/4).

Kemend

Güneşin ışıkları (G62/5), sevgilinin saçı (G75/6, R24), ah dumanı (G217/6) kemende benzetilir.

Mıh

Gül, bahçedeki yeşillikleri rüzgâr yerinden sökmesin diye gölgesi ile her levhine bir mıh vurur (K8/28). Gülün gölgesi mıha benzetilir.

Mum/Şem/Çerağ/Misbah/Fitil

Mum, aydınlık ve ışık kaynağı olduğu için olumlu çağrışımlara sahiptir (G263/1). Karanlığı ortadan kaldırması ve bulunduğu yeri aydınlatması sebebi ile etrafına neşe, mutluluk ve sevinç yayar (K19/4, K35/29). Mum, bir aydınlatma aracı olarak fitili, fitilin çevresindeki yağı, alevi ve düzgün yapısı, ışığının etrafına toplanan pervane ile ilişkisi, parlaklığı, aydınlığı, aydınlatıcı olması gibi özellikleri bakımından türlü hayallere konu olur. Alevi ile sevgilinin yüzü; düzgün ve uzun yapısı ile sevgilinin boyu arasında; içten yanması (G33/5, G35/2, G79/4, G90/7, G100/5), yanarak derdini açıklaması (K25/44), gözyaşı dökmesi, sabah olunca ölmesi (G21/5) bakımlarından mum ile âşık/şair arasında ilgi kurulur (G147/5, G196/7, G241/5). Mumun ipliği âşığın canı, alevi aşk veya dert, eriyen damlalar gözyaşlarıdır (G147/5, MSMT5/4).

Gül (K8/30-31, K19/4, K36/8, G142/4, MSMT2/III/2, R49), lale (K27/9), şimşek (K27/9), sevgilinin/memduhun yüzü (K2/15, K11/VII/1, K23/2, K27/26, K35/29, G7/4, G8/3, G12/2, G21/4, G40/3, G68/1, G80/5, G115/2, G139/1-3, 139/5, G152/1, G166/4, G196/3, G200/1, G208/3, G215/6, G239/4, G247/2, G284/2, G284/5, G289/4, MSMT4/3), sevgilinin boyu (K2/15, K5/9, G80/5, G144/4), gönül (K8/42, K41/20, G240/3, MSMT5/4), yara (G262/4, G277/1) âşığın bedeni (G79/4, G110/4, G139/7), gökyüzü (K42/5), memduh/sevgili (K11/V/1, K34/6, G44/5, G183/4, G184/4, G184/5, G196/1, G241/3, R73), gözbebeği (K31/1), sevgiliden gelen oklar (G230/6), güneş (G257/3, MSMT4/3) mum/kandil/çerağa benzetilir. Şair, elinde şarap ile kendisini lale bahçesinin mumu olarak görür (K18/8).

Mum, bazı olumlu ve soyut kavramlarla tamlamalar kurarak onların somutlaşmasını sağlar. Bu tamlama ve tabirlere örnek olarak şunları sıralayabiliriz: şem'-i ümit (K1/87), çerağ-ı şam-ı ebed [Hz. Muhammed için] (K2/10), çerağ-ı ehl-i kadr [memduh için] (K16/14), şem-i şebistan-ı seha (K28/23), çerağ-ı bezm-i ağyar [sevgili için] (G44/5), şem'-i visal (G99/4), çerağ-ı vasl (G253/1), şem'-i şam-ı firkat [âşık için] (G194/1), şem'-i şebistan-ı bela [âşık için] (G196/2), şem'-i kulbe-i ahzan (G201/9), izzet şem'i (G253/3), murad şem'i (G256/1).

Pervane, âşık; mum da sevgilidir (G145/7, G184/5, G185/2). Pervane mumun etrafında döner ve sonunda onun ateşine düşüp yanar (G34/6, G53/3). Pervane, canını muma kendi iradesi ile verdiğinden mumun alevlerinden hançer çekmesine gerek yoktur (K4/3). Mumun hükmü pervaneye geçmez (K21/25). Memduh, mumdan pervaneye bir zarar ulaştığını görünce ışığın gitmesinin kötü olacağını düşünmeden onun başını kesmelidir (K40/9). Mum, pervaneye hesapsız zulüm edip zulüm ateşine onun bağrını kebap eder (R47).

Bahar gecelerinde meclisi aydınlatmak için mum kullanılır. Bu mumlar hem meclisin farklı köşelerine bırakılır (K2/15) hem de ağaçlara (K8/30) asılır. Ayrıca gezilen, görülmeye değer olan yerler (G240/3), gecelenen mekânlar (K11/V/1, G228/5), türbe ve mezarlar (K27/24) kandille aydınlatılır. Mum alınınca buralara karanlık hâkim olur (K34/10). Kaybolan eşyalar mumla aranır (K19/4, K28/30).

Mum, sevgilinin hanesinde, yanında bulunur ve onun mahremi olur (G241/2). Bu durum âşığın kıskanmasına neden olur (G186/3, R48). Âşık, mumdan aşkını sevgiliye açmasını ister ancak o da sevgilinin yüzüne bakacak kuvveti kendinde bulamaz (G25/3).

Sevgili, genellikle başkalarının meclisinin mumu olur (G53/4, G68/1). Başkaları sevgili ile aydınlanırken âşık kıskançlık derdine düşer (G167/4). Sevgili, başkalarının bulunduğu yerin mumu olurken âşığa ateş veya şimşek olur (G170/9).

Gece boyu yanan mum, sabah olunca canını teslim eder. Bu yüzden genellikle mum sabah olmasını istemez (K22/24).

Memduhun adaletinin sonucu olarak ülkenin her yerinde çerağlar yanar (K10/26). Adaletle aydınlık arasında alaka kuran şair, memduhun adaletinin yaygınlığını, parlaklığını ve etkisini yansıtmaya çalışır (K31/1).

Rüzgâr, mumun sönmesine sebep olur. Mum, sevgilinin boyu ile bahse tutuştuğu için sabah rüzgârı onun başını almak ister (K5/9). Mum, sabah rüzgârından memduhun adaletinin haberini işitince pervaneye sitem edemez (K19/26).

Şair, gizli ateşinden kandil yakacağı zaman fitilini kemik iliğinden yapar (G210/1).

Mumun ipi aşığın gönlü, alevi de dilidir (G45/6). Mumun ipi sevgilinin saçları alevi yüzüdür (G239/4). Mumun eriyen kısımları inciye benzer (G139/6).

Mumun başından çıkan duman onun kakülü olarak görülür. Mum kısa ömürlüdür (G59/2).

Mum, sevgiliden ışık çaldığı için onun başını keserler (G66/6). Âşık, mum gibi başı gitse de aşk sırrını açıklamaz (G111/1). Perişanlığın mumun ışığını arttırması gibi sevgilinin cevri de âşığın sevgiliye olan meylini arttırır (G290/4).

Mumun durumu feleğe güven olmayacağını gösterir. Felek, baş almadan altın taç vermez (G117/5).

Sefine/Geşti/Gemi/Zevrak

Gemi, iki beyitte Hz. Nuh ve tufan dolayısı ile zikredilir. Tufanda, Hz. Nuh'un gemisinin sığınak olduğuna ve varlıkları tufandan kurtardığına değinilir (K7/21, G54/3). Gam hücumu altında şarap kayığının yaptığını Nuh'un gemisi tufan olduğunda yapmamıştır (G54/3).

Gökyüzündeki hilal (K22/26, K14/III/1), ağzını açmış timsah (K14/III/5-6), gönül (G66/2), kadeh (R16) ve beden ile gemi ve kayık arasında benzerlik ilişkisi kurulur. Can, sahili yokluk olan aşk denizinden beden gemisi ile çıkmak ister (G279/4).

Divanda nesip bölümü kayık lugazı olan bir kaside bulunur. Burada kayıkla ilgili birçok hayale yer verilir: Kanatsız kuş, demirden başlı duvar ile sağlamlaştırılmış bir kale, yeni ay, boynu bağlı bir kara kul, mubassır, zayıf olmasına rağmen ağır yükler çekmesi, boyu bükülmüş bir ihtiyar, canı olmamasına rağmen canlar taşıması, Süleyman tahtını başında gezdiren dev bunlara örnek olarak verilebilir (K22/1-15).

Suzen/Rişte/Hıyat/İğne

İğne inceliği ve batırıldığı nesnenin içinden geçmesi bakımından ele alınır. Aşk ve dert, şairi iğne gibi inceltir (G210/4, G233/4). Şair, dünyanın varlığından iğne gibi geçmiştir (G214/1).

İplik, inceliği ve uzunluğu (G233/4) bakımından zikredilir.

Tarak/Şane

Tarak, sevgilinin saçlarının dostudur (MSMT9/2). Sevgilinin saçından düğümleri açarak havaya misk kokuların yayılmasına sebep olur (G200/6). Âşıkların gönlü, sevgilinin saçında olduğu için tarak gibi oklar gönle saplanır (G201/4). Gönül, tarak gibi sevgilinin saçlarına dolaştığı için bela okları ona batar (G237/3).

Tarak, âşığın gönlünün derdini sevgiliye söyleyebilecek aracılardandır (G134/2). Sevgilinin kirpiklerinin ucunun safı melamet saçını tarağıdır (G284/1). Çınar, sevgilinin sümbül saçında düğümler olduğunu anladığı için yapraklarından taraklar meydana getirir (G97/2).

Yaygı/Ferş

Ferş; baharla birlikte zeminin yaygı ile döşenmesi (K36/1), gül bahçesine yeşilliklerden bir yaygının serilmesi (G97/3), sonbaharda sararmış yaprakların gül bahçesinin yaygısı olması (G130/1), sevgilinin gelmesi durumunda âşığın göz perdesini onun yoluna yaygı yapması (G147/2), âşığın mekânının zemininde sincap veya kül bulunmasının fark etmemesi (MSMT5/5) gibi bağlamlarda ele alınır.

Zincir

Zincir; sevgilinin saçları ile benzerlik taşıması (G40/5, G290/3, MSMT1/VI/4), delilere vurulması (K10/11, K14/VII/3, K23/5, G7/2), kişi için bağ olması (K31/4, G29/6), şekil bakımından ırmaklara benzemesi (K39/9, G130/4) gibi durumlarla ilişkili kullanılır.

Zincir; beste-i zincir-i şevk (G29/6), zincir-i cünun (K10/11, K23/5, G7/2, G87/1, G182/4, G213/7, G254/7), zincir-i taalluk (K31/4), zincir-i zülf (G40/5, G237/1, G284/6), beste-i zincir-i seyl-i eşk-i gül-gun (G75/1), zincir ile çekmek (G142/5), zincir-i sutur-ı mushaf (G143/3) gibi tamlama ve ibarelerde karşımıza çıkar.

5.10. Yazı Gereçleri

Cetvel

Cetvel, divanda "cetvel çekmek" tabiri içinde karşımıza çıkar. Bahçeyi düzenlemek, suların akışına nizam vermek, kitapta yazıların düzgün olmasını sağlamak için cetvel çekilir (G104/3, K17/14-15).

Defter/Name

Defter; üzerine yazı yazılması, kayıt tutulması, hesap yapılması bakımlarından ele alınır. Hesap defteri bu bakımdan en çok kullanılan şeklidir. Geçmişin defterde kayıtlı olması, insanın amellerinin deftere yazılması divanda işlenir.

Felek dönmeye başladığından beri devranın defteri dört/ay ve yedinin/haftanın hesabını ezberlemektedir (K10/69). Zamanede memduhun

düşüncesinin katibinden, bilgi defterinin hesabı ne özetlenmiş ne de ayrıntılı olarak gizlidir (K26/20).

Fazilet sahipleri bölge bölge Bağdat'ın temiz toprağını menzil edinmişlerdir; onun sayfa sayfa levhasına bakılacak olursa nasıl bir defter olduğu görülür (K31/7).

Memduhun sıfatlarının özetinin hesabı bir temiz defterdir ki dünyanın iyilik mahsulü onun toplamına dahildir (K32/16).

Marifetin kemali nerede ve hangi devirde olursa olsun memduhu vakar ve temkin erbabı defterinin başlığı/önderi yapar (K35/19).

Nesrinin açık defteri hakikatlerin mazharı olmuş, ondan zekâ erbabı Askeri'nin sıfatlarını fehmetmişlerdir (K42/25).

Cevheri ayıplı olan noksan şairdir ki sürekli içinin defteri sevgilinin ayva tüylerinin/hattının hayalinden temizlenmiş haldedir (G251/4).

Şairin amel defterinin yazısı hatadan siyahtır; gözü mahşeri hayal ettikçe kan döker (G251/5). Şair, haşir divanında amel namesini gördüğünde aşk harfini bir daha tekrar edecektir (G260/4). Sevgilinin amel namesini yazmak isteyen melek sevgilinin bir günde yaptığı zulmü haşre dek yazamaz (G267/3).

Şair, sevgilinin okunun hesabını göz defterine kaydetmiştir, gönül önünde açıp o defteri okumalıdır (G282/5).

Peygamberliğin açıklanması için Hz. Peygamberin gönderdiği mucize bildiren mektubu kötü bakışlıların gözüne hançer olur (K4/22). Memduh asker satırlarını kalem gibi çekse, namenin yüzeyi gibi her yere cezm tutar (K19/30). Kalem, kırgın mektupları yani Zengibar ve Hindistan metaını güzellik ehline satar (K24/15). Memduhun, güzel imlalı ve ibareli mektubu şaire ferahlık verir (K38/18). Âşığın hatırı sevgiliden gelen mektup ve haberci ile hoş olmaz çünkü âşık sevgilinin kendi dudağından sözlerini işitmek ister (G230/2).

Name; kader-name (K25/28), ser-name (G67/2) gibi birleşik kelimeler oluşturur.

Devat

Divanda mürekkep anlamında kullanılır. Ölümsüzlük suyu Hızır'ın kalemine karanlıktan divit verse bütün ömründe sevgilinin dudaklarının vasfını yazamaz (G43/2).

Kalem

Kalem divanda en fazla zikredilen yazı aracıdır (K19/30). Ayrıca kalem redifli bir kaside bulunmaktadır. Kalem kalıcılığı sağlar (K19/41), kader kalemle yazılır, insanın başına gelenler zaman kalemi ile kaydedilir. Hüküm ve ilim kalemledir. Kağıt, levh (K24/40), mürekkep, yazı, ressam, ayva tüyleri (K24/5) ile birlikte zikredilir.

Kalem Kasidesi

Kalem, sevgilinin ayva tüylerinin (K24/1), dudaklarının (K24/2), yüzünün (K24/3) özelliklerini tasvir eder, siyah mürekkeple doludur (K24/1), inci saçar (K24/2), yürüdüğü yerlerde Tatar ahusu gibi nafe nafe misk döker (K24/6), bir Hızır'dır ki hayat suyu içmek için zaman zaman karanlıklara seyahat eder (K24/7). Hokkadan ne içtiği bilinmeyen kalem şaşırıp sergeşteliği kendisine şiar edinir (K24/8). Kara başını götürüp elden ele gezer, tutsalar da bir yerde karar etmez (K24/9). Kendi başına büyümüş kararı yok bir deli olduğu için çıkınca tutmasalar âlemi yakar (K24/10). Takdir alnına siyah bahtlılığı yazdığı için kara günde zamanını geçirmesine şaşılmaz (K24/11). Halka gizi sözü açıklayıp kendi başına diliyle bela getirir (K24/12). Ticaret ehli gibi seyahat yoluna yazı satırlarından katar çeker (K24/13). Kendisi ile sevgilisi arasında olanları açıkladığı için yüzü karadır (K24/14). Güzellik ehline kırık nameleri yani Zengibar ve Hindistan memleketinin metaını satar (K24/15). Sayfanın yüzünü öper, bu talihle yasemin yüzlü sevgiliye kavuşur (K24/16). Allah, levh ile kalemi yarattığında bunları onun övgüsünü yapar kılmıştır (K24/20). Memduhun ahlakının özelliklerini yazmak için sebze her bahar çemen eline kalem verir (K24/21). Kalem memduhun övgüsünde aciz kaldığını itiraf eder (K24/22). Kalem, memduhun fazilet fidanına görülmemiş bir daldır (K24/23). Kalem, memduhun değer bahçesinin garip bir ırmağıdır (K24/24). Kalem, itibar bulmak için kendisini memduha ulaştırır (K24/26). Memduh, vefa Tur'unun Musa'sıdır ki elindeki kalem hayır ve şer ehline bazen yılan bazen de asa olur (K24/27). Olayların hücumundan hasta olan kalem kendisini memduhun dergâhına bırakır (K24/28). Memduhun elinden içtiği hikmet şifasının balı kalemin nazik mizacına uygun düşer (K24/29). Kalem bütün azizlerin hizmetine bel bağlamış olsa da hepsini terk edip memduhu seçmiştir (K24/30). Kalem, memduhun sözüne bağlılığını günlerden anlayıp onunla ahdini sağlamlaştırmıştır (K24/31). Hüner ehli

varını memduha verince dünyada kalem çok özlem çekmiştir (K24/32). Asaf ve Nizamü'l-Mülk dünyaya düzen verip gidince memduha yâdigar olarak kalem kalmıştır (K24/33). Kalem memduha itaat etmemiş olsaydı yazının büyük şehri içinde şehriyar olamazdı (K24/34). Kalem, memduhun akçesi ile alınmış bir kuludur ki başını kesseler firar etmez (K24/35). Kalem, memduhun sözünü yürütmek için baştan ayak edip yürür, memduhun şefkatinden ümitvardır (K24/36). Kalem, şairin kötü hâlini yazınca inler (K24/37). Şairin memduhun övgüsünde yazacağı çok sözü olmasına rağmen kalem gevşeklik gösterip özetlemiştir (K24/38). Edep gösterip sözü uzatmamak gerekir çünkü çok sözünden kalem siyarkar/günahkâr olmuştur (K24/39). Kalem memduhun himayesi ile itibar bulurken memduhun hükümeti için kalem de ona yardımcı olacaktır (K24/41).

Tamlama, İbare ve Tabirler

Kalem, bazı kelimelerle nitelik bildirmek, benzerlik ilişkisi kurmak bakımından birlikte kullanılır. Hame-i hikmet-nigar (K10/1), kilk-i rüzgâr (K14/VII/7), reşha-i kilk-i hüner (K25/33), hame-i sebze (K27/5, MSMT2/II/2), aşk kilki (G1/6), kilk-i hükm (G6/3), kilk-i kudret (G30/6, G251/2), kilk-i müjgan (G242/6), hame-i müjgan (G257/4), kalem-i müje (G283/2), hame-i takdir-i İzid-i müte'al (MSMT3/6) bu kullanımlara örnek verilebilir. Kalem ile ışık (G55/4), kirpik (G67/4) arasında benzerlik ilgisi kurulur. Kalem çekmek; üzerini çizmek, geçersiz kılmak anlamı ile divanda karşımıza çıkar (MSMT3/8).

Hz. Peygamber ve Kalem

Hz. Peygamber kaleme el vurmamış olmasına rağmen İncil'i ve Zebur'u nesheden kitap elindedir (K2/19). Şairin kaleminin dili Hz. Peygamberin mucizelerinin ispatında kâfirlere bazen ok bazen de hançer gösterir (K4/29). Hz. Peygamber eline kalem almadığı için bu zillet ile kalem değer kaybetmiştir (K24/25).

Nakkaş, Hattat ve Kalem

Muharririn bakmaktan gözlerine kalem gibi kara su inse de yazısını sevgilinin ayva tüylerine benzetemez (K3/6). Kalem, mim ve elif yazıp sevgilinin ağzına ve boyuna benzettiğinde sihrinin tamlığı ile övünür (K24/4). Ölümsüzlük suyu Hızır'ın kalemine karanlıktan divit verse bütün ömründe sevgilinin

dudaklarının vasfını yazamaz (G43/2). Sabah bir ressamdır ki altın kalemle her gün felek sayfasına sevgilinin yüzünün nakşını çeker (G55/4).

Şair gibi bir deli dünyaya gelmez sanki nakkaşı onun tasvirini yaptıktan sonra kalem kırmıştır (G175/4).

Kalem ve Âşık

Devran şaire kalem gibi sevda kapısını açmış ve sevgilinin gamı ile onun boyunu kalemin lifi gibi zayıflatmıştır (G243/5). Şair, kalem gibi sevgilinin hattının/ayva tüylerinin sevdasını başına salmıştır; başından bu sevdayı gidermezse başı gidecektir (G280/7).

Kalem ve Memduh

Kaza memduhun ismine sonsuzluk ülkesini yazdığında düşmanlarını kılıcının ucu ile kalem kılar (K15/20). Memduhun saçının mürekkebine yüz sürmesi, memduha yakın olması kalem için büyük mutluluktur (K24/17, K24/19). Kalem, devrin Asaf'ından itibar kazandığı için büyükler onu elden ele gezdirirler (K24/18). Memduhun hattına kalem gibi başını koymayan her kötü kalpli irfan davası gütse de cahildir (K25/41). Devir memduhun kaleminden gönül açıcı üslup almıştır (K39/22). Şair, kalem gibi memduhun özelliklerinin çölünde başı dönmüş bir şekilde dolaşır, o çölden özetleme/kusur sınırına ayak basmaz (K41/25).

Midad

Memduhun saçının mürekkebine yüz sürmesi, memduha yakın olması kalem için büyük mutluluktur (K24/17). Gözbebeği sevgilinin saçının kıvrımından ayrılamaz; bu âdet daima yürürlükte olmuştur ki mürekkep saçaksız/likasız olmaz (G63/2).

Pergar

Daire çizmeye yarayan pergelin bir ayağı sabitken diğer ayağı daireyi meydana getirir. Pergelin sabit kısmı noktadadır. Memduh, ülkenin ve devletin mezkezi olması bakımından pergelin noktasına benzer (K31/24). Şair, bükülmüş boyu ile kendisini pergele benzetir (K28/6).

Memduhun temiz zatı her bakımdan ülkenin pergelinin noktasıdır (K10/47). Memduhun ikbali ülkenin yörüngesine pergel noktasıdır (K27/15). İkbal pergeli memduh ile dönmelidir (K28/45).

Şairin ne pergel gibi gezmeye bedeninde takat ne de nokta gibi bir yerde durması için yer vardır (K6/12). Şairin bükülmüş boyunun pergeli gözyaşından tılsım için çevresine bin daire çeker (G287/3).

Gül, galiba bülbülün gagasından pergel almış olmalıdır ki her seher gül bahçesinin levhasına yüz daire çeker (K8/29). Bülbülün gagasının pergeli gül yüzeyine sevgilinin yüzünün etrafının tarhını çeker (G287/2).

Âşıkların gözyaşı girdabı yüksek, ömürlerinin temeli alçaktır, onların pergeli alçak bir hayat ile dönmektedir (G106/6).

Felek dairesinde, pergel gezmeden önce şairin can ve gönlü sevgilinin beninin noktasına bağlanmıştır (G119/4).

Gönül felek gibi gezmektense pergelin noktası gibi sakin olmalıdır (G161/1).

Sayfa/Levh/Tumar/Varak/Nüsha/Mecmua/Kitap

Sayfa, levh, tumar, varak, nüsha, mecmua ve kitap genellikle mecaz ve benzetme yoluyla ele alınır. Safha-i eyyam (K10/1, K11/IV/3, K14/VII/7), sahife-i çemen (K15/3, K15/5, K27/5), safha-i çemen (K1/35), safha-i vücut (K15/21), safha-i çehre-i al (K30/1), safha-i kafur (K30/2), safha-i devran (K31/20), safha-i mihr-i ruh (K37/18), safha-i gülzar (K41/15), safha-i gerdun (G55/4), safha-i ruhsar (G104/1), sahife-i ihlas (G133/5), safha-i dil (G151/4), safha-i hüsn (G224/6), safha-i cemal (G243/1), safha-i eflak (G251/2), gül safhası (G287/2), tezhib-i varak (G146/1), nüsha-i milk (K10/6), sevad-ı nüsha (K35/3), nüsha-i hükm (K39/24), gül mecmuası (K8/21), ser-hatt-ı mecmua-i Hindistan (K14/VIII/3), levh-i can (K11/VIII/9), levh-i mezar (K19/8), bağ levhi (K25/1), levh-i gülzar (G130/2), levh-i kudret (K33/31), levh-i itibar (K39/23), levh-i sine (G30/6), levh-i hatır (G41/6), levh-i cebin (G76/1), felek levhi (G95/5), levh-i can (G149/3, G214/4), levh-i emel (G173/5), levh-i âlem (G193/7), güneş levhi (G208/5), levh-i ruhsar (G221/4), levh-i hayal (G242/6), levh-i zat (G244/3), kapı levhi (G275/11), levh-i dil-i hayran (G285/2), vücut levhi (MSMT3/6), gül kitabı (MSMT2/III/4) kelimenin bu bakımdan oluşturduğu tamlamalardan bazılarıdır.

Şairin amel sayfası günah yazısı ile kararmıştır (K1/80). Tedbir sayfasına aklın yazdıklarından, takdir edilmeyenler meydana gelmez (K2/1). Memduh, kalem gibi maiyeti ve suvari askerlerinin satırını çekse, mektup sayfası gibi her yere cezm

tutar (K19/30). Kalem, sayfa yüzünü öper, bu şekilde yasemin yüzlü sevgiliye kavuşur (K24/16).

Fazilet sahipleri bölge bölge Bağdat'ın temiz toprağını menzil edinmişlerdir; onun sayfa sayfa levhasına bakılacak olursa nasıl bir defter olduğu görülür (K31/7). Yaratılış nüshasından bir sayfadır ki adalet kanunu onda yazılmıştır (K31/8). Bütün Hüsrevler/hükümdarlar Ferhat gibi âşığı olsa buna şaşılmaz, çünkü mübarek sayfasında Şirin'in sureti resmedilmiştir (K31/9). Kainat kitabından fitne rüzgârı esmiş bu sayfa dışındaki sayfaları eksiktir (K31/10).

Sabah rüzgârı sevgilinin yüzünün vasfını bulmak için sürekli gül yaprağı nüshasının sayfalarını ezberler (K5/6). Gül yaprağı ağaçlarda öyle gizlenmiştir ki nadir mana ibarede mübhemdir (K21/5). Hak sırlarını keşfetmek için yasemin gümüş yaprak açmış, sanki dinin şâhı Rıza ona ilim içinde ders vermiştir (K42/22). Sonbahar mevsimi akarsu şirazesini kesip gül bahçesi nüshasının yapraklarını dağıtmıştır (G130/3). Gökteki üstünde ışıktan yaldızlı hat bulunan güneş değildir; felek eline sevgilinin güzellik kitabından bir yaprak almıştır (G208/5).

Gül, susenlere memduhun ahlakının özelliklerini açıklayarak her sabah gül bahçesinde goncadan bir tomar açıp gezdirir (K8/50). Gonca tomarı, nesrin kitabı ve yasemin mecmuası açıldıkça memduhun güzel ahlakının olgunluğunu beyan eder (K28/31). Dert ehli Vamık, Ferhat ve Mecnun'un adını yazdıklarında Fuzûlî'nin adını da o tomara yazmışlardır (G104/7). Goncanın tomarı açılmış ve mazmunu malum olmuştur; o mazmun, gül renkli şarap ve gül mevsimini kaçırmayın, uyarısıdır (MSMT2/I/6).

Kudret kalemi sevgililer kitabından sevgiliyi seçip âşığın sinesinin levhasına yazmıştır (G30/6).

Levha üzerine yazı yazılan malzemelerdendir (K24/20, K24/40, K31/7). “Levhi sade” olmak, saflık, temizlik ve üzerinde yazı bulunmayan anlamları ile divanda kullanılır (K22/12, G209/4, G224/6, G248/2). Sabah rüzgârı yeşilliklerden sevgilinin ayva tüylerinin özelliklerini nakletmek için su levhası üzerine dalgadan mıstar çekmiştir (K5/1). Gül, her sabah bülbülün gagasından pergel alıp gül bahçesi levhasına yüz daire çizer (K8/29). Şair; yıldızlar, felek, levha ve kalem oldukça memduhun yaşamasını arzular (K19/41).

Talim tahtası öğrenciler tarafından yazı öğrenmek ve yazı çalışmak için kullanılır. Bahçe talim tahtası olup reyhandan ona harfler noktalı noktasız yazılır (K1/15).

Şair, bahar mevsiminde kitap ve sazın yoldaşı olan, kadeh ve sevgilinin sohbet arkadaşı bulunan bir kişinin mutlu olacağını ifade eder (K6/10).

Sevgilinin dudağının sözünün yazılı olduğu kitabı zevk ehli can ipliği ile şirazeler (G96/1). Cemal/yüz sayfasına mushaf demek hatadır, bu anlayan hal ehline bir kitap sözdür (G243/1).

MUKADDİME

Ḥamd-i bī-ḥad[1] ol mütekellim-i nuṭḳ-āferīne ki sefīne-i ümmīd-i sükkān-ı biḥār-ı buḥūr-ı naẓmı temevvüc-i istiġrāḳ-ı "ve'ş-şuᶜarā'u yettebiᶜuhumü'l-ġāvun"[2] müstaġraḳ-ı girdāb-ı ḥırmān itmiş iken silsile-i istis̱nā-i "ille'lleẕīne āmenū"[3] bıraḳup şuᶜarā-yı İslāmı ṣaḥīḥ ü sālim sāḥil-i necāta çekmiş ve sipās-ı bī-ḳıyās ol nāẓım-ı āsmān ü zemīne ki besmele-i naẓmın efser-i farḳ-ı Furḳān idüp mezraᶜa-ı ḳulūb-ı ehl-i ᶜirfāna nihāl-i meveddet-i kelām-ı mevzūn tikmiş

ḳıṭᶜa

Zihī ṣāniᶜ ki levḥ-i cāna kilk-i ḥüsn-i tevfīḳı
Ezelden iḳtiżā-yı naẓm-ı cān-perver raḳam ḳılmış
Kemāl-i şiᶜr kesbi mümkin olmaz olmadın andan
Aña minnet ki ṭabᶜ-ı naẓm luṭf itmiş kerem ḳılmış[4]

Fārisī

Mebdeᶜī kez ḫāme-i tevfīḳ ū dāred raḳam
Ṣafḥa-i idrāk erbāb-ı suḫan naḳş-ı ḫayāl
Ṭabᶜ-ı mevzūn ez ᶜalāmet-hā-yı luṭf-ı ḫāṣ-ı ūst
Nīst çün ᶜilm-i diger maḳdūr-ı kesb īn kemāl

---

1 ḥamd-i bī-ḥad : ḥamd-i bī-ḥad ve s̱enā-yı bī-ᶜadd [TD]/ ol: o T_1/ nuṭḳ-āferīne: siḥr-āferīne T_2 lutf-āferīne A_1/ sefīne-i ümmīd-i sükkān-ı: sükkān-ı sefīne-i ümmīd S_1 sefīne-i sükkān-ı T_1, A_2, T_2, İÜ/ biḥār-ı: biḥār ü [TD]

2 istiġrāḳ-ı: istiḫrāc-ı T_1/ ve'ş-şuᶜarā'u: şuᶜarā-yı T_1/ ve'ş-şuᶜarā'u yettebiᶜuhumü'l-ġāvun: ve'ş-şuᶜarā'u yettebiᶜuhumü'l-ġāvun ile A_2 - M, İÜ

3 müstaġraḳ: - B/ ḥırmān: ḥırmāne A_3, / itmiş: yitmiş A_3 / istis̱nā-i: - T_1/ ille'lleẕīne āmenū: - K, M, İÜ/ bıraḳup: bıraġup S_1, S_2

4 islāmı: - S_1/ ve sipās-ı: sipās-ı A_1/ nāẓım-ı : nāẓım-ı naẓm-ı [TD]/

5 ki: kim [TD]/ besmele-i: bismi'llāh-ı A_1

6 ᶜirfāna: ᶜirfān ü idrāke [TD]/ nihāl: nihān M/ kelām: kemāl T_2/ mevzūn: mevzūniyyet S_1/ tikmiş: dikmiş S_1, B tikmiş ve maḫzen-i esrār ḳılmış [TD]

8 levḥ: evc M

10 olmadın andan: bī-meded andan [TD] olmadın giryān [G]

11 aña: anġa T_2/ onġa A_1/ naẓm: naẓmı M, S_2, K, P

13 mebdeᶜi: mübdii [G]

14 naḳş: ḥüsn A_2

15 ḫāṣ: ḫavāṣ A_1

ᶜArabī
Nüsebbihu men ehde’n-nufūse ile’l-münā
Ve ḳaddera eşkāle’l-umūri ve ḥallihā
Nuḳaddisu men levlā iᶜānetü fażlihī
Lemā ᶜalleme’l-esmā’e Ādeme küllehā

Ve durūd-ı nā-maᶜdūd ol muḫāṭab-ı kelām-ı muᶜciz-niẓāma ki fünūn-ı şiᶜri mażmūn-ı “ve mā ᶜallemnāhu’ş-şiᶜra”[5] merdūd-ı ṭabāyiᶜ ḳılmış iken lisān-ı ḥikmet-beyānı “inne mine’ş-şiᶜri ḥikmetün”[6] taḳrīr-i dil-peẕīriyle maḳbūl-ı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl itmiş ve s̱enā-yı bī-riyā ol ḳāfiye-i naẓm-ı enbiyāya ki ᶜadem-i iltifātlarıyla rütbe-i şiᶜr pāye-i ihānetde ḳalmış iken silsile-i saᶜādet-intisāb-ı şerīfleriyle fī’l-cümle derece-i iᶜtibāra yitmiş

şiᶜr
Ol dür-i dürc-i ene efṣaḥ[7] ki ḥikmet dāyesi
Şiᶜr şehdiyle leb-i cān-perverin ter ḳılmamış
[8]Şiᶜr bir zīverdür ammā biz gibi nāḳıṣlara
Ol ki kāmildür anı muḥtāc-ı zīver ḳılmamış

---

3 ḳaddera: ḳaddera’l T_1

4 men: mev A_1

5 lemā: illā T_1 lā A_1/ esmā’e ādeme: ādeme’l-esmā’i A_1, T_2

6 ve durūd: durūd İÜ/ niẓāma: niẓām T_2

7 mażmūn-ı: - [G]/ ve mā ᶜallemnāhu’ş-şiᶜra: ve mā ᶜallemnāhu’ş-şiᶜra ve mā yenbaġī lehu A_1, T_2, S_1, [TD, G] - M, İÜ/ ṭabāyiᶜ: ṭabᶜ T_2/ ḳılmış: itmiş S_1/ ḥikmet: kelime A_1

8 beyānı: beyan A_1, T_2 beyan-ı [G]/ inne mine’ş-şiᶜri ḥikmetün: - M, İÜ inne mine’ş-şiᶜri li-ḥikmetün P

9 bī-riyā: bī-pāyān ü bī-riyā [TD]/ ḳāfiye-i: ḳāfiye-i şeyḫ A_2 ḳāfiye-i senc İÜ ḳāfiye-i süḫān M/ iltifātlarıyla: iltifāt ile M/ rütbe-i şiᶜr: şiᶜr A_1

10 silsile-i saᶜādet-intisāb-ı: saᶜādet-intisāb-ı A_1, A_2, M, T_1, T_2, S_1, S_2, B, TT, P, İÜ seadet-i intisab-ı [G]

14 ḳılmamış: ḳılmış A_1

15 biz: ben A_2, İÜ/ gibi: tegi T_2 kimi [TD]

Fārisī

Aḥmed-i Mürsel on ki der-i ᶜālem
Herçi bāşed ṭufeyl-i ḫilḳat-i ūst
Rutbe-i şiᶜr hem ez ūst bülend
Maḥak-ı cevher-i nübüvvet-i ūst

ᶜArabī

Eṣnā ᶜalā ḫayri'l-enāmi Muḥammedin
Keşefe'd-dücā bi-żiyāi bedri cemālihi
Bi-ṣenā'īhi rufiᶜat medāricu ḳadrinā
Ḫaṣurat taḥiyyetünā ᶜaleyhi ve ālihi

Emmā baᶜd rāḳım-ı tesvīdāt-ı ṣaḥāyif-i ᶜiṣyān Fużūlī-i nātüvān bu ṭarz ile beyān-ı ḥāl ve bu nehcle şerḥ-i mā-fi'l-bāl ider ki:

Çün zevraḳ-ı vücūdum bādbān-ı ṭabīᶜat birle deryā-yı ṭufūliyyetden sāḥil-i idrāk ü iḥsāsa yitdi ve taḥrīk-i hevā vü heves birle āteş-i ṣabvet iştiᶜāl bulup ḥarāreti cān ü cānāna te'ṣīr itdi rāyiż-i iḳtiżā-yı kemāl-i maᶜnevī ᶜinān-ı tevsen-i iḳbālümi cānib-i iktisāb-ı ādāba münᶜaṭıf ḳılup ve āfitāb-ı ḥikmet cevher-i ṭabᶜuma eṣer-i taḥṣīl-i maᶜārif ṣalup raġbet-i kesb-i edeb ḳılduḳda ve gül-i baḫtum kesb-i hüner hevāsıyla

---

2 on ki: ān ki B, A_3, TT, K, M, T_2, P, İÜ

4 hem: ḥam B

5 maḥak-ı: mihak-ı [G]/ cevher: gevher M, K

8 bi-żiyāi: bi-żiyāi ve A_3/ bedri: nūrı A_2, TT, M

9 ḳadrinā: ḳadrihā A_1

11 emmā baᶜd: - M, İÜ/ tesvīdāt-ı: tesvīdāt-nāme TT/ bu ṭarz: her ṭarz İÜ

12 ḥāl: - S_1/ bu: - S_1/ şerḥ: beyān A_1

13 ṭufūliyyetden: ġaflet-i ṭufūliyyetden A_3, T_1, S_2, [TD] - B

14 taḥrīk-i: taḥrīk ü T_1/ ṣabvet: ṣabāvet S_2 cünūn A_1, [TD, G] ḥayāt M/ cān ü cānāna: cāna ü cānāna T_1 cāna vü cināne B, A_3, K, M cān ü cināne İÜ cān ü cihāna TT cāna vü cihāna A_1

15 rāyiż-i iḳtiżā-yı: rāyiż-i A_1, B, A_2, TT, K, M, İÜ ve rāyiż-i iḳtiżā-yı [TD, G]/ kemāl-i: cemāl-i A_1/ ᶜinān: - K/ iḳbālümi: iḳbāl A_1

16 iktisāb-ı ādāba: edāya A_1/ ṭabᶜuma: ṭabᶜa A_1

17 maᶜārif: maᶜārifet T_1/ kesb-i hüner: hüner İÜ, S_1, TT

açılduḳda ma^{c}den-i cevāhir-i iktisāb-ı kemālüm bir debistān-ı cennet-nişān idi ki ṣaḥn-ı laṭīfi ṣufūf-ı ġılmānla ḫuld-ı berīnden ḫaber virürdi ve maṭla^c-ı aḫter-i ḫuṣūl-i iḳbālüm bir mekteb-i mühez̲z̲eb idi ki feżā-yı şerīfi serv-ḳad ṣanemler birle cāna cinān müjdesin yitürürdi

Şi^{c}r

Ṣaḥn-ı laṭīf ü der v'iy ḫūbān neşeste ṣaf ṣaf
Dīdār-şān mubārek hemçün sutūr-ı muṣḥaf
Ḫurşīd-levḥ çün meh her yek nihāde der pīş
Berg-i kitāb çün gül her yek girifte ber kef

ammā henüz ol nev-reslere nezāket-i ṭab^{c}dan tāb-ı iktisāb-ı deḳāyıḳ-ı ^{c}ulūm ve ṭāḳat-ı meşaḳḳat-ı ta^{c}līm-i ḥaḳāyıḳ-ı ḥudūd u rüsūm olmamaġın maḥfil-i behişt-āsālarında hemīşe eş^{c}ār-ı ^{c}āşıḳāneden ġayrı nesne oḳınmazdı ve müṭāla^{c}a itdükleri evrāḳda ciger-sūz ġazellerden ġayrı bir ḫaṭṭ bulınmazdı

Şi^{c}r

Şi^{c}r bir ma^{c}şūḳdur ḥüsn-i ^{c}ibāret zīveri
Cān ü dilden nāzenīn maḥbūblar ^{c}āşıḳları

---

1 açılduḳda: açılduḳça A_1/ cevāhir-i iktisāb-ı kemālüm: cevāhir-i iktisāb birle S_1 cevāhirü'l-kitāb-ı kemālüm T_1, A_1/ bir debistān-ı: bir būstān-ı A_2, TT, İÜ būstān-ı kemāl-i S_1

2 ġılmānla: ġılmana A_1, TT/ virürdi: virdi T_1, A_3/ maṭla^c: meṭāli^c [TD, G]/ aḫter-i ḫuṣūl-i: ḫuṣūl-i aḫter-i İÜ

3 mühez̲z̲eb: mühez̲z̲ib [TD] mühez̲z̲eb-i te'dīb A_2 te'dīb İÜ/ ṣanemler birle: ṣanemlere TT semenberlerle A_1/ cāna: - TT

4 yitürürdi: yitürdi A_3, A_1, T_1, İÜ

6 laṭīf ü: laṭīf A_1, A_3, T_1, S_1/ der v'iy ḫūbān: ḫūbān der vey [G, TD]

8 ḫurşīd-levh: hurşīd-i levh [G]/ çün meh her yek: her yek çün meh A_1 çün zer her yek TT

9 ber: der T_1

10 ol: - A_1/ nev-reslere: nev-reslerde [G]/ tāb-ı: bāb-ı S_2

11 ḥudūd u: ḥudūd A_2/ olmamaġın: olmaġın A_1/ behişt-āsālarında: behişt-āṡārlarında A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_2, TT, P

12 ġayrı: ġayr TT – A_1

13 ġazellerden: ġazellerinden A_3, T_1/ bir ḫaṭṭ: - S_1, A_3

15 ma^{c}şūḳdur: ma^{c}şūḳadur K, S_1, TT, [G] ma^{c}şūk A_1/ ḥüsn-i: ḥüsn ü TT ḥüsndür A_1/ ^{c}ibāret: - A_1

16 maḥbūblar: ma^{c}şūḳlar A_1

Ol ṭā’ife-i girāmī müdāvemet-i ṣanāyi^{c}-i eş^{c}ar ile ve muvāẓabet-i leṭāyif-i güftār ile hem ḥüsn ḥālātından vuḳūf bulmışlardı ve hem ^{c}ışḳ kemālātından ḫaberdār olmışlardı

Şi^{c}r

Ey ḫoş ol kim ṭab^{c}-ı mevzūniyle baḥs̱-i şi^{c}r idüp
Ḫūb-rūlar vāḳıf-ı mażmūn-ı eş^{c}ār olalar
Dimedin fehm ideler keyfiyet-i esrār-ı ^{c}ışḳ
^{c}Āşıḳ-ı bī-çāre ḥālinden ḫaberdār olalar

Men ki ṣaḥīfe-i cibilletümde rūz-ı ezelden kilk-i ḳażā ḥarf-i maḥabbet-i naẓm raḳam ḳılmışdı ve ḥadīḳa-i ḫilḳatümde bidāyet-i fıṭratdan toḫm-ı meveddet-i mevzūniyyet ekilmişdi ol mecma^{c}uñ ṣeḥāb-ı imtizācından nihāl-i ṭabī^{c}atüm nem çeküp iẓhār-ı ezhār-ı isti^{c}dād-ı naẓm itdi ve ol maḥfilüñ hevā-yı iḫtilāṭından ser-sebz olup mezra^{c}a-ı mizācumda gül-i meẕāḳ-ı şi^{c}r bitdi

Şi^{c}r

Şāhid-i naẓm serā-perde-i ḳuvvetde iken
Ḳıldı ol bezmi görüp fi^{c}l feżāsına ḫırām

---

1 ṣanāyi^{c}: ṣaḥāyif S_2/ eş^{c}ar ile ve: eş^{c}ar ve [TD]

3 olmışlardı: oḫlardı T_1

5 idüp: eder [G]

9 men ki: – A_1/ ṣaḥīfe-i: ṣafḥa-i A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, [G] – A_1/ rūz-ı ezelden: bidāyet-i rūz-ı ezelden [TD]/ ḳażā ḥarf-i: ḳażādan B

10 ḳılmışdı: ḳılmışlardı T_1/ fıṭratdan: fıṭratından A_3/ meveddet: muḥabbet K - [G]

11 ekilmişdi: ekilmiş T_1/ ol: ve ol S_2/ mecmā^{c}uñ: mecmā^{c}uñg A_1/ ṭabī^{c}atüm: ṭab^{c}um A_1/ ṣeḥāb-ı imtizācından nihāl-i ṭabī^{c}atüm nem çeküp iẓhār-ı ezhār-ı: - M

12 ezhār: enhār S_1 - T_1, M, [G]/ ve ol: ol A_2/ maḥfilüñ: maḥfilüñg A_1 mahfelin [G]/ ser-sebz: sebz S_1/ isti^{c}dād-ı naẓm itdi ve ol maḥfilüñ: - M/ ser-sebz olup: gülbün-i cibilletüm ser-sebz olup [TD, G]

13 meẕāḳ: firāḳ T_1 yapraḳ A_1/ bitdi: yitdi T_1, A_1

15 ḳuvvetde: ḳudretde A_1, TT

16 bezmi: naẓmı A_3 naẓm T_1/ fi^{c}l: fażl M

Ġonceler gön̄lini açmaġa leṭāyif birle
Bülbüle virdi ṣabā ruḫṣat-ı taḳrīr-i kelām

Lā-cerem ^{c}andelīb-i şeydā gibi ser-mest oldum ve ol güllere ḳarşu terennüm itmege isti^{c}dād-ı fıṭratdan ruḫṣat buldum ufḳ-ı ṭab^{c}umda hilāl-i mevzūniyyet ṭulū^{c} idüp ol ḫurşīd-veşlerden iḳtibās-ı nūr-ı şevḳ itmegin gün günden bir ġāyetde mütezāyid oldı ki az müddetde eşi^{c}^{c}a-ı envār-ı naẓmumla çoḳ şehirler doldı

Ṣıyt-ı feṣāḥat ile sözüm dutdı ^{c}ālemi
Men mehd-i i^{c}tibārda ṭıfl-ı zebūn henüz
Būy-ı ḫoşumla oldı mu^{c}aṭṭar dimāġlar
Men nāfe-i vücūdda bir ḳaṭre ḫūn henüz

Zamān zamān sevdā-yı şi^{c}r sāyīr ef^{c}ālüme ġālib düşüp ve gürūh gürūh Leylī-veşler Mecnūn gibi istimā^{c}-ı şi^{c}r içün başuma üşüp şā^{c}irligüm muḳarrer oldı ve āvāze-i naẓmumla ^{c}ālemler doldı

Şi^{c}r
Ṭabī^{c}at şöhre-i şehr olmaġa meyl-i temām itdi
Ne pinhān eyleyem sevdā meni rüsvā-yı ^{c}ām itdi

---

1 ġonceler: ġoncenüñ A_1 ġonce -veş [TD]/ gön̄lini: göñlini A_1 gülbüni A_2/ açmaġa: almaġa A_1/ leṭāyif birle: leṭāfet A_1

2 taḳrīr: taḳdīr S_1

3 gibi: kimi A_1, [TD]/ ve ol: ol [G]/ itmeğe: itmeği M

4 fıṭratdan: fıṭrīden T_1, A_3, S_2, P/ ruḫṣat: - S_1/ buldum: buldum ve S_2 – S_1/ ṭab^{c}umda: ṭab^{c}umdan A_1 ṭab^{c}uma K, M, [G, TD]/ ol: ve ol M

5 itmegin: itdügin A_1 itmeğüm [TD]/ gün günden bir: gün günden ziyāde bir M günden beter S_1/ ġāyetde: ġāyete S_2

6 eşi^{c}a: isti^{c}dād A_2/ naẓmumla: naẓmla A_3, S_1/ şehirler : şehirler ve vilāyetler [G, TD]

7 dutdı: ṭutdı M, S_2

11 zamān: - S_1/ sevdā: sevād S_1 - A_1, A_2, TT/ ef^{c}ālüme: ef^{c}ālümüz A_1/ gürūh gürūh: gürūh-ı A_3, [G]

12 gibi: kimi A_1, [TD]/ üşüp: çuhuşup [G]

13 naẓmumla: naẓmla S_1, A_3/ āvāze-i naẓmumla ^{c}ālemler doldı: āvāze-i naẓmumla çoḳ şehirler doldı TT āvāze-i naẓmum ile ^{c}ālemler doldı ve şöhret-i tām buldı [TD] şöhret-i tam buldu [G]

15 ṭabī^{c}at: muḥabbet S_1, M

16 eyleyem: eyleyin A_2, M ideyüm A_1/ sevdā: ^{c}ışḳuñ: M

Bu ḥāle muḳārin meşşāṭa-i himmet revā görmedi ki muḫaddere-i ḥüsn-i naẓmum pīrāye-i maᶜārifden ḫālī minaṣṣa-i dehrde cilve ḳıla ve ṣarrāf-ı istiᶜdād-ı ᶜulüvv-i rifᶜat rıżā virmedi ki rişte-i silk-i şiᶜrüm cevāhir-i ᶜilmden ᶜārī gerden-bend-i ᶜālem ola zīrā ki ᶜilmsüz şiᶜr esāssuz dīvār olur ve esāssuz dīvār ġayetde bī-iᶜtibār olur pāye-i şiᶜrümi ḥilye-i ᶜilmden muᶜarrā mūcib-i ihānet bilüp ve ᶜilmsüz şiᶜrden ḳāleb-i bī-rūḥ gibi teneffür ḳılup bir müddet naḳd-i ḥayātum ṣarf-ı iktisāb-ı fünūn-ı ᶜulūm-ı ᶜaḳlī ve naḳlī ve ḥāṣıl-ı ᶜömrüm beẕl-i iḳtinā'-ı fevāyid-i ḥikemī ve hendesī ḳılmaġın mürūr ile le'ālī-i aṣnāf-ı hünerden şāhid-i naẓmuma pīrāyeler müretteb ḳıldum ve tedrīc ile tetebbuᶜ-ı tefāsīr ü eḥādīs̱ idüp fażīlet-i şiᶜre meẕemmet isnādı töhmet olduġınuñ[9] ḥaḳīḳatin bildüm

Şiᶜr

Şiᶜr ẕevḳından olmayan vāḳıf
Ehl-i naẓmı meẕemmet eylemesün
Kendü cehline iᶜtirāf itsün
Her kerāmāta siḥr söylemesün

---

1 himmet: himmetüm [G, TD]/ naẓmum: naẓm A_2, TT, A_1

2 pīrāye: birle A_1/ ḫālī: ᶜārī ve ḫāli S_2/ minaṣṣa-i: manṣıbe-i S_1, TT, A_3, A_1 manassa-i [G]/ ḳıla ve: ḳıla A_1/ ṣarrāf: ṭarf M

3 rifᶜat: rifᶜatüm M, K, S_1, A_3, [TD, G]/ ᶜārī: muᶜarrā M

4 ola: ile T_1/ zīrā ki: zīrā T_1/ esāssuz: üstādsuz A_1 esāsı yoḫ [G, TD]/ dīvār olur: dīvārdur S_1, A_2 dīvār ve İÜ dīvār gibi olur S_2, [G, TD]/ ve: - A_1, K/ esāssuz: üstādsuz A_1

5 şiᶜrümi: şiᶜri A_2, İÜ şi'rimin [G]/ ḥilye: - A_1/ muᶜarrā: muᶜarrā olmagı [TD] olmağın [G]/ bilüp ve: bilüp M/ şiᶜrden: şiᶜrden fāyidesüz M

6 bī-rūḥ: rūḥ M/ gibi: kimi A_1, [TD]/ naḳd-i ḥayātum: naḳd-i cānum ve ḥayātum A_1

7 ᶜulūm: ᶜilm T_1, A_3, TT, [TD] – A_1/ iḳtinā': iḳtibās K, [G, TD] iḳtiżā T_1 – TT

8 ḳılmaġın: ḳılup TT ḳıldum S_1/ mürur ile: tedrīc ile TT/ hünerden: şiᶜrden A_2, İÜ/ naẓmuma: naẓma TT, A_2/ pīrāyeler: pīrāye A_1, T_1, S_2

9 ḳıldum ve: idüp ve M idüp A_3 itdüm ve A_2/ tedrīc: mürūr TT/ tefāsīr ü eḥādīs̱: ehadis ü tefasir [G]/ şiᶜre meẕemmet: - A_1/ isnādı: isnādı ki T_1 isnādın A_2, İÜ isnādını M isnād-ı K üstādı A_1

10 töhmet: naḳṣ-ı himmet [G, TD] – A_1/ olduġınuñ: olduġıñ T_1, A_3, B, İÜ olduġın S_1/ ḥaḳīḳatin: ḥaḳīḳatini M, K, P

12 vāḳıf: āgāh [G, TD]

13 ehl-i naẓmı: ehl-i şiᶜri TT naẓm ehlin A_1

el-ḳıṣṣa esbāb-ı iḫtirā^{c}-ı fünūn-ı naẓm cem^{c} olup muḳteżā ẓuhūr-ı ās̱ār olduġı zamanlarda ki her dem dest-i ḳudretüm muḫteri^{c}āt-ı maṣnū^{c}adan gerden-i kāyināta bir ḥamāyil aṣardı ve her sā^{c}at seyyāḥ-ı ṭabī^{c}atüm ḥadāyıḳ-ı mü'ellefāt-ı bedī^{c}adan bir gülistāna ḳadem baṣardı bir gün bir nigār-ı müşgīn-ḫaṭṭ ki dāne-i ḫāline müşg-i Çīn dimek ḫaṭāyıdı ve zülfi reşkinden nāfe-i Tataruñ rūzgārı ḳara idi serv-i nāz gibi ḫırāmān ḫırāmān men üftādesine sāye-i merḥamet ṣaldı ve şīrīn şīrīn kelimātla ḫāṭırum ṣorup göñlüm aldı es̱nā-yı muḥāveret ve ḥīn-i muṣāḥabetde didi ki ey şukūfe-i būstān-ı feṣāḥat ve iy sebze-i nev-bahār-ı ḥüsn-^{c}ibāret li'llāhi'l-ḥamd irāde-i tevfīḳ-ı subḥānī ve meşiyyet-i te'yīd-i Rabbānī memālik-i fünūn-ı naẓm ü nes̱r tesḫīrin saña müyesser itmişdür ve nevbet-i riyāset-i eḳālīm-i süḫan tedrīcle saña yitmişdür egerçi ^{c}Arabda ve ^{c}Acemde ve Türkde yegāne kāmiller çoḳdur ammā sen gibi cemī^{c}-i lisāne ḳādir cāmi^{c}-i cemī^{c}-i fünūn-ı naẓm ü nes̱r yoḫdur ḥālā ki miftāḥ-ı zebānuñ rūy-ı rūzgāra ebvāb-ı feyż açmaḳdadur ve ġavvāṣ-ı ṭab^{c}uñ ḫāṣṣ u ^{c}āma

---

1 iḫtirā^{c}-ı fünūn-ı naẓm cem^{c}: iḫtirāḳ-ı fünūn-ı naẓm A_1 iḫtirā^{c}-ı fünūn cem^{c} S_2 iḫtirā^{c}-ı naẓm cem^{c} TT/ muḳteżā: muktazī-i [G]/ ẓuhūr-ı ās̱ār: ās̱ār ẓuhūr S_1

2 ki her: her K, [G, TD]/ dest-i ḳudretüm: ḳudretüm desti TT

3 aṣardı: aṣdı K/ ṭabī^{c}atüm: ṭab^{c}um A_1/ ḥadāyıḳ: ḫalāyıḳ A_3

4 baṣardı: baṣdı K/ ḫaṭṭ ki: ḫaṭṭ A_3 ḫad ki S_2/ ḫāline: ḫāl-i siyāhına A_2, İÜ

5 çīn: ḫoten A_3, [G, TD]/ tataruñ: tataruñg A_1/ nāz: revān [G, TD]/ gibi: kimi A_1, [TD]

6 ḫırāmān ḫırāmān: ḫırāmānī ḫırāmānī A_3 ḫırāmān A_1 - TT/ men: - İÜ/ üftādesine: gedāsına S_1/ ṣaldı: ṣalup S_1/ şīrīn şīrīn: şīrīn S_2/ kelimātla: kelimātlarla B

7 ḫāṭırum: ḫālüm S_1/ ṣorup: sorup TT, A_1/ göñlüm: göñglüm A_1/ muḥāveret: muḥāveretde S_1 muṣāḥabet A_1 maḥāret A_3/ ḥīn: ^{c}īn A_1, İÜ/ muṣāḥabetde: mücāvirinde A_1/ didi: eyitdi [G, TD]/ ki ey: k'ey İÜ

8 feṣāḥat: belāġat A_3, T_1/ iy: v'iy S_2, İÜ/ ḥüsn-^{c}ibāret: ^{c}ibārāt A_3/ li'llāhi'l-ḥamd: el-ḥamdüli'llāh A_1

9 memalik: - İÜ

10 saña: sañga A_2/ ve nevbet-i: nevbet-i [G]/ eḳālīm-i suḫan: iḳlīm-i suḫan S_1, M, A_1 suḫan-ı eḳālīm B/ saña: sañga A_1, A_2

11 yegāne: yegāne yegāne A_1, M, S_2, TT, İÜ/ çoḳdur: çoḫdur A_1/ sen: senüñ S_2

12 gibi: kimi A_1, [TD]/ ḳādir: ḳādir ü A_3/ cāmi^{c}-i cemī^{c}-i: cemī^{c}-i A_3, [G, TD]/ ü nes̱r: nes̱rde māhir A_3/ yoḫdur: yoḫdur ammā A_1 yoḳdur ki S_1/ ḥālā ki: ḥālā S_1

13 açmaḳdadur: açmakta [G]/ ṭab^{c}uñ: ṭab^{c}uñg A_1/ ḫāṣṣ u ^{c}āma: ḫavāṣṣ u ^{c}avāma [G, TD]

deryā-yı feṣāḥatden cevāhir çıḳarup saçmaḳdadur ehālī-i ^{c}ālemden ba^{c}żı le’ālī-i münşe’āt ü mu^{c}ammāyātuñdan behre-i feyż almışlar ve ba^{c}żı mes̱nevī ve ḳaṣāyidüñden temettu^c bulmışlar ve ba^{c}żı Fārisī ġazellerüñ naḳş-ı żamīr itmişler ve ba^{c}żı ^{c}Arabī recezlerüñ ẕevḳine yitmişler ḥāşā ki Türk-zāde maḥbūblar feyż-i naẓmuñdan behremend olmayalar ve ṭāyife-i Etrāk ṣāḥib-i meẕāḳları būstān-ı kelāmuñda şükūfe-i dīvān-ı ġazelin bulmayalar bu sebebden ṭarḥ-ı binā-yı ṭabī^{c}atüñ ḳābil-i ḳuṣūr ola ve bu vāsıṭadan bünye-i isti^{c}dād-ı kemālüñ raḫne bula

Şi^{c}r

Ġazeldür ṣafā-baḫş-ı ehl-i naẓar
Ġazeldür gül-i būstān-ı hüner
Ġazāl-ı ġazel ṣaydı āsān degül
Ġazel münkiri ehl-i ^{c}irfān degül

---

1 cevāhir: cevāhir-i belāġat [G, TD]/ saçmaḳdadur: şaçmaḳdadur S_2, K/ ehālī: ammā ehālī A_2, S_1 ve ġavvāṣ-ı T_1/ ^{c}ālemden: ^{c}ālemde K, M, P fikret T_1 ^{c}ālem [TD]

2 mu^{c}ammāyātuñdan: mu^{c}ammāyātuñda T_1/ behre-i feyż: feyz [G]/ almışlar: almışlardur S_2/ mes̱nevī ve: mes̱nevī A_3, T_1

3 ḳaṣāyidüñden: ḳaṣāyidün A_1/ ġazellerüñ: ġazellerüñg A_2, A_1 ġazellerüñden S_1/ naḳş-ı: naḳīş-ı naḳş-ı A_2 naḳşın naḳş-ı İÜ ẕevḳ bulmışlar S_1 ẕevḳına yitmişler M, K, B/ żamīr itmişler ve ba^{c}żı ^{c}Arabī recezlerüñ ẕevḳine yitmişler: ve ba^{c}żı ^{c}arabī recezlerüñ naḳş-ı żamīr itmişler K żamīr itmişlerdür S_2 – M, B, S_1/ mes̱nevī ve ḳaṣāyidüñden temettu^c bulmışlar ve ba^{c}żı fārisī ġazellerüñ naḳş-ı żamīr itmişler ve ba^{c}żı: - [G]

4 recezlerüñ: zecerlerüñg A_1 zecellerüñ İÜ ricālaruñ A_3/ ḥāşā ki: kim A_2 ḥāşā kim İÜ/ türk-zāde: zade-i T_1/ maḥbūblar: maḥbūbları TT

5 naẓmuñdan: naẓmuñgdan A_1/ behremend olmayalar: behre bulmayalar S_1/ meẕāḳları: meẕāḳlara T_1, A_3, M meẕāḳlar İÜ/ būstān-ı kelāmuñda: būstānuñda TT būstān-ı kelāmuñgda A_1 būstān-ı kelāmuñdan M

6 ġazelin: ġazel A_2, B, M, K, S_1, S_2, TT, İÜ ġazelüñ [TD]/ bulmayalar: bulmayalar ve A_3, T_1/ bina: - A_1/ ṭabī^{c}atüñ: cem^{c}üñ B cāmi^{c}iyyetüñ A_3, T_1, M, K

7 ḳuṣūr: taṣavvur A_2, İÜ/ vāsıṭadan: vāsıṭa ile TT/ bünye: binā S_1, TT āyīne A_1/ isti^{c}dād[10]: istid^{c}ā^c B, M, K, A_1, A_2, A_3, T_1, S_1, S_2, TT, P, İÜ/ kemālüñ: kemālüñg A_1

9 naẓar: hüner TT

10 gül-i būstān-ı: gülistān-ı ehl-i M

12 münkiri: münkir TT

Ġazel bildürür şā^{c}irün̄ ḳudretin
Ġazel arturur nāẓımun̄ şöhretin
Gön̄ül gerçi eş^{c}āra çoḳ resm var
Ġazel resmin it cümleden iḫtiyār
Ki her maḥfilün̄ zīnetidür ġazel
Ḫıredmendler ṣan^{c}atıdur ġazel
Ġazel di ki meşhūr-ı devrān ola
Oḳumaḳda yazmaḳda āsān ola

el-ḥaḳḳ bu kelimāt-ı dil-peẕīri ki ol bī-naẓīrden işitdüm mażmūn-ı kelāmın maḥż-ı naṣīḥat görüp īcāb-ı iltimāsına iḳdām itdüm ammā iḳtiżā-yı zamān kemāl-i istiġnāya ruḫṣat virmedi ki ṣarrāf-ı ḫıred naḳd-i evḳātı ṣarf-ı teṣānīf-i mu^{c}teber itmekde iken bu cüz^{c}iyyāta żāyi^{c} ide ve şehbāz-ı ṭabī^{c}at mu^{c}aẓẓam ṣaydlar gözedürken bir muḫtaṣar şikār ardınca gide nā-çār maḥmil-i i^{c}tibārumda bu ^{c}ilāve lāzımdur diyü zamān-ı ṭufūliyyetümde ṣādır olup müteferrıḳ olan ġazellerden bir muḫtaṣar dīvān

---

1 şā^{c}irün̄: şā^{c}irün͡g A_1 sāġarun̄ İÜ

2 nāẓımun̄: nāzımun͡g A_1 şā^{c}irün̄ A_2, İÜ

3 gön̄ül: gön͡gül A_1/ eş^{c}āra: eş^{c}ārda S_2/ resm: resmi S_1 meyli A_1

4 ġazel resmin: ġazelini sen A_1

5 maḥfilün̄: maḥfilün͡g A_1

7 ġazel di: ġazeldür A_1

8 oḳumaḳda: oḫımaḳda A_1 oḳumaġda T_1/ yazmaḳda: yazmaġda T_1

9 el-ḥaḳḳ: el-ḥaḳḳ ki A_1/ dil-peẕīri ki: dil-peẕīri T_1/ kelāmın: kelām K

10 īcāb-ı: īcāb ü S_2/ iltimāsına: iltimasa İÜ/ zamān: zamān ve S_2 zamāndın A_1/ istiġnāya: istiġnā S_1, M, S_2, B, A_1, A_3, TT, T_2, P, İÜ istiġfāra T_1 istiġnāda K

11 ṣarrāf-ı ḫıred: ṣarrāf-ı ḫurdedān-ı ḫıred TT/ evḳātı: evḳātumı P/ ṣarf-ı teṣānīf: teṣānif-i ṣarf T_2/ mu^{c}teber: mu^{c}tebere S_2, P, [G, TD]

12 şehbāz: şāhbāz T_2/ ṭabī^{c}at: ṭabī^{c}atüm TT, İÜ/ ṣaydlar: ṣaydları B, T_2 ṣaydlan İÜ ṣayd M/ gözedürken: geẕerken İÜ/ bir: bu S_1, K, T_2, S_2, B, M, TT, A_2, A_1

13 şikār: - S_1/ i^{c}tibārumda: i^{c}tibārda M/ bu: bir M/ ^{c}ilāve lāzımdur: ^{c}ilāvede lāzımdur M ġāliyyede lāzımdur A_1 ^{c}ilāve lāzım S_1 ^{c}ilāvelerindür T_2/ diyü: düyu ve A_2

14 ṭufūliyyetümde: ṭufūliyyetde S_2/ olup: olan TT/ ġazellerden: ġazellerümden A_2, İÜ

cem^{c} itmek ṣalāḥın gördüm ve ol vaḳtde menden iltimās ile alanlardan iltimās ile alup ṣūret-i cem^{c}iyyetin iḫtiṣār üzere itmāma yitürdüm ümmīd ki erbāb-ı feṣāḥat ve aṣḥāb-ı belāġat müşāhede ve muṭāla^{c}a ḳılduḳda menşe' ü mevlidüm ^{c}Irāḳ-ı ^{c}Arab olup temāmī-i ^{c}ömrde ġayrı memleketlere seyāḥat ḳılmaduġumdan vāḳıf olduḳda bu ^{c}illeti mūcib-i suḳūt-ı i^{c}tibār bilmeyeler ve maḥall ü maḳāmuma göre rütbe-i isti^{c}dāduma ḥaḳāretle naẓar ḳılmayalar zīrā i^{c}tibār-ı vaṭan isti^{c}dād-ı ẕātā te'ṡīr itmez ve ṭopraġda yatmaġla ṭılādan cilā gitmez ne ehl-i bilād olmaġla nādān ṣāḥib-ḳabūl olur ve ne beyābānlarda durmaġla dānā ḳabūl-ı vaḥşet ḳılur

Şi^{c}r

Eger ^{c}ömr-hā merdüm-i bed-sirişt
Buved hem-dem-i ḥūriyān-ı der-behişt
Der an maḥfil-i pür-ṣafā rūz ü şeb
Zi Cibrīl ḫ͏ˇāned fünūn-ı edeb

---

1 vaḳtde: vaḳt TT/ iltimās ile alanlardan: iltimās alanlardan A_{3} alanlardan P iltimās ile aḫẕ idenlerden [G, TD]/ iltimās ile alup: istid^{c}ā ile alup T_{2} iltimās ile alup P, İÜ alup S_{1}, M iltimās ile aldum ve [G, TD]

2 cem^{c}iyyetin: cem^{c}iyyetini A_{3} cem^{c}iyyeti T_{1}, B cem^{c}iyyet iḫtiyār itdüm ve S_{2} cem^{c}in [G, TD]/ iḫtiṣār: iḫtiṣāra TT/ itmāma yitürdüm: bitürdüm [G]/ ümmīd: ümmīddür S_{2}, [G, TD]/ erbāb-ı feṣāḥat: aṣḥāb-ı feṣāḥat [G, TD]

3 aṣḥāb-ı belāġat: erbāb-ı belāġat [G, TD]/ ḳılduḳda: ḳılduḳlarında TT/ menşe' ü: menşe'-i A_{1}, İÜ, A_{2}, A_{3}, M, K, T_{1}, TT/ mevlidüm: mevlūdüm A_{1}, İÜ, A_{2}, A_{3}, T_{1}, T_{2}, TT / ^{c}ırāḳ-ı ^{c}arab: ^{c}ırāḳ P

4 ^{c}ömrde: ^{c}ömrümde S_{2}, [G, TD]/ ġayrı: ġayr T_{1}, T_{2}, A_{1}/ ḳılmaduġumdan: ḳılmaduġumda T_{1}, K ḳılmaduġum M ḳılmaduġuma [G, TD]/ olduḳda: olduḳlarında TT

5 ^{c}illeti: ^{c}illet A_{3}, T_{1}/ mūcib-i: mūcib-i ihānet A_{2}/ bilmeyeler ve: bilmeyeler A_{2}, M/ maḥall ü: maḥall T_{2}, A_{2}, P/ maḳāmuma: ef^{c}ālüme A_{2} fi^{c}ālüme İÜ/ rütbe-i isti^{c}dāduma: isti^{c}dāda T_{2}

6 ḥaḳāretle: ḥaḳāretlere A_{1}

7 ṭopraġda: ṭopraḳda A_{2}, S_{2}, M topraġda A_{1}, T_{1} topraḳda B, K, P, İÜ/ yatmaġla: yatmaḳla B, S_{1}, M, P yatmaḳ ilen K/ ne: ve ne M, TT, K/ ṣāḥib-ḳabūl: ṣāḥib-i ḳabūle S_{1}

8 ve ne: ne T_{2}, P/ durmaġla: - [G]/ ḳabūl-i vaḥşet: ḳabūl-i cehl A_{1}, TT, T_{2} ehl-i ḳabūl A_{2}, İÜ ḳabūl-i ḥamāḳat S_{2} kaabil-i vahşet [G]/ ḳılur: olur A_{2}, İÜ, [G] ḳalur T_{2}

11 der-behişt: behişt A_{1}, A_{2}, M, İÜ

12 der an: be an S_{1} der on [G]/ maḥfil: menzil TT mahfel [G]/ pür-ṣafā: pür-belā S_{1}, [G]

13 ḫ͏ˇāned: honed [G]

Be an iᶜtiḳādem ki encām-ı kār
Negerded azu cüz bedī āşkār
Ve ger sālihā gevher-i tābnāk
Fited ḫˇāru ve bī-ḳadr ber rūy-ı ḫāk
Ber ānem ki kemter neşīned ġubār
Ze ḫākeş ber āyīne-i iᶜtibār
Çü ez ḫāk ḫīzed hemān gevherest
Şehānrā berāzende-i efserest

tevaḳḳuᶜ budur ᶜumūmen ehālī-i ᶜizz ü iᶜtibārdan ḫuṣūṣan büleġā-yı Rūm ve füṣaḥā-yı Tatardan ki eger şāhid-i ḥüsn-i ᶜibāretümde ol diyāruñ elfāẓ ü ᶜibāretlerinden zīver olmasa ve muḫaddere-i naẓmum ol milkler leṭāyif ü ḍarbü'l-meṣellerinden zīnet bulmasa maᶜẕūr buyuralar zīrā her milkün ehline ᶜāriyetden ᶜār gelür ve her ṭāyifede her kim var ise tetebbuᶜ-ı aġyārı mūcib-i ġayret bilür bu diyāruñ ıṣṭılāḥātı ġayra maḳdūr olmamaḳ ᶜöẕr-ḫˇāhumuz yiter bī-hūde taᶜarrużdan ne biter li'llāhi'l-ḥamd ve'l-minne ḫāk-i Kerbelā sāyir memālik cevāhirinden eşref

---

1 be an: der an S_1 ber on [G, TD]/ ki: ser A_3

2 negerded: negerdedī A_1

4 ḫˇāru: ḫˇār A_3, B, İÜ, [G] zār TT/ bī-ḳadr: bī-bāk S_1

8 berāzende: ber-endāze

9 budur: budur ki S_2, İÜ, [G]/ ᶜizz u: ᶜizz T_2

10 füṣaḥā: - TT/ eger: egerçi S_2/ ᶜibāretümde: ᶜibāretde İÜ/ diyāruñ: diyāruñg A_1/ elfāẓ ü: elfāẓ A_1

11 ᶜibāretlerinden: ᶜibāretlerden A_1 ᶜibārātlarından S_1/ olmasa: bolmasa A_3 olmaya A_1/ naẓmum ol: naẓm ol S_1, B, T_2 naẓm A_1/ milkler: memleketler TT milklerüñ [G, TD]/ leṭāyif ü: leṭāyif T_2/ ḍarbü'l: ḍarb-ı A_2, M – K

12 zīnet: zīb [G, TD]/ bulmasa: bulmasa bu dāᶜīyi [G, TD]/ zīrā: zīrā ki T_2, S_2, M, K, A_1, P/ her milkün: her milküñg A_1 milküñ M her memleketin [G]

13 gelür: olur A_2, İÜ/ ṭāyifede: ṭāyifeden B, P/ kim: ne kim [G, TD]/ mūcib-i: mūcib-i süḳūṭ-ı M/ bilür: bolur A_1 bilüp [TD, G]/ bu diyāruñ: ve bu diyāruñ A_3, K bu diyāruñg A_1 bir diyāruñ S_1

14 ġayra: ġayr-ı T_1, A_3/ maḳdūr: maġdūr T_2/ olmamaḳ: olmaḳ T_1, A_3/ yiter: yiter ve S_1

15 ne biter: ne yiter A_1/ li'llāhi'l-ḥamd: el-ḥamdü-li'llāh M/ ve'l-minne: ve'l-minne ki A_3, [G, TD]/ memālik: memāliküñg A_1, T_2/ cevāhirinden: iksīrinden [G, TD]

olduġı ma^{c}lūmdur ve rütbe-i şi^{c}rümi her yirde bülend iden ḥaḳīḳatde bu mefhūmdur ilāhī bu muḥabbet-nāme-i nāmī ve bu ferzend-i dil-pesend-i girāmī ki zāde-i ṭab^{c}-ı füsūn-sāz ve netīce-i idrāk-i siḥr-pervāzumdur emti^{c}a-i ^{c}acz ü niyāz ve bedreḳa-i sūz ü güdāz birle ^{c}azīmet-i ġurbet itdi ve cevāhir-i ma^{c}nā virüp aḳmişe[11]-i taḥsīn almaġa feżā-yı ^{c}āleme maḥmil-i ticāret yüritdi nitekim tevfīḳ-ı ^{c}ināyet hem-rāh idüp mażīḳ-ı ^{c}ademden nüzhetgāh-ı vücūda getürdüñ ve te'yīd-i merḥamet mu^{c}āvin idüp vādī-i ġaybdan bādiye-i şühūda yitürdüñ ne diyāre gitse ve ne vilāyete yitse maḳdem-i şerīfin mübārek ü meymūn ve müşāhede-i laṭīfin ḫuceste ü hümāyūn idesen ilāhī bu maḥbūb-ı zībāyı ve bu şāhid-i ra^{c}nāyı ki meşşāṭa-i luṭfuñ ruḫsārına zīnet virmişdür ve ḥilye-i tevfīḳuñ pīrāye-i ḥüsnin rütbe-i kemāle yitürmişdür ^{c}umūmen cemī^{c}-i ehl-i fesāddan ḫuṣūṣan üç ṭāyife-i bed-nihāddan ḥıṣn-i ḥimāyetüñde maḥrūs u maṣūn idesen biri ol kātib-i nā-ḳābil ve mümlī-i cāhil ki ḫāme-i muḫālif-taḥrīri tīşe-i

---

1 ma^{c}lūmdur: ma^{c}lūm A_3/ şi^{c}rümi: şi^{c}ri M, İÜ/ her yirde: ser-perde-i T_1/ bülend: maḳbūl A_3/ ḥaḳīḳatde: ḥaḳīḳat A_1 - TT/ mefhūmdur: mefhumdur münācaat S_2 güher-i manẓūmdur A_2, İÜ

2 ilāhī: - A_1/ dil-pesend: - T_1 dil-bend [G]

3 füsūn-sāz: fünūn-sāz A_1/ siḥr-pervāzumdur: siḥr-pervāzdur M, A_2, İÜ siḥr-pervāzında T_2/ ü niyāz: - S_1/ siḥr-pervāzumdur emti^{c}a-i ^{c}acz ü niyāz ve bedreḳa-i: - [G]

4 birle: ile M her ki T_1/ ġurbet: diyār-ı ġurbet TT – A_3/ itdi: idüp S_1 cezm itdi A_2, İÜ/ virüp: diyü S_2

5 ^{c}āleme: ^{c}ālemde A_1/ maḥmil: maḥfil TT/ nitekim: nişe kim A_1/ ^{c}ināyet: ^{c}ināyeti S_2 ^{c}ināyet-i rabbānī S_1/ idüp: olup A_2, İÜ/ mażīḳ: tażyıḳ A_1

6 ^{c}ademden: ^{c}ademde P/ getürdüñ: getürdüŋ A_1, T_2/ ve te'yīd-i: - [G]/ merḥamet: merḥameti S_2 merḥamet-i sübḥānī S_1/ mu^{c}āvin: mu^{c}āvenet S_1, T_1, [G, TD]

7 ġaybdan: gaybetten [G]/ bādiye-i: bādiyeden A_1/ yitürdüñ: yitürdüŋ A_1/ diyāre gitse: diyāre yitse A_1, A_2, M, K, S_1, T_2, P, İÜ/ vilāyete yitse: vilāyete gitse A_1, A_2, M, K, S_1, T_2, P, İÜ

8 şerīfin: şerīf A_1/ mübarek ü: - TT/ müşāhede: muṭāla^{c}a M, P maṭla^{c} K, [G] meṭāli^{c} [TD]/ laṭīfin: laṭīfi T_2/ ḫuceste ü: ḫuceste S_1, P – A_1

9 zībāyı: zībā TT cihān-peymāyı [G, TD]/ ra^{c}nāyı: ra^{c}nā TT/ luṭfuñ: zülfüŋ A_1

10 tevfīḳuñ: tevfīḳuŋ A_1/ pīrāye-i: pīrāyesin T_2/ ḥüsnin: ḥüsn TT – T_2/ cemī^{c}-i ehl-i fesāddan: cemī^{c}-i ehl-i fesād İÜ ehl-i fesāddan TT [G, TD]

11 ḥıṣn-ı: ḥıṣn ü S_2/ ḥimāyetüñde: ḥimāyetüŋde A_1, T_2/ maḥrūs u maṣūn: maḥrūs u mażmūn A_1/ maṣūn ü maḥrūs [G, TD]/

12biri: - İÜ/ nā-ḳābil ve: nā-ḳābil T_2/ mümlī: mühmil T_2 ḥamlī T_1/ muḫālif-taḥrīri: taḥrīri K

bünyān-ı ma^{c}ārifdür ve kilk-i küdūret-te'ṣīri mi^{c}mār-ı binā-yı zeḫārifdür gāh bir noḳṭayla muḥabbeti miḥnet gösterür ve gāh bir ḥarf ile ni^{c}meti nıḳmet oḳıdur

^{c}Arabī

Tebbet yedā kātibin levlāhu mā ḥaribet
Ma^{c}mūreten ussiset bi'l-^{c}ilm ve'l-edeb
Erdā mine'l-ḫamri fi'l-ifsādi nüsḫetihi
Testeẓhiru'l-^{c}aybe taġyīren mine'l-^{c}ineb

Türkī

Ḳalem olsun eli ol kātib-i bed-taḥrīrüñ
Ki fesād-ı raḳamı sūrumuzı şūr eyler
Gāh bir ḥarf süḳūṭıyla ḳılur nāṣırı nār
Gāh bir noḳṭa ḳuṣūrıyla gözi kūr eyler

Fārisī

Bād-ı ser-geşte besān-ı ḳalem ān bī-ser ü pā
Ki buved tīşe-i bünyād-ı ma^{c}ārif ḳalemeş
Zīnet-i ṣūret-i lafẓest ḫaṭeş līk çi sūd
Perde-i şāhid-i ma^{c}nist sevād-ı raḳameş

---

1 bünyān: bünyād A_1/ ma^{c}ārifdür ve: ma^{c}ārifdür TT/ küdūret: küdūreti S_2/ zeḫārifdür: zeḫārıḳdur A_1/ ve kilk-i küdūret-te'ṣīri mi^{c}mār-ı binā-yı zeḫārifdür: - [G]

2 noḳṭayla: lafẓ ile M, K, B, S_2, TT, P/ muḥabbeti miḥnet: miḥneti muḥabbet B, T_1, S_1/ bir ḥarf ile: bir noḳṭayla A_1, B, T_1 – S_1/ nıḳmet: la^{c}net T_1 nıġmet A_1, T_2/ oḳıdur: ḳılur S_2

4 kātibin: - T_2/ levlāhu: levlā T_2/ ḥaribet: ḫazīb A_1

5 bi'l-^{c}ilm: bi'l-ḳalem B, S_2/ edeb: edīb A_1

6 mine'l-ḫamri fi'l-ifsādi: mine'l-ḫayri fi'l-ifsādi İÜ mine'l-ḥarfi fi'l-ifsādi S_2 mine'l-ḫamri fi'l-iżdādi M mine'l-ḫamri fi'l-fesādi A_3 mine'l-ḫamri fi'l-fesād ve T_1 mine'l-ḫamri'l-ifsādi T_2/ nüsḫetihi: nüsḫıyyehu A_1

7 ^{c}aybe: ġaybe S_1, T_1, T_2/ ^{c}ineb: ġaybi S2

9 bed-taḥrīrüñ: bed-taḥrīrüng A_1, T_2

10 fesād: sevād A_1, T_2

11 ḥarf: lafẓ S_1/ nāṣırı: nāṣır T_2 nādiri [G, TD]

12 gözi: gözin B

14 bād-ı: bād [G]/ ān: ol A_1 on [G]

15 bünyād: bünyān M, TT, [G, TD]/ ḳalemeş: raḳameş A_1, M

17 raḳameş: ḳalemeş A_1

biri ol nāḳıṣ-ı bed-sevād ki ṭab^{c}-ı nā-mevzūnıyla[12] mecālis ü meḥāfilde istid^{c}ā-yı isti^{c}dād ḳılup şi^{c}r oḳıduḳça naẓmdan nes̱ri seçilmeye ve edā-yı süsti ile[13] şāhid-i ma^{c}nā cemālinden niḳāb açılmaya

^{c}Arabī

Kem min lisānin saḳīmin min taṣarrufuhi
Ṣāret le'ālī ^{c}uḳūdi'n-naẓmi mens̱ūrā[14]
A^{c}ra'l-ḳażāyā ^{c}ani'l-intāci manṭıḳuhu
Taṣrīfuhu ḳallebe'l-mażmūme meksūrā

Fārisī

Burīde bād zebānī ki der-fażā-yı süḫan
Ezū mebāni-yi efkār münhedim gerded
Zi inḳılāb-ı teṣārif-i lehce-i bed-i ū
Vucūd-ı ḥüsn-i ^{c}ibārāt mün^{c}adim gerded

---

1 biri: ve biri A_1, M - İÜ/ nā-mevzūnıyla: nā-mevzūnla A_3, İÜ, K, S_2 nā-mevzūn ile B nā-mevzūn T_1/ mecālis: meclis T_1/ istid^{c}ā-yı: - S_1 da^{c}vī-i [G, TD]

2 isti^{c}dād: isti^{c}dād fehm K isti^{c}dād mevzūniyyet TT – A_1/ oḳıduḳça: oḳıduğunca S_2, İÜ oḳıduḳda [G, TD]/ naẓmdan neṣri: naẓmı neṣrinden [G, TD]/ süsti ile: süstiyle T_1, S_1, S_2 süstile İÜ süst ile A_1, T_2 süstle A_2, A_3, B

3 niḳāb açılmaya: perde açmaya A_2, İÜ

5 taṣarrufuhi: taṣarrufu A_1, T_2

6 ṣāret: ve ṣāret B ḥisāret T_1/ mens̱ūrā: ^{c}aşūrā T_1

7 a^{c}ra'l: a^{c}riyyü'l A_1, A_2, A_3, B, M, K, T_2, S_2, TT, İÜ ağriyyü'l T_1 a'rel [G]/ ^{c}ani'l: mine'l A_1, T_2/ intāci: etbāḥi A_2, M, K, T_1, S_1 eşbāḥi B

8 taṣrīfuhu: taṣrīfü'l A_3 tasrifihi [G]/ mażmūme: mażlūmi A_1 mażmūne M

10 zebānī: zebān A_2

11 mebānī: me^{c}ānī S_2, T_1/ efkār: eş^{c}ār T_1/ münhedim: münheẕim T_1 münhezim A_1

12 inḳılāb-ı: inḳılāb ü A_1, A_2, B, S_1, TT, İÜ/ teṣārif-i: teṣārif ü A_2, S_1

13 mün^{c}adim: münheẕim T_1

Türkī

Bī-naṣīb olsun na^{c}īm-i ḫuldden ol zişt kim
Nā-mülāyim lehcesi mevzūnı nā-mevzūn ider
Tīşe-i lafẓı binā-yı naẓmı vīrān eyleyüp[15]
Süst güftārı feṣāḥat ehlini maġbūn ider

biri ol ḥāsid-i ḫaṭā-pīşe ve mu^{c}ānid-i cefā-endīşe ki ṭab^{c}-ı nā-mevzūnıyla da^{c}vā-yı şi^{c}r ide ammā deḳāyıḳ-ı eş^{c}āra ṣāḥib-şu^{c}ūr olmaya ve idrāk-i rekīkiyle lāf-ı naẓm ura ammā ḥaḳāyıḳ-ı güftāre rāh-ı taṣarruf bulmaya lā-cerem ḥased dīde-i inṣāfın kūr idüp idrāḳine i^{c}timād iden cāhiller ḥużūrında bī-hūde bī-hūde ta^{c}arrużlar ide ve herze herze daḫller eyleye tā şi^{c}rden ẕevḳ-ı istimā^{c} gide

^{c}Arabī

Meāṣimu ḥüssādi'l-kelāmi ^{c}aẓīmetün
Maṣīretuhum maḥżü'ḍ-ḍelāleti fī'l-melā
Teżyi^{c}u murā^{c}ātü'ṣ-ṣenāyi^{c}i beynehüm
Tüseddidü minhāce'l-vüṣūli ile'l-^{c}ulā[16]

---

4 lafẓı: nazmı [G]

6 biri: ve biri M, [TD, G] - İÜ/ ḫaṭā-pīşe ve: ḫaṭā-pīşe ve ol A_1 cefā-pīşe ve [G, TD]/ cefā-endīşe: ḫaṭā-endīşe [G, TD]/ nā-mevzūnıyla: nā-mevzūn ile TT nā-mevzūnla A_3, K, T_1, S_2 nā-mevzūnı ile [G, TD]

7 ide: ider A_2, İÜ/ eş^{c}āra: şi^{c}re A_2, İÜ/ şu^{c}ūr: vuḳūf S_1/ olmaya ve: olmaya T_2/ rekīkiyle: rekīk ile İÜ, K, S_2 rekīkle TT, T_2, A_3 rekīk B – S_1, T_1 rekīki ile [G, TD]/ naẓm: - A_3/ olmaya ve idrāk-i rekīkiyle lāf-ı naẓm ura ammā ḥaḳāyıḳ-ı güftāre rāh-ı taṣarruf: - T_1

8 ḥased: - İÜ, A_2/ inṣāfın: inṣāfı S_1

9 idrāḳine: i^{c}tiḳāde TT idrāḳ-i rekīk ile lāf-ı naẓm üzre A_1/ iden: ede ve [G]/ bī-hūde bī-hūde: bī-hūde A_1, T_1, S_1, [G]/ ta^{c}arrużlar ide ve: ta^{c}arrużlar ve S_2 ta^{c}arrużlardan A_1 lāflar urub [TD] lāflar urup ve [G]

10 daḫller eyleye: daḫlleri ile İÜ daḫller ile A_2, T_2/ tā: tā ki A_3, T_1 - S_2, TT, İÜ, A_2, T_2 tā kim [TD, G]

12 meāṣimu: mātemi T_1, A_1, B, S_2

13 maṣīretuhum: baṣīretuhum T_2, [G, TD]/ ḍelāleti fī'l-melā: ḍelāleti'l-belā T_2/ melā: belā A_1, B, A_2, A_3, M, K, T_1, S_1, T_2

14 beynehüm: minhüm İÜ

15 tüseddidü: tüseddedü [G]/ vüṣūli: uṣūli TT

Fārisī

Āh ez an bādiye peymā-yı beyābān-ı ḥased[17]
Ki nedāred dil-i ẓulmāniyeş ez irfān nūr
Çün ^{c}anākib be dü beyti ki behem mībāfed
Ḫ˘īşrā dīde bih ez bānī-i beytü’l-ma^{c}mūr
^{c}Ayb bāşed heme cā maṭraḥ-ı medd-i naẓareş
Gerded ez gerd-i ḥased dīde-i inṣāfeş ḳūr

Türkī

Ḫazāndur gülşen-i ^{c}irfāna ḥāsid
İlāhī ḥāsidi ḫ˘ār eyle dāyim
İşidür ma^{c}rifet ehline āzār
İlāhī ḥāsidi zār eyle dāyim

raḥmet-i Īzid ol ḥelāl-zāde-i pāk-i^{c}tiḳāde ki bu nev-res şāhidlere müşāhede ḳılduḳça a^{c}lāsınuñ ḥilye-i taḥsīnle cemāl-i kemāline zīnet yitüre ve ednāsınuñ şāne-i mürüvvet birle zülf-i ḫaṭāsından ^{c}uḳad[18]-i ^{c}uyūbın çıḳarup āyīne-i ḳudretden ṣayḳal-i iḥsānıyla noḳṣān ġubārın götüre va’llāhu’l-mü^{c}īn. Temmet

---

2 an: on [G]

3 nedāred: nedār İÜ

4 çün: çü A_2, B, M, T_2

5 bānī: bānū A_1, TT, T_2

10 ḫ˘ār: kör T_1

12 zār: kör TT

13 raḥmet: ve raḥmet [G, TD]/ īzid: ḫudā S_1/ pāk-i^{c}tiḳāde ki: pāk-i^{c}tiḳāde kim K, P pāk-i’tikaada kim [G] nīk-nihād ü pāk-i^{c}tiḳāde kim [TD]/ bu: bir [G, TD] - T_2/ şāhidlere: şāhide A_1, TT, T_2 şāhed [TD, G]/ müşāhede: naẓar A_1, S_1, T_2 naẓar ü müşāhede TT/ ḳılduḳça: ḳılduġunca S_2 ḳılduḳda P

14 a^{c}lāsınuñ: a^{c}lāsınuñ͡g A_1 a^{c}lāsın TT/ ednāsınuñ: ednāsınuñ͡g A_1 ednāsın TT/ şāne: şāhid S_2

15 ^{c}uḳad: ^{c}ıḳd [G]/ ḳudretden: ḳadrinden P

16 iḥsānıyla: iḥsānla A_3, İÜ, M, K, S_1, S_2 iḥsān TT iḥsānı ile [TD]/ götüre: götür S_1/ va’llāhu’l-mü^{c}īn: va’llāhu’l-müste^{c}ān ve bihi nesta^{c}īn T_1 va’llāhu’l-mü^{c}īn bi’l-ḫayr A_1 hüve’l-müveffiḳu ve’l-mü^{c}īn A_3 va’llāhu a^{c}lem bi’ṣevāb ve ileyhi’l-merci^{c}u ve’l-me^{c}āb TT va’llāhu’l-müste^{c}ān temām şod dibāce-i dīvān-ı Fużūlī fi yevmi’s̱-s̱ālis̱ şehr-i muḥarremü’l-ḥarām min şuhūr-i sene seb^{c}a ve seb^{c}īne ve tıs^{c}a mie B va’llāhu müeyyidü ve minhü’t-tevfīḳ İÜ va’llāhul müsteān ve aleyhit tekelān, bi mennihī ve keremih [G, TD]

KASİDELER

1[19]

Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün

1 Hevā ᶜarāyis-i gülzāre oldı çihre-güşā

Bahār gülşene geydürdi ḥulle-i ḫaḍrā

2 Çemen eyāletine oldı naṣb[20] ḫusrev gül

Hevāya ebr ṣıfat ḥükmin itmege icrā

3 Yazıldı sebze-i nev-ḫīzden ḫaṭ-ı aḥkām

Çekildi sāye-i maṭbūᶜ-ı servden ṭuġrā

4 Ṣarīr-i āb-ı revān ü ṣafīr-i murġ-ı çemen

Nükāt-ı tehniye-i maḳdem itdiler inşā

5 Zebān-ı sūsen-i āzād ü sebze-i nev-ḫīz

S̱enā-yı rıfᶜat ü iclāle oldılar gūyā

6 Şaḳāyıḳ alnı zemīn-būsdan olup mecrūḥ

Benefşe ḳāmeti oldı tevāżuᶜ ile dü-tā

7 Müretteb eyledi bir bezm gülşen içre bahār

Ki virdi ẕevḳ-i temāşāsı neş'e-i ṣahbā

8 ᶜAnādil itdi beyān-ı merātib-i naġamāt

Ḳamārī[21] oldı terāne-keş ü sürūd-serā

9 Ṣadā-yı murġ bıraḳdı büzürg ü kūçege şevḳ

Sürūd-ı nāyla ᶜuşşāḳa ḥāṣıl oldı nevā

10 Bilindi ġoncede gül bergi ẓāhir olmaġla

Ki ġonce başına yaġdurdı jāle seng-i cefā

---

1 T_1 8b, P 200b, S_1 97b, TT1b

1/2b ebr: āb TT

1/4b nükāt-ı: nekāset T_1 gitdiler TT

1/5a āzād ü: āzād S_1, TT, P

1/5b rıfᶜat ü: rıfᶜat S_1, P/ iclāle: iḳbāle TT

1/7b temāşāsı: temāşā-yı TT/ neş'e-i: teşne'-i T1

1/8b ḳamārī: ḳamār TT, S_1 ḳumārī [TD]/ keş ü: keş TT

1/9a büzürg ü: büzürg-i S_1, TT

1/9b nāyla: ābla P, T_1

11 Cerāḥat olmasa a^{c}żāda ẓāhir olmaz ḳan
Tereşşuḥ eylemez elbette sınmadın mīnā
12[22] Hümāy-veş varaḳ-ı yāsemīn ü berg-i semen
Uçup hevāya gülistāna düşdi ẓıll-ı hümā
13 Bahār tāciri Mıṣr-ı çemen ġanīlerine
Bıraḳdı Yūsuf-ı gül ^{c}arż eyleyüp ġavġā
14 Bu ẕevḳ ṣaldı Züleyḫā-yı lāleye bir şevḳ
Ki la^{c}l ü müşg töküp virdi aġırınca bahā
15 Ḥadīḳa taḫta-i ta^{c}līm olup reyāḥīnden
Yazıldı mühmel ü mu^{c}cem aña ḥurūf-ı hecā
16 Müzeyyen eyledi evrāk-ı lāleyi şebnem
Ḥurūf-ı lālede olmaz egerçi noḳṭa revā
17 Götürdi şebnemi ezhārdan ḥarāret-i mihr
Şükūfe noḳṭaların gerçi ḥükm ider imlā
18 Debīr-i bād virüp ṭıfl-ı ^{c}andelībe sebaḳ
Götürdi çihre-i ezhārdan niḳāb-ı ḫafā
19 Ḳamu dıraḫt bulup ref^{c}-i istiḳāmet-i ḥāl
Şükūfe ḥamli ile kesr buldılar illā
20 Nihāl-i bī-bedel-i serv kim ḳalup manṣūb
Ṡebāt-ı ḥāl ile anlardan oldı müsteṡnā
21 Ṣadā-yı seyl çeker medd-i muttaṣıl ya^{c}ni
Ki medd-i muttaṣıl ile olur ḳırā’at-ı mā
22 Görindi hey’et-i āb-ı revānda şekl-i ḥabāb
Ṡübūta yitdi ṡebāt-ı nücūm ü seyr-i semā

1/11b sınmadın: ṣınmadın TT

1/18b ezhārdan: her rāzdan P, T1 – S_1

1/19a istiḳāmet-i ḥāl: istiḳāmete yol [TD]

1/21a çeker: çeküp T_1

1/21b mā: mā^{c} [TD]

23 Ḫuṭūṭ-i muḫtelif ü müstaḳīmi enhāruñ
Çemende ṣaldı zevāyā-yı gūne gūne binā
24 Riᶜāyet-i ṭuruḳ-ı müstaḳīmden niçe kim
Olur ḥuṣūl-i maḳāmāt-ı cennetü'l-me'vā
25 Hevā-yı bāġdan itdüm bu ḥikmeti maᶜlūm
Ki iᶜtidāldedür ṣıḥḥat[23]-i ḥavāss ü ḳuvā
26 Bahār[24] gülşeni ezhārla olup memlū
Yaḳīnüm oldı ki mümkin degül vücūd-ı ḫalā
27 Naẓarda olmaġla ṣubḥ ü şām ġonce vü gül
Bedīhī oldı kemāl ehline ḥuṣūl-i ṣafā
28 Netīce sālibe olmaḳ ḫilāf-ı ᶜādetdür
Olınca mūcib-i ṣuġrāya müttefiḳ kübrā
29 Żamīr-i gülbüne gül rengi ṣaldı āteş-i bīm
Ki ḥumre ḳana olur nefs evinde rāh-nümā
30 Gül āteş üzre ḳılur ᶜıḳd-i zühre-i şebnem
Tedārik-i ḳamer ü şems ider ṣabāḥ ü mesā
31 Bu kimyā sebebinden ᶜaceb midür olsa
Elinde dāne-i erzen meṣābesinde ṭılā
32 Şükūfe sīmine farż eyledi ḫurūc-ı zekāt
Medār-ı ḥavl ü bülūġ ü[25] niṣāb ü[26] istinmā
33 Ḥuḳūḳ defᶜi içün aġniyā-yı eşcāra
Ṣaḥāyif-i çemen oldı eyādi-i fuḳarā

1/23a muḫtelif ü[27]: muḫtelif T_1, S_1, P/ müstaḳīmi: müstaḳīm TT

1/24a niçe: nite TT

1/25b ṣıḥḥat: hüccet [TD]

1/26a bahār: bisāṭ TT/ gülşeni: gülşen-i S_1/olup: görüp TT ḳılup [TD]

1/29b ḳana: ḳanım T_1

1/30a ḳılur: ḳılup TT

1/30b ider: olur T_1

1/31b elinde: elümde P

1/32b ḥavl ü: ḥavl-i T_1/ bülūġ ü: bülūġ-ı S_1, P, [TD]/ niṣāb ü: niṣāb-ı [TD]

1/33a defᶜi: vaḳf TT

34 Bahārdan ten-i gülbünde eyleyüp heyecān
Ḥarāret-i demevī ḳıldı ᶜ ġuddeler peydā
35 Boyandı ḳanı ile ṣafḥa-i çemen gül gül
Meger ki faṣdına ḥükm eylemiş ṭabīb-i hevā
36 Ḥibāl-i siḥre dönüp cünbiş-i cedāvil-i āb
Kelīm-i serv aña ᶜaksdin bıraḳdı ᶜaṣā
37 Olup terennüm-i bülbül ᶜazāyim-i tesḫīr
Çemen perīlerine lāzım oldı ᶜarż-ı liḳā
38 Bisāṭ-ı gülşene dün eyledüm güẕer ki demi
Ḳılam neẓāre-i āṣār-ı ḳudret-i mevlā
39 ᶜAceb nizāᶜla gördüm çemen ẓarīflerin
Taᶜaṣṣub ile ḳamu sālik-i ṭarīḳ-i ḫatā
40 Ḳamu gümān[28] ile müstedᶜī-i ṭarīḳ-i necāt
Velī ḳamusına bāṭıl delīl-i istidᶜā
41 Ṣanup şükūfe mebādī ṣunūf-ı eşcārı
Ḳılurdı baḥs̱ ki cā'iz taᶜaddüd-i ḳudemā
42 Virüp teselsüle ḳuvvet ṭabīᶜat-ı kec-i āb
Olurdı nāfī-i is̱bāt-ı ᶜillet-i ūlā
43 Ḫayāl-i maḥż ṣanup kāyinātı nergis-i mest
Ḳılurdı cehl ile nefy-i ḥaḳāyıḳ-ı eşyā

1/34a bahārdan: rebiᶜden TT/ heyecān: sübḥān S_1

1/34b ġuddeler: ᶜuḳdeler [TD]

1/35b ḥükm: ḳaṣd TT

1/36a ḥibāl: ḫayāl TT

1/37b liḳā: beḳā T_1

1/38b ḳudret: ṣanᶜat [TD]

1/39a nizāᶜla: nizāᶜda [TD]

1/39b taᶜaṣṣub: taᶜaccüb [TD]

1/40a gümān: kemāl [TD]

1/41a ṣanup: ṣalup S_1, P/ ṣunūf-ı: ṣunūfa P

44[29] İderdi bülbül-i kāfir-nihād secde-i gül
Ta^{c}abbüd-i ṣanemle dutup necāta recā

45 Nesīm vāḳıf olup ol fesāda men^c itdi
Ki ey gürūh-ı perīşān dutuñ ṭarīḳ-i hüdā

46 Bu kār-ḫāne bir üstāddan degül ḫālī
Gerek bu ḳudrete elbette ḳādir-i dānā

47 Ḳılur delālet-i ^{c}illet vücūd-ı her mevcūd
Velī ne sūd ki ṣāḥib-naẓar degül a^{c}mā

48 Mükevvenāta ḥudūs̱ ol ḳadīmdendür kim
Kemāl-i ẕātına mümkin degül ḳabūl-i fenā

49 Ḳadīr ü Muḳtedir ü Ḳādir ü Muḳaddir ü Ḥayy
^{c}Alīm ü ^{c}Ālim ü ^{c}Allām ü A^{c}lem ü A^{c}lā

50 Zihī mükevvin-i kāmil ki ḳudretindendür
Perī-liḳālara luṭf-ı tenāsüb-i a^{c}żā

51 Melāḥat-ı leb-i meygūn ü lehce-i şīrīn
Nezāket-i ḳad-i mevzūn ü çehre-i zībā

52 Ṣafā-yı cism-i laṭīf ü ḳabūl-i cevher-i pāk
Leṭāfet-i ḫaṭ-ı müşgīn ü zülf-i ^{c}anber-sā

53 Kemāl-i ḳudret ü ^{c}ilminedür şevāhid-i ^{c}adl
^{c}Uḳūd-ı silsile-i kār-ḫāne-i dünyā

1/44a nihād: nihāda S_1/ secde-i: secde vü S_1

1/44b necāta recā: necat-ı recā P, T_1

1/45a ol: bu [TD]/ fesāda: fesādı TT [TD]

1/46b ḳādir-i: ḳādir [TD]

1/48a mükevvenāta: mükevvenāt T_1

1/49a muḳtedir ü: muḳtedir S_1, P/ ḳādir ü: ḳādir T_1

1/49b ^{c}allām ü: ^{c}allām S_1

1/50b a^{c}żā: aṭā T_1

1/51b mevzūn ü: mevzūn S_1

1/52a ṣafā: ṣıfat TT

1/53a ḳudret ü: ḳudret-i TT, P

54 Besā’iṭe[30] şeref-i maḥremiyyet-i vaḥdet
Mürekkebāta ḳabūl-i terekküb-i eczā
55 Hevā-yı mekrümetinden ḳabūl-i feyż ḳılup
Mürebbi-i çemen olmış[31] bahār-ı rūḥ-efzā
56 Nesīm-i merḥametinden alup ifāde-i cūd
Cihānı reşk-i cinān eylemiş nesīm-i ṣabā
57 Ṣafā-yı luṭf-i ᶜamīmi nüfūẕ idüp ḳılmış
Mizāc-i nāmiye’i müstaᶜidd-i neşv ü nemā
58 Feżā-yı gülşen-i luṭfı merātiᶜ-i aḥbāb
Meżāyıḳ-ı reh-i ḳahrı mehālik-i aᶜdā
59 Sühāya luṭfı eger ḳılsa ẕerre-perverlik
Yeter maḳām-ı müsāvāt-ı āfitāba sühā
60 Ver[32] olsa ḳahrına maẓhar ᶜanāṣır ü eflāk
Nikāḥ ᶜaḳdin üzer ümmehātdan ābā
61 Ḥisāb-ı rızḳını itmiş temāmī-i beşerüñ
Henüz Ādeme peyvend ḳılmadın Ḥavvā
62 Beyān-ı ḥāline yitmiş cemīᶜ-i maḫlūḳuñ
Henüz perdeye aᶜyānı çekmedin esmā

1/54a besā’iṭe: besā’iṭ-i TT, [TD]

1/55a ḳılup: bulup TT

1/55b rūḥ-efzā: rūḥ-fezā S_1, TT

1/56a ifāde-i: ifāża-i [TD]

1/58a merātiᶜ: مرابع P – S_1

1/58b meżāyıḳ: ḥāḳāyıḳ T_1, P/ aᶜdā: aᶜḍā [TD]

1/59a sühāya: sühā-yı TT

1/60a ver: ger [TD]/ ᶜanāṣır ü: ᶜanāṣır-ı TT

1/61a itmiş: ḳılmış [TD]

1/61b ḳılmadın: ḳılmadı S_1

1/62a ḥāline: ḫāliḳa S_1, T_1/ cemīᶜ-i: bu cümle TT

1/62b perdeye: perde-i P perde’e TT

63 Kemāl-i terbiyeti nevk-i ẖāre virmiş renk
Laṭīf idüp laḳabın eylemiş gül-i ra^{c}nā
64 Gül āteşin bir avuç ẖāk-i reh-güẕāre ṣalup
Kül eyleyüp[33] ḳomış adını bülbül-i şeydā
65 Türāb-ı dergehine ittiṣāl şevḳi ile
Kef-i tażarru^{c}-ı deryāda dāmen-i ṣaḥrā
66 Ziyāret-i ḥaremin ḳılmamaḳ cezāsı içün
Ḥavāle ẖançer-i seylāba sīne-i deryā
67 Cemī^{c}-i vaḳt şifā-ẖāne-i ^{c}aṭāsından
Cemī^{c}-i ẖalḳa müyesser cemī^{c}-i derde devā
68 Rumūz-ı ḥikmetin eyler beyān merātib ile
Cemī^{c}-i ḥāl-i beşer ẖˇāh faḳr ü ẖˇāh ġınā
69 Marīż-i ^{c}ārıża-i naḳṣdur nüfūs-ı[34] temām
Kimine fāyide perhīz ider kimine ġıdā
70 Şerīf ẕātlara evc-i imtiḥānından
Vesīle-i şeref-i ḳurb olur nüzūl-i belā
71 Ḫasīs nefslere genc-i iltifātından
Mezīd-i ^{c}illet-i idbār olur vüfūr-ı ^{c}aṭā
72 Delīl-i ẕillet-i ^{c}iṣyāndur ta^{c}arruż-ı ḥāl
Ṭarīḳ-i ḥüsn-i rıżāsı cemī^{c}-i ḥāle rıżā

1/63a nevk: berg TT

1/64b şeydā: güya T_1

1/65a türāb: ṡevāb S_1

1/66a ḳılmamaḳ: ḳılmamaġ T_1, TT

1/66b seylāba: seylāb T_1

1/67a ^{c}aṭāsından: şifasından T_1

1/68a ile: ilen TT

1/68b faḳr: şāh TT/ ġınā: gedā TT

1/69a nüfus-ı: nüfūs [D]

1/70b ḳurb: - T_1

1/72a ẕillet: ^{c}illet TT/ ^{c}iṣyāndur: ^{c}iṣyān-durur TT ^{c}iṣyāndur ü P

1/72b rıżāsı: rıżā-yı S_1

73 Zihī kerem ki naẓar ḳılmayup ^{c}adāvetine
Müyesser eylemiş İblīse i^{c}tibār-ı beḳā
74 Zihī kerīm ki ifrāṭ-ı luṭf ü iḥsānı
Mesīḥi eyledi miḥrāb-ı secde-i tersā
75 Faḳīr-i dergehine leẕẕet-i rıżāsı ile
Ta^{c}alluḳāt-ı ṭarīḳ-i fenādan istiğnā
76[35] Esīr-i miḥnet-i ^{c}ışḳına ẕevḳ-i şevḳiyle[36]
Ḫilāf-ı ḳā^{c}ide meyl-i ṭabīb ü ẕikr-i şifā
77 Zihī ḥaḳīḳat-ı ẕātuñda lāf ^{c}aḳl ü cünūn
Ḳapuñ maḳām-ı müsāvāt-ı pādişāh ü gedā
78 Na^{c}īm-i lem yezeli anda kim saña vāṣıl
Mu^{c}aẕẕeb-i ebedī ol ki senden ola cüdā
79 Ṭavāf-ı Ka^{c}be-i vaṣluñ taḥassüriyle müdām
Sürūd-ı seyle ṣafīr ü ḫurūş-ı ra^{c}de ṣadā
80 Müheyminā Ṣamedā bende-i siyeh-rūyam
Ṣaḥīfe-i ^{c}amelüm ma^{c}ṣıyet ḫaṭıyla ḳara
81 Teraḥḥum it ki meni ḳāmet-i şikeste ile
Benefşe-i çemen-i derd ḳıldı bār-ı ^{c}anā
82 Nihāl-i gülşen-i derdem ki ṣu yirine virür
Maña hemīşe ciger ḳanı bāġbān-ı ḳażā

1/75a rıżāsı: ricāsı TT

1/75b ta^{c}alluḳāt-ı ṭarīḳ-i fenādan istiğna: ḫilāf-ı ḳā^{c}ide meyl-i ṭabīb ü ẕikr-i şifa S_1

1/76a ẕevḳ-i şevḳiyle: ẕevḳ ü şevḳı ile P, [TD]

1/76b ṭabīb ü: ṭabīb P

1/77a ^{c}aḳl ü: ^{c}aḳl T_1, TT, P/ pādişāh ü: pādişāh-ı S_1

1/77b pādişāh ü: pādişāh T_1, TT

1/79a vaṣluñ taḥassüriyle müdām: vaṣluñ ile müdām S_1 naḫr ile müdām T_1 kūyuñ edā-yı lebbeyki TT

1/79b ra^{c}de: ra^{c}d ü TT

1/81b benefşe-i: benefşe vü S_1/ bār: - TT

1/82a gülşen-i: gülşene S_1/ ṣu: su S_1

83 Dirīġ ü derd ki encāma yitdi ^{c}ömr ü henüz
Ḫarāb-ı bāde-i zerḳam esīr-i dām-ı hevā
84 ^{c}Aẕāb-ı rūz-ı cezā vehmi ile şām ü seḥer
Bir ıżṭırāb ü ^{c}aẕāb içreem men-i rüsvā
85 Kim ol ^{c}aẕābı meger iḳtiżā-yı ^{c}adl vire
^{c}Aẕāb-ı rūz-ı cezā münkirine rūz-ı cezā
86 Egerçi ġuṣṣa dutar rūz ü şeb girībānum
Elümden eylemen ümmīd dāmenini rehā
87 Muḳīm-i ḥücre-i şevḳam feżā-yı ḳurbuñda
Hemīşe şem^{c}-i ümīdümde iştiyāḳ-ı ṣadā
88 Ki ey faḳīr ḥarīm-i viṣāle bismi’llāh
Ta^{c}allül itme ki demdür emānet ola edā
89 Seḥāb-ı feyż emel gülşenin ḳılup sīrāb
Gül-i murād açılup[37] ola müstecāb du^{c}ā
90 Ümīd var ki āyine-i żamīrümden
Hemīşe ṣayḳal-ı iḥsānuñ ola jeng-zedā
91 Ümīd var ki luṭfuñdan olmaya nevmīd
Dil-i Fużūlī-i āşüfte-ḥāl ü bī-ser ü pā
92 Müyesser ola aña şāh-rāh-ı ^{c}ışḳuñda
Devām-ı ḥüsn-i ḳabūl ü s̱ebāt-ı resm-i vefā

1/83a ^{c}ömr ü: ^{c}ömr [TD]

1/83b hevā: belā S_1, TT riyā [TD]

1/87a hücre: حجره P/ feżā: ḳażā T_1/ ḳurbuñda: ḳurbuñdan TT, P

1/89a gülşenin: gülşen T_1

1/89b murād: murāduñ [TD]/ açılup: açup [TD]

1/91b dil-i: dili TT/ ḥāl ü: ḥāl-i T_1, TT, P

2[38]

Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feiᶜlün

1[39] Ne kim ṣaḥīfe-i tedbīre ᶜaḳl ider masṭūr
Ṣaġınmañ anı olur olmaz olmayan maḳdūr

2 Hevā-yı dār-ı belā umma her hevāyīden
Kim ol maḳāmdadur ser-bülend olan manṣūr

3 Ḥarīf-i erre-i ġam ṣanma her ḳuru aġacı
Ki yazılur Ẕekeriyyā adına ol menşūr

4 Dil-i pür-āteş-i ᶜāşıḳdur āh-ı serdle ḫoş
Olur bürūdete māyil ṭabāyiᶜ-i maḥrūr

5 Füsürde zāhid eger ᶜāşıḳ-ı ciger-sūza
Refāḳat itse yüz ıl ẓulmetine düşmez nūr

6 Ṣaġınma bir arada iḫtilāṭ ḳılmaġ ilen
Dutar mizāc-ı ḳaranfil ṭabīᶜat-ı kāfūr

7 Ḫoşem ki ᶜışḳla rüsvā-yı ḫāṣ ü ᶜāmem men
Felek bu şīve ilen eylemiş meni meşhūr

8 Müdām naḳd-i hevā ḫāṭırumdadur meknūn
Hemīşe ẕikr-i muḥabbet dilimdedür meẕkūr

1/92a aña: aña S$_1$, TT

1/92b ḥüsn-i ḳabūl ü: ṭavr-ı tecemmül TT

2 T$_1$ 12a, P 202b, S$_1$ 100a, TT 5a

2/1b ṣaġınmañ: saġınmañ TT

2/2a belā: vefā [TD]/ umma: olma S$_1$

2/2b maḳāmdadur: maḳāma-durur TT

2/4b maḥrūr: mecrūr S$_1$

2/6b dutar: bulur T$_1$ tapar TT

2/7a ḫāṣ ü: ḫāṣ -ı TT

2/7b ilen: ile TT, P, [TD]

2/8b ẕikr: fikr [TD]/ meẕkūr: meşhūr S$_1$

9 Neçük hevā ne muḥabbet meveddet-i şāhī
Ki ḫalḳadur sebeb-i feyż-i Kirdigār-ı Ġafūr
10 Meh-i sipihr-i nübüvvet Muḥammed-i Ḳureşī
Çerāġ-ı şām-ı ebed āfitāb-ı ṣubḥ-ı nüşūr
11 Şehenşehī ki Süleymān-ı milk-i ma^{c}nā olup
Muṭī^{c} oldı aña cinn ü ins ü vaḥş ü ṭuyūr
12[40] Cihānı açmaġ içün tapşurıldı ḥażretine
Kilīd-i maḫzen-i maḥrūse-i vuḳūf ü şu^{c}ūr
13[41] Yetürdi silsile tār-ı ḥisāb-ı hicretine
Üzülmesün diyüben rişte-i sinīn ü şuhūr
14 Şikest nuḳre-i ḫāliṣ-^{c}ıyāruma ḳoydı
^{c}Iyār-ı nuḳre-i ẕātında iḥtimāl-i küsūr
15 Ruḫ ü ḳaddidür olan[42] ḫalvet-i cinān içre
Çerāġ-ı meclis-i ġılmān ü şem^{c}-i maḥfil-i ḫūr
16 Ne şek ki aḳdı berārīde[43] barmaġından su
Bu şerḥadur mutażammın ḫuṭūṭ-ı mevc-i buḥūr
17 Muḫālif emrinedür bāde kim ayaġa düşer
Nakīżdür aña kim gūş-māl yir ṭanbūr

2/9a neçük hevā ne: neçük hevā-yı TT niçün ki ḫān-ı [TD]

2/10a nübüvvet: meveddet S_1

2/11b cinn ü ins: ins ü cinn [TD]/ ins ü: ins TT

2/12a açmaġ: açmaḳ TT

2/12b vuḳūf ü: vuḳūf TT

2/13b sinīn ü: sinīn TT

2/14a ^{c}ıyāruma: ^{c}ıyārına TT

2/14b nuḳre: ṭalḳım TT

2/15a ruḫ: ruḫı TT/ ḳaddidür: ḳaddi TT

2/15b ġılmān ü: ġılmān S_1/ ḫūr: nūr P

2/16a ki: ger P/ aḳdı: aḫdı TT açdı S1/ berārīde: bevādīde [TD]/ su: ṣu TT

2/17b gūş-māl: gūş-māli TT/ yir: alur [TD]

18 Eyā şehī ki gürūh-ı peyember-i mürsel
Behişte başmaz ayaġ senden almadın destūr
19 Egerçi ḫāmeye el urmaduñ elüñde idi
Ḫaṭ-ı beṭālet-i incīl ü ḥarf-i nesḫ-i Zebūr[44]
20 Ne söz ki anda senüñ yoḫ rıżā-yı ḫüddāmuñ
Ḳalur serāy-ı ṭabī^c atda tā ebed maḥṣūr
21 Bıraḫ ḥicāb niḳābın güzel cemālüñden
Ki tā göre seni ortada görmeyen nice kūr
22 Bu mesned içre niçe mest-i ḫˇāb-ı nāz olasan
İrişdi ṣubḥ gel aç imdi nergis-i maḫmūr
23[45] Fesād ehl-i cihāna bıraḳdı yüz feterāt
Ḳıyāmet oldı ne yatmaġ mecālidür örü dur
24 Zamāne muntaẓır-ı iḳtidā-yı emrüñdür
Sözüñ ne ise yürüt buyruġuñ ne ise buyur
25 Fetaḥtü ^{c}ayne recā'i bi-seyfike'l-ḳāhir
Ḳad iste^{c}antü bihī min ^{c}aduvvike'l-maḳhūr
26 Recevtü enneke naḳṣa'l-umūri fī-yevmin
Bi-emri Rabbike ḳad terce^{c}ü ileyhi umūr
27 Lezimtü ẕeyleke ercū rıżāke fi'd-dāreyn
Kefā vüṣūḳu recā'ī bi-luṭfike'l-mevfūr

2/18b başmaz: basmaz S_1/ ayaġ: ayaḳ S_1

2/19a el: il T_1

2/19b ḥarf-i nesḫ-i: nesḫ-i ḥarf-i T_1, [TD]

2/21a bıraḫ: bıraḳ T_1, P/ niḳābın: niḳābını S_1 niḳābı TT

2/21b seni ortada: nicesin irte (?) TT

2/23a bıraḳdı yüz: bıraḫdılar [TD]

2/23b yatmaġ: yanmaḳ T_1/ örü dur: dur otur S_1, P devr olur T_1 uru dur [TD]

2/24a emrüñdür: emrüñgdür S_1

28 Şehā Fużūlī-i dil-ḫasteem bi-ḥamdi’llāh
Reh-i şerīᶜatüñe tābiᶜ emrüñe me’mūr
29 Olup-durur sözümüñ naẓm ü nes̱ri naᶜtüñde
Hemīşe güher-i manẓūm ü lü’lü’-i mens̱ūr
30 Feṣāḥat ehli arasında iᶜtibārum var
Ne iᶜtibār ger oldıysa hey’etüm maḥḳūr
31 Özüm ḥaḳīr be-ġāyet sözüm müfīd besī
Neçük ki ḥükm mis̱ālinde saṭr beyne suṭūr
32 Ümīd var ki dutduḳca milk-i rūḥ niẓām[46]
Ümīd var ki tapduġca ᶜahd-i ᶜömr mürūr
33 Mürūr-ı ᶜömri s̱enā-yı resūl ilen geçürem
Ölende anı idem armaġān-ı ehl-i ḳubūr

3[47]

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1[48] Saçma ey göz eşkden göñlümdeki odlare ṣu
Kim bu deñlü tutışan odlare ḳılmaz çāre ṣu
2[49] Ābgūndur günbed-i devvār rengi bilmezem
Yā muḥīṭ olmış gözümden günbed-i devvāre ṣu

2/29b güher: gevher [TD]

2/30a var: yoḳ TT

2/31a besī: velī T_1, [TD]

2/31b neçük: cinān TT/ ṣatr: ṣatrü [TD]

2/32a milk-i rūḥ niẓām: mülk rāḥ-ı niẓām [TD]

2/32b tapduġca: tapduḳça TT

2/33a ᶜömri: ᶜömr T_1/ ilen: ile [TD]

2/33b anı idem: idem anı [TD]

3 T_1 13a, P 203a, S_1 101a, TT4a

3/1a ṣu: su S_1 kasidenin bütün redifleri için geçerli

3/1b tutışan: ṭuṭuşan T_1

3 Z̲evḳ-ı tīġuñdan ᶜaceb yoḫ olsa gögsüm[50] çāk çāk
Kim mürūr ilen bıraḳur raḫneler dīvāre ṣu
4 Vehm ilen söyler dil-i mecrūḥ peykānuñ sūzın
İḥtiyāṭ ilen içer her kimde olsa yāre ṣu
5 Ṣuya virsün bāġbān gülzārı zaḥmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzüñ tek virse biñ gülzāre ṣu
6 Oḫşadabilmez ġubārını muḥarrir ḫaṭṭuña
Ḫāme tek[51] baḫmaḳdan inse gözlerine ḳare ṣu[52]
7 ᶜĀrıżuñ yādıyla nemnāk olsa müjgānum n'ola
Żāyiᶜ olmaz gül temennāsıyla virmek ḫāre ṣu
8 Ġam güni itme dil-i bīmārdan tīġuñ dirīġ
Ḫayrdur virmek ḳaranġu gicede bīmāre ṣu
9 Men lebüñ müştāḳıyam zühhād kevs̱er ṭālibi
Nişe kim meste mey içmek ḫoş gelür huşyāre ṣu
10 İste peykānın göñül hecrinde şevḳum sākin it
Ṣusuzam bir kez[53] bu ṣaḥrāda menüm'çün are ṣu
11 Ravża-i kūyına her dem durmayup eyler güẕār
ᶜĀşıḳ olmış ġālibā ol serv-i ḫoş-reftāre ṣu

3/3a gögsüm: göñlüm TT, [TD]

3/3b ilen: ile T_1, TT

3/4a vehm ilen: merhem ilen T_1

3/4b içer her kimde olsa yāre: bıraḳur raḫneler dīvāre S_1

3/5a ṣuya: suya S_1

3/5b biñ: bi͡ng P

3/6b baḫmaḳdan: baḫmaġdan S_1

3/8a güni: düni TT

3/8b ḳaranġu: ḳarañu [TD]/ gicede: kimsede T_1

3/9b nişe kim: nitekim [TD]

3/10a hecrinde: hicrānda TT

3/10b ṣusuzam: susuzam S_1/ kez: göz T_1

12 Ṣu yolın ol kūydan ṭopraḳ olup dutsam gerek
Çün raḳībümdür daḫı ol kūya ḳoyman vare ṣu
13 Dest-būsī[54] ārzūsından ger ölsem dōstlar
Kūze eyleñ ṭopraġum ṣunuñ anuñlan yāre ṣu
14 Serv sergeşlik ḳılur ḳumrī niyāzından meger
Dāmenin duta ayaġına düşe yalvare ṣu
15 İçmek ister bülbülüñ ḳanın meger bu[55] reng ile
Gül budaġınuñ mizācına gire ḳurtare ṣu
16 Ṭıynet-i pākini rūşen ḳılmış ehl-i ^{c}āleme
İktidā ḳılmış ṭarīḳ-i Aḥmed-i Muḫtāre ṣu
17 Seyyid-i nev^{c}-i beşer deryā-yı dürr-i ıṣṭıfā
Kim sepüpdür mu^{c}cizātı āteş-i eşrāre ṣu
18 Ḳılmaġ içün tāze gülzār-ı nübüvvet revnaḳın
Mu^{c}cizinden eylemiş iẓhār seng-i ḫāre ṣu
19 Mu^{c}cizi bir baḥr-i bī-pāyān imiş ^{c}ālemde kim
Yitmiş andan biñ biñ āteş-ḫāne-i küffāre ṣu
20 Ḥayret ilen barmaġın dişler kim itse istimā^{c}
Barmaġından virdügin[56] şiddet güni enṣāre ṣu

3/12a ṣu: su S_1/ ṭopraḳ: topraḳ S_1 ṭopraġ T_1/ dutsam: tutsam TT dutsan S_1
3/12b ḳoyman: gitmen S_1
3/13a dest-būsī: dest-būsı [TD]/ ārzūsından: ārzūsiyle [TD]/ ger: - TT
3/13b eyleñ: idüp TT eylen͡g P/ ṭopraġum: topraġum S_1/ anuñlan: anuñla [TD]
3/14b duta: ṭuta TT
3/15a bülbülüñ: bülbülün͡g P/ bu: bir TT, P, [TD]
3/15b ḳurtare: yalvare TT
3/16b aḥmed-i: aḥmede T_1
3/17b sepüpdür: sönüpdür S_1
3/18a ḳılmaġ: ḳılmaḳ TT
3/18b mu^{c}cizinden: mu^{c}cizinde TT
3/19b biñ biñ: bin͡g bin͡g TT, P
3/20b virdügin: virdügi T_1, [TD]

21 Dōstı ger zehr-i mār içse olur āb-ı ḥayāt
Ḫaṣmı ṣu içse döner elbette zehr-i māre ṣu
22 Eylemiş her ḳaṭreden biñ baḥr-i raḥmet mevc-ḫīz
El ṣunup urġaç vużū içün gül-i ruḫsāre ṣu
23[57] Ḫāk-i pāyine yitem dir ^{c}ömrlerdür muttaṣıl
Başını ṭaşdan ṭaşa urup gezer āvāre ṣu
24 Ẕerre ẕerre ḫāk-i dergāhına ister ṣala yüz[58]
Dönmez ol dergāhdan ger olsa pāre pāre ṣu
25 Ẕikr-i na^{c}tin[59] virdini dermān bilür ehl-i ḫaṭā
Eyle kim def^{c}-i ḫumār içün içer mey-ḫ̌āre ṣu
26 Yā ḥabību'llāh yā ḫayrü'l-beşer müştāḳuñam
Eyle kim leb-teşneler yanup diler hemvāre ṣu
27 Sensen ol baḥr-i kerāmet[60] kim şeb-i mi^{c}rācda
Şebnem-i feyżüñ yitürmiş s̱ābit ü seyyāre ṣu
28 Çeşme-i ḫurşīdden her dem zülāl-i feyż iner
Ḥācet olsa merḳadüñ tecdīd iden mi^{c}māre su
29 Bīm-i dūzaḫ nār-ı ġam ṣalmış dil-i sūzānuma
Var ümīdüm ebr-i iḥsānuñ sepe ol nāre ṣu
30 Yümn-i na^{c}tüñden güher olmış Fużūlī sözleri
Ebr-i nisāndan dönen tek lü'lü'-i şehvāre ṣu

3/21a içse: - S_1

3/21b ṣu: su S_1/ döner: dutar S_1

3/22a biñ: bin͡g TT, P/ raḥmet: ḥayret TT

3/22b el: il S_1, T_1

3/24a ṣala yüz: ṣala nūr P, [TD] ṣalınur [D]

3/24b dönmez: dutmaz T_1

3/25a na^{c}tin: na^{c}tüñ [TD]/ virdini: derdine T_1, P

3/26b teşneler: teşne TT/ diler: isteye TT

3/28b iden: ider P

3/29b sepe: ṣape TT

31[61] Ḫˇāb-ı ġafletden olup[62] bīdār olanda rūz-ı ḥaşr
Eşk-i ḥasretden tökende dīde-i bīdāre ṣu
32 Umduġum oldur ki maḥrūm olmayam dīdārdan[63]
Çeşme-i vaṣluñ vire bu teşne-i dīdāre ṣu

4[64]

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Çeker bī-raḥmler yanında her sāᶜat zebān ḫançer
Günāhum s̱ābit eyler ölmegüm ḫāṭır-nişān ḫançer
2 Zülāl-i vaṣlına leb-teşneem bir türk-i bed-ḫūyuñ
Kim andan ḳaṭre-i āb istesem dartar revān ḫançer
3 Virür pervāne öz cānın saña çün iḫtiyār ile
Ne ḥācet şuᶜleden ey şemᶜ çekmek her zamān ḫançer
4 Ḥazer ḳıl gezme çoḳ pervāsuz ey bülbül ki ḳatlüñ'çün
Tikenden dāmeni altında ḳılmış gül nihān ḫançer
5 Müjeñ ḳanum töküp ġamzeñ alur cānum ᶜaceb ṣanma
İşidür tökse ḳan oḫ ᶜādetidür alsa cān ḫançer
6 Ḳaşuñla gözleründür her ṭaraf ya bir nizāᶜ üzre
Çeküpdür birbirine iki ser-ḫoş Türkmān ḫançer
7 Ḫayāl-i ġamzeñ ile bes ki rāḥat gitdi cismümden
Ṣanasan[65] pehlū-yı çākümdedür[66] her üstüḫˇān ḫançer
8 İletsem ḫançerüñ şevḳını ḳabre her bahār olġaç
Olur sebze yirine ḫāk-i ḳabrümden ᶜıyān ḫançer

3/31a ḫˇāb-ı ġafletden olup: ḫˇāb-ı ġafletde oluban T_1 ḫˇāb-ı ġafletden olan P, [TD]

3/31b tökende: dolanda T_1, P

3/32a maḥrūm olmayam dīdārdan: rūz-ı ḥaşr maḥrūm olmayam [TD]

3/32b çeşme-i: şebnem-i TT/ bu: men [TD]

4 T_1 14b, P 203b

4/2b istesem: itseyem ? T_1

4/5b tökse: dökse T_1

4/6a gözleründür: gözlerüñden P/ ya bir: yatur [TD]

4/7b ṣanasan: ṣanarsan [TD]/ çākümdedür: cānumdadur [TD]

9 Ḳuçar zerrīn kemerle bilüñi veh bu ne ṭāli[c] dür
Ki altun ḳuvvetiyle beyle olmış kām-rān ḫançer
10 Ḫayāli gözdedür kirpüklerüñ depretme ey merdüm
Edeb şarṭı degül mihmāna çekmek mīzbān ḫançer
11 Göz açup būstāna ḫaṭṭ-ı sebzüñsüz[67] naẓar ḳılsam
Görinür gözlerüme sebze-i her būstān ḫançer
12 Dehānuñ yoḫ dimişler söyle bu güftār ḳandandur
Bilüñ peydā degüldi ḳanda dutmışdur mekān ḫançer
13 Muḥāl-i [c] aḳldur kim ola müjgānuñ gibi ḫūnī
Eger üstād elinden ṣu yirine içse ḳan ḫançer
14 Ruḫ-ı zerdüm ṣalupdur ḫançerüñ gözgüsine [c] aksin
Veyā sīmin elüñde[68] dutduġuñdur zer-nişān ḫançer
15 Zebān-ı tīz ile ortaya girmiş muttaṣıl gūyā
Olam dir mādiḥ-i peyġamber-i āḫir zamān ḫançer
16 Şehenşāhī ki tīġ-ı ābdārı ẓāhir olduḳda
Elinden ṣaldı Ḫüsrev nīze vü Nūşīrevān ḫançer
17 Yemenden baş çekende mehçe-i rāyāt-ı iḳbāli
Bıraḳdı tīre ṭopraġa şeh-i Hindūstān ḫançer
18 Ṣaf-ārā-yı meṣāff-ı Bedrdür iẓhār-ı mu[c] cizde
Şikāf-ı perniyān-ı bedr içün ḳılmış nişān ḫançer
19 [c] Adū-yı cāhınuñ ḳaṭ[c] -ı ḥayātı'çün çeker her ay
Ġılāf-ı lāciverdīden hilāl-i āsmān ḫançer
20 Seḥer feyżī ki dün tek tīre ḳılmazdı dil-i ṣāfın
Güneş tek ḳaṣdına çekseydi biñ nā-mihrbān ḫançer
21[69] Saḫī-ṭab[c] ī ki ruḫsārı siper tek çīn bıraḳmazdı
Eger ḳaṣdına çekseydi ḳamu ehl-i zamān ḫançer

4/13a gibi: kimi [TD]

4/14b elüñde: bilekde [TD]

4/20b biñ: biñg P ḳamu T_1/ nā-mihrbān: ehl-i zebān T_1

4/21a ruḫsārı: ruḫsāra P

4/21b zamān: cihān [TD]

22 Olurdı dīde-i bed-bīne iẓhār-ı nübüvvetde
Anuñ gönderdügi her nāme-i mu^{c}ciz-beyān ḫançer
23 Ġazālarda du^{c}ā-yı cevşenine çāre ḳılmazdı
Özin her niçe ḳılsa tecrübe tīr imtiḥān ḫançer
24 Eyā şāhī ki baḫsam ḫançer-i şer^{c}üñ niẓām'çün
Çeküpdür biñ şehenşeh tīġ ü biñ ṣāḥib-ḳırān ḫançer
25 Eger nāmūs-ı şer^{c}üñ olmasaydı ḫalḳa müstevlī
Ne bir pür-dil çekerdi tīġ ü ne bir pehlivān ḫançer
26 Naḳīż-i ḥükmüñüñ ḳaṭ^{c}-ı fesādıyçün eliflerden
Kelāmu'llāh bī-ḥadd tīġ çekmiş bī-kerān ḫançer
27 Münāfıḳ idebilmez şer^{c}üñe medḫal ki çevreñde
Per ü bāl-i melāyik görse eylerdi gümān ḫançer
28 Bi-ḥamdi'llāh ki ḥālā dīde-i bed-ḫˇāha na^{c}tüñden
Fużūlī naẓmınuñ her saṭrıdur bir cānsitān ḫançer
29 Zebān-ı ḫāmesi is̱bāt-ı i^{c}cāzuñda küffāre
Gehī dil-dūz nāvek gösterür geh ḫūn-feşān ḫançer
30 Şefī^{c}ü'l-müẕnibīnā maḥşer eyyāmı ki dūzaḫdan
Çeker her laḥẓa mücrim ḳaṣdına bir bī-emān ḫançer
31 Budur ümmīd kim maḥfūẓ olam ḥıṣn-ı penāhuñda
Ġılāf içre neçük kim ṣaḳlanur görmez ziyān ḫançer

4/22b anuñ: aluñ T_1/ gönderdügi: gönderdi T_1

4/24a baḫsam: dā'im [TD]

4/24b biñ: biñ͡g P/ biñ: biñ͡g P

4/27a çevreñde: çevreñ͡gde P

4/27b per ü bāl-i melāyik: melāyik perr ü bālin [TD]/ eylerdi: dīv eyler T_1, P

4/28a na^{c}tüñden: na^{c}tüñde P

4/29a zebān-ı: zeban ü T_1/ ḫāmesi: ḫāmesini T_1

4/30b laḥẓa: şu^{c}le [TD]

4/31a penāhuñda: penāhuñ͡gda P

4/31b neçük kim: nitekim [TD]

5[70]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āb levḥi üzre çekmiş mevcden mısṭer[71] ṣabā
Sebzeden naḳl itmege vaṣf-ı ḫaṭ-ı dilber ṣabā

2 Almaġ içün ḳıymetiyle sebzeden şebnem dürin
Yāsemenden sīm dökmiş yā semenden zer ṣabā

3 Aġzuñ esrārın diler fāş ide açup ġonceni
Gör ne reng ile ḳılur iẓhār-ı her mużmer ṣabā

4[72] Encümenler seyr idüp nesrīn beyāzın gezdürür
Ḥüsn-i ḫulḳuñda dürüst itmek diler maḥżer ṣabā

5 İnfiʿāl itmiş meger sürʿatde raḫşuñdan senüñ
Kim gezer maḫfī görinmez kimseye micher ṣabā

6 Aḫtarup bulmaġ diler vaṣf-ı ruḫuñ kim muttaṣıl
Nüsḫa-ı gül-berg evrāḳın ḳılur ebter ṣabā

7 Ābgūn tīġuñca olmaz bunca dā'im kim virür
Tīġ-ı āb-ı cūybāre mevcden cevher ṣabā

8 Ayaġuñ ṭopraġını yirden alur taʿẓīmle
Ġālibā düzmek diler başına bir efser ṣabā

9 İşidüpdür ġālibā ḳaddüñle şemʿüñ baḥsini
Her ḳaçan gördiyse eyler şemʿe ḳaṣd-ı ser ṣabā

10 Āsitānuñda muḳīm olmaġa bulsaydı ḳabūl
Ḥaḳ bilür olmazdı ser-gerdān-ı baḥr ü ber ṣabā

---

5 T_1 16a, P 204b, TT4a

5/1a mısṭer: manẓar TT

5/1b vaṣf-ı: ister TT

5/2a almaġ: almaḳ TT

5/5b micher: micmer TT

5/6a bulmaġ: bulmaḳ TT/ ruḫuñ: ruḫuñ͡g P

5/6b ebter: ezber [TD]

5/7a bunca: munca TT/ dā'im kim: kim dāyim [TD]

5/8b ġālibā: başına TT

11 Āsmāne ḳadr ile çıḳsa ne ḥāṣıl çün degül
Aña ḳābil kim ola ḳapuñda[73] ḫāk-i der ṣabā
12[74] Āteş-i bī-dāde köymişdür olupdur dād-ḫᵛāh
Gördügi yirde ṣaçar başına ḫākister ṣabā
13 Āb-ı deryā üzre geh İlyās-veş seyrān ider
Gāh eyler mesken İbrāhīm tek āzer ṣabā
14 Oddan āfet görmez ü ṣudan żarar gūyā ḳılur
Ḳanda olsa iḳtidā-yı şerᶜ -i peyġamber ṣabā
15 Aḥmed-i Mürsel ki fermān-ber Süleymāndur aña
Eyle kim gördi Süleymān oldı fermān-ber ṣabā
16 Ol şehenşeh kim rıżāsıyla gezer her ḳanda var
Ger şimāl ü ger cenūb ü ger debūr ü ger ṣabā
17 İy gül-i bāġ-ı rusül bir tāze gülşendür ḳapuñ
Kim dem-i Cibrīle ol gülşende ṭaᶜ n eyler ṣabā
18 İsteyüp bulmaz ḳapuñ feyż almaġ içün muttaṣıl
Ḳanḳı gülşen seyrine girse çıḳar mużṭer ṣabā
19 İledür ḫāk-i derūñi ẕerre ẕerre gülşene
Ḳılmaġ içün tūtiyā-yı dīde-i ᶜ abher ṣabā
20 Āteş-i bī-dād ile ᶜ ālem yanar ger ḳılmasa
ᶜ Adlüñi ṣāyiᶜ gezüp her dem yidi kişver ṣabā
21 Olduġıyçün ẕerre tek pinhān girür gülşenlere
Bī-sebeb raḫt-ı gül ü nesrīni ġāretger ṣabā

5/11b ḳapuñda: ṭapuñda [TD]

5/14b iḳtidā: iḳtiżā P

5/16a rızasıyla: rıżāsıylan P

5/16b cenūb ü ger debūr: debūr ü ger cenūb T_1, P

5/18a ḳapuñ: ruḫuñ T_1/ feyz: feyzin P vaṣfın T_1/ almaġ içün: anuñ'çün P, T_1

5/19a derūñi: derūñ͡gi P

5/21a girür: girüp T_1

5/21b nesrīni: nesrīne P

22 Öz günāhına şefā^{c}at isteyüp feryād idüp
Çizginür ḫāk-i mezāruñ üzre tā maḥşer ṣabā
23 İtmezem terk-i temennā-yı ṭavāfuñ çıḳsa cān
Ḫāk hem olsam ġubārumnı saña ilter ṣabā
24 Açmış ümmīd-i reh-i vaṣluñ dil-i pür-ḫūnumı
Eyle kim faṣl-ı bahār açar gül-i aḥmer ṣabā
25[75] Ola na^{c}tüñden Fużūlīnüñ kelāmı dil-pe̱zīr
Eyle kim gülden bulur enfās-ı cān-perver ṣabā
26 Eyle inceldüm żа^{c}īf oldum ki ḫāk-i kūyuña
Ḳābilem ḫāşāk tek olsa maña rehber ṣabā
27 İltimāsum baḫtdan oldur ki ḥükmüñ ^{c}āleme
Ola cārī tā çemen milkindedür server ṣabā

6[76]
Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fa^{c}lün
1 İrişdi vaḳt ki faṣl-ı ḫazān-ı nā-hemvār
Ḳıla şu tek ḥarekātın müzāḥim-i eşcār
2 Sipāh-ı behmen ü dey lāle vü gül esbābın
Hücūm eyleyüben ġāret eyleye ne ki var
3 Çemen ẓarīflerin rence-ḫāṭır eylemege
Nesīmden ola ẓāhir sülūk-ı nā-hemvār
4 Hevā muḫālefetinden ṭapılmaya muṭlaḳ
Mizāc-ı nāmiyede i^{c}tidālden ā̱s̱ār

5/23b olsam ġubārumnı: olsa ġubārumnı T_1 olsam ġubārumı [TD]
5/26b ḳābilem: ḳāyilem P
5/27a ḥükmüñ ^{c}āleme: cārī ḥükm ile T_1, P
5/27b ola cārī tā: tā reyāḥīne T_1, P
6 T_1 17a, P 205a
6/1b şu tek: ḥatuñ T_1, P
6/3a rence: rencide T_1
6/4b nāmiyede: cāmiyede T_1

5 Ṣabā leṭāfet ilen gülşen içre sāyir iken
Bula zamāne ṣabā[77] tek taġayyür-i eṭvār

6 Açup taᶜarruż elin zemherīr gülzāra
Ne berg ḳala bu ġāretde būstānda ne bār

7 Ḫoş ol ki duta bu mevsimde gūşe-i ᶜuzlet
Tereddüd itmeye muṭlaḳ ḳarāra vire ḳarār

8 Ḥużūr ilen gire bir künce ibtidā-yı ḫazān
Sürūr ilen çıḳa bir bāġa ibtidā-yı[78] bahār

9 Arada bilmeye bārān ü berḳ ü bād nedür
Yitürmeye es̱er-i devr ḫāṭırına ġubār

10 Aña refīḳ hemān bir kitāb ola bir sāz
Aña nedīm hemīn bir ḳadeḥ ola bir yār

11 Menem bunuñ gibi eyyāmda serāsīme
Esīr-i dām-ı belā vü sitem ġarīb-i diyār

12 Ne seyr ḳılmaġa pergār tek tenümde tüvān
Ne noḳṭa tek bir arada oturmaġa yir var[79]

13 Hezār ġam müteveccih maña bu hem bir ġam
Ki yoḫ-durur ġam-ı dil ẓāhir itmege ġam-ḫˇār

14 Ne bir refīḳ ki hem-derd olam men-i miskīn
Ne bir ṭabīb ki derd-i dil eyleyem iẓhār

15 Ḫazān içinde ḳalan gül budaġıyam ki hevā
Maña şikest virüp ḳalmışam bürehne[80] ü ḫˇār

6/5a ilen: ile [TD]

6/6a gülzāra: eşcāra [TD]

6/9a bilmeye: bilmese T_1/ berḳ: berf [TD]

6/12b yir var: pergār T_1, P

6/15b bürehne: şikeste T_1, P

16 Kimi ki dōst didüm çıḳdı düşmen-i cānum
Kimi ki yār didüm oldı ᶜāḳıbet aġyār
17 Bu faḳr ilen ki menüm rāḥatum-durur müşkil
Bu ḥāl ilen ki menüm dirligüm-dürür düşvār
18 Meger meded ḳıla ol pādişāh-ı ḳişver-i ᶜilm
Ki ᶜilmidür ḳamu eşyāya vāḳıf-ı esrār
19 Şeh-i serīr-i Necef āfitāb-ı evc-i şeref
ᶜAliyy-i ᶜālī-yi aᶜlā ḳasīm-i cennet ü nār
20 Ümmīd var ki bir şemme-i ᶜināyet ilen
Müceddeden vire luṭfı tesellī-i men-i zār
21 Riᶜāyetümi rucuᶜ ide pāk nuṭfesine
Yegāne seyyid-i ᶜarş-āsitān ü kūh-veḳār
22 Muḥammed-i Necefiyy ü yegāne-yi s̱ānī[81]
Ki ṣūret-i Ḥaḳadur ẕāt-ı pāki āyinedār
23 Bülend-mertebeī kim ᶜulüvv-i ḳadrinden
Ḥarīm-i dergehine Cebre'īl bulmaz bār
24 Eyā bülend-naẓar māh-ı āfitāb-es̱er
Ki re'y-i pākün̄ ilendür mürūr-ı dehre medār
25 Ṣafā-yı meşrebün̄e iᶜtimād eyleyüben
Bir iki nükte beyān eyleyem men-i efgār
26 Teneffür eyleme kim bī-kesem men ü bī-kes
Özidür öz sözini ᶜarża eyleyen nā-çār

6/19b ᶜālī: ᶜalī P

6/21b ᶜarş-āsitān ü: ᶜarş-āsitān P, T_1

6/22a muḥammed-i necefiyy: meh-i sipihr-i siyādet P/ ü yegāne-yi s̱ānī: meknūne-yi s̱ānī T_1, P

6/24b pākün̄: pākün͡g P

6/26b özidür: özümdür P/ sözini: sözilen T_1 sözümi P

27 Şehā men ister idüm bir zevālsüz sāye
Kim anda olmaya muṭlaḳ meżarrat-ı eşrār
28 Saña yitürdi meni hādi-i reh-i taḥḳīḳ
Didi budur ki dilersen yitürmegil zinhār
29 Bugün ümmīdle bir ^{c}ömrdür ki dergehüñe
Bıraḳmışam ser-i iḫlāṣ ü ṣıdḳ leyl ü nehār
30 Ümīd var ki ümmīdüm olmaya ḥırmān
Ümīd var ki iḳbālüm olmaya idbār
31 Cemī^{c}-i ehl-i cihāna bu nükte rūşendür
Ki müslim ehl-i sa^{c}ādet-dürür şaḳī ḳüffār
32 Tamām-ı zümre-i İslāma hem muḳarrerdür
Ki cümleden yig olur āl-i Aḥmed-i Muḫtār
33 Bu hem muḥaḳḳaḳ olupdur cemī^{c}-i sādāta
Ki sensen Aḥmed-i Muḫtār nesline serdār
34 Delīl-i vāżıḥ ilen vāżıḥ oldı kim sensen
Güzīn-i ehl-i cihān melce'-i ṣıġār ü kibār
35 Gerek ki sen olasan cümle-i cihāna penāh
Gerek ki sen olasan ehl-i faḳra istiẓhār
36 Eger ṭarīḳ-i mürüvvet saña hem olmasa resm
Ḥaḳīḳatüñde vefādan ṭapılmaya āṣār
37 ^{c}Aceb yoḫ eylesem ikrāh ehl-i īmāndan
Cemī^{c}-i zümre-i İslāmdan olup bī-zār
38 Necefde bağlamayam el ḫıdmetine kemer
Gidüp Firenk diyārına bağlayam zünnār

6/28b yitürmegil: itürmegil P

6/29b iḫlāṣ ü: iḫlāṣ P, T_1

6/31b sa^{c}ādet-dürür: sa^{c}ādetdür ü P sa^{c}ādet olur [TD]

6/38a el: ḥaḳ [TD] āl P

6/38b gidüp: girüp P, T_1

39 Belālaruñ çeküben dönmeyüp ṭarīḳüñden
Dutup ṭarīḳ-i sülūk-i muhācir ü enṣār
40 Meni ṭarīḳüñe iḫlāṣ-ı pāk ü ṣıdḳ-ı dürüst
Çeküp-dürür ki saña cāndan itmişem iḳrār
41 Eger günāh ise iḫlāṣum eyleyem tövbe
Ve ger ḫaṭā ise ṣıdḳum ḳılayum istiġfār
42 Eger ḳabūl ü ger nā-ḳabūl ḫıdmetüñe
Özümni men ṣanuram bir kemīne ḫıdmetkār
43 Eger ṭarīḳa-i ḫıdmetde ḳılmışam taḳṣīr
Ve ger ḳapuñda ṭapup behre itmişem inkār
44 Maña ḥarām ola rāḥat ki ṭapmışam senden
Ve ger ne ḫaṣma müvekkel Müheymin-i Cabbār
45 Şehā Fużūlī-i üftāde ḫāk-i rāhuñdur
Hemīşe naḳd-i ḥayātı senüñ yoluñda niṣār
46 Dime ki milke heves ide yoḫsa mala ṭama^c
Ne milk ü mala baḫar dīde-i ulü'l-ebṣār
47 Esīr-i dām-ı belādur ve ger ne zīver içün
Teveccüh itse degül aña dār-ı dünyā dār
48 Müdām tā felek-i tīz-gerd dā'irdür
Hemīşe tā ki ṭapar emr-i ^{c}ālem istimrār
49 Seni ki cümle-i ^{c}ālemde ferd-i kāmilsen
Penāh-ı emn ü emānında ṣaḳlasun Settār

6/39a çeküben: çekübem P, T_1

6/43a ḫıdmetde: ḫıdmete T_1

6/45a rāhuñdur: rāhuñdan P

6/45b yoluñda: yolgında P

6/46a milke…..mala: mala…… milke P

6/48a dā'irdür: dāyiredür T_1

6/48b ṭapar: ṭapa [TD]

6/49b ṣaḳlasun: ṣaḳlaya P

7[82]

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Ġonce baġrı dehr bī-dādıyla evvel ḳan olur
Ṣoñra yüz luṭf ile göñli açılur ḫandān olur

2 Ḳaṭre-i bārān ki bir müddet ṣadef ḥabsin çeker
Yoḫ iken ḳadri ṭapar[83] ḳıymet dür-i ġalṭān olur

3 Dāne topraġ içre şiddet çekdügiyçün nice gün
Baş çeküp ḫırmenlenür ārāyiş-i bustān olur

4 Ḳahrdan ikrāh idenler luṭfa olmaz müsteḥaḳ
Müsteᶜidd-i derd olanlar ḳābil-i dermān olur

5 Miḥnete ṣabr eyleyen rāḥat ṭapar çün Yūsufa
Salṭanat taḫtınuñ evvel pāyesi zindān olur

6 Ger rıżā olsa ḳażāya müşkil olmaz hīç ḥāl
ᶜĀrife ṣabr ile her müşkil ki var āsān olur

7 Fiᶜldür aṣl-i rıżā-yı Ḥaḳ ne kim aṣl ü neseb
Ḫāk-i fermān-ber beşer ᶜāṣī melek şeyṭān olur

8 Sāyir maḫlūḳdan bir kimse olsa pāk-dil
Ehl-i beytüñ fırḳasından ṣayılur Selmān olur

9 Ḫˇāh seyyid ḫˇāh ᶜāmī kām bulmaz bī-edeb
Fiᶜli müstaḥsen olan müstevcib-i iḥsān olur

10 Yüz meşaḳḳat çekse kām-ı dil ṭapar encām-ı kār
Her kimüñ ᶜālemde mevlāsı şeh-i merdān olur

11[84] Tābiᶜ-i fermān ider ḥükmine cümle ᶜālemi
Murtażā ḥükmine her kim tābiᶜ-i fermān olur

12 Tīre olmaz rāst-rev ger çekse bend-i āhenin
Rāst-rev tīr-i ḫadengüñ zīveri peykān olur

---

7 T_1 19a, P 206a

7/5a çün: kim T_1

7/9a bulmaz: tapmaz P

7/12a çekse: çekmese T_1

7/12b ḫadengüñ: ḫadengüñg P

13 Ol şehenşeh kim eger bir mūra ḳılsa iltifāt
Mūr ḥükm eyler Süleymān üstine sulṭān olur
14 Ol imām-ı dīn ü dünyā kim anuñ düşmenligi
Müşrikünñ dīnine vü dünyāsına noḳṣān olur
15 Ṭaş olur aslan eger ḳahr ile ḳılsa bir naẓar
Ḥükm ḳılsa düşmeni ḳaṣdına daş aslan olur
16 Ẕerreī mihr-i ruḫuñdan ṭapsa pertev āsmān
Āsmān üzre temām encüm meh-i tābān olur
17 Feyż-i luṭfıylan eger insānı itse terbiyet
Ḳadr ile insān melek-nisbet^{c} aẓīmü'ş-şān olur
18 Ver melek hem ṭapsa ^{c}ayn-ı iltifāṭından naẓar
^{c}Aḳl-ı kāmil kesb idüp elbette bir insān olur
19 Luṭf ü ḳahrından ṭapar muḳbil ^{c}aṭā müdbir cezā
Ḳaṭ^{c} ü faṣl-ı ḥaşr içün ol laḥẓa kim dīvān olur
20 Kevs̱er ü cennet anuñ ḥükmindedür ol vech ile
Munca neslinden hemīn Ādem aña mihmān olur
21 Nūḥ ṣanduḳına geştī tek aparmışdur penāh
İḥtiyāt eyler ki nā-geh bir daḫı ṭūfān olur
22 Gerçi İsmā^{c}īle ḳurbān gökden inmiş ḳadr içün
Ḥaḳ bilür ḳadr içün İsmā^{c}īl aña ḳurbān olur
23 Mu^{c}cizi bir gülşen-i pākīzedür kim istese
^{c}Andelīb ol gülşene Dāvūd-ı ḫoş-elḥān olur

7/14b müşrikünñ: müşriküñg P
7/15a naẓar: naẓardur T_1
7/16a ẕerreī: ẕerrei P ẕerre T_1
7/17a insānı: insāna [TD]/ itse: ḳılsa [TD]
7/20a kevs̱er ü: kevs̱er [TD]/ol: bu [TD]
7/21a nūḥ: nūḥ anuñ P/ geştī: geşī T_1/ aparmışdur: aparmış P
7/22b içün: ile[85] P

24 Her kim iḫlāṣ ile ḫāk-i merḳadinden ẕerre’i
Alsa anuñla ṭebābet eylese Loḳmān olur
25 Dōstı ger ma^{c}ṣıyet ḳılsa olur ġufrān-peẕīr
Düşmeni biñ ṭā^{c}at itse mūcib-i ^{c}iṣyān olur
26 Sāye-i luṭf ü kerem ger ṣalsa ḫāk-i tīreye
Cirm-i ḫāk-i tīre reşk-i ravża-i Rıḍvān olur
27 ^{c}Aḳl kim ġavvāṣ-ı deryā-yı kemāl-i ^{c}ilmdür
Cevher-i ẕātın taṣavvur eylese ḥayrān olur
28 Fehm kim seyyāḥ-ı iḳlīm-i diyār-ı derkdür
Vādī-i idrākini seyr itse ser-gerdān olur
29 Devri anuñ āl ü aṣḥābından almaz rūzgār
Devr anuñdur devr ilen her niçe kim devrān olur
30 Ḳaṣr-ı vaṣfınuñ bināsın ḳılsa mi^{c}mār-ı ḫıred
^{c}İzz ü cāh ü devlet ü iḳbāl çār erkān olur
31 Ol sipihr-i devlet ü iḳbālden yüz dönderür
Devlet ü iḳbāl her kimden ki rū-gerdān olur
32 Var ümīdüm feyż-i luṭfından Fużūlī kim müdām
Tā dilümde ḳuvvet-i nuṭḳ ü tenümde cān olur
33 Dem uram evṣāf-ı evlād-ı ^{c}Alīden kim müdām
Mādiḥ-i āl-i ^{c}Alī müstevcib-i ġufrān olur

7/24a ẕerre’i: ẕerreī [TD]

7/25b biñ: biñg P

7/28a iḳlīm: deryā P, T_1

7/30b çār: dörd P

7/32a luṭfından: devletden P

7/33a kim müdām: nitekim T_1, P

7/33b mādiḥ-i āl-i: medḥ-i evlād-ı P, T_1

8[86]

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Çıḳdı yaşıl perdeden ᶜarż eyledi ruḫsār gül
Sildi[87] mir'āt-ı żamīr-i pākden jengār gül

2 Cām dut sāḳī ki gülbünler gül iẓhār itdiler
Sen daḫı bir gülbün-i raᶜnāsan it iẓhār gül

3 Geldi ol dem kim ola iẓhār-ı ḥikmet ḳılmaġa
İnşirāḥ-ı ṣadr ile ṣadr-ı ṣaf-ı ezhār gül

4 Yitdi ol mevsim ki açmaġa göñüller milkini
Ola gülşende reyāḥīn ḫayline serdār gül

5 Ādem iseñ bāġ seyrin eyle bu mevsimde kim
Bāġı reng ü būy ile ḳıldı behişt-āṣār gül

6 Çārsū-yı bāġ seyrānı bugün merġūbdur
Kim şükūfe anda ṣarrāf oldı vü ᶜaṭṭār gül

7 Çıḳmış iken bezm-i gülşenden yine ᶜavdet idüp
Cām-ı mey añdurdı ehl-i tevbeye tekrār gül

8 Ḥabsden Yūsuf çıḳup sulṭān-ı Mıṣr olmış kimi[88]
Oldı açup ġoncesin ārāyiş-i gülzār gül

9 Ṣan Züleyḫā ḫalvetidür ġonce-i der-beste kim
Çıḳdı andan dāmen-i çāk ile Yūsufvār gül

10 Çāk olup bulmış ṣafā bād-ı seḥerden ṣanasan
Bāddur Cibrīl ü ḳalb-i Aḥmed-i Muḫtār gül

11 Şebnem-i gülzār-ı ruḫsār-ı resūlu'llāhdur
Neşr-i ᶜıṭr ile ḳılur her dem añı işᶜār gül

---

8 T_1 20a, P 206b

8/5b bāġı: yaᶜni T_1

8/7a yine ᶜavdet idüp: iᶜādet eyleyüp T_1

8/7b añdurdı: an͡gdurdı P suñdurdı [TD]

8/11b añı: aña T_1, P

12 Dürr-i şebnem ṣaçdı rengīn berglerden her ṭaraf
La^{c}l-i ḫandān itdi ḫūblar gibi gevher-bār gül
13 Ṣūret-i ḥāline ḥayrān eyledi ^{c}āḳilleri
Açdı ^{c}irfān ehline gencīne-i esrār gül
14 Sebze üzre gezdürür bād-ı ṣabā gül bergini
Ṣanki sebze āsmāndur kevkeb-i seyyār gül
15 Ḳıldı pinhān ġoncenüñ lu^{c}b ile gözden ḥoḳḳasın
Bulmaḳ olmaz hīç reng ile zihī ^{c}ayyār gül
16 Yüz çevirmiş ḫārdan ayrılmaḳ ister bī-sebeb
Mün^{c}am-i nākes gibi aṣlından eyler ^{c}ār gül
17 Ḫār-ı ġayret n'ola ger ṣançılsa gülbün baġrına
Ayrılup andan olur hem-ṣoḥbet-i aġyār gül
18 Yiridür odlara yansa ḥasret ile ḫār kim
Andan alur zīb ü zīnet ġayra olur yār gül
19 Bī-vefālıḳ ^{c}ādetin dutmış anuñ'çündür bu kim
^{c}Ömrden olmaz cihān bāġında berḫordār gül
20 Ḳanḳı bülbül ḳanı dutmış bilmezem kim muttaṣıl
Geh esīr-i ḫār olur geh mübtelā-yı nār gül
21 Seyr-i bāġ itdüm seḥer gördüm açup mecmū^{c}asın
Ḥıfẓ idüp bu maṭla^{c}ı eylerdi istiḥżār gül
22 ^{c}Āşıḳ olmış ḥüsnüñe ey serv-i ḫoş-reftār gül
Çāk çāk itmiş senüñ'çün sīne-i efgār gül
23 Gül ne nisbetdür saña senden aña yüz farḳ var
Sen büt-i perde-nişīnsen şāhid-i bāzār gül
24 Eyle pinhān eylemiş gögsinde sırr-ı ^{c}ışḳuñı
Kim ayaġından aṣarlar eylemez iḳrār gül

8/12b gibi: kimi [TD]

8/13a ^{c}āḳilleri: ^{c}ārifleri [TD]

8/16b gibi: kimi [TD]

8/18b alur: olur P

8/24b iḳrār: iẓhār [TD]

25 Tūtiyā-yı çeşm içün her ṣubḥ-dem yollar dutup
Ḫāk-i dergāhuñ ṣabādan eyler istifsār gül
26 Seyr-i gülzār itdügüñ peyk-i ṣabādan fehm idüp
Genc-i zer ḳılmış müheyyā ḳılmaġa īs̱ār gül
27 Berg-i gül ṣanma ki[89] rengīn ḫıştlar cemᶜ eylemiş
Çekmege ol genc-i zer ḥıfẓına bir dīvār gül
28 Tā serīr-i sebzeyi depretmeye taḥrīk-i bād
Sāyesinden urdı her levḥine[90] bir mismār gül
29 Her seḥer gülzār levḥinde çeker yüz dāyire
Ġālibā minḳār-ı bülbülden alur pergār gül
30 ᶜAyş içün gülşen şebistānın münevver ḳılmaġa
Her aġacdan aṣdı bir ḳandīl-i pür-envār gül
31 Bunca ḳandīli fürūzān eyledi ammā ne sūd
Dūd-ı dilden ḳıldı bülbül rūzgārın tār gül
32 Dār-ı dünyāyı feżā-yı cennete dönderdi līk
Ġonce gibi bülbüle dünyāyı ḳıldı dar gül
33 Bir zebān-ı ḥāldür her yapraġı fehm itseler
Perdedār-ı ḫāk olanlardan virür aḫbār gül
34 Bülbül-i zār itdügi feryādlar te’s̱īridür
Bī-sebeb ḫˇāb-ı ᶜademden olmamış bīdār gül
35 Bāġbān sulṭān-ı ᶜādil devridür tenbīh ḳıl
Urmasun gülzāre āteş ẓulm idüp zinhār gül
36 Cevr eliyle ġonce tek pīrāhenin çāk itmesün
Cünbiş-i nā-muᶜtedilden ḳılsun istiġfār gül

8/26a peyk-i: biñ kez P

8/27a berg-i gül ṣanma ki: berg-i güller ṣanma [TD]

8/28b levḥine: dürcine [TD]

8/29a levḥinde: levḥine [TD]

8/32b gibi: kimi [TD]

8/34a bülbül-i zār: bülbülüñ zār [TD]

8/36a ġonce tek: ġoncenüñ P

37 Yoẖsa nā-geh ṣūret-i ḥāli olur sulṭāna ^{c}arż
Ḳahra uġrar müḳteżā-yı važ^{c}-ı nā-hemvār gül

38 Ol gül-i bāġ-ı ẖilāfet kim bahār-ı devleti
^{c}Ālem-efrūz olalı görmez cefā-yı ẖār gül

39 Oldı devrinde hevā maḥbūs-ı zindān-ı ḥabāb
Ġālibā görmiş hevādan şemme-i āzār gül

40 Berg-i gül gezdürmez oldı maḥmil-i bād-ı ṣabā
Ḥaddi yoẖ kim çekdüre bād-ı ṣabāya bār gül

41 Ṣarṣar-ı ḳahr-ı cihān-sūzından āgāh olalı
Açmaz oldı būstān-ı fitne-i eşrār gül

42 Ḫalvet-i luṭfınadur nūr-ı dil-i mü’min çerāġ
Gülşen-i ḳahrınadur dāġ-ı dil-i küffār gül

43 Şāh-ı dīn sulṭān Süleymān-ı sa^{c}ādetmend kim
Kesb ider ẖulḳ-ı ẖoşından nüzhet-i eṭvār gül

44 Başa ṣalmış mihrini rūz-ı ezelden çarẖ-i pīr
Eyle kim gül-ruẖlar eyler zīnet-i destār gül

45 İnḳılāb-ı devrden bulmazdı hergiz iẖtilāl
Alsa andan ḥükmine fermān-ı istimrār gül

46 Ẕevḳ bāzārında bulmazdı bu reng ile revāc
İtmeseydi naḳş-ı mihrin sikke-i dīnār gül

47 Olmaġ içün muṭrib-i bezmi dutup bir dāyire
Ögrenür her ṣubḥ bülbülden fen-i edvār gül

48 Maṭbaẖ-ı cūdına kim dūdına sünbüldür ġulām
Ḫār-keşlik ṣan^{c}atın dutmış degül bī-kār gül

49 Ḳurtılur fetḥ itdügi kişver belā-yı fitneden
Kim açılduḳda dikenden ayrılur nā-çār gül

8/38a ẖilāfet: leṭāfet T_1

8/42a mü’min: düşmen T_1

8/46b sikke-i: sikke vü P

50 Şerḥ idüp sūsenlere evṣāf-ı ḫulḳın gezdürür
Ġonceden her ṣubḥ açup gülşende yüz ṭūmār gül
51 Ḳaṭre-i şebnem midür yā el açup sāyil gibi
Ḫāzin-i luṭfından almış lü’lü’-i şehvār gül
52 Ḳoymayup devrinde vīrān kārgāh-ı gülbüni
Bir ayaġ üzre durup olmış aña mi^{c}mār gül
53 ^{c}Adli eyyāmında şebnem ṣanmañuz kim bülbülüñ
Beyżasın ḳoynında ḥıfẓ itmiş olup ġam-ḫˇār gül
54 Dāmen-i pākiyle ol behcet-fezā-yı milkdür
Ger cihān bāġında cennet güllerinden var gül
55 Vaż^{c}-ı ^{c}ālemden felek maḳṣūdı oldur kim olur
Beslemekden ḫārı manẓūr-ı ülü’l-ebṣār gül
56 Ḳadrine virmez ḫalel ḫār ile ḳılmaġ iltifāt
Zīb ü zīnet virdügiyçün ḫāre olmaz ḫār gül
57 Mīve ol sulṭān-ı ^{c}ādildür nihāl-i devlete
Sābıḳā gelmiş selāṭīn-i felek-miḳdār gül
58 N’ola ger sābıḳlar oldıysa fenā oldur ġaraż
Mīve gösterdükde dökmek resmdür eşcār gül
59 Ḳıl Fużūlī medḥin ol şāhuñ ki bāġ-ı medḥinüñ
Bülbüli olurdı bulsa ḳuvvet-i güftār gül
60 Gerçi yoḫdur i^{c}tibāruñ medḥin it iẓhār kim
^{c}Ādet-i devr-i zamāndur ḫāre olmaḳ yār gül

8/50a süsenlere: süsenleri T_1

8/50b yüz: bir [TD]

8/53b beyżasın: aḫçasın [TD]

8/55a oldur: oldı P ol diyü T_1

8/56a ḳadrine: ferrine [TD]/ ḫār ile: dünyāya P, T_1

8/56b ḫār: bār T_1

8/59b ḳuvvet: ḳudret P

8/60b ḫāre olmaḳ yār: ḫāre virmek bār T_1, P

61 Var ümīdüm nice kim resm-i medār-ı dehrdür
Yılda bir kez ^{c}āleme ^{c}arż eylemek dīdār gül
62 Fetḥ bāġında aña her dem ḫilāf-ı bāġ-ı dehr
Tāze tāze aça luṭf-ı Īzid-i Cebbār gül

9[91]

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ebbida'llāhümme fi'l-āfāḳı emni'l-müslimīn
Bā devām-ı devlet-i pāyende-i sulṭān-ı dīn
2 Nevvira'llāhümme fi'l-İslāmi miṣbāḥü'l-beḳā
Bā s̱ebāt-ı ḥaşmet-i şāhenşeh-i rūy-ı zemīn
3 Ḫallida'llāhümme sulṭānen bihi bāha'z-zamān
Şod zi-feyż-i ō feżā-yı milk Firdevs-i berīn
4 Ol kerem deryāsı iḥsān ü mürüvvet kānı kim
Yoḫ aña beñzer felek dürcinde bir dürr-i s̱emīn
5 İḳtidāsı i^{c}tilā-yı şer^{c}a istidlāl-i ṣıdḳ
Nuṣreti ḥaḳīḳat-i İslāma burhān-ı yaḳīn
6 Bārgāh-ı ḳadri ōrā çarḫ ḫāk-i āsitān
Sā^{c}id-i iḳbāl ōrā ^{c}adl ṭarz-ı āsitīn
7 Ān ki ṣadr-ı salṭanat ōrā-est ez rūz-ı neḫost
Ān ki ^{c}aḳd-i memleket bā-ost tā rūz-ı pesīn
8 Ekberü'l-enṣāri li'd-dīni'l-ḳavīmi'l-müstaḳīm
A^{c}ẓamü'l-a^{c}vāni li'ş-şer^{c}i'l-mu^{c}alliyyü'l-metīn
9 Mebdeü'l-iḥsāni min ānin bedā fī-külli ān
Menşe'ü'l-işfāḳi min ḥīnin neşā fī-külli ḥīn

---

9 T_1 22b, P 208a, TT 8a

9/4a iḥsān ü: iḥsān TT/ kānı: kanı TT

9/5a iḳtidāsı: iḳtidā-yı TT/ istidlāl: istidlā TT

9/5b nuṣreti: nuṣret-i P, T_1 rufi^{c}at TT/ ḥaḳīḳat-i: ḥaḳīḳatı TT cem^{c}iyyet-i [TD]

10 Ol ki ᶜadlin eyleyüp iᶜlām ḥıfẓ-ı şerᶜ içün
Müjdeler virmiş resūlu’llāha Cibrīl-i Emīn

11 Dergeh-i ḳadrine biñ Dārā vü İskender gedā
Ḫırmen-i luṭfına biñ Faġfūr ü Ḫāḳān ḫūşe-çīn

12 Nūr-ı ᶜadl-eş kerde müstağni zi-behr-i rūşenī
Rubᶜ-i meskūn-rā zi-bezm-ārā-yı çarḫ-i çārümīn

13 Ḫüsrevān-ı ᶜaṣr-rā der-āsitān-ı devlet-eş
Vāriṡān-i milk ez-behr-i ḫarāc-ı ō rehīn

14 Pādişāhān-ı ḳadīmü’l-ᶜahd-rā der-melek-hā
Genc genc ez-bahr-i mā yüḥtāc-i dergāh-eş defīn

15 Beẕl der-ḥüsn-i mizāc-eş ᶜıṭr der-ṭabᶜ-ı gül-āb
ᶜAdl der-ṭabᶜ-eş ḥalāvet der-mizāc-ı engebīn

16 Oldı ḥükminden revān-perver feżā-yı baḥr ü berr
Kad efāḍa’r-rūḥa cemmen kāne min mā’in ve ṭīn

17 Farżdur ol mālik-i milkün ṡenā-yı rıfᶜati
İnnehu ḫayrün lenā ẕikrün ve Kur’ānün mübīn

18 Server-i Cemşīd-şān Dārā-yı İskender-nişān
Ḫüsrev-i ṣāḥib-ḳırān Keyḫüsrev-i nuṣret-ḳarīn

19 Pādişāh-ı baḥr ü berr sulṭān Süleymān ān ki hest
Der-ḫilāfet cānişīnān-ı nebī-rā cārümīn

20 Her żarardan sāye-i ᶜadlindedür āsūde ḫalḳ
İnnehüm aṣḥābü kehfin innehu ḥıṣnün ḥaṣīn

9/10a iᶜlām: iᶜlān T_1

9/11a biñ: biñg TT

9/11b biñ: biñg TT/ ḫāḳān: ḳayṣer TT

9/16a baḥr ü berr: berr ü baḥr [TD]

9/17a mālik: vāriṡ TT

9/19b cārümīn: cānişīn TT

21 Mehd-i milki me’men-i ehl-i zamāndur fitneden
Aḥsenü’l-aḥvāli fī’l-erḥāmi aḥvālü’l-cenīn

22 ^{c}Azm ōrā hest peyk-i fetḥ dāyim der-rikāb
Cezm ōrā hest raḫş-ı ^{c}adl dāyim zīr-i zīn

23[92] Her kücā rūy-āvered hestend zīr-i rāyet-eş
Fevz ü rāfet der-yesār ü fetḥ ü nuṣret der-yemīn

24[93] Her yaña ^{c}azm itse ġālibdür ṣevāb-ı re’y ile
^{c}Azme ^{c}azm-i ^{c}aẓīm re’ye re’y-i zerrīn

25 Külli ^{c}azmin fīhi maḳrūnun bi-tevfīḳı’ṣ-ṣevāb
Ḳülli re’yin fīhi tevfīḳun min allāhi’l- mu^{c}īn

26 Leşkeri noḳṣān eger görürse a^{c}dādan n’ola
Hest bahr-i nuṣret-eş fevc-i melāyik der-kemīn

27[94] Āsitānına cebin sürse felekler yoḫ ^{c}aceb
Hest vaż^c-ı āsitān-ı ō bī-vaż^c-ı cebīn

28 Künger-i eyvan-ı ḳadr-eş rast dāyim ber-zamān
Hezihi cennātü ^{c}Adnin fedḫulūhā ḫālidīn

29 Der-behişt ü düzaḫand ez-luṭf ü ḳahr-eş nīk ü bed
Ḳahruhu milḥun ücācün luṭfuhu māün ma^{c}īn

30 Maḳṣadı fetḥ-i memālikden revāc-ı dīn hemān
Kimseye yoḫ maḥż-ı milk ü māl içün göñlinde kin

31 Her perī-peyker ki kāfirden müselmān eylemiş
Olacaḳdur cennet içre ḫidmeti’yçün ḥūr-ı ^{c}īn

32 İy zi ber-destān-ı ^{c}ālem zīr-i dest-i himmetet
Devr-i çarḫ engüşt-i fermān-ı to-rā engüşterīn

33 Nīst devr-i ez-nisbetī ger ḫātem-i fermān to
^{c}Arṣa-i milk-i Süleymān-rā koned zīr-i nigīn

9/25b mu^{c}īn: metīn TT

9/26a eger görürse: görürse ceyş-i [TD]

9/30a maḳṣadı: maḳṣad TT/ memālikden: cemālüñden TT

9/30b kimseye: kimseden P kesden T_1, TT

36 Kerden-i devrān devrān-rā zi-ṭavḳ-ı ḥükm-i to
Her ki bīned rūy-ı ōrā nist ^{c}aḳl-ı dūr-bīn
37 Āferīn-eş der-penāh-ı ^{c}adl-i milk-ārāy tost
Āferīn iy pādişāh-ı milk-perver āferīn
38 Nīst ḥadd-i herkesī tecdīd-i na^{c}ti ni^{c}metet
Be ki ne-nemāyed Fużūlī hem fużūlī bīş-ezīn
39 Var ümīdüm kim hemīşe irtifā^{c}-ı ḳadr ile
Ola iḥsānuñ neşāṭ-engīz-i her zār ü ḥazīn
40 Göstere sūd-ı beḳā pīrāye-i iḥsān saña
Muḳteżā-yı lā yużi^{c}u'llāhu ecra'l-muḥsinīn[95]
34 Vaḳtidür kim ḫāme-i taḳdīrden taṣvīr alup
Ṣūret-i dīvār-ı dīvānuñ ola ḫāḳān-ı Çīn
35 Vaḳtidür k'ola sevād-ı Hind ü ṣaḥrā-yı Ḥabeş
Şāhid-i milkün̄ zenaḫdānında ḫāl-i ^{c}anberīn

10[96]
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Münşī-i ḳudret ki çekmiş ḫāme-i ḥikmet-nigār
Ṣafḥa-i eyyāma ḳılmış s̱ebt-i vaṣf-ı her diyār

9/34a alup: añup T_1
9/34b dīvānuñ: eyvānuñ TT
9/35a k'ola: ola T_1, TT/ hind ü: hind TT
9/34a taṣvīr: taṣvīb [TD]
9/34b dīvānuñ: eyvānın TT
9/35a hind ü: hind P
9/35b milkün̄: milküñg P
9/36b rūy: devr TT
9/39b zār ü: zār-ı T_1 ḳalb-i [TD]
9/40a göstere: göster T_1/ pīrāye: sermāye T_1, P/ saña: baña TT
10 T_1 24a, P 208b, S_1 102a, TT 6b
10/1a ḳudret: ḥikmet T_1
10/1b vaṣf-ı her diyār: her vaṣf-ı diyār TT

2 Bük^{c}a-ı Baġdāduñ itmiş vaṣfını dārü’s-selām
Kim aña teslīm ü taḥsīn ide her kişver ki var
3 Evliyā burcı dimiş zīrā ki ḫāk-i eşrefi
Bük^{c}a bük^{c}a evliyāu’llāha olmışdur mezār
4 Ḥabbeẕā Baġdād-ı ḫayr-encām ü cem^{c}iyyet-es̱er
Kim olupdur maẓhar-ı ās̱ār-ı feyż-i Kirdigār
5 Hem ḫilāfet ḥükmüni hem salṭanat fermānını
Bundan itmiş ^{c}āleme cārī mürūr-ı rūzgār
6[97] Bundadur bāḳī nişān-ı mu^{c}ciz-i ḫayrü’l-beşer
Ṭāḳ-ı Kisrā nüsḫa-ı milk-i mülūk-i kām-kār
7 Bunda olmış ḥüccet-i ḥükm-i ḫilāfet münṭavī
Bundadur ḫāk-i ḫilāfet-ḫīz-i ḫatm-i çār-yār
8 Bunda baġlanmış ġazā şemşīrini sulṭān-ı Rūm
Bunda ṣalmış sāye-i iḳbāl şāh-ı Ẕülfiḳār
9[98] Bunda ḳılmış sırr-ı Ḥaḳ ẓāhir şehīd-i Kerbelā
Bundadur taḥḳīḳ-i ṣıdḳ ü kiẕb içün dārü’l-^{c}iyār
10 Bunda olmış münteşir feyżi İmām-ı A^{c}ẓamuñ
Bunda olmış behre-i ^{c}ilm-i şerī^{c}at intişār
11 Bundadur Ma^{c}rūfa ser-menzil Cüneyde cilvegāh
Bundadur Behlūle zencīr-i cünūn Manṣūra dār

10/2a baġdāduñ: baġdādı TT/ vaṣfını: kentin TT
10/2b teslīm ü taḥsīn: taḥsīn ü teslīm TT/ ki var: ü yār TT
10/3a zīrā ki: vaṣfın ki TT vaṣfuña P
10/4a ḫayr-encām ü: ḫayr-encām P, TT, T_1
10/4b feyż-i: luṭf-ı [TD]
10/5b cārī: cāy-ı TT
10/8a ġazā: ḳażā TT
10/9b ^{c}iyār: ḳarār TT
10/10a feyżi: feyż T_1
10/10b olmış: bolmış TT

12 Deştin itmiş biñ Ḫātem gibi ṣaḥrā-nişīn
Şehrin itmiş taḫt biñ Nūşīrevān tek şehriyār
13[99] Bundan olmış ṣıyt-ı iḥsān ü kerem āfāḳ-gīr
Bundan bulmış maᶜdelet resmi şiyāᶜ ü iştihār
14 Ṣaḥn-ı ṣaḥrāsında biñ Leylī vü Mecnūn cilveger
Kūhsārı üzre biñ Şīrīn ü Ḫüsrev bāde-ḫˇār
15[100] Her ġarībe nāzenīn şehr ü vilāyātı vaṭan
Her mizāca muᶜtedil āb ü hevāsı sāzgār
16[101] Türbet-i maḳbūli birr ü fācire te'şīr-baḫş
Ḫāk-i pāki ṣūret-i her niyyete āyīnedār
17 Bu mücerrebdür ki bulmaz ẓulm bunda imtidād
Bu muḳarrerdür ki olmaz bunda ẓālim pāydār
18 Gerçi bir ḳaç gün felek ḫayl-i belā taᶜyīn idüp
Ḳılmaġ isterdi bu milküñ raḫt-ı ᶜayşın tār-mār
19 Küfr müstevlī olup ḳılmışdı İslāmı zebūn
Cehl istīlā bulup itmişdi ᶜilm ehlini ḫār
20 Dutdı dest-i nāle-i maẓlūm devrān dāmenin
Ṣaldı dūd-ı āh-ı dil āyīne-i çarḫa ġubār

10/12a itmiş: itmiş seyr P itmiş sebz TT/ biñ: biñg TT/ gibi: kimi [TD]

10/12b biñ: biñg TT

10/13a bundan: bunda T_1, P, [TD]/ iḥsān ü: iḥsān-ı S_1

10/13b bundan: bunda [TD]/ bulmış: olmış P almış T_1/ resmi şiyāᶜ ü: resmi şiyāᶜ T_1 resm-i şiyāᶜ P resm-i şecāᶜat TT

10/14a biñ: biñg TT, P

10/14b biñ: biñg TT/ şīrīn ü ḫüsrev: şīrīn ḫüsrev S_1 ferhād ü şīrīn [TD]

10/15a ü vilāyātı: vilāyetdür P, T_1

10/16a maḳbūli: maḳbūl P

10/17b olmaz bunda ẓālim: olmaz bunda ẓulmi TT ẓālim bunda olmaz [TD]

10/18a ḫayl-i: ḫayli TT

10/18b ḳılmaġ: ḳılmaḳ TT/ raḫt-ı: milk-i S_1, TT

10/19b istīlā bulup itmişdi ᶜilm ehlini: istīlā bulup itmişdi ehl-i ᶜilmi P istilā bulup ḳılmışdı ᶜilm ehlini T_1 ṭuġyān eyleyüp olmışdı ehl-i ᶜilm S_1, TT

21 Çarḫ fi’l-ḥāl oldı ol re’y-i ġalaṭdan münfa^{c}il
Devr fi’l-fevr oldı ol fikr-i ḫaṭādan şermsār
22 Luṭf-i Īzid şāmil-i aḥvāl-i ehl-i faḳr olup
Ḳıldı feyż-i ^{c}adl ile tedbīr-i ^{c}acz ü inkisār
23 Bayır olmış milke ta^{c}yīn itdi mi^{c}mār-ı ḫıred
Ṣuṣamış gülzāra irsāl itdi ebr-i nev-bahār
24 Bād-pāy-ı ^{c}azm-i kişver-gīr-i ^{c}ālem-gerd ile
Kuḥl-i a^{c}yān-ı ^{c}Acem ḳılduḳda gerd-i reh-güẕār
25 Ḳıldı meşhūr-ı ^{c}Arab fetḥ-i ^{c}Acem tāriḫini
Geldi burc-ı evliyāya pādişāh-ı nāmdār[102]
26 Rūşen itdi ^{c}adlden her buḳ^{c}asında biñ çerāġ
Cārī itdi feyżden her milkine biñ cūybār
27 Ḫallida’llāhümme sulṭānen saḳā arża’l-^{c}Irāḳ
Hīnemā ıżṭarret bi-irsāli’s-seḥābī ke’l-biḥār
28 Muḳtedin levlāhu mā sirnā ilā ṣaḥni’s-sürūr
Muhtedin levlāhu mā nimnā ^{c}alā mehdi’l-ḳarār[103]
29 ^{c}Adluhu ^{c}an nāyibāti’d-dehri kehfü’l-enām
Mālehüm illa bihi’t-teskīn ^{c}inde’l-ıżṭırār
30[104] Seyfuhu min ḥādiṣāti’d-devr ḥıṣnun li’l-^{c}adā
Mālehüm illa ḳarārun fīhi min hevli’l-firār
31 Ṣıytuhu bi’l-^{c}adli’l-İslāmi aṣlü’l-intiẓām
Ẕikruhū bi’l-mecdi’l-eslāfi vechü’l-iftiḫār
32 Ān bülend-aḫter ki fażl-ı evvelin ü āḫirīn
Yāfte der-cevher-i ẕāt-ı şerif-eş inḥiṣār

10/22b tedbīr-i: tedbīr ü S_1

10/23b ṣuṣamış: susamış S_1

10/24b gerd-i: ḫāk-i [TD]

10/26a buḳ^{c}asında: buḳ^{c}asına TT gūşesinde [TD]/ biñ: bir TT biñg P

10/26b biñ: bir TT

33 Nūr-ı milk-ārāy-ı māh ez-şemᶜ-i cūd-eş müstefād
Tīġ-ı ᶜālem-gīr-i mihr ez-dest-i fetḥ-eş müsteᶜār

34 ᶜArṣa-i dīvān ḥükme-eş nüsẖa-i ṣaḥrā-yı ḥaşr
Kāfir ancā mużṭar u maḳhūr müslim rest-kār

35 Kārgāh-ı luṭf ü ḳahr-eş maẓhar-ı nār ü naᶜīm
Mü'min anca ẖurrem ü ẖoş-vaḳt münkir ẖ̌ār u zār

36 Dergeh-eş ᶜarş-ist der-rıfᶜat ki ez-çarẖ-i berīn
Mī-nümāyed devr-i bā-sükkān ān ḳurb ü civār

37[105] Ḥaşmet-eş baḥr-ist ez-vüsᶜat ki hest ez-vey muḥīṭ
Ḳaṭre-i efgende taḥrīk-i tal'aṭum ber-kenār

38 Ger koned ez-ṣad hezār efzūn-ter evṣāf-eş raḳam
Nist mümkin dāden-i şerḥ-i yekī ez-ṣad hezār

39 Ol şehenşāh-ı felek-ṭābiᶜ ki virmiş devleti
Baḥr ü ber ḥükmünde ẖurşīde livā-yı zer-nigār

40 Ḥadd-i ẕātı māverā-yı iḳtidār-ı resm-i ᶜaḳl
Resm-i feyż-i fıṭratı mā-fevḳ-i ḥadd-i iḳtidār

41 Fevz gülzārında bir ser-sebz naẖl-i bārver
Feyż deryāsında bir pākize dürr-i şāhvār

42 Her ne kim ᶜālem aña muḥtāc andan ol ġanī
Her ne anuñla tefāẖur ẖalḳa andan aña ᶜār

43 Milk-i istiġnāda feyż-i niᶜmetinden lā-yezāl
Ḫāzin-i gerdūna ḥükm-i sedd-i bāb-ı iftiḳār

10/34b maḳhūr: maḳhūr-end ü T_1

10/35a ḳahr-eş: ḳadr-eş T_1

10/39a şehenşāh-ı: şehenşāhı TT

10/39b ẖurşīde: ẖurşīd S_1

10/40a māverā-yı iḳtidār: iḳtidār-ı māverā T_1, P/ resm-i: vehm ü [TD]

10/42a andan ol: ol andan TT [TD]

10/43a istiġnāda: istiġfāre S_1/ niᶜmetinden: niᶜmetüñden T_1

10/43b gerdūna: gerdūn T_1/ ḥükm: lazım P

44 Cilvegāh-ı evc-i isti^{c}lāda vehminden müdām
Bād-pāy-i ḫoş-ḫırām-ı çarḫa bīm-i i^{c}tibār

45 Pādişāh-ı baḥr ü ber sulṭān Süleymān-ı velī
Server-i ṣāḥib-naẓar şāhenşeh-i şefḳat-şi^{c}ār

46 Ol nihāl-i gülşen-i devlet ki şāḫ-ı gül gibi
Luṭf ü ḳahrından virür aḥbāba gül a^{c}dāya ḫār

47 Her cihetden ẕāt-ı pāki noḳṭa-i pergār-ı milk
Ḥāṣıl andan her ṭaraf yümn-i yemīn yüsr-i yesār

48 Bānī-i ḥikmet ki erkān-ı ^{c}anāṣırdan müdām
Çār dīvār-ı serāy-ı ṣan^{c}at eyler üstüvār

49 Ṣalmadın kūh-ı şukūhından anuñ seng-i esās
Her binā żımnında istiḥkāma ḳılmaz i^{c}tibār

50 Yidi aḫter kim ḳażā emrin ser-encām itmege
Nāḳa tek ḳudret beyābānında çekmişler ḳaṭār

51 Ḳaṭ^{c}-ı rāh-ı Ka^{c}be-i maḳṣūd iderlerse n'ola
Ol ḳażā-ḥükm ü ḳader-fermāna virmişler mehār

52 Munḳaṭı^{c}dur dehrden ^{c}aṣrında tedbīr-i umūr
Mürtefi^{c}dür çarḫdan devrinde teklīf-i medār

53 Fāş söylerler ki biz ma^{c}zūlüz emr ü nehyden
Ḥākim oldur andadur fermān anuñdur iḫtiyār

54 İstese gerdūn gezüp rūy-ı zemīni şarḳ ü ġarb
Nuṣret-i İslām içün bulmaz anuñ tek şehriyār

10/44b i^{c}tibār: i^{c}tiḳār T_1 i^{c}tişār S_1

10/46a gibi: kimi [TD]

10/47a pergār-ı milk: pergār tek S_1, [TD]

10/50a yidi: heft [TD]

10/51b ḳażā-ḥükm ü: ḳażā-ḥükm TT, P, S_1, T_1

10/52b çarḫdan: çarḫda T_1

10/53a biz ma^{c}zūlüz: ma^{c}zūlüz biz TT

10/54a zemīni şarḳ ü ġarb: zemīni şarḳ ġarb S_1 cihānı ser-te-ser [TD]

10/54b bulmaz: tapmaz TT

55 Şer^{c} ḫıfżında etemm-i mu^{c}cizāt-ı Muṣṭafā
Din ẓuhūrında şerīk-i ecr-i aṣḥāb-ı kibār
56 Olmasa mümkin feżā-yı ^{c}arṣa-ı ^{c}adlinde seyr
Ẓulm iderdi dār-ı dünyā ehline dünyāyı dar
57 Ḥaḳ iki ^{c}ādil Süleymān ḥākim itmiş ^{c}āleme
Evvel ü āḫir ḳılup sırr-ı ^{c}adālet āşkār
58 Ol Süleymānuñ şükūhı dīve ṣalmış rüsta-ḫīz
Bu Süleymān ṣavleti küffārı itmiş ḫāksār
59 Ol Süleymāna mecāl-i ^{c}azmde maḥmil hevā
Bu Süleymāna zamān-ı rezmde maḥkūm nār
60 ^{c}Ālemüñ vaṣfın Süleymān milki dirlerse n'ola
Çün Süleymāndan Süleymāna ḳalupdur yādigār
61 Almaġa ḳıymet virüp yirden ġubār-ı dergehin
Çarḫ tedbīr-i ticāret eylemiş leyl ü nehār
62 Ay ü günden keyl idüp ḫalḳı dutup şāhid[106] virür
Nūrını peymāne peymāne alur andan ġubār[107]
63 Bi'llāh ey devlet ki dergāhında maḥremsen anuñ
Düşse fırṣat ḥālüm ol dergāha ^{c}arż it zinhār
64 Ḳılmışam tertīb-i ṣaḥn-ı ṣıdḳa biñ dürr-i s̱enā
Bulmazam ruḫṣat ki dergāha ḳılam bir bir nis̱ār

10/55a şer^{c} : şerḥ S_1 şehr TT/ etemm-i: mütimm-i [TD]

10/56a ^{c}adlinde: devletde T_1

10/56b iderdi: ider T_1

10/58a ṣalmış: salmış S_1

10/59a mecal-i: meḥall-i TT

10/59b zamān: - T_1

10/61a dergehin: dergehüñ S_1

10/62a ḫalḳı dutup şāhid virür: ḫalḳı dutup şāhidlere S_1 şāhid dutup ḫalḳa virür [TD]

10/62b ġubār: ^{c}iyār T_1, TT, P [TD]

10/64a biñ: biñg TT

65 Menden ol ġāyib aña men rūz ü şeb ehl-i duᶜā
Menden ol fāriġ aña men muttaṣıl ümmīd var
66 Yā Rab olmaz mı ola āḫir bu derd-i iştiyāḳ
Yā Rab olmaz mı ola zāyil bu renc-i intiẓār
67 Buldı ᶜālem feyż-i ᶜāmından ᶜilāc-ı derd-i dil
Ḥāşali'llāh kim ḳala ancaḳ Fużūlī dil-figār
68 Var ümidüm kim aña hem ola şāmil merḥamet
ᶜĀm olur elbette feyż-i sāye-i Perverdigār
69 Tā medār-ı gerdiş-i gerdūn bulup imkān-ı devr
Defter-i devrān ide ḥıfẓ-ı ḥisāb-ı heft ü çār
70 Heft aḫter ide emr-i pādişāha inḳıyād
Çār ᶜunṣur ola ṭabᶜ-ı pādişāha sāzgār

11[108]

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

I[109]

1 Ne ḫoşdur elde[110] gülgūn cām başda ᶜışḳ sevdāsı
Göñülde vaṣl ẕevḳı cānda cānānlar temennāsı
2 Göñül bir ḳaç zamān endūh-ı hicrān ile zār itmek
Yine ümmīd ile āheng-i bezm-i vaṣl-ı yār itmek

10/65a ġāyib: ġāfil [TD]/ aña men: ben āna T_1 baña ben P

10/66a mı ola: ola mı P

10/66b renc-i: renc ü T_1

10/68a aña hem ola şāmil merḥamet: oña hem ola şāmil merḥamet P, S_1 aña merḥamet şāmil ola T_1 ola hem aña şāmil merḥamet TT ola hem şāmil aña merḥamet [TD]

10/69b heft ü: heft S_1

11 T_1 27a, P 210b, S_1 103a

11/I/2a temennası: temaşası T_1

11/I/2b ümmīd ile: ümmīd T_1 āheng ile [TD]

II

1 Ne ḫoşdur ol misāfir kim sefer [c]azmini cezm eyler
Dutup rāh-ı tevekkül menzil-i maḳṣūda [c]azm eyler

2 Bulup sūdın seferden kesb idüp sermāye-i [c]ışret
Dönüp milkine her menzilde bir tedbīr-i bezm eyler

3 Feraḥnāk eyle kim her nāzenīn şehbāz-ı ṣayd-efgen
Alur ṣaydın olur ḫoş vaḳt ü ḫurrem māyil-i mesken

III

1 Ne ḫoşdur āşiyāndan dem-be-dem şehbāz pervāzı
Şikār üzre hevā dutmaḳda olmaḳ çarḫ hem-rāzı

2 Urup minḳār açup çengāl tökmek ṣaydlar ḳanın
Yitürmek kebk ü dürrāc ü teẕerve şeh-per āvāzı

3 Alandan ṣoñra ṣaydın şād meyl-i āşiyān itmek
Nice kim fetḥ idüp milk-i Firengi server-i ġāzi

4 Ṣafā vü ẕevḳ ile meyl-i nigāristān-ı Rūm itmiş
Ḫilāfet taḫtını müstaḳdim-i feyż-i ḳudūm itmiş

IV

1 Zihī sulṭān-ı rūşen-rāy[111] milk-ārā-yı deryā-dil
Ki tevfīḳ-i ẓafer iḳbāle ḳılmış cevherin ḳābil

11/II/1a [c]azmini: [c]azmine T_1

11/II/1b maḳṣūda: maḳṣūdı T_1

11/II/3a her: bir P

11/II/3b ü: - T_1

11/III/2a tökmek: dökmek T_1

11/III/2b kebk ü: kebk S_1/ dürrāc ü: dürrāca T_1/ tezerve: tezerv T_1

11/III/3a ṣoñra: soñgra S_1

11/III/3b nice kim: neçük kim T_1, P/ server-i: ḫüsrev-i T_1, P

11/III/4b müstaḳdim: müstes[c]id T_1

11/IV/1a deryā: rūşen S_1

11/IV/1b ḳābil: ḳāyil T_1

2 Binā-yı ihtimāmından dem-ā-dem olmasa muḥkem
Ṭılısm-ı dīn-i ḥaḳ ṭuġyān-ı küfr ile olur bāṭıl
3 ^{c}Ulüvv-i iḳtidārından pey-ā-pey bulmasa revnaḳ
Olur naḳş-ı sa^{c}ādet ṣafḥa-i eyyāmdan zāyil
4 Şeh-i dünyā vü dīn sulṭān Süleymān şāh-ı ^{c}ādil-dil
Rıżāsın ṣaḫlayan hem dīn ü hem dünyā ḳılur ḥāṣıl
5 Ḥavādiṡ def^{c}ine ^{c}ālemde ḳādir pādişāh oldur
Penāh isterse ^{c}ālem Ḫüsrev-i ^{c}ālem-penāh oldur
V
1 Ḥarīm-i Ḥaḳ çerāġı salṭanat şem^{c}-i şebistānı
Riyāż-ı ^{c}adl servi evc-i raḥmet māh-ı tābānı
2 Ḫilāfetde velāyet ehlinüñ himmetlü serdārı
Velāyetde ḫilāfet taḫtınuñ devletlü sulṭānı
3 Sikender taḫtınuñ iḳbāl ile maḳbūl Dārāsı
Süleymān milkinüñ iṡbāt ile vāriṡ Süleymānı
4 Melāẕ-ı memleket memdūḥ-ı millet maẓhar-ı raḥmet
Her āfet ref^{c}i her ġam çāresi her derd dermanı
5 Şerī^{c}at zīveri dīn revnaḳı İslām āyīni
Mürüvvet menba^{c}ı inṣāf deryāsı kerem kānı
6 Ki her kim her dil ile her ne vaṣfın ḳılsa efzūndur
Aña beñzer şehenşeh görmemiş tā devr-i gerdūndur

11/IV/4a ^{c}ādil-dil: ^{c}ādil kim S_1

11/IV/4b saḫlayan: ṣaḳlayan T_1, P/ dünyā: īmān T_1

11/IV/5b ḫüsrev-i: ḫüsrev ü S_1

11/V/1a çerāġı: çerāġ T_1

11/V/4b ref^{c}i: def^{c}i P, T_1

11/V/5b inṣāf: elṭāf P

11/V/6a her ne: her S_1

VI

1 Şehenşāhī ki gerdūn dergeh-i ḳadrine çākerdür
Cemī^{c}-i müdde^{c}āsı feyż-i devletden müyesserdür
2 Ne fermān kim ḳılursa Ḥaḳ rıżāsına muṭābıḳdur
Ne yan kim ^{c}azm ḳılsa baḫtına tevfīḳ rehberdür
3 Feżā-yı bārgāh-ı ^{c}adlinüñ a^{c}yān-ı maḳbūli
Ser-ā-ser her biri ^{c}adline bir pākize maẓherdür
4 Muḳaddem cümleden ol server-i ṣāḥib-sa^{c}ādetdür
Ezelden ṭīneti inṣāf ü ^{c}adl ile muḫammerdür
5 Niẓāmü'l-^{c}izzü ve'l-iḳbāl sulṭān Veys-i rūşen-dil
Ki dārü'l milk-i Rūm envār-ı ^{c}adliyle münevverdür
6 Göñül vaḳt oldı ol ḳuṭb-ı zamān devrinde iẓhār it
Ne maḳṣad kim zamānlar bāṭın-ı pākünde mużmerdür
7 ^{c}Adālet ḫilḳatinüñ[112] ṭarzını ol pāk-tenden sor
Nübüvvet ḫırḳasınuñ ẕevḳını Veysü'l-Ḳarenden sor

VII

1 Şehā cennet dilerdüm Ḥaḳ müyesser ḳıldı dīdāruñ
Umardum nūr-ı raḥmet rūzi oldı şem^{c}-i ruḫsārun
2 Murādum Ka^{c}be idi ṭavf-ı dergāhuñ naṣīb oldı
Çekerdüm la^{c}l içün ḥasret irişdi sem^{c}e güftāruñ

11/VI/2a rıżāsına: rıżāsıyla S_1, T_1
11/VI/2b baḫtına: taḫtına T_1
11/VI/3a ^{c}adlinüñ: ḳadrinüñ T_1, S_1, P
11/VI/3b bir: hem T_1/ maẓherdür: gevherdür P
11/VI/4a ṣāḥib-sa^{c}ādetdür: ṣāḥib-sa^{c}ādet kim P ṣāḥib-sa^{c}ādet S_1
11/VI/4b inṣāf ü: inṣāf-ı T_1, S_1
11/VI/6a devrinde: sözünde T_1/ it: - T_1
11/VI/6b pākünde: pākünĝde S_1, P
11/VI/7a ḫulḳınuñ: ṭıynetinüñ [TD]/ pāk-tenden: pākīze-tenden P, T_1, S_1/ sor: ṣor T_1
11/VI/7b sor: ṣor T_1

3 Ḳılurdum ārzū Ḥaḳdan kilīd-i maḫzen-i maḳṣūd
Görindi dīde-i ümmīdüme dest-i güher-bāruñ
4 Ṣafā-yı ṭal^{c}atuñ maḥv itdi göñlümden elem naḳşın
Mu^{c}ālic oldı ḫāżır ḳalmadı teşvīşi bīmāruñ
5 Ṭarīḳ-i ^{c}izz ü iḳbāli itürmişdüm olup ġāfil
Meni ġaflet yuḳusından uyatdı baḫt-ı bīdāruñ
6 Ne ṭā^{c}at ecridür yā ne du^{c}ā te'ṣīridür yā Rab
Ki maṭlūbı müyesser oldı miḥnetsüz ṭalebkāruñ
7 Fużūlī ḥüsn-i eṭvār ile olmış ḳurbuña māyil
Budur te'ṣīri ^{c}ālemde hemīşe ḥüsn-i eṭvāruñ
8 Ṣafā-yı niyyet ile yoḫ du^{c}ā ḳılmaḳda taḳṣīri
Du^{c}ā olsa riyāsuz beyledür elbette te'ṣīri
VIII
1 Binā-yı rif^{c}atüñ tā devr-i gerdūn var var olsun
Medār itdükçe ^{c}ālem devletüñ ^{c}ālem-medār olsun
2[113] Serāy-ı himmetüñ kim ḫalḳa ṣalmış sāye-i raḥmet
Esās-ı nuṣret ü fetḥ ile dāyim üstüvār olsun
3 Metā^c-ı irtifā^c-ı ḳadrüñe bīm-i ḥavādiṣden
Hemīşe devlet-i tevfīḳ-i Ḥaḳ ḥıṣn-ı ḥiṣār olsun
4 Temāmī-i umūruñ her cihetden mūcib-i taḥsīn
Cemī^c-i ḫıdmetüñ manẓūr-ı ^{c}ayn-ı i^{c}tibār olsun

11/VII 3b ümmīdüme: ümmīd T_1
11/VII/4b mu^{c}ālic: mu^{c}ālec [TD] meṣāliḥ T_1/ ḫāżır: ḫāṭır [TD]/ ḳalmadı: ḳaldı T_1
11/VII/5a itürmişdüm: yitürmişdüm T_1
11/VII/5b ġaflet: - T_1/ uyatdı: uyardı [TD]
11/VII/6a ecridür: ḳurbıdur T_1
11/VII/7a māyil: ḳābil S_1
11/VII/7b te'ṣīri: te'ṣīr S_1
11/VIII/1a rif^{c}atüñ: devletüñ [TD]
11/VIII/2b üstüvār: ber-ḳarār T_1

5 Sen olġıl ercümend-i milk düşmen ḳayd-ı ġam çeksün
Sen olġıl ser-bülend-i dehr düşmen ḫāksār olsun
6 Feżā-yı buḳ^{c}a-i Baġdād ^{c}adlüñden olup rūşen
Mizāc-ı pāküñe āb ü hevāsı sāzgār olsun
7 Serīr-i ḥükm-i burc-ı evliyā senden bulup zīver
Ṣafādan her güni nev-rūz ü her faṣlı bahār olsun
8 Senüñ vaṣfuñla gün günden tapup revnaḳ menüm naẓmum
Menüm naẓmumla vaṣfuñ vird-i ehl-i rūzgār olsun
9 Zebān olduḳça bir dem gitmesün ẕikrüñ zebānumdan
Ḫayāl-i ḫıdmetüñ maḥv itmesün Ḥaḳ levḥ-i cānumdan

12[114]
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Geldi ol ^{c}Īsī kim andandur ḥayāt-ı ehl-i ḥāl
Yoḫdur ansuz ḫalḳ cisminde ḥayāta iḥtimāl
2 Geldi ol Ḫıżr-ı mübārek-pey kim ansuz bī-delīl
Mużṭarib ḳalmışdı ehl-i fażl ü erbāb-ı kemāl
3 Geldi ol mehdī ki salmışdı zamān-ı ġaybeti
^{c}Iḳd-i naẓm-ı kişver-i İslāma bīm-i inḥilāl
4 Geldi ol Āṣaf ki ḳondurmışdı cünd-i şevketi
Dāmen-i milk-i Süleymāna ġubār-ı iḫtilāl

11/VIII/5b düşmen ḫāksār: ḥāsid ḫār ü zār [TD]
11/VIII/6a ^{c}adlüñden: ^{c}adlüñgden S_1/ olup: alup S_1/ rūşen: revnaḳ S_1
11/VIII/6b pāküñe: pāküñge S_1 bālüñe T_1/ āb ü: luṭf-ı S_1, T_1, P
11/VIII/8a vaṣfuñla: vaṣfuñ ki T_1/ tapup revnaḳ menüm naẓmum: bulupdur revnaḳın naẓmum [TD]
11/VIII/8b vaṣfuñ: vaṣfuñg S_1
12 T_1 29a, P 211a, S_1 105a
12/1b yoḫdur: yoḳ-durur T_1/ cisminde: çemende S_1/ ḥayāta: ḥayāt T_1/ iḥtimāl: pāymāl S_1
12/2a bī-delīl: bī-bedel T_1
12/3a salmışdı: ṣalmışdur T_1
12/4a cünd-i: bu^{c}d-ı T_1, P, S_1

5 Ser-firāz-ı[115] rast-ᶜahd ü nīk-re'y ü ḫūb-rūy
Server-i pākīze-eṭvār ü pesendīde ḫiṣāl
6 Cevher-i ḳābil Ayās-ı ᶜāḳıbet-Maḥmūd kim
Ḫalḳa göstermiş anı Īzid felekden bir miṡāl
7 Merḥabā iy revnaḳ-efzā-yı serīr-i ᶜizz ü cāh
Merḥabā iy zīb-baḫş-ı mesned-i cāh ü celāl
8 Serverā ḥaḳḳā ki ḫurşīd cemālüñden cüdā
Aḫter-i iḳbāline yitmişdi Baġdāduñ zevāl
9 Olmış iken eşk seylābıyla aᶜmā şükr kim
Buldı çeşm-i milk ḫāk-i maḳdemüñden iktiḥāl
10 Ḳalmamışdı feyż gūyā kim saña imdād içün
Evliyā ḳılmışdı burc-ı evliyādan irtiḥāl
11 İy ḫoş ol kim ḫırmen-i aᶜdāyı ber-bād itmege
Cānib-i deryāya ḳılduñ seyr mānend-i şimāl
12 Ḫaṣm milkine ḫırāmān eyledüñ ḫaḍrā ᶜalem
Şerr-i şeyṭān defᶜine açduñ melek-veş perr ü bāl
13 Girdüñ ol iḳlīme kim baḥr ile berrinde anuñ
Yoḫ saña bir mūnis ü ġam-ḫᵛār ġayri ẕü'l-celāl
14 Ḳılmaduñ emvāc-ı deryā-yı ᶜadāvetden ḥaẕer
Çekmedüñ aḥvāl-i āṡār-ı ḥavādiṡden melāl
15 Kesdüñ evvel fitne başın intiẓām-ı milk içün
İbtidā-yı kār-ı ḫayr itdüñ mübārek oldı fāl

12/5a ser-firāz-ı: ser-firāz ü [TD]/ rast-ᶜahd ü: rast-ᶜahd S_1, P nīk-ᶜahd ü [TD] / re'y ü: re'y S_1, P/ ḫūb-rūy: nīk-ḫū [TD]

12/5b pākīze-eṭvār ü: pākīze-eṭvār T_1, S_1

12/6b felekden: melekden P

12/7b mesned-i: mesned ü S_1

12/8b zevāl: vebāl T_1, S_1

12/12b perr: bir perr T_1

12/13a baḥr ile berrinde: berr ile baḥrinde S_1

12/14b aḥvāl-i: aḥvāl ü P

12/15a başın: başını T_1

16 Fetḥ ḳılduñ ol yiri kim devr-i Ādemden berü
Ḳılmamışdı ṣāḥibinden ġayre hergiz intiḳāl
17 Alduñ ol iḳlīmi kim ᶜālemde yüz biñ pādişāh
Ḥasret ilen virdi cān fetḥin bilüp emr-i muḥāl
18 Açduñ ol milki ki yüz biñ salṭanat lāfın uran
Oldı ᶜacz ile anuñ daᶜvā-yı tesḫīrinde lāl
19 Şāhid-i Baṣra perīşān-ḥāl iken virdüñ aña
Ḫaṭṭ ü ḫāl leşker-i İslāmdan zīb-i cemāl
20 Minberin ẕikr-i hümāyūn ile itdüñ ser-bülend
K'ol maḳāmı ḥayfdur ḳılmaḳ erāẕil pāy-māl
21 Sikkesine pādişah ismiyle virdüñ zīb ü fer
Ḥayfdur kim ola ol raᶜnā siyeh-rū lā-yezāl
22 Kesdüñ ol iḳlīmden ehl-i Firengüñ raġbetin
Açabilmez oldı küffār ol yaña çeşm-i ḫayāl
23 Ḫalḳa iᶜlām itmege dīn-i Muḥammed ṭāᶜatin
Eyledüñ ol Mescid-i Aḳṣāya taᶜyīn-i Bilāl
24 Ser-ḥadd-i Hindūstān açduñ saña yüz āferīn
Rūm ruḫsārına ḫayli zīnet arturdı bu ḫāl
25 Ger saña düşmen muḳābil durmadıysa vechi var
Ol-durur ḫuffāş sensen āfitāb-ı bī-zevāl

12/16b ġayre: özge T_1

12/17b ḥasret ilen: ḥasret ile T_1, P ḥasretiylen [TD]

12/19a perīşān-ḥāl iken: perīşān-ḥāl ilen T_1

12/19b zīb-i: zīb ü [TD]

12/20a minberin: muᶜcizin S_1, T_1

12/20b k'ol: ol T_1/ ḳılmaḳ: ḳılmış [TD]

12/21a virdüñ: urduñ T_1/ zīb ü: zīb S_1

12/21b ḥayfdur kim ola ol raᶜnā siyeh-rū lā-yezāl: ḥayf idi kim rām ola āġyāre ol raᶜnā ġazāl [TD]

12/22a firengüñ: firengüñg S_1

12/23b mescid-i: maᶜbed-i T_1

12/24b bu: o S_1

12/25b ḫuffāş: ḫuffāş ü P

26 Fetḥ yüz virmiş saña her ḫanda kim ^{c}azm eyleseñ
Hīç kimden ṣūrete gelmez ḫilāf-ı imtiṣāl
27 Leşkerüñ ^{c}azm itse bir sā^{c}atde eyler tār-u-mār
Her ne tedbīr ü te’emmül ḳılsa ḫaṣmuñ māh ü sāl
28 Meyl ḳılsañ himmetüñ ṣarfına döymez bir naẓar
Ḳılsa a^{c}dā cümle ^{c}ömrin ṣarf-ı ẓabṭ-i milk ü māl
29 ^{c}Arṣa-i ceng ü cidālüñ ḳatlden ḫālī ḳalup
Muttaṣıl re’yüñle tīġuñdur ḳılan ceng ü cidāl
30 Tīġuñ ister rezm idüp ḳanlar töke başlar kese
Re’yüñ itmez düşmenüñ fetḥini muḥtāc-ı ḳıtāl
31 Beyle kim tevfīḳ-i Ḥaḳ nuṣret naṣīb itmiş saña
İktisāb-ı rif^{c}at ü iḳbāle düşmişdür mecāl
32 Dut cihān ma^{c}mūresin ser-^{c}asker-i İslām olup
Nev-civānlar zūr-ı bāzūsına döymez pīr Zāl
33 Cevher-i ẕātuñda çün nāmūs-ı naẓm-ı milk var
Luṭfı şāhenşāh-ı İslāmuñ saña olsun ḥelāl
34 Oldı rūşen kim saña āġāz-ı rif^{c}atdür bu fetḥ
Pertev-i ḫurşīdden bedr olacaḳdur bu hilāl
35 Var ümīdüm kim muḫālifler arasında müdām
Āsmān ḳıldukça nīrān-ı ^{c}adāvet iştı^{c}āl

12/26a virmiş: urmış T_1 dutmış [TD]/ ḫanda: ḳanda P

12/26b kimden: kesden [TD]/ imtiṣāl: ibtiṣāl T_1

12/28a meyl: seyr [TD]

12/29a ḳalup: ḳılup S_1, T_1 deġül [TD]

12/30a idüp: ide [TD] / ḳanlar töke başlar kese: başlar kese ḳanlar töke [TD]

12/30b fetḥini: fetḥine T_1

12/31b rif^{c}at ü: rif^{c}at-ı S_1

12/32b pīr: pīre P

12/33a nāmūs-ı: tedbīr-i [TD]

12/34a rif^{c}atdür: raḥmetdür T_1, P

12/35b işti^{c}āl: iştiġāl T_1, S_1

36 Muttaṣıl fetḥ ola rūzī cānib-i Ḥaḳdan saña
Feyż-i medḥüñle Fużūlī ḫasteye ḥüsn-i meḳāl

13[116]

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Çihre vü ḫaṭṭuñ ḫayāli çeşmümi ḳılmış maḳām
Açmaġa Baḥreyni cemᶜ olmış sipāh-ı Rūm u Şām
2 Cilvegāh itmiş ġubār-ı dergehüñ müjgānumı
Sāḥil-i deryāyı dutmış ᶜasker-i dārü’s-selām
3 Rāh-ı ᶜışḳuñda sirişküm gösterür her yan ḥabāb
ᶜAzm-i rāh itdükde leşker resmdür naṣb-ı ḫiyām
4 Ceng iderler birbiriyle tīġuñ içün ḫūblar
Resmdür leşkerde ṣular üzre ḳılmaḳ izdiḥām
5 Serv lāf-ı ḥüsn ider göster ḳıyāmuñ menᶜ ḳıl
Baş çeken ser-keşlerüñ defᶜine vācibdür ḳıyām
6 Ḳoyma zülfüñ düşmege māh-ı ruḫ-ı raḫşānuña
Ḳıl müşaᶜşaᶜ milkinüñ sāḥirlere seyrin ḥarām
7 Göñlümi gör dīdeden geh ḳan töker geh ḳan içer
Med ü cezrini temāşā ḳıl bu deryānuñ müdām
8 Dil evine revzen aç sīnem delüp tīġuñla kim
Muntaẓırdur fetḥ-i rāh-ı Kaᶜbe içün ḫāṣ ü ᶜām
9 İy göñül devrān çeküp gerdūna Keyvān maḥmilin
Şemsden Merriḫe virmiş tevsen-i zerrīn-ligām

---

13 T_1 30a, P 212a, S_1 106a

13/3a her yan: yer yer T_1 her dem [TD]

13/4a iderler: ider S_1, [TD]

13/4b ṣular: sular S_1/ ḳılmaḳ: ḳılmış T_1

13/6b seyrin: yerin T_1

13/7a töker: döker T_1

13/8a delüp: dolup S_1/ tīġuñla: tīrüñle T_1

10 Çarḫ ḳalḫānını zerrīn ḳubbe itmiş mihrden
Māh-ı nev tīġın şafaḳdan eylemiş gülgūn niyām
11 Fetḥ esbābını yükletmiş ḳaṭār-ı hefteye
İḥtiyāṭ üzre olup görmiş sefer ḳaydın temām
12 Ġālibā sulṭān-ı dīvān-ı ḳażā ḥükm eylemiş
Kim vire dārü's-selāma düşmen-i ser-keş selām
13 Ḥākim-i taḳdīrden devrāna olmış emr kim
İde milk-i Başra'yı maḥrūsa-i Baġdāda rām
14 Baġlamış himmet bu fermānı ser-encām itmege
Ḥażret-i pāşā-yı Keyvān-ḳadr ü gerdūn-iḥtişām
15 Ser-firāz-ı ^{c}āḳıbet Maḥmūd-ı[117] ḳuṭb-ı rāst-rev
A^{c}del-i aḳrān Ayās-ı nīk-rāy nīk-nām
16 Ol mesīḥā-dem ki emvāt-ı elem iḥyāsına
Ḫāk-i dergāhındadur keyfiyyet-i yuḥyi'l-^{c}ıẓām
17[118] Ḫallida'llāhümme tekrīmen lenā iḳbālehu
Aḥsina'llāhümme fī-eyyāmihi ḥāle'l-enām
18 İy ġubār-ı dergehüñden ḳadr-i gerdūn ^{c}āriyet
V'iy fürūġ-ı mihr-i rūyuñdan ṣafā-yı ṣubḥ vām
19 Devrden ḥāṣıl saña[119] dāyim neşāṭ-ı müstezād
Baḫtdan rūzī saña peyveste cāh-ı müstedām
20 Cām-ı bezm-i rezmüñ içmekde[120] dil-i düşmen kebāb
Def^{c}-i nār-ı ḳahruñ itmekde ḫayāl-i ḫaṣm ḫām
21 Her şu^{c}ā^{c}-ı ḫançerüñ berḳ-ı fenādan bir şerer
Her ṣadā-yı nāvekün milk-i ^{c}ademden bir peyām

13/14b pāşā: pādişāh T_1/ keyvān-ḳadr ü: keyvān-ḳadr P, T_1, S_1

13/15a ^{c}āḳıbet maḥmūd-ı: ^{c}āḳıbet-maḥmūd u P, [TD]

13/18b ṣubḥ vām: ṣubḥ ü şām S_1

13/19a ḥāṣıl….. dāyim: dāyim……..ḥāṣıl P/ saña: baña T_1, [TD]

13/20a içmekde: içmekden [TD]

22 ^{c}Ömrlerdür ḳatl-i a^{c}dādan ecel çekmiş elin
Anı dīvān-ı ḳażādan tīġuñ itmiş iltizām
23 Ḥaḳ Te^{c}ālādan saña fetḥ-i dem-ā-dem luṭf-ı ḫāṣ
Senden ehl-i ^{c}āleme luṭf-ı pey-ā-pey feyż-i ^{c}ām
24 Rezmgāhuñda mizāc-ı tīġ ü ṭab^c-ı rumḥuñı
Muḫtelif ḳılmış ṭarīḳ-i iftirāḳ ü iltiyām
25 Çalışup her bir ^{c}adūñı tīġuñ itdükçe iki
Her iki bir olmaġa rumḥuñ ḳılur iḳdām-ı tām
26 Ḳaṣd-ı fetḥ-i milk ḳılmışsan mübārekdür bu re'y
^{c}Azm-i def^c-i düşmen itmişsen müyesserdür bu kām
27 Çoḳ zamānlardur ki ṣayd-ı merdüm-i tüccār içün
Reh-güẕār-ı Hinde ḳurmışdur ḥiṣār-ı Baṣra dām
28 Anda ḳanlar yuddurupdurlar tereddüd ehline
Geldi ol dem kim çeke tīġuñ olardan intiḳām
29 Teprenen ^{c}asker midür yā Dicledür Baġdāddan
Eyleyüp ṭuġyān Cezāyirden yaña ḳılmış ḫırām
30 Dutmaġ olmaz beyle seylābuñ öñin ḫāşāk ile
Ḳılmasunlar men^{c}ine ehl-i Cezāyir ihtimām
31 Yil bıraḳdı Hind deryāsına ^{c}azmüñden ḫaber
Titredi deryā mehābet Hind ṣubḥın ḳıldı şām
32 Ḳıldı ḳuṭbü'l-milki taḥrīküñ yirinden münḥarif
Gitdi ḫavfuñla Niẓāmü'l-Mülk milkinden niẓām

13/24a rezmgāhuñda: rezmgāh T_1/ tīġ ü: tīġ S_1

13/25a ^{c}adūñı: ^{c}adūyı S_1

13/26a re'y: fetḥ T_1

13/29a teprenen: deprenen T_1/ ^{c}asker: leşker P/ dicledür: dicle T_1

13/31b titredi: ditredi T_1

13/32a taḥrīküñ: taḥrīküñg S_1

33 Vehm-i tīġuñ eyledi ehl-i Firengi zerd-reng
Ḳıldı gerd-i leşkerüñ ṣaḥrā-yı Hindi müşgfām
34 Müşg söylersem sipāhuñ gerdine ḳılman ḫaṭā
Çün Fużūlī ḫasteye andan muᶜaṭṭardur meşām
35 Tā şeb ü rūz iḫtilāfiyle muḳarrerdür medār
Tā meh ü ḫurşīd devrānında mümkindür devām
36 Var ümīdüm ḫᵛāb-ı ġafletden ḥasūduñ durmayup
Baḫtuñı bīdār ide tevfīḳ-i Ḥayy-i lā-yenām

14[121]

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

I

1 Şükr kim çarḫ istiḳāmet üzre devrān eyledi
Cemᶜ-i ehl-i devlet aᶜdāyı perīşān eyledi
2 Dehr ḫalḳ-ı Başra vü ehl-i Cezāyir fitnesin
Çoḳ zamānlar gerçi ḳanlar yutdı pinhān eyledi
3 ᶜĀḳıbet bīm-i żarardan pādişāh-ı ᶜālemi
Biᶜż-żarūre vāḳıf-ı āşār-ı ᶜiṣyān eyledi
4 Ġayret-i ḥükm-i ḫilāfet ol diyāruñ fetḥini
Bir mücāhid bende-i maḳbūle fermān eyledi
5 Maẓhar-ı raḥmet Ayās-ı merḥamet-endīşe kim
Anı evc-i ᶜadle Ḥaḳ ḫurşīd-i raḫşān eyledi

13/34a gerdine: gerdin T_1
13/35b tā meh ü: nāme-i T_1
13/36a ḥasūduñ: ḥasūd S_1, [TD]
14 T_1 31b, P 231a, S_1 107a
14/I/1b aᶜdāyı: aᶜdāsın [TD]
14/I/2a dehr: dehre [TD]/ fitnesin: fitnesi [TD]
14/I/2b ḳanlar: ḳan [TD]/ yutdı: yuddı T_1 yutdurdı [TD]
14/I/3a bīm-i: bīm ü P
14/I/3b biᶜż-żarūre: biᶜż-żarūret P, S_1
14/I/5b anı: onı S_1

6 Sāye-veş toprağa ṣaldı düşmen-i bed-ḫˇāhını
Her yire kim rāyet-i ^{c}azmin ḫırāmān eyledi
7 Başra tesḫīri Cezāyir fetḥi müşkil emr iken
Eshel-i vech ile bu düşvārı āsān eyledi
8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine iṡbāt-ı istiḥkāmdur
II
1 Ḳıldı Bağdād üzre fetḥ içün müretteb bir sipāh
Kim ^{c}alemden bād taḥrīkiyle mesdūd oldı rāh
2 Keṡret ol ġāyetde kim encüm tökilse çarḫdan
Zīnet içün bir güher bulmazdı anda bir külāh
3 Ger ṣabā nā-geh araya düşse mānend-i ḥabāb
Anlara iltürdi leşker izdiḥāmından penāh
4[122] Vaḥş ile ṭayr ü melek yüz dutdı ġurbet ^{c}azmine
Ḳalmayup anlara leşkerden vaṭanda cāygāh
5 Her yaña ḳaldurdı rāyet bir emīr-i nāmdār
Her yaña ṣaf bağladı bir server-i Cemşīd-cāh
6 Dutdı ṣaf ṣaf yir yüzin leşker süṭūr-ı ḫaṭ gibi
Ol ḫaṭuñ mażmūnı istiḳlāl-i ḥükm-i pādişāh

14/I/6a toprağa: toprağı S_1/ ṣaldı: saldı S_1

14/I/7b vech ile: emr ile[123] P

14/I/8b pādişāhuñ: pādişāhuñg S_1

14/II/1b taḥrīkiyle: taḥrīkine T_1, P

14/II/2a tökilse: dökilse T_1

14/II/3b anlara: olara S_1, P ivlere T_1/ leşker izdiḥāmından penāh: leşkerden vaṭanda cāygāh T_1

14/II/4a vaḥş ile: vaḥş ü S_1, P/ dutdı: dutmışdı S_1, P

14/II/5b bir: bu P/ cemşīd: cemşīde S_1

14/II/6a ḫaṭ gibi: ḫaṭṭuñı T_1, S_1/ gibi: kimi [TD]

14/II/6b istiḳlāl: isti^{c}lāl T_1

7 İtmek olmaz beyle leşker cem^{c}ini tedbīr ile
Yār ü yāver olmasa tevfīḳ ü te’yīd-i ilāh
8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur

III

1 Māh-ı nevden Diclede gösterdi zevraḳler mis̱āl
Kim görüpdür kim ola bir āsmānda biñ hilāl
2 Her biri bir ṭāyir-i evc-i belādur tīz-per
Ṣayd-ı murġ-ı rūḥ-ı ḫaṣm eyler ḳılup taḥrīk-i bāl
3 Yoḫsa sāyildür dehānında ḳızıl bayraḳ zebān
Ḥākim-i taḳdīrden fetḥ-i bilād itmiş su’āl
4 Göñli açılmış meger bulmış bu reng ile cevāb
Çarḫ-i aḫḍardan ki māni^{c} yoḫ teveccüh eyle al
5 Ṣuda zevraḳdur mı yāḫud aġzın açmış bir neheng
Bayraḳ ol āteş ki bulmışdur deminden işti^{c}āl
6 Server-i ṣāḥib-ẓafer zevraḳlere zīnet virüp
Ḳıldı düşmen milkine irsāl-i esbāb-ı ḳıtāl
7 Ṣaldı ġavġā-yı tüfeng maġzına a^{c}dānuñ ġırīv
Buldı vehminden mizāc-ı milk-i düşmen iḫtilāl
8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur

14/II/7a beyle: böyle T_1

14/II/7b tevfīḳ ü te’yīd-i: tevfīḳ-i te’yīd-i T_1 te’yīd-i tevfīḳ S_1

14/III/1a nevden diclede: nev dicleden S_1 nevden dicleden P nev diclede [TD]

14/III/3b fetḥ-i: ḥükm-i T_1

14/III/5a zevraḳdur: bir zevraḳ [TD]

14/III/5b işti^{c}āl: iştiġāl T_1

14/III/7a tüfeng: turmaġuñ ? T_1 tüfengi [TD]/ maġzına a^{c}dānuñ: maġz-ı a^{c}dāya [TD]

IV

1 Rāyetin bir cānibinden eyleyüp gerdūn ḫırām
Gerd-i leşkerden ruḫın gerdūnuñ itdi müşgfām

2 Ruḫṣat-ı ^{c}azm-i ġazā şāh-ı Necefden isteyüp
Geldi dergāhına gösterdi ṭarīḳ-i iḥtirām

3 Buldı ol sulṭān-ı ^{c}ādilden kemāl-i iltifāt
Pīr irşādıyla ḫoşdur her ^{c}amelde ihtimām

4 Buḳ^{c}a buḳ^{c}a ḳıldı ṭayy ma^{c}mūre-i maḥrūse'i
Aldı feyż-i fetḥ-i milk içün du^{c}ā-yı ḫāṣ ü ^{c}ām

5 Yitdi ol ser-ḥadde kim āġāz-ı milk-i ḫaṣmdur
Girdi ol meydāna kim ḥükm anda olmışdur temām

6 Geldi ol menzilde ^{c}īd-ı rūze ḫāk-i pāyine
Fetḥden virdi beşāretler ki ola şād-kām

7 Yeddi aḫterden felek düzdi anuñ'çün bir ḳaṭār
Kim çeker ṣaḥrāda esbāb-ı sipāhın ṣubḥ ü şām

8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine iṣbāt-ı istiḥkāmdur

V

1 Şeyḫi Āl-i Ḳaş^{c}am^{c}uñ şerriyle bir şeyṭān idi
Memleket içre fesādı şöhre-i devrān idi

2 Gerçi ṣūretde iṭā^{c}at ẓāhir eylerdi velī
Ṣūret-i aḫşāmı ḫāl-i çehre-i ^{c}iṣyān idi

3 Müḳtedāsı emr ü nehyinden hevā-yı nefs olup
Şer^c ḥükmi vādi-i re'yinde ser-gerdān idi

14/IV/1a cānibinden: cānibden S_1

14/IV/4a maḥrūse'i: maḥrūsaya P

14/IV/6a ^{c}īd-ı rūze: ^{c}īd-ı rūz S_1 rūz-ı ^{c}īd [TD]

14/IV/6b ki: kim [TD]

14/V/2a gerçi ṣūretde iṭā^{c}at: ṣūretde gerçi ṭā^{c}at T_1 ṣūretā gerçi iṭā^{c}at P/ eylerdi: iderdi S_1, T_1, P

14/V/3a nehyinden: nehyinde S_1

14/V/3b şer^c: şer^c ü S_1

4 Ḫansı ḫırmen sūḫte zer^{c} īne ḳılsa bir naẓar
Bezr içün her nesne kim ḳoysaydı bir iḥsān idi
5 Baş çıḳarmaḳ istemezdi zer^{c} vehminden anuñ
Gerçi fellāḥuñ gözi yaşı aña bārān idi
6 Her eve bir gice mihmān olsa ḳavminden biri
Adı mihmānlıġ velī ma^{c} nāda bir tālān idi
7 Ḳıldı pāşā-yı sa^{c} ādetmend ref^{c} ol fitne'i
Ṣanmañuz kim def^{c} i tedbīri anuñ āsān idi
8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur
VI
1 Ol ḳażādan kişver-i a^{c} dāya teprendi ^{c} alem
Düşdi bir ṣaḥrāya reh kim arturur ẕikri elem
2 Bir beyābān kim yoḫ anda nev^{c} -i insāndan es̱er
Aña nisbet vādi-i merdüm-nişīn milk-i ^{c} adem
3 Naḳş-ı rīki ḫaṭṭ-ı āfet nevg-i ḫārı tīġ-ı kīn
Yir mizācında belā mużmer hevā ṭab^{c} ında sem
4 Faṣl hem bir faṣl kim serd olmaġın āb ü hevā
Ḫalḳdan ḳaṭ^{c} -ı ḥayāt eylerdi ^{c} Īsā ursa dem

14/V/4a ḫansı: ḳanḳı T_1, P
14/V/5a istemezdi: istemez S_1/ çıḳarmaḳ: çıḳarmış P
14/V/6a eve: ive T_1
14/V/7b def^{c} i: def^{c} [TD]/ tedbīri: tedbīr P
14/VI/1a teprendi: depretdi [TD]
14/VI/2a yoḫ: - T_1
14/VI/2b aña: aŋġa S_1
14/VI/3a rīki: rengi P, S_1
14/VI/3b sem: hem T_1
14/VI/4a serd: bir P/ āb ü: ṭab^{c} -ı S_1, T_1

5 Eyle mühlik şiddet-i dey kim ḥarāret bulmaġa
Gördügi yirde düşerdi odlara ḫurşīd hem
6 Eyle ḳāṭıᶜ tīġ-ı sermā kim laḥidden çıḳmaġa
Rūḥ eger emvāta ᶜavd itseydi eylerdi sitem
7 Beyle mevsim eyle ṣaḥrāyı delīl-i ḫayr ile
Ḳaṭᶜ idüp leşker Cezāyir milkine baṣdı ḳadem
8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur
VII
1 ᶜArṣa-i milk-i Cezāyir oldı nā-geh āşkār
Himmete ᶜarż itdi gerdūn bir nihāyetsüz diyār
2 Kes̱ret-i eşcārı ol ġāyetde kim ol milkde
Bilmemiş āb ü zemīn hergiz ki bir ḫurşīd var
3 Ṣanasan her naḫli bir jūlīde-mū dīvānedür
Ki aña zencīr āb olmazsa dutmazdı ḳarār
4 ᶜArṣa-i şaṭranc tek ṣaḥnında şaṭlardı ḫuṭūṭ
Ḳalᶜalar ḫaṭ gibi şaṭ üzre bī-ḥadd ü bī-şumār
5 Gerçi anlar maḳṣad-ı aṣlī degüldi leşkere
Olmaġın ol fırḳa-i nā-pāk ḫāk-i reh-güẕār
6 Eshel-i emr ile çoḳ ser-leşkeri pā-māl idüp
Bī-nihāyet ḳalᶜa-i muḥkem olındı tār-u-mār

14/VI/5a şiddet-i: şiddeti P

14/VI/6a çıḳmaġa: çıḳmaḳa T_1

14/VI/7a eyle: beyle P, [TD]

14/VI/7b baṣdı: basdı S_1

14/VII/1a oldı nā-geh: nā-geh oldı P

14/VII/1b himmete: himmet T_1/ bir nihāyetsüz: bī-nihāyet [TD]/ diyār: sebzezār [TD]

14/VII/3b ki: kim T_1 ger P/ olmazsa: olmasa P olsa T_1

14/VII/4a şaṭlardı: şaṭlardan S_1 şaṭardı T_1/ ḫuṭūṭ: huṭūṭ [TD]

14/VII/4b ḫaṭ: ol ḫaṭ T_1, S_1, P/ gibi: kimi S_1, [TD]/ bī-ḥadd ü: bī-ḥadd T_1, P

14/VII/6a ser-leşkeri: ser-keşleri S_1 ser-leşkere P/ idüp: olup S_1, P

14/VII/6b tār-u-mār: tār-mār [TD]

7 Ḳalᶜalar fetḥin kilīd-i bāb-ı nuṣretdür diyü
Ṣafḥa-i eyyāma taḥrīr itdi kilk-i rūzgār
8 Hīç şek yoẖ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur
VIII
1 Oldı andan ṣoñra peydā Baṣra ehlinden nişān
Fitne odından şererler ḳıldı ẓāhir āsmān
2 Geldi istiḳbāle çoḳ sengīn-dil ü āhen-ḳabā
Oldı ᶜālem-sūz seng ü āhen-i āteş-feşān
3 Her dil-āver nādir-i milk-i H̱orāsān ü ᶜIrāḳ
Her mübāriz ser-ẖaṭ-ı mecmūᶜa-i Hindūstān
4 Leşker-i İslām ile āġāz-ı ülfet eyleyüp
Āşinālıġ dem-be-dem efzūn olup ḳaynardı ḳan
5 Münhezim ᶜaskerden ammā bir elemsüz hem degül
Zehri ol ḳavmüñ z̠enebden ṣaçılup zenbūr san
6 Ol feżā-yı miḥnet-efzādan yitince Baṣraya
Dehr bāġ-ı fitneden bir gül açardı her zamān
7 Līk bir ferd olmayup żāyiᶜ sipāh-ı Rūmdan
Rezm sevdāsında ol tüccāra düşmişdi ziyān
8 Hīç şek yoẖ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur

14/VIII/1a ṣoñra: ṣoñ͡gra S_1

14/VIII/2a sengīn-dil ü: sengīn-dil T_1, S_1, P

14/VIII/2b seng ü: seng S_1 biñ P

14/VIII/4a islām ile: islāma T_1

14/VIII/4b āşinālıġ: āşinālıġum S_1/ efzūn olup: efzūn S_1

14/VIII/5a ᶜaskerden: leşkerden P

14/VIII/5b ṣaçılup: saçılup S_1 ṣaçılur T_1

14/VIII/7a olmayup: olmadı [TD]

14/VIII/7b rezm: sūd [TD]

IX

1 Bir seḥer kim tīġ-ı zerrīn çekdi şāh-ı bāḫter
Gök yüzinde ḳoymadı encüm sipāhından es̱er

2 Başraya ḳarşu sipāh-ı Rūmdan ᶜarż oldı ṣaf
Baġladı rūy-ı zemīn bed-ḫ̌āh ḳatline kemer

3 Rāyet-i ḫaḍrā açıldı ol ḥiṣāruñ fetḥine
Yoḫsa ḳalᶜ-i ḳalᶜa-i küffāra Cibrīl açdı per

4 Nehr-i ᶜAşşārı ᶜubūr-ı leşker içün doldurup
Mār-ı Ḍaḥḥāke Ferīdūn-ı zamān buldı ẓafer

5 Çeşm-i ḫurşīdi sinān ü rumḥ-i ḫūn-ḫ̌ār itdi kūr
Gūş-ı gerdūnı ṣadā-yı nāy-ı rūyın kıldı ker

6 Geldi düşmenden muḳābil bir sipāh-ı bī-kerān
Kim sevād-ı kes̱retin ḥaṣr idebilmezdi naẓar

7 Leşker-i İslāma nuṣret virdi luṭf-i Kirdigār
Şām olınca ḳalmadı ol şuᶜlelerde bir şerer

8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur

X[124]

1 Şām kim ruḫsāre çekdi husrev-i encüm niḳāb
Ḳıldı şeyḫ-i Başra baḫtı salṭanat taḫtında ḫ̌āb

2 Virdi ᶜaḳl ü re'yine daḫl-i mehābet inḥirāf
Ṣaldı cism ü cānına emr-i ṣalābet ıżṭırāb

14/IX/3a: açıldı: çekildi [TD]

14/IX/4a ᶜaşşārı: aᶜşār-ı [TD]/ leşker: ᶜasker T_1, P

14/IX/5a ḫurşīdi: ḫurşīd S_1/ sinān ü: sinān-ı P

14/IX/5b gerdūnı: gerdūn S_1/ rūyın: rūy S_1 rūbın P/ ḳıldı ker: itdi ker [TD] ḳıldı P

14/IX/6b sevād: sevdā S_1

14/IX/7b şuᶜlelerde: şuᶜlelerden T_1

3 Ḳaçdı ol dūn-ı siyeh-rū devlet ü iḳbālden
Eyle kim şehbāz vehminden firār eyler ġurāb
4 Sāyesin toprağa ṣaldı her ṭarafdan ol ḥiṣār
Ṣalıcaḳ bir cānibinden şu^{c} le-i ḫurşīd tāb
5 Ṣubḥ-dem pāşā-yı ^{c}ādilden münevver oldı milk
Oldı zāyil ẓulmet-i şeb ṣaldı pertev āfitāb
6 Virdi milk ü māl cism ü cānına ḥalḳuñ emān
Ḳıldı cennet ol yiri cennetde ḫod olmaz ^{c} aẕāb[125]
7 Yitmedi ^{c}ācizlere ġavġā-yı leşkerden żarar
Bī-tekellüf ḫoş kerāmetdür żararsuz inḳılāb
8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine is̱bāt-ı istiḥkāmdur

XI

1 Serverā bed-ḫ˘āh ḫāk-i reh-güẕār olsun saña
Ḫanda kim ^{c} azm eyleseñ tevfīḳ yār olsun saña
2 Olmasun başuñdan eksük pādişāhuñ sāyesi
Ḥırz-ı devlet sāye-i Perverdigār olsun saña
3 Ḳılmasun luṭfın nihān re'y-i münīrüñden felek
Her nihānī luṭf kim var āşkār olsun saña

14/X/3a devlet ü: devlet-i S_1

14/X/4a toprağa: ṭoprağa T_1

14/X/4b cānibinden: cānibden T_1

14/X/5a ṣubḥ-dem: ṣubḥdan S_1

14/X/6a māl: māl ü [TD]

14/X/6b cennetde: - T_1

14/X/7a yitmedi: yitmedin P

14/XI/1b ḫanda: ḳanda T_1, P

14/XI/3a luṭfın: luṭfı T_1, P/ münīrüñden: münīrüñgden S_1

14/XI/3b nihānī: nihān ü S_1

4 Çekmesün şemşīrden minnet ṣalāḥ-ı devletüñ
Muṣliḥ-i aḥvāl devr-i rūzgār olsun saña
5 Fetḥ içün her ḫanda kim teprense ^{c}azmüñ rāyeti
Düşmen-i bed-ḫˇāh ḫāk-i reh-güzār olsun saña
6 Olmasun ḫāmūş bāġ-ı medḥinüñ bülbülleri
Dā^{c}ī-i devlet Fużūlī tek hezār olsun saña
7 Evvel-i ^{c}azmüñde fetḥ-i milke nuṣret bulduġuñ
Mūcib-i tekmīl-i ^{c}izz ü i^{c}tibār olsun saña
8 Hīç şek yoḫ kim bu nuṣret nuṣret-i İslāmdur
Pādişāhuñ milkine iṡbāt-ı istiḥkāmdur

15[126]
Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fa^{c}lün
1 İrişdi vaḳt ki gül başa būstāna ḳadem
Cihānı eyleye luṭf-ı bahār reşk-i İrem
2 Vire benefşe ile berg-i erġuvān çemene
Ṣafā-yı zīnet-i peyvend-i ābnūs ü beḳem
3 Hevādan eyleye eşcārı ebr gevher-bār
Ṣaḥīfe-i çemen üzre le'āli[127]-i şebnem
4 Güneşden ola sipihr-i kevākib-i seyyār
Çenār sāyesi altında sebze-i ḫurrem
5 Ṣaḥīfe-i çemen üzre tereddüd ide nesīm
Mesīḥ cilvegehi ola dāmen-i Meryem

14/XI/5a ḫanda: ḳanda T_1, P/ teprense: deprene T_1
14/XI/5b ḫāk-i reh-güzār: ḫār ü ḫāksār [TD] ḫāk-i ḫār ü ḫāksār T_1
15 T_1 35b, P 212b, S_1 110a
15/1a başa: basa S_1
15/3b üzre: üstinde T_1, P/ le'āli: lāle S_1, T_1
15/4a kevākib-i: kevākib ü [TD]
15/4b çenār: çenāre T_1
15/5a çemen: semen S_1

6 ^{c}Uḳūd-ı şebnem ile rūz ü şeb ḥarāret-i mihr
Ḫuṭūṭ-ı sebze’i geh mühmel ide geh mu^{c}cem
7 Musāvi ola leṭāfetde āsmān ü zemīn
Berāber ola yügürmekde eşheb ü edhem
8 Çemende oḳına ḥükm-i eyālet-i nev-rūz
Miṡāl-i ḥükme niṡār eyleye şükūfe direm
9 Revāc-baḫş ola gülzāre i^{c}tidāl-i hevā
Neçük ki ḫıṭṭa-i Baġdāda server-i a^{c}ẓem
10 Gül-i bahār-ı ^{c}adālet nihāl-i gülşen-i cūd
Şükūfe-i çemen-i luṭf ü serv-i bāġ-ı kerem
11 Meh-i sipihr-i eyālet Ayās Pāşā kim
Esās-i milkdür endīşesiyle mustaḥkem
12 Bülend-ḳadr cenābī ki re’y-i rūşenine
Degül deḳāyıḳ-ı ādāb-ı salṭanat mübhem
13 Müşerref eylememiş bir anuñ gibi kāmil
Serīr-i salṭanatı andan esbaḳ ü aḳdem
14 Vücūd-ı kāmiline yoḫ naẓīr ^{c}ālemde
Ne iḥtiyāc ki men söyleyem bilür ^{c}ālem
15 Eyā bülend-naẓar āfitāb-ı evc-i şeref
Ki ḫalḳ rızḳınadur dest-i himmetüñ maḳsem
16 Faḳīr-i sofra-i in^{c}āmuñ aġniyā-yı zamān
Garīḳ-i ni^{c}met-i iḥsānuñ evliyā-yı ni^{c}am

15/6b sebze’i: sebzeni S_1
15/7a ola: oldı T_1
15/7b ola: oldı T_1
15/9b niçük ki: nite ki [TD]
15/10a nihāl: bahar S_1/ cūd: dīn P
15/13a gibi: kimi [TD]
15/16b ġarīḳ: ṭarīḳ T_1

17 Ḥarīm-i dergehüñe ^{c}azm iden faḳīrlere
Niṣāb-ı ni^{c}met ile farż olur ṭavāf-ı ḥarem
18 Taḳarrübüñ senüñ ol rütbe-i sa^{c}ādetdür
Kim anda lāzım olur ḳurb-ı Ḥaḳ Te^{c}ālā hem
19 Ümmīd ile dutalı dāmen-i ^{c}adāletüñi
İrişmez oldı girībān-ı milke dest-i sitem
20 Ḳażā yazanda senüñ ismüñe beḳā milkin
Ḳılur ^{c}adūlaruñı nevk-i tīġuñ ile ḳalem
21 Bu olmasaydı ġaraż ṣafḥa-i vücūda ḳażā
Senüñ ^{c}adūlaruñ ismini eylemezdi raḳem
22 Fesād-ı ṭa^{c}nesin insāna eyleyen melegi
Ger itmeseydi senüñ ḥüsn-i sīretüñ mülzem
23 Ṭahāret ü vera^{c} ü zühd ü taḳvā ile müdām
Binā-yı ḥüsn-i sülūküñdür ol ḳadar muḥkem
24 Fesāda ḳāyil olup infi^{c}ālden başın
Yuḳaru ḳaldurabilmezdi bir benī ādem
25 Ki baḥr-i ḥīle-i İblīs aña ger olsa muḥīṭ
Taṣavvur eylemek olmaz kim ol binā çeke nem
26 Gelüp ḥużūruña görseydi pāk meşrebüñi
Çalardı ḫaclet ile cāmı tevbe daşına Cem

15/18a rütbe: türbe S_1

15/20a yazanda: yaza T_1

15/20b ^{c}adūlaruñı: ^{c}adūlaruñ͡gı S_1

15/22b sīretüñ: ṣūretüñ T_1

15/23a zühd ü: zühd S_1

15/23b sülūküñdür: sülūküñ͡gdür S_1

15/24a fesāda: fesād T_1/ ḳāyil: ḳābil [TD]/ başın: başı S_1

15/25b ol binā: bina P

15/26a gelüp: gelür T_1, P

15/26b daşına: ṭaşına T_1

27 Görüp sipāhuña olsaydı vāḳıf-ı rezmüñ
Tefāḫur itmez idi ḍarb-ı tīġ ile Rüstem
28 Bu nev^{c} ile ki zamānuñda cism-i milk müdām
Bulur ḥayāt-ı mücedded zamān zamān dem dem
29 Vücūd ḥıfẓını ^{c}adlüñ eger idinse murād
Binā-yı feyż ile mesdūd olurdı rāh-ı ^{c}adem
30 Muḳarrer eyledi gerdūn ki dehr durduḳça
Nihāl-i ḳāmetüñi bār-ı ġamdan itmeye ḫem
31 Zamāne üzre gören sāye-i ^{c}adāletüñi
Revā mıdur ki ide sāye-i ^{c}adāleti kem
32 Şehā Fużūli-i zārem ki çarḫ-i bī-hude-gerd
Ṣalupdur āyine-i ṭab^{c}uma ġubār-ı elem
33 Tenümde zaḫm-ı ḫadeng-i belā velī şādem
Ki luṭfuñ olsa bulur cümle zaḫmlar merhem
34 Ümīd var ki tesḫīr-i milk-i ^{c}ālem içün
Feżā-yı çarḫda çekdükçe āfitāb ^{c}alem
35 Zamān zamān yüzüñe baġlu ḳapular açıla
Nefes nefes olup efzūn ḳapuñda ḫayl ü ḥaşem
36 Müyesser ola ki tevfīḳ-i fetḥ ile tīġuñ
Ola ^{c}Irāḳ-ı ^{c}Arabda kilīd-i ṣulḥ-ı ^{c}Acem

15/27a görüp: girüp S_1, P/ sipāhuña: sipāhuñı [TD]

15/28a müdām: medār S_1

15/29a ḥıfẓını: ḥıfẓuñı T_1/ ^{c}adlüñ: lutfuñ [TD]

15/31a gören: görür S_1, P

15/31b ki: kim S_1

15/33b cümle: barça S_1

15/35a açıla: açılur S_1

15/36a fetḥ ile: feyż ile T_1

15/36b ṣulḥ-ı: ṣubḥ-ı S_1 fetḥ-i T_1, P

16[128]

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy muṣaffā şīşe-i cevlānī-i fīrūzefām
Ma^{c}den-i yāḳūt-ı ṣahbā gülbün-i gül-berg-i cām

2 Ġonce-i gülzār-ı ḥikmet ḥoḳḳa-i şehd-i şifā
Dürc-i dürr-i ma^{c}rifet mi^{c}yār-ı idrāk-i tamām

3 Perdedār-ı duḫter-i rez dāye-i bintü'l-^{c}ineb
Maḥrem-i sulṭān-ı mey maṭbū^{c}-ı ebnā-yı kirām

4 El dutup düşmişleri bir bir ayaġa durġuzan
Ṣarf iden varın göñüller açmaġa her ṣubḥ ü şām

5 Nāzenīn dilber kimi aḥbāba ḳanlar yudduran
Derd ilen ^{c}āşıḳ kimi ḳanlar töken gözden müdām

6 Veh ne cevhersen ki bilmez hīç kim ḫāṣiyyetüñ
^{c}Acz evṣāfuñdadur taḳṣīre ḳāyil ^{c}aḳl-ı tām

7 Geh gülüp ḳahḳah[129] ter eylersen dimāġın meclisüñ
Geh egilüp ḫalḳa ^{c}öẕr ile ḳılursan iḥtirām

8 Ne du^{c}ādur bilmezem ḳulḳul diyüp ẕikr itdügüñ
K'ol du^{c}ānuñ ḥürmetin vācib bilüpdür ḫāṣ ü ^{c}ām

9 ^{c}Aḳl alursan cān bağışlarsan kemāl-i siḥrle
Dīvi ṣalup şīşeye odı ḳılursan ṣuya rām

10 Gāh durmak geh egilmek geh ayaġa düşmegüñ
Ẓāhir eyler geh sücūd ü geh rükū^{c} ü geh ḳıyām

---

16 T_1 37a, P 213a, S_1 111a

16/1a muṣaffā: ṣafā-yı [TD]

16/2a şifā: ġınā [TD]

16/4a düşmişleri: düşmişlerdi S_1/ durġuzan: durġurup [TD]

16/5a kimi: gibi T_1, P

16/5b kimi: gibi S_1, T_1, P/ töken: döken T_1

16/6b ḳāyil: kābil [TD]

16/9b dīvi ṣalup: dīvi salup S_1 dīv ṣalursan [TD]/ ṣuya: suya T_1

16/10a geh egilmek: gāh egilmek P/ düşmegüñ: düşmegüñg P

16/10b sücūd ü geh rükū^{c}: rükū^{c} ü geh sücūd [TD]/ geh ḳıyām: ne ḳıyām T_1

11 Bir riyāyī zāhide beñzer sülūküñ kim ola
Daşrası taḳvā ilen zībā içi dolu ḥarām
12 Yoḫ yoḫ eṭvāruñ münezzehdür riyādan şübhesüz
Sende mużmerdür ḫavaṣṣ-ı şerbet-i yuḥyi’l-^{c} iẓām
13 Ḳılmasunlar ṭa^{c} ne ger mey-ḫāneler seyr eyleseñ
Ṣōfī-i ṣāfī-derūnsan zāyir-i Beytü’l-ḥarām
14 El-emānet ey çerāġ-ı ehl-i ḳadr ü i^{c} tibār
El-mürüvvet ey niẓām-ı ehl-i ^{c} izz ü iḥtişām
15 Çün ṣafā-yı niyyetüñ tevfīḳ-i ḥüsn-i sīretüñ
Ḳıldı ḳurb ilen seni beg ḫidmetinde şād-kām
16 Umduġuñ ser-menzil-i maḳṣūduña baṣduñ ḳadem
Kimse maḥrem olmayan dergāhda dutduñ maḳām
17 Ḫāṭıruñdan çıḳmasun maḥrūm olan üftādeler
Tañrı’çün yāduñda dut ger düşse taḳrīb-i kelām
18 ^{c} Arża ḳıl menden du^{c} ā ol ma^{c} den-i inṣāfa kim
Feyż-i ^{c} adliyle perīşān milk tapmışdur niẓām
19 Ḥāris-i ma^{c} mūre-i Baġdād ḳuṭb-ı ehl-i Rūm
Ḥāmī-i milk-i Ḥamā müstaḥfiẓ-i ser-ḥadd-i Şām
20 Veys Beg ḥażretleri ḫurşīd-i evc-i iḳtidār
Şehriyār-ı nīk-rāy ü nīk-baḫt ü nīk-nām

16/11a beñzer: beñ͡gzer T_1/ sülūküñ: birūnuñ [TD]

16/12b sende mużmerdür: sendedür mażmūn-ı S_1, P

16/14b ^{c} izz ü: ^{c} izzet-i T_1

16/15a sīretüñ: ṣūretüñ T_1

16/15b ilen: ile [TD]/ şād-kām: ehl-i kām S_1, P

16/16a baṣduñ: basduñ S_1/ ḳadem: ayaġ S_1

16/16b maḥrem: maḥrūm T_1 [TD]

16/17b tañrı’çün: tañ͡grı’çün S_1 ḥaḳḳ içün [TD]/ yāduñda: yāduñ͡gda S_1

16/18a ^{c} arża: ^{c} arż T_1

16/18b milk tapmışdur: milki bulmışdur T_1

16/20b şehriyār-ı: şehriyār ü S_1/ nīk-baḫt ü: nīk-baḫt S_1

21 Emr-i iḳbālin müretteb ḳılmaġa olmış aña
Şām bir Hindī kenīzek ṣubḥ bir Rūmī ġulām
22 Ol biri tezyīn-i ḫalvetgāhına iḳdām idüp
Bu biri tertīb-i eyvānına eyler ihtimām
23 Cāma ḳılmış Cem sifārişler ki yitgeç bezmine
Öp elin iḫlāṣumı ᶜarż it yitür menden peyām
24 Bādeye Cemşīd emānet yüklemiş kim Tañ͡grı’çün
Görgeç anı düş ayaġına yitür menden selam
25 İy ḫırāmān serv kim tā devre gelmişdür ḳadeḥ
Görmeyüpdür sen gibi bir ṭurfa serv-i ḫoş-ḫırām
26 Sāġar-ı ḫulḳuñ nesīminden muṣaffādur dimāġ
Bāde-yi luṭfuñ şemīminden muᶜaṭṭardur meşām
27 Ḫanda kim girdiyse düşmen kām çıḫdı cām-ı mey
Şükr li’llāh kim senüñ bezmüñde oldı dōst kām
28 Özgeler devrinde çoḳ ḳan yuddurupdur sāġara
Devr-i ẓālim virmeyüp tertīb olan bezme devām
29 Devlet-i cāvīd imdādıyla fırṣatdur bugün
Sāġar istiᶜcāl idüp devrāndan alsa intikām
30 Serverā fāriġ degül senden Fużūlī bir zamān
İnnehū müstedᶜī istibḳā’eküm beyne’l-enām[130]
31[131] Eşraḳat minküm ᶜale’ẓ-ẓalmā’i envāre’l-hüdā
Ḫalledet āṣāra envāren bihā zāle’ẓ-ẓalām

16/23b peyām: selām [TD]

16/24a bādeye: bāde T_1

16/24b görgeç anı: göricek [TD]/ ayağına: ayaġına vü [TD]/ selām: peyām [TD]

16/25b gibi: tegi T_1 kimi [TD]

16/26a sāġar-ı: sāġara S_1

16/26b bāde-yi: bādeye T_1, S_1

16/27a ḫanda: ḳanda T_1, P/ çıḫdı: çıḳdı T_1, P

16/28a yuddurupdur: yutdurup miñ [TD]

16/28b tertīb: terġīb [TD]

16/29a cāvīd: cāvīdüñ S_1

17[132]

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Bu baḥr-i nīlgūn biñ mevc her sāᶜat ᶜıyān eyler
Ulu'l-ebṣāra bir bir keşf-i esrār-ı nihān eyler

2 Nişān-ı kes̱ret-i eşyā dem-ā-dem ehl-i taḳlīde
Rumūz-ı nükte-i tevḥīd-i Ḥaḳ ḫāṭır-nişān eyler

3 Beyān-ı mā-cerā-yı mā-selef ḥāl ehline bir bir
Zebān-ı ḥāl ilen keyfiyyet-i ḳudret beyān eyler

4 Tenaᶜᶜumda ġurūr ü faḳrda ḥırmān şiᶜār itme
Ki ḥikmet bu iki ḥāletde ḫalḳı imtiḥān eyler

5 Virür faḳr içre şükr ehline ḳadr-i Mūsi-i ᶜİmrān
Tenaᶜᶜum içre terk ehlin Süleymān-ı zamān eyler

6 Ḫoşā ol kim bilüp faḳrın tenaᶜᶜum milk-i dünyānuñ
Yoḫın eyler taṣavvur var varın yoḫ gümān eyler

7 Ziyān ü sūdını dehrüñ fenā fehm eyleyen ᶜārif
Ḥayātın sūd sevdāsıyla ṣarf itse ziyān eyler

8 Yamanlıġ yaḫşılıġ keyfiyyetin maᶜlūm iden ᶜāḳil
Yamanlıġ idene yaḫşılıġ itmezse yaman eyler

9 Felek gūyā degül ehl-i firāset kim vefā ehli
Cefāsından anuñ peyveste feryād ü fiġān eyler

10 Men andan isterem taᶜẓīm ü tekrīm ü tüvānālıġ
Meni gün günden ol zār ü żaᶜīf ü nā-tüvān eyler

11 Tenümde żaᶜfdan bir üstüḫˇān ḳalmış-durur gerdūn
Müdām ol üstüḫˇānı ġam ḫadengine nişān eyler

---

17 T_1 38a, P 214a, S_1 112a

17/1a ᶜıyān: beyān T_1, S_1

17/4a faḳrda: faḳra S_1

17/6a bilüp: bulup T_1/ faḳrın: faḳrı S_1, P

17/6b yoḫın: yoḳın T_1, P/ varın: devrān T_1/ yoḫ: yoḳ P

17/9a vefā: fenā T_1

17/10a taᶜẓīm ü: taᶜẓīm S_1

12[133] Niçün kim ḫākdān-ı ᶜālem-i süflīde ᶜādetdür
Kemāndār oḳ atan sāᶜat nişānın üstüḫᵛān eyler

13 İrişmez kimseden aḥvālüme feyż-i naẓar bes kim
Meni żaᶜf-ı beden dāyim naẓarlardan nihān eyler

14 Göñül vīrānesin maᶜmūr ḳılmaġ ḳaṣdına çeşmüm
ᶜİẕārum üstine cedvel çeküp ṣular revān eyler

15 Bi-ᶜaynih eyle kim cedvel çeküp ṣu eyleyüp cārī[134]
Emīr-i kām-rān vīrān yirler ābdān eyler

16[135] Ser-efrāz-ı zamāne mīr Veys-i maᶜdelet-pīşe
Ki ᶜadli her zamān rūḥ-ı Resūli şādımān eyler

17 Zihī ṣāliḥ ki dāyim iḳtidā-yı emr-i maᶜrūfı
İṭāᶜat ehlini āsīb-i dūzaḫdan żamān eyler

18 Aña ḳılsun iṭāᶜat buyruġ ilen eylesün ṭāᶜat
Ḳıyāmet vaḳti her kim meyl-i gülzār-ı cinān eyler

19 Virür Ḳur'an yirine ṣıḥḥat-i ṭāᶜat eger zāhid
Namāz içre duᶜā-yı devleti vird-i zebān eyler

20 Eger taᶜlīm virse ṣūret-i dīvāra ehl-i dil
Ḳılup kāmil ḳamu maᶜnāda anı nükte-dān eyler

21 Eyā pākīze-aḫlāḳ ü felek-ḳadr ü melek-sīret
Ki her nā-kāma yitse iltifātuñ kām-rān eyler

17/12a süflīde: sefīlde T_1

17/14b cedvel: cedveller S_1/ ṣular: sular S_1

17/15a ṣu eyleyüp: ṣular ḳılup P/ ṣu: su S_1

17/16a ser-efrāz-ı zamāne mīr veys-i maᶜdelet-pīşe: meh-i evc-i seḥā elvend beg ol maᶜdelet-pīşe P

17/17a maᶜrūfı: maᶜrūfuñ S_1, P

17/17b żamān: rehān [TD]

17/18a ṭāᶜat: ḫıdmet T_1

17/19b devleti: devletin [TD]

17/20a ehl-i dil: kirmānı [TD]

17/20b maᶜnāda: maᶜnādan T_1, P

17/21a pākīze-aḫlāḳ ü: pākīze-aḫlāḳ P, S_1/ felek-ḳadr ü: felek-ḳadrī S_1 felek-ḳadr P

22 Bahār eyyāmına ger feyż-i aḫlāḳuñ es̱er ṣalsa
Hevāsını ḳılur cān-baḫş ebrin dür-feşān eyler
23 Ḫazān faṣlını ger ṭabᶜ-ı laṭīfüñ terbiyet ḳılsa
Töker altun varaḳlar adını berg-i ḫazān eyler
24 Kemāl-i ḥimmetüñ çün milk taᶜmīrinedür sāᶜī
Ḳamu ṣaḥrāları elbette bāġ ü būstān eyler
25 Bugünden ṣoñra ḳalmaz hīç vīrān milk ḥayrānem
Ki caġd ābād yirden ḳaçsa ḫanda āşiyān eyler
26 Bugünden ṣoñra ṣaḥrālar olur merdüm-nişīn yā Rab
Eger vahşī gelüp rām olmasa ḫanda mekān eyler
27 Virür taᶜmīr milk-i bayıra bārān-ı iḥsānuñ
Neçük kim āb-ı Ḫıżr emvātı ḥayy-ı cāvidān eyler
28 Saña ṭāᶜat yiter ancaḳ bu kim dāyim ḥavādis̱den
Ḫalāyıḳ ḥıfẓuñı maḥrūse-i emn ü emān eyler
29 Ḫudāvendā saña mensūbdur aḥkām-ı şerᶜiyye
Niçün gerdūn maña devrüñde cevr-i bī-kerān eyler
30 Ne ḥayf itdüm aña kim döne döne ḥayf alur menden
Nesin öldürmişem kim laḥẓa laḥẓa ḳaṣd-ı cān eyler
31 Günahsuz bağrumı ḳan eyledi cāᶜiz midür beyle
Rıżā-yı Ḥaḳḳ içün bir ṣor ki nā-ḥaḳ nişe ḳan eyler

17/22a ṣalsa: salsa S_1 ḳılsa [TD]

17/22b cān-baḫş: cān-baḫş ü T_1, P

17/23b töker: döker T_1

17/25a ṣoñra: ṣoñ͡gra S_1

17/25b ḳaçsa: ḳaça T_1/ ḫanda: ḳanda T_1

17/26a soñra: soñ͡gra S_1

17/26b ḫanda: ḳanda T_1, P

17/27b neçük: niçün T_1/ ḥayy-ı: ḥayy ü [TD]

17/29b niçün: niçük P/ devrüñde: devrüñ͡gde S_1, T_1, P

17/31a beyle: böyle T_1

17/31b nişe: nice [TD]

32 Fużūlīden götürme sāye-i elṭāf ü iḥsānuñ
Kemāl-i ʿadlüñi ẕikr ile meşhūr-ı cihān eyler
33 Ümīdüm var kim tā āsmāndur devr ilen dāyir
Senüñ rāyuñca olsun devrler kim āsmān eyler

18[136]

Mefʿūlü fāilātü mefāʿīlü fāʿilün
1 Bir gün ki dey ʿalāmetin itmişdi āşkār
Dutmışdı yüz füsürdelige ṭabʿ-ı rūzgār
2 Bād-ı ḫazān yitüp ḥarekāt-ı şenīʿ ile
Her yan dıraḫt-ı raḫtını itmişdi tār-mār
3 Ṣarṣar hücūm-ı ġāret-i būstāna ʿazm idüp
Aṣliyle ḳoymamışdı aġaçlarda berg ü bār
4 Bergini şāḫ-ı gül yile virmişdi ser-be-ser
Yaʿnī tecemmüline cihānuñ ne iʿtibār
5 Ṭayy ḳılmış idi sebze bisāṭını būstān
Yaʿnī ki muʿteber degül esbāb-ı müsteʿār
6 İl beyle faṣllarda temennā-yı künc ider
Men eyledüm ṣabā gibi gülşen yāña güẕār
7 Bir bāġa düşdi reh-güẕerüm gördüm anda cemʿ
Tertīb-i ʿayş ḳılmaġa esbāb her ne var

17/32a elṭāf ü: elṭāf S_1
17/32b ʿadlüñi: ʿadlüñgi P
17/33a ümīdüm: ümīd T_1
18 T_1 65b, P 214b, S_1 113a
18/1a dey: dīn S_1
18/2b tār-mār: tār-u-mār T_1
18/3a hücum: hücūmı P
18/4a ser-be-ser: ser-te-ser [TD]
18/6a beyle: böyle T_1
18/6b gibi: kimi [TD]

8 Dolmış ḳadeḥ şarāb ile gelmiş araya kim
Ger lāle gitdi ise menem şem^{c}-i lālezār
9 Mīnā-yı sebz luṭf ile durmış ayaġa kim
Ger ġonce fāni oldı maña ^{c}ömr-i pāydār
10 Gelmiş kebāb devre vü söyler ki iy ḳadeḥ
Hergiz dutar mı ḫidmet-i yārān iden ḳarār
11 Her ṭurfa naḫl berg-i ḫazān ile baġlamış
Meyl-i ^{c}imāret eyleyüben ṭāḳ-ı zer-nigār
12 Yıġmış feżā-yı bāġa ḫazān bergi ḫıştlar
Gūyā hevā hücūmına dutmaḳ diler ḥiṣār
13 El-ḳıṣṣa ol bisāṭda men germ-i şevḳ olup
Aldum meta^{c}-ı ẕevḳ virüp naḳd-i iḫtiyār
14 Oldum tamām ġarḳa-i deryā-yı şevḳ ü ẕevḳ
Dutdum ṭarīḳ-i rābıṭa-i ^{c}aḳlden kenār
15 Her dem bir iltifāta fidā eyledüm ḫıred
Her laḥẓa bir hevesde niṡār eyledüm vaḳār
16[137] Her kim ayaġ ṣundı maña men ayaġına
Cins-i ḥavāss ü naḳd-i ḫıred eyledüm niṡār
17 Ervāḥ-ı ḳuds bezmi imiş anı bilmedüm
Men mest-i bī-ḫod oldum olar ḳaldı huşyār

18/8a araya: ayaga [TD]
18/8b gitdi: bitdi [TD]
18/9b maña: menem [TD]/ pāydār: lālezār T_1
18/10a devre vü: devreye S_1
18/10b dutar mı: döner mi T_1
18/12b dutmaḳ: dutmaġ S_1
18/15b veḳār: niṡār S_1
18/16b cins-i: cins ü T_1
18/17a ḳuds: ḳudsī T_1
18/17b mest-i: mest ü T_1

18 Bī-hūş düşmişem müteġayyir mizāc ile
Ġāfil ki leyldür mi geçen devr yā nehār
19 Olmış hücūm-ı ḥādiṡeden hūş münhezim
Ḳılmış ṣafā-yı ʿaḳl mey-i tīreden kenār[138]
20 Bir laḥẓadan ki ṣayḳal-i idrāk-i müstaḳīm
Nā-geh götürdi āyine-i ṭabʿdan ġubār
21 Açdum gözümi görmedüm ol bezmden eṡer
Ḥaḳḳā budur ṭabīʿat-ı dünyā-yı bī-medār
22 Ḳılmaz ḳamu ḳażiyyede emrini müstedām
Olmaz cemīʿ-i emrde bünyādı üstüvār
23 Gördüm yirüm feżā-yı bisāṭ-ı sürūr iken[139]
Olmış mażīḳ-i mezbele-i ʿacz ü inkisār
24 Hem-ṣoḥbetüm cemāʿat-i ehl-i ḳabūl iken
Olmış nedīm ü hem-nefesüm nice mūr ü mār
25 Cismüm cefā-yı şiddet-i berd ile nā-tüvān
Başum belā-yı ḥādiṡe daşıyla sengsār
26 Ehl-i cefā tenümde olan kisvetüm alup
Ḳoymış meni bürehne vü lerzān ü ḫār ü zār
27[140] Ne bir refīḳ kim ola ol demde dest-gīr
Ne bir enīs kim ola ol ġamda ġam-güsār
28 Īzid yüzüme bağlamış ebvāb-ı raḥmetin
Yaʿnī budur nihāyet-i ʿiṣyān-ı bāde-ḫˇār
29 Çoḳ bāde bezm-i devrde nūş itmişem velī
Men hīç meyde görmemişem bu ṣıfat ḫumār

18/19b mey-i: dil-i [TD]/ kenār: firār P

18/20a laḥẓadan: laḥẓaī [TD]

18/24a hem-ṣoḥbetüm: hem-demlerüm P

18/24b nedīm ü: nedīm S_1/ nice: niçe T_1, S_1

18/25b daşıyla: ṭaşıyla T_1

18/27b enīs: şefīk [TD]

18/28a raḥmetin: raḥmeti T_1

30 Hem zillet ile dergeh-i Ḫālıḳda münfa^{c}il
Hem ḥayret ile ḫalḳ arasında şermsār
31 Devrāna eyledüm bu muṣībetde i^{c}tirāż
K’ey çarḫ-i bī-mürüvvet ü bed-^{c}ahd-i nā-be-kār
32 Bir ^{c}ömrdür ki mecma^{c}-ı ehl-i kemālde
^{c}Ayş ü neşāṭ ile içerem cām-ı ḫoş-güvār
33 Hergiz özümni görmemişem beyle bī-şu^{c}ūr
Hergiz özümni görmemişem beyle ḫāksār
34 Mey-ḫ^{v}āreler mücālesetinden alup sürūr
Mey ṭab^{c}uma olurdı feraḥ-baḫş ü sāzgār
35 Ḥālā ne vāḳi^{c} oldı ki virdüñ bugün maña
Noḳsān-ı ^{c}arż-ı hāl ü şikest-i ten-i figār
36 Devrān cevāb virdi men-i bī-nevāya kim
İy ḫaste bu muṣībete ṣabr eylegil şi^{c}ār
37 Īẕā-yı cism ü cān naṣīḥat-durur saña
İdrāk ehlisen bu naṣīḥatdan itme ^{c}ār
38 Aldanma mey neşāṭına vü dime dem-be-dem
Kim nişe beyle anı ḥarām itdi Kirdigār
39 Her emr ü nehye ^{c}ibret ilen i^{c}tibār ḳıl
Her işde i^{c}tibārı şi^{c}ār eyle zinhār

18/31b bī-mürüvvet ü: nā-mürüvvet ü S_1 bī-mürüvvet T_1, P/ bed-^{c}ahd-i: bed-^{c}ahd ü S_1

18/33a özümni: özümi [TD] / beyle: böyle T_1

18/33b özümni: özümi [TD] / beyle: böyle T_1

18/35a virdüñ: itdüñ [TD]/ maña: beni S_1, [TD]

18/35b noḳṣān-ı ^{c}arż-ı ḥāl ü: noḳṣān-ı ^{c}arż-ı ḥāl S_1 beyle zebūn ü zār ü [TD]/ şikest-i ten-i figār: şikest-i ten-i nigār S_1 şikest-ten ü figār [TD]

18/36a men-i bī-nevāya: bu nā-tüvāna [TD]

18/37a naṣīḥat-durur: bu naṣīḥat-durur T_1

18/38b nişe beyle anı: nişe böyle anı S_1 anı beyle ile [TD]

18/39a ^{c}ibret: ḥayret T_1

18/39b i^{c}tibārı: i^{c}tibār P, T_1

40 Ref^c oldı ol muṣībet ü andan ^{c}ıyān olan
Taḥḳīḳ-i sırr-ı ḥikmet-i Ḥaḳ ḳaldı pāydār
41 V’er gitdi raḫt hem ġam ilen ḳılma ıżṭırāb[141]
Ṣabr it kim ol küdūrete hem yoḫdur i^{c}tibār
42 Bir resmdür bürehne olup ḳışda her dıraḫt
Tecdīd-i kisvet eylemek eyyām-ı nev-bahār
43 Sen hem nihāl-i nev-res-i gülzār-ı ^{c}ışḳsan
Ger gitdi berg ḫāṭıruñа yitmesün ġubār
44 Kesme bahār-ı luṭf ü keremden ümīdüñi
Tecdīd-i raḫt-ı tāzeye olġıl ümīdvār
45 Cüz^{c}ī ḫasāret ile melūl olma şükr ḳıl
Yig[142] ḫāk-i dergehine fidā beyle ṣad hezār

19[143]

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Yine açıldı gül ü ḳıldı cihānı ḫurrem
Çemen-ārā-yı vücūd oldı gül-i bāġ-ı ^{c}adem
2 Müjde-i lāle vü gül virdi meger bād-ı bahār
Ki niṣār itdi şükūfe aña dīnār ü direm
3 Lāle bir reng ile keşf eyledi esrār-ı derūn
Ki dil-i ḫākde ḳalmadı rumūz-ı mübhem

18/40a ref^c : def^c P

18/40b pāydār: āşkār [TD]

18/41a raḫt: vaḳt [TD]/ hem ġam ilen ḳılma: ḳıla żara^c itme T_1

18/42a bir: bu [TD]/ olup: olur T_1

18/44b olġıl: olgıl P

18/45a cüz^{c}ī: cüzvī S_1, T_1/ḳıl: kim S_1, T_1

18/45b beyle: böyle T_1

19 T_1 39b, P 215b, S_1 114b, TT 9a

4 Şem^{c}-i gül virdi çemen bezmine bir nūr-ı sürūr
Ki çerāġ ile bulınmaz es̱er-i ẓulmet-i ġam
5 Bāddan ġoncelere ḥāmile oldı gülbün
Eyle kim ^{c}Īsīye Cibrīl deminden Meryem
6 Dem-i cān-baḫşını gūyā yile virmiş ^{c}Īsā
Ki bulur cān ten-i eşcār deminden her dem
7[144] Dem bu demdür bu demi ḫoş göregör iy ^{c}ārif
Añma Īsī demini urma geçen demden dem
8 Sebze-ḫīz oldı hevādan ölüler ṭoprağı
Sebze her levḥ-i mezāra bu ḫaṭı ḳıldı raḳem
9[145] Ki niçün ġaflet ile fevt ola bir mevsim kim
Ola andan diriler tek ölüler hem ḫurrem
10 Ḫāk-i Cem üzre çıḳup lāle dutup cāmını dir
Ki kimüñ var ise bir cāmı bugün oldur Cem
11 Ādemī istese ṭopraġda elbette bulur
Bugün ol feyżi ki ṭoprağı idüpdür Ādem
12 Sebzeden zeng ^{c}iyān eyledi āyīne-i bāġ
Bes ki çekdi dün ü gün şebnem ü bārāndan nem

19/4a şem^{c}-i: şem^{c} ü S_1, TT şāḫ-ı [TD]
19/4b ẓulmet-i: ẓulmet ü [TD]
19/5a ḥāmile: ḥāmil T_1
19/6b cān: cān ü [TD]/ ten-i: ten [TD]/ her: bir S_1 niye TT
19/7a göregör: görür TT
19/7b añma: an͡gma S_1, T_1 an͡ga P
19/8a ṭoprağı: toprağı S_1, T_1
19/11b feyżi: feyżdür TT feyż P/ idüpdür: ḳılubdur [TD]
19/12a zeng: reng T_1, S_1 jeng TT
19/12b çekdi: geçdi [TD]/ şebnem ü: şebnem-i TT, S_1, P/ nem: - TT

13 Ṭurfa kim sebze ile revnaḳ-ı bāġ oldı ziyād
Gerçi her āyineden zeng ṣafā eyler kem
14 Bülbüle minnet idüp dün dir idi bād-ı bahār
Ki menem vāsıṭa-i revnaḳ-ı milk-i ^{c}ālem
15 Didi bülbül aña iy ehl-i ḫilāf eyleme lāf
Bir ḥayā ḳıl bu sözi söyleme epsem epsem
16 Sen eger bilmez iseñ cümle-i āfāḳ bilür
Ki kimüñdür bu mübārek es̱er-i feyż-i ḳadem
17 Tāze gülzār-ı vezāretde açılmış bir gül
Virmiş āfāḳa nesīm-i es̱eri luṭf-ı İrem
18 Ḳılmış andan bu ṣafā kesbini gülzār-ı vücūd
Olmış anuñla bu bünyād-ı leṭāfet muḥkem
19 Ol ser-efrāz kim anuñ gibi bir ferruḫ-ruḫ
Pāye-i ḳadre ḳadem başmadı andan aḳdem
20 Andan aldı ^{c}aẓamet emr-i vezāret gūyā
Ḥükm içün şimdi Süleymāna virildi ḫātem
21[146] Aña ḫatm oldı reh ü resm-i ḥükūmet gūyā
Şimdi naṣb oldı bu dergāha vezīr-i a^{c}ẓem
22 Ḥüsn-i re'yiyle bugün ḥükme girür dīv ü perī
Ḍarb-ı tīġiyle bugün fetḥ olur iḳlīm-i ^{c}Acem
23 Ki Süleymān-ı zamān Āṣafı itdi nāyib
Oldı ser-^{c}asker-i Keyḫusrev-i devrān Rüstem

19/13b her: kim T_1/ zeng: jeng TT

19/14a bād-ı: ebr-i TT

19/17b luṭf-ı: feyż-i TT

19/19a gibi: kimi [TD]/ bir: bir bu T_1/ ferruḫ-ruḫ: ferruḫ-pey TT

19/19b ḳadre: ḳadr T_1/ başmadı: basmadı S_1

19/20b içün şimdi süleymāna: süleymāna şimdi TT

19/22a re'y ile: re'yiyle TT, [TD]/ girür: virür TT gire P

19/22b iḳlīm-i: milk-i TT

24 Ol civān-baẖt ki icrā-yı ^{c}adāletde müdām
Nesaḳ-ı şer^{c}ledür emr-i şerīfi tev’em
25 Pertev-i raḥmet-i Ḥaḳḳ ḥażret-i Rüstem Pāşā
Ser-i erbāb-ı seẖā server-i pākīze-şiyem
26 Ger ṣabādan ẖaber-i ^{c}adlin işitse idemez
Şem^{c} pervāneye muṭlaḳ diri olduḳça sitem
27 Milk naẓmında eger ḥükmine olsa vāḳıf
Zülf-i maḥbūbı hevā eyleyebilmez derhem
28 İ^{c}tidāl istese erkān-ı mizāca ^{c}adli
İrişür ṣıḥḥat-i ^{c}ām ile eṭıbbāya elem
29 Feyż-i nuṣret bulur elbette cihān-gīrliğe
Himmeti her kime ẖurşīd-ṣıfat virse ^{c}alem
30 Ṣafḥa-i nāme gibi cezm dutar her yire kim
Kilk-veş çekse süṭūr-ı sipeh-i ẖayl ü ḥaşem
31 Rif^{c}at-ı ḳadrini ẖurşīde su’āl itdi zemīn
Ḫāk-i dergāhına yād eyledi ẖurşīd ḳasem
32 Kim anuñ bulmayup aḥvāline bir ẕerre vuḳūf
Ḳalmışam dā’īre-i ḥayret içinde men hem
33 Ṭā^{c}at-ı Ḫāliḳadur ḥüsn-i rıżāsı dā^{c}ī
Rızḳ-ı maẖlūḳa kef-i baḥr-i nevāli maḳsem

19/25a raḥmet-i ḥaḳḳ: merḥamet ol [TD]/ rüstem: aḥmed TT

19/26a ẖaber: eṣer TT

19/28a ^{c}adli: ^{c}adl S_1

19/30a nāme: nāmī P, T_1/ gibi: kimi [TD]

19/30b sipeh-i: sipehi P sipihr-i T_1

19/31a ẖurşīde: ẖurşīd S_1

19/32b ḥayret: ḥasret TT/ men: men TT

19/33a ṭā^{c}at: ṭāḳat T_1

19/33b kef-i: kefi TT/ nevāli: nevāl TT

34 Baḥr ü kān eyleseler da^cvī-i iḥsān ü seḫā
Kerem ü cūdını gördükde olurlar mülzem

35 Ḳanı ol rütbe ki cūdıyla anuñ baḥs̱ ide baḥr
Ḳanı ol ḥavṣala kim kān-ı keremden[147] ura dem

36 Her ne tedrīc ile biñ yılda olur behre-i kān[148]
Her ne yüz yılda mürūr ile olur ḥāṣıl-ı yem

37 Bez̠l bir demde ider meclisine ḫāzin-i cūd
Ṣarf bir günde ḳılur bezmine ḳassām-ı kerem

38 Bi'llāh er görmiş olaydı kerem-i bī-bedeli
Anı mu^cciz ṣanup īmāna gelürdi Ḫātem

39 Serverā cümle-i āfāḳa yitürmiş ^cadlüñ
Vüs^cat üzre es̱er-i rābıṭa-i ḫ˅ān-ı ni^cam

40 N'ola ger dār-ı şifā-yı keremüñden yitse
Bu Fużūlī-i dil-efgārına hem bir merhem

41 Var ümīdüm ki cihān olmaya ḫālī senden
Nice kim var nücūm ü felek ü levḥ ü ḳalem

42 Şuġl-i ^cālem ola tedbīrüñ ile rāst müdām
Ḳadd-i gerdūn ola pā-būsuñ içün dāyim ḫam

19/34a iḥsān ü seḫā: iḥsān ammā [TD]
19/34b ü: - T_1/ cūdını: cūdına T_1
19/35a anuñ: aña TT/ ide baḥr: ideler TT
19/35b keremden: kereminden S_1, T_1, P/ ura: üze T_1
19/36a biñ: biñg TT/ olur behre-i kān: vire baḥr ile kān [TD]
19/36b ile: ilen TT/ olur: ḳılur [TD]
19/37a bir: her S_1/ cūd: ḫūr S_1
19/38a bi'llāh: va'llāh TT
19/40b dil-efgārına: dil-efgāruña [TD]
19/41a ḫālī senden: senden ḫālī P
19/41b levḥ ü: levḥ TT
19/42b pā-būsuñ: pā-būs TT

20[149]

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Bi-ḥamdi’llāh ve’l-minne ki tevfīḳāt-ı Rabbānī
Yitürdi menzil-i maḳṣūda İbrāhīm Sulṭānı

2 Ṭarīḳ-i Kerbelā rāh-ı Necef bir rehber isterdi
Bu yolda gördi Ḥaḳ Ḫıżr olmaġa sulṭāna erzānī

3 Velāyet dürlerinüñ ma^{c}denidür evliyā burcı
Emīn-i Ḥaḳ görüp sulṭāna tapşurdı felek anı

4 Eyā sulṭān-ı ^{c}ālī-himmet ü serdār-ı ^{c}ādil-dil
Ki sensen gevher-i inṣāf ü dürr-i ma^{c}delet kānı

5 Müşerref eyledi ẕāt-ı şerīfüñ ḫāk-i Baġdādı
^{c}İmāret ḳıldı re’y-i genc-baḫşuñ milk-i virānı

6 Ṣafā tapdı vüṣūl-i maḳdemüñden yeñle cān baġı
Esās aldı binā-yı himmetüñden ^{c}adl eyvānı

7 Ḳadem baṣduñ diyār-ı eşref-i Baġdāda bir bir sen
Mezārāt ü buḳā^{c}ü’l-ḫayr senden oldı nūrānī

8 Ziyāretler ki ḳılduñ āsitānlar kim ṭavāf itdüñ
Ḳabūl olsun ki tapduñ her birinden feyż-i pinhānī[150]

9 Maḳām-ı Ḳanber ü evlād-ı Fażl ü ba^{c}ż-ı Ehl-i Beyt
Ṭavāf itdüñ civān-merdāne ḳılduñ ^{c}arż iḥsānı

10 ^{c}Alīnüñ pençesin ḳılduñ ziyāret kim muḳarrerdür
Yeñi gördükde maḫdūmın el öpmek bende fermanı

---

20 T_1 41a, P 216b, S_1 115b

20/2b sulṭāna: sulṭānı [TD]

20/5a ḫāk-i: milk-i [TD]

20/5b genc-baḫşuñ: genç baḫtuñ S_1/ milk-i: ḫāk-i [TD]

20/7a bir bir sen: ü yir yir S_1 ü bir bir P sen yir yir [TD]

20/8a ziyaretler ki: ziyaret her ki S_1

20/8b pinhānī: rabbānī P rūḥānī [TD]

20/9b ^{c}arż iḥsānı: çoḫ zer-efşānī [TD]

20/10b yeñi: yeñgi S_1/ maḫdūmın: maḫdūmı S_1/ el: il T_1, S_1/ fermānı: - S_1 dāmānı [TD]

11 Żiyā[151]-yı rifᶜatüñden sāye buldı seyr vaḳtinde
Gehī Behlül-i Dīvāne gehī Manṣūr-ı Ḥāḳānī

12 Hemīşe ḥaṣmuñı şāh-ı velāyet daşa döndersün
Neçük kim gördüñ itmiş muᶜciz ilen daş aṣlānı

13 Maḳām-ı mınṭāḳa ṭavfın ḳılup olduñ kemer-beste
Öpüp ᶜavn ü muᶜīn dergāhın itdüñ tāze īmānı

14 Cevād ü Kāẓımuñ ᶜaṭṭār-ı Baġdād olduġın bildüñ
Yüz urduñ tapduñ ol ᶜaṭṭārdan her derde dermānı

15 Naḳiyy[152] ü ᶜAskeriyy ü Mehdiye enṣār gönderdüñ
Ki ālāyişlü kāfir leşkerinden ṣaḳlaya anı

16 Fırāt-ı pāk tek Bābil diyārına ḳadem başduñ
Bir evc-i zühre oldı senden ol Hārūt zindānı

17 Miṣāl-i Meşhed-i şems[153] ü mezār-ı Cümcüme yir yir
Temāşāsıyla gördüñ muᶜcizāt-ı şāh-ı merdānı

18 ᶜUḳayl ibn-i Ebī Ṭālibden istimdād idüp himmet
Ṭarīḳ-i Kerbelāya başladuñ aḳrān ü aᶜyānı

19 Çü deşt-i Kerbelāya leşker-i İslāmı cemᶜ itdüñ
Yaḳīn oldı ki şāh-ı Kerbelānuñ istenür ḳanı

20 Edā-yı ṭāᶜat ü ᶜarż-ı niyāz itdüñ bi-ḥamdi'llāh
Ki maḳbūl oldı Beytu'llāha İbrāhīm ḳurbānı

20/11a żiyā: zāl S_1 kemāl P

20/12a ḥaṣmuñı: ḥaṣmuñgı S_1

20/12b neçük: niçün T_1 nice [TD]

20/13a mınṭāḳa: mınṭaḳa P

20/15a naḳiyy: taḳiyy S_1, T_1, P

20/15b ṣaḳlaya: saḫlaya S_1

20/16a tek: - T_1

20/16b bir evc-i zühre: burūc-ı zühresinde [TD]/ senden ol: ol [TD]

20/17a yir yir: bir bir P

20/17b temāşāsıyla: temāşāyla T_1, S_1

20/18a himmet: merdüm T_1

21 Yitürdüñ niyyet-i pāk ile bir bir cedd ü ābāya
Selām-ı ravża-i pākīze-i şāh-ı Ḫorāsānı
22 Bugün ser-menzil-i maḳṣūda yitdüñ rāh-ı vaḥdetde
Refīḳ oldı saña tevfīḳ tapduñ vaṣl-ı cānānı
23 Ne cānān cān-ı muṭlaḳ belki cāndan efḍal ü eşref
Ki dergāhında eyler cān nis̱ārın insī vü cānnī
24 Ḫüdānuñ innemā[154] ḳavlinde ḫalḳ içre velīᶜahdi
Resūlüñ laḥmüke laḥmī[155] ser-i ḫˇānında mihmānı
25* Gehī muḥtāca virmiş Ḳanberi ṭuġyān idüp luṭfı
Gehī aṣlandan almış mużṭarib ḥāletde Selmānı
26 Ṭufeyl-i gevher-i ẕāt-ı şerīfi ādem ü ᶜālem
Fedā-yı cevher-i cism-i laṭīfi baḥri ü kānı
27 Emīrü'l-mü'minīn Ḥayder ᶜAlī ibn-i ebī Ṭālib
Ki Cibrīl-i Emīndür ḫalvet-i vaḥdetde derbānı
28 Nedür dünyā vü ᶜuḳbā bī-rıżā-yı Murtażā bi'llāh
Ne ol bāḳī gerek ṣıdḳ ehline muṭlaḳ ne bu fānī
29 Müdām ol kim bu dergāhuñ ḳamu sādāt ü ḫüddāmın
Ser-ā-ser cemᶜ-i ḫāṭır ḳılduñ ol cemᶜ-i perīşānı
30 Men-i ġāfilden āgāh ol ki bir kemter s̱enā-ḫˇānem
Gerek sen tek ser-efrāzuñ menüm tek bir s̱enā-ḫˇānı

20/22a vaḥdetde: vaḥdetden S_1

20/23a cānān cān-ı: cān cānān-ı T_1, S_1

20/23b nis̱ārın: nis̱ārī [TD]

20/25b ḥāletde: ḥālinde [TD]

* Bu beyitten sonra TD'de değerlendirdiğimiz nüshalarda olmayan bir beyit vardır:

Gehī virmiş Resūl'e ᶜarşda arslan ile mührin

Gehī ᶜarż itmiş elde ḫātem-i ḥükm-i Süleymān'ı

20/26b fedā-yı cevher-i cism-i lāṭīfi: fedāy ü cevher ü cism-i laṭīf S_1

20/27b vaḥdetde: vaḥdete T_1, S_1

20/29a dergāhuñ: dergāhuñg S_1/ sādāt ü: sādāt S_1, T_1/ ḫüddāmın: ḫüddāmı S_1

31* Fużūlī bu ḥarem içre şeb ü rūz ü geh ü bī-geh
Duᶜā-yı ḫayr ḳıl sulṭāna terk it resm-i nisyānı
32 Ne evrād ü duᶜā kim ḳıldı sulṭān āsitānlarda
Ḳabūl it kim budur dil-şād iden yüz biñ müselmānı

21[156]
Feûlün Feûlün Feûlün Feûlün

1 Yine deşt ser-sebzdür faṣl-ı ḫurrem
Cihān bī-tekellüf tekellüfde ᶜālem
2 Nebātāt emvātına virmiş iḥyā
Hevā-yı Ḫıżır-ḫaṣlet ü ᶜĪsevī-dem
3 Mesīḥ-i şükūfe ẓuhūrına muṭlaḳ
Ṣabā ᶜaṭse-i Ādem ü şāḫ Meryem
4 Bisāṭ-ı besātīn ü basṭ-ı reyāḥīn
Biri fāricü'l-hem biri kāşifü'l-ġam
5 Gül evrāḳı eşcārda eyle mużmer
Ki maᶜnā-i nādir ᶜibāretde mübhem

20/31b resm-i nisyānı: seyr-i bu-stānı [TD]
20/32a evrād ü: evrād T_1, S_1/ āsitānlarda: āşinālarda T_1
20/32b it kim: olsun [TD]
*Bu beyitten sonra TD'de değerlendirdiğimiz nüshalarda olmayan bir beyit vardır:
İlāhī tā binā-yı dehr bāḳīdür muḫalled ḳıl
Bu Sulṭān-ı cevan-baḫtı bu serdār-ı cihan-bānı
21 T_1 42b, P 217a, S_1 116b
21/1a ser-sebzdür: ser-sebzdür fażl S_1 her sebzeden [TD]
21/1b cihān: cinān S_1
21/2b ḫıżır-ḫaṣlet ü: ḫıżr-ḫaṣlet T_1, S_1, P
21/4b fāricü'l: fāriḥu'l T_1
21/5a evrāḳı: evrāḳ-ı S_1/ eyle: oldı [TD]
21/5b mübhem: mudġam P

6 Gül-i surḫ-ı sūrī ^{c}arūs-ı muḳanna^{c}
Dıraḫt-ı şükūfe nigār-ı mu^{c}ammem
7 ^{c}Anādil ḫaṭībine gülbün menābir
Şükūfe sipāhına gülzār muḫayyem
8 Bugün zülf-i ehl-i melāḥatden özge
Degül hīç kes mużṭarib-ḥāl ü derhem
9 Bugün ebr ü bād-ı bahārīden özge
Degül kimse ser-geşte ü dīde pür-nem
10 Bahāruñdur āyā bu te' s̱īr bilmen
Veyā devlet-i feyż-i ḫāḳān-ı A^{c}ẓem
11 Felek-mertebe ḳuṭb-ı ḫurşīd-seyrī
Ki nev-rūz-ı ^{c}adliyledür milk ḫurrem
12 Mis̱āl-i aṣāletde ismiyle cārī
Ezel tā ebed ḥükm-i ṭuġrā vü ḫātem
13 Ḥisāb-ı saḫāvetde emriyle mecrā
Gedā adına ḥāṣıl-ı ma^{c}den ü yem
14 Egerçi zamānında mümkindür itmek
Gedā genc-i dīnār ü dirhem ferāhem
15 Bulınmaz bu ma^{c}mūrede bir ḫarābe
Defīn olmaġa genc-i dīnār ü dirhem
16 Naẓar feyż-i rūḥı[157] ṣıfātında ^{c}āciz
Ḫıred cevher-i cismi derkinde mülzem

21/8b kes: kim T_1, S_1, P/ mużṭarib-ḥāl ü: mużṭarib-ḥāl S_1

21/9a bahārīden: baharından S_1

21/10a bahāruñdur: bahāruñgdur S_1

21/10b devlet-i feyż-i ḫāḳān-ı: pertev-i devlet-i ḫān-ı S_1

21/11a ḫurşīd-seyrī: ḫur-şīd-sīret [TD]

21/12b ṭuġrā vü: ṭuġrā T_1

21/13b adına: bulsa ger P/ ma^{c}den ü: ma^{c}den S_1

21/16a rūḥı: rūḥ [TD]

21/16b cevher-i cismi: cevherī cism T_1, P

17 Kemālāt kesbine ^{c} aḳl-ı mücerred
Ne cism-i muṣavver ne rūḥ-ı mücessem
18 Ruẖ-ı meh-veşi āyet-i naṣr-rāyet
Ḳad-i dil-keşi rāyet-i fetḥ-perçem
19 ^{c} İnān-ber-^{c} inān fetḥ ü nuṣret refīḳı
Ne ṣarı ki ḳılsa ^{c} azīmet muṣammem
20 Semiyy-i Ḫalīl-aḫter-i burc-ı ḥikmet
Ki raḫşınadur ġāşiye-keş yüz edhem
21 Ḳużātuñ żamīrine iẓhār-ı dāyim
Hem ef^c āl-i mutḳan hem a^c māl-i mübrem
22 Ḳader tek vuḳūfına inşā hemīşe
Hem eşkāl-i muġlaḳ hem esrār-ı mübhem
23 Ḥükūmet-şi^c ārā vilāyet-penāhā
Ki cāh ü ḥükūmet sañadur müsellem
24 Eger māha mihr-i ruḫuñ ṣalsa pertev
Meh olmaz daḫı mihrden ẕerrece kem
25 Eger yitse pervāneye ḥükmüñ iy şem^c
Olur[158] mihr-i ḥāżır şeb-i dāc-ı muẓlem
26 Şerāb-ı meẕāḳuñda keyfiyyet-i şehd
Mizāc-ı sinānuñda ḫāṣıyyet-i sem

21/18a ruẖ-ı meh-veşi āyet-i naṣr-rāyet: ḳad-i dil-keşi rāyet-i nusret-āyet [TD]

21/18b ḳad-i dil-keşi rāyet-i fetḥ-perçem: ruẖ-ı meh-veşi rāyet-i fetḥe perçem [TD]

21/19b ṣarı: sarı P/ muṣammem: mużammem T_1

21/21b mutḳan hem: müsterhem [TD]

21/22a inşā: ifşā T_1, P

21/23b cāh ü: cāh-ı [TD]

21/24a ṣalsa: salsa S_1

21/25b olur: ḳılur P – T_1/ şeb-i dāc-ı: şeb ü evc-i S_1 aña zāc-i [TD]

21/26b sinānuñda: sinānında T_1

27 Senün̄ pāy-būsun̄ temennāsı birle
Ḳadüm tek ḳad-i āsmān muttaṣıl ḫem

28 Zemīn pāy-būsun̄la bir ḳadr bulmış
Kim ol ḳadre ḳādir degül āsmān hem

29 Şehā sensen ol gevher-i dürc-i ḥikmet
Ki sendendür elbette her derde bir em

30 Ne dil-rīş kim zaḫm tek açdı aġzın
San̄a ^{c}arż-ı ḥāl itmege tapdı merhem

22[159]

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Veh nedür ol ṭāyir-i ferḫunde-bāl tīz-per
Kim olur bir ṭurfa āyīn ile her dem cilveger

2 Aġzı açuḳ çıḳmaz āvāzı ayaġı yoḫ yürür
Cān iledür seyri ammā dimek olmaz cānver

3 Bir demürden daşlu dīvār ile mustaḥkem ḥiṣār
Bir esāsı ḳayr ilen ḳāyim binā-yı mu^{c}teber

4 Yen͡gi aydur hey'eti ammā yen͡gi aylar gibi
Bedr olmaz nice kim gök üzre ser-gerdān gezer

5 ^{c}Ādeti uçmaġda özge ḳuşlarun̄ ^{c}aksi müdām
Uçabilmez muttaṣıl bāl ü peri olmasa ter

21/29b elbette: er tapsa S_1

22 T_1 43b, P 217b, S_1 117b

22/1a ferḫunde-bāl: ferḫunde-bāl ü [TD]

22/1b ile: içre [TD]

22/2b: iledür: ilendür T_1, P

22/3a daşlu: daşlar T_1

22/4a yen͡gi: yen̄i T_1/ yen͡gi: yen̄i T_1/ gibi: kimi [TD]

22/5a uçmaġda özge: uçmaḳda özge T_1 uçmaḳdur ammā [TD]

6 Gāh Ẕekeryā gibi çekmiş cefālar bıçḳıdan
Geh büt-i Āzer gibi olmış giriftār-ı teber
7 Boynı baġlu bir ḳara ḳuldur hevāsı ḳaçmaġa
Bulduġın alup ḳaçar ṣaḫlamasañ şām ü seḥer
8 Bir mubaṣṣırdur ki dāyim dīde-i ḥayret açup
Āsmān taḥḳīḳ-i aḥvāline ṣalmışdur naẓar
9 Ṣayılur pehlūlarınuñ üstüḫˇānı żaʿfdan
Beyle żaʿf ilen aġır yükler çeker eyler hüner
10 Yirde gezmez vaḥş tek ammā yürür andan revān
Gökde uçmaz ṭayr tek ammā uçar andan beter
11 Ger bükilmişdür ḳadi ʿayb eylemeñ bir pīrdür
Nūḥ devrinden virür bir bir su’āl itseñ ḫaber
12 Baş açup yaġmurlara ṣuya baturmış kisvetin
Yaş uşaġdur levḥi sāde hīç bilmez ḫayr ü şer
13 Cānı yoḫ līkin rıżā-yı ḫalḳ ḥāṣıl ḳılmaġa
Geh aşaġa geh yuḳaru yügürüp cānlar çeker
14 Dīve beñzer gezdürür başda Süleymān taḫtını
Yoḫsa kāndur ṣaḳlanur gögsinde ḳıymetlü güher
15 Yoḫsa zevraḳdur anı ḳılmış müretteb seyr içün
Veys Beg ḥażretleri ol şehriyār-ı nāmver

22/6a gāh: geh [TD]/ gibi: kimi [TD]/ cefālar: çoḳ cefalar [TD]

22/6b gibi: kimi [TD]

22/7b ṣaḫlamasañ: ṣaḳlamasañ T_1, P ṣaḫlamasan [TD]

22/8b taḥḳīḳ-i: taḥḳīḳi [TD]/ ṣalmışdur: salmışdur S_1

22/9b beyle: böyle T_1/ ilen: ile [TD]

22/10b gökde: gökden T_1

22/12a ṣuya: suya S_1

22/13b yügürüp: segridüb [TD]

22/14a beñzer: beñ͡gzer S_1

16 İy beḳā-yı ^{c}izz ü cāhuñ mūcib-i temkīn-i milk
V’iy s̱enā-yı luṭf ü ḳahruñ menşe’-i nef^{c} ü żarer
17 H̱āk-i pāyuñdan eger bir ẕerre tapsaydı ṣadef
Beslemezdi irtifā^{c}-ı ḳadr içün muṭlaḳ güher
18 Eyle emniyyetdür eyyāmuñda kim mün^{c}imlerüñ
^{c}İşret isrāfından özge māline yoẖdur ẖaṭer
19 Tīşe-i bennāya dirdi erre-i neccār-ı dūn
Ẓulmümüzden hem ḥacer āsūde oldı hem şecer
20 Eyle kim ^{c}adlüñ żarar resmin götürdi milkden
İḥtiyāṭ içün gerekmez kimseye dīvār ü der
21 Düşmenüñ maġlūb olup dāyim ẓafer bilmez nedür
Sen ḳaçan kim ^{c}afv ḳılsañ ol ṣanur anı ẓafer
22 Yol aparsaydı senüñ iḥsānuña bir ẕerrece
Āfitābuñ minnetin çekmezdi nūr içün ḳamer
23 Ẕevḳ içün şevḳuñ tapup ser-mest olan ^{c}āriflere
Ḥācet olmaz cām-ı mey içmek senüñ şevḳuñ yiter
24 Şām-ı bezmüñ eyle rūşendür ki her kim şem^{c} tek
Tapsa anuñ ẕevḳını ḳılmaz temennā-yı seḥer
25 Vaṣf-ı ẕātuñ ḥadden efzūndur şehā ma^{c}ẕūr dut
Kim ḳılur ibrām ẖavfından Fużūlī muẖtaṣer

22/16a temkīn: teskīn P

22/17b beslemezdi: bilmezdi T_1/ güher: dürer [TD]

22/18b isrāfından: eṭrāfından S_1 ifrāṭından P

22/19a dūn: devr T_1

22/20a żarar: ẖaẕer S_1, T_1

22/20b iḥtiyāṭ: iḥtiyāc S_1

22/21a bilmez: bulmaz T_1

22/22a ẕerrece: ẕerre meh T_1

22/23a olan: olur S_1/ ^{c}āriflere: ġāfillere P ^{c}āḳillere T_1

26 Var ümīdüm tā bu deryā üzre geştī-i hilāl
Gāh geşt-i ẖāver eyler gāh seyr-i bāẖter
27 Bāẖterden ẖāvere olsun ṣalā-yı ṣavletüñ
Şöhretüñden olmasun ẖālī feżā-yı baḥr ü ber

23[160]
Fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilün
1 Bu ṣürāḥī mes̱elā bir ṣanem-i ra^c nādur
Ki dem-ā-dem ṭarab-engīz ü neşāṭ-efzādur
2 Serv tek ḳāmet-i dil-cūy ile ^{c} uşşāḳ-firīb
Şem^c tek pertev-i ruẖsār ile bezm-ārādur
3 Gülbün-i bāġ-ı ṭarab ġonce-i gülzār-ı feraḥ
Gül kim andan açılur cām-ı mey-i ṣahbādur
4 Reng-i zerd ü mey-i surẖın gören eyler ḥayret
Ki ẖazān içre ^{c} aceb bu ne gül-i ḥamrādur
5 Gāh hem-silsile-i ^{c} āşıḳ-ı ẖūnīn cigeri[161]
Boynı zencīr-i cünūn ḳaydı çeken şeydādur
6 Gāh yüz ^{c} āşıḳ-ı şeydāyı ḳılup mest ü ẖarāb
Eylemez hīç teraḥḥum işi istiġnādur
7 Bezm içün her ṭarafın ṭurfe igitler dutmış
Ṣanasan ẖil^c at-i zer-beft ile bir mīrzādur
8 Bāṭın-ı ṣāfıyla bir ṣōfiye beñzer ki müdām
Secdesinde es̱er-i ṣıdḳ ü ṣafā peydādur

22/26a üzre: üse T_1
22/26b geşt-i ẖāver: seyr-i ẖāver [TD]/ seyr-i bāẖter: geşt-i bāẖter [TD]
23 T_1 69b, P 218a, S_1 118b
23/4a zerd ü mey-i: zerdüm ile [TD]/ surẖın: surẖuñ T_1/ gören: görüp [TD]/ ḥayret: ḥasret[162] P
23/5a cigeri: dil olup P
23/6a şeydāyı: şeydānı [TD]
23/7a ṭarafın: ṭarafı S_1/ ṭurfe: - S1
23/8a beñzer: beñgzer S_1

9 Kehrübāyī don ilen bir büt-i ser-keşdür kim
Cilve-i nāz ile şeh meclisine zībādur
10 Ol şehenşāh ki feyżinden umar kām müdām
Bezm-i vaḥdetde eger Ḫıżr ü eger ^{c}Īsādur
11 Çāker-i çākeri Faġfūr ile Ḫāḳān oluban
Bende-yi bendesi İskender ile Dārādur
12 Cem ü Cemşīd degül bezmde hemtāsı anuñ
Server-i bī-bedel ü ḫüsrev-i bī-hemtādur
13 Ḫān-ı ^{c}ādil hem anuñ pertev-i iḳbālinden
Bir es̱er tapdı ki ṣāḥib-naẓar ü bīnādur
14 Neş'e-i ẕevḳ bulan cām-ı rıżāsından kām
Bezm-i ^{c}ışḳında ḳamu ^{c}ömr ḳadeḥ-peymādur
15 İy Fużūlī dün ü gün eyle du^{c}ā ṣıdḳ ile kim
Ola bu devlet ü iḳbāl ile tā dünyādur

24[163]

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Meger ḳılur raḳam-ı vaṣf-ı ḫaṭṭ-ı yār ḳalem
Ki ḫaṭṭ-ı yār gibi oldı müşg-bār ḳalem

23/9a ilen: ile T_1

23/9b şeh: şeb S_1

23/10b ḫıżr ü: ḫıżr S_1/ eger: ger T_1, P

23/11a çāker-i: çākeri S_1, T_1, P

23/11b bende-yi: bendesi T_1, S_1, P

23/12b server-i: serveri T_1, S_1/ ḫüsrev-i: ḫüsrevi S_1

23/14a kām: anuñ [TD]

23/15b devlet ü: devlet-i S_1

24 T_1 63a, P 218b, S_1 119a

24/1b gibi: kimi [TD]

2 Meger diler ṣıfat-ı laᶜl-i yār ide taḥrīr
Ki laᶜl-i yār gibidür güher-nis̱ār ḳalem
3 Eger cefā çeke ṣūret-nigārdan[164] yüz il
Dimeñ çeke ṣıfat-ı ṣūret-i nigār ḳalem
4 Yazanda mīm ü elif ol ḳad ü dehāna şebīh
Kemāl-i siḥrine[165] çoḳ ḳıldı iftiḫār ḳalem
5[166] Velī ḫırām ü tekellüm virür de ᶜāciz olup
Ḫaṭına çekdi ḫaṭ ü oldı şermsār ḳalem
6 Ne yirde kim yügürür nāfe nāfe müşg töker
Dutup-durur reviş-i āhu-yı Tatār ḳalem
7 Ḫuceste Ḫıżrdur āb-ı ḥayāt içmek içün
Zamān zamān ẓulumāta ḳılur güẕār ḳalem
8 Ne içdi miḥbereden bilmezem ki vālih olup
Özine eyledi ser-geştelik şiᶜār ḳalem
9 Ḳara başın götürüp dāyim elden ele[167] gezer
Dutarlar ise daḫı eylemez ḳarār ḳalem
10[168] Bir öz başına ulalmış[169] ḳarārı yoḫ delüdür
Çıḳınca dutmasalar ᶜālemi yaḫar ḳalem
11 Siyāh-baḫtlığı yazmış alnına taḳdīr
N'ola geçürse ḳara günde rūzgār ḳalem
12 Diliyle muttaṣıl öz başına belā getürür
Ki ḫalḳa gizlü sözi eyler āşkār ḳalem

24/2b gibidür: kimidür [TD]

24/3a il: yıl P

24/4b kemāl-i: kemāl ü [TD]

24/5b ḫaṭ ü: ḫaṭ S_1

24/8a miḥbereden: micmereden S_1 baḥr-ı keremden TT mihberede [TD]/ bilmezem ki: ki böyle TT

24/9a elden ele: ilden ile S_1, [TD] ilden ele P

24/10a ulalmış: ög almış [TD]

24/10b yaḫar: yaḳar T_1

24/12a muttaṣıl öz başına: öz başına muttaṣıl TT, [TD]

13 Ticāret ehline beñzer müsāferet yolına
Ḫuṭūṭ saṭrlarından çeker ḳaṭār ḳalem
14 Ḳara-durur yüzi ol vechden kim eyler fāş
Öziyle yāri arasında her ne var ḳalem
15 Şikeste nāmeleri ya^{c}ni ehl-i ḥüsne ṣatar
Metā^{c}-ı memleket-i Hind ü Zengibār ḳalem
16 Öper ṣaḥīfe yüzin veh görüñ bu ṭāli^{c}i kim
Tapar viṣāl-i nigār-ı semen-^{c}iẕār ḳalem
17[170] Midād-ı ṭurrasına yüz sürer zihī devlet
Dutar hemīşe ser-i zülf-i tābdār ḳalem
18 Anuñ'çün elden ele gezdürür ekābir kim
Tapupdur Āṣaf-ı devrāndan i^{c}tibār ḳalem
19 Gül-i ḥadīḳa-i iḳbāl Muṣṭafā Çelebi
Kim oldı devlet-i ḳurbiyle kām-kār ḳalem
20[171] Semiyy-i Aḥmed-i Mürsel ki ḳıldı aña ṭufeyl
Demī ki levḥ ile yaratdı Kirdigār ḳalem
21 Nesīm-i ḫulḳınuñ evṣāfın itmege taḥrīr
Çemen eline virür sebze her bahār ḳalem
22 Eyā bülend-cenābī ki midḥatüñde olur
Hemīşe mu^{c}terif-i ^{c}acz ü inkisār ḳalem
23 Riyāż-i ḳadrde fażluñ nihāl-i re^{c}fetdür
Nihāl-i fażluña bir ṭurfa şāḫsār ḳalem

24/13a beñzer: beñ͡gzer S_1

24/14a ḳara-durur: ḳaradur T_1

24/15a nāmeleri: nāmelere S_1, TT/ ḥüsne: ḫased S_1 ḥīle TT/ ṣatar: satar S_1

24/16a yüzin veh: yüzin-ver TT

24/16b tapar: bulur S_1, P [TD]

24/21b sebze her: sebzeden [TD]

24 Nihāl-i devlete ḳadrüñ riyāż-ı ḥikmetdür[172]
Riyāż-ı ḳadrüñe bir ṭurfa cūybār ḳalem
25 Eline almazmış Muṣṭafā ḳalem dirler
Bu ẕillet ile besī olmış idi ḫˇār ḳalem
26 Saña yitürdi özin nisbet ile tapmaḳ içün
Zamānede senüñ aduñla iᶜtibār ḳalem
27 Kelīm-i Ṭūr-ı vefāsan ki ehl-i ḥayr ü şere
Elüñde gāh ᶜaṣā oldı gāh mār ḳalem
28 Bıraḳdı cānını dārü'ş-şifā-yı dergehüñe
Hücūm-ı ḥādiṡeden ḫaste vü nizār ḳalem
29 Elüñden içdügi şehd-i şifā-yı ḥikmetden
Mizāc-ı nāzügine oldı sāzgār ḳalem
30 Besī ᶜazīzlerüñ ḫidmetine baġladı bil
Ḳamunı terk seni ḳıldı iḫtiyār ḳalem
31 Ṡebāt-ı ᶜahdüñi eyyāmdan ḳılup maᶜlūm
Senüñle eyledi ᶜahdini üstüvār ḳalem
32 Arayup ehl-i hüner varını yitince saña
Cihān içinde besī çekdi intiẓār ḳalem
33 Virüp niẓām-ı cihān Āṣaf ü Niẓāmü'l-Mülk
Gidüp cihānda saña ḳaldı yādgār ḳalem
34 Senüñ muṭīᶜüñ eger olmasaydı olmaz idi
Sevād-ı aᶜẓam-ı ḫaṭṭ içre şehriyār ḳalem

24/24a devlete: devlet TT

24/26a tapmaḳ: tapmaġ S_1, P

24/27b elüñde: elüñgde S_1

24/28a bıraḳdı: bıraḫdı TT

24/29a elüñden: elüñde TT elüñgden S_1/ şehd-i: şehd ü P/ ḥikmetden: ḥikmetde TT, S_1, P

24/29b oldı: tapdı S_1, TT, P

24/30b ḳamunı: ḳamuyı T_1/ terk: terk ü [TD]

24/33a āṣaf ü: āṣaf T_1, TT

35 Alınmış aḳçañ ilen bir ḳuluñ-durur maḳbūl
Başın eger keseler eylemez firār ḳalem

36 Sözüñ yürütmege başdan ayaġ idüp yügürür
Kemāl-i şefḳatüñedür ümīdvār ḳalem

37[173] Sipihr-menziletā ol Fużūlī-i zārem
Ki ḥāl-i zārumı yazınca oldı zār ḳalem

38 S̱enā-yı ẕātuña çoḳdur sözüm velī ne diyem
Ki süstlik ḳıluban virdi iḫtiṣār ḳalem

39[174] Didi ṣaḫın sözi çoḳ itme ṣaḫla şarṭ-ı edeb
Ki çoḳ sözinden olupdur siyāh-kār ḳalem

40 Ümīd var ki naẓm-ı niẓām-ı ^{c}ālem içün
Felekde tā ola levḥ ile pāydār ḳalem

41 Sen olasan ḳaleme i^{c}tibār içün ḥāmī
Saña ḥükūmet içün ola dest-yār ḳalem

25[175]

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Bāġ levḥini ḫazān bergi zer-efşān eyler
Āb ol levḥde meşḳ-i ḫaṭ-ı reyḥān eyler

2 İy göñül geldi bahār eyle çemen seyrānın
Gör ki ḥālā ne ^{c}amel ^{c}āmil-i devrān eyler

3 Yine pīr-i felek eṭfāl-i reyāḥīni yıġup
Feyż-i ta^{c}līm ile būstānı debistān eyler

24/35a aḳçañ: aḳçañg S$_1$ aḫça [TD]/ ilen: ile T$_1$, [TD]/ ḳuluñ-durur: ḳuluñg-durur S$_1$, P ḳuluñdur T$_1$

24/36a ayaġ: ayaḳ S$_1$, P/ yügürür: her dem T$_1$

24/36b şefḳatüñedür: şefḳatüñdedür TT

24/39a ṣaḫın: ṣaḳın T$_1$, P/ ṣaḫla: ṣaḳla T$_1$, P

24/41a ḳaleme: ḳalem T$_1$/ ḥāmī: cāmī S$_1$

25 T$_1$ 61a, P 219a, S$_1$ 120a

25/2a seyrānın: seyrānı [TD]

25/3a yıġup: yıḳup S$_1$, T$_1$

25/3b ta^{c}līm ile: ta^{c}līmine S$_1$

4 Ṣu ayaġını kesüp bī-hūde gezmeklerden
Sebzeye hem-sebaḳ-ı ders-i gülistān eyler
5 Ġonce'i metn-i meṭāli^{c} de idüp ^{c} uḳde-güşāy
Lāle'i şerḥ-i ṭevāli^{c} de sebaḳ-ḫˇān eyler
6 Sünbüli ^{c} ilm-i İlāhīde ḳılup mūy-şikāf
Sūseni baḥs̱-i riyāżīde suḫan-dān eyler
7 Ders-i manṭıḳ oḳır iken dil ilen murġ-ı seḥer
Dutılup oḳıduġı gülleri ḫandān eyler
8 Bülbüli her nice kim ḥāfıẓ-ı ḫoş-lehce-i āb
Ögredüp ḥüsn-i edā ḳāri^{c} -i Ḳur'ān eyler
9 Gör nezāket ki gelüp ṣubḥ ṣaḥaf-ḫˇānı aña
^{c} Ayb-ı taḳrīr ḳılup ṭa^{c} ne-i elḥān eyler
10 Faṣl-ı[176] keyfiyyet-i ḳānūn-ı ṭıb itmiş ḥāṣıl
Baḥs̱-i teşḫīṣ-i maraż da^{c} vi-i dermān eyler
11 Şerbet-i bāde ilen çoḳ ṣınadum ḫastelere
Eyler anı ki ne Buḳrāṭ ü ne Loḳmān eyler
12[177] Bilmezem siḥr mi mu^{c} ciz mi nesīmüñ işi kim
Ḥarekātı ḫıred-i ḫīreyi[178] ḥayrān eyler
13[179] Her mizāca ki diler eyle ḳılur medḫal kim
Anı idrāk ne ervāḥ ne ebdān eyler
14 Ḥabbeẕā dehr ki peyveste seḥāb-ı feyżin
Bā^{c} is̱-i terbiyyet-i bāġ ü beyābān eyler

25/4a ṣu: su S_1
25/4b sebzeye: sebzeyi [TD]
25/5a gonce'i: gonceni S_1
25/5b lāle'i: lāleni S_1
25/9a gelüp: gülüp P, T_1
25/9b taḳrīr: taḥrīr T_1, P/ ḳılup: ḳılur T_1, S_1/ ṭa^{c} ne: ṭuġrā T_1
25/10a faṣl: fażl S_1
25/11a ilen: ile T_1, [TD]
25/14a feyżin: feyżi P

15 Ġoncenüñ görse açar rişte-i ṭab^{c} ında girih
Bülbülüñ bilse işin müşkilin āsān eyler
16 İntiżār ile daşı la^{c} l ḳılup reng virür
Rūzgār ile ṣuyı lü’lü’-i ġalṭān eyler
17 Ḳaṭre’i müddet ilen muttaṣıl-ı baḥr ḳılur
Ẕerre’i vāṣıl-ı ḫurşīd-i dıraḫşān eyler
18 Līk ġāyetde ta^{c} accüb ḳıluram kim ne içün
Men-i maḥrūmı hemīn ḫaste-i ḥırmān eyler
19 Ġayra iḥsānı çoḳ ü luṭfı yüküş līk maña
Sitemi vāfir ü bī-dādı firāvān eyler
20 Kāş bağrumı ḳażā ṣu ide göz yaşı içün
Çeşme tek durmayuban çün meni giryān eyler
21 Kāş cismümi felek daş ide bī-dāde dözem
Ma^{c} den-i la^{c} l gibi çün cigerüm ḳan eyler
22 Yir yüzinden götürilmekde gümānum daḫı yoḫ
Beyle kim ten çürüyüp göz yaşı ṭuġyān eyler
23 Bī-ḫaberler bilemez eşk-i revānum eṡerin
Gerçi tenbīhine dil nāle vü efġān eyler

25/15a ġoncenüñ: ġonce tek S_1, P

25/15b işin: işi S_1, P

25/16a ḳılup: ḳılur S_1

25/16b ṣuyı: suyı S_1

25/17a ḳaṭre’i: ḳaṭreni S_1

25/17b ẕerre’i: ẕerreni S_1

25/19a çoḳ ü: çoḳ S_1/ yüküş: öküş [TD]

25/20a ṣu: su S_1

25/20b meni: ben-i S_1

25/21a cismümi: cismüni P

25/21b gibi: kimi [TD]

25/22b beyle: böyle T_1/ ten: ben S_1

25/23a eṡerin: ne içün [TD]

24 Ehl-i ṭuġyāna es̱er eyleyemez girye-i Nūḥ
Gerçi her dem oları vāḳıf-ı ṭūfān eyler

25 İy felek bu ne revādur ki sipāh-ı sitemüñ
Dil-i ma^{c}mūrumı yaġma ile vīrān eyler

26 Bir dimezsen mi ki nā-geh sitemümden bu faḳīr
Ḳāḍı-ı ^{c}askere şerḥ-i ġam-ı pinhān eyler

27 Ol ḳażā-ḥükm ki çarḫ itse ḫilāf-ı reh-i şer^{c}
Ḳılduġından añı zecr ile peşīmān eyler

28 Ol ḳader-nāme ki mūr-ı ḫaṭınuñ mażmūnı
Neye kim ẓāhir olur ḥükm-i Süleymān eyler

29 ^{c}Arş-temkīn ü felek-mertebe Ḳādir Çelebi
Ki felek tābi^{c}idür her neye fermān eyler

30 Çarḫ bir tīġ çeküpdür yeñgi aydan ki müdām
Kimi gördiyse muḫālif aña ḳurbān eyler

31 Biñ yıluñ berhemenin mev^{c}iẓe-i ma^{c}rifeti
Ḳābil-i dīn ḳılur ü ḳāyil-i īmān eyler

32 ^{c}Arż-ı īmān büte ger ḳılsa dem-i cān-baḫşı
Cān virüp mu^{c}ciz ilen anı müselmān eyler

33 Lafẓ-ı cān-perver ilen reşḥa-i kilk-i hünerin
Ne dem-i ^{c}Īsī vü ne çeşme-i ḥayvān eyler

34 İy vera^{c}-pīşe ki dāyim ḳadem-i s̱ābitüñi
Resm-i İslāma ḳażā ḳāyim-i erkān eyler

25/27b añı: aña [TD]

25/29a ^{c}arş-temkīn ü: ^{c}arş-temkīn S_1, [TD]

25/29b felek: ḳader T_1, S_1

25/30a yeñgi: yeñi [TD]

25/30b ḳurbān: fermān S_1

25/31b ḳılur ü: ḳılur S_1, P/ ḳāyil: ḳābil T_1 mā'il [TD]

25/33a lafẓ: naḳd P/ hünerin: hüneri T_1 ḳalemi P

25/33b ^{c}īsī vü: ^{c}īsī S_1

35 Rāyiż-i tünd-rev-i ṭab^{c}-ı laṭīfüñ dün ü gün
Tevsen-i fikret ilen çarḫda cevlān eyler
36 Meyl ider ḫıdmetüñe devlet-i tevfīḳ tapup
Kim ki Ḥaḳdan ṭaleb-i rütbe-i ^{c}irfān eyler
37[180] Sen maḳām itmedügüñ ma^{c}bede ^{c}ābidlerden
Kim ki me^{c}vā-yı melāyik dise bühtān eyler
38 Ṣalmasa sübḥa özin dā'ire-i meclisüñe
Rişte-i ^{c}aḳdin üzüp çarḫ perīşān eyler
39 Saña ger durmasa bir laḥẓa muḳābil miḥrāb
Başını daşa urup çāk-i girībān eyler
40 Senden ayrılsa muṣallāyı ayaḳlara ṣalup
Ża^{c}f-ı ṭāli^{c} ḳara ṭopraġ ile yeksān eyler
41 Her siyeh-dil ki ḳomaz baş ḫaṭuña ḫāme-ṣıfat
Ḳara cāhildür eger da^{c}vi-i irfān eyler
42 Gerçi sulṭānadur İslām ḳıyāmı mensūb
Saña mensūbdur ol sa^{c}y ki sulṭān eyler
43 Serverā bende Fużūlīni kemān-ḳad gerdūn
Muttaṣıl derd ü belā oḫına ḳalḫan eyler
44 İşidüp ṭa^{c}ne-i dem-serdleri her dem kim
Şem^{c} tek şerḥ-i ġam-ı kulbe-i aḥzān eyler

25/35b çarḫda: ^{c}arşda T_1, S_1

25/36a tapup: bulup T_1

25/37a ma^{c}bede: ma^{c}bed S_1, P

25/37b bühtān :^{c}işyān S_1

25/38a ṣalmasa: ṣalma S_1

25/39b başını daşa urup: daşlara başın urup [TD]

25/43a kemān-ḳad: kemān-ı [TD]

25/43b oḫına: oḳına P, T_1/ ḳalḫan: ḳurbān ḳalḫan P ḳalfān T_1

25/44a işidüp: işidür S_1

45 Eyle kim fehm idübem ḥāl-i dilin sensen ü bes
Sen eger ḳılmaz iseñ aña kim iḥsān eyler

26[181]

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ne müşkil olsa ḳılur çarẖ rūzgār ile ḥal
Mürūr ile açılur tāb-ı tār-ı ṭūl-ı emel

2[182] Göñül murādını tedrīc ile bulur ṭālib
Taḥammül olsa yiter dāmen-i meṭālibe el

3[183] Niẓām-ı ʿālem içün eksük olmaz ehl-i ṣalāḥ
Ḳomaz umūrını ʿālem muʿaṭṭal ü muẖtel

4 Firāset ehli kim olmaz ṣalāḥ-ı millet içün
Bu naẓm silsilesi eylemez ḳabūl-ı ẖalel

5 Cihānı çarẖ müdebbirden eylemez ẖāli
Degül meṣāliḥ-i müstaʿmel-i cihān mühmel

6[184] Nişān-ı revnaḳ-ı Baġdāddur bu kim ḳılmış
Ẓuhūr-ı luṭf-ı mücedded Ḫüdā-yı ʿazze ve cel

7 Ne luṭfdur yine kim ẖıṭṭa-i ʿIrāḳ-ı ʿArab
Kemāl-i maʿrifet-i Kirdigāra oldı maḥal

8 Muṣavver eyledi naḳş-ı saʿādet-i ebedī
Bisāṭ-ı buḳʿa-i Baġdāda naḳş-bend-i ezel

25/45a fehm idübem ḥāl-i dilin: cān ü dilin fehm ḳılan [TD]

25/45b ḳılmaz: bilmez T_1/ aña kim: kim aña [TD]

26 T_1 44b, P 220a, S_1 121b

26/2a ṭālib: ḥāṣıl T_1, P

26/3b muẖtel: mümeṣṣel T_1

26/4b silsilesi: silsilesini T_1

26/5b müstaʿmel: müstaʿcel [TD]

26/7a ʿırāḳ-ı: ʿırāḳ ü S_1, P

26/7b maʿrifet: merḥamet T_1, S_1

9 Münevver eyledi ^{c}adliyle evliyā burcın
Hümā-yı evc-i hüner ḳuṭb-ı a^{c}del ü ekmel
10 Mu^{c}īn-i şer^c-i şerīf-i nebī Meḥemmed Beg
Ki ẕikridür sebeb-i ẕikr-i Aḥmed-i Mürsel
11 Zihī bülend-maḳāmī ki pāye-i ḳadri
^{c}Ulüvv-i ṭārem-i a^{c}lāyı gösterür esfel
12 Semend-i ḳadri eger ṣalsa mıḫ-ı rīze-i na^{c}l
Olur cevāhir-i iḳlīl-i müşterī vü zuḥāl
13 Ne milke kim es̱er-i iltifātı ṣalsa şeref
Olur ḫazānı bahāra ġamı neşāṭa bedel
14 Vücūd-ı bī-bedeli āfitābdur ammā
Bir āfitāb ki dāyim medārı ola ḥamel
15[185] Bülend-ḳadr şehā sensen ol sa^{c}ādetmend
Ki şān-ı ḳadrüñedür āyet-i vefā münzel
16 Tefaḥḥuṣ eyleseler ḥüsn-i ^{c}āḳıbet ehlin
Cemī^c-i ḫāṭıra sensen ḫuṭūr iden evvel
17 Müyesser olsa ṭarīḳ-i iṭā^{c}atüñ ḫalḳa
Memālik içre olur ref^c-i iḫtilāl-i milel
18 İḥāṭa ḳılsa cemī^c-i umūra tedbīrüñ
Ḥudūd-ı milkde merfū^c olur rüsūm-i cedel
19 Muvāfıḳa şeref-i ṭal^{c}atuñ mümidd-i ḥayāt
Muḫālife es̱er-i maḳdemüñ ḥużūr-i ecel

26/10a mu^{c}īn: mübīn T_1

26/11b a^{c}lāyı: a^{c}lānı S_1

26/12a mıḫ: mih [TD]/ rīze: zerrīn [TD]

26/12b iḳlīl-i: iḳlīl ü S_1

26/13a iltifātı ṣalsa: iltifāt ü ṣala T_1

26/14a bī-bedeli: bī-bedel T_1, S_1

26/16a ^{c}āḳıbet: ^{c}āfiyet T_1

26/17b iḫtilāl: iḫtilāf T_1

26/19b ḥużūr: ḥuṣūl [TD]

20 Degül zamānede maḫfī debīr-i re’yüñden
Ḥisāb-ı defter-i dāniş mufaṣṣal ü mücmel
21 Ḥakīm-i ma^{c}rifetüñ milke mültefit olalı
Bozıldı ma^{c}reke-i fitne vü bisāṭ-ı ḥiyel
22 Ṣaraldı şehd-i kelāmuñdan ehl-i mekr yüzi
Mezīd-i ^{c}illet-i ṣafrā olur şifā-yı ^{c}asel
23 Giderdi ḥiddet-i ḳahruñ fesād ṭuġyānın
Ḳılur mażarrat-ı balġam izālesin ḥanẓel
24 Şehā Fużūli-i bī-dil du^{c}ā-yı devletüñi
Bilüpdür aḥsen-i a^{c}māl ḫayr ü ḥüsn-i ^{c}amel
25 Hemīşe cāh ü celāletde müstedām ol kim
Medār-ı emn ü emānsan niẓām-ı dīn ü düvel

27[186]

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün
1 Ne luṭfdur yine kim buldı sebzeden gülzār
Ne feyżdür yine kim ṣaldı bāġa bād-ı bahār
2 Müzeyyen oldı ḫaṭ-ı sebze ile rūy-ı zemīn
Leṭāfet-i ḫaṭ-ı sebz ile eyle kim ruḫ-ı yār
3 Ḥicāb-ı ġaybda her feyż-i Ḥaḳ ki maḫfi idi
Cihāna eyledi luṭf-ı nesīm gül iẓhār

26/20b defter-i: defter ü S_1
26/21a milke: ṣulḥa [TD]
26/21b bozıldı: pozıldı S_1/ fitne vü: fitne-i S_1
26/22a ṣaraldı: ṣarardı [TD]/ mekr: derd [TD]
26/23a ḥiddet: telḫi [TD]
26/24b a^{c}māl: aḳvāl [TD]/ ḫayr ü: ḫayr-i [TD]
26/25a cāh ü celāletde: cā vü celāl ile[187] S_1, P
27 T_1 45b, P 220b, S_1 122a
27/3a her: be-her T_1

4 Ṣafā-yı ᶜālem içün şāḥid-i ᶜināyet-i Ḥaḳ
Riyāż-ı dehrde ᶜarż eyledi gül-i ruḫsār
5 Ṣaḥīfe-i çemene yazdı ḫāme-i sebze
Ḫaṭ-ı delā’il-i is̱bāt-ı Īzid-i Cebbār
6 Meẓāhir-i es̱er-i raḥmet itdi her ṭarafı
Kemāl-i ḳudret-i Ḥaḳ fe’n-ẓurū ulu’l-ebṣār
7 Görinse ḫalḳ rıżāsı zamāneden ne ᶜaceb
Zamāne ṣūret-i iḳbāle oldı āyinedār
8 Sipihr-i minneti altında olsa dehr n’ola
Götürdi āyine-i dehrden sipihr ġubār
9 Çerāġ-ı berḳ ḳılup şemᶜ-i lāle’i rūşen
Ṣadā-yı raᶜd ḳılup çeşm-i nergisi bīdār
10 Tutışdı ḥayret ile sīne-i ẕevi’l-efhām
Açıldı ᶜibret ile dīde-i ulu’l-ebṣār
11 Dimāġı itdi muᶜaṭṭar hevā-yı ġāliye-bū
Hevāyı itdi muᶜanber seḥāb-ı gevher-bār
12 Żamīre ẕevḳ virüp müjde-i teveccüh-i gül
Cihāna ṣaldı ṣafā maḳdem-i nesīm-i bahār
13 Anuñ gibi ki bu iḳlīme yümn-i maḳdem ile
Bıraḳdı ẕevḳ ü ṣafā server-i sipihr-veḳār
14 Gül-i ḥadīḳa-i iḳbāl ü serv-i bāġ-ı hüner
Meh-i sipihr-i edeb şehriyār-ı naᶜt[188]-şiᶜār
15 Muḥīṭ-i merkez-i devlet Ayās Pāşā kim
Medār-ı milkedür iḳbāli noḳṭa-i pergār

27/5b ḫaṭ-ı delā’il-i: ḫaṭ-ı delāyilin S_1 ḫaṭdan il T_1

27/6b ulu’l-ebṣār: ile’l-āṣār T_1

27/7a ḫalḳ rıżāsı: ḫalḳa rıżā-yı T_1

27/11b itdi: ḳıldı [TD] / seḥāb: semā T_1

27/13a gibi: kimi [TD]

27/14a iḳbāl ü: iḳbāl T_1

27/14b naᶜt: luṭf T_1

16 Sipihr-menziletī kim bıraḳsa ḫāke naẓar
Ḳılur ḫavāṣ ile ḫāki zer-i temām-ᶜiyār
17 Muḥīṭ-ḥavṣalaī kim ger itse ḳaṭreye meyl
Teveccüh ile ḳılur ḳaṭre'i dür-i şehvār
18 Ṣadāḳatinde s̱ebāt-ı saᶜādet ü iḳbāl
Siyāsetinde s̱evāb-ı muhācir ü enṣār
19 Ṣalāḥ ehline ḥilmiyle vāli-i müşfiḳ
Fesād defᶜine ᶜadliyle ḥākim-i ḳahhār
20 Vücūd-ı kāmiline pādişāh-ı ᶜālemden
Sirāyet eylemiş ās̱ār-ı salṭanat ne ki var
21 Cihān-firūzı gören ol meh-i tamāmı bilür
Ki āfitāb-ı cihān-tābdandur ol envār
22 Eyā bülend-naẓar āfitāb-ı evc-i hüner
Ki resmdür saña ḥüsn-i ḫaṣā'il-i eṭvār
23 Kemāl-i maᶜdeletüñ virdi istiḳāmet-i milk
Ṭabīb-i ḥāẕiḳa ṣan kim irişdi bir bīmār
24 Münevver eyledi iḳbālüñ evliyā burcın
Livā-yı ᶜadlüñ olup evliyāya şemᶜ-i mezār
25 Revāc-baḫş-ı ṭarīḳ-i İmām-ı Aᶜẓam olup
Binā-yı şerᶜ ile virdüñ umūr-ı milke ḳarār
26 Çerāġ-ı ṭalᶜat ile Kerbelāya ṣalduñ nūr
Ol āsitānede ḳılduñ dür-i niyāz nis̱ār
27 Tamāmi-i ümerādan saña müsellemdür
Riᶜāyet-i neseb ü şerᶜ-i Aḥmed-i Muḫtār
28 Yiter bu ecr saña ol zamān ki ᶜarż olınur
Cezā içün Ḥaḳa bir bir ᶜibādet-i ebrār

27/21a cihān-firūzı: cihān-firūz T_1, S_1

27/27b neseb ü: neseb P

27/28b ᶜibādet: saᶜādet T_1, P

29 Ḫilāf-ı ġayr naṣīb oldı ḫīn-i hükm saña
Ziyāret-i ḥarem-i pāk-i Ḥayder-i Kerrār
30 Kim ol ḫalīfe-i rābiᶜ dür ü münāsibdür
Saña ki ḥākim-i rābiᶜ sen aña ḳurb-ı civār
31 Şehā saᶜ ādet ü iḳbālüñedür ehl-i duᶜ ā
Cemīᶜ -i ehl-i cihān kemterīn Fużūli-i zār

28[189]

Mefāᶜ īlün mefāᶜ īlün mefāᶜ īlün mefāᶜ īlün

1 Yine ḳıldı ṣabā gülzāre daᶜ vet bülbül-i zārı
Yine ḳumrī maḳām itdi fežā-yı ṣaḥn-ı gülzārı
2 Yine düşdi hevādan sebzezāre ḳaṭre-i şebnem
Yine gülzāre ṣaldı ẓıll-ı raḥmet ebr-i āẕārı
3 Yine dīvāne-i ᶜ ışḳ eyledi dārü'ş-şifā meylin
Yine gülzāre çıḳdı küşe-i miḥnet giriftārı
4 Yirinden depreden men mübtelāyı şevḳ-ı ġālibdür
Hevādur gezdüren yirden yire ebr-i girān-bārı
5 Bu ᶜ işretgāhuñ itmāmında bir daş olmasa eksük
Meni yirden yire naḳl eylemezdi dehr miᶜ mārı
6 Ḳad-i ḫam birle taḥrīküm yirümden maḥż-ı ḥikmetdür
Ḳażā ṣūretgeri bī-hūde gezdürmez bu pergārı
7 Mekān taġyīri ṣıḥḥat mūcibidür n'ola naḳl itse
Ṭabīb-i ḥikmet-i Ḥaḳ milkden milke bu bīmārı

27/29a saña: sañga S_1

27/31a saᶜ ādet ü: saᶜ ādet S_1, P/ iḳbālüñedür ehl-i duᶜ ā: iḳbālüñe duᶜ ā-gūdur [TD]

28 T_1 47a, P 221b, S_1 123a

28/3a meylin: meyli [TD]

28/5a itmāmında: itmāmına T_1, P

28/6a yirümden: yirinden P/ maḥż: ᶜ ayn [TD]

28/7a itse: olsa S_1

8 Maña men olduġum menzilde rāḥat raḥm idüp gelmez
Düşüp zaḥmetlere nā-çār men oldum ṭalebkārı
9 Hevāyı seyr ḳıldum irtifāᶜ-ı ḳadr içün zīrā
Yirinde her metāᶜuñ pest olur elbette miḳdārı
10 Revāc-ı ᶜışḳ virmek ḳaṣdına çıḳdum diyārumdan
Hüner żāyiᶜdür ol kişverde kim yoḫdur ḫarīdārı
11 Muḥabbet ḳılmaġa iẓhār-ı ġurbet iḫtiyār itdüm
Ne çāre yoḫ bu cinsüñ olduġum yirlerde bāzārı
12 Mübārekdür sevād-ı dūd-ı āhum ḳanda ᶜazm itsem
Yaman olmaz seḥābuñ gezdügi yirlerde āṣārı
13 Mükerremdür sirişküm ḳanda yir dutsam bu yüzden kim
Bahār-engīz olur her ḳanda kim seylāb olur cārī
14 Yine iy bülbül-i bī-çāre eyyām-ı bahār oldı
İrişdi vaḳt kim baḫt ola ehl-i derd ġam-ḫ̌ārı
15 Güle gül açıla nergis leṭāfet būstānında
Ḳopa seylāb-ı ẕevḳ ile elem ḫāşāki ġam ḫārı
16 Saña ola müyesser ḫalvet-i vaḥdetde gül vaṣlı
Naṣīb ola maña pāşā-yı gül-ruḫsār dīdārı
17 Zihī pāşā-ı milk-ārā-yı devletmend ü rūşen-dil
Ki maḳbūl-i cemīᶜ-i ḫalḳdur mecmūᶜ-ı eṭvārı
18 Sülūk-i dil-keşi ṭayy-i ṭarīḳ-i istiḳāmetde
Muḫālif devrden ḳılmış peşīmān çarḫ-i ġaddārı
19 Ḥaḳīḳatde ilāhuñ ekber-i āyāt-ı taḳdīri
Şerīᶜatda resūlüñ aᶜẓam-ı aᶜvān ü enṣārı

28/8a maña: saña S_1/ raḥm: meyl [TD]

28/9a hevāyı: hevā-i [TD]

28/12a ḳanda: ḫanda S_1

28/15b elem: sitem[190] S_1, P

28/16a ola: olsa [TD]/ vaḥdetde gül: - T_1

28/17a devletmend ü: devletmend S_1, T_1, P

28/19a ilāhuñ: ḫudānuñ [TD]/ āyāt: āyāta P

28/19b aᶜvān ü: aᶜvān-ı S_1

20 Zamānında zamāne ẓulmi yoḫ inṣāfı var itmiş
Aña mensūbdur ẓulm ile inṣāfuñ yoġı varı
21 Ferāġat ḫˇābgāhın bekleyüp bīm-i ḫavādiṡden
Olupdur pāsbān-ı milk ü millet baḫt-ı bīdārı
22 Bahār-ı gülşen-i devlet Ayās-ı pāk-dāmen kim
Vücūdı her ḫalelden pākdür her ᶜaybdan ᶜārī
23 Zihī şemᶜ-i şebistān-ı seḫā vü luṭf kim olmış
Ḳamu aḥbāba vü aᶜdāya rūşen nūrı vü nārı
24 Şehā şefḳat-şiᶜārā sensen ol pākīze-sīret kim
Saña ḥācet degül iḥsān içün derd-i dil iẓhārı
25 Vücūd-ı bī-miṡālüñ devlet-i İslāma nuṣretdür
Mücerred ṣıyt-ı rezmüñ eylemiş maġlūb küffārı
26 Ferīd-i ᶜaṣrsan ammā gezer her ḳalbde mihrüñ
Güneş birdür velī maḳsūmdur her yirde envārı
27 Felekdür eyle maḥkūmuñ ki ḫurşīdi ḳılur ḥāżır
Eger yarı gice bezmüñde lāzım olsa iḥżārı
28 Revāndur eyle fermānuñ ki ger seylāba ḥükm itse
Ḫilāf-ı ṭabᶜ esfelden olur aᶜlāya reftārı
29 Eger ḳılsañ iᶜānet v'er ihānet iḫtiyār itseñ
Ḳılur tebdīle ḳābil luṭf ü ḳahruñ mūrı vü mārı
30 Zamānuñ cümle-i evḳātını ṣubḥ eylemiş gūyā
Çerāġ ile bulınmaz ẓulm devrinüñ şeb-i tārı

28/20b yoġı: yoḳı T_1

28/21b milk ü: milk S_1

28/22a pāk-dāmen: pāk-ṭīnet T_1

28/27a ḥāżır: ḫāṭır T_1 ᶜāciz S_1

28/27b yarı: yarım P, T_1

28/28a seylāba[191] : ḫurşīde T_1 [TD]

28/28b esfelden: esfelde P

28/29b mūrı vü mārı: nūrı vü nārı[192] P

28/30a gūyā: milküñ S_1

31 Kemāl-i ḥüsn-i aẖlāḳuñ beyān eyler açılduḳça
Semen mecmū^c ası nesrin kitābı ġonce ṭūmārı

32 Ṣafā-yı ṭab^c uña mümkin olurdı eylemek nisbet
Bahār āyīnesinde olmasaydı sebze jengārı

33 Taṣavvur eylemek olmaz saña mānend bir kāmil
Hemānā sende ẖatm olmış kemāl-i ḳudret-i Bārī

34 Ṣabā vaṣf-ı ruẖuñ ḳılduḳda gül vaṣfını söylerken
Dutıldı ġonce nuṭḳı bülbülüñ ḥaṣr oldı güftārı

35 S̱ebāt-ı ^{c} adl içün revnaḳ bıraḳduñ milk-i Baġdāda
Beḳā-yı genc içün iy H̱ıżr yapduñ eski dīvārı

36 Bugün Baġdādda bir kimse yoẖ kim aña re'fet yoẖ
Cemī^c -i merdüm-i Baġdāda olmış re'fetüñ sārī

37 Dutılmışdı dilüm miḥnet görüp ḥüsn-i tekellümden
Getürdi yāduma ẕevḳ-ı ṣıfātuñ şevḳ-i eş^c ārı

38 Meni endīşe-i ẖırmān ṭarīḳ-i küfre ṣalmışdı
Ümīd-i luṭf ü iḥsānuñ bilümden açdı zünnārı

39 Memālik-perverā yoẖ senden özge bir müdebbir kim
Dem-ā-dem maṭraḥ-ı luṭf ide ^{c} uşşāḳ-ı dil-efgārı

40 Fużūlī bülbül-i gülzār-ı ḥüsn-i iltifātuñdur
Bahār oldı yine güftāra taḥrīk itdi minḳārı

41 Diler tafṣīl ile ḥāl-i dilin şerḥ eyleye ammā
Ne şerḥ itsün saña ma^c lūmdur mecmū^c -ı eṭvārı

42 İtüpdür gūşe-i ^{c} uzletde ṣormaz hīç kim ḥālin
Ne ola bir faḳīrüñ ḥāli kim olmaya bir yārı

28/32b jengārı: zengārı P

28/33a bir: her T_1, S_1

28/34a söylerken: söylersen S_1

28/35b eski: köhne [TD]

28/37b ẕevḳ: şevḳ T_1, S_1, P/ şevḳ: feyż T_1 defter S_1 ḥüsn[193] P

28/38b ümīd-i: ümīd ü S_1

28/42a itüpdür: ḳalupdur [TD]

28/42b bir: bu P

43 Cefāsın hīç bir dil çekmez andan ġayrı aġyāruñ
Anuñ’çün ġālibā ḫalḳ eylemişdür Tañrı aġyārı
44 Ümīdüm var kim resm-i muḳarrer üzre olduḳça
Müzeyyen şām zülfiyle ᶜarūs-ı ṣubḥ ruḫsārı
45 Saña mensūb ola ḫalvet-serāy-ı dehr tezyīni
Senüñle çizgine ᶜişretgeh-i iḳbāl pergārı

29[194]

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Ẓulmet-i ḥayretde ẕikrüñdür maña vird-i zebān
Ṭūṭiyem gūyā yemüm şekker yirüm Hindūstān
2 İḫtilāṭ-ı ḫalḳdan çekdüm taᶜalluḳ dāmenin
Ḳāf-ı ᶜuzletde maña sīmurġ-nisbet āşiyān
3 Cīfe-i dünyāya çoḳ meyl itmezem kerkes gibi
Bir hümā-ṭabᶜam ġıdā besdür maña bir üstüḫˇān
4 Yüz feṣāḥat ṭūṭī-i ṭabᶜumda mużmerdür velī
Kim dutar āyīne kim iẓhār idem rāz-ı nihān
5 Sākinem bir yirde kim yoḫ iᶜtibārum ẕerrece
Rūşenī re’yem hümā-yı himmetüm ḫurşīd san
6 Ḳaṣr-ı ḳadr ü rişte-i derküm refīᶜ olmaḳ ne sūd
Çün musāvīdür bu ḳavme āsmān ü rīsmān
7 Şāhbāz-ı himmetüm her ṣayda ḳılmaz iltifāt
Şehriyār-ı rifᶜatüm her mesnedi ḳılmaz mekān

28/43a bir dil: bī-dil P
28/43b tañrı: tañ͡grı T_1, S_1
28/44b müzeyyen: ḳarīn-i [TD]
29 T_1 48b, P 222a, S_1 124b
29/1a ẕikrüñdür: ẕikrüñ͡gdür S_1
29/2b ᶜuzletde: ᶜuzletdür T_1, S_1
29/3a itmezem: itmedüm [TD]/ gibi: kimi [TD]
29/5b rūşenī re’yem hümā-yı: ger rūşen-re’y-i viṣāli S_1 rūşen-re’y-i viṣāli P rūşenī dā’im hümā-yı [TD]

8 ^{c}Ālem-i ṣūretde ger yoḫdur şükūh ü şevketüm
^{c}Ālem-i ma^{c}nāda yoḫ bir men gibi ṣāḥib-ḳırān
9 Mesned-ārā-yı serīr-i devlet-i bāḳī menem
Kim sözüm żımnında her iḳlīme ḥükmümdür revan
10 Devlet-i dünyā içün çekmen selāṭīn minnetin
Faḳr sulṭānı menem kim devletümdür cāvidān
11 Bī-tereddüd dutmışam baḥr-i ta^{c}alluḳdan kenār
Bī-tekellüf bulmışam bī-hūde ġavġādan emān
12 Ser-bülendem ser-keşem erbāb-ı ^{c}ucb ü kibre līk
Ma^{c}rifet ehline gerd-i rāh ü ḫāk-i āsitān
13 Bendeem ol māh-ı evc-i rif^{c}at ü iḳbāle kim
Görmemişdür bir aña mānend devr-i āsmān
14 Muḳtedā-yı ehl-i dāniş ḥāmī-i erbāb-ı fażl
Kār-fermāy-ı żamīr-i pāk ü ṭab^{c}-ı ḫurde-dān
15 Naẓm-baḫş-ı milk Ca^{c}fer Beg rūşen-rāy kim
Feyż-i fıṭrīdür aña cāh ü celāl ü ^{c}izz ü şān
16 Ṭab^{c}-ı gerdūn ṭav^{c}-ı fermānına itmiş iftiḫār
Raḫş-ı devrān rāyiż-i rāyına tapşurmış ^{c}inān
17 Diḳḳat-i efkārı ol ġāyetde kim fikr eylese
Ḥikmet-i eşyāda dutmaz dāmen-i ^{c}ilmin gümān

29/8a şükūh ü: şükūh T_1, P

29/8b gibi: kimi [TD]

29/12a ser-bülendem: ser-bülend-i P/ ^{c}ucb ü: ^{c}ucb S_1/ kibre: kibr ü S_1 kibr P

29/12b rāh ü: rāh S_1, P

29/13a rif^{c}at ü: rif^{c}at S_1

29/14b pāk ü: pāk [TD]

29/15a beg: beg ki [TD]/ kim: ile [TD]

29/16b rāyına: - S_1

29/17a eylese: āyīne S_1

18 Müdrik-i evṣāfı re’y-i ṣā’ib[195] ü ṭabᶜ-ı selīm
Tābiᶜ-i fermānı ᶜaḳl-ı pīr ü baḫt-ı nev-civān
19 Ṣafvet-i iḫlāṣı ol miḳdār kim ḳahr eylese
Ḫāṭır-ı bed-ḫˇāha ḳahrından ḫuṭūr itmez ziyān
20 İy şükūh-ı rifᶜatüñ pīrāye-i gülzār-ı dehr
V’iy niẓām-ı re’fetüñ ārāyiş-i milk-i cihān
21 Bīm-i ḳahruñ ḫān ü mān-ı ḫaṣma berḳ-ı ḫāne-sūz
Luṭf-i ṭabᶜuñ lālezār-ı milke ebr-i dür-feşān
22 Serverā sen çeşme-i iḥsān ü baḥr-i luṭfsan
Teşne-i şehd-i viṣālüñdür Fuẓūlī nā-tüvān
23 Ol zamāndan kim meni aḫlāḳuñ itmiş muᶜteḳid
Ḥaḳ bilür virdüm duᶜā-yı devletüñdür her zamān
24 Var ümīdüm tā medār-ı ᶜadldür ᶜālem-penāh
Var ümīdüm tā livā-yı fetḥdür kişveristān
25 Olasan iḳbāl ü ᶜizz ü rifᶜat ü iclāl ile
Kām-gīr ü kām-yāb ü kām-kār ü kām-rān

30[196]

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün
1 Ṣafḥa-i çihre-i āl üzre sevād-ı ḫaṭ-ı yār
Dil-i pür-ḫūnumuñ āyīnesine ṣaldı ġubār
2 İy ᶜiẕār ü ḫaṭuña ᶜanber ü kāfūr ġulām
Dem-be-dem ṣafḥa-i kāfūra ḫaṭuñ ᶜanber-bār

29/18a re’y-i ṣā’ib: rāy-ṣāḥib [TD]
29/18b nev-civān: nā-civān S_1
29/19a iḫlāṣı: aḫlāḳı S_1
29/19b ziyān: zamān S_1
29/21a ḫān ü mān: cān ü māl [TD]
29/22b şehd-i: şehd ü S_1
29/25a iḳbāl ü: iḳbāl S_1
30 T_1 49b, P 222b, S_1 125a

3 Ḫaṭ-ı sebz ile fūzūn oldı leṭāfet ruḫuña
Kim görüpdür vire āyīneye revnaḳ jengār

4 Ṣaf-ı ^{c} uşşāḳ hücūm itdi meger kim ḥüsnüñ
La^{c}l gencīnesine ġāliyeden çekdi ḥiṣār

5 Biñ belā oḳına ṣançıldı ruḫuñ ^{c} aksinden
Olalı sāde göñül ^{c} ārıżuña āyinedār

6 Açdı göñlüm çiçegin ẕevḳ-ı ḫaṭ-ı ruḫsāruñ
Dün gün oldı berāber ne ^{c} aceb olsa bahār

7 Ḫaṭ ü gül ẓāhir olan āhū-yı Çīndür çeşmüñ
Her ṭaraf cünbişe geldükçe ḳılur müşg nis̱ār

8 İy büt-i seng-dil ü sīm-ten ü müşgīn-ḫāl
V’iy meh-i serv-ḳad ü sebz-ḫaṭ ü lāle-^{c} iẕār

9 Göñlüm alduñ ki bahāsın viresen naḳd-i vefā
İtmedüñ ^{c} ahde vefā ḳuluña ḳılduñ inkār

10 Ne revā olmaya ās̱ār-ı mürüvvet sende
Sen teġāfül ḳılasan men olam āşüfte vü zār

11 Ṭutalum kim saña sulṭān maña çāker dirler
İttiṣāl eyle menümle vü ger eylersen ^{c} ār

12 Kerem it göñlümi vir ġayr ile bāzār iderem
Sen saña men maña āzār ile olmaz bāzār

13 Bi’llāh incitme meni yoḫsa şikāyet ḳıluram
Nice bir ṣabr ideyüm ḳalmadı cānumda ḳarār

30/3b āyīneye: āyīneme T_1/ jengār: zergār P

30/4a ^{c} uşşāḳ: ^{c} uşşāḳa S_1/ ḥüsnüñ: ḫaṭṭuñ S_1

30/5a biñ: biñg P/ ruḫun: ḫaṭun S_1

30/7b cünbişe: cennete T_1

30/8a seng-dil ü: seng-dil T_1, P/ sīm-ten ü: sīm-ten T_1, P

30/8b serv-ḳad ü: serv ḳaddi T_1 serv ḳadd P/ sebz-ḫaṭ ü: sebz-ḫaṭ T_1, P

30/11a saña sulṭān maña çāker: baña çāker saña sulṭān S_1, P

30/11b ger: eger P

30/12a iderem: ideyüm S_1

30/13b bir: ben P

14 Li’llāhi’l-ḥamd degül milk tehī ḥākimden
Şer^c icrāsına Baġdādda bir ḥākim var
15 Vāżı^c-ı ma^{c}delet ü re’fet ü inṣāf ü edeb
Ṣāḥib-i merḥamet ü şefḳat ü temkīn ü vaḳār
16 Ol ẕekī-ṭab^c ki taḥḳīḳ-i ṣıfātında anuñ
Ṭaleb-i ma^{c}rifet efkārı idüpdür efgār
17 Ẕātı gevher ṣadef-i ḥikmete līkin yektā
Ṭab^{c}ı kevkeb felek-i diḳḳate ammā seyyār
18 Derkine ḳısm-ı bedīhīde taṣavvur maḥṣūr
^{c}İlmine ḥācib-i esrār vuḳū^c-ı iẓhār
19 Bezmi erbāb-ı temennāya maḳām-ı maḳṣad
Ḳilki ehl-i Ḥaḳa miftāḥ-ı künūz-ı esrār
20 ^{c}İlm minhācına eṭvārı uṣūl-i tavżīḥ
Feyż miṣbāḥına āṡārı sülūk-ı envār
21 Fuḳahā fırḳasına ṣūret-i fi^{c}li fetvā
Cümleden cümleye ol ṣadr-ı şerī^{c}at muḫtār
22 İy vücūduñ sebeb-i taḳviyet-i şer^c-i şerīf
Bünye-i millet-i Zehrāya sedāduñ mi^{c}mār
23 Ḫıdmetüñ olmasa maḳṣūd ne mümkin ki vire
Naẓm-ı eṣnāf-ı ṡelāṡe eṡer-i heft ü çihār
24 Noḳṭa-i dā’īre ger olmasa ẕātuñ ne ^{c}aceb
Olsa nüh dā’īre-i çarḫ mu^{c}aṭṭal-ı pergār

30/15a re’fet ü: re’fet T_1

30/15b temkīn ü: temkīn S_1

30/17a ḥikmete: ḥükmine T_1

30/18b ḥācib: ḥācet T_1

30/20b āṡārı: āṡār S_1, P

30/22b millet: ^{c}illet [TD]

30/24b çarḫ: çarḫa T_1, P

25 Ḫıdmet-i bezmüñe me’mūr melāyik ṣaf ṣaf
Ẓāhiren ṣūret-i insāna girüp leyl ü nehār
26 Māh-sīmālar ile ᶜarṣa-i bezmüñ gerdūn
Serv-bālālar ile ḫāk-i ḥarīmüñ gülzār
27 Serverā ecr-i ᶜamel ᶜācil ü ācil Ḥaḳdan
Cennet olmış saña bu maᶜni-i şāhid-ās̱ār
28 N’ola gördükçe seni olsa Fużūlī gūyā
Sen bir āyīnesen ol ṭūṭi-i şīrīn-güftār
29 Var ümīdüm nice kim kārgeh-i ḥikmetden
Ḫāk ü eflāke muḳadder ola meks̱ ile medār
30 Seyr-i eflāk ola ḫāk üzre senüñ re’yüñle
Kemer-i ḫıdmetüñi ide devāyir aḳṭār

31[197]

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Sevād-ı buḳᶜa-i Baġdād çeşm-i heft kişverdür
Çerāġ-ı merdümi nūr-ı ᶜadāletden münevverdür
2 Ḳamu eṭrāfına āb-ı ḥayāt-ı ᶜadldür cārī
Cemīᶜ-i ehline tevfīḳ-ı cemᶜiyyet müyesserdür
3 Sürūrı muttaṣıl ẕevḳı dem-ā-dem niᶜmeti bī-ḥadd
Feżāsı ᶜāfiyet-efzā hevāsı rūḥ-perverdür
4 Sürūr ehline zencīr-i taᶜalluḳ hey’et-i cisri[198]
Ser-i āfāḳa bārū-yı ḥiṣār-ı ḥıṣnı efserdür

30/26a sīmālār: sīmālu T_1/ bezmüñ: rezmüñ S_1, P

30/26b serv-bālālar: serv-i bālālar [TD]

30/27a ecr: cerr T_1

30/27b bu: bir T_1/ maᶜni-i: maᶜniye T_1

31 T_1 51a, P 223b, S_1 126a

31/4a cisri: cezāsı T_1 eczası P – S_1

31/4b ḥiṣār-ı: ḥiṣārı [TD]/ ḥıṣnı: tāc ü [TD]

5 Binā-yı buḳᶜa-i maḳbūli ehl-i ḫayra menzilgeh
Basīṭ-i ḫāk-i pāki evliyāu’llāha bisterdür
6 Revādur evliyā burcı dimek ol buḳᶜa-i pāke
Ki her ᶜallāmeye menzilgeh ü her ᶜilme maẓherdür
7 Efāżıl buḳᶜa buḳᶜa ḫāk-i pākin menzil itmişler
Naẓar ḳıl ṣafḥa ṣafḥa levḥine gör kim ne defterdür
8 Sevād-ı āferīniş nüsḫasından bir varaḳdur kim
Ḳavānīn-i ᶜadālet anda merḳūm ü muḥarrerdür
9 N’ola Ferhād-veş ᶜuşşāḳı olsa cümle Ḫusrevler
Mübārek ṣafḥasında ṣūret-i Şīrīn muṣavverdür
10 Kitāb-ı kāyināta ṣarṣar-ı fitne güẕer ḳılmış
Hemān bu ṣafḥa ḳalmış bāḳi-i evrāḳı ebterdür
11 Mekārihden ḥaẕer iḳbāle raġbet ḳılmaġa dāyim
Melekdür her ṭarafdan ḳāṣıdı ṣanmañ kebūterdür
12 Zülāl-i maᶜdelet ser-çeşmesi olsa ᶜaceb olmaz
Ḥarīm-i bārgāh-ı rifᶜati sāḳī-i kevs̱erdür
13 Bu milkün̄ şāhid-i tevfīḳ-ı iḳbāli budur ḥālā
Ki pāşā-yı saᶜādetmend ehl-i milke serverdür
14 Zihī serdār-ı ṣā’ib-re’y ṣāḥib-ᶜadl[199] deryā-dil
Ki şān ü şevketi aᶜdāya manṣūr u muẓafferdür
15 Degül ḥadd-i beşer ḥüsn-i ᶜafāf ü luṭf-ı efᶜāli
Melā’ik fırḳasından bir ᶜaceb ẕāt-ı muṭahherdür

31/8a sevād: hevā P

31/9b ṣafḥasında: ṣafḥasından S_1

31/11b ṣanmañ: ṣanmaṅg P

31/12b rifᶜati: rifᶜat S_1, T_1

31/14b şān ü: şān T_1, S_1, P/ şevketi: şevket S_1

31/15a luṭf-ı efᶜāli: luṭf ü iḳbāli P

16 Münezzehdür ġubār-ı ẓulmden mirᶜāt-ı idrāki
Teᶜala'llāh ne ḫoş pākīze-ṭabᶜ ü pāk-cevherdür
17 Żamīr-i bī-melāli aṣveb-i efkāre cevlāngeh
Vücūd-ı bī-mis̱āli aḥsen-i efᶜāle maṣdardur
18 S̱ebāt-ı milkine burhān yiter keyfiyyet-i ᶜadli
ᶜAdālet ḫanda olsa müstedām olmaḳ muḳarrerdür
19 Emīr-i aᶜdel ü ekrem Ayās-ı pāk-ṭīnet kim
Zülāl-i ᶜadl birle ṭīnet-i pāki muḫammerdür
20 Şehā sen mesned-ārāy-ı serīr-i ᶜizz ü rifᶜatsan
Ṭırāz-ı iᶜtibāruñ ṣafḥa-i devrāna zīverdür
21 Cemāl-i enverüñdür āsmān-ı maᶜdelet māhı
Veyā ol māh kim ḫurşīd-i raḫşāna berāberdür
22 Penāh-ı milk ü milletsen sedād-ı ḥüsn-i tedbīrüñ
ᶜAdū Ye'cūcınuñ defᶜine bir sedd-i Sikenderdür
23 Saña tābiᶜ olan çekmez melāl ü miḥnet-i ᶜālem
Ne ġam ẓulmāt vehminden aña kim Ḫıżr rehberdür
24 Virür cān tīġ-ı ḫūn-rīzüñ ḫayāliyle ᶜadū gūyā
Ḫayāl-i tīġ-ı ḫūn-rīzüñ ecel murġına şeh-perdür
25 Peyām-ı şevketüñ yitdükçe aᶜdāyı zebūn eyler
ᶜAzā'im-ḫˇāna dīv elbette maḥkūm ü musaḫḫerdür

31/16a idrāki: iḳbāli [TD]
31/17a cevlāngeh: cevlānger P
31/17b bī-mis̱āli: bī-mis̱ālüñ T_1/ maṣdardur: maẓherdür [TD]
31/18b ḫanda: ḳanda T_1, P
31/19a aᶜdel ü: aᶜdel T_1, S_1, P/ pāk-ṭīnet: pāk-sīret P
31/20a sen: bes P
31/21a enverüñdür: enverüñden P
31/21b veyā: velī S_1
31/23a melāl ü: melal-i T_1, S_1, P
31/23b vehminden: defᶜinden [TD]

26 Senüñ tīġuñdan ister bir cilā kesb eyleye ḥālā
Cihān āyīnesi kim gerd-i miḥnetden mükedderdür
27 Senüñ taḥrīk-i raḫş-ı iḳtidāruñdan umar teskīn
Bugünler dehr kim teşvīşden ġāyetde mużṭerdür
28 Muḫālif ẓulmet-i ḥayretde ḳalmış ^{c}azm-ı cezm it kim
Bu ẓulmet def^{c}i muḥtāc-ı şu^{c}ā^{c}-ı tīġ ü ḫançerdür
29 Cezāyir ehli ṭuġyān üzredür ^{c}azm it ki şemşīrüñ
Fesād-ı ḫūn-ı fāsid def^{c}ine ḫūn-rīz neşterdür
30 ^{c}Azīmet ḳıl ki devrān muntaẓırdur fetḥ ẕevḳine
Revān ol kim zamāne tābi^{c} ü düşmen muḥaḳḳerdür
31 Cezāyir milkini ḳıl Baṣra iḳlīmine mülḥaḳ kim
Pey-ā-pey fetḥ ü nuṣret ni^{c}met-i ġayr-ı mükerrerdür
32 Ser-efrāzā Fużūlī ġayrdan ḳaṭ^{c}-ı naẓar ḳılmış
Senüñ dergāhuña bir ṣādıḳu'l-iḫlāṣ çākerdür
33 Yiter luṭfuñ aña dāyim degül ḥācet ṭaleb ḳılmaḳ
Tereddüdsüz olur ḥāṣıl ne kim Ḥaḳdan muḳadderdür
34 Ümīdüm var kim re'yüñce ola seyri devrānuñ
Feżā-yı āsmān tā cilvegāh-ı seyr-i aḫterdür

32[200]

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ne mevcūd olmasa esbāb-ı dünyādan degül müşkil
Bu müşkildür ki mevcūd olmaya bir ḥākim-i ^{c}ādil

31/27b kim: ol T_1

31/28a cezm: rezm [TD]/ it kim: itgil P [TD]

31/28b muḥtāc-ı şu^{c}ā^{c}-ı tīġ ü ḫançerdür: kim teşvīşden ġāyetde mużṭerdür S_1

31/31b fetḥ ü: fetḥ S_1

31/33a ḳılmaḳ: ḳılmaġ S_1

31/33b muḳadderdür: muḳarrerdür S_1

32 T_1 52b, P 224a, S_1 127a

2 Ne derd-i dil ki yüz gösterse devrāndan degül miḥnet
Budur miḥnet ki şerḥin ḳılmaġa olmaya ehl-i dil

3[201] Marīżüñ olsa biñ derdi bu derd anlardan efzūndur
Ki teşḫīṣine olmaya ṭabīb-i ḥāẕiḳ ü kâmil

4 Belādur kim dil-i ^{c}āşıḳ gibi vīrān ola kişver
Ola ol ḥālden ḥākim olan maḥbūb-veş ġāfil

5 Hevā-yı nefse tābi^c ola ehl-i milkden fāriġ
Ḳılup ^{c}uşşāḳınuñ terkin raḳībine ola māyil

6 Binā-yı ḫāne-i rāḥat mürūr ile ola vīrān
Ṭılısm-ı naẓm-ı cem^{c}iyyet ola tedrīc ile bāṭıl

7 Ne ḫoşdur ehl-i ^{c}ālem raġbetiyçün ola ḥākimde
Ruḫ-ı raḫşān leb-i ḫandān dil-i dānā kef-i bāẕil

8 Müdārā-yı ḳulūb-ı münḳabiż bir derddür mühlik
Mülāḳāt-ı mülūk-ı tünd-ḫū bir zehrdür ḳātil

9 Ne ümmīd ile ṣūret baġlasun iẓhār-ı şerḥ-i ġam
Cevāb-ı telḫden yigrek bilür ḥırmānını sāyil

10 Nişān-ı ḥüsn-i ṭāli^c bu yiter Baġdāda kim hergiz
Aña rāḥat mülāḳātında yoḫ bir māni^c ü ḥāyil

11 Bi-ḥamdi'llāh ṣalāḥ-ı devlet içün mesned-i rif^{c}at
Bugün bir ḳuṭb-ı ṣāḥib-^{c}adl ü ṣā'ib-re'yedür menzil

32/2a yüz: - T_1/ devrāndan degül miḥnet: derdi bu derd anlardan efzūndur T_1

32/2b budur miḥnet ki şerḥin ḳılmaġa olmaya ehl-i dil: ki teşḫīṣine olmaya ṭabīb-i ḥāẕiḳ-ı kâmil T_1

32/3a biñ: biñg P

32/3b ḥāẕiḳ ü: ḥāẕiḳ S_1, T_1, P

32/4a gibi: kimi [TD]

32/6a rāḥat: raḥmet T_1/ ola: olup S_1, T_1, P

32/8a müdārā: müdāvā [TD]

32/8b mülāḳāt: mükāfāt [TD]

32/9b ḥırmānını: ḥırmānı S_1

32/10b māni^c ü: māni^c S_1

32/11b ^{c}adl ü: ^{c}adl S_1, T_1/ ṣā'ib: - T_1

12 Sipihr-i devlet ü iḳbāl Ca^{c}fer Beg-i milk-ārā
Ki yeksāndur anuñ ^{c}adline ḥükm-i ^{c}ālī vü sāfil
13 Zihī ^{c}ādil ki devrānında dihḳān tīre ṭopraġa
Bıraḳsa dāne-i cev ḫūşe-i pervīn ḳılur ḥāṣıl
14 Felek te' s̱īr-i iḳbālinden ister ḳuvvet-i ṭāli^{c}
Kim olmış baḥr maḥṣūline kān edvārına ^{c}āmil
15 Umūr-ı ḫayr ü iḥsān buldı eyyāmında biñ revnaḳ
^{c}Adālet mültezemdür ol umūra merḥamet kāfil
16 Ḥisāb-ı mücmel-i evṣāfıdur bir pāk defter kim
Cihāt-ı ḫayr maḥṣūli anuñ cem^{c}inedür dāḫil
17 Zamānında żamān ehline hergiz çekmemiş kātib
Ḥisāb olduḳda ġayr-ı ^{c}izz ü rif^{c}at bāḳī vü fāżıl
18 Ser-efrāz-ı nevāl-i ni^{c}met ü idrār-ı iḥsānuñ
Cemī^{c}-i milkedür cārī cemī^{c}-i ḫalḳadur şāmil
19 Teveccüh ḳıl melālet çekme ikrāh itme kim Ḥaḳdan
Bir āyetdür niẓām-ı milk ü millet şānuña nāzil
20 Eger ḥükm itse ḥüsn-i ṭāli^{c}üñ bārān olup lü'lü'
Saña minnetsüz eyler ebr ü deryā ḥāṣılın vāṣıl
21 Saña nisbet bu rütbe rütbe-i mez̲mūmdur ammā
Ne çāre zīnet-i eyyāma sensen cevher-i ḳābil

32/12a devlet ü: devlet S_1/ ca^{c}fer beg-i milk-ārā: milk-ārāy ca^{c}fer beg [TD] ca^{c}fer beg-i felek-ārā S_1
32/12b ^{c}ālī vü: ^{c}ālī S_1
32/14a ister: almış [TD]
32/15a umūr-ı: umūr ü S_1
32/15b kāfil: kāmil T_1
32/16b cihat-ı: cihānuñ [TD]/ ḫayr: ḫayr-ı [TD]
32/17a żamān: zamān T_1
32/17b bāḳī vü: bāḳī S_1
32/18a nevāl: envāl S_1, T_1, P/ idrār-ı: idrār ü S_1
32/20a olup: olur [TD]
32/20b ebr ü: ebr T_1, S_1, P/ ḥāṣılın: ḥāṣıl ü T_1 [TD]

22 ^{c}Adālet sende ḳonmışdur saña muḥtācdur kişver
Güher ümmīdi birle dāmen-i deryā dutar sāḥil
23 Şehā ger olmasaydı luṭf ü idrākün̄ teḳāżāsı
Fużūlīnün̄ ḳalurdı kārgāh-ı ṣan^{c}atı bāṭıl
24 S̱enā-yı ^{c}izz ü iḳbālün̄ diler elbette bir mādiḥ
Ẓuhūr-ı luṭf ü iḥsānun̄ diler elbette bir sāyil
25 Ümīdüm var kim tā nūr ü ẓulmet ola ^{c}ālemde
Cihāndan sāye-i cāh ü celālün̄ olmaya zāyil

33

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Ṣabr her derde mürūr ile müdāvā eyler
Ṣāḥib-i ṣabr bulur her ne temennā eyler
2 Devrden dehrde her maḳṣada bir mev^{c}id var
Vaḳtsüz gerçi aña ṭab^{c} teḳāżā eyler
3 Yitmedin vaḳt murādını teḳāżā ḳılmaz
Her muḥaḳḳıḳ ki ḫabīrüm diyü da^{c}vā eyler
4 Resm-i devrān-ı felekdür bu ki ehl-i ṭalebi
Nice gün ḥayret-i ḥırmān ile īẕā eyler
5 Ṣūret-i şāhid-i iḳbāli ḳabūl itmek içün
Ġālibā āyine-i ṭab^{c}ı mücellā eyler
6 Ṭālibün̄ devr-i sipihr ile muḫālif revişi
^{c}Iḳdlar rişte-i aḥvāline peydā eyler

32/22a ḳonmışdur: bulmışdur P

32/24a s̱enā: benāmı T_1, S_1

32/24b luṭf ü: luṭf-i [TD]/ iḥsānun̄: iḥsāna S_1/ diler: gerek S_1, T_1

32/25a nūr ü: nūr S_1/ ola: var S_1

33 T_1 67b, P 224b, S_1 128a

33/3a murādını: murādına T_1, S_1, P

33/4b ḥayret-i: ḥayret ü T_1

33/5a iḳbāli: iḳbāl S_1, T_1, P

33/6b ^{c}ıḳdlar: ^{c}uḳdeler [TD]/ peydā: bī-dād T_1

7 Żāyi^{c} olmaz irişür maḳṣadına ṣabr ḳılup
Kim ki dehr ile medārında müdārā eyler
8 Devr bī-hūde degül her ne muḳadder olsa
Aña tedrīc ile esbāb müheyyā eyler
9 Hīç maḫlūḳda yoḫ ḳudret-i īcād-ı umūr
Her ne eyler es̱er-i ḳudret-i Mevlā eyler
10 Ḳılmasa luṭf-ı Ḥaḳ ü devlet-i tevfīḳ meded
Zehri zenbūr ḳaçan şehd-i muṣaffā eyler
11 Men gibi zāre ne nisbet şeref-i neyl-i murād
Luṭf-i Ḥaḳdur ki meni maḳṣada ihdā eyler
12 İy göñül kesme ṭaleb bādiyesinden ḳademüñ
Ki ṭaleb rütbe-i iḳbāli mu^{c}allā eyler
13 Līk ḥāl ehline iẓhār idegör derd-i derūn
Ḫaste aḥvālini ma^{c}lūm eṭibbā eyler
14 Ekmel-i ḫalḳdan iste şeref ü rif^{c}at kim
Ḳurb-ı ednā hevesi rütbe-i ednā eyler
15 Gerçi ṣūretde şerīk-i beşeriyyet çoḳ olur
Derk-i esrār-ı ḥaḳīḳat dil-i dānā eyler
16 Az olur ḳābil-i idrāk-i rümūz-ı ma^{c}ḳūl
Ṣanma her ḫāki ḳażā ^{c}ālem-i esmā eyler
17 Müsta^{c}idd-i şeref-i rif^{c}at olan nādir olur
Ṣanma her ābı hevā lü'lü'-i lālā eyler
18 Çoḳ olur gerçi me^{c}ādinde cevāhir ṣınıfı
Pādişeh zīver-i efser dür-i yektā eyler

33/8b aña: añga S_1

33/11a gibi: kimi [TD]

33/13a derd: rāz S_1 zār T_1

33/14a iste: ister P/ şeref ü: şeref-i T_1, S_1, P

33/14b ednā: dānā T_1, S_1

33/15a ṣūretde: ṣūrete P

33/16a rümūz: umūr S_1

19 Sā^{c}id-i ^{c}adldedür ḳuvvet-i īcād-ı niẓām
^{c}Arż-ı i^{c}cāz-ı nübüvvet yed-i beyżā eyler
20 Pençe-i ^{c}azmdedür[202] ḳudret-i ıṣlāḥ-ı fesād
Siḥr def^{c}in meded-i mu^{c}ciz-i Mūsī eyler
21 Naẓm-ı dünyā sebeb-i salṭanat-ı ^{c}uḳbādur
A^{c}del-i ḫulḳını Ḥaḳ nāẓım-ı dünyā eyler
22 Arturup ṣūret-i ḥāline kemāl-i ma^{c}nā
Ṣūret ü ma^{c}nā ile cümleden a^{c}lā eyler
23 Mücmelā Ḥażret-i pāşā-yı felek-ḳadr gibi
^{c}Ālem-efrūz ḳılur memleket-ārā eyler
24 Ol ẕekī-ṭab^{c} ki dīvān-ı ḫilāfet ḥükmin
Rub^{c}-ı meskūna anuñ diḳḳati icrā eyler
25 Ol seḫā-pīşe ki bir demde ḳılur ṣarf-ı gedā
Her ne yüz yılda ^{c}iyān ma^{c}den ü deryā eyler
26 Sāye-i rāyet-i iḳbāli yiten yirlerde
Rūzgārını ^{c}adūnuñ şeb-i yeldā eyler
27 ^{c}Arṣa-i rezmde her dem ki ḳılup meyl-i ġazā
Cümlesin ^{c}uḳde-güşā-yı ṣaf-ı heycā eyler
28 Dağıdur tīġ ile terkīb-i ^{c}adū eczāsın
Līk her cüz'in anuñ lā-yetecezzā eyler

33/19a sā^{c}id: sāye T_1

33/20a ^{c}azmdedür: ḥırefdedür T_1, S_1 ḫaremdedür (ḥazmdadur) P/ ıṣlāḥ-ı: ıṣlāḥ ü T_1, P

33/20b def^{c}in: def^{c}ine T_1

33/21a sebeb-i: sebebi [TD]/ ^{c}uḳbādur: ^{c}ādildür [TD]

33/21b dünyā: eşyā [TD]

33/23a gibi: kimi [TD]

33/25a gedā: güẕer T_1, S_1

33/26a iḳbāli: iḳbāl S_1

33/27b ṣaf: ṣıfat T_1

29 Şeb-i heycāda ki seyyāre-i peykānı ile
Ser-i ḫaṣmını ḳażā evc-i s̱üreyyā eyler
30 Zaḫm-ı tenden açuban rūḥ-ı muḫālif revzen
Çıḳup ol evc-i s̱üreyyāya temāşā eyler
31 Meded-i re'y-i münīriyle gelür fiᶜle müdām
Levḥ-i ḳudretde ḳażā her ne ki inşā eyler
32 Lafẓ-ı pākinden ider ḥüsn-i ᶜibāret kesbin
Felek aḥkām-ı ḳaderden ne ki imlā eyler
33 ᶜĀlemi eylese bir ẕāt-ı müşaḫḫaṣ taḳdīr
Ḫāk-i pāyini anuñ dīde-i bīnā eyler
34 Şöhret-i ismi yiter şāhid-i ḥüsn-i ᶜameli
Ehl-i Ḥaḳ ismden idrāk-i müsemmā eyler
35 İy ki ehl-i naẓara nāṣiye-i iḳbālüñ
Salṭanat nūrını her laḥẓa hüveydā eyler
36 Sende mevdūᶜdur esrār-ı ḫilāfet genci
Ehl-i idrāki ṣuver vāḳıf-ı maᶜnā eyler
37 Mümkin olmaz ki ola naẓm-i cihān re'yüñsüz
Ṣūret-i kevn ḳaçan terk-i heyūlā eyler
38 Ravża-i ḫāk-i derüñ bāġ-ı gül-i cennetdür
Kim ki cennet diler ol ravżada meᶜvā eyler

33/29b ḫaṣmını: ḫaṣmı S_1

33/31a meded: mürūr T_1/ münīriyle: münīrüñle T_1 żamīriyle [TD]

33/31b ḳudretde: ḳuvvetde S_1

33/32b ki: kim S_1, [TD]

33/35a nāṣiye: nāḥiye T_1 nāmiye P

33/36a sende mevdūᶜdur: sendedür sende çu [TD]

33/37a naẓm: resm S_1

33/37b kevn: kevn ki [TD]

39 Muttaṣıl gerçi niyāz ile dutup dāmānuñ
Tīġ senden ṭaleb-i kes̱ret-i a^{c}dā eyler
40 Cilvegāh-ı ^{c}alemüñ mesned-i emniyyetdür
Es̱er-i re’fetüñ a^{c}dāyı eḥibbā eyler
41 Mārı tehdīd-i ^{c}aẕāb-ı ġażabuñ mūr ḳılur
Peşşe’i terbiyyetüñ ^{c}izz ile ^{c}anḳā eyler
42 Evliyā burcına yitdi ḳademüñ şek yoḫ kim
Ḫāk-i pāküñdeki emvātını iḥyā eyler
43 İy ḫoş ol maḳbere kim bulmaġa emvātı ḥayāt
Anı tevfīḳ güẕergāh-ı Mesīḥā eyler
44 Serverā ṣāmit iken leẕẕet-i medḥüñ ẕevḳı
Ṭūṭī-i nuṭḳ-ı Fużūlīni şeker-ḫā eyler
45 Eyle kim faṣl-ı ḫazān bülbüli lāl itmiş iken
Şevḳ-i neẓẓāre-i gül ẕevḳ ile gūyā eyler
46 Cān-ı mehcūrına rāḥat yitürür dīdāruñ
Çemen-i sebz bahārı feraḥ-efzā eyler
47 Zīb-i medḥüñden alur lehce-i nā-hemvārum
Ḫārı merġūb-ı cemāl-i gül-i ra^{c}nā eyler
48 Gerçi ṣaḫlardı nihān naẓmumı baḫt-ı siyehüm
Saña yitdükde ne kim var ise ifşā eyler
49 Dutalum server-i a^{c}yāna ḥicāb-ı ẓulemāt
Ḫıżrdan āb-ı ḥayātı nice iḫfā eyler
50 Dāverā beyle zamānlarda ki ^{c}adlüñ es̱eri
Çāre-i def^{c}-i ġam-ı her dil-i şeydā eyler

33/39a dutup: dutar [TD]

33/40a ^{c}alemüñ: ^{c}amelüñ P, [TD]

33/42b pāküñdeki: pākindeki P

33/45b gül: güli T_1, S_1

33/46b çemen-i: çemeni P/ bahārı: bahār T_1, S_1

33/47a alur: ider T_1 alup [TD]/ nā-hemvārum: nā-hemvārı [TD]

33/48a ṣaḫlardı: ṣaḳlardı T_1, P/ naẓmumı: naẓmını T_1, S_1/ siyehüm: mübhem T_1

33/50a zamānlarda: zebānlarda T_1

51 Ehl-i ^{c}irfāna kemāl-i keremüñ her sā^{c}at
Luṭflar ẓāhir idüp meyl-i muḥābā eyler
52 Ne revādur bu ki peyveste sipāh-ı ġam ü derd
Göñlümüñ milkini bī-vāsıṭa yaġma eyler
53 Men nihān-ḫāne-i ^{c}uzletde iken faḳr menüm
Keşf-i esrārum idüp ^{c}āleme rüsvā eyler
54 Her zamān ḫalḳ maña ḳılmaġa iṭlāḳ-ı cünūn
Meni endūh serāsīme-i sevdā eyler
55 Bu belāda kime iẓhār-ı şikāyet ḳılayum
Her kime ẓulm geçüpdür saña şekvā eyler
56 Vāḳıf-ı sırr-ı süḫan kimsene[203] yoḫ senden ġayr
Sen eger eylemeseñ kim maña pervā eyler
57 Var ümīdüm nice kim mübdi^c-i ās̱ār-ı vücūd
Ṣarf-ı taḳdīr ḳılup ḫilḳat-i eşyā eyler
58 Ola bāḳī es̱er-i ma^{c}deletüñ kim dāyim
Es̱er-i ẓulmden āfāḳı müberrā eyler

34

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy saña iḳbāl-i rūz-efzūn ^{c}aṭā-yı Kirdigār
Muttaṣıl ta^{c}ẓīmüñe me’mūr devr-i rūzgār
2 Āfitāb-ı āsmān-ı ^{c}adlsan olmaz ^{c}aceb
Ḳılsa iḳbālüñ teḳāżā-yı ^{c}ulüvv-i iḳtidār

33/51b meyl-i: meyl ü S_1, P

33/53a menüm: bizüm S_1 yerüm T_1

33/54b sevda: a^{c}dā P

33/55a belāda: belādan [TD]/ kime: ne ki T_1 saña [TD]/ ḳılayum: ḳıldum T_1

33/56a kimsene: kimse S_1 sırrına T_1, P

33/56b eylemeseñ: bilmez isen P/ maña: aña T_1

33/57b ṣarf: ^{c}arż P ^{c}örf T_1

34 T_1 53b, P 225b, S_1 129b

3 Ḳurb-ı dergāh-ı ḫilāfet şevḳı cāẕibdür san̄a
Eyler isen̄ n’ola taġyīr-i mekān bī-iḫtiyār
4 ^{c}Adl bir maḳbūl ṭā^{c}atdür ki ḳalmaz ecrsüz
^{c}Ādilün̄ elbette ḳadrin arturur Perverdigār
5 Gerçi taḥrīkün̄ senün̄ ḥikmet teḳāżāsıyladur
Ḫanda ^{c}azm itsen̄ olur senden münevver ol diyar
6 Pertev-i iḳbāl ile şem^{c}-i cihān-efrūzsan
Ẕevḳ-i dīdārun̄dadur ḫāṣiyyet-i feyż-i bahār
7 Ḫansı ḫār-ı ḫuşke luṭfun̄ yitse eyler bārver
Ḫansı ṣaḥrāya güẕār itsen̄ ḳılursan lālezār
8 Ebr-i nīsansan degül bī-hūde taḥrīkün̄ senün̄
Bir gül eyler kesb senden baḥr dürr-i şāhvār
9 Ḫanda olsan̄ olduġun̄ kişverde olmaz inḳılāb
Ḫansı ġam ehline kim yitsen̄ olursan ġam-güsār
10 Līk senden ayrılan ḫalḳun̄ işi düşvārdur
Bir şebistānun̄ çerāġın alsalar olmaz mı tār
11 Tīre olmaz mı cihān pinhān olıcaḳ āfitāb
Gidicek gül devri bāġun̄ gülbüni olmaz mı ḫār

34/3b eyler isen̄: eyler olsan̄ S_1

34/5b ḫanda: ḳanda T_1, P

34/6a iḳbāl ile: iḳbālün̄e T_1

34/6b feyż: bād [TD]

34/7a ḫansı: ḳanḳı T_1, P

34/7b ḫansı: ḳanḳı T_1, P

34/8b bir: bu T_1 her [TD]/ gül: gün [TD]

34/9a ḫanda: ḳanda T_1, P/ olduġun: olduġun̄ P

34/9b ḫansı: ḳanḳı T_1, P/ kim: - T_1/ yitsen̄: yitsen̄ sen T_1

34/10b alsalar: an̄salar T_1

34/11b bāġun̄: bāġun̄g P

12 Ḫaste kesmez mi ḥayāṭından ṭama^{c} gitse ṭabīb
Gitse cān olmaz mı cism-i derd-perver ḫāksār
13[204] İy felek bi'llāh nedür mūcib ki bu milk ehline
Cevri bī-ḥad itdüñ ü bī-dādı ḳılduñ bī-şumār
14 Nişe ḳılduñ ^{c}āfiyet milkini vīrān ẓulm ile
Nişe ṣalduñ ẕevḳ mir^{c}ātına miḥnetden ġubār
15 Sen bilürsen kim bu milk ehline olmışdur şefīḳ
Ḥażret-i pāşā-yı ṣāḥib-rif^{c}at ü gerdūn-vekār
16 Ol ṣalupdur bunda ās̱ār-ı kerem āvāzesin
Ol ḳılupdur bunda cem^{c}iyyet esāsın üstüvār
17 Nişe alduñ başumuzdan sāye-i iḳbālini
Nişe itdüñ ehl-i idrāke bu ẓulmi āşkār
18 İtmedüñ mi vehm andan kim ḳılam bir āh ile
Heft ṭāḳ ü nüh revāḳuñ raḫt ü baḫtın tār-ü-mār
19 ^{c}Öẕr ile gerdūn dönüp virdi cevābum k'ey faḳīr
Bī-tekellüf olmışam men hem bu işden şermsār
20 Līk ma^{c}lūm eyle kim bu mācerā menden degül
Sen ḳılurduñ iltimāsın bu işüñ leyl ü nehār
21 Eyleyüp ^{c}acz ü niyāz ile du^{c}ā-yı bī-riyā
Ol ser-efrāza sen isterdüñ ^{c}ulüvv-i i^{c}tibār

34/12a gitse: kesse S_1
34/12b gitse: çıḳsa S_1
34/14a nişe: nice [TD]
34/14b nişe: nice [TD]
34/15b ṣāḥib-rif^{c}at ü: ṣāḥib-rif^{c}at T_1, S_1, P
34/16b esāsın: esās T_1, S_1
34/18a ḳılam: ḳılur T_1
34/18b ṭāḳ ü: ṭāḳ S_1/ raḫt ü: raḫt S_1
34/19a cevābum: cevābın [TD]
34/21b i^{c}tibār: iḳtidār T_1

22 Lā-cerem olmaz teżā^{c}uf mesnedi taġyīrsüz
Yitmeyince menzile bulmaz ṭaleb ehli ḳarār
23 Nice ḳılsuñ ārzū-yı iḫtilāṭın ehl-i ḳurb
Nice çeksün ehl[205]-i rıf^{c}at maḳdemine intiẓār
24 N’ola ger ḫurşīd-veş devr itse ol ṣāḥib-naẓar
Ger yıraḳdur ger yaḳun iḥsānına ümmīdvār
25 Ḫanda olsa görmesün tāb-ı ḥavādiṡden żarar
Ẕāt-ı pākin ṣaḫlasun her fitneden Perverdiġār
26 İy ki hicrānuñ dil-i efgāra ṣalmış ıżṭırāb
Firḳatüñ te’ṡīri itmiş cānı maḥzūn cismi zār
27 İsterem dāyim görem dīdāruñ ammā n’eyleyem
İḫtiyārum yoḫ menüm re’yümce çarḫ itmez medār
28 Var ümīdüm ḫanda olsañ devlet ü iḳbāl ile
Ola baḫtuñ kām-yāb ü kām-rān ü kām-kār
29 Ola vāṣıl ḫanda olsañ devlet ü iḳbālüñe
Her du^{c}ā kim ṣıdḳ ile eyler Fużūlī ḫāksār

35[206]

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Felek her devrde bir feyż-i ḥikmet āşkār eyler
Teḳālīb-i zamān iẓhār-ı ṣun^{c}-ı Kirdigār eyler

34/23b ehl: evc S_1, T_1, P

34/24a devr itse: dūr olsa S_1 devr olsa P

34/24b yıraḳdur: ıraḳdur P

34/25a ḫanda: ḳanda T_1, P

34/25b ṣaḫlasun: ṣaḳlasun T_1, P

34/28a ḫanda: ḳanda T_1, P/ devlet ü: devlet S_1, P

34/29a ḫanda: ḳanda T_1, P/ devlet ü: devlet S_1

35 T_1 54b, P 226b, S_1 130b

35/1a devrde: derde T_1

2 Ḳaradan aġı farḳ itmez bu remzin bilmeyen dehrüñ
Ki niçün geh nehārı leyl ü geh leyli nehār eyler
3 Beyāż üzre sevād-ı nüsḫa kim[207] esrār-ı ḥikmetdür
Ḫıred her ḥarfini manẓūr-ı ^{c}ayn-ı i^{c}tibār eyler
4 Esīr-i derd olanlar rūzgāruñ inḳılābından
Eger ṣabr itseler dermānların hem rūzgār eyler
5 Felek devrānınuñ aḥvāline vāḳıf olan ^{c}ārif
Ṭarīḳ-i ṣabr ü teslīm ü tevekkül iḫtiyār eyler
6 Muḳārin olsa ās̱ār-ı sa^{c}ādet tīre ṭopraġa
Nesīm-i nev-bahār ol tīre ṭopraġa güẕār eyler
7 Mücellā eyleyüp āyīne-i ṭab^{c}ın küdūretden
Ḳılup ḫurrem virüp luṭf-ı ṭabī^{c}at lālezār eyler
8 Virür her ḫasteye elbette devrān-ı felek dermān
Velī bir ḳaç zamān bīmār-ı derd-i intiẓār eyler
9 Ḳılur her nā-murādı ^{c}āḳıbet maḳṣūdına vāṣıl
Velī bir nice müddet ẕüll-i ḥırmān ile zār eyler
10 Zamāne her diyāra istese ās̱ār-ı emniyyet
Añа ṣāḥib-livā bir server-i re'fet-şi^{c}ār eyler
11 Ḳażā her kişverüñ ehline cem^{c}iyyet murād itse
Añа elbette bir dānā-yı kāmil şehriyār eyler
12 Bi-ḥamdi'llāh bugün bu milke ṣalmış sāye bir ^{c}ādil
Kim anuñ nisbetiyle ^{c}izz ü rif^{c}at iftiḫār eyler
13 Ser-efrāzī ki feyż-i ḫāk-būs-ı āsitānından
İnüp her dem güneş kesb-i ^{c}ulüvv-i iḳtidār eyler

35/2b leyl ü: leyl S$_1$/ leyli: leyl S$_1$

35/3a nüsḫa kim: nüsḫa-i P, S$_1$, T$_1$

35/5a devrānınuñ: devr itmeği [TD]

35/9a ḳılur: ḳılup [TD]

35/10b re'fet: āfet S$_1$

35/12a ṣalmış: salmış S$_1$

14 Ṣafā-yı ẕikr-i ḫāk-i pāyıdur ol ṣayḳal-ı raḥmet
Ki mir^{c}āt-ı dil-i aḥbābdan ref^{c}-i ġubār eyler
15 Felek meşşāṭası virdükde zīb-i şāhid-i devlet
Anuñ māh-ı livā-yı rif^{c}atin āyīnedār eyler
16 Zamāne inḳılābından ferāġat isteyen ^{c}ārif
Anuñ ma^{c}mūre-i iḳbālini ḥıṣn-ı ḥiṣār eyler
17 Semiyy-i Aḥmed-i Mürsel Meḥemmed Beg o deryā-dil
Ki ^{c}adli ḫalḳa ^{c}arż-ı raḥmet-i Perverdigār eyler
18 Eyā serdār-ı rūşen-rāy milk-ārāy[208] ferruḫ-ruḫ
Ki her manṣıbda ismüñ iḳtiżā-yı iştihār eyler
19 Kemāl-i mā^{c}rifet her ḫanda vü her devrde olsa
Seni ser-defter-i erbāb-ı temkīn ü veḳār eyler
20 Bu milke sāye-i devlet bıraḳmışsan bi-ḥamdi'llāh
Yiridür ger saña milk ehli cān naḳdin niṣār eyler
21 Niçün kim ẕāt-ı pāküñ maẓhar-ı feyż-i ^{c}adāletdür
Bu milküñ her günin nev-rūz ü her faṣlın bahār eyler
22 Meşāhid revnaḳına ^{c}azm ḳılmışsan zihī himmet
Esās-ı baḫtuñı bī-şek bu himmet üstüvār eyler
23 Şehīd-i Kerbelāya su getürmek ḳaṣdın itmişsen
Seni elbette ^{c}ālemde bu niyyet pāydār eyler
24 Ser-efrāzā Fużūlī ḫasteye bu milk-i ġurbetde
Sipihr-i nā-muvāfıḳ devri cevr-i bī-şumār eyler

35/16a inḳılābından: inḳılabında T_1

35/17a o deryā-dil: deryā-dil T_1, S_1

35/19a ḫanda: ḳanda T_1, P

35/20a devlet: re'fet S_1/ bi-ḥamdi'llāh : zihī himmet P

35/20b yiridür ger saña milk ehli cān naḳdin niṣār eyler: esās-ı devletüñ bī-şek bu himmet üstüvār eyler P

35/21b nev-rūz ü: nev-rūz S_1

35/22b esās-ı baḫtuñı bī-şek bu himmet üstüvār eyler: bu himmetle seni ḫallāḳ-ı ^{c}ālem kām-kār eyler [TD] esās-ı himmetüñ bī-şek bu himmet üstüvār eyler T_1, P

25 Egerçi bī-ḳarār itmişdür ol bīmāre’i miḥnet
Bulup temkīn senüñ ẕevḳ-ı viṣālüñle ḳarār eyler
26 Cemīᶜ-i ḫalḳdan ḳaṭᶜ eylemiş ser-rişte-i ülfet
Eger sen hem teraḥḥum ḳılmasañ terk-i diyār eyler
27 Sen ol pākīze-ṭalᶜat āfitāb-ı ᶜālem-ārāsan
Ki luṭfuñ göñlümi yüz maḳṣada ümmīdvār eyler
28 Virür medḥ[209]-i şerīfüñ cevher-i güftāruma revnaḳ
Ṣadefdür ḳaṭre-i bārānı dürr-i şāhvār eyler
29 Ḳılur şemᶜ-i cemālüñ nūrı ṭabᶜ-ı tīremi rūşen
Güneşdür seng-i bī-miḳdārı laᶜl-i ābdār eyler
30 Ümīdüm var kim var olasan ᶜālemde ḳadr ile
Ḳażā her nice kim yoḫdan cihān ehlini var eyler

36[210]

Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün
1 Cihānı eyledi feyż-i bahār reşk-i cinān
Bıraḳdı ferş-i leṭāfet zemīne luṭf-ı zamān
2 Hevā ṣunūf-ı reyāḥīne virdi zīb-i ẓuhūr
Ṭırāz-ı ḥulle-i ḫāk oldı ḥilye-i elvān
3 Tiküp şükūfe ü ġonce çemende çetr ü otaġ
Maḳām-ı bezm-i sürūr oldı ᶜarṣa-i būstān
4 Degül ᶜalāmet-i faṣl-ı rebīᶜ ḳavs-ı ḳuzaḥ
Edā-yı ḫıdmet içün bağladı sipihr miyān

35/25a bīmāre’i: bī-çāreyi [TD]
35/26a ḫalḳdan: ḫalḳda T_1
35/28a medḥ: şerᶜ T_1, P şemᶜ S_1
36 T_1 55b, P 227a, S_1 131b
36/1b ferş: feyż [TD]
36/3a tiküp: diküp T_1/ çetr ü: çetr T_1, S_1/ otaġ: otaḳ T_1, P
36/4a rebīᶜ: bahār T_1 rebīᶜ ü [TD]/ ḳavs-ı: ḳavs ü S_1

5 Mükemmel olmaġa esbāb-ı ^{c}ayş bī-tenḳīż
Müyesser olmaġa ālāt-ı bezm bī-noḳṣān
6 Seḥāb ü seyl ile irsāl olındı gülzāre
Ḳamu ẕaḫīre-i baḥr ü ḳamu defīne-i kān
7 Tamāmi-i berekātın zemīn ḳılup mebẕūl
Cemī^{c}-i luṭf-ı nihānın zamāne ḳıldı ^{c}iyān
8 Bisāṭ-ı sebzeye gülbün yaşıl serīr tiküp
Yaḳup çerāġların her ṭaraf gül-i ḫandān
9 Yıġıldı nesteren ü sūsen ü gül ü lāle
Dirildi nergis ü nesrīn ü sünbül ü reyḥān
10 Nefīresiyle hem-āvāzdur neḳāre-i ra^{c}d
Ḳılup niṣār-ı muḳarrer cevāhirin bārān
11 Çemende eylediler ṭıfl-ı ġonceyi sünnet
Ṣaçıldı gülşene gül gül cerāḥatından ḳan
12 Yitürdi eyle ṣafā devr-i rūzgāra bu sūr
Ki sūr-ı ḫıtne-i naḳd-i yegāne-i devrān
13 Gül-i bahār-ı emāret cenāb-ı Ca^{c}fer Beg
Ki ṭavḳ-ı re'yinedür çarḫ bende-i fermān

36/5b ālāt: āyāt T_1

36/6a seḥāb ü: seḥāb T_1, S_1, P/ seyl ile: seylüñe T_1

36/6b baḥr: la^{c}l T_1, P

36/8a tiküp: diküp T_1

36/8b çerāġların: çerāġ gözin T_1

36/9a sūsen ü: sūsen S_1

36/9b dirildi: dizildi [TD]

36/10a hem-āvāzdur: hem-āhenk olup S_1 hem-āvāz olup P

36/10b ḳılup: ḳılur [TD]/ niṣār-ı: niṣāra S_1/ muḳarrer: mükerrer [TD]

36/11a ġonceyi: ġonce T_1, S_1/ sünnet: maḫsūn S_1 maḫtūn [TD]

36/11b ṣaçıldı: saçıldı T_1, S_1

36/12b sūr-ı ḫıtne: ṣadr-ı fitne T_1

36/13b ṭavḳ: ṭav^{c} [TD]/ re'yinedür: re'yine-dürür T_1

14 Niẓām-ı salṭanat ü milke eşref-i esbāb
Binā-yı millet ü İslāma a^{c}ẓam-ı erkān
15 Bahār-ı rif^{c}at ü iḳbāle elṭaf-ı ezhār
Nihāl-i şevket ü iclāle a^{c}del-i aġṣān
16 Sipihr-menziletā sensen ol mekān-ı ḥayā
Ki yoḫ ṣıfātuña ḥadd-i iḥāṭa-i imkān
17 Mübārek ola bu sūr ü sürūr-ı bezm-i ḥużūr
Kim oldı cümle-i ḫalḳ-ı cihāna feyż-resān
18 Neşāṭ-ı ^{c}ayşıñuñ evṣāfı dutdı āfāḳı
Ṣafā vü ẕevḳınuñ āvāzesiyle doldı cihān
19 Sipihr ḳıldı bu bezm-i neşāṭa beẕl-i ṣafā
Melāyik oldı bu sūr ü sürūra fātiḥa-ḫˇān
20 Ki aṣl-ı ḳā^{c}ide-i ḥıfẓ-ı şer^{c}dür bu ^{c}amel
Budur muḳaddem-i eṣnāf-ı ṭā^{c}at-ı Raḥmān
21 Şehā Fużūlī-i zārem ki devr-i ^{c}adlüñde
Buḳā^{c}-ı emn ü emāndur maña maḳām ü mekān
22 Niṡār-ı bezmüñ içün ger bulursa ḥüsn-i ḳabūl
Getürmişem güher-i i^{c}tiḳād ü cevher-i cān
23 Ümīd var ki olduḳça rūzgāra vücūd
Müyesser ola saña irtifā^{c}-ı şevket ü şān

36/14a salṭanat ü: salṭanat P

36/14b binā: beḳā T_1/ millet ü: millet-i S_1, [TD]

36/15a iḳbāle: iḳbāl ü T_1

36/17a sūr ü: sūr S_1, P sürūr T_1

36/17b cihāna: cihānı T_1

36/19b sūr ü: sūr S_1, P seyr T_1

36/23a ki: kim S_1

37

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 İy hilāl-i ᶜīd ġālibdür saña ebrū-yı yār
Ḥüsn-i ṣūret sende bir var ise anda iki var
2 Yār ebrūsına beñzetmen seni iy māh-ı nev
Sen güneş birle görinmezsen saña ne iᶜtibār
3 Ḳaşlaruñdandur ḫacil gūyā hilāl-i ᶜīd kim
Gice eksük görinür gündüz çoḳ olmaz āşkār
4 Cilve eyler māh-ı nev il ḳarşusında şām-ı ᶜīd
Sen girüp ortaya ḳaşuñ göster ol dutsun kenār
5 Nā-tüvān gördüm hilāl-i ᶜīdi dün yārum gibi
Ol daḫı gūyā ki żaᶜf-ı rūzeden olmış nizār
6 Yeñi ayı ḳaşlaruñ sevdāsı rüsvā eylemiş
Gösterürler birbirine anı ehl-i rūzgār
7 Māh-ı nevdür bilmezem tābān şafaḳdan yoḫsa kim
Ḳana batmış nevk-i şemşīr-i emīr-i nāmdār
8 Ol ser-efrāz-ı felek-rıfᶜat ki re'y-i rūşeni
Eylemişdür refᶜ mirᶜāt-ı ḥaḳāyıḳdan ġubār
9 Cevher-i pākīze-i ẕāt-ı şerīf-i kāmili
ᶜĀleme luṭf ü mürüvvet maᶜdeninden yādgār
10 Şefḳat ü ḳahr iledür bir sāye-güster naḫl kim
Tākdür aṣlı virür hem ġūre hem engūr bār
11 Ḳahrı ol reng ile kim deryā mizācın ḫuşk ider
Çalsa ger Mūsā-ṣıfat deryāya tīġ-ı ābdār

---

37 T_1 56b, P 227b, S_1 132a

37/2a beñzetmen: beñgzetmen S_1 beñzetmiş T_1

37/5a gibi: kimi [TD]

37/6a yeñi: yeñgi S_1, T_1, P/ ayı ḳaşlaruñ sevdāsı rüsvā eylemiş: aydur hey'eti ammā yeñgi aylar gibi T_1

37/8b ḥaḳāyıḳdan: ḥaḳīḳatden S_1/ ġubār: kenār S_1

37/9b luṭf ü: luṭf S_1

12 Şefḳati ol resme kim āteş ṭabī^{c} atdan çıḳar
Ṣalsa İbrāhim-veş od üzre luṭf ile güẕār
13 Hem ṭarīḳ-i ma^{c}delet re'yinden anuñ müstaḳīm
Hem esās-ı ^{c}āfiyet ^{c}adlinden anuñ üstüvār
14 İy ṣafā-yı meşrebüñ milk-i ezel tek bī-kerān
V'iy biḥār-ı himmetüñ baḥr-ı ebed tek bī-kenār
15 Ger sen olsayduñ emīr-i şevket-i İskenderī
Vādī-i hiḳmetde bulmazdı Arisṭō iştihār
16 V'er sen itseydüñ ḳabūl-i minnet-i Nūşīrevān
Eylemezdi hīç kim Büzürcmihre i^{c}tibār
17 Maḥż-ı şer^{c} olmış ^{c}afāka'llāh vücūd-ı kāmilüñ
Feyż-i tefsīr ü ḥadīṣ ü fıḳhdan leyl ü nehār
18 Ṣafḥa-i mihr-i ruḫuñdur mevżi^{c}-i nūr-ı nebī
Çār ṭab^{c}-ı kāmilüñ me'vā-yı mihr-i çār-yār

38[211]

Fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün
1 Men kimem bir faḳīr ü bī-ser ü pā
Kemterīn bende ü kemīne gedā
2 Sāyir-i kārgāh-ı ṣabr ü sükūn
Sālik-i şāh-rāh-ı faḳr ü fenā
3 Ne mizācumda irtikāb-ı ġurūr
Ne fi^{c}ālümde iḥtimāl-i riyā

37/12b ṣalsa: salsa S_1
37/13a re'yinden: re'yinde P/ anuñ: re'yüñ T_1
37/13b anuñ: bābuñ T_1
37/14b biḥār: muḥīṭ [TD]
37/15a emīr: emīn S_1
38 T_1 57b, P 227b, S_1 132b
38/1a faḳīr ü: faḳīr T_1, P
38/2a sāyir: sāye T_1

4 Künc-i ᶜuzletde faḳr ü fāḳa ile
Olmışam eyle maḥv kim mes̱elā
5 Merkez-i ḫāki itse zīr ü zeber
Bulımaz gerdümi nesīm-i ṣabā
6 ᶜAzl ḳılmış meni ᶜamellerden
ᶜĀmil-i kār-ḫāne-i dünyā
7 Ḳılmazam kār ü bār-ı ᶜāleme meyl
Çekmezem ᶜazl ü naṣb içün ġavġā
8 Maña virmiş cihān ḳamu faḳrın
N’ola ursam cihāna istiġnā
9 ᶜĀlem-i ᶜuzletüñ yegānesiyem
Ḳāfdan Ḳāfa yoḫ maña hemtā
10 Ṣūretüm faḳr ü sīretüm münᶜim
Hey’etüm mūr ü himmetüm ᶜanḳā
11 Rifᶜat-i ḳadrüm iltifāt itmez
Ger Süleymān ḳılursa ᶜarż-ı ᶜaṭā
12 Fāni-i muṭlaḳam ḳabūl itmen
Minnet-i Ḫıżr ile Zülāl-i Beḳā
13 Dimezem vaḥşiyem ṭabīᶜat ile
Ṭālib-i ẕevḳ-ı ṣoḥbetem ammā
14 Bir diyār içreem ki ḫalḳından
Eylemez hīç kim maña pervā
15 Kimse yoḫ derdüm eyleyem iẓhār
Eyleyem andan iltimās-ı devā
16 Laᶜl-veş daş içindedür vaṭanum
Gül kimi ḫārı ḳılmışam me’vā

38/8b ursam: itsem [TD]

38/10a faḳr ü: faḳr S_1

38/15a eyleyem: eylesem [TD]

38/16b kimi: gibi T_1/ ḫārı: ḫār P, T_1, S_1

17 Dün bu ḥāl ile maḥv-ı ḥayret iken
Geldi bir ḳāṣıd ü getürdi maña
18 Bir [c]aceb nāme-i feraḥ-te'ṣīr
Maḫż-ı ḥüsn-i [c]ibāret ü imlā
19 Ẓāhiri dil-peẕīr ü feyż-resān
Bāṭını ẕevḳ-baḫş ü rūḥ-fezā
20 Naḳş-ı ḫaṭṭında elṭaf-ı ṣūret
Ṭarz-ı lafẓında eşref-i ma[c]nā
21 Cilvegāh-ı naẓarda her lafẓı
Bir perī-peyker ü melek-sīmā
22 [c]İşve vü şīve vü kirişme ile
Dil ider ṣayd ü [c]aḳl ider yaġma
23 Fehm ḳılduḳda ḥüsn-i mażmūnın
Ḳıldum anda sürūrlar peydā
24 Bendeyi luṭf birle yād itmiş
Ḥażret-i seyyid-i ḫuceste-liḳā
25 Ol felek-ḳadr kim aña virmiş
Ḥażret-i Ḥaḳ kemāl-i ṣıdḳ ü ṣafā
26 Ẕāt-ı pāki cemī[c]-i [c]ālemden
Şeref-i rütbe ile müsteṣnā

38/17a ile: içre [TD]

38/18b ḥüsn-i: ḥüsn ü T_1, S_1, P

38/19a dil-peẕīr ü: dil-peẕīr S_1

38/19b ẕevḳ: feyż T_1/ baḫş ü: baḫş S_1/ rūḥ-fezā: rūḥ-efzā P

38/21b perī-peyker ü: perī-peyker S_1, T_1, P

38/22a [c]işve vü: [c]işve S_1

38/22b ṣayd ü: ṣayd S_1

38/23b anda: andan T_1

38/25b ḥażret: ḥikmet P, T_1

27 Feyż[212]-i ᶜilm-i ifāde-i beşeri
Aña ervāḥ-ı ḳudsden ilḳā
28[213] Aṣlıdur nūr-ı pāk-i Muṣṭafavī
Ḥükmidür revnaḳ-ı serīr-i ḳażā
29[214] ᶜİlmidür bāᶜiṣ-i refāhet-i ḫalḳ
Fiᶜlidür mūcib-i rıżā-yı Ḫudā
30 Az olur bir arada cemᶜ olmaḳ
Ḥükm ü ᶜilm ü siyādet ü taḳvā
31 Mīr Seyyid Meḥemmed-i Ḳāḍī
Menbaᶜ-ı ᶜilm ü ḥilm ü cūd ü seḫā
32 ᶜAẓẓema'llāhu ḳadrahü'l-ᶜālī
Refeᶜa'llāhu şānehü'l-aᶜlā
33 Zeyyeda'llāhu ᶜizze rifᶜatihi
Neffeẕa'llāhu ḥükmahu ebedā
34 İy ḳaża-ḥükm kim müyesserdür
Ẕātuña iḳtidār-ı ᶜizz ü ᶜalā
35 Gül-i gülzār-ı ᶜıtret-i nebevī
Çemen-ārā-yı millet-i zehrā
36 Nūr-ı çeşm-i tamāmi-i sādāt
Muḳtedā-yı cemīᶜ-i ehl-i ẕekā
37 Maña taḳṣīr ḥükmin itmişsen
Dimek olmaz bu ḥükme ḥükm-i ḫaṭā
38[215] Līk bir bende-i ḥaḳīrem men
ᶜAmelüm ehl-i ḫayra ḫayr duᶜā
39 Ṣāḥib-i ᶜusretem maña ne düşer
Kim olam hem-nişīn-i ehl-i ġınā

38/27a feyż: ġayr T_1, S_1, P/ ᶜilm-i: ᶜilmi P

38/27b aña: añġa S_1/ ilḳā: ibḳā T_1, S_1

38/30a olmaḳ: olmaġ S_1

38/31a ḳāḍī: ġāzī [TD]

40 Maḫż-ı cehlem maña ne nisbetdür
Ki ḳılam meyl-i ṣoḥbet-i fużalā
41 Gerçi eflāke raġbet eyler ḫāk
Yitmez a^{c} lāya rütbe-i ednā
42 Luṭf senden maña münāsib iken
Menden olmaḳ muṭālebet ne reva
43 İy Fużūlī bu nev^{c} -i da^{c} vāda
Maṣlaḥatdur dutam ṭarīḳ-i rıżā
44 Ḥāl müşkildür anda kim bir ola
Ṣāḥib-i ḥükm ü ṣāḥib-i da^{c} vā
45 Var ümīdüm ki tā mü’es̱s̱ir ile
S̱ābit ü sāyir ola arż ü semā
46 Ola ḥükm-i ḳażā ile bāḳī
Ḳāḍı-i Ġāzī-i ḫuceste-liḳā

39[216]

Fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilün

1 Ḳıldı def^{c} -i ġam dil-i ^{c} uşşāḳdan ẕevḳ-ı bahār
Āh kim gösterdi ^{c} ışḳ ehline devrān hecr-i yār
2 Sākin-i ḫum-ḫāne peydā ḳıldı şevḳ-ı seyr-i bāġ
Geldi ol dem kim ḳıla bī-çāreler terk-i diyār
3 Ṣaldı göz girdābına neẓẓāre-i gül mevc-i ḫūn
Ḳıldı dil āyīnesin pür-zeng ẕevḳ-ı sebzezār

38/42b olmaḳ: itmek [TD]

38/44b ḥükm ü: ḥükm T_1

38/45a ile: ola [TD]

38/45b ola: ile [TD]

39 T_1 64b, P 228b, S_1 134a

39/2a ḫum-ḫāne: ġam-ḫāne S_1

39/3b zeng: reng S_1 jeng [TD]/ ẕevḳ: ^{c} aksi[217] P

4 Ġonce tek[218] çāk oldı ceyb-i sırr-ı erbāb-ı ^{c}afāf
Aldı meyl-i seyr-i gülzār ehl-i temkīnden veḳār
5 Dutdı cām-ı lālegūn erbāb-ı ^{c}ışret gül görüp
Ḳan içürdi ḫalḳa nīreng ile çarḫ-i ḥīlekār
6 Dōstlar eyyām-ı gül olsaydı hengām-ı sürūr
Ra^{c}d-ı nālān dem-be-dem ḳılmazdı ebri eşk-bār
7 Faṣl-ı gül ṭab^{c}ında emniyyetden olsaydı es̱er
Ġarḳ-ı ḫūn-ı lālezār olmazdı tīġ-ı kūhsār
8 Sīne-i ṣaḥrāya tīġ-ı seylden düşmezdi çāk
Nev-^{c}arūs-ı ġoncenüñ dāmānını dutmazdı ḫār
9 Jāle ṭaşından gögermezdi teni gülbünlerüñ
Gülşeni zencīre ḳılmazdı muḳayyed cūybār
10 Bu ^{c}alāmetlerden āgāh olmayandur bī-ḫaber
Bī-ḫaberdür ol ki ^{c}ayş eyler bu mevsim iḫtiyār
11 N’ola ger ḥayret ḳılup sūsen zebānı olsa lāl
N’ola ger ḥasret çeküp aġlarsa bülbül zār zār
12 İy dil-i ġāfil degül bī-hūde teşrīf-i rebī^{c}
Andadur mużmer[219] kemāl-i ḳudret-i Perverdigār
13 Ġālibā taḳdīrden sükkān-ı ḫalvetgāh-ı ḫāk
Ruḫṣat almışlar kim idüp sırr-ı ḥikmet āşkār
14 Cümle-i ezhār ḫalvetde giyüp rengīn libās
Eyleyüp her yılda bu dünyāya bir nevbet güẕār
15 İdeler ġāfillere tekmīl-i esbāb-ı ġurūr
Olalar ^{c}ācizlere manẓūr-ı ^{c}ayn-ı i^{c}tibār

39/4a ġonce tek: ġonceden T_1, S_1, P

39/6a hengām: eyyām [TD]

39/9b gülşeni: gülşen T_1, S_1/ ḳılmazdı: itmezdi [TD] çekmezdi T_1, S_1

39/12b mużmer: mażmūn T_1, S_1, P

39/13b almışlar: itmişler T_1, S_1/ kim idüp: idüp bu T_1

39/14a ḫalvetde: ḫalvetden S_1

39/15b ^{c}ācizlere: ^{c}āriflere [TD]

16 Dutalar bir dem ḳarār ammā yine dilgīr olup
İdeler ser-menzil-i maᶜhūda dünyādan firār
17 Dār-ı dünyā eyle ser-menzil degüldür kim ola
Nāzenīnler ṭabᶜına āb ü hevāsı sāzgār
18 Teng-nā-yı ᶜālem-i fānī degüldür ol maḳām
Kim ola bünyādı müstaḥkem esāsı üstüvār
19 İy ḳażā ger ārzūmend-i s̱ebāt-ı dehr iseñ
Emrin it teslīm-i ḫüddām-ı emīr-i nāmdār
20 Ol felek-rifᶜat ki rāyındandur istiḥkām-ı milk
Ol melek-sīret kim andandur revāc-ı rūzgār
21 Çeşme-i luṭfından itmiş baḥr taḥṣīl-i seḫā
Nā'ib-i ḳadrinden almış çarḫ refᶜ-i iḳtidār
22 Devr ṭavr-ı dil-küşā kilkinden itmiş iktisāb
Çarḫ ḳadr-i mürtefiᶜ baḫtından itmiş müsteᶜār
23 Naḳş-ı levḥ-i iᶜtibārı ser-ḫaṭ-ı aḥkām-ı ᶜadl
Ṣūret-i aḥkāmı sırr-ı ḥikmete āyīnedār
24 Kār-ı sāz-ı milk Caᶜfer Beg o[220] rūşen-rāy kim
Nüsḫa-i ḥükminedür mażmūn rıżā-yı Kirdigār
25 Ehl-i ḥükme tā ebed efᶜāli düstūrü'l-ᶜamel
Naẓm-ı milke vażᶜ-ı ḳānūnı esās-ı pāydār
26 İy ezelden mesned-i re'fetde ẕāt-ı kāmilüñ
Kām-baḫş ü kām-rān ü kām-bīn ü kām-kār

39/19b emrin: emrüñ [TD]

39/20b kim: ki S_1

39/21b ḳadrinden T_1, S_1, P: ḳudretden [TD]

39/22a ṭavr-ı dil-küşā: ṭavr-ı dilüñ T_1 - S_1

39/22b ḳadr-i mürtefiᶜ baḫtından: mihr-i bī-riyā ḫulḳından [TD]

39/23b ḥikmete: ḥikmet T_1

39/24a o rūşen-rāy: rūşen-rāy T_1, S_1, P

39/25a ḥükme: ḥikmet P

39/26a ezelden: ezelde S_1

27 Nev-bahār-ı ẕevḳ-ı vaṣluñdan cüdā gülzār-ı milk
Ḫārzār-ı derddür zindān-ı ẕüll ü inkisār
28[221] Ḥaḳ bilür kim gülşen-i vaṣluñdan ayru murġ-ı dil
Pāy-bend-i rişte-i teşvīşdür[222] leyl ü nehār
29 Olmazam bir laḥẓa bī-ra^{c}d-i fiġān ü berḳ-ı āh
Ḳanda kim seyr eylesem giryān ü sūzān ebrvār
30 ^{c}Āḳıbet gülzār-ı şevḳuñda nihāl-i miḥnetüm
Āb-ı çeşm ü dāġ-ı dilden ḳıldı ẓāhir berg ü bār
31 Müjde-i teşrīf-i vāṣluñ geldi çoḳ ammā ne sūd
Sūz-ı hicrānı ziyād eylerdi dāġ-ı intiẓār
32 Serverā gül-berg-i ruḫsār-ı laṭīfüñ görmege
Muntaẓırdur zār ü ser-gerdān Fużūlī tek hezār
33 Nice müştāḳ olmasunlar devlet-i dīdāruña
Muġtenemdür bī-tekellüf ḥākim-i re’fet-şi^{c}ār
34 Var ümīdüm kim bahār olduḳça bezm-ārā-yı milk
Görmeye āyīne-i ṭab^{c}uñ ḥavādiṣden ġubār

40[223]

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Ṣun^{c}-ı Ḥaḳ kim yoḫ iken ^{c}ālemi itmiş peydā
Andan almış eṣer-i naẓm niẓāmın eşyā

39/27a cüdā gülzār-ı milk: ayru mürg-i dil T_1

39/27b derddür: devrdür S_1

39/28b teşvīşdür: teşdīddür S_1, P, T_1

39/29a bir: her P/ bī-ra^{c}d-i: bī-ra^{c}d ü T_1, P/ fiġān ü: fiġān-ı P

39/30a ^{c}āḳıbet: ^{c}āfiyet S_1/ şevḳuñda: şevḳuñdan [TD]

39/30b dāġ-ı: dāġ ü S_1/ berg ü: berg T_1/ bār: nār T_1

39/31a çoḳ: çün [TD]

39/31b hicrānı: hicrāna T_1, S_1, P

40 T_1 59a, P 229b, S_1 135a

2 İḳtiżā-yı nesaḳ-ı milk ü niẓām-ı millet
Ḫāṣ ü ^{c}āmuñ kimin ednā kimin itmiş a^{c}lā
3 Tā żarar yitmeye ednālara a^{c}lālardan
Eylemiş ^{c}āleme fermān-ı ḫilāfet icrā
4 Enbiyā birle selāṭīni müfevvaż ḳılmış
Olmaġa niyyet-i ^{c}adl ile memālik-ārā
5 Ḥükmdür ḥükm ki dünyāya virür zīb-i niẓām
Ḥükmdür ḥükm ki dīn resmini eyler iḥyā
6[224] Ḥükm ger olmasa dünyāya ṣalur ẓulm fesād
Ḥükm ger olmasa bulmaz nesaḳ-ı milk beḳā
7 Ḥākim oldur ki muvāfıḳ ola ḥükmine ḳader
Ḥākim oldur ki muṭābıḳ ola emrine ḳażā
8 Ḥākim oldur ki anuñ olmaya ẕātında ṭama^c
Ḥākim oldur ki anuñ olmaya fi^{c}linde riyā
9 Şem^{c}den görse ki pervāneye bir ẓulm yiter
Kese başın dimeye żāyi^c olur nef^c-i żiyā
10 Bulmayan devlet-i tevfīḳ ü ^{c}ināyet Ḥaḳdan
Ne revā kim ḳıla icrā-yı ḥükūmet da^{c}vā
11 Reviş-i ^{c}adldedür mertebe-i ḳurb ü ḳabūl
^{c}Adlsüz ḥākime da^{c}vā-yı ḥükūmet ne revā

40/2a milk ü: milk P

40/2b ednā: a^{c}lā [TD]/ a^{c}lā: ednā [TD]

40/3a tā żarar yitmeye: ḳāṣır-ı rütbeye P

40/4b olmaġa: olalar [TD]

40/5a virür zīb-i niẓām: ṣalur ẓulm fesād T_1

40/6a ger: eger [TD]

40/6b ger: eger [TD]

40/8b ki: kim S_1

40/10a devlet-i: devlet ü [TD]/ tevfīḳ ü: tevfīḳ-i P, T_1, S_1

40/11a ḳurb ü: ḳurb-ı T_1

12 Bir vera^c ehli eger ḳılsa ^{c}ibādet yüz yıl
Sā^{c}at-ı ^{c}adlce virmez es̱er-i ḳurb-ı ẖüdā
13 Ḥükmdür vāsıṭa-i mevt ü ḥayātı ẖalḳuñ
Vāy ol ḥākime kim eyleye ḥükminde ẖaṭā
14 Ḳıla maẓlūmları merḥametinden maḥrūm
Vire ẓālimlere öz nef^{c}i içün istīlā
15 Raḥmet ol ḥākime kim olmaya ilden ġāfil
Naḳd-i evḳātı ide bez̠l[225]-i niyāz-ı fuḳarā
16 Nitekim ẖıṭṭa-i Baġdādı müşerref ḳılmış
Maẓhar-ı merḥamet ü ^{c}adl Meḥemmed pāşā
17 Ol ser-efrāz ki yümn-i ḳadem-i muḥteremi
Evliyā burcına olmış sebeb-i def^c-i belā
18 Niyyeti ẖayr olup a^{c}māli ṣalāḥ olmaġ ile
Hīç kes yoẖ kim aña eylemeye ẖayr du^{c}ā
19 Beyle ḥākim es̱er-i raḥmetidür Yezdānuñ
Ḳansı iḳlīme ḳadem baṣsa virür z̠evḳ ü ṣafā
20 Var ümīdüm kim anı ḳılmaya şermende-^{c}amel
Ol zamān kim ḳurılur maḥkeme-i rūz-ı cezā
21 Var ümīdüm ki bula feyż-i icābet Ḥaḳdan
Her du^{c}ā kim ḳıla ṣıdḳ ile Fużūlī-i gedā

40/15b evḳātı: evḳātın [TD]/ ide: ola P, T_1, S_1/ bez̠l: nūr P, T_1, S_1

40/16b merḥamet ü: merḥamet-i S_1

40/17b olmış: itmiş T_1, S_1

40/18a a^{c}māli: ef^{c}āli [TD]

40/18b kes: kim T_1, S_1/ kim: ki T_1

40/19a beyle: böyle T_1

40/19b ḳansı: ḳanḳı T_1, P/ z̠evḳ ü: z̠evk-i T_1, S_1

40/21b kim: ki S_1

41[226]

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Götürdi bād burḳa^{c} çihre-i gül-berg-i ḫandāndan
Getürdi ^{c}ālemi murġ-ı çemen efġāna efġāndan

2 Nedür yā Rab çemende ^{c}andelībüñ rişte-i dāmı
Meger açdı girih sünbül ser-i zülf-i perīşāndan

3 Eger ḳavs-ı ḳuzaḥdan tīr-i bārān itmedi gerdūn
Nedür āyā sebeb kim doldı gülbün cismi peykāndan

4 Ve ger bir dāġ-ı pinhān ile bağrın yaḳmadı devrān
Nedür maḳṣūdı her dem lālenüñ çāk-i girībāndan

5 Bahār eyyāmıdur ḳurtıldı ^{c}ālem her küdūretden
Ḳılup kesb-i ṣafā cüll-āb-ı feyż-i ebr-i nīsāndan

6 Hevā faṣṣādı çekdi ḫārdan neşter meger bildi
Ki düşmişdür girih gülbinlerüñ a^{c}żāsına ḳandan

7 Göz açdı ^{c}ıḳd-ı şebnemden ṭarāvet kesb ider nergis
^{c}Araḳ ḳurtardı tedrīc ile ol bīmārı hicrāndan

8 Ṣafā kesb itdi ḥüsn-i istiḳāmet eyledi ḥāṣıl
Mizāc-ı milk-i ^{c}ālem i^{c}tidāl-i ṭab^{c}-ı devrāndan

9 Ṣalāḥ ü i^{c}tidāli dehr mensūb itdi eżdāda
Fesād ü iḫtilāfı devr merfū^{c} itdi erkāndan

---

41 T_1 60a, P 230a, S_1 136a

41/1b efġāna: feryāda [TD]

41/2a ^{c}andelībüñ: ^{c}andelībüñg S_1

41/3a ḳavs-ı: ḳavs ü T_1, S_1

41/4a devrān: gerdūn P

41/4b her: bir S_1

41/6b gülbünlerüñ: gülbün reg-i S_1

41/7a ider: idüp T_1, P

41/8b: i^{c}tidāl-i ṭab^{c}-ı: iḳtidā-yı ^{c}ıḳd-ı T_1, P i^{c}tidāl-i ^{c}ahd-i [TD]

41/9a ṣalāḥ ü: ṣalāḥ-ı S_1, T_1, P/ dehr: dehre T_1/ eżdāda: eżdādı T_1

41/9b fesād ü: fesād-ı T_1, S_1, P

10 Çemen bezmine revnaḳ virmege gül ġonceden çıḳdı
Müzeyyen ḳılmaḳ içün Mıṣrı Yūsuf çıḳdı zindāndan

11 N'ola çeşm-i ter ile çıḳsa ḥabs-i ḫākden nergis
N'ola ger çıḳsa Ya^{c}ḳūb-ı belā-keş beytü'l-aḥzāndan

12 Bıraḳdı zeng mir^{c}āt-ı serāba sebze-i ṣaḥrā
Nem-i ḫāk itdi raḫş-ı gird-bādı men^{c} cevlāndan

13 Ser-ā-ser ḳıldı eczā-yı zemīn emvātını iḥyā
Meger bir cür^{c}a āb-ı Ḫıżr idi her ḳaṭre bārāndan

14 Mu^{c}ālic ṣıḥḥat-i bīmār içün çoḳ çekmesün zaḥmet
Bugün kim kesb olur ol müdde^{c}ā seyr-i gülistāndan

15 Fażīlet ol degül kim ṣafḥa-i gülzārı doldurdı
Bahār-ı ^{c}ālem-ārā sünbül ü nesrīn ü reyḥāndan

16 Budur kim ravża-i dārü's-selāmı eyledi memlū
Ser-efrāz-ı sa^{c}ādetmend luṭf ü ^{c}adl ü iḥsāndan

17 Niẓām-ı milk İbrāhīm Beg ol pāk-sīret kim
Teḳāżā-yı tefevvuḳ eylemiş efrād-ı insāndan

18 Ser-efrāzī ki idrāki felek-rāy[227] ü melek-sīret
Münezzehdür kemāl-i nisbeti ems̱āl ü aḳrāndan

19 Kemāl-i fażl-ı ẕātı Āṣaf evṣāfında ḫatm olmış
Götürmiş zeng-i naḳş āyīne-i milk-i Süleymāndan

41/10b ḳılmaḳ: ḳılmaġ T_1

41/11a ter ile: terümle T_1/ çıḳsa: çıḳar T_1

41/12a: zeng: jeng [TD]

41/13b bir: her [TD]/ cür^{c}a: ḳaṭre [TD]/ her: bir [TD]

41/16b luṭf ü: luṭf-i T_1/ ^{c}adl ü: ^{c}adl S_1

41/17a ol pāk-sīret: pāk-sīret S_1

41/18a ki idraki: zekī-ṭab^{c}ı P/ felek-rāy ü: melek-rāy ü T_1 melek-rāy S_1, P/ melek-sīret: felek-sīret T_1 felek-seyri S_1

41/18b ems̱āl ü: ems̱āl S_1

41/19a ẕātı: ẕāt-ı T_1, S_1, P

41/19b: zeng: jeng [TD]

20 Dil-i pür-nūrına ḳılmaz güẕār efkār-ı nā-ṣā’ib
Kim ol ḳandīl memlūdur leb-ā-leb nūr-ı ^{c}irfāndan
21 Göñül ger meyl-i gülzār itse faṣl-ı gül anuñ’çündür
Ki ta^{c}līm ala medḥin lehce-i murġ-ı ḫoş-elḥāndan
22 Ve ger göz merdümi būstān temāşāsına meyl itse
Anuñ’çündür ki ṭarḥ-ı bezm ide idrāk būstāndan
23 Ser-efrāzā bi-ḥamdi’llāh bahār-ı pertev-i ^{c}adlüñ
Der-i feyż açdı gülzār-ı ^{c}Irāḳa bāġ-ı Rıḍvāndan
24 ^{c}Aceb yoḫ sebze-veş ger ḫākden baş çekse emvātı
^{c}Aceb yoḫ olsa biñ genc-i nihān ẓāhir bu vīrāndan
25 Fużūlī ḫāme-veş ser-geşte-i ṣaḥrā-yı vaṣfuñdur
Ḳadem ser-menzil-i taḳṣīre baṣmaz ol beyābāndan
26 Yiter cānına medḥüñden dem-ā-dem ẕevkler gūyā
Ki tār-ı gevher-i medḥüñ ḳılupdur rişte-i cāndan
27 İlāhī tā nesīm-i ṣun^{c} taḥrīkiyle ^{c}ālemde
Olur dāmān-ı gülşen pür-güher ebr-i dür-efşāndan
28 Riyāż-ı ḳadrüñe gün günden efzūn ola cem^{c}iyyet
Ümīdüñ gülşeni maḥrūs ola seylāb-ı ḥırmāndan

42[228]

Müstef^{c}ilün müstef^{c}ilün müstef^{c}ilün müstef^{c}ilün
1 El-ḥamdüli’llāhi’lleẕī ḫalaḳa’s-semāvāti’l-^{c}ulā
K’andan tapar ḫāk-i zemīn feyż-i bahār-ı dil-güşā

41/22b bezm: bezmin S_1, [TD]/ ide idrāk: idrāk ide S_1 ala seyr-i [TD]

41/23a pertev-i: re’fet-i [TD]

41/24b biñ: biñg S_1

41/26a yiter: beher T_1

41/26b ki: kim S_1

41/28a günden: dünden S_1

42 T_1 73a

2 Burhān-ı Ḥaḳdur iy göñül her nesteren nisbetlü gül
Ṣāni^c olan mümkin degül maṣnū^c dan olmaḳ cüdā
3 Tā ḫatm-i aḥvāl-i derūn ^{c} arż itdi ^{c} aḳl-ı ẕū-fünūn
Ma^c būda boldı reh-nümūn tapdı ṭarīḳ-i ihtidā
4 S̱ābit Ḥaḳı gülnār ider ḫalḳı ki yoḫdan var ider
Bir dāneden iẓhār ider biñ ṭurfe la^c l-i ḫoş-nümā
5 Cem^c i perīşān kim iter rehberleri sünbül yiter
Kim tīre ṭopraḳdan biter eyler göñüller mübtelā
6[229] Ḥaḳ maẓharıdur her çiçek ger dutsañ iy naḳḳāş şek
Bir nārven şeklini çek virgil aña neşv ü nemā
7 Ḫaṭ virdi reyḥān kim yaḳīn bir tañrı var iy ehl-i dīn
^{c} Avvizū bi-rabbi'l-^{c} ālemīn este^c ūẕū mimmā nehā
8 Dutmış Ḥaḳa nergis yüzin açmış ḥaḳīḳat-bīn gözin
Ḳılmış naẓar görmiş özin sırr-ı Ḥaḳ ilen āşinā
9 Ẕāt-ı münezzeh pertevi ḳaddāḥı itmiş Ḥaḳ evi[230]
Hem ṣūrı vü hem ma^c nevī gör anda esrār-ı Ḫudā
10 Rāh-ı ṭalebdür bī-^{c} aded ma^c būda iy ehl-i ḫıred
Ger isteseñ ḳurb-ı Ṣamed ṣad-berg olur rehber saña
11 Zinhār maḥv ol ḥikmete baḫgıl kemāl-i ḳudrete
Nīlüfer-i ḫoş-ṣūrete gör kim virür āb ü hevā

42/3b boldı: oldı [TD]

42/4a ḫalḳı: ḫalḳa T_1

42/4b dāneden: kāndan [TD]

42/5b tīre: tīr T_1

42/6a ḥaḳ maẓharıdur her çiçek ger dutsañ iy naḳḳāş şek: ḥaḳḳ maẓharıdur reyḥān kim yaḳīn bir tañrı var iy ehl-i dil T_1

42/8b ilen: ile [TD]

12 Sen olmasañ medhūş tek baḫsañ bir ehl-i hūş tek
Ḥaḳḳā ki merzengūş tek tesbīḥ-ḫˇāndur her giyā
13 Şāḫ oldı minber yeksere çıḳdı şükūfe minbere
Ṣalvāt ider peyġambere ṣallū ᶜalā ḫayrü'l-verā
14 Ṣaḥn-ı çemende erġuvān her bergi itmiş bir zebān
Tekrār eyler her zamān medḥ-i ᶜAliyyü'l-Murtażā
15 Żāyiᶜ geçürmez yāsemīn ᶜömr-i laṭīf [ü] nāzenīn
İḫlāṣ ilen eyler özin ḫāk-i reh-i ḫayrü'n-nisā
16 Ṭurfa reyāḥīn ser-be-ser kesb itdi ᶜıṭr-ı müşgter
Ḫulḳ-ı Ḥasenden bir eṡer gülzāre göstergeç ṣabā
17 Ẓāhir ḳılur ḫūnīn kefen lāle ḳılur yüz pāre ten
Dutar dönüp ṭarf-ı çemen şāh-ı şehīd içün ᶜazā
18 ᶜĀbid-ṣıfat çekmekde ġam olmış benefşe ḳaddi ḫam
Gūyā ḳılur ol pāk hem Zeyne'l-ᶜİbāda iḳtidā
19 Ġam defᶜi içün her ṭaraf gülşende çekmiş sebze ṣaf
Bāḳır ṡenāsından şeġaf tapmış ḳılur vird ü ṡenā
20 Feyż-i Ḥaḳ itmiş ārzū çıḳmış şeḳāyıḳ sürḫ-rū
Ḳılmış bi-emr-i Ḥaḳ ġulū Ṣādıḳı bilmiş pīşvā
21 Ḳahr ile çarḫ-i lāciverd ger yāsemīni ḳılsa zerd
Ni ġam çü görgeç ehl-i derd eyler aña Kāẓım devā
22 Keşf itmege esrār-ı Ḥaḳ açmış semen sīmīn varaḳ
Virmiş aña gūyā sebaḳ ᶜilm içre şāh-ı dīn Rıżā

42/12a sen: ger[231] P, [TD]

42/12b merzengûş: berzengūş [TD]/ giyā: gedā T_1

42/14a bergi: bergini [TD]

42/15a laṭīf ü: laṭīf-i T_1

42/15b ilen: ile [TD]

42/17b dönüp: ṭutup T_1

42/19b ṡenāsından: ṡenāsında [TD] / tapmış: bulmış [TD] / vird ü: vird-i [TD]

42/20b ṣādıḳı: ṣādıḳını T_1/ bilmiş: ḳılmış [TD]

42/22b şāh-ı dīn: sulṭān T_1

23 Lu[c] bet-ṣıfat gör zanbaḳı gülzāre virmiş revnaḳı
Olmış hevā-ḫˇāh-ı Taḳī kesb eylemiş andan ṣafā
24 Meddāḥ tek sūsen dili olmış medāyiḥ nāḳili
Medḥinüñ olmış ḳābili sulṭān Naḳıyy-i baḥr-[c] aṭā
25 Nesrīnüñ açuḳ defteri olmış ḥaḳāyıḳ maẓharı
Andan ṣıfāt-ı [c] Askerī fehm itmiş erbāb-ı ẕekā
26 Vaḳt oldı ġonce açıla gül ḫurdesin ẓāhir ḳıla
Mehdī ẓuhūrını bile fāş ide her sırrın ḳażā
27 Her yirde tā nev-rūz ola gül būstān-efrūz ola
Nev-rūz tek fīrūz ola eyyām-ı Şāh-ı evliya
28 Ya[c] nī gül-i gülzār-ı cān Ḥayder imām-ı mü'minān
Ol kim añadur bī-gümān miskīn Fużūlī bir gedā

44/24b ḳābili: ḳā'ili [TD]

42/26b mehdī: mehdīni T_1/ her sırrın: sırrını [TD]

42/27a yirde: yile T_1/ ola: o T_1

42/27b evliyā: mehliḳā T_1

GAZELLER

1

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ḳad enāra'l-^{c}ışḳu li'l-^{c}uşşāḳı minhāce'l-hüdā
Sālik-i rāh-ı ḥaḳīḳat ^{c}ışḳa eyler iḳtidā

2 ^{c}Işḳdur ol neş'e-i kāmil ki andandur müdām
Meyde teşvīr-i ḥarāret neyde te'ṡīr-i ṣadā

3 Vādī-i vaḥdet ḥaḳīḳatde maḳām-ı ^{c}ışḳdur
Kim müşaḫḫaṣ olmaz ol vādīde sulṭāndan gedā

4 Eylemez ḫalvet-serāy-ı sırr-ı vaḥdet maḥremi
^{c}Āşıḳı ma^{c}şūḳdan ma^{c}şūḳı ^{c}āşıḳdan cüdā

5 İy ki ehl-i ^{c}ışḳa söylersen melāmet terkin it
Söyle kim mümkin midür taġyīr-i taḳdīr-i Ḫüdā

6 ^{c}Işḳ kilki çekdi ḫaṭ ḥarf-i vücūd-ı ^{c}āşıḳa
Kim ola ṡābit Ḥaḳ iṡbātında nefy-i mā^{c}adā

7 İy Fużūlī intihāsuz ẕevḳ bulduñ ^{c}ışḳdan
Beyledür her iş ki Ḥaḳ adıyla ḳılsañ ibtidā

2

Mef^{c}ūlü fāilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün

1 Yā men eḥāṭa ^{c}ilmüke'l-eşyā'e küllehā
Ni ibtidā saña mutaṣavver ne intiha

---

1 A_1 6b, B 13, A_2 8a, A_3 9b, M 8b, K 7a, T_1 75b, P 238b, T_2 6b, S_2 6b, V 1b, TT 15b, S_3 1b

1/2a neş'e: neşve-i T1 nişān S_3/ ki: kim T1, B, A_2, TT, S_2, M, A_1, [T, TD] / andandur: ondandur A_1

1/4a ḫalvet: vaḥdet A_1, S_3, V, TT

1/5a terkin: terk A_2

1/5b kim: ki [G]/ mümkin: mümkindür A_1/ ḫüda: ḳażā B

1/6a ḥarf: levḥ T_1, [TD] naḳş T_2 ḥarfin A_3

1/ 7b beyledür: böyledür B, A_2, A_3, M, T_1, V, S_3, [T]/ adıyla: yādıyla TT/ḳılsañ: ḳılsan͡g A_1, T_2, K ḳılsan V, T_1 itseñ A_2

2 A_1 6b, B 13, A_2 8a, A_3 9b, M 9a, K 7b, T_1 76a, P 238b, T_2 6b, S_2 6b, V 1b, TT 16a, S_3 36a

2/1b ni: tā T_1/ saña: san͡ga A_1, A_2, B, K, T_1, T_2, V/ ne: ni T_1, V, TT, [TD, G]

2 Kim virse cān yoluñda bulur ḫāk olup maḳām
Gūyā ki ḫāk-i rāhuñadur naḳd-i cān behā
3 Sensen ḳılan meẓāhir-i ümmīd ü bīm idüb
Mūsā’nı ᶜilm genci ᶜaṣāsını ejdehā
4 Senden bulupdur Aḥmed-i Mürsel maḳām-ı ferd[232]
Taḥsīn-i yā vü sīn ile teşrīf-i ṭā vü hā
5 Yaᶜḳūbda nişāne-i şevḳuñ ġam ü elem
Yūsufda neş’e-i naẓaruñ behcet ü bahā
6 Bulmazdı ḳahruñ açmasa ḫˇān-ı siyāsetin
Hel min mezīd loḳmasına dūzaḫ iştihā
7 Yā Rab belā-yı ḳayda Fużūlī esīrdür
Ol bī-dili bu dām-ı küdūretden it rehā

3

Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün
1 Yā Rab hemīşe luṭfuñı it reh-nümā maña
Gösterme ol ṭarīḳi ki gitmez saña maña

2/2a yoluñda: yoluñ͡gda K, T_2, V, S_3 yolında A_1/ ḫāk olup maḳām: ḫāk-i maḳdemüñ maḳam TT ḫāk olup müdām K ḫāk olup ḳadem A_1, T_2, V ḫāk-i maḳdemüñ [TD, G]

2/2b rāhuñadur: rāhuñ͡gadur A_1, T_2, V/ behā: fedā K, V

2/3a meẓāhir-i: meẓāhire S_2/ ümmīd ü: ümmīd-i [TD]

2/3b mūsānı: mūsāya M/ ᶜilm genci: genc-i ᶜilm A_3

2/4a bulupdur: buluptur B/ maḳām: ḫitāb V/ ferd: ḳurb S_2, [T, G] līk V

2/5a şevḳuñ: şevḳuñ͡g A_1, T_2, V/ ġam ü: ġam-ı V

2/5b neş’e-i: teşne-i T_1/ naẓaruñ: naẓaruñ͡g A_1, T_2, V

2/6a ḳahruñ: ḳahruñ͡g A_1, V, T_2 ḳaddüñ T_1/ ḫˇān: ḫūn V, K/ siyāsetin: siyāseti M

2/7a ḳayda: ḳaydda A_3

2/7b bī-dili bu: mübtelāyı A_1/ dām: ḳayd A_1 dem o V

3 A_1 7a, İÜ 7a[233], B 13, A_2 8b, A_3 10a, M 9a, K 7b, T_1 76a, P 239a, T_2 7a, S_2 7a, V 2a, TT 16a, S_3 36a

3/1a it: ḳıl A_3, [TD]/ maña: bañ͡ga A_1, V mañ͡ga T_2

3/1b ṭarīḳi: ṭarīḳ V/ gitmez: varmaz A_3 yitmez [G, TD]/ saña: sañ͡ga A_1, T_2, V/ maña: bañ͡ga A_1, V mañ͡ga T_2

2 Ḳaṭ^c eyle āşinālıġum andan ki ġayrdur
Ancaḳ öz āşinālaruñ it āşinā maña
3[234] Bir yolda s̱ābit it ḳadem-i i^{c}tibārumı
Kim rehber-i şerī^{c}at ola muḳtedā maña
4 Yoḫ mende bir ^{c}amel saña şāyeste āh eger
A^{c}mālüme göre vire ^{c}adlüñ cezā maña
5[235] Ḫavf ü ḫaṭāda mużṭaribem var ümīd kim
Luṭfuñ vire beşāret-i ^{c}afv ü ^{c}aṭā maña
6[236] Men bilmezem maña geregin sen ḥakīmsen
Men^c eyle virme her ne gerekmez maña maña
7 Oldur maña murād ki oldur saña murād
Ḥāşā ki senden özge ola müdde^{c}ā maña
8 Ḥabs-i hevāda ḳoyma Fużūlī-ṣıfat esīr
Yā Rab hidāyet eyle ṭarīḳ-i fenā maña

3/2b āşinālaruñ: āşinālarun͡g A_1, T_2, V/ maña: ban͡ga A_1, V man͡ga T_2

3/3a bir:bu TT/ yolda: yerde A_1, V, [TD, G]/ it: - V

3/3b muḳtedā: rehnümā TT/ maña: ban͡ga A_1, V man͡ga T_2

3/4a saña: san͡ga B, T_2, V

3/4b ^{c}adlüñ: ^{c}adlün͡g A_1, V, T_2/ maña: ban͡ga V man͡ga T_2

3/5a ḫavf ü ḫaṭāda: ḫavf ü ḫaṭarda A_1, V, [G] ḫavf-i ḫaṭāda [T, D]

3/5b luṭfuñ: luṭfun͡g V, T_2/ afv ü: afv-i T_1, A_1, M, K, T_2, [TD,T, D]/ ^{c}aṭā: ḫaṭā A_1, [TD, T, D]/ maña: ban͡ga V man͡ga T_2

3/6a bilmezem: bilmezin A_3/ maña: ban͡ga T_2 man͡ga V/ sen: sen bil V

3/6b maña maña: saña maña B, K, T_1, S_2, TT, P, [G] san͡ga ban͡ga V san͡ga man͡ga T_2

3/7a maña: ban͡ga A_1, V, T_2 man͡ga B/ ki: kim TT/ saña: san͡ga A_1, T_2, A_2, V

3/7b maña: ban͡ga V man͡ga T_2

3/8a ḥabs-i hevāda: ḥabs ü hevāda TT/ ḳoyma: ḳoma M/ ṣıfat esīr: esīr ṣıfat S_2

3/8b maña: ban͡ga V

4

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Zihī ẕātuñ nihān ü ol nihāndan māsivā peydā
Biḥār-ı ṣun^{c}uña emvāc peydā ḳa^{c}r nā-peydā

2 Bülend ü pest-i ^{c}ālem şāhid-i feyż-i vücūduñdur
Degül bī-hūde olmaḳ yoẖ iken arż ü semā peydā

3 Kemāl-i ḥikmetüñ iẓhār-ı ḳudret ḳılmaġa itmiş
Ġubār-ı tīreden āyīne-i gītī-nümā peydā

4 Dem-ā-dem ^{c}aks alur mir'āt-ı ^{c}ālem ḳahr ü luṭfuñdan
Anuñ'çün geh küdūret ẓāhir eyler geh ṣafā peyda

5 Gehī topraġa eyler ḥikmetüñ biñ meh-liḳā pinhān
Gehī ṣun^{c}uñ ḳılur topraḳdan biñ meh-liḳā peydā

6[237] Cihān ehline tā esrār-ı ^{c}ilmüñ ḳalmaya maẖfī
Ḳılupdur ḥikmetüñ küffār içinde enbiyā peydā

7 Niṡār-ı şefḳatüñdür kim olur iẓhār-ı ḥamdüñ'çün
Fużūlī tīre ṭab^{c}ından kelām-ı cān-fezā peydā

---

4 A_1 7a, İÜ 7a, B 14, A_2 11a, A_3 10b, M 9b, T_1 76b, P 239a, S_1 143a, T_2 7b, S_2 7a, V 2a, TT 16b, S_3 36b

4/1a ẕātuñ: ẕātuñ͡g V/ māsivā: ḳamu A_1

4/1b ṣun^{c}uña: ṣun^{c}uñ͡ga A_1, T_2

4/2a vücūduñdur: vücūduñ͡gdur A_1, V, T_2

4/2b yoẖ: yoġ A_2, A_3, M

4/3a ḥikmetüñ: ḥikmetüñ͡g A_1, V, T_2 ḳudretüñ B, S_1 ḳudret ü A_3/ ḳudret: ḥikmet B, S_1, A_3

4/4a alur: olur T_1, TT/ ^{c}ālem: ḥüsnüñ V, T_2/ ü: - V, T_1, A_1/ luṭfuñdan: luṭfuñ͡gdan T_2

4/4b anuñ: onuñ A_1

4/5a topraġa: ṭopraġa A_3, TT, S_2 ṭofraġa V ṭopraḳda M/ ḥikmetüñ: ḥikmetüñ͡g A_1, T_2, V/ biñ: biñ͡g TT, T_2 miñ͡g A_1/ meh-liḳā: lāle-ruẖ S_3, A_2, İÜ

4/5b ṣun^{c}uñ ḳılur topraḳdan: ṣun^{c}uñ͡g ḳılur ṭopraḳdan A_2, TT, M ṣun^{c}uñ͡g ḳılur topraġdan A_1, T_2 ṣun^{c}uñ͡g ḳılur tofraġdan V ṭopraḳdan ṣun^{c}uñ ḳılur A_3 ṣun^{c}uñ ḳılur topraġdan İÜ/ biñ: biñ͡g TT, T_2 miñ͡g A_1/ meh-liḳā: lāle-ruẖ S_2

4/6a ^{c}ilmüñ: ^{c}ilmüñ͡g V, T_2 ^{c}ālem M ḥikmet A_1/ ḳalmaya: olmaya V, M

4/6b ḥikmetüñ: ḥikmetüñ͡g A_1, V, T_2

4/7a niṡār: nişān B, T_1, S_3, T_2, P, [TD, D]/ olur: ḳılur T_1 ola V, A_1, [G]/ ḥamdüñ: ḥamdüñ͡g V, T_2

4/7b ṭab^{c}ından: ṭab^{c}uñ͡gdan T_2/ kelām: nişān T_1

5

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 ^{c}Eşraḳat min feleki'l-behceti şemsün ve bihā
Mele'e'l-^{c}ālemü nūran ve sürūran ve behā

2 Çıḳdı bir gün ki żiyāsında temāmī-i rusül
Oldı maḥv eyle ki ḫurşīd şu^{c}ā^{c}ında sühā

3 Oldı bāzār-ı cihān revnaḳı bir dürr-i yetīm
Ki degül iki cihān ḥāṣılı ol dürre bahā

4 Rütbe-i ḥikmet-i mi^{c}rāc-ı kemāline göre
Ḥükemā fırḳa-ı dūn felsefe cem^{c}-i süfehā

5 Münhī-i ma^{c}rifeti ḥāl diliyle dā'im
Ḳılur ehl-i Ḥaḳa esrār-ı ḥaḳīḳat inhā

6 Nice taḳrīr ideyüm vaṣfını bir şāhuñ kim
Aña vaṣṣāf ola Yāsīn ü mu^{c}arrif Ṭāhā

7 İy Fużūlī reh-i şer^{c}ini dut ol rāhberüñ
Bu ṭarīḳ ile ḍalāletden özüñ eyle rehā

---

5 A_1 7b, İÜ 7a, B 14, A_3 11a, M 9b, T_1 76b, P 239a, S_1 143a, T_2 7b, S_2 7b, V 2b, TT 16b, S_3 36b

5/1a şemsün: şem^{c}en İÜ

5/2b oldı: eyle V/ eyle: oldı V öyle [T]/ şu^{c}ā^{c}ında: żiyāsında M/ sühā: bahā A_3, T_1

5/4a ḥikmet-i: ḥikmet ü A_3

5/4b fırḳa-i: fırkası [G]/ cem^{c}-i: cem'i P, [G]

5/5a münhī: menba^{c} T_1 müntehī A_1/ ma^{c}rifeti: ma^{c}rifet-i A_3

5/5b inhā: icrā A_3 inşā S_3

5/6a ideyüm: idübem A_1 ideyin B, M, T_1, S_1, S_2 idesen T_2/ bir: ol A_1, TT, [D, TD]/ şāhuñ: şāhuñ͡g A_1, V, T_2

5/6b aña: añ͡ga V, T_2 oñ͡ga A_1/ vaṣṣāf: evṣāf A_1, A_3, V, S_2, T_2/ yāsīn ü: yāsīn A_1, M, T_1, S_1, V

5/7a dut: ṭut A_3, B, S_2, M/ ol: olgıl T_1/rāhberüñ: rāhberüñ͡g A_1, V, T_2 rehber T_1

5/7b bu: bir T_1/ özüñ: özüñ͡g A_1, V, T_2

6

Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün

1 İy olup miᶜ rāc burhān-ı ᶜ ulüvv-i şān saña
Yire inmiş gökden istiḳbāl idüp Furḳān saña

2 Ḥīn-i daᶜ vā-yı nübüvvet müddeᶜ ī ilzāmına
Cāhil iken il senüñ ᶜ ilmüñ yiter burhān saña

3 Kilk-i ḥükmüñ çekdi ḥarf-i sā'ir-i edyāna ḫaṭ
Ḥükm is̱bāt itdi nefy-i sā'ir-i edyān saña

4[238] Bāḳī-i muᶜ ciz ne ḥācet dīn-i Ḥaḳ is̱bātına
ᶜ Ālem içre muᶜ ciz-i bāḳī yiter Ḳur'ān saña

5[239] Vaṣf-ı Cibrīl-i emīn itmiş ḳabūl-i ḫıdmetüñ
Sırr-ı Ḥaḳ keşfine anuñla yitüp fermān saña

6[240] Sensen ol ḥātim ki refᶜ itmiş cemīᶜ -i ḥākimi
Ḫātem-i ḥükm-i risālet tapşurup devrān saña

---

6 A_1 7b, İÜ 7b, B 15, A_2 11a, A_3 10a, M 10a, K 8a, T_1 77a, P 239a, S_1 143a, T_2 8a, S_2 7b, V 2b, TT 16b, S_3 37a

6/1a saña: sañ͡ga A_2, V, B, T_2

6/1b inmiş: yitmiş A_1, İÜ/ idüp: içün M, [TD, G]/ furḳān: ḳurᶜ ān A_3, K, M, [G]/ saña: sañ͡ga T_2

6/2a ḥīn: ᶜ ayn T_1/ nübüvvet: muḥabbet B

6/2b senüñ ᶜ ilmüñ yiter burhān saña: kemāl-i ᶜ ilm bes burhān saña B, M, K, T_1, T_2, P, [T]/ ᶜ ilmüñ: ᶜ ilmüñ͡g V/ saña: sañ͡ga T_2, V, B, P

6/3a ḥükmüñ: ḥükmüñ͡g A_1, V, T_2 ḥikmet A_3/ edyāna: edyāya V

6/3b ḥükm: ḥükm-i [T, G]/ saña: sañ͡ga A_2, B/ 2. mısra: kim ola s̱ābit ḥaḳ is̱bāṭında nefy-i māᶜ adā V

6/4a dīn: emr B

6/4b ḳurᶜ ān : furḳān T_1, TT, [G] fermān V/ saña: sañ͡ga B, V

6/5a ḳabūl: temām T_2/ ḫıdmetüñ: ḥikmetüñ TT ḥākimi T_2

6/5b anuñla: anuñ͡gla V onuñla A_1/ yitüp: yitürüp TT

6/6a ḥātim: ḥākim A_2, M, S_2, S_3, İÜ hātem [G]/ refᶜ : defᶜ A_2, S_3, İÜ/ cemīᶜ : temām B, T_1, A_3/ ḥākimi: ᶜ ālemi A_3 hātemi [G]

6/6b risālet: ḫilāfet A_3/ tapşurup: dapşurup V, K/ saña: sañ͡ga A_2, B, V

7 Ol ḳadar ẕevḳ-i şefāᶜat cevheri ẕātuñdadur
Kim gelür ᶜarż-ı ḫaṭā maᶜnāda bir iḥsān saña
8[241] Māh-ı nevdür yoḫsa sen ḳılduḳda seyr-i āsmān
Ḳaldurup barmaḳ getürmiş āsmān īmān saña
9[242] Yā Nebī luṭfuñ Fużūlīden kem itme ol zamān
Kim olur teslīm miftāḥ-ı der-i ġufrān saña

7

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Kārger düşmez ḫadeng-i ṭaᶜne-i düşmen maña
Kes̱ret-i peykānuñ itmişdür demürden ten maña
2 Eyminem seng-i melāmetden kim alup çevremi
Oldı zencīr-i cünūn bir ḳalᶜa-i āhen maña
3 Andanam rüsvā ki seylāb-ı sirişküm çāk ider
Zaḫm-ı tīġuñ ḳanı geydürdükçe pīrāhen maña

6/7a cevheri: cevher-i İÜ, [G]/ ẕātuñdadur: ẕātuñda var A_1, M, S_2, [G, T, TD] ẕātun͡gda var V luṭfuñda var TT

6/7b gelür: gör T_1/ bir: yüz [G]/ iḥsān: āsān V/ saña: san͡ga V, A_2, B

6/8a nevdür yoḫsa: nevdür yoḫsa A_3, A_1 nev ṣanma ki S_2/ sen: ben T_1/ ḳılduḳda: ḳılduḳça A_1 itdükde T_1, B, K, M, P

6/8b saña: san͡ga B

6/9a luṭfuñ: luṭfun͡g B, V, T_2/ itme: itse T_1

6/9b miftāḥ: burhān A_3/ saña: san͡ga B, A_2, V

7 A_1 8a, İÜ 8a, B 15, A_2 11b, A_3 11a, M 10b, K 8b, T_1 77b, P 239b, S_1 143b, T_2 8a, V 3a, TT 17a, S_3 37b

7/1a ṭaᶜne: nāvek A_2, M, İÜ/ düşmen: düşmendür T_1/ maña: ban͡ga A_1, B, V

7/1b peykānuñ: peykānun͡g T_2/ demürden: ṭemürden M devrden T_1/ maña: ban͡ga B, V, T_2

7/2a eyminem: imenem [T] ol menem [G]/ kim: ki A_3, B, T_1, T_2, S_1/ çevremi: çoḳ yeri T_1

7/2b maña: ban͡ga A_1, B, V, T_2

7/3a ider: idüp K, [G]

7/3b tīġuñ: tīġun͡g V/ ḳanı: ḳan A_1/ maña: ban͡ga B, T_2, V

4 Dem-be-dem şem^c-i cemālüñden münevver olmasa
İy gözüm nūrı gerekmez dīde-i rūşen maña
5 Hīç meskende karārum yoḫ-durur ol ẕevḳden
Kim ḳaçan ḫāk-i ser-i kūyuñ ola mesken maña
6 Başda bir serv-i semenber vaṣlınuñ sevdāsı var
Sūd ḳılmaz bāġbān neẓẓāre-i gülşen maña
7 İy Fużūlī odlara yansun bisāṭ-ı salṭanat
Yigdür andan Ḥaḳ bilür bir gūşe-i külḫan maña

8
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 İy melek-sīmā ki senden özge ḥayrāndur saña
Ḥaḳ bilür insān dimez her kim ki insāndur saña
2 Virmeyen cānın saña bulmaz ḥayāt-ı cāvidān
Zinde-i cāvīd aña dirler ki ḳurbāndur saña
3 ^{c}Ālemi pervāne-i şem^c-i cemālüñ ḳıldı ^{c}ışḳ
Cān-ı ^{c}ālemsen fedā her laḥẓa biñ cāndur saña

7/4a cemālüñden: cemālün͠gden A_1, B, V cemālinden S_1, T_2/ olmasa: olmaya S_3, İÜ
7/4b maña: ban͠ga B, V, T_2
7/5a ḳarārum: ḳarār A_3 ḳarār hīç T_1/ yoḫ-durur: yoḳdur TT/ ol ẕevḳden: ol demden berü TT
7/5b ḳaçan: ḫaçan A_1/ kūyuñ: kūyun͠g A_1, V, T_2/ maña: ban͠ga B, V, T_2
7/6a sevdāsı var: sevdāsıdur A_2, İÜ sevdāsı bar A_1
7/6b maña: ban͠ga V, T_2
7/7b andan: ondan T_2/ külḫan: gül-ḫan [TD]/ maña: ban͠ga B, V, T_2
8 A_1 8a, İÜ 8a, B 15, A_2 12b, A_3 11b, T_1 77b, P 239b, S_1 143b[243], T_2 8b, V 3b, TT 17a, S_3 37b
8/1a sīmā: sīret A_2, S_3, İÜ/ özge: ġayrı A_2/ saña: san͠ga A_2, V, B, T_2
8/1b saña: san͠ga A_2, B, V, T_2
8/2a saña: san͠ga B, A_2, V, T_2
8/2b aña: an͠ga B, V, T_2 on͠ga A_1/ ḳurbāndur: ḳurbān V/ saña: san͠ga A_2, B, V, T_2
8/3a pervāne-i: perverde-i A_2, S_3, İÜ pervāne tek T_1, S_1/ cemālüñ: cemālün͠g A_1, V, T_2
8/3b biñ: min͠g A_1 yüz TT/ saña: san͠ga B, A_2, T_2, V

4 ^{c}Āşıḳa şevḳuñla cān virmek igen müşkil degül

Çün mesīḥ-i vaḳtsan cān virmek āsāndur saña

5 Çıḳma yārüm giceler aġyār ṭa^{c}nından ṣaḳın

Sen meh-i evc-i melāḥatsan bu noḳṣāndur saña

6 Pādişāhum ẓulm idüp ^{c}āşıḳ seni ẓālim dimiş

Ḫūb olanlardan yaman gelmez bu bühtāndur saña

7 İy Fużūlī ḫūb rūlardan teġāfüldür yamān

Ger cefā hem gelse anlardan bir iḥsāndur saña

9

Mef^{c}ūlü fāilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün

1 Cām içre mey ki dāyire ṣalmış ḥabāb aña

Āyīnedür ki ^{c}aks ṣalur āfitāb aña

2 Zāhid su'āl iderse ki meyden nedür murād

Bizde ṣafādur anda küdūret cevāb aña

8/4a şevḳuñla: şevḳun͡gla A_1, V şevḳınla T_2/virmek igen: virmek iyen A_2, V, TT, T_2, P, İÜ virmegin S_3 virmek iñen [T] virmek bilün͡g A_1/ müşkil degül: âsan değil [G]

8/4b saña: san͡ga V, T_2

8/5a ṭa^{c}nından: cevrinden T_2/ ṣaḳın: saḳın A_2, V, S_3

8/5b evc: burc V/ melāḥatsan: sa^{c}ādetsen A_2/ saña: san͡ga A_2, V, B, T_2

8/6a pādişāhum: pāşāhum A_3, T_1, S_1/ seni: saña T_1, S_1

8/6b olanlardan: rūlardan B, [G] rūlardan hīç A_3, T_1, S_1/ saña: san͡ga B, V, T_2

8/7a rūlardan: olanlardan A_1, V, T_2, [D, T]

8/7b hem gelse: gelse hem A_1, [G]/ anlardan: onlardan A_1,T_1, S_1/ bir: bu A_2 ki B, T_1, S_1, P, [G]/ saña: san͡ga A_2, V, B, T_2

9 A_1 8b, İÜ 8b, B 16, A_2 12a, A_3 11b, M 10b, T_1 78a, P 239b, T_2 8b, V 3b, TT 17b, S_3 38a

9/1a ṣalmış: salmış V/ aña:an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

9/1b ṣalur: salur V/ aña: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

9/2b bizde: bizden B, A_3, T_1,V, TT/ aña: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

3 Ḳan yaş töküp yanında gezer āteşün̄ kebāb
Ma^{c} şūḳa ben̄zer āteş ü ^{c} āşıḳ kebāb an̄a
4 Eyler gön̄ülde eşk ḫaṭun̄ şevḳını füzūn
Oddan çıḳar buḫār saçılduḳça āb an̄a
5 Çeşmün̄ marīżi oldı gön̄ül la^{c} lden em it
Renc-i ḫumāra düşdi devādur şarāb an̄a
6[244] Teklīf-i cennet eyleme kūyun̄da gön̄lüme
Çün cennet ehlidür ne virürsen ^{c} aẕāb an̄a
7 Mesdūddur Fużūlīye mey-ḫāneler yolı
Yā Rab hidāyet eyle ṭarīḳ-i ṣavāb an̄a

10

Fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilün
1 Dōstum ^{c} ālem senün̄'çün ger olur düşmen man̄a
Ġam degül zīrā yitersen dōst ancaḳ sen man̄a

9/3a töküp: döküp T_1 töker A_2, M/ gezer: döner [T, G, TD]/ āteşün̄: āteşün͡g A_1, V, T_2
9/3b ben̄zer: ben͡gzer S_3, A_1, V, T_2/ āteş ü: āteş T_1/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1
9/4a gön̄ülde eşk: gön͡gülde eşk T_2 gön͡gülde naḳş V füzūn gön͡gülde A_1/ ḫaṭun̄: ḫaṭun͡g T_2, V, A_1 ḫaṭṭı T_1, A_3/ şevḳını füzūn: ẕevḳını füzūn TT eşk şevḳını A_1
9/4b oddan: otdan A_3, B, M, T_1/ çıḳar: çıḫar A_1, V/ saçılduḳça: ṣaçılduḳça S_3/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1/ 2. mısra: oddur buḫār ẓāhir ider merdüm āb an̄a TT
9/5a çeşmün̄: çeşmün͡g A_1, V, T_2/ gön̄ül: gön͡gül A_1, V, T_2/ la^{c} lden: la^{c} lün̄e A_2, S_3, İÜ, [T, G] la^{c} lün͡ge A_1, V/ em it: yitür A_1, V, A_2, S_3, İÜ, [T, G]
9/5b an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1
9/6a kūyun̄da: kūyun͡gda A_1, V, T_2/ gön̄lüme: gön͡glüme A_1, V, T_2
9/6b cennet ehlidür: ehlidür şehā T_1/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1, A_2
9/7a mey-ḫāneler yolı: mey-ḫāne yolları A_3
9/7b ṣavāb: ṣevāb A_1, M, V/ an̄a: an͡ga V, T_2, A_2 on͡ga A_1
10 A_1 8b, İÜ 9a, B 16, A_2 9a-12b, A_3 12a, M 11a, T_1 78b, P 240a, T_2 9a, V 4a, TT 17b, S_3 38b
10/1a senün̄: senün͡g V, T_2/ man̄a: ban͡ga A_1, B, V man͡ga T_2
10/1b degül zīrā: degül zīrā ki A_1 yemezin kim A_2, S_3, İÜ/ man̄a: ban͡ga B, V man͡ga T_2

2 ^{c}Işḳa ṣaldum men meni pend almayup bir dōstdan
Hīç düşmen eylemez anı ki itdüm men maña
3 Cān ü ten olduḳça menden derd ü dāġ eksük degül
Çıḳsa cān ḫāk olsa ten nī cān gerek nī ten maña
4 Vaṣl ḳadrin bilmedüm firḳat belāsın çekmedin
Ẓulmet-i hecr itdi çoḳ mübhem işi rūşen maña
5 Dūd ü aḫkerdür maña serv ile gül iy bāġbān
N'eylerem men gülşeni gülşen saña külḫan maña
6 Ġamze tīġın çekdi ol māh olma ġāfil iy göñül
Kim muḳarrerdür bugün ölmek saña şīven maña
7 İy Fużūlī çıḳsa cān çıḳman ṭarīḳ-i ^{c}ışḳdan
Reh-güẕār-ı ehl-i ^{c}ışḳ üzre ḳıluñ medfen maña

11
Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün
1 Kemāl-i ḥüsn virüpdür şarāb-ı nāb saña
Saña ḥelāldür iy muġbeçe şarāb saña

10/3a olduḳça: olduġca S_3/ menden: tenden V, M bende T_1, TT
10/3b nī cān: ne cān A_1, M, [G]/ nī ten: ne ten A_1, M, T_1, V, TT, [G]/ maña: mañ͡ga T_2
10/4a bilmedüm: bilmedin [G]/ firḳat: hicrān B, A_3, M, T_1, T_2, P, [G]/ belāsın: cefāsın A_2, S_3, İÜ
10/4b çoḳ: çün A_3, [G]/ mübhem: tārīk [TD, T, D]/ maña: bañ͡ga B, V mañ͡ga T_2
10/5a dūd ü: dūd-ı A_1, A_2, M, T_1, T_2, V verd-i TT / maña: bañ͡ga B, V, T_2 maña A_1/ serv ile: seyrān ü TT/ gül iy: iy gül B
10/5b saña: sañ͡ga B, V, T_2/ külḫan: gül-ḫan [TD]/ maña: bañ͡ga V
10/6a ġamze: ġamze vü T_1/ol māh: ol meh A_1, TT/ olma ġāfil : ġāfil olma TT/ göñül: göñ͡gül A_1, T_2, V
10/6b saña: sañ͡ga A_2, V, T_2/ maña: bañ͡ga A_2, V mañ͡ga T_2
10/7a çıḳsa: çıḳdı M, T_2/ çıḳman: çıḳmam T_1 çıḳmañ͡g V
10/7b üzre: içre A_3, A_2, V, S_3, İÜ, [T]/ ḳıluñ: ḳıluñ͡g V, T_2/ maña: bañ͡ga B, V mañ͡ga T_2
11 A_1 9a, İÜ 9a, B 16, A_2 12a, A_3 12a, M 11b, K 8b, T_1 78b, P 240a, T_2 9b, V 4a, TT 18a, S_3 38b
11/1a saña: sañ͡ga A_2, B, V, T_2
11/1b saña: sañ͡ga A_1, T_2, V, A_2, B, M/ saña: sañ͡ga A_1, T_2, V, A_2, B, M

2 Seni melek göreli yazmaz oldı ᶜ ışḳı günāh
Velī yazıldı bu yüzden besī s̱evāb saña
3 Lebüñ su’āline virmez cevāb ᶜ uşşāḳuñ
Su’āl olursa bu senden nedür cevāb saña
4 Cezā güninde ṣorılmaz ḫaṭālar eyledügüñ
Yiter fiġān ile men virdügüm ᶜ aẕāb saña
5 Meni ḳarārum ile ḳoymaz olduñ iy gerdūn
Yiridür āhum ile virsem inḳılāb saña
6 Ṣafā-yı cevher-i tīġından umma kām iy dil
Ṣaġınma su vire iy teşne ol serāb saña
7 Fużūli başuña ol serv sāye ṣaldı bugün
ᶜ Ulüvv-i rıfᶜ at ile yitmez āfitāb saña

12

Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün

1 Riştedür cismüm ki devr-i çarḫ virmiş tāb aña
Merdüm-i çeşmüm düzer her dem dür-i sīrāb aña

11/2a ᶜ ışḳı: ᶜ ışḳa V, A_2, S_3, İÜ, [T] ᶜ ışḳ T_1, T_2/ yazmaz oldı ᶜ ışḳı: ışkı yazmaz oldu [G]

11/2b s̱evāb: günāh A_2/ saña: san͡ga A_2, B, V, T_2

11/3a lebüñ: lebün͡g A_1, V, T_2/ virmez: yazmaz A_2/ ᶜ uşşāḳuñ: ᶜ uşşāḳun͡g V, T_2

11/3b saña: san͡ga B, V, T_2

11/4a ṣorılmaz: sorılmaz A_1, A_3, T_1, TT, V/ ḫaṭālar: ᶜ aṭālar A_2 ḫaṭālarun͡g A_1/ eyledügüñ: eyledügün͡g T_2 cürmi A_1

11/4b saña: san͡ga A_2, B, V, M, T_2

11/5a ile: ilen T_2/ olduñ: oldun͡g V, T_2, A_1

11/5b virsem: virürsem ki T_1/ saña: san͡ga B, V, T_2

11/6a ṣafā: şuᶜ ā B, A_3, M, K, T_1, P, T_2/ kām: raḥm B, A_3, M, K, T_1, P, T_2/ dil: göñül T_1, P

11/6b ṣaġınma: saġınma A_1, V/ su: ṣu S_3, TT, K/ vire: virür A_1/ ol: bu A_3, [G]/ saña: san͡ga B, V, T_2

11/7a başuña: başun͡ga A_1, V, M, T_2 saña A_2/ ṣaldı: saldı V

11/7b saña: san͡ga B, V, M, T_2

12 A_1 9a, İÜ 9b, B 17, A_2 9a, A_3 12b, T_1 79a, P 240a, T_2 9b, V 4b, TT 18a, S_3 39a

12/1a aña: an͡ga B, V, T_2 on͡ga A_1

12/1b dem dür-i: dem-be-dem V/ aña: an͡ga V, B, T_2 on͡ga A_1

2 Sāye-i zülfüñ şebistānındadur şem^{c}-i ruḫuñ
Nice yitsün ḳadr ile ḫurşīd-i ^{c}ālem-tāb aña
3[245] Derddür dirler ṣafā-baḫş-ı ḥarīf-i bezm-i ^{c}ışḳ
Sāḳiyā çoḳ itme teklīf-i şarāb-ı nāb aña
4[246] Dürd-i mey tek ġarḳa-i ḫūn-āb gördüm gönlümi
Gör ne geldi başına n'itdi şarāb-ı nāb aña
5 Ḳāmet-i ḫam birle bir ehl-i kerāmetdür ḳaşuñ
Ṭaş olupdur gūyiyā baş egmemiş miḥrāb aña
6[247] Çeşmüñi ehl-i naẓar ḳaṣdına ta^{c}yīn eyleyen
Nāz-ı ġamzeñden müheyyā eylemiş esbāb aña
7 Terlemiş ruḫsār ile ḫūblar açarlar gönlümi
Gör ne gülşendür ki āteşden virürler āb aña
8 Silk-i ehl-i ḥāle çekmiş zāhidi eşk-i riyā
Mis gibi kim sīm ḳadrin bildürür sīm-āb aña

12/2a zülfüñ: zülfüñ͡g A_1, V, T_2 zülf-i T_1/ ruḫuñ: ruḫuñ͡g A_1, V, T_2

12/2b yitsün: batsun T_1/ aña: añ͡ga B, V, T_2 oñ͡ga A_1

12/3a derddür dirler: derd dürdidür V, TT, [TD, D] dürd-i derdidür [T] dürd derdidür [G] dürd devridür A_1, T_2/ ṣafā: şifā V

12/3b aña: añ͡ga T_2 oñ͡ga A_1

12/4a ḫūn-āb: hûnâbe [G]

12/4b aña: añ͡ga B

12/ 5a bir: bil V/ kerāmetdür: kerāmetdür ü T_1/ ḳaşuñ: ḳaşuñ͡g V, T_2

12/5b ṭaş: daş A_1, T_2, TT/ olupdur: olur B, T_1, P/ gūyiyā: görgilen A_1, [T] elbette B, T_1, P gūyyā [TD, D]/ egmemiş: egmese T_1, B, P/ aña: añ͡ga T_2, V oñ͡ga A_1

12/6a çeşmüñi: çeşmüñ͡gi A_1/ ta^{c}yīn: ta^{c}ayyün A_1, İÜ, B, A_2, A_3, T_1, T_2, TT, S_3/ eyleyen: ilen A_2, İÜ, T_1, T_2, S_3 eyleyip [G]

12/6b nāz-ı: nāz ü A_3, TT, T_2, [G, T] tīr-i [TD, D]/ ġamzeñden: ġamzeñ͡gden A_1, T_2/ aña: añ͡ga T_2 oñ͡ga A_1

12/7a ḫūblar: her dem V/ açarlar: açar ger A_3/ gönlümi: göñ͡glümi V, A_1, T_2

12/7b virürler: virüpdür A_2, S_3, İÜ/ aña: añ͡ga V, T_2 oñ͡ga A_1

12/8a eşk: ehl A_3, A_2, S_3, İÜ

12/8b mis: ben A_2, A_3, İÜ/ gibi: kimi A_2, S_3, A_1, İÜ, [T, G, TD]/ bildürür: buldurur B bildür A_1, T_2/ aña: añ͡ga T_2 oñ͡ga A_1

9 İy Fużūlī ḳalmamış ġavġā-yı Mecnūndan es̱er
Ġālibā efsāne-i Leylī getürmiş ḫāˇb aña

13

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 ^{c}Işḳ eṭvārın müsellem eyledi gerdūn maña
Bunca kim yildi yügürdi yitmedi Mecnūn maña
2 Ḳıldı menden ref^c teklīf-i namāzı mestlik
Ṣaldı Ḥaḳ bir neş’e-i cām-ı mey-i gülgūn maña
3 Bāġbān ger meyl ḳılman servüñe ma^{c}ẕūr dut
Servden yigrek gelür ol ḳāmet-i mevzūn maña
4 Dōstlar ḳan yaş töküp ḳıldı meni rüsvā-yı ḫalḳ
Veh ki düşmen çıḳdı āḫir dīde-i pür-ḫūn maña
5[248] Olmazam her ḳanda kim olsam giriftār olmadın
Bir belādur göz bir āfetdür dil-i maḥzūn maña
6 İy Fużūlī nāvek-i āhumla aldum intiḳām
Döne döne gerçi bī-dād itdi çarḫ-ı dūn maña

12/9b leylī: ^{c}ışḳum İÜ, B, A_2, A_3, T_1, P, V, TT, S_3/ aña: an͡ga B, V, T_2 on͡ga A_1

13 A_1 9b, B 17, A_2 9a, A_3 12b, K 9a, T_1 79b, P 240b, T_2 10a, V4b, TT 18b, S_3 39b

13/1a eṭvārın: eṭvārı T_2/ maña: ban͡ga V, T_2

13/1b bunca: munca A_1, V, T_2, [T, TD, G]/ yildi: yolda A_1 yeldi [T, G] yel tek [G]/ maña: ban͡ga V, T_2

13/2a ref^c: men^c A_2, A_3, S_3/ namāzı: namāz V

13/2b ṣaldı: saldı A_1, B, V/ ḥaḳ bir: bir çoḳ T_1 ancaḳ [G]/ maña: ban͡ga V, T_2

13/3a meyl: seyl T_1/ ḳılman: ḳılman͡g V ḳılmam A_2, T_1, V, S_3/ servüñe: servün͡ge V, A_1, T_2/ dut: ṭut B

13/3b maña: ban͡ga V, T_2

13/4a dōstlar: eşk ile A_2, A_3, S_3/ ḳan yaş: ḳanlar T_1/ töküp: döküp T_1, B/ ḫalḳ: ^{c}ışḳ V, T_2, A_1, A_2, A_3, S_3, [G]

13/4b çıḳdı: çıḫdı V/ pür-ḫūn: giryān T_2 mecnūn A_1/ maña: ban͡ga T_2

13/5a ḳanda: ḫanda T_2

13/5b maḥzūn: pür-ḫūn A_1/ maña: ban͡ga T_2

13/6b bī-dād: peydā V/ maña: ban͡ga V, T_2

14

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ġam diyārında ecel peyki güẕār itmez maña
Yoḫ ṣanup varum meger kim i^{c}tibār itmez maña

2 Yār cevr itmez maña aġyār ta^{c}līm itmedin
Bi'llāh aġyār eyleyen iḥsānı yār itmez maña

3[249] Dağıdur her laḥẓa raḫt-ı ^{c}ayşumı āhum yili
Ḳansı nā-ḥaḳ ẓulmdür kim rūzgār itmez maña

4 ^{c}Işḳ ẕevḳıyle ḫoşem terk-i naṣīḥat ḳıl refīḳ
Men ki tiryākī-mizācem zehr kār itmez maña

5 Çarḫdan aşurmadın yāduñla āh-ı āteşīn
Ḳadr idüp gerdūn şererden zer niṣār itmez maña

6 Naḳd-i cān tārāc-ı ġamdan saḳlamaḳ düşvārdur
^{c}Işḳ tā seng-i melāmetden ḥiṣār itmez maña

7[250] Yād-ı la^{c}lüñle Fużūlī gözleyüp rāh-ı ^{c}adem
Var bir tedbīri ammā āşkār itmez maña

---

14 A_1 9b, B 18, A_2 9b, A_3 13a, M 11b, K 9a, T_1 79b, P 240b, T_2 10a, V 5a, TT 18b, S_3 39b

14/1a / maña: ban͠ga A_1, V, T_2

14/1b ṣanup: ṣanur [T, TD]/ kim: ki M/ maña: ban͠ga V, T_2

14/2a maña: ban͠ga V, T_2 man͠ga A_1

14/2b eyleyen: etdügi [T]

14/3a dağıdur: ṭaġıdur T_1/ ^{c}ayşumı: ^{c}ayşuma S_3/ raḫt-ı: berg-i [TD]

14/3b ḳansı: ḫansı A_1, TT, B, V, T_2/ maña: ban͠ga V, T_2

14/4a terk-i naṣīḥat ḳıl refīḳ: el çek ^{c}ilācumdan ṭabīb V

14/5a aşurmadın: yaşurmadın V/ yāduñla: yādun͠gla V, A_1, T_2 yaşumla TT

14/5b ḳadr: ^{c}öẕr K ġadr [G]/ şererden zer: şerārından V

14/6a saḳlamaḳ: ṣaḳlamaḳ A_2, M saḫlamaḳ A_1, B, V, TT, T_2/ düşvārdur: āsān olur V düşvār olur [G]

14/6b maña: ban͠ga V, T_2

14/7a yād: rāh V aġzı T_2/ la^{c}lüñle: la^{c}lün͠gle A_1, V fikriyle T_2

14/7b tedbīri: tedbīr S_3, T_2, [G]/ maña: ban͠ga T_2, V

15

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Cānumun̄ cevheri ol laᶜl-i güher-bāre fedā
ᶜÖmrümün̄ ḥāṣılı ol şīve-i reftāre fedā

2 Derd çekmiş başum ol ḫāl-i siyeh ḳurbānı
Tāb görmiş tenüm ol ṭurre-i ṭarrāre fedā

3 Gözlerümden tökilen ḳaṭre-i eşküm güheri
Leblerün̄den saçılan lü’lü’-i şehvāre fedā

4 Çāk sīnemde olan ḳanlu ciger pāreleri
Mest çeşmün̄de olan ġamze-i ḫūn-ḫ˅āre fedā

5 Pāre pāre dil-i mecrūḥ-ı perīşānumdan
Ser-i kūyun̄da olan her ite bir pāre feda

6 Cān ü dil ḳaydını çekmekden özüm ḳurtardum
Cānı cānāneye itdüm dili dildāre fedā

7 İy Fużūlī n’ola ger saḳlar isem cānı ᶜazīz
Vaḳt ola kim ola bir şūḫ-ı sitemkāre fedā

---

15 A_1 10a, B 18, A_3 13a, M 12a, K 9b, T_1 80a, P 240b, T_2 10b, S_2 8a, V 5a, TT 18b, S_3 40a

15/1a cānumun̄: cānumun͡g V

15/1b ᶜömrümün̄: ᶜömrümün͡g V, T_2

15/2a derd çekmiş: ḳara günlü T_2

15/3a tökilen: ṣaçılan M, K, [G] saçılan T_1, B, P

15/3b leblerün̄den: leblerün͡gden V, T_2/ saçılan: ṣaçılan S_2 dökilen M, K, T_1, B, P, [G] görinen A_1

15/4a çāk: çāk-i [T, TD, G]

15/4b mest: mest-i [T]/ çeşmün̄de: çeşmün͡gde V, T_2

15/5a mecrūḥ-ı: mecrūḥ ü A_3

15/5b kūyun̄da: kūyun͡gda A_1, V, T_2/ olan: gezen A_1, V, T_2, TT, [TD, T, D]/ ite: āyīne T_1

15/6a çekmekden: çekmegün̄den A_1

15/6b cānı: cān T_1/ dili: dil T_1, A_1, K, M

15/7a saḳlar: ṣaḳlar S_2 saḫlar A_1, TT, T_2, V/ cānı: cān-ı T_1, V, S_2, [TD]

15/7b bir: ol B/ şūḫ: yār TT

* V’de fazla beyit: İç mey-i nāb ki bağrından ider cümle kebāb
Āteş-i ᶜışḳla ᶜuşşāḳ-ı ciger-ḫ˅āre fedā

16

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Ġamdan öldüm dimedüm ḥāl-i dil-i zār saña
İy gül-i tāze revā görmedüm āzār saña

2 İç mey-i nāb ki bağrından ider cümle kebāb
Āteş-i ^{c}ışḳ ile ^{c}uşşāḳ-ı ciger-ḫāˇr saña

3 Mey-i gülgūnda degül nergis-i mestüñ ^{c}aksi
Ḳadeḥ olmış göz açup ^{c}āşıḳ-ı dīdār saña

4 ^{c}Ārıżuñ gül gül idüpdür mey-i gülgūn tabı
Veh ki bir gülden açılmış nice gülzār saña

5 Bāġa seyr it bu ruḫ ü la^{c}l ile kim ġonce ü gül
Göstere ḫūn-ı dil ü dīde-i ḫūn-bār saña

6[251] Dir idüm ḳāmetüñe serv velī özge imiş
Ḥarekāt-ı reviş ü şīve-i reftār saña

7[252] Egilüp ṭarf-ı bünāgūşuña[253] derd-i dilümi
Ya uṭaġañ diye ya ṭurre-i destār saña

---

16 A_1 10a, İÜ 10a[254], B 18, A_3 13b, M 12a, K 9b, T_1 80a, P 241a, T_2 10b, S_2 8a, V 5b, TT 19a, S_3 40a

16/1a saña: san͠ga T_2, B, V

16/1b saña: san͠ga T_2, B, V

16/2a nāb: nābı S_2/ bağrından: bağrumdan M, S_3, S_2 bağrun͠gdan T_2

16/2b saña: san͠ga T_2, B, V

16/3a nergis-i: nergisün͠g V/ mestüñ: mestün͠g V, T_2

16/3b dīdār: dildār B/ saña: san͠ga T_2, B, V

16/4a ^{c}ārıżuñ: ^{c}ārıżun͠g V, T_2/ idüpdür: açupdur A_1, İÜ, A_3 , T_2, S_2, V, TT, S_3, [G, T] olupdur M

16/4b veh ki: veh T_2, TT āh ki TT/ saña: san͠ga T_2, B, V

16/5a bāġa: bāġı S_2/ ruḫ ü: ruḫ-ı M, K, T_1, V, T_2, [G]

16/5b göstere: gösterür V/ dil ü: dil K/ saña: san͠ga T_2, B, V, M

16/6b ḥarekāt-ı: ḥarekāt ü S_3, TT, S_2, M , P, İÜ, [T, G]/ reviş ü: reviş-i TT, B, V/ şīve-i: şīve vü S_2, B/ saña: san͠ga T_2, B, V

16/7a bünāgūşuña: bünāgūşun͠ga T_2

16/7b uṭaġañ: otaḳın [G]/ diye: dise B, K, T_1, V, P/ destār: ṭerrār K/ saña: san͠ga T_2, B, V

8 Tā giriftāruñam āzād olabilmen ġamdan
Hīç kim olmasun iy serv giriftār saña
9[255] La^{c}l-i nābuñ hevesi bağrumı ḳan eyledügin
Āh kim ḳanlu yaşum ḳılmadı iẓhār saña
10 İy Fużūlī felegüñ var senüñle naẓarı
Kim ġam ü miḥnetini virdi ne kim var saña

17

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ġamzesin sevdüñ göñül cānuñ gerekmez mi saña
Tīġa urduñ cism-i ^{c}üryānuñ gerekmez mi saña
2 Āteşīn āhumla eylersen maña teklīf-i bāġ
Bāġbān gül-berg-i ḫandānuñ gerekmez mi saña
3 Yile virme dağıdup her yan ayaḳlardan götür
İy perī zülf-i perīşānuñ gerekmez mi saña

16/8a tā: ben A_3, T_1, B, M, K men P/ giriftāruñam: giriftāruñgam A_1, V, T_2 giriftāruñam ü B, M, K/ āzād: fitneden T_1, B, M, K/ olabilmen: olabilmem TT olmam T_1, M olman B, K/ ġamdan: āzād T_1, B, M, K, P

16/8b serv: şūḫ B, A_3, M, K, T_1, P/ saña: sañga T_2, B, V

16/9a nābuñ: nābuñg V, T_2/ hevesi: hevesin T_1/ eyledügin: eyledügi V, TT, S_3, M, İÜ

16/9b yaşum: yaşın T_1, A_1/ ḳılmadı: itmedi A_3, T_2, [G] ḳılmadum T_1 eyledi M, [TD]/ saña: sañga T_2, B, V

16/10a felegüñ: felegüñg V, T_2/ var senüñle: varsa ola S_3, İÜ

16/10b kim: ki V, S_3, T_2, İÜ/ ne kim: nitekim T_1/ saña: sañga T_2, B, V

17 A_1 10b, İÜ 10b, B 19, A_3 14a, M 12b, K 10a, T_1 80b, P 241a, T_2 11a, S_2 8b, V 6a, TT 19a, S_3 41a

17/1a sevdüñ: sevdüñg S_3, V, T_2, İÜ/ göñül: göñgül A_1, V, T_2/ cānuñ: cānın A_1/ saña: sañga B, V, T_2

17/1b urduñ: urduñg A_1, V, S_3, T_2, İÜ virdüñ M/ saña: sañga B, V, T_2

17/2a āhumla: āh ile V/ eylersen: idersen T_1/ maña: bañga V, T_2 beni S_3, İÜ

17/2b saña: sañga B, V, T_2

17/3a her yan: her dem V, T_2, [G]/ ayaḳlardan: ayaġlardan A_1, TT ayaḫlardan V

17/3b saña: sañga B, V, T_2

4 İy kemān-ebrū raḳībe virme ġamzeñden naṣīb
Oḳ atarsan ṭaşa peykānuñ gerekmez mi saña
5[256] Yandurup cānum cihān-sūz itme berḳ-ı āhumı
Āsmān ḫurşīd-i raḫşānuñ gerekmez mi saña
6 Küfr-i zülfinden meni men^{c} eylemeḳ lāyıḳ mıdur
Ṣōfī inṣāf eyle īmānuñ gerekmez mi saña
7 Dutalum kim eşk seylābına yoḫdur i^{c}tibār
İy Fużūlī çeşm-i giryānuñ gerekmez mi saña

18

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Gerçi iy dil yār içün yüz virdi yüz miḥnet saña
Ẕerrece ḳaṭ^{c}-ı muḥabbet itmedüñ raḥmet saña
2 Saḳlama naḳd-i ġam-ı ^{c}ışḳını iy cān ẓāhir it
Kim virem ḥabs-i bedenden çıḳmaġa ruḫṣat saña

17/4a ġamzeñden: ġamzeñ͡gden T_2 ġamzenden V/ naṣīb: firīb V
17/4b oḳ: oḫ A_1/ atarsan: atarsañ T_1, TT/ ṭaşa: daşa T_2, K, A_1, V/ peykānuñ: peygānın [G]/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
17/5b āsmān: āsumān [T]/ raḫşānuñ: raḫşānuñ͡g V raḫşān S_2/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
17/6a zülfinden: zülfüñden A_1, S_2, S_3, İÜ zülfüñ͡gden V, T_2/ lāyıḳ mıdur: lāyıḳ degül A_1, S_3, TT, T_2, İÜ, [T, TD]
17/6b inṣāf eyle: inṣāfla V/ īmānuñ: īmān V/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
17/7a dutalum: ṭutalum B, M dutayum A_1/ kim: ki T_2
17/7b saña: sañ͡ga B, V, T_2
18 A_1 11a, İÜ 10b, B 19, A_3 14a, M 13a, K 10a, T_1 81a, P 241a, T_2 11b, S_2 8b, V 6a, TT 19b, S_3 41a
18/1a gerçi iy dil yār içün: gerçi mihrinde dilā T_2/ saña: sañ͡ga V, T_2
18/1b itmedüñ: itmedüñ͡g V ḳılmaduñ͡g A_1, T_2/ saña: sañ͡ga B, V, T_2, M
18/2a saḳlama: saḫlama A_1, TT, V, T_2 ṣaḳlama M, S_2/ cān: dil TT
18/2b kim: tā T_2/ virem: viren S_3 verem [T] verip [G]/ çıḳmaġa: çıḳmaḳa V, S_3, T_2/ saña: sañ͡ga B, V, T_2, M

3 Çāre-i bih-būdumı ṣordum muᶜālicden didi
Derd derd-i ᶜışḳ ise mümkin degül ṣıḥḥat saña
4 Dutaram yarın ḳıyāmetde ḥabībüm dāmenüñ
Mestsen ġaflet şarābından bugün mühlet saña
5 ᶜIşḳ ehlin āteş-i hicrāna eylersen kebāb
Döne döne imtiḥān[257] itdüm budur ᶜādet saña
6 İncidür nālem seni veh n'ola ger bir tīġ ile
Çeşm-i cellāduñ ide iḥsān maña minnet saña
7 Sende dün gördüm Fużūlī meyl-i miḥrāb-ı namāz
Terk-i ᶜışḳ itmek mi istersen nedür niyyet saña

19

Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün

1 İy bī-vefā ki ᶜādet olupdur cefā saña
Bi'llāh cefādur olma dimek bī-vefā saña
2 Geh nāz ü geh kirişme vü geh ᶜişvedür işüñ
Cānın sevenler olmasa yig āşinā saña

18/3a bih-būdumı: bī-hūdemi B, K/ ṣordum: sordum TT
18/3b ᶜışḳ ise: ᶜışḳdur B, K, T_1, [G]/ mümkin degül: müşkīldür M/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
18/4a dutaram: ṭutaram B/ dāmenüñ: dāmenin A_1, V
18/4b şarābından: şarābında K/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
18/5a ᶜışḳ ehlin: ehl-i ᶜışḳı T_2
18/5b itdüm: itdüñ͡g T_2 itdüñ S_3, İÜ, [T, TD, D] ettim [G]/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
18/6a veh: - A_1, T_2, [G]/ ger: eger A_1, T_2, [G]/ bir: bu A_3
18/6b cellāduñ: cellāduñ͡g A_1, V, T_2/ maña: bañ͡ga V/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
18/7a sende dün: sendedür V/ miḥrāb-ı: miḥrāb ü B, TT, K, S_3, T_2, İÜ, [G]
18/7b istersen: eylersen V/ niyyet: minnet V/ saña: sañ͡ga B, V, T_2
19 A_1 11a, İÜ 10a, B 19, A_3 14b, M 13a, K 10b, T_1 81a, P 241b, T_2 11b, S_2 9a, V 6b, TT 19b, S_3 40b
19/1a saña: sañ͡ga B, V, T_2, A_1, M
19/1b saña: sañ͡ga B, V, T_2
19/2a ᶜişvedür: şīvedür T_1, M, K, S_3 ġamzedür [G]/ işüñ: işüñ͡g A_1, V, T_2
19/2b olmasa: olmaya V, T_2/ saña: sañ͡ga V, T_2

3 Biñ cān olaydı kāş men-i dil-şikestede
Tā her biriyle bir kez olaydum fedā saña
4 ^{c}Işḳuñda mübtelālıġumı ^{c}ayb iden ṣanur
Kim olmaḳ iḫtiyār iledür mübtelā saña
5 İy dil ki hecre döymeyüp istersen ol mehi
Şükr it bu ḥāle yoḫsa gelür bir belā saña
6 İy gül ġamuñda eşk ruḫ-ı zerdüm itdi āl
Bildürdi ola ṣūret-i ḥālüm ṣabā saña
7 Düşmez çu şāh ḳurbı Fużūlī gedālara
Ol şehden iltifāt ne nisbet maña saña

20

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Şeb ki miftāḥ-ı meh-i nev ola gencīne-ġüşā
Ḳıla peymāne-i gerdūnı cevāhir-peymā
2 Gizleyüp çeşme-i ḫurşīd ṣuyın kūze-i çarḫ
Ḳaṭre ḳaṭre ḳıla encüm reşeḥātın peydā

19/3a biñ: bin͡g A_3, T_1, TT, T_2 min A_1/ dil-şikestede: dil-şikesteye V, A_3, S_2, TT, B, İÜ, T_1, [T] dil-şikeste A_1, M, S_3

19/3b bir: biñ V, B, [G]/ saña: san͡ga V, T_2

19/4a ^{c}ışḳuñda: ^{c}ışḳun͡gda A_1, V, T_2/ iden: olan A_1

19/4b iledür: ile S_2/ saña: san͡ga V, T_2

19/5a döymeyüp: dözmeyüp V, K, [TD] doymayup [G]

19/5b şükr: şükr ile A_1/ yoḫsa: - A_1/ bir: yüz [G]/ saña: san͡ga V, T_2

19/6a iy gül: ol kim TT/ ġamuñda: ġamun͡gda A_1, V, T_2/ itdi: itdüm V oldı K

19/6b bildürdi ola: bildürmedi mi K/ saña: san͡ga B, V, T_2, A_1

19/7b şehden: şāhdan T_1, V/ nisbet: lāzım V/ maña: ban͡ga V, T_2 saña TT, İÜ/ saña: san͡ga V, T_2 baña TT, İÜ

20 A_1 11b, İÜ 11a, B 20, A_3 14b, M 13b, K 10b, T_1 81b, P 241b, T_2 12a, S_2 9a, V 6b, TT 19b[258], S_3 41b

20/1a ki: çü A_1

20/1b ḳıla: ḳıldı M

20/2a ṣuyın: suyın A_1, T_2, B, V, M/ kūze-i: kūzeye [G]

3 Lāle-reng ola şafaḳdan felek-i mīnāfām
Ṭaşra ṣalmış gibi ^{c}aks-i mey-i gülgūn mīnā
4 Meh-i nev cāmını devre getüre sāḳī-i dehr
Encüm-i çarḫa ṣala neş’e-i te’s̱īr-i hevā
5 Men hem ol rūḥ-fezā rāḥı tökem sāġara kim
Naḫl-i himmet reşaḥātından ala neşv ü nemā
6 Dutar olsam ne ^{c}aceb mey etegin dürd-ṣıfat
Eyleyüpdür nice ṭoprağı bu iks̱īr ṭılā
7 Cām devrinde Fużūlī oḳıdum mey vaṣfın
Āteş-i ḫırmen-i ġam āb-ı ḥayāt-ı ḥükemā

21
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Faḳr milki taḫt ^{c}ālem terki efserdür maña
Şükr li’llāh devlet-i bāḳī müyesserdür maña
2 Zülf ü ruḫsārı ḫayāliyle nedür ḥālüñ dimeñ
Eyleyem kim gice vü gündüz berāberdür maña

20/3a ola: oldı V/ mīnāfām: mīnā-renk V, M

20/3b ṭaşra: daşra A_1, S_3, V, K, İÜ dışra T_2/ gibi: kimi A_1, V, [G, TD]

20/4a dehr: çarḫ T_2

20/4b encüm-i: encümi T_2, [G]/ ṣala: sala A_1, V

20/5a rāḥı: rāḥatı A_1/ tökem: dökem B kim A_1

20/5b naḫl-i: gül-i A_1/ himmet: ġayret T_2 ^{c}ışret [TD]/ reşaḥātından: reşaḥātında T_1, T_2/ ala: ola T_1, V/ neşv ü: neşv A_3

20/6a dutar: ṭutar B, M/ mey etegin dürd-ṣıfat: dürd-ṣıfat mey etegin T_2

20/6b ṭoprağı: toprağı B, K, T_2 tofrağı V

20/7a oḳıdum: oḫıdum V, T_2 oḳıram A_3, S_3, İÜ, [TD, T, G]

21 A_1 11b, İÜ 11b, B 20, A_2 10a, A_3 15a, M 14a, K 11a, T_1 82a, P 241b, T_2 12a, S_2 9b, V 7a, S_3 42a

21/1a taḫt : taḫt ü B, T_2, P, İÜ, [TD, T, D]/ maña: ban͠ga T_2, V

21/1b maña: ban͠ga T_2, V

21/2a zülf ü: zülf K, T_1/ ruḫsārı: ruḫsārıyla T_1 ruḫsāruŋ͠g V/ ḫayāliyle: ḫāliyle A_1, T_2, A_2, S_2, S_3, M - T_1/ ḥālüñ: ḥālüŋ͠g A_1, T_2, V/ dimeñ: dime V

21/2b eyleyem: n’eyleyem T_1, A_3, B, S_2, S_3, İÜ n’eyleyin A_2 öyleyem [T]/ maña: ban͠ga T_1, V man͠ga A_1, T_2

2 Zülf ü ruḫsārı ḫayāliyle nedür ḥālüñ dimeñ
Eyleyem kim gice vü gündüz berāberdür maña
3[259] Ḥūr ü ṭūbā vaṣfın iy vā^c iẓ bugün az eyle kim
Hem-dem ol ṭūbā-ḳıyām ü ḥūr-peykerdür maña
4 Aradan iy şem^c çıḳ bir gūşe dut kim bu gice
Bezm bir ḫurşīd-ṭal^c atdan münevverdür maña
5 Virdi bād-ı ṣubḥ bir ḫurşīd-ṭal^c at müjdesin
Şem^c -veş veh kim bu dem ölmek muḳarrerdür maña
6 Zāhidā sen ḳıl teveccüh gūşe-i miḥrāba kim
Ḳıble-i ṭā^c at ḫam-ı ebrū-yı dilberdür maña
7 İy Fużūlī cem^c olur peyveste il neẓẓāreme
^{c} Arṣa-i deşt-i cünūn ṣaḥrā-yı maḥşerdür maña

21/2a zülf ü: zülf K, T_1/ ruḫsārı: ruḫsārıyla T_1 ruḫsāruñ͡g V/ ḫayāliyle: ḫāliyle A_1, T_2, A_2, S_2, S_3, M - T_1/ ḥālüñ: ḥālüñ͡g A_1, T_2, V/ dimeñ: dime V

21/2b eyleyem: n'eyleyem T_1, A_3, B, S_2, S_3, İÜ n'eyleyin A_2 öyleyem [T]/ maña: bañ͡ga T_1, V mañ͡ga A_1, T_2

21/3a ṭūbā: ġılmān T_2/ vaṣfın: vaṣlın A_2/ vā^c iẓ: zāhid V, A_3, K, M

21/3b ṭūbā-ḳıyām ü: ṭūbā-ḫırām ü [T, TD, D] ṭūbā-ḳıyām T_1, B, A_1/ ḥūr-peykerdür: ḥūrī-peykerdür V/ maña: bañ͡ga A_2, T_2, V

21/4a aradan: arada V āhdan A_2, A_3, S_2, İÜ[260]/ dut: ṭut B, M

21/4b ṭal^c atdan: ḫil^c atdan M ḫilḳātdan K/ maña: bañ͡ga V mañ͡ga A_1, T_2

21/5a ṣubḥ bir: ṣubḥ-dem A_1, [G]/ ḫurşīd-ṭal^c at: ḫurşīd-i rahşān [G] ḫurşīd-i tābān A_1/ müjdesin: müjdesi K

21/5b veh kim: gūyā A_2/ bu dem: bugün V, T_2/ maña: bañ͡ga T_2, V

21/6b ṭā^c at: ḥācet A_1/ maña: bañ͡ga T_2 mañ͡ga A_1/ 2. mısra: ḳıble ile ol ḫam-ı ebrū berāberdür bañ͡ga V

21/7a olur: olup A_3, S_3, İÜ

21/7b maña: bañ͡ga T_2, V

22

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şerbet-i laʿlün̄ ki dirler çeşme-i ḥayvān an̄a
Ol virür cān dem-be-dem ʿuşşāḳa ü men cān an̄a

2 Oḳlarun̄dan kim tiken tek ṣançılupdur her ṭaraf
Gülbün-i ġamdur ḳadüm her ġonce bir peykān an̄a

3 Ḫāl ü ḫaṭdur bilmen ol āyīne-i ruḫsār üze
Yā gözümden ʿaks ṣalmış merdüm ü müjgān an̄a

4 Dutma iy ḳan dem-be-dem ṭuġyān idüp ten çākini
Ḳoy bu manẓardan demī neẓẓāre ḳılsun cān an̄a

5 Baḥre lü'lü' dişlerün̄ vaṣfın meger söyler ṣabā
Ḳim ḳulaḳ dutmış ṣadef içre dür-i ġalṭān an̄a

6 Gön̄lüme ṣalmış ḫaṭun̄ ẕevḳın felek ḳan yutdurup
Ṭıfl tek kim oḳıdurlar zecr ile Ḳur'ān an̄a

---

22 A_1 11b, İÜ 11b, B 21, A_2 10a, A_3 15a, M 14a, K 11a, T_1 82a, P 241b, T_2 12b, S_2 9b, V 7a, S_3 42a

22/1a laʿlün̄: laʿlün͡g A_1, V, T_2/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

22/1b an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

22/2a oḳlarun̄dan: oḳlarun͡gdan V oḫlarun͡gdan A_1, T_2 oḳlarun̄dur [G, D]/ tiken: diken B/ ṣançılupdur: sançılupdur A_3, V, K, S_3, T_2

22/2b gülbün-i: gülbünidür B, A_2, A_3, M, K, T_1, P, S_2, S_3/ ġamdur: ḫam İÜ, B, A_2, A_3, M, K, T_1, P, S_2 cāndur T_2 ġam S_3/ bir: bin͡g T_2/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

22/3a bilmen: bilmem T_1/ āyīne-i: âyine [G]/ ruḫsār üze: ruḫsārda A_1 ruḫsārun͡ga V

22/3b ʿaks: eşk M, K/ ṣalmış: salmış V/ merdüm ü müjgān: merdüm-i müjgān A_1, V, A_3, A_2, S_2, K, M , P, İÜ, [G] merdüm-i peykān T_1/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

22/4a dutma: ṭutma A_3, S_3, M, B/ ḳan: cān V/ ten: ben T_1, V göz [G]

22/4b ḳılsun: ḳılsun͡g A_1/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

22/5a dişlerün̄: dişlerün͡g V, T_2 dişlerin T_1/ 1. mısra: dişlerün͡g vaṣfın meger lü'lü'lere söyler ṣabā A_1

22/5b ḳulaḳ: ḳulaġ V, T_2/ dutmış: tutmış B ṭutmış M/ an̄a: an͡ga V, T_2, B on͡ga A_1

22/6a gön̄lüme: gön͡glüme A_1, T_2, V/ ṣalmış: salmış V/ ḫaṭun̄ ẕevḳın: ḫaṭun͡g ẕevḳın A_1, T_2, V meger ḫaṭun̄ A_2/ ḳan: cān A_2/ yutdurup: yuddurup T_1, M, V/ 1. mısra: ṣaldı ḫaṭun̄ ẕevḳını dil cāna ḳanlar yutdurup B, T_1, M, K, P, [D]

22/6b oḳıdurlar: oḫıdurlar V/ ile: ilen T_2/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1

7 İy Fużūlī ol ṣanem efġānuña raḥm eylemez
Ṭaşa beñzer bağrı te’ s̱īr eylemez efġān aña

23

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Her zamān manẓūr bir şūḫ-ı sitemgerdür maña
Ḳanda olsam bir belā Ḥaḳdan muḳarrerdür maña

2 Ol ḫam-ı ebrūya ḳılsam secde her sāʿat n’ola
Ḳıble ile ol ḫam-ı ebrū berāberdür maña

3 Ġam degül cismümde ger seng-i melāmet zaḫmı var
Şaḥne-i bāzār-ı sevdāyem bu zīverdür maña

4[261] Gözde ḫūn-ālūd peykānuñ ḫayāliyle ḫoşem
Her biri gūyā ki bir berg-i gül-i terdür maña

5[262] Zaḫmlardan biñ ağız açdum edā-yı şükr içün
Her oḳuñ bir niʿmet-i ġayr-ı mükerrerdür maña

6[263] ʿAḳl irşādıyla bulmaḳ kām mümkindür velī
Dām-ı rāh ol ḥalḳa-i zülf-i muʿanberdür maña

22/7a efġānuña: aḥvālüñ͡ge V

22/7b ṭaşa: daşa A_1, T_2/ beñzer: beñ͡gzer A_1, T_2, A_2, M, V/ bağrı: gönlü [G]/ eylemez: itmez T_1, A_2, M/ itmemiş V/ aña: añ͡ga V, T_2, B oñ͡ga A_1

23 A_1 12a, İÜ 12a, B 21, A_2 10b, A_3 15b, M 14b, K 11b, T_1 82b, P 242a, T_2 13a, S_2 10a, V 7b, S_3 42b

23/1a manẓūr: manzūrı T_1, A_2, M manẓūra V/ bir: her A_1/ maña: bañ͡ga V

23/1b ḳanda: ḫanda A_1, V, T_2/ ḥaḳdan: çoḳdan T_1/ maña: bañ͡ga V, T_2

23/2a her: bir S_3

23/2b ol: her A_1/ maña: bañ͡ga A_1, T_2, V

23/3a cismümde: cismüñ͡gde V/ zaḫmı: dāġı V

23/3b şaḥne: şıḫne [TD]/ maña: bañ͡ga A_1, T_2, V

23/4a ḫūn-ālūd: ḫūn-ālūde B, [T, TD]/ peykānuñ: peykānuñ͡g T_2

23/4b maña: bañ͡ga A_1, T_2, V

23/5a biñ: biñ͡g T_2, K miñ͡g A_1/ açdum: açmış T_1 açdı B, M, K, T_2, S_3, P/ şükr içün: şükre kim A_1, B, K, M şükr kim T_1, P şükr hem A_3

23/5b oḳuñ: oḳuñ͡g A_2, T_2, S_3, M, İÜ oḫuñ͡g A_1 oḳın T_1, B/ maña: bañ͡ga A_1, T_2, V

23/6b maña: bañ͡ga A_1, T_2, V

7[264] Aẖter-i baẖtum vebālin gör ki ol mehden gelen
Mihrlerdür özgeye cevr ü cefālardur maña
8 İy Fużūlī menzil-i maḳṣūda yitsem nī ^{c} aceb
Ḫıdmet-i pīr-i muġān irşādı rehberdür maña

24

Mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün

1 Menüm tek hīç kim zār ü perīşān olmasun yā Rab
Esīr-i derd-i ^{c} ışḳ ü dāġ-ı hicrān olmasun yā Rab
2 Dem-ā-dem cevrlerdür çekdügüm bī-raḥm bütlerden
Bu kāfirler esīri bir müselmān olmasun yā Rab
3 Görüp endīşe-i ḳatlümde ol māhı budur derdüm
Ki bu endīşeden ol meh peşīmān olmasun yā Rab
4 Çıḳarmaḳ itseler tenden çeküp peykānın ol servüñ[265]
Çıḳan olsun dil-i mecrūḥ peykān olmasun yā Rab
5 Cefā vü cevr ile mu^{c} tādem anlarsuz n'olur ḥālüm
Cefāsına ḥad ü cevrine pāyān olmasun yā Rab

23/7a ki: kim P, [G, T, TD]/ gelen: gelür A_3, V

23/7b maña: baña A_1, T_2, V

23/8a yitsem: yitmek V/ nī: ne T_1, A_1, B, K, M, P, [TD] mi V yok [G]

23/8b irşādı: irşād ü S_2 irşād T_2/ maña: baña A_1, T_2, V

*21. Gazelin ikinci beyti P ve T_1'de 23. gazelde yeniden yazılmıştır:

Zülf-i ruẖsāruñ ẖayāliyle nedür ḥālüñ dimeñ
Eyleyem kim gice hem gündüz berāberdür baña

24 A_1 12a, İÜ 12b, B 21, A_2 10b-13a, A_3 16a, M 15a, K 12a, T_1 83a, P 242a, T_2 13a, S_2 10a, V 7b, S_3 43a

24/2b esīri: esīr V

24/3a ḳatlümde: ḳatlümden V/ ol māhı: olmâdı [G]/ derdüm: ḳaṣdum T_1

24/3b bu: ol [G]

24/4a itseler: atalar A_1/ servüñ: servüñg A_1, V, T_2 māhuñ T_1/ 1. mısra: çıḳarmaḳ itseler peykānın ol servüñ çeküp tenden M

24/4b mecrūḥ: mecrūḥ ü A_1, T_1, S_3 sūzān ü T_2 pür hūn-u [G]

24/5a ile: ilen A_2, S_3, İÜ/ anlarsuz: eylersiz A_1/ n'olur: n'ola T_1, A_1, A_2, K nedür S_3, İÜ

6 Dimeñ kim ᶜadli yoḫ yā ẓulmı çoḳ her ḥāl ile olsa
Göñül taḫtına andan ġayrı sulṭān olmasun yā Rab
7 Fużūlī buldı genc-i ᶜāfiyet mey-ḫāne küncinde
Mübārek milkdür ol milk vīrān olmasun yā Rab

25

Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün

1 İy nāvek-i şevḳuñ siperi sine-i aḥbāb
Zülfüñ ḫamı erbāb-ı vefā ṣaydına ḳullāb
2 Miḥrābda şekl-i ḫam-ı ebrū-yı laṭīfüñ
Vācib bu cihetden ḳamuya secde-i miḥrāb
3 Sūzum dir idüm şemᶜ saña eyleye rūşen
Neẓẓāre-i ruḫsāruña yoḫ şemᶜde hem tāb
4 Ḫurşīd-i cemālinden ol ay ṣaldı niḳābın
Ṣubḥ oldı dur iy baḫt nedür bunca şeker ḫāˇb
5 Dün ṣubḥ yitürdüm felege mevc-i sirişküm
Ġarḳ itdi felek üzre olan encümi girdāb

24/6a dimeñ: dimen͡g A_1, V, T_2/ çoḳ: çoḫ T_2

24/6b göñül: gön͡gül A_1, V, T_2

24/7a küncinde: küncinden İÜ

25 A_1 12b, İÜ 12a, B 22, A_2 13a, A_3 16a, M 15a, K 12a, T_1 83a, P 242a, T_2 13b, S_2 10b, V 8a, S_3 42b

25/1a şevḳuñ: şevḳun͡g A_1, T_2, V şevḳın T_1 ġamzeñ A_3, S_2/ siperi: siper-i T_1, A_1, V

25/1b zülfüñ: zülfün͡g V, T_2/ ḫamı: ḫam T_1, V/ ṣaydına: ḳaṣdına A_2

25/2a laṭīfüñ: laṭīfün͡g A_1, V, T_2

25/3a şemᶜ: şemᶜe T_2/ saña: san͡ga A_1, V, T_2/ eyleye: eylese [T]

25/3b ruḫsāruña: ruḫsārun͡ga A_1, V, T_2

25/4a ḫurşīd-i: hurşid [G]/ cemālinden: cemālinde V/ ṣaldı: saldı V aldı A_1

25/4b dur: ṭur A_3/ baḫt: şemᶜ M, K/ bunca: munca A_1, V, T_2

25/5b itdi: oldı A_1, [G]/ encümi: encüm-i [G]

6 Sāḳī meger ol la^{c}l sözin dir mey-i nāba
Kim düşdi ayaġına elin öpdi mey-i nāb
7 Cem^{c}iyyet-i esbāba göñül virme Fużūlī
Kim tefriḳadur ḫāṭıra cem^{c}iyyet-i esbāb

26

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Ṣubḥ çekmiş[266] çarḫa çalmış ṭaşa tīġın āfitāb
Ẓāhir itmiş ol meh-i dellāke ^{c}ayn-ı intisāb
2 Dem-be-dem taḥrīk-i tīġından bulur başlar ṣafā
Eyle kim ṣu mevc urup ẓāhir ḳılur her dem ḥabāb
3 Her ser-i mūyumda bir baş olsa mūy-ı ser gibi
Kesse varın tīġ-ı ḫūn-rīzinden itmen ictinā

4 Keşf-i esrār-ı melāḥat cevher-i tīġındadur
Kim alur başlardaki sevdā cemālinden niḳāb
5 Ġuṣṣasından başumuñ ḳıl gibi incelmiş tenüm
Kim tenümle tīġı ortasında başumdur ḥicāb

25/6a la^{c}l: la^{c}li S_2/ dir: dirdi A_3

25/7a esbābā: esbāb A_1/ göñül: göñ͡gül V, T_2/ virme: verdi [G]

25/7b ḫāṭıra: ḫāṭır-ı A_2, B, A_3, K, T_1, T_2, V

26 A_1 12b, B 22, A_2 13b, A_3 17a, M 15b, K 12b, T_1 83b, P 242b, T_2 13b, S_2 10b, V 8a, S_3 43b

26/1a çalmış: ṣalmış A_2/ ṭaşa: daşa A_1, V, T_2

26/1b itmiş: olmış A_1/ dellāke: dellāk A_1/ intisāb: iktisāb [G]

26/2a taḥrīk: tecrīd T_1/ tīġından: tīġuñdan A_1/ ṣafā: cefā K

26/2b eyle kim ṣu: öyle ṣu kim T_1, B/ ẓāhir: peydâ [G]

26/3a gibi: kimi V, [T, TD]

26/3b ḫūn-rīzinden: ḫūn-rīzüñ͡gden V/ itmen: itmem T_1, S_3, [G] itmeñ͡g V

26/4a tīġındadur: tīġuñ͡gdadur V

26/4b alur: olur T_1, K/ başlardaki: başlardaġı S_2 başlar ü T_1/ sevdā: hem T_1/ niḳāb: ḥicāb A_3

26/5a başumuñ: başumuñ͡g A_1, V, T_2/ ḳıl gibi: ḳıl kimi A_1, [T, TD, D] mūyı tek [G]

26/5b tenümle: benümle T_2/ tīġı: tīġ T_1, A_2, S_3/ ortasında: ortasındadur T_2/ başumdur: başum T_2

6 Tīġ-ı çābük-seyrine āhū-yı Çīn dirsem n'ola
Seyr ḳılduḳça töker ṣaḥrā-yı Çīne müşg-i nāb
7 Mūy-ı jūlīdemle tīġından ümīdüm kesmezem
İy Fużūlī ḫālī olmaz berḳ-ı lāmi^{c}den seḥāb

27[267]
Müfte^{c}ilün müfte^{c}ilün fâilün
1 Ṣubḥ ṣalup mihr-i ruḫuñdan niḳāb
Çıḳ ki temāşāya çıḳa āfitāb
2 Rişte-i cānum yiter it pür-girih
Ṣalma ser-i zülf-i semensāya tāb
3 Mest çıḳup ṣalma naẓar her yaña
Görme revā kim ola ^{c}ālem ḫarāb
4 Kesme naẓar cānib-i ^{c}uşşāḳdan
Nāle-i dil-sūzdan it ictināb
5 Şāmlar encüm ṣayaram ṣubḥa dek[268]
İy şeb-i hecrüñ maña rūz-ı ḥisāb
6 Dūzaḫa girmez sitemüñden yanan
Ḳābil-i cennet degül ehl-i ^{c}aẕāb

26/6b töker: döker T_1, B, K, S_3/ müşg: dürr M

26/7a tīġından: tīġuñdan A_1

26/7b berḳ: ḥarf A_3/ lāmi^{c}den: āhumdan V

27 A_1 13a, İÜ 13a, B 22, A_2 13b, A_3 17a, M 15b, K 12b, T_1 84a, P 242b, T_2 14a, S_2 11a, V 8b, TT 20a

27/1a mihr: māh T_1, A_3, B, S_2, M, K, P, TT, [G] meh A_1/ ruḫuñdan: ruḫun͡gdan A_1, V, T_2

27/1b çıḳa: çıḳar V, A_1

27/2b ṣalma: salma V

27/3a ṣalma: salma V/ yaña: yan͡ga A_1, A_2, T_2 ḳula V

27/5a şāmlar: giceler T_2, TT, [TD, T, D]/ ṣayaram: sayaram T_2/ ṣubḥa: ṣubḥ A_1

27/5b hecrüñ: hecrün͡g A_1, V, T_2/ maña: ban͡ga A_1, V, T_2/ rūz-ı ḥisāb: rūz-ı ^{c}aẕāb T_2 yevmü'l-ḥisāb TT, [TD, G, D]

27/6a girmez: girem T_2/ sitemüñden: sitemün͡gden A_1, V, T_2

7[269] Ṣaldı ayaḳdan ġam-ı ^{c}ālem meni
Vir maña ġam def^{c}ine sāḳī şarāb
8 Raḥm ḳıl üftādelerüñ ḥāline
Hīç gerekmez mi saña bir s̱evāb
9 Yār su’āl itdi ki ḥālüñ nedür
H̱asta Fużūlī ne virürsen cevāb

28
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Ġālibā bir ehl-i dil topraġıdur dürd-i şarāb
Kim ḳılur ḥürmet binālar dutmış üstinde ḥabāb
2 Berḳ ü bārān ṣanma kim gördükçe āh ü eşkümi
Bilmezem nemdür menüm aġlar maña yanar seḥāb
3 İy ṣoran ḥālüm bu istiġnā su’alinden ne sūd
Ḥālüm eylersen su’āl ammā işitmezsen cevāb
4 Deşt-i ġamda ẖāk-i ḳabrüm üzre serv-i gird-bād
Çekse baş ol servden su kesme iy seyl-i serāb

27/7a ayaḳdan: ayaġdan A$_1$, T$_2$/ ^{c}ālem: devrān TT
27/7b maña: bañ͡ga A$_1$, T$_2$
27/8a üftādelerüñ: üftādelerüñ͡g A$_1$, V, T$_2$
27/8b saña: sañ͡ga A$_1$, V, T$_2$
27/9a itdi: itse T$_1$, A$_1$, K, T$_2$, V, TT, [T, TD]/ ḥālüñ: ḥālüñ͡g A$_1$, V, T$_2$
27/9b virürsen: dirsen T$_2$
28 A$_1$ 13b, İÜ 13a, B 23, A$_2$ 14a, A$_3$ 17b, M 16a, K 13a, T$_1$ 84a, P 242b, T$_2$ 14b, S$_2$ 11b, V 8b, S$_3$ 43b
28/1a topraġıdur: ṭopraġıdur A$_2$, A$_3$, S$_2$, S$_3$, M tofraġıdur V/ dürd: cām A$_3$, [TD] nuḳl V
28/1b ḳılur: ḳılup A$_3$, B, S$_2$, İÜ, [T, G, TD]/ ḥürmet: ḥayret V/ dutmış: tutmış B yapdı M
28/2a berḳ ü: berḳ-i M, T$_2$, [G]/ āh ü eşkümi: āh-ı eşkümi M, T$_2$, [G] eşk ü āhumı K
28/2b menüm: beni B, A$_2$, S$_2$, K, M, S$_3$, İÜ, [T] ki ebr [G]/ maña: mañ͡ga A$_1$, V/ seḥāb: kebāb M/ bilmezem nemdür menüm: ḥālümi beyle görüp T$_2$
28/4a serv-i gird-bād: serv-ü gird-bâd [G]
28/4b su: ṣu A$_3$, K, T$_1$, S$_2$, S$_3$/ serāb: şerāb S$_3$, M, İÜ

5 Yitmeyüp vaṣlına sen Leylī-veşüñ bir ᶜ ömrdür
Men gibi Mecnūn olup ṣaḥrāya düşmiş āfitāb
6 Ol büt ebrūsın ḳoyup miḥrāba döndürmen yüzüm
Ḳoy meni zāhid maña çoḳ virme Tañrıyçün ᶜ aẕāb
7 Naḳd-i ᶜ ömrüñ bir ṣanem ᶜ ışḳında ṣarf itdüñ temām
İy Fużūlī āh eger senden ṣorılsa bu ḥisāb

29

Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün

1[270] Ḳılsa vaṣluñ şāmumı ṣubḥa berāber yoḫ ᶜ aceb
Resmdür faṣl-ı bahār olmaḳ berāber rūz u şeb
2[271] Gün ki sāyeñ düşdüġi yirden durur bir vechi var
Gelse ᶜ ālī-ḳadrler faḳr ehli durmaḳdur edeb
3 Olmadın mey-ḫāne-i ᶜ ışḳuñda mest-i cām-ı ẕevḳ
Düzmedi bezm-i felekde Zühre ḳānūn-ı ṭarab

28/5a leylī-veşüñ: leylī-veşüñg A_1, T_2, V

28/5b gibi: kimi A_1 tegi V/ düşmiş: düşmen T_1

28/6a ḳoyup: görüp T_1, B/ döndürmen: döndürmem T_1, [G] döndürmiş B döndürmez M/ yüzüm: yüzin M

28/6b ḳoy: ḳo T_1, B/ maña: bañga V, T_2 mañga A_1/ tañrı: tañgrı B

28/7a ᶜ ömrüñ: ᶜ ömrüñg V, T_2/ ᶜ ışḳında: ᶜ ışḳına T_1 uġrunda, [T]/ itdüñ: itdüñg V, T_2 itdüm A_1

28/7b eger senden: senden ger A_3/ ṣorılsa: sorılsa A_1

29 A_1 13b, İÜ 14a, B 23, A_2 14b, A_3 18b, M 16b, K 13a, T_1 84b, P 243a, T_2 14b, S_2 11b, V 9a, TT 20a, S_3 44b

29/1a vaṣluñ: dün tek A_2, A_3, S_3, İÜ/ yoḫ: ni T_2

29/2a sāyeñ: sāyeñg A_1, T_2, V/ yerden: yerde A_2/ durur: ṭurur A_3 düşer S_3, İÜ düşerse A_2 durar [T]

29/2b durmaḳdur: durmaġdur T_2 ṭurmaḳdur A_3

29/3a olmadın: olmadı A_3/ ᶜ ışḳuñda: ᶜ ışḳuñgda V, T_2/ ẕevḳ: ᶜ ışḳ T_1, A_2, S_2, S_3, İÜ şevḳ V, TT

29/3b düzmedi: düzmedin T_1, A_2, A_3, V, S_3, İÜ/ zühre: zühre vü M

4 Nūr-i ruḫsāruñdur ol maḳṣad ki īmān ehline
Ḳılsa Ḥaḳ rūzī cehennem āteşi oldur sebeb

5[272] Ġālibā maḳṣad viṣālüñdür ki dün gün durmayup
Çarḫ ser-gerdān gezer bilmez nedür renc ü ta^{c}ab

6[273] Beste-i zencīr-i şevḳüñdür nesīm-i ter-mizāc[274]
Teşne-i cām-ı viṣālüñdür muḥīṭ-i ḫuşk-leb

7[275] Ḳılma feyż-i ni^{c}met-i vaṣluñ Fużūlīden dirīg
Yoḫdur özge maḳṣadı senden seni eyler ṭaleb

30

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Sen yüzüñden ^{c}ālemi rūşen ḳılup ṣalduñ niḳāb
Yazıya ṣalsun bugünden böyle nūrın āfitāb

2 Sen ne nūr-ı pāksan iy maẓhar-ı ṣun^{c}-ı ilāh
Kim alur şem'-i ruḫuñdan āfitāb ü māh tāb

3 ^{c}Aks rūyuñ ṣuya ṣalmış sāye zülfüñ topraġa
^{c}Anber itmiş topraġuñ adın ṣuyuñ ismin şarāb

29/4a nūr-ı ruḫsāruñdur: nūr-ı ruḫsāruñ͡gdur A_1, V nūr-ı ruḫsāruñda S_3, S_2 nūr-ı ruḫsāruñ A_2 cennet-i vaṣluñdur T_1, A_3, B, M, K, P cennet-i vaṣluñ͡gdur T_2

29/4b ḳılsa: ḳıla TT olmasa T_2/ rūzī: rūz-ı TT/ āteşi oldur: āteşi olur A_3 āteşidür ol T_1 âteşin oldur [G]

29/5a viṣālüñdür: viṣālüñ͡gdür A_1, V, T_2/ durmayup: görmeyüp A_1

29/6a şevḳüñdür: şevḳüñ͡gdür T_2 zülfüñdür A_1, [TD, D] zülfüñ͡gdür V

29/6b viṣālüñdür: viṣālüñ͡gdür A_1, V, T_2

29/7a feyż: fażl T_1, K/ vaṣluñ: vaṣluñ͡g A_1, T_2 fażluñ͡g V

30 A_1 14a, İÜ 13b, B 24, A_2 14b, A_3 18a, K 13b, T_1 85a, P 243a, T_2 15a, S_2 12a, V 9a, TT 20a, S_3 44a

30/1a yüzüñden: yüzüñ͡gden V, T_2/ ṣalduñ: salduñ͡g V

30/1b ṣalsun: salsun V/ böyle: beyle T_2, V, [TD] soñra A_2, A_3, TT, S_3, İÜ, [T, G] soñ͡gra A_1

30/2a nūr-ı pāksan: pāk nūrsan K/ ṣun^{c}: nūr A_2, S_2, T_2 luṭf V

30/2b kim: nūr A_1, [G]/ alur: olur T_1, A_2, B, M, TT/şem^{c}-i: nūr-ı A_3, S_3, İÜ nūrı S_2, [T]/ ruḫuñdan: ruḫuñ͡gdan V, T_2 ruḫından S_3/ māh tāb: māhitāb [T] māhtāb [G]

30/3a ^{c}aks: ^{c}aks-i [G, TD]/ rūyuñ: rūyuñ͡g T_2, A_1, V la^{c}lüñ TT/ ṣuya: suya T_2, A_1, A_2, B, V/ zülfüñ: zülfüñ͡g T_2, V/ topraġa: ṭopraġa A_2, S_3, TT, S_2 tofraġa V

30/3b topraġuñ: ṭopraġuñ A_2, S_3 ṭopraġın TT topraġuñ͡g T_2 tofraġuñ͡g V/ ṣuyuñ: ṣuyın TT suyuñ A_2, B, K suyuñ͡g A_1, V, T_2/ ismin: adın A_3/ şarāb: gül-āb A_3, K, T_2, [TD, T, D]

4 Yilde bulmış būy-ı zülfüñ ṣuda ^{c}aks-i ^{c}ārıżuñ
Kim yili bağrına baṣup ṣuya göz tikmiş ḥabāb
5 La^{c}lgūn meydür elüñde sāġar-ı sīmīn ile
Yā nigīn-i la^{c}ldür reşk-i lebüñden oldı āb
6 Kilk-i ḳudret levḥ-i sīnemde seni ḳılmış raḳam
Eyleyüp maḥbūblar mecmū^{c}asından intiḫāb
7 İy Fużūlī her ^{c}amel ḳılsañ ḫaṭādur ġayr-ı ^{c}ışḳ
Bu-durur men bildügüm va'llāhu a^{c}lem bi'ṣ-ṣevāb

31

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Kūhken Şīrīne öz naḳşın çeküp virmiş firīb
Gör ne cāhildür yonar ṭaşdan öziyçün bir raḳīb
2 Ḳaşlaruñ yayı bir oḳ luṭf eylemiş her ^{c}āşıḳa
Men hem andan eylerem bir oḳ temennā yā naṣīb
3 Tūtiyā-yı ḫāk-i pāyüñ feyżine yol bulmasam
Nūr-ı çeşmüm ^{c}ayb ḳılma kūr olur dirler garīb

30/4a zülfüñ: zülfüñg V, T_2/ ṣuda: suda V, T_2, B, A_2, A_1, S_3, İÜ/ ^{c}ārıżuñ: ^{c}ārıżuñg V, T_2
30/4b baṣup: basup S_3 basmış V/ ṣuya: suya A_1, A_2, T_2, S_3, B, V/ tikmiş: dikmiş T_1, A_3, B
30/5a elüñde: elüñgde A_1, T_2 elinde V/ sāġar: sâid [G]/ sīmīn: müşgīn T_2
30/5b lebüñden: lebüñgen A_1, V, T_2/ oldı: aldı T_2 olmış [G]/ āb: nāb S_3
30/6a ḳılmış raḳam: itmiş raḳam V çekmiş raḳam A_1 ḳıldı raḳam TT nakş eylemiş [G]
30/7a ḳılsañ: ḳılsañg A_1, K, T_2 ḳılsan V
31 A_1 14a, B 24, A_3 16b, M 16b, K 13b, T_1 85a, P 243a, T_2 15a, S_2 12a, V 9b, TT 20a
31/1b ṭaşdan: daşdan A_1, V, TT, T_2/ öziyçün: özine A_3
31/2a ḳaşlaruñ: ḳaşlaruñg A_1, V, T_2/ oḳ: oḫ A_1/ luṭf eylemiş: naṣīb itmiş T_2/ her: bir B
31/2b andan: ondan A_1, T_1/ bir oḳ: bir oḫ A_1 senden T_2
31/3a pāyüñ: pāyüñg A_1, V, T_2/ bulmasam: bulmışam [G]
31/3b kūr: kör [TD, T]

4 Muẓṭaribdür çāre-i derdümde veh kim bilmeyüp
Bir devāsuz derde uġratmış özin miskin ṭabīb
5 Berḳ-ı āhumdan evüm her kūşe bulmış raḫneler
Gel gör iy gül kim giriftār-ı ḳafesdür ^{c}andelīb
6[276] İy maña ṣabr it diyen ḥāl-i dilümden bī-ḫaber
^{c}Işḳ olan yirde n'ider ārām yā n'eyler şekīb
7 İy Fużūlī incime senden teġāfül ḳılsa yār
Resmdür kim göstere aḥbāba istiġnā ḥabīb

32
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Ol ki her sā^{c}at gülerdi çeşm-i giryānum görüp
Aġlar oldı ḥālüme bī-raḥm cānānum görüp
2 Eyleyen ta^{c}yin-i eczā-yı müdāvā derdüme
Terk idüp cem^c itmedi ḥāl-i perīşānum görüp
3 Lāle-ruḫlar gögsümüñ çākine ḳılmazlar naẓar
Hīç bir raḥm eylemezler dāġ-ı hicrānum görüp
4 Dut gözin iy dūd-i dil çarḫuñ ki devrin terk idüp
Ḳalmasun ḥayretde çeşm-i gevher-efşānum görüp

31/4a derdümde: derdüme A_1/ bilmeyüp: bulmayup A_1
31/4b bir: bu A_1
31/5a evüm: dūdum A_1 odum V/ bulmış: olmış T_2 bolmuş [G]
31/6a maña: bañ͡ga A_1, V, T_2/ ḥāl: derd V
31/6b yā: veyā T_2, K
31/7a incime senden teġāfül ḳılsa yār: ger teġāfül ḳılsa yār incime sen TT
31/7b resmdür: resmidür T_1,V, TT/ göstere: gösterür M
32 A_1 14b, İÜ 14a, B 24, A_3 16b, M 17a, K 14a, T_1 85b, P 243b, T_2 15b, S_2 12a, V 9b, TT 20b, S_3 44b
32/2a eyleyen: eylemeñ͡g V
32/2b perīşānum: perīşānuñ͡g V
32/3a gögsümüñ: gögsümüñ͡g A_1, V, T_2/ çākine: dāġına V, A_3/ ḳılmazlar: ḳılmadılar TT/ naẓar: ḫaṭā V
32/3b eylemezler: eylemez T_1/ dāġ: çāk T_1/ hicrānum: nihāñum B, M, T_2 pinhānum K, TT, S_2 girībānum T_1
32/4a dut: ṭut B/ çarḫuñ: çarḫuñ͡g A_1, V, T_2 bi'llāh M
32/4b efşānum: efşânın [G]

5 Pertev-i ḫurşīd ṣanman̄ yirde kim devr-i felek
Yire urmış āfitābın māh-ı tābānum görüp
6 Ṣuda ^{c}aks-i serv ṣanman̄ kim ḳoparup bāġbān
Ṣuya ṣalmış servini serv-i ḫırāmānum görüp
7 İy Fużūlī bil ki ol gül-^{c}ārıżı görmiş degül
Kim ki ṭa^{c}n eyler menüm çāk-i girībānum görüp

33
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Rūzgārum buldı devrān-ı felekden inḳılāb
Ḳan içer oldum ayaġın çekdi bezmümden şarāb
2 Şu^{c}le-i āh ile yandurdum dil-i ser-geşte'i
Bir od oldum çizginen çevremde olmaz mı kebāb
3 La^{c}lün̄ ile bāde baḥs itmiş zihī güm-rāhlıḳ
Oldı vācib eylemek ol bī-edebden ictināb
4[277] Virmez oldı el viṣāl-i pīç-i zülfün̄ āh kim
Rişte-i tedbīrden devrān-ı kec-rev açdı tāb
5 Olmadı ol māha rūşen yanduġum hicrān güni
Yanduġın şeb tā seḥer şem^{c}ün̄ ne bilsün āfitāb

32/5a ṣanman̄: ṣanman͡g A_1, V, T_2 ṣanma S_3
32/6b ṣuya: suya A_1, T_2, B, V, S_3, M/ ṣalmış: salmış V, K
32/7a bil ki: bilmek V/ ^{c}ārıżı: ^{c}ārıżın V, A_3, S_2, S_3, İÜ/ görmiş: mümkin V
32/7b kim ki: ol ki A_1, T_2/ ṭa^{c}n: ^{c}ayb A_1, T_2, S_2, S_3, İÜ, [T, G, TD]/ eyler: ider S_2, S_3, V, İÜ
33 A_1 14b, İÜ 14b, B 25, A_3 19a, M 17b, K 14a, T_1 85b, P 243b, T_2 16a, S_2 12b, V 10a, TT 20b, S_3 45a
33/1a buldı: oldı T_2
33/1b içer: yudar TT/ çekdi: kesdi T_2
33/2a yandurdum: yandurdun͡g V/ ser-geşte'i: ser-geşteni A_1, TT, İÜ, [TD, T, G]
33/2b çevremde: yanumda T_2, S_2, S_3, İÜ, [G]
33/3a la^{c}lün̄: la^{c}lün͡g A_1, V, T_2/ itmiş: itdi M/ güm-rāhlıḳ: güm-rāhlıġ A_1
33/3b vācib: lāzım M
33/4a el viṣāl-i: el viṣāle M, TT, K, [G] yol viṣāle [TD, D]
33/4b tāb: bāb T_1, M
33/5a ol māha: ol māh T_1 māhuma V/ güni: odı K
33/5b şem^{c}ün̄: şem^{c}ün͡g A_1, V, T_2

6 Göz ki peykānuñ ḫayāliyle saçar her yan sirişk
Bir ṣadefdür ḳaṭre-i bārānı eyler dürr-i nāb
7[278] Oldı ebr-i dūd-ı āhum perde-i ruḫsār-ı māh
Āh kim almaz cemālinden henüz ol meh niḳāb
8 Kesmedi menden ser-i kūyında āzārın raḳīb
İy Fużūlī nişe cennet içre yoḫ dirler ^{c} aẕāb

34

Fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilün
1 Derd-i ^{c} ışḳum def^{c} ine zaḥmet çeker dāyim ṭabīb
Şükr kim olmış aña zaḥmet maña rāḥat naṣīb
2 Bir zebāndur şerḥ-i ġam taḳrīrine her berg-i gül
Eylemez bī-hūde gül gördükde efġān ^{c} andelīb
3 Bilse ẕevḳum vaṣldan firḳatde efzūn olduġın
Vaṣldan men^{c} üm revā görmezdi reşkinden raḳīb
4 Ṭa^{c} n-ı ġafletdür perī-ṭal^{c} atlara iẓhār-ı ḥāl
Ṣanma kim aḥbāb ḥālinden olur ġāfil ḥabīb

33/6a göz: gün A_3/ ḫayāliyle: ḳapup gökden T_1, B ḳapup gözden M, K/ saçar: ṣaçar K, S_2/ yan sirişk: dem sirişk M su sirişk S_2 yana eşk [G]

33/6b bārānı: bārān V, TT

33/7a ebr-i: ebrū V

33/7b almaz: olmaz V anlar S_3

33/8a menden: bendin V/ kūyında: kūyuñġda A_1, V, T_2/ āzārın: āzārı A_3 āvāzın A_1

33/8b nişe cennet içre yoḫ dirler: nişe dirler cennet içre yok A_3 nişe cennet içre yoḳdur bu S_3, İÜ cennet içre nişe yoḳ dirler B

34 A_1 15a, İÜ 15a, B 25, A_3 18b, M 17b, K 14b, T_1 86a, P 243b, T_2 16a, S_2 12b, V 10b, TT 21a, S_3 45a

34/1a dāyim: her dem T_2, S_2, S_3, İÜ

34/1b aña: añġa V, T/ oñġa A_1/ maña: bañġa V mañġa A_1, T_2

34/2a ġam taḳrīrine: ^{c} ışḳum itmege TT

34/2b gördükde: görmekde TT

34/3a vaṣldan: vaṣlın A_1 vaṣldın TT/ firḳatde efzūn olduġın: bu ḳadar nitekim hecr ile S_2, S_3 yoḳdur nitekim hecr ile İÜ

34/3b vaṣldan: vaṣldın S_2, TT/ reşkinden: reşkindin A_1, TT

34/4a ṭa^{c} n: ^{c} ayn TT

5 Āh bilmen n’eyleyem ḳurtılmaḳ olmaz ḳayddan
Men ḥarīf-i sāde-dil ḫūblar cemāli dil-firīb
6 Şem^c ḳurbıyla tefāḫur ḳılma iy pervāne kim
Ḫırmen-i ^{c}ömrüñ köyer berḳ-ı fenādan ^{c}an ḳarīb
7 N’ola aġlarsa Fużūlī ravża-i kūyuñ añup
Lā cerem giryān olur ḳılġaç vaṭan yādın ġarīb

35

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Pāy-bend oldum ser-i zülf-i perīşānuñ görüp
Nuṭḳdan düşdüm leb-i la^{c}l-i dür-efşānuñ görüp
2 Oda yaḳdum şem^c-veş cānum baḫup ruḫsāruña
Çarḫa çekdüm dūd-ı dil serv-i ḫırāmanuñ görüp
3[279] Gezdürür her yan gözüm eşk üzre baġrum pāresin
Ḫil^{c}at-ı gülgūn ile raḫş üzre cevlānuñ görüp
4 Bir zamān geçmez ki dil tīġuñdan olmaz çāk çāk
Açılur her dem dutılmış göñlüm iḥsānuñ görüp
5 Göñlümi tenhālıḳ eylerdi perīşān sīnede
Olmasaydı cem^c her yanında peykānuñ görüp

34/5a bilmen: bilmem T$_1$, A$_3$, K/ n’eyleyem: n’eyleyin M/ ḳurtılmaḳ: ḳurtılmaġ S$_2$/ ḳayddan: ^{c}ışḳdan T$_1$
34/6a ḳurbıyla: vaṣlıyla A$_3$
34/6b ^{c}ömrüñ: ^{c}ömrüñ͡g A$_1$, V, T$_2$ mihrüñ T$_1$, B, M/ köyer: yanar B yaḳar S$_2$ kūyer [T]/ berḳ: bād T$_2$
34/7a kūyuñ: kūyuñ͡g A$_1$, V, T$_2$/ añup: añ͡gup V, T$_2$ görüp A$_1$, A$_3$, B, M, K, T$_1$, S$_2$, S$_3$, P, İÜ, [T, G]
34/7b ḳılġaç: ḳılḳac A$_1$ ḳılmaġ K ḥālet T$_1$/ yādın: yādı T$_1$, T$_2$/ ġarīb: ḳarīb TT
35 A$_1$ 15a, İÜ 15a, B 25, A$_3$ 18a, M 18a, K 15a, T$_1$ 86b, P 244a, T$_2$ 16b, S$_2$ 13a, V 10b, TT 21a, S$_3$ 45b
35/1a ser-i: perī M, K
35/1b dür-efşānuñ: dür-efşānuñ͡g A$_1$ devā-baḫşuñ T$_1$
35/2a yaḳdum: yaḫdum A$_1$, T$_2$/ ruḫsāruña: dīdāruñ͡ga T$_2$
35/3a gezdürür: gözdürür T$_1$ yaġdurur A$_3$/ yan: su S$_2$/ gözüm: göz TT/ üzre: içre T$_1$, B
35/3b cevlānuñ: peykānuñ T$_2$
35/4a geçmez ki: olmaz ki T$_1$, [G]/ tīġuñdan: tīġuñ͡gdan T$_2$
35/4b dutılmış: ṭutılmış B, S$_2$, M/ göñlüm: göñ͡glüm V, A$_1$, T$_2$/ iḥsānuñ: iḥsānın V
35/5a göñlümi: göñ͡glümi A$_1$, V, T$_2$/ tenhālıḳ: tenhālıġ S$_3$, TT, S$_2$, İÜ
35/5b yanında: yanda A$_1$

6 Bend ü zindān-ı ġam ü miḥnetden olmışdum ḫalāṣ
Āh kim düşdüm yine zülf ü zenaḫdānun̄ görüp
7 İy Fużūlī bunca kim dutdun̄ nihān ḥāl-i dilün̄
^{c}Āḳıbet fehm itdi il çāk-ı girībānun̄ görüp

36
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Ġayra eyler bī-sebeb bin̄ iltifāt ol nūş-leb
İltifāt itmez man̄a muṭlaḳ nedür bilmen sebeb
2 Cevr olur ^{c}ādet ġażab vaḳti ne ^{c}ādetdür bu kim
Cevrin az eyler man̄a ol māh çün eyler ġażab
3 N’ola ġamzen̄ fikri düşdiyse dil-i sūzānuma
Ẓālimün̄ ger olsa āteş menzili olmaz ^{c}aceb
4 Dem-be-dem ger dürr-i eşküm düşse gözden vechi var
Yaş uşaḳlardur yetīm anlarda yoḫ resm-i edeb
5 Cevr gön̄lümdür çeken gözdür gören ruḫsārun̄ı
Allâh Allâh kām alan kimdür çeken kimdür ta^{c}ab

35/6a bend ü: bend-i A_3/ zindān-ı: zindān ü T_1, B, A_1, S_2, V, TT, T_2 zindāndan A_3/ ġam ü: ġam B, A_1, S_2, K, A_3

35/6b zülf ü: zülf-i T_1, B çāh-ı V, A_3

35/7a bunca: munca A_1, TT, V, T_2/ dutdun̄: dutdun͡g A_1, V, T_2 ṭutdun̄ B, A_3, S_2/ ḥāl: derd A_1, TT rāz V/ dilün̄: dilün͡g A_1, V

35/7b fehm: çāk A_1/ çāk: fehm A_1/ girībānun̄: girībānum T_2, S_3, İÜ

36 A_1 15b, İÜ 15b, B 26, A_3 17b, M 18b, K 15a, T_1 86b, P 244a, T_2 16b, S_2 13a, V 11a, TT 21a, S_3 46a

36/1a bin̄: bin͡g T_2, TT, K, İÜ min͡g A_1

36/1b man̄a: ban͡ga V, T_2/ muṭlaḳ: bilmem T_1/ bilmen: muṭlaḳ T_1 bilmem A_3, [G]

36/2b cevrin: cevri T_1/ man̄a: ban͡ga V, T_2/ māh çün eyler: tünd-ḫū ḳılġaç T_1, A_3, K, M, B, P

36/3a ġamzen̄: ġamzen͡g V, T_2

36/3b ẓālimün̄: ẓālimün͡g A_1, V, T_2

36/ 4a dürr-i eşküm düşse gözden: düşse gözden dürr-i eşküm T_1, A_3, K, M, B, P

36/4b yaş uşaḳlardur yetīm: yaş uşaġlardur yetīm A_3, İÜ yaş uşaḫlardur yetīm V ṭıfllardur gūyiyā S_2 yaş uşaġlardur velī TT/ anlarda: onlarda A_1/ resm-i: resm ü T_1

36/5a cevr: cevri A_3, S_2, [T, TD, G]/ gön̄lümdür: gön͡glümdür A_1, V, T_2/ ruḫsārun̄ı: ruḫsārun͡gı V, TT, T_2

6 Yār bī-dād eylemez ᶜuşşāḳa feryād itmedin
Her nice rūzī muḳadder olsa vācibdür ṭaleb
7[280] Muṭrıb aġlatma sürūduñla Fużūlī ḫasteni
Seyl-i eşkinden ṣaḳın ḳopmaya bünyād-ı ṭarab

37
Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün
1 Vaṣluñ maña ḥayāt virür firḳatüñ memāt
Subḥāne ḫāliḳin ḫalaḳa’l-mevti ve’l-ḥayāt
2 Hicrānuña taḥammül iden vaṣluñı bulur
Ṭūbā limen yusāᶜiduhu’ṣ-ṣabra ve’s̱-s̱ebāt
3[281] Mihrüñdür iḳtinā-yı meḳāṣıd vesīlesi
Mā şā’e men erāde bihi’l-fevzu ve’n-necāt
4[282] Tökmiş riyāż-ı ṭabᶜuma bārān-ı şevḳuñı
Men enzele’l-miyāh ve aḥyā bihe’n-nebāt
5 Ḥaḳ āferīnişe sebeb itdi vücūduñı
Evcebe bi’ẓ-ẓuhūri ẓuhūre’l-mükevvenāt
6 Īzid serīr-i ḥüsne seni ḳıldı pādişāh
Aᶜlā kemāli ẕātike fī aḥseni’ṣ-ṣıfāt

36/6a yār: yād V/ bī-dād: pervā K bir dād S_2 feryād V/ ᶜuşşāḳ: ᶜuşşāḳa A_1, İÜ, A_3, M, K, S_2, V, TT, S_3, [T]/ feryād: bī-dād V
36/6b nice: niçüḳ TT
36/7a sürūduñla: sürūdun͡gla A_1, V, T_2 sürūd ilen S_2 sürūduñlan S_3/ ḫasteni: ḫaste’i M, S_2
36/7b ṣaḳın: saḳın A_1, K, S_3, İÜ
37 A_1 15b, İÜ 15b[283], B 26, A_3 19b, M 18b, K 15b, T_1 87a, P 244a, T_2 17a, S_2 13b, V 11a, TT 21b, S_3 46a
37/1a vaṣluñ: vaṣlun͡g A_1, V, T_2/ maña: ban͡ga V, T_2 man͡ga A_1/ firḳatüñ: firḳatün͡g V, T_2
37/1b ḫāliḳın: ḫāliḳī A_3, TT, K, B, P, [G] ḳādiren V/ mevti: mevt-i [G]
37/2a vaṣluñı: vaṣlun͡gı A_1, V, T_2
37/2b yusāᶜiduhu: yusāᶜidü V, A_3 müsaadet [G]
37/3a mihrüñdür: mihrün͡gdür A_1, T_2 ḳahruñdur T_1, A_3 luṭfuñdur [T]/ iḳtinā-yı: iḳtiżā-yı S_3, S_2 ifşā-i A_3, M
37/3b erāde: ecāde [G]
37/4a tökmiş: dökmiş T_1, B/ ṭabᶜuma: ṭabᶜuña T_1 tab’ına [G]/ şevḳuñı: şevḳun͡gı A_1, T_2 eşkümi TT
37/4b men: mā T_2
37/5a itdi: itmiş T_2/ vücūduñı: vücūdun͡gı V, T_2

7 Ḳılduñ edā-yı na^{c}t Fużūlī temām ḳıl
Kemmilhu bi'the-selāmi ve temmimhi bi'ṣ-ṣalāt

38
Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün
1 Yüri yiter maña iy sīm-eşk bī-dād it
Ger aḳçeñ ile alınmış ḳul isem āzād it
2[284] İtürme itleri āvāzınuñ göñül ẕevḳın
Yiter ḳara giceler herze herze feryād it
3 Ḫarāb olan göñül iy büt senüñ maḳāmuñdur
Teġāfül eyleme bir ḳaç ṭaş ile ābād it
4 İşidmedüñ mi göñül ^{c}ışḳ müşkil olduġını
Saña bu müşkil işi kim didi ki bünyād it
5 Ḫilāf-ı ^{c}ādete çoḳ olma iy perī māyil
Yiter füsūn ile tesḫīr-i ādemī-zād it
6 Ṣabā esīrleri ḳaṣdın eylemiş ol gül
Bizi hem anda eger düşse fırṣatuñ yād it

37/7a ḳılduñ: ḳılduñ͡g A_1, V, T_2/ na^{c}t: na^{c}tı S_2

37/7b kemmilhu: kellimhu A_1, B, A_3, M, T_1, T_2, V, TT, S_3 kemmilte K kellemte [G]/ selāmi ve: selāmi S_2/ temmimhi: temmimte K

38 A_1 16a, B 27, A_3 19b, M 19a, K 15b, T_1 87b, P 244b, T_2 17a, V 11a, TT 21b, S_3 46b

38/1a maña: bañ͡ga V, T_2/ sīm-eşk: eşk terk-i A_1 sīm-i eşk [G, TD, T]

38/1b aḳçeñ: aḳçeñ͡g A_1, V, T_2/ ḳul isem: ḳuluñsam A_3

38/2a āvāzınuñ: āvāzınuñ͡g A_1, V āvāz ile T_1 āvāzını M/ göñül: göñ͡gül T_2, A_1, V

38/2b feryād: efġān M

38/3a olan göñül: olan göñ͡gül V, T_2 göñ͡gül olan A_1/ büt senüñ: seng-dil T_2/ maḳāmuñdur: maḳāmuñ͡gdur V, T_2

38/3b eyleme: etme vü [G]/ ṭaş: daş A_1, V, TT, K, T_2

38/4a işidmedüñ: işitmedüñ͡g A_1, V, T_2/ göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2

38/4b saña: sañ͡ga A_1, V, T_2

38/6a eylemiş: itmiş T_1, A_1/ gül: gül-būy T_1

38/6b anda: onda A_1/ fırṣatuñ: fırṣatuñ͡g V

7 Fużūlī ister isen̄ izdiyād-ı rütbe-i fażl
Diyār-ı Rūmı gözet terk-i ḫāk-i Baġdād it

39

Fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilün

1 ^{c} Aks-i ruḫsārun̄ ile oldı müzeyyen mir'āt
Beden-i mürdeye feyż-i naẓarun̄ virdi ḥayāt
2 Ben̄zedürdüm ḳad-i mevzūnun̄a fi'l-cümle eger
Cān içinde elif itseydi ḳabūl-ı ḥarekāt
3 Ḫaṭ bu mażmūn iledür ṭarf-ı zenaḫdānun̄da
Ki bu zindānun̄ esīrine yoḫ ümmīd-i necāt
4 Kākülün̄ ḳıldı muḳarrer man̄a ser-geşteligi
Dimesün kimse ki yoḫ gerdiş-i devrāna s̱ebāt
5 Ġamze peykānın ider ^{c} āşıḳa çeşmün̄ ṣadaḳa
Eyle kim merdüm-i mün^c im vire muḥtāca zekāt
6 Āferīn cevher-i maḳbūlün̄e kim ^{c} ālemde
Mümkin olmaz bu ṣıfāt ile ki sensen bir ẕāt
7 İy Fużūlī vera^c ü zühd ile mu^c tād oldun̄
Bilmedün̄ ḥālün̄i bī-hūde geçürdün̄ evḳāt

38/7a isen̄: isen͡g A_1, T_2 isen V/ fażl: ^{c} ışḳ T_2, TT akl [G]

38/7b rūmı: rūm A_3, K, B, S_3, M, P

39 A_1 16a, B 27, A_3 20a, M 19a, K 16a, T_1 87b, P 244b, T_2 17b, S_2 13b, V 11b, TT 22a, S_3 46b

39/1a ruḫsārun̄: ruḫsārun͡g A_1, V, T_2

39/1b mürdeye: mürdemi V/ naẓarun̄: naẓarun͡g V, T_2

39/2a ben̄zedürdüm: ben͡gzedürdüm A_1, T_2, V, M

39/3a zenaḫdānun̄da: zenaḫdānun͡gda V, T_2

39/3b zindānun̄: zindānun͡g T_2/ esīrine: esīrinde S_3

39/4a kākülün̄: kākülün͡g A_1, V, T_2 kāküli TT/ man̄a: ban͡ga V, T_2

39/4b yoḫ: var A_3 / devrāna: devrānda T_1, A_1, B, K, P gerdūna M, [TD, T, D]

39/5a çeşmün̄: çeşmün͡g A_1, V, T_2

39/5b muḥtāca: muḥtāc A_1

39/6a maḳbūlün̄e: maḳbūlün͡ge A_1, V, T_2

39/7a oldun̄: oldun͡g A_1, V, T_2

39/7b bilmedün̄: bilmedün͡g A_1, V, T_2/ ḥālün̄i: ḥālün͡gi A_1, V ḥālüni T_2/ geçürdün̄: geçürdün͡g V, T_2

40

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 İy esīr-i dām-ı ġam bir gūşe-i mey-ḫāne dut
Dutma zühhāduñ muḫālif pendini peymāne dut

2 Dişledümse laᶜlüñ iy ḳanum töken ḳahr eyleme
Dut ki ḳan itdüm ᶜadālet eyle ḳanı ḳana dut

3 Çizginürken başuña şemᶜ-i ruḫuñdan cānumı
Menᶜ ḳılma anı hem ol şemᶜe bir pervāne dut

4 Ger saña efġānumı bī-hūde dirse müddeᶜī
Ol söze dutma ḳulaḳ men çekdügüm efġāna dut

5 Dutmazam zencīr-i zülfi terkin iy nāṣiḥ meni
Ḫˇāh bir ᶜāḳil ḫayāl it ḫˇāh bir dīvāne dut

6 İy olup sulṭān diyen dünyāda menden ġayrı yoḫ
Sen seni bir cuġd bil dünyānı bir vīrāne dut

7 İy Fużūlī dehr zālinüñ firībinden ṣaḳın
Olma ġāfil er gibi depren işüñ merdāne dut

---

40 A_1 16b, İÜ 16a[285], B 27, A_3 20a, M 19b, K 16a, T_1 88a, P 244b, T_2 18a, S_2 14a, V 12a, TT 22a, S_3 47a

40/1a dut: ṭut A_3, M tut B

40/1b dutma: ṭutma A_3, B, S_2/ zühhāduñ: zühhādun͡g V zühhād T_2/ dut: ṭut A_3 tut B

40/2a dişledümse: dişlemedümse T_1, V/ laᶜlüñ: laᶜlün͡g V, T_2/ töken: döken T_1, B/ ḳahr: menᶜ T_2 ᶜayb M

40/2b dut: ṭut A_3 tut B/ dut: ṭut A_3 tut B

40/3a başuña: başun͡ga T_2/ ruḫuñdan: ruḫun͡gdan A_1, T_2 ruhumdan [G]/ cānumı: ḥālümi T_1, K göñlümi A_3/ başuña şemᶜ-i ruḫuñdan cānumı: dōstlar kāmınca fermānun͡gda çarḫ V

40/3b ḳılma: itme V/ anı: onı K/ dut: ṭut A_3 tut B

40/4a saña: san͡ga A_1, T_2, V, M

40/4b dutma: ṭutma A_3, M, S_2 tutma B/ ḳulaḳ: ḳulaġ T_2, V, A_1/ çekdügüm: ḳılduġum V itdügüm TT/ dut: ṭut A_3, M tut B

40/5a dutmazam: itmezem T_1, A_3, S_2, TT, P ḳılmazam A_1, [G, TD]

40/5b ᶜāḳil: ġāfil T_1, A_1/ dut: ṭut A_3 tut B

40/6a olup: diyen TT/ diyen: olup TT/ dünyāda: ᶜālemde T_2/ menden: senden T_1/ ġayrı: özge V, T_2

40/6b bil: ṭut M/ dünyānı: dünyāyı T_1, A_3, M, S_2, TT, K/ dut: ṭut A_3 tut B

40/7a zālinüñ: Zālinüñ [TD, T] zālinün͡g A_1/ firībinden: firībinde V

40/7b olma: ola T_1/ gibi: kimi [T, TD]/ depren: tepren A_1, V, T_2, [T]/ işüñ: işün͡g A_1, V özüñ TT sözüñ T_2

41[286]

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1[287] Baḥr-i ^{c}ışḳa düşdün̄ iy dil leẕẕet-i cānı unut
Bāliġ oldun̄ gel raḥimden içdügün̄ ḳanı unut

2[288] Virdi rıḥletden ḫaber mūy-ı sefīd ü rūy-ı zerd
Çihre-i ḫandānı vü zülf-i perīşānı unut

3[289] Çek nedāmetden göge dūd-ı dil ü tök ḳanlu yaş
Serv-i nāzı terk ḳıl gül-berg-i ḫandānı unut

4 Gör ġanīmet faḳr milkinde gedālıġ şīvesin
İ^{c}tibār-ı manṣıb ü dergāh-ı sulṭānı unut

5 Çekme ^{c}ālem ḳaydını iy ser-bülend-i faḳr olan
Salṭanat taḫtına irdün̄ bend ü zindānı unut

6 Levḥ-i ḫāṭır ṣūret-i cānāna ḳıl āyīnedār
Anı yād it her ne kim yādun̄da var anı unut

7 İy Fużūlī çek melāmet reh-güẕārından ḳadem
Laḥẓa laḥẓa çekdügün̄ bī-hūde efġānı unut

---

41 A_1 16b, B 28, A_3 20b, M 20a, K 16b, T_1 88a, P 245a, S_1 144a, T_2 18b, S_2 14a, V 12a, TT 22a

41/1a düşdün̄: düşdün͡g V, A_1, T_2/ leẕẕet: ẕevḳ S_1, S_2, T_1, T_2, B, A_3, TT, P la^{c}l A_1, [G]/ cānı: dünyānı B, A_3, P dünyāyı S_1, S_2, T_1, T_2, TT cānānı A_1, [G]

41/1b oldun̄: oldun͡g A_1, T_2, V/ içdügün̄: içdügün͡g A_1, T_2, V

41/2b ḫandānı vü: gülgūn ile T2

41/3a nedāmetden göge: nedāmet göge dek TT/ dūd-ı dil ü: iy dūd-ı dil V dūd-ı dili A_1, [TD, D] dūd-ı dilin [G]/ tök: dök B, M

41/3b terk: terkin T_2/ ḳıl: dut T_1, S_1, K tut B ṭut M it T_2/ ḳıl gül-berg-i: kılgıl berk-i [G]

41/4a milkinde: milkinden M/ gedālıġ: gedālıḳ V, T_2, M gedālık S_2

41/4b i^{c}tibār-ı: i^{c}tibār ü [T]/ manṣıb ü: manṣıb-ı T_1, S_1, A_1, B, K, TT, S_2, S_3, P, [T]

41/5a olan: iken A_1 çün T_2

41/5b irdün̄: irdün͡g A_1, V virdün̄ M yitdün͡g T_2/ bend ü: bend-i T_1, S_1, A_3, B

41/6a cānāna: cānānı K/ āyīnedār: āyīne-vār [T, G]

41/6b anı: onı A_1/ yādun̄da var: yādun͡gda var A_1 yādun̄dadur T_1, S_1, B, S_2, P yādun͡gdadur T_2/ anı: onı A_1

41/7a melāmet: nedāmet A_3/ ḳādem: etek T_2

41/7b çekdügün̄: çekdügün͡g V, T_2

42

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ṭılısm-ı genc içün biñ ism-i a^{c}ẓam yād dutduñ dut
Ṭılısmı sındurup genci töküp[290] ismi unutduñ dut

2 Töküp mey cām-ı mey dutmaḳ temennāsın çıḳar başdan
Yüküş ḳanlar töküp ^{c}ālemde çoḳ ḫūn-ābe yutduñ dut

3 Şarāb-ı nāb ẕevḳından ne ḥāṣıl çün degül bāḳī
Riyāż-ı ^{c}ömre biñ kez ṣu virüp āḫir ḳurıtduñ dut

4 Çü nī Cemşīd bulmışdur beḳā keyfiyyetin nī Cem
Bu bezm içre Cem ü Cemşīd elinden cām dutduñ dut

5 Fużūlī ḳıl ḳıyās-ı ḥālüñ ehl-i dehr ḥālinden
Ḳumār ü mekr ü tezvīri ḥiyel ehlinden utduñ dut

---

42 A_1 17a, İÜ 16a, B 28, A_3 20b, M 20a, T_1 88b, P 245a, S_1 144a, T_2 18a, S_2 14b, V 12b, TT 22b, S_3 47b

42/1a biñ: bin͡g S_2, TT min͡g A_1 bir S_3, İÜ/ dutduñ: dutdun͡g A_1, V, T_2 ṭutduñ A_3, S_2 tutduñ B dutmaḳ S_3/ dut: ṭut A_3 tut S_2, B

42/1b sındurup: ṣındurup S_2, TT/ töküp: döküp A_3, B, T_1, S_1, P bulup S_3, M, İÜ, [TD, D]/ dut: ṭut A_3, M tut S_2, B

42/2a töküp: döküp B, T_1, S_1/ cām-ı: cāma T_1 cāmını V/ mey: cem A_3, [G] - V/ dutmaḳ: ṭutmaḳ A_3 tutmaḳ B tutmaġ TT

42/2b yüküş: üküş A_3, S_2/ töküp: döküp B, T_1, S_1/ çoḳ: çoḫ A_1 yüz V/ yutduñ: dutduñ S_3, İÜ dutdun͡g A_1, V utdun͡g T_2/ dut: ṭut A_3, S_2 tut B

42/3b riyāż-ı: nihāl-i [TD]/ biñ: bin͡g T_2, TT min͡g A_1/ ṣu: su M, A_1, B, V, T_2/ ḳurıtduñ: ḳurıtdun͡g V, T_2/ dut: ṭut A_3 tut B, S_2

42/4a çü: çi [G]/ bulmışdur: almışdur V ṭatmışdur S_3, İÜ tapmışdur TT bilmiştir [G]/ nī...nī: ni...ne M, V

42/4b içre: içinde V/ cem ü: cem T_1/ dutduñ: dutdun͡g V ṭutduñ A_3, B, S_2/ dut: ṭut A_3, M tut B

42/5a ḥālüñ: ḥālün͡g T_2, A_1, V ḥālüñi S_2/ dehr: derd TT, V, A_1 nerd [G]/ ḥālinden: derdinden S_3 derdden İÜ

42/5b ḳumār ü: ḳumār-ı B ḳumārı S_3, İÜ, [TD, D]/ mekr ü: mekr-i TT/ tezvīri: tezvīr ü S_3, İÜ, [TD, D]/ utduñ: utdun͡g V, T_2 unutdun͡g A_1/ dut: ṭut A_3, S_2 tut B

43

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Mürde cismüm iltifātuñdan bulur her dem ḥayāt
Ölürem ger ḳılmasañ her dem maña bir iltifāt

2 Yazabilmez leblerüñ vaṣfın temām-ı ^{c}ömrde
Āb-ı ḥayvān virse kilk-i H̱ıżra ẓulmetden devāt

3 Men faḳīrem sen ġanī virgil zekāt-ı ḥüsn kim
Şer^{c} içinde hem mañadur hem sañа vācib zekāt

4 Görmeyince ^{c}ışḳuñı[291] īmāna gelmez ^{c}āşıḳuñ
Yüz peyember cem^{c} olup gösterseler biñ mu^{c}cizāt

5 Maẓhar-ı ās̱ār-ı ḳudretdür vücūd-ı kāmilüñ
Feyż-i fıṭratdan ġaraż sensen ṭufeylüñ kāyināt

6 Cevher-i ẕātuñdadur mecmū^{c}-ı evṣāf-ı kemāl
Bu ṣıfāt ile ki sensen ḳandadur bir pāk ẕāt

7 ^{c}Işḳa tā düşdüñ Fużūlī çekmedüñ dünyā ġamın
Bil ki ḳayd-ı ^{c}ışḳ imiş dām-ı ta^{c}alluḳdan necāt

---

43 A_1 17a, İÜ 16a, B 28, A_3 21a, M 20a, K 16b, T_1 88b, P 245a, S_1 144a, T_2 18b, S_2 14b, V 12b, TT 22b, S_3 47b

43/1a iltifātuñdan: iltifātun͡gdan V, T_2/ bulur: tapar S_3, İÜ olur T_1

43/1b ḳılmasañ: ḳılmasan͡g A_1, V, T_2, K/ maña: ban͡ga V, T_2 man͡ga A_1/ bir: yüz [G]

43/2a leblerüñ: leblerün͡g A_1, V, T_2

43/2b kilk-i ḫıżra[292]: ḫıżra kilk-i V, A_1, TT, S_2, S_3, İÜ, [G] ḫıżra kilke K ḫıżr-ı kilke S_1, B, M, P ḫıżr ü kilk ü T_2/ ẓulmetden: ẓulmetde İÜ ḥikmetden A_3

43/3a ḥüsn: hüsn-i kāmil T_1

43/3b mañadur hem saña: ban͡gadur hem san͡ga V, T_2 baña vü hem saña S_3, M sañadur hem baña A_3, TT san͡gadur hem ban͡ga A_1

43/4a ^{c}ışḳuñı: ^{c}ışḳun͡gı A_1, V, T_2 ḥüsnüñi [TD, D] yüzüñü [T]/ ^{c}āşıḳuñ: ^{c}āşıḳun͡g V, T_2

43/4b gösterseler: getürseler T_1/ biñ: bin͡g K min͡g A_1

43/5a ās̱ār: iẓhār A_1/ kāmilüñ: kāmilün͡g A_1, V, T_2, S_3, İÜ

43/5b fıṭratdan: kudretten [G]/ ṭufeylüñ: ṭufeylün͡g A_1, T_2 ṭufeyl-i V

43/6a ẕātuñdadur: ẕātun͡gdadur V, T_2

43/6b ile: ilen A_3, S_2/ ḳandadur: ḳanda var T_1, S_2, [G] ḫandadur V, A_1, T_2

43/7a ^{c}ışḳa tā: ^{c}ışḳa TT/ düşdüñ: düşdün͡g A_1, V, T_2 düşdüm T_1, S_1, B, A_3, M, K, P düşelden TT/ çekmedüñ: çekmedün͡g V, T_2 çekdügün͡g A_1 çekmedüm T_1, S_1, B, A_3, M, K, P

43/7b ḳayd: dām S_1 ḳıblen T_1/ ^{c}ışḳ imiş: ^{c}ışḳdur S_3, İÜ/ dām: ḳayd S_1

44

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ṣabā aġyārdan pinhān ġamum dildāre iẓhār it
Ḫabersüz yārümi ḥāl-i ḫarābumdan ḫaberdār it

2 Getür yādum anuñ yanında ger görseñ ki ḳahr eyler
Ḫamūş olma yine düşnām taḳrībiyle tekrār it

3 Göñül ġam dünlerin tenhā geçürme iste bir hem-dem
Ecel ḫāˇbından efġānlar çeküp Mecnūnı bīdār it

4[293] Çü yoḫ ^{c}ışḳ āteşi bir şu^{c}le çekse ṭāḳatüñ iy ney
Baş aġrıtma dem-i ^{c}ışḳ urma ancaḳ nāle-i zār[294] it

5 Meni reşk odına pervāne tek iy şem^c yandurma
Yiter ḫurşīd-i ruḫsāruñ çerāġ-ı bezm-i aġyār it

6 Giriftār-ı ġam-ı ^{c}ışḳ olalı āzāde-i dehrem
Ġam-ı ^{c}ışḳa meni bundan beter yā Rab giriftār it

7 Fużūlī baḫmaḳ olur ol güneş yādıyla ḫurşīde
Ne vech ilen kim olsa gün geçer fikr-i şeb-i tār it

---

44 A_1 17a, İÜ 16b, B 29, A_3 21a, M 20b, K 17a, T_1 89a, P 245a, S_1 144b, T_2 19a, S_2 15a, V 12b, TT 23a, S_3 48a

44/1a pinhāñ: tenhā A_3/ ġamum: ġamı S_2

44/2a anuñ: anuñ͡g A_1, T_2/ ger: ver S_1, A_3, B, K, TT her M/ görseñ ki: görseñ͡g ki A_1, T_2, K görsen ki V gördükçe M

44/3a göñül: göñ͡gül A_1, T_2, V, S_1/ dünlerin: dünleri S_1 tünleri T_2 günlerin A_1, V, B, [G]

44/3b mecnūnı: mecnūn V

44/4a āteşi: āteşine T_1/ bir şu^{c}le çekse: - T_1/ ṭāḳatüñ: ṭāḳātüñ͡g V, T_2 āteşüñ͡g K

44/4b urma: üzre T_1/ nāle-i : nāle vü A_3, [TD, D]

44/5a reşk: eşk M/ reşk odına pervāne tek: pervāne tek reşk odına V/ şem^c : ^{c}ışk [G]

44/5b ḫurşīd-i : ḫurşīd ü T_1/ ruḫsāruñ: ruḫsāruñ͡g A_1, V, T_2

44/6a dehrem: derdem [G]

44/6b yā rab: derde B, T_1/ bundan beter yā rab: yā rab beter mundan A_1

44/7a baḫmaḳ: baḳmaġ: A_3, B, S_1, S_2 baḫmaġ A_1, TT, T_2/ olur: olmaz B, A_3, TT

44/7b ilen: ile M, S_2, T_2, S_3, İÜ/ kim: ki S_3/ olsa: olsun: S_1

45

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Ḫaṭ-ı ruḫsāruñ ider luṭfda reyḥān ile baḥs̱
Ḥüsn-i ṣūretde cemālüñ gül-i ḫandān ile baḥs̱

2 Cenneti kūyuña zühd ehli münāsib diseler
Ne münāsib ki ḳılam bir nice nādān ile baḥs̱

3[295] Yüzüñe durmasun āyīne urup lāf-ı ṣafā
Ne revā meh ḳıla ḫurşīd-i dıraḫşān ile baḥs̱

4[296] Gerçi şimşāddа çoḳ lāf-ı leṭāfet vardur
Yorılur eylese ol serv-i ḫırāmān ile baḥs̱

5 Ḳılsa cān la^{c}li ile feyż yitürmek baḥs̱in
Cānib-i la^{c}lini dut iy göñül it cān ile baḥs̱

6 Düşer od şem^c diline bu sebebden ki ḳılur
Dil uzadup giceler ol meh-i tābān ile baḥs̱

7 Ṣıfat-ı ḥüsnüñ ider ḫaste Fużūlī ne ^{c}aceb
Ḥüsn-i güftārda ger eylese Ḥassān ile baḥs̱

---

45 A_1 17b, İÜ 16b, B 29, A_3 21b, M 21a, K 17a, T_1 89b, P 245b, S_1 144b, T_2 19a, S_2 15a, V 13a, TT 23a, S_3 48a

45/1a ruḫsāruñ: ruḫsāruñg A_1, V, T_2/ luṭfda: luṭfla S_2

45/1b cemālüñ: cemālüñg A_1, V, T_2

45/2a cenneti: cennet S_3, İÜ cennet-i [T]/ kūyuña: kūyuñga A_1, T_2, V kūyuma T_1/ zühd: zāhid T_1/ diseler: didiler K, M

45/3a yüzüñe: yüzüñge A_1, V, T_2/ durmasun: ṭurmasun A_3/ urup: ḳılup T_2/ lāf-ı: ehl-i A_1

45/3b revā meh: revādur S_1, M, K/ ḫurşīd-i dıraḫşān ile: ol serv-i ḫırāmānla T_1

45/4b eylese: itmeye A_1/ yorılur eylese ol: ḥaddi yoḫdur ki ura [TD, D] bükilür eylese ol [G]

45/5a la^{c}li: la^{c}lüñ S_1 la^{c}lüñg T_2/ ile: ilen S_3, K, M, İÜ/ feyż: feyż ki T_1

45/5b dut: ṭut A_3, B, M/ göñül: göñgül V, T_2

45/6a düşer od: od düşer V/ şem^c diline: şem^c-i leṭāfet T_1

45/6b uzadup: uzadur A_3/ giceler: ki ḳılur V

45/7b güftārda: güftārla A_3, S_2, V, S_3, İÜ/ ḥassān ile: iḥsānla A_1, T_1

46

Fe^{c}ūlün fe^{c}ūlün fe^{c}ūlün fe^{c}ūlün

1 Cihān içre her fitne kim olsa ḥādiṡ
Aña serv-i ḳaddüñdür elbette bā^{c}iṡ

2 Medārisde taḥḳīḳ-i mūy-ı miyānuñ
Deḳāyıḳdan ortaya ṣalmış mebāḥiṡ

3 Muvaḥḥidlere ḳılma inkār zāhid
Mey-i vaḥdeti ṣanma ümmü’l-ḫabāyiṡ

4[297] İki dīdesiz ^{c}āleme Yūsuf ü sen
Size yoḫ cihān içre imkān-ı ṡāliṡ

5[298] Maña cem^{c} olur ḳanda kim var bir ġam
Menem milk-i ^{c}ışḳ içre Mecnūna vāriṡ

6 Töküp eşk kūyuñda vaṣluñ diler dil
Ṣaçar nef^{c} çün dāne ṭopraġa ḥāriṡ

7 ^{c}İẕār ü lebüñ vaṣfın eyler Fużūlī
Aña hem müfessir direm hem muḥaddiṡ

---

46 A_1 17b, İÜ 17a, B 29, A_3 21b, M 21b, K 17b, T_1 89b, P 245b, S_1 145a, T_2 19b, S_2 15b, V 13b, TT 23a, S_3 48b

46/1a fitne: niçe K/ olsa: ola S_1, S_2, TT, M, T_2

46/1b aña: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1/ ḳaddüñdür: ḳaddün͡gdür A_1, V, T_2 kaddimdir [G]/ elbette: elbetde V

46/2a miyānuñ: miyānun͡g A_1

46/2b deḳāyıḳdan: ẕevḳ-ı ayaḳda T_1 dekaayıkta [G]/ ṣalmış: salmış V

46/3a muvaḥḥidlere: muvaḥḥidler S_2/ ḳılma: ḳılsa A_1, T_2

46/4a yūsuf ü: yūsuf V

46/5a maña: ban͡ga V, T_2 man͡ga A_1/ ḳanda: ḫanda A_1, T_2, TT

46/5b ^{c}ışḳ: ġam T_1, S_1, M, K, P eşk [G]

46/6a töküp: döküp B, K, T_1, S_1/ eşk: eşki S_2/ kūyuñda: kūyun͡gda V, A_1, T_2 kūyında S_3/ vaṣluñ: vaṣlun͡g A_1, T_2 vaṣfın V

46/6b ṣaçar: saçar B, V, T_2/ ṭopraġa: topraġa T_2, K tofraġa B

46/7a ^{c}iẕār ü: ^{c}iẕār A_1, T_1, S_1, V, TT, S_2/ lebüñ: lebün͡g A_1, V, T_2

46/7b aña: an͡ga A_1, T_2, V, S_1

47

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 İy ġubār-ı ḳademüñ ^{c}arş-ı berīn başına tāc
Şeref-i ẕātuña ednā-yı merātib mi^{c}rāc

2 Müntehī şer^{c}üñe edyān-ı temāmī-i rüsül
Baḥrsan sā'ir-i erbāb-ı risālet emvāc

3 Ḫāzin-i genc-i şefā^{c}at seni ḳılmış Īzid
Hīç kim yoḫ ki saña olmaya āḫir muḥtāc

4 Sünnetüñ maġfiret esbābına minhāc-ı ḥuṣūl
Ṭā^{c}atüñ ma^{c}ṣıyet emrāżına tedbīr-i ^{c}ilāc[299]

5 Ḫalḳa taḳlīd-i sülūküñ sebeb-i ḥüsn-i me^{c}āş
Milke taġyīr-i ṭarīḳuñ eṣer-i sū'-i mizāc

6 Ḳāyim olmazdı niẓām ü nesaḳ-ı aṣl-ı vücūd
Virmeseydüñ eṣer-i ^{c}adl ile dünyāya revāc

7 Şükr li'llāh ki Fużūlīni idüp dāḫil-i feyż
Raġbetüñ dā'ire-i ḫavfdan itmiş iḫrāc

---

47 A_1 18a, İÜ 17b, B 30, A_3 22a, M 21b, K 18a, T_1 90a, P 245b, S_1 145a, T_2 19b, S_2 15b, V 13b, TT 23b, S_3 48b

47/1a ḳademüñ: ḳademüñg A_1, V, T_2/ ^{c}arş: ehl M, K

47/1b ẕātuña: ẕātuñga V/ mi^{c}rāc: muḥtāc M, K

47/2a şer^{c}üñe: şer^{c}üñge A_1, V, T_2 ^{c}arşuña T_1 ẕātuña TT/ temāmī-i: temāmī ki T_1/ müntehī şer^{c}üñe: müfti-i şer^{c} ki [G]/

47/3a ḳılmış: itmiş S_3, İÜ

47/3b hīç kim: kimsene V/ saña: sañga M, A_1, T_2, V/ olmaya: olmasa K

47/4a sünnetüñ: sen tegi A_1, V sen tek K/ esbābına: emvācına TT

47/4b ṭā^{c}atüñ: ṭā^{c}atüñg V/ emrāżına: emzācına V

47/5a sülūküñ: sülūküñg A_1, V, T_2/ sebeb-i: sebebi [G]

47/5b ṭarīḳuñ: ṭarīḳuñg A_1, T_2, V, S_1, B/ sū'-i: sū vü A_1, S_1

47/6a niẓām ü: niẓām-ı V, A_1, TT, T_2, S_3, [G]/ nesaḳ-ı: nesaḳ ü M, K/ aṣl: ehl S_3, İÜ

47/6b virmeseydüñ: virmeseydüñg A_1, V, T_2

47/7a idüp dāḫil-i feyż: edipsin dāhil [G]

47/7b raġbetüñ: raġbetüñg A_1, T_2, V/ ḫavfdan itmiş: havf-u recādan [G]

48

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Cān çıḳar tenden göñül ẕikr-i leb-i yār eylegeç
Ten bulur cān yeñleden ol lafẓı tekrār eylegeç

2 Ḳılma iy efġān gözin bīdār mest-i ḫāˇb iken
Olmaya bir fitne bīdār ola bīdār eylegeç

3 Ṣoḥbetümden ʿār idüp iy gül meni terk itme kim
Gül olur efsürde terk-i ṣoḥbet-i ḫār eylegeç

4 Varumı fikr-i dehānuñla yoḫ itdüm kim ḳażā
Böyle emr itmiş maña yoḫdan meni var eylegeç

5[300] ʿArż-ı ruḫsār it bugün iy meh güm olsun gökde gün
Eyle kim encüm olur gün ʿarż-ı ruḫsār eylegeç

6 Her zebān bir tīġdur gūyā Züleyḫā ḳatline
Yūsufı almaḳda ehl-i ʿışḳ bāzār eylegeç

7 Nāle-i zārum Fużūlī ḫoş gelür ol gül-ruḫa
Açılur gül göñli bülbül nāle-i zār eylegeç

---

48 A_1 18a, İÜ 17b, B 30, A_3 22a, M 22a, K 18a, T_1 90a, P 246a, S_1 145a, T_2 20a, S_2 16a, V 14a, TT 23b, S_3 49a

48/1a göñül: göñgül V, T_2

48/1b yeñleden: yeñgleden A_1, T_2, S_1, B, S_3, İÜ yeñiden TT yeñgiden V/ tekrār: iẓhār V

48/2b bīdār: peydā V, [TD]/ bīdār eyle geç: bīdād eyle geç V

48/3a ṣoḥbetümden: sohbetinden [G]/ gül: büt T_1/ terk: menʿ T_2, TT

48/3b gül: kim V/ efsürde: fersūde T_2/ terk: berg T_1, S_1

48/4a yoḫ: yoġ A_3, S_2/ kim ḳażā: ki ḳażā M, K varumı A_1

48/4b böyle: beyle T_2, [TD]/ maña: bañga V mañga A_1 saña S_1, B sañga T_2

48/5a güm olsun: kim ölsün T_2, A_1, B, K [TD] ki ölsün A_3, T_1, S_2, İÜ kim olsun [G]

48/5b eyle: öyle S_1, T_1, A_1, B/ olur: ölür [TD, G]

48/6a zebān: zamāñ A_1, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, V/ gūyā: yā rab S_1, K

48/6b yūsufı: yūsuf T_1/ almaḳda: almaġda A_1

48/7a nāle-i: nāle vü [TD, D]/ zārum: zāruñ TT, [TD, T, G]

48/7b göñli: göñgli A_1, T_2, V, B/ nāle-i: nāle vü V, A_3, [TD, D]

49

Fā^{c}ilātün mefā^{c}ilün fa^{c}lün

1 İy göñül yārı iste cāndan geç

Ser-i kūyın gözet cihāndan geç

2 Yā ṭama^c kes ḥayāt ẕevḳından

Yā leb-i la^{c}l-i dilistāndan geç

3 Milk-i tecrīddür ferāġat evi

Terk-i māl eyle ḫān-u-māndan geç

4 Lā mekān seyrinüñ ^{c}azīmetin it

Bu ḫarāb olıcaḳ mekāndan geç

5 İ^{c}tibār itme milk-i dünyāya

İ^{c}tibār-ı ^{c}ulüvv-i şāndan geç

6 Ehl-i dünyānuñ olmaz āḫireti

Ger bunı ister iseñ andan geç

7 Meskenüñ bezmgāh-ı vaḥdetdür

İy Fużūlī bu ḫākdāndan geç

---

49 A_1 18b, İÜ 18a, B 30, A_3 22b, M 22a, K 18b, T_1 90b, P 246a, S_1 145b, T_2 20b, S_2 16a, V 14a, TT 24a, S_3 49a

49/1a göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2/ yārı: yār V, TT

49/2a ḥayāt: cihān TT/ ẕevḳından: ^{c}ömrüñden S_3, S_2, İÜ

49/3a ferāġat evi: ferāġat ivi T_1 beḳā ezelī S_3, S_2, İÜ

49/3b ḫān-u-māndan: ḫān-māndan T_1, B

49/4a seyrinüñ: seyrinüñ͡g A_1, V

49/4b olıcaḳ: olacak A_1, S_2, K/ mekāndan: cihāndan V

49/6a dünyānuñ: dünyānuñ͡g B, V

49/6b bunı: munı A_1/ iseñ: iseñ͡g B, K, T_2, S_1 isen A_1, V

49/ 7a bezmgāh: bir mekān V

50

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

1 Göñlüm açılur zülf-i perīşānuñı görgeç
Nuṭḳum dutılur ġonce-i ḫandānuñı görgeç

2 Baḫduḳça saña ḳan saçılur dīdelerümden
Baġrum delinür nāvek-i müjgānuñı görgeç

3 Raʿnālıġ ile ḳāmet-i şimşādı ḳılan yād
Olmaz mı ḫacil serv-i ḫırāmānuñı görgeç

4 Çoḳ ʿışḳa heves ideni gördüm ki hevāsın
Terk itdi senüñ ʿāşıḳ-ı nālānuñı görgeç

5 Kāfir ki degül muʿterif-i nār-ı cehennem
Īmāna gelür āteş-i hicrānuñı görgeç

6[301] Nāzüklik ile ġonce-i ḫandānı iden ẕikr
İtmez mi ḥayā laʿl-i dür-efşānuñı görgeç

7 Sen ḥāl-i dilüñ söylemeseñ n'ola Fużūlī
İl fehm ḳılur çāk-i girībānuñı görgeç

---

50 A_1 18b, İÜ 18b, B 31, A_3 23a, M 22b, K 18b, T_1 91a, P 246a, S_1 145b, T_2 20b, S_2 16b, V 14b, TT 24a, S_3 49b

50/1a göñlüm: göñ͡glüm A_1, V, T_2, S_1

50/1b dutılur: ṭutılur A_3, S_3, İÜ tutılur B

50/2a saña: sañ͡ga A_1, T_2, V, M/ saçılur: ṣaçılur K, TT, S_2 tökilür T_1

50/3a raʿnālıġ: raʿnālıḳ A_1, V, M, T_2/ şimşādı: şimşād V, T_2/ ḳılan yād: eden zikr [G]

50/4a çoḳ: çün S_3/ ideni: eyleyen A_1

50/4b senüñ: senüñ͡g A_1

50/6a nāzüklik: nāzükliġ B/ ḫandānı: ḫandānuñ M, K ḫandān T_1/ iden: ḳılan T_1, T_2, S_2, İÜ/ ẕikr: yād B, T_1, V, A_3, T_2, S_2, [G]

50/6b itmez mi ḥayā: olmaz mı ḫacil T_1

50/7a dilüñ: dilüñ͡g A_1, V/ söylemeseñ: söylemeseñ͡g M, K söylemesün A_1 söylemedüñ͡g T_2

50/7b çāk-i girībānuñı: nāvek-i müjgānuñı TT

51

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Münḫarifdür sāḳiyā endūh-ı dünyādan mizāc
Bāde dut kim ^{c}illet-i endūha ġafletdür ^{c}ilāc

2 Faḳr milkin dut ger istiġnāda istersen kemāl
Salṭanatdan geç ki ol vādīde çoḳdur iḥtiyāc

3 Çekme taḫt ü tāc ḳaydın bī-ser ü pālıḳ gözet
Kim ayaġa benddür taḫt ü belādur başa tāc

4 Bir perī zülfin dutup ḫālinden alsañ kām-ı dil
Dut ki Çīn milkini dutduñ Hindden alduñ ḫarāc

5 Terk-i tecrīd iḫtiyār it kim diyār-ı ^{c}ışḳda
Faḳr bāzārına esbāb-ı fenādandur revāc

6 Naḳş-ı zāyildür umūr-ı dehre ḳılma i^{c}tibār
Olsa ḥāṣıl faḳrdan ḥüzn ü ġınādan ibtihāc

7 İy Fużūlī men melāmet milkinüñ sulṭānıyam
Berḳ-ı āhum tāc-ı zer sīm-i sirişküm taḫt-ı ^{c}āc

---

51 A_1 19a, İÜ 18b, B 31, A_3 23a, M 23a, K 19a, T_1 91a, P 246b, S_1 146a, T_2 21a, S_2 16b, V 14b, TT 24a, S_3 49b

51/1a dünyādan: ġafletden V miḥnetden M

51/1b dut: ṭut A_3 tut B/ ^{c}illet: ḳıllet S_3, İÜ/ endūha: endūh S_3, V, TT, S_2, İÜ

51/2a dut: ṭut A_3 tut B/ istiġnāda istersen kemāl: istiġnāda isterseñ kemāl T_1, S_2, A_3 isterseñ kemāl-i salṭanat [TD]

51/2b ki: kim A_1, TT, S_2, T_2, S_3, İÜ, [G, TD]/ vādīde çoḳdur: vādīde çoḫdur T_1 vādīdedür çoḳ V

51/3a taḫt ü tāc: tāc ü taḫt A_1, K, [T]/ pālıḳ: pālıġ A_3, TT

51/3b taḫt ü belādur: taḫt-ı belādur V

51/4a dutup: ṭutup A_3, M tutup B/ ḫālinden: ḫālinde V ḫālüñgden A_1/ alsañ: alsañg A_1, T_2, K eşk V

51/4b dut: ṭut A_3 tut B/ dutduñ: dutduñg A_1, V, T_2 ṭutduñ A_3 tutduñ B/ alduñ: alduñg V, T_2

51/5a terk-i tecrīd: terk ü tecrīd S_3, TT, P, İÜ, T_2, [T, TD]

51/5b faḳr: ^{c}ışḳ S_1, A_3, K/ esbāb: erbāb [G]

51/6a ḳılma: ḳılmañg V

51/6b olsa: kim ola S_2 ola S_3, V, T_2, İÜ/ faḳrdan: dehrden TT/ ḥüzn ü: ḥüzn T_1, S_1, V, T_2, A_1, P ḫˇān-ı TT/ ġınādan: fenādan S_3, İÜ ^{c}anādan A_3, K, M, V, T_2/ ibtihāc: intihāc S_1, T_1, A_3, K, T_2, V, S_3

51/7b tāc-ı : tāc ü S_1/ sīm-i: sīm ü A_1

52

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Olur ḳaddüm dü-tā ᶜışḳuñ yolında her belā görgeç
Ṭarīḳ ehline ᶜādetdür tevāżuᶜ āşinā görgeç

2 Nihān ᶜışḳını maᶜlūm itse ᶜālem dūd-ı āhumdan
ᶜAceb yoḫ kim gümān-ı genc ider ḫalḳ ejdehā görgeç

3 Füzūn olduḳça ᶜışḳuñ germ olur eşküm bu gözümde
Egerçi şu bürūdet kesbini eyler hevā görgeç

4 Gözüñ her laḥẓa kim cānum deler göñlüm ḳılur efġān
Bi-ᶜaynih eyle kim feryād ider itler gedā görgeç

5 Revāc-ı naḳd naḳş-ı sikkedendür n'ola ḳadr itse
Maña il cism-i ᶜuryānumda naḳş-ı būriyā görgeç

6[302] Men-i dervīşe il hem cevr ider sen cevr ḳılduḳça
Kim eyler ẓulm menᶜin pādişāhum sen revā görgeç

7[303] Fużūlīni yaşur iy żaᶜf meh-veşler cefāsından
Ki meh-veşler ḳılurlar biñ cefā bir mübtelā görgeç

---

52 A_1 19a, İÜ 19a, B 31, A_3 23b, M 23a, K 19a, T_1 91b, P 246b, S_1 146a, T_2 21a, S_2 17a, V 15a, TT 24b, S_3 50a

52/1a ᶜışḳuñ: ᶜışḳun͡g V, T_2/ yolında: yolundan [T]/ her: bir V, TT [G, TD, D]

52/2a nihān ᶜışḳını maᶜlūm itse: nihānī ᶜışḳumı ger bilse V, [G]/ ᶜışḳını: ᶜışḳumı B, [TD, T, D]

52/3a ᶜışḳuñ: ᶜışḳun͡g A_1, V, T_2 ᶜışḳum B/ bu gözümde: bu gözümden TT bu gözgüde A_1 bu çeşmümde S_2 gözüm içre B budur ṭurfe T_2 yügürmekde V, [TD, T, D] töker gerdun [G]

52/3b egerçi: eger ki A_1/ şu: su A_1, B, V, T_2, M, İÜ/ kesbini eyler: kesbini idüp A_1 kesbi eyler çün T_2

52/4a gözüñ: gözün͡g T2 ġamuñ A_3, S_3, TT, S_2, İÜ ġamun͡g V, A_1 oḫuñ [TD, D]/ cānum: bağrum A_3, [T, G, TD]/ deler: diler M, K, V alur T_2/ göñlüm: gön͡glüm T_2, V, A_1 cānum M

52/4b feryād ider: eyler fiġān T_1, S_1, A_3

52/5a naḳd naḳş-ı: naḳş-ı tünd T_1 naḳd-i ᶜışḳın K/ n'ola ḳadr itse: n'ola ger ḳadr olsa TT/ naḳd: nakd-i [G]/ ḳadr itse: gadretse [G]

52/5b maña: ban͡ga V, T_2 man͡ga A_1

52/6a men-i: bu ben M, K dil-i S_3, İÜ

52/6b pādişāhum: pādişāhum hem A_1

52/7a żaᶜf: şemᶜ T_1, S_1 eşk T_2

52/7b ḳılurlar: ḳılur S_2/ biñ: bin͡g T2, TT, K min͡g A_1/ cefā bir: cefālar [G]/ mübtelā: āşinā V

53

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ger degül bir māh mihriylen menüm tek zār ṣubḥ
Başın açup nişe her gün yaḳasın yırtar ṣubḥ

2 Gün degül her gün bir ay mihriyle gögsin çāk idüp
Tāze tāze dāġlardur kim ḳılur iẓhār ṣubḥ

3 Tīġ-ı ḫurşīd ile ref^{c} olsa yiridür kim müdām
Yandurup pervāne'i şem^{c}e virür āzār ṣubḥ

4[304] Ṣubḥı şām ü şāmı ṣubḥ olmış menem ^{c}ālemde kim
Şām şem^{c}-i bezm olup ayrıldı menden yār ṣubḥ

5 Gör ne ^{c}āşıḳdur ki bir ḫurşīd vaṣlın bulmaġa
Ṣarf ider her laḥẓa biñ biñ lü'lü'-i şehvār ṣubḥ

6[305] ^{c}Işḳda ṣādıḳlıġ iẓhār itdi dāġın gösterüp
Ġālibā dirlerdi kāẕib ḳıldı andan ^{c}ār ṣubḥ

7 Hecr şāmında ġam itmişdi Fużūlī ḳaṣd-ı cān
Olmasaydı merḥametden dem urup ġam-hᵛār ṣubḥ

---

53 A_1 19b, İÜ 19a, B 32, A_3 23b, M 23b, T_1 92a, P 246b, S_1 146b, T_2 21b, S_2 17a, V 15a, TT 24b, S_3 50b

53/1a mihriylen: mihriyle V, S_3, İÜ, [T, G, TD]

53/1b başın: baş TT/ yaḳasın: yaḫasın V

53/2a bir ay: perī T_1/ idüp: ider V

53/2b ḳılur: ṣalur T_1

53/3a olsa: olmaḳ V

53/3b yandurup: yandurur A_3/ pervāne'i: pervāneni [T, TD]

53/4b şām şem^{c}-i bezm: şām ü bezm-i şem^{c} V/ ayrıldı: ayırdı A_1/ yār: zār A_1

53/5a bir: her T_1/ vaṣlın: vaṣfın M/ bulmaġa: tapmaġa S_2

53/5b biñ biñ: bin͡g bin͡g TT min͡g min͡g A_1 yüz biñ S_2 yüz min͡g T_2

53/6a ^{c}ışḳda: ^{c}ışḳdan A_3, TT, S_2, S_3, İÜ ^{c}āşıḳ-ı T_1 ^{c}ışḳ-ı T_2/ ṣādıḳlıġ: ṣādıḳlıḳ A_1, TT, S_3, M, İÜ ṣādıḳdur T_1 ṣādıḳlıġda T_2/ dāġın: her dem TT

53/7a hecr şāmında: ^{c}ışḳ şāmından TT hecr şâmına [G]/ ḳaṣd-ı cān: ḳaṣdına M, T_2

53/7b ġam-hᵛār: iẓhār M

54

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Eger murād ise virmek ṣafā-yı cevher-i rūḥ
Felek mis̱āl yürit sāġar-ı şarāb-ı ṣabūḥ

2 Buyurma tövbe maña ol şarābdan nāṣiḥ
Ki görse anı dutar cezm-i terk-i tevbe Naṣūḥ

3 Hücūm-ı ġamda maña anı itdi zevraḳ-ı mey
Kim itmedi anı ṭūfān olanda geştī-i Nūḥ

4 Müdām çeşmüme ḳan doldurur ḫadeng-i ġamuñ
Yuva başumda dutan ḳuşları idüp mecrūḥ

5[306] Dil oldı tīġ-ı firāḳuñla şerḥa şerḥa velī
Ne sūd çün saña olmadı ḥāl-i dil meşrūḥ

6[307] Tenümde sançılu nāveklerüñle şādem kim
Der-i belā bu kilīd iledür maña meftūḥ

7[308] Fużūlī oldı bilüñ fikri ile mūy-mis̱āl
Henüz bulmadı ol sırra iḥtimāl-i vużūḥ

---

54 A_1 19b, B 32, A_3 24a, M 23b, K 19b, T_1 92a, P 247a, S_1 146b, T_2 21b, S_2 17b, V 15b, TT 25a, S_3 51a

54/1b mis̱āl: mis̱āli S_3, TT

54/2a maña: bañ͡ga A_1, V mañ͡ga T_2/ ol: o A_3

54/2b ki görse: görürse T_1/ anı: onı T_2/ cezm-i terk-i: terk-i cezm-i T_1, A_3

54/3a ġamda: ġamdan K/ maña: bañ͡ga V mañ͡ga A_1, T_2

54/3b itmedi anı: anı itmedi TT itmedi añ͡ga V

54/4a doldurur: ṭoldurur B, A_3, TT/ ġamuñ: ġamuñ͡g A_1, V, T_2

54/4b başumda: başumdan V başında [G]/ dutan: ṭutan B dutar M/ idüp: iden V

54/5a tīġ-ı: derd ü V/ firāḳuñla: firāḳuñ͡gla A_1 firāḳla V cefāngla K viṣālüñle TT

54/5b saña: sañ͡ga T_2/ olmadı ḥāl-i dil: ḥāl-i dil olmadı S_1, T_1, A_3, [G, D]

54/6a sançılu: ṣançılu M, TT, S_2/ nāveklerüñle: nāveklerüñ͡gle A_1, T_2

54/6b maña: mañ͡ga T_2

54/7a oldı bilüñ fikri ile: oldı bilüñ͡g fikri ile A_1, V, T_2, B derd ü ġam bilüñ oldı S_3

54/7b ol sırra: sırr ü S_3 ol sende [G]/ vużūḥ: fütūḥ V

55

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ḳansı māhuñ bilmezem mihriyle olmış zār ṣubḥ
Her gün eyler ḫalḳa bir dāġ-ı nihān iẓhār ṣubḥ

2 Batdı encüm çıḳdı gün yā bir esīr-i ^{c}ışḳdur
Tökdi dürr-i eşk çekdi āh-ı āteş-bār ṣubḥ

3 N'ola ger emvāta iḥyā virse ṣubḥuñ demleri
Ẕikr-i la^{c}lüñdür kim eyler dem-be-dem tekrār ṣubḥ

4 Bir muṣavvirdür ki zerrīn kilk ile her gün çeker
Ṣafḥa-ı gerdūna naḳş-ı ^{c}ārıż-ı dildār ṣubḥ

5 Müjde bir ḫurşīdden virmiş meger bād-ı ṣabā
Kim niṣār eyler aña yüz biñ dür-i şehvār ṣubḥ

6[309] ^{c}Āşıḳ-ı ṣādıḳdur iẓhār-ı ġam eyler her seḥer
Āh ile ḫalḳı yuḳusından ḳılur bīdār ṣubḥ

7[310] İy Fużūlī şām-ı ġam encāmına yoḫdur ümīd
Bir tesellīdür saña ol söz ki dirler var ṣubḥ

---

55 A_1 20a, İÜ 19b, B 33, A_3 24a, M 24a, K 20a, T_1 92b, P 247a, S_1 147a, T_2 22a, S_2 17b, V 15b, TT 25a, S_3 50b

55/1a ḳansı: ḫansı A_1, V, TT, [T]/ māhuñ: māhun͡g A_1, V, T_2 ayuñ A_3

55/2a çıḳdı: çıḫdı V

55/2b tökdi: dökdi A_3, B, K, T_1, S_1/ eşk: eşk ü S_1, B, A_3, A_2, T_2, S_2, P/ çekdi: ṣaçdı M saçdı V

55/3a ṣubḥuñ: ṣubḥun͡g A_1, V

55/3b la^{c}lüñdür: la^{c}lün͡gdür A_1, V la^{c}lüñden T_1, A_2, A_3, K, M, S_1, B, P la^{c}lün͡gden T_2

55/4a zerrīn kilk: rengīn kilk S_3, İÜ, [T] kilk-i zer TT/ gün: gün kim TT

55/4b gerdūna: gerdūn V

55/5a müjde bir: müjde S_3, S_2 müjdeî bir [G]/ virmiş: almış S_3, S_2, İÜ/ ṣabā: seḥer İÜ, B, M, K, T_1, P, S_1, T_2, S_2, S_3 [T]

55/5b eyler: ider T_1, A_3/ aña: an͡ga T_2, V on͡ga A_1 seher [G]/ biñ: bin͡g TT min͡g A_1, T_2

55/6a ṣādıḳdur: ṣādıḳlıḳ V/ her: tā A_1

55/6b yuḳusından: yuḫusından A_1, A_3, V/ ḳılur: ḳılup S_2, [G]

55/7b saña: san͡ga A_1, T_2

56

Mef^{c}ūlü fā^{c}ilātün mef^{c}ūlü fā^{c}ilātün

1 Ol müşg-bū ġazāle iḫlāṣum eyle vāżıḥ

Belliġ sabā selāmen miskiyyete’r-revāyıḥ

2 Olġaç ḥabībe vāṣıl bizden hem olma ġāfil

Lā taḳṭa^{c} i’r-resā’īl lā tektemi’ṣ-ṣerāyıḥ

3 Yüzde sirişk ḳanı söyler ġam-ı nihānı

Ḳad teẓherü’l-me^{c} ānī bi’l-ḫaṭṭi fi’l-levāyıḥ

4 Men mübtelā-yı hicrān menden ıraḳ cānān

Ve’l-^{c} ömrü keyfe mā kān miṡle’r-riyāḥi rāyıḥ

5 ^{c} Işḳın Fużūli-i zār terk itmek oldı düşvār

Yā ^{c} ārifen bimā ṣār lā tukṡiri’n-neṣāyıḥ

57

Müfte^{c}ilün fā^{c}ilün müfte^{c}ilün fā^{c}ilün

1 Kimsede ruḫsāruña ṭāḳat-ı neẓẓāre yoḫ

^{c} Āşıḳı öldürdi şevk bir naẓara çāre yoḫ

---

56 A_1 20a, B 33, A_3 24b, M 24b, K 20a, T_1 92b, P 247a, S_1 147a, T_2 22b, S_2 18a, V 15b, TT 25a, S_3 51a

56/1a eyle: oldu [G]

56/2a olġaç: olmaġ V

56/2b ṣerāyıḥ: neṣāyıḥ V

56/3b teẓherü’l: maẓherü’l T_1, TT, K, A_3 naẓherü’l S_2/ bi’l: fi’l T_2/ fi’l: ve’l V

56/4a ıraḳ: ıraġ A_1, B, A_3, S_2, S_3 yıraḳ S_1, A_2

56/4b riyāḥi: riyāḥü’r A_3, T_1, T_2

56/5a itmek: itmez T_1 itdi T_2/ oldı: eyle V, T_2

56/5b bimā: bilā V

57 A_1 20b, B 33, A_3 24b, M 24b, K 20b, T_1 93a, P 247a, S_1 147b, T_2 22b, V 16a, TT 25b, S_3 51b

57/1a ruḫsāruña: ruḫsāruñga A_1, V, T_2/ neẓẓāre: neẓẓār T_1, S_1, B, S_2, A_1, A_2, A_3, V/ yoḫ: yoḳ V

57/1b yoḫ: yoḳ V

57/2a bütünler: yavaşlar K/ maña: bañga V, T_2 mañga A_1/ ṭa^{c} ne: ṭa^{c} n TT

57/2b cigeri: ciger A_1, K/ yoḫ: yoḳ V

2 Baġrı bütünler maña ṭaᶜ ne iderler müdām

Ḥālümi şerḥ itmege bir cigeri pāre yoḫ

3 Yıġdı menüm başuma dehr ġamın n'eylesün

Bādiye-i ᶜ ışḳda men gibi āvāre yoḫ

4[311] Dehrde hemtā saña var perī yoḫ disem

Var güzel çoḳ velī sen gibi ḫūn-ḫāˇre yoḫ

5[312] Gözde gezer çizginüp ḳaṭre-i eşküm müdām

Ḳaṭre-i eşküm gibi çarḫda seyyāre yoḫ

6 Çāk görüp gögsümi ḳılma ᶜ ilācum ṭabīb

Żāyiᶜ olur merhemüñ mende biter yāre yoḫ

7 Zārlıġum ᶜ ışḳdan var Fużūlī velī

Ol meh-i bed-mihrden raḥm men-i zāre yoḫ

58

Feᶜ ilātün feᶜ ilātün feᶜ ilātün feᶜ ilün

1 N'ola ger ḳuçsa miyānuñ kemer-i zer güstāḫ

Getürüp çoḳları ortaya zer eyler güstāḫ

57/3b men: biz V/ gibi: kimi A_1, [TD]/ yoḫ: yoḳ V

57/4a saña: sañ͡ga B, V, T_2/ var perī yoḫ disem: var perī yoḳ disem M, K var imiş yoḳdur velī V var perī yoḫ demen [T, TD] vâr perî yok demem [G]

57/4b güzel: güzeli V perī TT/ çoḳ: çoḫ A_1, A_3/ gibi: kimi A_1, [T, TD]/ ḫūn-ḫāˇre: āvāre V/ yoḫ: yoḳ V

57/5a gezer: gezüp T_1, A_3, B, K/ çizginüp: çizginür V, TT, T_1, T_2, A_3, B, K, P/ müdām: velī [T]

57/5b gibi: kimi A_1, [T, TD]/ seyyāre: sitāre V/ yoḫ: yoḳ V

57/6a gögsümi: sīnemi A_3

57/6b merhemüñ: merhemüñ͡g A_1, V, T_2/ yoḫ: yoḳ V

57/7a ᶜ ışḳdan: ᶜ ışḳda V, T_2, [G]

57/7b bed-mihrden: bī-mihrden A_1, V, B, S_3, P, [G, T] nā-mihrden M nā-mihrbān K bī-raḥmden TT/ men: ten S_3/ yoḫ: yoḳ V

58 A_1 20b, İÜ 20a[313], B 33, A_3 25a, M 25a, K 20b, T_1 93a, P 247b, S_1 147b, T_2 23a, S_2 18a, V 16a, TT 25b, S_3 51b

58/1b çoḳları ortaya: çoḫları ortaya A_1 ortaya çoḳları T_2

2 Ḫāk-i sāġar Cem ü Cemşīddür iy pīr-i muġān
Ḫaber it sāḳiye kim dutmaya sāġar güstāḫ
3 Reşk odıyla yaḳılur rişte-i cānum ki niçün
Deger ol ᶜārıża gīsū-yı muᶜanber güstāḫ
4 Revzenüñden ḳoma kim gün düşe ḫalvetgehüñe
Ḥarem-i şāha ne lāyıḳ gire çāker güstāḫ
5 Saḳla iy eşk edeb gitme ser-i kūyına çoḳ
Ki düşer gözden ü yüzden sürilür her güstāḫ
6 Hevesüm bāde-i gülgūna bu ümmīd iledür
Kim olam mest dutam dāmen-i dilber güstāḫ
7 Beñzedürsen özüñi itlerine her sāᶜat
İy Fużūlī olabilmez saña beñzer güstāḫ

59

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Reng-i rūyuñdan dem urmış sāġar-ı ṣahbāya baḫ
Āfitāb ilen ḳılur daᶜvī dutılmış aya baḫ

58/2a cem ü: gül ü T_2 cem V, A_1, TT, T_2, S_3, M gil-i [G]
58/2b ḫaber: yiter A_3/ it: tā T_2/ sāḳiye: satmaya A_1/ dutmaya: ṭutmaya A_3, B
58/4a revzenüñden: revzenüñ͡gden V ravżañ͡gdan A_1/ ḳoma: ḳoyma A_1/ ḫalvetgehüñe: ḫalvetgehüñ͡ge A_1, V
58/4b şāha: şāh V/ gire: ki yire S_1
58/5a saḳla: saḫla A_1, V, T_2 ṣaḳla S_2, TT
58/5b ki: kim T_1/ gözden ü yüzden: yüzden ü gözden T_2, [G]
58/6a hevesüm: mevsim A_3, T_1, TT
58/6b kim: ki TT/ mest: mest ü [T]/ dutam: ṭutam A_3
58/7a beñzedürsen: beñ͡gzedürsen T_1, M, A_1, V, T_2/ özüñi: özüñ͡gi A_1, V, T_2
58/7b olabilmez: olabilmen S_1/ saña: sañ͡ga A_1, B, T_2, V, M/ beñzer: beñ͡gzer T_1, A_1, T_2, V, M
59 A_1 21a, İÜ 20a, B 34, A_2 15a, A_3 25a, M 25a, K 21a, T_1 93b, P 247b, S_1 147b, T_2 23a, S_2 18b, V 16b, TT 26a, S_3 52b
59/1a rūyuñdan: rūyuñ͡gdan A_1, T_2 rūyından V, M/ sāġar-ı: sāġar ü M, K
59/1b ilen: ile B, S_2, K, M, T_2, P/ dutılmış: ṭutılmış A_3, M

2 Şemᶜ başından çıḳarmış dūd-ı şevḳ-ı kākülüñ
Beyle kūteh ᶜömr ile başındaki sevdāya baḫ
3 İy selāmet ehli ol ruḫsāre baḫma zinhār
İḥtirāz eyle melāmetden men-i rüsvāya baḫ
4 Bildi ᶜışḳından nemed-pūş olduġum āyīne tek
Raḥm idüp bir kez baña baḫmaz bu istiġnāya baḫ
5 Sīnemi çāk eyle gör dil ıżṭırābın ᶜışḳdan
Revzen aç her dem hevādan mevc uran deryāya baḫ
6 İy diyen kim şām-ı iḳbālüñ ne yüzden tīredür
Sāye ṣalmış aya ol gīsū-yı ᶜanber-sāya baḫ
7 İy Fużūlī her nice menᶜ eylese nāṣiḥ seni
Baḫma anuñ ḳavline bir çihre-i zībāya baḫ

60

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1[314] Leblerüñ tek laᶜl lafẓuñ tek dür-i şehvār yoḫ
Laᶜl ü gevher çoḳ lebüñ tek laᶜl-i gevher-bār yoḫ

59/2a şevḳ: şemᶜ V, A_1, T_2 müşkin [G]/ kākülüñ: kākülün͡g A_1, V, T_2, İÜ

59/2b beyle: böyle A_3, B, M, T_1, S_1, S_2, TT/ başındaki: başındaġı S_2

59/3a selāmet: melāmet V/ ehli: ehl K/ baḫma: baḫman͡g V

59/3b eyle: itme A_1

59/4a ᶜışḳından: ᶜışḳında B, TT, S_2, K, S_3, İÜ, T_2, [G, T] ᶜışḳda T_1, A_2 ᶜışḳuñda A_1 ᶜışḳumdan V/ āyīne tek: āyīne-veş S_2, TT, A_1, T_2, V, [TD, G, D]

59/4b bir kez: hergiz T_1, S_3, İÜ/ baña: ban͡ga V man͡ga A_1

59/5a ᶜışḳdan: ışkda [G]

59/6a iḳbālüñ: iḳbālün͡g A_1, V, T_2 hicrānuñ M/ tīredür: ḳaradur TT

59/7b anuñ: anun͡g T_2 onuñ A_1/ çihre: sūret S_1, T_1, B, V, M, K, S_2, P

60 A_1 21a, İÜ 20a, B 34, A_2 15a, A_3 25b, M 25b, T_1 94a, P 247b, S_1 148a, T_2 23b, S_2 18b, V 16b, TT 26a, S_3 52a

60/1a leblerüñ: leblerün͡g A_1, V, T_2/ laᶜl: laᶜl ü S_1, B, P, [T, G, TD]/ lafẓuñ: lafẓun͡g A_1, V, T_2/ şehvār: şehvāre V

60/1b laᶜl ü: laᶜl M, T_1, A_1, V/ çoḳ: çoḫ A_1, A_3/ lebüñ: lebün͡g A_1, V, T_2/ gevher-bār: gevher-bāre V

2[315] Senden itmen dād cevrüñ var luṭfuñ yoḫ diyüp
Mest-iẕevḳ-ı şevḳuñam birdür yanumda var yoḫ
3[316] Kime iẓhār eyleyem bilmen bu pinhān derdi kim
Var yüz biñ derd-i pinhān ḳudret-i iẓhār yoḫ
4[317] Devr ser-mest-i şarāb-ı ġaflet itmiş ᶜālemi
Munca ser-mestüñ temāşāsına bir huşyār yoḫ
5[318] Ḫalḳı medhūş eylemiş ḫāˇb-ı şeb-i ṭūl-i emel
Ṣubḥ taḥḳīḳ-i ᶜalāmātına bir bīdār yoḫ
6[319] Ṣūreti zībā ṣanemler yoḫ dimen büt-ḫānede
Var çoḳ ammā saña beñzer büt-i ḫūn-ḫāˇr yoḫ
7[320] İy Fużūlī sehldür her ġam ki ġam-ḫāˇrı ola
Ġam budur kim mende biñ ġam var bir ġam-ḫāˇr yoḫ

61
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Germdür şām ü seḥer mihrüñle çarḫ-ı lāciverd
Geh sirişk-i āl ider iẓhār geh ruḫsār-ı zerd

60/2a senden: benden V/ itmen: itmeñ͡g V itsem TT/ cevrüñ: cevrüñ͡g A_1, T_2 cevrin V/ var: var ü S_3, M, İÜ, [T]/ luṭfuñ: luṭfuñ͡g V/ diyüp: diyü M, A_3
60/2b ẕevḳ-i şevḳuñam: ẕevḳ ü şevḳuñam A_3, S_3 şevḳ-i ẕevḳuñam S_2
60/3a eyleyem: eyleyin S_3, M, İÜ/ derdi: derd T_1
60/3b biñ: biñ͡g T_2, TT miñ͡g A_1/ ḳudret: ḳuvvet A_1, V, TT, [G] ṭāḳat S_3, İÜ/ iẓhār: tekrār [G] güftār [T]
60/4b munca: bunca B, TT, S_2, S_3, M, P, İÜ/ ser-mestüñ: ser-mestüñ͡g V, T_2/ temāşāsına: temāşāsında S_3, İÜ/ huşyār: huşyāre V
60/5b ṣubḥ: hīç A_1/ taḥḳīḳ-i: taḥḳīḳüñ͡g T_2 taḥḳīḳüñ TT taḥḳīḳi [G, TD]/ bīdār: huşyār M
60/6a ṣūreti: ṣūret-i M, T_1, S_3, İÜ/ dimen: dimeñ͡g V diyen S_1, M dime TT denen [G]
60/6b çoḳ: çoḫ A_1, A_3/ saña: sañ͡ga A_2, V, B, T_2 bir saña [TD]/ beñzer: beñ͡gzer A_1, A_2, B, T_1, S_1, T_2, V/ ḫūn-ḫāˇr: ḫūn-ḫāˇre V ayyār [G]
60/7b kim mende biñ: kim bende biñ͡g T_2 ki bende biñ͡g TT mende kim miñ͡g A_1 ki biñ V ki bende min [G]/ var: var ü [T]
61 A_1 21b, İÜ 20b, B 34, A_2 15a, A_3 25b, M 25b, K 21a, T_1 94a, P 248a, S_1 148a, T_2 23b, S_2 18b, V 17a, TT 26a, S_3 52b
61/1a mihrüñle: mihrüñ͡gle A_1, V, S_1 mihrinle T_2 mihrüñde K
61/1b iẓhār: iẓhār ü [T]

2 Ṣubḥa yarar ᶜāşıḳ-ı ṣādıḳ dimeñ ᶜālemde kim
Bir nefes geçmez ki çekmez sūz-ı dilden āh-ı serd
3 Yaḫşı ṣanma iy göñül ehl-i ḫıred eṭvārını
Olma ġāfil ᶜışḳ derdinden yaman olmaz bu derd
4[321] Mümkin olduḳça felek manṣūbesinden ḳıl ḥaẕer
Nişe kim ḫālī degül bī-dād naḳşından bu nerd
5 Ẓulmet-i ġam ıżṭırābın çekmez ol āzāde kim
Her taᶜalluḳdan ola ḫurşīd-veş ᶜālemde ferd
6 İy Fużūlī kesme ol meh-veş viṣālinden ümīd
Ṣabr ḳıl kim devr devrānı degül bī-hūde gerd

62
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Nāledendür ney gibi āvāze-i ᶜışḳum bülend
Nāle terkin ḳılmazam muṭlaḳ[322] kesilsem bend bend
2 Ḳıl meded iy baḫt yoḫsa kām-ı dil mümkin degül
Böyle kim ol dil-rübā bī-derddür men derdmend

61/2a yarar: beñzer A_3, K, P, [G, TD] beñ͡gzer S_1, M, B/ ᶜāşıḳ-ı: ᶜāşıḳa T_1
61/2b çekmez: çeker A_1
61/3a göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2
61/3b olmaz: olur T_2
61/4b naḳşından: derdinden TT
61/5a ẓulmet-i: ẓulmet ü V/ āzāde: āzād V āvāre TT
61/5b -veş: tek A_3, B, M, K, T_1, S_1, P
61/6a meh-veş viṣālinden: meh-veş cemālinden T_2, [T, G, TD] meh-veş fiᶜālinden A_2, S_3, İÜ meh-veşlerinden sen A_1/ ümīd: naẓar T_2
61/6b kim: ki V
62 A_1 21b, İÜ 20b, B 35, A_2 16a, A_3 26a, M 26a, K 21b, T_1 94b, P 248a, S_1 148b, T_2 24a, S_2 19a, V 17a, TT 26b, S_3 53a
62/1a gibi: kimi [T, TD]
62/1b ḳılmazam: urmazam A_3/ muṭlaḳ: her dem T_1, S_1, S_2, T_2, V, [G] bir dem A_1 ney tek [T, TD, D]
62/2a meded: hū T_1, K, A_3, M/ yoḫsa: ver ni T_1, K, A_3, M, B, S_2 ver ne P
62/2b böyle: beyle A_1, TT, T_2, S_2, S_3, [T, G, TD]/ bī-derddür men: bī-derd ü ben A_3

3[323] Dāġlardur odlu göñlümde ḳarası ḳopmamış
Yā s̱ebāt-ı ᶜışḳ içün od üzre bir nice sipend
4 Açılur göñlüm gehī kim girye-i telḫum görüp
Açar ol gül-ruḫ tebessüm birle laᶜl-i nūş-ḫand
5 Ḫāk-i rāhuñdan meni ḳaldurabilmez sāye tek
Ḳılsa gerdūn āfitābuñ her şuᶜāᶜın bir kemend
6 Cām dut dir sāḳī-i gül-çehre zāhid terk-i cām
İy göñül fikr eyle gör kim ḳansıdur dutmalu pend
7 İy Fużūlī ṣūret-i faḳruñ kabūl-ı dōstdur
Hīç dervīşi senüñ tek görmedüm sulṭān-pesend

63
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Göz ḫaṭuñdan merdümin maḥv itmedin bulmaz murād
Żāyiᶜ eyler ḥüsnüñi ḫaṭṭuñ sevād üzre sevād
2 Olabilmez çīn-i zülfüñden cüdā göz merdümi
Cārī olmışdur bu ᶜādet ṭurrasuz olmaz midād

62/3a odlu: odlar T_1/ göñlümde: gön͡glümde A_1, V, T_2 sīnemde TT gögsümde S_2, [T, G, TD]
62/3b s̱ebāt: şerār A_1/ od: ot A_2, T_1, S_1, S_3, İÜ
62/4a göñlüm: gön͡glüm A_1, T_2, V/ girye-i telḫum: nāle-i zārum TT
62/5a rāhuñdan: rāhun͡gdan A_1, V, T_2/ ḳaldurabilmez: ḳaldurabilmen S_1, S_2/ tek: -veş S_2
62/5b āfitābuñ her: āfitābun͡g her A_1, T_2 āfitābın her V, TT āfitābından S_1/ şuᶜāᶜın: şuᶜāᶜun͡g A_1/ bir: her A_1/ ḳılsa gerdūn āfitābuñ: âfitâbın kılsa gerdun [G]
62/6a dut: ṭut A_3, M tut B
62/6b göñül: gön͡gül V, T_2/ ḳansıdur: ḫansıdur A_1, V, TT, T_2/ dutmalu: ṭutmalu A_3 tutmalu B
62/7a faḳruñ: faḳrun͡g A_1, V
62/7b senüñ: senün͡g T_2/ sulṭān: müşkil T_1
63 A_1 22a, İÜ 21a, B 35, A_2 15b, A_3 26a, M 26b, K 21b, T_1 94b, P 248a, S_1 148b, T_2 24a, S_2 19a, V 17b, TT 26b, S_3 53a
63/1a ḫaṭuñdan: ḫaṭun͡gdan A_1, V, T_2/ maḥv: terk TT/ itmedin: itmedi A_1 olmadın V/ bulmaz: tapmaz A_2/ 1. mısra: merdümin maḥv itmedin olmaz ḫaṭuñdan dīde şād[324] A_3
63/1b ḥüsnüñi ḫaṭṭuñ: ḥüsnüñi ḫaṭṭun͡g A_1, A_2, T_2 ḥüsn-i ḫaṭun͡g hem V/ 2. mısra: bulmaġ olmaz ẕevḳ ḫaṭlardan açılmadın sevād A_3
63/2a olabilmez: olabilmen S_1/ zülfüñden: zülfün͡gden A_1, T_2, V
63/2b ṭurrasuz: kilksüz T_2

3 Göñlüñ āhumdan teraḥḥum ṣūretin gösterdi līk
Mevcden su nakşına çoḳ itmek olmaz i^{c}timād
4 Eşk ü āhum nefreti ḳat^{c} itdi ilden ülfetüm
Çizginen çevremde yā gird-ābdur yā gird-bād
5 Geçdi tenden oḳlaruñ tenhā ḳalup dil dem-be-dem
Nāleler eyler geçen hem-demlerin itdükçe yād
6 Çāk-ı sīnemden göñül çıḳduḳça şād olsam n’ola
Öyle āfetden yaḳasın ḳurtaran olmaz mı şād
7[325] Şīve-i şimşād-ı ḳaddüñ görse eyler bāġbān
İ’tidāl-i servden elbette selb-i i^{c}tiḳād
8 Ḳoyma nāḳıṣ ehl-i derd içre Fużūlīni ṭabīb
Eyle bir dermān ki derdin ide gün günden ziyād

63/3a göñlüñ: göñglüñg A_1, T_2, V göñlüm [G]/ ṣūretin: ṣūreti S_3/ gösterdi: götürdi M göñlüm [G]
63/3b su: ṣu A_3, TT, S_2/ çoḳ itmek: çoḫ itmek A_1 göstermek V/ i^{c}timād: i^{c}tiḳād T_1, S_1, S_3, B, A_1, M
63/4a eşk ü: reşk V eşk-i M, K, T_1, [G]/ nefreti: nefret T_1
63/4b çizginen: çevrülen V/ gird-ābdur: gerdūndur V
63/5a oḳlaruñ: oḫlaruñg A_1, V/ 1. mısra: geçdi oḳuñg neyleri tenden dil itmedi dem-be-dem T_2
63/5b nāleler: nāle V/ eyler: eylerler V ḳılur TT/ hem-demlerin: hem-demleri A_3, T_1/ itdükçe: ḳıldıkça [G]
63/6a çāk-ı: çāh-ı [T]/ sīnemden: sīnemde S_1, K, V, T_2/ göñül: göñgül A_1, V, T_2/ şād: yād S_3
63/6b öyle: eyle A_1, TT, T_2, A_2, V, S_3, [G] beyle [TD]/ yaḳasın: yaḫasın V/ olmaz: olmaya M
63/7a ḳaddüñ: ḳaddüñg A_1, T_2 ḳadrin T_1
63/7b i^{c}tidāl: i^{c}tiḳād T_1, S_1, M
63/8a ḳoyma: dime A_2, S_3, S_2/ derd: derde A_2, S_1/ fużūlīni: fużūlīden İÜ/ 1. mısra: dime nāḳıṣ derd içre bu fużūlīni ṭabīb V
63/8b derdin ide gün günden: ola derdi gün günden T_1, S_1 ola derdi gün gündin V gün günden ide derdin T_2

64

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 İy meẕāḳ-ı cāna cevrüñ şehd ü şekker tek leẕīẕ
Dem-be-dem zehr-i ġamuñ ḳand-i mükerrer tek leẕīẕ

2 Āteş-i berḳ-ı firāḳuñ nār-ı dūzaḫ tek elīm
Cürᶜa-ı cām-ı viṣālüñ āb-ı kevs̱er tek leẕīẕ

3[326] Şerḥ aḥvālüm saña meste naṣīḥat gibi telḫ
Telḫ güftāruñ baña maḫmūra sāġar tek leẕīẕ

4[327] Dāġ-ı ᶜışḳuñ derdi ẕevḳ-ı salṭanat tek dil-peẕīr
Ḫāk-i kūyuñ seyri fetḥ-i heft-kişver tek leẕīẕ

5 N'ola bulsam ẕevḳ köydürdükçe gögsüm üzre dāġ
Ehl-i derde dāġ olur bī-derde zīver tek leẕīẕ

6[328] Tāze tāze dāġ-ı derdüñdür dil-i sūzānuma
Fi'l-mes̱el ḥırṣ ehline cemᶜiyyet-i zer tek leẕīẕ

7[329] İy Fużūlī ᶜālemüñ gördüm ḳamu niᶜmetlerin
Hīç niᶜmet görmedüm dīdār-ı dilber tek leẕīẕ

---

64 A_1 22a, İÜ 21b, B 36, A_2 16a, A_3 26b, M 26b, K 22a, T_1 95a, P 248b, S_1 149a, T_2 24b, S_2 19b, V 17b, TT 27a, S_3 53b

64/1a cevrüñ: cevrüñ͡g V, T_2 şevḳüñ͡g A_1/ şehd ü: şehd A_2, V şehdi [G]/ şekker tek: şekkerden A_2

64/1b ġamuñ: ġamuñ͡g V, T_2 lebüñ͡g A_1

64/2a firāḳuñ: firāḳuñ͡g T_2 meẕāḳuñ͡g V/ nār: nāle T_1

64/2b viṣālüñ: viṣālüñ͡g A_1, V, T_2

64/3a şerḥ: şerḥ-i [T, G, TD]/ saña: sañ͡ga A_2, V, M/ meste: mest A_2, V ḳılsa T_1/ gibi: kimi B, A_1, [TD]

64/3b güftāruñ: güftāruñ͡g V/ baña: bañ͡ga A_1, V

64/4a ᶜışḳuñ: ᶜışḳuñ͡g V, T_2/ derdi: derd-i T_1, M, V

64/4b kūyuñ: kūyuñ͡g T_1, V, T_2/ seyri: yeri A_3

64/5a köydürdükçe gögsüm üzre: yandurdukça gögsüm üzre S_2 gördükçe gögsüm üzre V köydürdükçe sīnem üzre T_1, S_1, B, M, A_3, K, P gögsüm üzre köydürüñce A_1

64/5b derde: derd ü A_1

64/6a tāze tāze: tā nihāl-i V/ derdüñdür: derdüñ͡gdür A_2 derdüñden T_1, S_1, A_3, K, M derdüñ͡gden T_2 derdüñ͡g-dürür V

64/7a ᶜālemüñ: ᶜālemüñ͡g A_1

65

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Cilve-i ^{c}aks-i ruḫuñ āyīnede iy reşk-i ḥūr
Rūşen itmiş anı kim ḫurşīddendür aya nūr

2 Berḳ-ı āhum gök yüzin dutmış sirişküm yir yüzin
Ṣoḥbetümden hem vuḥūş itmiş teneffür hem ṭuyūr

3 ^{c}Işḳ resmi ger budur müşkil yiter dermāna derd
Derd ehli bī-zebān bī-derdler mest-i ġurūr

4 Dāġ-ı dil-sūzın firāḳuñ ḳıldı gün günden füzūn
Nūr-ı māh efzūn olur ḫurşīdden olduḳça dūr

5 Va^{c}de-i luṭfuñ çoḳ ammā baḫt yār olmaz ne sūd
Gül getürmez āb-ı şīrīn virmek ile ḫāk-i şūr

6 Tār-ı zülfüñdür mi ruḫsāruñda cānlar meskeni
Yā bıraḳmış bir reh-i pür-pīç ü ḫam gülzāre mūr

---

65 A_1 22a, B 36, A_2 16b, A_3 26b, M 27a, K 22b, T_1 95b, P 248b, S_1 149a, T_2 25a, S_2 19b, V 18a, TT 27a, S_3 54b

65/1a ^{c}aks-i ruḫuñ āyīnede: ^{c}aks-i ruḫuñg āyīnede T_2 ḥüsn-i ruḫuñ āyīnede TT āyīnede ^{c}aks-i ruhuñg V

65/1b ḫurşīddendür aya nūr: ḫurşīddendür ^{c}ayn-ı nūr A_1 ḫurşīddendür āyīne dūr A_3

65/2a dutmış: ṭutmış A_3, M

65/2b itmiş: eyler [G]

65/3a resmi: derdi T_2, TT

65/3b bī-derdler: bī-derd M/ mest-i: ser-mest-i M

65/4a dil-sūzın: dil-sūzuñg V dil-sūz S_2, P dil-sūzum TT dil-sūzu [T, G, TD]/ gün günden: gün-be-gün S_1/ füzūn: ziyād TT

65/4b olduḳça dūr: alduḳça nūr A_3, A_1, T_2

65/5a luṭfuñ: vaṣluñ T_1, S_1, B, A_3, M, K, P vaṣluñg V, T_2/ çoḳ: çoġ A_3, S_2/ baḫt yār: yār baḫt T_1, S_1

65/5b getürmez: götürmez T_1, A_1 bitürmez [T, TD, G]/ virmek ile: virmeyince M/ ḫāk: āb V cāy TT

65/6a tār: yār A_3 tāze T_1 tāb [T]/ zülfüñdür: zülfüñgdür T_2, V la^{c}lüñdür A_3/ ruḫsāruñda: ruḫsāruñgda A_1, V, T_2, S_1/ cānlar: dutmış V/ meskeni: çekmege T_2

65/6b bıraḳmış: bıraḫmış T_2/ bir: bu S_1/ reh-i: yere A_3, T_1, V/ pür-pīç ü: pür-pīç M, K/ ḫam: ḫam ü S_1

7 Ol ser-i kūy itleri içre Fużūlī yoẖ yirüm
Bes baña mātem-serā men ḳandan ü bezm-i sürūr

66
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Yanan ^{c}ışḳ āteşine āteş-i dūzaẖdan eymindür
Ne kim bir kez yanar yandurmaḳ anı ġayr-ı mümkindür

2 Bıraḳdum zevraḳ-ı dil eşk baḥrine saḳın iy māh
Temevvüc virmesün teşvīş aña kim anda sākindür

3 Dehānuñ dürcini ẖāl-i lebüñ gözden nihān itmiş
Emānet gör ki Hindū maẖzen-i lü'lü'ye ẖāzindür

4 Ġamuñ kim tökdi ḳanum dilde sākin olduġın bildüm
Ki ẖalvet çekmegüñ te's̱īri keşf-i sırr-ı bāṭındur

5 Ciger dāġına merhem oldı peykānuñ bi-ḥamdi'llāh
Sa^{c}ādet kevkebine aẖter-i baẖtum muḳārindür

65/7a kūy: kū A_1, A_3, V/ itleri içre: içre itleri A_1 illeri içre [G]

65/7b baña: bañ͡ga V saña S_2/ mātem-serā men: mātem-serāy T_1, A_2, A_3, B, V mātem-serā sen S_2 mātem-serāyın S_1, M, K, TT/ ḳandan: ẖandan S_1, V, TT, [T] ḳandadur S_2/ bezm-i: ḳandan T_2 [G] ẖandan V, [TD, D]

66 A_1 22b, İÜ 21b[330], B 36, A_2 16b, A_3 27a, M 27b, K 22b, T_1 95b, P 248b, S_1 149b, T_2 25a, S_2 20a, V 18a, TT 27b, S_3 54a

66/1a eymindür: iymindür [TD] īmendür [T] eymendir [G]

66/1b yanar: yana, M [G]/ yandurmaḳ: yandurmaġ A_3, S_2

66/2a saḳın: ṣaḳın S_3, S_2, M/ māh: āh M, T_1, A_2 eşk S_1 dil [G]

66/2b aña: añ͡ga V, T_2 oñ͡ga A_1/ anda: onda A_1

66/3a dehānuñ: dehān V/ dürcini: dürci V şevḳını TT dercini [G]/ lebüñ: lebüñ͡g A_1, V, T_2

66/3b emānet: ^{c}imāret A_1/ hindū maẖzen-i lü'lü'ye: lü'lü' maẖzen-i hindūya M, K hindû mahzeni lü'lüye [G]

66/4a ġamuñ kim: ġamuñ͡g kim T_2 ġamuñ͡g ger V/ tökdi: dökdi A_3, B, M, K, T_1, S_1/ sākin: pinhān [TD, G, D]

66/4b çekmegüñ: çekmenüñ V, S_2, [G] çekdügüñ M/ keşf-i sırr-ı: sırr-ı keşf-i B, A_2, S_2, K, S_3, M, P

6 Ruḫuñdan nūr uġurlar şem^c başın kesseler cā’iz
Budur bir ḳul ser-encāmı ki sulṭānına ḫāyindür
7 Fużūlī ḫālī olmaz ṣūret-i dil dōst fikrinden
Bu ma^{c}nādan ki Beytu’llāh dirler ḳalb-i mü^{c}mīndür

67
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Çeşm-i ṣūret-bāzuma müjgān ṣafı hengāmedür
Ḳana batmış her müjem bir şūḫ-ı gülgūn cāmedür
2 Tā ḫaṭuñ üzre ḫam-ı ebrūlaruñ ser-germiyem
Her sözüm[331] derd-i dil imlāsına bir ser-nāmedür
3 Gösterür her dem ^{c}alāmetler ḳıyāmetden ḳadüñ
Ḳāyim itmiş ḥaşr burhānın ^{c}aceb ^{c}allāmedür
4 Yüzde naḳş-ı ḫūn-ı dil rāz-ı nihānum fāş ider
Şerḥ-i gam taḳrīrine her kirpügüm bir ḫāmedür
5 Derdüm oldur kim müselmān olmış ol tersā-beçe
Küfre olan ẓulmler ṭa^{c}nı bugün islāmadur

66/6a ruḫuñdan: ruḫuñ͡gdan A_1, V, T_2/ uġurlar: alur çün T_1/ kesseler: kesse bir T_1

66/6b sulṭānına: sulṭān ile V

66/7a olmaz ṣūret-i dil: olma ṣūret-i dil A_3 itme gönlüñi şol T_1

66/7b ma^{c}nādan: ma^{c}nāda T_1

67 A_1 22b, B 37, A_2 17a, A_3 27a, K 23a, T_1 96a, P 248b, S_1 149b, T_2 27b, S_2 20a, V 18b, TT 27b, S_3 54a

67/1a ṣafı: saf-ı A_2, S_3, [T, TD, D]/ hengāmedür: bīgānedür T_2

67/1b ḳana: ḳanuma K

67/2a ḫaṭuñ: ḫaṭuñ͡g A_1, V, T_2/ ebrūlaruñ ser-germiyem: ebrūlaruñ͡g ser-germiyem A_1, V, T_2 ebrūda sırrın görmişem TT

67/2b derd-i: derd ü V derddür ü T_2

67/3a ḳadüñ: ḳadüñ͡g A_1, T_2 ḳaşuñ͡g V

67/4a rāz: zār ü S_1 naḳş TT

67/4b taḳrīrine: taḳdīrine V taḥrīrine [T, TD, D]/ kirpügüm: kiprügüm V

67/5a olmış: oldı TT

67/5b ẓulmler: ẓālimlerüñ͡g A_1/ ṭa^{c}nı: ya^{c}ni [G]/ islāmadur: hengāmedür A_1

6[332] İy ṣabā raḥm it kim ol bī-derd ḳılmış terk-i cevr
Çāre-i derd-i dilüm mevḳūf bir i^c lāmadür
7 İy Fużūlī bulmadum reng-i riyādan bir ṣafā
N'ola ger meylüm bu reng ile mey-i gülfāmadur

68
Fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilün
1 Şu^c le-i şem^c -i ruḫuñ aġyāre bezm-efrūz olur
Āh kim yitgeç baña bir berḳ-ı ^{c} ālem-sūz olur
2 Ġayr çeşmüñden bulur her dem nigāh-ı merḥamet
Men ne ḳıldum kim naṣībüm nāvek-i dil-dūz olur
3 Her gün açar göñlümi ẕevḳ-i viṣālüñ yeñleden
Gerçi güller açmaġa her yılda bir nev-rūz olur
4 Hāle tek çıḳmaz evinden māh-ṭal^c atlar müdām
Her kimüñ devr-i ḳamerde ṭāli^c i fīrūz olur
5 Sā^c idüñ ẕevḳıyle terk itmiş Fużūlī ^{c} ālemi
Meyl-i ṣaḥrā eylemez bir ḳuş ki dest-āmūz olur

67/6a it kim: it ki A_3, TT, S_3, [G] eyle V/ bī-derd: bī-dād V/ terk-i cevr: cevri terk V
67/6b derd-i: derd ü V/ mevḳūf: mevḳūfı A_3/ i^c lāmadur: ^{c} allāmedür S_2
67/7a riyādan: deryādan S_1
68 A_1 23a, B 37, A_2 17b, A_3 27b, M 27b, K 23a, T_1 96b, P 249a, S_1 150a, T_2 27b, S_2 20b, V 19a, TT 27b, S_3 54b
68/1a ruḫuñ: ruḫun͡g A_1, V, T_2
68/1b yitgeç: yitmez A_1/ baña: ban͡ga V, T_2
68/2a ġayr: ġayrı A_3, S_2 ġayra V, T_2/ çeşmüñden: çeşmün͡gden A_1, T_2, V
68/2b kim: ki V
68/3a açar: açılur A_1/ göñlümi: gön͡glümi A_1, V, T_2/ viṣālüñ: viṣālün͡g A_1, V, T_2/ yeñleden: yen͡gleden A_1, T_2 yen͡giden V nev-be-nev S_2
68/3b yılda: ılda V, A_1
68/4a tek: dek T_2 -veş A_2, S_2, V, S_3/ evinden: ivinden A_1, T_1
68/4b kimüñ: kimün͡g A_1, V, T_2/ ḳamerde: felekde S_3
68/5a sā^c idüñ: sā^c idün͡g A_1, V, T_2
68/5b bir: her A_2, A_3, B, K, T_1, S_1, T_2, S_3, TT, V, P, [G]

69[333]

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Ṣabūḥ içün baña dürd-i mey-i şebāne yiter

Eṣer ki var ḫarāb olmaġa bahāne yiter

2 Cefā oḳın baña yaġdurmañ ancaḳ iy eflāk

Dimeñ ki yeddi kemāndāra bir nişāne yiter

3 Beyāna yitmege derd ü ġamum fesāneleri

Zebānum āteş-i dilden çıḳan zebāne yiter

4 Ḳopardı merdüm-i çeşmüm göñül bināsın kim

Ḥabāb-ı eşk hevā naḳdine ḫızāne yiter

5 Lebüñ ḫayāli ile pāre pāre oldı ciger

Güvāh-ı ḥāl baña eşk-i dāne dāne yiter

6 Ḥarīf-i bezm-i ġamem ḫūn-ı dil şarābum olup

Terāne-i ṭarabum āh-ı ^{c}āşıḳāne yiter

7[334] Fużūlī istemezem mesned-i Cem ü Cemşīd

Baña nişīmen-i devlet şarāb-ḫāne yiter

---

69 A_1 23a, İÜ 22a, B 37, A_2 17b, A_3 27b, M 28a, K 23b, T_1 96b, P 249a, S_1 150a, T_2 28a, S_2 20b, V 19a, TT 28a, S_3 55a

69/1a baña: ban͡ga V, T_2 man͡ga A_1/ dürd-i: dürdi V

69/1b ki var: var ki K çü vâr [G]

69/2a oḳın: oḫın A_1/ baña: ban͡ga V, T_2/ yaġdurmañ: yaġdurma A_1, T_2, TT, [G] yaġdurmaḳ K yaḳdurma V

69/2b dimeñ: dimen͡g A_1, A_2, V, T_2/ yeddi: yetdi A_3

69/3a yitmege: etmege [G]/ derd ü: derd-i TT sūz u T_2/ ġamum: ġam V, A_1

69/3b çıḳan: çıḫan A_1 çıḳar S_3

69/4a ḳopardı: ḳopar S_1/ göñül: gön͡gül V, TT, T_2/ bināsın: bināsını A_3

69/4b hevā: göñül A_1, M/ naḳdine: naḳdüme S_3/ ḫızāne: bahāne A_1

69/5a lebüñ ḫayāli: lebün͡g ḫayāli A_1, V ḫayāl-i tīġuñ T_2/ pāre pāre oldı: oldu pāre pāre [G]/ ciger: gön͡gül A_1

69/5b maña: ban͡ga T_1, V, T_2

69/6a ġamem: ġam M/ şarābum: şarāb V, T_1/ olup: olur S_1, A_2, S_2

69/7a cem ü: cem V, S_2

69/7b maña: ban͡ga T_1, T_2, V/ şarāb-ḫāne: ol āsitāne TT

70

Mefᶜ ūlü fāilātü mefāᶜ īlü fāᶜ ilün

1 Geh gözde geh gön̄ülde ḫadengün̄ mekān dutar

Her ḳanda olsa ḳanlunı elbette ḳan dutar

2 Dil çekse n'ola cān ü teni ḫāk-i kūyun̄a

Ḫār ü ḫas iltür anda ki ḳuş āşiyān dutar

3 Ẕikr-i lebün̄le zülfün̄e cān boldı dest-res

Anun̄ gibi ki oḳıyup efsūn yılān dutar

4 Dil dutdı ġonce ile berāber dehānun̄ı

Bu ᶜ aḳl-ı nāḳıṣ ile özin ḫurde-dān dutar

5 Ḫurşīd ḫırmenine urar şuᶜ le şuᶜ le od

Āhum ki laḥẓa laḥẓa reh-i āsmān dutar

6 Cān eyledükçe meyl-i temāşā-yı ḳāmetün̄

Göz revzenin sirişk-i revānum revān dutar

7 Dutmaḳ diler ḳapun̄da Fużūlī maḳām līk

Bu sırrı kimseye açabilmez nihān dutar

---

70 A_1 23b, İÜ 22a, B 38, A_3 27b, M 28a, K 23b, T_1 97a, P 249a, S_1 150a, T_2 28a, S_2 21a, V 19a, TT 28a, S_3 55a

70/1a gön̄ülde: gön͡gülde A_1, V, T_2, S_1, B/ ḫadengün̄: ḫadengün͡g A_1, V, T_2, TT ḫadeng T_1, K/ dutar: ṭutar A_3, B

70/1b ḳanda: ḫanda A_1, V, T_2/ ḳanlunı: ḳanlun T_1 ḳanlu A_1 ḳanluyı TT/ dutar: ṭutar A_3, B

70/2a teni: dili TT/ kūyun̄a: kūyun͡ga A_1, V, T_2

70/2b iltür: olur S_3, S_2, İÜ ister V, [T]/ anda: onda A_1, K/ dutar: ṭutar A_3, B

70/3a ẕikr: fikr V/ lebün̄le: lebün͡gle A_1, V, T_2/ zülfün̄e: zülfün͡ge A_1, V, T_2 zülfde T_1/ cān: dil [G]/ boldı: oldı S_3, S_2, İÜ, [TD] buldı [T]

70/3b anun̄: onun̄ A_1/ gibi: kimi A_1, [T, TD]/ ki: kim T_2, [T, TD]/ yılān: ılān V, S_3, A_1/ dutar: ṭutar A_3, B

70/4a dutdı: ṭutdı A_3, B tutdı S_1, T_1/ dehānun̄ı: dehānun͡gı T_2

70/4b özin: olan İÜ/ ḫurde-dān: nükte-dān A_1/ dutar: ṭutar A_3, B

70/5a od: ot A_1, A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, P, İÜ

70/5b reh-i: rāh-ı S_2/ dutar: ṭutar A_3, B

70/6a ḳāmetün̄: ḳāmetün͡g A_1, V, T_2

70/6b revzenin: revzen T_1/ dutar: ṭutar A_3, B

70/7a dutmaḳ: ṭutmaḳ A_3, B/ ḳapun̄da fużūlī: ḳapun͡gda fużūlī A_1, V, T_2 fużūlī ḳapun̄da S_3, TT, S_2, K, M, İÜ, [T, G, TD]

70/7b kimseye: kimse V/ dutar: ṭutar A_3, B

71

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ḫoşem kim dem-be-dem giryān gözüm ol ḫāk-i pādandur
Ziyānı olmaz ol göz yaşınuñ kim tūtiyādandur

2 Dem-ā-dem merdüm-i çeşmüm içer ḳan zülf ü ḫālüñden
Belī eks̱er me^{c}āşı ehl-i deryānuñ ḳaradandur

3 Dime Ferhād ḳanın tökmiş ancaḳ ^{c}ışḳ şemşīri
Menüm gör ḳanlu yaşum kim bu hem ol māceRādandur

4 Mu^{c}anber sünbülüñden almadın bū olmadum rüsvā
Bu rüsvālıḳ maña senden degül bād-ı ṣabādandur

5 Ḥabāb-ı eşk içinde mūy-ı jūlīdemle ḫoş-ḥālem
Başumda bu hümāyūn sāye ol ^{c}ālī binādandur

6 Vefā resmin unutmışsan diyü incimezem zīrā
Bu kim menden cefā kem eylemezsen hem vefādandur

7 Kemāl-i ḥüsn-i meşreb ^{c}ārī olmakdur ta^{c}arrużdan
Riyā ehline hem çoḳ i^{c}tirāż itmek riyādandur

8 Fużūlī tökme çoḳ yaş iḥtiyāṭ it gitmesün nā-geh
Gözüñden sürme kim gerd-i reh-i ehl-i ṣafādandur

---

71 A_1 24a, B 38, A_3 28b, M 28b, K 24a, T_1 97b, P 249b, S_1 150b, T_2 29a, S_2 21a, V 19b, TT 28b

71/1b yaşınuñ: yaşının A_1

71/2a ḫālüñden: ḫālüñ͡gden A_1, V, T_2

71/2b deryānuñ: deryānuñ͡g T_2

71/3a tökmiş: dökmiş B, K, S_1, S_2

71/3b gör: göz A_1/ mācerādandur: ḫāk-i pādandur A_1

71/4a sünbülüñden: sünbülüñ͡gden A_1, T_2/ rüsvā: sevdā A_1

71/4b maña: bañ͡ga V, T_2 mañ͡ga A_1/ senden: benden S_1

71/5b bu: ol S_1, T_1/ ol: bu S_1, T_1/ binādandur: hümādāndır [G]

71/6a resmin: resmi K/ unutmışsan: unutmuşsun [G]/ zīrā: senden T_2 ondan [G]

71/7a ^{c}ārī: ^{c}ālī V, A_3, T_1, [G] ḫālī S_1, TT/ olmakdur: olmaḳdur A_3, TT, K, T_2, M

71/8a tökme: dökme A_3, B, M, K

71/8b gözüñden: gözüñ͡gde V gözümden T_2/ gerd: ḫāk B

72

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Perīşān ḫalḳ-ı ᶜālem āh ü efġān itdügümdendür
Perīşān olduġum ḫalḳı perīşān itdügümdendür

2[335] Ten-i zārumda derd-i ᶜışḳ gün günden füzūn olmak
Yiten bī-derde tedbīr ile dermān itdügümdendür

3 Gözüm kim baġrumuñ ḳanın töker pergāle pergāle
Dem-ā-dem ārzū-yı laᶜl-i cānān itdügümdendür

4[336] Degül bī-hūde ger yaġsa felekden başuma ṭaşlar
Bināsın tīşe-i āhumla vīrān itdügümdendür

5[337] Ḳaçan rüsvā olurdum ḳan yudup ṣabr idebilseydüm
Melāmet çekdügüm bī-hūde efġān itdügümdendür

6[338] Ḫaṭā senden degül cismüm oḳuñdan bī-naṣīb olsa
Ḥabāb-ı eşk-i gülgūn içre pinhān itdügümdendür

7 Fużūlī iḫtilāṭ-ı merdüm-i ᶜālemden ikrāhum
Perī-veşler ḫayālin mūnis-i cān itdügümdendür

---

72 A_1 23b, İÜ 22b, B 38, A_3 29a, K 24a, T_1 98a, P 249b, S_1 150b, T_2 28b, S_2 21b, V 20a, TT 28b, S_3 55b

72/1a efġān: fiġān T_1

72/1b ḫalḳı: ġayrı TT

72/2a günden: gündin V/ olmak: olmaḳ B, K

72/2b bī-derde: bī-derd B, K bir derde A_1 bī-derdlere TT bī-derd ile T_1, S_1, A_3/ tedbīr ile: tedbīr ilen V tedbīr-i S_1, T_1, TT

72/3a kim: ki V/ baġrumuñ: baġrumuñg V, T_2, S_2 baġrumın A_1/ töker: döker S_1, S_2, B, K

72/4a felekden: felekdin V/ ṭaşlar: daşlar S_3, V, T_2, İÜ

72/5a ḳaçan: ḫaçan V/ rüsvā: rüsvāy T_1, A_3/ yudup: yutup V

72/6a ḫaṭā senden: ḫaṭā menden V hatâsı andan [G]/ oḳuñdan: oḳuñgdan S_1 oḳından V, A_1, T_2, TT/ bī-naṣīb: mużṭarīb S_2, TT, İÜ/ olsa: olmaḳ K, [TD, D]

72/7b ḫayālin: ḫayāli T_1

73

Mef^c ūlü fāilātü mefā^c īlü fā^c ilün

1 Ḳabrüm ṭaşına kim ġam odından zebānedür
Ṭa^c n oḳın atma kim ḫaṭarı çoḳ nişānedür

2 Eyler ḳadeḥ zamāne ġamın def^c ġālibā
Devr-i ḳadeḥ muḫālif-i devr-i zamānedür

3 Ḳaldurdı eşk-i dūn meni ol āsitāneden
Kim maḳṣadum menüm daḫı ol āsitānedür

4 Vā^c iẓ sözine dutma ḳulaḳ ġāfil olma kim
Ġaflet yuḳusınuñ sebebi ol fesānedür

5[339] Neẕr itmişem firāḳuña kim yoḫ nihāyeti
Naḳd-i sirişkümi ki tükenmez ḫızānedür

6 Cān virmeyem mi ġurbete kim bīm-i ṭa^c neden
Yād-ı vaṭan fiġānuma sensüz bahānedür

7 İy dil ḥaẕer ḳıl āteş-i āhuñla yanmasun
Cismüm ki derd ḳuşlarına āşiyānedür

8 Menden Fużūlī isteme eş^c ār-ı medḥ ü ẕem
Men ^{c} āşıḳam hemīşe sözüm ^{c} āşıḳānedür

---

73 A_1 24a, İÜ 23a, B 39, A_3 29a, M 29a, K 24b, T_1 98a, P 249b, S_1 151a, T_2 29a, V 20a, TT 28b, S_3 56a

73/1a ṭaşına kim: daşına kim A_1, V, TT ki ṭaşına K/ zebānedür: nişānedür S_1, A_1, B, M, V, K, P/ 1. mısra: levḥ-i mezāruma ki odumdan zebānedür T_2

73/1b çoḳ: çoḫ A_1

73/2a ġamın: okun [G]

73/3a eşk-i dūn: eşk dün [G, T]/ āsitāneden: āsitādan [T]

73/4a dutma: ṭutma A_3, M dutmaḳ A_1/ ḳulaḳ: ḳulaġ V, T_2

73/4b yuḳusınuñ: yuḫusınuñ A_3, V

73/5a firāḳuña: firāḳuñga A_1

73/5b tükenmez: dükenmez B, A_3, TT, K

73/6a virmeyem mi: virme gel K/ bīm: ehl S_3, İÜ/ ṭa^c neden: ṭa^c nedür A_1

73/7a āhuñla: āhuñgla A_1, V, S_1 āhınla T_2 āhumla TT

73/8a eş^c ār-ı: eş^c ār ü A_1

73/8b sözüm: işim [G]

74

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Cānı kim cānānı içün sevse cānānın sever
Cānı içün kim ki cānānın sever cānın sever

2 Her kimüñ ^{c}ālemde mıḳdārıncadur ṭab^{c}ında meyl
Men leb-i cānānumı Ḫıżr āb-ı ḥayvānın sever

3[340] Başa dem düşdükçe taḳṣīr eylemez eyler meded
Ol sebebden muttaṣıl çeşmüm ciger ḳanın sever

4 Müşg-i Çīn āvāre olmışdur vaṭandan men gibi
Ḳansı şūḫuñ bilmezem zülf-i perīşānın sever

5[341] Ṣu ki ser-gerdān gezer başında vardur bir hevā
Ġālibā bir gül-ruḫuñ serv-i ḫırāmānın sever

6 ^{c}Āḳıbet rüsvā olup mey tek düşer il aġzına
Kim ki bir ser-mest sāḳi la^{c}l-i ḫandānın sever

7 N'olacaḳdur terk-i ^{c}ışḳ itme Fużūlī vehm idüp
Ġāyeti dirler ola bir bende sultānın sever

---

74 A_1 24b, İÜ 22b, B 39, A_3 29b, M 29a, K 25a, T_1 98b, P 250a, S_1 151a, T_2 29b, S_2 21b, V 20b, TT 29a, S_3 56a

74/1a cānānı: cānān A_1, S_2 cānāna A_3, TT

74/1b cānı içün: cān içün her T_1, S_1/ 2. mısra: kim ki cānānın sever cānı içün cānın sever TT

74/2a kimüñ: kimüñg V, T_2 kime A_1/ ṭab^{c}ında: ^{c}ālemde M, K

74/3a eyler: ^{c}ışḳuñ M - K/ meded: müdām K

74/3b çeşmüm: çeşm K cismüm V, T_2 göñlüm S_1, S_2

74/4a men: ney V/ gibi: kimi A_1, A_3, [T, G, TD]

74/4b ḳansı: ḫansı A_1, TT, V, T_2, [T]/ şūḫuñ: şūḫuñg V, T_2, İÜ/ sever: siver K

74/5a ṣu: su A_1, V, B, M, K, İÜ

74/5b ruḫuñ: ruḫuñg V/ ḫırāmānın: ḫırāmānuñ V/ sever: siver K

74/6a mey: ney V ben TT, [G]/ il: ḫalḳ A_3, B, T_1, S_1, K, P

74/7a 1. mısra: terk-i ^{c}ışḳ itme fużūlī n'olacaḳdur vehm idüp A_1, [G]

75

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Müjem ser-çeşmeler menzil dutan āşüfte Mecnūndur
Anuñ’çün beste-i zencīr-i seyl-i eşk-i gülgūndur

2 Sevād-ı noḳṭa-ı gird-āba beñzer merdüm-i çeşmüm
Ki dāyim ġarḳa-i gird-āb-ı eşk-i çeşm-i pür-ḫūndur

3 Ḫamīde ḳāmetüm kim dāġ-ı dilden ḳana ġarḳ olmış
İçinde noḳṭası gūyā ki ḳan altındaki nūndur

4 İşit derd-i dilüm efsāne-i Mecnūna meyl itme
Kim ol efsāneden hem añlanan muṭlaḳ bu mażmūndur

5 Feraḥ-baḫş-ı dil-i maᶜşūḳ olur şerḥ-i ġam-ı ᶜāşıḳ
Sürūd-ı bezm-i Şīrīn nāle-i Ferhād-ı maḥzūndur

6 Kemend-i çīn-i zülfüñ vehmi gitmez zār göñlümden
Maña ol rişteyi ejder ḳılan bilmen ne efsūndur

7 Fużūlī virmedi ṭaᶜn oḳları göz yaşına teskīn
Öñin bend itmek olmaz ḫār ü ḫāşāk ile Ceyḥūndur

---

75 A_1 24b, İÜ 23b, B 39, A_3 30a, M 29b, K 25a, T_1 99a, P 250a, S_1 151b, T_2 29b, S_2 22a, V 20b, TT 29a, S_3 56b

75/1a ser-çeşmeler: ser-çeşmesin V/ dutan: ḳılan B, A_3, T_1, K, M

75/1b anuñ: anun͡g V

75/2a beñzer: ben͡gzer A_1, M, T_1, S_1, T_2, V/ çeşmüm: dīdem T_2

75/2b eşk-i çeşm-i: çeşm-i eşk-i T_1, A_3 seyl-i çeşm-i TT/ pür-ḫūndur: gülgūndur A_3

75/3b gūyā: ḫālün͡g A_1/ ḳan: ḳaş V nūn S_1 ḫāl A_1 Ḳaf [TD]/ altındaki: altındaġı S_2

75/4a derd-i dilüm: sözüm dilā S_1

75/4b añlanan: an͡glanan A_1, V, TT, T_2, M añlayan S_3/ muṭlaḳ: ancaḳ V, A_3, TT

75/5a dil: ġam S_1, T_1

75/5b bezm-i: bezm ü T_1/ ferhād-ı: ferhād ü V/ maḥzūndur: mecnūndur V, [G]

75/6a zülfüñ: zülfün͡g A_1, V, T_2, S_2/ vehmi gitmez zār: vehmi gitmez şāh V ki gitmez zārı S_2/ göñlümden: gön͡glümden A_1, V, T_2

75/6b maña: ban͡ga V, T_2/ rişteyi: rişteni V

75/7a oḳları: oḫları A_1 oḳların S_1

75/7b ḫāşāk: ḫāşāki V

76

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ġubār-ı secde-i rāhuñ ḫaṭ-ı levḥ-i cebīnümdür
Sücūd-ı dergehüñ sermāye-i dünyā vü dīnümdür

2 Eger ^{c}azm-i reh itsem şevḳ-i vaṣluñ hādi-i rāhum
Ve ger ārām hem dutsam ḫayālüñ hem-nişīnümdür

3 Hevā-yı ravża-i kūyuñ bahār-ı gülşen-i cānum
Nihāl-i ḳāmetüñ servüm ^{c}iẕāruñ yāsemīnümdür

4 Yaḳīnümdür ki maḳṣūdum olur ḥāṣıl saña yitsem
Bi-ḥamdi'llāh maña senden yaña rehber yaḳīnümdür

5 Ṭalebkār-ı viṣālem müjde-i vaṣluñ dirīġ itme
Kim ol müjde feraḥ-baḫş-ı dil-i endūhgīnümdür

6[342] Götürdi ẕevḳ-i vaṣluñ ḫāṭırumdan ravża pervāsın
Sözüñ kevs̱er münevver meclisüñ ḫuld-ı berīnümdür

7 Maña yüz gösterür her laḥẓa yüz biñ şāhid-i devlet
Çü mir'āt-ı ruḫuñ manẓūr-ı çeşm-i pāk-bīnümdür

---

76 A_1 25a, İÜ 23b, B 40, A_2 18a, A_3 34a, M 29b, K 25b, T_1 100a, P 250a, S_1 151b, T_2 30a, S_2 22a, TT 29b, S_3 56b

76/1a rāhuñ: rāhuñ͡g A_1, T_2 zülfüñ A_2, S_3, İÜ

76/1b dergehüñ: dergehüñ͡g A_1, T_2

76/2a eger: eger ben A_3/ vaṣluñ: vaṣluñ͡g A_1, T_2

76/2b ve ger: eger T_2/ hem dutsam: hem ṭutsam A_3, M dutsam hem TT/ ḫayālüñ: ḫayālüñ͡g A_1, K, T_2

76/3a ravża: gülşen A_3/ kūyuñ: kūyuñ͡g A_1, T_2/ gülşen: ravża A_3

76/3b ḳāmetüñ: ḳāmetüñ͡g T_2/ ^{c}iẕāruñ: ^{c}iẕāruñ͡g A_1 ^{c}iẕār S_3, T_2

76/4a saña: sañ͡ga A_1, T_2

76/4b baña: bañ͡ga T_2/ yaña: yañ͡ga T_2, A_1 saña TT

76/5a vaṣluñ: vaṣluñ͡g T_2/ dirīġ itme: ravża pervāsın T_1

76/6a götürdi: çıḳardı A_3, S_1, B, M, K, P/ ẕevḳ-i vaṣluñ ḫāṭırumdan: ẕevḳ-ı vaṣluñ͡g ḫāṭırumdan T_2 ẕevḳ-ı şevḳ ḫāṭırumdan A_1 ḫāṭırumdan ẕevḳ-i vaṣluñ A_2, S_2, S_3, İÜ

76/6b sözüñ: sözüñ͡g T_2/ meclisüñ: meclisüñ͡g A_1, K, T_2

76/7a maña: bañ͡ga T_2 mañ͡ga A_1/ biñ: biñ͡g T_2, TT miñ͡g A_1, K

76/7b ruḫuñ: ruḫuñ͡g T_2

8[343] Serīr-i salṭanat ẕevḳından efzūndur maña ol söz
Ki luṭf ilen dimişsen bir ġulām-ı kemterīnümdür
9 Berī oldum Fużūlī ġayrdan ol dil-rubā ancaḳ
Enīsüm mūnisüm yārum nigārum nāzenīnümdür

77
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Dimiş her ġonceye ᶜāşıḳlıġum rāzın ṣabā dirler
İl aġzın dutmaḳ olmaz ḳorḳaram iy gül saña dirler
2 Esīr-i derd-i ᶜışḳ ü mest-i cām-ı ḥüsn çoḳ ammā
Bizüz meşhūr olan Leylī saña Mecnūn maña dirler
3 Senüñ mihr ü vefā gösterdügüñ aġyāra çoḳ gördüm
Ġalaṭdur kim seni bī-mihr oḳırlar bī-vefā dirler
4 Saña dirler büt-i Çīn zülfüñe zünnār söylerler
Zihī īmānı yoẖlar küfr söylerler ḫaṭā dirler
5[344] Maña dirlerdi evvel bir melekdür sevdügüñ ḥālā
Görenler men faḳīre gökden inmiş bir belā dirler

76/8a salṭanat ẕevḳından: salṭanatdan daẖı A_3/ efzūndur: artuḳdur T_2/ maña: ban͡ga T_2
76/8b ilen: idüp A_1/ bir: kim TT
76/9a oldum: oldı A_1/ ġayrdan: ġayrlardan S_2/ ol dil-rubā: ol perī S_2
76/9b yārum: oldur K/ nigārum: nigār-ı S_1, K, A_1, A_3
77 A_1 25a, İÜ 24a, B 40, A_2 18a, A_3 34b, M 30a, K 26a, P 250b, S_1 152a, T_2 30b, S_2 22b, V 21b, TT 29b, S_3 57a
77/1a ᶜāşıḳlıġum: ᶜāşıḳlıḳum V, T_2/ rāzın: rāz-ı K bād-ı A_2, S_3, İÜ
77/1b dutmaḳ: ṭutmaḳ M ṭutmaġ A_3, S_2/ ḳorḳaram: ḳorẖaram A_1, V, TT, T_2/ gül: meh V/ saña: san͡ga V, A_2, T_2
77/2a ᶜışḳ ü: ᶜışḳ A_1, B, K, S_1/ mest-i: mest ü V/ cām-ı: cām ü V/ çoḳ: çoẖ A_1
77/2b bizüz: budur A_1, A_2, S_2, S_3, K, İÜ/ olan: olan ancaḳ TT/ saña: san͡ga V, T_2, A_1/ maña: ban͡ga V, T_2, A_1
77/3a mihr ü: mihr-i TT, [G]/ gösterdügüñ: gösterdügün͡g A_1, V, T_2, S_1/ çoḳ: çoẖ A_1
77/3b kim: hem A_3/ oḳırlar: oẖırlar A_1, V
77/4a saña: san͡ga A_1, M, T_2/ çīn zülfüñe zünnār: çīn zülfün͡ge zünnār V, T_2 zülfüñe hem tār TT
77/5a maña: ban͡ga T_2, V san͡ga A_1/ dirlerdi: dirlerdi ki A_2/ evvel: gehī ol T_2 il kim [G]/ sevdügüñ: sevdügün͡g V, T_2/ ḥālā: iy cān A_1 ammā V, T_2
77/5b men: sen A_2, TT, K, M, V, B, S_3, P, İÜ, [T]/ faḳīre: faḳīri V, T_2, [TD]

6 Marīż-i ᶜışḳ ᶜıḳd-i zülfüñ eyler ārzū zīrā
Muᶜālicler bu mühlik derde müşkildür devā dirler
7 Fużūlī ᶜāşıḳa anlar ki dirler terk-i ᶜışḳ eyle
Dimezler mi ḫaṭā taġyīr ḳıl ḥükm-i ḳażā dirler

78[345]

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Ṣabādan gül yüzüñde sünbül-i pür-piç ü tāb oynar
Ṣanasan per açup gülşende bir müşgīn ġurāb oynar
2 Ḫayāl-i ᶜārıżuñ cevlān ider bu çeşm-i pür-nemde
Niçük kim mevclenmiş suda ᶜaks-i āfitāb oynar
3 Ruḫuñ görgeç olur sūz-ı derūn ü derd[346]-i dil ḥāṣıl
Bahār eyyāmı sıçrar berḳ-i raḫşende seḥāb oynar
4 Iraḳ olsun yaman gözden ne ḫoş sāᶜatdur ol sāᶜat
Ki ᶜuşşāḳ ile maᶜşūḳ eyleyüp nāz u ᶜitāb oynar

77/6a marīż-i ᶜışḳ ᶜıḳd-i: marīż-i derd-i ᶜışḳ A_1 marīż-i derd-i ᶜışḳuñ A_3 marīż-i ᶜışḳ ᶜuḳd-i [T] marîz-i derd ıkd-ı [G]/ zülfüñ: zülfüñg A_1, V, T_2/ zīrā: iy cān A_1 ammā V, T_2

77/6b mühlik: müşkil A_1

77/7a anlar ki dirler: dirler olar kim [TD]

77/7b ḳażā: ḫüdā V

* S_1'de fazla beyit: Beni rüsvā ḳılup bir bī-vefāya mübtelā dirler
Ne pinhān eyleyem iy bī-vefā senden saña dirler

78 A_1 25b, İÜ 24b, B 40, A_2 18b, A_3 33a, M 30b, K 26a, T_1 102b, P 250b, S_1 152b, T_2 30b, S_2 22b, V 22a, TT 30a, S_3 57b

78/1a gül: gün A_3/ yüzüñde: yüzinde T_2 yüzüñden T_1 yüzüñgden A_1, V / sünbül-i: sünbülüñ S_1, A_3 sünbülüñg V

78/1b ṣanasan: sanarsan T_2

78/2a ᶜārıżuñ: ᶜārıżuñg V, T_2/ cevlān: pervāz T_2/ bu: bir S_1, T_1

78/2b niçük kim: niçün kim A_3, [G] nitekim S_2 nice kim TT/ mevclenmiş: mevce gelmiş A_2, S_2, S_3, İÜ, [T] mevcelenmiş [G]/ suda: ṣuda A_3, TT

78/3a ruḫuñ: ruḫuñg V, S_3/ olur: olup A_2/ sūz-ı: āh-ı V/ derūn ü derd: derūn derd A_3, A_1, S_2, K derūn dūd S_2 derūn u dūd [T, TD, D] derūna derd [G]

78/3b sıçrar: ṣıçrar A_3 çıḳar V/ berḳ: berḳ ü T_2/ raḫşende: raḫşından V

78/4a ıraḳ: ıraġ T_1, A_3, B, S_3, T_2, S_2, İÜ yıraġ TT

5 Riyāyī zāhid-i ḫuşkuñ semāᶜ ından n’olur ḥāṣıl
Ḫoş ol kim rind-i mey-ḫ˅āre içüp cām-ı şarāb oynar
6 Ḳılur göz perdesin ḫūn-āb-ı ḥasret çāk her dem kim
Ruḫuñda lez̠z̠et-i dīdār z̠evḳından niḳāb oynar
7[347] Fużūlī reşkden ditrer dil-i pür-ḫūnı ᶜ uşşāḳuñ
Bünāgūşında yāruñ her zemān kim laᶜ l-i nāb oynar

79

Mefᶜ ūlü mefāᶜ īlü mefāᶜ īlü feᶜ ūlün

1 Āh eyledügüm serv-i ḫırāmānuñ içündür
Ḳan aġladuġum ġonce-i ḫandānuñ içündür
2 Ser-geşteligüm kākül-i müşgīnüñ ucından
Āşüfteliġüm zülf-i perīşānuñ içündür
3 Bīmār tenüm nergis-i mestüñ eleminden
Ḫūnīn cigerüm laᶜ l-i dür-efşānuñ içündür
4 Yaḳdum tenümi vaṣl güni şemᶜ tek ammā
Bil kim bu tedārik şeb-i hicrānuñ içündür
5[348] Ḳurtarmaġa yaġma-yı ġamuñdan dil ü cānı
Saᶜ yum naẓar-ı nergis-i fettānuñ içündür

78/5a riyāyī: riyāsı A_3/ ḫuşḳuñ: ḫuşḳuñg A_1, V, T_2/ n’olur: bolur A_2 olur A_3

78/5b rind-i: rind ü S_3/ mey-ḫ˅āre: mey-ḫ˅āne V, [G]

78/6a ḳılur: ḳılup A_2/ her dem kim: ider her dem V, T_1 idüp her dem A_3 her geh kim [G]

78/6b ruḫuñda: ruḫuñgda A_1, T_2 ruḫuñdan V, T_1, S_1, M, K ruḫuñgdan V/ z̠evḳından: şevḳından TT

78/7a ditrer: titrer A_1, A_2, V, S_3, T_2/ ḫūnı: ḫūn A_1, M, S_1, V/ ᶜ uşşāḳuñ: ᶜ uşşāḳuñg V, T_2

78/7b yāruñ: yāruñg A_1, V, T_2/ lāᶜ l-i: laᶜ l ü V

79 A_1 25b, İÜ 24b, B 41, A_2 19a, A_3 33a, M 30b, K 26b, T_1 102b, P 250b, S_1 152b, T_2 31a, S_2 23a, V 22a, TT 30a, S_3 57b

79/2a ucından: elinden S_1

79/3a mestüñ: mestüñg V, T_2

79/5a yaġma-yı: yaġmadı V/ ġamuñdan dil: ġamuñgdan dil V, M, T_2 dilüñgden ġam A_1

79/5b saᶜ yum: tīġ T_2/ naẓar-ı: naẓarı İÜ/ fettānuñ: mestānuñ TT

6 Cān vir gön̄ül ol ġamzeye kim bunca zamānlar
Cān ile seni besledügüm anun̄ içündür
7 Vāᶜ iẓ bize dün dūzaḫı vaṣf itdi Fużūlī
Ol vaṣf senün̄ kulbe-i aḫzānun̄ içündür

80

Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün
1 Ḳansı gülşen gülbüni serv-i ḫırāmānun̄ca var
Ḳansı gülbün üzre ġonce laᶜ l-i ḫandānun̄ca var
2 Ḳansı gülzār içre bir gül açılur ḥüsnün̄ gibi
Ḳansı gül bergi leb-i laᶜ l-i dür-efşānun̄ca var
3 Ḳansı bāġun̄ var bir naḫli ḳadün̄ tek bārver
Ḳansı naḫlün̄ ḥāṣılı sīb-i zenaḫdānun̄ca var
4 Ḳansı ḫūnī sen gibi cellāda olmışdur esīr
Ḳansı cellādun̄ ḳılıcı nevk-i müjgānun̄ca var

79/6a gön̄ül: göŋ͡gül V, T_2/ kim bunca: bir nice T_1 kim munca T_1, S_1, A_1, T_2/ zamān̄lar: zamāndur A_3
79/6b ile: içre T_1, S_1, B, K, M/ anun̄: onun̄ T_2
79/7a dūzaḫı: dūzaḫ V
80 A_1 26a, İÜ 25a, B 41, A_2 19a, A_3 33b, K 26b, T_1 103a, S_1 152b, T_2 31a, S_2 23a, V 22b, TT 30a, S_3 58a
80/1a ḳansı: ḫanḳı A_1 ḳanḳı V ḫansı T_2, TT/ ḫırāmānun̄ca: ḫırāmānun̄ca V
80/1b ḳansı: ḫanḳı A_1 ḳanḳı V ḫansı T_2, TT/ ḫandānun̄ca: ḫandānuŋ͡gca V
80/2a ḳansı: ḳanḳı V ḫanḳı A_1 ḫansı T_2, TT/ gülzār: bāġun̄ A_1/ ḥüsnün̄: rūyun̄ A_3/ gibi: kimi A_1, [T, G, TD] tegi A_2
80/2b ḳansı: ḳanḳı S_1 ḫanḳı A_1 ḫansı V, T_2, TT/ gül bergi leb-i: gül bergün̄ leb-i S_3, İÜ gül bergün̄ lebi S_2/ efşānun̄ca: efşānuŋ͡gca V
80/3a ḳansı: ḳanḳı V ḫanḳı A_1 ḫansı T_2, TT/ bāġun̄: bāġuŋ͡g V, T_2 naḫlün̄ T_1, S_1/ ḳadün̄: ḳaddüŋ͡g V, T_2
80/3b ḳansı: ḳanḳı S_1, K ḫansı V, TT, T_2 ḫanḳı A_1/ naḫlün̄: naḫlüŋ͡g V, T_2 gülün̄ A_2 gülüŋ͡g A_1 şāḫun S_2/ ḥāṣılı: mīvesi A_3/ zenaḫdānun̄ca: zenaḫdānuŋ͡gca V
80/4a ḳansı: ḳanḳı V, K ḫanḳı A/ ḫansı T_2, TT/ ḫūnī: hûnin [G]/ gibi: tegi A_1, TT kimi [T, G, TD]
80/4b ḳansı: ḳanḳı S_1, K ḫanḳı A_1 ḫansı V, TT, T_2/ cellādun̄: cellāduŋ͡g V, T_2, A_1, S_1, B/ nevk-i: tüg-i A_3/ müjgānun̄ca:müjgānuŋ͡gca V

5 Ḳansı bezm olmış münevver bir ḳadüñ tek şem^{c}den
Ḳansı şem^{c}üñ şu^{c}lesi ruḫsār-ı tābānuñca var
6 Ḳansı yirde tapılur nisbet saña bir genc-i ḥüsn
Ḳansı gencüñ ejderi zülf-i perīşānuñca var
7 Ḳansı gülşen bülbülin dirler Fużūlī sen gibi
Ḳansı bülbül nālesi feryād ü efġānuñca var

81
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün ??
1 Veh ne ḳāmet ne ḳıyāmet bu ne şāḫ-ı gül-i terdür
Ne belādur naẓar ehline ne ḫoş medd-i naẓardur
2 Göz yolıdur ki göñül milkine ḫublar girer andan
Dutma iy eşk anı bi'llāh ki ^{c}aceb rāh-güẕerdür
3 Ne güher bulsa begenmez bıraḳur yazıya derya
Ġālibā kim aña maḳṣūd dişüñ gibi güherdür

80/5a ḳansı: ḳanḳı S_1, K, V ḫanḳı A_1 ḫansı T_2, TT/ bir: bu V/ ḳadüñ tek: ḳaddüñ͡g tek A_1, T_2 ruḫuñ͡g tek V ruḫuñ-veş [D]

80/5b ḳansı: ḳanḳı S_1, K ḫanḳı A_1 ḫansı V, T_2, TT/ şem^{c}üñ: şem^{c}üñ͡g A_1, V, T_2/ ruḫsār: ḫurşīd TT/ tābānuñca: tābānuñ͡gca V ruḫsāruñca TT

80/6a ḳansı: ḳanḳı S_1, K, V ḫanḳı A_1 ḫansı T_2, TT/ tapılur: bulınur S_1, T_1, A_3, B, K/ saña: sañ͡ga T_1, A_2, V, T_2

80/6b ḳansı: ḳanḳı K, A_1 ḫansı V, T_2, TT/ gencüñ: gencüñ͡g A_1, V, T_2/ perīşānuñca: perīşānuñ͡gca V

80/7a ḳansı: ḳanḳı S_1, K, V ḫanḳı A_1 ḫansı T_2, TT/ gülşen: kūyuñ K gülüñ A_3, S_3, İÜ gülüñ͡g S_1, T_1, B, A_2/ bülbülin: bülbüli T_1, A_3, S_3, A_1, V, T_2, TT/ dirler: söyler T_2, TT, V, [G]/ gibi: kimi A_1, [T, TD]

80/7b ḳansı: ḳanḳı S_1, K ḫanḳı A_1 ḫansı V, TT, T_2/ bülbül: bülbülüñ A_3, K bülbülüñ͡g B, S_1, T_1/ nālesi: sürūdı A_3, K, B, S_1, T_1/ feryād ü: āh ü A_3, K, B/ āh S_1, T_1/ efġānuñca: efġānuñ͡gca V

81 A_1 26a, İÜ 25b, B 42, A_2 19b, A_3 33b, M 31a, K 27a, T_1 103b, S_1 153a, T_2 31b, V 22b, TT 30b, S_3 58b

81/2a göñül: göñ͡gül V, T_2/ andan: ondan A_1

81/2b dutma: ṭutma A_3, M/ bi'llāh ki: billâh [G]/ rāh-güẕerdür: medd-i naẓardur S_1

81/3a bulsa: olsa [G]/ bıraḳur: bıraḫur A_1, TT bıraġur A_3

81/3b aña: oñ͡ga A_1/ dişüñ: dişüñ͡g A_1, V, T_2/ gibi: kimi A_1, [T, TD]

4 ^{c}Işḳ ^{c}aybını bilüpsen hüner iy zāhid-i ġāfil
Hünerün̄ ^{c}aybdur ammā didügün̄ ^{c}ayb hünerdür
5 Sitemün̄ gerçi yamandur anı terk eyleme bi’llāh
Ki teġāfül sitemün̄den daḫı elbette beterdür
6 Āḫir olmaz nice kim göz yaşı aḳarsa hemānā
Ki dem-ā-dem an̄a imdād ḳılan ḫūn-ı cigerdür
7 Serserī başma ḳadem ^{c}ışḳ ṭarīḳine Fużūlī
İḥtiyāṭ eyle ki ġāyetde ḫaṭarnāk seferdür

82
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Ḥüsnün̄ olduḳça füzūn ^{c}ışḳ ehli artuḳ zār olur
Ḥüsn ne miḳdār olursa ^{c}ışḳ ol miḳdār olur
2 Cennet içün men^{c} iden ^{c}āşıḳları dīdārdan
Bilmemiş kim cenneti ^{c}āşıḳlarun̄ dīdār olur
3 ^{c}Işḳ derdinden olur ^{c}āşıḳ mizācı müstaḳīm
^{c}Āşıḳun̄ derdine dermān itseler bīmār olur

81/4a bilüpsen: bilürsen T_2, TT, A_1, [T]/ ġāfil: ḫōd-bīn A_2, S_3, İÜ
81/4b hünerün̄: hünerün͡g V, T_2/ didügün̄: didügün͡g A_1, V, T_2/ ^{c}ayb: ^{c}ayb ü V
81/5a sitemün̄: sitemün͡g V, T_2
81/5b sitemün̄den: sitemün͡gden A_1, T_2 sitemün͡gde V/ elbette: elbetde V/ beterdür: yamandur A_2, T_2
81/6a gözyaşı: gözyaşını V/ aḳarsa: aḫarsa A_1, A_3, K, T_1, S_1, TT, V, T_2/ hemānā: hemān TT
81/6b an̄a: an͡ga T_1, T_2, V on͡ga A_1 san̄a S_1
81/7a başma: basma A_1, T_1, S_1, T_2, V
82 A_1 26b, İÜ 25b, B 42, A_2 19b, A_3 34a, M 31b, K 27a, T_1 103b, S_1 153a, T_2 32a, S_2 23b, V 23a, TT 30b, S_3 58b
82/1a ḥüsnün̄: ḥüsnün͡g T_2 ^{c}ışḳun͡g V/ olduḳça: olduġça TT/ artuḳ: ġāyet V
82/1b ne: her A_1, V, TT, T_2, İÜ, [T, G]/ olursa: olsa T_2 olur S_1
82/2a dīdārdan: dīdār içün A_1
82/2b ^{c}āşıḳlarun̄: ^{c}āşıḳları V
82/3b ^{c}āşıḳun̄: ^{c}āşıḳun͡g V, T_2 ^{c}āşıḳ B, K/ dermān: tīmār S_1, T_1, B, V/ itseler: eylesen T_1

4 Zāhid-i bī-ḫod ne bilsin ẕevḳını ^{c} ışḳ ehlinüñ
Bir ^{c} aceb meydür muḥabbet kim içen huşyār olur
5 ^{c} Işḳ sevdāsına ṣarf eyler Fużūlī ^{c} ömrini
Bilmezem bu ḫāˇb-ı ġafletden ḳaçan bīdār olur

83
Mef^{c} ūlü mefā^{c} īlü mefā^{c} īlü fe^{c} ūlün
1 İy gül ne ^{c} aceb silsile-i müşg-i terüñ var
V’iy serv ne ḫoş cān alıcı ^{c} işvelerüñ var
2 Acıtdı meni acı sözüñ tünd nigāhuñ
İy naḫl-i melāḥat ne belā telḫ berüñ var
3 Peykānları ile doludur çeşm-i pür-ābum
İy baḥr ṣaġınma senüñ ancaḳ güherüñ var
4[349] Ol seng-dile nāle-i zāruñ es̱er itmiş
İy dil saña bu ẕevḳ yiter tā es̱erüñ var

82/4a bī-ḫod: ḫod-bīn B, S_2/ bilsin: bülsüñ͡g A_1/ ẕevḳını: leẕẕetin A_2, S_2 leẕẕet S_3, İÜ def^{c} ini A_1 ḳadrini M/ ^{c} ışḳ ehlinüñ: ^{c} ışḳ ehlinüñ͡g V, T_2 derd ehlinüñ A_1, M ^{c} āşıḳlarıñ TT
82/4b bir: bu K
82/5b ḳaçan: ḫaçan A_1, T_2
83 A_1 26b, İÜ 26a, B 42, A_2 20a, A_3 34b, M 31b, K 27b, T_1 104a, S_1 153b, T_2 32a, S_2 23b, V 23a, TT 31a, S_3 59a
83/1a terüñ: terüñ͡g A_1, V, T_2
83/1b v’iy: iy T_1, TT/ ^{c} işvelerüñ: ^{c} işvelerüñ͡g T_2, V
83/2a acıtdı: incitdi T_1, A_3/ acı: telḫ TT/ sözüñ: sözüñ͡g V, T_2/ nigāhuñ: nigāhuñ͡g V, T_2 firāḳuñ T_1
83/2b belā: ^{c} aceb [D, TD]/ berüñ: berüñ͡g A_1, T_2
83/3a peykānları: peykānlaruñ T_1, TT peykānlar A_1, S_3 dürdāneler A_3 peykānların [G]/ doludur: ṭoludur A_3, M dolu-durur A_2, S_2
83/3b ṣaġınma: ṣanusan A_1 ṣanursan TT sanırsın [G]/ güherüñ: güherüñ͡g A_1
83/4a nāle-i: nāle vü V/ zāruñ: zāruñ͡g A_1, T_2 zārın T_1 zārum V/ itmiş: itmez A_2
83/4b dil: cān V - İÜ/ saña: sañ͡ga T_1, A_2, V, M, T_2

5 ^{c}Işḳ içre gön̄ül dime ki men bī-ḫodem ancaḳ
İy ġāfil özün̄den senün̄ ancaḳ ḫaberün̄ var
6[350] Çoḳ baḫduġun̄un̄ ġamze ilen bağrın ezersen
Her kime ki baḫmazsan anun̄la naẓarun̄ var
7 ^{c}Işḳ ehline ol māh Fużūlī naẓar itmiş
Sen hem özün̄i göster eger bir hünerün̄ var

84

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Laḥẓa laḥẓa lebün̄ an̄up idicek efġānlar
Ḳaṭre ḳaṭre saçılur dīdelerümden ḳanlar
2 Ḳaṭre ḳaṭre dime ḳandur ki çıḳar çeşmümden
Dem-be-dem gön̄lüm odıyla eriyen peykānlar
3 Ḳaşlarun̄ yāyına meyl eyleyeli cān ü gön̄ül
Dün ü gün men bilürem kim ne çekerler anlar
4 Açma kākül girihin başun̄ içün görme revā
Ki perīşān olalar bir nice ser-gerdānlar

83/5a gön̄ül: gön͡gül T_1, V, A_1, T_2

83/5b ġāfil: yār [G]/ özün̄den: özün͡gden V, T_2, M/ ḫaberün̄: ḫaberün͡g A_1, V

83/6a çoḳ: çün TT, A_1, [T, D]/ baḫduġun̄un̄: bağduġun̄un̄ İÜ bağduġun̄ T_1 bağdugun͡g A_1 baḳduġun̄a B, A_3, M, K, S_1, TT [G, TD] baḳduġun͡ga T_2/ ġamze ilen: ġamze ile A_1, V, [T, G] ġamzesin K/ ezersen: üzersen [TD]

83/6b kime: kim V/ baḫmazsan: baḫsan V/ anun̄la: anun͡gla V anun̄lan T_2 onun̄la A_1/ naẓarun̄: naẓarun͡g A_1, T_2 çoḳ naẓarun͡g V

83/7b özün̄i: özün͡gi V, M, T_2/ hünerün̄: hünerün͡g A_1, V, T_2

84 A_1 27a, İÜ 26a, B 42, A_2 20a, A_3 35a, M 32a, K 27b, T_1 104a, S_1 153b, T_2 32b, S_2 24a, V 23a, TT 31a, S_3 59a

84/1a lebün̄: lebün͡g A_1, T_2, V/ an̄up: an͡gup A_1, T_2, V, M

84/1b saçılur: ṣaçılur S_2

84/2a çıḳar: çıkan [G]

84/2b gön̄lüm: gön͡glüm A_1, V, T_2/ eriyen: erinen A_1 erinür V, TT

84/3a ḳaşlarun̄: ḳaşlarun͡g V, T_2/ gön̄ül: gön͡gül V, T_2

84/3b dün ü: dün V, T_2

84/4a başun̄: başun͡g A_1, S_2, T_2 başın V

5[351] Yil deger zülfün̄e ya ḳoymayup öz ḥāli ile
Gezdürürler anı elden ele her dem cānlar
6 Eyle ^{c}uşşāḳa cefālar ki vefālar göresen
Ṣanma kim żāyi^c olur eyledügün̄ iḥsānlar
7 Ṣorma zühhāda Fużūlī reh ü resmin ^{c}ışḳun̄
Ne bilürler reviş-i ehl-i ḫıred nādānlar

85
Mef^{c}ūlü fāilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün
1 Tökdükçe ḳanumı oḳun̄ ol āsitān içer
Bir yirdeem esīr ki ṭoprağı ḳan içer
2 Ehl-i zamāne ḳanına çoḳ teşnedür zemīn
Ḳanın kimün̄ tökerse felek ol revān içer
3 Mey içmedin açılmaz imiş bāb-ı maġfiret
Sevgendler bu bābda pīr-i muġān içer
4 ^{c}Uḳbāda kevs̱er istemesün rind-i meygede
Dünyāda bes degül mi mey-i erġuvān içer

84/5a deger: degüp V/ zülfün̄e: zülfün͡ge V, T_2/ yā ḳoymayup: yā ḳomayup S_1, M, B, K tā ḳoymayup S_3, İÜ baḳılmayup V
84/5b anı: onı A_1
84/6b kim: ki V/ eyledügün̄: eyledügün͡g A_1, V, T_2
84/7a ṣorma: sorma V, TT/ zühhāda: zühhād T_1, S_1/ reh ü resmin: reh-i resmin V, TT, S_1/ ^{c}ışḳun̄: ^{c}ışḳun͡g V, T_2 ^{c}ışḳın A_1
84/7b reviş-i: reviş ü A_1
85 A_1 27a, İÜ 26b, B 43, A_2 20b, A_3 35b, M 32a, K 28a, T_1 104b, S_1 154a, T_2 33a, V 23b, TT 31a, S_3 59b
85/1a tökdükçe: dökdükçe A_3, B, K, M, S_1/ ḳanumı oḳun̄: ḳanumı oḳun͡g S_1 kanumı okın V oḳı ḳanumı T_2, [T] ḳanumı yere TT
85/1b ṭoprağı: toprağı K tofrağı V
85/2a çoḳ: çoḫ A_1 çün T_1
85/2b kimün̄: kimün͡g V, T_2 kimin A_1/ tökerse: dökerse B, M, K, S_1/ revān: zamān M, K, S_1 [TD, D] hemān [T]
85/4a rind: pīr V, T_2, TT
85/4b dünyāda: deminde T_2

5 Ġamzeñ görinmeyüp göze ḳanlar içer müdām
Zāhid gibi ki bādeni ilden nihān içer
6 Meyden egerçi tevbe virür il Fużūlīye
İy serv sen ḳadeḥ ṣunar olsañ revān içer

86

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1[352] Girüp mey-ḫāneye muġ meşrebiyle kim ki ḫū eyler
Olup mü'min behişte kāfirem ger ārzū eyler
2[353] Meger dīvānedür sevdā-yı ebrūsıyla zāhid kim
Baḫup miḥrāba dāyim öz öziyle güft ü gū eyler
3 Dem-ā-dem ḳaṭre ḳaṭre ḳan yaşumdur kim çıḳar gözden
Veyā peykānlaruñ kim āteş-i dil anı su eyler
4 Reh-i ᶜışḳuñda olman teng-dil sevdā hücūmından
Ṭarīḳ-i salṭanat her kim dutar ġavġāya ḫū eyler
5 Didüm kimdür perīşān eyleyen ᶜāşıḳlar aḥvālin
Ṣabā gösterdi tār-ı sünbül-i zülfin ki bū eyler

85/5a ġamzeñ: ġamzeñ͡g V, T_2/ içer: töker V

85/5b gibi: kimi A_1, [T, TD]/ bādeni: bāde'i A_2, M

85/6a virür: vire S_1, T_1, A_3

85/6b iy serv sen: ol ḫūr-veş TT/ olsañ: olsañ͡g A_1, K, T_2 olsan V olsa TT

* S_1'de fazla beyit: Ḫūnī gözüñ delüp ḳara baġrumnı ḳan içer
Bir mest Türke beñzer içince yamān içer

86 A_1 27b, İÜ 29a, B 43, A_2 25b, A_3 36a, K 28a, T_1 104b, S_1 154a, T_2 33a, V 23b, TT 31b, S_3 64a

86/1a mey-ḫāneye: büt-ḫāneye V/ muġ: mey [G]/ meşrebiyle: meşrebilen [G]

86/1b olup: girüp A_1/ behişte: behişti [D, T]/ güft ü: güft A_2, TT, K, T_2

86/2b öziyle: öziylen V

86/3b veyā: dime V/ peykānlaruñ: peykānlaruñ͡g A_1, V, T_2/ su: ṣu A_3, TT, S_2

86/4a ᶜışḳuñda: ᶜışḳuñ͡gda V, T_2/ olman: olmaz A_2, S_3, İÜ olmaḳ V / teng-dil: seng-dil [G]

86/4b dutar: ṭutar A_3

86/5a didüm: didi A_2, S_3, İÜ

86/5b zülfin: zülfini yaᶜni A_1

6 Fużūlī zülfüñe baġlandı ammā eyle inceldi
Ki gūyā ża^{c}f anı hem zülfüñe bir tār-ı mū eyler

87
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Saçuñ endīşesi taḥrīk-i zencīr-i cünūnumdur
Cünūnum def^{c}ine ẕikr-i leb-i la^{c}lüñ füsūnumdur
2 Diyār-ı derd ser-gerdānıyam her kim meni ister
Delīl-i rāh ḳaṭre ḳaṭre eşk-i lālegūnumdur
3 Felekde berḳ-ı āhumdan ser-ā-ser yandı kevkebler
Ḳalan odlara yanmış kevkeb-i baḫt-ı zebūnumdur
4 Gelen nāveklerüñ bir bir yaḳup ḳoymaz bulam ẕevḳın
Meni ḥırmān odına yanduran sūz-ı derūnumdur
5 Ser-i kūyuñda göñlüm berḳ-ı āhın ṣanma bī-hūde
Ḳaranġu gice ^{c}azm-i kūyuñ itsem reh-nümūnumdur
6 Lebi şīrīnlerüñ şevḳıyla Ferhādı menem ^{c}aṣruñ
Yanumda cem^c olan seng-i melāmet Bīsütūnumdur

86/6a zülfüñe: zülfüñ͡ge V, T_2/ ammā: tā S_2/ eyle: öyle B, K, T_1, S_1

86/6b zülfüñe: zülfüñ͡ge V, T_2/ bir: hem S_1/ tār-ı mū: tāre mū T_2 tār mū [TD] tār S_1/ anı hem: ânı [G]

87 A_1 27b, İÜ 26b, B 43, A_2 21a, A_3 36b, M 32b, K 28b, T_1 105a, S_1 154b, T_2 33b, S_2 24a, V 24a, TT 31b, S_3 59b

87/1a saçuñ: saçuñ͡g A_1, V, T_2

87/1b ẕikr: fikr A_3/ la^{c}lüñ: la^{c}lüñ͡g A_1, V, T_2

87/2a 1. msra: benem deşt-i belā ser-geştesi her kim beni ister T_2

87/2b rāh: rāhı A_2, TT, S_2, S_3, T_2, İÜ

87/3a felekde: felekden K/ āhumdan: āhumda T_2

87/3b odlara: odlar T_2

87/4a nāveklerüñ: nāveklerüñ͡g T_2 nāveklerin A_1, V peygāñların [G]/ bir bir: birin V yer yer A_2/ bulam: alam T_2/ ẕevḳın: kāmın T_2

87/4b meni: seni T_1/ ḥırmān: hasret [G]/ sūz-ı derūnumdur: baḫt-ı zebūnumdur T_2

87/5a kūyuñda: kūyuñ͡gda A_1, T_2 kūyında V, M, K/ göñlüm: göñ͡glüm A_1, T_2, V/ āhın: āhum A_1, V, [G]

87/5b ḳaranġu: ḳaranḳu K, T_1, S_1, V, S_3 ḳarañu A_3, S_2/ kūyuñ: kūyuñ͡g V, A_1, T_2

87/6a şīrīnlerüñ: şīrīnlerüñ͡g A_1, V, T_2/ şevḳıyla: ẕevḳıyle T_1, B, V, T_2, [G]/ ^{c}aṣruñ: ^{c}aṣruñ͡g V, T_2

7 Fużūlī ḫālī olmaḳ cām-ı ^{c}ayşum ṣāf-ı ṣahbādan
Nişān-ı baḫt-ı nā-fercām ü iḳbāl-i nigūnumdur

88

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Mende Mecnūndan füzūn ^{c}āşıḳlıḳ isti^{c}dādı var
^{c}Āşıḳ-ı ṣādıḳ menem Mecnūnuñ ancaḳ adı var
2[354] N'ola ḳan tökmekde māhir olsa çeşmüm merdümi
Nuṭfe-i Ḳābil-durur ġamzeñ gibi üstādı var
3 Ḳıl tefāḫur kim senüñ hem var men tek ^{c}āşıḳuñ
Leylinüñ Mecnūnı Şīrīnüñ eger Ferhādı var
4 Ehl-i temkīnem meni beñzetme iy gül bülbüle
Derde yoḫ ṣabrı anuñ her laḥża biñ feryādı var
5 Eyle bed-ḥālem ki aḥvālüm görende şād olur
Her kimüñ kim devr cevrinden dil-i nā-şādı var

87/7a olmaḳ: olmaz V/ ṣāf-ı: ṣāf ü A_1 sâf [G, TD]

87/7b nişān: delīl T_2/ nā-fercām ü: nā-fercām V/ nigūnumdur: zebūnumdur T_2, K

88 A_1 28a, B 44, A_2 21a, A_3 31a, M 33a, K 28b, T_1 100b, S_1 154b, T_2 33b, S_2 24b, V 24a, TT 32a

88/1a ^{c}āşıḳlıḳ: ^{c}āşıḳlıġ A_3, S_1, T_2, S_2

88/1b var: bar A_1

88/2a tökmekde: tökmekle T_1, A_3 dökmekde A_2, B, K, S_1/ çeşmüm: çeşmüñ TT

88/2b nuṭfe: nuṭḳa A_3/ ḳābil-durur: ḳābildür T_1 ḳābildür virür A_3 Ḳābil'dür ü [TD]/ ġamzeñ: ġamzeñ͡g T_2/ gibi: kimi A_1, [T, TD]/ var: bar A_1

88/3a men: benüm A_3/ ^{c}āşıḳuñ: ^{c}āşıḳuñ͡g V, T_2

88/3b mecnūnı: mecnūn T_1, V mecnūn ü A_1/ şīrīnüñ: şīrīn anuñ A_1 ferhādın T_1/ ferhādı: şīrīni T_1/ var: bar A_1

88/4a beñzetme: beñ͡gzetme A_1, A_2, T_1, S_1, T_2 oḫşatma V

88/4b anuñ: onuñ͡g A_1/ biñ: biñ͡g TT miñ͡g A_1 yüz S_1, T_1, A_3, [G]/ yoḫ ṣabrı: ṣabrı yoḳ [G, D]

88/5a eyle: öyle V, B

88/5b kimüñ: kimüñ͡g A_1, V, T_2/ kim devr cevrinden: kim devr cevrinde A_1 göñlinde devrāndan M

6 Gezme iy gön̄lüm ḳuşı ġāfil feżā-yı ᶜ ışḳda
Kim bu ṣaḥrānun̄ güẕergehlerde çoḳ ṣayyādı var
7 İy Fużūlī ᶜ ışḳ menᶜ in ḳılma nāṣiḥden ḳabūl
ᶜ Aḳl tedbīridür ol ṣanma ki bir bünyādı var

89
Mefāᶜ īlün mefāᶜ īlün mefāᶜ īlün mefāᶜ īlün
1 Muḳavves ḳaşlarun̄ kim vesme birle reng dutmışlar
Ḳılıçlardur ki ḳanlar tökmek ile jeng dutmışlar
2 Ḳılup taġyīr-i ṣūret vesmeden yaġma ḳılurlar dil
Ḥarāmī ḳaşlarun̄ resm ü reh-i nīreng dutmışlar
3 Gön̄ül mir’ātını eyler mükedder ᶜ aḳl teklīfi
Ḫoş ol bī-bākler kim terk-i nām ü neng dutmışlar
4 Feżā-yı ᶜ ömrden gūyā degüller ġonce tek vāḳıf
Olar kim özlerin dünyā içün dil-teng dutmışlar

88/6a gön̄lüm ḳuşı: gön͡glüm ḳuşı A_1, V, T_2 murġ-ı dilüm S_2 gön͡gül kuşu [G]/ ᶜ ışḳda: dehrde A_3, T_1, M
88/6b güẕergehlerde: güẕergāhında A_1, V, TT, [G, D]/ çoḳ: çoḫ A_1/ var: bar A_1
88/7b tedbīridür: tedbīri degül A_2, S_2/ ṣanma: ṣanman͡g V/ ki bir: kim A_2, S_2/ var: bar A_1
89 A_1 28a, İÜ 27a, B 44, A_2 21b, A_3 31b, M 33a, K 29a, T_1 100b, S_1 154b, T_2 34a, S_2 24b, V 24b, TT 32a, S_3 60a
89/1a ḳaşlarun̄: ḳaşlarun͡g V, T_2
89/1b tökmek ile: dökmek ile B, K, S_1, TT tökmeginden A_1, [G]/ jeng: zeng [G]/ dutmışlar: ṭutmışlar A_3
89/2b ḳaşlarun̄: ḳaşlarun͡g A_1, V gözlerün̄ B gözlerün͡g T_2/ resm ü: resm-i A_3, T_1, TT, A_2, [G]/ reh-i: reh ü A_2, V/ dutmışlar: ṭutmışlar A_3
89/3a gön̄ül: gön͡gül A_1, V, T_2
89/3b nām ü neng: nām-ı neng V neng ü nām TT/ dutmışlar: ṭutmışlar A_3
89/4a feżā: fenā T_1, A_3, [T, TD, D]/ ᶜ ömrden: ᶜ ömrde V, TT, T_2/ degüller: degüldür S_1, M, K/ ġonce tek: ġonceler A_2, S_2, S_3, İÜ
89/4b dutmışlar: ṭutmışlar A_3

5 Meni kim sengsār-ı miḥnetem bāzār-ı ᶜışḳ içre
Belā dāğı çeken Ferhād ile hem-seng dutmışlar
6 Lebüñ devrinde zāhidler dutup mey-ḫāneler küncin
Ḳılup tesbīḥ tārın terk zülf-i çeng dutmışlar
7 Seḥer bülbüller efġānı degül bī-hūde gülşende
Fużūlī nāle-i dil-sūzına āheng dutmışlar

90
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Āşiyān-ı murġ-ı dil zülf-i perīşānuñdadur
Ḳanda olsam iy perī göñlüm senüñ yanuñdadur
2 ᶜIşḳ derdiyle ḫoşem el çek ᶜilācumdan ṭabīb
Ḳılma dermān kim helākümzehri dermānuñdadur
3 Çekme dāmen nāz idüp üftādelerden vehm ḳıl
Göklere açılmasun eller ki dāmānuñdadur
4[355] Gözlerüm yaşın görüp şūr itme nefret kim bu hem
Ol nemekdendür ki laᶜl-i şekker-efşānuñdadur

89/5a meni: benüm A_3, V, M menüm A_1 benem [G]
89/5b dāğı: ṭağı S_2 dāğın A_1, V, [T, TD, D]/ çeken: kazan [G]/ dutmışlar: ṭutmışlar A_3
89/6a lebüñ: lebüñ͡g T_1, T_2, V, S_3, A_1/ dutup: ṭutup A_3
89/6b terk: tār A_3/ zülf-i: zülf ü V, A_1 yār ü T_2/ dutmışlar: ṭutmışlar A_3/ tārın terk: terkin tār-ı [TD]
89/7b sūzına: sūzuñ͡ga V/ dutmışlar: ṭutmışlar A_3
90 A_1 28b, İÜ 27b, B 44, A_2 22a, A_3 31b, M 33b, K 29b, T_1 101a, S_1 155a, T_2 34a, S_2 25a, V 21a, TT 32a, S_3 60b
90/1a perīşānuñdadur: perīşānuñ͡gdadur V
90/1b ḳanda: ḫanda A_1, V, TT, [T]/ göñlüm: göñ͡glüm A_1, V, T_2/ yanuñdadur: yanuñ͡gdadur V yanındadur A_1
90/2b helāḳüm: ᶜilācum TT, B/ zehri: zehr M, K/ dermānuñdadur: dermānuñ͡gdadur V
90/3a vehm: raḥm T_1/ ḳıl: idüp T_2
90/3b dāmānuñdadur: dāmānuñ͡gdadur V
90/4a hem: nem [G, D]
90/4b ol: o A_3/ efşānuñdadur: efşānuñ͡gdadur V

5 Mest-i ḫˇāb-ı nāz olup cemᶜ it dil-i ṣad-pāremi
Kim anun̄ her pāresi bir nevk-i müjgānun̄dadur
6[356] Bes ki hicrānun̄dadur ḫāṣiyyet-i ḳaṭᶜ-ı ḥayāt
Ol ḥayāt ehline ḥayranem ki hicrānun̄dadur
7 İy Fużūlī şemᶜ-veş muṭlaḳ açılmaz yanmadın
Tāblar kim sünbülinden rişte-i cānun̄dadur

91

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Sāḳiyā cām dut ol ᶜāşıḳa kim ḳayġuludur
Ḳayġu çekmek ne içün cām ile ᶜālem doludur
2 Telḫ güftārsuz olmaz leb-i yār iy ᶜāşıḳ
Çoḳ heves eyleme ol şerbete kim aġuludur
3 Ḳoyalum başı ḫum-ı bāde ayaġına gelün̄
Dutmamaḳ olmaz anun̄ ḥürmetini bir uludur

90/5a ḫˇāb-ı nāz olup: ḫˇāb-ı nāz iken A_2, S_2, S_3, İÜ, [T] ḫˇāb-ı nāzsan T_1 ḫˇāb-ı nāz idüp A_1, [G] nāz-ı ḫˇābın A_3 nāz-ı ḫˇāb idüp V cām-ı nāz idüp TT ḫˇāb-ı nāz ol [D, TD]/ ṣad-pāremi: bīmārumı A_1 ṣad-pāre'i T_2 sad pāreni [G]

90/5b anun̄: onun̄ A_1/ bir: her V/ nevk: tüg A_3/ müjgānun̄dadur: müjgānun͡gdadur V

90/6a hicrānun̄dadur: hicrānun͡gdadur V

90/6b hicrānun̄dadur: hicrānun͡gdadur V

90/7a şemᶜ-veş: şemᶜ tek A_3, B, S_1, T_1, M, K/ yanmadın: tābdan TT

907b sünbülinden: sünbülün̄den A_2, S_2, S_3, M, İÜ sünbülün͡gden V, A_1/ cānun̄dadur: cānun͡gdadur V cānumdadur A_1 ḫālün̄dedür M

91 A_1 28b, İÜ 27b, B 45, A_2 21b, A_3 32a, M 33b, K 29b, T_1 101b, S_1 155a, T_2 34b, V 21a, TT 32b, S_3 60b

91/1a dut: ṭut A_3, S_3, İÜ

91/1b doludur: ṭoludur A_2, A_3, B, M

91/2a ᶜāşıḳ: sākī A_1

91/2b ol: o S_1

91/3a ḳoyalum: ḳoyalın T_2 ḳoya kim S_1/ başı: baş V/ ḫum-ı: ḳamu A_1, V, [G]/ gelün̄: gelün͡g A_2, V, T_2, S_1 müdām [G]

91/3b dutmamaḳ: dutmamaġ K, T_1, S_1 ṭutmamaġ A_3/ olmaz: olmaz mı [G]/ anun̄: onun̄ A_1/ bir: kim TT

4 Bunca kim kūh-ṣıfat başuma daşlar urılur
Dide-i baḫtum uyanmaz ne aġır uyḳuludur
5 Dil-i pür-ḫūnuma yaġdurma belā peykānın
Ḥaẕer it şīşeye nā-geh żarar eyler doludur
6 Göñlümüñ zaḫmına peykānuñı itdüm merhem
Genc-i ġamdur n’ola ger böyle demür ḳapuludur
7 Nergisüñ fikri Fużūlī göz ü göñlümde gezer
Dutar āhū vaṭan ol yirde ki otlu ṣuludur

92
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Meni ẕikr itmez il efsāne-i Mecnūna māyildür
Ne beñzer ol maña derdi añun taḳrīre ḳābildür
2 Beyābānlarda Mecnūndan ġam ü derdüm suāl itmeñ
Ne bilsün baḥr ḥālin ol ki menzilgāhı sāḥildür

91/4a bunca: munca TT, A_1, V, T_2/ kūh: dürd A_1 gerd V kūy T_2/ başuma: başına TT/ daşlar: ṭaşlar TT, A_2, A_3, M, S_3, İÜ
91/4b aġır: aḳır İÜ ᶜaceb K yavuz A_3, T_1 yaman A_1, [G]/ uyḳuludur: yuḳuludur S_3, M, TT, T_2, İÜ uyḫuludur A_1 yuḫuludur V, [T]
91/5b şīşeye: şīşesi T_2 şīşe T_1, A_1, A_3 şīşe’e M, K, S_1/ doludur: ṭoludur A_3
91/6a göñlümüñ: gön͡glümün͡g A_1, V, T_2/ itdüm merhem: merhem eyle A_3 kıldum merhem [G]
91/6b ġamdur: ġamda S_3/ böyle: beyle A_2, TT, T_2, S_3, [G, TD]/ demür: ṭemür M
91/7a nergisüñ: nergisün͡g A_1, V, T_2/ göz ü: gözü vü T_1 gözi S_1/ göñlümde: gön͡glümde A_1, V göñlinde B, K, M, S_1, A_3, [G, T] gön͡glinde T_2
91/7b dutar: ṭutar A_3/ āhū: ol āhū A_2/ ol yirde: yerde A_2 anda T_2/ otlu: odlu A_3, T_1/ ṣuludur: suludur B, V, A_1, K, T_2, S_3
92 A_1 29a, İÜ 28a, B 45, A_2 22b, A_3 32a, M 34a, K 30a, T_1 101b, S_1 155b, T_2 25b, S_2 25a, V 21b, TT 32b, S_3 61a
92/1a māyildür: kaaildir [G]
92/1b beñzer: ben͡gzer A_1, A_2, M, S_1, V/ maña: ban͡ga A_1, V, T_2/ derdi: ẕikri T_2/ anuñ: anun͡g V, T_2 onun͡g A_1 anın S_1, T_1, B/ taḳrīre: dermāna B, K, T_1, A_3
92/2a beyābānlarda: beyābān-gerd A_1, V, T_2, [T, TD, D] beyābān gird-i [G]/ ġam ü derdüm suāl itmeñ: suāl itmeñ ġam ü derdüm K pür-şikem ḥālini ṣormayuñ T_2
92/2b baḥr: ġarḳa A_2, TT, S_2, S_3, İÜ, [T]/ menzilgāhı: menzilgāh V

3 Menüm tek olabilmez şöhre-i şehr-i belā Mecnūn
Ḳabūl eyler mi bu rüsvālıġı her kim ki ᶜāḳildür
4 Ne müşkil ḥāli olsa ᶜāşıḳuñ maᶜşūḳ ider çāre
Ger ol bī-derd bilmezse bu ḥāli ḥāl müşkildür
5 Firāḳ eyyāmı seylāb-ı sirişkümden ḫaber dutmaz
Ḳıyāmet mācerāsından gör ol ẓālim ne ġāfildür
6[357] Faḳīh-i medrese maᶜẕūrdur inkār-ı ᶜışḳ itse
Yoḫ özge ᶜilmine inkārumuz bu ᶜilme cāhildür
7 Fużūlī il seni Mecnūndan efzūn dir melāmetde
Buña münkir degül Mecnūn daḫı maᶜḳūle ḳā'ildür

93
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Ol perī-veş kim melāḥat milkinüñ sulṭānıdur
Ḥükm anuñ ḥükmi maña fermān anuñ fermānıdur
2 Sürdi Mecnūn nevbetin şimdi menem rüsvā-yı ᶜışḳ
Doġru dirler her zamān bir ᶜāşıḳuñ devrānıdur
3 Laḥẓa laḥẓa göñlüm odından şererlerdür çıḳan
Ḳaṭre ḳaṭre göz töken ṣanmañ sirişküm ḳanıdur

92/3b rüsvālıġı: rüsvālıḳı T_2
92/4a ḥāli: ḥāl A_2, İÜ/ ᶜāşıḳuñ: ᶜāşıḳun͡g V, T_2/ maᶜşūḳ ider çāre: te' s̱īr ider yāre TT
92/5a dutmaz: virmez A_3, S_3, İÜ, [G]
92/5b ẓālim: ġāfil A_2, S_2, S_3, İÜ
92/6a faḳīh-i: faḳīh ü V/ itse: içre [G]
92/6b yoḫ: yoġ S_2/ ᶜilme: ᶜilmde K
92/7a efzūn: artuḳ S_1, A_3, V, T_1, [G]
92/7b buña: mun͡ga A_1 an͡ga V, T_2 bunu [G]
93 A_1 29a, İÜ 28a, B 46, A_2 22b, A_3 32b, M 34b, K 30a, T_1 102a, S_1 155b, T_2 25b, S_2 25b, V 24b, TT 33a, S_3 61b
93/1b anuñ: anun͡g T_2 onun͡g A_1/ maña: ban͡ga V, T_2 durur A_1/ anuñ: anun͡g A_1
93/2b doġru: ṭoġru M/ ᶜāşıḳuñ: ᶜāşıḳun͡g V
93/3a göñlüm: gön͡glüm V, T_2/ odından: ivinden [G]/ çıḳan: çıḫan A_1 çıḳar S_2, İÜ
93/3b göz töken: göz döken A_3, B, M, K, S_1 gözgü tek V/ ṣanmañ: sanman͡g V, T_2 ṣanma TT

4 Ḫ˅ār baḫmañ ger göñül çāk olsa tīġ-ı ^{c}ışḳdan
Kim cünūn gülzārınuñ bunlar gül-i ḫandānıdur
5 İy Fużūlī ola kim raḥm ide yār efgānuña
Aġlaġıl zār anca kim zār aġlamaḳ imkānıdur

94[358]
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Menüm kim bir leb-i ḫandān içün giryānlıġum vardur
Perīşān ṭurralar devrinde ser-gerdānlıġum vardur
2 Yaşum taḫt-ı revāndur tāc-ı zerrīn şu^{c}le-i āhum
Görüñ kim devlet-i ^{c}ışḳ ile nī sulṭānlıġum vardur
3 Yumılmaz eşk ṭuġyānından ansuz çeşm-i ḫūn-bārum
Ḫayāl-i ṣūret-i cānāna ḫoş ḥayrānlıġum vardur
4 Sirişküm gör meni iy ebr özüñden kem ḫayāl itme
Hevā-yı ^{c}ışḳla biñ sence eşk-efşānlıġum vardur
5 Fużūlī cām-ı mey terkin ḳılup zühd ile taḳvādan
Ḳamu dānāya rūşendür bu kim nādānlıġum vardur

93/4a ḫ˅ār baḫmañ ger göñül çāk olsa tīġ-ı ^{c}ışḳdan: çākler cismümde tīġ-ı ^{c}ışḳdan ^{c}ayb itmeñüz B, A_3, M, K, T_1, S_1 [TD, D]

93/4b cünūn: göñül A_2, S_3, İÜ/ bunlar gül-i: bu gonçe-i A_2, S_3, S_2, İÜ bir gonçe-i V, TT

93/5a ola: eyle A_2, S_3, İÜ/ raḥm ide yār efgānuña: raḥm ide efgānuña yār M efġānuña raḥm ide yār K

93/5b aġlaġıl: aġlagil V, B, S_2, K, M, T_2 aġla gör A_1 aġla kim A_2, S_3, TT, İÜ/ zār anca kim: zārınca kim S_1, T_1, S_3 zārıncılaġıl A_3 zārıncılaḳlar TT/ aġlamaḳ: aġlamaġ T_2

94 A_1 29a, İÜ 28b, B 46, A_2 23a, A_3 32b, M 34b, K 30b, T_1 102a, S_1 156a, T_2 26a, S_2 25b, V 25a, TT 33a, S_3 61b

94/2a yaşum: başum S_3, B, İÜ, [G]/ āhum: āhumdur B

94/2b görüñ: görün͡g A_1, T_2, A_2, V/ ile: içre V/ nī: ne S_3, TT, S_2, K, M, T_2, İÜ, [G, TD] bir A_2

94/3a yumılmaz: yuyulmaz S_3 bulınmaz T_2/ ṭuġyānından: ṭuġyānında A_1, A_2, S_3, İÜ, [T, TD, G]/ ansuz: muṭlaḳ [T]/ çeşm-i ḫūn-bārum: çeşm-i ḫ˅ārum S_3 çeşm-i giryānum A_1 merdüm-i çeşmüm A_3, T_1

94/3b cānāna: cānānla T_2

94/4a gör meni: gördin V/ ebr: eşk A_1/ özüñden: özün͡gden V, T_2 özün tek [G]/ kem: nem [G]

94/4b hevā: ḫayāl T_1/ biñ: bin͡g T_2 min͡g A_1/ eşk: ^{c}ışḳ B müşk A_2, S_3, İÜ

94/5a cām-ı: cām ü TT/ taḳvādan: dutduñ ḫū [T]

94/5b nādānlıġum: dānālıġum V

95

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Ẕevḳ şevḳiyle cihān ḳaydın çeken zaḥmet çeker
Ehl-i ẕevḳ oldur kim andan dāmen-i himmet çeker

2 Gün çeker yirden göge her dem ġubār-ı rāhuñı
Tūtiyā içün velī yirden göge minnet çeker

3 İy çeken ġayr ile pinhān bezm idüp mey gāh gāh
Yād ḳıl andan ki bezmüñ yād idüp ḥasret çeker

4 H̱ālī itmiş ġayrdan zülfüñ ẖayāli göñlümi
N'ola ṣāḥib-keşf ise bir ᶜömrdür ẖalvet çeker

5[359] Çek ṣabūḥı ṣubḥ naḳḳāşına ᶜarż-ı ᶜārıż it
Böyle çeksün ger felek levḥine bir ṣūret çeker

6 Serv-ḳāmetler semen-ruẖsāreler ṭopraġıdur
Her semen kim açılur her serv kim ḳāmet çeker

7[360] Ḳaṭre-i eşküm ḳaṭārı sīne çākinden girüp
Ten evine daşradan bār-ı ġam ü miḥnet çeker

---

95 A_1 29b, B 46, A_2 23b, A_3 37a, M 35a, K 30b, T_1 105b, S_1 156a, T_2 26a, S_2 25b, V 25a, TT 33a, S_3 62a

95/1a ẕevḳ: ẕevḳ ü A_3 şevḳ V/ şevḳiyle: ẕevḳiyle V ᶜışḳıyla K/ zaḥmet: mihnet [G]

95/1b kim: ki A_3, V/ andan: ondan A_1

95/2a yirden göge her dem: gökden yere her dem S_1, T_1, S_3 her dem göge yerden T_2, TT yirden göge servüm [T] her dem göze yerden [G]/ rāhuñı: rahuñ͡gı V, T_2 rāhuñ͡g A_1

95/2b velī: belī B, [T, TD, D]/ yirden göge: gökden yire T_1, S_1, A_3, M, K, [T, TD, D]

95/3a çeken: çekip [G]/ pinhān: ẖalvet V

95/3b andan: ondan A_1, [G] anı [TD]/ bezmüñ: bezmüñ͡g A_1, V, T_2, S_1/ ḥasret: zaḥmet TT

95/4a zülfüñ: zülfüñ͡g V, T_2/ ẖayāli: ẖayāl M, S_2 cefāsı TT/ göñlümi: göñ͡glümi V, T_2

95/4b keşf ise: keşf ile S_1, B, A_2, V keşf ola A_3, K keşf itse T_1 keşfe A_1/ bir ᶜömrdür ẖalvet: levḥine bir ṣūret TT

95/5b böyle: beyle A_2, V, S_3, T_2, [T, G, TD]/ ger: kim B/ levḥine: evcine A_1

95/6a semen-ruẖsāreler: semen-ruẖsārlar A_3, TT, T_2, M, [T, TD, D] perî-ruhsâreler [G]/ ṭopraġıdur: topraġıdur A_2, T_2

95/7a ḳaṭārı: ẖayāli TT/ sīne çākinden: sīne çākden V çāk-i sīnemden A_2, T_2, [G, D]

95/7b daşradan: ṭaşradan A_3, TT, S_2, M/ bār: yār A_2/ ġam ü: ġam-ı V, A_1, S_2, K, M, [G] ẖam-ı A_2

8 İy Fużūlī baḫmayam tā ġayra her ḫūnīn müje
Āteşīn bir mīldür kim çeşmüme ġayret çeker

96

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Her kitāba kim leb-i la^{c}lün̄ ḥadīs̱in yazeler
Rişte-i cān birle ẕevḳ ehli anı şīrāzeler
2 Bu ne sırdur sırr-ı ^{c}ışḳun̄ dimedin bir kimseye
Şehre düşmiş men seni sevdüm diyü āvāzeler
3 Şeyḫler mey-ḫāneden yüz dönderürler mescide
Bī-ṭarīḳatlar gerek kim doġru yoldan azeler
4 Çākler gögsümde ṣanman̄ kim açupdur tīġ-ı ^{c}ışḳ
Gön̄lümün̄ şehrine mihrün̄ girmege dervāzeler
5[361] İy Fużūlī yār eger cevr itse andan incime
Yār cevri ^{c}āşıḳa her dem muḥabbet tāzeler

95/8a baḫmayam[362]: baḳmaya T_1, A_3 baḫmasam A_2 bakmasın [G]/ ġayra: ġayr V, A_2

95/8b kim: ki M/ çeşmüme: çeşme-i A_2, S_3

96 A_1 29b, İÜ 28b[363], B 46, A_2 23a, A_3 37b, M 35a, K 31a, T_1 106a, S_1 156b, T_2 26b, S_2 26a, V 25b, TT 33b, S_3 61b

96/1a la^{c}lün̄: la^{c}lün̄͡g A_1, V, T_2

96/1b birle: bile A_1/ ẕevḳ ehli: ^{c}ışḳ ehli A_1, V, T_2, [T, G, TD] şevḳ ehli TT ehl-i ẕevḳ M, K

96/2a ^{c}ışḳun̄: ^{c}ışḳun̄͡g V

96/2b sevdüm: bildüm A_1/ diyü: diyen T_2

96/3a dönderürler: dönderenler T_2

96/3b bī-ṭarīḳatlar gerek[364] kim: bī-ṭarīḳatlarnı gör kim V, [TD, D] bī-tarīkatleri gör kim [G] bī-ṭarīḳatlar gerekdür T_2/ doġrı: ṭoġru M, S_2

96/4a çākler: çāk V/ gögsümde: sīnemde S_2/ ṣanman̄: ṣanman̄͡g V ṣanma T_2

96/4b gön̄lümün̄: gön̄͡glümün̄͡g A_1, V, T_2 gön̄lümün̄͡g S_2/ mihrün̄: mihrün̄͡g A_1, V, T_2

97

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Seyr ḳıl gör kim gülistānun̄ ne āb ü tābı var
Her ṭaraf bin̄ serv-i ser-sebz ü gül-i sīrābı var

2 Pençe-i berg-i çenār itmiş müheyyā şāneler
An̄lamış gūyā ki sünbül kākülinün̄ tābı var

3 Rāḥat içün ferş ṣalmış sebze-i ter gülşene
Nergisün̄ görmiş gözin maḫmūr ṣanmış ḫˇābı var

4 Bulınur her derde istersen gülistānda devā
Ḥoḳḳasında ġoncenün̄ ṣan kim şifā cüllābı var

5 Ġālib olmış ḫalḳa ẕevḳ-ı seyr-i gülşen ġālibā
Çekmege ḫalḳı benefşe zülfinün̄ ḳullābı var

6 Güldi gül açıldı nergis lāle doldı jāleden
İy ḫoş ol kim ᶜışret ü ᶜayş itmege esbābı var

7[365] Ger Fużūlī meyl-i gülzār itse faṣl-ı gül n'ola
ᶜAyş içün ḫūn-ābe-i dilden şarāb-ı nābı var

---

97 A_1 30a, B 47, A_2 23b, A_3 37b, K 31a, T_1 106a, S_1 156b, T_2 26b, S_2 26a, V 25b, TT 33b, S_3 62b

97/1a gülistānun̄: gülistānun͡g T_2

97/1b bin̄: bin͡g T_2, TT, K min͡g A_1 bir A_2, S_2, S_3/ ser-sebz ü: her sebzün͡g V sebz ü bin͡g TT/ gül-i sīrābı: gül ü sīrābı V

97/2b an̄lamış: an͡glamış V, T_2, A_1/ kākülinün̄: ḳākülün͡g V, T_2, K, B zülfün̄ pür TT ḳākülün͡g tek A_1/ tābı: tārı A_2

97/3a rāḥat içün ferş: rāḥat içün nūş A_2, S_3 rāhun͡g içün ferş V/ ṣalmış: salmış V/ ter gülşene: bir gülşene A_2, S_3 gülşene ṣaçın T_2

97/3b nergisün̄: nergisün͡g A_1, V, T_2/ gözin: gözi A_1/ ṣanmış: sanmış V

97/4a istersen: istersen̄ A_3, B, S_1, S_2

97/4b ḥoḳḳasında: ḥoḳḳasından V/ ġoncenün̄: ġoncenün͡g T_2/ ṣan kim: ṣanman͡g V gūyā B

97/5a ġālibā: gūyiyā B

97/5b zülfinün̄: zülfinün͡g T_2 zülfün̄ TT

97/6a güldi gül açıldı: gül gül açıldı vü K/ nergis: sünbül [G]/ doldı: ṭoldı A_3

97/6b ᶜışret ü: ᶜışret-i K, S_1, V

97/7b nābı: nāb V

98

Fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilün

1 Serv-i āzād ḳadüñle maña yeksān görinür
Neye ser-geşte olan baḫsa ḫırāmān görinür

2 Cān görinmez diseler tende inanman nişe kim
Luṭfdan her nice baḫsam tenüñe cān görinür

3 Direm aḥvālümi cānāna ḳılam ^{c}arż velī
Görebilmen özümi anda ki cānān görinür

4 İy diyen ṣabr ḳıl āh eyleme yāri göricek
Maña düşvārdur ol ger saña āsān görinür

5 Ṣordum aḥvālümi ^{c}ışḳında müneccimlerden
Baḫdılar ṭāli^c evine didiler ḳan görinür

6 Ne kemāndārsan iy meh ki atup ġamze oḳın
Yıḳduġuñ ṣaydda ne zaḫm ü ne peykān görinür

7 Bir ṣanem zülfine gūyā ki virüpdür göñlin
Ki Fużūlīnüñ iyen ḥāli perīşān görinür

---

98 A_1 30a, B 47, A_2 24a, A_3 37a, M 35b, K 31b, T_1 106b, S_1 156b, T_2 27a, S_2 26b, V 26a, TT 33b, S_3 62b

98/1a āzād: āzāde K, S_2/ ḳadüñle: ḳadün͡gle T_1, T_2, V, A_1 hadinle [G]/ maña: ban͡ga T_1, T_2, V/ yeksān: āsān A_1

98/1b baḫsa: nice A_3/ ḫırāmān: perīşān V

98/2a tende: bende S_3/ inanman: inmanman͡g V görinmez A_2 inanmaz S_1, A_1 inanmam [G]

98/2b baḫsam: baḫsan͡g V/ tenüñe: ban͡ga V

98/3a direm: didüm A_2, [G]

98/3b anda: onda A_1

98/4a ḳıl: ile [G]

98/4b maña: ban͡ga V, T_2 man͡ga A_1/ düşvārdur: düşvār A_3/ saña: san͡ga T_1, M, A_1, V, T_2

98/5a ṣordum: sordum V/ ^{c}ışḳında: ^{c}ışḳun͡gda T_2 ^{c}ışḳ içre V

98/6a kemāndārsan: kemān ebrūsan TT/ ġamze: ġamzeñ A_3, T_1 ġamzen͡g V/ oḳın: oḫın A_1, T_2, V

98/6b yıḳduġuñ: yıḫdugun͡g V urduġuñ A_1, S_2, A_2, S_3/ zaḫm ü: zaḫm A_2, S_3, A_3, TT, B/ ne…..ne: ni….ni B ni…..ne [G]

98/7a zülfine: gön͡gline A_1/ göñlin: gön͡glin T_2 göñlün͡g V

98/7b iyen: igen A_3, TT, B, S_2 on͡ga A_1/ ḥāli: ḥāl S_3 yāri A_1

99

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Sülūk-ı faḳr eṭvārum meẕāḳ-ı ^{c}ışḳ ḥālümdür
Tecerrüd ^{c}ālemi seyrinde ^{c}ālem pāy-mālümdür

2 Ḫayālümde budur kim bulmışam ^{c}ālemde bir ḫilḳat
Ne ^{c}ālem ḳanḳı ḫilḳat ṣanduġum bāṭıl ḫayālümdür

3[366] Cünūn feyżiyle āzād olmışam ḳayd-ı ^{c}alāyıḳdan
Kemāl ü fażl terki rütbe-i fażl ü kemālümdür

4 Menem şem^{c}-i viṣāle yanduran pervāne-veş varın
Fenā-yı muṭlaḳum cānān ile bezm-i viṣālümdür

5 Ṭabībā ḳılmışam teşḫīṣ derd-i ^{c}ışḳdur derdüm
^{c}Alāmet āh-ı serd ü rūy-ı zerd ü eşk-i ālümdür

6[367] Hevādan mevce gelmiş baḥr-ı derdem şāhid-i ḥālüm
Dil-i pür-ıżṭırāb ü nāle-i bī-i^{c}tidālümdür

7 Fużūlī ^{c}ālem-i faḳr ü fenāda mün^{c}im-i vaḳtem
Diyār-ı meskenet naḳd-i ḳanā^{c}at milk ü mālümdür

---

99 A_1 30b, B 47, A_2 24b, A_3 35b, M 35b, K 31b, S_1 157a, T_2 34b, S_2 26b, V 26a, TT 34a, S_3 63a

99/1a faḳr: ^{c}ışḳ S_1, A_1, A_3, TT, M, K, [G]/ meẕāḳ: ṭarīḳ A_2, S_2, S_3/ ^{c}ışḳ: meşḳ TT

99/2a ḫilḳat: hil'at [G]

99/2b ḳanḳı: ḫanḳı A_1 ḳansı A_2, S_2, S_3 ḫansı TT, V, [T] ḳanġı A_3/ ṣanduġum: sandugum V/ ne ^{c}ālem ḳanḳı ḫilḳat ṣanduġum: ne ḫilḳat ḫansı ^{c}ālem ol benüm T_2/ ^{c}ālem.....ḫilḳat: hil'at.....hil'at [G]

99/3a feyżiyle: fażl ile A_3/ ^{c}alāyıḳdan: ^{c}alāyıḫdan A_1

99/3b kemāl ü: kemāl-i V, A_2, TT, B, S_3, [G]/ fażl: feyż A_1/ terki: terkini V/ fażl ü: fażl S_1, A_1, K - V

99/4a menem: beni V

99/5a ^{c}ışḳdur: ^{c}ışḳa S_3 ^{c}ışḳ ile A_2 ^{c}ışḳ imiş V

99/5b ^{c}alāmet: melāmet A_3

99/6a derdem: derd T_2 derdim [G]/ şāhid: şāhum M

99/6b pür-ıżṭırāb ü: pür-ıżṭırābum A_1, A_2

99/7a fenāda: fenādan A_3, K ġınādan M

99/7b naḳd-i: naḳd ü T_2, [TD]/ milk ü: milk V, A_3

100

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Şifā-yı vaṣl ḳadrin hecr ile bīmār olandan ṣor
Zülāl-i ẕevḳ şevḳın teşne-i dīdār olandan ṣor

2 Lebüñ sırrın gelüp güftāre menden özgeden ṣorma
Bu pinhān nükteni bir vāḳıf-ı esrār olandan ṣor

3[368] Gözi yaşlularuñ ḥālin ne bilsün merdüm-i ġāfil
Kevākib seyrini şeb tā seḥer bīdār olandan ṣor

4[369] Ḫabersüz olma fettān gözlerüñ cevrin çekenlerden
Ḫabersüz mestler bī-dādını huşyār olandan ṣor

5 Ġamuñdan şem^{c} tek yandum ṣabādan ṣorma aḥvālüm
Bu aḥvāli şeb-i hicrān menümle yār olandan ṣor

6 Ḫarāb-ı cām-ı ^{c}ışḳam nergis-i mestüñ bilür ḥālüm
Ḫarābāt ehlinüñ aḥvālini ḫammār olandan ṣor

7 Muḥabbet leẕẕetinden bī-ḫaberdür zāhid-i ġāfil
Fużūlī ^{c}ışḳ ẕevḳın ẕevḳ-ı ^{c}ışḳı var olandan ṣor

---

100 A_1 30b, B 48, A_2 24b, A_3 36a, M 36a, K 32a, S_1 157a, T_2 35a, V 26b, TT 34a, S_3 63a

100/1a ile: ilen S_3, TT

100/1b zülāl-i ẕevḳ şevḳın: zülāl-i şevḳ ẕevḳın A_1, K, T_2, [TD, G, D] zülāl ü şevḳ ẕevḳın V zülāl-i la^{c}l şevḳın [T]

100/2a lebüñ: lebüñg A_1, V, T_2/ sırrın: ẕevḳın T_2 şīrīn K/ menden: ey mey [G]

100/2b nükteni: nüktemi A_2, S_1 nükte'i M, TT nükteyi [G]

100/3a yaşlularuñ: yaşlularuñg V, T_2 yaşluların TT, [T]

100/4a gözlerüñ: gözlerüñg V, T_2

100/4b bī-dādını: bī-dādı A_1/ huşyār: bī-dād A_1

100/5a ġamuñdan: ġamuñgdan A_1, V, T_2/ ṣabādan: ṣabādan ü A_1 żiyādan T_1

100/5b aḥvāli: aḥvāl S_3/ şeb-i hicrān menümle yār: benimle tâ seher bîdâr [G]

100/6a mestüñ: mestüñg V, T_2

100/6b aḥvālini: ḥālini bir A_3, T_1, S_1, B, M, K hālin yürü [G]

100/7a bī-ḫaberdür: bī-ḫaberler A_2

100/7b ẕevḳın ẕevḳ-ı: ẕevḳını ki V/ ^{c}ışḳı: ^{c}ışḳın A_1

101

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Ḫam açılduḳça zülfüñden belā vü miḥnetüm artar
Bi-ḥamdi’llāh ki ᶜömrüm uzanur cemᶜiyyetüm artar

2 Dimeñ eksük meni tedrīc ile yāḳūt olan ṭaşdan
Boyanduḳça ciger ḳanıyla ḳadr ü ḳıymetüm artar

3 Dutagör göz yolın iy eşk kim temkīnüm eksükdür
Bu ṣūret-ḫānenüñ gördükçe naḳşın ḥayretüm artar

4[370] Marīż-i derd-i ᶜışḳam terk-i ᶜālemdür murādum kim
Bu nā-ḫoş milkde eglendügümce zaḥmetüm artar

5 Bükildi ḳāmetüm ḥasret yükinden veh ki ᶜālemde
Ümīdüm eksilüp her laḥẓa yüz biñ ḥasretüm artar

6 Ne şerbetdür ġamuñ kim içdügümce eksilür ṣabrum
Ne siḥr eyler ruḫuñ kim baḫduġumca raġbetüm artar

7 Çoḳ olduḳça ġam ü derdüm reh-i ᶜışḳ içre ḫoş-ḥālem
Fużūlī şād olup şükr itmeyem mi niᶜmetüm artar

---

101 A_1 31a, B 48, A_2 25a, A_3 28b, M 36b, K 32a, T_1 97a, S_1 157b, T_2 35b, V 26b, TT 34b, S_3 63b

101/1a zülfüñden: zülfüñ͡gden V, T_2

101/1b bi-ḥamdi’llāh ki: bi-ḥamdillâh [G]/ uzanur: uzanup A_1, V

101/2a dimeñ: dimeñ͡g A_1, V, T_2 dimen K/ yāḳūt: yāḳūt V, T_2, TT/ olan: ola V/ ṭaşdan: daşdan A_1, T_2, TT

101/3a temkīnüm: teskīnüm S_3/ eksükdür: eksildür [G]

101/3b naḳşın: naḳş K

101/4a ᶜālemdür: ᶜālemde A_1/ murādum: ᶜilācum T_2

101/4b eglendügümce: eglendikçe dāyim B/ zaḥmetüm: miḥnetüm K, [G]

101/5a ḥasret: ḥayret S_1

101/5b biñ: biñ͡g T_2, TT, K miñ͡g A_1/ ḥasretüm: ḥayretüm S_1, A_3, M, T_1

101/6a şerbetdür: şīrīndür T_1, A_3/ ġamuñ: ġamuñ͡g V, T_2

101/6b ruḫuñ: ruḫuñ͡g V, T_2

101/7a çoḳ: çoġ A_3 yoḳ T_1 çün V/ olduḳça: olduġca T_2/ ġam ü: ġam K/ reh-i: ġam-ı A_3/ ḫoş-ḥālem: bed-ḥālem A_3

101/7b itmeyem mi: itmeyem A_1, M, S_1

102

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 N’ola ger reşk-i ruḫsārun̄la baġrı ḫūblarun̄ ḳandur
Ṭaşı te’s̱īr ile laᶜl eyleyen ḫurşīd-i raḫşāndur

2 Müjen̄ ger seng-diller gön̄lini alsa ᶜaceb olmaz
Anun̄ tek ābnūs oḳ lāyıḳı fūlād peykāndur

3[371] Perī-veşler dil-i saḫtına düşmiş mihr-i ruḫsārun̄
Senün̄ ᶜaksün̄ alan fūlād gözgüler firāvāndur

4 Dehānun̄ dürci kim ḳaydın çekerler ḥūr-peykerler
Perīler ṭāᶜatiyçün ḫātem-i ḥükm-i Süleymāndur

5 İtün̄ yolında ḫūblar sürseler yüz n’ola emrün̄le
Melek ḫayli sücūd-ı Ādem itmek naṣṣ-ı Ḳur’āndur

6[372] Ḳatı gön̄line baġrı ṭaşlarun̄ düşmiş ġam-ı ᶜışḳun̄
Bir oddur ᶜışḳ-ı dil-sūzun̄ ki ṭaşlar içre pinhāndur

7 Gezer kūyında her yan çoḳ girībān-çāk gül-ruḫlar
Bu reng ile Fużūlī ol ser-i kū bir gülistāndur

---

102 A_1 31a, İÜ 29a, B 48, A_2 25a, A_3 30b, M 36b, K 32b, T_1 98b, S_1 157b, T_2 35b, V 27a, TT 34b, S_3 64a

102/1a ruḫsārun̄la: ruḫsārun͡gla V, T_2 ruhsâriyle [G]/ ḫūblarun̄: ḫūnlarun͡g V, T_2

102/1b ṭaşı: daşı T_1, TT, V, T_2, A_1/ te’s̱īr ile laᶜl eyleyen: laᶜl eyleyen te’s̱īr ile T_2

102/2a müjen̄: müjen͡g T_2 ġamun͡g V/ gön̄lini: gön͡glini V, T_2/ alsa: dilse [G]/ olmaz: ṣanma M, S_3, İÜ

102/2b anun̄: onun̄ A_1/ lāyıḳı: lāyıḳ T_2/ fūlād: pūlād T_1, TT, A_3, T_2, A_1

102/3a mihr-i ruḫsārun̄: mihr-i ruḫsārun͡g T_2 merdüm-i ᶜışḳun͡g V

102/3b ᶜaksün̄: ᶜaksün͡g A_1, V, T_2/ alan: olan V, T_2/ fūlād: pūlād T_1, A_1, A_3, TT, T_2

102/4a dehānun̄: dehānı TT/ kim ḳaydın çekerler: kaydın kim çekerler [G]

102/4b ṭāᶜatiyçün: ṭāᶜatına S_1/ ḥükm-i: milk-i A_1, B, S_3, İÜ

102/5a itün̄: anun̄ T_1, A_3, V senün̄TT, [TD]/ yolında: yolun̄da TT/ sürseler: sürtseler [G]/ emrün̄le: emrün͡gle A_1, T_2, S_1 ᶜuşşāḳa T_1 tofraġa V

102/5b ḫayli: ḫayl A_2, K, İÜ/ ādem: ādeme A_1/ naṣṣ-ı: farż-ı A_3, T_1

102/6a gön̄line: gön͡gline V, T_2/ ṭaşlarun̄: daşlarun̄ TT, T_1, K daşlarun͡g V, T_2/ düşmiş: dutmış T_1, K dolmış İÜ girmiş S_1/ ᶜışḳun̄: şemᶜün̄ İÜ

102/6b dil-sūzun̄: dil-sūzun͡g V, T_2/ ṭaşlar: daşlar T_1, B, V, TT odlar T_2

102/7a gezer: geze [G]/ kūyında: kūyun̄da A_2, S_3, [T] kūyun͡gda T_2/ her yan çoḳ: her yan çoḫ A_1 çoḳ her yan K her yanun͡g V

102/7b ol: an K

103

Mef^c ūlü fāilātü mefā^c īlü fā^c ilün

1 Ṣabrum alup felek man̄a yüz bin̄ belā virür

Az olsa bir metā^c an̄a il çoḳ bahā virür

2 Düşdüm belā-yı ^{c} ışḳa ḫıredmend-i ^{c} aṣr iken

İl şimdi menden alduġı pendi man̄a virür

3 Ṣanman̄ ^{c} aceb ruṭab yirine virse la^c l-i ter

Naḫli ki ḳan yaşum an̄a neşv ü nemā virür

4 Ḫāk-i derün̄dür ol ki dün ü gün ṡevāb içün

Hem aya sürme hem güneşe tūtiyā virür

5 Ḳılmaz ḳabūl ṣūret-i iḳbāl bunca kim

Āyīne-i vücūduma cevrün̄ cilā virür

6 Ney gibi cismüm oldı oḳun̄dan delük delük

Dem urduġumca yirlü yirinden ṣadā virür

7 Her derdsüzden umma Fużūlī devā-yı derd

Ṣabr eyle kim ki derd virüpdür devā virür

---

103 A_1 31a, İÜ 29b, B 49, A_2 26a, A_3 30a, M 37a, K 33a, T_1 99b, S_1 158a, T_2 36a, S_2 27a, V 27a, TT 34b, S_3 64b

103/1a alup: alur S_1/ man̄a: ban͡ga T_1, T_2, V man͡ga A_1/ bin̄: bin͡g K, TT min͡g A_1, T_2/ belā: cefā A_1

103/1b an̄a: an͡ga T_1, V, T_2/ çoḳ: çoḫ A_1

103/2a belā-yı: cünūn-ı T_2/ ^{c} aṣr: ^{c} ışḳ A_1

103/2b şimdi: imdi A_1/ menden: senden V şimdi A_1/ alduġı: aldugı S_3/ pendi: pendin S_2/ man̄a: ban͡ga V, T_2, A_1

103/3a ṣanman̄: ṣanman͡g A_1, T_2, V/ ^{c} aceb ruṭab yirine: ruṭab yerine eger TT/ la^c l-i ter: la^c l-i ter ^{c} aceb TT/ ruṭab: ruṭub [TD] ratab [G]

103/3b naḫli ki ḳan: pür-la^c l kim A_1 bir naḫl kim A_2, TT, S_2, V, T_2, S_3, İÜ, [T, G] naḫlün̄ ki ḳan A_3 naḫl ki ḳan T_1/ an̄a: an͡ga V, T_2/ neşv ü: neşv T_1

103/4a derün̄dür: derün͡gdür A_1, V, T_2 derün͡gde T_1 derün̄ ki TT/ ol ki dün ü gün: ol ki dün-i gün A_1, A_3, T_1, S_1, V gice vü gündüz TT/ ṡevāb: türāb V

103/5a ḳılmaz: ḳılma T_1, A_2, A_3, S_3, İÜ/ ḳabūl: kabûl-i [G]/ iḳbāl: iḳbāli S_2, [TD]/ bunca: munca A_1, V, K, T_2

103/5b cevrün̄: cevrün͡g A_1, V, T_2

103/6a gibi: kimi A_1, [T, TD]/ cismüm oldı oḳun̄dan: cismüm oldı oḫından͡g A_1 cismüm oldı ġamun̄dan A_2 oldı cismüm oḳından V oldı cismüm oḳun͡gdan T_2

103/6b urduġumca: urduġunca T_1, A_3, S_3 urduḳumca V/ yerinden: yerümden V

103/7a devā-yı derd: devā virür T_1

103/7b kim ki: ol ki V, TT, T_2, [TD, D, G]/ derd: derdi A_3

104

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ezel kātibleri ^{c}uşşāḳ baḫtın ḳāre yazmışlar
Bu mażmūnla ḫaṭ ol ṣafḥa-i ruḫsāre yazmışlar

2 Ḫavāṣ-ı ḫāk-i pāyüñ şerḥini taḥḳīḳ idüp her dem
Ġubār ilen beyāż-ı dīde-i bīdāre yazmışlar

3 Gülistān-ı ser-i kūyuñ ṣıfātın bāb bāb iy gül
Ḫaṭ-ı reyḥān ile cedvel çeküp gülzāre yazmışlar

4 İki saṭr eyleyüp ol iki meygūn la^{c}ller vaṣfın
Görenler her birin bir çeşm-i gevher-bāre yazmışlar

5 Girüp büt-ḫāneye ḳılsañ tekellüm cān bulur şeksüz
Muṣavvirler ne ṣūret kim der ü dīvāre yazmışlar

6 Muḥarrirler yazanda her kime ^{c}ālemde bir rūzī
Maña her gün dil-i ṣad-pāreden bir pāre yazmışlar

7 Yazanda Vāmıḳ ü Ferhād ü Mecnūn vaṣfın ehl-i derd
Fużūlī adını gördüm hem ol ṭūmāre yazmışlar

---

104 A_1 31b, İÜ 29b, B 49, A_2 26a, A_3 31a, M 37a, K 33a, T_1 99b, S_1 158a, T_2 36b, S_2 27a, V 27b, TT 35a, S_3 64b

104/1b ruḫsāre: gülzāre S_1

104/2a ḫāk-i: - V/ pāyüñ: pāyüñg V, A_1, T_2/ şerḥini: şerḥi S_1, M, K sırr-ı ḫaṭın T_1/ idüp: iden V ider S_2/ her dem: merdüm V, [T, TD, D]

104/2b ilen: ile S_1, M, K, B, T_2, TT/ bīdāre: ḫūn-bāre B, A_3, M, K, T_1, S_1,TT, [G, TD]

104/3a kūyuñ: kūyuñg A_1, T_2, V, S_1, T_1/ ṣıfātın: kitābın B

104/3b ile: ilen S_2

104/4a la^{c}ller: la^{c}li S_2

104/5a büt-ḫāneye: mey-ḫāneye T_1, S_2, T_2, A_3/ ḳılsañ: ḳılsañg A_1, V, T_2

104/6b maña: bañga A_1, T_2, V/ her gün: kısmet [G]

104/7a ferhād ü: ferhād V/ vaṣfın ehl-i derd: derd ehli vaṣfın S_2

104/7b fużūlī: fużūlīni V fużūlīnüñ S_2/ adını: adın S_2/ gördüm hem ol: hem gördüm ol S_3, M, S_2, İÜ gördüm ser-i V, A_1, TT, T_2, [T, G, TD]

* [T'de fazla beyit] Eṭibbā nusḫa-i dermān yazanda ehl-i emrāża
Perī-veşler lebin em dib men-i bīmāra yazmışlar

105

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Gūşe-i ebrūlaruñda çeşm-i cādūlar mıdur
Yoḫsa girmiş yaya tīr-endāz Hindūlar mıdur

2 ᶜIḳd-ı şebnemdür gül-i ter üzre yāḫud her ṭaraf
Ḳaṭre ḳaṭre terden ol ruḫsār üzre sular mıdur

3 İki ejderdür ki bir genc üste baş koymış yatur
Ya müselsel ᶜārıżuñ devrinde gīsūlar mıdur

4 Eşk-i çeşmümdür ser-i zülfüñ ḫayāliyle müdām
Ya düzilmiş rişte-i müşgīne lü'lü'lar mıdur

5 Sen misen ancaḳ Fużūlī beyle ḫūblar māyili
Yoḫsa ᶜışḳ ehli ḳamu sen tek belā-cūlar mıdur

106

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1[373] Buldı kūyuñdan devā derd-i dil-i bīmārumuz
Sen aġasan biz ḳuluz kūyuñdadur tīmārumuz

---

105 A_3 36b, T_2 31b, V 28a

105/1a ebrūlaruñda: ebrūlarından V ebrūlaruñ͡gdan T_2

105/2b terden: inmiş [G]/ üzre: üze [G]/ sular: būlar A_3

105/3a ki bir: ki A_3/ üste: üstine A_3 üzre T_2, [T]/ koymış: ḳoymış A_3

105/3b ᶜārıżuñ: ᶜārıżuñ͡g V, T_2

105/4a zülfüñ: zülfüñ͡g V, T_2

105/4b müşgīne: mişg üzre [T]/ lü'lü'lar: hindūlar T_2

105/5a sen misen: sen miseñ͡g T_2/ beyle: böyle A_3

105/5b ḳamu: ḫamu A_3

106 A_1 31b, İÜ 30a, B 49, A_2 26b, A_3 38a, M 37b, K 33b, T_1 106b, S_1 158b, T_2 37a, S_2 27b, V 28a, TT 35a[374], S_3 65a

106/1a kūyuñdan: kūyuñ͡gdan T_2 kūyuñda A_3, TT, [T, G, TD] derdüñ͡gden V/ devā derd-i dil-i: devā-yı derd-i dil [G]

106/1b kūyuñdadur: kūyuñ͡gdadur V, T_2 kūyuñda var K

2 Zāhidā gör sīne çāki şuᶜlesin bizden saḳın
Bir ocaġuz biz ki sūzāndur der ü dīvārumuz
3[375] N’ola ger olduysa fānī kūhken men bāḳīyem
ᶜIşḳa bizdendür beḳā yoḫdur yoḫ olmaḳ varumuz
4[376] Gülşen-i ġam naḫliyüz perverde āb-ı dīdeden
Dāġlar berg āh-ı āteş-bārumuzdur bārumuz
5[377] Ehl-i terkün̄ ḳulıyuz oldur bize cāndan ᶜazīz
Yūsuf ise ḫod-fürūş anun̄la yoḫ bāzārumuz
6[378] Eşkümüz girdābı ᶜālī ᶜömrümüz bünyādı pest
Gör ne alçaḳ dirlik ile çizginür pergārumuz
7[379] İy Fużūlī cevr-i yār ü ṭaᶜne-i aġyārdan
Var yüz bin̄ ġam bu hem bir ġam ki yoḫ ġam-ḫˇārumuz

107
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Ḫam ḳad ile aġlaram ol ṭurre-i ṭarrārsuz
Gerçi dirler çengden çıḳmaz terennüm tārsuz

106/2a zāhidā: zāhidüñ͡g V/ çāki: çāk V, S_3, İÜ/ bizden: benden [G]/ saḳın: ṣaḳın S_2, TT, B
106/2b der ü dīvārumuz: dil-i sūzānumuz A_2
106/3a olduysa: öldiyse [G]
106/3b yoḫ: yoġ A_3, S_2/ olmaḳ: olmaz S_3
106/4a naḫliyüz: naḫliüz A_1
106/4b berg āh-ı: hem berg V
106/5a terkün̄: terküñ͡g A_1, T_2 derkün̄ M derdün̄ S_1, K
106/5b yūsuf ise: yūsufuz biz A_1, T_2 ḳavm-i dünyā S_2
106/6a ᶜālī: ḫālī S_3, İÜ - V/ pest: süst S_1, K
106/6b alçaḳ: ancak T_1/ dirlik: dirlikün̄ T_1, A_3
106/7a yār ü: yār T_1
106/7b bin̄: biñ͡g V, K, T_2 miñ͡g A_1
107 A_1 32a, İÜ 30b, B 50, A_2 26b, A_3 38a, M 38a, K 33b, T_1 107a, P 251a[380], S_1 158b, T_2 37a, S_2 27b, V 28b, S_3 65a
107/1a ol: bu A_2
107/1b çıḳmaz: çıḫmaz A_1

2 Sīne-i çākümden eksük itme tīr-i ġamzeñi
İy gül-i ra^{c} nā bilürsen kim gül olmaz ḫārsuz
3 Ṣaḳlamazdum nāvekün̄ gözde belāsın çekmesem
Beslemezdüm ṣu virüp ol naḫli olsa bārsuz
4[381] Yol azarsan ẓulmet-i ḥayretde iy dil vāḳıf ol
Zinhār ol kūya varma āh-ı āteş-bārsuz
5 Girye-i zār ile ḫoş-ḥālem ki baḥr-ı ^{c} ışḳda
Eşksüz göz bir ṣadefdür lü'lü'-i şehvārsuz
6[382] Cāna āzār-ı ḫadengün̄ ḫoş gelür iy ḳaşı yay
Bir sifāriş ḳıl ki bizden ötmesün āzārsuz
7 Zühdden geçmez Fużūlī eylemez terk-i riyā
Pend çoḳ virdüm işitmez ^{c} ārsuzdur ^{c} ārsuz

108
Mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün
1 Ṭarīḳ-i faḳr dutsam ṭab^{c} ṭābi^{c} nefs rām olmaz
Ġınā ḳılsam ṭaleb esbāb-ı cem^{c} iyyet temām olmaz

107/2a çākümden: çākümde A_1, [G]/ ġamzeñi: ġamzen͡gi A_1, V, T_2
107/3a ṣaḳlamazdum: saḳlamazdum S_3 saḫlamazdum A_1, T_2, TT/ nāvekün̄: nāvekim [G]/ gözde: gözden TT, A_2, S_3, İÜ dilde B , A_3, M, K, T_1, P, S_1, S_2, V/ çekmesem: çekmişem A_3 çekmedin V görmedin [G]/ nāvekün̄ dilde: gözde nāvekler V
107/3b beslemezdüm ṣu virüp ol naḫli: su virüp ol naḫli beslerdüm mi T_1, S_1, A_3, B, M, K, [TD] bilmez idim su verüp ol nahli A_2, S_3, [G]
107/4a ḥayretde: ġāfletde A_1
107/4b varma: gitme A_3, K, B, T_1, S_1/ āh-ı: aḫter A_1
107/5a zār ile: āh ile T_2 zārumla V/ ḫoş-ḥālem ki: ḫoşem kim bu K
107/5b eşksüz: eşkümiz İÜ/ göz: ol K/ bir ṣadefdür: perdesinde A_2 perdesinden S_3, İÜ
107/6a ḫadengün̄: ḫadengün͡g V, T_2/ iy ḳaşı yay: ḳaşı yay T_1 iy ḳaşı yā S_2, B
107/6b sifāriş: sipāriş A_3/ ötmesün: geçmesün M olmasun A_1, A_3, K, S_1, T_1, S_2, T_2, P, [G] ütmesün [TD]
107/7b çoḳ: çoḫ A_1
108 A_1 32a, İÜ 30b, B 50, A_2 27a, A_3 38b, T_1 107b, P 251b, S_1 158b, T_2 37b, S_2 28a, V 28b, TT 35b, S_3 65b
108/1a faḳr: faḳrı S_2 ṭab^{c} S_3, İÜ/ dutsam: ṭutsam A_3/ ṭābi^{c}: tābi^{c} B/ nefs: nefse T_1
108/1b ġınā: fenā S_1, T_1/ ṭaleb: felek V

2 Dehānuñdan es̱er görmen miyānuñdan nişān veh kim
Men-i nā-kāma ^{c}ömrümden müyesser hīç kām olmaz
3 Muḳīm-i kūy-ı derd eyler meni āh-ı ciger-sūzum
Bu āheng-i melāl-efzāya bundan yig maḳām olmaz
4 Mürīd-i sāḳiyem kim luṭfı ehl-i ẕevḳa dā’imdür
Ne ḥāṣıl ehl-i zühdüñ şefḳatinden kim müdām olmaz
5 Didüm ^{c}uşşāḳa cevr itme didi ol ḫūblar şāhı
Siyāset olmayınca ^{c}ışḳ milkinde niẓām olmaz
6 Lebüñden ḳaṭre ḳaṭre ḳan içer göñlüm kerāhetsüz
Şekerden olıcaḳ mey ḳaṭresi gūyā ḥarām olmaz
7 Fużūlīni melāmet eyleyen bī-derd bilmez mi
Ki bāzār-ı cünūn rüsvālarında neng ü nām olmaz

109

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 ^{c}Ālem oldı şād senden men esīr-i ġam henüz
^{c}Ālem itdi terk-i ġam mende ġam-ı ^{c}ālem henüz

108/2a dehānuñdan: dehānuñ͡gdan T_2 dehānuñ͡gda V/ görmen: görmem S_3, [G] görmez A_1, S_1, V/ veh kim: tapman TT

108/2b men-i: benüm B/ nā-kāma: nā-kām V

108/3a kūy-ı: kūh-ı T_1, A_3

108/3b bu: bir S_3, İÜ/ melāl-efzāya: makaam-efzâya [G]/ bundan: mundan A_1, V

108/4a kim: ki S_1/ luṭfı: luṭf S_3, V, İÜ/ ehl-i: ehli S_3, İÜ/ ẕevḳa: derde T_2, [T, G]

108/4b zühdüñ: zühdüñ͡g A_1, T_2 ẕevḳuñ͡g V/ şefḳatinden: ṣoḥbetden A_3, T_1

108/5a ^{c}uşşāḳa cevr itme: cevr itme ^{c}uşşāḳa T_1, A_3

108/6a lebüñden: lebüñ͡gden A_1, V, T_2/ göñlüm: göñ͡glüm A_1, V, T_2, S_1

108/6b şekerden: şeker S_1/ olıcaḳ: olmayınca B

108/7a fużūlīni: fużūlī S_2/ bilmez mi: bilmezler mi A_1

108/7b rüsvālarında: rüsvālarından V sevdālarında T_1

109 A_1 32b, İÜ 31a, B 50, A_2 27b, A_3 38b, M 38a, K 34a, T_1 107b, P 251a, S_1 159a, T_2 37b, S_2 28a, V 29a, TT 36a, S_3 17a

109/1a ^{c}ālem oldı: oldı ^{c}ālem A_1, V, T_2/ senden: senden ü T_2

109/1b itdi: oldı A_1

2 Cān bağışlardı lebüñ iẓhār-ı güftār eyleyüp

Urmadın ᶜĪsī lebi cān-baḫşlıḳdan dem henüz

3 Secdegāh itmişdi ᶜışḳ ehli ḳaşuñ miḥrābını

Ḳılmadın ḫayl-i melāyik secde-i Ādem henüz

4 Cāna derdüñ cisme peykānuñ revān itmişdi ḥükm

Cism ile cān irtibāṭı olmadın muḥkem henüz

5[383] Eşk ṣarf eyler felekden kām ḥāṣıl ḳılmaġa

Bu güher ḳadrini bilmez dīde-i pür-nem henüz

6[384] Perde-i çeşmüm maḳām itmişdi bir tersā-beçe

Olmadın mehd-i mesīḥā dāmen-i Meryem henüz

7 İy Fużūlī eyledi her derde dermān ol ṭabīb

Bir menüm zaḫmumdur ancaḳ bulmayan merhem henüz

110

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Ġamze peykānın gözüñ men mübtelādan ṣaḳlamaz

Ṣarf ider ehl-i naẓar naḳdin gedādan ṣaḳlamaz

109/2a lebüñ: lebüñ͡g A_1, T_2, V

109/2b urmadın: urmadı A_2, S_3, İÜ virmedin T_2/ lebi: leb-i A_2, S_3, V, S_2, T_2, İÜ, [G] gibi A_3, K, M/ baḫşlıḳdan: baḫşlıġdan A_1, T_1, K, T_2

109/3a ḳaşuñ: ḳaşuñ͡g A_1, T_2, V

109/4a derdüñ: derdüñ͡g V, T_2 urduñ͡g A_1

109/4b olmadın: olmadı T_1

109/5a ḳılmaġa: itmege A_2

109/6a bir: ol TT

109/7b zaḫmumdur ancaḳ: zaḫmumdan ancaḳ S_3, İÜ derdümdür ancaḳ [T] derd ü ġamumdur T_2, A_1/ bulmayan: bulmadı T_1, A_3 bulmamışdur A_2 ḳaldı TT/ merhem: bī-merhem TT dermān A_1, İÜ em A_2

110 A_1 32b, B 51, A_2 27b, A_3 39a, M 38b, K 34a, T_1 108a, P 251a, S_1 159a, T_2 38a, S_2 28b, V 29a, TT 36a

110/1a peykānın: peykānuñ T_1/ gözüñ: gözüñ͡g V, T_2 görüñ T_1/ ṣaḳlamaz: saḫlamaz V, T_2, A_1, TT saḳlamaz K

110/1b ṣaḳlamaz: saḳlamaz K saḫlamaz A_1, V, TT, T_2

2 Dil n’ider yanumda çün ḳılmaz meni ġamdan ḫalāṣ
Çekmen ol ta^{c} vīẕ bārın kim belādan ṣaḳlamaz
3 Cāna cismüm ol ḫadeng-i ġamzeden olmaz penāh
Hīç cevşen kimseni tīr-i ḳażādan ṣaḳlamaz
4 ^{c} Işḳdan bir dem ten-i sūzānı dūr itmez felek
Veh nice fānūsdur şem^{c} i hevādan ṣaḳlamaz
5 ^{c} Ālemi şeydā ḳılur ger olsa hem gözden nihān
Her perī-veş kim ser-i zülfin ṣabādan ṣaḳlamaz
6[385] Eylerem bī-ḫod fiġān gördükçe kūyuñ itlerin
Āşinā derd-i nihānın āşinādan ṣaḳlamaz
7 Bī-sebeb ṣanmañ Fużūlīnüñ melāmet çekdügin
Bī-ḫaberdür meşrebin ehl-i riyādan ṣaḳlamaz

111
Fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilün
1 Rāz-ı ^{c} ışḳuñ ṣaḳlaram ilden nihān iy serv-i nāz
Gitse başum şem^{c} tek mümkin degül ifşā-yı rāz

110/2a yanumda: yânında [G]/ çün: çoḳ S_1, A_1, A_2, K/ ḳılmaz meni ġamdan: ġamdan beni ḳılmaz V, T_2 ḳılmaz meni senden A_1
110/2b kim: çün T_2/ ṣaḳlamaz: saḳlamaz K saḫlamaz A_1, V, TT, T_2/ çekmen ol: çekmeyin [G]
110/3a cāna: cānı A_3/ cismüm: cismün͡g V
110/3b kimseni: kimse’i M, TT, S_2/ ḳażādan: belādan S_1, T_2, V/ ṣaḳlamaz: saḳlamaz K saḫlamaz A_1, TT, V, T_2
110/4a ^{c} ışḳdan: ^{c} ışḳda K/ bir: her T_1, A_2/ ten-i: men-i T_1 ben-i M, B, S_2 beni A_3 dil-i T_2, TT, [T]/ sūzānı: sūzān A_3
110/4b ṣaḳlamaz: saḳlamaz K saḫlamaz A_1, V, T_2, TT
110/5a ḳılur ger: ḳılurdı TT/ hem gözden: gözden hem A_3, B, S_1, T_1, K, TT, P
110/5b her: bir A_1, A_3, B, M, K, T_1, S_1/ zülfin: zülf V/ ṣabādan: hevādan T_2/ ṣaḳlamaz: saḳlamaz K saḫlamaz A_1, V, TT, T_2
110/6a eylerem: eyledüm A_2/ fiġān: nihāñ T_1, S_1/ kūyuñ: kūyun͡g A_1, T_2
110/6b derd-i: rāz-ı B, T_1, S_1, M, K , P, [G]/ ṣaḳlamaz: saḳlamaz K saḫlamaz A_1, TT, T_2
110/7a ṣanmañ: sanman͡g V ṣanman͡g T_2/ fużūlīnüñ: fużūlīnün͡g A_1, V/ çekdügin: çekdügün͡g A_1 çekdin T_2
110/7b ṣaḳlamaz: saḳlamaz K saḫlamaz A_1, V, TT, T_2

2 Ḫūblar miḥrāb-ı ebrūsına meyl itmez faḳīh
Ölse kāfirdür müselmānlar aña ḳılmañ namāz
3 Kimse ol bed-ḫūya iẓhār idebilmez ḥālümi
İy sürūd-ı nāle Tañrıyçün sen olgil çāre-sāz
4 Ḳālebüm görmiş tehī tökmek diler bir tāze rūḥ
Berḳ-ı āhum kim gelen peykānuña virmiş güdāz
5[386] Men ḫod öldüm iy türābumdan olan sāġar müdām
Rindler bezmin gezüp bir bir yitür menden niyāz
6 Ḫūb ṣūretlerden iy nāṣiḥ meni menᶜ itme kim
Pertev-i envār-ı ḫurşīd-i ḥaḳīḳatdur mecāz
7 İy Fużūlī ḳalmışam ḥayretde bilmen n'eyleyem
Devr ẓālim baḫt nā-fermān ṭaleb çoḳ ᶜömr az

---

111 A_1 33a, İÜ 31a, B 51, A_2 28a, A_3 39b, M 38b, K 34b, T_1 108a, P 251b, S_1 159b, T_2 38b, S_2 28b, V 29b, TT 36a, S_3 17a

111/1a rāz: rāh K/ ᶜışḳuñ: ᶜışḳuñg V, T_2/ ṣaḳlaram: saḫlaram A_1, T_2, V saḳlaram S_3, B, K, İÜ/ ilden: dilde [G]

111/2a itmez: eyler T_1

111/2b aña: añga T_1, V, T_2 oñga A_1/ ḳılmañ: ḳılmañg A_1, V, T_2 ḳılmaz S_1, K

111/3a ḥālümi: ḥālini A_1, A_2, M, K, T_1, S_1, TT, P

111/3b olgil: olġıl A_2, S_2, TT, S_3

111/4a tökmek: dökmek B, S_1, T_1, K, TT/ tāze: pāre T_2

111/4b gelen: gülüb [G]

111/5a türābumdan: şarābumdan[387] A_1, A_2, S_2, S_3, İÜ/ olan: dolan S_2 dutan İÜ

111/5b gezüp: görüp T_2, [G]/ bir bir: yer yer A_2/ menden: benden A_2, A_3, S_2, T_2, S_3, İÜ yerden V

111/6a ḫūb ṣūretlerden: ṣūret-i ḫūblardan TT/ itme kim: eyleme A_2, A_3, S_2, T_2, S_3, İÜ

111/6b envār-ı ḫurşīd-i: ḫurşīd-i envār-ı TT

111/7a bilmen: bilmem A_3, T_1/ n'eyleyem: n'eyleyin M, S_1, S_2

111/7b nā-fermān: nā-fercām [TD]/ ṭaleb: - S_1/ çoḳ: çoġ T_1 çoḫ A_1/ az: dırāz S_1

112

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Fiġān kim bağrumun̄ ol lāle ruẖ ḳan olduġın bilmez
Ciger pergālesinde dāġ-ı pinhān olduġın bilmez

2 Ḥabībüm gön̄lümi cem^{c} eylemez ruẖsārı devrinde
Meger zülfi gibi ḥālüm perīşān olduġın bilmez

3 Ḳılur taḳṣīr idüp bir luṭf her dem gön̄lüm almaḳda
Vefā resmin ṣanur düşvār āsān olduġın bilmez

4[388] Güzeller devlet-i vaṣlın bulup maġrūr olan ^{c}āşıḳ
Neşāṭ-ı vaṣlda endūh-ı hicrān olduġın bilmez

5 Dil-i ṣad-pāreden bī-dād kesmez ġamze-i mestün̄
Ne ġāfil pādişehdür milk vīrān olduġın bilmez

6 Ṣanur zāhid özin ẖālī ẖayālün̄den ġalaṭdur bu
Bu ḥayrān olduġındandur ki ḥayrān olduġın bilmez

7 Fużūlī ẖasteye düşmen söziyle dōst cevr eyler
Zihī sāde mu^{c}ārıż ḳavli buhtān olduġın bilmez

---

112 A_1 33a, İÜ 32a, B 51, A_2 28a, A_3 39b, M 39a, K 34b, T_1 108b, P 251b, S_1 159b, T_2 38b, S_2 29a, V 29b, TT 36b, S_3 18a

112/1a bağrumun̄: bağrumun͡g A_1, T_2, V/ kim bağrumun̄ ol lāle-ruẖ: ol lāle-ruẖ kim bağrumun̄ A_2, S_2, S_3, İÜ

112/1b pergālesinde: pergālesinden A_1, S_2, T_2, M, A_2, A_3, V, S_3, İÜ/ pinhān̄: hicrān S_3, V, T_1, S_2, İÜ

112/2a gön̄lümi: gön͡glümi A_1, V, T_2/ eylemez: eyleyüp K/ ruẖsārı: ruẖsār V, A_3, K, T_2

112/2b zülfi: kim K/ gibi: kimi A_1, [T, G, TD] zülfi K/ ḥālüm: ü ḥāl K ḥālin T_1 ^{c}ālem A_1, T_2

112/3a ḳılur: ḳılup A_3/ gön̄lüm: gön͡glüm V, T_2/ almaḳda: almaġda T_2 almaḳdan [T]

112/3b ṣanur: sanur V

112/4a güzeller: görenler V/ bulup: bulan T_1, [G] tapup A_3 olup V/ maġrūr: ma^{c}ẕūr V maġdūr T_1 maḳdūr S_1

112/4b vaṣlda: vaṣldan A_1, T_2, A_3, [T] vaṣldın S_2

112/5a bī-dād: bī-dādı [T, TD, D]/ kesmez: gitmez T_1/ mestün̄: mestün͡g V, T_2

112/5b milk: milki A_3, [T, G, TD]

112/6a ẖayālün̄den: ẖayālün͡gden A_1, V, T_2 cemālün̄den A_2/ ġalaṭdur: hatādır [G]

112/6b bu: bes S_2/ olduġındandur: olduġındur A_2, A_3, V

112/7a dōst: yār V

112/7b ḳavli: ḳavl S_3, İÜ ḳavle S_2, A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1

113

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Göñülde biñ ġamum vardur ki pinhān eylemek olmaz
Bu hem bir ġam ki il ṭaᶜnından efġan eylemek olmaz

2 Ne müşkil derd olursa bulınur ᶜālemde dermānı
Ne müşkil derd imiş ᶜışḳuñ ki dermān eylemek olmaz

3 Fenā milkine çoḳ ᶜazm itme iy dil çekme zaḥmet kim
Bu tedbīr ile defᶜ-i derd-i ḥicrān eylemek olmaz

4 Saḳın göñlüm yıḳarsan pendden dem urma iy nāṣiḥ
Hevā-yı nefs ile bir milki vīrān eylemek olmaz

5 Dehānuñ üzre laᶜlüñ istemiş dil defᶜi müşkildür
Görinmez hīç cürmi yoḫ yire ḳan eylemek olmaz

6 Duᶜālar eylerem menden yaña bir dem güẕār itmez
Ne çāre siḥr ile servi ḫırāmān eylemek olmaz

7 Fużūlī ᶜālem-i ḳayd içre sen dem urma ᶜışḳından
Kemāl-i cehl ile daᶜvā-yı ᶜirfān eylemek olmaz

---

113 A_1 33b, İÜ 31b, B 52, A_2 28b, A_3 40a, M 39b, K 35a, T_1 109a, P 251b, S_1 160a, T_2 39a, S_2 29a, V 30a, TT 36b, S_3 17b

113/1a göñülde: gön͡gülde A_1, V, T_2/ biñ: bin͡g T_1, TT, K, V, T_2 min͡g A_1/ ġamum: ġamun͡g A_1

113/1b ṭaᶜnından: ṭaᶜnında T_1, S_1, S_2

113/2a müşkil derd: müşkil ḥāl A_3/ olursa: olsa T_2/ dermānı: bir derman [G]

113/2b ᶜışḳuñ: ᶜışḳun͡g V, T_2/ dermān: pinhān T_1

113/3a dil: cān [G]

113/3b defᶜ-i derd-i: defᶜ-i dāġ-ı A_2, S_3, İÜ defᶜ-i V derd-i defᶜ-i K

113/4a saḳın: ṣaḳın S_2, TT/ göñlüm: gön͡glüm A_1, V, T_2/ yıḳarsan: yakarsın [G]/ nāṣiḥ: zāhid A_1

113/4b milki: milk V, A_3, A_1

113/5a üzre: üstine TT/ laᶜlüñ: laᶜlün͡g A_1, T_2, V/ istemiş: söylemiş K diler TT eyitmiş A_2, S_1, S_2, S_3/ dil: ol V

113/5b cürmi: ẓulmi A_3, M, K, S_1, P

113/6a eylerem: eyledüm M, T_2 iderem TT/ menden: bir dem TT/ yaña: yan͡ga T_1, V, T_2, A_1 baña TT/ bir dem: her dem V yandan TT

113/6b ile: ilen TT/ servi: serv A_1, A_3, S_1

113/7a içre sen: içersen [T]/ ᶜışḳından: ᶜışḳun͡gdan A_1, T_2, V ᶜışḳdan TT

113/7b cehl: ḳurb A_1/ ile: ilen TT/ ᶜirfān: imkān A_1

114

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Nice yıllardur ser-i kūy-ı melāmet beklerüz
Leşker-i sulṭān-ı ^{c}irfānuz velāyet beklerüz

2 Sākin-i ḫāk-i der-i mey-ḫāneyüz şām ü seḥer
İrtifā^{c}-ı ḳadr içün bāb-ı sa^{c}ādet beklerüz

3 Cīfe-i dünyā degül kerkes gibi maṭlūbumuz
Bir bölük ^{c}anḳālaruz Ḳāf-ı ḳanā^{c}at beklerüz

4 Ḫˇāb görmez çeşmümüz endīşe-i aġyārdan
Pāsbānuz genc-i esrār-ı muḥabbet beklerüz

5 Ṣūret-i dīvār idüpdür ḥayret-i ^{c}ışḳuñ bizi
Ġayr seyr-i bāġ ider biz künc-i miḥnet beklerüz

6[389] Kārvān-ı rāh-ı tecrīdüz ḫaṭar ḫavfın çeküp
Kāh Mecnūn kāh men devr ile nevbet beklerüz

7 Ṣanmañuz kim giceler bī-hūdedür efġānumuz
Milk-i ^{c}ışḳ içre ḥiṣār-ı istiḳāmet beklerüz

8 Yatdılar Ferhād ü Mecnūn mest-i cām-ı ^{c}ışḳ olup
İy Fużūlī biz olar yatduḳça ṣoḥbet beklerüz

---

114 A_1 33b, İÜ 32a, B 52, A_2 29a, A_3 40a, M 39b, K 35b, T_1 109a, P 251b, S_1 160a, T_2 39a, S_2 29b, V 30a, TT 37a, S_3 17b

114/2a mey-ḫāneyüz: mey-ḫāneüz A_1, TT, T_2/ sākin-i ḫāk-i der-i mey-ḫāneyüz şām ü seḥer: ḫāk-i dergāhın naẓardan sürme iy seylāb-ı çeşm V

114/3a gibi: kimi A_1, [TD]

114/4b pāsbānuz: pâsbân-ı [G]/ esrār-ı: esrāruz TT, [G]/ muḥabbet: melāmet V

114/5a dīvār: dīdār V/ ḥayret: ḥasret A_3/ ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳuñg T_2, V/ bizi: beni S_3, A_2, İÜ

114/5b ġayr: ġayrı A_3, S_2/ seyr-i bāġ: bāġı seyr TT/ider: idüp A_1, T_2/ miḥnet: ḫalvet V ^{c}uzlet S_3, A_2, S_2, İÜ muḥabbet T_2

114/6a kārvān: kār-bān [TD]

114/6b men: biz V, S_2/ ile: içre A_3, B, K, T_1, S_1, S_2, V, P, [G]

114/7a ṣanmañuz: ṣanmañız A_2 ṣanmañguz A_1 ṣanmaguñguz V ṣanmaġın S_1/ efġānumuz: feryādumuz A_3, B, T_1, S_1, TT

114/7b milk-i ^{c}ışḳ: milk V/ içre: ile [T]

114/8b iy: besi B/ olar: olur S_1/ ṣoḥbet: nevbet S_3, A_2, M, İÜ

115

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Teşne-i cām-ı viṣālün̄ āb-ı ḥayvān istemez
Māyil-i mūr-ı ḫaṭun̄ milk-i Süleymān istemez

2 Ẓulmet-i zülfün̄ giriftārı dem urmaz nūrdan
Ṭālib-i şemᶜ-i ruḫun̄ ḫurşīd-i raḫşān istemez

3 Eylemez meyl-i behişt üftāde-i ḫāk-i derün̄
Sākin-i künc-i ġamun̄ seyr-i gülistān istemez

4 Cevrden āh itme iy ᶜāşıḳ ki ᶜayn-ı luṭfdur
Dōst esbāb-ı kemāl-i ḥüsne noḳṣān istemez

5[390] ᶜIşḳdan vehm itmesün ᶜāşıḳ yıḳar gön̄lüm diyü
Hīç sulṭānem diyen milkini vīrān istemez

6[391] ᶜĀşıḳ isen̄ rind ü rüsvālıḳdan ikrāh itme kim
ᶜIşḳ sırrın iḳtiżā-yı devr pinhān istemez

7 İy Fużūlī muttaṣıl devrān muḫālifdür san̄a
Ġālibā erbāb-ı istiᶜdādı devrān istemez

---

115 A_1 34a, İÜ 32b, B 53, A_2 29a, A_3 40b, M 40a, K 35b, T_1 109b, P 252a, S_1 160b, T_2 39b, S_2 29b, V 30b, TT 37a, S_3 18b

115/1a viṣālün̄: viṣālün͡g A_1, V, T_2

115/1b māyil-i: beste-i TT/ ḫaṭun̄: ḫaṭun͡g A_1, V, T_2

115/2a ẓülfün̄: zülfün͡g V, T_2 ẓulmün̄ K/ nūrdan: devrden S_1, K, T_1 ᶜışḳdan TT özgeden T_2

115/2b ruḫun̄: ruḫun͡g A_1, V/ raḫşān: tābān A_2, TT, [G]

115/3a derün̄: derün͡g A_1, V, T_2

115/3b künc-i: ḫāk-i S_1, T_2/ ġamun̄: ġamun͡g A_1, V derün͡g T_2

115/4a āh itme: incime V

115/5a vehm: ḫavf T_2 āh K/ yıḳar: yaḳar [T, G]/ gön̄lüm: gön͡glüm A_1, V, T_2/ diyü: diyüp A_2, K, B, T_1, S_1, V, [G] evin [D]

115/5b sulṭānem: sulṭān A_1, K/ diyen: bīmden A_1

115/6a isen̄: isen͡g V isen A_1/ ü rüsvālıḳdan: ü rüsvālıġdan K rüsvālıġdan A_1, A_3, S_2 rüsvālıḳdan T_1/ itme kim: eyleme A_1, A_3/ ᶜāşıḳ isen̄ rind ü rüsvālıḳdan ikrāh itme kim: ᶜāşıḳun̄ rüsvālıḳdan eyleme ikrāh kim A_2, S_2

115/6b ᶜışḳ: dōst TT

115/7a san̄a: san͡ga V, T_2 ban̄a A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, P, İÜ

116

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ḫalḳa aġzuñ sırrını her dem ḳılur iẓhār söz
Bu ne sırdur kim olur her laḥẓa yoḫdan var söz

2 Arturan söz ḳadrini ṣıdḳ ile ḳadrin arturur
Kim ne miḳdār olsa ehlin eyler ol miḳdār söz

3 Vir söze iḥyā ki dutduḳça seni ḫˇāb-ı ecel
İde her sā^{c}at seni ol yuḳudan bīdār söz

4 Bir nigār-ı ^{c}anberīn-ḫaṭdur göñüller almaġa
Gösterür her dem niḳāb-ı ġaybdan ruḫsār söz

5 Ḫāzin-i gencīne-i esrārdur her dem çeker
Rişte-i iẓhāra biñ biñ gevher-i esrār söz

6[392] Olmayan ġavvāṣ-ı baḥr-i ma^{c}rifet ^{c}ārif degül
Kim ṣadef terkīb-i tendür lü'lü'-i şehvār söz

7 Ger çoḳ isterseñ Fużūlī ^{c}izzetüñ az it sözi
Kim çoḳ olmaḳdan ḳılupdur çoḳ ^{c}azīzi ḫˇār söz

---

116 A_1 34a, İÜ 32b, B 53, A_2 29b, A_3 41a, M 40a, K 36a, T_1 110a, P 252a, S_1 160b, T_2 39b, S_2 30a, V 31a, TT 37b, S_3 18b

116/1a aġzuñ: aġzuñ͡g V, T_2, K/ ḳılur: ider V

116/1b olur: ḳılur TT ider [G]

116/2a arturan: yaşuran A_2, S_2

116/2b ehlin eyler: eyler ehlin T_2

116/3a dutduḳça: duttukta [G]

116/3b yuḳudan: yuḫudan A_1, V, [T] uyḳudan İÜ uyḫudan A_3, B uḳudan T_2 ḫˇābdan S_3, M

116/4a nigār-ı: nigārın A_1/ ^{c}anberīn: ^{c}anber A_1/ göñüller: göñ͡güller A_1, V, T_2

116/4b ġaybdan: çehreden A_2, S_2/ ruḫsār: dīdār S_3, M, İÜ

116/5b iẓhāra: iẓhār V esrāra T_2/ biñ biñ: biñ͡g biñ͡g M, K, S_1, T_2, TT, V miñ͡g miñ͡g A_1 yüz biñ S_2/ gevher-i esrār: lü'lü'-i şehvār A_2, S_3, M, TT, İÜ

116/6b terkīb-i: terkībi İÜ

116/7a ger çoḳ isterseñ: ger çoġ isterseñ A_3 gerçi istersen A_1 çünki istersin [G]/ ^{c}izzetüñ: ^{c}izzetüñ͡g V, T_2 aġzı tek A_3/ sözi: sözüñ A_2 sözüñ͡g T_2

116/7b kim çoḳ: ki çoḳ S_1 kim çoġ A_3, S_2/ olmaḳdan: olmaġdan A_1/ çoḳ: çoḫ A_1 her S_3, M, İÜ

117

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Maña bād-ı ṣabā ol serv-i gül-ruḫdan ḫaber virmez
Açılmaz ġonce-i baḫtum ümīdüm naḫli ber virmez

2 Töküp gözyaşını sensüz helāküm isterem ammā
Ecel peykine seyl-i eşk girdābı güẕer virmez

3[393] Gözümde mesken it ḫār-ı müjemden iḥtirāz itme
Gül-i ḫandāna ṣordum ḫāra yār olmaḳ żarar virmez

4[394] Eger cān almaḳ istersen tenümden oḳuñı kesme
Ki pejmürde nihāle virmeyince ṣu s̱emer virmez

5[395] Ḳıyās it şem^{c}den vehm eyle çarḫuñ inḳılābından
Kim ol baş almaġa ḳaṣd itmeyince tāc-ı zer virmez

6 Belā żımnında rāḥat olduġın iẓhār ider ḫalḳa
Felek bī-hūde ḫār-ı ḫuşkdan gül-berg-i ter virmez

7 Fużūlī dehrden kām almaḳ olmaz olmadın giryān
Ṣadef ṣu almayınca ebr-i nīsāndan güher virmez

---

117 A_1 34b, İÜ 33a, B 53, A_2 29b, A_3 41a, M 40b, K 36a, T_1 110a, P 252a, S_1 161a, T_2 40a, S_2 30a, V 31a, TT 37b, S_3 19a

117/1a maña: bañga T_1, T_2, V/ ol: sen T_2

117/1b ümīdüm: ümīd T_1 ümīdi S_1 / ber: ter T_1

117/2a töküp: döküp İÜ/ sensüz helāküm: helāküm sensüz A_3

117/3a gözümde: gözünde T_1, M/ müjemden: müjemde K

117/3b ṣordum: sordum T_1, S_2 her dem A_2, A_1, TT, T_2, [T, TD, D] servim [G]/ ḫāre: ḫār A_2, [TD]

117/4a almaḳ: almaġ A_3, TT/ istersen: isterseñ A_3, S_3, M, İÜ/ tenümden: tenümde T_2/ oḳunı: tīġuñı T_2, S_2, V, TT, [G, T, TD] ta^{c}nuñı A_2 ta^{c}nuñgı A_1

117/4b ṣu: su A_1, A_2, B, K, T_2

117/6a żımnında: zaḥmetde A_1

117/6b virmez: olmaz A_2

117/7a kām: kām-ı dil A_2/ almaḳ: almaġ S_2/ olmaz: umma A_2

117/7b ṣu: su A_1, B, T_2, V, M/ nīsāndan: lisāndan V nīsān bir K/ virmez: olmaz A_2

118

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Nem-i eşküm mükedder ḫāṭırumdan defᶜ-i ġam ḳılmaz
Bu rūşendür ki nem āyīneden jengār kem[396] ḳılmaz

2 Ḫam-ı ebrū-yı müşgīnüñ görürse zāhid-i kec-bīn
Daḫı ḳāmet sücūd-ı gūşe-i miḥrāba ḫam ḳılmaz

3 Saña iy şūḫ-ı sengīn-dil dimen büt nişe kim büt hem
Egerçi seng-dildür böyle bī-dād ü sitem ḳılmaz

4[397] Cefā vü cevr ile ḳan oldı baġrum yā Rab ol bed-ḫū
Niçün terk eylemez cevr ü cefāsın bir kerem ḳılmaz

5 Murādum giryeden kesb-i ġubār-ı reh-güẕāruñdur
Gözüm yaşı dem-ā-dem çehremi bī-hūde nem ḳılmaz

6[398] Ḫaṭuñ devrinde eşk-i āl ile derd ü ġamum şerḥin
Dem olmaz kim ruḫ-ı zerd üzre müjgānum raḳam ḳılmaz

7 Fużūlī bī-nevā[399] tā ravża-i kūyuñda sākindür
Temennā-yı behişt ü meyl-i gülzār-ı İrem ḳılmaz

---

118 A_1 34b, İÜ 33b, B 54, A_2 30a, A_3 41b, M 41a, K 36b, T_1 110b, P 252b, S_1 161a, T_2 40b, S_2 30b, V 31a, TT 37b, S_3 19a

118/1b nem: āb S_2/ jengār: jengārı A_3, A_2, T_1, [TD, T, D] zengâr P, [G]

118/2a müşgīnüñ görürse: müşgīnüñ ki görse K müşgīnüñi görse A_2, B, S_1, S_2, S_3, V, P, İÜ pür-çīnüñ görürse T_2 / kec-bīn: ḫōd-bīn S_3, İÜ

118/2b ḫam: kem T_2

118/3a saña: sañ͡ga T_1, A_2, V/ dimen: dimem T_1, S_3, K, A_3, İÜ diyem S_1 dimezün S_2 düşmen M/ büt: kim M eyit T_1 - S_2/ büt hem: her büt A_3 kim büt B kim ben S_1

118/3b seng-dildür: seng-diller TT sengdendür T_1 sengdür A_3/ böyle: beyle V, A_2, T_2, S_3, M, [T, G, TD]/ bīdād: āhen T_2/ ü sitem: sitem T_2

118/4a ile: ilen A_2, TT, S_2, T_2

118/4b niçün: niçük T_2 nişe [G] / cevr ü cefāsın: bīdād ü cevrin[400] B, M, S_1, İÜ bīdād-ı cevrin A_3, K, T_1/ bir kerem: kerem K

118/5a reh-güẕāruñdur: reh-güẕāruñ͡gdur A_1, T_2, V, İÜ

118/5b çehremi: çehre A_3

118/6a ḫaṭuñ: ḫaṭuñ͡g A_1, V/ devrinde: yādıyla A_2/ derd ü: derdüm T_1

118/6b kim: ki S_2/ zerd üzre: zerd ile A_1 zerdümde M, T_2, [G]

118/7a bī-nevā: ḫaste-dil A_1, A_2, V, T_2, TT, S_2, [T, G, TD]/ kūyuñda: kūyında T_1 kūyuñ͡gda A_1, V, T_2

118/7b behişt ü: behişt V, M/ meyl-i: vaṣl-ı M

119

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Kūhkenden görinür kūhda āsār henüz
Ol ne beñzer maña anuñ eseri var henüz

2 Çekdi Mecnūn ayağın bādiyeden līk virür
Ḳanlu güller ayağından çekilen ḫār henüz

3 Vādi-yi ᶜışḳda sevdāyla ser-geşte idüm
Gelmedin gerdişe bu günbed-i devvār henüz

4 Noḳṭa-i ḫāline bağlanmış idi cān ü göñül
Gezmedin dāyire-i devrde pergār henüz

5 Māha çekdüm şeb-i hicrān ᶜalem-i şuᶜle-i āh
Āh kim olmadı ol māh ḫaberdār henüz

6 Nāle-i zārum ile ḫalḳa ḥarām oldı yuḳu
Ḳara baḫtum yuḳudan olmadı bīdār henüz

7 Merhem-i vaṣlı ile buldı ḳamu derde[401] devā
Bu Fużūlī elem-i hecr ile bīmār henüz

---

119 A_1 35a, İÜ 33b, B 54, A_2 30b, A_3 42a, M 41a, K 36b, T_1 110b, P 252b, S_1 161b, T_2 40b, S_2 30b, V 31b, TT 38a, S_3 19b

119/1a kūhkenden: kūhkendür A_3/ görinür: görinen A_3

119/1b beñzer: beñ͡gzer A_1, T_2, V, S_1, T_1, K, A_2, İÜ/ maña: bañ͡ga V, T_2 mañ͡ga A_1/ anuñ: onuñ A_1

119/2a virür: durar A_1 durur A_2

119/3b gelmedin gerdişe bu günbed-i devvār henüz: gezmedin dāyire-i devrde pergār henüz S_1, S_3, İÜ

119/4a göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2

119/4b devrde: dehrde A_3/ pergār: devvār T_2/ gezmedin dāyire-i devrde pergār henüz: gelmedin gerdişe bu günbed-i devvār henüz S_1, S_3, İÜ

119/5a māha: çarḫa A_3, T_1, S_1, S_3, İÜ/ āh: ile A_1

119/6a yuḳu: yuḫu A_1, A_3, S_1, V

119/6b yuḳudan: yuḫudan V, A_3 uḳudan T_2 bu yuḳudan A_2 bu yuḫudan A_1/ olmadı: ola A_1

119/7a merhem: ḥarem A_2/ vaṣlı: vaṣluñ͡g T_2 vaṣl TT vaṣlın [G]/ buldı: oldı A_2, S_2/ derde: dillerde TT derd A_3, T_1, K, S_3, P, İÜ

119/7b elem-i: elem ü V

120[402]

Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün

1 İy göñül ol ḫançer-i müjgāna eylersen heves
Ḳaṣd-ı cān itdüñ beḳā-yı ᶜ ömrden ümmīd kes

2 Çekme ġurbet ᶜ azmine iy sārbān maḥmil ṣaḳın
Kim bu yolda bīm-i ġurbetdendür efġān-ı ceres

3 Ḥāl-i zārumdan seni feryādum āgāh eyledi
Şükr li'llāh oldı feryādum maña feryād-res

4 Birbirine sançılup her yan tenümde oḳlaruñ
Murġ-i rūḥum ḳaydına olmış müretteb bir ḳafes

5[403] Ṭaᶜ ne-i ehl-i melāmetden ne noḳṣān ᶜ āşıḳa
Berḳ-ı lāmiᶜ defᶜ in eyler mi hücūm-ı ḫār ü ḫes

6 Sūz-ı ᶜ ışḳuñ tende nā-geh bulmasun noḳṣān diyü
Cān çıḳınca isterem çıḳmaya tenden bir nefes

7[404] İy Fużūlī men ḳanāᶜ at milkinüñ sulṭānıyem
Salṭanat esbābı egnümde palās-ı faḳr bes

---

120 A_1 35a, İÜ 34a, B 54, A_2 30b, A_3 42a, M 41b, K 37a, T_1 111a, P 252b[405], S_1 161b, T_2 41a, S_2 31a, V 31b, TT 38a, S_3 19b

120/1a göñül: gön͡gül T_2, V

120/1b itdüñ: itdün͡g A_1, T_2/ ümmīd: peyvend TT peyvendi [T, TD, D]/ 1. mısra: nice ᶜ āşıḳsan ki āhun͡gdan tutışmaz ḫār ü ḫes V

120/2a sārbān: kārvān A_3, TT/ ṣaḳın: saḳın V, TT, K, T_2 bugün [G]

120/2b yolda: yerde A_1/ ġurbetdendür: ġurbetdür bil V

120/3a zārumdan: zârından [G]/ feryādum: efgānum A_1, B, S_3, İÜ

120/3b maña: ban͡ga V, T_1

120/4a birbirine: her yerine A_1/ sançılup her yan: bes ki sançıldı A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ sançılur her yan A_2 sançılur her dem T_2 sançılup her dem A_1/ oḳlaruñ: oḳlarun͡g V, T_2 oḫlarun͡g A_1

120/4b olmış: oldı S_1, S_3, B, K, M, P, İÜ

120/5b defᶜ in: defᶜ ini A_3/ eyler mi: eyler A_3

120/6a ᶜ ışḳuñ: ᶜ ışḳun͡g V, T_2/ nā-geh: tā ki A_3/ bulmasun: ḳoymasun A_3 olmasun T_2

120/6b çıḳınca: çıḳarsa T_2, [G] çıḫınca V

120/7a ḳanāᶜ at: melāmet V, T_2

120/7b palās-ı: libās-ı A_3

121

Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün

1 Ḫāk-i reh itdi ᶜāşıḳ-ı miskīni ol heves
Kim pāy-būs-ı yāre ḳaçan bula dest-res

2 Rāz-ı derūnı daşraya ṣalmaḳ revā degül
Budur günāhı kim aṣılur muttaṣıl ceres

3 Dīdār-ı dōstdur iki ᶜālem netīcesi
Yoḫ andan özge ᶜāşıḳa ᶜālemde mültemes

4 Sīnem hevā-yı ᶜışḳuñ ile doldı ney gibi
Dem urduġumca āh ü fiġāndur çıḳan nefes

5 Her ḳayd olursa maḥż-ı belādur ki bülbüle
Ger şāḫ-ı gülden olsa küdūret virür ḳafes

6 Ol ġamzeden göñül eger istersen iltifāt
Tīġ-ı tecerrüd ile cihāndan ᶜalāḳa kes

7 Olmaz vücūd-ı ᶜāşıḳa ᶜışḳ içre iᶜtibār
Döymez Fużūlī āteş-i sūzāna ḫār ü ḫes

---

121 A_1 35b, B 54[406], A_3 42b, T_1 111b, T_2 41b, S_2 31a, V 32a, TT 38b

121/1a miskīni: miskīnin T_1

121/1b ḳaçan: ḫaçan A_1, [T]/ bula: ola V

121/2a derūnı: derūn T_2/ daşraya: ṭaşraya S_2, TT

121/3b andan: ondan A_1/ ᶜāşıḳa: ᶜāşıḳda A_1 ᶜāşıḳ T_1

121/4a ᶜışḳuñ: ᶜışḳuñ͡g V, T_2 ᶜışḳ T_1/ doldı: ṭoldı A_3, B oldı T_1, V, T_2/ gibi: kimi [TD]

121/4b urduġumca: urduġunca A_3

121/5a maḥż-ı: ᶜayn-ı TT/ ki: o V

121/6a ġamzeden: ġamzede A_3/ göñül eger: göñ͡gül eger V, T_2 eger göñül TT/ istersen: isterseñ A_3, S_2, B/ iltifāt: ᶜāfiyet A_1

121/6b cihāndan: cihānda A_1

121/7b döymez: dözmez A_1, V, T_2, [T, TD]/ sūzāna: hicrāna V, T_2, [G]

122

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Göz yaşumdan sūz-ı pinhānum ḳılur ʿārif ḳıyās

Bī-ḫaber te'ṣīr-i encümden degül aḫter-şinās

2 Ḳan yiter kim dem-be-dem gözden inüp örter tenüm

Deşt-i ġam Mecnūnıyam men ḳandan ü ḳandan libās

3 Ḫıştlar tek bir biri üzre ciger pergālesin

Göz yıġup ṣalmış ḥabāb-ı ḫūn bināsıyçün esās

4 İy ṣanan jūlīde mū başında Mecnūnuñ saḳın

Bī-tekellüf gitme kim Leylī evidür ol palās

5 Laḥẓa laḥẓa ḫam ḳadüm peykānuñ ister yā ḳılur

Ẕerre ẕerre māh-ı nev ḫurşīdden nūr iḳtibās

6 Tīġ-ı ġamzeñ eyle bürrāndur ki cellād-ı ecel

Tökse ḳan taʿcīl içün tīġuñdan eyler iltimās

7 İy Fużūlī zehr-i ḳahr ile doludur ṭās-ı çarḫ

Çekmez anuñ ḳahrını her kim çeker bir dolu ṭās

---

122 A_1 35b, B 55[407], A_3 42b, T_1 111b, T_2 41b, S_2 31b, V 32a, TT 38b

122/1a yaşumdan: yaşından TT/ ḳılur: ḳılup A_1 ider B/ ʿārif: ʿāşıḳ V

122/2a ḳan yiter: ḳan-durur B/ inüp: iner A_3 yitüp A_1, T_1, T_2

122/2b mecnūnıyam: mecnūn kim T_1/ ḳandan ü ḳandan: ḫandan ü ḫandan V, T_2

122/3a pergālesin: pergālesi A_1, T_2, V

122/3b yıġup: yaḳup T_1, A_1, V, [T] yıhup [G]/ ṣalmış: salmış V/ esās: libās A_1 ḥabāb V

122/4a ṣanan: ṣabā [T, TD, D]/ jūlīde mū: jūlīde-mū [TD]/ başında mecnūnuñ: mecnūn başındaki TT/ saḳın: ṣaḳın S_2

122/4b gitme: gezme [T]/ leylī: mecnūn TT, [G]/ evidür: ividür A_1, T_2

122/6a ġamzeñ eyle bürrāndur: ġamzeñg eyle bürrāndur V, T_2 bürrān birle ġamzeñdür A_1/ eyle: öyle T_1

122/6b tökse: nevk V/ tökse ḳan taʿcīl içün: tökerse ger ḳan taʿlīm içün B/ tīġuñdan: tīġ andan A_3, B, S_2 tīġuñgdur V/ eyler: ider V

122/7a ile: ilen TT/ doludur: ṭoludur A_3, B, S_2

122/7b anuñ: onuñ T_2 onuñg A_1/ ḳahrını: mihrini T_1/ dolu: ṭolu B

123

Fā[c] ilātün fā[c] ilātün fā[c] ilātün fā[c] ilün

1 Mesken iy bülbül saña geh şāḫ-ı güldür geh ḳafes

Nice [c] āşıḳsan ki āhuñdan tutışmaz ḫār ü ḫes

2 Yār kūyında müselmānlar ger olsaydı yirüm

Kāfirem ger ravża-i Rıḍvāna eylerdüm heves

3[408] Kūh feryādı ṣadāsın virdi Ferhāduñ dimeñ

Naḳş-ı Şīrīndür virüp āvāz olur feryād-res

4 Nāḳa Leylī maḥmilin çekmiş beyābān seyrine

Eyle Mecnūnı bu ḥāletden ḫaberdār iy ceres

5 Bir nefes ḳalmış ḥayātumdan ḥabībüm ṣubḥ tek

N'ola ger bir mihr gösterseñ maña āḫir nefes

6 Ḫāli itdüm dil hevā-yı iḫtilāṭ-ı ḫalḳdan

Bezm-i ġamda ney gibi hem-dem maña feryād bes

7[409] İy Fużūlī ger saña cem[c] iyyet-i dildür murād

Baġla bir dildāra göñlüñ ġayrdan peyvend kes

---

123 A_1 36a, B 55[410], A_3 43a, T_1 112a, P 253a[411], T_2 42a, S_2 31b, V 32b, TT 38b

123/1a saña: sañ͡ga T_1, T_2, V

123/1b [c] āşıḳsan: [c] āşıḳseñ͡g TT [c] āşıḳ S_2/ āhuñdan: āhuñ͡gdan A_1, V, T_2/ tutışmaz: dutışmaz T_2

123/2a kūyında: yanında A_1/ müselmānlar ger olsaydı: ger olsaydı müselmānlar A_1, A_3, B, V, T_1, S_2, T_2

123/2b eylerdüm: eylersem V, S_2

123/3a ṣadāsın: ṣādāsı V/ ferhāduñ: ferhāduñ͡g T_2, V/ dimeñ: didi V

123/3b virüp: virür [T, G]/ āvāz: āzār A_3/ olur: olup [T, G]

123/4b mecnūnı: mecnūnın A_1/ ḥāletden: ḥālinden A_1

123/5a nefes: ramak [G]/ ḥayātumdan: ḥayātumda V/ ṣubḥ tek: subha din [G]

123/5b gösterseñ: göstersen͡g A_1/ maña: bañ͡ga V, T_2

123/6a ḫalḳdan: ġayrdan İÜ, T_2/ ḫāli itdüm dil hevā-yı iḫtilāṭ-ı ḫalḳdan: bes ki elden renceem kesdüm ḳamudan ülfetüm T_1

123/6b ġamda: ġamdan T_1/ gibi: kimi A_1, [T, TD]/ hem-dem: her dem [G]/ maña: bañ͡ga T_2/ feryād bes: feryād-res A_1, A_3, B, V, T_2, T_1

123/7a saña: sañ͡ga T_1, T_2, V

123/7b göñlüñ: göñ͡glüñ͡g A_1, T_2/ ġayrdan: ġayrıdan A_3/ peyvend: peyvendi B, [D] ümmīd A_3, TT

124

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 İy ḫoş ol mest ki bilmez ġam-ı ^{c}ālem ne imiş

Ne çeker ^{c}ālem içün ġam ne bilür ġam ne imiş

2 Bir perī silsile-i ^{c}ışḳına düşdüm nā-geh

Şimdi bildüm sebeb-i ḫilḳat-i Ādem ne imiş

3 Vā^{c}iẓ evṣāf-ı cehennem oḳır iy ehl-i vera^{c}

Var anuñ meclisine gör ki cehennem ne imiş

4 Oḳı gögsümden ötüp ḳalmış imiş peykānı

Āh bildüm sebeb-i āh-ı dem-ā-dem ne imiş

5 İy Fużūlī meze-i ṣāḳī vü ṣahbā bildüñ

Tövbe ḳıl tā bilesen zerḳ ü riyā hem ne imiş

125

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Bugün tīġın çeküp çıḳmışdur ol nā-mihribān ser-ḫoş

Ṣaḳın iy raḥm iden cānına kim bilmez emān ser-ḫoş

---

124 A_1 36a, İÜ 34a, B 55, A_3 43a, M 42a, K 37b, T_1 112b, P 253a, S_1 162a, T_2 42a, S_2 32a, V 32b, TT 39a, S_3 20a

124/2a silsile-i: silsilesi V silsilenüñ TT/ ^{c}ışḳına: zülfine T_1, A_3, K ḳaydına V/ düşdüm: düşdi T_1/ nā-geh: göñlüm T_1

124/2b ḫilḳat-i ādem: āh-ı dem-ā-dem A_1

124/3a vā^{c}iẓ: zāhid S_2/ oḳır: ḳılur S_3, V, TT, M, İÜ diyer A_3, B, K, T_1, S_1, S_2, P

124/3b var anuñ: varın A_1/ gör ki: bil ki B, M, K, S_1, V, S_2, S_3, P, İÜ

124/4a gögsümden: göñlümden TT siynemden [G]/ ötüp: ḳalup T_2 alup S_2 ütüp [TD, G]/ ḳalmış imiş: ötmiş imiş T_2 ḳalmış V kalmış onun [G]

124/5a meze-i: meze vü A_3/ ṣāḳī vü: ṣāḳī-i K, V sāġār-ı T_1, A_3/ bildüñ: bildüñg V, T_2, İÜ bildüm S_2

125 A_1 36b, İÜ 34b, B 55, A_3 43b, M 42a, K 37b, T_1 112b, P 253a, S_1 162a, T_2 44a, S_2 33b, V 33a, TT 39a, S_3 20a

125/1a çıḳmışdur: çıḫmışdur V çıḫmışdı A_1

125/1b ṣaḳın: saḳın T_1, A_1, B, V, K

2 Aña huşyār iken derd-i dil isterdüm diyem sāḳī
Pey-ā-pey ṣunma cām ü ḳılma ol servi revān ser-ḫoş
3 Degül taḳvādan itsem bāde terkin vehmüm andandur
Ki iẓhār eyleyem ḫalḳ içre ^{c} ışḳın nāgehān ser-ḫoş
4 Meger ḳan içmek ile esrimişdür nergis-i mestüñ
Besī mey nūş idenler gördüm olmaz böyle ḳan ser-ḫoş
5[412] Mey-i ^{c} ışḳuñla ser-mest olduġum ilden nihān ḳalmaz
Muḥāl-i ^{c} aḳldur kim saḳlaya rāzın nihān ser-ḫoş
6 Göñül tā oldı bī-ḫod aldı ġamzeñ cānumı tenden
Virür yaġmaya naḳdin gencüñ olġaç pāsbān ser-ḫoş
7 Fużūlī ġayr ile ḫalvet meger bezm itmiş ol gül-ruḫ
Raḳīb-i kec-revi gördüm bugün bārī yaman ser-ḫoş

126

Mütefā^c ilün fe^c ūlün mütefā^c ilün fe^c ūlün

1 Büt-i nev-resüm namāza şeb ü rūz rāġıb olmış
Bu ne dīndür Allāh Allāh büte secde vācib olmış

125/2a aña: an͡ga T_1, V, T_2 on͡ga A_1/ derd-i dil: derdümni TT/ isterdüm: istermen K, B, S_2 dimek TT/ diyem: isterem TT

125/2b cām ü: cāmı A_3, B, K, S_1, P, [G] cām V sākī T_2/ ol: iy S_1/ servi: serv A_1, T_1, V

125/3a vehmüm: ḳorḫum A_1/ andandur: ondandur A_1

125/3b ^{c} ışḳın: ^{c} ışḳı T_2 rāzın [G]

125/4a meger: bu gün [G]/ esrimişdür: esrimiş K, B, M, S_3, S_1, P esrimişlerüñ [T]/ nergis-i mestüñ: nergis-i mestün͡g V, T_2 nergislerüñ yoḳsa M, S_3, S_1, İÜ nergislerüñ ver ni K, B nergis yoḫsa [T]

125/4b böyle: beyle T_2, TT, K, [T, G, TD] eyle V, T_1

125/5a ^{c} ışḳuñla: ^{c} ışḳınla T_2 ^{c} ışḳun͡gla V/ ḳalmaz: ḳılmaz K olmaz S_2

125/5b ^{c} aḳldur: ^{c} ışḳdur TT/ saḳlaya: saḫlaya V, TT, T_2/ rāzın: rāz S_1 rāzı [G]

125/6a göñül: gön͡gül A_1, T_2, V/ ġamzeñ: ġamzen͡g V, T_2/ cānumı: cānını [G]

125/6b gencüñ: gencün͡g V, T_2 gice S_3, TT, M/ olġaç: olcaġ V

125/7a ile: ilen A_1, TT, S_2, T_2, [G]/ ḫalvet: pinhān T_2/ itmiş ol: itmiş o S_3 eylemiş T_2

125/7b bārī: yāri A_1, A_3, P, S_1, S_2 gider TT / yaman: ^{c} ıyān M, T_1, S_1, S_3, T_2, V, TT

126 A_1 36b, İÜ 34b, B 55, A_3 43b, M 42b, K 38a, T_1 113a, P 253a, S_1 162a, T_2 42b, S_2 33a, V 33a, TT 39b, S_3 20b

126/1b ne dīndür: sözde V/ vācib: rāġıb A_1

2 Es̱er-i ḳabūl-ı ṭā^{c}at aña virmiş eyle ḥālet
Ki ḳulūb-ı ehl-i ḥāle ḥarekātı cāẕib olmış
3 Feraḥum görüp cefāsın ḥasenāta dāḫil eyler
Ne melek kim ol perīnüñ ^{c}ameline kātib olmış
4 Ne ^{c}aceb ger olsa ġamdan dünüm ü günüm berāber
Naẓarumdan ol yüzi gün nice gün ki ġāyib olmış
5 Ġam-ı hecrdür kim artar es̱eriyle ^{c}ışḳ ẕevḳı
Ġalaṭ eylemiş Fużūlī ki viṣāle ṭālib olmış

127
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Bilmez idüm bilmek aġzuñ sırrını düşvār imiş
Aġzuñı dirlerdi yoḫ didüklerince var imiş
2 ^{c}Āciz olmış yıḳmaġa[413] āhıyla kūhı kūhken
N'eylesün miskīn anuñ ^{c}ışḳı hem ol miḳdār imiş
3[414] Ṭaşa çekmiş ḫalḳ içün Ferhād Şīrīn ṣūretin
^{c}Arż ḳılmış ḫalḳa maḥbūbın ^{c}aceb bī-^{c}ār imiş

126/2a aña: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1/ eyle: öyle T_1
126/2b ḳulūb: ḳabūl A_1, TT/ ḥarekātı: ḥarekāt T_2
126/3b kim: ki M, S_3, İÜ
126/4b yüzi gün: yüzi gül V, TT, [G]
126/5a hecrdür: ^{c}ışḳdur V/ kim: ki A_1, TT, M, S_3, İÜ, [TD]
127 A_1 37a, İÜ 35b, B 56, A_2 31a, A_3 43b, M 43a, K 38a, T_1 113a, P 253a, S_1 162b, T_2 42b, S_2 32a, V 34a, TT 39b, S_3 21a
127/1a aġzuñ: aġzun͡g A_1, V, T_2
127/1b aġzuñı: aġzun͡gı A_1, T_2, V
127/2a olmış: imiş [G]/ yıḳmaġa āhıyla kūhı kūhken: kūhken yıġmaġa āh ile kūhı A_1/ yaḳmaġa āhı ile kūhı kūh-ken [T, G]
127/2b ^{c}ışḳı hem: hem ^{c}ışḳı T_2
127/3a ṭaşa: daşa T_2, TT
127/3b ^{c}arż: ^{c}arża [T, G]

4 Ka^{c}be iḥrāmına zāhid didiler bil baġladı
Eyledüm tahḳīḳ anuñ baġlandugı zünnār imiş
5 ^{c}Ömrlerdür eylerem aḥvāl-i dünyā imtiḥān
Naḳd-i ^{c}ömr ü ḥāṣıl-ı dünyā hemān bir yār imiş
6 Ẕevḳ-i dīdārıyla dildāruñ yoḫ itdüm varumı
Devlet-i bāḳī ki dirler devlet-i dīdār imiş
7 Dün Fużūlī ^{c}ārıżuñ görgeç revān tapşurdı cān
Lāf idüp dirdi ki cānum var emānetdār[415] imiş

128
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Dil ki ser-menzili ol zülf-i perīşān olmış
N'ola cürmi ki aṣılmasına fermān olmış
2 Şāhsan milk-i melāḥatde saña ḳullar çoḳ
Biri oldur ki varup Mıṣrda sulṭān olmış
3 Raḥm idüp ^{c}āşıḳuñı ḥaşr güni yaḳmayalar
Ki bu dünyāda esīr-i ġam-ı hicrān olmış
4[416] Didiler ġam giderür bāde çoḳ içdüm sensüz
Ġam-ı hicrāne müfīd olmadı ol ḳan olmış

127/4a zāhid didiler: zāhid dirler V gör kim zāhidi TT
127/4b anuñ: onuñ T_2/ baġlandugı: baġlanduġı İÜ baġlanduġın A_3, T_1 baġladuġı V belindeki A_1
127/5a ^{c}ömrlerdür: ^{c}ömrdür kim S_2
127/5b ^{c}ömr ü ḥāṣıl-ı: ^{c}ömrüñ ḥāṣılı A_3/ hemān: hemīn S_1, V, [G]
127/6a dildāruñ: dildāruñ͡g A_1, T_2, V/ yoḳ: yoġ A_3
127/7a ^{c}ārıżuñ: ^{c}ārıżuñ͡g V, T_2/ tapşurdı: ṭapşurdı A_3 dapşurdı K
127/7b idüp: urup [D]/ emānetdār: emānet-vār S_2, P, [D]
128 A_1 37a, İÜ 35a, B 56, A_3 44a, M 42b, K 38b, T_1 113b, P 253b, S_1 162b, T_2 43a, S_2 32b, V 34b, TT 39b, S_3 21a
128/1a dil: ḳalb TT/ menzili: menzil V
128/2a milk-i: milk ü V/ saña: sañ͡ga V, T_1, T_2/ ḳullar: fermān V/ çoḳ: çoḫ A_1
128/3a raḥm: ẓulm A_3, K/ ^{c}āşıḳuñı: ^{c}āşıḳuñ͡gı V ḥaşr güni T_2, K/ ḥaşr güni: ^{c}āşıḳuñı T_2, K/ yaḳmayalar: yaḫmayalar A_1, T_2
128/4a çoḳ: çoḫ A_1 çoġ A_3
128/4b ol: bu T_2

5[417] Bāġbān-ı çemen-i dehre ḫayāl-i dehenüñ
Sebeb-i terbiyet-i ġonce-i ḫandān olmış
6 Ādem evvel ser-i kūyuñ virüp almış cennet
İşidüp ṭa^{c}n-ı melek ṣoñra peşīmān olmış
7 İy Fużūlī menüm aḥvālüme bir vāḳıf yoḫ
Böyle kim ^{c}ālem anuñ ḥüsnine ḥayrān olmış

129

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ḥabāb-ı eşk-i ḫūnīn cismümi ilden nihān itmiş
Ġam-ı ^{c}ışḳuñ meni rüsvā-yı bī-nām ü nişān itmiş
2 Götürmiş ḫākden ṭuġyān-ı eşküm ḫār ü ḫāşāki
Başum üzre melāmet ḳuşlarıyçün āşiyān itmiş
3[418] Büküp miḥnet yükinden ḳaddümi çıḳmış tenümden cān
Ṭavāf-ı kūyuñ itmek ḳaṣdına ṭayy-ı mekān itmiş
4 Senüñle itdügiyçün da^{c}vī-i taḳdīm ḥüsn içre
Felek ta^{c}ẕīr idüp Leylī'ni rüsvā-yı cihān itmiş
5 Meger terkīp-i ^{c}Īsī gerd-i ḫāk-i dergehüñdendür
Ki durmış ḫākdan ḳadr ile ^{c}azm-i āsmān itmiş

128/6a kūyuñ: kūyuñg A_1, V, T_2/ almış: itmiş T_1

128/6b ṣoñra: ṣoñgra V, T_2, İÜ

128/7b böyle: beyle V, TT, T_2, [T, TD] şöyle [G]

129 A_1 37b, B 56, A_2 31a, A_3 44b, M 43b, K 38b, T_1 113b, P 253b, S_1 163a, T_2 43a, S_2 32b, V 33b, TT 40a, S_3 21b

129/1a ḫūnīn: gülgūn A_2, S_2

129/1b ġam-ı: belā-yı T_2, A_1, [T, G]/ ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳuñg V ^{c}ışḳ T_2, [T, G]/ meni: ben TT, T_2, [T, G] men-i A_1, [TD]/ rüsvā-yı: rüsvâyı [G]/ bī-nām ü nişān: meşhūr-ı cihān A_1

129/2a eşküm: eşkin [G]

129/2b ḳuşlarıyçün: ḳuşlarına A_3, M, S_3

129/3a çıḳmış: çıḫmış A_1 bükmiş V/ cān: oḳ V

129/3b kūyuñ: kūyuñg A_1, V, T_2/ ḳaṣdına: ḳaṣdıdur S_2/ ṭayy-ı: ḥall-i V

129/4a da^{c}vī-i: da'viyi [G]/ taḳdīm: taḳvīm [T] takvim-i [G]

129/4b ta^{c}ẕīr: takdir [G]/ leylī'ni: leylī'i S_2/ rüsvā-yı cihān: bī-nām ü nişān V

129/5a gerd-i ḫāk: ḫāk-i kūy B ḫāk-i rāh TT/ dergehüñdendür: dergehüñgdendür A_1, T_2 dergehindendür V

129/5b durmış: ṭurmış T_1, A_3 duymış V/ ḳadr ile: ṭuġyān V/ ^{c}azm-i: ḫāk-i M cāyın S_3

6[419] Gezen peykānlaruñdur tende yā cān bāġına ᶜ ışḳuñ
Belā ser-çeşmesinden her ṭaraf sular revān itmiş
7 Fużūlīden mizācın münḫarif gördüm bugün yāruñ
Meger fırṣat bulup bir şemme ḥāl-i dil beyān itmiş

130
Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün
1 Tā ki ṭāḳ-i zer-nigārın çarḫ vīrān eylemiş
Ḫışt-ı zerrīnin ṣabā ferş-i gülistān eylemiş
2 Kātib-i taḳdīr ḫaṭṭ-ı sebz taḥrīr itmege
Levḥ-i gülzārı ḫazān bergi zer-efşān eylemiş
3 Ḳaṭᶜ idüp faṣl-ı ḫazān āb-ı revān şīrāzesin
Nüsḫa-i gülzāruñ evrāḳın perīşān eylemiş
4[420] Devr cevrin gör ki nüzhet-baḫş-ı ehl-i ẕevḳ iken
Cūybār ü gülşeni zencīr ü zindān eylemiş
5[421] Eylemiş tedbīr teşvīş-i ḫazān tārācınuñ
Lāle rengīn raḫtını dāġ içre pinhān eylemiş

129/6a peykānlaruñdur: peykānlaruñ͡gdur A_1, T_2 peykānlaruñda S_1

129/6b ser-çeşmesinden: ser-çeşmesine T_2/ sular: ṣular T_1, S_3, S_2, M cūlar A_3, TT

129/7a yāruñ: yāruñ͡g V, T_2

129/7b ḥāl-i dil: ḥālinden A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, P ḥālin T_2

130 A_1 37b, B 57, A_2 31b, A_3 44b, M 43b, K 39a, T_1 114a, P 253b, S_1 163a, T_2 43b, S_2 33a, V 33b, TT 40a, S_3 22a

130/1a tā ki: tāk [TD]/ ṭāḳ-i: çarḫ-ı A_1/ nigārın: nigārını T_1 nigārı TT

130/1b zerrīnin: zerrīni A_3, [G]

130/2a sebz: sebze A_1, B, A_2, M, T_1, P, S_1,S_2, V, TT, S_3, [T] sebzi A_3, K / taḥrīr: taḥrīk V

130/2b gülzārı: gülzār TT gülzārın A_2 gülzāruñ͡g T_2 gülzāra [G]/ bergi: bergin A_1, T_2, V berkin [G]

130/3b gülzāruñ: gülzāruñ͡g T_2, V gül-berg A_2

130/4a nüzhet-baḫş-ı: nüzhetgāh-ı baḫş V nüzhet-gāh-ı [TD]/ ẕevḳ iken: ẕevḳdür T_2

130/4b cūybār ü: cūybār-ı A_1, A_2, B, M, T_2, S_1, S_2, S_3, V, TT, P, [G] cūybāra K/ zencīr ü: zencīr-i V, S_2, P, [G]

130/5a tedbīr: tedbīr ü S_2, A_2 tedbīr-i [T]/ teşvīş-i: teşvīşin B, S_1, T_2, S_2, [T] teşvīşi V, [G]/ ḫazān: ḫırāmān A_2/ tārācınuñ: tārācına T_2, [G, TD, D]

130/5b rengīn: reng V/ raḫtını: naḳşını A_1

6 Rūzgārın tīre baḫtın ḳara nuṭḳın lāl idüp

Mātem-i gül bülbüli zāġ ile yeksān eylemiş

7 İy Fużūlī dehr ḥālin şāḫ-ı gülden ḳıl ḳıyās

Kim virüp evvel tecemmül ṣoñra ᶜuryān eylemiş

131

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Cismümi yandurma raḥm it yaşuma iy bağrı ṭaş

İḥtiyāṭ it yanmasun nā-geh ḳuru yanında yaş

2 Ḫoş geçer neẓẓāre-i ḥüsnüñle ᶜömrüm var ümīd

Kim ide maḳbūl-i dergāhuñ meni ḥüsn-i maᶜāş

3[422] Ṭavf-ı kūyuñda ayaḳdan başa irmiş bir meded

N'ola ger ḳaddüm büküp her dem ayaġum olsa baş

4[423] Fitne yayın ḳurmaġa āteş mi olmış iḥtiyāc

Kim urarsan ᶜāleme āteş çatup peyveste ḳaş

5[424] İy ḥabāb-ı eşk nā-yāb it ten-i ᶜüryānumı

Kim bu rüsvā perdemi çāk itdi sırrum ḳıldı fāş

6 Pāre pāre göñlümüñ sūz-ı derūna tābı yoḫ

Göz yolından ḳaṭre ḳaṭre ḳan olup çıḳsaydı kāş

130/6a rūzgārın: rūzgāruñ TT/ baḫtın: baḫtı TT/ nuṭḳın: lafẓın A_3 zülfin A_1/ lāl: dāl A_1

130/6b bülbüli: bülbül V

130/7a ḳıl: it A_3

130/7b virüp: görüp A_2/ ṣoñra: ṣoñ͡gra V, TT, T_2

131 A_1 38a, İÜ 35b[425], B 57, A_2 31b, A_3 44b, M 43a, K 39a, T_1 114b, P 254a, S_1 163b, T_2 44a, S_2 33b, V 34a, TT 40b, S_3 21b

131/1a raḥm it: rahmet [G]/ ṭaş: daş A_1, TT, T_2

131/1b ḳuru: ḳurı A_3, S_2/ yanında: yanınca A_3, S_3, M odına S_1, K, İÜ

131/2a geçer: çeker A_2, S_2/ ᶜömrüm: göñlüm S_3, M, İÜ

131/2b maḳbūl-i dergāhuñ: maḳbūl dergāha A_1, V, B, T_2, [T, G]

131/3a kūyuñda: kūyuñ͡gda A_1, V/ meded: ḳadem V

131/4a olmış: oldı A_2, A_3/ iḥtiyāc: iḥtiyāṭ A_3, T_1

131/4b çatup: çaḳup İÜ

131/6a göñlümüñ sūz-ı derūna: göñlüme sūz-ı derūnum A_2, TT, S_2, M, S_3, T_2, [T] göñ͡glümi sūz-ı derūnum A_1 göñ͡glümüñ͡g sūz-ı derūnı V

131/6b olup: töküp S_3, M

7 İy Fużūlī ġarḳ-ı ḫūn-āb itdi göz merdümlerin
Göreyüm ḳullāb-ı müjgāna urılsun ḳanlu yaş

132

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Zihī cevāhir-i iḥsān-ı ^{c}āma ma^{c}den-i ḫāṣ
Dür-i şefā^{c}at içün baḥr-ı raḥmete ġavvāṣ

2 Yitüp ḥużūruña mi^{c}rāc vaḳti ḳılmışlar
Ḳamer ḫuṣūl-i me'āṣir süheyl kesb-i ḫavāṣ

3 Felek hem ol gice bulmış ṣafā ki ṣūfī tek
Ḳarār dutmayup olmış bu bezmde raḳḳāṣ

4 Reh-i mütāba^{c}atüñdür ṭarīḳ-i fevz ü necāt
Hevā-yı merḥametüñdür ümīd-i ḫayr ü ḫalāṣ

5[426] Tefāḫur eyle Fużūlī ki andan özge degül
Saña zamānede naḳş-ı ṣaḥīfe-i iḫlāṣ

133

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ḫalḳa ḫūblardan viṣāl-i rāḥat-efzādur ġarażı
^{c}Āşıḳa ancaḳ taṣarrufsuz temāşādur ġaraż

131/7a merdümlerin: merdümleri A_1

131/7b göreyüm: göreyin A_3, S_2

132 A_1 38a, B 57, A_2 32a, A_3 45a, M 44a, K 39b, T_1 114b, P 254a, S_1 163b, T_2 44b, S_2 34a, V 34b, TT 40b, S_3 22a

132/2a yitüp: gelip [G]/ ḥużūruña: ḥużūruñga V, T_2

132/3a ṣafā ki: ṣafā-yı T_1

132/3b dutmayup: ṭutmayup A_3 bulmayup V, B/ olmış: eyler V/ bu: ol B o K, S_1

132/4a mütāba^{c}atüñdür: mütāba^{c}atüñgdürA_1, V, T_2/ fevz ü: fevz T_2 cūd V

132/4b hevā: deva V/ merḥametüñdür: merḥametüñden K raḥmetüñdür TT merḥametüñgdür V, A_1, T_2/ ümīd-i: ümīd ü A_1/ ḫayr ü: ḫayr-ı A_3, [G] ḥırz V

132/5a ki: kim A_1, A_3, B, K, S_1, P/ andan: anda A_1, A_2, K, T_1, S_1, S_2

132/5b saña: sañga T_1, A_2, V, T_2/ ṣaḥīfe-i: ṣafḥa-i T_1

133 A_1 38a, İÜ 36a[427], B 58, A_2 32a, A_3 45a, M 44a, K 39b, T_1 115a, P 254a, S_1 163b, T_2 44b, S_2 34a, V 35a, TT 40b, S_3 22b

133/1a ḫalḳa ḫūblardan viṣāl-i: ḫalḳa vaṣl-ı ḫūblardan V ḫalḳa ḫūblardan neşāt-ı T_2 ḫūblardan ḫalḳa vaṣl-ı S_2

2 Zāhidā terk itme şāhidler viṣāli rāḥatın
Ger ᶜ aẕābuñdan hemīn ġılmān ü ḥavrādur ġaraż
3[428] Ḥūr u kevs̱erden ki dirler ravża-i rıḍvānda var
Sāḳī-i gül-çehre vü cām-ı muṣaffādur ġaraż
4 Ẕevḳsüz lāzım çıḳar dünyādan ol dünyā-perest
Kim aña dünyādan ancaḳ ẕevḳ-ı dünyādur ġaraż
5[429] Rāḥat olsaydı ġaraż dünyāda faḳr isterdi ḫalḳ
Ġālibā kim ḫalḳa bir bī-hūde ġavġādur ġaraż
6 ᶜ Ārif ol sevdā-yı ᶜ ışḳ inkārın itme iy ḥakīm
Kim vücūd-ı ḫalḳdan ancaḳ bu sevdādur ġaraż
7 Ḳıl Fużūlī terk-i ibrām-ı tekellüm kim yiter
Ṣūret-i ḥālüñ ger iẓhār-ı temennādur ġaraż

133/2a zāhidā: zāhid İÜ/ rāḥatın: ṣūretin V

133/2b ger: kim A_1, A_2, S_2 gör [G]/ ᶜ aẕābuñdan: ᶜ ibādetden [TD]/ hemīn: hemāñ A_1/ ġılmān ü: ġılmān K

133/3a ḥūr u: havz-ı [G]/ kevs̱erden: kevs̱erde T_1 kevs̱erler M, S_3, İÜ/ rıḍvānda var: rıḍvāndadur A_2, [G]

133/3b gül-çehre ü: gül-çehre B

133/4a çıḳar: çıḫa [TD]/ dünyādan: dünyāda V, S_1/ ol dünyā-perest: fakr isterdi ḫalḳ V

133/4b aña: an͡ga T_1, T_2 on͡ga A_1/ dünyādan: dünyāda T_1, A_3, S_3, İÜ

133/5a ġaraż: isterdi İÜ

133/5b kim: ki T_2/ ġavġādur: sevdādur A_1

133/6a ᶜ ışḳ: ᶜ ışḳuñ S_2/ inkārın: inkār T_1 kārın S_2/ itme: eyle S_2/ ḥakīm: faḳīh V

133/7a ḳıl: iy A_2, S_2/ ibrām-ı: ibrām ü M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3, P, İÜ/ tekellüm: tekellüf M, S_3/ kim: ḳıl A_2, S_2

133/7b ḥālüñ: ḥālün͡g T_2, V

134

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Ḳıl ṣabā göñlüm perīşān olduġın cānāna ᶜarż
Ṣūret-i ḥālin bu vīrān milküñ it sulṭāna ᶜarż

2 Derhem olmış sünbülüñ gūyā ki ḳılmışdur aña
Mū-be-mū ḥāl-i dilüm diller uzadup şāne ᶜarż

3 Tende cānum bir perīnüñdür emānet saḳlaram
Ol zamāndan kim emānet ḳıldılar insāna ᶜarż

4 Ḫalḳ küfr ehline īmān ᶜarż ider men dem-be-dem
Küfr-i zülfüñ eylerem gögsümdeki īmāna ᶜarż

5 Ṣūret-i bī-cān ile cennet dolar büt-ḫāne tek
Ḳılsalar cennetde taṣvīrüñ çeküp ġılmāna ᶜarż

6 Münᶜimüñ ᶜarż-ı tecemmüldür işi faḳr ehline
N'ola ger dil ḳılsa her dem derd-i ᶜışḳuñ cāna ᶜarż

7[430] İy Fużūlī böyle pinhān dutma eşk-i ālüñi
Eyle her reng ile kim var ol gül-i ḫandāna ᶜarż

---

134 A_1 38b, İÜ 36a, B 58, A_2 32b, A_3 45b, M 44b, K 40a, T_1 115a, P 254b, S_1 164a, T_2 45a, S_2 34a, V 35a, TT 41a, S_3 22b

134/1a göñlüm: göñ͡glüm A_1, V ḥālüm T_2/ cānāna: dildāre A_1, A_2

134/1b ṣūret-i: ṣūretin V/ milküñ it: milküñ͡g it T_2 milküñ͡g A_1 milkinin [G]

134/2a olmış: olmamış A_1 itmiş S_3, M, İÜ/ sünbülüñ: sünbülüñ͡g A_1, T_2/ aña: añ͡ga T_1, T_2, V oñ͡ga A_1

134/3a saḳlaram: saḫlaram A_1, V, TT, T_2 şaḳlaram M, K, S_2

134/4b zülfüñ: zülfüñ͡g A_1, T_2/ eylerem: iderem S_3, TT, T_2, M, İÜ/ gögsümdeki: gönlümdeki [G]

134/5a bī-cān ile: büt-ḫāneler S_1, A_3, K/ dolar: dola S_1, K/ büt-ḫāne tek: mey-ḫāne tek A_2, M, S_3 bütḫānenin [G]

134/5b taṣvīrüñ: taṣvīrüñ͡g A_1, V, T_2

134/6a münᶜimüñ: münᶜimüñ͡g A_1, V, T_2

134/6b ᶜışḳuñ: ᶜışḳuñ͡g V

134/7a böyle: beyle T_2, [T, G, TD] eyle V/ dutma: ṭutma A_3/ ālüñi: ālüñ͡gi T_2, V/ böyle pinhān dutma eşk-i ālüñi: isterem dildār ḥālüm ṣormaya A_1

134/7b her: bir S_2 bu [G]/ kim:- S_2/ gül-i: meh-i V/ eyle her reng ile kim var ol gül-i ḫandāna ᶜarż: reşkden kim bulmaya vaṣl leb-i dildāre ᶜarż A_1

135
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ḳılmaġıl muḥkem göñül dünyāya ^{c}aḳd-i irtibāṭ
Sen bir āvāre misāfirsen bu bir vīrān ribāṭ

2 Bu çemende ġonceler güller gören ^{c}ārif bilür
Kim s̱ebāt üstinde ḳalmaz hīç ḳabż ü inbisāṭ

3 Ehl-i ^{c}irfāndur cihān keyfiyyetin taḥḳīḳ iden
Kim neşāṭından bulur yüz ġam ġamından yüz neşāṭ

4[431] ^{c}Işḳ devrānı maña tapşurdı Mecnūn nevbetin
H̱ālī olmaz naḳş-ı erbāb-ı vefādan bu bisāṭ

5 Her yiten meh-rūya ṣarf itme Fużūlī ^{c}ömrüñi
Bī-vefālardan ḥaẕer ḳıl dut ṭarīḳ-i iḥtiyāṭ

136
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Dürcdür la^{c}l-i revān-baḫşuñ dür-i şehvār lafẓ
Dürcden dürler tökersen eyleseñ iẓhār lafẓ

---

135 A_1 38b, İÜ 36b, B 58, A_2 32b, A_3 45b, M 45a, K 40a, T_1 115b, P 254b, S_1 164a, T_2 45a, S_2 34b, V 35b, TT 41a, S_3 23a

135/1a göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2/ dünyāya: dünyāda [G]

135/1b bir: yer S_1 dünyā V/ vīrān: köhne S_3, M, [G] bir V

135/2a ġonceler: gonce-i [G]/ bilür: degül V, A_3, S_2

135/2b s̱ebāt: bisāṭ V, [G]/ ḳalmaz hīç: ḳalmışdur A_2, S_2/ ḳabż ü: feyż ü M feyż-i A_1, A_3, T_1, K, S_1, P, [G] fenādan A_2, S_2 ḳalmaz V

135/3a taḥḳīḳ iden: ^{c}ārif bilür V

135/3b bulur[432] : olur A_2, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, İÜ alur A_3/ yüz: bir TT/ neşāṭından ... ġamından: neşāṭında ... ġamında [G]

135/4a devrānı: devrānın A_2/ maña: bañ͡ga V, T_2/tapşurdı: ṭapşurdı V dapşurdı K

135/4b bu: ol A_3

135/5a yiten: gören A_2, İÜ, A_3, M, K, T_1, S1, V, TT, B, S_2, S_3, P/ ^{c}ömrüñi: ^{c}ömrüñ͡gi A_1, T_2, V

135/5b dut: ṭut A_3/ iḥtiyāṭ: inbisāṭ V

136 A_1 39a, İÜ 36b, B 58, A_2 33b, A_3 46a, M 45a, K 40b, T_1 115b, P 254b, S_1 164b, T_2 45b, S_2 34b, V 35b, TT 41a, S_3 23a

136/1a baḫşuñ: baḫşuñ͡g V, T_2

136/1b tökersen: dökersen İÜ/ eyleseñ: eyleseñ͡g A_1, K eylesen TT, V, T_2

2 Eyle aġzun̄ tengdür kim söyleşür sā^{c}at san̄a
Gerçi nāzükdür virür elbette bir āzār lafẓ
3 Yitmek olmaz lafẓ-ı cān-baḫşun̄la aġzun̄ sırrına
Vaḥydür gūyā bu kim muṭlaḳ ağız yoḫ var lafẓ
4 Nişe la^{c}lün̄ geç gelür güftāra gūyā kim bilür
Men gibi ol la^{c}lden ayrılmaġı düşvār lafẓ
5[433] Ġonce la^{c}lün̄le leṭāfetden dem urmış bilmezem
N'eyler iẓhār eylegeç ol la^{c}l-i gevher-bār lafẓ
6 İy Fużūlī isterem dildār ḥālüm ṣormaya
Reşkden kim bulmaya vaṣl-ı leb-i dildār lafẓ

137

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Āfitāb-ı ṭal^{c}atun̄ dutduḳça evc-i irtifā^{c}
Ḳatl-i ehl-i ^{c}ışḳa tīġ-ı ġamzedür andan şu^{c}ā^{c}

136/2a eyle: öyle A_3, S_1, T_1, B, M, S_3, İÜ/ aġzun̄: aġzun͡g A_1, V, T_2/ san̄a: san͡ga V, T_2 on͡ga A_1/ eyle aġzun̄: ağzın eyle [G, D]/ söyleşür: söyleşen [TD, D]
136/3a yitmek: itmek V bilmek [G]/ lafẓ -ı: la^{c}l-i A_1, A_3, M, T_1, S_1, S_3, V, TT, İÜ/ baḫşun̄la: baḫşun͡gla A_1, V, T_2/ aġzun̄: aġzun͡g A_1, V, T_2/ sırrına: sırrını [G]
136/3b muṭlaḳ: dirler A_3/ ağız yoḫ: yoḳ aġzun̄ TT
136/4a nişe: nice V/ la^{c}lün̄: la^{c}lün͡g V, T_2/ bilür: görür A_1, A_2, S_2, T_2, V, [T, G, TD] an̄a TT
136/4b men: sen A_2/ gibi: kimi A_1, [T, G, TD]/ ayrılmaġı: ayrılmaġa T_2/ ol la^{c}lden ayrılmaġı: ayrılmağı ol la^{c}lden [G]
136/5a la^{c}lün̄le: la^{c}lün͡gle V, T_2 gülşen S_2 lâ^{c}lün̄len [TD]/ leṭāfetden: leṭāfetde T_2
136/6a ṣormaya: ṣormaġa A_2 sormaya T_2
136/6b reşkden: vaṣldan A_2/ bulmaya: bulmasun A_2, A_3, B, K, S_2, TT, V, S_1, P, [G]/ dildār: dīdār S_1, A_2
137 A_1 39a, İÜ 37a, B 59, A_2 33a, A_3 46a, M 45b, K 40b, T_1 116a, P 254b, S_1 164b, T_2 45b, S_2 35a, V 35b, TT 41b, S_3 23b
137/1a ṭal^{c}atun̄: ṭal^{c}atun͡g V, T_2 devletün̄ T_1, A_3, B devletün͡g A_1/ dutduḳça: bulduḳça A_2, S_2
137/1b ḳatl-i ehl-i ^{c}ışḳa tīġ-ı: ehl-i ^{c}ışḳa ḳatl-i tīġı V/ ġamzedür: ġamzen̄ A_3/ andan: anda A_2 andandur A_3

2 Deşt dutmaḳ ᶜādetin ḳoymışdı Mecnūn ᶜışḳda
Şöhre-i şehr olmaġun̄ resmin men itdüm iḫtirāᶜ
3 Zerḳ deryāsında bir ḫāşākdür kim çizginür
Ṣūfī-i şeyyād kim devrān dutup eyler semāᶜ
4[434] Geçdügüm dünyā vü ᶜuḳbādan senün̄'çün oldı fāş
Doġru dirler külli sırrın cāvezü'l-iṡneyn şāᶜ
5 Ol büt-i ser-keş gelür ṣalmış cemālinden niḳāb
İy selāmetü'l-firāḳ iy ᶜaḳl ü īmānü'l-veraᶜ
6 Cān ü dil bir ᶜömrdür tīġun̄'çün eylerler cedel
Girmedin tīġun̄ senün̄ ortaya ḳaṭᶜ olmaz nizāᶜ
7 İy Fużūlī āḫiret milkine lāzımdur sefer
Böyle fāriġ gezme taḳvādan müheyyā ḳıl metāᶜ

138
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Yār vaṣlın isteyen kesmek gerek cāndan ṭamaᶜ
Her kişi kim vaṣl-ı yār ister kesün̄ andan ṭamaᶜ

137/2a dutmaḳ: dutmaġ A_3, T_2/ ḳoymışdı: dutmışdı T_2/ ᶜışḳda: ᶜışḳdan T_2 dīnde V
137/2b olmaġun̄: olmaġun͡g A_1, V/ iḫtirāᶜ: irtifāᶜ A_1
137/3b şeyyād: huşyār A_3/ dutup: ṭutup A_3
137/4a senün̄: senün͡g V
137/4b doġru: ṭoġru A_3, S_2
137/5a ṣalmış: almış V
137/5b īmānü'l-veraᶜ: īmān el-vidāᶜ [T, G, TD]
137/6a tīġun̄: tīġun͡g V/ eylerler: eyler M, TT
137/6b girmedin: gelmedin A_1, [G] çekmedin T_2/ tīġun̄: tīġun͡g V/ ḳaṭᶜ: refᶜ T_2/ olmaz: - M
137/7b böyle: beyle A_2, V, T_2, [G, TD]/ fāriġ: ġāfil S_1, T_2, [G]
138 A_1 39b, İÜ 37b, B 59, A_3 46b, K 41a, T_1 116a, P 255a, S_1 164b, T_2 46a, S_2 35a, V 36a, TT 41b, S_3 24a
138/1a isteyen: istemek A_1 isteyen͡g V
138/1b kesün̄: kesün͡g A_1, V, T_2, S_3 keser T_1

2 Ārzū-yı vaṣl-ı cānān cāna āfetdür göñül
Yā ta^{c}alluḳ cāndan üz yā vaṣl-ı cānāndan ṭama^{c}
3 Çün maña bir ẕerre yoḫ tāb-ı temāşā-yı cemāl
Men kimem vaṣl itmek ol ḫurşīd-i raḫşāndan ṭama^{c}
4[435] ^{c}Āşıḳ oldur kim temennā-yı belā-yı hecr ide
Yoḫsa çoḳdur mihr iden ol māh-ı tābāndan ṭama^{c}
5 Rişte-i ṭūl-ı emel dām-ı belādur n'eyleyem
Üzmek olmaz ol ser-i zülf-i perīşāndan ṭama^{c}
6[436] ^{c}Ārıżın görmek ḥayātum tāze eyler veh ne ^{c}ayb
Ger gedā vech-i ma^{c}āşın ḳılsa sulṭāndan ṭama^{c}
7[437] Muttaṣıl ḥırmān ḳılur ḥāṣıl ṭama^{c}dan ehl-i ḥırṣ
Ṭurfa kim artar aña geldükçe ḥırmāndan ṭama^{c}
8 İster olsañ ḥasret ü ḥırmāna her dem düşmemek
Kes Fużūlī dehrden ümmīd ü devrāndan ṭama^{c}

139

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Dil uzadur baḥs̱ ile ol ^{c}ārıż-ı ḫandāne şem^{c}
Od çıḳar aġzından itmez mi ḥaẕer kim yane şem^{c}

138/2a göñül: göñ͡gül A_1, V velī S_3, İÜ

138/3a maña: bañ͡ga V, T_2

138/3b men: ney V/ kimem: kim ü İÜ, B, A_3, K, T_1, P, S_1, V, S_3 [T] gibi V/ raḫşāndan: tâbandan [G]

138/4a belā: viṣāl T_1 melāl A_3/ hecr: vaṣl A_3 ışk [G]

138/4b çoḳdur: çoḫdur A_1 yoḳdur TT/ iden: ider A_3, T_1

138/5a n'eyleyem: n'eyleyin S_1

138/5b üzmek: kesmek S_2

138/6a ^{c}ārıżın: ^{c}ārıżuñ͡g A_1, T_2, V ^{c}ārıż T_1

138/7a ḥırṣ: zühd V

138/7b ṭurfa: turfedür T_2/ aña: añ͡ga T_1, T_2, V/ ḥırmāndan: devrāndan V

138/8a ister olsañ: ister olsañ͡g K ister iseñ S_3, T_2, İÜ, [G] ister iseñ͡g V/ ḥasret ü: ḥasret-i A_1, T_2, [G] ḥayret ü B, T_1, P, S_1, S_2, TT ḥayret-i S_3, V, K, A_3, İÜ/ her: bir İÜ/ düşmemek: düşmeseñ͡g A_1

138/8b dehrden: devrden T_1/ ümmīd ü: ümmīd V, TT, S_2, S_3, [G]

139 A_1 39b, İÜ 37a, B 60, A_2 33b, A_3 46b, M 46a, K 41a, T_1 116b, P 255a, S_1 165a, T_2 46a, S_2 35b, V 36b, TT 42a, S_3 24a

139/1a ḫandāne: cānāna A_1

2 N’ola ġayret āteşi cānum eritse mūm tek

Bu ne sözdür kim dimişler ᶜārıż-ı cānāna şemᶜ

3 ᶜĀrıż-ı cānān ile baḥs̱-ı kemāl-i ḥüsn ider

Dil ucındandur ki her sāᶜat düşer noḳṣāne şemᶜ

4 Geh ayaġı baġlu geh boynı nedendür bilmezem

Bir perī ᶜışḳında olmışdur meger dīvāne şemᶜ

5[438] N’ola cānum ḳāmetüñ isterse göñlüm ᶜārıżuñ[439]

Resmdür ᶜālemde bülbül gül sever pervāne şemᶜ

6 Ḳıl şebistānı müşerref kim nis̱āruñ ḳılmaġa

Rişteden dürler çeküp cemᶜ eylemiş dāmāne şemᶜ

7 İy Fużūlī şevḳden yaḳduñ tenüñ rūz-ı viṣāl

N’itdüñ iy ġāfil gerekmez mi şeb-i hicrāne şemᶜ

140

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Gel iy rāḥat ṣanan esbāb cemᶜin ḳılma nādānlıġ

Ṭarīḳ-i faḳr dut kim faḳr imiş ᶜālemde sulṭānlıġ

139/2a cānum: baġrum A_3, TT, S_3, B, İÜ, [T]/ eritse: erite T_1

139/3b sāᶜat: demde K

139/4b dīvāne: pervāne S_3, İÜ

139/5a cānum ḳāmetüñ isterse göñlüm ᶜārıżuñ: göñlüm ᶜārıżuñ isterse cānum ḳāmetüñ T_2, [T, TD, D]

139/5b sever: diler M

139/6a şebistānı: şebistānın A_1/ müşerref: münevver T_2, B/ nis̱āruñ: nis̱āruñg A_1, T_2, V

139/6b dürler: diller A_1, T_2, [G]/ dāmāne: pervāne A_1, T_2, [G] dürdāne M dīvāne K

139/7a şevḳden: ẕevḳden A_2/ yaḳduñ: yaḳduñg V, T_2 yaḳdın A_1/ tenüñ: tenin A_1 meger T_2

139/7b n’itdüñ: n’itdüñg V, T_2/ hicrāne: hicrān A_1/ şemᶜ: saña A_1

140 A_1 40a, B 60, A_2 34a, A_3 47a, K 41b, T_1 117a, P 255a, S_1 165a, T_2 46b, S_2 35b, V 36b, TT 42a, S_3 24b

140/1a gel iy: iy gel A_1/ esbāb cemᶜin: esbāb-ı cemᶜin [TD] esbāb-ı dünyā [G]

140/1b dut kim: ṭut kim A_3, S_2 tut kim B dutsam A_1/ ᶜālemde: ᶜışḳda A_1

2 Murād er salṭanatdan kām-ı dildür nefse tābiᶜ sen
Ne ḥāṣıl salṭanat adıyla ḳılmaḳ bende fermānlıġ
3 Perīşānlıġdan iy ehl-i cihān siz cemᶜ idüñ ḫāṭır
Ki men cemᶜ eyledüm her ḳanda vardur bir perīşānlıġ
4 Ne ṭāliᶜ dür bu kim ᶜālemde āġāz itmedüm bir iş
Kim ol işden ser-encām itmedüm ḥāṣıl peşīmānlıġ
5 Maña ẓulm-i ṣarīḥ ol kāfir eyler kimse menᶜ itmez
Fużūlī küfr olur mı ger disem yoḫdur müselmānlıġ

141
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Sāḳiyā mey ṣun ki dām-ı ġam-durur huşyārlıġ
Mestlikdür kim ḳılur ġam ehline ġam-ḫˇārlıġ
2 Var fikrin yoḫ ġamın çekmek nedür bir cām ilen
Bī-ḫaber ḳıl kim maña bir ola yoḫlıġ varlıġ

140/2a murād er: murād üz A_3, S_1 murāduñ S_2 murāduñ͡g A_1/ salṭanatdan: salṭanatdur S_1/ nefse: yoḳsa A_1
140/2b ḳılmaḳ: ḳılmaġ A_3, V, T_2
140/3a perīşānlıġdan: perīşānlıḳdan A_2, A_3, B, K, T_1, S_1, S_2, S_3, P, [TD]/ ehl-i: ḫalḳ-ı A_3, B, K, T_1, S_1, S_3, [G]/ idüñ: idüñ͡g V, T_2 idin A_1
140/3b ḳanda: ḫanda A_1, TT, V, T_2/ vardur: kim vardur T_1 kim var S_3, A_3, TT
140/4b itmedüm: itmedin S_1, K/ ḥāṣıl: āḫir V, A_3, K/ peşīmānlıġ: perīşānlıġ TT
140/5a maña: bañ͡ga V, T_2/ menᶜ: raḥm A_1
140/5b olur mı: olur K ola mı [TD, D]
141 A_1 40a, B 60, A_2 34a, A_3 47a, M 46a, K 41b, T_1 117a, P 255a, S_1 165b, T_2 46b[440], S_2 36a, V 36b, TT 42a, S_3 25a
141/1a ġam-durur: ġamdur T_1, S_3
141/1b mestlikdür: mestliġdür T_2 bu meseldür TT
141/2a var: kâr [G]/ fikrin: fikri S_3/ ġamın: ġamuñ T_1 ġamuñ͡g A_1 ġamı S_3/ nedür: neden A_2 nedendür V/ ilen: ile B, S_1, S_3, M, TT
141/2b bī-ḫaber: bir ḫaber V/ maña: bañ͡ga V, T_2/ yoḫlıġ: A_1 yoḳlıḳ A_2, S_2, M yoḫlıḳ V

3 Cān metā^{c} ınuñ bahāsıdur ne kim devrān virür
Ṭurfa bu kim ṣanuram şefḳatdür ol ġaddārlıġ
4 Menden āḫir çün ḳılur bī-zārlıġ esbāb-ı dehr
Dehr esbābından ol yig kim ḳılam bī-zārlıġ
5[441] Ṭa^{c} ne-i aġyār çekmekdür işüm bir yār içün
Kim olup aġyāra yār eyler maña aġyārlıġ
6[442] Çekme zaḥmet çek elüñ tedbīr-i derdümden ṭabīb
Kim degül sen bildügüñ men çekdügüm bīmārlıġ
7[443] İy Fużūlī eylerem ḳaṭ^{c} -ı ta^{c} alluḳ barçadan
Bu ṭarīḳ içre maña tevfīḳ iderse yārlıġ

142

Fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilün

1 ^{c} Ayş içün bir ṭurfa menzildür bahār eyyāmı bāġ
Anda dutsun ġonce-veş her kim ki ^{c} ayş ister otaġ
2 Ġonceler açıldı seyr-i bāġ idüñ iy ehl-i dil
Kim görüp güller göñüller açılan çaġdur bu çaġ

141/3a ne: bu A_2 - V/ virür: eder [G]

141/3b bu: bir V - A_1, T_2/ kim: kim ben A_1, T_2/ şefḳatdür: şefḳatden V şefḳat-durur A_3, S_3/ ol: - S_3

141/4a bī-zārlıġ: bī-zārlıḳ V, S_2, A_1

141/4b ḳılam: ḳılur A_1, M, S_1, [G]/ bī-zārlıġ: aġyārlıġ A_1

141/5a aġyār: aġyārı S_3/ çekmekdür: çekmegüñdür A_1

141/5b olup: olur A_1, S_1, T_2, [G] olam A_3/ maña: ban͡ga V, T_2

141/6a elüñ: elün͡g A_1, V/ tedbīr: tīmār S_3/ derdümden: derinden A_3

141/6b bildügüñ: bildügün͡g A_1, V

41/7a eylerem: eyledüm TT isterem V/ barçadan: cümleden S_3 ḳamudan B yārdan A_1, [G]

141/7b içre: ile [G]/ maña: ban͡ga V man͡ga A_1/ iderse: olursa A_3

142 A_1 40b, B 60, A_2 34b, A_3 47b, M 46b, K 42a, T_1 117b, P 255b, S_1 165b, TT 42b, S_3 24b

142/1b anda: onda A_1/ dutsun: ṭutsun A_3

142/2a seyr-i: sensüz A_1/ idüñ: idün͡g A_1

142/2b göñüller: gön͡güller A_1

3 Senden iy bülbül füzūndur mende miḥnet faṣl-ı gül
Sensen ü biñ tāze gül ḥālā men ü biñ tāze dāġ
4 Bāġa servüm geldügin bilmiş seḥerden şāẖ-ı gül
Rūşen itmiş reh-güẕārı üzre her yan biñ çerāġ
5 Çekseler zencīr ile gülzāra gitmen kim maña
Sünbül-i zülfüñ firāḳından müşevveşdür dimāġ
6 Mevsim-i güldür velī gitmen çemen seyrine kim
Ravża-i kūyuñ maña ol seyrden virmiş firāġ
7 Maḥrem olmaz rindler bezmine mey nūş itmeyen
İy Fużūlī çek ayaġ ol bezmde yā çek ayaġ

143
Fe^cilātün fe^cilātün fe^cilātün fe^cilün

1 İy ẖadeng-i ġamuña sīne-i aḥbāb hedef
Muntaẓır ẖançer-i müjgānuña cānlar ṣaf ṣaf
2 Ḫāk-i dergāhuña her ṣubḥ sürer gün yüzini
Ġālibā andan aña ḥāṣıl olupdur bu şeref

142/3b sensen ü: sen sen-ü [G]/ biñ: biñg K, TT min A_1 bir A_3/ biñ: biñg K, TT miñg A_1/ dāġ: dil A_1

142/4b biñ: biñg TT miñg A_1

142/5a gitmen: gitmem T_1/ maña: bañga A_1

142/6a gitmen: varmam M

142/6b kūyuñ: kūyuñg A_1, K/ maña: bañga T_1, A_1 beni S_3/ seyrden: servden S_3/ firāġ: dimāġ A_1

142/7a bezmine: bezminde A_1, [T, TD]

142/7b bezmde: bezmden S_3, A_3, TT, M , P, T_1 [T, G, TD]

143 A_1 40b, İÜ 38a[444], B 61, A_2 34b, A_3 47b, M 46b, T_1 117b, P 255b, S_1 166a, S_2 36a, V 37a, TT 42b, S_3 25a

143/1a ġamuña: ġamuñga V, M

143/1b müjgānuña: ẖūn-rīzüñe A_1

143/2a dergāhuña: dergāhuñga V

143/2b andan: ondan A_1/ aña ḥāṣıl olupdur: añga ḥāṣıl olupdur T_1 oñga ḥāṣıl olupdur A_1 olupdur añga ḥāṣıl V

3 Ḥāşa li'llāh ki bu dīvāne-i şevḳ-i ḫaṭuña
Sebeb-i ḳayd ola zencīr-i suṭūr-ı muṣḥaf
4 Ṣaldı deryāya ṣabā ḫançer-i ġamzeñ vehmin
Ki çıḳarmaya daḫı gevher-i nā-süfte ṣadef
5 İy göñül ᶜāleme aldanma saña reng virür
Ḫākdür kim anı geh laᶜl ḳılur gāh ḫazef
6 Bezm-i Cemşīd fenā bulmaġ ile bildüm kim
Devr cevrinden imiş nāle-i ney nevḥa-i def
7 İy Fużūlī ṭaleb-i rutbe-i ᶜirfān eyle
Cehl ile ḥāṣıl-ı evḳāt-ı şerīf itme telef

144
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1[445] Miḥnet-i ᶜışḳ iy dil āsāndur diyü çoḳ urma lāf
ᶜIşḳ bir yükdür ki ḫam olmış anuñ altında ḳāf
2[446] Olma ḫālī dürd-keşler ṣoḥbetinden iy göñül
Ger dilersen idesen āyīne-i idrāki ṣāf
3 Ṣubḥ-dem zülfüñ daġıt yā şām ᶜarż-ı ᶜārıż it
Ḳoyma ṣubḥ ü şām arasında ṭarīḳ-i iḫtilāf

143/3a ḫaṭuña: ḫaṭun͡ga A_1, V, A_2
143/4a ġamzeñ: ġamzen͡g V müjgān A_1/ vehmin: demini [G]
143/5a göñül: gön͡gül A_1, V/ saña: san͡ga A_2, T_1, V/ reng virür: virür reng A_1
143/5b kim: gāh V/ anı: onı A_1/ gāh: gāhī S_2
143/6a cemşīd: ḫurşīd B, TT
143/6b nāle-i ney nevḥa-i def: nevḥa-i ney nāle-i def A_1, A_3, B, M, T_1, S_1, S_2, S_3, P, İÜ, [G]
144 A_1 41a, İÜ 38a, B 61, A_2 35a, A_3 48a, M 47a, K 42b, T_1 118a, P 255b, S_1 166a, T_2 47a[447], S_2 36b, V 37a, TT 43a, S_3 25b
144/1a çoḳ: çoḫ A_1
144/1b olmış: bolmış V, A_2, A_1, [G, D] bulmış [T, TD]
144/2a ḫālī: ġāfil A_1, V, [G, TD, D]/ dürd-keşler: dürd-veşler A_2/ göñül: gön͡gül A_1, V, TT
144/2b dilersen: dilerseñ S_2, B
144/3a zülfüñ: zülfün͡g V, T_2/ yā: tā A_1, [G]/ şām: şāma S_2

4 Reşk-i ruḫsāruñ dil-i ḫurşīde ṣalmış ıżṭırāb
Ġayret-i ḳaddüñ mizāc-ı şemᶜe virmiş inḥirāf
5 Ḫāk-i kūyuñ Kaᶜbe'ye nisbet ḳılan bilmez mi kim
Bunda her dem anda bir nevbet olur vācib ṭavāf
6[448] Vehmüm andandur ki mümkin olmaya ġamdan necāt
Ferric allāhümme hemmī neccinī mimmā eḫāf
7 İy Fużūlī zāhid er daᶜvā-yı ᶜaḳl eyler ne sūd
Nefy-i ẕevḳ-ı ᶜışḳdur cehline ᶜayn-ı iᶜtirāf

145

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Olur ruḫsāruña gün laᶜlüñe gül-berg-i ter ᶜāşıḳ
Saña eksük degül gökden iner yirden biter ᶜāşıḳ
2 Maña maḳṣūd terk-i ᶜışḳ idi veh kim meni ḥüsnüñ
Olup gün günden efzūn ḳıldı gün günden beter ᶜāşıḳ
3 Temāşā-yı cemālüñden naẓar ehlini menᶜ itme
Ne sūd ol ḫūb yüzden kim aña ḳılmaz naẓar ᶜāşıḳ

144/4a ruḫsāruñ: ruḫsāruñ͡g V, T_2/ ṣalmış: salmış V
144/4b ḳaddüñ: ḳaddüñ͡g A_1, V, T_2/ mizāc: ḫarāc V
144/5a kūyuñ: kūyuñ͡g T_1, V, A_1
144/5b bunda: munda A_1, V, T_2
144/6b hemmī: rabbü'l-ḥaḳ A_1/ neccinī: neccinā V, TT, S_2/ eḫāf: neḫāf V, TT, S_2, B, İÜ, [T]
144/7a eyler: ider TT/ ne sūd: henüz A_3
144/7b cehline: cehlile V
145 A_1 41a, İÜ 39a, B 62, A_2 35b, A_3 48a, M 48a, K 42b, T_1 118b, P 256a, S_1 166b, T_2 47a, S_2 36b, V 37b, TT 43a, S_3 26b
145/1a olur: olup A_2/ ruḫsāruña: ruḫsāruñ͡ga A_1, V, T_2/ laᶜlüñe: laᶜlüñ͡ge A_1, V, T_2
145/1b saña: sañ͡ga T_1, T_2, A_2, V, A_1/ iner: yaġar B/ biter: çıḳar A_1, S_2, A_3
145/2a maña: bañ͡ga T_1, V, T_2/ meni: senüñ T_2 meh-i [G]/ ḥüsnüñ: ᶜışḳuñ A_2
145/2b olup: idüp T_2, S_2/ günden: gündin V/ günden: gündin V
145/3a cemālüñden: cemālüñ͡gden A_1, V
145/3b ḫūb yüzden: ḫūb rūdān A_2, TT/ aña: añ͡ga T_1, V, T_2 oñ͡ga A_1 naẓar S_2/ naẓar: aña S_2

4 Çemende pāy-būsuñdan olupdur sebzeler ḫurrem
Hemān bir sebzece olmaġa ᶜālemde yiter ᶜāşıḳ
5[449] Ḳılursan bir ciger ḳan her yaña baḫduḳça iy ẓālim
Ne baḫmaḳdur bu her dem ḳandan alsun bir ciger ᶜāşıḳ
6 Ḳırarsan ehl-i ᶜışḳı dutalum kimse elüñ dutmaz
Ne işdür bu gerekmez mi saña iy sīm-ber ᶜāşıḳ
7 Ne pervāne döyer bir şuᶜleye ne şemᶜ bir āha
Fużūlī ṣanma kim beñzer saña ᶜālemde her ᶜāşıḳ

146

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Tāb-ı ḫurşīd meh-i rūyuña virmiş revnaḳ
Tā ne zībā ḫaṭ içün ola bu teẕhīb-i varaḳ
2[450] ᶜAks-i ḳaddüñle gören dā’ire-i āyine’i
Dir meh-i bedrdür engüşt-i nübüvvetden şaḳ

145/4a būsuñdan: būsun͡gdan A_1, S_1, V

145/4b olmaġa ᶜālemde: ᶜālemde olmaġa V, S_3, TT, T_2, M, İÜ

145/5a ḳılursan: ḳıyursan A_1/ bir: biñ T_1, A_3, K, [G] yüz V/ yaña: yan͡ga A_1, V/ baḫduḳça: baḳduḳda A_2, TT, T_2/ iy: hey TT

145/5b baḫmaḳdur: baḳmaġdur İÜ baḳmadur T_1 baḫmaġdur A_1/ her dem: yā rab T_2/ ḳandan alsun: ḫandan alsun T_2, [T] ḳanda olsun K, S_1 ḳandan olsun İÜ

145/6a ḳırarsan: ḳıyarsan A_3, K/ ᶜışḳı: ᶜışḳa A_3/ dutalum: ṭutalum A_3/ elüñ: elün͡g A_1, T_2, S_1, V/ dutmaz: ṭutmaz S_2, A_3

145/6b saña: san͡ga T_1, T_2, V

145/7a döyer: dözer A_1, V, TT, T_2, [T] durur [G]/ ne: nī A_1, [T, G, D]

145/7b beñzer: ben͡gzer A_1, T_2, V/ saña: san͡ga V baña A_1, T_2/ her: bir A_1, T_2, A_3, A_2, TT

146 A_1 41b, İÜ 38a, B 62, A_2 35a, A_3 48b, M 47b, K 43a, T_1 118b, P 256a, S_1 166b, T_2 47b, S_2 37a, V 38a, TT 43a, S_3 26a

146/1a rūyuña: rūyun͡ga A_1, T_2, V

146/1b tā ne: tâ ki [G]/ ola: oldı A_3, T_2 olsa K/ bu: - S_1

146/2a ḳaddüñle: ḳaddün͡gle A_1, A_2, T_2/ āyine’i: āyineye K, A_1 āyinede TT

146/2b nübüvvetden: nebīdendür T_2 - S_1

3 Sañа gülşende nis̱ār itmek içün her nergis
Götürüpdür başa altun dolu bir sīm ṭabaḳ
4[451] Her ṣanem muṣḥaf-ı ḥüsn-i Ḥaḳa bir āyetdür
Mekteb-i ^{c}ışḳda her dil aña bir ṭıfl-ı sebaḳ
5 Saña ^{c}āşıḳlıġumuzdur bize burhān-ı cünūn
Ḥüsne ^{c}aḳl ehli muḳayyed olabilmez muṭlaḳ
6 Resmdür ^{c}āşıḳa gelmek ḳaşı yaylardan oḳ
^{c}Işḳ peydā olalı böyle ḳurılmış bu nesaḳ
7 Şāhdur ḥüsn bisāṭında bugün ol gül-ruḫ
İy Fużūlī men-i āvāre sürilmiş beydaḳ

147

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün
1 Olmaz oldı görüp aḥvālümi il ḫūblara ^{c}āşıḳ
^{c}Işḳ nehyinde bu rüsvālıġı gör şer^{c}a muvāfıḳ

146/3a saña: san͡ga T_1, A_1, V, T_2/ itmek içün: itdügi'çün T_2

146/3b dolu: ṭolu A_3 ṭarīḳ V

146/4a ḥüsn-i: hüsnü [G]/ bir: her T_1

146/4b aña: an͡ga T_1, V, T_2 on͡ga A_1

146/5a saña ^{c}āşıḳlıġumuzdur: san͡ga ^{c}āşıḳlıġumuzdur A_1, T_2, V ^{c}āşıḳ olmaḳ saña besdür B, K, S_1 ^{c}āşıḳ olmaḳ san͡ga besdür T_1 ^{c}āşıḳ olmaḳ baña besdür A_3 ^{c}āşıḳ olmaḳ bize besdür S_3, M, İÜ/ bize: saña S_3, M, İÜ/ burhān-ı: iẓhār-ı A_2/ cünūn: ṣofī S_3, M, İÜ mecnūn V

146/5b ḥüsne: ḥüsnüñe T_2 ṣanma V/ olabilmez: olmayabilmez V

146/6a yaylardan: yālardan A_3, M, B, İÜ/ oḳ: oḫ A_1, A_3

146/6b böyle: beyle A_1, TT, T_2, A_2, V, [T, G, TD]/ ḳurılmış: ḳoyulmış M

146/7a şāhdur: şāhid-i A_1, A_2, V, TT/ ḥüsn: ^{c}ışḳ A_1/ ol: o A_1

146/7b men: ben A_2, B, K, S_1, S_3, P dil A_1, T_2 benüm V/ āvāre: āvāreye TT bī-çāre S_3, M, İÜ

147 A_1 41b, İÜ 38b, B 62, A_2 36a, A_3 49a, M 47b, K 43a, T_1 119a, P 256a, S_1 167a, T_2 47b, V 38a, S_3 26a

147/1a il: ehl S_1, M

147/1b rüsvālıġı: rüsvālıġa İÜ

2 Gelür olsañ ḳıluram ferş-i rehüñ perde-i çeşmüm
Daḫı nem var ^{c}azīzüm göze ḳarşu saña lāyık
3 Gülüp açılmaḳ umılmaz dehenüñden meger oldur
Cüz’ kim lā yetecezzā dir aña ehl-i deḳāyıḳ
4[452] Bağrumuñ pārelerin gözlerüm aṣmış müjelerden
Merdüm-i kūşe-nişīn ḳandan ü ḳandan bu ^{c}alāyıḳ
5 Giceler şem^{c} yanar eşk döker ṣubḥ gelince
Cān virür ṣubḥ gelen demde zihī ^{c}āşıḳ-ı ṣādıḳ
6[453] Sebḳat itmişdi ciger ḳanı gözüm yaşına bir dem
^{c}Işḳ ḥükm itdi yine cārī ola ^{c}ādet-i sābıḳ
7 İy Fużūlī özüñi gūşe-nişīn it ḫum-ı mey tek
Ola nā-geh olasan kāşif-i esrār-ı ḥaḳāyıḳ

147/2a olsañ: olsan͡g A_1, K olsan V, T_2/ rehüñ: rehün͡g A_1, V, T_2/ çeşmüm: çeşm V, T_2, K
147/2b saña: san͡ga V, T_1, T_2
147/3a dehenüñden: dehenün͡gden T_2 dehenimden [G]/ oldur: ol dür [T]
147/3b aña: an͡ga T_1, V, T_2 on͡ga A_1
147/4a bağrumuñ: bağrumun͡g A_1, V, T_2 bağrumuz [TD]/ pārelerin: pāreleri A_1/ gözlerüm: gözüm V/ aṣmış: asmış T_1, T_2 itmiş V
147/4b ḳandan: ḫandan T_2/ ḳandan: ḫandan T_2
147/5a giceler: gice M/ döker: töker A_1, A_3, V, T_2 töküp A_2, [G]/ eşk döker ṣubḥ gelince: ṣubḥa degin eşk revāndur [D]
147/5b demde: dīde S_3, M
147/6a itmişdi: itmiş V/ ḳanı: ḳan A_1/ dem: vaḳt V, A_2, [T, TD, D]
147/6b ola: oldı A_2, A_3, M, K, S_1, V, S_3
147/7a özüñi: özün͡gi V, T_2
147/7b nā-geh: tā kim V, [TD]/ ḥaḳāyıḳ: deḳāyıḳ S_1, A_1

148

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 İy firāḳ-ı leb-i cānān cigerüm ḫūn itdüñ
Çehre-i zerdümi ḫūn-āb ile gülgūn itdüñ

2 Cigerüm ḳanını göz yaşına dökdüñ iy dil
Vara vara anı Ḳulzüm bunı Ceyḥūn itdüñ

3 Nice ḥüsn ile seni Leyliye nisbet ḳılayum
Bilmeyüp ḳadrümi terk-i men-i Mecnūn itdüñ

4 Söyledüñ kim dutaram şād göñüllerde maḳām
Şād iken bu söz ile göñlümi maḥzūn itdüñ

5 ^{c}Ahd ḳılduñ ki cefā kesmeyesen ^{c}āşıḳdan
^{c}Āşıḳı va^{c}de-i iḥsān ile memnūn itdüñ

6[454] Cür^{c}a cür^{c}a mey içüp zīb-i cemāl arturduñ
Ẕerre ẕerre gözümüñ nūrını efzūn itdüñ

7 İy Fużūlī aḳıdup seyl-i sirişk aġlayalı
^{c}Işḳ ehline fiġān itmegi ḳānūn itdüñ

---

148 A_1 42a, İÜ 39a, B 63, A_2 36a, A_3 49a, M 48a, K 43b, T_1 119b, P 256b, S_1 167a, T_2 48a, S_2 37a, V 38b, TT 43b, S_3 26b

148/1a itdüñ: itdüñ͡g V, T_2 itdügüñ͡g A_1

148/1b ḫūn-āb ile: eşk ile A_2, T_1, TT, S_2, A_3, V, T_2/ gülgūn: digergūn A_2, T_1, TT, S_2, A_3, V cigergūn T_2/ itdüñ: itdüñ͡g A_1, V, T_2

148/2a ḳanını: ḳanı T_2/ yaşına: yaşını A_3/ dökdüñ: tökdüñ A_2, TT, S_2 tökdüñ͡g A_1, T_2, V

148/2b anı: onı S_1, B, V bunı TT, [G]/ bunı: munı A_1 anı TT, [G]/ itdüñ: itdüñ͡g V, T_2

148/3a ḥüsn ile: leyliye A_1/ leyliye: ḥüsn ile A_1/ ḳılayum: ḳılsam V ideyin A_2, S_2

148/3b bilmeyüp: bilmedin [G]/ terk-i: cānā S_2/ men-i: ben-i S_1, B, K, T_2, S_2, P/ itdüñ: itdüñ͡g A_1, V, T_2

148/4a söyledüñ: söyledüñ͡g A_1, T_2, V/ dutaram: ṭutaram A_3/ göñüllerde: göñ͡güllerde A_1, T_2, V

148/4b göñlümi: göñ͡glümi A_1, T_2, V

148/5a ḳılduñ: ḳılduñ͡g A_1, T_2, V/ cefā: vefā V

148/5b ^{c}āşıḳı: ^{c}āşıḳ TT/ iḥsān ile: iḥsānlara S_2/ itdüñ: itdüñ͡g A_1, V, T_2

148/6a arturduñ: arturduñ͡g A_1, V, T_2

148/6b gözümüñ: gözümüñ͡g T_2, V/ nūrunı: nūrı V/ itdüñ: itdüñ͡g T_2, V

148/7a aḳıdup: aḫıdup A_1, V, T_2/ seyl: bīm S_2

148/7b itdüñ: itdüñ͡g V, T_2

149

Fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilün

1 Ḳıldı zülfüñ tek perīşān ḥālümi ḫālüñ senüñ
Bir gün iy bī-derd ṣormazsan nedür ḥālüñ senüñ

2 Gitdi başuñdan göñül ol serv ḳaddüñ sāyesi
Aġla kim idbāra tebdīl oldı iḳbālüñ senüñ

3[455] Zīnet içün cism dīvārında itmezdüm yirüñ
Çekmeseydi ^c ışḳ levḥ-i cāna timsālüñ senüñ

4 Tīz çekmezsen cefā tīġın meni öldürmege
Öldürür āḫir meni bir gün bu ihmālüñ senüñ

5 Ġarḳ-ı ḫūn-āb-ı ciger ḳılmış gözüm merdümlerin
Ārzū-yı ḫāl-i müşgīn ü ruḫ-ı ālüñ senüñ

6 Dāmgāh-ı ^c ışḳdan dut bir kenār iy mürg-i dil
Sınmadın seng-i melāmetden per ü bālüñ senüñ

7 Sāye-veş çoḳdan Fużūlī ḫāk-i kūyuñ yaṣtanur
Ol ümīd ile ki bir gün ola pā-mālüñ senüñ

---

149 A_1 42a, İÜ 40a, B 63, A_2 36b, A_3 49b, M 48b[456], K 43b, T_1 119b, P 256b, S_1 167b, T_2 48a, S_2 37b, V 38b, TT 43b, S_3 27b

149/1a zülfüñ: zülfün͡g V, T_2/ ḫālüñ: ḫālün͡g A_1, T_2, V

149/1b gün: kez T_1, A_3/ ṣormazsan: sormazsan S_3, TT, M, V sormazsan͡g T_2/ ḥālüñ: ḥālün͡g V, T_2

149/2a başuñdan: başun͡gdan V/ göñül: gön͡gül V senüñ A_1/ ḳaddüñ: ḳaddün͡g A_1, V, T_2

149/2b iḳbālüñ: iḳbālün͡g V

149/3a dīvārında: dīvānında S_2/ itmezdüm: itmişdür A_1/ yirüñ: yirüm A_3, TT

149/3b levḥ-i cāna timṣālüñ: levḥ-i cāna timṣālün͡g V, T_2 cāna levh-i timsālin [G]

149/4b āḫir: bir gün A_2, TT, S_2, T_2, S_3, İÜ, [G]/ bir gün: āḫir A_2, TT, S_2, T_2, S_3, İÜ, [G]/ ihmālüñ: ihmālün͡g V

149/5a ḳılmış: itdi T_2/ merdümlerin: merdümleri A_1

149/5b ālüñ: ālün͡g V, T_2

149/6a ^c ışḳdan: ^c ışḳda T_1/ dut: ṭut A_3 tut B/ dil: rūḥ S_1, T_1, A_1, S_3

149/6b seng-i: tīġ-ı A_2/ bālüñ: bālün͡g A_1, T_2, V

149/7a çoḳdan: çoḫdan A_1/ kūyuñ: kūyun͡g T_1, V/ yaṣtanur: yastanur A_1, T_2, K yasdanur V yaṣdanur T_1, S_3, B, S_2, İÜ yaṣṭanur A_2

149/7b ol ümīd ile: bu ümīd ile T_1, S_3, İÜ budur ümīdi A_3, B, K budur ümīd S_1/ pā-mālüñ: pā-mālün͡g A_1, T_2, V

150

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Çeşmümi eşk ile genc-i dür-i meknūn itdüñ

Merdüm-i çeşmümi iḥsān ile Ḳārūn itdüñ

2 Mey-i gülgūnı didüñ ᶜaḳla ziyāndur zāhid

Bu mıdur ᶜaḳl ki terk-i mey-i gülgūn itdüñ

3[457] Cānum alduñ mey içün sāḳī içürdüñ maña ḳan

Dād elüñden ki meni āl ile maġbūn itdüñ

4 H̱aṭıñuñ āfet-i cān olduġını bildürdüñ

Luṭf ḳılduñ ki meni vāḳıf-ı mażmūn itdüñ

5 Dil dutar mār-ı ser-i zülfüñi vehm eylemeyüp

Bilmezem kim aña taᶜlīm-i ne efsūn itdüñ

6 Ṭanımaz oldı meni ṭaᶜne iden ehl-i riyā

Şükr kim ḥālümi iy ᶜışḳ digergūn itdüñ

7 İy Fużūlī ne murād oldı müyesser bilsem

Bunca kim ḥasret-i laᶜl ile ciger ẖūn itdüñ

---

150 A_1 42b, İÜ 39b, B 63, A_2 36b, A_3 49b, K 44a, T_1 120a, P 256b, S_1 167b, T_2 48b, S_2 37b, V 39a, TT 44a, S_3 27a

150/1a çeşmümi: cismümi T_2/ itdüñ: itdün͡g A_1, V, T_2

150/1b itdüñ: itdün͡g A_1, V, T_2

150/2a gülgūnı: gülgūn V/ didüñ: didün͡g A_1, V, T_2

150/2b itdüñ: itdün͡g V, T_2

150/3a cānum: cām TT/ alduñ: aldun͡g A_1, V alun͡g T_2/ ḳan: cām A_1

150/3b elüñden: elün͡gden A_1, V, T_2/ maġbūn: mecnūn V/ itdüñ: itdün͡g V, T_2

150/4a ẖaṭıñuñ: ẖaṭun͡gı A_1, V, T_2 hatını [G]/ bildürdüñ: bildürdün͡g V, T_2

150/4b ḳılduñ: ḳıldun͡g A_1, T_2, V

150/5a dutar: ṭutar A_3, B/ mār: tār A_2, V tā S_2/ zülfüñi: zülfün͡gi A_1, V, T_2 zülfüñe S_3, İÜ zülfüñi ki S_2

150/5b kim: ki V - K/ aña: an͡ga V, T_1, T_2 on͡ga A_1/ itdüñ: itdün͡g V, T_2/ kim aña taᶜlīm-i ne: kim aña taᶜlīm ne [TD] kim oña taᶜlīm ne [G]

150/6a ṭanımaz: bilemez A_3, T_1, S_1, B, K, P/ meni: baña S_1, A_2, [G]/ iden: ider S_2 uran T_2

150/6b ḥālümi: âlemi [G]/ iy ᶜışḳ: eşk V dost S_2/ itdüñ: itdün͡g V ḳıldun͡g T_2

150/7a oldı: olsa A_2, B, A_3, K, S_1, S_2, T_2, V, P ola S_3, İÜ/ bilsem: bilmem A_1, S_1, [G] bilmen TT saña kim A_3 ḳılsam V

150/7b bunca: munca A_1, V, T_2/ itdüñ: itdün͡g T_2

151

Fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilün

1 Cān virür rāyiḥa-i türbet-i pāküñ iy pāk
Nevvara’llāhu leke’l-arża saḳa’llāhu s̱erāk

2 Ḥürmet itdüñ meye ta^{c} ẓīm ile dutduñ sāḳī
^{c} Aẓẓama’llāhu leke’l-ecra ^{c} ala’llāhi cezāk

3 Ser-i kūyuñda ġarībüz bize bir mūnis yoẖ
Ṭāle mā ānesene’l-ḳalbe ca^{c} alnāhu fedāk

4 Ṣafḥa-i dilde bulınmaz es̱er-i ṣūret-i ġayr
Ḥīne mā ḥalle nefi’l-ġayri ^{c} ani’l-ḳalbi hevāk

5 Reh-i ^{c} ışḳında götür ġayrdan iy dil raġbet
Fe-izā şi’te refīḳan elemü’l-^{c} ışḳı kefāk

6[458] H̱ˇāb-ı ġafletde göñül vaṣldan olduñ maḥrūm
Fāze men nāle ilā vaṣlihī mā ẖˇābe sivāk

7 İy Fużūlī ne bilür ehl-i vera^{c} mey ẕevḳin
Enkera’l-ḥikmete men lāmeke cehlen ve nehāk

---

151 A_1 42b, İÜ 39b, B 64, A_2 37a, A_3 50a, M 48b, K 44b, T_1 120a, P 257a, S_1 167b, T_2 48b, S_2 38a, V 39a, TT 44a, S_3 27a

151/1a pāküñ: pāküñg A_1, V, T_2/ pāk: tāk T_1, S_2, M, İÜ, [T]

151/2a ḥürmet: ḥürmetüñ T_1/ itdüñ: itdüñg V, T_2 iddüñ A_2 itdi T_1/ meye: bañga V/ dutduñ: ṭutduñ A_3 dutduñg V, T_2

151/2b ^{c} aẓẓam: a^{c} ẓam V/ ecra: emra A_1/ ^{c} ala’llāhi: ālā cüzzi T_2

151/3a kūyuñda: kūyuñgda A_1, V, S_1 kūyında T_2

151/4a ġayr: mihr S_1

151/4b ġayri: neyri [T]/ ^{c} ani’l: min’el A_2/ hevāk: sivāk B, T_1, S_3

151/5a ^{c} ışḳında: ^{c} ışḳuñda S_1, T_1, B, M, S_3 ^{c} ışḳuñgda V

151/5b refīḳan: raḳīben V/ ^{c} ışḳı: hecri B

151/6a ġafletde: ġafletden T_1/ göñül: göñgül A_1, T_2, V/ olduñ: olduñg V

151/6b nāle: māle T_1, A_2, T_2/ ilā vaṣlihī mā: ilā vaṣlihī men S_3, M ile’l-vaṣlı femā A_3 ile’l-vaṣlı ve mā T_2, İÜ, [T, G] ile’l-aṣlı fe inne V ṣafiyyü’l vaṣli ve mā [TD]/ ẖˇābe: ābı V

151/7a ẕevḳin: ḳadrin A_1 virdin S_1

151/7b lāmeke: lābeke A_1, A_3, B, M, K, S_1, S_3, T_2, P

152

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Şem^c-i rūyuñ āfitāb-ı ^{c}ālem-ārādur senüñ
Nūr-ı Ḥaḳ ḫurşīd-i ruḫsāruñda peydādur senüñ

2 Sensen ol gevher ki dürc-i mümkināt içre bugün
Mümkin olan ^{c}aybdan ẕātuñ müberrādur senüñ

3[459] Cān virür la^{c}lüñ temennāsında biñ āb-ı ḥayāt
Feyżüñe leb-teşne yüz Ḫıżr ü Mesīḥādur senüñ

4[460] Serv ü gül neẓẓāresin n'eyler saña ḥayrān olan
Kim ḳadüñ serv ü ruḫuñ gül-berg-i ra^{c}nādur senüñ

5 Rāz-ı ^{c}ışḳuñ ḫalḳdan ḳılmaḳ nihān mümkin degül
^{c}Āşıḳuñ ol vechden ^{c}ālemde rüsvādur senüñ

6[461] Ḳıldı şevḳuñ eşk ġavvāṣı gözüm merdümlerin
İy dür-i ter menzilüñ gūyā bu deryādur senüñ

7 Barça āfāḳ ehliden çekmiş ta^{c}alluḳ dāmenin
Tā Fużūlī ḫasteye vaṣluñ temennādur senüñ

---

152 A_1 43a, İÜ 40b, B 64, A_2 37b, A_3 50a, K 44b, T_1 120b, P 257a, S_1 168a, T_2 49a, S_2 38a, V 39b, TT 44b, S_3 29a

152/1a rūyuñ: rūyun͡g A_1, V, T_2

152/1b ruḫsāruñda: ruḫsārun͡gda A_1, V, S_1, B ruḫsārında T_2/ peydādur: bīdādun͡gdur V

152/2a gevher: cevher A_2, B, K, S_1, T_1, S_2, S_3, İÜ/ mümkināt: kāyināt S_3, İÜ/ içre: içün V/ bugün: senüñ A_1

152/2b olan: ol A_1/ ẕātuñ: ẕātun͡g V, T_2

152/3a la^{c}lüñ: la^{c}lün͡g V zülfüñ A_2 vaṣlun͡g A_1/ temennāsında: temāsından V temennāsında ol A_1 temennâsına [G]/ biñ: bin͡g K, TT/ ḥayāt: revān A_3

152/3b feyżüñe: feyżün͡ge V, T_2 feyzine T_1/ yüz: biñ A_3 bin͡g T_2

152/4a serv ü: serv K, V, S_2, TT/ saña: san͡ga V, T_1, T_2

152/4b ḳadüñ: ḳadün͡g V, T_2/ serv ü: serv K, V, S_2, TT, S_1/ ruḫuñ: ruḫun͡g V, T_2 yüzüñ TT

152/5a ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳun͡g V/ ḳılmaḳ: ḳılman A_1

152/5b ^{c}āşıḳuñ: ^{c}āşıḳun͡g V, T_2/ rüsvādur: şeydādur TT/ vechden: vech ile [G]

152/6a ḳıldı: ḳıldun͡g V/ şevḳuñ: şevḳun͡g V/ ġavvāṣı: ġavvās V/ merdümlerin: merdümleri A_1, V

152/6b menzilüñ: menzilün͡g A_1, T_2, V/ bu: ki K

152/7a barça: cümle S_1, B, K, S_3, P, İÜ, [G]/ ehliden: ehlidin S_3, S_2 ahuñdan T_1/ çekmiş: kesmiş A_3

152/7b tā: bu TT/ vaṣluñ: vaṣlun͡g V, T_2

153

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Eyle raᶜnādur gülüm serv-i ḫırāmānuñ senüñ
Kim gören bir kez olur elbette ḥayrānuñ senüñ

2 Kākülüñ tek başuña çizginmek ister ḫāṭırum
İy men ü yüz men gibi ser-geşte ḳurbānuñ senüñ

3 ᶜĀrıżuñ devrinde cemᶜiyyetden olsun nā-ümīd
Olmayan āşüfte-i zülf-i perīşānuñ senüñ

4[462] Çün ᶜacebdür laᶜle gūyālıġ ne muᶜcizdür bu kim
Eyler iẓhār-ı suḫan laᶜl-i dür-efşānuñ senüñ

5 Çarḫ yayından atıldı ḳaṣduma tīr-i ecel
Līk andan tīzrek deprendi müjgānuñ senüñ

6 Dāġ-ı hicrānuñ odın beñzetmek olmaz dūzaḫa
Olmasun kāfir esīr-i dāġ-ı hicrānuñ senüñ

7 İy Fużūlī eyle kim bīmār-ı derd-i ᶜışḳsan
Yoḫ-durur ölmekden özge hīç dermānuñ senüñ

---

153 A_1 43a, İÜ 40b, B 64, A_3 50b, K 45a, T_1 121a, P 257a, S_1 168a, T_2 49b, S_2 38a, V 39b, TT 44b, S_3 29a

153/1a eyle: şöyle T_1, A_3 öyle S_1, K, S_3, İÜ

153/2a ḳakülüñ: kākülün͡g A_1, V, T_2/ başuña: başun͡ga V, T_2 başına A_1 başuma A_3, T_1/ ḫāṭırum: hâtırın [G]

153/2b gibi: tegi A_3, S_3 kimi [T, TD]

153/3a ᶜārıżuñ: ᶜārıżun͡g A_1, V, T_2

153/3b zülf-i: zülfüñ tek A_3, K, S_1, T_1, S_2

153/4a gūyālıġ: gūyālıḳ A_1, B, S_2

153/4b eyler: ider TT/ suḫan: tekellüm A_3, K, T_1, S_1, S_2, TT, P, İÜ/ dür-efşānuñ: ḫandānuñ A_3, K, T_1, S_1, S_2, TT, İÜ

153/5a ḳaṣduma: cānuma A_3, B, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ

153/5b andan: ondan A_1/ deprendi: teprendi V, TT, S_2, T_2 tepretdi A_1

153/6a beñzetmek: ben͡gzetmek A_1, T_2, V, S_1, İÜ beñzetdüm S_2 beñzetmeġ T_1

153/7a eyle: öyle S_3, B, K, İÜ beyle S_1 böyle T_1, A_3

153/7b ölmekden: ölmekdin A_1/ özge: artuḳ T_1, S_3, İÜ

154

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Dāġ-ı hicrān ile yanmaḳdan ciger ḳan olsa yig
Milk-i dil ġam menzili olınca vīrān olsa yig

2 Yārı aġyār ile görmek ^{c}āşıḳa düşvār olur
Böyle görmekden esīr-i derd-i hicrān olsa yig

3 Sīneme peykānuñı gönder göñül def^{c}ine kim
Sīnede sūzān göñül olınca peykān olsa yig

4 Sırrumı rüsvālıġum fāş itmedin ^{c}ālemlere
Zār cismüm eşk girdābında pinhān olsa yig

5 Daġıdursa n'ola ^{c}ıḳd-i zülfüñi her dem ṣabā
Fitne ehli olanuñ cem^{c}i perīşān olsa yig

6 Dün Fużūlī sehv idüp geçmiş mey ü maḥbūbdan
Tövbe idüp bu yamān işden peşīmān olsa yig

---

154 A_1 43a, İÜ 41a, B 65, A_3 51a, K 45a, T_1 121a, P 257b, S_1 168b, T_2 51a, S_2 38b, V 40a, TT 44b, S_3 29b

154/1a yanmaḳdan: yanmaġdan T_2

154/1b menzili: meskeni A_1

154/2a düşvār olur: düşvārdur A_1, TT, T_2

154/2b böyle: beyle A_1, TT, V, T_2, [T, G, TD]/ derd: dāġ S_3, A_1, TT, V, İÜ dām S_1 bende T_2/ hicrān: zindān T_2

154/3a sīneme: sīneye T/ göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2

154/3b göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2

154/4a sırrumı: rāzumı T_1 rāzum ü A_3/ rüsvālıġum: rüsvālıḳum T_2

154/4b zār: rāz [G]/ cismüm: çeşmüm A_1, K, T_1, S_1, S_2, [G]

154/5a ^{c}ıḳd: ^{c}uḳd [T]/ zülfüñi: zülfüñ͡gi V, T_2 zülfini A_1/ her dem: bād-ı A_3, B, K, S_1, T_1, S_2, T_2, P

154/5b olanuñ: olmaġuñ S_2

154/6a maḥbūbdan: ma^{c}şūḳdan V, T_2

155

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Ḳıymaduñ sākin-i kūyuñ olana peykānuñ
Bir içim ṣu ile ağırlamaduñ mihmānuñ

2 Nāvek-i ġamze dirīġ eyleme ^{c}āşıḳlardan
Kesme erbāb-ı vefādan naẓar-ı iḥsānuñ

3 İsteğüñ cān idi ḫāk-i rehüñe tapşurdum
Yitdi ol ḫōd yirine şimdi nedür fermānuñ

4[463] Cāna yitdüm elem-i hecrüñ ile iy ẓālim
Raḥm ḳıl cānuñ içün var ise bir dermānuñ

5 Dād-ḫ^{v}āhem saña dāmen ne çekersen menden
Yoḫ mı vehmüñ ki dutam ḥaşr güni dāmānuñ

6[464] Ẓālim olsañ ne ^{c}aceb yoḫ saña dūzaḫ vehmi
Saña ḫod yitmeyecekdür senüñ öz hicrānuñ

7 Vaṣl eyyāmı revān yāre fedā eylemedüñ
İy Fużūlī ġam-ı hicrān ile çıḳsun cānuñ

---

155 A_1 43b, İÜ 41a, B 65, A_2 38a, A_3 51a, M 49a, K 45b, T_1 121b, P 257b, S_1 168b, T_2 49b, S_2 38b, V 40a, TT 45a, S_3 29b

155/1a ḳıymaduñ: ḳıymaduñ͡g A_1, V, T_2/ kūyuñ: kūyuñ͡g A_1, V, T_2/ olana: ola T_2

155/1b ṣu ile: su ile V, TT/ ağırlamaduñ: ağırlamaduñ͡g A_1, V, T_2

155/2b erbāb: esbāb K/ vefādan: naẓardan A_2

155/3a isteğüñ: isteğüñ͡g A_1, T_2, V/ rehüñe: rehüñ͡ge A_1, T_2, V dergehe S_2 derine [G]/ tapşurdum: dapşurdum V, K

155/4a yitdüm: yitdüñ A_3/ hecrüñ: hecrüñ͡g A_1, T_2, S_3, M, İÜ

155/4b var ise bir dermānuñ: iy dil ü cān ḳurbānuñ T_1, S_1, K

155/5a saña: sañ͡ga A_1, V, T_2

155/5b vehmüñ: vehmüñ͡g A_1, T_2, A_2, V vehmî [G]/ dutam: ṭutam A_3

155/6a olsañ: olsañ͡g A_1, V, K olsan T_2/ saña: sañ͡ga A_1, V, T_2

155/6b saña: sañ͡ga T_2, A_1, A_2 seni V/ öz: rāz ü T_1 oñ͡ga A_1/ hicrānuñ: efġānuñ A_2, A_3 ^{c}iṣyānuñ İÜ

155/7a eyyāmı: eyyām V/ eylemedüñ: eylemedüñ͡g A_1, V, T_2

155/7b ġam-ı: gam u [G]

156

Mef^{c}ūlü fāilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün

1[465] İy meh menümle dōstlarum düşmen eyledün̄
Düşmen hem eylemez bu işi kim sen eyledün̄

2 Peykānlarun̄la doldı tenüm āferīn san̄a
Bī-dād çekmege tenümi āhen eyledün̄

3 Taḥsīn san̄a ki gön̄lüm evin tīre ḳoymadun̄
Her zaḫm-ı nāvekün̄ an̄a bir revzen eyledün̄

4[466] Olsun ziyāde rif^{c}atün̄ iy āh-ı āteşīn
Miḥnet-serāmuzı bu gice rūşen eyledün̄

5 Eksilmesün ṭarāvetün̄ iy eşk-i lālegūn
Gül gül damup maḳāmumızı gülşen eyledün̄

6 Cān çıḳsa menzil itmege ev dut ḥabābdan
İy gözyaşı ki ḳaṣd-ı binā-yı ten eyledün̄

7 Mümkin degül Fużūlī cihānda iḳāmetün̄
Bī-hūde sen bu merḥalede mesken eyledün̄

---

156 A_1 43b, İÜ 41b, B 65, A_2 37b, A_3 51b, K 45b[467], T_1 121b[468], P 257b, S_1 169a, T_2 50a, S_2 39a, V 40a, TT 45a, S_3 30a

156/1a dostlarum: dostlarun͡g A_1 dostları [G]/ eyledün̄: eyledün͡g A_1, V, T_2

156/1b eyledün̄: eyledün͡g A_1, V, T_2

156/2a peykānlarun̄la: peykānlarun͡gla A_1, T_2, V/ doldı: ṭoldı T_1, A_3/ san̄a: san͡ga A_1, T_2, V

156/2b eyledün̄: eyledün͡g V, T_2

156/3a san̄a: san͡ga A_2, V, T_2/ gön̄lüm: gön͡glüm A_1, V, T_2/ evin: ivin S_1, S_3, A_1, İÜ/ ḳoymadun̄: ḳoymadun͡g V ḳılmadun͡g T_2 eyledün͡g A_1

156/3b nāvekün̄: nāvekün͡g A_1, V, T_2 nāvekün͡gle T_1/ an̄a: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1/ eyledün̄: eyledün͡g V, T_2

156/4a rif^{c}atün̄: rif^{c}atün͡g V/ āh: māh S_2

156/4b eyledün̄: eyledün͡g A_1, T_2, V

156/5a eksimesün: eksilmesün͡g A_1/ ṭarāvetün̄: ṭarāvetün͡g A_1, V

156/5b damup: diyüben A_3/ eyledün̄: eyledün͡g V

156/6a cān: ḳan T_1, K/ menzil: tenden A_2/ ev: iv S_1, A_1/ dut: āb-ı TT

156/6b eyledün̄: eyledün͡g A_1, V, T_2

156/7a fużūlī cihānda: cihānda fużūlī A_1, A_3, V, T_2, [T, TD]/ iḳāmetün̄: iḳāmetün͡g A_1, V

156/7b merḥalede: merḥale T_1 merḥaleyi [T]/ eyledün̄: eyledün͡g A_1, V, T_2

157

Mefā^cīlün mefā^cīlün mefā^cīlün mefā^cīlün

1 Ṣabā luṭf itdüñ ehl-i derde dermāndan ḫaber virdüñ
Ten-i maḥzūna cāndan cāna cānāndan ḫaber virdüñ

2 Ḫazān-ı ġamda gördüñ ıżṭırābın bülbül-i zāruñ
Bahār eyyāmı tek gül-berg-i ḫandāndan ḫaber virdüñ

3 Sözüñi vaḥy-i nāzil ger disem men hīç küfr olmaz
Cihānı dutmış iken küfr īmāndan ḫaber virdüñ

4[469] Didiler yār ^cuşşāḳuñ gelür cem^c itmege göñlin
Meger kim yāre ^cuşşāḳ-ı perīşāndan ḫaber virdüñ

5[470] Süleymān mesnedinden dīv-i güm-reh raġbetin kesdüñ
Deñizde ḫātem-i ḥükm-i Süleymāndan ḫaber virdüñ

6 Fużūlī rūzgārın tīre gördüñ şām-ı hicrāndan
Nesīm-i ṣubḥ tek ḫurşīd-i raḫşāndan ḫaber virdüñ

---

157 A$_1$ 44a, İÜ 41b[471], B 66, A$_2$ 38a, A$_3$ 51b, M 49a, T$_1$ 122a, P 257b, S$_1$ 169a, T$_2$ 50a, S$_2$ 39a, V 40b, TT 45b, S$_3$ 30a

157/1a itdüñ: itdüñ͡g V, T$_2$/ virdüñ: virdüñ͡g V, T$_2$

157/1b maḥzūna: mecrūḥa V, [T, TD, D] bī-cāna A$_3$/ virdüñ: virdüñ͡g V, T$_2$

157/2a gördüñ: gördüñ͡g V, T$_2$/ zāruñ: zāruñ͡g V, T$_2$, A$_1$

157/2b virdüñ: virdüñ͡g A$_1$, T$_2$, V

157/3a sözüñi vaḥy-i nāzil: sözüñe vaḥy-i nāzil TT sözüñ͡gi vaḥy-i nāzil A$_1$, V, T$_2$, S$_2$ sırrı-ı zülfüñi nāzük S$_1$ sözüñ͡gü vahy-i münzel [G]/ disem men: disem A$_2$ dir isem A$_3$, B, M, T$_1$, S$_1$, S$_3$, P/ hīç: ya^cni ki A$_1$ ya^cni T$_2$

157/3b dutmış: ṭutmış A$_3$/ küfr: küfre S$_1$ küfr ü A$_1$, A$_3$/ virdüñ: virdüñ͡g T$_2$, V

157/4a didiler: düdüñ kim TT/ ^cuşşāḳuñ: ^cuşşākuñ͡g A$_1$, V/ göñlin: göñ͡glin A$_1$, V

157/4b kim: ki V/ yāre: yār V/ virdüñ: virdüñ͡g A$_1$, T$_2$, V

157/5a kesdüñ: kesdüñ͡g A$_1$, V gördüñ M, S$_3$, A$_2$, S$_2$

157/5b deñizde: deñ͡gizde A$_1$, V, M, S$_3$, A$_2$ diñizde S$_1$/ ḥükm: milk A$_2$, B/ virdüñ: virdüñ͡g A$_1$, V

157/6a rūzgārın: rūzgārı T$_1$ rūzgārum A$_1$, M, S$_3$, T$_2$, [G]/ gördüñ: gördüñ͡g V, T$_2$/ hicrāndan: hicrānuñ S$_2$, TT, V hicrānda [T, TD, D]

157/6b tek: ü TT/ ḫurşīd-i: ḫurşīd ü TT gül-berg-i A$_3$/ raḫşāndan: ḫandāndan A$_3$/ virdüñ: virdüñ͡g A$_1$, V

158

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Beḳā milkin dilerseñ varuñı yoḫ eyle dünyā tek
Etek çek gördügüñden āfitāb-ı ^{c}ālem-arā tek

2 Ta^{c}alluḳ ẓulmetin tecrīd ḫurşīdine ḳıl maṭla^{c}
Eger ^{c}ālemde bir gün görmek istersen Mesīḥā tek

3 Göñül her ṣūret-i Şīrīne virme iç mey-i ma^{c}nā
Ḥaẕer ḳıl ṭaşa çalma şīşeñi Ferhād-ı şeydā tek

4 Refīḳuñ olsa dilsüz cān ver hem ṣaḳla rāz andan
Ṣaḳın sırruñ düşürme dillere Mecnūn-ı rüsvā tek

5 Yiter ṭāvūs tek ^{c}ucb ile ḳıl ārāyiş-i ṣūret
Vücūduñdan geçüp ^{c}ālemde bir ad eyle ^{c}anḳā tek

6 Güher tek ḳılma taġyīr-i ṭabī^{c}at delseler baġruñ
Ḳarār it her hevādan olma şūr-engīz deryā tek

7 Fużūlī kā'ināt esbābınuñ ḳıldum temāşāsın
Nedāmetsüz tena$^{c\,c}$um yoḫ taṣarrufsuz temāşā tek

---

158 A$_1$ 44a, B 66, A$_2$ 39a, A$_3$ 52a, M 49b, T$_1$ 122b, P 258a, S$_1$ 169b, T$_2$ 50b, S$_2$ 39b, V 40b, TT 45b, S$_3$ 30b

158/1a dilerseñ: dilersen͡g S$_1$ dilersen A$_1$, B, A$_2$, T$_2$, S$_2$, V/ varuñı: varun͡gı A$_1$, V, A$_2$, M, S$_3$ özün͡gi T$_2$ fānī it S$_1$, T$_1$, B, A$_3$/ yoḫ eyle: A$_1$, T$_2$ vāruñı S$_1$, T$_1$, B, A$_3$

158/1b etek: elüñ M, S$_3$ ayaḳ A$_3$/ gördügüñden: gördügün͡gden A$_1$, V, T$_2$

158/2a ẓulmetin: ẓulmeti V/ tecrīd: tesḫīr A$_2$/ maṭla^{c}: muṭlaḳ T$_1$

158/2b gün: ad T$_2$/ görmek: itmek T$_2$/ istersen: isterseñ A$_3$, TT, S$_2$

158/3a göñül: gön͡gül V, T$_2$/ her: bir S$_2$/ virme: virgil S$_2$

158/3b ḳıl: ḳıl ḥālüme A$_2$/ ṭaşa çalma: daşa çalma A$_1$, V, T$_2$ çalma ṭaşa S$_2$ ṭaşa – A$_2$/ şīşeñi: şīşengi V tīşeñi P, [TD]

158/4a refīḳuñ: refīḳun͡g V/ ṣaḳla: saḳla B saḫla A$_1$, V, A$_3$, TT, T$_2$/ andan: ondan A$_1$

158/4b ṣaḳın: saḳın T$_1$, TT, B, A$_1$, V, T$_2$/ sırruñ: sırrun͡g A$_1$, V, T$_2$/ rüsvā: şeydā T$_2$

158/5b vücūduñdan: vücūdundañ T$_1$ vücūdundan V vücūdun͡gdan A$_1$, T$_2$/ geçüp: çeküp A$_3$/ ad: āh M, S$_3$

158/6a delseler: delse ger M olsalar T$_1$/ baġruñ: baġrun͡gı A$_1$, V, T$_2$

158/6b her: bu V/ olma: itme A$_1$

158/7a esbābınuñ: esbābınun͡g A$_1$, V/ ḳıldum: gördüm V, T$_2$

158/7b nedāmetsüz: ki minnetsüz TT/ tena$^{c\,c}$um yoḫ: temennā yoḳ S$_3$, M

159

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Dehenin derdüme dermān didiler cānānun̄
Bildiler derdümi yoẖdur didiler dermānun̄

2 Olsa maḥbūblarun̄ ^{c}ışḳı cehennem sebebi
Ḥūr u ġılmānı ḳalur kendüsine Rıḍvānun̄

3 Geçdi mey-ẖāneden il mest-i mey-i ^{c}ışḳun̄ olup
Ne meleksen ki ẖarāb itdün̄ evin şeyṭānun̄

4 Urmazam ṣıḥḥat içün merhem oḳun̄ yarasına
İsterem çıḳmaya ẕevḳ-ı elem-i peykānun̄

5 Ne bilür oḳımayan muṣḥaf-ı ḥüsnün̄ şerḥin
Yire gökden ne içün indügini Ḳur'ānun̄

6[472] Yirden iy dil göge ḳavmışdı sirişkün̄ melegi
Anda hem ḳoymayacaḳdur oları efġānun̄

7 İy Fużūlī olubem ġarḳa-i girdāb-ı cünūn
Gör ne ḳahrın çekerem döne döne devrānun̄

---

159 A_1 44b, B 66, A_2 38b, A_3 50b, M 49b, T_1 123a, P 258a, S_1 169b, T_2 50b, S_2 39b, V 41a, TT 45b, S_3 30b

159/1a dehenin: deheni T_2/ cānānun̄: cānānun͡g A_1, V

159/1b dermānun̄: dermānun͡g V

159/2a olsa: ola S_3, M/ maḥbūblarun̄: maḥbūblarun͡g A_1, V, T_2 maḥbūbların TT

159/2b ġılmānı: ġılmān A_1, V/ ḳalur: ḳalısar A_1/ rıḍvānun̄: rıḍvānun͡g V

159/3a il: ol A_3 ehl M/ ^{c}ışḳun̄: ^{c}ışḳun͡g V ^{c}ışḳ S_3, T_2, M/ olup: kim T_1

159/3b ne: bir A_1/ itdün̄: itdün͡g A_1, V, S_3, M/ evin: ivin A_1, M, S_1, S_3, V/ şeyṭānun̄: şeyṭānun͡g V

159/4a urmazam: urmazın S_3, M/ oḳun̄: oḳun͡g V oẖun͡g A_1/ yarasına: pāresine T_1

159/4b peykānun̄: peykānun͡g V, T_2

159/5a oḳımayan: oḳımayan͡g T_1, V oẖımayan A_1 oḳımamış A_3/ şerḥin: vasfın [G]

159/5b ḳur'ānun̄: furḳānun̄ TT

159/6a sirişkün̄: sirişkün͡g V sirişküm A_1, T_2, [G, TD]

159/6b anda: onda A_1/ ḳoymayacaḳdur: ḳoymayacaġdur A_1/ efġānun̄: efġānun͡g V

159/7a olubem: olalı V

159/7b ḳahrın: ḳahrun͡g V cevrin A_2, S_2/ devrānun̄: devrānun͡g V

160

Fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilün

1 Gelür ol serv-i sehī iy gül ü lāle açılun̄
V’iy meh ü mihr çıḳun̄ ḳudrete neẓẓāre ḳılun̄

2 ^c Azm-i bāġ eylemiş ol serv-i revān iy güller
Bir nis̱ār idegörün̄ cem^c yıġılun̄ dirilün̄

3 Götürün̄ oḳların iy dīdelerüm ṭopraġdan
Bu yarar nesnelerün̄ ḳadrini yaḫşıca bilün̄

4 Eylemen̄ iy dil ü cān ḫançer-i müjgānına meyl
Bilürem n’olduġın āḫir gelün̄ andan kesilün̄

5[473] Gözyaşı tīġun̄uz içün dökilür iy ḫūblar
Sizi tā itmeye rüsvā görinen demde silün̄

6 Düşdi od cānuma iy tende olan peykānlar
Ḳızmadın ma^c reke bir yana erinmen̄ çekilün̄

7 İy Fużūlī ḳadümüz ḳıldı felek ḫam ya^c ni
Vaḳtidür çıḳmaġa dünyā ḳapusından egilün̄

---

160 A_1 45a, İÜ 42a[474], B 67, A_2 39b, A_3 52b, M 50a, K 46a, T_1 123b, P 258a, S_1 169b, T_2 51b, V 41b, TT 46a, S_3 31a

160/1a gül ü: gül A_3/ açılun̄: açılun͡g A_1, V, T_2

160/1b v’iy: ey [G]/ meh ü: meh S_1/ çıḳun̄: çıḳun͡g V çıḫun̄ A_1 gelün͡g T_2/ ḳılun̄: ḳılun͡g T_2, V

160/2b bir: zer A_1, T_2, [G, TD, D]/ idegörün̄: idegörün͡g A_1, T_2, V idegelün̄ [TD, D]/ cem^c : cem’i [G] cümle A_1, T_2, [TD, D]/ yıġılun̄: yıġılun͡g V, T_2/ dirilün̄: dirilün͡g A_1, T_2, V

160/3a götürün̄: götürün͡g A_1, V, T_2/ oḳların iy: oḫların iy A_1 oḳların T_2 didelerim [G]/ dīdelerüm: dīdelerümden V oklarını [G]/ ṭopraġdan: topraḳdan A_3, B, K, T_1, S_1 ṭopraḳdan A_2 topraġdan A_1 tofraġdan V

160/3b nesnelerün̄: nesnelerün͡g A_1, T_2, V/ bilün̄: bilün͡g A_1, V, T_2

160/4a eylemen̄: eylemen͡g A_1, V, T_2

160/4b n’olduġın: n’oluser A_3, B, S_1, S_3, P n’olasız T_1 n’olaysa K, M/ gelün̄: gelün͡g A_1, V, T_2/ kesilün̄: kesilün͡g A_1, V, T_2

160/5a tīġun̄uz: tīġun̄a T_1/ dökilür: tökilür A_1, A_2, A_3, V, T_2

160/5b sizi: bizi V/ itmeye: ḳılmaya S_3, M/ görinen: gelün͡g A_1 görüben [T, G]/ demde: dīde S_3, A_3, M, [G] andan A_1 yerde V/ silün̄: silün͡g V, T_2 kesilün͡g A_1

160/6b yana: yanı A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ yan͡ga T_2 yan̄a [T, TD]/ erinmen̄: eritmen̄ S_1/ çekilün̄: çekilün͡g A_1, V, T_2

160/7b vaḳtidür: vakttir [G]/ çıḳmaġa: çıḳmaḳa V, T_2/ egilün̄: egilün͡g A_1, V, T_2

161

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy göñül çoḳ seyr ḳılma günbed-i devvār tek
Sākin olmaḳ seyrden yig noḳṭa-i pergār tek

2 Ün virür cān riştesi ḫam ḳāmetümden çeksem āh
Yil degüp çeng üzre bir āvāza gelmiş tār tek

3 Sīnemi nāy oḳlaruñ deldi dem urduḳça göñül
Ün virür her bir deşükden[475] nāle mūsīḳār tek

4 ^{c}Ārıżuñ üzre ḫam-ı zülfüñ añup dün tā seḥer
Dolanurdum her ṭaraf odlara düşmiş mār tek

5 Cism-i zārum tīġ-ı bī-dāduñdan oldı çāk çāk
Tünd sudan raḫneler peydā ḳılan dīvār tek

6[476] Bilmeyüp bih-būdumı cevrüñden itdüm ictināb
Telḫ şerbetlerden ikrāh eyleyen bīmār tek

---

161 A_1 44b, İÜ 42a, B 67, A_2 39a, A_3 51b, K 46a, T_1 123b, P 258b, S_1 170a, T_2 51a, S_2 40a, V 41b, TT 46a, S_3 31b

161/1a göñül: göñ͡gül A_1, A_2, T_2, V, T_1 felek A_2/ çoḳ: çoḫ A_1/ ḳılma: itme TT

161/1b olmaḳ: olmaġ S_1, A_3/ yig: yoḳ K

161/2b yil degüp: yil dögüp T_1 dil degüp A_2 dil dögüp S_2/ üzre bir: üzre her A_2, S_2 üstide B, A_3, T_1, S_1, P/ gelmiş: gelgen A_3

161/3a sīnemi: sīneme S_2/ nāy: ney S_2 yāy V, A_2, S_2/ oḳlaruñ: oḳlaruñ͡g V, T_2, A_1/ deldi: zaḫmı A_2, S_2/ göñül: göñ͡gül A_1, T_2, V/ 1. mısra: sīnem iy yār oḳlaruñ gör deldi dem urduḳça cān TT

161/3b her bir: her yer S_1, K, TT yer yer A_2/ deşükden: delükden A_3, S_2 [TD, D] dişümden K, P dişinden A_1, T_2 tenümden A_2, TT yandan V neyinden [T] yerinden [G]

161/4a ^{c}ārıżuñ: ^{c}ārıżuñ͡g A_1, T_2 ārıżum T_1 ^{c}ārıż V/ üzre: üzre ol V/ zülfüñ: zülfüñ͡g V/ añup dün: görüp dünT_2, S_2 añup şeb A_3, S_3, İÜ düşüpdür V/ tā seḥer: gice āh TT

161/4b dolanurdum: ṭolanurdum A_3/ her ṭaraf: tā seḥer TT her seḥer A_1/ düşmiş: yanmış T_2/ mār: tār A_1, A_3, T_2, S_2, V, TT nār T_1, S_1

161/5a bī-dāduñdan: bī-dāduñ͡gdan A_2, T_2 bī-dādından V bī-dāduñla S_3, TT, [G]

161/5b tünd: tende A_3, S_1, K, V, T_2, P, [T] nite TT/ ḳılan: iden A_3

161/6a bilmeyüp: bilmedüm A_2, V, [G]/ cevrüñden: cevrüñ͡gden V, İÜ cevrinden A_1

161/6b eyleyen: eyleyeñ͡g V

7[477] Ḫāṭıruñ şād eyledüñ ehl-i vefā göñlin bozup
Bir ᶜimāret yapmaġa biñ ev yıḳan miᶜmār tek
8[478] Bī-beḳādur neş'e-i mey ẕevḳın itdüm imtiḥān
Hīç ẕevḳ-i bāḳī olmaz neş'e-i dīdār tek
9 İy Fużūlī ḫaṭır-ı ehl-i ṣafā āyīnedür
Çarḫ cevrinden es̱er āyīnede jengār tek

162
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Var ümīdüm kim görüp cevlānuñı olsam helāk
Gerd-i naᶜl-i bād-pāyüñ örte cismüm üzre ḫāk
2[479] Öldügüm menzilde defnüm ḳılmaġa ṣanmañ laḥid
Yir görüp ġurbetde aḥvālüm girībān itdi çāk
3 Mest cān virdüm mezārum üzre taᶜẓīm eyleyüp
Ḳubbe yapup dāne-i engūr eyvān dutdı tāk
4 Çün cefā muᶜtādıyam bilmen nedür mihr ü vefā
Bilmese mihr ü vefā resmin cefākārum ne bāk

161/7a ḫāṭıruñ: ḫāṭıruñg A_1, T_2 ḫāṭırın V ḫāṭır T_1, K/ eyledüñ: eyledüñg V, T_2 eyledin A_1 eyleyüp A_2/ göñlin: göñglin V, T_2/bozup: yüzüp V, [T] görüp T_2 yıḫup [TD]
161/7b yapmaġa: ḳılmaġa A_2/ ev: iv A_1, S_1, T_1, İÜ/ yıḳan: yıḫan A_1
161/8b ẕevḳ-i: ẕevḳi İÜ, [G]/ olmaz: ḳalmaz TT/ neş'e-i: leẕẕet-i V
161/9a āyīnedür: göñglindedür T_2/ 1. mısra: ġayrı naḳşı maḥv ḳılmışdur fużūlī sīneden A_1
161/9b çarḫ: devr S_3, İÜ/ cevrinden: cevrinde S_2, A_3 devrinden A_1, T_2 başından V devrinde [G]/ āyīnede: āyīne-i V, S_1
162 A_1 45b, B 67, A_2 40a, A_3 52b, K 46b, T_1 124a, P 258b, S_1 170b, T_2 51b, S_2 40a, V 42a, TT 46b
162/1a cevlānuñı: ruḫsāruñı A_3
162/1b pāyüñ: pāyüñg V, T_2
162/2a ṣanmañ: ṣanmañ ki S_2 ṣanmañg A_1, V, T_2
162/2b yir görüp: yügürüp K yir yıgup A_1/ aḥvālüm: efġānum V, [G]/ itdi: ḳıldı TT, [G]
162/3a mest cān virdüm: ölicek dirdüm K
162/3b engūr: engūru A_3, S_2, [G]/ dutdı: yapdı A_3, K ḳıldı TT
162/4a cefā: vefā S_2/ bilmen: bilmem A_3
162/4b mihr ü: mihr S_1

5 Her küdūretden meni pāk itdi seyl-i ḫūn-ı dil
Şükr li'llāh āteş-i ᶜ ışḳuñ meni yandurdı pāk
6 Āh bilmen n'eyleyem cānumda rāḥat ḳalmadı
Gözlerüm nemnāk ü sīnem çāk ü göñlüm derdnāk
7 Ġayr naḳşın maḥv ḳılmışdur Fużūlī sīneden
Mā lehu fī'd-dehri maṭlūbun ve maḳṣūdun sivāk

163

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Lebüñ reşki mizācın telḫ ḳıldı bāde-i nābuñ
Ḳaşuñ meyli yüzini ḳıbleden döndürdi miḥrābuñ
2 Girihler buldı cānum riştesi tesbīḥ tārı tek
Maña gör n'itdi āḫir ārzū-yı zülf-i pür-tābuñ
3 Ayaġuñ tozına yüz sürmege virmez ṣabā ruḫṣat
Yüzin yüz kerre şebnem yumadın gül-berg-i sīrābuñ

162/5b ᶜ ışḳuñ: ᶜ ışḳuñ͡g V, T_2/ yandurdı: köydürdi T_1

162/6a bilmen: bilmem A_3/ n'eyleyem: n'eyleyin A_2

162/6b nemnāk ü: nemnāk B, K, T_1, S_1, T_2, V/ çāk ü: çāk B, K, T_1, S_1, T_2, V, A_2/ göñlüm: göñ͡glüm A_1, V, T_2

162/7a ḳılmışdur: ḳılmışdı S_1/ sīneden: sīnedeA_1, K, T_1, V

162/7b fī'd-dehri: fi'd-dār T_2/ sivāk: hevāk T_2

163 A_1 45b, B 69, A_2 40a, A_3 53a, K 46b, T_1 124b, P 258b, S_1 170b, T_2 52a, S_2 40b, V 42a, TT 46b

163/1a lebüñ: lebüñ͡g A_1, T_2, V/ reşki: tengi V/ mizācın: mizācı A_1/ ḳıldı: ḳılmış S_1/ nābuñ: nabuñ͡g A_1, T_2, V

163/1b ḳaşuñ: ḳaşuñ͡g A_1, T_2, V ḳāmetüñ T_1/ meyli: naḳşı T_2/ miḥrābuñ: miḥrābuñ͡g V, T_2

163/2a buldı: oldı B, K, T_1, S_1, T_2, P/ riştesi: riste'i V

163/2b maña: bañ͡ga A_1, T_2, V/ pür-tābuñ: pür-tābuñ͡g A_1, V, T_2

163/3a ayaġuñ: ayaġuñ͡g A_1, V, T_2

163/3b yüzin: yüzini T_2/ yüz kerre: göre T_2/ sīrābuñ: sīrābuñ͡g A_1, V, T_2 ḫandānuñ A_3/ yüz kerre şebnem: şebnemle yüz kez [TD, D]

4 Ṣabā ol zülfi depretdükçe teşvīşüm ziyād eyler
Ṣaḳın depretme kim bağrumdadur başı bu ḳullābun̄

5 Der ü dīvāruña küstāẖ yüz sürmiş diyü gerdūn
Yüzini giceler sürter yire tā ṣubḥ mehtābun̄

6[480] Muḥabbet ẓāhir itmek cürmine ḳan tökmek istersen
Ḥabībüm bunca hem rağbet nedür cürmine aḥbābun̄

7[481] Fużūlī ġamze-i merdüm-keşün̄den iltifāt ister
Ṣanur kim iltifātı raḥm olur ḳurbāna ḳaṣṣābun̄

164

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Ne ẖoşdur ^{c}ārıżun̄ devrinde zülf-i ^{c}anber-efşānun̄
Bu devrānda ne ẖoş cem^{c}iyyeti var ol perīşānun̄

2 Ruẖun̄ devrinde bir dīvānedür sevdālu zülfün̄ kim
Perīşānlıḳdan olmış men gibi meşhūrı devrānun̄

163/4a zülfi: zülf A_2, T_2, K, TT, B, P/ depretdükçe: deprendükçe K, B depren̄dükçe A_1 tepreddükçe A_2 teprendükçe T_2 tepretdükçe V

163/4b ṣaḳın: saḳın A_1, V, T_2, B, TT/ depretme: tepretme T_2/ başı: ucı T_2/ ḳullābun̄: ḳullabun͡g V

163/5a dīvāruña: dīvārun͡ga A_1, T_2, V dīvārına A_2/ sürmiş: sürmişdür A_3

163/5b yüzini giceler: giceler yüzini T_2/ mehtābun̄: mehtābun͡g A_1, V, T_2

163/6a cürmine: ḳaṣdına A_3/ tökmek: dökmek B, K, T_1, S_1 yutmak A_2

163/6b bunca: munca A_1, T_2, V/ hem rağbet: rağbet hem A_3 rağbet kim V rağbetler A_2, S_2/ cürmine: zecrine A_2, B, K, T_1, S_1, S_2, P/ aḥbābun̄: aḥbābun͡g A_1, V, T_2

163/7a merdüm-keşün̄den: merdüm-keşün͡gden V merdüm-keşinden T_2 merdüm-keşden A_1/ ister: eyler V

163/7b iltifātı: iltifāt T_1, V iltifātun͡g A_1/ ḳaṣṣābun̄: ḳaṣṣābun͡g V

164 A_1 46a, İÜ 42b, B 69, A_2 40b, A_3 53a, M 50a, K 47a, T_1 124b, P 259a, S_1 170b, T_2 52b, S_2 40b, V 42b, TT 46b, S_3 31b

164/1a ^{c}ārıżun̄: ^{c}ārıżun͡g A_1, V, T_2

164/1b perīşānun̄: perīşānun͡g V/ devrānda ne: devrān ile [G]

164/2a ruẖun̄: ruẖun͡g V/ sevdālu: sevdā olur T_1/ zülfün̄: zülfün͡g V/ kim: - T_1

164/2b perīşānlıḳdan: perīşānlıġdan A_1/ gibi: kimi A_1, [T, TD] tegi A_3/ meşhūrı: meşhūr-ı A_1, İÜ, A_2, M, K, T_1, P, S_1, T_2, V, S_3 [G]

3 Hevādan kākülüñdür deprenen yā rişte-i cāndur
Ki her dem çizginüp başuña ister ola ḳurbānuñ
4[482] Müselsel zülf-i müşgīnüñden arturmış ruḫuñ revnaḳ
Zihī sünbül ki olmış zīveri gül-berg-i ḫandānuñ
5 Ḳararupdur tütün tek rūzgārum ol zamāndan kim
Tenüm ḫāşākine odlar urupdur berḳ-i hicrānuñ
6 İşimdür sāye tek yirden yire yüz urmaḳ ol günden
Ki başumdan gidüpdür sāye-i serv-i ḫırāmānuñ
7 Fużūlīni ayaḳdan ṣaldı bār-ı miḥnet-i ᶜışḳuñ
Niçün dutmazsan iy kāfir elini bir müselmānuñ

165

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 İy muṣavvir yār tims̱āline ṣūret virmedüñ
Zülf ü ruḫ çekdüñ velī tāb ü ṭarāvet virmedüñ

164/3a kākülüñdür deprenen: kākülüñdür teprenen A_1 kākülündür teprenen V deprenen ol ḳākülüñ A_2, S_2 deprenen kākül midür A_3 kākülüñ͡gdür teprenen T_2

164/3b çizginüp başuña: çizginür başuña T_2, [G] başuña çizginmek A_2 çizginüp başuñ͡g V çizginür başuñ͡ga A_1

164/4a müşgīnüñden: müşgīnüñdür ki T_1 müşgīnüñde TT/ arturmış ruḫuñ: arturmış-durur S_2 öğrenmiş ruhun [G]

164/4b ki: kim A_2, A_1, TT, A_3, S_2, İÜ

164/5a ḳararupdur: ḳaralupdur A_1 karar etmez [G]

164/6a sāye tek: sāye-veş A_2/ urmaḳ: urmaġ A_1, S_2, T_2/ günden: günde S_2 kim B

164/6b başumdan: başumdur T_1

164/7a fużūlīni: fużūlī'i TT/ ayaḳdan: ayaġdan A_1, TT, T_2/ ṣaldı: saldı V/ ᶜışḳuñ: ᶜışḳuñ͡g V

164/7b dutmazsan: ṭutmazsan A_3

165 A_1 46a, İÜ 42b, B 69, A_2 40b, A_3 53b, M 50b, K 47b, T_1 125a, P 259a, S_1 171a, T_2 52b, S_2 41a, V 42b, TT 47a, S_3 32a

165/1a virmedüñ: virmedüñ͡g A_1, V, T_2, İÜ

165/1b zülf ü: zülf V/ çekdüñ: çekdüñ͡g V, A_1, T_2/ tāb ü: tāb-ı S_1, A_3, V, M, K, [G]/ virmedüñ: virmedüñ͡g V

2 ᶜIşḳ sevdāsından iy nāṣiḥ meni menᶜ eyledüñ
Yoḫ imiş ᶜaḳluñ maña yaḫşi naṣīḥat virmedüñ
3 Dün ki fırṣat düşdi ḫāk-i dergehüñden kām alam
N'oldı iy göz yaşı göz açmaġa fırṣat virmedüñ
4 Göz yumup ᶜālemden isterdüm açam ruḫsāruña
Cānum alduñ göz yumup açınca mühlet virmedüñ
5[483] Bu mıdur raḥmüñ ki ḫālüñ eyler iken ḳaṣd-ı cān
Çıḳdı ḫaṭṭuñ kim anı menᶜ ide ruḫṣat virmedüñ
6 Virme ḥüsn ehline yā Rab ḳudret-i resm-i cefā
Çün cefā çekmekde ᶜışḳ ehline ṭāḳat virmedüñ
7 İy Fużūlī öldüñ efġān itmedüñ raḥmet saña
Raḥm ḳılduñ ḫalḳa efġānuñla zaḥmet virmedüñ

166
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Çarḫ her ay başına ṣalmış ḳaşuñdan bir ḫayāl
Bu cihetdendür her ay başında olmaḳ bir hilāl

165/2a sevdāsından: sevdāsında S_1, A_1/ eyledüñ: eyledüñ͡g V itme kim A_1, [G] eyleme A_2

165/2b yoḫ: yoġ A_3, S_2/ ᶜaḳluñ: ᶜaḳluñ͡g V, T_2, A_1/ maña: senüñ TT, [G] senüñ͡g V, T_2/ virmedüñ: virmedüñ͡g V, T_2, A_1

165/3a dergehüñden: dergehüñ͡gden A_1, V dergehinden T_1, TT, B, K, T_2, P

165/3b n'oldı: n'olduñ A_3/ açmaġa: açmaġda V/ fırṣat: ruḫṣat A_2, TT, S_2/ virmedüñ: virmedüñ͡g V ḳalmadı T_2

165/4a ᶜālemden: ᶜālemde A_2, S_1/ ruḫsāruña: ruḫsāruñ͡ga A_1, V, T_2

165/4b alduñ: alduñ͡g A_1, V, T_2, S_3, M, İÜ/ virmedüñ: virmedüñ͡g A_1, V, T_2

165/5a raḥmüñ: raḥmüñ͡g A_1, T_2 luṭfuñ S_3, M, İÜ/ ḫālüñ: ḫālüñ͡g A_1, T_2/ eyler: ider TT

165/5b çıḳdı: çıḫdı A_1/ ḫaṭṭuñ: ḫaṭṭuñ͡g A_1, T_2/ kim anı: kim onı A_1 anı kim A_3/ ruḫṣat: fırṣat A_1

165/6a resm-i cefā: resm ü cefā A_1

165/6b virmedüñ: virmedüñ͡g A_1, V, T_2

165/7a öldüñ: öldüñ͡g A_1, V, T_2/ itmedüñ: itmedüñ͡g A_1, V, T_2/ saña: sañ͡ga A_1, V, T_2

165/7b ḳılduñ: ḳılduñ͡g A_1, V, T_2/ virmedüñ: virmedüñ͡g A_1, T_2, V

166 A_1 46b, İÜ 43a, B 68, A_2 41b, A_3 55a, M 51a, K 47b, T_1 125a, P 259a, S_1 171a, T_2 53a, S_2 41a, V 43a, TT 47a, S_3 32a

166/1a ṣalmış: salmış V/ ḳaşuñdan: ḳaşuñ͡gdan A_1, V ḳaşından T_2

166/1b hilāl: zevāl T_1/ başında: başına [T]

2 Māh-ı nev olmış ḳaşuñ sevdāsınuñ ser-geştesi
Şehrden şehre gezer āvāreler tek māh ü sāl
3 İtdügiyçün ḥüsnüñe ḳarşu kemāl iẓhārı gün
Bir gün olmaz kim aña gerdūn yitürmez bir zevāl
4 Ṣubḥ ḳılduñ cilve gün çekdi özin bir gūşeye
Şām ᶜarż itdüñ ruḫuñ şemᶜi eritdi infiᶜāl
5 Ḳılma gözden çihre ü ḫālüñ nihān kim ḳılmaya
Dūd-ı āhum āfitābı[484] çehre-i gerdūna ḫāl
6 Olmayup maḳbūl-i ḫāk-i dergehüñ māh-ı temām
Żaᶜf-ı ṭāliᶜ virdi gün günden aña taġyīr-i ḥāl
7 İy Fużūlī māh-nisbet maḥv ḳıl varuñ tamām
Ger dilersen bulmaḳ ol ḫurşīd ile bir ittiṣāl

167
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Milk-i ḥüsnüñ böyle ẓālim pādişāhı olmaġıl
Kim saña ẓālim dise ᶜādil güvāhı olmaġıl

166/2a ḳaşuñ: ḳaşuñg A_1, V/ sevdāsınuñ: miḥrābınuñ V, TT

166/3a iẓhārı: iẓhār V, A_3, A_2, A_1, [G]/ itdügiyçün: tuttığıyçin [G]

166/3b aña: añga V, T_2 oñga A_1/ zevāl: su'āl S_1

166/4a ḳılduñ: ḳılduñg V, T_2 ḳıldı A_1

166/4b şām: şāma S_2/ itdüñ: itdüñg A_1, V, T_2/ ruḫuñ: ruḫuñg A_1, V, T_2

166/5a çihre ü: çihre-i A_2, S_2, A_3, T_2, V/ ḫālüñ: ḫālüñg V, A_1, T_2/ kim: tā TT/ ḳılmaya: ḳalmaya T_1, A_2, B, M, K, S_2, S_3, P, İÜ ḳılmasa V salmaya [G]

166/5b dūd-ı: dūd ü T_1/ āfitābı: āfitāb-ı A_1, A_3, B, M, K, T_1, T_2, S_1, S_3, V, TT, P, İÜ, [G]

166/6a dergehüñ: dergehüñg A_1, V, T_2

166/6b aña: añga V, T_2 oñga A_1/ ṭāliᶜ: tabᶜı [G]

166/7a māh: māha S_2 māverāsın TT/ varuñ: varuñg A_1, V, T_2 varın K

166/7b dilersen: dilerseñ S_2, TT dilerseñg S_3, M, İÜ/ bulmaḳ ol: idesen V/ ile bir: birle A_3, B, M, K, T_1, S_1, V, S_3, P, İÜ

167 A_1 46b, İÜ 43a, B 68, A_2 41a, A_3 55a, M 51a, K 48a, T_1 125b, P 259b, S_1 171b, T_2 53a, S_2 41b, V 43a, TT 47b, S_3 32b

167/1a ḥüsnüñ: ḥüsnin TT/ böyle: beyle A_1, A_2, TT, T_2, [T, G, TD]/ olmaġıl: olmagil T_2

167/1b saña: sañga V, T_2/ olmaġıl: olmagil T_2

2 Ġamze tīġın çekme her sā^{c}at göñül yaġmasına
Ḥükme tābi^{c} milke ġāretger sipāhī olmaġıl
3[485] Āhını iy māh ^{c}uşşāḳuñ yitürme göklere
Derd ehlinüñ nişān-ı tīr-i āhı olmaġıl
4[486] Ger dilersen şem^{c} tek ġayret odına yanmayam
Şāmlar aġyār şem^{c}-i bezmgāhı olmaġıl
5[487] ^{c}Ādet itmek ḫoş degül bīdāde raḥm it Tañrı'çün
Gāh olsañ māyil-i bī-dād gāhī olmaġıl
6 ^{c}Āşıḳ ü rüsvā görüp men^{c} itme iy nāṣiḥ meni
Münkir-i ās̱ār-ı taḳdīr-i ilāhī olmaġıl
7 İy Fużūlī eyle ṭā^{c}āt-ı riyāyī terkini
Tövbe ḳıl min-ba^{c}d meşġūl-i menāhī olmaġıl

167/2a her sā^{c}at: iy ẓālim A_2, S_2/ göñül: göñgül A_1, V, T_2/ yaġmasına: öldürmege TT

167/2b olmaġıl: olmagil T_2

167/3a māh: āh T_1

167/3b ehlinüñ: ehlinüñg A_1, T_2/ olmaġıl: olmagil T_2

167/4a dilersen: dilerseñ: A_3, S_3, B, İÜ dilerseñg K/ şem^{c} tek: şem^{c}-veş A_3/ ġayret: ġayretden T_2/ odına: oda T_2/ yanmayam: yanmaya S_3, M

167/4b aġyār: aġyāra S_3, M/ şem^{c}-i bezmgāhı: bezmi ṣubḥgāhı V/ olmaġıl: olmagil T_2

167/5a bīdāde: bīdād T_1, A_3

167/5b gāh: gāhī A_2, T_1, S_1, S_2, T_2, V, P, [TD]/ olsañ: olsañg V, K, T_2/ olmaġıl: olmagil T_2

167/6a ^{c}āşıḳ ü: ^{c}āşıḳı A_1, A_2, [G] ^{c}āşıḳ T_1, A_3, V, S_2/ görüp: idüp V/ itme iy nāṣiḥ: itme iy zāhid A_1 iy zāhid TT

167/6b ās̱ār-ı taḳdīr-i ilāhī: taḳdīr-i ās̱ār-ı ilāhī A_3, S_3, M, İÜ, [G] taḳdīr-i ās̱ār-ı menāhī V/ olmaġıl: olmagil T_2

167/7a riyāyī: riyānuñ A_3/ terkini: terk ḳıl V, A_2, S_2 terkin it K, TT/ eyle ṭā^{c}āt-ı riyāyī terkini: eyleme ṭā^{c}āt riyāyī terkin et [G]

167/7b menāhī: ilāhī S_1/ olmaġıl: olmagil T_2

168

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Bes ki żaᶜf-ı rūzeden her gün tapar taġyīr-i ḥāl
Olacaḳdur ᶜīd içün māh-ı tamāmum bir hilāl

2 Ḳıldı māh-ı rūze ol ḫurşīdi gün günden żaᶜīf
Ẕerre ẕerre aya ṣan gün nūrı eyler intiḳāl

3 Bir ḫayāl itmiş mi żaᶜf-ı rūze yārı bilmezem
Yoḫsa yārı görmeyüp men gördügümdür bir ḫayāl

4[488] Dutabilseydüm su içmezdüm ḳılurdum defᶜini
Rūzenüñ kim göz göre ḫurşīdüme ister zevāl

5 Ay dutılsun rūze eyyāmında gün düşsün yire
Kim bu ay günden bulupdur mihr-bān māhum melāl

6 Ḳanumı içmek diler ol laᶜl-i meygūn bu gice
Rūze dutmış ġālibā ifṭār içün ister ḥelāl

7 Yimek içmek fikrin ehl-i rūzeden kes iy güneş
Bir ṣevāb it ṣubḥlar tā şām ḳıl ᶜarż-ı cemāl

---

168 A_1 46b, İÜ 43b, B 68, A_2 41b, A_3 54b, M 51b, K 48a, T_1 126a, P 259b, S_1 171b, T_2 53b, TT 47b, S_3 33a

168/1a gün: dem TT, [G]/ tapar: bulur S_1, A_3, B, K, T_1, P, [G]

168/1b temāmum: temām M

168/2a māh-ı rūze: żaᶜf-ı māh S_3, M, İÜ/ ol ḫurşīdi: ḫurşīdümni S_1, A_3, B, K, [G] ḫurşīdümi T_1 ḫurşīdini P

168/2b ṣan: san S_3, M/ nūrı: nūrun [G]

168/3a itmiş mi: etmişdi [G]

168/3b yārı: anı A_2/ gördügümdür: gördügümde M, T_1, S_3

168/4a su: ṣu S_1, TT, K, İÜ/ içmezdüm: içerdüm [T]

168/4b rūzenüñ: rûzeni [G]

168/5a rūze: rūzeler T_1/ eyyāmında: bābında T_1

168/5b ay: ay ü T_1/ günden: benden A_2 men tek TT/ bulupdur: buluptur S_1 tapupdur A_2, A_3 olupdur T_2 boluptur [G]/ mihr-bān māhum: mihr-bānum bir A_3 māh-ı tābānum T_2/ melāl: hilal A_1, A_2, A_3, K, T_1, T_2, TT, [G]

168/6a bu: her İÜ, [G]

168/6b dutmış: ṭutmış A_3

168/7a fikrin: fikr K diler S_3, M/ ehl-i rūzeden: ol laᶜl-i meygūn S_3, M/ güneş: göñül K

168/7b ṣubḥlar: ṣubḥdan A_1 ṣubḥ-dem TT/ tā: yā TT/ ḳıl ᶜarż-ı: ᶜarż it bir A_2

8 Rūze teklīfin Fużūlīden götür iy muḥtesib
Nātüvāndur anda bu teklīfe yoḫdur iḥtimāl

169
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Eyle müsteṣnā güzelsen kim saña yoḫdur bedel
Senden iy cān münḳaṭı^c ḳılmaz meni illā ecel

2 Nice ṣūret bağlasun göñlüm ḫalāṣ-ı ^{c}ışḳdan
^{c}Işḳdur bir ḥāl kim ol ḥāle göñlümdür maḥal

3 ^{c}Işḳuma noḳṣān yitürmez görmemek ol ^{c}ārıżı
Cevhere taġyīr-i āṣār-ı ^{c}araż virmez ḫalel

4 Eyledi rüsvā göñül çāk-i girībān-ı edeb
Gör ne ehl-i ^{c}ilmdür ādāb ilen eyler cedel

5 Ḥālümi gördükçe men^c-i ehl-i ^{c}ışḳ eyler faḳīh
Ḥüccet-i maḳṭū^{c}ı yoḫ eyler ḳıyās ilen ^{c}amel

6 Medrese içre müderris virdügi biñ dersden
Yig-durur mey-ḫānede bir cām virmek bir güzel

168/8b anda: onda A_1

169 A_1 47a, İÜ 44a, B 70, A_2 42a, A_3 55b, M 51b, T_1 126a, P 259b, S_1 172a, T_2 53b, S_2 41b, V 43b, TT 47b, S_3 33a

169/1a eyle: öyle B, S_1, T_1/ müsteṣnā: müstaġnī T_1, A_1/ kim saña: kim sañga A_1, A_2, V, T_2 ḥüsnüñe S_3, M, İÜ

169/1b ḳılmaz: bilmez T_1

169/2a göñlüm: göñglüm V, T_2/ ḫalāṣ-ı: halası İÜ, [G]

169/2b ol ḥāle göñlümdür: ol ḥāle göñglümdür A_1, T_2 göñglümdür ol ḥāle V

169/3a ^{c}ışḳuma: ^{c}ışḳa T_1, A_3, V/ noḳṣān: naḳṣānı T_1, A_3/ yitürmez: getürmez T_1, B, S_1, T_2, P, [G]

169/3b cevhere: cevher V/ ḫalel: ḥayel T_1

169/4a göñül: göñgül V, T_2/ edeb: eyleyüp V, TT

169/4b ^{c}ilmdür: cehldür A_3/ ādāb ilen: ādāb ile A_3, T_2, P, [T, G, TD] edeb ile A_1

169/5a ḥālümi: ^{c}ālemi A_1, T_1/ men^c-i ehl-i ^{c}ışḳ: ^{c}ışḳ ehlini men^c A_3

169/5b ilen: ile T_2, [T, G, TD] igen A_1/ ^{c}amel: cedel A_1

169/6a biñ: biñg TT, İÜ miñg A_1

169/6b virmek: virse A_2, S_2 dutmaḳ V

7 İy Fużūlī men dem urmışdum ṣafā-yı ᶜışḳdan
Maṭlaᶜ-ı ḫurşīd īcād olmadın ṣubḥ-ı ezel

170
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 İy ruḫuñ ḳıble-i cān ḫāk-i derüñ kaᶜbe-i dil
Reh-i ᶜışḳuñda fenā ser-ḥadi evvel menzil
2 Lāle-reng itdi gözüm ḳanla ḫāk-i derüñi
Kīmyāgerdür ider gördügi ṭopraġı ḳızıl
3 Ol ki yāruñ şeb-i hecrine ḳıyāmet güni dir
Ḫalḳ arasında ḳıyāmet güni olmaz mı ḫacil
4 Ḳatı müşkildür işüm zülf-i girih-gīrüñden
Ṣabr bu müşkili dirler açar ammā müşkil
5[489] İtmek olmaz seni āgāh göñül ḥālinden
Yazuġ ol kim vire göñlin saña senden ġāfil
6 Severem zāhidi kim kūşe-i miḥrābı sever
Ḫam-ı ebrūña raḳībüm olup olmaz māyil

169/7a ṣafā-yı: feżā-yı V
169/7b ḫurşīd: ḫurşīd-i [G]
170 A_1 47b, İÜ 44b, B 70, A_2 42a, A_3 55b, M 52b, K 48b, T_1 126b, P 260a, S_1 172a, T_2 54a, S_2 42a, V 43b, TT 48a, S_3 33b
170/1a ruḫuñ: ruḫun͡g A_1, T_2, V/ derüñ: derün͡g V, T_2
170/1b reh-i: āh T_1/ ᶜışḳuñda: ᶜışḳun͡gda V, T_2/ ser-ḥadi: ser-ḥadidür TT menzili A_2
170/2a ḳanla: cān ile T_1 yāşıyla V/ derüñi: derini V
170/2b kīmyāgerdür: kīmyāgerler TT/ ṭopraġı: topraġı A_1, B, K, T_2 tofraġı V
170/3a yāruñ: yārun͡g A_1, V, T_2/ şeb-i: ġam-ı A_2, S_2
170/4a işüm: işin [G]/ girih-gīrüñden: girih-gīrün͡gden V, S_2, T_2
170/4b açar: aça T_1, M, S_3
170/5a seni: beni T_1/ göñül: gön͡gül A_1, V, T_2
170/5b yazuġ: yazuḳ A_1, A_2, T_2, V/ vire göñlin saña: vire gön͡glüm san͡ga V vire gön͡glin san͡ga A_1, T_2 vire göñlin san͡ga A_2 saña göñlin vire A_3, TT, B, S_3, M, İÜ, [G]
170/6a severem: siverem S_1, K, İÜ seveyim ol A_1/ sever: siver S_1, K dutar S_2
170/6b ebrūña: ebrūnga A_1, V

7 Delü dirsem n'ola ^{c}uşşāḳına gül-çehrelerüñ
Özini göz göre odlara ṣalur mı ^{c}āḳil
8[490] Seni cānān ṣanuram çıḳ bedenümden iy cān
Men ü cānānum arasında çoḳ olma ḥāyil
9 İy Fużūlī yanaram kim ne içün ol yüzi gül
Maña yanar od olur özgeye şem^c-i maḥfil

171
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Hīç sünbül sünbül-i zülfüñ gibi müşgīn degül
Nāfe-i Çīni saçuñ tek dirler ammā çīn degül
2 Var gül berginde hem el-ḥaḳ nezāket birle reng
Līk cān-perver leb-i la^{c}lüñ gibi şīrīn degül
3 Mihr-bān dirler seni aġyāre līkin men aña
Bāver itmen kim saña mihr eylemek āyīn degül
4 Ḫūblar miḥrāb-ı ebrūsına ḳılmazsan sücūd
Dīnüñi döndergil iy zāhid ki yaḫşı dīn degül

170/7a çehrelerüñ: çehrelerün͡g A_1, V, T_2 çehrelerin TT
170/7b özini: kend'özini S_2/ ṣalur: salur V urar T_2
170/8a ṣanuram: sanuram V/ çıḳ: çıḫ A_1/ bedenümden: bedenden T_1
170/8b çoḳ: çoġ A_3/ cānānum:cānānın [G]
170/9b maña yanar od olur: baña yanar od olup A_1 ban͡ga od olup olur T_2/ özgeye: özgün͡ge V illere S_2
171 A_1 47b, İÜ 44a, B 71, A_2 42b, A_3 54b, M 52a, K 49a, T_1 127a, P 260a, S_1 172b, T_2 54a, S_2 42a, V 44a, TT 48a, S_3 33b
171/1a zülfüñ: zülfün͡g V, A_1/ gibi: kimi A_1, [T, TD]/ müşgīn: müşkil V, A_1 pür-çīn S_1, S_3, M, İÜ
171/1b çīni: çīn A_1/ saçuñ: saçun͡g V, T_2
171/2a gül berginde: berg-i gülde TT/ el-ḥaḳ: ancaḳ A_3/ nezāket: ṭarāvet TT/ nezāket birle reng: temāşā-yı cemāl A_3
171/2b la^{c}lüñ: la^{c}lün͡g V, T_2, A_1/ gibi: kimi A_1, [T, TD]/ şīrīn: pür-çīn S_3, M, İÜ güzīn B
171/3a līkin: bilmen V/ aña: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1 anı S_3, M, İÜ
171/3b itmen: itmen͡g V/ saña: san͡ga A_1, A_2, T_2 an͡ga V
171/4b dīnüñi: dīnüñ T_1/ döndergil: dönder gel [T] döndür gel [G]
171/5a ü ruḫsāruña: ruḫsārun͡ga V ü ruḫsāra T_1 ü ruḫsārun͡ga T_2/ virmiş: virdi A_1/ göñül: gön͡gül V, T_2

5 Tā Fużūlī ḳāmet ü ruḫsāruña virmiş göñül
Māyil-i serv ü hevā-ḫˇāh-ı gül ü nesrīn degül

172
Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Yüzüñi gözgüye ġaybetde oḫşadan ġāfil
Doḳınsa yüz yüze olmaz mı ara yirde ḫacil
2 Bıraḳ niḳāb ki bilsün kemāl-i ṣun^{c} görüp
Ferişte ḫilḳat-i Ādemde şübhesin bāṭıl
3 Ḥadīs̱-i vaḥy-veşüñ żāyi^{c} itme aġyāre
Revā mıdur idesen ḳadrin āyetüñ nāzil
4 Ḥarīm-i ḳūyuñı göster nümūne eyle s̱evāb
Kim ola cennet içün ḫalḳ ṭā^{c}ata māyil
5 Seni ḳoyup büte eyler ^{c}ibādetin kāfir
^{c}Aẕāb-ı dūzaḫa ol vechden olur ḳābil
6 Ḥakīme nefy-i ḳıyāmet ḫaṭāsını bildür
Ḳıyām göster aña i^{c}tiḳādın it zā'il
7[491] Ġaraż Fużūlīye ancaḳ elüñde ölmekdür
Velī maḥāldür ol hem sen olıcaḳ ḳātil

171/5b serv ü: serv S_1, K, A_3, TT/ hevā-ḫˇāh-ı: hevā-ḫˇāh ü S_1/ gül ü: gül-i S_1, K, [G]/ serv ü hevā-ḫˇāh-ı gül ü nesrīn degül: serv-i ḫırāmān degül ü nesrīn degül V

172 A_1 48a, İÜ 44b, B 71, A_2 43a, A_3 54a, M 52b, K 49a, T_1 127a, P 260a, S_1 172b, T_2 55a, V 44a, TT 48b, S_3 34a

172/1a yüzüñi: yüzüñ͡gi V, T_2, [G] gözüñ͡gi A_1/ oḫşadan: oḳşadan M, K, S_1, T_1, S_3, İÜ

172/1b doḳınsa: ṭoḳınsa A_2, A_3, TT toḳınsa V, T_2 dutunsa [G]

172/2a bıraḳ: yoḳ K buraḳ A_2 nikāb T_1/ niḳab ki bilsün: bıraḳ ki bilsün T_1 niḳābı ki bilsün A_1 nikabını yüzden [G]/ ṣun^{c}: ṣun^{c}ı TT, A_1 ḥüsn A_3, T_2

172/2b ḫilḳat-i ādemde: ādemde ḫilḳat A_1 hil'at-i âdemde [G]

172/3a vaḥy-veşüñ: vaḥy-veşüñ͡g A_1, A_2, T_2, S_1 vaḥy işüñ͡g V vahyi dişin [G]

172/3b ḳadrin: ḳadrini V, [G]/ āyetüñ: āyetüñ͡g A_1, T_2 anuñ V onun [G]

172/4a ḳūyuñı: ḳūyuñ͡gı A_1, V, T_2 hûyunu [G]

172/5b dūzaḫa: ravża T_1/ olur: ola T_1/ ḳābil: kaail [G]

172/6b aña: añ͡ga V, T_2 oñ͡ga A_1/ i^{c}tiḳādın: i^{c}tiḳād T_1/ zā'il: nāzil T_1, M, S_3, İÜ

172/7a elüñde: elüñ͡gde A_1, V, T_2 elüñden S_1 ḳapuñda A_3, A_2 öñüñde K yolunda [G]

173

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Cāna baṣdum ġonce-veş peykānuñı iy tāze gül
Döymek içün hecrüñe düzdüm demürden bir göñül

2 Veh ne sāḥirsen ki oddan ṣu çıḳarduñ ṣudan od
Terledüp ruḫsāruñı gül gül ḳılanda tāb-ı mül

3[492] Yandurup eczā-yı terkībüm külüm virseñ yile
Yoḫ yoluñdan dönmegüm varum senüñdür cüz' ü kül

4 Merdüm-i çeşmüm yıġar nāveklerüñ mümkin ṣanur
Ol aġaçlar birle dutmaḳ eşk deryāsına pül

5 İy göñül levḥ-i emel naḳş-ı beḳādan sādedür
Fānī itme ^{c}ömrüñ ol sevdāda kim bāḳī degül

6 Ṣūret-ārā olma taḥṣīl-i kemāl-i ma^{c}ni it
Kim behāyim nev^{c}in itmez ādemī zer-beft çul

---

173 A_1 48a, İÜ 45a, B 71, A_2 43a, A_3 54a, M 53a, K 49b, T_1 127b, P 260b, S_1 173a, T_2 54b, S_2 42b, V 44b, TT 48b, S_3 34b

173/1a baṣdum: basdum A_1, TT, T_2

173/1b döymek: dözmek A_1, V, [T, TD, D] düzmek [G]/ hecrüñe: hecrün͡ge A_1, V, T_2 cevrüñe S_3, M, İÜ/ düzdüm: giydim [G]/ göñül: gön͡gül V, T_2

173/2a sāḥirsen ki: sāhirsen A_2 sāḥirdür ki M, S_3, İÜ sāḥirdür T_1/ ṣu: su B, T_1, T_2, A_1, V, İÜ/ çıḳarduñ: çıḳarup A_2, S_2, TT çıḳardun͡g T_2, V çıḫarun͡g A_1 çıḳarur A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, P/ ṣudan: sudan B, T_1, T_2, S_1, A_1, V, İÜ

173/2b terledüp: terleyüp A_1, T_2/ ruḫsāruñı: ruḫsārun͡gı A_1, T_2, V ruḫsāruña TT

173/3a virseñ: virsen͡g A_1, M, S_3, A_2, K, T_2, İÜ/ yile: göge A_3

173/3b yoluñdan: yolun͡gdan A_1, T_2 yoluñda A_3/ senüñdür: senün͡gdür A_1

173/4a yıġar: yıḳar V, [G]/ nāveklerüñ: nāveklerün͡g V, T_2 peykānlaruñ S_1, K, [G]/ ṣanur: sanur V degül S_3, A_2, K, M, P, İÜ

173/4b dutmaḳ: ṭutmaḳ A_3, S_2

173/5a göñül: gön͡gül V, T_2/ naḳş-ı: naḳşı B

173/5b ^{c}ömrüñ: ^{c}ömrün͡g A_1, T_2, V ^{c}ömri S_3, M, İÜ ^{c}ömr S_1, TT ^{c}ömrüñü [T]/ sevdāda: sevdāya TT, T_2 sevdā A_1 sūda [T]/ degül: ^{c}amel V

173/6b nev'in: nev^{c}i S_1 nev^{c}ine S_2/ 1. mısra: kim ola cennet içün ādemīne zer-beft çul A_1

7[493] N’ola dirsem ḳadr ile efzūn Mesīḥādan seni
Yir ü gök mīzān olup farḳ olmış aġırdan yüñül
8[494] Āteş-i dil eyle sūzāndur ki başmaz hīç kim
Raḥm idüp nāveklerüñden ġayrı zaḫmum üzre kül
9 Ḥāṣıluñ evvel ġam-ı cānāndur āḫir terk-i cān
Bu imiş ḳısmet Fużūlī ḫˇāh aġla ḫˇāh gül

174
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Reh-rev-i ᶜirfāne besdür sāġar ü sāḳī delīl
Kim meh ü ḫurşīdden tapmış temennāsın Ḫalīl
2 Olsa istiᶜdād-ı ᶜārif ḳābil-i idrāk-i vaḥy
Emr-i Ḥaḳ irsāline her ẕerredür bir Cebre’īl
3 Her kimüñ taḳdīrden maḳṣūdı öz ḳadrincedür
Ehl-i ᶜışḳ ister zülāl-i vaṣl zāhid selsebīl

173/7a ile: ilen TT
173/7b olmış: itmiş TT/ aġırdan: aġırla TT/ yüñül: yüñ͡gül V
173/8a eyle: öyle S_1/ başmaz: basmaz A_1, T_2 yanmaz V durmaz TT bakmaz [G]
173/8b nāveklerüñden: nāveklerüñ͡gden A_1, TT, T_2, V/ ġayrı: ġayr V özge A_1, TT, T_2, [T, TD, D]/ zaḫmum: zaḫm T_2/ kül: gül [G]
173/9a ḥāṣıluñ: ḥāṣıluñ͡g A_1, T_2, V ḥāṣılum A_2/ evvel: çün ol K oldur [G]/ cānāndur āḫir: cāndur āḫir A_1 cānāndur andan V cānāndandur M cānānda āḫir [G]
174 A_1 48b, İÜ 45b, B 72, A_2 43b, A_3 53b, M 53b, T_1 128a, P 260b, S_1 173a, T_2 55a, S_2 42b, V 44b, TT 49a, S_3 34a-2a
174/1a sāḳī: ṣahbā A_2, V, S_2
174/1b meh ü: meh V mey A_2/ tapmış: bulmış B, M, S_1, S_2, S_3, P, İÜ, [G] itmiş V/ temennāsın: temāşāsın V
174/2a olsa: ola T_2/ vaḥy: mey V
174/2b emr-i: sırr-ı A_2, S_2/ irsāline: efᶜāline A_2, S_2
174/3a kimüñ: kimüñ͡g A_1, T_2, V
174/3b ᶜışḳ ister: ᶜuşşāḳa T_2/ zülāl-i: zülāl ü V/ vaṣl: vaṣl ü T_1, T_2, S_3

4 Cennete zāhid bilür cān virmedin yitmez velī
Cāna ḳıymaz öz temennāsındadur miskīn baḫīl
5 İy ḳılan iẓhār-ı ẕillet müjde-i ^{c}izzet saña
Kim bu dergehde muḳarrerdür ^{c}azīz olmaḳ ẕelīl
6 Va^{c}de-i vaṣluñ meni ṣalmış ḫayāl-i zülfüñe
Kim diler ṭūl-ı emel sermāye-i ^{c}ömr-i ṭavīl
7 İy Fużūlī ḫūblar ẕikr-i cemāliyle ḫoşem
Şükr kim kesb itmişem ^{c}ālemde bir ẕikr-i cemil

175
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Degülsen çoḳdan iy gerdūn cihān seyrinde yoldaşum
N'ola ḫam olsa ḳaddüm senden artuḳdur menüm yaşum
2 Terāzū-yı ^{c}ıyār-ı miḥnetem bāzār-ı ^{c}ışḳ içre
Gözüm her dem dolup biñ ṭaşa her sā^{c}at deger başum
3 Sirişküm al baġrum pāre bir kūh-ı belāyem kim
Hemīşe lāle vü la^{c}l ile rengīndür içüm daşum

174/4a cennete: cenneti M, S_3, V, İÜ cānına T_1, A_3/ yitmez: bulmaz S_3, M, İÜ gitmez V
174/4b cāna ḳıymaz: cennete girmek A_2, S_2/ temennāsındadur: temennāsında A_3/ baḫīl: kelīl [G]
174/5a iy ḳılan: eylemiş S_3, M, İÜ/ ẕillet: devlet T_2 ẕāt V/ saña: san͡ga A_1, V, T_2, T_1/ ẕillet müjde-i ^{c}izzet saña: müjde ^{c}izzet-i devlet baña [G]
174/5b bu dergehde: mürūr ile A_2, S_2
174/6a vaṣluñ: vaṣlun͡g V, T_2/ ṣalmış: salmış V/ zülfüñe: zülfün͡ge V, T_2
174/6b diler ṭūl-ı emel: diler ṭūl ü emel A_1 şeb-i hicrānādur A_2, S_2/ sermāye-i: ser-rişte-i [TD]
174/7a cemāliyle: ḫayāliyle A_2, S_2 viṣāliyle TT
175 A_1 48b, İÜ 45b, B 72, A_2 44a, A_3 56b, M 53b, K 49b, T_1 128b, P 260b, S_1 173b, T_2 55b, S_2 43a, V 45a, TT 49a, S_3 2a
175/1a çoḳdan: çoḫdan A_1/ cihān: felek V can [G]
175/1b olsa: bolsa A_2/ ḳaddüm: ḳaddüñ A_3, TT, B, S_2, K, P ḳaddün͡g A_1, T_2
175/2b dolup: döküp B, A_3, T_1/ biñ: bin͡g T_2, K, TT min͡g A_1/ ṭaşa: daşa A_1, T_2, V/ deger: deler T_1, M yarar A_3
175/3a al: al ü S_3, T_2, [G]/ kim: ben M, TT

4 Maña mānend bir dīvāne ṣūret baġlamaz gūyā
Ḳalem sındurdı taṣvīrüm ḳılandan ṣoñra naḳḳāşum
5 Fużūlī ḫāzin-i genc-i vefāyam ol sebebdendür
Güherler tökdügi isrāf ile çeşm-i güher-pāşum

176
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Tenümde zaḫm-ı tīġuñ çeşm-i ḫūn-efşāna beñzetdüm
Oḳuñ kim ṣaf ṣaf eṭrāfındadur müjgāna beñzetdüm
2 Beḳā-yı rūḥumı bildüm zülāl-i laᶜl-i nābuñdan
Ḥayātumdur didüm baġruma baṣdum ḳana beñzetdüm
3[495] Sökilmiş gögsümi kim ṭoludur ġamzeñ ḫayāliyle
Ḥarāmīler yataġı menzil-i vīrāne beñzetdüm
4[496] Tenümden incinüp çıḳmış revān cān gibi peykānuñ
Necük incimesün yitdükde ẕevḳın cāna beñzetdüm

175/4a maña: ban͡ga T_1, T_2, V, A_1

175/4b sındurdı: şırdurdı S_2, TT/ ḳılandan: çekenden A_3, A_2, B, [TD]/ ṣoñra: ṣon͡gra T_2

175/5b tökdügi: tökdi T_1, T_2, V, [G] dökdi B, M, K, S_1, S_3, İÜ/ isrāf ile: isrāf ile bu T_1, T_2, B, M, K, S_1, S_3, P, İÜ, [G]

176 A_1 49a, İÜ 46a, B 72, A_2 44b, A_3 58a, M 54a, K 50a, T_1 130a, P 261a, S_1 173b, T_2 55b, S_2 43a, V 45a, TT 49a, S_3 2a

176/1a tīġuñ: tīġun͡g V, T_2/ beñzetdüm: ben͡gzetdüm V, T_2, K, A_2

176/1b oḳuñ: oḳun͡g V, T_2 oḫun͡g A_1/ kim ṣaf ṣaf: ṣaf ṣaf kim B ṣaf ṣaf ki M, K/ beñzetdüm: ben͡gzetdüm A_2, K, V, T_2

176/2a beḳā: behaa [G]/ zülāl: hayâl İÜ, T_2 [G]/ laᶜl-i: laᶜli [TD]/ nābuñdan: nābun͡gdan A_1, V, T_2 nābuñdur A_3, M, K, T_1, P, S_1, S_2, S_3

176/2b baṣdum: basdum V, TT, T_2, A_1/ beñzetdüm: ben͡gzetdüm A_2, V, T_2, K

176/3a sökilmiş: süñülmiş [TD] / ṭoludur: doludur A_1, V, T_1, TT, T_2, S_2 dolupdur A_2/ ġamzeñ: ġamzen͡g V, T_2/ ḫayāliyle: hadengiyle [G]

176/3b beñzetdüm: ben͡gzetdüm A_1, A_2, T_2, V

176/4a çıḳmış: çıḫmış A_1/ cān gibi peykānuñ: cān kimi peykānuñ A_1, [T, TD] peykānlarun͡g gūyā V peykānuñı gördüm TT

176/4b necük: niçün A_1, A_3, T_1, S_1, S_2, [G]/ incimesün: incinmesün A_3, B, S_1, V, T_1, S_2, P, T_2, [T, G]/ yitdükde: itdükde T_1 atduḳda A_3/ beñzetdüm: ben͡gzetdüm A_2, V, T_2

5[497] Gözümde beslenüp ḳıymet bulan peykānuñı gördüm
Ṣadefde gevher olan ḳaṭre-i bārāne beñzetdüm
6 Fużūlī öldürür her dem meni ehl-i naẓar ṭaᶜnı
Ki niçün yār laᶜlin çeşme-i ḥayvāna beñzetdüm

177

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 ᶜIşḳdan cānumda bir pinhān maraż var iy ḥakīm
Ḫalḳa pinhān derdüm iẓhār itme zinhār iy ḥakīm
2 Var bir derdüm ki çoḳ dermāndan artuḳdur maña
Ḳoy meni derdümle dermān eyleme var iy ḥakīm
3[498] Ger başup el nabżuma teşḫīṣ ḳılsañ derdümi
El emānet ḳılma her bī-derde iẓhār iy ḥakīm
4[499] Gel menüm tedbīr-i bih-būdumda sen bir saᶜy ḳıl
Kim olam bu derde artuḳraḳ giriftār iy ḥakīm
5[500] Gör ten-i ᶜüryān ile aḥvālümi hicrān güni
Var imiş rūz-ı ḳıyāmet ḳılma inkār iy ḥakīm
6[501] Çekmeyince çāre-i derdümde zaḥmet bilmedüñ
Kim olur dermān-ı derd-i ᶜışḳ düşvār iy ḥakīm

176/5a peykānuñı: peykānuñ͡gı V/ gördüm: her dem M

176/5b ṣadefde: ṣadefden T_1/ beñzetdüm: beñ͡gzetdüm A_1, A_2, V, T_2

176/6b yār laᶜlin: laᶜl-i yāri S_3/ beñzetdüm: beñ͡gzetdüm A_2, V

177 A_1 49a, İÜ 46a, B 73, A_2 44a, A_3 56a, M 54a, K 50a, T_1 128a, P 261a, S_1 174a, T_2 56a, S_2 43b, V 45b, TT 49b, S_3 2b

177/2a çoḳ: biñ S_2 yüz TT/ maña: bañ͡ga T_1, A_1, V velī S_3, İÜ

177/2b ḳoy meni derdümle: ḳo beni derdümle S_3, S_2, İÜ bu devāsuz derde T_1

177/3a başup: basup A_1, T_2/ nabżuma: beñ͡gzüme A_1/ ḳılsañ: ḳılsañ͡g A_1, T_2, K

177/3b emānet: emâne [G]/ bī-derde: bī-dāda S_2

177/4a gel: ger T_1 gör A_2/ tedbīr-i bih-būdumda: tedbīr-i bī-hūdemde S_1, B tedbīr-i bih-būdumla V bīhūde tedbīrimde [G]/ sen bir saᶜy: bir tedbīr T_2

177/4b bu: bir T_2/ artuḳraḳ: artuġraġ S_1 artuḳ S_2

177/6a bilmedüñ: bilmedüñ͡g A_1, V bilmedim [G]

7 Renc çekme ṣıḥḥat ümmīdin Fużūlīden götür
Kim ḳabūl-ı ṣıḥḥat itmez böyle bīmār iy ḥakīm

178
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Ġamuñdan başa dün ḥasret eliyle ol ḳadar urdum
Ki ṣubḥ olınca mürde cismümi topraġa tapşurdum
2 Bükildi ḳaddüm āhum yitdi ḫurşīde saḳın iy māh
Ki miḥnet oḳını peykānladum ġam yayını ḳurdum
3 Dimeñ Mecnūna ᶜāşıḳ kim başında ḳuş yuva dutmış
Menem ᶜāşıḳ ki seyl-i eşkümi başumdan aşurdum
4 Kelāmuñdan müretteb eyledi burhān-ı iṡbāṭın
Ne ṣāḥib-keşfe kim dürc-i dehānuñ sırrını ṣordum
5[502] Tecerrüd seyrine sāyemden özge bulmadum hem-reh
Ṭarīḳ-i ᶜışḳ içinde çoḳlar ile durdum oturdum

177/7a renc: rence [G]/ ṣıḥḥat: zaḥmet A_1/ ümmīdin: ümmīdi S_1 için el [G]

177/7b itmez: olmaz S_1/ böyle: beyle S_1, V, A_2, A_1, TT, [T, G, TD] eyle T_2

178 A_1 49a, İÜ 46b, B 73, A_2 44b, A_3 56b, K 50b, T_1 130a, P 261a, S_1 174a, T_2 56a, S_2 43b, V 45b, TT 49b, S_3 2b

178/1a ġamuñdan: ġamun͡gdan V, T_2/ urdum: vurdum T_1

178/1b cismümi: cismi T_1, V/ topraġa: ṭopraġa A_3, S_3, TT, S_2 tofraġa V/ tapşurdum: ṭapşurdum A_3 dapşurdum V, K

178/2a yitdi: itdi T_1 çıḳdı V, T_2, S_3, İÜ/ saḳın: ṣaḳın TT/ māh: dil A_3, B, T_1, S_1, S_3, TT, K, P, İÜ meh [G, TD]

178/2b oḳını: oḫını A_1

178/3a dimeñ: dimen͡g V, K dimen A_1/ mecnūna: mecnūnı V/ ᶜāşıḳ kim: kim ᶜāşıḳ V/faık kim [G]/ dutmış: ṭutmış A_3

178/3b eşkümi: çeşmümi K, B

178/4a kelāmuñdan: kelāmında V gümānun͡gdan A_1, T_2 gümānından TT gümānuñdan [G, TD, D] kemālüñden A_2 kemālüñde S_2 cemālüñden T_1/ eyledi: eyledüm A_3, K, T_1, S_1, S_3, İÜ eylemiş V

178/4b keşfe: keşf T_2 sırra A_1/ dehānuñ: dehānun͡g T_2, A_1/ sırrını: vaṣfını A_1

178/5b çoḳlar: niceler İÜ ḫūblar A_1/ ile: ilen T_2/ durdum: ṭurdum A_3, V

6 Hevā-yı ^{c} ışḳ ser-gerdānı olmış gird-bādem kim
Ṣavurdum göklere topraġumı her yirde kim durdum
7 Fużūlī ^{c} ışḳ mühlik dirdüm ol meh-veş inanmazdı
Bi-ḥamdi'llāh ki cān virmek ṭarīḳiyle inandurdum

179
Fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilün

1 Dehenüñ şevḳını cān-sūz gümān itmez idüm
Yoḫsa bir dem anı men mūnis-i cān itmez idüm
2 Vaṣl-ı ḫāl-i lebüñi bilse idüm nā-maḳdūr
Ārzūsında ḳara baġrumı ḳan itmez idüm
3 Ḫūblar ^{c} āşıḳa meyl itmedügin bilse idüm
Özümi ^{c} ışḳ ile rüsvā-yı cihān itmez idüm
4[503] Düşmeseydi gözümüñ yaşına feyż-i naẓaruñ
Anı her serv ayaġına revān itmez idüm
5[504] Ṣalmasaydum dil-i vīrāne ^{c} imāret ṭarḥın
Anda genc-i güher-i ^{c} ışḳ nihān itmez idüm

178/6a kim: ben A_2

178/6b göklere: her yere [G]/ topraġumı: ṭopraġumı A_3, TT, S_3, S_2, İÜ tapraġı S_1, A_1 tofraġını V/ yirde: ḳanda S_3, B, İÜ/ durdum: gördüm A_1, V, TT, S_3, İÜ

178/7a ^{c} ışḳ: ^{c} ışḳı S_1, S_3, P, İÜ, [G, TD, D]/ meh-veş: meh-veşin A_1, A_2, S_1, T_1/ inanmazdı: inanmaz mı S_2 inanmazdum A_1

179 A_1 49b, İÜ 47a, B 73, A_2 45a, A_3 56b, M 54b, K 50b, T_1 128b, P 261a, S_1 174a, T_2 56b, S_2 44a, V 46a, TT 49b, S_3 3a

179/1a dehenüñ: dehenüñ͡g A_1/ şevḳını: fikrini A_3

179/1b anı men: ben anı A_2, S_1, S_2

179/2a ḫāl-i lebüñi: ḫāl-i lebüñ͡gi A_1, T_2 ḫāl-i lebi T_1 ḫālüñ͡g lebüñ͡gi V/ nā-maḳdūr: yanmaḳdur T_1

179/3a itmedügin: eyledügin A_2

179/3b özümi: kendümi S_2

179/4a gözümüñ: gözümüñ͡g A_1, V, T_2/ yaşına: yâşını [G]/ naẓaruñ: naẓaruñ͡g A_1 naẓarum A_2, İÜ, A_3, M, K, T_1, S_1, T_2, V, TT

179/4b anı: onı A_1/ serv: servüñ B, S_2, TT [G, T, TD] servüñ͡g V, T_2 / revān: niṣār İÜ

179/5a ṣalmasaydum: ṣalmasaydı A_1 salmasaydı V, T_2, [G]/ vīrāne: dīvāne TT, V, T_2

179/5b anda: onda A_1/ ^{c} ışḳ: ^{c} ışḳı [T, G, TD]

6 Sitem-i ṭa^{c}ne-i aġyāre degüldüm vāḳıf
Yoḫsa yāruñ ser-i kūyında mekān itmez idüm
7 İtmeseydi sitem-i yār Fużūlī meni zār
Bunca feryād çeküp āh ü fiġan itmez idüm

180

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Bir ḳul oġlını göñül milkine sulṭān itdüm
Mıṣr idi pādişehin Yūsuf-ı Ken^{c}ān itdüm
2 Dil ki bir dilbere ser-menzil idi āhum ile
Yile virdüm adını taḫt-ı Süleymān itdüm
3 ^{c}Işḳ terki dil ü cāndan görinürdi müşkil
Terk-i ^{c}ışḳ eyle didüñ terk-i dil ü cān itdüm
4[505] Cān ġamuñ çekmiş idi var idi boynumda ḥaḳı
Bu anuñ ecri idi kim saña ḳurbān itdüm

179/6a ṭa^{c}ne-i: ṭa^{c}n ile A$_2$
179/6b yāruñ: yāruñg A$_1$, T$_2$, V/ mekān: maḳām T$_2$
179/7a meni: ben K
179/7b bunca: munca A$_1$, V, T$_2$/ çeküp: idüp V/ āh ü: āh S$_1$, A$_3$
180 A$_1$ 49b, İÜ 47a, B 74, A$_2$ 45a, A$_3$ 57a, M 55a, K 41a, T$_1$ 129a, P 261b, S$_1$ 174b, T$_2$ 57a, S$_2$ 44a, V 46a, TT 50a, S$_3$ 3b
180/1a oġlını: oġlına T$_1$, A$_1$/ milkine: şehrine A$_1$, V, M, T$_2$, S$_2$, K, P, [T] tahtına [G]
180/1b pādişehin: pādişāhı T$_1$ pādişehi A$_2$, M/ mısr idi: mıṣr-ı dil [TD, D]
180/2a bir: her M/ dilbere: dilber S$_3$
180/2b taḫt-ı: milk-i A$_2$
180/3a terki: terk-i T$_1$, A$_2$, A$_3$, V, M, [D]/ dil ü cāndan görinürdi: görinürdi dil ü cāndan TT görinürdi dil ü cānda T$_2$
180/3b didüñ: didüñg A$_1$, T$_2$, V didüm M didi K
180/4a ġamuñ: ġamuñg A$_2$, T$_2$, V
180/4b anuñ: anuñg V/ saña: sañga A$_2$, T$_1$, T$_2$, M, V

5 Reh-i ^{c} ışḳuñ dutup itdüm ġam ü derdüm def^c in
Gör ne cem^c i bu ṭarīḳ ile perīşān itdüm
6[506] Sañā tapşurdıġum oḳlarını yaḳduñ iy dil
Żāyi^c itdüñ ne ḳadar kim saña iḥsān itdüm
7 Sebze tek ḳıldı Fużūlī çıḳarup eşk ^{c} ıyān
Ten ġubārında oḳın her nice pinhān itdüm

181
Mef^c ūlü fāilātü mefā^c īlü fā^c ilün
1 Nūrını māh mihr-i ruḫuñdan alur müdām
İnkār iderse şehr güvāhum-durur temām
2 Miḥrāb imiş ḳaşuñ ki aña ḳarşu kirpügüñ
Ṣaf ṣaf gelür ḳıyāma ḳılup ġamzeñi imām
3 Ol ḥūr va^c desine behişt-i viṣāl içün
Ḳur'ānca i^c tibār idübem ḥāṣıl-ı kelām

180/5a ^{c} ışḳuñ: ^{c} ışḳuñ͡g V, T_2 ^{c} ışḳ K/ dutup: ṭutup A_3 dutdum ü K/ ġam ü: ġam-ı A_1, A_2, A_3, M, K, T_1, S_1, S_3/ derdüm: derdin V derdüñ A_3, S_1/ def^c in: tevfīḳ A_3 terkin [G]
180/6a saña: sañ͡ga T_1, T_2, A_2, V, A_1/ tapşurdıġum: ṭapşurdıġum A_3, T_2 dapşurdıġum S_1, K, V/ oḳlarını: oḫlarını A_1/ yaḳduñ: yaḫduñ͡g A_1
180/6b itdüñ: itdüñ͡g V, T_2 itdüm A_1/ saña: sañ͡ga T_1, V, T_2
180/7a sebze tek: sebzeler T_1, A_3 sebzeden V/ ḳıldı: çıḳdı S_3, K, M, İÜ/ eşk: eşk-i [G]
180/7b ġubārında: ġubārından S_1, V/ oḳın: oḫın A_1 olan S_2 ṭutun A_3 anı A_2
181 A_1 50a, İÜ 47b, B 74, A_2 46a, A_3 57b, M 55a, K 51a, T_1 129a, P 261b, S_1 174b, T_2 57a, V 46b, TT 50a, S_3 3b
181/1a ruḫuñdan: ruḫuñ͡gdan A_1, T_2, V
181/1b temām: müdām A_1
181/2a ḳaşuñ: ḳaşuñ͡g V, T_2/ aña: añ͡ga T_1, V, T_2 oñ͡ga A_1/ kirpügüñ: kirpügüñ͡g V, T_2 kiprügüñ T_1, TT, [T, TD, D]
181/2b gelür: durur A_1, [T, TD, D]/ ḳıyāma: ḳıyām TT/ ḳılup: ḳılur A_2 /ġamzeñi: ġamzeñ͡gi A_1, V, T_2
181/3b idübem: ideyüm TT

4[507] ᶜAks-i ruḫuñ uġurladuġıyçün döne döne
Aṣıldı gözgü şehrde elden sürildi cām
5[508] Deşt üzre gird-bād mı yā geldügüm görüp
Mecnūn ġubārıdur ki durup eyler iḥtirām
6[509] Durġurma yolların yügürüp dutma iy sirişk
Ol serv idende nāz ile bizden yaña ḫırām
7 Hem-ṣoḥbet oldı dāne-i engūr zāhide
Aṣlı budur ki oḳıdılar bādeni ḥarām
8 Mey-ḫānedür cihānda Fużūlī maḳām-ı emn
Cehd it bir ev ḥabāb gibi anda dut maḳām

182
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün
1 Penbe-i merhem-i dāġ içre nihāndur bedenüm
Diri olduḳça libāsum budur ölsem kefenüm

181/4a ruḫuñ: ruḫuñg T_2/ uġurladuġıyçün: uġurladuġından TT
181/4b gözgü: göz göz A_1/ şehrde: şehre K/ sürildi: ṣorıldı T_1/ elden: ilden [G]
181/5a üzre: içre A_1/ gird-bād mı yā: gird-bād eyā A_2
181/5b ġubārıdur: ṭopraġıdur [TD]/ durup: ṭurup A_3
181/6a durġurma: ṭurġurma A_3/ dutma: ṭutma A_3 tutma B/ durġurma yolların yügürüp dutma: dut azm yoları yögürüp dönme [G]
181/6b ol: iy K/ yaña: yañga V, T_2
181/7b ki: kim K, [T]/ oḳıdılar: oḫıdılar A_1, V, T_2/ bādeni: bāde'i V, TT, M
181/8a cihānda fużūlī: fużūlī cihānda V, [G]
181/8b ev: iv A_1, B, A_2, T_1, P, S_1, S_3 an TT/ gibi: kimi A_1, [T, TD]/ anda: onda A_1/ dut: ṭut A_3, M tut B/ maḳām: müdām B, S_3, S_1, K, M, İÜ devām T_2
* S_1'de fazladan bir ilk beyit vardır:
Her ay olur ġulām saña bir meh-i temām
Sen şāh-ı ḥüsnsen saña eksük degül ġulām
182 A_1 50a, İÜ 47b[510], B 74, A_2 45b, A_3 58a, M 55b, K 51b, T_1 129b, P 261b, S_1 175a, T_2 57b, S_2 44a, V 46b, TT 50b, S_3 4a
182/1a merhem-i dāġ: dāġ-ı cünūn A_1, TT, V, T_2
182/1b libāsum budur: libāsumdur A_2/ ölsem: ölgec B

2 Cānı cānān dilemiş virmemek olmaz iy dil
Ne nizā[c] eyleyelüm ol ne senüñdür ne menüm
3 Ṭaş deler āhum oḳı şehd-i lebüñ şevḳından
N'ola zenbūr evine beñzese beytü'l-ḥazenum
4 Ṭavḳ-ı zencīr-i cünūn dāyire-i devletdür
Ne revā kim meni andan çıḳara ża[c]f-ı tenüm
5 [c]Işḳ ser-geştesiyem seyl-i sirişk içre yirüm
Bir ḥabābem ki hevādan doludur pīrehenüm
6 Bülbül-i ġam-zedeem bāġ ü bahārum sensen
Dehen ü ḳadd ü ruḫuñ ġonce vü serv ü semenüm
7 İdemen terk Fużūlī ser-i kūyın yāruñ
Ne ḳadar ẓulm yiriyse maña ḫoşdur vaṭanum

182/2a cānı: cān S_1, V/ virmemek olmaz: geç ten ü cāndan A_2

182/2b ol: iy dil A_1

182/3a ṭaş deler: daşdur A_2 ṭaş diler B daş deler A_1, V, TT/ oḳı: odı A_2, [G]/ şehd-i: şevḳ-ı S_3/ lebüñ: lebüñg T_1, A_1, V, T_2/ şevḳından: ẕevḳından A_2, TT şehdinden S_3

182/3b evine: ivine A_1, K, T_1, S_1, S_3/ beñzese: beñgzese A_1, T_1, B, V, M

182/4b revā kim: revādur T_1, TT, T_2/ andan: ondan A_1/ çıḳara: çıḳarur S_1

182/5a ser-geştesiyem: ser-geştesiem S_1, T_2, K/ sirişk: sirişküm S_1/ içre: oldı B

182/5b doludur: ṭoludur A_3, M

182/6a bāġ ü: bāġ-ı A_2, M, K, T_1, V, [G]

182/6b dehen ü: dehen V dehenüñ T_1/ ruḫuñ: ruḫuñg V, T_2/ ġonce ü: ġonce K, V/ serv ü: serv K, A_3, S_1, V

182/7a idemen: eylemen V/ kūyın: kūyuñg V/ yāruñ: yāruñg A_1, T_2, V

182/7b ẓulm: cürm V/ ne ḳadar: nice kim [G]/ yeriyse: yiri ise [TD]/ ne ḳadar ẓulm yiriyse maña ḫoşdur vaṭanum: vaṭanumdur vaṭanumdur vaṭanumdur vaṭanum A_2, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, P

183

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Fāş ḳılduñ ġamum iy dīde-i ḫūn-bār menüm

Eyledüñ merdüme nem olduġın iẓhār menüm

2 Dehenin isterem iy ᶜışḳ yoḫ it varlıġum

Ki yoḫ olmaḳda bugün bir ġarażum var menüm

3[511] Çıḳmış aġyār ile seyr itmege ol merdüm-i çeşm

Bu ᶜacebdür mi ki çıḳmış gözüm aġlar menüm

4[512] Bu temennāda kim ol şemᶜ ile hem-ṣoḥbet olam

Dūd-ı āh itdi dünüm tek günümi tār menüm

5[513] Mevc ile göñlümi iy eşk ḳopar yanumdan

Nāle ile başum aġrıtdı bu bīmār menüm

6 Çıḳmış ol şūḫ bugün tökmege ḳanın görenüñ

Girme iy göz kerem it ḳanuma zinhār menüm

7 İy Fużūlī der ü dīvāra ġamum yazmaḳdan

Şāhid-i ḥāl-i dilümdür der ü dīvār menüm

---

183 A_1 50b, B 75, A_2 45a, A_3 58b, M 56a, K 52a, T_1 131a, P 262a, S_1 175a, T_2 57b, S_2 44b, V 47a, TT 50b, S_3 4a

183/1a ḳılduñ: ḳılduñg V, T_2/ dīde-i: nāle-i TT

183/1b eyledüñ: eyledüñg V, T_2 eyledügüñg A_1/ olduġın: var mı A_1 var ise A_2, M

183/2a yoḫ: yoġ A_3

183/2b yoḫ: yoġ A_3

183/3b bu ᶜacebdür mi ki: bu ᶜaceb merdümi [T, TD, D]/ aġlar: aġyār S_1

183/4a kim: ki A_1, B, K, M, [G]/ şemᶜ: şūḫ M

183/5a göñlümi: göñglümi A_2, T_2, V

183/6a ol: iy V/ şūḫ: māh T_2, TT/ tökmege: dökmege S_1, B, K, S_3 kim töke [G]/ ḳanın: ḳanumı V, P ḳanını K ḳanumı S_3/ görenüñ: gözümüñ A_3, T_1, TT, [G] gözümüñg T_2 gözüñg V gözüñ K benüm S_3 görin P

183/7a dīvāra: dīvār T_1, A_3, B, M/ ġamum: ġam S_1, S_3/ yazmaḳdan: yazmaġdan T_1, T_2, TT

183/7b ḥāl-i: ḥālüm TT/ dilümdür: olupdur TT

184

Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün

1 Ol māh viṣāliyle ḫoş it bir gice ḥālüm

İy aḫter-i ṭāliᶜ ḳoma boynuñda vebālüm

2 Feryād ki ber virmedi bī-dāddan özge

Göz yaşı ile besledügüm ṭurfe nihālüm

3[514] Ṣınmış müje tek ḫalḳ gözinden aḳıdur yaş

Neẓẓāre-i żaᶜf-ı beden-i mūy-miṣālüm

4 Ol şemᶜ ḫayāliyle ḫoşem ola ki dāyim

Bu ṣūret ile çizgine fānūs-ı ḫayālüm

5 Sūzāndur odumdan tenüme sançılan oḳlar

Pervāneem iy şemᶜ tutışmış per ü bālüm

6 Sāḳī ġam-ı devrān ile ġāyetde melūlem

Bir cām-ı feraḥ-baḫş ile defᶜ eyle melālüm

7 Luṭf eyle Fużūlī menüm aḥvālümi ᶜarż it

Ol serve ki söyleşmege ḳoymadı mecālüm

---

184 A_1 50b, B 75, A_2 46b, A_3 58b, M 56a, K 52a, T_1 130b, P 262a, S_1 175b, T_2 58a, S_2 44b, V 47b, TT 51a, S_3 4b

184/1a ol: iy M, K, S_1, S_3, T_1, T_2, P/ ḫoş it: ḫayāliyle T_1

184/1b boynuñda: boynuñgda V, T_2

184/2a feryād ki: feryāduma V

184/2b göz yaşı ile: göz yaşum ilen A_1, [T, TD]/ ṭurfe: tāze A_3, TT

184/3a ṣınmış: batmış M sīmin [G]/ ḫalḳ: żaᶜf A_1/ gözinden: gözümden A_1, A_2/ aḳıdur: aḳıdup A_2 aḫıdur A_1, V, T_2/ yaş: su [G]

184/3b żaᶜf-ı: żaᶜf ü K/ beden-i: bedenüm A_1 beden ü S_1, T_1/ mūy-miṣālüm: mūy-miyānum A_2

184/4a ol: iy A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_2, TT, P/ ḫayāliyle: ḫayālinle S_1/ ḫoşem: ola ki K/ ola ki: kim ola A_2 ki ola S_2 ola K

184/4b bu: bir A_2, A_3, S_1

184/5a sançılan: ṣançılan A_2, TT, S_2, M/ oḳlar: oḫlar A_1

184/5b tutışmış: dutışmış S_3, B, T_2

184/6a ġāyetde: ġāyet ile V

184/6b defᶜ eyle: ḳıl defᶜ T_2, TT

184/7b serve ki: serv ile T_1, A_3/ söyleşmege: söyleşmeġe A_1/ ḳoymadı: ḳomadı S_2 ḳılmadı A_3 ḳalmadı S_3, TT, M

185

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Her ḥabāb-ı eşküme bir ᶜaks ṣalmış peykerüm
Şāh-ı milk-i miḥnetem dutmış cihānı leşkerüm

2 Ehl-i ḳadrem yanalı ᶜışḳ odına pervāne-veş
Sürme-i çeşm eylemişler şemᶜler ḫākisterüm

3[515] Cismümi yaḳdun̄sa pā-māl itme gön̄lümden saḳın
Külḫanem eksük degül ḫākisterümde aḫkerüm

4 ᶜIşḳ ser-gerdānıyam gögsümde bin̄ bin̄ dāġlar
Bir sipihr-i sā'irem s̱ābit cemīᶜ-i aḫterüm

5 Çeşm tār-ı cismüme düzmişdi eşküm gevherin
Āh kim çarḫ üzmiş ol tārı dağılmış gevherüm

6 N'ola her sāᶜat od üstinde durursam ᶜūd tek
ᶜŪd-ı bezm-i ᶜışḳam āteşdür bisāṭ ü bisterüm

7 İy Fużūlī çoḳ melāmetden meni menᶜ itme kim
Men nihāl-i gülşen-i derdem melāmetdür berüm

---

185 A_1 51a, İÜ 48a[516], B 75, A_2 47a, A_3 59a, M 56b, K 52b, T_1 130b, P 262a, S_1 175b, T_2 58a, S_2 45a, V 47b, TT 51a, S_3 5a

185/1a ṣalmış: salmış A_1, V

185/1b dutmış: ṭutmış A_3

185/2a pervāne-veş: pervâne tek [G]

185/2b çeşm: şemᶜ A_1/ eylemişler: eylemişdür TT/ şemᶜler: şemᶜle V, M, [G]

185/3a cismümi: cismi S_3/ yaḳdun̄sa: yaḳdun͡gsa V, T_2/ gön̄lümden: gön͡glümden V, T_2 külinden A_2, S_2/ saḳın: ṣaḳın S_2, TT

185/3b ḫākisterümde: ḫākisterümden V

185/4a gögsümde: gön̄lümde TT sīnemde S_2/ bin̄ bin̄: bin͡g bin͡g TT, S_1, K, V min͡g min͡g A_1 yer yer S_2

185/4b sipihr-i sā'irem: sipihrim sāir ü [G]

185/5a tār-ı: tārı A_1, A_2, [G] tārını T_2 tā kim B, M, K, S_1, S_3, P, İÜ pāküm T_1/ eşküm: eşk T_2 yaşum V

185/5b üzmiş: urmış T_2/ tārı: tār-ı [G]/ dağılmış: tökmiş V

185/6a üstinde: üstinden A_2, B, S_2, K, P, İÜ/ durursam: ṭurursam A_3 durursan T_1/ ᶜūd: dūd A_1, A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, TT, P, İÜ, [G]

185/6b ᶜışḳam: ᶜayşum A_1/ bisāṭ ü: bisāṭ V

185/7a menᶜ: ᶜayb A_1

185/7b berüm: yerüm S_1, V, M

186

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1[517] ᶜAḳl yār olsaydı terk-i ᶜışḳ-ı yār itmez midüm
İḫtiyār olsaydı rāḥat iḫtiyār itmez midüm

2 Laḥẓa laḥẓa ṣūretin görseydüm ol şīrīn lebün̄
Sen gibi iy Bīsütūn men hem ḳarār itmez midüm

3[518] Nişe maḥrem eyledün̄ şemᶜi meni maḥrūm idüp
Men senün̄ bezmün̄de cān naḳdin nis̱ār itmez midüm

4[519] Derdümi ᶜālemde pinhān dutduġum nā-çārdur
Uġrasaydum bir ṭabībe āşkār itmez midüm

5 Yār ile aġyārı hem-dem görmege olsaydı ṣabr
Terk-i ġurbet eyleyüp ᶜazm-i diyār itmez midüm

6 Vāᶜiẓün̄ küfrin menüm rüsvālıġumdan ḳıl ḳıyās
Anda ṣıdḳ olsaydı men taḳvā şiᶜār itmez midüm

7 Ol gül-i ḫandānı görmek mümkin olsaydı mañ̄a
Sen tek iy bülbül gülistāna güẕār itmez midüm

8 İy Fużūlī dāġ-ı hicrān ile yanmış gön̄lümi
Lālezār açsaydı seyr-i lālezār itmez midüm

---

186 A_1 51a, İÜ 48a, B 76, A_2 47a, A_3 59a, M 56b, K 52b, T_1 131b, P 262b, S_1 176a, T_2 58b, S_2 45a, V 48a, TT 51a, S_3 5a

186/2a lebün̄: lebün͡g A_1, V, T_2

186/2b gibi: tegi A_1 kimi [TD]

186/3a nişe: nite TT/ maḥrem: maḥrūm V/ eyledün̄: eyledün͡g A_1, T_2, V/ şemᶜi: şemᶜe V/ maḥrūm: maḥrem V

186/3b bezmün̄de: bezmün͡gde A_1, T_2, V/ cān naḳdin: naḳd-i cān A_2, S_2, T_2 cān nakdim [G]

186/4a dutduġum: ṭutduġum A_3 itdügüm A_1

186/4b ṭabībe: ḥakīme T_2, TT, [T]

186/5a yār ile aġyārı: yārı aġyār ile A_1

186/6a vāᶜiẓün̄: vāᶜiẓün͡g V, T_2/ küfrin: bezmin A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ kiẕbin V, T_2/ ḳıl: it A_3

186/6b anda: onda A_1

186/7a mañ̄a: ban͡ga V, T_1

186/7b gülistāna: gülistānda M, K, T_1, S_1, P

186/8a gön̄lümi: gön͡glümi A_1, V, T_2

186/8b seyr: terk S_3, İÜ

187

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 İşigüñ ṭaşını ḳan ile yudı çeşm-i terüm

Bes ki pākem ṭaşı laᶜl eyledi feyż-i naẓarum

2 Cigerüm dāğına merhem bulmadum senden

Nice āh eylemeyem āh yanupdur cigerüm

3 Didi ol yār seḥer vaḳti gelem līk ne sūd

Vaḳt maᶜlūm degül şām ile birdür seḥerüm

4[520] İy ḫoş ol şām ki bī-ḫod gidem ol kūya ü ṣubḥ

N'eyledüm anda diyü ġayrden alam ḫaberüm

5[521] Düşmezem göñlüñe yaᶜnī olubem eyle żaᶜīf

Derd-i ᶜışḳuñla ki gözgüde[522] görinmez eṡerüm

6 Nice biñ ᶜāşıḳa ancaḳ bir oḳ atduñ dimedüñ

Ki düşer birbirine bir nice üftādelerüm

7 İy Fużūlī dura menden ala taᶜlīm-i vefā

Nā-geh er merḳad-i Mecnūna düşerse güẕerüm

---

187 A_1 51b, İÜ 48b, B 76, A_2 47b, A_3 59b, M 57a, K 53a, T_1 132a, P 262b, S_1 176a, T_2 59a, S_2 45b, V 49a, TT 51b, S_3 5b

187/1a işigüñ: işigün͡g A_1, T_2, V/ ṭaşını: taşını B daşını A_1, V, T_2 daşı TT

187/1b bes ki pākem: pāklıḳdan A_1, V, S_2 pāklikden T_2, TT pāklığdan T_1, A_2, A_3/ ṭaşı: daşı A_1, V, T_2

187/2a dāğına: ḳanına T_2/ bulmadum: bulamadum V bulamadı [G]

187/2b eylemeyem: eyleyem S_2/ yanupdur: yandurupdur S_2

187/3a yār: māh M, TT, [G]/ vaḳti gelem: vaḳt gelüp V/ ne: çi [G]

187/4a şām: vaḳt S_1, B, S_3, İÜ/ kūya ü: kūya A_1, A_2, K, S_3, T_2, P/ ṣubḥ: ben [G]

187/4b n'eyledüm: neylerem [G]/ anda: onda A_1

187/5a göñlüñe: gön͡glün͡ge A_1, T_2 göñle T_1 gön͡gle V/ olubem: oluban A_1/ eyle: öyle K, B, T_1, P, İÜ şöyle A_2, M

187/5b ᶜışḳuñla: ᶜışḳuñda A_1 ᶜışḳun͡gda V, T_2/ gözgüde: göz göze A_3

187/6a biñ: bin͡g S_1, TT, K, T_2 min͡g A_1 bir A_3/ oḳ: oḫ A_1/ atduñ: atdun͡g A_1, V/ dimedüñ: dimedün͡g V

187/6b düşer: düşe İÜ

187/7a dura: ṭura A_3 n'ola A_1/ vefā: cünūn A_1 cefā V hevā [G]

187/7b er: ez V ol T_2/ düşerse: düşer bir S_3

188

Müstef^{c}ilün fe^{c}ūlün müstef^{c}ilün fe^{c}ūlün

1 Zülfi gibi ayaġın ḳoymaz öpem nigārum

Yoḫdur anuñ yanında bir ḳılca i^{c}tibārum

2 İnṣāf ḫoşdur iy ^{c}ışḳ ancaḳ meni zebūn it

Ha böyle miḥnet ile geçsün mi rūzgārum

3 Bildi temām-ı ^{c}ālem kim derdmend-i ^{c}ışḳam

Yā Rab henüz ḥālüm bilmez mi ola yārüm

4 Vaṣluñdan ayru n’ola ḳanum tökilse gül gül

Men gülbün-i belāyem bu faṣldur bahārum

5 Taṣvīr iden vücūdum yazmış elümde sāġar

Ref^{c} olmaġa bu ṣūret yoḫ elde iḫtiyārum

6 Dūr istemen zamānī mey neş’esin başumdan

Topraḳ olanda yā Rab dürd-i mey it ġubārum

7 Rüsvālarından ol meh ṣaymaz meni Fużūlī

Dīvāne olmayam mı dünyāda yoḫ mı ^{c}ārum

---

188 A_1 51b, İÜ 48b, B 77, A_2 47b, A_3 59b, M 57b, K 53a, T_1 132a, P 262b, S_1 176b, T_2 59a, S_2 45b, V 49a, TT 51b, S_3 5b

188/1a gibi: kimi A_1, [T, TD]

188/1b anuñ: onuñ A_1/ yanında: yolunda [G]

188/2a ^{c}ışḳ: dil A_1, A_3, TT/ ancaḳ: yiter TT

188/2b böyle: beyle A_1, TT, T_2, A_2, V, [T, G, TD]/ ile: ilen TT

188/3a temām-ı: temām [G]/ derdmend-i: mübtelā-yı M

188/3b ḥālüm: ālem [G]

188/4a vaṣluñdan: vaṣlun͡gdan A_1, V/ n’ola ḳanum: ḳanum n’ola T_1, A_3, İÜ/ tökilse: dökilse S_1, B, K, S_3, İÜ/ vaṣluñdan ayru n’ola ḳanum tökilse: hecrinde ḳanlu yaşum n’ola tökilse T_2

188/4b men: bir TT/ belāyem: ḫazānem A_1, [G] firāḳam T_2, [TD]/ faṣldur: nev^{c}dür T_2

188/5a vücūdum: bu ṣūret T_2

188/6a dūr: ṭūr A_3/ istemen: istemen͡g V itmegil S_2/ neş’esin: sayesin A_2, İÜ, A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_2, V, S_3/ zamānī mey sāyesin başumdan: başumdan mey neş’esin zamānī T_2

188/6b topraḳ: ṭopraḳ TT ṭopraġ A_3, A_2, S_2, S_3 topraġ A_1, T_2 tofraġ V/ olanda: olupda T_1

188/7a rüsvālarından: rüsvālarumda S_1/ ṣaymaz: ṣanmaz T_1, S_1, T_2, TT, [G] yazmış A_3

188/7b dünyāda: ^{c}ālemde A_3, T_1, S_3, İÜ

189

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Dürd-veş ser-geşte-i cām ü ḫarāb-ı bādeem

İ^{c}tibārum yoḫ ayaḳ ṭopraġı bir üftādeem

2 Hīç reng ilen maña ābādlıḳ mümkin degül

Men ḫarāb-ı bāde-i ṣāf ü ^{c}iẕār-ı sādeem

3 Dimezem degmez maña ġamzeñ ḫadengi yā deger

Degme ḳaydı çekmezem ^{c}ālemde bir āzādeem

4 Āb-ı çeşmüm çizginür kūyuñda ammā ḳadri yoḫ

Dimesün bu devrde kimse ki merdüm-zādeem

5[523] Zāhidā menden ne ḥāṣıl kim oḳırsan mescide

Mende ṭā^{c}at yoḫ hemān ālāyiş-i seccādeem

6[524] Çarḫ devrinden ne ḥāṣıl kim virür taġyīr-i ẕevḳ

Durmadın[525] ẕevḳ arturur miskīn-i devr-i bādeem

7 Ẕevḳ istersen Fużūlī terk-i dünyā ḳıl ki men

Bulmadum bir ẕevḳ bundan ġayrı tā dünyādaem

---

189 A_1 52a, İÜ 49a, B 77, A_2 48a, A_3 60a, M 57b, K 53b, T_1 132b, P 263a, S_1 176b, T_2 59b, S_2 46a, V 49b, TT 52a, S_3 6a

189/1a dürd-veş: dürd-keş V/ cām ü: cām T_1, A_1, A_3, K, V/ ḫarāb-ı: şarāb-ı T_1, V

189/1b i^{c}tibārum: iḫtiyārum TT/ ayaḳ: ayaġ T_2, S_1, V, A_1/ ṭopraġı: topraġı T_2, A_2, B, K tofraġı V

189/2a reng ilen: reng ile A_1, V, S_3, S_2, B, İÜ rengīnlen S_1/ maña: ban͡ga V, T_2 man͡ga A_1 benüm S_3, İÜ/ ābādlıḳ: ābādlıġ A_2, T_2

189/3a maña: ban͡ga T_2/ ġāmzeñ: ġamzen͡g T_2/ ḫadengi: ḫayāli A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, İÜ/ deger: diger B/ degmez maña ġamzeñ ḫadengi: ġamzen͡g ḫadengi ban͡ga degmez V

189/3b degme: veh ki S_1/ ḳaydı: ḳaydın T_1/ āzādeem: üftādeem A_3

189/4a kūyuñda: kūyun͡gda A_1, V kūyında A_3

189/4b kimse ki: A_3/ bu devrde kimse ki: yā rāb bu devrde kimse TT

189/5a oḳırsan mescide: oḫırsan mescide A_1 ider taġyīr-i ẕevḳ S_3

189/5b ṭā^{c}at: ṭāḳat K/ ālāyiş-i: ārāyiş-i S_1, İÜ

189/6a devrinden: ẕevḳından A_1, TT, S_2, A_2/ kim: çün T_2/ virür: idüp A_3 ider İÜ/ ẕevḳ: ḥāl T_2, TT

189/6b durmadın: ṭurmadın A_3 virmedin A_1, TT, [G] devrden A_2, S_2, [T] durmayup T_2/ devr: ẕevḳ S_1, A_3 cām T_2

189/7a istersen: isterseñ S_2, A_3/ ki men: müdām A_3

189/7b bir ẕevḳ bundan: bu ẕevḳı andan A_3 bir ẕevḳı mundan A_1, V, TT, T_2/ ġayrı: ġayr İÜ

190

Mefʿūlü fāilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Cānlar virüp senüñ gibi cānāna yitmişem
Raḥm eyle kim yitince saña cāna yitmişem

2 Şükrāne-i viṣālüñe cān virdügüm bu kim
Çoḳ derd çekmişem ki bu dermāne yitmişem

3 Ḥālüm diyüp murāduma yitsem ʿaceb degül
Bir bendeem ki dergeh-i sulṭāne yitmişem

4 Mūr-ı muḥaḳḳarem ki serāsīme çoḳ gezüp
Nā-gāh bārgāh-ı Süleymāne yitmişem

5 Bir bülbülem ki gülşen olupdur nişīmenüm
Yā ṭūṭīyem ki bir şekeristāne yitmişem

6 Devr-i felek müyesser idüpdür murādumı
Gūyā ki ṭālib-i güherem kāne yitmişem

7 Miskīn Fużūlīyem ki saña dutmışam yüzüm
Yā bir kemīne ḳaṭre ki ʿummāne yitmişem

---

190 A_1 52a, İÜ 49a, B 77, A_2 48b, A_3 60b, M 58a, K 54a, T_1 133a, P 263a, S_1 177a, T_2 59b, S_2 46a, V 49b, TT 52a, S_3 6a

190/1a gibi: kimi A_1, [T, TD]

190/1b saña: sañ͡ga A_1, V, T_1, T_2, A_2, M

190/2a viṣālüñe: viṣālüñ͡ge A_1, T_2, V

190/2b çoḳ: çoḫ A_1

190/3a ḥālüm: derdim [G]/ yitsem: irsem A_3, T_1

190/7a saña: sañ͡ga A_1, A_2, M, T_1, T_2, , V/ dutmışam: ṭutmışam A_3/ yüzüm: ümmīd S_1

190/7b ḳaṭre ki: ḳaṭreA_1, K ḳatreyem ki B/ ʿummāne: ʿummān V

191

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Yār ḥāl-i dilümi zār bilüpdür bilübem
Dil-i zārumda ne kim var bilüpdür bilübem

2 Yārı aġyār bilüpdür ki maña yār olmaz
Men daḫı anı ki aġyār bilüpdür bilübem

3[526] Zülfini ehl-i vefā ṣaydına dām eyleyeli
Meni ol dāma giriftār bilüpdür bilübem

4 Men ne ḥācet ki ḳılam derd-i dilüm yāre ^{c}ıyān
Ḳamu derd-i dilümi yar bilüpdür bilübem

5 Yār hem-ṣoḥbetüm olmazsa Fużūlī ne ^{c}aceb
Özine ṣoḥbetümi ^{c}ār bilüpdür bilübem

192

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Ḫoş ol zamān ki ḥarīm-i viṣāle maḥrem idüm
Ne mübtelā-yı belā ne muḳayyed-i ġam idüm

---

191 A$_1$ 52b, İÜ 49b, B 78, A$_2$ 48b, A$_3$ 60b, M 58a, K 54a, T$_1$ 133a, P 263a, S$_1$ 177a, T$_2$ 60a, S$_2$ 46b, V 50a, TT 52a, S$_3$ 6b

191/1a bilübem: bilürem A$_1$, A$_3$, B, M, K, T$_1$, T$_2$, TT, P, [G]

191/1b dil-i: ḥāl-i M, K/ bilübem: bilürem A$_1$, A$_3$, B, M, K, T$_1$, T$_2$, TT, P, [G]

191/2a maña: bañ͡ga T$_1$, V, T$_2$

191/2b bilübem: bilürem A$_1$, A$_3$, B, M, K, T$_1$, T$_2$, TT, P, [G]

191/3a ṣaydına: ḳaydına S$_2$, A$_2$ kasdına [G]

191/3b meni: ben hem T$_1$/ bilübem: bilürem A$_1$, A$_3$, B, M, K, T$_1$, T$_2$, TT, P, [G]

191/4a derd-i dilüm yāre ^{c}ıyān: şerḥ aña derd-i dilümi S$_1$, S$_3$, B, K, M, P, İÜ

191/4b ḳamu derd-i dilümi yar bilüpdür: dil-i zārumda ne kim var bilüpdür A$_3$, B, M, K, T$_1$, S$_1$, P/ bilübem: bilürem A$_1$, TT, T$_2$, A$_3$, B, M, K, T$_1$, P, [G]

191/5a ṣoḥbetüm: ṣoḥbeti A$_3$/ olmazsa: olsa V

191/5b özine: özüme S$_2$/ ṣoḥbetümi: ṣoḥbetini A$_3$, S$_2$/ bilübem: bilürem A$_1$, A$_3$, B, M, K, T$_1$, T$_2$, TT, P, [G]

192 A$_1$ 52b, İÜ 49b, B 78, A$_2$ 49a, A$_3$ 61a, M 58b, K 54b, T$_1$ 133b, P 263b, S$_1$ 177b, T$_2$ 60a, S$_2$ 46b, V 50a, TT 52b, S$_3$ 6b

192/1b ne: ni A$_3$, T$_1$, S$_1$, TT

2 Gezerdüm itlerüñ içre feżā-yı kūyuñda
Yirüm behişt-i berīn idi men bir Ādem idüm
3 Hemīşe secdegehüm ḫāk-i āsitānuñ idi
Bu i^{c}tibār ile bir ser-bülend-i ^{c}ālem idüm
4[527] Gedā-yı kūyuñ idüm böyle ẕilletüm yoḫ idi
Serīr-i salṭanat-ı ḳurbda mu^{c}aẓẓam idüm
5[528] Zamān zamān es̱er-i pertev-i cemālüñden
Mu^{c}ālic-i dil-i pür-derd ü çeşm-i pür-nem idüm
6[529] Ziyāde ġam-zedeem hecr ile ḫoş ol günler
Ki men bu ġam-zedelikden ziyāde ḫurrem idüm
7 Fużūlī olmaz imiş miḥnet-i firāḳa müfīd
Bu ẕevḳ ẕikri ki bir vaḳt yāre hem-dem idüm

193

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Ney gibi her dem ki bezm-i vaṣluñı yād eylerem
Tā nefes vardur ḳuru cismümde feryād eylerem
2 Rūz-ı hicrāndur sevin iy murġ-ı rūḥum kim bugün
Bu ḳafesden men seni elbette āzād eylerem

192/2a itlerüñ: itlerüñ͡g V, T_2 itleri A_1/ içre: ile M/ kūyuñda: kūyuñ͡gda A_1, V kūyında T_2

192/4a kūyuñ: kūyuñ͡g A_1, T_2/ böyle: beyle A_1, T_2, A_2, [T, G, TD]/ yoḫ: yoġ A_2, A_3, S_2, M

192/5a cemālüñden: cemālüñ͡gden A_1, V

192/5b pür-derd ü: pür-derd V pür-derde A_2/ çeşm-i: çeşm ü T_2

192/7a miḥnet-i: miḥnet ü T_1, TT

192/7b ẕikri: ẕikr V rūy S_2 fikri [G]/ hem-dem: maḥrem V, A_1, TT, T_2, [G]

193 A_1 53a, İÜ 50a, B 78, A_2 49a, A_3 61a, M 59a, K 54b, T_1 133b, P 263b, S_1 177b, T_2 60b, S_2 46b, V 50b, TT 52b, S_3 7a

193/1a gibi: kimi A_1, [T, TD]/ dem: geh A_1, [G]/ vaṣluñı: vāṣluñ͡gı A_1, V, T_2

193/1b vardur: var bu S_2

193/2a sevin: sivin M, K, S_1, S_3, İÜ

3 Vehm idüp tā ṣalmaya sen māhā mihrin hīç kim
Kime yitsem ẓulm ü cevrüñden aña dād eylerem
4 Ḳan yaşum ḳılmaz vefā giryān gözüm isrāfına
Munca kim her dem ciger ḳanından imdād eylerem
5 İncimen her nice kim aġyār bī-dād eylese
Yār cevriyçün göñül bī-dāda mu^{c}tād eylerem
6 Bilmişem bulman viṣālüñ līk bir ümmīd ile
Gāh gāh öz ḫāṭır-ı nā-şādumı şād eylerem
7 Levḥ-i ^{c}ālemden yudum eşk ile Mecnūn adını
İy Fużūlī men daḫı ^{c}ālemde bir ad eylerem

194
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Şem^{c}-i şām-ı firḳatem ṣubḥ-ı viṣāli n'eylerem
Bulmışam yanmaḳda bir ḥāl özge ḥāli n'eylerem

193/3a tā: kim T_1/ sen: ol [G]/ māhā: māh T_1/ mihrin: mihr S_1 mihri M mihrüñ S_2

193/3b ẓulm ü cevrüñden aña: ẓulm cevrüñden an͠ga T_1 ẓulm cevrüñden aña P ẓulm cevrinden an͠ga V cevr ü ẓulmün͠gden on͠ga A_1 cevr ü ẓulminden on͠ga T_2 cevr-ü-ẓulmüñden aña [T, TD]/ dād: yād T_2

193/4a isrāfına: girdābına A_1/ ḳılmaz: itmez [G]

193/4b munca: bunca A_2, B, M, K, T_1, S_2, S_3, İÜ/ ḳanından: ḳanında S_1

193/5a eylese: eyleye İÜ

193/5b göñül: gön͠gül A_1, T_2, V/ mu^{c}tād: münkad [G]

193/6a bulman: yolın T_1/ viṣālüñ: viṣālün͠g V, T_2 firāḳuñ T_1 viṣālin [T, G, TD]/ bir: bu TT, T_2, A_1, [T, TD, D]

193/7a levḥ-i: levḥ [T]/ ^{c}ālemden: ^{c}ālemde S_1, A_2

194 A_1 53a, İÜ 50b, B 79, A_2 49b, A_3 61b, M 59a, K 55a, T_1 134a, P 263b, S_1 178a, T_2 61a, S_2 47a, V 50b, TT 53a, S_3 7b

194/1a şem^{c}-i: şem^{c} ü T_1

194/1b yanmaḳda: ^{c}ışḳuñda TT ^{c}ışḳun͠gda A_1 yanmaġda T_2/ bulmışam: ṭapmışam [T, TD, D]/ bir ḥāl: hāli [G]

2 Ġayra ^{c}arż it her ne esbābuñ ki var iy dehr-i dūn
Men ki ehl-i ẕevḳam esbāb-ı melāli n’eylerem
3 Yoḫ ^{c}aceb ger māla raġbet milke ḳılman iltifāt
Men gedā-yı kūy-ı ^{c}ışḳam milk ü mālı n’eylerem
4 Ehl-i ḥālem dime büt vaṣfın maña iy büt-perest
Ḥāl bilmez dilber-i ṣāḥib-cemāli n’eylerem
5 İḥtimāl-i hecr teşvīşine degmez ẕevḳ-i vaṣl
Vaṣl kim var anda hicrān iḥtimāli n’eylerem
6 Naḫl-i ḳaddüñ isterem k’andan belādur ḥāṣılum
Baḫmazam şimşāda ber virmez nihāli n’eylerem
7 İy Fużūlī ḳıl kemāl-i ^{c}aḳl kesbin yoḫsa men
Kāmil-i ^{c}ışḳam daḫı özge kemāli n’eylerem

195
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Bāġa girdüm ser-i kūyuñ añup efġān itdüm
Gül görüp yāduñ ile çāk-i girībān itdüm

194/2a esbābuñ: esbābun͡g A_1, V, TT, T_2

194/2b men ki ehl-i ẕevḳam esbāb-ı melāli n’eylerem: ben gedā-yı kūy-ı ^{c}ışḳam milk ü mālı n’eylerem A_1, A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, T_2, S_2, S_3, P, İÜ, [T, G] men gedā-yı kūy-ı ^{c}ışḳam milk ü mālı n’eylerem A_1/ men ki: ben bir V

194/3a iltifāt: i^{c}tibār A_3

194/3b men gedā-yı kūy-ı ^{c}ışḳam milk ü mālı n’eylerem: men ki ehl-i ẕevḳam esbāb-ı melāli n’eylerem A_1, A_2, B, M, T_2, S_2, S_3, [T, G] men bir ehl-i ẕevḳam esbāb-ı melāli n’eylerem İÜ, S_1, K, P men bir ehl-i ẕevḳam ü esbāb-ı mālı n’eylerem A_3, T_1 / men: ben V, A_2, S_2, T_2, B, A_3, M, T_1, S_3, İÜ

194/4a vaṣfın: ḥālin A_1/ maña: ban͡ga A_1, V, T_2

194/4b cemāli: kemāli A_1

194/5b anda: onda A_1

194/6a ḳaddüñ: ḳaddün͡g A_1, T_2 ḳaddüm V/ k’andan: andan İÜ

194/7a iy: sen A_1, T_2, A_2, [T, G, TD]/ kemāl-i: kemāl ü T_2/ ^{c}aḳl: ^{c}ışḳ S_3, İÜ fażl A_3, B, K, T_1, S_1, V, T_2, P

195 A_1 53b, İÜ 50b, B 79, A_2 50a, A_3 61b, M 59b, K 55a, T_1 134b, P 263b, S_1 178a, T_2 61a, S_2 47a, V 51a, TT 53a, S_3 7b

195/1a kūyuñ: kūyun͡g A_1, V, T_2/ añup: an͡gup A_1, V, T_2, M, A_2 görüp A_3

195/1b yāduñ: yādun͡g A_1, V, T_2, A_2/ ile: ilen A_2, M, K, S_1, S_2, P, [T]

2 Baḫuban nergise bīmār gözüñ ḳıldum yād
Nergisi nāle vü efġānuma ḥayrān itdüm
3 Ġonce-i lāle dime dāġ ḳarasın ḳoparup
Al vālāya ṣarup sebzede pinhān itdüm
4 Gül-i ter üzre düşen şebneme düşdi naẓarum
Gözümi şevḳ-ı cemālüñle dür-efşān itdüm
5 Berg-i gül ṣanma ki ḫūn-ābe töken demde gözüm
Nice yapraġa ciger ḳanı silüp[530] ḳan itdüm
6 Göricek sünbüli añdum şiken-i kākülüñi
Sünbüli girye vü āh ile perīşān itdüm
7 İy Fużūlī reviş-i ^{c}aḳl melūl itdi meni
Sehv ḳıldum ki cünūn derdine dermān itdüm

196
Mef^{c}ūlü mefā^{c}īlü mefā^{c}īlü fe^{c}ūlün
1 Hicrān ile yanar giceler rişte-i cānum
Rūşen ola iy şem^c saña sūz-ı nihānum

195/2a bīmār: ^{c}ayyār A_2, B, M, K, S_1, S_2, P/ gözüñ: gözün͡g A_1, T_2, V gözüñi S_2
195/2b nāle vü: zār ile V/ efġānuma: efġān ile M, T_2/ ḥayrān: bīdār T_2
195/3a ġonce-i: ġonce vü A_3, S_2, M, [G, TD]
195/3b sebzede: sebzeye A_2
195/4b şevḳ: şem^c S_3, [TD, D]/ cemālüñle: cemālün͡gle T_2 cemāliyle V, A_1 cemālüñden S_1 cemālüñde B, A_2, A_3, M, K, T_1, P, S_2
195/5a töken: döken V, S_1, B, K, S_3, İÜ/ demde gözüm: dīdelerüm V
195/5b yapraġa: topraġa T_1, T_2, A_1, [G] tofraġı V/ silüp: ṣalup T_2, [T, G, TD] töküp V
195/6a göricek: görüben A_1/ sünbüli: sünbül T_1, A_1/ añdum: an͡gdum A_2, T_2, M, A_1 aldum S_1 andum V/ kākülüñi: kākülün͡gi A_1 kākülüni V
195/6b sünbüli: sünbül K/ girye: nāle [G]/ āh ile: âhımla [G]
195/7a melūl: ḳabūl S_1, K/ meni: bizi T_1
196 A_1 53b, İÜ 51a, B 79, A_2 50a, A_3 62a, M 59b, K 55b, T_1 134b, P 264a, S_1 178a, T_2 61b, S_2 47b, V 51b, TT 53a, S_3 8a
196/1a giceler: bu gice TT
196/1b saña: san͡ga A_1, V, T_2, T_1, S_1, A_2, M

2 Bir şem^{c}-i şebistān-ı belāyem ki degül kem
Tā men diriyem sūz-ı dil ü eşk-i revānum
3 İy ḫalvetüme şem^{c}-i ruḫından bıraḳan nūr
Dīdāruña müştāḳ idi çeşm-i nigerānum
4 Sensüz giceler āh ü fiġānum meh işitdi
İy meh saña hem yitdi ola āh ü fiġānum
5 Cānā ne revādur ki çeküp tīġ dem-ā-dem
Ġamzeñ söke cismüm dele baġrum içe ḳanum
6 Hem-reng-i lebüñdür diyü ḳaṭ^{c}-ı naẓar itmez
Ḫūn-ı cigerümden müje-i eşk-feşānum
7 Pinhāni odum ^{c}āleme fāş oldı Fużūlī
Yā Rab ki menüm şem^{c} gibi yana zebānum

197
Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün
1 Tutışdı ġam odına şād gördügüñ göñlüm
Muḳayyed oldı ol āzād gördügüñ göñlüm

196/2b men: ben V, B, S_2, S_3, M, İÜ/ dil ü: dil V, A_3, T_1
196/3a ruḫından: ruḫuñdan S_1, T_1, S_3 ruḫuñ͡gdan A_1, V nūrından K/ bıraḳan: bıraḫan A_1 bıraġan A_3, S_2
196/3b dīdāruña müştāḳ idi: dīdāruñ͡ga müştāḳ idi A_1, V, T_2 müştāḳ idi dīdāruña A_2, S_2
196/4a āh ü fiġānum: sūz-ı nihānum A_3, T_1/ meh işitdi: göge yitdi T_2
196/4b saña hem: sañ͡ga hem A_1, T_2, V, T_1, M hem saña K/ ola: ola mı K/ hem yitdi ola: yitdi ola bu [G]
196/5a cānā ne: cāna V/ tīġ: tīġ-ı [T, TD]
196/5b ġamzeñ: ġamzeñ͡g A_1, A_2, V, T_2/ cismüm: çeşmüm T_1/ dele: dile B, [T]/ içe: döke S_3, S_1, B, K, M, P, İÜ, [G]
196/6a lebüñdür: lebüñ͡gdür A_1, V, T_2
196/6b ḫūn-ı: ḫūnīn A_3, V, S_3, İÜ
196/7b gibi: kimi [T, TD]
197 A_1 54a, İÜ 51b, B 80, A_2 50b, A_3 62a, M 60a, K 55b, T_1 135a, P 264a, S_1 178b, T_2 61b, S_2 47b, V 51b, TT 53b, S_3 8b
197/1a tutışdı: ṭutışdı A_3 dutışdı S_3, B, İÜ dolaşdı T_2, TT/ ġam odına: dām-ı ġama T_2, TT/ gördügüñ göñlüm: gördügüñ͡g göñ͡glüm A_1, V, T_2
197/1b gördügüñ göñlüm: gördügüñ͡g göñ͡glüm A_1, V, T_2

2 Diyār-ı hecrde seyl-i sitemden oldı ḫarāb
Feżā-yı ᶜışḳda ābād gördügüñ göñlüm
3 Ne gördi bādede bilmen ki oldı bāde-perest
Mürīd-i meşreb-i zühhād gördügüñ göñlüm
4 Firāḳuñ odını gördükçe mūm tek eridi
S̱ebāt ü ṣabrda fūlād gördügüñ göñlüm
5 Getürdi ᶜacz görüp ᶜışḳ müşkil olduġını
Ḳamu hünerlere üstād gördügüñ göñlüm
6 Degüldi beyle deminde bir ehl-i ᶜışret idi
Bu ḳanlar içmege muᶜtād gördügüñ göñlüm
7 Fużūlī eyledi āheng-i ᶜıyş-ḫāne-i Rūm
Esīr-i miḥnet-i Baġdād gördügüñ göñlüm

198

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Ḳaçan kim ḳāmetüñden ayru seyr-i būstān itdüm
Ḳoparup eşk seylābıyla biñ servi revān itdüm

197/2a seyl-i sitemden: seylāb-ı ġamdan M

197/2b ābād: ol ābād M/ gördügüñ göñlüm: gördügün͡g gön͡glüm A_1, V, T_2

197/3a ki: kim A_1, A_3, T_1

197/3b gördügüñ göñlüm: gördügün͡g gön͡glüm A_1, V, T_2

197/4a firāḳuñ: firāḳun͡g V, T_2/ gördükçe: gördükde A_3, B, S_3, İÜ, [G]

197/4b s̱ebāt ü: s̱ebāt T_1, A_1, T_2, V/ ṣabrda: ṣabra bir K/ fūlād: pūlād A_2, S_2, T_2/ gördügüñ göñlüm: gördügün͡g gön͡glüm A_1, V, T_2

197/5b üstād: āzād T_2/ gördügüñ göñlüm: gördügün͡g gön͡glüm A_1, V, T_2

197/6a beyle: böyle B, A_3, M, T_1, S_2, S_3, TT, İÜ/ deminde bir: ḫıredmend TT/ ᶜışret: meşreb A_3, [G]

197/6b gördügüñ göñlüm: gördügün͡g gön͡glüm A_1, V, T_2

197/7a ᶜıyş: ᶜışḳ T_1 ehl-i TT/ ḫāne-i: ᶜışret-i TT

197/7b gördügüñ göñlüm: gördügün͡g gön͡glüm A_1, V, T_2

198 A_1 54a, İÜ 51b[531], B 80, A_2 50b, A_3 62b, K 56a, T_1 135a, P 264a, S_1 178b, T_2 62a, S_2 48a, V 52a, TT 53b, S_3 8b

198/1a ḳaçan: ḫaçan A_1, V, T_2, [T]/ ḳāmetüñden: ḳāmetün͡gden A_1, V, T_2/ seyr-i: serv-i S_3, İÜ

198/1b seylābıyla: seylābına A_1/ biñ: bin͡g K, TT min͡g A_1/ servi: serv V, S_1, S_3, K, T_1

2 Götürdüm gird-bād-ı āh ile ḫurşīde tapşurdum
Ġubār-ı reh-güẕāruñ cevherin gözden nihān itdüm
3 Nişān-ı ṣūret-i ḫūbuñ virüp bütler sücūdında
Fesād-ı i^{c}tiḳādın kāfirüñ ḫāṭır-nişān itdüm
4 Olup ser-mest ḳıldum neş^{c}e-i ẕevḳ-ı lebüñ ẕikrin
Meye rāġıb olanlar küfrini ḫalḳa ^{c}ıyān itdüm
5 Görüp dīvārlarda kūhken naḳşın dimeñ ^{c}āşıḳ
Menem ^{c}āşıḳ ki dutdum deşt terk-i ḫānumān itdüm
6 Reh-i ^{c}ışḳında ol gül-ruḫ ciger kān itdügim bilmiş
Çeker her dem maña tīġ-ı siyāset ṣanki kan itdüm
7 Fużūlī şāhbāz-ı evc-i istiġnā iken bilmen
Ne sehv itdüm ki bu vīrāne deyri āşiyān itdüm

199
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Muḫālif devrden gülgūn şarābı ḳana degşürdüm
Sürūdın çeng ü ^{c}ūduñ nāle vü efġāna degşürdüm

198/2a götürdüm: kopârıp [G]/ ile: ilen S_1/ ḫurşīde: gerdūna B/ tapşurdum: ṭapşurdum A_3 dapşurdum K, V
198/2b güẕāruñ: güẕāruñ͡g A_1, V, T_2
198/3a nişān-ı: nişānın S_2/ ḫūbuñ: ḫūbuñ͡g A_1, V, T_2/ virüp: görüp T_2
198/3b fesād-ı: fesādın S_3/ i^{c}tiḳādın: i^{c}tiḳād S_3/ kāfirüñ: kāfürüñ͡g V, T_2 kāfirin TT
198/4a olup: ol V/ neş^{c}e-i ẕevḳ-ı: zevk ile şīrin [G]/ lebüñ: lebüñ͡g A_1, V, T_2
198/4b meye: bañ͡ga V
198/5a dīvārlarda: dīvārda S_2/ dimeñ: dimeñ͡g A_1, V, T_2
198/5b dutdum: ṭutdum A_3/ deşt: deşt ü A_2, K, T_2, S_3, P, İÜ, [T]/ ḫānumān: ḫānmān K, B, A_3/ dutdum deşt terk-i ḫānumān: seyl-i eşkümi başumdan V
198/6a ^{c}ışḳında: ^{c}ışḳda V/ itdügim: olduġum A_2 itdügin V
198/6b maña: bañ͡ga A_1, V, T_2/ ṣanki: ṣan ki [T]
198/7a bilmen: bilmem S_3 bildüm A_1
198/7b deyri: milki A_2, S_2
199 A_1 54b, B 80, A_2 51a, A_3 62b, M 60b, K 56b, T_1 135b, P 264b, S_1 179a, T_2 62a, S_2 48a, V 52a, TT 54a, S_3 9a
199/1a şarābı: şarābın A_1, V
199/1b sürūdın: sürūdı S_3 sürūd-ı T_1/ çeng ü: çeng K, T_1/ ^{c}ūduñ: ^{c}ūduñ͡g V, T_2 ^{c}ūdın A_1 ^{c}ūdı S_3/ nāle vü: nāle A_3, K, T_1

2 Daḫı zevḳ-ı viṣāl-i dōst şevḳın istemeñ menden
Ki men zevḳ-ı viṣāli miḥnet-i hicrāna degşürdüm
3 Meni iy bāġbān ma^{c}zūr dut gülzār seyrinden
Ki men gülzār seyrin kulbe-i aḥzāna degşürdüm
4[532] Göñül virdüm fenā vü faḳra terk-i i^{c}tibār itdüm
Bi-ḥamdi'llāh ki āḫir küfrümi īmāna degşürdüm
5 Göñülden zevḳ bulmazdum çıḳardum çāk gögsümden
Ḳaşı yaylar ḫadengiyle gelen peykāna degşürdüm
6 Niḳāb-ı ṣūret-i ḥāl eyledüm ḫūn-ı ciger seylin
^{c}Iyān rüsvālıġı derd ü ġam-ı pinhāna degşürdüm
7 Fużūlī mende zevḳ-ı ^{c}āfiyet az iste kim çoḳdan
Men anı ārzū-yı ṭal^{c}at-ı cānāna degşürdüm

200

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Ḳıldı ol serv seḥer nāz ile ḥammāma ḫırām
Şem^{c}-i ruḫsārı ile oldı münevver ḥammām

199/2a şevḳın istemeñ menden: şevḳı isteme͡ng benden T_2 vaṣlın istemen benden V
199/2b viṣāli: visâl-i [G]/ miḥnet-i: mihneti [G]
199/3a dut: ṭut A_3/ seyrinden: seyrinde T_1
199/4a göñül: gö͡ngül A_1, V, T_2/ fenā vü: fenā A_1, V/ faḳra: faḳra vü V
199/5a göñülden: gö͡ngülden A_1, V, T_2/ bulmazdum: bulmayup S_2 bulmadum V/ gögsümden: sīnemden S_2, A_1
199/5b yaylar: yālar A_3, B, S_3/ ḫadengiyle: ḫadengiylen A_2, T_1, M ḫadenginden V
199/6b rüsvālıġı: rüsvālıġın T_1, S_1, A_3
199/7b men anı: men onı A_1/ ṭal^{c}at: ṣūret TT/ cānāna: hicrāne V
200 A_1 54b, B 81, A_2 51b, A_3 63a, M 60b, K 56b, T_1 136a, P 264b, S_1 179a, T_2 62b, S_2 48b, V 52b, TT 54a, S_3 9a
200/1a ol serv: ol A_1/ seḥer: sehī V
200/1b oldı: boldı V/ münevver: müzeyyen T_2, TT, [G]

2 Görinürdi bedeni çāk-i girībānından
Cāmeden çıḳdı yeñi ayını gösterdi temām
3 Nīlgūn fuṭaya ṣardı beden-i ^{c}üryānın
Ṣan benefşe içine düşdi muḳaşşer bādām
4 Oldı pā-būs-ı şerīfiyle müşerref leb-i ḥavż
Buldı dīdār-ı laṭīfiyle żiyā dīde-i cām
5 Ṣandılar kim ṣatılur dāne-i dürr-i ^{c}araḳı
Urdı el kīseye çoḳlar ḳılup endīşe-i ḫām
6 Kākülin şāne açup ḳıldı hevāyı müşgīn
Tīġ mūyın daġıdup itdi yiri ^{c}anberfām
7 Ṭās elin öpdi ḥased ḳıldı ḳara baġrumı su
Yitdi ṣu cismine reşk aldı tenümden ārām
8 Çıḳdı ḥammāmdan ü perde-i çeşmüm ṣarınup
Dutdı āsāyiş ile gūşe-i çeşmümde maḳām
9 Merdüm-i çeşmüm ayaġına revān su tökdi
Ki gerek su tökile servüñ ayaġına müdām

200/2b çıḳdı: çıḫdı A_1/ yeñi: yeñgi A_1, A_2, B, M, T_1, S_1, T_2, V, P
200/3a ṣardı: sardı A_1, V, T_2/ ^{c}üryānın: üryānı T_1
200/3b ṣan: san V/ içine: içre A_1
200/4a leb-i ḥavż: ḥammām A_3
200/4b laṭīfiyle: şerīfiyle A_3
200/5a ṣatılur: satılur V, T_2/ dāne: ḳaṭre T_2
200/5b urdı el kīseye çoḳlar: el urup kīseye çoḳlar A_2, A_3, T_1, S_1, S_2 çoklar el kīseye vurdı A_1, [G]
200/6a kākülin: kākülüñg V, T_2 kākül T_1, K
200/6b itdi: ḳıldı TT/ tīġ mūyın: miyg-ı mūyun [G]
200/7a ḳıldı: ḳaldı V/ su: ḳan S_2
200/7b tenümden: elümden K
200/8a çıḳdı: çıḫdı A_1 çıḫdı ol S_1/ ḥammāmdan ü: ḥammāmdan S_1 ḥammāmdan ol A_1, V, TT, [T, TD]
200/8b dutdı: ṭutdı A_3, S_2
200/9a su tökdi: ṣu tökdi A_3, S_1, TT ṣu dökdi S_3 su dökdi B, K, M tökdi çü ṣu S_2
200/9b su: ṣu S_3, S_1, TT, S_2, A_3/ tökile: dökile A_1, B, M, K, T_1, S_3/ servüñ: servüñg V, T_2

10 Müzd-i ḥammām Fużūlī virürem cān naḳdin
Ḳılmasun ṣarf-ı zer ol serv-ḳad-i sīm-endām

201[533]

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy kemān-ebrū şehīd-i nāvek-i müjgānuñam
Bulmışam feyż-i naẓar senden senüñ ḳurbānuñam
2 Kākülüñ tārına peyvend itmişem cān riştesin
Başuñ içün bir teraḥḥum ḳıl ki ser-gerdānuñam
3 N'ola ḳılsam terk-i mey minnet ḳılup zāhidlere
N'eylerem mey neş'esin men kim senüñ ḥayrānuñam
4 Şāne-veş yüz nāvek-i ġam sançılupdur cānuma
Tā esīr-i ẖalḳa-i gīsū-yı müşg-efşānuñam
5 El çeküp ḳaṭ^c-ı naẓar ḳılmış ^{c}ilācumdan ṭabīb
Bildi gūyā kim ẖarāb-ı nergis-i fettānuñam

200/10a virürem: vereyim [G]

200/10b serv-ḳad: sīm-ber A_1 serv-ḳad ü S_2, [T, TD]

*TT'de iki fazla beyit vardır:

İzleyüp üstine kef kef geçer oldı ṣabun
Sürilür pāyına her laḥẓa iderdi iḳdām

Eydür ḥammām ẖazīnemde ne var ise bugün
Ṣu gibi ṣarf ideyüm ol mehüñ üstine temām

201 A_1 55a, İÜ 52a[534], B 81, A_2 51b, A_3 63b, M 61a, K 57a, T_1 136b, P 264b, S_1 179b, T_2 63a, S_2 49a, V 48a, TT 54b, S_3 9b

201/1a nāvek: ẖançer S_2

201/2a kākülüñ: kākülüñg A_1, V, T_2

201/2b başuñ: başuñg V

201/3a ḳılup: koyup A_2

201/4a yüz: biñg T_2/ nāvek: ẖançer T_2/ sançılupdur: ṣançılupdur M, TT, S_2/ cānuma: sīneme A_3, T_1 göñglüme V, A_1 bağrıma [G]

201/4b ẖalḳa: ṭurre A_2, S_2/ müşg: misk TT

201/5b gūyā kim: kim gûyâ [G]/ fettānuñam: mestānuñam A_3, A_1, [G]

6 Cāna meylüñ var ise ḥükm eyle teslīm eyleyem
Pādişāhum men senüñ bir bende-i fermānuñam
7 Ġonce ḳılmaz şād gül açmaz dutılmış göñlümi
Ārzūmend-i ruḫ-ı āl ü leb-i ḫandānuñam
8[535] Ḳan idüp bağrum işüm āh itme her dem iy felek
Ḥürmetüm dut bir iki dem kim senüñ mihmānuñam
9 İy Fużūlī āteş-i āh ile yandurduñ meni
Ġālibā ṣanduñ ki şemʿ-i kulbe-i aḫzānuñam

202
Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
1 Secdedür her ḳanda bir büt görsem āyīnüm menüm
Ḫˇāh kāfir ḫˇāh mü’min dut budur dīnüm menüm
2 Bāġbān şimşād ü nesrīnüñ maña ʿarż itme kim
Ol ḳad ü ruḫṣārdur şimşād ü nesrīnüm menüm
3[536] Ḫāk-i dergāhın naẓardan sürme iy seylāb-ı eşk
Ḳılma żāyiʿ sürme-i çeşm-i cihān-bīnüm menüm

201/6a meylüñ: meylün͡g A_1, V, T_2
201/6b pādişāhum men: şāh sensen ben A_3, B, K, T_1, S_3, İÜ şāh sensen men S_1, P şāhsan ben de M
201/7a ḳılmaz: ḳalmaz T_1/ şād: şād ü A_3, A_2, T_1, TT, S_2, T_2, S_3, İÜ, [T]/ dutılmış: ṭutılmış A_3, M tutılmış TT/ göñlümi: gön͡glümi V, T_2
201/7b ārzūmend-i: ārzūmend ü S_2/ āl ü: āl S_2
201/8a felek: melek A_3/ işüm āh itme: işimdir āh [G]
201/8b dut: ṭut A_3, M/ dem: gün S_3, TT, K, T_2, İÜ, [G]/ kim: ben K, T_2
201/9a āteş-i: āteşīn TT/ yandurduñ: yandurdun͡g A_1, T_2/ meni: bizi TT
202 A_1 55b, İÜ 52a, B 82, A_2 52b, A_3 63b, K 57b, T_1 136b, P 265a, S_1 180a, T_2 63b, S_2 49a, V 48b, TT 54b, S_3 10a
202/1a ḳanda: ḫanda V, TT, T_2, A_1, [T]/ bir büt görsem: görseñ bir büt T_1
202/1b kāfir: mü’min A_1, S_3, TT, B, T_2, İÜ/ mü’min: kāfir A_1, S_3, TT, B, T_2, İÜ/ dut: ṭut A_3
202/2a şimşād ü: şimşād A_1, K, T_1, TT, V/ nesrīnüñ: nesrīnüm V/ maña: ban͡ga T_2, V, T_1 man͡ga A_1/ itme kim: eyleme A_3
202/2b ḳad ü: ḳad T_1, V/ ruḫṣārdur: ruḫṣāredür A_1
202/3a dergāhın: dergāhun͡g A_1/ sürme: ṣürme K ṣalma A_2, S_2/ eşk: çeşm V

4 Eşk mevci gezdürür her yan tenüm ḫāşākini
Mümkin olmaz eşk taḥrīkiyle teskīnüm menüm
5[537] Çāre umdum laᶜl-i şīrīnüñden eşk-i telḫüme
Telḫ güftār ile alduñ cān-ı şīrīnüm menüm
6 Mende sākin oldı derd-i ᶜışḳ Mecnūndan geçüp
Andan artuḳdur meger ᶜışḳ içre temkīnüm menüm
7 İy Fużūlī her yiten ṭaᶜn eyler oldı ḥālüme
Bu yiter ehl-i melāmet içre taḥsīnüm menüm

203

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Zāyir-i mey-ḫāneem muġ secdesidür ṭāᶜatüm
ᶜIşḳ pīrüm naḳd-i cān neẕrüm tevekkül niyyetüm
2 Her yaña baḫsam ṣürāḥī tek sücūd itmek işüm
Ḳanda olsam bāde tek düşmek ayaġa ᶜādetüm
3 Ṭavruma zāhid eger ṣūretde eyler iᶜtirāż
İḫtilāṭ itsem anı şermende eyler sīretüm

202/4a gezdürür: gezdür T_1/ yan: dem A_1, A_2, S_2, S_3, TT, İÜ, [T]/ tenüm: ten T_2, TT, [T, G]/ ḫāşākini: ḫāşākümi A_1, TT, [T, G]

202/4b teskīnüm: temkīnüm V, K, T_2

202/5a umdum: buldum T_2 etdim [G]/ şīrīnüñden: şīrīnüñgden A_1

202/5b alduñ: alduñg A_1, V, T_2

202/6b andan: ondan A_1/ temkīnüm: teskīnüm T_2, K

202/7a eyler: ider A_2, TT, S_2

202/7b taḥsīnüm: temkīnüm T_1

203 A_1 55b, İÜ 52b, B 82, A_2 52a, A_3 64a, M 61b, K 57b, T_1 137a, P 265a, S_1 180a, T_2 64a, S_2 49b, V 48b, TT 55a, S_3 10b

203/1b neẕrüm: ṣabrum S_3, İÜ

203/2a her yaña: her saru A_1, T_2, V, TT [T, TD, D] ḳançarı S_2 hancaru [G]/ baḫsam: varsam [G]/ ṣürāḥī tek: ṣürāḥī-veş A_3

203/2b ḳanda: ḫanda A_1, TT, V, T_2, [T]

203/3a ṭavruma: davruma V ṭavrum S_3 ṭavrumga A_1

203/3b anı: onı A_1/ sīretüm: ṣoḥbetüm TT

4[538] Bes ki cām-ı mey gibi ḫoş-meşreb ü ṣāfī-dilem
Ḥürmetüm vācib bilür her kim bilür keyfiyyetüm
5 Mu^{c}teberlerdür ġurūr ehli men andan fāriġam
İ^{c}tibāra çün degül ḳābil muḥaḳḳar hey'etüm
6[539] ^{c}Işḳ erbāb-ı riyādan zāyil itmiş gön̄lümi
Faḳr esbāb-ı ^{c}alāyıḳdan götürmiş raġbetüm
7 İy Fużūlī faḳr ṭopraġında devlet iste kim
Sāye ol ṭopraġa ṣalmışdur hümā-yı himmetüm

204

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Kerem ḳıl kesme sāḳī iltifātun̄ bī-nevālardan
Elün̄den geldügi ḫayrı dirīġ itme gedālardan
2 Esīr-i ġurbetüz biz senden özge āşināmuz yoḫ
Ayaġun̄ kesme başun̄'çün bizüm miḥnet-serālardan

203/4a bes: men TT/ gibi: kimi [T, TD]/ meşreb ü: meşreb K

203/4b bilür: durur S_2 dutar [T, TD, D]

203/5a mu^{c}teberlerdür: mu^{c}teberlikdür A_1, İÜ, B, A_2, A_3, M, K, T_1, P, S_1, S_2, V, S_3/ ehli: aṣlı K, B, İÜ ehl V/ men: benden A_2/ andan: ondan A_2

203/5b çün: çoḳ V, TT, [G]/ hey'etüm: ṭabi^{c}atüm A_1 ṭīnetüm TT, [G] niyyetüm A_3

203/6a riyādan: vefādan A_3, B, M, T_1, S_1, S_3, P, İÜ/ zāyil: fāriġ A_2, [T, TD, D]/ gön̄lümi: gön͡glümi A_1, T_2, V mihrini S_1, M mihrümi S_3, B, İÜ

203/6b esbāb-ı: erbāb-ı T_2

203/7a faḳr: ^{c}ışḳ T_2/ ṭopraġında: tofraġında V topraġında K, B

203/7b sāye: şāye T_1/ ṭopraġa: tofraġa V topraġa T_2, B, K/ ṣalmışdur: salmışdur A_1, V, T_2/ himmetüm: devletim [G]

204 A_1 56a, İÜ 52b, B 82, A_2 52b, A_3 70b, M 61b, K 58a, T_1 137b, P 265a, S_1 180a, T_2 64b, S_2 49b, V 53a, TT 55a, S_3 10b

204/1a iltifātun̄: iltifātun͡g A_1, V

204/1b elün̄den: elün͡gden A_1, V, T_2

204/2a biz senden: biz sizden S_2, T_2, [G] sizden V

204/2b ayaġun̄: ayaġun͡g S_1, T_2, V ayaġın A_1/ başun̄'çün: başun͡g'çün A_1, V, T_2

3 Ṣabā kūyında dildāruñ nedür üftādeler ḥāli
Bizüm yirden gelürsen bir ḫaber vir āşinālardan
4 Dime zāhid ki terk it sīm-ber bütler temāşāsın
Meni kim ḳurtarur Tañrı ṣataşdurmış belālardan
5 Girüp mescidlere ger muḳtedālar peyrevi olman
Budur vechi ki hergiz görmedüm yüz muḳtedālardan
6 Ṭabībā ḫāk-i kūy-ı yārdandur eşk teskīni
Bize arturma zaḥmet göz yaşarur tūtiyālardan
7 Felekdür mihri zā’il yār ġāfil ^{c}ömr müsta^{c}cil
Nedür tedbīr bilmen cāna yitdüm bī-vefālardan
8 Vücūdum ney gibi sūrāḫ sūrāḫ olsa āh itmen
Muḥabbetden dem urdum incimek olmaz cefālardan
9 Fużūlī nazenīnler görseñ iẓhār-ı niyāz eyle
Teraḥḥum umsa ^{c}ayb olmaz gedālar pādişāhlardan[540]

204/3a kūyında: kūyuñgda A_1/ dildāruñ: dildāruñg A_1, V, S_1, T_2/ üftādeler: bī-çāreler M, K, T_1, A_3
204/3b gelürsen: gelürseñ TT gelürsiz T_1
204/4b tañrı: tañgrı A_1, A_2, A_3, M, T_1, S_1, S_3, V, TT/ ṣataşdurmış: ṣataşduran A_3, T_1, İÜ ṣataşdurġan M, K
204/5b görmedüm: bulmadum A_1
204/6a kūy-ı: kūyuñg T_1/ yārdandur: dostdandur S_1, S_3, İÜ
204/6b yaşarur: yaşadur A_1 yaşardan A_3 yaşardur V, [G]
204/7a felekdür: felekden T_2 felekde V, [T, TD, D]/ mihri: mihr A_2, M, T_1, V, T_2, S_2, [T, TD, D] mihr-i [G]
204/7b nedür: ne T_2, TT/ bilmen: ideim T_2 eyleyem TT/ cāna: cānā T_2, TT/ yitdüm: n’ideyüm T_2 n’idem bu TT
204/8a gibi: kimi A_1, [T, TD]/ sūrāḫ sūraḫ: ṣūrāḫ ṣūrāḫ A_3/ olsa: olma V/ āh itmen: itmezin āh S_1 ^{c}ayb itmeñg V
204/8b urdum: urduḳ T_2, TT, [G]/ cefālardan: belâlardan [G]
204/9a görseñ: görseñg A_1, K, T_2/ eyle: eyler [G]
204/9b pādişāhlardan: pādişālardan A_3, TT, S_2, K, M, P, İÜ, T_2 [G, TD]

205

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Yaḳma cānum nāle-i bī-iḫtiyārumdan ṣaḳın
Tökme ḳanum āb-ı çeşm-i eşk-bārumdan ṣaḳın

2 Su virür her ṣubḥ-dem göz yaşı tīġ-ı āhuma[541]
Çoḳ meni incitme tīġ-ı ābdārumdan ṣaḳın

3 Cevr odı yaḳdı meni yanumda durma iy göñül
Bir tutışmış āteşem ḳurb-ı civārumdan ṣaḳın

4 Ten evinden raḫtuñı cehd eyle iy cān daşra çek
Āfet-i seyl-i sirişk-i bī-ḳarārumdan ṣaḳın

5 Gerçi bir ḫāk-i rehem kimse meni almaz göze
Çoḳ ḥaḳāretle naẓar ḳılma ġubārumdan ṣaḳın

6[542] Gelme ḳabrüm üzre iy ^{c}ışḳ içre men tek olmayan
Ṭa^{c}ne daşıdur saña seng-i mezārumdan ṣaḳın

7 Şāh-ı milk-i miḥnetem ḫayl ü sipāhum derd ü ġam
Ḫayl-i bī-ḥadd ü sipāh-ı bī-şumārumdan ṣaḳın

---

205 A_1 56a, İÜ 53a, B 83, A_2 53a, A_3 64a, M 62a, K 58a, T_1 137b, P 265b, S_1 180b, T_2 64a, S_2 50a, V 53a, TT 55b, S_3 11a

205/1a yaḳma: yaḫma A_1/ iḫtiyārumdan: i^{c}tibārumdan A_1/ ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

205/1b tökme: dökme B, M, K, T_1, S_1, S_3, İÜ/ ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

205/2a su: ṣu A_3, TT, S_2, S_3/ göz yaşı: ḫurşīd B

205/2b çoḳ: çoḫ A_1/ ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

205/3a yaḳdı: yaġdı S_3 yaḫdı A_1/ meni: tenüm TT/ durma: ṭurma A_3, S_2/ göñül: göñgül V, T_2

205/3b tutışmış: dutışmış S_1, B, T_2, S_3, İÜ/ āteşem: āteş T_2/ ḳurb-ı: ḳurb u [TD, D]/ ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

205/4a evinden: ivinden S_1, S_3, A_1, İÜ/ cān: dil A_2, [G]/ daşra: ṭaşra M, T_1, S_2, TT taşra K/ çek: at A_3

205/4b ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

205/5b ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

205/6a üzre: üstine A_1/ içre: ehli V/ men: biz V/ olmayan: ölmeyen [T, TD]

205/6b daşıdur: ṭaşıdur A_2, TT, B, S_2, A_3, M, İÜ/ saña: sañga A_1, T_1, V/ mezārumdan: mezârından [G]/ ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

205/7a ḫayl ü: ḫayl-i A_1, A_2, M, K, T_1, V, [G]

205/7b bī-şumārumdan: bī-ḥisābumdan A_1 bī-ḳarārumdan T_2/ ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

8 İy Fużūlī ḳansı maḥbūbı ki sevseñ raḥmi var
Ḳıl ḥaẕer ancaḳ menüm bī-raḥm yārümden ṣaḳın

206
Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün

1 İy giyüp gülgūn dem-ā-dem ᶜ azm-i cevlān eyleyen
Her ṭaraf cevlān idüp döndükçe yüz ḳan eyleyen

2 İy meni maḥrūm idüp bezm-i viṣālinden müdām
Ġayrı ḫˇān-ı iltifātı üzre mihmān eyleyen

3 İy dem-ā-dem reşk tīġıyla menüm ḳanum töküp
Mey içüp aġyār ile seyr-i gülistān eyleyen

4 Bunca kim efgānumı iy māh işitdüñ giceler
Dimedüñ bir gice kimdür bunca efgān eyleyen

5 N'ola ger cemᶜ iyyet-i ḫāṭırdan olsam nā-ümīd
Cemᶜ olur mı ḫūblar zülfi perīşān eyleyen

6 Yar dün çekmişdi ḳatlüm ḳaṣdına tīġ-ı cefā
Yitmesün maḳṣūdına yā Rab peşīmān eyleyen

7 ᶜ Işḳ derdiyle olur ᶜ āşıḳ mizācı müstaḳīm
Düşmenümdür dōstlar bu derde dermān eyleyen

205/8a ḳansı: ḳanḳı S_2 ḫansı A_1, V, T_2, TT, [T]/ sevseñ: sevseñg A_1, A_2, T_2 sevsen V sevdüñ K/ raḥmi var: raḥm ider A_1

205/8b ṣaḳın: saḳın A_1, B, K, T_2, V

206 A_1 56b, İÜ 53b, B 83, A_2 53b, A_3 64b, M 62b, K 58b, T_1 138a, P 265b, S_1 181a, T_2 64b, S_2 50a, V 53b, TT 55b, S_3 11b

206/1a giyüp: gezip [G]

206/2a viṣālinden: viṣālüñdan A_2, S_2 viṣālüñgde V

206/3a reşk: eşk T_1, A_3, A_1/ ḳanum: cāñum V/ töküp: döküp S_3, S_1, B, K, İÜ alup V töken [G]

206/3b içüp: içün S_1/ ile: ilen S_1, A_1

206/4a bunca: munca A_2, S_1, T_1, V, P, [T, D] nice A_1, T_2, [TD, G]/ efgānumı iy māh: efgānumı iy meh S_3, B, T_2, İÜ efgānumı iy S_1 iy mâh efgaanım [G]/ işitdüñ: işitdüñg V, T_2

206/4b dimedüñ: dimedüñg A_1/ bunca: munca S_1, TT, V, T_2, P, [T]/ efgān: nālān V

206/5a olsam: olsañ T_1

206/5b zülfi: zülfin V, T_1, İÜ, [TD]

206/7b düşmenümdür: düşmendür A_1 düşmenindür V/ bu: ol S_3, İÜ

8[543] Zāhidüñ ṭaᶜn ile dönderdüm yüzin miḥrābdan
Nice bulmaz ecr biñ kāfir müselmān eyleyen
9[544] Derd-i hicrān nātüvān itmiş Fużūlī ḫasteni
Yoḫ mıdur yā Rab devā-yı derd-i hicrān eyleyen

207

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 N'ola zāhid bilse küfr-i zülfüñ īmān olduġın
Şimdi görmişler midür kāfir müselmān olduġın
2 Men eger ᶜāşıḳ olup dīn virmeseydüm ġārete
Kim bilürdi ᶜışḳ milki kāfiristān olduġın
3[545] Ḳıl ṣevāb iy göz töküp ḳan vāḳıf it ġāfilleri
Meyl idenler ᶜışḳa bilsünler bağır ḳan olduġın
4[546] Ṭaşa beñzer ḳanlu her pergāle kim gözden çıḳar
Andan itdüm fehm göñlüm şehri vīrān olduġın

206/8a zāhidüñ: zāhidüñg A_1, T_2, V zāhidin TT/ yüzin: yüzüm T_1, K, [G] gözüm M/ taᶜn ile: taᶜniyle [G]

206/8b nice: munca T_1, A_1, T_2, [G] bunca TT/ ecr biñ: ecr miñ T_1 ecr miñg A_1, V ecr biñg T_2, TT ecr bir İÜ ecrinüñ S_1 ecrini A_3, S_2

206/9a ḫasteni: ḫaste'i S_3, TT, S_2, M

206/9b yoḫ mıdur: yoḳdur V

207 İÜ 53b[547], B84, A_2 54a, A_3 67a, K 59a, T_1 140b, P 266a, S_1 181a, T_2 65a, S_2 50b, V 53b, TT 56a, S_3 11b

207/1a zülfüñ: zülfüñg V, T_2

207/2a men: ben A_2, A_3, V, S_3, S_2, B, İÜ/ virmeseydüm: vermeyeydim [G]

207/2b milki: milkin A_2, S_2, [G] milk A_3

207/3a töküp: döküp S_1, B, K, İÜ/ it ġāfilleri: ġāfilleri S_2 it ᶜāşıḳları A_3 et âlemleri [G]

207/3b bağır: ciger TT, İÜ, [T, TD, D]

207/4a ṭaşa: daşa V, T_2, TT/ beñzer: beñgzer S_1, V/ ḳanlu: ḳanlar S_1 kanla [G]

207/4b göñlüm: göñglüm V, T_2

5 Va^{c}de-i vaṣlına ol günden ki virdüm göñlümi
Men anuñ bilmez midüm āḫir peşīmān olduġın
6 ^{c}Işḳını āsān görüp oldum esīri ṭıfl iken
Bilmedüm geldükçe bir āşūb-ı devrān olduġın
7 İy Fużūlī ḫūblar vaṣlına eylersen heves
Gūyiyā bilmezsen ol vaṣl içre hicrān olduġın

208
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Sipihrüñ fāriġam vaṣluñda māh ü āfitābından
Ġaraż ^{c}īd-i viṣālüñdür bu ay ü gün ḥisābından
2 Temāşā-yı ruḫuñ ^{c}azmine çıḳdı āfitāb ammā
Gelürken sür^{c}at ile düşdi yüz yirde şitābından
3 Felek maḥcūbdur şem^{c}-i ruḫuñdan yandurup çarḫı
Çıḳarmaḳ ister anı şu^{c}le-i āhum ḥicābından
4 Felek ^{c}ışḳuñda ol ġāyetde iy meh mużṭarib olmış
Ki her ne eylese bilmez ne eyler ıżṭırābından

207/5a ol günden ki: ol gün kim S_1, B, K, S_3 kim ol gün T_1 ol māhun͡g ki V/ virdüm: virürdüm T_1, S_1, B, K, S_3/ göñlümi: gön͡glümi V, T_2

207/5b anuñ[548]: anı B, A_3, K, T_1, S_1, S_3 seni A_2, S_2/ bilmez midüm: bilmezdüm T_2/ āḫir: āḫirde T_2

207/6a görüp: bilüp A_2, A_3, T_1, [G, D]

207/6b geldükçe: getdükçe T_2

207/7a vaṣlına: ^{c}ışḳına B

207/7b bilmezsen ol: bilmez misen ol T_1 bilmez misen A_3, A_2 bilmezmisin [G]

208 A_1 56b, B 84, A_2 54a, A_3 65a, K 59a, T_1 138b, P 266a, S_1 181b, T_2 65b, S_2 51a, V 54a, TT 56a, S_3 12a

208/1a sipihrüñ: sipihrün͡g A_1, V, T_2/ vaṣluñda: vaṣlun͡gda T_2 vaṣlında V, S_2/ māh ü: māh A_1, T_1, V

208/1b viṣālüñdür: viṣālün͡gdür A_1, V, T_2

208/2a ruḫuñ: ruḫun͡g V, T_2/ ^{c}azmine: seyrine S_2/ çıḳdı: geldi S_3

208/2b sür^{c}at ile: sür^{c}atinden A_3, B, K, T_1, S_1, P/ yirde: yirden V

208/3a şem^{c}-i: şerm-i A_2, S_1, B, S_2, K, A_3, P/ ruḫuñdan: ruḫun͡gdan A_1, V, T_2/ çarḫı: şem^{c}i S_3, A_3, TT

208/3b anı: onı A_1/ āhum: şem^{c} A_1

208/4a felek: melek A_2/ ^{c}ışḳuñda: ^{c}ışḳun͡gda V, T_2 ^{c}ışḳında A_1/ iy: ol A_1/ meh: dil TT

208/4b bilmez: bilmez kim V

5 Güneş levḥi degül gökde şuᶜāᶜ üstinde zerrīn ḫaṭ
Felek almış eline bir varaḳ ḥüsnüñ kitābından
6 Degirmen dāne içün çizginür bī-hūde devr itmez
Mücerredsen göñül vehm itme çarḫuñ inḳılābından
7 Kimi huşyār görseñ sen aña vir cām-ı mey sāḳī
Bi-ḥamdi'llāh Fużūlī mestdür vaḥdet şarābından

209
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Dōst bī-pervā felek bī-raḥm devrān bī-sükūn
Derd çoḳ hem-derd yoḫ düşmen ḳavī ṭāliᶜ zebūn
2 Sāye-i ümmīd zā'il āfitāb-ı şevḳ germ
Rütbe-i idbār ᶜālī pāye-i tedbīr dūn
3 ᶜAḳl dūn-himmet ṣadā-yı ṭaᶜne yir yirden bülend
Baḫt kem-şefḳat belā-yı ᶜışḳ gün günden füzūn
4 Men ġarīb-i milk rāh-ı vaṣl pür-teşvīş ü mekr
Men ḥarīf-i sāde-levḥ ü dehr pür-naḳş-ı füsūn

208/5a üstinde: altında [G]
208/5b felek: melek A_1, T_2, [T, G]/ almış: olmış S_1
208/6b göñül: göñ͡gül A_1, T_2, V/ itme: eyle S_3/ çarḫuñ: çarḫuñ͡g A_1, T_2 çarḫ V
208/7a görseñ: görseñ͡g T_2, A_1 görsen V/ sen aña vir: sen añ͡ga vir V, T_1 sen aña ṣun [TD] sen oñ͡ga vir A_1 aña vir B, [T] vir añ͡ga T_2/ cām-ı mey: cām-ı mey iy A_1, T_2, V, [T] cām iy TT, [G] cāmı iy [TD]
208/7b vaḥdet: gaflet [G]
209 A_1 57a, B 84, A_2 54b, A_3 65a, M 63a, K 59b, T_1 141a, P 266a, S_1 181b, T_2 66a, S_2 51a, V 54b, TT 56a, S_3 12a
209/1a dōst: yār A_3/ bī-raḥm: bī-raḥm ü S_3, S_2, [T]/ bī-sükūn: ser-nigūn S_1
209/1b çoḳ: yoḳ M
209/3a ṣadā: ḳaṣīr K/ ṭaᶜne: ṭaᶜn A_3, [D]
209/3b şefḳat: himmet A_2/ belā-yı: binā-yı S_1, M/ füzūn: zebūn A_1
209/4a milk: milk ü A_3, S_3/ pür-teşvīş ü: pür-teşvīş V, K/ ġarīb-i milk rāh-ı vaṣl: ġarīb ü rāh-ı milk-i vaṣl [T, TD] ġarīb-i milk vaṣl ü rāh [D] garîb-i milk-i vasl u râh [G]
209/4b levḥ ü: levḥi K levḥ B, T_1, S_2, V/ pür-naḳş-ı: pür-naḳş ü S_2, A_2, [D] pür-mekr ü T_2, [G] naḳş-ı pür- T_1/ füsūn: fünūn A_3, B, M, K, S_1, S_3, P/ levḥ ü dehr pür-naḳş-ı füsūn: naḳş ü levḥ ü dehr pür-füsūn A_1

5 Her sehī-ḳad cilvesi bir seyl-i ṭūfān-ı belā
Her hilāl-ebrū ḳaşı bir ser-ḫaṭ-ı meşḳ-i cünūn
6[549] Yilde berg-i lāle tek temkīn-i dāniş bī-s̱ebāt
Suda ᶜaks-i serv tek te's̱īr-i devlet vājgūn
7 Ser-ḥad-i maṭlūbe pür-miḥnet ṭarīḳ-i imtiḥān
Menzil-i maḳṣūde pür-āsīb rāh-ı āzmūn
8 Şāhid-i maḳṣad nevā-yı çeng tek perde-nişīn
Sāġar-ı ᶜışret ḥabāb-ı ṣāf ṣahbā tek nigūn
9 Tefriḳa ḥāṣıl ṭarīḳ-i milk-i cemᶜiyyet maḫūf
Āh bilmen n'eyleyem yoḫ bir muvāfıḳ reh-nümūn
10 Çehre-i zerdin Fużūlīnüñ dutupdur eşk-i āl
Gör aña nī renkler geçmiş sipihr-i nīlgūn

210
Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün
1 Çerāġ köydüricek āteş-i nihānumdan
Fetīlesin ḳıluram maġz-ı üstüḫ̌ānumdan

209/5b meşḳ: ᶜışḳ T_1, M
209/6a temkīn-i: temkīn ü S_1, V, S_2, S_3, P/ dāniş: āteş T_1
209/6b suda: ṣuda A_3, TT, S_2, S_3
209/7a maṭlūbe: maṭlūb A_1, S_2, V, [TD, G, D]/ pür: her T_1
209/7b maḳṣūde: maḳṣūd A_1, S_2, V, [TD, G, D]
209/8b ṣāf: ṣāf-ı [T, G, TD]
209/9b bilmen: bilmem T_1/ n'eyleyem: n'eyleyin M, K
209/10a dutupdur: ṭutupdur A_3, M dolupdur S_1
209/10b aña: an͡ga T_1, V, T_2 on͡ga A_1/ nī: ne A_2, M, TT, S_2, K, T_2, A_1, [T]/ renkler: renkle A_1 renk ilen TT/ geçmiş: çekmiş T_2, [G]/ sipihr-i nīlgūn: sipihr-i ser-nigūn V lālegūn A_2 sipihr-i vājgūn [G]
210 A_1 57a, İÜ 54a[550], B 85, A_2 55a, A_3 65b, M 63a, K 59b, T_1 138b, P 266b, S_1 182a, T_2 66b, S_2 51b, V 54b, TT 56b, S_3 12b
210/1b ḳıluram: ederim [G]

2 Açıldı girmege ġam cān evine revzenler
Çekende oḳlaruñı cism-i nātüvānumdan
3 Oḳuñ taṣarruf idüp cismi ḳaṣd-ı cān itdi
N'olaydı raḥm ḳılup geçse idi cānumdan
4[551] Bir igne itdi meni ża^c f riştem ol ḳandur
Ki muttaṣıl tökilür çeşm-i ḫūn-feşānumdan
5 Edā-yı şükr-i ḫadengüñdür ol ṣadā ki çıḳar
Zamān zamān tökilen ḳaṭre ḳaṭre ḳanumdan
6 Oḳuñ muṣāḥabetiyle geçer ḫoş evḳātum
Helāk olurdum eger depreneydi yanumdan
7 Ġam-ı nihānumı eyler Fużūlī illere fāş
İyen ^{c} aẕābdaem nāle vü fiġānumdan

211
Mefā^c īlün mefā^c īlün mefā^c īlün mefā^c īlün
1 Üceldüñ ḳabrüm iy bī-derdler seng-i melāmetden
Ki ma^c lūm ola derd ehline ḳabrüm ol ^{c} alāmetden

210/2a evine: ivine A_1, B, T_1, S_1, V, S_3
210/2b oḳlaruñı: oḫlaruñ͡gı A_1 oḳlarını V, T_2
210/3a oḳuñ: oḳuñ͡g T_2 oḫuñ͡g A_1 oḳın V/ cismi: cisme A_3, M, K, T_1, S_3, P, İÜ cism V, T_2/ itdi: ḳıldı A_3
210/3b geçse idi: geçeydi V, S_2, S_3 geçmeseydi A_3, T_1, S_1 çıkmasaydı [G]/ cānumdan: ḳanumdan A_1, A_3, T_1
210/4a igne: iplik TT/ ḳandur: ḫūbdur A_2 ḫūndur S_2/ ża^c f: ża^c f-ı [G]
210/4b tökilür: dökilür S_1, B, K, İÜ yügürür T_2/ ḫūn-feşānumdan: dür-feşānumdan A_1
210/5a ḫadengüñdür: ḫadengüñ͡gdür V, T_2, A_1 ḫadengidür M [G]
210/5b tökilen: dökilen S_1, B, K, S_3, İÜ/ ḳaṭre ḳaṭre ḳanumdan: çeşm-i ḫūn-feşānumdan A_1
210/6a oḳuñ: oḳuñ͡g V, T_2 oḫuñ A_1 onun [G]/ geçer ḫoş: ḫoşem ki A_1/ evḳātum: aḥvālüm S_3
210/6b olurdum: olurdı A_1/ depreneydi: tepreneydi A_1, V, T_2 çıḳmasaydı A_3 çıḳsa idi S_3, İÜ
210/7a illere: iller S_1
210/7b iyen: igen A_3, TT, S_2, M, P yaman A_1
211 A_1 57b, İÜ 54a, B 85, A_2 55a, A_3 66a, M 63b, K 60a, T_1 139a, P 266b, S_1 182a, T_2 66b, S_2 51b, V 55a, TT 56b, S_3 13a
211/1a üceldüñ: üceldüñ͡g A_1,V, T_2 yüceldüñ A_3, S_2

2 Mezārum üzre ḳoymañ mīl eger kūyında cān virsem
Ḳoyuñ bir sāye düşsün ḳabrüme ol serv-ḳāmetden
3 Gören sā^{c}atde ol ḳāmet ḳıyāmın ḳıymadum cāna
Ḳıyāmet hem gele ḳurtılmayam men bu nedāmetden
4 Ḳıyāmetde ḥisābı olmayanlardandur ol ġāfil
Ki farḳ eyler firāḳuñ şāmını ṣubḥ-ı ḳıyāmetden
5 Ṭarīḳ-i ṣabr ü tedbīr-i selāmet leẕẕetin bilmen
Maña ^{c}ışḳ ü melāmet yig gelür ṣabr ü selāmetden
6 Tabī^{c}at inḥirāfın gör hevā-yı ^{c}ışḳdan tende
^{c}İlāc it düşmedin sāḳī mizācum istiḳāmetden
7 Fużūlī geç selāmet kūçesinden ṣabr kūyından
Ferāġat olmayan yirde sefer yigdür iḳāmetden

212
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Budur farḳı göñül maḥşer güninüñ rūz-ı hicrāndan
Kim ol cān dönderür cisme bu cismi ayırur cāndan

211/2a mezārum: ḳarārum S_1/ üzre: üste A_1/ ḳoymañ: ḳoyman͡g A_1, V, T_2 ḳomañ S_2/ kūyında: kūyuñda T_1, TT kūyun͡gda V

211/2b ḳoyuñ: ḳoyun͡g A_1, T_2, V/ bir: kim S_3, İÜ/ ḳabrüme: ḳabrüm T_1 başuma A_1, T_2, V, A_3, TT üstüme S_3, İÜ

211/3a ḳıymadum: ḳıymaduñ A_3

211/3b gele: gelür A_1, [G]/ ḳurtılmayam: ḳurtılmayasan A_3/ nedāmetden: ḳıyāmetden A_1

211/4a ḳıyāmetde: ḳıyāmet T_1/ ḥisābı: mācerāsı T_1 cezāsı A_3

211/4b eyler: itmez TT/ firāḳuñ: firāḳun͡g V/ şāmını: ṣubḥını TT, V/ ṣubḥ-ı: şām-ı TT, V rūz-ı B

211/5a ṣabr ü: ṣabr V/ tedbīr-i: tedbīr ü T_1, K/ bilmen: bilsem T_1

211/5b maña: ban͡ga A_1, V, T_2/ ü melāmet: selāmet V/ selāmetden: nedāmetden S_1/ ^{c}ışḳ ü: ^{c}ışḳ-ı [G]

211/6a hevā-yı: devā-yı A_2, S_2/ tende: bende A_3, S_1 benden T_1

211/6b düşmedin: düşmedi S_1

211/7a kūçesinden: kūçesinde V/ ṣabr: faḳr S_3/ kūyından: milkinden TT

212 A_1 57b, İÜ 54b, B 85, A_2 55b, A_3 66a, M 64a, K 60b, T_1 139b, P 266b, S_1 182b, T_2 67a, S_2 52a, V 55a, TT 57a, S_3 13a

212/1a göñül: gön͡gül V, T_2/ güninüñ: güninün͡g V kūyunuñ İÜ/ rūz-ı: şām-ı A_3

212/1b dönderür: ṭapşurur A_3

2 Dutup rāh-ı ᶜadem bulmış dehānuñdan göñül kāmın
Maña hem cezmdür ol ᶜazm men hem ḳalmazam andan
3 Ġamum şerḥ itmek içün isterem her gördügüm sāᶜat
Dutam dāmānuñı degmez elüm çāk-i girībāndan
4 Ṭavāf-ı kūyuñ isterdüm ḳılam bār-ı ġam-ı ᶜışḳuñ
H̲am itdi ḳāmetüm yollar dutıldı h̲ār-ı müjgāndan
5 Ne h̲oş ülfet dutupdur nātüvān cismümle cān gūyā
Ṣanur bir tār-ı mūdur ol ser-i zülf-i perīşāndan
6 Oḳuñ geldükçe çeşmüm tökse bağrum ḳanın andandur
Ki bağrum ḳanına yir ḳalmadı sīnemde peykāndan
7 Sitem ṭaşı melāmet h̲ançeri bī-dād şemşīri
Fużūlī her cefā kim gelse h̲oşdur cāna cānāndan

212/2a dutup: ṭutup A_3/ göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2

212/2b maña: bañ͡ga T_1, V/ cezmdür: cürmdür T_1, A_3 h̲ūbdur S_2/ andan: ondan A_1

212/3a ġamum: ġam V

212/3b dutam: ṭutam A_3/ degmez: gitmez A_2, S_2 yitmez S_3, İÜ

212/4a kūyuñ: kūyuñ͡g A_1, V, T_2/ ᶜışḳuñ: ᶜışḳuñ͡g V

212/4b itdi: oldı T_2/ yollar: yollarda V/ dutıldı: ṭutıldı A_3, M ṭoldı V/ müjgāndan: hicrāndan T_2

212/5a dutupdur: ṭutupdur A_3, M, T_1, K/ cismümle: cismümde A_3, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3, P, İÜ cism ile [G]

212/5b tār-ı: tāre T_1, V/ ser-i: h̲am S_2

212/6a oḳuñ: oḳuñ͡g T_2 oḳın V oh̲uñ͡g A_1/ geldükçe: geldükde A_1, B, M, K, T_1, S_1, T_2, TT, P/ tökse: dökse S_1, B, K, S_3, İÜ/ bağrum: bağru A_1/ ḳanın: ḳanı A_3, T_1/ andandur: ondandur T_1, A_1

212/6b ḳalmadı: ḳalmaya V, B

212/7a ṭaşı: daşı A_1, V, T_2

212/7b cefā: belā A_2, S_2/ h̲oşdur: yigdür S_1/ cānāndan: cāndan A_1, T_1

213

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Bezm-i ^{c}ışḳ içre şarābumdur sirişk-i lālegūn
Ḳıldı ġam ḳaddüm büküp cām-ı şarābum ser-nigūn

2 Her ṭaraf pür-ḫūn eliflerdür çekilmiş gögsüme
Yā hevādan mevc urur baġrumdaki deryā-yı ḫūn

3 Arturur eyyām-ı hicrānuñ sirişküm ḥiddetin
Müddet-i eyyām mey keyfiyetin eyler füzūn

4[552] Mesken itmiş yār mār-ı zülfi çeşmüm raḫnesin
Pend virmeñ kim anı andan çıḳarmaz biñ füsūn

5 Ḳaṭ^{c}-ı ülfet ġālibā düşvārdur kim eylemiş
Naḳş-ı Şīrīn ile Ferhādı muḳayyed Bīsütūn

6 Rişte-i cān eyledüm peyvend tār-ı zülfine
Āh kim çekmekde imdād eylemez baḫt-ı zebūn

7 İy Fużūlī men melāmet gevherinüñ genciyem
Ejdehādur kim yatur çevremde zencīr-i cünūn

---

213 A_1 58a, İÜ 54b, B 86, A_2 55b, A_3 66b, M 64a, K 60b, T_1 139b, P 267a, S_1 182b, T_2 67a, S_2 52a, V 55b, TT 57a, S_3 13b

213/1a ^{c}ışḳ: eşk A_1/ şarābumdur sirişk-i: siriştkümdür şarāb-ı T_2, [T, G, TD]

213/1b ġam: ḫam T_1/ ser-nigūn: lālegūn T_2

213/2a gögsüme: sīneme S_2

213/2b urur: uran V, T_2/ baġrumdaki: baġrumdaġı S_2 gögsümdeki S_3, İÜ

213/3a sirişküm: sirişküm ü A_1

213/3b müddet-i: lez̠z̠et-i A_2/ eyyām: eyyāmuñ A_3/ füzūn: zebūn A_3, T_1

213/4a yār: yār ü V tār T_2/ mār-ı: mār ü V tār-ı A_2, S_2 zülfi TT/ zülfi: yine TT/ raḫnesin: perdesin A_2, S_2 sahnesin [G]

213/4b virmeñ: virmen͡g A_1, V, T_2/ kim anı: anı kim K kim onı A_1/ biñ: bin͡g V, T_2, TT min͡g A_1

213/5a ülfet: ṣoḥbet T_2

213/6a eyledüm: eylerim [G]/ zülfine: zülfün͡ge A_1

213/6b zebūn: nigūn [G]

213/7a gevherinüñ: milkinüñ T_2/ genciyem: sulṭānıyam T_2 kānıyam B

213/7b ejdehādur: ejdehā V

214

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Egerçi igne tek geçdüm cihānuñ her ne varından
Henüz ardumcadur ḳayd-ı taʿalluḳ zülfi tārından

2 Şehīd-i ʿışḳ olup feyż-i beḳā kesb eylemek ḫoşdur
Ne ḥāṣıl bī-vefā dehrüñ ḥayāt-ı müsteʿārından

3 Ḥabāb-ı eşk ü āh-ı pür-şerer ḳılmış meni fāriġ
Cihānuñ ḳaṣr-ı sīm-endūd ü kāḫ-ı zer-nigārından

4 Görinmez ṣūret-i ümmīd-i vaṣluñ levḥ-i cānumda
Mükedderdür meger ol āyine cismüm ġubārından

5 Uzanur rişte-i ṭūl-ı emel dīdār ẕevḳıyla
Ḫam açılduḳça ol gül-çehre zülf-i tābdārından

6 Sañadur iḳtidāsı ṭavf-ı kūy-ı Leyli itmekde
Ḫās ü ḫārı ḳopar iy nāḳa Mecnūn reh-güẕārından

7 Fużūlīden melāmet iḥtirāzın isteyen gūyā
Degül vāḳıf dil-i sūzān ü çeşm-i eşk-bārından

---

214 A_1 58a, İÜ 55a, B 86, A_2 56a, A_3 66b, M 64b, K 61a, T_1 140a, P 267a, S_1 182b, T_2 65b, S_2 52b, V 55b, TT 57b, S_3 14a

214/1a igne tek: igne S_1/ cihānuñ: cihānuñg T_2, A_1/ her ne: cümle A_3, S_2, T_2 yoḫ ü V, [G]

214/1b taʿalluḳ: ʿalāyıḳ A_2, S_2/ zülfi: zülf-i T_2, K

214/2a ḫoşdur: olmaz S_3, İÜ

214/2b dehrüñ: dehrüñg V devrüñg T_2 yārüñg A_1/ müsteʿārından: istiʿārından S_2

214/3a eşk ü: eşk K, V/ āh-ı: āh ü V/ ḳılmış: ḳıldı S_3, İÜ/ meni: iyen S_1

214/3b ḳaṣr: faḳr S_1 faḫr S_2/ endūd ü: endūd A_1, A_3, K, S_1, T_1, T_2, S_2, S_3, V endūz ü TT

214/4a vaṣluñ: vaṣluñg V, T_2/ cānumda: ẕātında V cānımdan [G]/ ṣūret-i ümmīd-i vaṣluñ levḥ-i cānumda: levḥ-i cānumda ümmīd-i ṣūret-i vaṣluñ S_3, İÜ

214/4b mükedderdür: mükedder A_3/ ol āyine cismüm: ol āyine cism K āyine çeşmüm A_3 çeşmüm ol āyine T_1 ol āyine çeşmüm M, S_1, TT,V, [G] ol āyine çeşm P

214/5a ṭūl-ı: ṭūl ü A_1/ ẕevḳıyla: şevḳıyla TT

214/5b ol: o İÜ/ tābdārından: tābdārlarından B

214/6a sañadur: sañgadur A_2, A_1, V, T_2 sañga T_1/ iḳtidāsı: iḳtidā-yı A_2, [G]

214/6b mecnūn: leylī M/ ḳopar iy: kopardı [G]

214/7a melāmet: selāmet V/ isteyen: eyleyen T_1, S_2, A_3

214/7b vāḳıf: vāḳıfdur S_1/ sūzān ü: ṣūzān V, T_1, K/ eşk-bārından: eşk-bārumdan S_2, İÜ

215

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Yire düşmez her ne oḳ kim atsa ol ebrū kemān

Gün şuᶜāᶜıyla anuñ çoḳ farḳı var iy āsmān

2 ᶜIşḳ nāmūsı men ü Mecnūna düşmiş lā-cerem

Ġam yükin çekmekdeyüz men bir zamān ol bir zamān

3[553] Yoẖ reh-i ᶜışḳuñda bir menzil yaşum girdābına

Yol itürmişdür işi ser-geşte gezmekdür hemān

4 Kām mümkindür uzun ᶜömr ile zülfüñden velī

Bulmaḳ olmaz devr-i ruẖsāruñda ẖaṭṭuñdan emān

5 Hīç kim sırr-ı dehānın bilmez ol ᶜĪsī-lebüñ

ᶜĀlemi ġavġāya ṣalmışdur mücerred bir gümān

6 Şemᶜ-i ruẖsāruñ nihān dut çeşme-i ẖurşīdden

Nūr-ı çeşmüm iḥtirāz olmaz yamān gözden yamān

7 İy Fużūlī çekmeseñ rāh-ı tevekkülden ḳadem

Menzil-i maḳṣūda yitmekdür muḳarrer men żamān

---

215 A_1 58b, İÜ 55a, B 86, A_2 56b, A_3 67b, M 65a, K 61a, T_1 141a, P 267a, S_1 183a, T_2 67b, S_2 52b, V 56a, TT 57b, S_3 14a

215/1a yire: yirde K/ oḳ: oẖ A_1/ atsa: atar T_1

215/1b çoḳ: çoẖ A_1

215/2a men ü: ben A_3, T_1, TT beni A_2 men V, S_2 ben-i [G]/ düşmiş: düşmez [G]

215/2b ġam: kim T_2/ çekmekdeyüz: çekmekdeüz TT/ men: biñ A_3 ol S_3, V, İÜ/ ol: ben S_3, V, İÜ

215/3a reh-i ᶜışḳuñda: ser-i kūyuñda TT

215/3b yol: yoḳ A_3 yitük S_1/ itürmişdür: yitürmişdür A_3 yitürmişdür S_2 itürenler TT/ gezmekdür: gitmekdür A_2, S_2/ hemān: ᶜıyān S_1

215/4a ᶜömr: ġayr S_3/ zülfüñden: zülfüñgden A_1, V/ velī: vefā M

215/4b bulmaḳ: bulmaġ A_3, B, S_2/ ruẖsāruñda: ruẖsāruñgda V ruẖsārında S_3, İÜ/ ẖaṭṭuñdan: ẖaṭṭuñgdan V, A_1, T_2

215/5a sırr-ı dehānın: bir sırr K/ lebüñ: lebüñg A_1, V, T_2

215/5b ġavġāya: ḳavġāya A_1/ ṣalmışdur: salmışdur V, T_2/ bir gümān: bu gümān A_3, S_1, B, K bī-gümān V, [G]

215/6a ruẖsāruñ: ruẖsāruñg A_1, V, T_2/ nihān dut: nihān ṭut A_3, M, S_1, S_2 nihāndur A_1

215/6b olmaz: eyle A_2, B, S_2, P, [TD] itmez S_3, İÜ

215/7a çekmeseñ: çekmeseñg K çekme sen A_1, V, T_2, [T, G, TD] çekmegil S_2, TT

215/7b muḳarrer: mücerred T_2 murāduñ TT/ men żamān: biz żamān V bī-żamān A_1, A_2 ben hemān S_2 bī-gümān A_3, M, K, T_1, S_1, T_2, S_3, P, İÜ ben zıman [G]

216

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Görüp mühlik menüm çevremde baḥr-ı ᶜışḳ ṭuġyānın
Ḳaçup bir daġa çıḳdı kūhken ḳurtarmaġa cānın

2 Bıraḳmış itlerine pāre pāre gön̄lümi ol meh
Üleşdürmiş kesüp erbāb-ı istiḥḳāḳa ḳurbānın

3 Menüm çāk-i girībānum görüp ᶜayb eylemez ol kim
Görür ser-mest çıḳduḳça anun̄ çāk-i girībānın

4 Gön̄ül ġam hem-demidür ḳānın iy göz merdümi içme
Bilürsen ḳana ḳandur ġam san̄a ḳoymaz anun̄ ḳanın

5 Gözün̄ kim gūşe-i miḥrāb dutmış dīn ḳılur yaġma
Bu milkün̄ itmek olmaz farḳ kāfirden müselmānın

6 Gözüm merdümleri çoḳdan ḳılurlar daᶜvī-yi ᶜışḳun̄
Ne ḥācet yaşların ṣormaḳ an̄arlar Nūḥ ṭūfānın

7 Fużūlī çekme yārun̄ oḳların her laḥẓa yaran̄dan
San̄a mı ḳaldı çekmek her zemān bir yār hicrānın

---

216 A_1 58b, İÜ 55b, B 87, A_2 56b, A_3 67a, M 65a, K 61b, T_1 140a, P 267b, S_1 183a, T_2 67b, S_2 53a, V 56a, TT 58a, S_3 14b

216/1a ᶜışḳ: eşk TT

216/1b daġa: ṭaġa S_2/ çıḳdı: çıḫdı A_1 çıḳmış T_2, [G] çıḫmış V, [TD, D]

216/2a bıraḳmış: buraḳmış M buraḫmış A_1/ itlerine pāre pāre: pāre pāre itlerine A_1, [T]/ gön̄lümi: gön͡glümi V, T_2, TT gön̄lüm TT bağrumı M, K/ ol meh: ol şūḫ V, T_2, [G] ol gül-ruḫ TT

216/3a ᶜayb: menᶜ T_2

216/3b görür: görüp A_2, M, [T, G]/ çıḳduḳça: çıḳduḳda A_1, B, A_3, M, K, T_1, P, S_1/ anun̄: onun̄ A_1

216/4a gön̄ül: gön͡gül A_1, T_2, V/ merdümi: merdüm V/ içme: içre V tökme A_3, TT açma [G]

216/4b san̄a: san͡ga A_1, T_1, V, T_2/ anun̄: onun̄ A_1, T_1, T_2

216/5a gözün̄: gözün͡g T_2/ dutmış dīn: dutmışdur A_2, S_2 ṭutmış dīn A_3 dutmış ten [G]

216/5b milkün̄: milkün͡g A_1, T_2 milke V/ itmek: itmez V/ olmaz: olmaḳ V

216/6a çoḳdan: çoḫdan A_1/ ᶜışḳun̄: ᶜışḳun͡g V

216/6b ṣormaḳ: sormaḳ A_1 ṣormaġ K/ an̄arlar: an͡garlar A_1, A_2, V an͡ga ṣor T_2 an̄a yā T_1, S_1 anâlar [G]

216/7a çekme yārun̄: çekme yārun͡g V, T_2 melāmet A_1/ oḳların: oḫların A_1/ yaran̄dan: yaran͡gdan A_1, V, TT yanun̄dan T_2 cānından [G]

216/7b san̄a: san͡ga T_1, A_2, V, T_2

217

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Şifā luṭf it men-i bīmāra la^{c}l-i nūş-ḫandüñden

İyen hem olma iy bī-derd ġāfil derdmendüñden

2 Semendüñ ḳatlüme segritdüñ ammā ḳorḳum andandur

Ki sebḳat ide nā-geh tevsen-i ^{c}ömrüm semendüñden

3 Murād-ı ḫāṭıruñ ger müşkil olmaḳdur işüm olsun

Ne çāre geçmek olmaz ḫāṭır-ı müşkil-pesendüñden

4 Bilürdüm sende hem var ol hevā kim mendedür iy ney

Dem urduḳça eger çıḳsaydı āteş bend bendüñden

5 Ḥarīṣ eyler meni pendüñ meẕāḳ-ı ^{c}ışḳa iy nāṣiḥ

Dirīġ itme ki maḥẓūẓam senüñ peyveste pendüñden

6 Kemend-i dūd-ı āhuñdur Fużūlī çarḫ boynında

^{c}Aceb ṣayyādsan kim çarḫ ḳurtılmaz kemendüñden

---

217 A_1 59a, İÜ 56a, B 87, A_2 57b, A_3 69a, M 65b, K 61b, T_1 144a, P 267b, S_1 183b, T_2 68a, S_2 53b, V 56b, TT 58a, S_3 14b

217/1a men: beni A_2, M ten A_1 dil T_2, [T, G, TD]/ nūş-ḫandüñden: nūş-ḫandüñgden A_1, V, TT, T_2

217/1b iyen hem: igen hem S_1, T, B, M igende S_2 uyan hem V/ olma: olmaya A_3, T_1/ bī-derd: bī-derd ü A_1/ derdmendüñden: derdmendüñgden V, A_1

217/2a semendüñ: semendüñg V, T_2/ segritdüñ: segridtüñ T_1 segriddüñ S_1 segritdüñg A_1, V, T_2 sür^{c}at ḳılur S_2/ ḳorḳum: ḳorḫum A_1, V ḳorḳaram TT vehm S_3 vehmüm İÜ/ andandur: andan TT ondandur A_1

217/2b semendüñden: semendüñgden A_1, V, T_2

217/3a murād-ı: murādum A_2/ ḫāṭıruñ: ḫāṭıruñg A_1, V, T_2/ olsun: bolsun V

217/3b pesendüñden: pesendüñgden V

217/4a bilürdüm: bilürem V/ mendedür: bende var A_2, S_2, [G]

217/4b bendüñden: bendüñgden V, T_2

217/5a eyler: itdi T_2/ pendüñ: pendüñg A_1, V, T_2

217/5b maḥẓūẓam: maḥfūẓam S_1, A_1/ pendüñden: pendüñgden V

217/6a āhuñdur: āhuñgdur V, T_2 āhumdur A_1/ boynında: boynuñda V

217/6b kemendüñden: kemendüñgden A_1, V, T_2

218

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Ele alur gezicek ol gül-i ra^{c}nā etegin
Vehm ider kim duta bir ^{c}āşıḳ-ı şeydā etegin

2 Bildi kim ḫāk-i reh oldum etegin dutmaḳ içün
Götürür düşmege ḳoymaz yire ^{c}amdā etegin

3 Dādlar ḳılmaġa ol kāfir elinden giceler
Çıḳar āhum göge tā duta Mesīḥā etegin

4 Şāmlar ḳanlu yaşum mevcine elbette deger
Her nice kim götürür çarḫ-ı mu^{c}allā etegin

5 Eyle ^{c}uryān gerek āvāre-i ṣaḥrā-yı cünūn
Ki ta^{c}alluḳ tikeni dutmaya ḳaṭ^{c}ā etegin

6 Rind ḫāk olsa daḫı dürd-i ḫum-ı bāde olur
Ne ise ḳoymaz elinden mey-i ṣahbā etegin

7 Güller açıldı Fużūlī yaḳalar çāk idüben
Gel dutalum mey ü maḥbūb ile ṣaḥrā etegin

---

218 A$_1$ 59a, İÜ 56a, B 87, A$_2$ 57a, A$_3$ 67b, M 65b, K 62a, T$_1$ 141b, P 267b, S$_1$ 183b, T$_2$ 68b, S$_2$ 53b, V 56b, TT 58a, S$_3$ 15a

218/1b duta bir: ṭuta bir A$_3$ dutalar A$_2$

218/2a kim: ki V/ dutmaḳ: ṭutmaġ A$_3$, S$_2$ dutmaġ T$_1$, T$_2$, S$_3$, İÜ

218/2b götürür: götürüp A$_2$, S$_2$ görinür A$_1$/ yire: bize İÜ

218/3a dādlar: dād S$_1$

218/3b çıḳar: çıḳa V/ tā duta: ṭutmaġa A$_3$

218/4a deger: teger A$_3$

218/5a eyle: öyle M şöyle S$_2$

218/5b tikeni: dikeni S$_1$, B, K, S$_3$, İÜ/ dutmaya: ṭutmaya S$_2$/ ḳaṭ^{c}ā: aṣlā A$_3$

218/6a olur: otur T$_1$, M

218/6b mey-i: mey ü [T, D]

218/7a idüben: idübeñ V oldı A$_2$

218/7b gel dutalum: gel ṭutalum A$_3$ dutalum gel S$_2$

219

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Görmesem her göz açanda ol gül-i raᶜnā yüzin
Göz yumunca eşk-i gülgūnum dutar dünyā yüzin

2 Gerçi kāfirsen saña iy büt yiter ol ecr kim
Raġbetüñ büt-ḫāneden dönderdi biñ tersā yüzin

3 Perde-i çeşmümde naḳş-ı cevher-i tīġuñ senüñ
Mevce beñzer kim dutar taḥrīk ile deryā yüzin

4 Olma iy ṣaḥrā-nişīn ġāfil degül her su serāb
Mevc-i eşk-i germ-i Mecnūndur dutan ṣaḥrā yüzin

5 Yād-ı ruḫsārıyla ol māhuñ gözüm ḳan yaş töker
Her gören sāᶜatde ḫurşīd-i cihān-ārā yüzin

6 Nāz idüp dönderme iy bī-derd yüz ᶜuşşāḳdan
Munca hem gösterme faḳr ehline istiġnā yüzin

7 İy Fużūlī dūd-ı āhum tīre eyler ᶜālem-i
Görmesem bir laḥẓa ol māh-ı melek-sīmā yüzin

---

219 A_1 59b, İÜ 56b, B 88, A_2 57a, A_3 68a, M 66a, K 62a, T_1 142a, P 267b, S_1 184a, T_2 68a, S_2 53a, V 57a, TT 58b, S_3 15b

219/1a görmesem: görmişem S_1/ açanda: açınca S_2

219/1b dutar: ṭutar A_3

219/2a saña: san͠ga T_1, A_2, V, T_2/ iy: ol T_1/ ol: bu A_2, T_2, S_3, İÜ, [G]

219/2b raġbetüñ: raġbetün͠g A_1, V, T_2/ biñ: min͠g A_1 yüz M, B, K, [G]

219/3a çeşmümde: çeşmde T_1 çeşminde [G]/ naḳş: naḳd [TD]/ tīġuñ: tīġun͠g A_1, V

219/3b mevce: bunca TT/ beñzer: ben͠gzer A_1, A_2, M, S_1, T_2, V, İÜ mevāce TT/ dutar: duta A_1, [T, G, TD] ṭutar A_3/ deryā: dünyā T_1 tersā A_1

219/4a degül her su: degül her ṣu S_3, A_3 degül her yan A_2 degüldür bu TT

219/4b mevc-i eşk-i: eşk-i mevc-i T_1, A_3/ germ-i: çeşm-i A_3, B, M, K, S_1, T_1, S_3, P, İÜ/ dutan: dutar T_1, K ṭutar A_3/ ṣaḥrā: deryā T_2, K

219/5a māhuñ: māhun͠g A_1, V, T_2/ yaş: yaşın A_3/ töker: döker S_3, S_1, B, K, İÜ töküp T_1, A_3 dolar S_2, A_1, [T, G]

219/6b munca: bunca M, B, S_2, K/ hem: kim V/ gösterme: gösterdi V/ faḳr: ᶜışḳ A_1, T_2/ gösterme faḳr ehline: gösterme ᶜışḳ ehline [TD, D] ᶜışḳ ehline gösterme [G]

219/7a dūd-ı: derd ü S_1 tīr-i T_2

219/7b görmesem: görmişem S_1/ bir: her T_1, [G]/ ol māh-ı: evlād-ı [G]

220

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ṣun^c mi^{c}mārı yaṣar sā^{c}atde gerdūn maḥzenin
Dūd-ı āhum çıḳmaġa açmış kevākib revzenin

2 Gün batup yulduz çıḳar ṣanman̄ ki gök dihḳānınun̄
Gice āhum daġıdur gündüz yıġılġan ḫırmenin

3 Göz töker isrāf ile ḫūn-ābe la^{c}lin gūyiyā
Kim ciger daġında ol la^{c}lün̄ bulupdur ma^{c}denin

4 Döymek olmaz tīġ-ı bī-dādına şīrīn leblerün̄
Ger felek Ferhād-veş ṭaş itse ^{c}uşşāḳun̄ tenin

5 Ṣubḥ tek çāk it Fużūlī pīrehen ^{c}ışḳ içre kim
Bilmeye kimse girībānından anun̄ dāmenin

---

220 A_1 59b, İÜ 56b, B 88, A_2 58a, A_3 68a, M 66b, K 62b, T_1 142a, P 268a, S_1 184a, T_2 68b, S_2 54a, V 57a, TT 58b, S_3 15b

220/1a ṣun^c: ṣubḥ S_2/ mi^{c}mārı: mi^{c}mārın A_1/ yaṣar: yasar İÜ basar S_3, TT, A_1 baṣan A_2 düzen A_3 yapar her S_1 yapar bir T_1 yapan [G, TD]

220/1b çıḳmaġa: çıḳmaḳa S_1, A_1, T_2, V çıġmaġa T_1/ açmış: itmiş S_1, K, B dutmış S_3, T_2, İÜ

220/2a ṣanman̄: ṣanman͡g V, T_2 dimen̄ S_2 dimen͡g A_2/ gök: gün A_2, A_3, M, T_1/ gök dihḳānınun̄: kevkeb dehkanın [G]

220/2b daġıdur: ṭaġıdur A_3/ yıġılġan: yıġılmış A_1, TT, T_2, [T, TD, D] yıġılan V ta^{c}alluḳ A_2, S_2

220/3a töker: döker A_3, B, K, T_1, S_1, S_3, İÜ/ ile: ilen A_2, TT/ ḫūn-ābe: ḫūn-āb A_2, TT/ la^{c}lin: la^{c}li A_3, B, S_1, M, K, P/ gūyiyā: gūyā A_2, T_1, K gūyyā [TD]

220/3b daġında: ṭaġında A_3, S_2 daġından V/ la^{c}lün̄: la^{c}lün͡g A_1, V, T_2

220/4a döymek: dözmek A_1, [T, TD] düzmek [G]/ bī-dādına: bī-dād ile A_2, [G]/ leblerün̄: leblerün͡g A_1, V, T_2 lebün̄ TT

220/4b ṭaş: daş A_1, V, T_2/ itse: ide TT/ ^{c}uşşāḳun̄: ^{c}uşşāḳun͡g A_1, T_2 ^{c}uşşāḳ V

220/5a ṣubḥ tek: ṣubḥ-veş A_1, T_2, TT, [T, G, TD, D]

220/5b girībānından: girībānun͡gdan A_1/ anun̄: onun͡g A_1/ dāmenin: senin A_1

221

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḳurıtmış ġālibā şevḳ odı Ferhāduñ gözi yaşın
Ki ger aḳsaydı laʿl eylerdi bī-şek Bīsütūn ṭaşın

2 Belā yolında ġavgāya ḳaçan men tek dözer[554] Mecnūn
Ḳaçan[555] olmaz duran tek yig bilür her kimse yoldaşın

3 Dimeñ göz yaşı ile defʿ olur ʿışḳ āteşi tenden
Bu od her yire düşse farḳ ḳılmaz ḳurusın yaşın

4 Beyān-ı ʿışḳ besdür levḥ-i ruḫsārumda ḫūn-ı dil
Beşāret ehline ẓāhir ḳılur her naḳş naḳḳāşın

5 Fużūlī bāde-ḫˇārı dūzaḫī dir ḫalḳ ḥayranem
Ki Ḥaḳ niçün ṣalupdur cennete mey-ḫāne evbāşın

---

221 A_1 60a, İÜ 57a, B 88, A_2 58b, A_3 68b, M 66b, K 62b, T_1 142b, P 268a, S_1 184a, T_2 69a, S_2 54a, V 57b, TT 58b, S_3 16a

221/1a şevḳ: ʿışḳ A_2, S_2/ ferhāduñ: ferhādun͡g V, T_2/ gözi: gözin A_1

221/1b ki ger: eger A_3, V/ aḳsaydı: aḳaydı A_1, M, K/ laʿl eylerdi bī-şek: laʿl eylerdi yaşun S_2 bī-şek laʿl iderdi T_2/ ṭaşın: daşın A_1, A_3, T_1, S_1, T_2, V

221/2a ḳaçan: ḫaçan A_1 çıḫan͡g V/ men tek: bildüñ K/ dözer: ṭözer A_3 döyer S_3, A_2, TT, B, S_2, İÜ düzer [G]

221/2b duran: ṭuran A_3/ yig bilür her: bilür her K yig her S_2 yig bilürem T_1/ olmaz duran tek: ben tek düzer ol [G]/ her: bir [T]

221/3a dimeñ: dimen͡g V, T_2 dimen A_1/ ile: ilen A_2, TT/ defʿ: refʿ İÜ/ tenden: benden A_3, TT, [G] menden A_1 bende T_2

221/3b bu: bir V, S_2/ od: oddan V/ her: yer S_1/ yire: yirde TT, S_1, V, S_2, [G]/ ḳılmaz: itmez S_3, TT, İÜ eylemez T_2

221/4a besdür: bellidür S_1 beşdür V/ ruḫsārumda: ruḫsāruñda A_3 ruḫsārun͡gda V ruhsārında [G]

221/4b beşāret: başīret TT/ ehline: olana M

221/5a bāde-ḫˇārı: bād-ḫˇārı S_2 bāde-ḫˇāre V bāde-ḫˇār T_2, TT

221/5b ṣalupdur: sabupdur V

* T_1'de fazla beyit:

Felek Ferhād ilen mīzāna ṣalmış Bīsütūn daşın
Aġırdur şīşe çekmiş göge yitürmiş anuñ başın

222

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Kūhken biñ tīşeni künd eylemiş bir daġ ilen
Men ḳoparup ṣalmışam biñ daġı bir dırnaġ ilen

2 Ġam yolında men ḳalup gitdiyse Mecnūn yoḫ ᶜaceb
Ṣayruya düşvārdur hem-rehlik itmek ṣaġ ilen

3 Gerd-i rāhuñ virmese göz yaşına teskīn n'ola
Dutmaḳ olmaz böyle seylābuñ yolın ṭopraġ ilen

4[556] Ġam uġurlar ᶜışḳ bāzārında naḳd-i ᶜömrümi
Ḳılmaḳ olmaz sūd sevdāda yamān ortaġ ilen

5 Ravża-i kūyuñda bulmışdur Fużūlī bir maḳām
Kim aña cennet ḳuşı yitmez biñ il uçmaġ ilen

---

222 A_1 60b, İÜ 57a, B 89, A_2 58a, A_3 68b, M 66b, K 63a, T_1 142b, P 268a, S_1 184b, T_2 69b, S_2 54a, V 57b, TT 59a, S_3 16a

222/1a biñ tīşeni künd eylemiş: künd eylemiş biñ tīşeni B, T_2, V, TT, [G, T, TD]/ biñ: bin͡g T_1, K, A_1, V, T_2, TT/ tīşeni: tīşeyi S_2 tīşe'i M, K, TT/ daġ: ṭaġ A_3, S_2

222/1b ṣalmışam: salmışam V atmışam [G]/ biñ: bin͡g V, T_1, A_1, K, T_2, TT/ daġı: ṭaġı S_2/ dırnaġ: ṭırnaġ A_3

222/2a men: benüm A_3/ gitdiyse: ger gitse A_3, T_1/ yoḫ: ne T_2, TT

222/2b ṣayruya: sayruya A_1, V, T_2/ düşvārdur: düşvār olur V, TT/ hem-rehlik: hem-rāhlık S_2/ ṣaġ: saġ A_1, TT

222/3a gerd-i: kūh-ı S_1/ rāhuñ: rāhun͡g A_1, T_2, V/ virmese: vermeye [G]/ teskīn: temkīn S_1

222/3b dutmaḳ: dutmaġ TT, T_2, B ṭutmaḳ A_3 ṭutmaġ S_2/ böyle: beyle TT, T_2, A_1, A_2, [G, T, TD]/ seylābuñ: seylābun͡g T_2, A_1/ yolın: yolı A_1 öñin TT/ ṭopraġ: topraġ S_1, B, K, A, İÜ girdāb T_2

222/4a ġam uġurlar: ġam oḳırlar S_3, İÜ kem okurlar [G]

222/4b ḳılmaḳ: ḳılmaġ A_1, A_3, B, S_2, T_2/ ortaġ: topraġ A_1

222/5a kūyuñda: kūyun͡gda A_1, V, T_2/ bulmışdur: tapmışdur A_2, TT, [T, TD, D] dutmışdur [G]

222/5b aña: an͡ga T_1, T_2, V on͡ga A_1/ biñ: bin͡g V, S_1, K, T_2 min͡g A_1 görüñ S_2/ kim aña cennet ḳuşı yitmez biñ il uçmaġ ilen: ṭāyir-i cennet aña yitmez bin͡g il uçmaġ ilen TT

223

Mef^{c}ūlü mefā^{c}īlü mefā^{c}īlü fe^{c}ūlün

1 Gerd-i rehin iy eşk yuduñ çeşm-i terümden
Terk-i edeb itdüñ n'ola düşseñ naẓerümden

2 Ḫūnīn müjelerdür mi veyā merdüm eliyle
Oḳlar çekilüp daşra atılmış cigerümden

3 Her bāde ki sensüz içerem bezm-i belāda
Ḫūn-āb olup elbette çıḳar dīdelerümden

4 Seylāb-ı sirişk ile ḫoşem ^{c}ışḳ yolında
Ḫāşāk-i ta^{c}alluḳ ḳoparur reh-güẕerümden

5[557] Ṭaşlara dögüp başumı rüsvā gezer oldum
İy ^{c}aḳl ḳaçup ḳurtılagör derd-i serümden

6 Kes mihrüñi iy çarḫ güneşden saña her ṣubḥ
Bir şu^{c}le yiter āteş-i āh-ı seḥerümden

7 Sīm-āb-ı sirişk itdi meni ġarḳa Fużūlī
Tā devr cüdā ḳıldı büt-i sīm-berümden

---

223 A_1 60a, İÜ 57b, B 89, A_2 58b, A_3 69a, M 67a, K 63a, T_1 143a, P 268a, S_1 184b, T_2 69b, S_2 54b, V 58a, TT 59a, S_3 16a

223/1a rehin: rehiñ͡g A_1/ yuduñ: yuduñ͡g V, T_2 yudun A_1/ çeşm-i: çeşmüm T_1

223/1b itdüñ: itdüñ͡g A_1, V, T_2/ düşseñ: düşseñ͡g A, V, T_2, K

223/2a veyā: bu yā S_2, [T, D] bu yār V/ merdüm: her dem V merdüm-i A_2/ eliyle: çeşmüm A_2

223/2b oḳlar: oḫlar A_1 odlar T_2/ daşra: ṭaşra A_3, M, S_2, S_3, TT, İÜ

223/3b olup: olur [TD, D, T]

223/4a ^{c}ışḳ: eşk V, K, M bezm-i T_2/ yolında: belāda T_2

223/5a ṭaşlara: daşlara A_1, V, T_2/ dögüp: urup A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ

223/6a mihrüñi iy: mihrüñ͡gi iy A_2, A_1 mihri anuñ V/ çarḫ: māh S_3, A_3, İÜ/ saña her: sañ͡ga her A_1, T_2 yaña her A_3, [G] ki bu her V ki saña TT/ ṣubḥ: gün A_2, S_2

223/7a sīm-āb: seylāb A_1, B, M, V, T_1, K, [G]/ meni: ben S_1/ ġarḳa: ġarḳ V, K

223/7b büt-i: beni A_2, TT, M meni A_1

224

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Tā sirişk-i dīde-i Ferhādı gördi lālegūn
Çeşmeler ṣuyunı gözden ṣaldı kūh-ı Bīsütūn

2[558] Tā ᶜalem ḳaldurdı āh-ı āteşīnüm şerm idüp
Ḳıldı ḫurşīdüñ felek zerrīn livāsın ser-nigūn

3 Ṭaş bagırlu olmasaydı Bīsütūn Ferhād içün
Su yirine gözlerinden aḳıdurdı seyl-i ḫūn

4 İy gören biñ daġ ile ṣabr ü s̱ebātum eyleme
Nisbetüm Ferhāda kim bir daġ ile olmış zebūn

5 Ḳuş yuvası ṣanma kim ser-geşte Mecnūn başına
Ḫār ü ḫas cemᶜ eylemiş gird-āb-ı deryā-yı cünūn

6[559] Tā görindi ṣafḥa-i ḥüsnüñde ḫaṭṭuñ reşkden
Ṭaşa çaldı āfitābuñ sāde levḥin çarḫ-ı dūn

7 İy Fużūlī ḫāk-i kūy-ı yāre yitdüm ḳanı Ḫıżr
Kim virüp kāmın olam āb-ı ḥayāta reh-nümūn

---

224 A_1 60b, İÜ 57b[560], B 89, A_2 59a, A_3 69b, M 67b, K 63b, T_1 143a, P 268b, S_1 185a, T_2 70a, S_2 54b, V 58a, TT 59b, S_3 16b-35a

224/1b ṣuyunı: suyunı V, B, T_2, İÜ/ gözden: başdan A_3

224/2a şerm: şerb S_1, K

224/2b ḫurşīdüñ: ḫurşīdün͡g A_1, T_2 ḫurşīdin TT/ livāsın: libāsın A_3, B, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ külāhın M/ ser-nigūn: nīlgūn A_3, B, K, T_1, S_1, S_3, M, P, İÜ

224/3a ṭaş: daş A_1, V, T_2/ bagırlu: baġlu S_1

224/3b su: ṣu A_3, S_3, TT, S_2/ aḳıdurdı: aḫıdurdı A_1, T_2, V aḳıdur A_3

224/4a biñ: bin͡g S_1, TT, K, V, T_2 min͡g A_1 bir S_2/ ile: ilen B

224/4b daġ ile: daġ ilen B ṭaġ ile A_3, S_2 daġlan A_1/ olmış: oldu [G]

224/5a yuvası: yuvâsın [G]/ kim: iy V/ ser-geşte: divâne [G]

224/5b deryā-yı: ṣaḥrā-yı A_1

224/6a ḥüsnüñde: ḥüsnün͡gde A_1/ ḫaṭṭuñ: ḫaṭṭun͡g V

224/6b ṭaşa: daşa T_1, V, T_2, A_1/ çaldı: çaldun͡g V/ āfitābuñ: āfitābun͡g A_1, T_2 āfitābın V/ levḥin: levḥi K

224/7a yitdüm: n'itdüm T_1/ ḳanı: ḫanı A_1, V, TT, T_2

224/7b virüp: virem A_3, B, V, [T]/ olam: olup V alam T_1 alayum A_1/ ḥayāta: ḥayāt V

225

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Cem^c gön̄lün̄ devr cevrinden perīşān olmasun
Çarḫ fermānun̄la gezmekden peşīmān olmasun

2 Yir işi gök cünbişi re'yün̄le bir dem olmasa
Yeddi iḳlīm ü ṭoḳuz gerdūn-ı gerdān olmasun

3 Bir binādur devletün̄ olmış penāh-ı ḫāṣ ü ^{c}ām
Ol binā yā Rab cihān olduḳça vīrān olmasun

4[561] Ḳılmasa ^{c}ālem murādun̄ca medār olsun ḫarāb
Olmasa devrān senün̄ re'yün̄le devrān olmasun

5 Çizginürken dostlar kāmınca fermānun̄da çarḫ
Ḥākim-i taḳdīrden taġyīr-i fermān olmasun

6 Tābi^c olsun cümle-i ^{c}ālem senün̄ fermānun̄a
Cümle-i ^{c}ālemde senden ġayrı sulṭān olmasun

7 Laḥẓa laḥẓa gülşen-i medḥün̄de ġūyā olmasa
Bülbül-i nuṭḳı Fużūlīnün̄ ḫoş elḥān olmasun

---

225 A_1 61a, B 90, A_2 59a, A_3 69b, M 67b, K 63b, T_1 143b, P 268b, S_1 185a, T_2 70a, S_2 55a, V 58b, TT 59b, S_3 35a

225/1a gön̄lün̄: gön͡glün͡g A_1, V, T_2/ devr: dehr A_3 cevr S_3/ cevrinden: devrinden S_3

225/1b fermānun̄la: fermānun͡gla V/ gezmekden: gezmekde A_1 dönmekden [G]

225/2a re'yün̄le: re^{c}yün͡gle V, A_1/ bir: her T_1/ olmasa: olmasun B

225/2b yeddi: heft A_1, T_2, [G]/ ṭoḳuz: doḳuz S_1, T_2, B, K, V/ gerdūn-ı: gerdān V gerdūn [G]/ gerdān: gerdūn S_1, V

225/3a devletün̄: devletün͡g A_1, V

225/4a ḳılmasa: ḳılmaya S_3/ ^{c}ālem: devrān A_2, S_2/ murādun̄ca: medārun͡gca A_1, T_2 medārınca V, [G]

225/4b olmasa: olmasun A_1, K dönmese T_2 dutmasa [T]/ re'yün̄le: re'yün͡gle A_1, V, T_2 re'yün̄ce [T, G, TD]

225/5a dostlar: dostum A_3/ kāmınca: kāmun̄ca A_3, T_1/ fermānun̄da: femānun̄la T_2

225/5b taḳdīrden: taġyīrden T_1/ taġyīr-i: taġyīre A_1, V, [T, G, D]

225/6a ^{c}ālem: ^{c}ālemler A_3, T_1, V/ fermānun̄a: fermānun͡ga V

225/6b ġayrı: ġayr S_3, V, TT, T_2 özge P, [G]

225/7a medḥün̄de: medḥün͡gdeA_1, V, T_2 ^{c}ömrün̄de A_2 kūyun̄da S_2

225/7b fużūlīnün̄: fużūlīnün͡g A_1, T_2

226

Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün

1 Ṭopraḳdan götür meni iy eşk-i lālegūn
Başumdan itme sāyeñi kem iy ḥabāb-ı ḫūn

2 İl ṭaᶜnesinden isterem ol kūya gitmeyem
Öz iḫtiyārum ile meni ḳoyma iy cünūn

3[562] Teskīn bulur cigerde ḥarāret sirişk ile
Sūz-ı dil ile sīnede rāḥat olur füzūn

4 İy ḫūn-ı dīde kesme cigerden taᶜalluḳuñ
Mihrüñ ṣavutma sīneden iy āteş-i derūn

5 Bir gün bize saᶜādet-i vaṣl itmedüñ naṣīb
Bizden götür nüḥūsetüñ iy ṭāliᶜ-i zebūn

6 Ol ġamze ḫançerine bir uġratmaduñ bizi
Kes bizden āşinālıġuñ iy baḫt-ı vājgūn

7 İy çarḫ ḳıl Fużūlīnüñ āhından iḥtirāz
Kim bir gün itmeye yidi ṭāḳuñı ser-nigūn

---

226 A_1 61a, B 90, A_2 59b, A_3 70a, M 68a, K 64a, T_1 144a, P 268b, S_1 185b, T_2 70b, V 59a, TT 59b, S_3 35a

226/1a ṭopraḳdan: topraḳdan A_2, B, K topraġdan A_1, T_2 ṭopraġdan A_3, TT, S_3 tofraġdan V

226/1b başumdan: başumda S_1/ sāyeñi: sāyen͡gi V, T_2 sāye A_1/ ḥabāb: aḥbāb T_1/ ḫūn: dūn A_1, V

226/2a gitmeyem: varmayam V, T_2

226/2b ḳoyma: ḳoma B

226/3a bulur: olur V

226/3b dil ile: derūnuñla V/ sīnede: sīne-i V/ olur: bolur M

226/4a taᶜalluḳuñ: taᶜalluḳun͡g A_1, V, T_2

226/4b mihrüñ: mihrün͡g A_1, V, T_2/ ṣavutma: savutma V, B, S_3, T_2/ sīneden: sīnede A_2, A_3

226/5a bize: bizi A_3/ saᶜādet-i: saᶜādete A_3/ itmedüñ: itmedün͡g A_1, V, T_2 itmeñ A_3/ naṣīb: dirīġ A_3

226/5b nüḥūsetüñ: nüḥūsetün͡g A_1, T_2 nüḥūsüñ K yamān sitāremüz V

226/6a uġratmaduñ: uġratmadun͡g A_1, V, T_2

226/6b āşinālıġuñ: āşinālıġun͡g A_1, V, T_2

226/7b kim: tā S_3/ bir gün itmeye: itmeye bugün T_2/ ṭāḳuñı: ṭāḳun͡gı V, A_2, S_1/ ser-nigūn: nigūn TT/ yidi: yere [G]

227

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bār-ı miḥnetden nihāl-i ḳāmetüñ ḫam olmasun
Başumuzdan sāye-i serv-i ḳadüñ kem olmasun

2[563] Ḥāṣılum ruḫsār ü laʿl ü çeşm ü ġamzeñ olmasa
ʿÖmr bir an bir nefes bir laḥẓa bir dem olmasun

3 Gerd-i rāhuñ ʿazm-i gerdūn itdi kim bu ḳadr ile
Şöhre-i ʿālem hemīn Īsī-i Meryem olmasun

4[564] İltimās itdüm ṣabādan tūtiyā çekdürmeġe
Aġlama iy göz ġubār-ı dergehi nem olmasun

5[565] Sen tek āfet geldügin bilmişdi kim Ḥaḳdan melek
İltimās eylerdi kim ʿālemde ādem olmasun

6[566] Dir imiş zāhid ki olmaḳ ʿaybdur rüsvā-yı ʿışḳ
Bu sözi fāş itmesün rüsvā-yı ʿālem olmasun

---

227 A_1 61b, İÜ 58a[567], B 90, A_3 70a, M 68a, K 64b, T_1 144b, P 269a, S_1 185b, T_2 71a, S_2 55a, V 58b, TT 60a, S_3 35b

227/1a bār: yār T_1, V/ tār S_2/ ḳāmetüñ: ḳāmetüñ͡g V, A_1, T_2/ olmasun: bolmasun T_2, TT, [G]

227/1b başumuzdan: başumuzdañ͡g V/ sāye-i: ṣāye-i T_1/ ḳadüñ: ḳadüñ͡g V, A_1, T_2/ olmasun: bolmasun T_2, TT, [G]/ serv-i ḳadüñ: serv-ḳadüñ [TD]

227/2a ḥāṣılum: görmesem T_2, A_1, S_2, TT, [T, G, TD]/ ruḫsār ü: ruḫsār-ı V, [G]/ laʿl ü: laʿl K ḳadd ü T_2, A_1, S_2, [T, TD, D] ḳadd TT kaddin [G]/ çeşm ü: çeşm K, TT, V/ ġamzeñ: ġamzeñ͡g V laʿlüñ S_2, TT, [T, G, TD] laʿlüñ͡g A_1 ḫālüñ͡g T_2/ olmasa: bir zamān T_2 dem-be-dem A_1, S_2, TT, [T, G, TD]

227/2b an: ay A_1, [G]/ nefes: zamān A_1, V, TT, S_2, T_2, [T, G, TD]/ olmasun: bolmasun T_2, [G]

227/3a gerd-i: ḫāk-i TT/ rāhuñ: rāhuñ͡g S_1, V, T_2, A_1

227/3b īsī-i: īsī vü V īsī-i ibn A_3/ olmasun: bolmasun T_2, [G]

227/4a çekdürmege: çek ʿaynuma TT

227/4b ġubār-ı: ki ḫāk-i TT/ nem: yemm S_1 güm M/ olmasun: bolmasun V, T_2, [G]

227/5a āfet: ādem A_3/ bilmişdi: bilseydi S_2/ kim: ger S_2/ melek: felek V/ kim ḥaḳdan melek: çoktan kim felek [G]

227/5b eylerdi kim: eyler idi S_1/ ʿālemde: bir daḫı A_3/ olmasun: bolmasun T_2, [G]

227/6a ʿışḳ: ḫalḳ S_1, S_3, İÜ

227/6b olmasun: bolmasun T_2, [G]

7 İy Fużūlī ẕevḳ-ı derd-i ^{c} ışḳa noḳṣān ḥayfdur
İḥtiyāṭ it penbe-i dāġuñda merhem olmasun

228
Fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilün
1 Gör sirişküm şeb-i hicrān dime kim ḳandur bu
Ẕerre ẕerre şerer-i āteş-i hicrāndur bu
2[568] Ṣanmañuz ḳanlu dögün sīne delüp baş çekmiş
Şu^{c} le-i āteş-i āh-ı dil-i sūzāndur bu
3 Kesme ümmīd göñül başına çizginmekden
Ola nā-geh düşe fırṣat ele devrāndur bu
4 Dem-be-dem cānumı iy derd ü belā incitmeñ
Luṭf idüñ bir iki dem kim size mihmāndur bu
5[569] Ne yaḳarsan oḳın iy āteş-i dil vaṣl güni
Bize hicrān gicesi şem^{c} -i şebistāndur bu
6 Göñül ister ala bir bū ser-i zülfüñden līk
Virmedin cān diler almaḳ ṣanur āsāndur bu

227/7a ḥayfdur: ṣa^{c} ydür T_1 olmasun T_2/ ^{c} ışḳa: ^{c} ışḳ [G]

227/7b penbe-i: sīne-i A_3 kim göñül S_3, İÜ/ dāġuñda: dāġuñ͡gda A_1, T_2, V dāġında S_3, İÜ/ olmasun: bolmasun T_2, [G]

228 A_1 61b, İÜ 58a, B 91, A_2 59b, A_3 70b, M 68b, K 64b, T_1 144b, P 269a, S_1 185b, T_2 71a, S_2 55b, V 59a, TT 60a, S_3 28a

228/1a dime kim: demegil [G]

228/1b hicrāndur: pinhāndur [T]

228/2a ṣanmañuz: ṣanma kim V/ ḳanlu: kanla [G]/ delüp: dolup S_1, T_2, B/ baş: ḳan TT/ çekmiş: çıḳmış TT

228/2b āh-ı: āh ü S_2

228/3a göñül başına: göñ͡gül başına T_2, V başın kūyına A_1

228/3b ola nā-geh: ola ki tā ki V/ ele: ile S_3 bile İÜ ola T_2

228/4a derd ü: derd S_1, TT/ incitmeñ: incitmeñ͡g V, A_1, T_2

228/4b idüñ: idüñ͡g A_1, V, T_2/ dem: gün A_3, TT/ kim: ki V/ size: bize A_1, A_3, M, K, T_1

228/5a oḳın: oḫuñ͡g A_1/ vaṣl: hecr V

228/6a göñül: göñ͡gül V, T_2/ ister ala bir: almaḳ dilemiş TT/ zülfüñden: zülfüñ͡gden A_1, V zülfinden TT/ līk: anuñ TT

7 Dün dimişsen ki Fużūlī maña ḳurbān olsun
Saña ḳurbān olayum yine ne iḥsāndur bu

229
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Nihāl-i derddür Mecnūn yir itmiş sāyesin āhū
Başında ḳuş yuvası berg ayaġında selāsil su
2 Maña zāl-ı felek çekdürdi ol mūy-miyān cevrin
Görüñ bir tār-ı mūyı nice ejder itmiş ol cādū
3 Olur meyl-i dil efzūn āsitānuñ ṭaşına her dem
Egerçi resmdür yaṣduḳdan ikrāh eylemek ṣayrū
4 Teraḥḥum ḳıl bükilmiş ḳaddüme vehm eyle āhumdan
Ṣaḳın çıḳmaya nā-geh yāydan oḳ iy kemān ebrū
5 Nedür didüm ruḫ-ı ṣāfuñda ^{c}aks-i merdüm-i çeşmüm
Didi gelmiş gemiyle Rūma deryā ḳaṭ^{c} idüp Hindū

228/7a maña: bañga V, T_2 mañga A_1 sañga T_1

228/7b saña: sañga T_1, A_2, M, T_1, T_2, V/ olayum: olayın A_2, S_2, M

229 A_1 61b, İÜ 58a, B 91, A_2 60b, A_3 71a, M 69a, K 65a, T_1 145b, P 269a, S_1 186a, T_2 71b, S_2 55b, V 59b, TT 60a, S_3 28a

229/1b başında: başı V/ yuvası: ḳanadı S_1, B, K, S_3, M, P, İÜ/ ayaġında: ayaġından V/ berg: börg [TD]/ su: ṣu A_3, S_1, TT, S_2, S_3 mū [G]

229/2a maña: bañga A_1, V/ zāl-i: Zāl-i [T, TD]/ mūy-miyān: mūy-ı miyān [T, G]

229/2b görüñ: görüñg A_1, V, T_2/ bir: ol A_2, V her [G]/ itmiş: ḳılmış A_3, T_2, [G]/ cādū: hevā S_2, A_2

229/3a āsitānuñ ṭaşına her dem: āsitānuñ daşına her dem A_1, T_1, T_2 dem-be-dem eşküm yügürmekde V

229/3b yaṣduḳdan: yasduḳdan V/ ṣayrū: sayrū V

229/4a vehm: raḥm A_1 kim V/ eyle: vehmüm V/ āhumdan: andandur V

229/4b oḳ iy: ol oḫ A_1 ol oḫ iy [T, TD, D]/ çıḳmaya nā-geh yāydan oḳ iy kemān ebrū: kim çıḳmaya yāydan nā-geh ol oḳ iy kemān ebrū T_2

229/5a ṣāfuñda: ṣāfuñgda V ü la^{c}lüñde A_2, S_2

229/5b idüp: ider V

6 Ḳaşuñ yayı firāḳından ḫadengüñ gibi inceldüm
Nice bir çekdürür ^{c}ışḳuñ maña ẓulmin ne gücdür bu
7 Fużūlī ayru düşdüñ yārdan ṣabr itmege yir yoḫ
Düşüp ṣaḥrāya efġān idelüm sen ayru men ayru

230
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Bülbül-i dil gülşen-i ruḫsāruñ eyler ārzū
Ṭūṭī-i cān lā^{c}l-i şekker-bāruñ eyler ārzū
2 Nāme vü ḳāṣıd peyāmıyla ḫoş olmaz ḫāṭırum
Öz lebüñden lehce-i güftāruñ eyler ārzū
3 Serv ü gül neẓẓāresin n’eyler saña ḥayrān olan
^{c}Ārıżuñla ḳadd-i ḫoş-reftāruñ eyler ārzū
4 Ārzū eyler ki men tek muttaṣıl bīmār ola
Kim ki vaṣl-ı nergis-i bīmāruñ eyler ārzū

229/6a ḳaşuñ: ḳaşuñ͡g A_1, A_2, V ḳaşı B/ yayı: yay B/ firāḳından: firāḳuñ͡gdan V meẕāḳından A_1 ḫadenginden TT/ ḫadengüñ: ḫadengüñ͡g T_2, V, A_1 miyānuñ TT/ gibi: kimi A_1, [T, G, TD]
229/6b ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳuñ͡g V/ maña: bañ͡ga V mañ͡ga A_1/ ẓulmin: ẓulmi A_2 ẓulmet S_1 cevrin A_1/ çekdürür ^{c}ışḳuñ: çekdirirsin sen [G]
229/7a düşdüñ: düşdüñ͡g A_1, V, T_2 düşdük [TD]/ ṣabr itmege: aġlamaḳa A_1
229/7b men: biz S_1
230 A_1 62a, İÜ 58b, B 91, A_2 60a, A_3 71a, M 69a, K 65a, T_1 145a, P 269b, S_1 186a, T_2 71b, S_2 56a, V 59b, TT 60b, S_3 28b
230/1a ruḫsāruñ: ruḫsāruñ͡g A_1, V, T_2
230/1b şekker-bāruñ: şekker-bāruñ͡g A_1, V, T_2
230/2a nāme ü: nāme-i V, K, [TD, D] ḫāme ü A_2/ peyāmıyla: peyāmıylan A_1, V, M, A_2
230/2b lebüñden: lebüñ͡gden A_1, V, T_2/ güftāruñ: güftāruñ͡g A_1, V, T_2/ lehce-i güftāruñ eyler ārzū: lehce-i la^{c}l-i şekker-bāruñ eyler ārzū S_1
230/3a serv ü: serv A_3, K, V, T_2/ neẓẓāresin: neẓẓāre S_3, İÜ/ saña: sañ͡ga T_1, A_1, V, T_2
230/3b ^{c}ārıżuñla: ^{c}ārıżuñ͡glan V, T_2 ^{c}ārıżuñlan A_2, [TD] ^{c}ārıżuñ͡glan A_1/ ḳadd-i: serv-i A_2 serv ü S_2/ ḫoş-reftāruñ: ḫoş-reftāruñ͡g A_1, V, T_2 gül reftāruñ A_2
230/4a eyler: n’eyler TT
230/4b bīmāruñ: bīmāruñ͡g A_1, V, T_2

5[570] Hecr bīmārı tenüm bād-ı ṣabādan dem-be-dem
Ṣıḥḥat içün ṣıḥḥat-ı aḫbāruñ eyler ārzū
6[571] Ẓulmet-i hecrüñde baḫmaz şem^{c}e çeşmüm merdümi
Pertev-i ruḫsār-ı pür-envāruñ eyler ārzū
7[572] Ārzūmend-i viṣālüñdür Fużūlī ḫaste-dil
Vaṣluñ ister devlet-i dīdāruñ eyler ārzū

231

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Ramażān oldı çeküp şāhid-i mey perdeye rū
Mey içün çeng dutup ta^{c}ziye açdı gīsū
2 Bildi muṭrib ki nedür ḥāl götürdi ḳopuzı
Bezmden çekdi ayaġını ṣurāḥi vü sebū
3 Bezm ḳānūnı bozıldı ni içün çeng ile def
Yıġılup itmeyeler ḥākim işiginde ġulū
4[573] Ramażān ayı gerek açıla cennet ḳapusı
Ne revā kim ola mey-ḫāne ḳapusı baġlu

230/5b ṣıḥḥat: sohbet [G]/ aḫbāruñ: aḫbāruñg A$_1$, V, T$_2$
230/6a hecrüñde: hecrüñgde A$_1$, T$_1$, V/ baḫmaz: yaḳmaz V/ şem^{c}e: ġayra TT
230/6b envāruñ: envāruñg A$_1$, V
230/7a viṣālüñdür: viṣālüñgdür A$_1$, V, T$_2$ cemālüñdür S$_3$, İÜ
230/7b vaṣluñ: vaṣluñg A$_1$, V, T$_2$/ dīdāruñ: dīdāruñg A$_1$, V, T$_2$
231 A$_1$ 62a, İÜ 59a, B 92, A$_2$ 60b, A$_3$ 71b, M 69b, K 65b, T$_1$ 145b, P 269b, S$_1$ 186b, T$_2$ 72a, S$_2$ 56a, V 60a, TT 60b, S$_3$ 28b-66a
231/1a şāhid-i: şāhid ü S$_1$
231/1b dutup: ṭutup A$_3$, B tutup TT
231/2a götürdi: getürdi V/ ḳopuzı: kopuzun [G, TD]
231/2b ṣurāḥi vü: ṣurāḥi V
231/3a ni: ne A$_2$, A$_3$, M, [T] mey T$_1$, V, A$_1$, [G]
231/3b yıġılup: yıḳılup S$_3$/ işiginde: eşiğine [G]

5[574] Fetḥ-i mey-ḫāne içün oḳıyalum fātiḥalar
Ola kim yüzümüze açıla bir baġlu ḳapu
6 Āfitāb-ı ḳadeḥ itmez ramażān ayı ṭulū^{c}
Ne belādur bize yā Rab ne ḳara gündür bu
7 İntiẓār-ı mey-i gül-reng ile bayrām ayına
Baḫa baḫa inecekdür gözümüze ḳara su
8 Ramażān oldı budur vehmi Fużūlīnüñ kim
Nice gün içmeye mey zühd ile nā-geh duta ḫū

232

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Eger çıḳsaydı derdüñ cismden dirdüm ki cāndur bu
Ne ḥācet derdüñi yigdür dimek cāndan ^{c}ıyāndur bu
2 Dem-ā-dem ḫūblar cevriyle artar leẕẕeti ^{c}ışḳuñ
Yamandur bu ki taḥḳīḳ itmedin dirler yamandur bu
3 Ḫadengi sāyesinde ḫoş geçür evḳātuñı iy dil
Ki gülzār-ı ḥayātuñ zīneti serv-i revāndur bu

231/5a oḳıyalum: oḳıyayum T_1 oḫıyalum V
231/5b ola kim: olayum İÜ/ yüzümüze: gözimüze B
231/6a itmez: olmaz T_1
231/7a intiẓār-ı: intiẓārum TT/ gül-reng: gülgūn V
231/7b inecekdür gözümüze: gözümüze inecekdür S_1, K, T_2 ayına gözümüze V/ ḳara su: ḳara ṣu A_3, S_3, TT hem ḳara su V
231/8a vehmi: vehm S_3, İÜ/ fużūlīnüñ: fużūlīnüng͡g A_1
231/8b nā-geh: tā ki V/ duta: ṭuta A_3
232 A_1 62b, İÜ 59a, B 92, A_2 61a, A_3 72a, M 70a, K 65b, T_1 146a, P 269b, S_1 186b, T_2 72a, V 60a, TT 61a, S_3 66a
232/1a derdüñ: derdüng͡g A_1, V, T_2 derdim [G]/ ki: kim B/ cāndur: ḳandur K
232/1b derdüñi: derdüng͡gi A_1, V, T_2
232/2a leẕẕeti: leẕẕet V, T_2, B, TT/ ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳung͡g V, T_2 ^{c}ışḳum TT
232/2b bu: budur TT
232/3a sāyesinde: sāyesinden T_1, V/ evḳātuñı: evḳātung͡gı A_1, V
232/3b ḥayātuñ: cihānuñ T_1, S_1, T_2

4 Tutışdum āteş-i dilden ciger ḳanıyla ġarḳ oldum
Egerçi bir şerāre oddur ol bir ḳaṭre ḳandur bu
5 Cihāna ḳaddüñ ile kākülüñden fitneler düşmiş
Ḳıyāmet ibtidāsı fitne-i āḫir zamāndur bu
6 Didiler bī-ḫaberler bāġ-ı cennet kūyuña beñzer
Ḫaber virdi maña andan gelen Ādem yalandur bu
7 Fużūlī ḳıldı feryād ü fiġānum tīre gerdūnı
Henüz ol māh ṣormaz kim ne feryād ü fiġāndur bu

233[575]
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 ᶜĀşıḳ oldum yine bir tāze gül-i raᶜnāya
Ki ṣalur al ile her dem meni yüz ġavgāya
2 Let urup ḳāleb-i fersūdemi geh ḥabs ḳılur
Geh serāsīme vü ᶜüryān bıraḳur ṣaḥrāya
3[576] Yüzümüñ ḳan ile kimuḫtını al itdüm kim
Ālet-i ṣanᶜat ola ol büt-i bī-pervāya

232/4a tutışdum: ṭutışdum A_3 dutışdum S_3, B, İÜ tutışdın S_1 tutuştun [G]/ ḳanıyla: ḳanına [T, G, TD]
232/4b egerçi: eger o T_2/ oddur ol: od-durur T_2
232/5a cihāna: cihānda A_2, TT/ ḳaddüñ: ḳaddüñ͡g V, T_2 düşmiş A_1/ ile: üzre İÜ, [G]/ kākülüñden: kākülüñ͡gden A_1 kākülinden V, T_2
232/6a didiler: diyerler [T]/ kūyuña: kūyuñ͡ga A_1, V, T_2/ beñzer: beñ͡gzer A_1, V, T_2, A_2, İÜ
232/6b maña: bañ͡ga A_1, V mañ͡ga T_2
232/7a fiġānum: fiġānuñ A_3, T_1
232/7b ṣormaz: sormaz V
233 A_1 62b, İÜ 59b, B 92, A_2 61a, A_3 73b, M 70a, K 66a, T_1 147b, P 269b, S_1 187a, T_2 72b, V 60b, TT 61a, S_3 66b
233/1b her: bir S_1/ ṣalur: alur [G]
233/2a let: mest S_3, B/ fersūdemi: fersūde A_3/ geh: beni A_3 kim V
233/2b serāsīme vü: serāsīme K/ bıraḳur: buraġur A_3, T_2
233/3a yüzümüñ: yüzümüñ͡g T_2 üzümüñ͡g V/ kimuḫtını: kimuḫtum K muḫtumı A_3 kīmaḫtını [T] sīnemi T_1, S_1, T_2, [G]/ itdüm: itdüñ A_3, T_1/ ḳan: ḳanı [G]
233/3b ola: ile V

4 Bu ne işdür ki bizi igne gibi inceldüp
Ṣalur iplik gibi her dem bir uzun sevdāya
5 Ayaġın baġlamış āvārelerün̄ ṣanᶜat ile
Yoḫ nihāyet ser-i kūyında gezen şeydāya
6 Laḫt laḫt olmış iken ġamze direfşini çeküp
Çāre-sāz olmadı bir gün men-i ġam-fersāya
7 Yaḳa çāk ideni başmaḳ gibi ṣalur ayaġa
İy Fużūlī gör anun̄ itdügi istiġnāya

234
Mefᶜūlü fāᶜilātün mefᶜūlü fāᶜilātün
1 Olsaydı mendeki ġam Ferhād-ı mübtelāda
Bir āh ile virürdi bin̄ Bīsütūnı bāda
2 Virseydi āh-ı Mecnūn feryādumun̄ ṣadāsın
Ḳuş mı ḳarār iderdi başındaki yuvada
3 Ferhād ü ẕevḳ-i ṣūret Mecnūn ü seyr-i ṣaḥrā
Bir rāḥat içre her kim ancaḳ menem belāda

233/4a bizi: beni A_3/ gibi: kimi A_1, [T, G, TD]/ inceldüp: inceldi A_1 inceldür V inceltdi TT inceltti̇n [G]
233/4b gibi: kimi A_1, [T, TD]/ ṣalur: salıp [G]
233/5a āvārelerün̄: āvārelerün͡g A_1, V, T_2/ ile: ilen A_2, A_3, M, K, T_1, S_1, T_2, P
233/5b yoḫ: naẓar A_2/ nihāyet: itmez A_2/ kūyında: kūyun̄da T_1 kūyun͡gda V/ gezen: olan A_2, M
233/6b men-i: ten-i A_1, İÜ, [T, G, TD]/ bir gün: hergiz [G]
233/7a gibi: kimi A_1, [T, TD]/ ṣalur: saldı [G]
233/7b gör: baḳ TT, [T]/ anun̄: onın̄ A_1 anun͡g V
234 A_1 63a, İÜ 59b, B 93, A_2 62a, A_3 73a, M 70b, K 66b, T_1 147a, P 270a, S_1 187a, T_2 73a, S_2 56b, V 61a, TT 61b, S_3 66b
234/1b virürdi: vireydi V/ bin̄: bin͡g K, TT, V min͡g A_1, T_2 yüz B/ bīsütūnı: bīsütūn S_1, V
234/2a feryādumun̄: feryādunun̄ TT feryādumun͡g A_1, V/ ṣadāsın: ṣadāsı A_2
234/2b ḳuş mı: ḳuşları V/ ḳarār: ḳahr V/ iderdi: ideydi A_3, V/ başındaki: başındaġı S_2
234/3a ferhād ü: ferhād A_3, T_1, V, İÜ ferhāda [TD, G, D]/ ṣūret: şīrīn A_2, S_2/ mecnūn ü: mecnūn A_1, A_3, K, T_1, V mecnūna [TD, G, D]
234/3b bir rāḥat içre her kim: il ẕevḳ ü rāḥat içre TT

4 Eşk-i revānuma il cem^c oldı var ümīdüm
Kim ola vara vara cem^{c}iyyetüm ziyāde
5 Geh ġamzeñ içmek ister ḳanumı gāh çeşmüñ
Ḳorḳum budur ki nā-geh ḳanlar ola arada
6 Serverlik ister iseñ üftādelik şi^{c}ār it
Kim düşmedin ayaġa çıḳmadı başa bāde
7 Ger görmemek dilersen resm-i cefā Fużūlī
Olma vefāya ṭālib dünyā-yı bī-vefāda

235
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 İstedüm merhem oḳından cigerüm yaresine
Atdı biñ oḳ ki deger her oḳı bir pāresine
2 Birbiriyle çekişür gerd-i rehüñ'çün müjeler
Gör ne ḳanlar düşecekdür olaruñ arasına
3 Çekmez oldı göñül oḳlar yükin ol serv meger
Çekerek ata oḳın raḥm ide bī-çāresine

234/5a geh: gāh V/ ġamzeñ: ġamzen͡g V, T_2/ içmek ister: ister içmek T_2/ ḳanumı: ḳanumnı [TD]/ çeşmüñ: çeşmün͡g V, A_1, T_2
234/5b ḳorḳum: korḫum A_1, V/ ola: düşe TT, [G]
234/6a serverlik: serverliġ B servlik V/ iseñ: isen͡g S_1, A_1, T_2 isen V/ üftādelik: üftādeliḳ İÜ
234/6b düşmedin: düşmedi A_1, V
234/7a dilersen: dilerseñ A_3, TT, S_2, S_3, İÜ/ cefā: vefā TT
234/7b olma: olmaya S_1 olġıl TT
235 A_1 65a, İÜ 60a, B 93, A_2 64a, A_3 73b, M 70b, K 66b, T_1 148a, P 270a, S_1 187b, T_2 73b, S_2 58b, V 61a, TT 63b, S_3 67a
235/1a istedüm: isterem K, S_2/ oḳından: oḫından A_1/ yaresine: pâresine [G]
235/1b biñ: bin͡g A_2, TT, K, V, İÜ min͡g A_1, T_2 bir M/ oḳ: oḫ A_1/ deger: dege S_2/ oḳı: oḫı A_1 biri A_3, B, T_1, S_1, T_2, V, S_3, İÜ/ bir: can [G]/ pāresine: yâresine [G]
235/2a birbiriyle: birbiri'çün A_1/ rehüñ'çün: rehün͡g'çün V, T_2 rehün͡gden A_1
235/2b olaruñ: olarun͡g A_1, V, T_2
235/3a göñül: gön͡gül A_1, V, T_2/ oḳlar: oḳları TT oḫlar A_1/ meger: çeker A_2
235/3b oḳın: oḫın A_1/ bī-çāresine: bir pāresine K

4 Ḳanı göz yaşı gibi ehl-i naẓar kim yügürüp
Bir içim ṣu vire deşt-i ġamuñ āvāresine
5[577] Her ṭaraf ᶜakslerümdür görinen yā yıġılup
Geldi su ḫalḳı sirişküm suyı neẓẓāresine
6 Bilmezem kim naẓar ehli nesini eksildür
Ġażab eyler naẓar itsem meh-i ruḫsāresine
7 İy Fużūlī cigerüm ḳanını ḳoymaz tökile
Cān fedā ol ṣanemüñ ġamze-i ḫūn-ḫˇāresine

236
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün
1 Bāġa gir bülbüle ᶜarż-ı gül-i ruḫsār eyle
Yıḳ gülüñ ᶜırżını bülbül gözine ḫˇār eyle
2 Bāġ şāhidlerine zülf ile çeşmüñ göster
Sünbüli derhem idüp nergisi bīmār eyle
3 Ġonceye lāf-ı leṭāfetde aġız açdurma
Laḥẓa laḥẓa anı şermende-i güftār eyle

235/4a ḳanı: ḫanı A_1 ḳatı S_1, V/ gibi: kimi [T, TD]/ naẓar kim: naẓaruñ͡g V/ yügürüp: yürüyüp İÜ
235/4b ṣu: su A_1, B, A_2, V, T_2, İÜ/ ġamuñ: ġamuñ͡g V
235/5a ṭaraf: zaman [G]/ ᶜakslerümdür: ᶜakslerümde V
235/5b geldi: çekdi A_2/ su: ṣu S_1, TT, S_3, A_3/ suyı neẓẓāresine: ṣuyı neẓẓāresine S_1, TT, S_3 bī-neẓẓāresine A_3
235/6a kim: ki V/ nesini: nesin A_1
235/6b eyler: itsem A_1/ itsem: eyler A_1
235/7a tökile: dökile S_1, B, K, S_3, İÜ tökilse T_1
235/7b fedā: virür A_2, S_2/ ṣanemüñ: ṣanemüñ͡g V, T_2
236 A_1 65b, İÜ 60b, B 93, A_2 64b, A_3 74a, M 71a, K 67a, T_1 148b, P 270a, S_1 187b, T_2 73b, S_2 58b, V 61b, TT 63b, S_3 67b
236/1b yıḳ: yıḫ A_1, [TD] yoḳ K, S_1, [G]/ gülüñ: gülüñ͡g S_1, V, T_2, İÜ
236/2a çeşmüñ: çeşmüñ͡g A_1, T_2 ḫālüñ͡g V
236/3a leṭāfetde: leṭāfetden V
236/3b anı: onı A_1, T_2

4 Serve āzādlıḳ ismiyle yaraşmaz yürimek
Anı hem şīve-i reftāre giriftār eyle
5 Dār-ı dünyānı göñül cehd ḳılup terk idegör
Ḫᵛāb-ı ġafletde iken kendüñi bīdār eyle
6 İy ciger zaḫmı ağız açma ḫadengin görüben
Yitene rāz-ı nihānum yiter iẓhār eyle
7 Kes Fużūlī ṭamaᶜuñ ġayrı temennālardan
Ḳanda olsañ ṭaleb-i devlet-i dīdār eyle

237
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Uyup āhūya düşdi müşg Mecnūn tek beyābāne
N'ola çekseñ anı zencīr-i zülf-i ᶜanber-efşāne
2 Çeker kāfir gözüñ her dem cigerden ġamze peykānın
Ne güçdür bu ne virdi alabilmez bir müselmāne
3 Belā nāvekleri ṣançılmasun mı göñlüme her yan
Dolaşur şāne tek her laḥẓa ol zülf-i perīşāne

236/4a serve: serv S_3/ āzādlıḳ: āzādlık TT āzādelıḳ S_3, A_2, B, M, İÜ āzādlıġ A_1 āzādelik A_3, S_2, T_2
236/4b anı: onı A_1 hem A_3/ hem: anı A_3 bir T_2
236/5a dünyānı: dünyāyı T_1, S_1, TT, S_2, K dünyā'ı V/ cehd ḳılup: ḳayd bilüp A_3, T_1
236/5b kendüñi: kendün͡gi T_2, S_3, İÜ özüñi TT [G, T, TD] özün͡gi A_1, A_2, V
236/6a ciger: ecel TT/ görüben: gördin V göricek İÜ, [TD, D]
236/6b yitene: yine bu TT
236/7a ṭamaᶜuñ: ṭamaᶜun͡g A_1, V, T_2/ ġayrı: ġayr İÜ
236/7b ḳanda: ḫanda A_1, TT, [T]/ olsañ: olsan͡g A_1, V, T_2, K olsa B/ devlet-i: riᶜat-i [G]
237 A_1 65b, İÜ 60b, B 94, A_2 64a, A_3 74a, M 71b, K 67a, T_1 149a, P 270b, S_1 188a, T_2 74a, S_2 59a, V 61b, TT 64a, S_3 67b
237/1a mecnūn tek: mecnūn-veş TT tek mecnūn
237/1b çekseñ: çeksen͡g V, K, T_2 çeng A_1/ anı: onı A_1, T_1, S_1, T_2
237/2a kāfir gözüñ: kāfir gözün͡g V, T_2 kāfūr tek A_2
237/3a ṣançılmasun: sançılmasun V, S_3, TT, B, K, T_2, İÜ/ göñlüme: gön͡glüme A_1 gögsüme A_3, B, M, T_1, S_1, T_2, S_3, P, İÜ, [TD] bağrumı V/ yan: dem B, [TD]
237/3b dolaşur: ṭolaşur A_3 döneleşür V/ şāne tek: şāne V/ ol: dil A_2

4[578] Oḳuñ geldükçe sīnemden ṣadālardur çıḳar bilmen
Dil eyler nāle yā peykān deger sīnemde peykāne

5[579] Ṣadā-yı nāvekün̄ çıḳduḳça cān ḫurrem olur gūyā
Bu zindān-ı belādan çıḳmaġa ruḫṣat virür cāna

6 Boyanup ḳana olmış pāre pāre güller aᶜżāsı
Meger ḫançer çeküp sen serv tek çıḳduñ gülistāne

7 Melāmet odına yanduñ Fużūlī çıḳ bu ᶜālemden
Teraḥḥum ḳıl revā görme ki ᶜālem oduña yane

238

Müfteᶜilün müfteᶜilün müfteᶜilün faᶜ

1 İy dil-i ser-geşte vü şikeste vü vālih
Ṣalli ve sellim ᶜale'n-nebiyyi ve ālih

2 Naᶜt-ı nebīdür kemāl-i ᶜaḳl nişānı
Fe'ti bimā şāᶜe min ṣıfātı kemālih

3 Dāġ-ı firāḳına iḥtimāl ne mümkin
Eḥraḳanī nāru iştiyāḳı viṣālih

237/4a oḳuñ: oḳuñ͡g A_2 oḫuñ͡g A_1/ çıḳar: çıḳan TT, İÜ çıḫan A_1, [T, TD]/ bilmen: bilmem T_1, A_1

237/5a nāvekün̄: nāvekün̄͡g A_1, V, T_2/ çıḳduḳça: çıḳduysa A_2, S_2 geldükçe T_2/ olur: bolur V

237/5b çıḳmaġa: çıḳmaḳa V, S_3/ virür: mıdur M/ cāna: ḫāne S_1

237/6a boyanup: boyayup S_1

237/6b çıḳduñ: çıḳsañ A_2 çıḳduñ͡g V/ çeküp sen: çekipsin [G]

237/7a yanduñ: yanduñ͡g A_1, V, T_2/ çıḳ: çıḫ A_1 çok S_1 çoḳ V

237/7b görme: ḳılma V/ oduña: adlara V, A_1 odlara T_2, TT, [G]

238 A_1 64a, İÜ 61a, B 94, A_2 62b, A_3 72a, M 71b, K 67b, T_1 146a, P 270b, S_1 188a, S_2 57a, V 62a, TT 62a, S_3 68a-70b

238/1a ser-geşte vü: ser-geşte-i A_1, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, TT, V, P, İÜ, [T]/ şikeste vü: şikeste-i A_1, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, TT, V, P, İÜ, [T, G]

238/2a ᶜaḳl: ᶜaḳlda A_2, S_2 ışk [G]

238/2b min: bin͡g V

238/3b nāru: nār ve S_1/ viṣālih: cemālih M

4 Ẕikri ile ḫoş geçür hemīşe zamānuñ
Müftekiren fī cemālihi ve celālih
5 Eyle ḫayāl-i ruḫın naẓarda muṣavver
Vaḳtebisi’n-nūra min şu^{c} ā^{c} ı cemālih
6[580] Marżī vü meşkūrdur cemī^{c} -i fi^{c} āli
Aḥsinu min ḫıṣṣati cemī^{c} ü ḫiṣālih
7 Tābi^{c} i olmaḳdadur necāt Fużūlī
Yessereka’llāhu tābi^{c} an li fi^{c} ālih

239
Mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün mefā^{c} īlün
1 Ḳarardur āfitābı sāye çekseñ perde ruḫsāre
Dirildür ġonce ḫalḳın dürc-i la^{c} lüñ gelse güftāre
2 Saña bir söz diyince geçdi ^{c} ömrüm ḥasbeten li’llāh
Su’ālüm kām-ı dil virmekde muḥtāc itme tekrāre

238/4a ẕikri: fikri A_2, S_2/ zamānuñ: zamānun͡g A_1 zebânın [G]
238/4b müftekiren: mütefekkir TT
238/5a eyle: iy M/ ruḫın: ruḫuñ TT ruḫını A_1 ruḫun͡g V/ muṣavver: taṣavvur [TD, D]
238/5b vaḳtebisi’n-nūra: vaḳtebisi’ş-şevḳa M/ cemālih: viṣālih T_1
238/6a fi^{c} āli: ḫiṣāleh S_3 ḫiṣāli İÜ
238/6b ḫıṣṣeti: hassahu [G, TD]
238/7a tābi^{c} i: tābi^{c} A_1
238/7b yessereka’llāhu tābi^{c} an li: aḥsenu yā fīke iḳtidā’u A_1, A_2, S_2 aḥsenu mā fīke iḳtidā’u TT, [T] yessereka’llāhu iḳtidâu [G]
239 A_1 64a, İÜ 61b, B 94, A_3 74b, M 82a, K 67b, T_1 149b, P 270b, S_1 188b, S_2 57b, V 62a, TT 62b, S_3 68a
239/1a ḳarardur: ḳaradur A_1, V ḳaradur S_3/ āfitābı: āfitāb V/ çekseñ: çeksen͡g S_1, K, A_1, V
239/1b ḫalḳın dürc-i la^{c} lüñ gelse: dürc-i la^{c} lün͡g ile gelse A_1 ḫalḳın dürc-i la^{c} lin gelse V ḫalḳın aça dürc-i la^{c} l S_3 ḫalḳın dürc-i la^{c} l İÜ
239/2a saña: san͡ga V, T_1/ bir: her İÜ/ geçdi: gençdi İÜ/ ^{c} ömrüm: cānum T_1
239/2b tekrāre: güftāre S_1, A_3, B, K, S_3, M, P, İÜ

3 Dil-i ṣad-pāre’i cemʿ eylemek kūyuñda müşkildür

Olur mı cemʿe ḳābil her itüñ aġzında bir pāre

4 Ser-i zülfüñde her mū ṣayd ḳılmış bir dil-i sūzān

Düşüpdür ṣanasan bir şuʿle od şemʿ üzre her tāre

5 Temennā-yı viṣālüñ’çün degül giryem budur ḳaṣdum

Ki seyl-i eşkden yir ḳalmaya kūyuñda aġyāre

6[581] Başum ḳaldurmasun ḫāk-i rehüñden ser-nigūn çeksün

Çeker olsa muṣavvir ṣūretüm kūyuñda dīvāre

7 Fużūlī żaʿf-ı ten ʿöẕriyle kesme nāle-i zāruñ

Bizi çün çeng tek muʿtād ḳılduñ nāle-i zāre

240

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1[582] Raḥm it iy şeh men-i dervīş çeken āhlara

Ki gedā āhı es̱er eyler olur şāhlara

2 Mihri yoḫ māhlara āh es̱er itmez yā Rab

Vir bir inṣāf bu mihri yoḫ olan māhlara

239/3a pāre’i: pāre A_1, A_3 pāreni S_1, [T, G, TD] pāremi M, K, T_1/ kūyuñda: kūyun͡gda V kūyında A_1

239/3b itüñ: itün͡g V

239/4a zülfüñde: zülfün͡gde A_1, V/ bir: her A_1, T_1, S_3, P

239/4b şuʿle od: şuʿledür S_2/ her: bir A_3, V/ tāre: yana A_1

239/5a viṣālüñ’çün: viṣālün͡g’çün A_1, V viṣāl içün K/ giryem: mümkin S_2

239/5b eşkden: eşkde A_1/ yir: tīr T_1/ kūyuñda: kūyun͡gda A_1, İÜ kūyında V

239/6a rehüñden: rehün͡gden V rehün͡gde A_1 derinden [G]

239/6b kūyuñda: kūyun͡gda A_1, V, İÜ kūyında A_3

239/7a kesme: kesdün͡g V/ nāle-i: nāle vü V, [TD, D]/ zāruñ: zārun͡g A_1, V

239/7b çün: sen S_1/ ḳılduñ: ḳıldun͡g V, A_1/ nāle-i: nāle vü V, A_3, [TD, D]

240 A_1 64b, İÜ 61b, B 95, A_2 63a, A_3 75a, K 68a, T_1 147a, P 271a, S_1 188b, S_2 57b, V 62b, TT 62b, S_3 68b

240/1a men-i: ben-i B, V beni T_1 dil-i [T, G, TD]

240/1b eyler: ider TT/ olur: ulu [T, TD, D]

240/2a mihri: mihr B/ māhlara āh es̱er itmez yā rab: māhlara āh es̱er itmez imiş A_1, A_3, T_1, S_3 māhlara itmez es̱er yā rab B āh es̱er māhlara itmez yā rab V

240/2b yoḫ: yoġ A_3, S_2

3 Ḳaşlaruñ ṭāḳına virsem dil-i sūzān ne ᶜaceb
Resmdür aṣıla ḳandīl naẓargāhlara
4 Māyil-i serv ḳadüñ vaṣlına yitmez nişe kim
Baẖt şāyeste degül himmeti kūtāhlara
5 Sāḳī-i bezm-i cünūn nergis-i mestüñdür kim
İçürür bāde-i ġaflet dil-i āgāhlara
6 Baẖma iy dīde zenaẖdānına maḥbūblaruñ
Gezme ġāfil ḥaẕer it düşmeyesen çāhlara
7 İy Fużūlī veraᶜ ehli reh-i mescid dutmış
Sen reh-i meygede dut uyma bu güm-rāhlara

241
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün
1 Yine ol māh menüm aldı ḳarārum bu gice
Çıḳacaḳdur felege nāle-i zārum bu gice
2 Şemᶜ-veş maḥrem-i bezm eyledi ol māh meni
Yanacaḳdur yine hecr odına varum bu gice

240/3a ḳaşlaruñ: ḳaşlaruñ͡g A_1, V/ ṭāḳına: yayına A_1/ sūzān: vīrān S_3, İÜ
240/4a serv ḳadüñ: serv ḳadüñ͡g A_1, V serv-ḳadüñ [TD]
240/4b şāyeste: hem-rāh K/ himmeti: himmet S_3, İÜ
240/5a mestüñdür: mestüñ͡gdür V
240/5b dil-i: dili V, [T, TD, D]
240/6a maḥbūblaruñ: maḥbūblaruñ͡g A_1, V
240/7a ehli: ehl V/ mescid: cennet A_3/ dutmış: ṭutmış A_3
240/7b dut: ṭut A_3/ uyma: umma A_1/ bu: o A_3
241 A_1 64b, İÜ 62a, B 95, A_2 63b, A_3 75a, M 72a, K 68a, T_1 149b, P 271a, S_1 189a, S_2 58a, V 62b, TT 63a, S_3 68b
241/1b nāle-i zārum: nāle vü zārum [T, TD, D]
241/2a māh: yār A_2
241/2b hecr: ᶜışḳ B

3 Hem viṣāli urar od cānuma hem hicrānı
Bir ^{c}aceb şem^{c} ile düşdi ser ü kārum bu gice
4 Ne tütündür ki çıḳar çarḫa dil-i zāre meger
Hecr dāġını urar lāle-^{c} iẕarum bu gice
5 Ṣubḥa ṣaldı bu gice şem^{c} gibi ḳatlümi hecr
Ola kim ṣubḥ gelince gele yārüm bu gice
6 Pāre pāre cigerüm itlerine neẕr olsun
Ol ser-i kūya eger düşse güẕārum bu gice
7 Var idi ṣubḥ-ı viṣāline Fużūlī ümmīd
Çıḳmasa ḥasret ile cān-ı figārum bu gice

242
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Nihāl-i servdür ḳaddüñ ḳaşuñ nūn ol nihāl üzre
Miṣāl-i noḳṭa-i nūn ḫālüñ ol müşgīn hilāl üzre
2 Olup ḥayrān götürmen ḫaṭṭ ü ḫālüñden naẓar gūyā
Gözüm merdümleridür noḳṭalar ol ḫaṭṭ ü ḫāl üzre

241/3a urar od: od urar S_3 od olur T_1, A_3 olur od [G]/ hem: ġam A_1
241/3b ser ü: ser A_3
241/4a zāre: zār S_2/ çarḫa: arşa [G]
241/4b dāġını: dāġı K/ lāle: ol meh A_1
241/5a gibi: kimi [T, TD]
241/5b kim: ki V
241/6b kūya: kūyına M
241/7a fużūlī: fużūlī bir TT/ var idi ṣubḥ-ı viṣāline fużūlī ümmīd: iy fużūlī var idi ṣubḥ-ı viṣāline ümīd A_1 [T]/ ṣubḥ-ı: ṣubḥ [G, TD]
241/7b çıḳmasa: çıḫmasa A_1 çıḳmaya A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ/ ḥasret: ḥayret A_2, T_1
242 A_1 64b, İÜ 62a, B 96, A_3 72b, K 68b, T_1 146b, P 271a, S_1 189a, S_2 58a, V 63a, TT 63a, S_3 69a
242/1a servdür: serv A_3, [G]/ ḳaddüñ: ḳaddüñg A_1, V ḳaddüñdür A_3, [G]/ ḳaşuñ: ḳaşuñg V
242/1b ḫālüñ: ḫālüñg A_1, T_1 ḳaşuñg V/ müşgīn: miskīn S_1/ hilāl: gazāl [G]
242/2a götürmen: götürsün S_1/ ḫaṭṭ: ḫāl A_1/ ḫālüñden: ḫaṭuñdan A_1
242/2b noḳṭalar: noḳta S_2

3 Ḫam itdüñ ḳāmetüm ger terk-i ser ḳıldumsa maᶜẕūrem
Ne ᶜöẕrüm var eger dirlerse olmaz noḳṭa dāl üzre
4 Zülāl-i ḫūn-ı dildendür gözüm peymānesi memlū
Ḥabāb üstindedür ol noḳṭa kim ḳorlar zülāl üzre
5[583] Yazar göz perdesine eşk şerḥ-i ḥāl bilmez kim
Oḳınmaz ḳan ile yazılsa ḫaṭ evrāk-ı al üzre
6[584] Dem-ā-dem kilk-i müjgān ile ṭıfl-ı merdüm-i çeşmüm
Ḫaṭ-ı sevdā-yı ḫālüñ meşḳ ider levḥ-i ḫayāl üzre
7 Fużūlīnüñ ṭarīḳ-i naẓma ṭabᶜın müstaḳīm itmiş
Ḫayāl-i ḳāmetüñ kim bir elifdür iᶜtidāl üzre

243
Mefᶜūlü fāᶜilātün mefᶜūlü fāᶜilātün
1 Muṣḥaf dimek ḫaṭādur ol ṣafḥa-i cemāle
Bu bir kitāb sözdür fehm iden ehl-i ḥāle
2 Ruḫsāre noḳṭa olmaḳ resm-i ḫaṭ olmasaydı
Düşmezdi menzil itmek ruḫsāruñ üzre ḫāle

242/3a itdüñ: itdüñg A_1, V/ ser ḳıldumsa: ḳılsam V/ ger: tek [G]
242/3b noḳṭa dāl: ḫaṭṭ ü ḫāl S_3, İÜ noḳṭa ḫāl A_1 / dirlerse: der olsa [G]
242/4a memlū: gūyā A_1/ 1. mısra: zülâl-i eşkime kim doludur peymâne-i derdim [G]
242/4b üstindedür: altındadur TT, [TD, D] astındadur S_1, [T]/ kim ḳorlar: dirler S_2 kim konur [G]
242/5a eşk şerḥ-i ḥāl: eşk şerḥ-i ḥāli A_1, S_2, [T, D] ḥāl şerḥ T_1 ḫaṭ-ı şerḥ TT eşk-i sürhum hāli [G]
242/5b yazılsa: yazıla T_1 yazılmaya S_1
242/6a kilk: tîr [G]
242/6b ḫālüñ: ḫālüñg V/ meşḳ: ᶜışḳ S_1, K/ ḫaṭ-ı: hased [G]/ ḫayāl: cibāl [G]
242/7a fużūlīnüñ: fużūlīnüñg A_1, V/ naẓma ṭabᶜın: ṭabᶜa naẓmın S_3, İÜ/ itmiş: gördüm A_1
242/7b ḳāmetüñ: ḳāmetüñg V
243 A_1 65a, İÜ 62b, B 96, A_2 63b, A_3 75b, M 72b, T_1 150a, P 271b, S_1 189b, S_2 58b, V 63a, TT 63a, S_3 69b
243/1a ol: bu S_3, İÜ
243/1b kitāb: kitābdur V
243/2a ruḫsāre: naẓara A_1 ruḫsār A_2/ noḳṭa: üzre S_2/ olmaḳ: ḳoymaḳ A_3, T_1, S_1, [G]/ olmasaydı: olmayaydı [G]
243/2b ruḫsāruñ: ruḫsāruñg V, A_1

3 Ḥayrān-ı māh-ı rūyuñ ḫurşīde mihr ṣalmaz
Müştāk-ı ṭāḳ-ı ebrūñ eksük baḫar hilāle
4 Ḳondurdı gerd ḫaṭṭuñ āyīne-i murāda
Ḳufl urdı ʿıḳd-i zülfüñ gencīne-i viṣāle
5[585] Devrān maña ḳalem tek sevdā ḳapusın açdı
Tā ḳaddümi ġamuñdan dönderdi żaʿf nāle
6 Resm-i vefā Fużūlī senden kemāle yitmiş
Ḫoş kāmil-i zamānsan aḥsent bu kemāle

244

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḥaẕer ḳıl āh odından cevrüñi ʿuşşāḳa az eyle
Ḫas ü ḫāşāki yaḳma şuʿlesinden iḥtirāz eyle
2 Ṣanemler secdesidür bizde ṭāʿat Tañrı'çün zāhid
Kimi görseñ sen öz dīnüñde teklīf-i namāz eyle
3[586] Ḥaḳīḳat ḫaṭṭını yazmaḳ dilersen levḥ-i ẕātuñda
Ḫaṭın gül-ruḫlaruñ manẓūr dut meşḳ-i mecāz eyle

243/3a rūyuñ: rūyun͡g A_1, V/ṣalmaz: salmaz V

243/3b müştāk: ruḫsār V/ ebrūñ: ebrūng S_3, A_1, V, İÜ

243/4a ḳondurdı: ḳurtardı T_1 döndürdi TT/ gerd ḫaṭṭuñ: gerd ḫaṭṭun͡g A_1 ḫaṭ gerdün͡g V

243/4b zülfüñ: zülfün͡g A_1, V

243/5a maña: ban͡ga A_2, T_1, V san͡ga A_1/ sevdā: hicrān V

243/5b ġamuñdan: ġamun͡gdan V/ żaʿf nāle: żaʿf-ı ḥāle V, A_1, [G]

243/6a yitmiş: itmiş V/ senden: benden [G]

243/6b bu: bir T_1/ aḥsent: aḥsentü [G]

244 A_1 63a, İÜ 63a, B 96, A_2 61b, A_3 74b, T_1 150a, P 271b, S_1 189b, S_2 56b, V 63b, TT 61b, S_3 69b

244/1a āh: ʿışḳ A_1, [G]/ cevrüñi: cevrün͡gi A_1, V, S_3, İÜ

244/1b ḫāşāki: ḫāşāk ile V/ yaḳma: yaḫma A_1 yağma [G]

244/2a ṣanemler: ṣanem V/ bizde: bize B/ tañrı: tan͡grı B dışındaki yazmalar

244/2b görseñ: görsen͡g A_1, V, S_1/ dīnüñde: dīnüñce V/ görseñ sen: kim görsen [G]

244/3a ḫaṭṭını: levḥini A_2, V, TT, S_2, [G]/ dilersen: dilerseñ S_2, TT/ ẕātuñda: ẕatun͡gda S_1, V

244/3b ḫaṭın: ḫaṭuñ TT ḫaṭı V/ gül-ruḫlaruñ: gül-ruḫlarun͡g İÜ gül-ruḫlara V/ dut: ṭut A_3, S_2/ meşḳ: ʿışḳ A_2, S_3, İÜ terk TT/ mecāz: mecāl V/ manẓūr: maʿzūr [G]

4[587] Ṣanemler seng-dillerdür işitmezler söz iy zāhid
Yiter bī-hūde men tek anlara ᶜarż-ı niyāz eyle
5 Senüñ nāzuñ görende ᶜaḳl ḳalmaz ḥasbeten li'llāh
Emān vir ṭālib-i dīdāra bir dem terk-i nāz eyle
6 Yoluñda intiẓār-ı maḳdemüñle ḫāk olan çoḳdur
Ḫırām it bir ḳadem biñ ḫāksārı ser-firāz eyle
7 Fużūlī cāna tapşurduñ ḫayālin şimdi rüsvāsan
Saña kim dir ki her nā-maḥreme ifşā-yı rāz eyle

245
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün
1 Batalı ḳana oḳuñ dīde-i giryān içre
Bir elifdür ṣanasan kim yazılur ḳan içre
2 Yiridür sīne-i sūzānuma külḫan diseler
Anca kim yandı oḳuñ sīne-i sūzān içre

244/4a söz iy: sözi V, A_3, TT, B, S_2, P, [G] sözüñ A_2/ zāhid: dāyim TT rāhib [T, TD]

244/4b ᶜarż-ı: ᶜarż u V, TT

244/5a senüñ: seni S_2/ nāzuñ: nāzuñ͡g V, TT

244/5b emān vir: emānet A_2, S_2 emāndur S_1, T_1, S_3, İÜ/ ṭālib: ᶜāşıḳ A_1, İÜ, [T, G, TD]

244/6a yoluñda: yoluñ͡gda A_2, V, S_3, İÜ yolında A_1/ maḳdemüñle: maḳdemüñ͡gle A_1/ çoḳdur: çoḫdur A_1

244/6b biñ: biñ͡g A_2, T_1, S_1 miñ͡g A_1 bin V, TT/ ḫāksārı: ser-fürūzı TT/ ser-firāz: ser-efrāz B, TT

244/7a cāna: cānla S_1/ tapşurduñ: tapşurduñ͡g A_1 ṭapşurduñ A_3 dapşurduñ͡g V/ ḫayālin: ġamını S_3 - İÜ

244/7b saña: sañ͡ga V, T_1

245 A_1 63b, İÜ 63a, B 97, A_2 62a, A_3 76a, M 73a, T_1 150b, P 271b, S_1 189b, S_2 57a, V 63b, TT 61b, S_3 70a

245/1a batalı: batmaya A_1/ oḳuñ: oḳuñ͡g V

245/1b ḳan: cān A_2, [T]

245/2a diseler: dir isem A_3

245/2b anca kim yandı: bes ki yanmışdur S_1, B, V, S_3, M, P, İÜ/ oḳuñ: oḳuñ͡g A_2, V oḫuñ͡g A_1 itüñ İÜ/ sīne-i sūzān: dīde-i giryān T/ anca: bunca [G]

3[588] Cānı ten içre ne ṣaḳlardum eger bilseydüm
Ki degül gizlü ġam-ı la^{c}l-i lebüñ cān içre
4 Alagör oḳlarını dīdelerümden iy dil
Ḥayfdur olmaya nā-geh yite müjgān içre
5 Çāk göñlüm yarasında yaraşur peykānuñ
^{c}Iḳd-i şebnem ḫoş olur ġonce-i ḫandān içre
6 Ḳaddüñe serv dimiş ġoncelerüñ ṭa^{c}nından
Duramaz bād-ı ṣabā hīç gülistān içre
7 İy Fużūlī kime sūz-ı dilümi şerḥ ḳılam
Yoḫ menüm gibi yanan āteş-i hicrān içre

246[589]
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 ^{c}Ārıżuñ görse felek mihr bıraḳmaz aya
Ẕerre ẕerre ḳılup anı bıraḳur ṣaḥrāya
2 Ṣūretüñ ^{c}aksin alup bāġa girer her dem su
Reşkden ḳan içürür berg-i gül-i ra^{c}nāya

245/3a ṣaḳlardum: saḳlardum B, T_1, S_1 saḫlardum V ṣaḫlardum TT
245/3b gizlü ġam-ı: küfr-i ni^{c}am T_1/ lebüñ: lebün͡g V lebān İÜ
245/4a oḳlarını: oḫlarını A_1/ dīdelerümden: dīdeler içün S_2 didelerinden [G]
245/4b yite: ite B, A_1, A_2, V, [T] ine [G]
245/5a göñlüm: gön͡glüm V, A_1/ yarasında: arasında V, B, TT, [G] yarasından A_2, M/ yaraşur: yaşurdur TT/ peykānuñ: peykānun͡g A_1 peykānın TT
245/5b ḫoş: çoḳ T_1 çoġ A_3
245/6a ḳaddüñe: ḳaddün͡ge A_1, V/ ġoncelerüñ: ġoncelerün͡g A_1, V
245/6b duramaz: ṭuramaz A_3 durmaya A_2, S_2
245/7a sūz-ı: ḥāl-i S_3, M, İÜ derd ü V derd-i [G]/ ḳılam: ḳılum TT ideyüm A_1, [T, TD, D]
245/7b gibi: kimi A_1, [T, TD]
246 A_1 63b, İÜ 63b, B 97, A_2 62b, A_3 76b, M 73a, T_1 151b, P 271b, S_1 190a, V 64a, TT 62a, S_3 70a
246/1a ^{c}ārıżuñ: ^{c}ārıżun͡g A_1, V, S_3
246/1b ḳılup: ḳılur A_1, A_2, V, TT [G, T, TD]/ anı: onı A_1/ bıraḳur: buraḫur A_1 bıraġur A_3
246/2a ṣūretüñ: ṣūretün͡g V, A_1 leblerüñ A_3, T_1, [TD]/ ^{c}aksin: ^{c}aksi S_3/ su: ṣu S_3, S_1, TT, A_3, İÜ
246/2b reşkden: reşkdin A_1, M/ ra^{c}nāya: ḥamrāya A_1, V, TT, [G]

3 Yiridür ^{c}aksüñe āyīne demür bend ursa
Ne içün ḳarşu durur sen gibi bī-hemtāya
4 Bulduġı yirde ḥasedden gün urur sāyeñe tīġ
Ki refīḳ olmaya sen māh-ı melek-sīmāya
5[590] Oḳa peykān dikilür ġamzeñ içün peyveste
Doḳınur ṭa^{c}ne oḳı ḳaşuñ ucından yaya
6[591] La^{c}l-i nābuñ ṣıfatı şehd-i muṣaffādur līk
Acı itmiş anı ṣafrā-yı ḥased ṣahbāya
7 Yār ṣalmazsa Fużūlī saña meylin ne ^{c}aceb
Nice meyl itmek olur sen gibi bir rüsvāya

247
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Su virür her ṣubḥ-dem göz yaşı tīġ-ı āhuma
Kim tökem ḳanın sipihrüñ ṣalsa mihrin māhuma
2 Şem^c-i ruḫsāruñ odı ḳıldı meni āteş-perest
Çāk-i sīnemden temāşā eyle āteşgāhuma

246/3a ^{c}aksüñe: ^{c}aksüñge A_1, V reşkden A_2, A_3, T_1, TT/ bend: bende TT/ ursa: düşe TT olsa A_2, S_3, M, İÜ
246/3b durur: durar A_1, V ṭurur A_3, TT/ gibi: kimi A_1, [T, TD] teki [G]/ bī-hemtāya: bī-pervāya V
246/4a gün: göz V/ sāyeñe: sāyeñge V
246/4b olmaya sen: olmayasan A_1
246/5a dikilür: tikilür A_2, V, TT/ ġamzeñ: ġamzeñg V
246/5b doḳınur: ṭoḳınur A_2, TT, A_3, V/ ḳaşuñ: ḳaşuñg V ġamzeñ A_3
246/6a nābuñ: nābuñg A_1, V/ şehd-i: cām M/ muṣaffādur: muṣaffādan T_1/ līk: yig T_1
246/7a ṣalmazsa fużūlī saña meylin: salmazsa fużūlī sañga meylin A_1, A_2, V ṣalmazsa fużūlī baña meylin A_3 meylin saña ṣalmazsa fużūlī S_1, M, S_3, B, İÜ meylin baña ṣalmazsa fużūlī T_1
246/7b sen: ben A_3/ gibi: kimi A_1, [T, TD]
247 A_1 66a, İÜ 63b[592], B 97, A_2 65a, A_3 75b, M 73b, T_1 150b, P 272a, S_1 190a, T_2 74a, S_2 59a, V 64a, TT 64a, S_3 71a
247/1a su: ṣu A_3, V, S_3, TT, İÜ/ tīġ: şem^c T_1
247/1b tökem: dökem S_3, S_1, İÜ töken A_1/ sipihrüñ: sipihrüñg A_1, V, T_2/ ṣalsa: salsa T_2 ṣala T_1/ mihrin: mihrüñ A_1 mihrüñg T_2 mihr ü S_3, İÜ
247/2a şem^c: şevḳ T_2/ ruḫsāruñ: ruḫsāruñg V, T_2 rūyuñg A_1/ meni: şol meni A_1
247/2b sīnemden: sīnemde S_1, TT, V, T_2

3 Tūtiyā tek çeşm-i erbāb-ı naẓardur menzilüm
Gerçi ḫāk-i reh-güẕārem dīde-i bed-ḫˇāhuma
4[593] Ġam kimi öldürse ḳanlu tek ḳaçar menden yan̄a
Şāh-ı derdem iltica eyler ᶜulüvv-i cāhuma
5[594] Bir faḳīrem durmasun kimse man̄a taᶜẓīm içün
Ḳanda gitsem iy gözüm su sep ġubār-ı rāhuma
6 Ġāfilem sırr-ı leb-i cān-perverün̄den tā ḫaṭun̄
Ḳondurupdur gerd mir'āt-ı dil-i āgāhuma
7 İy Fużūlī yāre dönderdüm yüzüm aġyārdan
Ḫaṣmı çoḳ gördüm ṣıġındum ṣıdḳ ile Allāhuma

248
Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün
1 Yürütmen̄üz ᶜaraḳı meclis içre bāde ile
Ḥarām-zādeni ḳoyman̄ ḥelāl-zāde ile

247/3a tek: -veş TT/ çeşm-i: çeşmüm T_1

247/3b reh-güẕārem: reh-güẕār S_3

247/4a kimi: gibi M, T_1, V, T_2, [G] güni A_2, S_2 kişi TT/ öldürse: olursa A_2, S_2, TT/ ḳanlu tek: cevr ile V, B ḳan oḳun̄ A_2, S_2 ol ḳaçar M/ ḳaçar: çıḳar S_1 gelür M/ menden: benden͡g V başdan S_1 mendin A_1/ yan̄a: ban̄a S_1

247/4b eyler: ider V

247/5a durmasun: ṭurmasun A_3/ man̄a: ban͡ga T_2

247/5b ḳanda: ḫanda A_1, TT/ gitsem: yitsem T_2/ gözüm: perī S_3/ su: şu S_3, A_3, S_1, TT, S_2

247/6a leb-i: lebün͡g V/ cān-perverün̄den: cān-perverinden S_3 cān-perverün͡gden V, A_1, T_2/ tā: kim TT yā [G]/ ḫaṭun̄: ḫaṭun͡g V

247/6b gerd: gerdi S_2/ dil-i āgāhuma: cemāl-ullāhıma [G]

247/7b çoḳ: çoḫ A_1 çün S_3/ ṣıġındum: ṣıḳındum S_3, T_2

248 A_1 66a, B, 98 A_2 65a, A_3 76a, M 73b, T_1 151a, P 272a, S_1 190b, T_2 74b, S_2 59b, V 64b, TT 64a, S_3 71a

248/1a yürütmen̄üz: yürütmen͡güz V, T_2

248/1b zādeni: zāde'i A_2, V, M, TT zādeyi S_2/ ḳoymān̄: ḳoyman͡g A_1, T_2, A_2, V

2[595] Virür sitem sebaḳın ṭıfl-ı ḫaṭṭuña zülfüñ
Ḳoma ol içi ḳaranı bu levḥi sāde ile
3 Maña zamān ile Mecnūn muḳaddem olsa n’ola
Oyunda şāh berāber degül piyāde ile
4 Ḳaşuñ belāsına düşdüm felek ġamın çekerek
Bu güçlü yāyı çeker oldum ol kebāde ile
5 Ḳapuñda ḫam ḳadümi gezdürüp yürür göñlüm
İtüñdürür yügürür her ṭaraf ḳılāde ile
6 Menem müderris-i ᶜilm-i cünūn ḳanı Mecnūn
Ki ber-murād ola devrümde istifāde ile
7[596] Yaşum[597] ayaġuña ger düşse menᶜin eylemezem
Ne eyledi maña nem var bir fütāde ile
8[598] Meni ṣaġınma Fużūlī ġam içre Mecnūn tek
Ki men ziyādeem andan ġam-ı ziyāde ile

248/2a virür: vir S_2/ ḫaṭṭuña: ḫaṭṭuñ͡ga V/ zülfüñ: zülfüñ͡g A_1, V, T_2 ḥüsnüñ A_3

248/2b ol içi: bu içi S_1, M, A_3, B, P o yüzü [G]/ ḳaranı: ḳarayı S_2, S_1, M/ bu: o A_3, B, M/ levḥi: levḥ-i A_1, A_2, A_3, M, T_1, T_2, S_2, V, TT, P, [TD]

248/3a maña: bañ͡ga A_1, T_2, V, T_1

248/3b oyunda: öñinde V/ degül: midür S_3

248/4a ḳaşuñ: ḳaşuñ͡g A_1, V

248/4b ol: o S_1

248/5a ḳapuñda: ḳapuñ͡gda A_1, T_2, V/ göñlüm: göñ͡glüm A_1, T_2, V

248/5b itüñdürür: itüñ͡gdür T_2 itüñ͡gdürür V atuñ͡gdur A_1

248/6a ᶜilm-i: ders-i S_3/ cünūn: vefā T_2/ ḳanı: ḫanı A_1 ḳatı V

248/6b ber-murād: bir murād [G]/ ola: ala A_1, S_2, [G]/ devrümde: devrinde T_1

248/7a yaşum: başum P, [T, G]/ ayaġuña: ayaġuñ͡ga A_1, T_2, V/ menᶜin: menᶜ B, M, T_1, S_1, S_3/ eylemezem: itmezem B

248/7b ne: nem TT/ maña: bañ͡ga V, T_2 sañ͡ga T_1

248/8a meni: bana [G]/ ṣaġınma: saġınma V oḫıma A_1, [T]/ fużūlī ġam içre: ġam içre fużūlī T_2

248/8b andan: ondan A_1

249

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ḫoşdur iy gün ṭāli^{c}üñ kim düşdüñ ol ḫāk-i dere
Ehl-i devlet dāmenin dutduñ yitersen bir yere

2 Dāme düşmiş bir şikārem kim ^{c}adem ṣaḥrāsına
Menzilümden her ṭaraf açmış ecel biñ pencere

3 La^{c}lüñ eṭrāfında ḫaṭṭuñdan göñül eymin degül
İ^{c}timād olmaz yeñ͡gi īmāna gelmiş ḳāfere

4 Ḫaṭ ne ḥācet ehl-i dil ḳaydına ruḫsāruñ yiter
^{c}Ālemi dutmaḳda gün muḥtāc olur mı leşkere

5 Sāye ṣalduñ suya serv-i nāzı reşk öldürdi kim
Men dururken devlet-i vaṣluñ ne nisbet āḫere

6[599] Başda her tüg ^{c}ışḳ odından bir tütündür kim çıḳar
Çizginen başum belā bezminde beñzer micmere

7 İy Fużūlī mende rāḥat ḳoymadı şeydā göñül
İsterem kim ḳurtılam andan virem bir dilbere

---

249 A_1 66b, B 98, A_2 65b, A_3 73a, M 74a, T_1 147b, P 272a, S_1 190b, T_2 74b, S_2 59b, V 64b, TT 64b, S_3 71b

249/1a ṭāli^{c}üñ: ṭāli^{c}üñ͡g A_1, V, T_2/ düşdüñ: düşdüñ͡g A_1, T_2 düşdi T_1, S_1, TT, S_3, V

249/1b dutduñ: dutduñ͡g V, T_2 ṭutduñ A_3, B ṭut kim S_2/ yere: dere S_2

249/2a kim: ki [TD]

249/2b menzilümden: menzilümdür A_2/ ecel: oḳun S_1/ biñ: biñ͡g V, TT, T_2 miñ͡g A_1

249/3a la^{c}lüñ: la^{c}lüñ͡g A_1, V/ eṭrāfında: eṭrāfına S_3, M/ ḫaṭṭuñdan: ḫaṭṭuñ͡gdan V/ göñül: göñ͡gül V/ eymin: itmiş S_1, S_3, M açmış T_1, A_3 iymin [TD] īmen [T] eymen [G]

249/3b yeñ͡gi: yeñi A_3, TT, B, S_2, [T, TD]/ īmāna: islāma V

249/4a ruḫsāruñ: ruḫsāruñ͡g V

249/4b dutmaḳda: ṭutmaḳda A_3, B, S_2/ olur mı: olmaz S_3/ leşkere: aḫtere V

249/5a ṣalduñ: salduñ͡g A_1, T_2, V/ suya: ṣuya S_1, A_3, TT, S_2, S_3 / nāzı: nāz V/ öldürdi: öldürdi v'iy S_1

249/5b dururken: ṭururken A_3 durur kim T_1/ vaṣluñ: vaṣluñ͡g V, T_2, A_1/ āḫere: içre S_2

249/6a tüg: mū S_2/ ^{c}ışḳ odından bir tütündür: ^{c}ışḳ odına bir tütündür M ^{c}ışḳ odından her tütündür V odından bir tütündür S_1 bir tütündür ^{c}ışḳ odından A_2, S_2, [G]

249/6b beñzer:beñ͡gzer A_1, A_2, M, T_1, S_1, T_2, V, S_2, S_3

249/7a mende: sende M/ göñül: göñ͡gül V, T_2

249/7b kim: ki V/ ḳurtılam: ḳurtaram V/ andan: ondan A_1, T_2/ virem: vir T_1

250

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Gönül seccādeye başma ayaḳ[600] tesbīḥa el urma
Namāz ehline uyma anlaruñla durma oturma

2 Egilüp secdeye ṣalma ferāġat tācını başdan
Vużūdan su sepüp rāḥat yuḳusın gözden uçurma

3 Saḳın pā-māl olursan būriyā tek mescide girme
Ve ger nā-çār girseñ anda minber gibi çoḳ durma

4 Mü’eẕẕin nālesin alma ḳulaġa düşme teşvīşe
Cehennem ḳapusın açdurma vāᶜiẓden ḫaber ṣorma

5 Cemāᶜat izdiḥāmı mescide ṣalmış küdūretler
Küdūret üzre luṭf it bir küdūret sen hem arturma

6 Ḫaṭībin ṣanma ṣādıḳ mescidüñ ḳavliyle fiᶜl itme
İmāmın ṣanma ᶜāḳil iḫtiyāruñ aña tapşurma

---

250 A_1 66b, İÜ 64a[601], B 98, A_2 65b, A_3 72b, M 74b, T_1 148b, P 272b, S_1 191a, T_2 75a, S_2 60a, V 65a, TT 64b, S_3 71b

250/1a gönül: göñgül A_1, T_2 dilā S_2/ seccādeye başma ayaḳ: seccādeye basma ayaḳ V tā var elüñden cām-ı mey T_1 tā var elüñgde cām-ı mey A_1, S_3, T_2 tā var elüñde cām-ı mey S_2, TT, [T, G, TD]

250/1b anlaruñla: onlaruñgla T_1 onlaruñla A_2, S_1 onlar ilen A_1, T_2 anlar ile V, TT onlar ile [G]/ durma: ṭurma A_3, M dur S_2

250/2a ṣalma: salma A_1, TT, T_2

250/2b su: ṣu S_1, TT, S_2, A_3, S_3/ rāḥat: ġaflet S_3/ yuḳusın: yuḫusın A_3 yukusu [G]/ vużūdan su sepüp: vuzu suyu ile [G]

250/3a olursan: olursañg V

250/3b ve ger: eger A_1, T_2, [G]/ girseñ: girseñg A_1, T_2 girsen V/ anda: onda T_2/ gibi: kimi A_1, T_2, [T, TD]/ çoḳ: çoḫ A_1, [T]/ durma: ṭurma A_3

250/4a nālesin: nālesi A_1/ ḳulaġa: ḳulaḳa B/ düşme: girme S_3

250/4b ṣorma: sorma T_2, V, T_1, TT

250/5a cemāᶜat izdiḥāmı: cemāᶜatle imāmı A_3, B, M, T_1, S_1, S_3, P, İÜ cemāᶜatler ḳamu A_1/ ṣalmış: saldı [G]

250/5b sen hem: sen de S_2 daḫı TT hem sen [G]

250/6a ḫaṭībin: ḫaṭībüñg T_2/ mescidüñ: mescidüñg V, A_1, T_2 vāᶜiẓüñ A_3, [TD, D] anuñ S_2 mülḥidüñ P müftinin [G]

250/6b iḫtiyāruñ: iḫtiyāruñg V, A_1, T_2 hem emānet TT/ aña: añga T_1, M, V, T_2 oñga A_1/ tapşurma: dapşurma V ṭapşurma A_3/ ṣanma: ṣayma [T] dutma [TD, D]

7 Fużūlī behre virmez ṭā^{c}at-ı nāḳıṣ nedür cehdüñ
Kerem ḳıl zerḳı ṭā^{c}at ṣūretinde ḥadden aşurma

251
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 İy vücūd-ı kāmilüñ esrār-ı ḥikmet maṣdarı
Maṣdarı ẕātuñ olan eşyā ṣıfātuñ maẓharı
2 Maẓharı her ḥikmetüñ sensen ki kilk-i ḳudretüñ
Ṣafḥa-i eflāke naḳş itmiş ḫuṭūṭ-ı aḫteri
3 Aḫteri mes^{c}ūd olan oldur ki ṭab^c-ı pākinüñ
Ḳābil-i feyż ola luṭfuñdan ṣafā-yı cevheri
4 Cevheri ma^{c}yūb olan nāḳıṣ menem kim muttaṣıl
Sādedür ḫaṭṭuñ ḫayālinden żamīrüm defteri
5 Defteri a^{c}mālümüñ ḫaṭṭ-ı ḫaṭādandur siyāh
Ḳan töker çeşmüm ḫayāl itdükçe hevl-i maḥşeri
6 Maḥşeri eşküm virür seylāba ger rūz-ı cezā
Olmasa maḳbūl dergāha sirişküm gevheri

250/7a nedür: budur İÜ/ cehdüñ: cehdüñ͡g A_1, V, T_2
250/7b zerḳı: zerḳ V, TT, M
251 A_1 67a, İÜ 64a, B 99, A_2 66a, A_3 77a, M 74b, T_1 151b, P 272b, S_1 191a, T_2 75b, S_2 60a, V 65a, TT 65a, S_3 72a
251/1a kāmilüñ: kāmilüñ͡g A_1, V, T_2
251/1b maṣdarı: maṣdar-ı İÜ, [G]/ ẕātuñ: ẕātuñ͡g V/ olan: senüñ A_3, S_3, İÜ/ ṣıfātuñ: ṣıfātuñ͡g A_1, V
251/2a maẓharı: maẓhar S_3, T_2, İÜ/ ḥikmetüñ: ḥikmetüñ͡g A_1, V ḳudretüñ B/ ḳudretüñ: ḳudretüñ͡g V
251/3a aḫteri: aḫter S_1, S_3/ pākinüñ: pāküñ͡ge A_1 pākidür V pāk tek T_2 pāk ile [T, TD, D] nāzüki [G]
251/3b luṭfuñdan: luṭfuñ͡gdan A_1, T_2, V/ ṣafā-yı: ṣafā vü S_3, İÜ
251/4a cevheri: cevher S_1/ nāḳıṣ: şimdi M/ kim: tek V/ muttaṣıl: dāyim T_2
251/4b ḫaṭṭuñ: ḫaṭṭuñ͡g A_1, T_2, V ḫāl S_3/ ḫayālinden: ḫayaliyle A_2, A_3, B, M, T_1, S_1, S_3, V, İÜ
251/5a defteri: defter-i A_1, A_3, M, S_1, T_2, S_3, V, P, İÜ/ a^{c}mālümüñ: a^{c}mālümüñ͡g A_1, V, T_2 a^{c}mālüñ P/ ḫaṭṭ-ı: ḫaṭṭı V, T_2, A_3
251/5b töker: döker S_1, B, S_2
251/6a eşküm: eşküm eger V/ virür: vire A_1/ seylāba ger: seylāb ger T_2 olursa V
251/6b maḳbūl dergāha: maḳbūl-i dergāhuñ A_3, S_1, S_2, [TD, G, D]

7 Gevheridür ^{c} ışḳ baḥrinüñ Fużūlī āb-ı çeşm
Līk bir gevher ki luṭf-ı Ḥaḳ añadur müşteri

252
Fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilün

1 İy vücūduñ es̱eri ḫilḳat-ı eşyā sebebi
Nebi ol vaḳt ki bi'l-fi'l gerekmezdi nebī
2 Seyyid-i Ebṭaḥī vü ümmī vü Mekkī vü zekī
Hāşimī vü Medenī vü Ḳureşī vü ^{c} Arabī
3 Sebḳat-ı ẕāt ile eyvān-ı risālet ṣadrı
Şeref-i aṣl ile fihrist-i rüsül müntaḫabi
4 ^{c} Azm-i çarḫ itdi Mesīḥā ki bula mi^{c} rācuñ
Yitmedi menzil-i maḳṣūda ṭarīḳ-i ṭalebi
5[602] Enbiyāda kime sen tek bu müyesserdür kim
Ādeme vech-i mübāhāt ola ^{c} izz-i nesebi
6 Ḫalef-i mu^{c} teber-i Ādem ü Havvā sensen
Ce^{c} ala'llāhu fidā'en leke ümmī ve ebī

251/7a baḥrinüñ: baḥrinün͡g A_1, T_2

251/7b luṭf-ı: sırr-ı A_2, S_2/ ḥaḳ añadur: ḥaḳ an͡gadur M, T_1, V ḥaḳ oñadur İÜ ḥaḳ on͡gadur A_1 ḥaḳdur an͡ga T_2 hak'dır ona [G]/ müşteri: rehberi A_2

252 A_1 67a, İÜ 64a, B 99, A_2 66b, A_3 77a, M 75a, T_1 152a, P 272b, S_1 191b, T_2 75b, V 65b, TT 65a, S_3 72b

252/1a vücūduñ: vücūdun͡g A_1, T_2, V/ es̱eri: es̱er-i M, S_1, TT

252/2a ebṭaḥī vü: ebṭaḥī İÜ, A_2, B, M, S_1,T_2 baṭḥā vü TT baṭḥā A_1, A_3, T_1, S_3/ ümmī vü: ümmī İÜ, A_1, A_2, A_3 B, M, T_1, T_2, S_3 mekkī S_1 mekkī vü [G]/ mekkī vü: mekkī İÜ, A_1, A_2, A_3 B, M, T_1, S_1,T_2, S_3 ümmī S ümmī vü [G] zekkī TT

252/2b hāşimī vü: hāşimī İÜ, A_2, A_3 B, M, T_1, S_1,T_2, S_3 / medenī vü: medenī A_2, A_3, B, M, T_1, T_2 ḳureyşī S_3, İÜ ḳureyşī vü TT ġureyşī S_1/ ḳureyşī vü: ḳureyşī A_2, A_3, B, M, T_1, T_2 medenī S_1, S_3, İÜ medenī vü TT

252/3b şeref-i: şeref ü TT/ aṣl: ^{c} izz TT ^{c} ilm A_2 ẕāt B, A_3, S_1, T_1, M, V, S_3, P, İÜ/ rüsül: belā [G]

252/4a mi^{c} rācuñ: mi^{c} rācun͡g A_1, V, T_2

252/6a ḫalef: ḫilḳat M, V, S_3, İÜ ḫil^{c} at T_1, P ḫalḳ T_2

252/6b fidā'en: fidāke T_2/ ve ebī: zekkī V

7 Yā nebī ḳılma Fużūlīni ḳapuñdan maḥrūm
^{c}Afv ḳıl var ise dergāhda terk-i edebi

253

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy ḫoş ol günler ki ruḫsāruñ maña manẓūr idi
Çeşm-i ümmīdüm çerāġ-ı vaṣldan pür-nūr idi

2 Ḳurb şevḳı ^{c}āfiyet-baḫş-ı ten-i bīmār olup
Vaṣl ẕevḳı rāḥat-efzā-yı dil-i mehcūr idi

3 ^{c}İzzetüm şem^{c}i münevver ṭāli^{c}üm ^{c}azmi ḳavī
Devletüm ḥükmi revān ^{c}ayşum evi ma^{c}mūr idi

4 Dāmen-i iḳbālüme gerd-i ta^{c}arruż yitmeyüp
Çeşm-i ḥāsid çehre-i cem^{c}iyyetümden dūr idi

5[603] Ādem idüm ḳurb-ı dergāhuñda bulmışdum ḳabūl
Menzilüm cennet meyüm kevs̱er enīsüm ḥūr idi

6 Baḫt maṭlūbum müyesser ḳılmaġa maḥkūm olup
Dehr esbābum müheyyā ḳılmaġa me'mūr idi

252/7a ḳapuñdan: ḳapuñgdan A_1, V, T_2

252/7b dergāhda: dergāhuñda TT

253 A_1 67b, İÜ 64b, B 99, A_2 66a, M 75b, T_1 152b, P 273a, S_1 191b, T_2 76a, S_2 60b, V 65b, TT 65a, S_3 72b

253/1a ol: ān S_1/ ruḫsāruñ: ruḫsāruñg A_1, V, T_2/ maña: bañga V, T_2 maña A_1

253/1b çerāġ: çerāġı A_2/ vaṣldan: vaṣluñga T_2

253/2a ḳurb: ḳurbı V/ şevḳı: şevḳ A_2, T_2, V/ ten: dil A_2, T_1, S_1, TT, S_2/ olup: idi M, B, T_1, S_1, S_3, V, P, İÜ

253/2b ẕevḳı: ẕevḳ V/ mehcūr: mecrūḥ M, S_2

253/3a şem^{c}i: şem^c V/ ^{c}azmi: ^{c}azm V

253/3b ḥükmi: ḥükm V/ evi: ivi A_1, M, T_1, S_1, S_3, İÜ

253/4a yitmeyüp: ḳoymayup TT

253/5a ādem idüm: ol ümīdüm TT/ dergāhuñda: dergāhuñgda A_1 dergāhında V, T_2 dergāhuña A_2

253/6a olup: idi A_1

253/6b dehr: mihr A_2

7 Her du^{c}ā ḳılsam tevaḳḳufsuz olurdı müstecāb
Her temennā eylesem ihmālsüz maḳdūr idi
8[604] Hecr vehminden yitürmezdüm küdūret göñlüme
Gerçi devrānuñ muḫālif gezmegi meşhūr idi
9 N’ola ger ṣalsa Fużūlīni ġam-ı hicrāne çarḫ
Vaṣl eyyāmında ol ġāfil iyen maġrūr idi

254

Fā^{c}ilātün fāilatün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 İy teġāfül birle her sā^{c}at ḳılan şeydā meni
Vāḳıf ol kim öldürür bir gün bu istiġnā meni
2 Żā^{c}fum ilden yaşuran aḥvālümi ṣaḳlar velī
Nāle-i bī-iḫtiyārumdur ḳılan rüsvā meni
3 Ger meni ḫūn-ābe-i eşküm nihān eyler ne sūd
Ḳanda olsam miḥnet-i ^{c}ışḳuñ ḳılur peydā meni
4 Vālih-i ẕevḳ-i leb-i meygūn ü çeşm-i mestüñem
Sāḳiyā ṣanma ḫarāb itmiş mey-i ṣahbā meni

253/7b ihmālsüz: īmānsuz T_1

253/8a göñlüme: göñ͡glüme A_1, V/ hecr: devr [G]

253/8b devrānuñ: devrānuñ͡g A_1

253/9a ṣalsa: salsa A_1, T_1, T_2, V/ fużūlīni: fużūlīyi S_2/ hicrāne: hicrān S_1/ ġam-ı: gam ü [G]

253/9b eyyāmında: eyyāmından S_3/ iyen: igen S_2, B

254 A_1 68a, İÜ 65a, B 100, A_2 67a, M 75b, T_1 152b, P 273a, S_1 192a, T_2 76a, S_2 60b, V 66a, TT 69b, S_3 73a

254/1a sā^{c}at: laḥza T_2/ şeydā: rüsvā TT

254/1b bir gün: āhır [G]

254/2a yaşuran: yaşurur T2 yaşur V yaşurup [G]/ ṣaḳlar: saḳlar T_2, B saḫlar A_1, T_1, V, TT

254/2b bī-iḫtiyārumdur: bī-iḫtiyārumdan S_1, T_2

254/3a meni: benüm S_3/ eşküm: çeşmüm V/ nihān: revān T_1

254/3b ḳanda: ḫanda A_1, V, TT/ ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳuñ͡g V/ peydā: rüsvā A_1 şeydā TT sevdā T_1/ miḥnet-i ^{c}ışḳuñ: nāle vü zārum [TD, D] nāle-i zārum [T]

254/4a leb-i meygūn ü: mey-i gülgūn ü TT leb-i meygūn V, S_1/ mestüñem: mestüñ͡gem V, T_2

254/4b mey-i ṣahbā: mey ü ṣahbā [T, D]

5 Ḫālī itmişdür meni menden muḥabbet dōstlar
ᶜAyb ḳılmañ görseñüz ᶜālemde bī-pervā meni
6[605] Gūşe-i miḥrāb dutmışdum reh-i zühd ü ṣalāḥ
Ḳoymadı öz ḥālüme ol nergis-i şehlā meni
7 İy Fużūlī bir ṣanem zülfine göñlüm baġladum
Çekdi zencīr-i cünūna ᶜāḳıbet sevdā meni

255[606]

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Bıraḳdı ḫāke ḥüsnüñ āfitāb-ı ᶜālem-ārāyı
Götürdi yir yüzinden muᶜciz-i laᶜlüñ Mesīḥāyı
2 İki gözden revān itmiş sirişküm ḳāmetüñ şevḳı
ᶜAṣā-yı muᶜcizi gör kim iki bölmiş bu deryāyı
3 Bükilmiş ḳaddümi ḳurtarıgör ḳullāb-ı zülfüñden
Ḫaṭādur çekmesün çoḳ baġrı çökmiş bir ṣınuḳ yayı

254/5a itmişdür: itmişdi B

254/5b ḳılmañ: ḳılman͡g A_1, V, T_2/ görseñüz: görsen͡güz A_1, V, T_2, A_2

254/6a miḥrāb: miḥrāba T_1, TT, S_3, [G]/ dutmışdum: dutdum ben A_2

254/6b ḳoymadı: ḳoymaz S_3 ḳoymazı İÜ ḳoymasaydı S_1

254/7a göñlüm: gön͡glüm A_1, V, T_2

255 A_1 68a, İÜ 65a, B 100, A_2 67a, A_3 77b, T_1 153a, P 273a, S_1 192a, T_2 76b, S_2 61a, V 66a, TT 66a, S_3 73a

255/1a bıraḳdı: bıraḫdı TT/ ḫāke: serv A_1/ ḥüsnüñ: ḳaddün͡g A_1, V

255/1b götürdi: getürdi T_2/ laᶜlüñ: laᶜlün͡g V luṭfuñ T_1 laᶜl S_3 zülfüñ T_2

255/2a revān itmiş sirişküm: sirişkü cārī olmış S_3/ ḳāmetüñ: ḳāmetün͡g A_1, V/ şevḳı: şevḳın A_2, T_1, S_1, T_2, V

255/2b muᶜcizi: muᶜcizin TT/ bu: ol bu T_1, V

255/3a zülfüñden: zülfün͡gden V

255/3b çekmesün: bükmesün TT/ baġrı: baġrumı V/ bir: bu T_2, S_2/ ṣınuḳ: sınuḳ S_3, İÜ sınuk A_1, S_1 sınuġ TT müşteri S_2 çürük [G]/ yāyı: yāy V

4 Ruḫuñ üzre ḫam-ı ebrūñı görmek isterem ammā
İyen düşvār olur gün var iken görmek yeñi ayı
5 Şarāb-ı nāba luṭf it muḥtesib ḳahr ile çoḳ baḫma
Mükedder ḳılma ᶜaks-i tīreden cām-ı muṣaffāyı
6[607] Yidi gündür ol ayı görmezem āhum şerārıyla
N’ola ḳılsam benātü’n-naᶜş ile yeksān S̱üreyyāyı
7 Fużūlī eşk seyliyle perīşān olma ṣabr eyle
Aña hem var ola āḫir dutup durur mı dünyāyı

256[608]
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Meni cāndan uṣandurdı cefādan yār uṣanmaz mı
Felekler yandı āhumdan murādum şemᶜi yanmaz mı
2 Ḳamu bīmārına cānān devā-yı derd ider iḥsān
Niçün ḳılmaz maña dermān meni bīmār ṣanmaz mı
3[609] Ġamum pinhān dutardum men didiler yāre ḳıl rūşen
Disem ol bī-vefā bilmen inanur mı inanmaz mı
4[610] Şeb-i hicrān yanar cānum töker ḳan çeşm-i giryānum
Uyadur ḫalḳı efġānum ḳara baḫtum uyanmaz mı

255/4a ruḫuñ: ruḫun͡g A_1, V, T_2/ ebrūñı: ebrūngı V, T_2 ebrūyı A_1

255/4b iyen: igen A_3, B, S_2, S_3, P, İÜ velī TT/ var iken: batmadan A_2, S_2/ yeñi: yen͡gi A_1, A_2, T_1, T_2, V, S_3, İÜ

255/5a nāba: nāb A_1, A_2, S_2, V, S_3 nābı TT/ ḳahr ile çoḳ baḫma: çoḫ mihr ile baḫma A_1

255/6a görmezem: görmedüm B

255/7a seyliyle: seylinden S_1

255/7b aña: an͡ga V, T_2 on͡ga A_1 buña A_2, S_2/ dutup durur mı: dutupdur mı bu T_2 ṭutup ṭurar mı A_3 dudupdur mı S_1 dutup durmaz bu TT dutuptur rūy-ı [G]/ dünyāyı: dünyānı T_2

256 A_1 68b, İÜ 65b, B 100, A_2 67b, A_3 77b, M 76a, T_1 153b, P 273b, S_1 192b, T_2 77a, S_2 61a, V 66b, TT 66a, S_3 73b

256/2b maña: ban͡ga V, T_2/ dermān: iḥsān T_2/ bīmār: bīmārı S_2

256/3a ġamum: ġam A_2, İÜ/ dutardum: ṭutardum A_3

256/3b mı: yā S_3, İÜ

256/4a cānum: baġrum A_3, T_1/ töker: döker S_1, B, M, S_3, İÜ/ ḳan: ḫūn A_1

256/4b uyadur: uyarur A_3, [G]

5[611] Gül-i ruḫsāruña ḳarşu gözümden ḳanlu aḳar su
Ḥabībüm faṣl-ı güldür bu aḳar sular bulanmaz mı
6 Degüldüm men saña mā'il sen itdüñ ᶜaḳlumı zāyil
Maña ṭaᶜn eyleyen ġāfil seni görgeç utanmaz mı
7 Fużūlī rind-i şeydādur hemīşe ḫalḳa rüsvādur
Soruñ kim bu ne sevdādur bu sevdādan uṣanmaz mı

257
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün
1 Gitdi elden ṣanemüñ sünbül-i müşg-efşānı
Yine devr itdi perīşān men-i ser-gerdānı
2 Eyle muᶜtād olubem āteş-i hicrānuña kim
Görmesem yandurur elbetde meni hicrānı
3 Gökde āhum yili söndürdi çerāġın güneşüñ
Yirde eşküm ayaġa urdı dür-i ġalṭānı

256/5a ruḫsāruña: ruḫsāruñ͡ga V, T_2/ aḳar su: aḫar su V, T_2, B, A_1 aḫar ṣu TT aḳar ṣu A_3, S_2, İÜ ṣu aḳar S_1
256/5b aḳar: aḫar A_1, V, TT ḳara T_2/ sular: ṣular A_3, S_2, S_1, T_1, S_3, İÜ
256/6a saña: sañ͡ga A_1, A_2, T_1, V, T_2/ itdüñ: itdüñ͡g A_1, V
256/6b maña: bañ͡ga V, T_2/ utanmaz mı: inanmaz mı A_1, A_2/ maña ṭaᶜn: beni menᶜ [G]/ ġāfil: cāhil [G]
256/7a rind-i: rind ü A_2, TT, A_3, V, M, P, [T]
256/7b soruñ: soruñ͡g A_1, T_2, V ṣoruñ A_2, A_3, S_3 ṣoruñ͡g İÜ / sevdādur bu sevdādan: gavgadur bu gavgadan [G]
257 A_1 68b, İÜ 66a, B 101, A_2 68a, A_3 78a, M 76b, T_1 153b, P 273b, S_1 192b, T_2 77a, S_2 61b, V 66b, TT 66b, S_3 74a
257/1a elden: eldeñ͡g V/ ṣanemüñ: ṣanemüñ͡g A_1, T_2, V/ sünbül: kākül V
257/1b men: dil A_1, V, TT, T_2
257/2a eyle: öyle A_3, B/ hicrānuña: hicrāna T_1 hicrān ile S_3, M, İÜ, [G] hicrānına [TD, D]/ kim: göñlüm T_1
257/2b görmesem: görmişem S_1
257/3a güneşüñ: güneşüñ͡g V
257/3b yirde: bir dem T_2/ ayaġa: ayaḳa S_1/ urdı: ṣaldı T_2, [G] çaldı B

4 Göz beyāżına çeker la^{c}llerüñ ṣūretini
Dem-be-dem ḫāme-i müjgān ile bağrum ḳanı
5 Çıḳdı cān kimseye iẓhār idebilmen derdüm
N’ideyüm āh bu derdüñ ne ola dermānı
6[612] İy sitem daşını bī-derdlere żāyi^{c} iden
Yapagör bir nice daş ile dil-i vīrānı
7 Virse cān yitmese cānāna Fużūlī ne ^{c}aceb
Her kişi kim sever öz cānı içün cānānı

258
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Giceler tā ḥālüme gerdūñ temāşā itmedi
Terk idüp bī-dādını bir mihr peydā itmedi
2 Nāvekin gör kim yarup eşküm dutar göz perdesin
İy diyen Mūsā ^{c}aṣāsı ḳaṭ^{c}-ı deryā itmedi
3 Her demüñden biñ Mesīḥā zinde-i cāvīd olur
Sen iden iẓhār i^{c}cāzı Mesīḥā itmedi

257/4a göz beyāżına: gör seyāḥat ki TT/ la^{c}llerüñ: la^{c}llerüñ͡g V la^{c}l-i lebüñ͡g A_1, T_2 la^{c}l-i lebüñ [TD, D]

257/5a idebilmen: idebilmem A_2, S_2 idebilmez V

257/5b n’ideyüm: n’ideyin M, T_1, B ne diyem İÜ/ derdüñ: derdüñ͡g A_1, T_2, V/ ola: olur İÜ/ dermānı: fermānı V

257/6a daşını: ṭaşını S_1, B, A_2, A_3, S_3, M, İÜ

257/6b daş: ṭaş A_2, S_1, B, A_3, M

257/7a yitmese: yitmeye S_1, A_3, A_2

257/7b sever: ṣever A_1, TT siver S_1, M

258 A_1 69a, İÜ 66a, B 101, A_2 68b, A_3 82a, M 76b, T_1 159b, P 273b, S_1 193a, T_2 77b, V 67a, TT 70a, S_3 74a

258/1a ḥālüme: ḥālümi A_3

258/2a nāvekin: nāveküñ TT/ yarup: töker TT/ dutar: töker A_3 yarup TT

258/2b diyen: duyan İÜ/ ^{c}aṣāsı: ^{c}aṣāsın T_1/ mūsā: mūsī [TD]

258/3a demüñden: demüñ͡gden V, TT, S_3, İÜ deminden A_1, T_2 demüñde A_3, T_1, M, [G]/ biñ: biñ͡g V, TT miñ͡g A_1, T_2

258/3b iẓhār i^{c}cāzı: iẓhār-ı i^{c}cāz A_3, V, [G] i^{c}cāzı iẓhār A_2

4[613] Āşiyān tā ravża-i kūyuñda dutdı murġ-ı dil
Geçdi ṭavf-ı Ka^{c}beden uçmaġa pervā itmedi
5 Hīç ^{c}ābid añmadı la^{c}lüñ ki gözden ḳan töküp
Secdeden durduḳça taġyīr-i muṣallā itmedi
6 Ża^{c}f-ı ṭāli^c kesdi dünyādan naṣībin zāhidüñ
Yoḫsa öz re'yiyle zāhid terk-i dünyā itmedi
7 İtmedi ilden nihān bir gice ṭavf-ı kūyuñı
Kim Fużūlīni ṣadā-yı nāle rüsvā itmedi

259
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Fāriġ itdi mihrüñ özge meh-liḳālardan meni
Ḥırz imiş ^{c}ışḳuñ senüñ ṣaḳlar belālardan meni
2 Göñlüm alduñ gösterüp yüz luṭf minnet cānuma
Eyledüñ müstaġni özge dil-rübālardan meni
3 Vāmıḳ u Ferhād tek rüsvāya ḳılmañ nisbetüm
Bir faḳīrem ṣanmañuz ol ḫod-nümālardan meni

258/4a kūyuñda: kūyun͡gda A_1, T_1, S_3, V, T_2/ dutdı: ṭutdı A_3 tutdı B
258/4b ṭavf: ṭavfa V
258/5a añmadı: an͡gmadı S_1, B, S_3, A_1, T_2, V, TT, İÜ anmadın T_1, M/ la^{c}lüñ ki gözden: la^{c}lün͡g ki gözden A_1, T_2 la^{c}l gözinden V/ töküp: döküp S_1, B, S_3, İÜ
258/5b durduḳça: durduġca T_1, S_1, S_3, TT, İÜ ṭurduḳça A_3
258/6a zāhidüñ: zāhidün͡g A_1, T_2, V/ ṭāli^c: tab^{c}ı [G]
258/6b re'yiyle: re'yile İÜ cehdiyle A_2 rāhıyla V
258/7a itmedi: itmedin A_1/ ilden: özün A_1/ bir: her A_2/ kūyuñı: kūyun͡gı A_1, V, S_3, T_2, İÜ
259 A_1 69a, İÜ 66b, B 102, A_2 68b, A_3 78a, M 77a, T_1 154a, P 274a, S_1 193a, T_2 77b, V 67b, TT 66b, S_3 74b
259/1a mihrüñ: mihrün͡g A_1, V, T_2
259/1b ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳun͡g V, T_2/ ṣaḳlar: saḫlar V, A_1
259/2a göñlüm: gön͡glüm A_1, V, T_2/ alduñ: aldun͡g S_3, A_1, İÜ alup A_2, V aldı T_2/ yüz: biñ B/ luṭf: luṭf ü A_3, S_1, S_3, İÜ, [T]
259/2b eyledüñ: eyledün͡g A_1, V, İÜ eyledi T_2/ dil-rübālardan: meh-liḳālardan TT
259/3a rüsvāya: mecnūna V/ ḳılmañ: ḳılman͡g A_1, V, T_2 ḳılma S_3, İÜ
259/3b ṣanmañuz ol: ṣanman͡guz ol A_1, T_2 ben ṣaġınmañ A_2, A_3, V, S_3, M, İÜ men ṣaġınmañ T_1 bende ṣanmañ S_1, B/ ḫod-nümālardan: bī-ḥayālardan A_2 ḫod-binālardan S_1

4 ^{c}İşve vü nāz ile ref^c itdüñ ġam ü endūhumı
Siḥr ilen bīgāne ḳılduñ āşinālardan meni
5[614] Ḳıl tekellüm zülfüñ endūhını göñlümden gider
Bir füsūn ile ḫalāṣ it ejdehālardan meni
6[615] Ġāyet-i zühd ü vera^c zāhid viṣāl-i ḥūr ise
Vechi yoḫ men^c itmegüñ ḥūrī-liḳālardan meni
7 Her cefā ḳılsañ Fużūlī tek şikāyet ḳılmazam
^{c}Işḳ eṭvārında ṣanma bī-vefālardan meni

260

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Çihre-i zerdümde gör hem-dem sirişk-i ālümi
Ol gül-i ra^{c}nāya bir reng ile bildür ḥālümi
2 Tā ki servüm baṣa başum üzre gāhī bir ḳadem
İy muṣavvir reh-güẕārı üzre çek timṡālümi

259/4a ^{c}işve vü: ^{c}işve A_1, T_1 şīve TT/ ref^c: def^c S_1, A_1, B, V/ itdüñ: itdüñg A_1, V, T_2/ ġam ü: ġam S_1

259/4b ilen: ile M, T_2, [G]/ ḳılduñ: ḳılduñg A_1, V, İÜ ḳıldı T_2 itdüñ B, [T, TD]

259/5a tekellüm: tekellüf T_1/ zülfüñ: zülfüñg T_2 zülf A_1/ göñlümden: göñglümden A_1, T_2/ gider: götür [G]

259/5b ile: ilen A_2, T_1/ ḫalāṣ it: ḫalāṣ S_1

259/6a zühd ü: zühd A_3, M, T_1, S_1

259/6b itmegüñ: itmegüñg V, T_2 itmek S_3 eylemek İÜ, [T, TD, D] etmeniz [G]/ ḥūrī-liḳālardan: ḥūr-liḳālardan V ḥūrā-liḳālardan A_1/ vechi: vech-i [TD]

259/7a ḳılsañ: ḳılsañg A_1, V, S_3, T_2, İÜ itseñ B/ ḳılmazam: itmezem T_2

259/7b ṣanma: ṣanman İÜ ṣanmañ TT ṣanmañg V ṣayma T_1, A_3/ eṭvārında: etvārına [G]

260 A_1 69b, İÜ 66b, B 102, A_2 68a, A_3 78b, M 77a, T_1 154a, P 274a, S_1 193b, T_2 78a, V 67b, TT 70a, S_3 74b

260/1a hem-dem: her dem A_1

260/1b bir reng: bu reng TT, [G, TD, D] reng T_1, S_3, İÜ/ ḥālümi: bir ḥālümi T_1

260/2a servüm: servüñ TT/ başum üzre gāhī: gāhī başum üzre B nā-geh başum üzre T_2 bāri başum üzre S_3, İÜ her dem başum üzre A_2/ ki servüm: nigārım [G]

260/2b iy: āh T_1/ çek: yaz M

3 İy felek yoḫdur palās-ı faḳrdan ^{c}ārum menüm
Aṭlasuñdan bilmişem üstün muḥaḳḳar şālumı
4 İy ḫoş ol kim ^{c}ışḳ ḥarfin bir daḫı tekrār idem
Ḥaşr dīvānında görgeç nāme-i a^{c}mālümi
5 Hīç kim yoḫdur ki nālemden şikāyet eylemez
Şükr kim ^{c}arż eyleyen çoḳdur saña aḥvālümi
6 Niyyetüm oldur ki ruḫsāruñ görüp cānum virem
Muṣḥaf-ı ruḫsār açup ḳılġıl mübārek fālümi
7 Ṣubḥ u şām ol ḳıble-i ebrū muḳābildür maña
İy Fużūlī Tañrı gözden ṣaḳlasun iḳbālümi

261
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Yār ḳılmazsa maña cevr ü cefādan ġayrı
Men aña eylemezem mihr ü vefādan ġayrı
2 İy diyen ġayra göñül virme ḳanı mende göñül
Ser-i zülfüñde olan baḫtı ḳaradan ġayrı

260/3a palās: libās A_1, V, A_2, TT, T_2, [T, G]
260/3b aṭlasuñdan: aṭlasından S_1, T_2 aṭlasuñ͡gdan A_1, V, S_3, İÜ/ üstün: yigrek A_1
260/4a ḥarfin: ḥarfi T_2/ daḫı: dağı [G]/ idem: ideyüm A_1 ide A_2, M
260/5b ^{c}arż eyleyen çoḳdur saña: çoḳdur saña ^{c}arż eyleyen S_1, T_2, [G]/ çoḳdur: çoḫdur A_1/ saña: sañ͡ga T_2, A_1, T_1, V
260/6a oldur: budur TT/ ruḫsāruñ: ruḫsāruñ͡g A_1, V, T_2
260/6b ruḫsār açup ḳılġıl: ruḫsār ile ḳılġıl A_1, A_2, TT, T_2, [T, TD, D] ruhsārın açıp ḳıl [G]
260/7a muḳābildür: berāberdür TT, [G]/ maña: bañ͡ga A_1, V, T_2
260/7b tañrı: tañ͡grı A_1, A_2, B, İÜ/ ṣaḳlasun:saḳlasun S_1, B saḫlasun TT, A_1, V
261 A_1 69b, İÜ 67a, B 102, A_2 69a, A_3 78b, M 77b, T_1 154b, P 274a, S_1 193b, T_2 78a, V 68a, TT 69a, S_3 75a
261/1a maña: bañ͡ga A_1, T_1, V, T_2
261/1b aña: añ͡ga V, T_2 oñ͡ga A_1 oña S_3, İÜ/ mihr ü: mihr S_1
261/2a göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2/ ḳanı: ḫanı A_1/ göñül: göñ͡gül V, T_2 degül A_1
261/2b zülfüñde: zülfüñ͡gde A_1, V zülfinde A_3, TT, T_2/ baḫtı: baḫt İÜ

3 Ḳıldı Mecnūn gibi çoḳlar heves-i ^{c}ışḳ velī
Döymedi derde men-i bī-ser ü pādan ġayrı
4 Müşg-i Çīn zülfüñ ile eylese da^{c}vī ne ^{c}aceb
Ne olur yüzi ḳara ḳulda ḫaṭādan ġayrı
5 Lebine çeşme-i ḥayvān dimezem kim lebinüñ
Var bir cāna yarar feyżi beḳādan ġayrı
6 Hīç kim bilmedi taḥḳīḳ ile aġzuñ sırrın
Sırr-ı ġaybı ne bilür kimse Ḫüdādan ġayrı
7 İy Fużūlī bize taḳdīr ġam itmiş rūzī
Ḳılalum ṣabr nedür çāre rıżādan ġayrı

262
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Yıḳdı sāḳī bir ayaġ ile men-i efgārı
Bir tepük eyledi vīrān bu kühen dīvārı

261/3a gibi: kimi A_1, T_2, B, [T, TD]/ çoḳlar: çoḫlar A_1, TT çoḳdan A_2
261/3b döymedi: dözmedi T_2 duymadı [G]/ derde: derd-i TT cevre S_1 derdini [G]/ men-i: dilin TT ben [G]
261/4a müşg-i: miskīn V/ zülfüñ ile eylese da^{c}vī ne ^{c}aceb: zülfüñ͡g ile eylese da^{c}vī ne ^{c}aceb V zülfiyle da^{c}vī iderse ne ^{c}aceb TT eylese da^{c}vī ne ^{c}aceb zülfin ile S_1
261/4b olur: bolur A_1/ ḳara ḳulda: ḳaralarda A_2, M/ ḫaṭādan: ḳaradan M
261/5a lebine: lebüñ TT bañ͡ga T_2/ lebinüñ: lebiñüñ T_2, TT lebinüñ͡g A_1
261/5b bir: biñ A_1, [T, G, TD] biñ͡g TT miñ͡g A_1 yüz T_2/ bir cāna: bī-cāna V/ yarar: deger A_1, A_2, TT, V, T_2, [T, TD, D]/ feyżi: feyż T_2, V
261/6a aġzuñ: aġzuñ͡g A_1, V, T_2, S_3, İÜ aġzı A_2, A_3/ sırrın: sırrını A_1 sırrı T_2
261/6b kimse: ġayr S_1
261/7a taḳdīr: taḳdīm T_2/ 1. mısra: bezm-i ^{c}ışḳ içre fużūlī niçe āh eylemeyem TT
261/7b ḳılalum: ideyüm T_2/ 2. mısra: ne temettu^c bulınur neyde ṣadādan ġayrı TT
262 A_1 70a, B 103, A_2 70a, A_3 82b, M 78a, T_1 159b, P 274a, S_1 193b, T_2 78b, V 68a, TT 70b
262/1a yıḳdı: yıḫdı A_1, V/ ile: ile bu B/ men-i: ten-i A_1, TT, [T, TD, D]
262/1b tepük: ṭepük S_1, B

2 Gāh ma^{c}mūr ḳılur bāde meni gāh ḫarāb
Görüñüz gāh yapup gāh yıḳan mi^{c}mārı
3 Gün çıḳınca saçaram gevher-i eşk encüm tek
Giceler yāduma geldükçe meh-i ruḫsārı
4 Dil yaḳar dāġ gözüñ fikri ile hecr güni
Bu çerāġ ile mi saḳlar gice ol bīmārı
5 Yoḫ özinden ḫaberi kim ki gelür dünyāya
Bezmden daşra ḳomaz pīr-i muġān huşyārı
6[616] Bize çün ḳadr bulınmaz çıḳalum dünyādan
Müşteri yoḫ nice bir bekleyelüm bāzārı
7 Ḳayd-ı İslām Fużūlī saña bir āfetdür
Bir ḥiṣār idegör andan özüñe zünnārı

263
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Ne görür ehl-i cefā mende vefādan ġayrı
Ne bulur şem^{c}i yaḳan kimse żiyādan ġayrı
2 İy olan sākin-i mescid ne bulupsan bilmen
Būriyāsında anuñ būy-ı riyādan ġayrı

262/2a bāde: sāḳī A_3, T_1

262/2b görüñüz: görüñ͡güz S_1, A_1, V, T_2/ yapup: yıḳup T_2/ yıḳan: yıḫan A_1 yapan T_2

262/3a saçaram: ṣaçaram A_3, M

262/4a gözüñ: gözüñ͡g A_1, V, T_2 gözin S_1 görün [G]/ fikri ile: fikr ile V fikri'çün A_3/ güni: düni M

262/4b bu: bir A_2, [T]/ saḳlar: ṣaḳlar A_2, A_3, M saḫlar A_1, V, TT/ gice ol: gice o T_2 giceler V

262/5b daşra: ṭaşra M, TT, B/ ḳomaz: ḳoymaz V, TT

262/6a çün: çoḳ T_1, A_3, [G]/ çıḳalum: çıḫalum A_1/ dünyādan: ^{c}ālemden V

262/7a islām: taḳlīd A_1, TT, T_2, [T, TD, D]/ saña: sañ͡ga M, T_1, V bize T_2, [G]

262/7b andan: anda T_1, M ondan A_1, T_2/ özüñe: özüñ͡ge V, T_2

263 A_1 70a, İÜ 67b, B 103, A_2 69b, A_3 83b, M 78a, T_1 160a, P 274b, S_1 194a, T_2 78b, S_2 61b, V 68b, TT 70b, S_3 75b

263/1a görür: bilür S_1/ cefā: vefā S_3, İÜ/ mende: bizde A_3/ vefādan: cefādan S_3, İÜ

263/1b şem^{c}i: şem^{c} T_2, TT, P, [G, TD, D]/ yaḳan: yaḫan A_1

263/2a olan: olup A_1/ bulupsan: bulursan A_3, S_2/ bilmen: bilmem A_3 andan S_2 degilen [G]

3 Gel ḫarābāta naẓar sāḳiye ḳıl kim yoḫdur
Ruḫ-ı ṣāf ü mey-i ṣāfında ṣafādan ġayrı
4 Ser-be-ser vādī-i miḥnetdür ü ġam milk-i vücūd
Bir ferāġat yiri yoḫ şehr-i fenādan ġayrı
5 Cümle-i ḫalḳ maña yār içün aġyār oldı
Ḳalmadı kimse maña yār Ḫüdādan ġayrı
6 ^{c}Azm-i kūyında göñül yārlıġ ister bizden
Elümüzden ne gelür ḫayr du^{c}ādan ġayrı
7 Faḳr imiş faḳr Fużūlī şeref-i ehl-i vücūd
Özüñe eyleme hem-dem fuḳarādan ġayrı

264
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Tereşşuḥ ḳabrümüñ daşından itmiş çeşmümüñ yaşı
Ḫayāl eyler gören kim la^{c}ldendür ḳabrümüñ daşı

263/3a yoḫdur: yoḳtur T_2
263/3b ruḫ-ı: mey-i A_3 ruḫ ü T_1/ ṣāf: ṣāfī M, V/ mey-i: ruḫ-ı A_3/ ṣāfında: ṣāfīde T_1, A_2 ṣāḳīde M ṣāf ü S_2 sāf V
263/4a miḥnetdür ü: miḥnetdür V miḥnet-i derd ü T_1 miḥnet-i ġamdur M miḥnetde T_2/ vücūd: ^{c}adem S_2
263/4b şehr-i: şimdi V/ fenādan: beḳādan V
263/5a maña: bañ͡ga A_1, T_2, T_1/ oldı: olmış T_2
263/5b kimse: yār S_3, İÜ/ maña: bañ͡ga A_1, V, T_2/ yār: kimse S_3, İÜ
263/6a kūyında: kūyuñda TT, [T, TD] kūyuñ͡gda T_2, A_1/ göñül: göñ͡gül T_2, A_1, V/ yārlıġ: yārlıḳ A_1, V, M/ ister: istersen V/ bizden: benden M
263/6b elümüzden: ilümizden İÜ/ ḫayr: añ͡ga T_2
263/7a ehl-i: aṣl-ı M/ faḳr imiş faḳr fużūlī şeref-i ehl-i vücūd: gird bād-ı deşt-i gam tek ey gönül her lahza āh [G]
263/7b özüñe: özüñ͡ge A_1, V özüñ͡gi T_2
264 A_1 70b, İÜ 67b, B 103, A_2 70b, A_3 79a, T_1 155a, P 274b, S_1 194a, T_2 79a, S_2 62a, V 68b, TT 71a, S_3 75b
264/1a ḳabrümüñ: ḳabrümüñ͡g A_1, T_2, V/ daşından: taşından T_2 ṭaşından A_2, A_3, B, S_1, S_2 daşdan V daşına [G]/ itmiş: eyler A_3/ çeşmümüñ: çeşmümüñ͡g A_1, T_2 gözümüñ͡g V
264/1b gören: göreñ͡g A_1/ ḳabrümüñ: ḳabrümüñ͡g A_1, V, TT/ daşı: ṭaşı A_2, A_3, B, S_1, S_2/ ḫayāl eyler gören: gören ṣanur meger T_2

2 Ne zībāsan ki ṣūret baġlamaz taṣvīr-i ruḫsārun̄
Taḥayyür ṣūret eyler ṣūretün̄ çekdükde naḳḳāşı
3[617] N’ola girdāb-ı ġam dirsem men-i ser-geşte dünyāya
Ṣanur kim çizginür ^{c} ālem kimün̄ kim çizginür başı
4[618] Sipihr-i pür-kevākibden degül derde deva mümkin
Ḫayāl itmen̄ vire tiryāk-ı zehr-i ġam bu ḥaşḥāşī
5 Beḳāsı mümkin olmaz olsa ger dīvār-ı ^{c} ömrün̄de
Meh ü ḫurşīdden ḫışt-ı binā eflākden kāşī
6[619] Virür emvāta iḥyā bāde gūyā kim çıḳup her dün
Ṣalur feyż-i Mesīḥā bādeye ḫum-ḫāne ḫuffāşı
7 Fużūlīni reh-i ^{c} ışḳun̄da eşk ü āh ider rüsvā
Belādur her kimün̄ bir yolda ġammāz olsa yoldaşı

264/2a baġlamaz: baġlaman S_1/ ruḫsārun̄: ruḫsārun͞g A_1, V, T_2

264/2b ṣūretün̄: ṣūretün͞g A_1/ çekdükde: çekdükçe B gördükde S_1, T_1, TT, [G]/ taḥayyür ṣūret eyler ṣūretün̄ çekdükde naḳḳāşı: ṣanur kim çizginür ^{c} ālem kimün͞g kim çizginür başı V

264/3a dirsem: disem A_2 dirse A_1, TT, T_2, [G]/ men-i: ben-i S_3 bu ben B beni A_2 dil-i A_1, TT, T_2, [G]/ ser-geşte dünyāya: segeşteni bāde TT

264/3b kimün̄: kimün͞g A_1, TT, T_2

264/4a sipihr-i pür-kevākibden: sipihrün͞g bir kevākibden V

264/4b itmen̄ vire: itmen̄ virür S_1 itmekdedür A_2, A_3, T_1, S_2, V etme vere [G]

264/5a olsa: olmasa İÜ/ ^{c} ömrün̄de: ^{c} ömrün͞gde V, TT, S_3 ^{c} ömrinde T_2 ^{c} ömrün͞gden A_1, İÜ

264/5b meh ü: meh-i V/ ḫurşīdden: ḫurşīddin B ḫurşīd V/ ḫışt-ı: ḫışt ü A_2, TT, S_2/ kāşī: daşı A_1, [G]

264/6a virür: ider S_2/ emvāta: emvātı S_2/ her dün: her gün A_1, A_2 her dem T_2 günden [G]

264/6b ṣalur: salur T_1, V/ ḫuffāşı: evbāşı A_2

264/7a ^{c} ışḳun̄da: ^{c} ışḳun͞gda V, T_2/ eşk ü āh: eşk āh V āh ü eşk T_2

264/7b belādur: belādan S_1/ kimün̄: kimün͞g A_1, S_3, V, T_2, İÜ/ bir: bu TT, A_1/ olsa: ola TT, A_2, A_1, V, T_2

265

Fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilün

1 Ḥāṣılum yoḫ ser-i kūyun̄da belādan ġayrı
Ġarażum yoḫ reh-i ^{c} ışḳun̄da fenādan ġayrı

2[620] Ney-i bezm-i ġamem iy āh ne bulsan̄ yile vir
Oda yanmış ḳuru cismümde hevādan ġayrı

3 Perde çek çihreme hicrān güni iy ḳanlu sirişk
Ki gözüm görmeye ol māh-liḳādan ġayrı

4[621] Yitdi bī-kesligüm ol ġāyete kim çevremde
Kimse yoḫ çizgine girdāb-ı belādan ġayrı

5[622] Ne yanar kimse man̄a āteş-i dilden özge
Ne açar kimse ḳapum bād-ı ṣabādan ġayrı

6[623] Bozma iy mevc gözüm yaşı ḥabābın ki bu seyl
Ḳoymadı hīç ^{c} imāret bu binādan ġayrı

7 Bezm-i ^{c} ışḳ içre Fużūlī nice āh eylemeyem
Ne temettu^{c} bulınur neyde[624] ṣadādan ġayrı

---

265 A_1 70b, İÜ 68a, B 104, A_2 69b, A_3 79a, M 78b, T_1 155a, P 274b, S_1 194b, T_2 79b, S_2 62a, V 69a, TT 67a, S_3 76a

265/1a ser-i: reh-i TT/ kūyun̄da: kūyun̄gda A_1, T_2, V, T_1 kūyında A_2, A_3 ^{c} ışḳun̄da TT/ belādan: fenādan M, TT

265/1b reh-i: ser-i A_2, TT/ ^{c} ışḳun̄da: ^{c} ışḳun̄gda V, T_2 ^{c} ışḳında A_3/ fenādan: belādan TT

265/2a ney-i: beni A_1/ bulsan̄: bulsan̄g A_1, V

265/2b cismümde: cismde T_1

265/3a çihreme hicrān güni: hicr güni çeşmüme S_2/ sirişk: yaşum A_2, [T]/ çihreme: dīdeme [T]

265/4b çizgine: çevreme A_1 çevrile [G]

265/5a man̄a: ban̄ga A_1, T_2, T_1

265/6a mevc: eşk A_2, T_2, S_3, M, İÜ

265/6b ḳoymadı: ḳomadı V, S_3/ hīç: hīç bir V

265/7a eylemeyem: eylemesem A_2, T_1 eyleyem A_1/ 1. mısra: iy fużūlī bize taḳdīr-i ġam itmiş rūzī TT

265/7b neyde: bende A_3, S_1, T_2, S_2, V mende A_1/ ṣadādan: hevādan A_3 ḫüdādan T_2/ 2. mısra: ḳılalum ṣabr nedür çāre rıżādan ġayrı TT

266

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥayret iy büt ṣūretüñ gördükde lāl eyler meni
Ṣūret-i ḥālüm gören ṣūret ḫayāl eyler meni

2[625] Mihr ṣalmazsan maña raḥm eylemezsen bunca kim
Ṣāye tek sevdā-yı zülfüñ pāy-māl eyler meni

3[626] Żaʿf-ı ṭāliʿ māniʿ-i tevfīḳ olur her nice kim
İltifātuñ ārzūmend-i viṣāl eyler meni

4[627] Men gedā sen şāha yār olmaḳ yoḫ ammā n'eyleyem
Ārzū ser-geşte-i fikr-i muḥāl eyler meni

5 Tīr-i ġamzeñ atma kim bağrum deler ḳanum töker
ʿIḳd-i zülfüñ açma kim āşüfte-ḥāl eyler meni

6 Dehr vaḳf itmiş meni nev-res civānlar ʿışḳına
Her yiten meh-veş esīr-i ḫaṭṭ ü ḫāl eyler meni

7 İy Fużūlī ḳılmazam terk-i ṭarīḳ-i ʿışḳ kim
Bu fażīlet dāḫil-i ehl-i kemāl eyler meni

---

266 A_1 71a, İÜ 68a, B 104, A_2 71a, A_3 79b, M 79a, T_1 155b, P 275a, S_1 194b, T_2 82b, S_2 62b, V 69a, TT 71a, S_3 76a

266/1a ḥayret: ḥasret S_3, İÜ/ ṣūretüñ: ṣūretün͡g A_1, T, V

266/1b 2. mısra: ṣāye tek sevdā-yı zülfün͡g pāy-māl eyler beni V

266/2a ṣalmazsan: salmazsan A_1, T_2, V/ maña: ban͡ga A_1, V, T_2, T_1/ bunca: munca S_1, TT, A_1, T_2, İÜ

266/2b ṣāye: sāye A_1, T_2, M, TT, B/ zülfüñ: zülfün͡g A_1, T_2/ 2. mısra: ṣūret-i ḥālüm gören ṣūret ḫayāl eyler beni V

266/3a tevfīḳ olur her nice: olur her nice kim baḫaram A_1 tevfīk iderse yārlıḳ V

266/3b iltifātuñ: iltifātun͡g A_1, V iltifātı T_2

266/4a şāha: şāh V şāhid İÜ/ olmaḳ yoḫ ammā n'eyleyem: olmaḳ yoġ ammā n'eyleyem A_3, S_2 olmaḳlıġum yoḳdur velī TT

266/4b ser-geşte-i: ser-geşte vü V

266/5a ġamzeñ: ġamzen͡g A_1, V, T_2/ töker: döker S_1, B, S_3, İÜ

266/5b zülfüñ: zülfün͡g A_1, V, T_2

266/6a vaḳf: neẕr T_2/ itmiş: eyler A_1/ nev-res: yüz bin [G]

266/6b meh-veş: maḥbūb A_2, S_2

266/7b dāḫil-i: vāṣıl-ı S_2

267

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Aldı gülzār içre ṣu ^{c}aks-i ^{c}iẕār-ı ālüñi
Çekdi güller ṣūretin manẓūr idüp tims̱ālüñi

2 Adın itmiş gün alup bir ^{c}aks mir’āt-ı felek
Ṣubḥ gösterdükde sen ruḫsār-ı ferruḫ-fālüñi

3[628] Şerḥe bir gün ḳılduġuñ bī-dādı çekmez ḫaşre dek
Ol melek kim yazmaḳ ister nāme-i a^{c}mālüñi

4[629] Seyl-i ḫūn ḫālüñ ḫayāliyle bozup göz merdümin
Merdüm itmiş çeşm-i ḫūn-bāre ḫayāl-i ḫālüñi

5[630] Murġ-ı dil ḳalmadı kim ṣayd olmadı bir dem aña
Sākin it pervāzdan şahbāz-i müşgīn-bālüñi

6[631] Ḳoymadı bir kimse cevrüñ çekmege raḥm it demi
Men^c ḳıl ḫūn-rīzliḳden ġamze-i ḳattālüñi

---

267 A_1 70b, İÜ 68b, B 104, A_2 70b, A_3 79b, M 79a, T_1 155b, P 275a, S_1 195a, T_2 79b, S_2 62b, V 69b, TT 71a, S_3 76b

267/1a aldı: ṣaldı A_2, S_2/ ṣu: su A_1, T_2, V, A_2, M, TT, B/ ālüñi: ālün͡gi A_1, T_2, V, S_3, İÜ

267/1b tims̱ālüñi: tims̱ālün͡gi A_1, V, T_2 ruhsârını [G]

267/2a alup: felek T_2

267/2b ṣubḥ gösterdükde sen: ṣubḥ-demde görüben TT/ ferruḫ-fālüñi: ferruḫ-fālün͡gi A_1, V, T_2

267/3a şerḥe: şerh A_1 şehre A_3/ ḳılduġuñ: ḳılduḳun͡g S_3 ḳılduġın A_1 itdügün͡g T_2/ bī-dādı: bī-dād T_2/ çekmez: ḳılmaz TT etmez [G]/ ḫaşre: şerḥa S_1/ dek: tek T_2

267/3b yazmaḳ: yazmak T_2 yazmaġ A_3/ a^{c}mālüñi: a^{c}mālün͡gi A_1, T_2

267/4a ḫālüñ: ḫālün͡g A_1, T_2, V/ ḫayāliyle: ḫayāliylen A_3/ merdümin: merdümi S_3, İÜ

267/4b ḫālüñi: ḫālün͡gi A_1, V, T_2

267/5a olmadı: itmedün͡g A_1/ bir dem aña[632]: bir dem saña TT bir dem onı[633] A_1, A_2, S_1 bir dām onı A_3, T_1 bir dām anı M

267/5b şahbāz: şehbāz TT şāhīn A_3

267/6a ḳoymadı: ḳoymaduñ A_2, T_1, TT ḳomaduñ S_2 ḳoymadun͡g A_1, T_2 koymadın [G]/ cevrüñ: cevrün͡g A_1, T_2, V/ raḥm it: raḥmet [T]

267/6b ḫūn-rīzliḳden: ḫūn-rīzliġden T_1, S_1 ḫūn-rīzlikden T_2, TT/ ḳattālüñi: ḳattālün͡gi A_1 fettānunı V, T_2/ 2. mısra: sākin it pervāzdan şahbāz-ı müşgīn-bālüñi S_2

7 Ġam güni üstümde senden özge yoḫ iy dūd-ı āh
Luṭf ḳıl menden götürme sāye-i iḳbālüñi
8 İy Fużūlī bes ki ġamnāk oldı aḥvālüñ ṣoran[634]
Ġamdan ölseñ hīç kim ṣormaz daḫı aḥvālüñi

268
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Gördüm ol ḫurşīd ḥüsnin iḫtiyārum ḳalmadı
Sāye tek bir yirde durmaġa ḳarārum ḳalmadı
2 Bir gün olmaz ṭal^{c}atın görmek müyesser āh kim
Ẕerrece ol gün yanında i^{c}tibārum ḳalmadı
3 Pāk ḳıldı ṣūretümden ża^{c}f dehr āyīnesin
Eyle maḥv oldum ki bir ẕerre ġubārum ḳalmadı
4[635] Ġam güni hem-demlerüm ġarḳ oldılar göz yaşına
Silmege göz yaşumı bir ġam-güsārum ḳalmadı
5[636] Rūzgārum ḫoş geçerdi āh kim devrān dönüp
Oldı aḥvālüm ḫarāb ol rūzgārum ḳalmadı

267/7a senden: sensen A_3, T_1/ özge: ġayrı S_3, M, V, B, İÜ, [T]/ iy dūd-ı āh: iy dūd ü āh A_3, T_1 iy berk-i āh TT iy börḳ-ı āh V berḳ-ı āh T_2

267/7b ḳıl: idüp S_3, TT, İÜ, [T, TD, D]/ iḳbālüñi: iḳbālüñgi V, T_2

267/8a aḥvālüñ: aḥvālüñg A_1, V, S_3, İÜ ahvālin T_2/ ṣoran: nedür A_1 soran T_2 senüñ A_2, A_3, B, M, T_1, S_1, S_3, V, P, İÜ

267/8b ölseñ: ölseñg A_1, V ölsün T_2/ ṣormaz: sormaz A_3, V, T_2/ aḥvālüñi: aḥvālüñgi V, T_2

268 A_1 71a, İÜ 69a, B 105, A_2 71a, A_3 80a, M 79b, T_1 156a, P 275a, S_1 195a, T_2 82b, S_2 63a, V 69b, TT 71b, S_3 76b

268/1b sāye: ẕerre T_2/ bir yirde durmaġa: bir yirde ṭurmaġa A_3 durmaġa bir yirde T_1, TT, T_2

268/2b gün: gül A_3, B, M, T_1, S_1, S_3, V, İÜ, [T, TD]

268/3a ṣūretümden: ża^{c}f-ı tenden TT, [G] levḥ-i tenden A_1/ ża^{c}f: dehr TT levh-i [G]/ dehr: levḥ TT her V

268/3b eyle: öyle B

268/4a oldılar: oldı A_2/ göz: gözüm A_2/ yaşına: yaşuma M, T_1, S_1, P, [T, TD, D]

268/4b yaşumı: yaşını A_3, TT, S_3, T_2, İÜ

268/5a dönüp: dūn S_1 anı M dutup İÜ

268/5b ol: ü S_3, M, İÜ, [G]/ rūzgārum: gül-^{c}izārum T_1

6 Rāh-ı ^{c}ışḳ içre maña ancaḳ fenā maḳṣūd idi
Şükr kim maḳṣūda yitdüm intiẓārum ḳalmadı
7 İy Fużūlī il ḳamu aġyārum oldı yār içün
Sūz-ı dilden ġayrı bir dil-sūz yārüm ḳalmadı

269
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Her gören ^{c}ayb itdi āb-ı dīde-i giryānumı
Eyledüm taḥḳīḳ görmiş kimse yoḫ cānānumı
2 Laḥẓa laḥẓa ḫūblar gördüm ki dil ḳaṣdındadur
Pāre pāre eyledüm men hem dil-i sūzānumı
3 Çoḳ yitürme göklere efġānum iy kāfir saḳın
İncinür nā-geh Mesīḥā işidüp efġānumı
4 Ḳılma her sā^{c}at meni rüsvā-yı ḫalḳ iy berḳ-ı āh
Eyleme rūşen şeb-i ġam kulbe-i aḥzānumı
5 Çıḳma iy dīvāne bāzār-ı melāmetden diyü
Muttaṣıl çāk-ı girībānum dutar dāmānumı
6 Ḳansı bütdür bilmezem īmānumı ġāret ḳılan
Sende īmān yoḫ ki sen alduñ diyem īmānumı

268/6a maña: bañ͡ga V, T_2 mañ͡ga A_1 fenā T_1/ ancaḳ: el-ḥaḳ TT/ fenā: bañ͡ga T_1

268/7a aġyārum: aġyār S_3, M, İÜ

268/7b ġayrı: ġayr V, TT, T_2

269 A_1 71b, İÜ 69a, B 105, A_2 71b, A_3 80b, M 79b, T_1 156b, P 275b, S_1 195b, T_2 83a, S_2 63a, V 70a, TT 68a, S_3 77a

269/1b eyledüm: eylerem A_1/ görmiş kimse yoḫ: kimse görmemiş T_1, A_3

269/2a ḫūblar: ḫūbları A_3, T_1/ dil ḳaṣdındadur: ḳaṣd-ı cān ider A_3 kaan içmekdedir [G]

269/2b eyledüm: eylerem V, İÜ, [T]

269/3a çoḳ: çoḫ A_1/ saḳın: ṣaḳın S_3 yiter T_2

269/3b nā-geh: gūyā [G]/ işidüp: işidür V, [G]

269/4a berḳ-ı: dūd-ı A_1

269/5a melāmetden: selāmetden V

269/5b dutar: ṭutar A_3/ dāmānumı: dāmānuñı V

269/6a ḳansı: ḫansı A_1, TT, V, T_2 ḳanḳı S_2

269/6b sende: senden T_1, A_2 bende [G]/ īmān yoḫ: yoḳ īmān TT/ sen alduñ: sen alduñ͡g V, İÜ alduñ͡g T_2, A_1/ diyem: dīnüm ü A_1 dīnümi T_2/ īmānumı: īmānuñı V

7 İy Fużūlī cāna yitmişdüm göñülden şükr kim
Bağladum bir dilbere ḳurtardum andan cānumı

270

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Cānımuñ cism ile ẕevḳ-i ittiṣāli ḳalmadı
Āh kim sensüz dirilmek iḥtimāli ḳalmadı
2 Şükr li'llāh baḫt yār oldı yitürdüm tīġuña
Başumuñ bir ḳılca boynumda vebāli ḳalmadı
3 İstedüm ol māha ᶜarż-ı ḥāl idem ḥayret maña
Eyle ġālib oldı kim bir söz mecāli ḳalmadı
4 Bilmezem ḫālüñ ḫayālin ḳanda taṣvīr eyleyem
Dāġdan bir yir ten ü cānumda ḫālī ḳalmadı
5[637] Her kimi gördüñse ġam üftādesi dutduñ elin
Veh ki menden ġayrı bir ġam pāy-māli ḳalmadı
6 İy ḫoş ol ser-mest kim göñlinde ẕevḳ ü şevḳden
Āḫiret endīşesi dünyā ḫayāli ḳalmadı

269/7a göñülden: gön͡gülden V, T_2

269/7b andan: ondan A_1, T_2

270 A_1 71b, İÜ 69b, B 105, A_2 72a, A_3 81a, M 80a, T_1 156b, P 275b, S_1 195b, T_2 86b, V 70a, TT 71b, S_3 77b

270/1a cānımuñ: cānımun͡g A_1, V, T_2/ cism ile: cismümle S_1, A_2, M

270/2a tīġuña: tīġun͡ga V, T_2

270/2b başumuñ: başumun͡g V, TT, T_2 başuma T_1, A_1

270/3a idem: eyledüm V/ ḥayret: ġayret S_3, M hasret [G]/ maña: ban͡ga A_1, A_2, T_1, T_2, S_3, V

270/3b eyle: öyle B

270/4a ḫālüñ: ḫālün͡g T_2, A_1, V/ ḳanda: ḫanda A_1, V, TT/ eyleyem: ideyüm T_2, [G] eylesem İÜ

270/4b ḫālī: cānı T_1 rāḥat V

270/5a gördüñse: gördün͡gse A_2, TT, T_2, İÜ gördünse V/ dutduñ: dutdun͡g A_1, V, T_2 ṭutduñ A_3

2705b menden: senden A_1/ pāy-māli: pāy-māl V pāy-mālüm A_1

270/6a göñlinde: gön͡gilde A_1 gön͡glinde T_2 gön͡glümde V/ ẕevḳ ü şevḳden: ẕevḳ-i şevḳden B, M, T_1, P, S_1, T_2, [G] şevḳ-i ẕevḳden V, TT ẕevḳ-i bādeden A_2, [T]

270/6b ḫayāli: vebāli V, A_3 melāli TT, [G]

7 Āferīn iy cām kim sildün̄ gön̄ül āyīnesin
Ḫāṭır-ı pākümde dünyānun̄ melāli ḳalmadı
8 Dürd-nisbet pāy-māl-i ḳayddur her kim ki var
Bezm-i dehr içre ḥarīf-i lā’ubālī ḳalmadı
9 Gör Fużūlī ᶜışḳ ṭuġyānın ᶜadem milkin gözet
ᶜAzm-i künc it kim hevānun̄ iᶜtidāli ḳalmadı

271
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Giryedür her dem açan ġamdan dutılmış gön̄lümi
Eşkdür ḫālī ḳılan ḳan ile dolmış gön̄lümi
2 İy perī-veşler cefā resmin unutman̄ luṭf idün̄
Eylemen̄ bed-ḫū cefā muᶜtādı olmış gön̄lümi
3[638] Vaᶜde-i vaṣl ile iy gül-ruḫlar itmen̄ mużṭarib
Miḥnet-i hicrān ile ārām bulmış gön̄lümi

270/7a cām: cān TT, [G]/ kim: ki S_1/ sildün̄: sildün͡g A_1 bildün̄ S_1 bildün͡g V, T_2/ gön̄ül: gön͡gül A_1, V, T_2
270/7b pākümde: pākün͡gde S_3, İÜ/ dünyānun̄: dünyānın S_3, İÜ dünyānun͡g A_1/ melāli: vebāli B, TT, [G]/ ḫāṭır-ı pākümde dünyānun̄ melāli: eyle maḥv oldum ki bir ẕerre ġubārum A_2
270/8a dürd-nisbet pāy-māl-i ḳayddur her kim ki var: pāy-māl-i ḳayddur her kim ki vardur dehrde T_2
270/8b dehr: ᶜışḳ V ayş [G]
270/9a ᶜadem: fenā TT
270/9b hevānun̄: hevānın TT
271 A_1 72a, İÜ 70a, B 106, A_2 72a, A_3 81b, M 80b, T_1 157b, P 275b, S_1 196a, T_2 80a, S_2 63a, V 70b, TT 68a, S_3 77b
271/1a giryedür: girye T_1/ açan: açar T_1/ dutılmış: ṭutılmış A_3/ gön̄lümi: gön͡glümi A_1, V, T_2
271/1b eşkdür: eşkden S_1/ dolmış: ṭolmış A_3 dutmış T_1/ gön̄lümi: gön͡glümi A_1, V, T_2
271/2a unutman̄: unutman͡g A_1, V, T_2/ luṭf: raḥm A_1, A_3, T_1/ idün̄: idün͡g A_1, V, T_2 idüp TT
271/2b eylemen̄: eylemen͡g A_1, T_2, V, TT eyleme S_3, İÜ/ gön̄lümi: gön͡glümi A_1, V, T_2
271/3a iy: ol T_1/ itmen̄: itmen͡g A_1, TT, T_2 olman̄ A_2 olman͡g V/ mużṭarib: ıżṭırāb A_3, T_1, S_1, S_3, İÜ
271/3b mihnet-i: miḥnet ü A_3, V, [G]/ bulmış: dutmış S_3, TT, A_1, T_2, İÜ/ gön̄lümi: gön͡glümi A_1, T_2, V

4 Ḫançer-i bī-dād ile her dem urar zaḫm üzre zaḫm
Hīç bir dem görmedüm oñmış oñılmış göñlümi
5[639] Pāy-bend-i luṭf olup bir yirde sākin bulmadum
Deşt-i ḥayretde tereddüdden yorılmış göñlümi
6 Sīm-berlerden gelen daşları yıġmış çevreme
^{c}Işḳ ma^{c}mūr eylemek ister bozılmış göñlümi
7 Her zamān bir āteşīn ruḫsār sevdāsın çeker
İy Fużūlī gör bu odlara urılmış göñlümi

272
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Ṣanma kim bülbül açar uçmaġa bāl ü perini
Gül yaḳup anı ṣavurmış göge ḫākisterini
2 Gözüm ü yüzüm arasında müjem sedd oldu
Ki gözümden su çıḳup yumaya ḫāk-i derini

271/4a ile: eyler A_1, T_1/ urar: görür A_2, S_1, B, S_2, M, P bulur T_2

271/4b görmedüm: görmezem S_3, İÜ/ oñmış: oñ͡gmış S_3, T_2, İÜ olmış A_3, T_1/ oñılmış: oñ͡gılmış S_3, A_2, T_2, İÜ yorılmış M/ göñlümi: göñ͡glümi A_1, V, T_2/ oñmış oñılmış: uymış avunmuş [G] uñmuş uñulmuş [T]

271/5a bir: bu M/ bulmadum[640]: olmadum A_1, A_2, A_3, S_1, T_1, T_2, P, [T] görmedüm [TD, D] olmadı [G]

271/5b tereddüdden: tereddütde V tek ü pūdan A_3/ yorılmış: bozılmış T_2, [G]/ göñlümi: göñ͡glümi V, A_1, T_2

271/6a sīm-berlerden: bī-ḫaberlerden TT/ daşları: ṭaş ile S_1 ṭaşları A_3, B, S_2, M oḳları TT/ yıġmış: yıḳmış TT yıġman [G]

271/6b bozılmış: yıḫılmış A_1, TT yıkılmış [G]/ göñlümi: göñ͡glümi A_1, V, T_2

271/7a ruḫsār: ruḫsāre A_1

271/7b bu: bir S_1/ göñlümi: göñ͡glümi A_1, V, T_2

272 A_1 72b, İÜ 70a, B 106, A_2 72b, A_3 81b, M 80b, T_1 157b, P 276a, S_1 196a, T_2 80a, V 70b, TT 72a, S_3 78a

272/1a bāl ü perini: per ü bālini V

272/1b yaḳup: yaḫup A_1, TT/ anı: onı A_1/ ṣavurmış: savurmış V, T_2/ göge: yile A_2/ gül: gün [TD]

272/2a gözüm: gözüme S_1/ yüzüm: yārüm M/ müjem sedd oldı: çerī çekdi müjem İÜ, B, A_3, M, T_1, P, S_1, S_3 her müjem sedd oldı TT/ müjem: müjen [G]

272/2b su: şu S_1, A_3, S_3, İÜ/ yumaya: yumasa S_1/ ḫāk-i derini: ḫākisterini TT

3 Mevc-i eşküm görüp ebrūya salur çīn ne ʿaceb
Ki ṣuvarmaḳ çıḳarur ol ḳılıcuñ cevherini
4 Düşdi vaṣf-ı dür-i dendānı aġızdan aġıza
İşidüp ṣaldı beyābāna deñiz gevherini
5 Göz yüzin görmese ḳanlar tökilür āh n’ola
Fitne’i[641] baṣa müşerref ḳıla göz manẓarını
6[642] Reşḥa-i cām bizi dutdı n’ola ger sāḳī
Gele ḳurtara bizi ala ayaġı terini
7 Oldı neẓẓāremüze cemʿ Fużūlī eṭfāl
Gel dutalum bu sipāh ile cünūn kişverini

273
Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
1 Tāb-ı sūz-ı sīneden eksilmeseydi göz nemi
Göz yumup açınca seylāba virürdüm ʿālemi

272/3a salur: ṣalur S_3, S_1, B, T_2, M ṣalup TT
272/3b ṣuvarmaḳ: suvarmaḳ B, V su virmek T_1, A_1, T_2 ṣu virmek A_3/ ḳılıcuñ: ḳılıcun͡g A_1, T_2, TT ḳılıcın V
272/4a dür-i: dür ü S_1
272/4b ṣaldı: saldı V/ deñiz: den͡giz A_1, A_2, B, T_1, T_2, S_3, V, İÜ
272/5a yüzin: yüzüñ TT nūrın T_1/ ḳanlar: ḳanlarla A_1/ tökilür: dökilür S_1, B, S_3, İÜ tolur A_1
272/5b fitne’i: fitneni TT, [T, TD] ḳademin T_2 bir ḳadem V/ baṣa: baṣma S_1 yasa [G]/ ḳıla: ide T_1, S_1, TT/ göz: öz S_3/ manẓarını: merdümini A_1
272/6a dutdı: ṭutdı A_3
272/6b ayaġı: ayaġa V/ terini: tozını A_2, M
272/7b dutalum: ṭutalum A_3 dutalı A_1/ kişverini: leşkerini İÜ/ bu sipāh ile cünūn kişverini: mey ü maḥbūb ile ṣaḥrā yolını TT
273 A_1 72b, İÜ 70b, B 106, A_2 73a, A_3 82a, M 81a, T_1 158a, P 276a, S_1 196b, T_2 80b, V 71a, TT 72a, S_3 78b
273/1b virürdüm: virdüm İÜ

2[643] Her gözüm pür-mevc bir deryādur ol deryā üze
Her ḳaşumdur mevcden bir ser-nigūn olmış gemi

3 Mūy-ı jūlīdemdedür cemʿiyyet-i eṣnāf-ı ġam
Milk-i sevdānuñ budur gūyā sevād-ı aʿẓamı

4 Hecr var iy dīde vaṣl eyyāmı tökme ḫūn-ı dil
Saḳla kim elbette anuñ hem gelür bir gün demi

5 Ādemīden çoḳ olur ẓāhir perī-veşler velī
Az olur vāḳıʿ perī-veşlerde sen tek ādemī

6 Vaṣl yādıyla göñül söndürme āhum āteşin
Kulbe-i tārumdan ikrāh itmesün hicrān ġamı

7 İy Fużūlī ḳıldı cānum riştesin pür-pīç ü tāb
Bir perī-veş dilberüñ sevdā-yı zülf-i pür-ḫamı

273/2a mevc bir: mevcdür A_1 mevc A_2, M/ deryādur: deryāda A_1 deryādur ü A_2, M/ deryā üze: deryālara S_1 deryāda yüze B deryā yüzi A_1 deryā yüze S_3, İÜ

273/2b bir: her A_1,T_1

273/3a jūlīdemdedür: jūlīdemdürür A_3, TT jūlīdemledür M/ ġam: ḫalḳ TT

273/3b sevdānuñ: dünyānuñ TT deryānuñ A_1/ budur gūyā: bu deryādur T_2

273/4a hecr: hecrdür V/ tökme: dökme S_1, B, S_3, İÜ

273/4b saḳla: saḫla A_1, V, TT/ elbette anuñ hem gelür bir gün demi: anuñ gelür elbette bir gün hem demi A_2 bir gün gelür elbette anuñ hem demi T_2 elbette hem bir gün gelür anuñ demi M elbette hem anuñ gelür bir gün demi [T, TD]/ hem gelür: her gelür V kim gelür T_1/ gelür: düşer [G]

273/5a çoḳ: çoḫ V/ ẓāhir: ḥāṣıl T_2/ perī-veşler: perīşānlar T_1/ velī: demi S_3, İÜ

273/5b vāḳıʿ: ẓāhir T_2

273/6a yādıyla: yādından TT/ göñül: göñgül A_1, T_2, V/ söndürme: söndürdüm A_2 yandurma V/ āhum: āh A_1, T_2/ āteşin: şuʿlesin [G]

273/6b tārumdan: nāzumdan T_1/ ikrāh: ger āh T_2/ hicrān: dünyā TT

273/7a ḳıldı: kü ? ḳaldı A_1/ riştesin: riştesi S_3, T_2, İÜ/ pīç ü tāb: pīç tāb A_2

273/7b dilberüñ: dilberüñg A_1, V, T_2/ zülf-i: zülf ü A_3/ pür-ḫamı: perçemi A_2

274

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Ġarḳ-ı ḫūn-āb-ı dil itdi dīde-i giryān meni
Anca ḳan tökdüm ki bu reng ile dutdı ḳan meni

2 Her ṭaraf yüz ġam helāküm ḳaṣdın itmiş Tañrı'çün
Bir dem iy gözden aḳan ḫūn-ābe ḳıl pinhān meni

3 Yoḫ mecālüm özge gül-ruḫsāra sensüz baḫmaġa
Eylemiş hecr-i ruḫuñ öz ḥālüme ḥayrān meni

4[644] Rūz-ı vaṣl iy gün çeküp bir tīġ minnet ḳoy maña
Yoḫsa minnetsüz helāk eyler şeb-i hicrān meni

5 Ġārḳ-ı ḫūn-āb oldı cism-i ḫāksārum āh kim
Dürd-veş ṣaldı ayaḳlara ġam-ı devrān meni

6 Penbe-i dāġum nihān itmiş ser-ā-ser cismümi
Kim melāmet ḳılmaya her kim görüp ᶜüryān meni

---

274 A_1 73a, İÜ 70b, B 107, A_2 73a, A_3 83b, M 81b, T_1 160b, P 276a, S_1 196b, T_2 84a, V 71a, TT 72b, S_3 78b

274/1b tökdüm: dökdüm S_1, B itdüm A_1 dökdi TT, [G]/ ki bu reng ile: bu reng ile ki M ki yüz reng ile T_2 ki mundaḳ A_1, TT ki bundak [G]/ dutdı ḳan: aldı ḳan V ḳan dutdı T_2 dutdı āḫir ḳan A_1, TT, [G]/ anca ḳan tökdüm ki bu reng ile dutdı ḳan meni: anca merdüm ḳanı tökdüm ki dutdı ḳan beni A_2 anca merdüm ḳanını tökdüm ki dutdı ḳan beni [T]

274/2a helāküm: helāke T_2/ tañrı'çün: tañ͡grı'çün A_1, İÜ

274/2b aḳan: aḫan TT, A_1 aḳar S_1

274/3a baḫmaġa: baġmaġa S_3 tapmaġa A_3

274/3b eylemiş hecr-i ruḫuñ: eylemiş hecr-i ruḫuñ͡g V, T_2 eyle kim ḳılmış ġamuñ TT, [T, G, TD] eyle kim ḳılmış ġamuñ͡g A_1

274/4a vaṣl: hicrān A_1, A_2, A_3, V, [G] hecr B, TT/ iy gün: sen A_3, [G] gün V/ ḳoy: ḳo S_3, M, İÜ/ maña: bañ͡ga V mañ͡ga A_1

274/5a ḫūn-āb: ḫūn-ābe A_1, A_3, T_1/ oldı: itdi İÜ/ cism-i: cismüm A_3, T_1

274/5b ṣaldı: saldı TT, A_1/ ayaḳlara: ayaġlara TT, T_2 ayaḫlara V ayaġdan bu A_1/ devrān: hicrān V

274/6a dāġum: dāğın [G]

274/6b ḳılmaya: ḳılma TT etmeye [G]

7[645] Bir meh-i bī-mihreem māʾil Fużūlī yoḫ ^{c}aceb
Ḳılsa her yan ẕerre-nisbet çarḫ ser-gerdān meni

275

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ḫoşdur irmek ol beden vaṣlına pīrāhen gibi
Geh el öpmek āstīn tek geh ayaḳ dāmen gibi

2 ^{c}Aks ṣalmaz peykerüm gözgüye baḫsam ża^{c}fdan
^{c}Ālem-i ṣūretde bir şeydā bulınmaz men gibi

3 Cem^{c}dür göñlüñ senüñ kim var men tek çoḳlaruñ
Men perīşānem ki tapılmaz maña bir sen gibi

4 Bu çemen gül-ruḫlarına derd-i dil ḳılmaz eẟer
Yüz dilüñ var ise ḫāmūş ol göñül sūsen gibi

5[646] Ger dilersen idesen naẓẓāre-i dīdār-ı yār
Kendʾözüñ görme arada dīde-i rūşen gibi

6 Dāmenüñ doldursa gerdūn dürr ilen tök ebr tek
Dürr içün telḫ itme kāmuñ baḥr-ı ter-dāmen gibi

274/7a bī-mihreem: bī-mihre A_2, V, TT bed-mihreem A_1 bed-mihre māilsin [G]/ māʾil: māʾilsen V, TT, [G] māʾil ben A_2/ yoḫ: ne TT

274/7b her yan: ^{c}üryān T_1/ ẕerre: dürd İÜ/ nisbet: bāzlıġ A_2 san bu TT

275 A_1 73a, İÜ 71a, B 107, A_2 73b, A_3 80a, M 81b, T_1 158b, P 276b, S_1 197a, T_2 83a, V 71b, TT 72b, S_3 79a

275/1b ayaḳ: ayaġ A_1, T_1, T_2, TT/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/2a ṣalmaz: salmaz A_1, T_2, V/ baḫsam: baḳdum T_2

275/2b ^{c}ālem-i: ^{c}ālemde V/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/3a göñlüñ: göñ͡glüñ͡g A_1, V, T_2/ men: benüm A_3/ çoḳlaruñ: çoḳlaruñ͡g A_1, V ^{c}āşıḳuñ TT

275/3b tapılmaz: bulınmaz S_1, B, T_2, S_3, M, İÜ/ maña: bañ͡ga V, T_2 mañ͡ga A_1/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/4a bu: bir S_3

275/4b dilüñ: dilüñ͡g A_1, T_2, V, S_3, İÜ/ var ise: ger olsa A_2/ ol göñül: ol göñ͡gül V, T_2 ol göñlümi T_1 göñül TT ol gel İÜ/ sūsen gibi: sūsen kimi A_3, [T, TD]

275/5a dilersen: dilerseñ A_3, TT

275/ 5b kendʾözüñ : kendʾözüñ͡g V gendüzüñ [T]/ gibi: kimi A_1, A_3, [T, TD]

275/6a doldursa: ṭoldursa A_3 doldurılsa A_1 doldura T_2/ ilen: ile A_1, V, TT, [T, TD]/ tök ebr tek: dök ebr tek S_3, B, S_1, İÜ hem ebr tek V iy baḥr T_2

275/6b kāmuñ: kāmuñ͡g A_1, V, S_3, T_2, İÜ/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

7[647] Sal naẓardan laᶜl hem görsen̄ sirişk-i āl tek
Laᶜl içün her daşa urma başun̄ı maᶜdin[648] gibi
8[649] Kārgāh-ı ṣunᶜda bir ṣūret it naḳş-ı żamīr
Bin̄ ḫayālün̄ dutmaġıl ser-riştesin[650] sūzen gibi
9 Göz yaşıyla dāne dāne cemᶜ-i esbāb itme kim
Yile virür dehr anı pā-māl idüp ḫırmen gibi
10[651] Baḥrler seyr eylesen̄ muṭlaḳ ter olmaz dāmenün̄
Ger hevā-yı ᶜışḳ ile memlū isen̄ yelken gibi
11[652] Ḳanda olsan̄ ḳapu levḥi tek gözet ᶜıṣmet yolın
Açma göz dīvārlardan her eve revzen gibi
12 İy Fużūlī menzil-i maḳṣūda yitmek isten̄
Hīç rehber yoḫ-durur eṭvār-ı mustaḥsen gibi

275/7a sal: ṣal S_1, TT, S_3, T_2/ laᶜl: laᶜli A_3/ görsen̄: görsen͡g T_2 görsen V, S_3, İÜ görsen̄ hem TT

275/7b daşa: ṭaşa A_2, S_1, B, A_3, M/ urma: çalma V/ başun̄ı: başun͡gı V/ maᶜdin: maᶜden [G, T, TD]/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/8a ṣunᶜda: ṣunᶜdan T_1 żaᶜfdur TT/ bir: her TT

275/8b bin̄: bin͡g İÜ min͡g A_1 sen TT/ ḫayālün̄: ḫayālin A_1/ dutmaġıl: dutmagıl A_1 ṭutmaġıl A_3/ ser-riştesin: ser-rişte'i İÜ, B, A_2, A_3, M, T_2, S_3/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/9a yaşıyla: yaşına S_3

275/9b virür: vir V/ anı: onı A_1, T_2/ idüp: itmese V/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/10a eylesen̄: eylesen͡g S_3, T_2, İÜ eylesün A_1/ dāmenün̄: dāmenün͡g A_1

275/10b isen̄: isen͡g A_1, TT, T_2/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/11a ḳanda: ḫanda A_1, T_2, TT/olsan̄: olsan͡g A_1 olsan S_3, T_2, İÜ/ ḳapu levḥi tek: ḳapucı tek T_2 ḳaapuçu tek sen [G]

275/11b dīvārlardan: dīvāra serden TT/ eve: ive A_1, İÜ, M, T_1, P, S_1, V, TT, S_3/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

275/12a istesen̄: istesen͡g T_2, B, İÜ istesen A_2, V dilesen͡g A_1

275/12b yoḫ-durur: yoḳ an̄a A_3 yoḳ san͡ga T_2/ gibi: kimi A_3, [T, TD]

276

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Mey pey-ā-pey ṣunma sāḳī ḳılma lā-ya^{c}ḳıl meni
İtme bir dem devlet-i dīdārdan ġāfil meni

2 Zehr-i ḳahruñ içmedin var ise ḳaṣduñ ḳatlüm it
Āb-ı ḥayvān içsem öldürmek olur müşkil meni

3 ^{c}Ār ḳatlümden saña men teşne āb-ı tīġuña
Öldürür ḥasret ger öldürmezseñ iy ḳātil meni

4[653] Men saña ḥayrān ü menden ġayrı senden bī-ḫaber
Şükr aña kim ^{c}ışḳuña ḳılmış hemān ḳābil meni

5[654] İy ḫoş ol ser-mestliḳ vaḳti ki ref^{c} olup hicāb
Ẕevḳ-ı mey bī-iḫtiyār eyler saña māyil meni

6[655] Döne döne la^{c}l-i meygūnuñ öper iy ġonce-leb
Ḳılmasun mı reşk-i cām-ı bāde ḫūnīn-dil meni

7 Ẕevḳ noḳṣānı bir āfetdür maña iy pīr-i deyr
Ḳoyma nāḳıṣ bir nice cām ile ḳıl kāmil meni

---

276 A_1 73b, İÜ 71b, B 108, A_2 73b, A_3 84a, M 82a, K 69a, T_1 160b, P 276b, S_1 197a, T_2 84a, V 72a, TT 73a, S_3 79b

276/1b bir: her A_1, T_2, [G]

276/2a ḳahruñ: ḳahruñ͡g V, T_2 ḳahrın A_1/ ḳaṣduñ: ḳaṣduñ͡g A_1, V ḳaṣd S_3 fikrüñ T_1 fikrüñ͡g T_2

276/3a saña: sañ͡ga A_1, V, T_2, T_1/ tīġuña: tīġuñ͡ga A_1, V, T_2

276/3b ger: beni ger S_1/ öldürmezseñ: öldürmezsen A_1, V, TT, B, İÜ/ ḳātil: ġāfil TT

276/4a saña: sañ͡ga A_1, V, T_2, T_1/ ġayrı: ġayr T_2, TT

276/4b aña: añ͡ga V, T_2, T_1 oña S_3, İÜ oñ͡ga A_1/ ^{c}ışḳuña: ^{c}ışḳuñ͡ga V, T_2/ hemān: hemīn A_1, T_2 [T, TD, D]/ hemān ḳābil: nihan kaail [G]

276/5a olup: olur S_1, V, TT, A_1, İÜ

276/5b saña: sañ͡ga A_1, A_2, T_2, V, T_1

276/6a meygūnuñ: meygūnuñ͡g A_1 meygūnın TT/ iy: ol TT/ ġonce-leb: muġbeçe V

276/6b ḳılmasun: ḳalsun İÜ/ reşk: eşk V/ cām-ı: cām ü [G]

276/7a maña: bañ͡ga A_1, T_2, T_1 saña TT sañ͡ga V

276/7b ḳoyma: ḳoma V ḳılmagıl TT/ nāḳıṣ: noḳṣān A_1 noḳṣān ü TT/ bir nice: bir TT

8 Ḳurtılam ġamdan direm kūyuñda ammā bilmezem
Ḳurtarur mı baḥr-i ġam mevcinden ol sāḥil meni
9 İy Fużūlī devlet-i bāḳī fenādandur maña
Kim fenādur eyleyen maḳṣūduma vāṣıl meni

277
Mefᶜūlü fāᶜilātün mefᶜūlü fāᶜilātün
1 Merhem ḳoyup oñarma sīnemde ḳanlu dāġı
Söndürme öz elüñle yandurduguñ çerāġı
2 Uymış cünūna göñül ebrūña dir meh-i nev
Ne iᶜtibār aña kim seçmez ḳaradan aġı
3 Ḳaddüñ ġamında servüñ ṣormaġa żaᶜf-ı ḥālin
Gülzārdan kesilmez ırmaḳlaruñ ayaġı
4 Dür tek dişüñ sözini her dem işitmek ister
Baḥrüñ müdām anuñ'çün sāḥildedür ḳulaġı
5 Zülfi siyeh ṣanemler olmış senüñ esīrüñ
ᶜIşḳuñda her birinüñ öz zülfi boynı baġı

276/8a kūyuñda: kūyun͡gda A_1, V, T_2, S_3, İÜ göñlümde TT
276/8b mevcinden: mevcinde A_2, T_2
276/9a devlet-i: ḥaḳ bilür T_2/ maña: ban͡ga A_1, V, T_2
277 A_1 73b, İÜ 72a, B 108, A_2 74b, A_3 84b, M 82b, K 69a, T_1 161a, P 277a, S_1 197b, T_2 80b, V 72a, TT 68a, S_3 80a
277/1a oñarma: on͡garma A_1, V, TT, T_2, S_3, İÜ/ ḳanlu: odlu T_2
277/1b söndürme: söndür A_1/ elüñle: elün͡gle A_1, V, S_1, TT, T_2, S_3, İÜ/ yandurduguñ: yandurduġun A_2 yandurdugun͡g A_1 yandurduġun͡g V
277/2a uymış: olmış V, [G]/ göñül: gön͡gül A_1 gön͡glüm V göñlüm T_2, B, P, İÜ, [T, TD, D] māil [G]/ ebrūña: ebrūnga T_2, V on͡ga A_1/ dir: ol T_2
277/2b ne: ni B/ aña: an͡ga B, T_1, T_2, V oña S_3, İÜ on͡ga A_1/ seçmez: seçmezden A_1
277/3a ḳaddüñ: ḳaddün͡g V, T_2/ servüñ: servün͡g A_1, V, T_2/ ṣormaġa: sormaġa A_1, T_2 ṣormayınca T_1/ ḥālin: ḥālün͡g V
277/3b ırmaḳlaruñ: ırmaḳlarun͡g A_1, T_2 ırmaġlaruñ A_3 ırmaġlarun͡g V, TT
277/4a dişüñ: dişün͡g A_1, V, S_3, T_2, İÜ/ sözini: ṣıfātın T_1, S_1, A_3/ ister: olmaz S_3, K, M
277/4b baḥrüñ: baḥrün͡g A_1, V, T_2/ ḳulaġı: ayaġı T_2
277/5a zülfi: zülf A_2, S_3, İÜ/ esīrüñ: esīrün͡g A_1, V, T_2
277/5b ᶜışḳuñda: ᶜışḳun͡gda A_1, T_2, V/ birinüñ: birinün͡g A_1, T_2

6 Ger müşg dirse ᶜ āşıḳ ol būy-ı zülfe sāḳī
Tünd olma bir ḳadeḥ vir ter eylesün dimāġı
7 Devrān ḥavādişinden yoḫ bākümüz Fużūlī
Dāru'l-emānumuzdur mey-ḫāneler bucaġı

278

Feᶜ ilātün feᶜ ilātün feᶜ ilātün feᶜ ilün

1 Ḳāmetüñ ḫıdmetine servüñ egilmez başı
Ne bilür ehl-i ṭarīḳüñ revişin ol nāşī
2 Öginür dīde ki ḥayrānem ezelden yüzüñe
Oldı maᶜ lūm bu lāfında ki çoḳdur yaşı
3 Eşk-i laᶜ li reh-i ᶜ ışḳuñda dutupdur etegüm
Ḳorḳulıḳdur nice ṣalup gidelüm yoldaşı
4 Yitdi ol ġāyete żaᶜ fum ki çeker taṣvīrüm
Her zamān dāyire-i ḥayrete biñ naḳḳāşı
5 Muḥtesib Tañrı içün gel maña çoḳ virme ᶜ aẕāb
Meyl-i mescid mi ider meygedeler evbāşı

277/6a sāḳī: ᶜ āşıḳ A_1

277/6b bir ḳadeḥ vir: ver ayaġı ter [G]

277/7b bucaġı: bucaḳı S_3

278 A_1 74a, İÜ 72a, B 109, A_2 74a, A_3 84b, M 83a, K 69b, T_1 161b, P 277a, S_1 197b, T_2 81a, V 72b, TT 68b, S_3 80a

278/1a ḳāmetüñ: ḳāmetüng͡ A_1, T_2, V/ servüñ: servüng͡ A_1, T_2, V serv S_3, İÜ

278/1b ehl-i ṭarīḳüñ: ehl-i ṭarīḳüng͡ S_1, A_1, V rāh ü ṭarīḳüng͡ T_2 ehl-i ṭarīḳat TT/ revişin: reviş İÜ

278/2a yüzüñe: yüzüng͡e V, T_2

278/2b bu: o M/ çoḳdur: yoḫdur TT

278/3a eşk-i laᶜ li: eşk-i ṭıflı T_2 eşk-i laᶜ lüm [TD, D] eşk lâ'li [G]/ ᶜ ışḳuñda: ᶜ ışḳung͡da T_2, V ᶜ ışḳında A_2, S_1, B, K, M, S_3, İÜ/ dutupdur: ṭutupdur A_3/ etegüm: eşigüm TT

278/3b ḳorḳulıḳdur: ḳorḳulıġdur T_1 ḳorḫulıḳdur A_1, TT/ ṣalup: salup V, T_2 ḳoyup A_2/ gidelüm: gideyim TT, [G]

278/4b biñ: bing͡ V, K, S_3, İÜ ming͡ A_1, T_2

278/5a tañrı: tang͡rı A_1, B, V, S_1, İÜ/ maña: bang͡a A_1, V, T_2/ gel maña çoḳ virme ᶜ aẕāb: verme bana çok da edeb [G]

278/5b mescid mi ider: mescid ide T_2

6 Kesdi men şifteden ehl-i selāmet yolını

Bes ki eṭrāfuma cem^c oldı melāmet ṭaşı

7 İy Fużūlī ne belā oḳları kim gelse man̄a

Sebeb ol ḳaşları yayun̄ gözidür yā ḳaşı

279

Mef^c ūlü fāilātü mefā^c īlü fā^c ilün

1 Ḫoş geldi dün ol aya sirişküm neẓāresi

Beyle olur ki ^{c} āşıḳun̄ işler sitāresi

2 İy her maraż ^{c} ilācına ḥükm eyleyen ṭabīb

Bīmār-ı derd-i ^{c} ışḳ olanun̄ yoḫ mı çāresi

3 N'oldı götürmedün̄ ele ṣad pāre gön̄lümi

Vehm eyledün̄ mi il kese bu şīşe pāresi

4[656] Çıḳmaḳ diler sefīne-i ten cünbüş eyle cān

Deryā-yı ^{c} ışḳdan ki ^{c} ademdür kenāresi

5 Dirler ki var Vāmıḳ ü Mecnūn ^{c} aceb degül

Dağılmış ola āteş-i ^{c} ışḳum şerāresi

278/6a selāmet: melāmet V, TT, T_2

278/6b bes ki: ben ki S_3, İÜ bes S_1 eyle kim A_2/ eṭrāfuma: eṭrāfumuzı A_1 eṭrāfına İÜ çevreme A_2/ cem^c oldı: dutı A_1/ melāmet: selāmet A_1/ ṭaşı: daşı TT, V, T_2, İÜ

278/7a oḳları: oḫları A_1, TT/ man̄a: ban̄͡ga A_1, T_1, T_2, V

278/7b ḳaşları: ḳaşı A_3 gözleri B/ yayun̄: yayun̄͡g A_1, T_2, V kemānun̄ A_3

279 A_1 74a, İÜ 72b, B 109, A_2 75a, A_3 85a, M 83a, K 69b, T_1 161b, P 277a, S_1 198a, T_2 81a, V 72b, TT 68b, S_3 80b

279/1b beyle: böyle T_1, A_3, B/ olur ki: olur mı T_1 olur çü V, TT olur çi A_1/ ^{c} āşıḳun̄: ^{c} āşıḳun̄͡g T_2, A_1, V ^{c} āşıḳın TT/ beyle olur: bir iş düşer [G]

279/2a her: gevher S_1/ eyleyen: eylenen İÜ/ ṭabīb: ḥekīm B, K, T_1, S_1, S_3, İÜ

279/2b olanun̄: olanun̄͡g T_2

279/3a n'oldı: n'oldun̄ A_3/ götürmedün̄: götürmedün̄͡g A_1, T_2 getürmedün̄ A_2, B, S_3, M, [T] getürmedün̄͡g V/ gön̄lümi: gön̄͡glümi A_1, T_2, V

279/3b vehm: ḫavf A_3/ eyledün̄: eyledün̄͡g A_1, T_2, V, İÜ/ mi: ki T_2/ bu: ol T_2, TT, B, [G]

279/4a cünbüş eyle: cünbüşiyle İÜ, [G, TD]

279/5b dağılmış: dağılmaḳ A_2/ ola: olsa A_2, [T]/ ^{c} ışḳum: āhum A_3, V, T_2, TT, [G]

6 Senden hemīşe tīr-i belādur gelen maña
Beyle olur mı ᶜāşıḳ ü maᶜşūḳuñ aresi
7 İy söyleyen Fużūlīye ᶜışḳ içre ṣabr ḳıl
Söyle bu merhem ile kimüñ bitdi yaresi

280
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefālün
1 Meger ḫᵛāb içre gördüñ iy göñül ol çeşm-i şehlāyı
Ki ḳılduñ ṭarfetü'l-ᶜayn içre ġarḳ-ı eşk dünyāyı
2 Yitürdi āhumı gerdūna ol büt gör ne kāfirdür
Dimez kim gökde āhum incide nā-geh Mesīḥāyı
3[657] Çekersen iy muṣavvir ṣūretin ol meh-veşüñ ammā
Ne mümkindür murāduñca çekilmek ḳaşları yayı
4 Belādur şehrlerde men gibi rüsvā-yı ḫalḳ olmaḳ
Ne ḫoş Ferhād ü Mecnūn menzil itmiş kūh ü ṣaḥrāyı

279/6a tīr-i belādur gelen maña: tīr-i belādur gelen bañ͡ga A_1 tīr-i belādur baña gelen A_3, S_1 tīr-i belādur bañ͡ga gelen T_1 tīr-i cefādur gelen baña A_2, [T] tīr-i cefādur gelen bañ͡ga V tīr-i cefādur baña gelen TT señ͡gdür gelen bañ͡ga T_2

279/6b beyle: böyle T_1, A_3, B, V/ ᶜāşıḳ ü:ᶜāşıḳ T_1 āşıḳuñ͡g A_1/ maᶜşūḳuñ: maᶜşūḳuñ͡g V, T_2 maᶜşūkla A_1

279/7b kimüñ: kimüñ͡g A_1, T_2, V, S_3, İÜ

280 A_1 74b, İÜ 73a, B 109, A_2 75b, A_3 82b, K 70a, T_1 157a, P 277a, S_1 198a, T_2 81b, S_2 63b, V 73a, TT 65b, S_3 80b

280/1a gördüñ: gördüñ͡g A_1, V, T_2/ göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2, T_1 gözüm A_3/ ol: şol TT

280/1b ḳılduñ: ḳılduñ͡g A_1, V, T_2, S_3, İÜ/ dünyāyı: deryāyı V, TT, K

280/2a büt: meh A_2, S_2

280/2b dimez kim: dimez ki V dimedi S_2/ āhum: nā-geh A_3, B, K, T_1, S_1, S_3, T_2, TT, P, İÜ/ nā-geh: āhum A_3, T_2, TT nālem B, K, T_1, S_1, S_3, P, İÜ

280/3a ol meh-veşüñ: ol meh-veşüñ͡g A_1, V, T_2 meh-veşlerin [G]

280/3b mümkindür: müşkildür S_2, [T]/ murāduñca: murāduñ͡gca S_1, A_1, T_2 muradınca V/ çekilmek: çekilmez S_2/ ḳaşları: ḳaşlaruñ S_1 ol ḳaşı V

280/4a belādur: ᶜacebdür A_3/ gibi: kimi A_3, [T, TD] tegi A_1/ ḫalḳ: ᶜışḳ V/ 1. mısra: ᶜacebdür şehr ü ilde ben tegi rüsvā-yı ḫalḳ olmaḳ TT

280/4b ferhād ü: ferhād T_2/ menzil: mesken A_3/ kūh ü: kūh A_1, T_1, S_3/ 2. mısra: ḫoş ol ferhād ü mecnūn mesken itmiş kūh ü ṣaḥrāyı TT

5[658] Görinmez yār ḫalḳ eşküm temāşāsına cem^{c} olmış
Eger nā-geh görinse ol perī gel gör temāşāyı
6[659] Dutup ḳuşlar başumda āşiyān feryāda gelmişler
Çıḳ iy āhum odı bir dem başumdan ṣav bu ġavġāyı
7 Fużūlī ḫaṭṭı sevdāsın ḳalem tek başa salmışsan
Gider başun̄ eger başdan gidermezsen bu sevdāyı

281
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün
1 Mübeddel ḳılmaġa ṣubḥ-ı viṣāle şām-ı hicrānı
Menüm āhum alupdur ṣubḥ ü şām çarḫ dāmānı
2 Gözüm yaşıyla hem-reng olduġıyçün keşf-i rāzumda
Başarken baġruma düşdi gözümden baġrumun̄ ḳanı
3 Dil-i pür-ḫūn mıdur sīnemde yā ol ḳaşları yayun̄
Çekilmiş nāveki cismümde ḳalmış ḳanlu peykānı

280/5a yār: yār ü A_1, A_2, TT, [T, G, D]/ cem^{c} olmış: ġarḳ olmış V hayrandır [G]
280/6a dutup: ṭutup A_3/ ḳuşlar başumda: başumda ḳuşlar TT/ feryāda: feryād K/ başumda: yaşumda İÜ başında [G]
280/6b çıḳ iy: çıḳ V/ ṣav: sav A_1, V, T_2/ başumdan ṣav: yaşumdan ṣav İÜ başından dür [G]
280/7a ḫaṭṭı: ḫat T_1, K, V/ başa: sāye V/ salmışsan: ṣalmışsan A_3, B, S_2, K, S_3, İÜ
280/7b başun̄: başun̄͡g A_1, TT, T_2, V/ gidermezsen: gidermezsen̄ A_3 çıḳarmazsan A_1, TT, T_2, A_2, S_2, [G]
281 A_1 74b, İÜ 73a, B 110, A_2 75a, A_3 83a, K 70b, T_1 159a, P 277b, S_1 198b, T_2 81b, V 73a, TT 66b, S_3 81a
281/1a ḳılmaġa: ḳılma sen V
281/1b alupdur: olupdur A_3 elidür [T, G]/ şām: şām ü A_1, İÜ, B, A_2, T_1, P, S_1, V [G, T] şāmı A_3/ dāmānı: dünyanı İÜ
281/2a yaşıyla: yaşına A_1, [T, TD, D]/ rāzumda: rāzumdan İÜ rāzında T_1, T_2, V, [G] zārumdan A_2, TT, S_3
281/2b başarken: baḫarken TT/ baġrumun̄: baġrumun̄͡g A_1, V/ düşdi: damdı [G]
281/3a ḳaşları: ḳaşlarun̄͡g V/ yayun̄: yayun̄͡g A_1, T_2 yayı V
281/3b nāveki: nāvek T_1, V, K, T_2/ cismümde: cismde T_1

4 Yüzüñ görmek temennāsındaem ammā budur müşkil
Ki dem düşdükçe açdurmaz maña göz eşk ṭuġyānı
5[660] Didüñ iy Ḫıżr beñzer yār laʿ li āb-ı ḥayvāna
Bu taʿ ẓīm ile ṭopraḳdan götürdüñ āb-ı ḥayvānı
6 Nis̱ār-ı ḫāk-i pāyüñ lāyıḳı bir gevher isterdüm
Ḳamu gözden geçürdüm ḳaṭre ḳaṭre eşk-i ġalṭānı
7 Fużūlīnüñ yiter ʿ ışḳına inkār eyle iy gerdūn
Güvāh-ı ḥāl yitmez mi saña feryād ü efġānı

282[661]
Mefʿ ūlü fāilātü mefāʿ īlü fāʿ ilün
1 Dil ġāretine tāze ḫaṭuñ çekdi leşkeri
Ṣındurdı biñ göñüllü ṣafın bir yeñiçeri
2 Ḫūblar senüñ ḳapuña gelürler bölük bölük
Gitmezler özge ḳapuya sensen aġaları
3[662] N'ola aṣarsa göz müjede eşk ḳaṭresin
Aṣar ṣubaşı yol kesici ḳanlu ḳāfiri

281/4a yüzüñ: yüzüñg A_1, T_2, V/ temennāsındaem: temennāsındayam A_2/ budur müşkil: bu-durur müşkil B bu müşkildür S_1, [G]
281/4b maña: bañga V, A_1, T_2 buna İÜ
281/5a didüñ: didüñg A_1, V, T_2 dedim [G]/ beñzer: beñgzer A_1, T_1, T_2, V, İÜ/ āb-ı ḥayvāna: ab-ı ḥayvānı [T]
281/5b ṭopraḳdan: topraġdan TT, T_2 topraḳdan S_1, B, K, İÜ toprahdan A_1 tofraġdan V/ götürdüñ: götürdüñg A_1, V, T_2 götürdün İÜ
281/6a pāyüñ: pāyüñg A_1, T_2, V
281/7a fużūlīnüñ: fużūlīnüñg A_1
281/7b saña: sañga A_1, T_2, T_1, A_2 bañga V
282 B 102, A_3 83a, TT 67b
282/1b ṣındurdı: sındurdı TT/ biñ: biñg TT/ göñüllü: göñül TT
282/2a ḳapuña: ḳapuñda A_3/ gelürler: ṭururlar A_3
282/2b ḳapuya: ḳapu yerge TT
282/3a aṣarsa: aḫıtsa TT/ müjede: müjeden TT
282/3b aṣar: aḫar TT/ kesici: kese mi TT

4 Odlu göñül evine girer ġam güni oḳuñ

Yoldur mı gice oda başa bir yaban[663] eri

5 Göz defterine ṣalmışam oḳı ḥisābını

Aç iy göñül öñinde revān oḳı defteri

6[664] Gözgüde ᶜaks-i ḫālüñi gördüm gelüp didüm

Ḳoymaz mı dāġ gögsine Rūmuñ ḳalenderi

7 Bilmen nedür günāh Fużūlī çeker maña

Her laḥẓa ol cefā ḳılıcı cevr ḫançeri

283

Mütefāᶜilün mütefāᶜilün mütefāᶜilün mütefāᶜilün

1 Yiter iy felek bu cefā yitür men-i zāre serv-i revānumı

Meh-i ṭalᶜat ile münevver it dil ü dīde-i nigerānumı

2 Ruḫum üzre ḫaṭṭ-ı sirişkümi defeᶜāt ile ḳalem-i müjem

Raḳam itdügiyçün il oḳıyup bilür oldı rāz-ı nihānumı

3 Cigerüm odını nihān iken ile ẓāhir itdi mürūr ile

Göreyüm yire geçe āb-ı çeşm-i ter-i şerāre-feşānumı

4 Dutalum ki zülf-i siyāhuñı dutan üzre s̱ābit olur güneh

Ne revā ki ġamze-i ḳātilüñ güneh itmeden töke ḳanumı

282/4a evine: özrine TT/ girer: gezer TT/ oḳuñ:oḫuñg TT

282/4b baṣa: yaḫar TT/ eri: deri TT/ yaban: yatan [TD, D]

282/5a oḳı: oḳuñ A_3 o derdüm TT

282/5b öñinde revān: bu tende evkād A_3 yolında mekān TT bu tende gözüñ [TD, D]/ oḳı: oḫı TT

282/6a ḫālüñi: ḫālini A_3

282/6b mı dāġ gögsine rūmuñ: bu dāġı gögsüme rūyuñg TT

282/7a bilmen: bilmem B/ günāh: günehi B günāhı [TD, D] günāh-ı [G]/ maña: saña TT, [TD, D]

282/7b ḳılıcı: ḳılıcı vü TT

283 B 110, M 83b, K 70b, T_1 159a, P 277b, V 73b, TT 65b

283/1b ṭalᶜat ile: ṭalᶜatiyle [TD]/ dil ü: dil V

283/2a ḳalem: ḳalemi TT ḳılam K/ müjem: müje V, B/ ruḫum: ruhun [G]/ sirişkümi: sirişkini [G]

283/3a itdi: olduñ K

283/3b çeşm-i: çeşmüm V

283/4a siyāhuñı: siyāhuñgı V/ olur: bolur TT/ güneh: günāh [T, TD, D]

283/4b ḳātilüñ: ḳātilüñg V/ töke: döke B, K

5 Bu belāya ṣaldı meni ḳadüñ ki yaşurdı yir yüzini yaşum
Bu yire yitürdi meni ġamuñ ki felek işitdi fiġānumı
6 Nice ḳadd ü ḫāl ü ḫaṭ ü ruḫuñ ġam ü renc ü derd ü belā ile
Büke ḳaddümi töke yaşumı yıḳa göñlümi yaḳa cānumı
7 Sitemüñ daşıyla başı sınuḳ bedeni şikeste Fużūlīyem
Bu ᶜalāmet ile bulur meni soran olsa nām ü nişānumı

284
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 İy ṣaf-ı nevk-i müjeñ zülf-i melāmet şānesi
Her girih zülfüñde bir dām-ı taḥayyür dānesi
2 Bülbül-i cān evc-i istiġnā-yı ḥüsnüñ ṭā’iri
Ṭā’ir-i dil pertev-i şemᶜ-i ruḫuñ pervanesi
3 Göñlümi ḳılmış ḫayāl-i merdüm-i çeşmüñ vaṭan
Şükr kim merdüm-nişīn olmış bu ġam vīrānesi
4[665] Devr-i ruḫsāruñda ḫaṭṭuñ hey’eti ᶜışḳ ehline
Bezm-i ġamda ḳan ile dolmış belā peymānesi

283/5a ṣaldı: saldı V/ yir yüzini: yir yüzi V yüzini K
283/5b meni ġamuñ: beni ġamun͡g V beni felek M ġamuñ beni K
283/6a ruḫuñ: ruḫun͡g V/ belā ile: belāya V/ 1. mısra: nice bir bu ḥüsn ü ḫāl ü ḫaṭuñ ġam ü derd ü belā vü renc ile TT/ renc ü derd: derd ü renc [G]
283/6b töke: döke B, K/ yıḳa: yıḫa TT/ göñlümi: gön͡glümi V/ yaḳa: ala TT
283/7a sitemüñ: sitemün͡g V/ daşıyla: ṭaşıyla M, B, K daşı ile [T, TD]/ sınuḳ: yaruġ TT, [T]/ yarık [G]
283/7b ᶜalāmet: melāmet T_1/ soran: ṣoran M, B/ olsa: olursa TT
284 A_1 75a, İÜ 73b, B 110, A_3 85a, M 84a, K 71a, T_1 162a, P 277b, S_1 199a, T_2 82a, S_2 63b, V 73b, TT 69a, S_3 81b
284/1a müjeñ: müjen͡g V, T_2/ zülf-i: cāna S_2, [T]
284/1b zülfüñde: zülfün͡gde A_1, T_2, V dāmuñda T_1/ dām-ı: dām ü A_3
284/2a evc-i: rūḥ-ı M, K/ ḥüsnüñ: ḥüsnün͡g T_2 çeşmin [G]
284/2b dil: cān TT/ pertev-i: pertevi TT/ ruḫuñ: ruḫun͡g A_1, V, T_2
284/3a göñlümi: gön͡glümi A_1, T_2, V/ çeşmüñ: çeşmün͡g T_2 çeşmüm V, S_3, İÜ
284/3b olmış: oldı S_3, İÜ/ bu ġam: ġam İÜ belā T_1 gönül S_3/ vīrānesi: pervānesi İÜ peymānesi T_1
284/4a ruḫsāruñda: ruḫsārun͡gda A_1, T_2, V, S_3, İÜ/ ḫaṭṭuñ: ḫaṭṭun͡g A_1, T_2, V
284/4b ḳan ile: ḳanlu T_2/ dolmış: ṭolmış A_3 dolmışdur T_2

5[666] Şemᶜ-i rūyuñ tābı ḫurşīd-i ḳıyāmet pertevi
Ḥoḳḳa-i laᶜlüñ sözi ḫˇāb-ı ᶜadem efsānesi
6 Żāyiᶜ olmaz vādi-i vaḥdetde ol āvāre kim
Beste-i zencīr-i zülfüñdür dil-i dīvānesi
7 Ḳanlu yaşın anca kim ṣaçmış Fużūlī her ṭaraf
Lāle-reng olmış ḥabāb-ı mey gibi ġam-ḫānesi

285

Mefᶜūlü mefāᶜīlün mefᶜūlü mefāᶜīlün

1 Āyīne sever cāndan ruḫsāre-i cānānı
Bir ġāyete yitmiş kim ayrılsa çıḳar cānı
2 Feryād ki ᶜaks oldı ol kim göreyüm dirdi
Āyīne-i ruḫsāruñ levḥ-i dil-i ḥayrānı
3 Ol çāh-ı zenaḫdānda dirdüm görürem göñlüm
Göñlümde görür oldum ol çāh-ı zenaḫdānı

284/5a rūyuñ: rūyuñ͡g A_1, TT, T_2/ tābı: tāb-ı T_2, TT, [G]
284/5b ḫoḳḳa-i: ḫıżr-ı TT/ sözi: sözidür TT
284/6a vaḥdetde: vaḥdete A_1
284/6b zülfüñdür: zülfüñ͡gdür V, T_2
284/7a yaşın: yaşı T_1, TT yaş T_2/ anca kim: anca S_2, T_2, TT bes ki M, B, K, S_1, S_3, V, P, İÜ/ ṣaçmış: ṣaçmışdur S_2, M, B, K, S_1, S_3, V, T_2, TT, P saçmışdur İÜ açmış [G]
284/7b gibi: kimi [T, TD]/ ġam-ḫānesi: ḫum-ḫānesi A_3, B, M, K, T_1, S_1, V, S_3, P, İÜ kāşānesi T_2
285 A_1 75a, İÜ 73b, B 111, A_3 85b, M 84a, K 71a, T_1 162a, P 278a, S_1 199a, T_2 84b, V 74a, TT 70a, S_3 81b
285/1a sever: siver K
285/1b ġāyete: ḥālete A_1, [T]/ ayrılsa: ayırsa T_1, İÜ
285/2a dirdi: dirdüm A_1, B, M, K, T_1, T_2, S_3, V, TT, P, İÜ, [G, TD]
285/2b ruḫsāruñ: ruḫsāruñ͡g A_1, V, T_2/ dil-i: dil ü S_1, T_1
285/3a zenaḫdānda: zenaḫdāna A_1, A_3, M, T_1, T_2, S_3, V, TT, İÜ, [T, G, TD]/ görürem[667]: görür S_1 virürem A_1, A_3, TT, T_1 vireyüm V, T_2, [T, G, TD] ki virem S_3, İÜ/ göñlüm: göñ͡glüm A_1, V, T_2
285/3b göñlümde: göñ͡glümde A_1, V, T_2

4 Āzādelerüñ göñlin cem^c itmiş iken ġaflet
Depretme ṣabā bi’llāh ol zülf-i perīşānı
5[668] Yāre ġam-ı pinhānum iẓhār idebilmezdüm
Şādem ki revān oldı gözden cigerüm ḳanı
6[669] Derd ü ġam-ı pinhānum fehm itdi il āhumdan
Yüz āh ki fāş oldı derd ü ġam-ı pinhānī
7 Hicrān gicesin görgeç dūzaḫ elemin bildüm
Kim rūz-ı ḳıyāmetdür yāruñ şeb-i hicrānı
8 Cāndan geçeli buldum rāḥat ġam-ı ^{c}ālemden
Ḫoş ḥikmet ile buldum ol derde bu dermānı
9 Yā Rab ne sebebdendür kim hīç es̱er ḳılmaz
Dildāre Fużūlīnüñ feryād ile efġānı

286

Mef^{c}ūlü fāilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün
1[670] Maḥşer güni görem direm ol serv-ḳāmeti
Ger anda hem görinmese gel gör ḳıyāmeti

285/4a āzādelerüñ: āzādelerin A_1, S_3, T_2 āvārelerüñ͡g V/ göñlin: göñ͡glin A_1, V göñ͡glüñ͡g T_2 göñüller K/ ġaflet: olma T_2

285/4b depretme: tepretme A_1, TT, T_2 ṭepretme V

285/5b cigerüm: cigerüñ͡g V

285/6a derd ü: derd S_1, M yār TT yāre A_3, T_1

285/6b derd ü: derd A_3/ oldı: itdi [T, TD]/ pinhānī: pinhānı [T, TD]

285/7a gicesin: gicesi A_1, A_3/ bildüm: çekdüm V gördüm M buldum İÜ

285/7b yāruñ: yāruñ͡g A_1, V, T_2

285/8a buldum: oldum M/ ġam-ı ^{c}ālemden: ġam-ı cānāndan T_2 ḳamu ^{c}ālemden TT

285/9b fużūlīnüñ: fużūlīnüñ͡g A_1, T_2

286 A_1 75b, İÜ 74a, B 111, A_2 76a, A_3 85b, M 84b, K 71b, T_1 162b, P 278a, S_1 199b, T_2 84b, V 74b, TT 74a, S_3 82a

286/1a görem direm: görem didüm TT, [G, D] didüm görem A_1 direm görem V

286/1b anda: onda A_1

2 Terk-i mey itdüñ iy göñül eyyām-ı gül gelür
Elbette bu işüñ çekilür bir nedāmeti
3 Mecnūn ki pādişāh-ı sipāh-ı vüḥūş idi
Men tek musaḫḫar itmedi milk-i melāmeti
4 Ṣaḥrā-neverd iken maña taṣvīr-i kūhken
Ögretdi şehr-i ᶜışḳda resm-i iḳāmeti
5[671] Seng-i melāmet ile çeküñ çevreme ḥiṣār
Eşküm fenāya virmesün ehl-i selāmeti
6[672] Zāhid çoḳ itme ṭaᶜne mey üftādesine kim
Çoḳları yıḳdı pīr-i muġānuñ kerāmeti
7[673] Ġam ẓulmetinde bulmaġa derd ü belā meni
Ḫoşdur Fużūlī āteş-i āhum ᶜalāmeti

287
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Revācın naḳd-i peykānuñla bulmış ḥüsn bāzārı
Geçer naḳdüñ eger biñ Yūsufuñ olsañ ḫarīdārı

286/2a itdüñ: itdün͡g A_1, T_2, V/ göñül: gön͡gül A_1, T_2, V/ gül: mey V
286/2b bu: her TT/ işüñ: işün͡g A_1, T_2, V, S_3
286/3a sipāh-ı: sipāh ü V vuḥūş-ı T_1/vuḥūş: ṭuyūr T_1 vuḥūş-ı ṭuyūr V
286/4a maña: ban͡ga T_1, V, T_2 man͡ga A_1/ taṣvīr-i: mānend V
286/4b ᶜışḳda: ᶜışḳa [G]
286/5a ile: üzre T_2/ çeküñ: çekün͡g A_1, V, S_3, T_2, İÜ
286/6a çoḳ: çoḫ A_1, A_3/ ṭaᶜne: ṭaᶜn V, B/ mey: ġam A_2
286/6b çoḳları: çoḫları A_1/ yıḳdı: yıḫdı A_1, V/ muġānuñ: muġānun͡g T_2 muġānum V
286/7b ḫoşdur: çoḳdur V besdür[674] [TD]
287 İÜ 74b, B 111, A_2 76b, A_3 86a, M 85a, K 71b, T_1 163a, P 278a, S_1 199b, T_2 85a, V 74b, TT 69a, S_3 82a
287/1a peykānuñla: peykānla V, T_2, TT/ bāzārı: güftārı S_3, İÜ
287/1b naḳdüñ: naḳdün͡g V, T_2, TT/ biñ: bin͡g V, TT, K, İÜ min͡g T_2/ yūsufuñ: yūsufun͡g V, T_2/ olsañ: olsan͡g T_2, S_3, K, İÜ olsa A_2, M, TT, V
287/2a ruḫuñ: ruḫun͡gV, T_2/ ṭarḥın: ḫaṭın S_3, K, M, İÜ üzre TT/ üzre: ṭarḥın TT
287/2b gevher: ᶜanber S_3, İÜ/ bülbülüñ: bülbülün͡g V/ pergār-ı: her cevr V

2 Meger devr-i ruẖuñ ṭarḥın çeker gül ṣafḥası üzre
Kim olmış gevher-efşān bülbülüñ pergār-ı minḳārı
3 Çeker biñ dāyire çevremde ḥırz içün sirişkümden
Ḫamīde ḳaddümüñ bī-hūde çizginmez bu pergārı
4 Geçer nālem felekden ẖam ḳadümni çenge beñzetmeñ
Ki çıḳmaz perdeden çengüñ ṣadā-yı nāle-i zārı
5 Yeñi aydan felek saṭḥında biñ ḳāleb düzüp bozmış
Virince ḳaşlaruñ ṭāḳına ṣūret ṣunʿ miʿmārı
6[675] Ṣanemler ẖıdmetin ṭāʿat bilen rind ecrsüz ḳalmaz
Ḳılur biñ rişte-i tesbīḥ işin her tār-ı zünnārı
7 Fużūlīni dehānuñ ḥayreti bir derde ṣalmış kim
Ne pinhān itmegi mümkindür ol derdüñ ne iẓhārı

288
Mefʿūlü fāilātü mefāʿīlü fāʿilün
1 İy her tekellümüm ẖaṭ-ı sebzüñ ḥikāyeti
Virdüm hemīşe muṣḥaf-ı ruẖsāruñ āyeti

287/3a çeker biñ: çeker bin͡g V, TT, K, B, İÜ çeker min͡g T_2 çekerseñ A_3 çekersen T_1
287/3b ẖamīde: çemende A_3/ ḳaddümüñ: ḳaddümün͡g V, TT, T_2
287/4a ḳadümni: ḳaddümi S_3/ beñzetmeñ: ben͡gzetmeñ V ben͡gzetme T_2
287/4b çengüñ: çengün͡g V, T_2, S_3/ nāle-i: nāle vü A_3, V, [TD]
287/5a yeñi: yen͡gi A_2, M, T_1, S_1, S_3, V, İÜ/ biñ: bin͡g S_3, TT, K, V, S_1, İÜ/ 1. mısra: felek saṭḥında min͡g ḳalıb tüzüp pozmış yen͡gi aydan T_2
287/5b ḳaşlaruñ: ḳaşlarun͡g V, T_2
287/6a ẖıdmetin: ẖıdmeti K secdesin S_1, T_2, A_3/ ḳalmaz: olmaz V eyler T_1
287/6b biñ: bin͡g V, K, S_1 min T_2/ işin: işi V, [G] iş K işit S_1 uş A_2/ her: bir A_3
287/7a fużūlīni: fużūlīnüñ İÜ/ dehānuñ: dehān B/ ḥayreti: ḥayretüñ B/ ṣalmış kim: salmış kim V ṣalmışdur A_2
287/7b itmegi: itmegin T_2/ derdüñ: derdün͡g V, T_2
288 A_1 76a, İÜ 74b, B 112, A_2 76b, A_3 86a, M 85a, K 72a, T_1 163a, P 278b, S_1 200a, T_2 85b, S_2 64a, V 75a, TT 67b, S_3 82b
288/1a sebzüñ: sebzün͡g A_1, V, T_2 sebz İÜ
288/1b virdüm: derdün͡g V/ ruẖsāruñ: ruẖsārun͡g A_1, V, T_2

2 İrmiş ṣaḥīḥ naḳl ile ervāḥ-ı ḳudsden
^{c}Īsāya mu^{c}ciz-i leb-i la^{c}lüñ rivāyeti
3 Dil kişverini ġāret iderlerdi ḫūblar
Men^{c} itmeseydi şaḥne-i şevḳuñ ḥimāyeti
4 Bildüm ṭarīḳ-i ^{c}ışḳ ḫaṭarnākdür velī
Men dönmezem bu yoldan ölüm olsa ġāyeti
5 Ḳaddüñ helākiyem düşebilmen ayaġuña
Bir derde düşmişem ki bulınmaz nihāyeti
6[676] Bes kim seni görende gider menden iḫtiyār
Gelmez beyāna miḥnet-i ^{c}ışḳuñ şikāyeti
7 Şükr it Fużūlī itme fiġān yār ḳılsa cevr
Kim ehl-i ^{c}ışḳa cevrdür anuñ ^{c}ināyeti

289
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
1 Göz ḳarası eşk-i gülgūnumda ḫālüñ ṣadḳası
Eşk-i gülgūnum gül-i ruḫsār-ı ālüñ ṣadḳası

288/2b la^{c}lüñ: la^{c}lüñ͡g V, T_2/ rivāyeti: ḥikāyeti S_3, İÜ
288/3b şevḳuñ: şevḳuñ͡g A_1, V, T_2 şevḳ S_3, İÜ
288/4a ^{c}ışḳ: ^{c}ışḳı S_2
288/4b yoldan: yolda A_3, S_3, İÜ/ olsa: ola A_1, V, TT
288/5a ḳaddüñ: ḳaddüñ͡g A_1, T_2, V/ düşebilmen: düşebilmem S_2/ ayaġuña: ayaġuñ͡ga A_2, A_1, T_2, V
288/5b düşmişem: düşmezem K
288/6a menden: elden A_1, M
288/6b ^{c}ışḳuñ: ^{c}ışḳuñ͡g V, T_2/ şikāyeti: nihāyeti T_1
288/7a itme: ḳılma B/ ḳılsa: iderse A_2
288/7b anuñ: onuñ͡g T_2
289 A_1 76b, İÜ 75a, B 112, A_2 76b, A_3 86b, M 85b, K 72b, T_1 163b, P 278b, S_1 200a, T_2 85b, V 75a, TT 73a, S_3 83a
289/1a ḫālüñ: ḫālüñ͡g V, T_2/ ḳarası: ḳaresi [TD]
289/1b gül-i: dutar V/ ālüñ: ālüñ͡g A_1, V, S_3, T_2, İÜ

2 Dūd-ı āhumdan ḳararmış zār ü ser-gerdān tenüm
Āteşīn ruḫsār üze müşgīn hilālüñ ṣadḳası
3 Şevḳ-i vaṣluñ yanduran nāḳıṣ vücūdum māh tek
Ẕerre ẕerre āfitāb-ı bī-zevālüñ ṣadḳası
4 Āşiyān-ı tende murġ-ı rūḥı itmen terbiyet
Olmasa pervāne tek şem[c] -i cemālüñ ṣadḳası
5 Hecrüñe başum fedā olsun ki cānum almadı
İtdüm āḫir müjde-i ẕevḳ-i viṣālüñ ṣadḳası
6 Yūsuf-ı güm-geşte kimdür kim saña mānend ola
Yüz aña mānend ḥüsn-i bī-miṣālüñ ṣadḳası
7 [c] Afv ider ḫıdmetde her noḳṣānumuz pīr-i muġān
İy Fużūlī cānumuz ehl-i kemālüñ ṣadḳası

289/2a ḳararmış: ḳaralmış A_1/ zār ü: zār V, T_1/ tenüm: gezer T_2

289/2b āteşīn: āteş K/ üzre: üze V/ hilālüñ: hilālüñ͡g V

289/3a şevḳ: şem[c] T_2/ vaṣluñ: vaṣluñ͡g A_1, T_2, V, İÜ/ nāḳıṣ: nā-ḥaḳ T_1/ vücūdum: vücūduñ T_1/ māh tek: şem[c] üñ TT

289/3b bī-zevālüñ: bī-zevālüñ͡g A_1, V, T_2 bī-miṣālüñ TT

289/4a rūḥı: rūḥ T_1 rūḥa A_1, TT, [G]/ itmen: itmeñ͡g V itmiş T_1/ terbiyet: mużṭarib V

289/4b pervāne tek: pervāne-i S_1, T_1, A_3, TT/ cemālüñ: cemālüñ͡g A_1, T_2, V

289/5a hecrüñe: hecrüñ͡ge A_1, V, T_2/ almadı: almadın A_2 almaduñ B, T_1, S_1 olmadı T_2 ḳalmadı TT, A_1

289/5b itdüm āḫir: āḫir itdüm A_3/ müjde-i: müjdeme A_1/ viṣālüñ: viṣālüñ͡g A_1, V, İÜ

289/6a saña: sañ͡ga A_1, V, T_2/ mānend: ḥayrān T_2

289/6b yüz aña: yüz añ͡ga T_1, V yüz oña S_3, İÜ yüz oñ͡ga T_2 yüz saña TT nūruñ͡ga A_1/ bī-miṣālüñ: bī-miṣālüñ͡g V bī-zevālüñ A_2 bī-zevālüñ͡g T_2

289/7a [c] afv ider: luṭf ide TT/ her noḳṣānumuz: her taḳṣīrimüz A_1, A_2, TT her noḳṣānuma M taksīrimizi [G]

289/7b ehl-i kemālüñ: ehl-i kemālüñ͡g A_1, T_2, V pīr-i muġānuñ TT

290

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Lebüñ ^{c}aksi gözüm yaşını mey tek lālegūn itdi
Zenaḫdānuñ murādum dōst-kāmın ser-nigūn itdi

2 Saña ^{c}aksüñ muḳābil durduġıyçün ḥüsn lāfıyla
Anı cām içre ġayret ġarḳa-i girdāb-ı ḫūn itdi

3 Özin nisbet ḳılurdı zülfüñe zencīr her sā^{c}at
Bu sevdālar anı ser-ḫalḳa-i ehl-i cünūn itdi

4 Anuñ tek kim perīşānlıḳ żiyāsın arturur şem^{c}üñ
Maña cevrüñ ziyād olmaḳ saña meylüm füzūn itdi

5 Müjeñ ḫançerlerin göñlüm başar baġrına vehm itmez
Aña cādū gözüñ gūyā ki ta^{c}līm-i füsūn itdi

6 Beḳā-yı ṣūret-i Şīrīn içün tevfīḳ mi^{c}mārı
Binā-yı ^{c}ışḳ-ı Ferhāduñ esāsın Bīsütūn itdi

---

290 A_1 76a, İÜ 75b, B 112, A_2 77a, A_3 86b, M 85b, K 72b, T_1 164a, P 278b, S_1 198b, T_2 83b, V 75b, TT 69b, S_3 83a

290/1a lebüñ: lebün͡g A_1, T_2, V

290/1b zenaḫdānuñ: zenaḫdānun͡g A_1, T_2 zenaḫdānın V, TT/ dōst-kāmın: dest-gāhın[677] [TD]

290/2a saña: san͡ga A_1, A_2, T_1, V, T_2/ ^{c}aksüñ: ^{c}aksün͡g A_1, T_2, V/ durduġıyçün: ṭurduġu'çün A_3/ lāfıyla: lāfından V, A_2

290/2b anı: onı T_2 meyi [G]

290/3a ḳılurdı: virürdi T_2/ zülfüñe: zülfün͡ge V/ zencīr: zünnār TT

290/3b sevdālar: rüsvālar T_1/ anı: onı A_1, T_2

290/4a anuñ: onuñ S_1, A_1 onun͡g T_2/ kim: bir V/ perīşānlıḳ: perīşānlıġ TT, A_1, T_2/ şem^{c}üñ: şem^{c}ün͡g V, A_1

290/4b maña: ban͡ga T_2 man͡ga A_1 san͡ga V/ cevrüñ: cevrün͡g T_2, A_1 cevrin V/ ziyād: füzūn TT/ olmaḳ: olmaġ T_2 eyler V/ saña: san͡ga A_1, T_2, T_1, A_2, B ban͡ga V

290/5a müjeñ: müjen͡g S_1, TT, V, A_1, T_2/ ḫançerlerin: ḫançerleri T_1 ḫançerin V/ göñlüm: gön͡glüm V, A_1, T_2/ başar: basar A_1/ baġrına: baġruma M/ vehm itmez: her sa^{c}at TT

290/5b aña: an͡ga T_1, T_2, V oña S_3, İÜ o A_1/ cādū: cādūlu A_1/ gözüñ: gözün͡g A_1, V, T_2/ gūyā ki: gör kim ne V bilmen ne T_2

290/6b ferhāduñ: ferhādun͡g A_1, T_2, V

290/7a ṣebāt ü: ṣebāt T_2, TT, K, S_3, M, İÜ/ ṣabr ü: ṣabr-ı T_2, TT, K, İÜ, [T, TD, D]/ cevr ü: cevr S_3 ḳahr ü V/ ḳahr: mihr T_1 cevr V/ iste: it V

290/7b ki: kim İÜ, [G]/ bī-çāre'i: bī-çāreni A_1, T_2, [T, G, TD] bī-çāreyi A_3/ derd ü: derde M/ ġamuñ: ġamun͡g A_1, T_2, V/ bī-ḥad: ġāyet A_3

7 Fużūlīden s̱ebāt ü ṣabr ü cevr ü ḳahr az iste
Ki ol bī-çāre'i derd ü ġamuñ bī-ḥad zebūn itdi

291
Fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilün
1 İy saçuñ fikri ḳamu sevdālaruñ sermāyesi
Olmasun başumdan eksük serv-ḳaddüñ sāyesi
2 Baş ḳoyar her ṣubḥ-dem ḫurşīd ḫāk-i pāyüñe
Bu sa^c ādetden anuñ geldükçe artar pāyesi
3 Görmemiş mehd-i zemīn bir ṭıfl sen tek tā felek
Dehr zālin ḳılmış eṭfāl-i reyāḥīn dāyesi
4 Sen selāmet kisvetin zīver ḳıl iy ehl-i ṣalāḥ
Kim maña bes mūy-ı jülīdem cünūn pīrāyesi
5 Berḳ-ı āhından Fużūlīnüñ köyerdi bī-ḫaber
Dünler efġān ile bīdār olmasa hem-sāyesi

---

291 A_1 76b, İÜ 75b, B 113, A_2 77b, A_3 87a, M 86a, K 73a, T_1 164a, P 279a, S_1 200b, T_2 86a, V 75b, TT 73b, S_3 83b

291/1a saçuñ: saçuñg A_1, T_2, V, S_3, TT, İÜ/ ḳamu: nice V/ sevdālaruñ: sevdālaruñg S_1, A_1, T_2, V

291/1b serv-ḳaddüñ: serv-ḳaddüñg V, T_2 serv ḳaddüñ [D] serv-i ḳaddüñ [T]

291/2a ḳoyar her: ḳoyardum V/ pāyüñe: pāyüñge A_1, V kūyuñg A_2/ 1. mısra: baş ḳoyar ḫurşīd ḫāk-i pāyüñe her ṣubḥ-dem TT

291/2b sa^c ādetden : sa^c ādetde T_2 sa^c ādetdür B/ anuñ: onuñ A_1 onuñg T_2/ payesi: sayesi A_1

291/3a zemīn: felek T_2, TT, İÜ[678]/ tā: yā A_1, S_1 iy A_3/ felek: melek A_3

291/3b eṭfāl-i: ṭıfl-ı M/ dāyesi: dānesi S_1, İÜ/ zālin: Zāl'in [TD]

291/4a sen: bes S_1/ selāmet: melāmet B/ iy: - İÜ/ ṣalāḥ: vera^c A_2, V hıred [G]

291/4b maña: bañga V, T_2/ jülīdem: jülīde A_2, K/ pīrāyesi: sermāyesi T_1, A_3

291/5a fużūlīnüñ: fużūlīnüñg A_1 fużūlīni T_2/ bī-ḫaber: çarḫlar TT

291/5b dünler: durup TT/ olmasa: olmasun T_2/ hem-sāyesi: peymānesi A_1, B, K, M, İÜ

292

Fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilātün fe^c ilün

1 Dün gön̄ül dilbere şerḥ-i ġam-ı pinhān itdi
Cem^c iken gön̄lini bir pāre perīşān itdi

2 Yir dutam dirdi gön̄ül nāle ile kūyun̄da
Yitmedi bir yire her nice ki efġān itdi

3 Va^c de virdi cigerüm ḳanın içe müjgānun̄
İntiẓār ile bu ḥasret cigerüm ḳan itdi

4 Ġamze tīġıyla gözün̄ gön̄lümi yüz pāre ḳılup
Her birin bir hedef-i nāvek-i müjgān itdi

5 Ḳıldı miḥrāba ḳaşun̄ fikri faḳīhi māyil
Gör nice kāfiri ol va^c ẓ müselmān itdi

6 Göreyüm çoḳ yaşasun dīde ki merdümlik idüp
Ġam hücūmında meni eşk ile pinhān itdi

7[679] İy ecel cān ṭama^c ın ḳılma Fużūlīden kim
Bir kemān-ebruya çoḳdan anı ḳurbān itdi

---

292 A_1 76b, İÜ 76a, B 113, A_2 77b, A_3 87a, M 86a, K 73a, T_1 164b, P 279a, S_1 200b, T_2 86a, V 75b, TT 73b, S_3 83b

292/1a gön̄ül: gön͡gül A_1, T_2, V

292/1b cem^c : şād T_2/ gön̄lini: gön̄lümi TT, [G] gön͡glümi A_1, T_2 gön͡gli V

292/2a dutam: ṭutam A_3, B duta T_2/ dirdi gön̄ül: dirdi gön͡gül V, A_1, T_2 dir idi dil [G]/ kūyun̄da: kūyun͡gda A_1, V, T_2, S_3, İÜ

292/2b yitmedi bir yire: bir yire yitmedi A_3, T_1, S_1, S_3, İÜ yitdi bir yire A_1, T_2, A_2, V, M vermedi bir yere [G]

292/3a ḳanın: ḳanı A_2, T_2/ içe: içer V içse S_1 içün A_2/ müjgānun̄: müjgānun͡g A_1, T_2

292/4a gözün̄: gözün͡g A_1, T_2, V/ gön̄lümi: gön͡glümi A_1, T_2 bağrumı V cismümi A_2

292/5a miḥrāba: miḥrāb V/ ḳaşun̄: ḳaşun͡g A_1, T_2, V/ fikri: fikr V ẕikri T_2/ faḳīhi: ḥaṭībi M

292/6a göreyüm: göreyin M, B/ çoḳ: çoẖ A_1/ yaşasun: yaşa iy T_2/ idüp: ile A_1

292/6b hücūmında: hücūmıyla M, K/ pinhān: ^{c} ummān [TD]

292/7a ḳılma: kesme V itme [G, D]

292/7b anı: onı A_1, T_2

293

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 İy göz ol nergis-i ḫūn-ḫˇāre nigāh itme daḫı
Rūzgārum ġam-ı ᶜışḳ ile siyāh itme daḫı

2 İy gözüm yaşı bu ser-geşteligüñ terkin ḳıl
Serv-ḳāmetlere ḳaṭᶜ-ı ser-i rāh itme daḫı

3[680] İy göñül ᶜömrümi virdüñ yile ᶜāşıḳlıġ ile
Baḫma her gonce-leb ü gül-ruḫa āh itme daḫı

4[681] Baḫma iy cān ḫaṭ ü ruḫsārına maḥbūblaruñ
İḥtiyāṭ eyle günāh üzre günāh itme daḫı

5[682] Ḳılma iy ᶜışḳ maña ᶜarż perī-çihreleri
Ṣūret-i ḥālümi lehv[683] ile tebāh itme daḫı

6 Götür iy nefs hevā vü hevesüñ ᶜālemden
Herze herze ṭaleb-i rıfᶜat ü cāh itme daḫı

7 İy Fużūlī mey ü maᶜşūḳ meẕāḳın terk it
Özüñi ᶜāṣī-i dergāh-ı ilāh itme daḫı

---

293 A_1 77a, İÜ 76a, B 113, A_3 87b, M 86b, K 73b, T_1 164b, P 279a, S_1 201a, T_2 86b, V 76a, TT 73b, S_3 84a

293/1b ᶜışḳ: hecr S_3, İÜ/ siyāh: tebāh V

293/2a iy: gel TT/ ser-geşteligüñ: ser-geşteligüñ͡g A_1, T_2 ser-geşteligin V

293/3a göñül: göñlin A_3 göñ͡gül V, T_2/ virdüñ: virdüñ͡g T_2 virdüm V, [G]/ ᶜāşıḳlıġ: ᶜāşıḳlıḳ A_3, V, T_2, M, K/ ile: idüp M

293/3b gonce-leb ü: gonce-leb-i B, M, K, S_3, İÜ gonce-lebe TT serv-ḳaddi T_2/ 2. mısra: özümi ᶜışḳla rüsvā-yı cihān itme daḫı T_1

293/4a cān: dil T_2/ ḫaṭ ü: ḫaṭṭ A_3, M, T_1, T_2, V/ maḥbūblaruñ: maḥbūblaruñ͡g A_1, V, T_2

293/5a ᶜışḳ: eşk A_3/ maña: bañ͡ga T_1, V, T_2 mañ͡ga A_1/ ᶜarż: ᶜarża A_3, T_1, S_1/ çihreleri: çihrelerden K

293/5b lehv: sehv T_2, B sūz A_1, TT, [G] āh M, K mihr [T, TD, D]/ tebāh: siyāh A_1, V

293/6a götür: getür T_2/ hevesüñ: hevesüñ͡g A_1, V, TT, T_2

293/6b rıfᶜat ü: rıfᶜat-ı K, T_1, S_1, S_3, V, TT, İÜ, [TD, T]

293/7a mey ü: mey V

293/7b özüñi: özüñ͡gi A_1, V, T_2, İÜ

294

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Göñül yitdi ecel ẕevḳ-i ruḫ-ı dildār yitmez mi
Aġardı mūy-ı ser sevdā-yı zülf-i yār yitmez mi

2 Yitürdi başuñı gerdūn ayaġa bār-ı miḥnetden
Ḫayāl-i ḫalḳa-i gīsū-yı ᶜanber-bār yitmez mi

3 Saña yitdi ecel peymānesin nūş itmege nevbet
Hevā-yı çeşm-i mest ü ġamze-i ḫūn-ḫˇār yitmez mi

4 Yiter oldı ḳulaġa bang-ı rıḥlet dehr bāġından
Ne durmışsan temāşā-yı gül-i ruḫsār yitmez mi

5 Yiter cemᶜ eyle bār-ı maᶜṣıyet taġyīr-i eṭvār it
Ḥayā ḳıl yoḫ mıdur inṣāfuñ ol kim var yitmez mi

6 Hidāyet menziline yitdiler saᶜy ile aḳrānuñ
Ḍalālet içre sen ḳalduñ saña ol ᶜār yitmez mi

7[684] Fużūlī dime yitmek menzil-i maḳṣūda müşkildür
Dutan dāmān-i şerᶜ-i Aḥmed-i Muḫtār yitmez mi

---

294 A_1 77a, İÜ 76b, B 114, A_3 87b, M 87a, K 73b, T_1 165a, P 279a, S_1 201a, T_2 87a, V 76b, TT 74a, S_3 84a

294/1a göñül: göñ͡gül A_1, T_2, V

294/2a başuñı: başuñ͡gı A_1, T_2, V başını B

294/3a saña: sañ͡ga A_1, T_1, T_2, V/ itmege: itmek T_2

294/3b çeşm-i: çeşm ü A_1/ mest ü: mest A_1, M, K

294/4b durmışsan: ṭurmışsan A_3

294/5a eṭvār: aḥvāl TT

294/5b inṣāfuñ: inṣāfuñ͡g A_1, V, T_2 insâf [G]

294/6b ḳalduñ: ḳalduñ͡g A_1, T_2, V/ saña: sañ͡ga A_1, T_1, S_1, T_2, V/ ol: bu A_3, T_2, V

294/7b dutan: ṭutan A_3, B sañ͡ga T_2

MUSAMMATLAR

1
TERCĪ^c-İ BEND
Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
I[685]

1 Men kimem bir bī-kes ü bī-çāre ü bī-ḫānumān
Ṭāli^{c}üm āşüfte iḳbālüm nigūn baḫtum yamān
2 Nemlü eşkümden zemīn memlū ünümden āsmān
Āh ü nālem nāvek ü peyveste ḫam ḳaddüm kemān
3 Tīr-i āhum bī-ḫaṭā te’s̱īr-i nālem bī-gümān
Muttaṣıl ġam-ḫāne-i sīnemde yüz ġam mihmān
4 Ḳanda bir ġam itse menden istesünler men żamān
Yoḫ maña ḳayd-ı belā vü dām-ı miḥnetden emān
5 Çıḳdı cān göñlümde endūh ü ġam ü miḥnet hemān
İy menüm cānum sen ü göñlüm senüñle şādımān
6 Sensüz olman ayru miḥnetden belādan bir zamān
El-amān hicrān belā vü miḥnetinden el-amān
II
1 Fāriġ idüm cümle ^{c}ālemden bilür ^{c}ālem meni
^{c}Ayb iderdi bī-ḫaber ṣanup benī Ādem meni

---

1 A$_1$ 77b, İÜ 76b, B 114, A$_2$ 78a, A$_3$ 89a, M 87b, K 74a, T$_1$ 165b, P 279b, S$_1$ 201a, T$_2$ 87b, V 76b, TT 75a, S$_3$ 84b

1/I/1a men: ben A$_3$, TT, T$_2$, V, B, S$_3$, M, İÜ/ bī-kes ü: bīkes A$_1$/ bī-çāre ü: bī-çāre A$_1$, A$_3$, TT, T$_2$

1/I/2a nemlü: memlū T/ zemīn: hevā T$_2$/ ünümden: āhumdan S$_3$

1/I/2b āh ü: āh A$_1$/ nāvek ü: nāvek A$_3$, M, K, T$_1$, S$_3$ nāveki [G]/ kemān: hemān [T]

1/I/3a bī-ḫaṭā: bī-hevā A$_1$/ te’s̱īr-i: te’s̱īr ü S$_1$

1/I/3b mihmān: pinhān V

1/I/4a ḳanda: ḫanda S$_1$, A$_1$, TT, S$_3$, İÜ, [T]/ itse: yitse A$_3$/ menden: mihmān A$_1$

1/I/4b maña: bañ͡ga A$_1$, V, T$_2$/ ḳayd-ı: dām-ı S$_1$, T$_1$, S$_3$, İÜ dām ü A$_3$/ belā vü: belāda K/ dām-ı: ḳayd-ı A$_3$, T$_1$, S$_1$, S$_3$, İÜ derd ü [G]

1/I/5a çıḳdı: çıḫdı S$_1$, V/ göñlümde: göñ͡glümde A$_1$, T$_2$, V/ endūh ü: endūh-ı A$_1$, M, K, T$_1$, T$_2$, S$_1$, S$_3$, V, İÜ/ ġam ü: ġam-ı K belā-yı T$_2$

1/I/5b göñlüm: göñ͡glüm A$_1$, V, T$_2$/ senüñle: senüñ͡gle V

1/I/6a sensüz: senden M

1/II/1b ṣanup: sanup V/ ṣanur A$_2$

2 Ḳoymadı devrān-ı çarḫ öz ḥālüme ḫurrem meni
Şād iken ^{c}ālemde çarḫ itdi esīr-i ġam meni
3 ^{c}Işḳ nā-gāh oldı peydā dutdı müstaḥkem meni
Ṣaldı yüz sevdāya ol gīsū-yı ḫam-der-ḫam meni
4 Şimdi Mecnūndan ġam-ı ^{c}ışḳ içre ṣanman̄ kem meni
Yār ḫod ḳılmaz ḥarīm-i vaṣlına maḥrem meni
5 Sen ki maḥremsen ṣabā bi'llāh an̄up her dem meni
Söyle iy gül kim san̄a baḫt eylemez hem-dem meni
6 Sensüz olman ayru miḥnetden belādan bir zamān
El-amān hicrān belā vü miḥnetinden el-amān
III
1 Bülbül-i zārem gül-i ruḫsār-ı ālün̄den cüdā
Ṭūṭī-i lālem şeker-nisbet maḳālün̄den cüdā
2 Dir idüm ṣabr eyleyem olsam cemālün̄den cüdā
Bilmedüm düşvār imiş olmaḳ viṣālün̄den cüdā
3 Tīre oldı rūzgārum zülf ü ḫālün̄den cüdā
Oldı ṣaḥrā menzilüm vaḥşī ġazālün̄den cüdā

1/II/2a ḫurrem: bir dem B
1/II/3a nā-gāh: nā-geh İÜ/ dutdı: ṭutdı A_3, B
1/II/3b ṣaldı: saldı A_1, T_2, TT/ yüz: bir A_2/ ol: şol A_3, S_1/ ḫam-der-ḫam: ḫam-ber-ḫam A_2, A_3, T_1, S_1, V, TT, [G] ender M
1/II/4a ġam-ı: reh-i B/ ṣanman̄ kem: ṣanman͡g kem A_1, T_2 kem ṣanman̄ S_3
1/II/4b ḫod: çün T_2, TT/ vaṣlına: vaṣlun͡ga T_2
1/II/5a an̄up: an͡gup A_1, A_2, M, S_1, S_3, V, TT, T_2, İÜ
1/II/5b san̄a: san͡ga A_1, T_2/ kim: çün [G]
1/II/6a sensüz: senden [G]
1/III/1a alün̄den: alün͡gden A_1, S_1, T_2, S_3, V, İÜ
1/III/1b nisbet: yanlıġ S_1, S_3, İÜ şīrīn A_3/ maḳālün̄den: maḳālün͡gden V, T_2, S_3, İÜ
1/III/2a eyleyem: eyleyin A_2/ cemālün̄den: cemālün͡gden A_1, V viṣālün̄den TT viṣālün͡gden T_2
1/III/2b bilmedüm: āh kim TT/ olmaḳ: olmaġ A_1, T_1, S_1/ viṣālün̄den: viṣālün͡gden A_1, S_1, V, S_3, İÜ cemālün̄den TT cemālün͡gden T_2
1/III/3a tīre oldı rūzgārum: tīre boldı rūzgārum A_1, T_1, S_1 rūzgārum tīre boldı A_3/ zülf: ḫaṭṭ V, [T]/ ḫālün̄den: ḫālün͡gden V, A_1, S_1, S_3, İÜ
1/III/3b ġazālün̄den: ġazālün͡gden A_1, V, İÜ/ 2. mısra: ḫam getürdi ḳāmetüm müşgīn hilālün͡gden cüdā S_1 ḫam getürdi ḳāmetüm müşgīn hilālden cüda T_2

4[686] Mū tek inceldi tenüm nāzük nihālüñden cüdā
Ḫam getürdi ḳāmetüm müşgīn hilālüñden cüdā
5 Çıḳdı cān-ı nā-tüvān şīrīn zülālüñden cüdā
Oldum el-ḳıṣṣa ruḫ-ı ferḫunde-fālüñden cüdā
6 Sensüz olman ayru miḥnetden belādan bir zamān
El-amān hicrān belā vü miḥnetinden el-amān
IV
1 Sīne çāk ü dīde nemnāk ü beden efgārdur
Cān ḥazīn ḫāṭır ġamīn şeydā göñül bīmārdur
2 Men bu ġam içre ki defʿ in eylemek nā-çārdur
Maṣlaḥat ṣordum didiler maṣlaḥat iẓhārdur
3 Söyledüm derd-i dilümni bildi ol kim yārdur
Ḳılmadı bir raḥm bes kim ẓālim ü ḫūn-ḫˇārdur
4 Dāḫı iẓhār eylemen ne ḥācet-i tekrārdur
Eylerem ṣabr ü taḥammül tā ḥayātum vardur
5 Cāna yitgeç mende tā kim ḳuvvet-i güftārdur
Söylerem iy gül ki senden ayrulıḳ düşvārdur

1/III/4a tenüm: ḳaddüm S_1/ nihālüñden: nihālüñ͡gden S_1, V, T_2, İÜ nihālinden A_1

1/III/4b ḳāmetüm: ḳāmetüñ A_2/ hilālüñden: hilālüñ͡gden A_1, V, İÜ/ 2. mısra: oldı ṣaḥrā menzilüm vaḥşi ġazālüñ͡gden cüda S_1 oldı ṣahrā menzilüm müşgīn ġazālüñ͡gden cüda T_2

1/III/5a çıḳdı: çıḫdı S_1/ zülālüñden: zülālüñ͡gden S_1, V, İÜ nihālüñ͡gden A_1 maḳālüñden M

1/III/5b fālüñden: fālüñ͡gden A_1, S_1, T_2, V, İÜ

1/IV/1a sīne çāk: sīne-çāk [TD]

1/IV/1b ḥazīn: ġamīn M/ ġamīn: ḥazīn M/ göñül: göñ͡gül A_1, V, T_2

1/IV/2a nā-çārdur: düşvārdur V, T_2, S_3, İÜ

1/IV/2b ṣordum: sordum A_1, TT, K, T_2, V

1/IV/3a dilümni: dilümi V, T_2/ bildi: bildüm V, TT/ yārdur: zārdur [G]

1/IV/3b ẓālim ü: ẓālim T_1

1/IV/4a eylemen: eylemek V/ ne: ni S_3, İÜ/ ḥācet: ḥācet uş K/ tekrārdur: iẓhārdur A_2, A_3, B, K, T_2, M

1/IV/4b eylerem: eyleyem A_1, B, M, K, T_1, V, TT, [G]

1/IV/5a mende tā kim: tā ki bende T_2, B/ ḳuvvet-i: ḳuvvet ü K ḳudret-i T_1, T_2

1/IV/5b gül: cān S_1, S_3, İÜ/ ki senden ayrulıḳ: ki senden ayrulıġ T_1, TT, S_1, S_3, T_2, A_1, İÜ/ düşvārdur: nā-çārdur T_2

6 Sensüz olman ayru miḥnetden belādan bir zamān
El-amān hicrān belā vü miḥnetinden el-amān
V[687]
1 Yār bilgeç ḥālümi bir raḥm peydā eyleye
Añlayup derd-i dilümni bir mudāvā eyleye
2 Olmaya ġāfil maña min ba^{c}d pervā eyleye
Raḥm idüp ancaḳ meni ^{c}ālemde rüsvā eyleye
3 Tā özin göñlüm anuñ ^{c}ışḳında şeydā eyleye
Duta dāmānın anuñ vaṣlın temennā eyleye
4 Ḳılmaya ikrāh cevrinden mudārā eyleye
Düşmeye andan cüdā kūyında me'vā eyleye
5 V'er özinden yār anı ayırsa ġavġā eyleye
Dem-be-dem yüz şevḳ ilen bu beyti inşā eyleye
6 Sensüz olman ayru miḥnetden belādan bir zamān
El-amān hicrān belā vü miḥnetinden el-amān

1/V/1a ḥālümi: ḥālüme T_1, A_3/ eyleye: eylese S_1, A_2, A_3, A_1, TT, S_3, M, İÜ

1/V/1b añlayup: añ͡glayup A_1, A_2, M, S_1, S_3, TT, V, İÜ/ derd-i: ḥāl-i A_3/ dilümni: dilümi V, TT/ eyleye: eylese S_1, A_1, A_2, TT, S_3, M, A_3, İÜ

1/V/2a olmaya: olmasa A_1, S_3, TT, İÜ, [G] olmayup M/ maña: mañ͡ga A_1 maña K, A_2, A_3, M, S_3, TT, İÜ bañ͡ga T_1 sañ͡ga V/ pervā: peydā B/ eyleye: eylese A_2, A_3, M, A_1, S_1, S_3, TT, İÜ

1/V/2b eyleye: eylese A_1, S_1, A_3, A_2, TT, S_3, M, İÜ

1/V/3a özin: özüñ͡g A_1/ göñlüm: göñ͡glüm A_1, V/ anuñ: anuñ͡g S_1 onuñ͡g A_1/ eyleye: eylese A_2, A_3, M, TT, S_3, S_1, İÜ

1/V/3b duta: ṭuta B dutsa A_1, TT, [G]/ dāmānın: dāmānuñ V/ anuñ: anuñ͡g S_1, A_1/ eyleye: eylese A_2, A_3, M, S_3, S_1, A_1, TT, İÜ

1/V/4a ḳılmaya: ḳılmasa A_1, TT, A_2, A_3, [G]/ cevrinden: cevr ilen S_1, S_3, İÜ cevr ile A_3/ eyleye: eylese S_1, S_3, A_1, TT, A_2, A_3, İÜ

1/V/4b düşmeye: düşmese A_1, A_2, S_3, [G] düşmedin TT/ andan: ondan A_1/ cüdā: ıraġ A_1/ kūyında: kūyuñ͡gda A_1, V/ eyleye: eylese A_3, S_1, M, A_1, A_2, S_3, TT, İÜ

1/V/5a v'er: ger A_1, V, B, TT, [G] yār S_1/ yār anı: anı yār T_1, A_3, B onı yār A_1/ eyleye: eylese A_3, T_1, S_1, M, A_1, A_2, S_3, TT, İÜ

1/V/5b dem-be-dem yüz şevḳ ilen: dem-be-dem yüz şevḳ ile A_2, B, K, M, [T, G, TD] dutsa dāmānın ḳıla A_1/ eyleye: eylese A_3, S_1, M, A_1, A_2, S_3, TT, T_1, İÜ

VI

1 ^{c}Āḳıbet āhum menüm ol māha te’s̱īr itmese
Bunca efsūnum perī-veş yāri tesḫīr itmese

2 Yār ḥāl-i zāruma bir fikr ü tedbīr itmese
Bī-vefālıḳ resmini geldükçe taġyīr itmese

3[688] Ol civān-ı nāzenīn meyl-i men-i pīr itmese
Dutaram bir yār men hem ^{c}ömr taḳṣīr itmese

4 Yār yār olmaz göñül ^{c}uşşāḳ ile bir itmese
Zülfini ^{c}āşıḳlaruñ boynına zencīr itmese

5 ^{c}Āşıḳuñ ḳaydına yüz nīreng ü tez̤vīr itmese
Görmeyen sā^{c}atde yüz ^{c}öẕr ile taḳrīr itmese

6 Sensüz olman ayru miḥnetden belādan bir zamān
El-amān hicrān belā vü miḥnetinden el-amān

VII

1 Faḳr ^{c}ışḳ içre Fużūlī ^{c}izz ü cāhumdur menüm
Şīve-i mihr ü muḥabbet resm ü rāhumdur menüm

1/VI/1a ol: şol S_1, S_3, İÜ/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/1b bunca: munca S_1, A_1, TT, V, S_3, İÜ/ efsūnum: efġānum TT/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/2a fikr ü: fikr-i T_1, K, T_2/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/2b bī-vefālıḳ: bī-vefālıġ A_2, TT, B, A_3, A_1, S_3, İÜ/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/3a ol: şol S_1, S_3, İÜ/ men-i: ben-i M, T_1, T_2, TT, V/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/3b dutaram: ṭutaram A_3, B/ men hem: ben hem V, TT, T_2, M men ger M ṣādıḳ A_3/ ^{c}ömr: ġayr A_2/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/4a olmaz: olup S_1, A_3, S_3, İÜ/ göñül: göñ͡gül A_1, V/ ^{c}uşşāḳ ile: ^{c}uşşāḳ ilen T_1, İÜ ^{c}uşşāḳına S_3/ bir: seyr S_3, TT/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3 olmasa A_2

1/VI/4b ^{c}āşıḳlaruñ: ^{c}āşıḳlaruñ͡g V, T_2/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/5a ^{c}āşıḳuñ: ^{c}āşıḳuñ͡g V, T_2/ nīreng ü: nīreng-i A_2, A_3, T_1, K, V miñ͡g mekr ü T_2/ tez̤vīr: efsūn A_1 tedbīr M, K/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VI/5b taḳrīr: taḳṣīr A_3, M, V, S_3, İÜ/ itmese: itmeye A_1, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3

1/VII/1a ^{c}izz ü: ^{c}izz-i T_2

1/VII/1b resm ü: resm-i T_1, [G]

2 Derdümi s̱ābit ḳılan ᶜuşşāḳa āhumdur menüm
Āh bu daᶜvīde bir ᶜādil güvāhumdur menüm
3[689] Gerçi ġam maḳṣūdı ḳatl-i bī-günāhumdur menüm
Ġam degül çün künc-i mey-ḫāne penāhumdur menüm
4[690] Dergeh-i pīr-i muġān ümmīdgāhumdur menüm
Men anuñ bir çākeri ol pādişāhumdur menüm
5 İy ki her cürm olsa luṭfuñ ᶜöẕr-ḫᵛāhumdur menüm
Ayıran senden meni baḫt-ı siyāhumdur menüm
6 Sensüz olman ayru miḥnetden belādan bir zamān
El-amān hicrān belā vü miḥnetinden el-amān

2
TERCĪᶜ-İ BEND
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
I
1 Getür sāḳī ḳadeḥ kim nev-bahār-ı ᶜālem-ārādur
Zemīn sebz ü hevā cān-baḫş ü gülşen rāḥat-efzādur
2 Perīşān olma kim gül-berg tek ḥālā bu gülşende
Neşāṭ ü ᶜayş içün esbāb-ı cemᶜiyyet müheyyādur

1/VII/2b ᶜādil: ṣādıḳ A_3

1/VII/3a maḳṣūdı ḳatl-i bī günāhumdur: maḳṣūdı bir ḳatl-i günāhumdur A_2

1/VII/4b anuñ: onuñ A_1, T_2/ çākeri: çaker İÜ ḳuluyam T_2

1/VII/5a luṭfuñ: luṭfuñg V, T_2

2 A_1 79a, İÜ 85b, B 118, A_2 79b, A_3 88a, M 90b, K 77a, T_1 175a, P 281a, S_1 208a, T_2 89a, V 79a, TT 74b, S_3 93a

2/I/1a nev-bahār: āfitāb A_1, [G]

2/I/1b sebz ü: sebz V/ cān-baḫş ü: cān-baḫş A_1, T_1, B, K, T_2, V

2/I/2a ḥālā: dāyim M

2/I/2b neşāṭ ü: neşāṭ-ı A_1, K, V, [G]

3 Açıldı lāle güldi ġonce geldi ^{c}ışret eyyāmı
Zebān-ı ḥāl-i sebze ^{c}ışret īmāsına gūyādur
4 Gör öz ḥālüñi vü çekme ġam-ı māżī vü mustaḳbel
Ki ḥālā mevsim-i gül-geşt ü devr-i cām-ı ṣahbādur
5 Seḥer gülzāra gir bi'llāh bu mevsimlerde vü her dem
Temāşā ḳıl ki dīvānında gülnüñ ḫoş temāşādur
6 Açıldı ġonce ṭūmārı vü ma^{c}lūm oldı mażmūnı
Budur kim fevt ḳılmañ mevsim-i gül cām-ı gülgūnı

II

1 Getür sāḳī ḳadeḥ bil kim ta^{c}allül fevt-i fırṣatdur
Bu fırṣat var iken fevt itme kim fırṣat ġanīmetdür
2 Zemīne keyfe yuḥyi'l-arż yazmış ḫāme-i sebze
Naẓar ḳıl kim bu hem āṣār-ı raḥmetden bir āyetdür
3 Diyerler cennet içre āteş olmaz bu ^{c}acebdür kim
Gülistān āteşīn gül birle reşk-i bāġ-ı cennetdür
4 Cihānı reşk-i gülzār-ı Ḫalīl iden bahār irmiş
Bu feyż-i ^{c}adl-i İbrāhīm Ḫān-ı pāk-sīretdür

2/I/3a lāle güldi ġonce geldi: gonce güldi lāle yitdi TT

2/I/3b gūyādur: müheyyādur V īmādur K

2/I/4a gör: sen TT/ ḥālüñi vü: ḥālüñi M ḥālüñ͡gi vü A$_1$, İÜ ḥālüñ͡gi A$_2$, T$_2$, V ḥālüñi gör TT ḥālüñi sen [G]

2/I/4b gül-geşt ü: gül-geşt T$_1$, K, T$_2$, V/ devr-i cām-ı: cām-ı devr-i V vaḳt-i cām ü A$_2$

2/I/5a gülzāra: gülzārda V/ bi'llāh bu mevsimlerde vü: bi'llāh bu mevsimlerde V bi'llāh bu mevsimlere K fehm it bu mevsimlerde kim TT/ seḥer: sabā [G]

2/I/5b gülnüñ: gülüñ A$_2$, M, K, T$_1$, S$_1$, [T, TD] gülün TT verdin [G]

2/I/6a ṭūmārı vü: ṭūmārı S$_1$

2/I/6b ḳılmañ: ḳılmañ͡g A$_1$, T$_2$ ḳılman V ḳılma S$_3$, İÜ

2/II/1b fırṣat: fırṣaddur A$_2$

2/II/3a diyerler: eydürler A$_3$, M, K, T$_1$, S$_1$, V, İÜ/ işitdüm: A$_1$, TT, [G]/ āteş: dūzaḫ S$_3$, İÜ

2/II/3b āteşīn: āteş-i A$_2$, K, T$_2$

2/II/4a cihānı: cihān-ı [G]/ reşk-i: eşk-i M/ ḫalīl: irem A$_1$, TT, [G]/ iden: itgen B iken A$_2$ sanman [G]/ irmiş: itmiş A$_1$, [G] olmış TT

2/II/4b ḫān-ı: ḫān ü A$_3$/ sīretdür: surettir [G]

5 Anuñ yanında kim gül-berg-i gülzār-ı me^{c}ānīdür
Anuñ bezminde kim serv-i revān-ı bāġ-ı behcetdür
6 Açıldı ġonce ṭūmārı vü ma^{c}lūm oldı mażmūnı
Budur kim fevt ḳılmañ mevsim-i gül cām-ı gülgūnı
III[691]
1 Getür sāḳī ḳadeḥ bolduñsa ḥāl-i dehrden āgeh
Ki devrān üstedür peyveste ṣubḥ u şām u sāl u meh
2 Ḫazān deycūrıda gülzār bezminden azan bülbül
Çerāġ-ı gül yaḳup ḫalvet-serāy-ı vaṣla tapmış reh
3 Gül açmış ḫˇān-ı vaṣlın bülbüle teklīf ider her dem
Ki ger mihmān iseñ ḫˇān-ı Ḫalīlu'llāha bismi'llāh
4 Cihānda dün mükedder-ḫāṭır idüm fāl-ı fetḥ içün
Bugün gülzāra girdüm gül kitābın açmaġa nā-geh
5 Açıldı ġonce ṭūmārı vü ma^{c}lūm oldı mażmūnı
Budur kim fevt ḳılmañ mevsim-i gül cām-ı gülgūnı
IV[692]
1 Getür sāḳī ḳadeḥ kim ^{c}ayş ḫoşdur gül zamānında
Zamān fevt itme dehrüñ ġuṣṣa-i sūd ü ziyānında

2/II/5a anuñ: onuñ A_1, T_2/ gül-berg-i: her berk [G]

2/II/5b anuñ: anuñ͡g S_1 onuñ͡g T_2, A_1/ bezminde: yanında S_1/ serv-i: reşk-i T_2 serv ü TT, [G]/ revān: revān ü S_1 bahār T_2 riyāż S_3, İÜ reyāḥīn A_1, TT, [G]/ bāġ-ı: bāġ ü V

2/II/6b ḳılmañ: ḳılmañ͡g A_1, T_2 ḳılma V, S_3, İÜ

2/III/1a bolduñsa: olduñ͡gsa V olduñ çü S_3 bolduñ çü İÜ olduñsa [T, G, TD]/ ḥāl-i: rāz-ı TT, [T, G, TD] ḥālā A_3/ dehrden: devrden B

2/III/1b üstedür: üstinedür S_1 üzredür S_3, B, İÜ, [T, G, TD] iştedür A_3

2/III/2a deycūrıda: deycūrıdur A_3/ bezminden: bezminde A_2, A_3, V, M, K, [G]/ azan: gezen TT/ ḫazān deycūrıda: ḫazāndan ḳurtulup [TD]

2/III/2b yaḳup: yaḫup TT/ vaṣla: vaṣl S_3, İÜ bezme V/ tapmış: bulmış İÜ

2/III/3a vaṣlın: vaṣlı B, TT

2/III/3b iseñ: iseñ͡g V, TT, S_3, İÜ/ ḫalīlu'llāha: ḫalīlu'llāh V, TT, S_3

2/III/4a cihānda dün: cihāndan dün S_1, TT, B, A_3, S_3, İÜ cihāndadur V/ ḫāṭır idüm: ḫāṭırum bir V

2/III/5b ḳılmañ: ḳılma V, S_3, İÜ

2/IV/1b dehrüñ: dehrüñ͡g A_1, V devrüñ T_1/ ġuṣṣa-i: ġuṣṣa vü A_1, M, K, T_1, V, [G]/ sūd ü: sūd V

2 Ḳamārī taḥte'l-enhār oḳır gülzār vaṣfında
^{c}Anādil haẕihi cennāt oḳır gülzār şānında
3 Ṣabā ġonce dehānın pür-zer itse hīç ^{c}ayb olmaz
Ki medḥ-i Ḫān-ı Ḫāḳān-ḳadrdür ġonce dehānında
4 Hevā sebze zebānın tīz eger ḳılsa yiridür kim
S̱enā-yı Ḫān-ı ḫayr-encāmdur sebze zebānında
5[693] Ḳadeḥ dutmaḳdan ikrāh itmezem tā kim işitdüm men
Seḥer bülbül dilinde gül ḳatında sebze yanında
6 Açıldı ġonce ṭūmārı vü ma^{c}lūm oldı mażmūnı
Budur kim fevt ḳılmañ mevsim-i gül cām-ı gülgūnı

V[694]

1 Getür sāḳī ḳadeḥ kim bāġ ü ṣaḥrā lālezār oldı
^{c}Aceb faṣl ü ḫuceste mevsim ü ḫoş rūzgār oldı
2 Şükūfe bergi topraġ üzre sīmīn ḫıştlardur kim
Esās-ı ^{c}ayş-ı ḫalḳ ol ḫıştlardan üstüvār oldı
3 Ciger ḳanı gibi gitmişdi gözden tāze gül şekli
Yine dāġ-ı dil-i ehl-i vefā tek āşkār oldı

2/IV/2a ḳamārī: ḳamār A_1/ oḳır: oḫır A_1, V

2/IV/2b oḳır: oḫır A_1

2/IV/3a ^{c}ayb: küfr T_1/ olmaz: irmez A_2, M, K, S_1

2/IV/3b ḫāḳān-ḳadrdür: ḫāḳān ḳadridür A_1 ḫāḳān medḥidür V bin hakan-durur [G]

2/IV/4a tīz: ter TT/ eger: ger S_1

2/IV/4b zebānında: zamānında İÜ

2/IV/5a dutmaḳdan: ṭutmaḳdan A_3 dutmaġdan TT/ tā kim: nā-geh A_3, T_1

2/IV/5b dilinde: elinde T_1, A_3, S_3, V, İÜ/ sebze: ġonce A_1, TT, S_3, İÜ, [G]

2/IV/6b ḳılmañ: ḳılmañ͡g A_1 ḳılma V, S_3, İÜ

2/V/1b faṣl ü: faṣl-ı A_1, TT, B, A_3, V, M, [TD, G]/ mevsim ü: mevsim-i A_3, V, M, T_1, [TD, G]

2/V/2a bergi: berg M/ topraġ: ṭopraġ A_2, A_3 ṭopraḳ M topraḳ K torpaġ S_3, İÜ tofraġ V topraġı S_1/ sīmīn: zerrīn S_3, İÜ

2/V/2b ^{c}ayş-ı: ^{c}ayş ü TT/ ḫalḳ: bezm T/ ḫıştlardan: ḫışt birlen A_2 ḫışt birle V, B/ üstüvār: bī-ḳarār A_3, T_1

2/V/3a ḳanı gibi: ḳan kimi A_1 ḳanı kimi [T, TD]/ gül: dür V/ şekli: ḥālā M

2/V/3b yine: günün TT

4 Çıḳardı sebze vü gül ḫākdan çoḳ la^{c}l ü fīrūze
Velī yüz şükr kim Ḫān ḫāk-i pāyına nis̱ār oldı
5 Fużūlī ger ḫazān vaḳti olurduñ muttaḳī ḥālā
Mey iç kim mevsim-i gül geldi eyyām-ı bahār oldı
6 Açıldı ġonce ṭūmārı vü ma^{c}lūm oldı mażmūnı
Budur kim fevt ḳılmañ mevsim-i gül cām-ı gülgūnı

3

MÜSEDDES

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1[695] Menem ki ḳāfile-sālār-ı kārvān-ı ġamem
Misāfir-i reh-i ṣaḥrā-yı miḥnet ü elemem
Ḥaḳīr baḫma maña kimseden ṣaġınma kemem
Faḳīr-i pādişeh-āsā gedā-yı muḥteşemem
Sirişk taḫt-ı revāndur maña vü āh ^{c}alem
Cefā vü cevr mülāzım belā vü derd ḥaşem

2/V/4a sebze vü: sebze-i B, [G] ḫākdan TT/ gül ḫākdan: sebzeler TT/ çoḳ: çoḫ A_1 çün S_3, İÜ/ la^{c}l ü: la^{c}l-i T_1, S_1, V

2/V/4b ḫān: cān V

2/V/5a ḫazān: ḫazānī V/ vaḳti: vaḳt V vaḳtinde A_1, [T, TD, D] faslı [G]/ olurduñ: olurduṉg V olduṉg A_1 irerdüñ A_3, M, K, T_1, S_1, S_3, İÜ olduñ [T, TD, D]

2/V/5b bahār: nev-bahār V

2/V/6b ḳılmañ: ḳılmaṉg A_1, V ḳılma S_3, İÜ

3 A_1 81a, İÜ 78b, B 116, A_2 83a, A_3 90b, M 89a, K 75b, T_1 167a, P 280b, S_1 202b, T_2 89b, V 78a, TT 76b, S_3 86b

3/1a ḳāfile: ġāfile S_1, V/ kārvān-ı: kārbān-ı A_2, A_3, B, [G, TD, D] miḥnet ü M, K/ ġamem: sitemem M, K

3/1b ṣaḥrā-yı: ṣaḥrā vü V, T_1/ miḥnet ü elemem: miḥnet ü sitemem A_2, A_3, B, T_1, S_1 ġuṣṣa vü elemem V, K

3/1c maña: baṉga T_1, V maṉga A_1 buna İÜ/ kimseden ṣaġınma: ṣanma kimseden ki T_1

3/1d pādişeh: pādişāh A_1

3/1e revāndur: revān bes A_2, A_3, M, K, S_1, T_1, S_3, İÜ/ maña: baṉga T_1, A_1, V/ ki S_1/ vü: bu B

3/1f derd: derd ü S_1, TT, V derdürür İÜ/ cefā vü cevr mülāzım belā vü derd ḥaşem: belā vü derd mülāzım cefā vü cevr haşem [G]

2[696] Ne milk ü māl maña çarḫ virse memnūnam
Ne milk ü mālden āvāre ḳılsa maḥzūnam
Egerçi müflis ü pest ü muḥaḳḳar ü dūnam
Dem-ā-dem eyle ḫayāl eylerem ki Ḳārūnam
Göñülde naḳd-i vefā genci līk pinhānī
Gözüm ḥızāne-i la^{c}l ü güher velī fānī
3[697] Ḥayāt ṣarf idüben derd ḳılmışam ḥāṣıl
Sirişk-i āl ü ruḫ-ı zerd ḳılmışam ḥāṣıl
Żamīr gözgüsine gerd ḳılmışam ḥāṣıl
Ṭabī^{c}at-ı seg-i şeb-gerd ḳılmışam ḥāṣıl
İşüm ḳara gice tā ṣubḥ nāle vü feryād
Ne virseler aña şāḳir ne diseler aña şād

3/2a milk ü: milk V/ maña: bañ͡ga V mañ͡ga A_1/ çarḫ virse: virse çarḫ A_1, A_3, [T, G, TD]

3/2b milk ü: milk V

3/2c müflis ü: müflis-i [D]/ muḥaḳḳar ü: muḥaḳḳar-ı V, [D]

3/2d ḫayāl: ḳıyās A_2

3/2e göñülde: göñ͡gülde A_1, V göñül K

3/2f la^{c}l ü: genc ü A_2 genc V

3/3a ḥayāt: hayal [G]/ idüben: idübeñ͡g V

3/3b āl ü: āl V

3/3c żamīr: marīż S_1

3/3e nāle vü: nāle A_1

3/3f virseler: diseler TT, [T]/ aña: añ͡ga T_1, V oña S_3, İÜ oñ͡ga A_1, T_2/ diseler: ḳılsalar TT, A_1, V, [T, TD, D]/ aña: añ͡ga T_1, V, T_2 oña S_3, İÜ oñ͡ga A_1

4 Sirişk-rīz gül-endāmlar hevāsı ile
Şikeste-ḥāl siyeh zülfler belāsı ile
Zamāne içre ġam-ı ^{c} ışḳ mācerāsı ile
Hemīşe maṣlaḥatum özgeler rıżāsı ile
Ne devr-i gerdiş-i gerdūn menüm murādum ile
Ne ġāyet-i emelüm ḥüsn-i i^{c} tiḳādum ile

5 Ḥasūd ṣūret-i aḥvālüme naẓar ḳılmaz
Cefā ḳılur men-i bī-çāreye ḥaẕer ḳılmaz
Ṣanur ki nāle vü zārum aña es̱er ḳılmaz
Anı mürūr ile ^{c} ālemde derbeder ḳılmaz
Zamāne içre mücerrebdür intiḳām-ı zamān
Hemīşe yaḫşıya yaḫşı virür yamana yaman

3/4a ile: ilen A_2, A_3, T_1, T_2

3/4b belāsı: cefāsı A_2, A_3, M, K, T_1, S_1, S_3, İÜ/ ile: ilen A_2, A_3, T_1, T_2

3/4c ^{c} ışḳ: şerḫ V/ ile: ilen A_2, A_3, T_1, T_2

3/4d ile: ilen A_2, A_3, T_1, T_2

3/4e devr-i gerdiş-i gerdūn: gerdiş-i felek-i dūn TT/ ile: ilen A_2, A_3, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3, İÜ

3/4f ile: ilen A_2, A_3, M, K, T_1, S_1, T_2, V, S_3, İÜ

3/5a aḥvālüme: iḳbālüme V, T_2

3/5b bī-çāreye: bī-çāreden T_1/ ḥaẕer: naẓar V, B vefā A_2

3/5c ṣanur: ṣalur S_1/ nāle vü: nāle-i İÜ, [T, G]/ aña: an͡ga T_1, V, T_2 oña S_3, İÜ, [G] on͡ga A_1

3/5d anı: onı T_2/ ^{c} ālemde: ^{c} ālem B/ 4. mısra: meger ki āh-ı seḥer onı derbeder ḳılmaz A_1

3/5f hemīşe: zamāne B/ yaḫşı virür: yaḫşı-durur T_1, K yaḫşıdur S_1, T/ yaḫşı gelür A_1, [G] yaḫşı ḳılur TT yaḫşı virür ü T_2

6 Ḫoşem ki ḫāme-i taḳdīr-i Īzid-i müte^{c}āl
Vücūd levḥine taṣvīr idende ṣūret-i ḥāl
Raḳam ḳılan eger idbārdur v’eger iḳbāl
Olur taġayyür aña ġayrdan bir emr-i muḥāl
Sa^{c}ādet-i ezelī ḳābil-i zevāl olmaz
Güneş yir üstine hem düşse pāy-māl olmaz
7 ^{c}Azīz-i Ḥaḳ ḥased-i düşmen ile olmaz ḫˇār
Ḥasūd ḥīlesi iḳbāli eylemez idbār
Egerçi gülbüne gāhī ḫazāndan āfet var
Tedārik eyler aña ^{c}āḳıbet nesīm-i bahār
Ġaraż ki her kim ezelden olursa devletmend
Muḥāldür yite āṣār-ı devletine gezend
8 Egerçi bir nice gün āfitāb-ı ^{c}ālem-i dūn
Cihānda eyledi iḳbāl rāyetini nigūn
Zamāne ṣūret-i aḥvālüm itdi digergūn
Vefā ḫaṭına ḳalem çekdi çarḫ-i būḳalemūn
Bugün zāmāne ol aḥvālden peşīmāndur
Egerçi kāfir idi ḥāliyā müselmāndur

3/6a ḫāme-i: nāme-i S_1

3/6b ṣūret-i: naḳş-ı M

3/6c idbārdur: idbār-durur A_3/ v’eger: eger A_1, TT, [G] ve ger [TD]

3/6d olur: bolur T_2/ aña: an͡ga T_1, T_2, V oña S_3, İÜ o A_1/ bir: her A_1

3/6e ezelī: ebedī V

3/6f üstine hem: üstine V

3/7a ḥaḳ: ten A_2/ ile: ilen TT

3/7b iḳbāli: iḳbāl V

3/7c gülbüne: bülbüle A_1, [G] gülşene A_3/ gāhī: gāh S_3, TT/ ḫazāndan: ḫazānda [T, G]

3/7d aña: an͡ga T_1, T_2, V on͡ga A_1 o İÜ/ ^{c}āḳıbet: ^{c}āfiyet [T]

3/7e her kim: her ki S_1 kim ki A_3/ ezelden olursa: olursa ezelde A_2, T_2

3/8a āfitāb-ı: iḳtiżā-yı A_1, TT, [T, G, TD]/ dūn: gün S_3, İÜ

3/8c aḥvālüm: aḥvālin A_1, TT, V, [G] aḥvāli A_2 iḳbālüm T_2/ itdi: itti T_2

3/8e bugün: künūn A_1, TT, V, [T, G, TD]

9 Fużūlī eyledügüñ ᶜahdüñe vefā ḳılġıl
Yiter şikāyet idüp şerḫ-i mācerā ḳılġıl
Vücūduñı hedef-i nāvek-i belā ḳılġıl
Ḳamu cefālara ṣabr eyleyüp duᶜā ḳılġıl
Kim ola dōst rıżāsı hemīn saña ḥāṣıl
Rıżā-yı dōstdur aṣl-ı temettuᶜ iy ġāfil

4

MÜSEDDES

Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün

1 Dün sāye ṣaldı başuma bir serv-i ser-bülend
Kim ḳaddi dil-rubā idi reftārı dil-pesend
Güftāre geldi nā-geh açup laᶜl-i nūş-ḫand
Bir piste gördüm anda töker rīze rīze ḳand
Ṣordum meger bu dürc-i dehendür didüm didi
Yoḫ yoḫ devā-yı derd-i nihānuñ-durur senüñ

3/9a eyledügüñ: eyledügün͡g A_1, T_2, V/ ᶜahdüñe: ᶜahdün͡ge V, T_2/ ḳılġıl: ḳılgıl A_1, T_2, V, TT

3/9b ḳılġıl: ḳılgıl A_1, TT, T_2, V

3/9c vücūduñı: vücūdun͡gı A_1, T_2, V, İÜ/ belā: cefā A_2/ ḳılġıl: ḳılgıl A_1, T_2, V, TT

3/9d ḳamu: ġam ü S_3, İÜ/ cefālara: belālara S_3, T_2, İÜ/ ḳılġıl: ḳılgıl A_1, TT, T_2, V

3/9e ola: olsa V/ saña: san͡ga A_1, T_2, V

3/9f aṣl-ı: ancak A_1, TT, V/ iy ġāfil: ġāfil A_1 ᶜāḳil V, TT

4 İÜ 80a, B 120, A_2 80b, A_3 92a, M 92a, K 78a, T_1 168b, P 281b, S_1 203b, T_2 91b, S_2 64a, V 80a, TT 77a, S_3 87b

4/1a ṣaldı: saldı V, K, T_2/ bir: ol [G]

4/1c nā-geh: tā ki V

4/1d anda: onda T_2, [G]/ töker: döker K, B

4/1e ṣordum: sordum S_1, V, S_3, İÜ/ dehendür: dehāndur S_3/ didüm: senüñ S_3/ didi: didüñ T_1

4/1f nihānuñ-durur: nihānun͡g-durur T_2 nihān-durur V nihāndur S_3

2 Egmiş hilāli üstine ṭarf-ı külāhını
Çoḳ dil-şikestenüñ göge yitürmiş āhını
Zülfin dağıtdı gizledi ebr içre māhını
Gördüm yüzinde ḥalḳa-i zülf-i siyāhını
Ol pīç ü tābı çoḳ ne resendür didüm didi
Devr-i ruẖumda rişte-i cānuñ-durur senüñ

3[698] Virmiş fürūġ şem^c-i ruẖı gün çerāġına
Ṣalmış şikest serv-i ḳadi gül budağına
Dün serv tek başanda ḳadem göz bulağına
Bir nice ẖārdan elem irmiş ayağına
Gül bergine batan ne tikendür didüm didi
Müjgān-ı çeşm-i eşk-feşānuñ-durur senüñ

4/2a egmiş: ögmiş K/ hilāli: hilāl S_1, V/ üstine: üzre çü A_3, S_3, TT, İÜ/ ṭarf-ı: ṭurfa A_2, M, K, T_1

4/2b çoḳ: çoẖ S_1/ şikestenüñ: şikeste tek İÜ/ yitürmiş: yitgürmiş İÜ

4/2c dağıtdı: ṭağıtdı A_3/ gizledi: gözledi T_2

4/2d ḥalḳa-i: dāne-i V, S_3, TT/ zülf-i: ẖāl-i V, S_3, İÜ

4/2e ol: şol [G]/ çoḳ: çoẖ S_1

4/2f ruẖumda: ruhunda [G]/ cānuñ-durur: cānuñg-durur T_2 cānuñdadur V

4/3a ruẖı: ruẖ-ıT_1, S_3, İÜ ruẖ ü V

4/3b ṣalmış: salmış V, B/ ḳadi: ḳad-i T_1, S_3, İÜ ḳad ü V

4/3c başanda: basanda T_1, TT, K, V, T_2

4/3e tikendür: dikendür K, B

4/3f feşānuñ-durur: feşānuñgdur V, T_2

4[699] Seyr ile ṣaldı bāġa güẕer ol semen-^{c} iẕār
Envā^c -ı zīb ü zīnet ile faṣl-ı nev-bahār
Açmış gül üzre sünbül-i gīsū-yı müşg-bār
Yaḳmış laṭīf ayaġına gül-berg tek nigār
Nesrīne reng-i lāle nedendür didüm didi
Ġamzem ḫadengi tökdügi ḳanun̄-durur senün̄

5[700] Düşmiş ^{c} ıẕārı üzre mu^c anber selāsili
Āşüfte-ḥāl idüp nice bī-ṣabr ü bī-dili
^{c} Aḳlumnı vālih eyledi şekl ü şemāyili
Göz gördi ḳāmetin dil ü cān oldı māyili
Veh bu ne ṭurfe serv-i çemendür didüm didi
Manẓūr-ı dīde-i nigerānun̄-durur senün̄

4/4a ṣaldı bāġa: bāġa ṣaldı TT çıḳdı gülşene T_2/ güẕer ol semen: güẕār ol semen A_2, TT, B, V, S_3 güẕer ol sīmīn T_1 ol serv-i gül T_2

4/4b zīb ü: zīb S_1/ ile: ilen T_1

4/4c açmış: tökmiş S_1, TT, S_3, İÜ, [G, TD, D]/ sünbül-i: sünbüli [G]

4/4d yaḳmış: yaḫmış S_1, TT, B, İÜ itmiş S_3 yıġmış T_2

4/4f ġamzem: ġamzen̄ T_1, K ġamzen͡g V/ tökdügi: dökdügi K, B/ ḳanun̄-durur: ḳanun͡g-durur V ḳanun̄dur T_2

4/5a üzre: üste [T]

4/5c ^{c} āḳlumnı: ^{c} aḳlumı V, T_2, M, [G]

4/5d ḳāmetin: ḳāmetün̄ S_1 ḳāmetün͡g T_2

4/5e ṭurfe serv-i: ṭurfe serv ü M serv-i ṭurfe-i A_3

4/5f nigerānun̄-durur: nigerānun͡g-durur T_2

6[701] Seyl-i sirişküm oldı revān ḫāk-i kūyına
Cān vālih oldı la^{c}l-i leb ü güft ü gūyına
Dil düşdi dām-ı silsile-i müşk-būyına
Ol laḥẓa kim ṣataşdı gözüm zülf ü rūyına
^{c}Aķreb meh-i münīre vaṭandur didüm didi
Vehm eyle kim ḫaṭarlu ķırānuñ-durur senüñ

7[702] Dün ṣubḥ-dem ki lāle vü nesrīn ṣalup niķāb
Gül çehresinden aldı ṣabā perde-i ḥicāb
Gülzāra çıķdı seyr ile ol reşk-i āfitāb
Şebnem niṡārın itdi yöküş lü'lü'-yı ḫoşāb
Bunlar nedür ne dürr-i ^{c}Adendür didüm didi
Epsem Fużūlī eşk-i revānuñ-durur senüñ

4/6a sirişküm: sirişk K

4/6b la^{c}l-i: la^{c}l ü K, TT, S_1, S_3/ leb ü: leb-i A_3, T_1, S_3, S_1/ güft ü: güft A_2, T_1/ 2. mısra: göz baḫakaldı zülf ü ķadd ü rūy-ı mūyına V

4/6d ṣataşdı: sataşdı V/ zülf ü: zülf T_1/ 4. mısra: aldandı ṭıfl tek dil anuñ reng ü būyına S_1, A_3, S_3, İÜ

4/6f vehm eyle kim ḫaṭarlu: vehm eyle kim ḫaṭar bu T_1, T_2, A_3 iy çoķ ḫaṭālu kendü B/ ķırānuñ-durur: ķırānuñĝ-durur T_2/ 6. mısra: ārāyiş-i riyāż-ı revānuñ-durur senüñ A_2

4/7a lāle vü: lāle V

4/7b aldı: açdı TT

4/7c çıķdı: çıḫdı S_1 girdi TT/ ile: ilen M, K içün A_2/ reşk-i: māh-ı V

4/7d niṡārın: niṡārı T_1, S_1, TT niṡār A_3/ yöküş: üküş A_3 güneş M, K, S_1, T_1, S_3, İÜ yöğüş [G]

4/7e bunlar nedür: lü'lü' midür S_1, S_3, A_3, İÜ bunlar ne dür [T]/ ne: ya S_1, S_3, İÜ

4/7f epsem: öpsem S_3

5

TAḤMĪS

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Tā cünūn raḫtın geyüp dutdum fenā milkin vaṭan
Ehl-i tecrīdem ḳabūl itmen ḳabā vü pīrehen
Her ḳabā vü pīrehen giysem mis̱āl-i ġonce men
Ger senüñ'çün ḳılmasam çāk iy büt-i nāzük beden
Gūrum olsun ol ḳabā egnümde pīrāhen kefen

2 Gerçi sevdā-yı ser-i zülfüñdenem zār ü z̠elīl
Geçmen ol sevdādan olduḳça maña ^{c}ömr-i ṭavīl
Ṣanma terk idem bu sevdānı ger olsam men ḳatīl
Çıḳmaya sevdā-yı zülfüñ başdan iy meh ger yüz ıl
Üstüḫ^{v}ān-ı kellem içre dutsa ^{c}aḳrebler vaṭan

---

5 A_1 79b, İÜ 81a, B 121, A_2 81b, A_3 93a, M 93a, K 79a, T_1 169b, P 282a, S_1 204b, T_2 92b, S_2 65a, TT 78a, S_3 88b

5/1a cünūn: cihān T_1/ dutdum: ṭutdum A_3, S_1, B, S_2 ḳıldum T_2/ milkin: kūyın T_2/ geyüp: görüp [G]/ vaṭan: veṭen [TD]

5/1b itmen: itmem T_2

5/1c mis̱āl-i: besān-ı A_2, T_2

5/1d ger: kim S_2/ ḳılmasam: ḳılmışam A_2, T_1, S_3 ḳılmasa A_3/ büt-i: gül-i T_2, S_2/ nāzük: sīmīn T_1

5/1e gūrum: gōrum [T] görem [G]/ ol: bu A_1, A_2, TT, B, [T] şol S_1

5/2a zülfüñdenem: zülfüñdeem A_3, T_1, TT, S_2, S_3, İÜ, [G] zülfüñ͡gdeem A_1, T_2

5/2b geçmen: geçmez S_2/ maña: bañ͡ga A_1, T_2 saña S_1/ ^{c}ömr-i: hicrān-ı T_2

5/2c sevdānı: sendāyı S_3, B, S_2/ ger olsam: olursam A_3, M, K, T_1, T_2, S_2, [G] olsam S_1/ men: hem S_2, B, S_1, S_3, İÜ

5/2d çıḳmaya: çıḫmaya S_1/ zülfüñ: zülfüñ͡g A_1, T_2/ ıl: yıl A_2, K, M/ meh ger yüz ıl: mah yüz yıl [G]

5/2e dutsa: ṭutsa A_3, B, S_2

3 Ġālib oldı ṣubḥ-dem şevḳ-i gül-rūyuñ maña
Seyr-i bāġ itdüm ki būy-ı gül vire teskīn maña
Gül görüp yāduñla dürr-i eşk saçdum her yaña
Düşdi şebnem bāġa gir tā gül niṡār itsün saña
Sebzenüñ her bergine bir dür ki tapşurmış çemen
4 Dir idüm iy dil getürme hīç derd ehline şek
Tā seni hem ṣalmasun bir derde devrān-ı felek
Almaduñ pend imdi ^{c}āşıḳsan işüñ āh eylemek
İy göñül ^{c}ışḳ ehline her şeb gülerdüñ şem^c tek
Men dimez miydüm ki ṭañla aġlayasıdur gülen
5 Ḫ̌āh sincāb eylesün ferşin Fużūlī ḫ̌āh kül
Hecr ara muṭlaḳ yuḳu görmez göz eglenmez göñül
Yārsuz ^{c}ışḳ ehlinüñ diñlenmegi mümkin degül
Nice diñlensün Ḥabībī sensüz iy endāmı gül
Kim batar cismine tende her tüg olmış bir tiken

5/3a rūyuñ: rūyun͡g A_1, T_2/ maña: ban͡ga A_1, T_2/ oldı: olmuş [G]/ gül-rūyuñ: gül-i ruyun [G]
5/3b būy-ı gül vire: vire būy-ı gül A_1, S_1/ maña: ban͡ga A_1, T_2 aña TT, [TD] ona [G]
5/3c yāduñla: yādun͡gla A_1, T_2, İÜ/ saçdum: ṣaçdum A_3, S_2, K, M, S_3/ her yaña: meh baña T_1
5/3d saña: san͡ga T_2 baña T_1
5/3e sebzenüñ: sebzenün͡g A_1 sebze tek [G]/ bir: her A_1/ dür: gül A_2, TT/ tapşurmış: dapşurmış K
5/4a dil: gül A_2, TT, M
5/4b ṣalmasun: salmasun T_2 ṣalmayup T_1, A_3 salmaya [G]/ bir: bu T_1 yüz T_2 bi [G]
5/4c almaduñ: almadun͡g A_1, T_2, S_3, TT, İÜ almadın T_1/ imdi: uyduñ S_2/ ^{c}āşıḳsan: ^{c}āşıḳseñ T_1, TT/ işüñ: işün͡g A_1, T_2
5/4d göñül: gön͡gül A_1, T_2/ şeb: tün S_1 dün A_3, S_3, İÜ dem A_1, T_2, [G]/ gülerdüñ: gülerdün͡g S_1, A_1, T_2
5/4e ṭañla: dan͡gla S_3, TT, S_1, T_2, İÜ āḫir M, K, S_2 yarın A_2 ferdā A_3, T_1 bir gün A_1/ aġlayasıdur: aġlasıdur S_1/ dimez miydüm: dimezdüm mi [TD, D]
5/5a eylesün: eylesün͡g A_1/ ferşin: ferşi S_3, TT, T_1, A_1 ferş İÜ/ kül: gül [G]
5/5b yuḳu: yuḫu A_2, S_1, TT, A_3, S_3, İÜ/ göñül: gön͡gül A_1, T_2
5/5c ehlinüñ: ehlinün͡g A_1 ehline T_2/ diñlenmegi: dinlenmegi S_1, TT, B, A_1 eglenmegi A_2, A_3, M, T_1, T_2, S_2
5/5d diñlensün: diñlesün A_1, T_2
5/5e kim: çün S_1, S_3, İÜ/ cismine: cānına A_1/ tende: sensüz T_2/ tüg: düg B/ tiken: diken S_2

6

MUḪAMMES

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Ten pozıldı eşk-i çeşm-i ḫūn-feşānumdan menüm
Köydi cān gön̄lümdeki sūz-ı nihānumdan menüm
Tā es̱er var cism ü cān-ı nātüvānumdan menüm
Ġam kem itmez göz ü gön̄lüm cism ü cānumdan menüm
Bu başumdan ṣavılup ol gitse yanumdan menüm

2 Meyl-i vaṣl egmiş ḳadümni çeng-i bezm-i yār tek
Reglerüm sızlar el ursam çeng üzre tār tek
Çeng nī mümkin kim ide zārlıġ men zār tek
Bes ki memlūyam hevā-yı ᶜışḳa mūsīḳār tek
Bin̄ fiġan her dem çıḳar her üstüḫᵛānumdan menüm

---

6 A_1 80a, İÜ 81b, B 122, A_2 82a, A_3 93b, M 93b, K 79b, T_1 170a, P 282b, S_1 205a, T_2 93a, V 81a, TT 79a, S_3 89b

6/1a eşk-i çeşm: çeşm-i eşk B/ ḫūn: dür A_1

6/1b köydi: yandı M, K, S_1, S_3, V, İÜ küydi [T] göydü [G]/ gön̄lümdeki: gön͡glümdeki A_1, T_2

6/1c cism ü: cism A_2, M

6/1d itmez: olmaz A_2, T_2/ gön̄lüm: gön͡glüm A_1, V gön̄ül ü TT/ cism ü: cism K

6/1e ṣavılup: savılup V, T_2

6/2a vaṣl: bezm A_1, A_2, TT, T_2, [G]/ egmiş: itmiş A_1, A_2, TT, T_2, [G]/ yār: tār A_1, V, B

6/2c çeng: çeng ü S_3, TT, K, A_2, A_3, [G]/ nī: ne T_2, [TD] ney S_3, TT, K, A_2, A_3, [G]/ mümkin kim: mümkin ki T_2, A_1 mümkin degül A_2 mümkin mi A_3/ zārlıġ: zārlıḳ A_1, V, M yārlığ [G]

6/2e bin̄: bin͡g S_1, TT, K, T_2, V min͡g A_1/ her: bir [G]

3 ^{c}Ālemi dutdı sirişküm ḳanı dutmazsan ḫaber
Ṣaldı yaşum raḫneler yollara ḳılmazsan naẓar
Ḳan yaşumdan sarı kim dutmış yoluñ ḳıl bir güẕer
Meyl ḳıl menden yaña senden bu istiġnā yiter
Ḳanlu isem dāḫı gel geç şimdi ḳanumdan menüm

4[703] Göz evi tek oldı eşkümden çoḳ evler ġarḳ-ı āb
Öz evi tek ḳıldı çoḳ ev merdüm-i çeşmüm ḫarāb
^{c}Ālemi seylāba virdüm iy cemāli āfitāb
Görinür merdüm gözine seyl ilen ḳopmış ḥabāb
Suya her ev kim gider eşk-i revānumdan menüm

6/3a dutdı: ṭutdı A_3, B/ ḳanı: ḳatı V ḥanı A_2 hīç T_2/ dutmazsan: ṭutmazsan A_3, B dutman sen S_1 duymazsan [T, TD]

6/3b ṣaldı: saldı V/ yaşum: başum A_1, V/ raḫneler: raḫnesin B, M, K, S_1, T_1, V/ yollara: odlara A_3, B, M, K, S_1, T_1, V, S_3, İÜ otlara T_2/ ḳılmazsan: ṣalmazsan A_2, A_1, TT, [G]/ naẓar: ḫaber S_3

6/3c yaşumdan: yaşumdı K/ sarı kim: ṣarı kim M saru kim V ṣaru kim A_2 nā-geh B/ dutmış: ṭutmış A_3, B/ yoluñ: yoluñg A_1, V yolum [G]/ ḳıl bir güẕer: ḳılgıl sefer A_1

6/3d ḳıl menden: ḳılmazsan A_2 ḳıl her dem T_1, A_1 ḳıl bir dem TT, T_2 [T, G, TD]/ yaña: yañga V baña A_2, T_1, TT bañgaT_2 mañga A_1 maña [T, G, TD]/ senden: sizden V, M, K her dem A_1, TT, B, [G] servüm [T, TD, D]

6/4a evi: ivi A_1, T_1, S_1, S_3, TT, İÜ/ çoḳ: çoġ A_3/ evler: ivler T_1, S_1, TT, S_3, İÜ

6/4b öz: göz A_1, A_3, B, T_1, TT, [G] çoḳ A_2 / evi tek: ivi tek T_1, A_1, S_3, İÜ suyundan A_2/ ev: iv A_1, T_1, S_1, TT, S_3, İÜ/ çeşmüm: çeşm K

6/4c ^{c}ālemi: ^{c}ālemdi K/ virdüm: virdi T_1, S_1

6/4d merdüm: her dem A_3, B, V, TT - A_1/ gözine: gözine her dem A_1/ ilen: ile V, TT, S_3, İÜ

6/4e suya: ṣuya S_1, A_3, S_3/ ev: iv A_1, A_2, T_1, S_1, TT, S_3, İÜ/ gider: gide S_1/ eşk-i: reşk-i V/ revānumdan: revānumdur A_1

5 İy ḫayālüñ ḫalveti naḳd-i revānum maḫzeni
Gözyaşı olur revān her geh ḫayāl itsem seni
Luṭf umup senden ser-i kūyuñda dutdum meskeni
Gel gözüm nūrı Fużūlī tek çoḳ aġlatma meni
İncimez mi ḫāṭıruñ āh ü fiġanumdan menüm

7

MUḪAMMES

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Vāy yüz biñ vāy kim dildārdan ayrılmışam
Fitne-çeşm-i sāḥir-i ḫūn-ḫᵛārdan ayrılmışam
Bülbül-i şūrīdeem gülzārdan ayrılmışam
Kimse bilmez kim ne nisbet yārdan ayrılmışam
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruḫsārdan ayrılmışam

6/5a ḫayālüñ: ḫayālüñ͡g A_1, V ḫayālin S_1 ḫayālüm M, T_1 ḫayāl-i A_3, T_2/ ḫalveti: ḫalvetüm A_3, T_2/ naḳd-i: eşk-i M, K

6/5b göz yaşı: göz yaşum A_1, [G] ḳan yaşın TT/ geh: dem S_3, A_1, İÜ, [T, TD, D]/ ḫayāl: revān V

6/5c ser-i: ne T_1/ kūyuñda: kūyuñ͡gda A_1, V, T_2/ dutdum: ṭutudum A_3 itdüm B

6/5d gözüm: gözi A_2/ fużūlī tek: fużūlīni T_2 fużūlī'nüñ A_2/ çoḳ: çoḫ A_1

6/5e ḫāṭıruñ: ḫāṭıruñ͡g A_1, V ḫāṭırum T_2/ āh ü: āh S_1 bunca A_2 munca A_1, TT, [T, G, TD]

7 İÜ 82a, B 123, A_2 84a, A_3 94a, M 94a, K 80a, T_1 171a, P 282b, S_1 205b, T_2 93a, V 81b, TT 79b, S_3 90a

7/1a biñ: biñ͡g S_1, TT, K, V min T_2

7/1b çeşm-i: çeşm ü A_3, TT, [G, TD, D]/ sāḥir-i: sāḥiri İÜ sāḥir ü B saçar A_2

7/1d kim: ki V

7/1e şimşād ü: şimşād A_2, B, V, S_3

2[704] Ḳaddi ṭūbā la^{c}li Firdevsüñ şarāb-ı kevs̱eri
Ḫulḳ ü ḫūyı çün melek sīretde[705] ems̱āli perī
Burc-ı eflāküñ sa^{c}ādetlü şereflü aḫteri
Ḥüsn-ārā mecmū^{c}-ı ḫūblaruñ ser-ā-ser serveri
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruḫsārdan ayrılmışam

3[706] Dōstlar men nāle vü feryād ḳılsam ^{c}ayb imes
Çarḫ-i bed-mihrüñ elinden dād ḳılsam ^{c}ayb imes
Ġam diyārın dil-ārā ābād ḳılsam ^{c}ayb imes
Bu binā birle cihānda ad ḳılsam ^{c}ayb imes
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruḫsārdan ayrılmışam

4[707] Düşmişem ġam-ḫāne-i hicrāne zār ü derdnāk
Nāḫun-ı ḥasret bilen idüp girībānumı çāk
Günde yüz kez hecr tīġıylan oluram[708] men helāk
Gerdiş-i devvār cevrinden men-i dil-ḫaste ḫāk[709]
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruḫsārdan ayrılmışam

7/2a la^{c}li: la^{c}l A_2, T_1, S_1, V, İÜ/ firdevsüñ: firdevsüñ͡g V

7/2b ḫulḳ ü: ḫulḳı vü V, A_3, B, K, S_3, S_1, İÜ, T_1 hulku [G]/ ḫūyı çün: ḫūyı A_3, K, S_1, S_3, İÜ ḫūy V, T_1 ḫūyıdur B/ sīretde: ṣūretde S_3, İÜ, [T, G, TD]/ ems̱āli: ems̱āl ü T_1, V ems̱āl-i K, B, S_1, A_3, S_3, A_2, İÜ/ çün melek sīretde ems̱āli perī: ḫūb hem ṣūreti mis̱l-i perī TT

7/2c eflāküñ: eflāküñ͡g S_1, V eflāk A_2, K, B/ sa^{c}ādetlü: sa^{c}ādetde A_2 sa^{c}ādetüñ K, B

7/2d ḫūblaruñ: ḫūblaruñ͡g V ḫūbānuñ A_3, TT

7/2e şimşād ü: şimşād A_2, K, S_3, V

7/3a men: ger S_3/ nāle vü: nāle-i M, K/ imes: imiş V, A_2, B, [T] imen S_3 yoḳ TT

7/3b bed-mihrüñ: bī-mihrüñ͡g V/ imes: imiş A_2, B, V, [T] imen S_3 yoḳ TT

7/3c imes: imiş A_2, V, B, [T] imen S_3 yoḳ TT

7/3d birle: birlen K, A_2, S_3, İÜ, [T, TD]/ imes: imiş V, B, A_2, [T] imen S_3 yoḳ TT

7/3e şimşād ü: şimşād A_2, V, S_3

7/4a ġam-ḫāne-i : ḫum-ḫāne-i B ġam-ḫāne vü T_1/ hicrāne: hicrānda A_2/ zār ü derdnāk: derd ü zārnāk T_1

7/4b bilen: bile T_1, V, İÜ, [G] ile S_3, TT/ idüp: idüp ki TT/ girībānumı: girībānumnı [T, TD]

7/4c günde: göz V/ hecr tīġıylan: hecr tīġıyla S_1, S_3, İÜ, [G] tīġ-ı hecr ile A_3, T_1 tīġ-ı hecr ilen TT/ oluram: olurdum İÜ, V, [T, G, TD]

7/4d devvār: eflāk S_3/ dil-ḫaste ḫāk: dil-ḫastenāk A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_3, V, İÜ, [G, TD]

7/4e şimşād ü: şimşād V, S_3, M

5[710] İştiyāḳ-ı şevḳden cān ü dilüm ālūdedür
Şām-ı ġam ferzāne-i baẖtum menüm uyḳudadur
Aġlamaḳdan çeşm ü cism-i derdnāküm sudadur
Ṣanma iy hem-dem ki feryādum menüm bī-hūdedür
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruẖsārdan ayrılmışam

6[711] Vaṣl umup cevr ü cefāsını çekerken cān henüz
Mihr umup şevḳında yanarken dil-i sūzān henüz
Cism-i ġamnākümde var iken ġam-ı hicrān henüz
Yitmedin pāyāne āh ü nāle vü efġan henüz
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruẖsārdan ayrılmışam

7 Milk-i vaṣlı dilberüñ göñlümde ma^{c}mūr olmadın
^{c}Işḳ cāmından dil ü cān mest ü maẖmūr olmadın
Derd-i bī-dermān-ı hecrinden tenüm[712] dūr olmadın
Hem Fużūlī ^{c}ışḳ ü ^{c}āşıḳlıġı meşhūr olmadın
Bir ḳadi şimşād ü gül-ruẖsārdan ayrılmışam

7/5a dilüm: tenüm A_2, T_1, TT, B/ şevḳden: vaṣldan [G, D]

7/5b şām-ı: şāh-ı TT/ ferzāne-i: ferzānesi TT/ uyḳudadur: uyẖudadur B yuḳudadur TT yuẖudadur V, T_1 uẖudadur A_3

7/5c aġlamaḳdan: aġlamaġdan T_1/ çeşm ü: çeşm T_1, V, TT, [TD] çeşm-i [T]/ derdnāküm: nātüvānum A_3, [G] ẖāksārum TT/ sudadur: ṣudadur A_3

7/5d hem-dem: zāhid TT

7/5e şimşād ü: şimşād A_2, V

7/6a çekerken: çekermen T_2

7/6b umup: açup T_2 - İÜ/ şevḳında: şevḳından İÜ/ dil-i: ol T_1/ sūzān: biryān T_2

7/6c ġamnākümde: ġamnākinde T_2 nemnākümde A_2/ ġam-ı hicrān: dil-i sūzān T_2

7/6d yitmedin: yitmedi S_3/ nāle vü: nāle-i K

7/6e şimşād ü: şimşād A_2, M

7/7a vaṣlı: vaṣl S_3/ dilberüñ: dilberün͡g V, T_2 benüm A_2, TT/ göñlümde: gön͡glümde V kūyında T_2 gönlünde [G] / olmadın: olmadan [T]

7/7b cāmından: cāmında T_2/ mest ü: mest A_2, K/ olmadın: olmadan [T]

7/7c derd-i bī-dermān-ı: derdümi dermān-ı A_2 derd çoẖ dermān-ı T_1 derd-i bī-pāyān-ı S_3, İÜ derd-i bī-dermān [G]/ hecrinden: hicrāndan S_3, T_2, İÜ hecrinde A_3 hücūmundan [G]/ tenüm: menüm T_1 benüm K, A_3, S_1/ dūr: ṭūr A_3/ olmadın: olmadan [T]

7/7d ^{c}ışḳ ü: ^{c}ışḳ T_1, V/ ^{c}āşıḳlıġı: ^{c}āşıḳlıġı S_1 ^{c}āşıḳlıġını A_3 ^{c}āşıḳ nev^{c}i T_1/ olmadın: olmadan [T]

7/7e şimşād ü: şimşād A_2, T_2, V, S_3

8

TAḤMĪS[713]

Fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilün

1 Cāndadur ṣubḥ-ı ezelden mihr-i ruḫsāruñ senüñ
N’ola tā şām-ı ebed olsam ṭalebkāruñ senüñ
İmdi cānā bolmamış men ^{c} āşıḳ-ı zāruñ senüñ
İy ezelden tā ebed göñlüm giriftāruñ senüñ
Çāre ḳıl kim boldı cānum asru efgāruñ senüñ

2 Dutdılar teşḫīṣ-i derd içün mu^c ālicler regüm
Tapdı bu ṣıḥḥat ki ṣıḥḥatden yaḳīndür[714] ölmegüm
Çün yaḳīn oldı devāsuz derd ile cān virmegüm
Cān virür demde ḳaşumġa Tañrı içün gel begüm
Bāri görmiş bolġamın bir laḥẓa dīdāruñ senüñ

---

8 B 124, A_2 85a, A_3 94b, M 95a, K 81a, T_1 171b, P 283a, S_1 206a, T_2 93b, S_2 65a, V 82a, TT 78b

8/1a ṣubḥ: mihr K rūz T_2/ ezelden: ezel A_2/ ruḫsāruñ: ruḫsāruñ͡g V, T_2

8/1b şām-ı: şām ü V/ olsam: bolsam A_2 bolsa TT/ ṭalebkāruñ: ṭalebkāruñ͡g T_2 giriftāruñ͡g V

8/1c imdi: şimdi V, [T, TD, D]/ bolmamış: bolmışam A_3 bolmış mı T_1 olmamış T_2 olmışam V, [G]/ men: mın S_1, TT, A_3, [T]/ zāruñ: zāruñ͡g T_2 zārum V/ ^{c} āşıḳ-ı: ^{c} āşıḳ ü [TD]

8/1d göñlüm: göñ͡glüm V, T_2/ giriftāruñ: giriftāruñ͡g V, T_2

8/1e ḳıl: ḳılgıl S_1, A_3/ boldı cānum: bolur cānum S_1 oldı cānum A_2 bolupdur A_3, S_2 dil bolupdur TT dil olupdur [G] boldu göñ͡glüm T_2/ asru: esrük A_3, TT zār u [G] esrü [T]/ efgāruñ: dildāruñ M, K dildāruñ͡g V

8/2a dutdılar: ṭutdılar A_3, S_2, B/ regüm: rekim [G]

8/2b tapdı bu: tapdı A_2 buldı bu A_3, M, K, T_2, V, TT, S_2 buldı bir S_1 buldular [G]/ ki: kim bu A_2/ 2. mısra: bil ki ṣıḥḥatden yaḫındur ölmegim yārüm benüm TT/ ṣıḥḥatden: firḳatden [T, TD, D]

8/2c derd ile: derd ilen M, K derdden [T, TD, D]

8/2d cān virür: cān viren A_3, [G] cānı vir ü S_2/ demde: cānumda A_2 çāġda B, [T, TD, D]/ ḳaşumġa: ḳatumġa A_3, TT başumġa T_2, [T, TD, D] ḳaçma S_2 yanımga [G]/ tañrı: tañ͡grı T_2/ gel begüm: gel kim begüm S_2, TT

8/2e bolġamın: bolġa ben A_2, M, S_2, [G] bolġa V bolġamıza S_1/ dīdāruñ: dīdāruñ͡g T_2, V dil-dāruñ [TD]

3 Ḫūblarnı imtiḥān ḳılmaḳda çekdüm çoḳ cefā
Nāle-i zār ile bildüm derd-i dil bulmaz şifā
Men ṣınadum şimdi sen pendüm işit ḳıl iktifā
Çünki ḫūblar meẕhebinde yoġ imiş resm-i vefā
İy gön̄ül nī yirge gitgey nāle-i zārun̄ senün̄

4 Gön̄lüm aldı ol iki ^{c}ayyār çeşm-i pür-ḫumār
Şimdi cān ḳaṣdın hem itmişler ne mekr ilen ki var
^{c}Örf içinde olsa her ^{c}ayyār ḳavli üstüvār
Şer^{c} ilen ger dutsalar esrük sözine i^{c}tibār
Ḳanuma birgey danuġlıḳ iki ^{c}ayyārun̄ senün̄

8/3a ḳılmaḳda: ḳılmaġda A_3, T_1 ḳılġanda TT çekmekde A_2 itmekde T_2, [T, TD, D]/ çekdüm çoḳ: çoḳ çekdüm B, TT çoḫ çekdüm [T, TD, D] çok çekdüm A_2

8/3b nāle-i: nāle vü [TD, D]/ bildüm: buldum T_2 bulmaz TT/ bulmaz: çün kim TT

8/3c men: ben A_2, V, M, T_2, K, B, S_2, TT, [G]/ ṣınadum: sınadum V ṣanurdum A_2 uṣandum M ḫōd öldüm T_2 çü bardum TT savurdum [G]/ şimdi: imdi TT/ pendüm: pendin T_2

8/3d yoġ: yoḫ TT yoḳ K, S_1, T_1, T_2, V

8/3e gön̄ül: gön͡gül V, T_2/ nī: ne A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, S_2, TT, [G]/ yirge: yire A_3, B, M, K, T_1, S_1, TT, V yerke [G]/ gitgey: yitgey A_3, B, S_1, T_1, T_2, S_2, TT, [G] yitdi A_2/ nāle-i: nāle vü [TD, D]

8/4a gön̄lüm: gön͡glüm V, T_2/ çeşm-i: çeşmüm T_1

8/4b şimdi: şimdiden TT, [G]/ mekr ilen ki var: reng ilen ki var T_2, [T, TD, D] fikr eyler ki var S_1 reng ile V, TT/ ḳaṣdın: ḳaṣdına [T, TD, D]/ hem itmişler: durmışlar [T, TD, D]

8/4c olsa her: olsa A_2 olsa ger [T, TD]

8/4d ilen: ile A_2, TT, T_2, [T, TD]/ dutsalar: ṭutsalar S_2, B ṭutsa A_3/ esrük: servün̄ S_1/ sözine: sözlerine A_3

8/4e birgey: virgey A_3, B, K, S_1, V, S_2 virdün̄ T_1/ danuḳlıḳ: danuġlıġ B, [G] danuḳlıḳ V, TT danuḳlıġ K danuġlıḳ M, S_1, T_1 ṭanuḳlıḳ A_2, S_2, [T] ṭanuḳlıġ A_3 tanuḳlıḳ T_2 tanuḳlıġ [TD]/ ^{c}ayyārun̄: ^{c}ayyārun͡g T_2, V

5 Ṣanma cevr itsen̄ Fużūlī incinüp şekvā ḳıla
Ger cefā ḳıl ger vefā cānum fedā sen ḳātile
Men ḫod öldüm imdi sen tīġ-ı cefā alup ele
Luṭfini öldürsen̄ iy dilber cefā tīġı ile
Anda hem bolġay menüm rūḥum meded-kārun̄ senün̄

9

MUḤAMMES

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 İy ḥarīr içre tenün̄ mutḷaḳ bilūr içre gül-āb
Gögsün̄ āb-ı rūşen ol āb üzre dügmen̄dür ḥabāb
Beylesen maḥbūb yoḫ neẓẓāren̄e ᶜālemde tāb
Vay eger terçek çıḳup serpüp leçek ṣalsan̄[715] niḳāb
Hīç şek yoḫ kim seni görgeç olur ᶜālem ḫarāb

8/5a cevr: terk T_1/ itsen̄: itsen͡g V, T_2 itdün̄ S_2/ incinüp: inciyüp [G] vefā A_2/ şekvā: şekve TT terkün̄ T_2, B, [T, TD, D] terkin A_2 terk V

8/5b cefā: vefā TT/ vefā: cefā TT/ sen: ol T_2

8/5c men: ben M, TT, B, S_2, K, V/ imdi: şimdi A_2, T_2, M yoḳsa K

8/5d luṭfini: luṭf ilen K, [G] luṭfla S_2/ öldürsen̄: öldürsen͡g S_1, TT, T_2, V/ dilber: ḳātil A_3/ ile: bile A_3, A_2, TT, [T, G, TD]

8/5e anda: onda T_2, [G]/ bolġay: olġay S_1, S_2, K, A_3, M bolsun T_2/ meded-kārun̄: meded-kārun͡g V, T_2

9 A_1 80b, İÜ 83a, B 124, A_2 85b, M 95b, K 81b, T_1 172a, P 283b, S_1 206b, T_2 94a, S_2 65b, TT 78a, S_3 90b

9/1a tenün̄: tenün͡g A_1, S_1

9/1b gögsün̄: gögsün͡g S_3, A_1, T_2, İÜ/ rūşen: cennet S_3, A_2, M, K, İÜ/ ol: ü TT, A_1, [T, G]/ üzre: içre A_2, M, A_1/ dügmen̄dür: dügmen͡gdür A_1, T_2 tügmen̄dür S_1, S_2, A_2, M tügmen͡gdür S_3

9/1c beylesen: böylesen S_2, B eyle A_1, TT, [G]/ maḥbūb: maḥbūb ü S_1 maḥcūb T_2, [T, TD, D] zibāsan ki A_1, TT, [G]/ neẓẓāren̄e ᶜālemde: neẓẓāren͡ge ᶜālemde A_1, T_2 neẓẓārun̄a ᶜālemde S_3, İÜ ālemde nezzārene [G]/ tāb: āb T_2

9/1d vay: veh A_1, [G]/ terçek çıḳup serpüp leçek: serpüp leçek terçek çıkup T_2/ ṣalsan̄: ṣalsan͡g İÜ, S_3 salsan͡g T_2 açsan̄ TT, [T] açsan͡g A_1 açsan [TD]/ terçek: tezcek [G]/ serpüp leçek: serpiplecek [G]

9/1e görgeç: ᶜālem görüp A_1

2 Dil çeküp zerrīn utaġañ virdi la^{c}lüñden ṣoraġ
Dutdı ol güftār içün la^{c}l-i bünāgūşuñ ḳulaġ
Zülfüñe hem-dem daraġ āşüfte men andan ıraġ
Diş ṣalup her pīç ü tāb açduḳça zülfüñden daraġ
Rişte-i cānumġa reşkinden düşer yüz pīç ü tāb
3 İy yüzi gül göñlegi gülgūn ü donı ḳırmızı
Āteşīn kisvet giyüp odlara yandurduñ bizi
Ay ü gündür ḥüsn baḫşinde cemālüñ ^{c}ācizi[716]
Ādemoġlından senüñ tek doġmaz iy kāfir ḳızı
Gūyiyā atañ meh-i tābāndur anañ āfitāb

9/2a dil: el TT/ utaġañ: utaḳañ TT uṭaḳan͡g A_1 otağın [G]/ la^{c}lüñden: la^{c}lün͡gden A_1, T_2/ ṣoraġ: sürāġ A_2, TT, B, K, [G, T, TD] sürāḳ A_1, T_2

9/2b dutdı: ṭutdı S_2, B/ bünāgūşuñ: bünāgūşun͡g A_1/ ḳulaġ: ḳulaḳ T_2

9/2c zülfüñe: zülfün͡ge A_1 zülfünñe [T]/ daraġ: ṭaraḳ TT taraḳ A_1, B/ andan: ondan A_1 senden S_1, S_2, S_3, İÜ/ ıraġ: ıraḳ A_1, T_2 yıraġ B

9/2d ṣalup: salup T_2 ṣalur TT/ her: bir T_1/ açduḳça: açduḳdan T_1 açduḳda [T, TD]/ daraġ: ṭaraġ TT taraḳ A_1, S_1 niḳāb T_2

9/2e cānumġa: cānumda T_2/ reşkinden düşer: reşkinde düşer T_2 reşkümden düşer M düşdi reşkdin A_1 düşgey reşkdin TT düştü reşkten [G]

9/3a göñlegi: gön͡glegi T_2, TT gönlegi S_1 gömlegi A_2, M, S_2, S_3 köyneği [G]/ gülgūn ü: gülgūn A_2, S_1/ donı: ṭonı S_2

9/3b āteşīn: āteş T_1/ kisvet: ḫil^{c}at T_2/ yandurduñ: yandurdun͡g A_1, T_2 yaḳduñ sen K

9/3c baḫşinde: baḫsinde T_2 baḫşuñda T_1 bābında A_2, M, [G] burcında S_3, İÜ devrinde A_1/ cemālüñ: cemālün͡g T_2, A_1

9/3d ādemoġlından: ādemoġlında A_2, M, P, T_2 [G, T, TD]/ senüñ: senün İÜ/ doġmaz: ṭoġmaz M, S_2 doḳmaz T_2/ kāfir: ẓālim S_1, S_2, K

9/3e atañ: atan͡g A_1, T_2 anañ S_3, İÜ ẕātuñ K/ tābāndur: tābān A_1/ anañ: anan͡gdur A_1 anan͡g T_2 atañ S_3

4 Al ṣaç bāġuñda müşgīn ṣaç perīşān-ḥāliyem
Sīm sāḳ üzre ḳızıl ḫalḫāllar pā-māliyem
Ṣanma ḫalḫālüñ gibi mihrüñden iy meh ḫāliyem
[c] Ārıżuñ devrinde zerrīn silsileñ timṣāliyem
Ġamzeñ oḳından ḥazīn cānumda yüz biñ ıżṭırāb
5 Sürmeden gözler ḳara eller ḥınādan lāle-reng
Hīç şāhid yoḫ bu reng ilen ki sensen şūḫ ü şeng
Vesmelü ḳaşuñ yaşıl tozlu kemān ġamzeñ ḫadeng
Ġamze vü ḳaşunġa meyl eyler Fużūlī bī-direng
Ḳuş [c] acebdür ḳılmaġay tīr ü kemāndan ictināb

9/4a ṣaç bāġuñda: saç bāġuñda K, S_2 ṣaç bāġında T_1, B ṣaç bāġun̄͡gda S_1 saç bāġun̄͡gda İÜ ṣaç çaġında T_2 saçaḳ altında A_1, TT, [G, TD, D]/ ṣaç: saç TT, K, İÜ

9/4b üzre: üstinde A_2, T_1, S_1, S_2, S_3, İÜ/ ḳızıl: zer A_2, T_1, S_1, S_2, S_3, İÜ

9/4c ḫalḫālüñ: ḫalḫālün̄͡g A_1, T_2/ gibi: kimi A_1, [T, TD] bigi M/ mihrüñden: mihrün̄͡gden A_1, S_3, İÜ mihrün̄͡gde T_2

9/4d [c] ārıżuñ: [c] ārıżun̄͡g A_1, T_2/ zerrīn: altun A_2, M/ silsileñ: silsilen̄͡g T_2 silsile A_2, M, K, TT, B, A_1, [T, G]

9/4e ġamzeñ: ġamzen̄͡g T_2 ġamze A_1/ oḳından: oḫından T_2, TT oḫun̄͡gdan A_1/ cānumda: cānumġa A_2, S_3, [G]/ biñ: bin̄͡g K, TT min̄͡g A_1 min T_2

9/5a eller: ellerden İÜ/ ḥınādan: ḥınnā İÜ kınādan [G]

9/5b reng: resm A_1, TT, [G]/ ile: ilen K, P, T_2 [T, TD, D]/ şūḫ ü: şūḫ S_1, K

9/5c ḳaşuñ: ḳaşun̄͡g A_1, T_2/ yaşıl: yeşil B, [T]/ ġamzeñ: ġamzen̄͡g T_2 kirpük A_1

9/5d ġamze vü: ġāmzeñe vü B ġamzen̄͡ge A_1 gamze ī [G]/ ḳaşunġa: ḳaşuña M, K ḳaşuñġa TT ḳaşun̄͡gġa S_3 ḳaş ile T_2 ḳaşuñdur B

9/5e [c] acebdür: [c] aceb kim A_1, TT/ ḳılmaġay: ḳılmamaḳ A_2, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, İÜ itmemek T_2/ tīr ü: tīr-i K

10

MURABBA

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 Nice bir vesvese-i ^{c}aḳl ile ġamnāk olalum
Gelüñ ālāyiş-i ġamdan çıḳalum pāk olalum
Neş’e-i mey bulalum ḳābil-i idrāk olalum
Mest ü medhūş ü ẖarābātī vü bī-bāk olalum

2 Rindler bezmine ser-mest sebū tek girüben
Ẕevḳ bāġına girüp cām gülini derüben
Meye dirlerse bahā ^{c}aḳl metā^{c}ın virüben
Mest ü medhūş ü ẖarābātī vü bī-bāk olalum

3 Pāy-best-i mey-i ṣāfī olalum dürd miṡāl
Virelüm sāḳiye cān eyleyelüm kesb-i ḥelāl ?
Neş’eden bilmeyelüm ^{c}āleme keyfiyet-i ḥāl ?
Mest ü medhūş ü ẖarābātī vü bī-bāk olalum

---

10 İÜ 83b, B 125, A_2 86a, A_3 95a, M 96a, K 82a, T_1 173a, P 284a, S_1 207a, T_2 94b, S_2 66a, TT 81a, S_3 91a

10/1a bir: bu T_2/ ^{c}aḳl: nefs TT

10/1b gelüñ: gelüñg S_3, T_2, İÜ/ ālāyiş-i: ārāyiş-i A_2

10/1c neş^{c}e-i mey: neş^{c}eden T_1/ bulalum: tapalum B[717], [T, TD, D]

10/1d mest ü: mest-i K, [T, TD, D]/ medhūş ü: medhūş T_1/ ẖarābātī vü: ẖarābātī-i [T, TD, D]

10/2a sebū tek girüben: sülūkin görüben A_2

10/2c meye dirlerse bahā ^{c}aḳl metā^{c}ın: ildeki dīn ile dünyānı şarāba A_2/ virüben: ṣatuban K

10/2d mest ü: mest-i A_3, K, [T, TD, D]/ medhūş ü: medhūş T_1/ ẖarābātī vü: ẖarābātī-i [T, TD, D]

10/3a pāy-best: pāy-māl T_2

10/3b kesb-i: kesb ü TT/ ḥelāl[718]: kemāl TT, A_3, [TD, D] melāl S_2

10/3c ^{c}āleme: ^{c}ālemi T_2 ^{c}ālem TT, S_2/ bilmeyelüm: bildürelüm [G, D]

4 Mey ḥabābı gibi mey-ḫānede bir ev dutuban
^{c}Iḳd-i engūr gibi bir araya baş çatuban
Alsalar din ile dünyānı şarāba ṣatuban
Mest ü medhūş ü ḫarābātī vü bī-bāk olalum

5 Bādeden ġayrı ki ġam def^{c}ine bir cām yiter
Naḳdini her neye her kim virecek olsa iter
İy Fużūlī reviş-i ehl-i riyādan ne biter
Mest ü medhūş ü ḫarābātī vü bī-bāk olalum

11
MURABBA
Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Perīşān-ḥālüñ oldum ṣormaduñ ḥāl-i perīşānum
Ġamuñdan derde düşdüm ḳılmaduñ tedbīr-i dermānum
Ne dirsen rūzgārum beyle mi geçsün güzel ḫanum
Gözüm cānum efendüm sevdügüm devletlü sulṭānum

10/3d mest ü: mest-i K, A_3, [T, TD, D]/ medhūş ü: medhūş T_1, A_3/ ḫarābātī vü: ḫarābātī-i [T, TD, D]

10/4a ḥabābı: ṣāfī A_2, TT/ gibi: kimi [T, G, TD]/ ev: iv T_1, S_1, TT, S_3, İÜ/ dutuban: ṭutuban A_3, B, S_2

10/4b gibi: kimi [TD]/ araya: arada A_2/ çatuban: çaluban S_3/ bir: her [G]

10/4c dünyānı: dünyāyı S_3, B, S_2, M, İÜ, [G]

10/4d mest ü: mest-i K, A_3, [T, TD, D]/ ḫarābātī vü: ḫarābātī-i [T, TD, D]

10/5a ġam: ölüm A_3/ cām: cāmı K, B, S_2, [T, TD, D]

10/5b naḳdini her neye her kim virecek olsa iter: her ney her neye her kim virecek olsa yiter T_1 naḳdini neye her kim virecek olsa iter T_2 naḳdini her neye kim virecek olsa ol iter TT naḳdini her neye kim virecek olursa iter S_1 naḳdini her neye her kim virecek olursa iter S_2 naḳdini her neye her kim virecek olsa yiter A_3 sırr-ı mey seyrine her kim olacak olsa iter A_2 her ney seyrine kim virecek olsa yiter B naḳdini nisyeye her kim verir elbette iter [G]

10/5c ehl-i riyādan T_1/ biter: yiter A_2, A_3, T_1, S_1, T_2

10/5d mest ü: mest-i K, A_3, [T, TD, D]/ medhūş ü: medhūş K, A_3/ ḫarābātī vü: ḫarābātī-i [T, TD, D]

11 İÜ 84a, B 125, A_2 87a, A_3 95b, M 96b, K 82b, T_1 173b, P 284a, S_1 207a, T_2 95a, V 82b, TT 80a, S_3 91b

11/1a ḥālüñ: ḥālüñg V, T_2, İÜ/ ṣormaduñ: ṣormaduñg V sormaduñg T_2

11/1b ġamuñdan: ġamuñgdan V, M, T_2/ ḳılmaduñ: ḳılmaduñg V/ dermānum: dermānuñ T_2

11/1c dirsen: dirseñ TT/ beyle mi: böyle mi A_3, B, V böyle T_1, K/ geçsün: geçsün mi T_1, K/ güzel ḫanum: gülüm balum T_1, K, A_3 gülüm cānum B benüm cānum A_2 gözüm cānum S_1, S_3, İÜ

11/1d gözüm: güzel S_3 begüm T_2/ cānum: ḫanum S_3, İÜ/ efendüm: ^{c}azīzüm TT

2[719] Esīr-i dām-ı ᶜ ışḳuñ olalı senden vefā görmen
Seni her ḳanda görsem ehl-i derde āşinā görmen
Vefā vü āşinālıġ resmini senden revā görmen
Gözüm cānum efendüm sevdügüm devletlü sulṭānum

3 Deger her dem vefāsuz çarḫ yayından maña biñ oḫ
Kime şerḥ eyleyem kim miḥnet ü endūh ü derdüm çoḫ
Saña ḳaldı mürüvvet senden özge hīç kimsem yoḫ
Gözüm cānum efendüm sevdügüm devletlü sulṭānum

4[720] Gözümden dem-be-dem bağrum ezüp yaşum gibi gitme
Seni terk itmezem çün men meni sen daḫı terk itme
İyen hem ẓālim olma men gibi maẓlūmı incitme
Gözüm cānum efendüm sevdügüm devletlü sulṭānum

5 Ḳatı göñlüñ neden bu ẓulm ile bī-dāda rāġıbdur
Güzeller ṣanᶜ atı olmaz cefā senden ne vācibdür
Senüñ tek nāzenīne nāzenīn işler münāsibdür
Gözüm cānum efendüm sevdügüm devletlü sulṭānum

11/2a dām-ı: derd-i TT, [G]/ ᶜ ışḳuñ: ᶜ ışḳun͡g V, T_2/ vefā: cüdā S_3, İÜ/ görmen: görmem S_3, İÜ
11/2b ḳanda: ḫanda S_3, TT, İÜ yerde T_2/ derde: ışka [G]/ görmen: görmem S_3, İÜ
11/2c āşinālıġ: āşinālıḳ M, V/ revā: cüdā V, S_3, İÜ/ görmen: görmem S_3, İÜ
11/2d gözüm: begüm T_2 güzel S_3, İÜ/ cāñum: ḫānum S_3, İÜ/ efendüm: ᶜ azīzüm TT
11/3a vefāsuz: cefāsuz A_2/ yayından: elinden A_2/ maña: ban͡ga T_2, V/ biñ: bin͡g K, TT bin S_1 bir T_2, V, A_3/ oḫ: oḳ V, A_3, K, TT
11/3b eyleyem: eyleyin M, A_2/ endūh ü: endūh T_1/ çoḫ: çoḳ A_3, M, K, S_1, TT, V yoḫ A_2
11/3c saña: san͡ga A_2, T_2, V/ yoḫ: yoḳ V, A_3, TT, K, M
11/3d gözüm: begüm T_2 güzel S_3, İÜ/ cānum: ḫanum S_3, İÜ/ efendüm: ᶜ azīzüm TT
11/4a gibi: kimi [T, TD]
11/4c iyen hem: igen hem A_3, B/ iyen V/ olma: olup V, İÜ, [G]/ gibi: kimi A_3, [T, TD, D] tegi T_1, S_1, S_3, İÜ, [G]/ maẓlūmı: maẓlūm B/ incitme: ẓulm itme B incime İÜ
11/4d gözüm: güzel S_3, İÜ/ cānum: ḫānum S_3, İÜ/ efendüm: ᶜ azīzüm TT
11/5a göñlüñ: gön͡glün͡g V, T_2/ ẓulm ile: ẓulm ü T_2/ ḳatı: niçin [G]/ neden bu: demādem [G]
11/5b ṣanᶜ atı: sünneti T_1, B, A_2, V, [T] sen tegi P, S_1, TT, [TD, D] mihneti [G]
11/5d gözüm: güzel S_3, İÜ begüm T_2/ cāñum: ḫānum S_3, İÜ/ efendüm: ᶜ azīzüm TT

6[721] Naẓar ḳılmazsan ehl-i derd gözden aḳıdan seyle
Yamanlıġdur işüñ ᶜuşşāḳ ilen yaḫşı mıdur beyle
Gel Allāhı seversen bendeñe cevr itme luṭf eyle
Gözüm cānum efendüm sevdügüm devletlü sulṭānum

7 Fużūlī şīve-i iḥsānuñ ister bir gedāyüñdür
Dirildükçe seg-i kūyuñ ölende ḫāk-i pāyüñdür
Gerek öldür gerek ḳoy ḥükm ḥükmüñ re'y re'yüñdür
Gözüm cānum efendüm sevdügüm devletlü sulṭānum

11/6a derd: derde A_2, V/ gözünden: gözden İÜ, P, V, TT, [G, T, TD]/ aḳan: aḳıdan İÜ, A_3, P aḫıdan V, TT, [G, T, TD]

11/6b yamanlıġdur: yamanlıḳdur M, TT/ işüñ: işüñg V/ ᶜuşşāk ilen yaḫşı mıdur: ᶜuşşāk ile yaḫşı mıdur A_2, A_3, [T, TD] ᶜuşşāk ile yaḫşı degül TT ᶜuşşāk ilen yaḫşı degül S_1 ᶜāşıḳlara yaḫşı mıdur M ᶜāşıḳlara yaḫşı degül K, İÜ yaḫşı degül ᶜāşıḳla V/ beyle: böyle V, A_3

11/6c seversen: severseñ A_3, TT siversen K/ bendeñe: bendeñge V bendeye TT

11/6d gözüm: güzel İÜ/ cānum: ḫanum İÜ/ efendüm: ᶜazīzüm TT

11/7a iḥsānuñ: ruḫsāruñ S_3, İÜ/ gedāyüñdür: gedāyüñgdür V, T_2

11/7b dirildükçe seg-i kūyuñ ölende ḫāk-i pāyüñdür: dirildükçe seg-i kūyuñg ölende ḫāk-i pāyüñgdür V dirildükçe seg-i kūyuñ yolında ḫāk-i pāyüñdür B diler gice ser-i kūyuñ yanında ḫāk-i pāyüñdür S_3, İÜ dirilür gice seg gündüz olanda ḫāk-i pāyüñdür A_3 diri olduḳça kūyuñgda senüñ bir ḫāk-i pāyüñdür T_2 gezer gice seg-i kūyuñ yolında ḫāk-i pāyüñdür TT dirildükçe ser-i kūyuñ yolunda ḫāk-i pāyüñdür [G]

11/7c ḳoy: ḳo M, K, [T, TD, D]/ ḥükm: ḥükm ü T_1/ ḥükmüñ: ḥükmüñg V ḥükm ü T_1, S_3, TT, T_2, İÜ ḥükm S_1/ re'yüñdür: re'yüñgdür V, T_2

11/7d gözüm: güzel S_3, İÜ begüm T_2/ cānum: ḫānum S_3, İÜ/ efendüm: ᶜazīzüm TT

12

MURABBA

Fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilün

1 Ḥāṣılum berḳ-ı ḥavādiṡden melāmet dāġıdur
Mesnedüm kūy-ı melāmetde fenā ṭopraġıdur
Zār gön̄lüm tende zindān-ı belā dutsaġıdur
Raḥm ḳıl devletlü sulṭānum mürüvvet çaġıdur

2 Devr cevrinden ten ü cānumda rāḥat ḳalmadı
Ṣūret-i ḥālümde āṡār-ı ferāġat ḳalmadı
Miḥnet ü ġam çekmege min ba^{c} d ṭāḳat ḳalmadı
Raḥm ḳıl devletlü sulṭānum mürüvvet çaġıdur

3 Gön̄lümün̄ milkin cefā seylābı vīrān eyledi
Baḫtımun̄ ḥālin hücūm-ı ġam perīşān eyledi
Baġrumı endīşe-i devr-i felek ḳan eyledi
Raḥm ḳıl devletlü sulṭānum mürüvvet çaġıdur

---

12 İÜ 84b, B 126, A_2 87b, A_3 97a, M 97a, K 83a, T_1 174a, P 284b, S_1 207b, T_2 95b, V 83b, TT 80b, S_3 92b

12/1a ḥavādiṡden: ḥavadiṡde V

12/1b melāmetde: melāmetden S_1/ fenā: belā T_2/ ṭopraġıdur: topraġıdur K, TT, B, T_2, S_1, İÜ tofraġıdur V

12/1c zār: şād M, K/ gön̄lüm: gön͡glüm V, T_2, İÜ/ dutsaġıdur: ṭutsaġıdur A_3, TT, B

12/1d mürüvvet: teraḥḥum T_2

12/2a cevrinden: cevrinde V, T_2/ ten ü: ten V dil ü T_2

12/2c çekmege: çekmede A_2

12/2d mürüvvet: teraḥḥum T_2

12/3a gön̄lümün̄: gön͡glümün͡g V, T_2/ milkin: ^{c}aksin V

12/3b baḫtımun̄: baḫtımun͡g V, T_2

12/3c devr: cevr T_2

12/3d mürüvvet: teraḥḥum T_2

4[722] İntihāsuz cevrler odlara yandurdı meni
Acı sözler datlu cānumdan uṣandurdı meni
Ḫalḳdan bī-hūde efġānum utandurdı meni
Raḥm ḳıl devletlü sulṭānum mürüvvet çaġıdur

5[723] İsteyüp bir çāre çoḳ yildüm yügürdüm her yaña
Raḥm idüp bir kimse imdād itmedi muṭlaḳ maña
Çāresüz ḳaldum mürüvvet isteyü geldüm saña
Raḥm ḳıl devletlü sulṭānum mürüvvet çaġıdur

6 Dāde geldüm ^{c}adl dīvānına feryādum işit
Sen ki ^{c}ādilsen gör efġānum nedendür ġavre yit
Şerḥ-i ḥālüm ṣor murādum vir elüm dut fikrüm it
Raḥm ḳıl devletlü sulṭānum mürüvvet çaġıdur

7 Gör Fużūlīnüñ ruḫ-ı zerdinde eşk-i alini
Perde-i idbār dutmış ṣūret-i iḳbālini
Derdmendüñdür ^{c}ināyetler idüp ṣor ḥālini
Raḥm ḳıl devletlü sulṭānum mürüvvet çaġıdur

12/4a meni: bizi T_2

12/4b datlu: ṭatlu A_2, A_3, M

12/4c efġānum: feryādum A_2, A_3, T1, S_1, [G]

12/4d mürüvvet: teraḥḥum T_2

12/5a isteyüp: istedüm M, K, T_2/ yügürdüm: yüpürdüm A_3, K yürüdüm M/ yaña: yañ͡ga V, T_2

12/5b maña: bañ͡ga V, T_2

12/5c isteyü: isteyüp A_2, T_1, B, S_3, İÜ, [T, G]/ saña: sañ͡ga V, T_2

12/5d mürüvvet: teraḥḥum T_2

12/6b ^{c}ādilsen: ġāfilsen A_2/ nedendür: nedür A_3/ ġavre: ġavrüme A_3/ yit: it İÜ

12/6c ṣor: sor T_2/ dut: ṭut A_3, B

12/6d mürüvvet: teraḥḥum T_2

12/7a gör: ger T_2

12/7b idbār: idbāra A_3, T_2, TT, A_2/ dutmış: ṭutmış A_3, B dutdı V çekmiş T_2/ ṣūret: sāye V çehre A_2

12/7c derdmendüñdür: derdmendüñ͡gdür V derdmendindür S_3, İÜ derdmenddür T_2 derdmendüñde K derdmendüñ M/ ^{c}ināyetler: ^{c}ināyet B/ idüp: ḳılup K, S_3, M, İÜ/ ṣor: sor TT, T_2

12/7d mürüvvet: teraḥḥum T_2

MUKATTA[c] ĀT

1

Fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilün

1 Ḥamd-i bī-ḥad dem-be-dem ol mübdi^c -i eşyāya kim
Ḫilḳat-i imkān vücūb-ı ẕātını īcāb ider

2 Geh sevād-ı gird-bād-ı ḳahrı ḫāk-i tīreyi
Tūtiyā-yı dīde-i ḫurşīd-i ^{c} ālem-tāb ider

3 Geh nüzūl-ı ḳaṭre-i bārān-ı ebr-i raḥmeti
Yir yüzinde sebze-i pejmürdeyi sīrāb ider

4 Meyde mużmer eyleyüp keyfiyet-i taġyīr-i ḥāl
Sīm-berler zülfini cān ḳaydına ḳullāb ider

5[724] Cāna hem elbette andandur bu isti^c dād kim
Raġbet-i maḥbūb ü pervā-yı şarāb-ı nāb ider

6 Ola kim maḳbūl ide ^{c} öẕr ü günāhum çün bilür
Kim ^{c} amel teklīfini cem^c iyyet-i esbāb ider

---

1 İÜ 86b, B 127, A_2 88b, A_3 97b, M 97b, K 84b, T_1 176b, P 285a, S_1 208a, T_2 96b, S_2 66b, V 84a, TT 82a, S_3 94b

1/1b vücūb-ı: vücūd-ı M, K cūd-ı A_3

1/$_2$a gird-bād: gird-bādı İÜ gird-i bad [G]/ ḳahrı: ḳahr V/ tīreyi: tīreye A_3, [G] tīreni T_2

1/3a nüzūl-ı: naẓar-ı dil S_1 naẓar ol S_3, İÜ

1/3b yir yüzinde: yir yüzinden TT, [G]/ pejmürdeyi: pejmürdeler V pejmürde S_1, TT, K, İÜ

1/4a mużmer: mażmūn S_1 maẓhar TT

1/4b zülfini: zülfi T_2, K

1/5a cāna: cān M/ hem elbette andandur: elbette hem andandur B, TT hem ondandur elbette T_2

1/5b maḥbūb ü pervā-yı: maḥbūb ü sevdā-yı T_2, [TD] maḥbūb-ı pervā-yı T_1, B, A_3 pervā-yı maḥbūb-ı V maḥbūb ile cām-ı S_2 maḥbūb ü hercāyī [G]

1/6a çün: kim TT çoḳ V/ bilür: bilüp V/ ide: ola [G]/ ^{c} öẕr ü: özr-i İÜ, [G]

2

Fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilātün fā^{c} ilün

1 Çoḳ tefāḫur ḳılma cem^{c} -i māl ile iy ḫ^{v}āce kim

Sīm ü zer cem^{c} iyyeti ehl-i ġurūr eyler seni

2[725] Bārgāh-ı ḳurbdan cem^{c} iyyet-i māl ü menāl

Her ne miḳdār olsa ol miḳdār dūr eyler seni

3 Gerçi ni^{c} met çoḳ kifāyetden tecāvüz ḳılma kim

İmtilā bār-ı bedendür bī-ḥużūr eyler seni

3

Mef^{c} ūlü fāilātü mefā^{c} īlü fā^{c} ilün

1 Ehl-i kemāle cāhil eger ḳadr ḳılmasa

Ma^{c} ẕūrdur melāmetin itmek revā degül

2 Cāhil ṭabī^{c} atında meẕāḳ-ı kemāl yoḫ

Her nefse iḳtidā-yı ṭabī^{c} at ḫaṭā degül

3 Ülfet hemīşe fer^{c} i olur āşinālıġuñ

Cāhil fażīlet ehli ile āşinā degül

---

2 A_1 82a, İÜ 87a, B 127, A_2 88b, A_3 98a, M 98a, K 85a, T_1 176b, P 285a, S_1 208a, T_2 96b, S_2 67a, V 84a, TT 82a, S_3 94b

2/1a çoḳ: çoḫ A_1/ ḳılma: itme T_2

2/1b cem^{c} iyyeti: cem'iyyet-i [G]

2/2b her: kim K/ olsa: oldı T_2/ dūr: ṭūr A_3

2/3a çoḳ: çoḫ A_1/ kifāyetden: ḳanā^{c} atden T_2/ ḳılma: itme A_3, T_2

3 İÜ 87a, B 127, A_2 88b, A_3 98a, M 98a, K 85a, T_1 176b, P 285a, S_1 208a, T_2 97a, S_2 67a, V 84b, TT 82a, S_3 95a

3/1a ḳılmasa: bilmese A_2

3/1b ma^{c} ẕūrdur: ma^{c} ẕūr dut A_2, T_2, [T, G, TD]/ itmek: itmen İÜ

3/2b iḳtidā-yı: iḳtiżā-yı S_3, TT, T_2, İÜ/ ḫaṭā: revā V, S_3

3/3a fer^{c} i: fer^{c} V/ āşinālıġuñ: āşinālıġuñg V, T_2

4

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy ṣafā-yı ṣūretüñ ḳaydın çeken bil kim henüz
Jengden āyīne-i idrāküñi pāk itmedüñ

2 Jengdür āyīne-i idrāke her ṣūret ki var
Sen henüz iy sāde bu mażmūnı idrāk itmedüñ

5

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy vücūd-ı kāmilüñ āyīnedār-ı feyż-i Ḥaḳ
Āsitānuñ ḳıble-i ḥācāt-ı erbāb-ı yaḳīn

2 İy kemāl-i re'fetüñ sermāye-i emn ü emān
V'iy cemāl-i şevketüñ pīrāye-i dünyā vü dīn

3 Ḥüsn-i re'yüñ āfitāb-ı ^{c}ālem-i ṣıdḳ ü ṣafā
Ḫāk-i pāyüñ menşe'-i cem^{c}iyyet-i rūy-ı zemīn

4 Gelmemiş bir sen gibi pākīze-ṭīnet ^{c}āleme
Tā binā-yı ^{c}ālem itmiş naḳş-bend-i mā' ü ṭīn

5 Mesned-i Nūşīrevāndur buḳ^{c}a-ı dārü's-selām
Sensen istiḥḳāḳ ile Nūşīrevāna cā-nişīn

---

4 B 127, A_2 89a, A_3 98a, M 98a, K 85a, T_1 177a, P 285a, S_1 208b, T_2 97a, S_2 67a, TT 82b

4/1a ṣafā-yı: ṣıfat-ı S_1, [G]/ ṣūretüñ: ṣūretüñg T_2

4/1b idrāküñi: idrākini T_2/ pāk: ṣāf K/ itmedüñ: itmedüñg T_2

4/2a idrāke: idrāk-i A_2

4/2b sen: bes TT/ bu: bir S_2/ itmedüñ: itmedüñg T_2

5 İÜ 87a, B 127, A_2 89a, A_3 98b, M 98b, K 85a, T_1 177a, P 285a, S_1 208b, T_2 97a, TT 85a, S_3 95a

5/1a kāmilüñ: kāmilüñg S_3, T_2, İÜ/ ḥaḳ: ^{c}ayn T_2

5/2a iy: v'iy İÜ, A_2, M, K, T_1, S_1, S_3/ re^{c}fetüñ: re'fetüñg T_2 rāḥatuñ T_1 rıf^{c}atuñ TT

5/2b şevketüñ: şevketüñg T_2/ pīrāye-i: sermāye-i S_3, İÜ, [G]

5/3a re'yüñ: re'yüñg T_2

5/3b pāyüñ: pāyüñg T_2/ menşe'-i: neş'e-i T_2, K menşei [G]

5/4a bir sen gibi pākīze ṭīnet: bir sen kimi pākīze ṭīnet A_3, [T, TD] bir sen tegi pākīze ṭīnet TT pākīze gevher bir senüñ tek T_2

5/5b istiḥḳāḳ ile: istiḥḳāḳına S_1/ nūşīrevāna: nūşīrevān T_2

6[726] Cismdür maᶜnāda burc-ı evliyā sen rūḥ-ı pāk
Bir nigīndür ḫıṭṭa-ı Baġdād sen naḳş-ı nigīn
7[727] Serverā yüz şükr kim feyż-i kemāl-i re’fetüñ
Evliyā burcını itmiş reşk-i Firdevs-i berīn
8 Ḫāṣ ü ᶜām olmış nevāl-i niᶜmetüñden behremend
Āferīn iy şehriyār-ı milk-perver āferīn
9 Men ki bir kemter duᶜā-gūyam naẓar ṣalduñ maña
Ḳoymaduñ ḫāk-i meẕelletde ḳalam zār ü ḥazīn
10 Żāyiᶜ iken ḳadrümi bildürdüñ ehl-i ᶜāleme
Tīre iken eyledüñ ḫāk-i vücūdum ᶜanberīn
11 Ebr-i luṭfuñ ḳıldı ḫār-ı ḫuşkumı gül-berg-i ter
Feyż-i cūduñ ḳıldı eşk-i ḫᵛārumı dürr-i ṡemīn
12 Niᶜmetüñ şükri maña farż itdi iẓhar-ı ṡenā
Şefḳatüñ ṭavḳı meni ḳıldı ġulām-ı kemterīn
13 Ġam degül ehl-i ġarażeylerse menden menᶜ-i ḫayr
Ġam degül ehl-i ḥased baġlarsa men miskīne kīn
14 Rūzgār ile menüm maḳṣūdumı ḥāṣıl ḳılup
Ol ki menᶜ eyler olur bed-ḫᵛāh-ı Rabbü’l-ᶜalemīn

5/7b evliyā burcını: evliyālar burcın K/ itmiş: ḳılmış A_2, [T, TD]
5/8a niᶜmetüñden: niᶜmetün͡gden T_2 naᶜtüñden A_2
5/9a ṣalduñ: ṣaldun͡g T_2 ṣalsuñ T_1 kıldın [G]/ maña: ban͡ga T_2/ men ki bir kemter: kemterīnin bir [G]
5/9b zār ü: ḫᵛār T_2
5/10a bildürdüñ: bildürdün͡g T_2
5/10b eyledüñ: eyledün͡g T_2/ vücūdum: vücūduñ S_1
5/11a luṭfuñ: lutfun͡g T_2/ ḫār-ı: ḫār ü S_1 ḫāk-ı TT/ ter: tek T_2
5/11b cūduñ: cūdun͡g T_2/ ḳıldı: itdi A_2/ eşk-i ḫᵛārumı: seng-i ḫāremi A_2, A_3, K, T_2, M, [T] eşk-i şūrumu [G]
5/12a niᶜmetüñ: niᶜmet B/ maña: ban͡ga T_2/ ṡenā: sāz T_2
5/12b ḳıldı: itdi A_3
5/13a eylerse menden: benden ḳılursa T_2
5/13b baġlarsa men: bağlar ben-i [G]/ miskīne: bī-kese S_3, TT, İÜ
5/14b ol: kim T_2/ olur: anuñ T_1 onun͡g T_2 seni TT/ bed-ḫᵛāh-ı: merdūd-ı A_2

15 Hīç şek yoḫ kim yiter maḳṣūda ḳalmaz nā-ümīd
Ḫırmen-i elṭāfuñ eṭrāfında olan ḫūşe-çīn
16 Var ümīdüm mihr ü māh itdükçe devrān olasan
Kām-yāb ü kām-rān ü kām-baḫş ü kām-bīn

6
Fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilātün fe^{c} ilün
1[728] Perde çek ^{c}aybına ẓulmet gibi ḫalḳuñ dāyim
Ger dilersen ki naṣīb ola saña āb-ı ḥayāt
2[729] Ḳılma ḫurşīd gibi ^{c}ayb-nümālıḳ ki felek
Yire ṣalmaya seni ba^{c}de ^{c}ulüvv-ı derecāt
3 Cehd ḳıl ẕātuñ ola maẓhar-ı ās̱ār-ı ḳabūl
Ḳılma ol cāha tefāḫur ki ola ḫāric-i ẕāt
4 Fażl olur ṣanma saña menzilet-i aṣl ü neseb
Cāh olur ṣanma saña kes̱ret-i esbāb ü cihāt
5 ^{c}Āriyetden özüñe ḳılma ḳamer tek zīnet
Ġayrdan ^{c}āriyetüñ nūr ise hem yazıya at

5/15a ḳalmaz: olmaz S_3, B
5/15b elṭāfuñ: elṭāfun͡g T_2 iḥsānuñ M, K/ olan: onı T_2 ola S_3
5/16a mihr ü: mihr K, T_2/ māh: meh T_2/ itdükçe: olduḳça M/ olasan: olasız S_1 idesen TT
5/16b kām-yāb: kām-rān T_2/ kām-rān ü: kām-rān S_3 kām-yāb ü T_2/ kām-baḫş ü: kām-baḫş S_1
6 İÜ 87b[730], B 128, A_2 89b, A_3 99a, M 99a, K 86a, T_1 177b, P 285b, S_1 209a, T_2 97b, S_2 67a, V 84b, TT 82a, S_3 95b
6/1a gibi: kimi [T, TD]/ ḫalḳuñ: ḫalḳun͡g V
6/1b ger: ki A_3/ dilersen: dilerseñ S_1, TT, A_3 dilersen͡g V/ saña: san͡ga B, M, T_1, V
6/2a gibi: kimi [T, TD]/ nümālıḳ ki: nümālıġ ki V, B nümālıḳ A_3
6/2b ṣalmaya: salmaya V
6/3a ẕātuñ: ẕātun͡g V, T_2
6/3b ḳılma: ḳılmaz B/ cāha: cāh ile A_3/ ki: kim M, K, T_1, S_1, S_2, TT, V/ ola: olur B degül S_3, [G]/ ḫāric-i: ḥāriṣ-i A_2 fāriġ-i S_1 ḳābil-i S_3, [G]
6/4a saña: san͡ga A_2, M, T_1, T_2, V/ menzilet-i: menzilet ü T_1/ aṣl ü: aṣl-ı K
6/4b saña: san͡ga V, A_2/ esbāb ü: esbāb-ı M, K, T_1, S_1, T_2, S_2, S_3, V, [G]
6/5a özüñe: özün͡ge V, T_2 özüñi TT sözüñe [TD]/ zīnet: zīver V
6/5b ġayrdan: ^{c}ārdan A_2/ ^{c}āriyetüñ: ^{c}āriyetün͡g V/ hem: ger V sen TT

7

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 İy muᶜallim ālet-i tezvīrdür eşrāre ᶜilm

Ḳılma ehl-i mekre taᶜlīm-i maᶜārif zinhār

2 Ḥīle içün ᶜilm taᶜlīmin ḳılan müfsidlere

Ḳatl-i ᶜām içün virür cellāda tīġ-ı ābdār

3 Her ne tezvīr itse ehl-i cehl aña olmaz s̱ebāt

Mekr-i ehl-i ᶜilmdür aṣl-ı fesād-ı rūzgār

8

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Her kimüñ var ise ẕātında şerāret küfri

Iṣṭılāḥāt-ı ᶜulūm ile müselmān olmaz

2 Ger ḳara ṭaşı ḳızıl ḳan ile rengīn itseñ

Ṭabᶜa taġyīr virüp laᶜl-i Bedaḫşān olmaz

3 Eyleseñ ṭūṭīye taᶜlīm-i edā-yı kelimāt

Nuṭḳı insān olur ammā özi insān olmaz

4[731] Her uzun boylu şecāᶜat idebilmez daᶜvī

Her aġaç kim boy atar serv-i ḫırāmān olmaz

---

7 B 129, A_2 90a, A_3 99a, M 99a, K 86a, T_1 178a, P 285b, S_1 209a, T_2 97b, S_2 67b, TT 82b, S_3 96a

7/1a ālet-i: āfet-i A_2/ tezvīrdür: tezvīredür T_1/ eşrāre: esrār-ı T_1

7/1b taᶜlīm-i maᶜārif: hem taᶜlīm-i ᶜirfān TT

7/2a içün: ile TT/ ḳılan: iden A_2, [T, TD, D] veren [G]/ müfsidlere: maḳdurlara A_3

7/3a itse: olsa T_2 eylese S_2/ aña: oña S_3 oña T_1, T_2/ olmaz: ḳılmaz T_2

7/3b aṣl-ı fesād-ı: ehl-i fesāda T_2

8 B 129, A_2 90a, A_3 99a, M 99b, K 86a, T_1 178a, P 285b, S_1 209a, T_2 98a, S_2 67b, V 84b, TT 82b, S_3 96a

8/1a kimüñ: kimüng V, T_2/ küfri: es̱eri A_2

8/2a ṭaşı: daşı S_1, TT, T_2, V taşı B/ itseñ: itseng V, K, T_2

8/2b ṭabᶜa: ṭabᶜı S_2/ virüp: virür A_2, K, V oluban S_2

8/3a eyleseñ: eyleseng V, K, T_2, S_3

9

Mefā^{c}ilün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Baḫīl ḳılmasa cem^{c} itdügi direm ṣarfın
Nihāl-i maḳṣadı ser-sebz olup s̱emer virmez

2 Elindeki güheri bez̲l ḳılmasa mümsik
Şeb-i ġamına emel müjde-i seḥer virmez

3 Tükenmeyince kevākib güneş ṭulū^{c} itmez
Tökilmeyince şükūfe nihāl ber virmez

10

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1 İy ki endīşe-i māl ile serāsīme olup
Dün ü gün dehrde āşüfte geçer aḥvālüñ

2 Cem^{c}-i māl eyledügüñ rāḥat içündür ammā
Rāḥatuñ eksük olur her nice artar mālüñ

3 Mālı çoḳ itme ḥaz̲er eyle ^{c}az̲ābından kim
Renci artar aġır olduḳça yüki ḥammālüñ

---

9 B 129, A_2 90a, A_3 99b, M 99b, K 86a, T_1 178a, P 285b, S_1 209b, T_2 98a, S_2 67b, V 85a, TT 82b

9/1a ḳılmasa: itmese V/ cem^{c}: ṣarf V/ ṣarfın: ḫarcın TT

9/1b maḳṣadı: maḳṣad V

9/2a ḳılmasa: itmese T_1, S_2

9/2b emel: ecel M sebīl S_2/ müjde-i: mürde-i S_2

9/3a tükenmeyince: dükenmeyince A_3, S_2, K tökilmeyince T_2 ṭolanmayınca TT ṭolmayınca B tolmayınca A_2/ kevākib: kevkeb T_2

9/3b tökilmeyince: dökilmeyince A_3, B, S_2, K, M

10 B 129, A_2 90a, A_3 99b, M 99b, K 86b, T_1 178b, P 286a, S_1 209b, T_2 98a, S_2 67b, V 85a, TT 83a, S_3 96a

10/1a olup: gezüp TT, [G]

10/1b dün ü: dün V, S_2/ dehrde: dehr ārā M/ geçer: ider S_2/ aḥvālüñ: aḥvālüñ͡g V, T_2

10/2a eyledügüñ: eyledügüñ͡g V, T_2

10/2b rāḥatuñ: rāḥatuñ͡g V, T_2 rāḥat S_3/ mālüñ: mālüñ͡g V, T_2, S_3

10/3a mālı: māl A_2, M, T_1, T_2, TT, S_1/ çoḳ: çoġ A_3, B, S_2/ itme: yıġma V

10/3b aġır: yüki A_2/ olduḳça: olınca M/ yüki: aġır A_2/ ḥammālüñ: ḥammālüñ͡g V, T_2, S_3

11

Mef^c ūlü fāilātü mefā^c īlü fā^c ilün

1 Men ṣubḥ u şām dūd-ı dil-i sūznāk ile
Bağrın kebāb idüp virürem çarḫa inḳılāb

2 Ḥūt ü ḥamel medārı ile āsmān daḫı
Ḳan yutdurup virür dil-i sūzānuma ^{c} aẕāb

3 Dünyāda yoḫ ferāġata ümmīd nişe kim
Ḳan yutdurur oda nice kim çizginür kebāb

12

Fe^c ilātün mefā^c ilün fe^c ilün

1 ^{c} İlm kesbiyle rütbe-i rıf^c at
Ārzū-yı muḥāl imiş ancaḳ

2 ^{c} Işḳ imiş her ne var ^{c} ālemde
^{c} İlm bir ḳīl ü ḳāl imiş ancaḳ

---

11 B 129, A_2 90b, A_3 99b, K 86b, T_1 178b, P 286a, S_1 209b, T_2 98b, V 85a, TT 83a, S_3 96b

11/1a ṣubḥ u: ṣubḥ V/ dūd-ı: dūd ü S_1 derd-i A_3, [G]/ dil-i sūznāk: dil-i āh ü zār T_1 dil ü āh zār T_2

11/1b bağrın: bağrum V, S_3 bağrı T_2/ kebāb: kitāb T_1

11/2a daḫı: ḥayy V dağı [G]

11/2b ḳan: ḳanun T_1, S_3/ yutdurup: yutturup T_1 yuddurup S_3, T_2, TT/ virür: virüp T_2

11/3a yoḫ: çoḳ A_2/ ferāġata: ferāġat-ı A_2, [T, TD, D]/ nişe: nite TT

11/3b yutdurur: yuddurur V, TT, K, T_2, S_3 aḫıdur [TD, D] yağdırır [G]/ nice: nişe B

12 B 129, A_2 90b, A_3 100a, M 100a, K 86b, T_1 178b, P 286a, S_1 209b, T_2 98b, V 85a, TT 82b

12/1a ^{c} ilm kesbiyle: kesb-i ^{c} ilm ile TT/ rütbe-i: pāye-i [T, TD, D]

12/1b muḥāl: cemāl A_3/ ancaḳ: bildüm T_2

12/2b ḳīl ü: ḳīl K, T_1/ ancaḳ: bildüm T_2

13

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Olsa maḳṣūdun̄ca devrān-ı felek bir nice gün

Olma maġrūr iy ki hāl-i dehr rūşendür san̄a

2 Ḳātil-i ābā vü ecdādun̄ mu^{c}āf itmez seni

Umma andan dōstlıḳ resmin ki düşmendür san̄a

14

Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün

1[732] Gelün̄ iy ehl-i ḥaḳīḳat çıḳalum ^{c}ālemden

Ġayr yirler gezelüm özge ṣafālar görelüm

2 Seyr-i germiyyet-i ġavġā-yı ḳıyāmet ḳılalum

Vaż^{c}-ı cem^{c}iyyet-i hengāme-i maḥşer görelüm

3 Reviş-i silsile-i dehr melūl itdi bizi

Nice bir dehrde evżā^{c}-ı mükerrer görelüm

---

13 B 130, A_2 90b, A_3 100a, K 86b, T_1 179a, P 286a, S_1 210a, T_2 98b, V 85b, TT 83a, S_3 96b

13/1a olsa: ola V/ maḳṣūdun̄ca: maḳṣūdun͡gca V, S_3, T_2

13/1b iy ki: eyle T_2 ġāfil A_3 ehl-i [G]/ hāl-i dehr: dehr A_3/ rūşendür: düşmendür V/ san̄a: san͡ga T_2, V ban̄a A_3

13/2a ecdādun̄: ecdādun͡g V, T_2, S_3/ itmez: dimez T_1

13/2b andan: onda T_2/ dōstlıḳ: dōstlıġ A_2, B, T_2/ resmin ki: kāmın ki V resmin B/ san̄a: san͡ga V

14 İÜ 88a, B 130, A_2 90b, A_3 100a, K 87a, T_1 179a, P 286a, S_1 210a, T_2 98b, S_2 72a, V 85b, TT 83a, S_3 96b

14/1a gelün̄: gelün͡g V, T_2, S_3/ ^{c}ālemden: dünyādan T_2, [T, TD, D]

14/1b ġayr yirler: ġayrı yirler A_3, P, S_2 [G, T, TD] ġayrılarla T_1/ gezelüm: görelüm A_3/ görelüm: sürelüm T_1

14/2a seyr-i: serd V/ ḳılalum: idelüm A_2, A_3, TT

14/2b vaż^{c}-ı: vaṣl-ı A_3, K

14/3a dehr: ^{c}ışḳ V/ bizi: beni V, T_2

14/3b bir: bu S_3 her T_1/ dehrde: devrde A_2, T_2 demde T_1/ mükerrer: mükedder V muḫālif A_2

15

Fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Severem ol nigār-ı sīm-beri
Ki cefā-pīşe vü sitemgerdür

2 Nişe kim aña ^{c}ışḳ-bāzlıġum
Ma^{c}ṣiyet olduġı muḳarrerdür

3 Cevr ile ol müdām men^{c}üm idüp
Reh-i zühd ü ṣalāḥa rehberdür

4 Ḳābil-i ecr olursa cevri n’ola
Emr-i ma^{c}rūf u nehy-i münkerdür

16

Mefā^{c}ilātün fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Hemīşe dōstum oldur direm ki māl virüp
Ḳılur ṭabī^{c}atumı beste-i ^{c}alāḳa-i māl

2 ^{c}İbādet-i ḥaḳ ü kesb-i ^{c}ulūm içün muṭlaḳ
Ḳomaz mulāḥaẓa-i żabṭ-ı māl mende mecāl

3 Müdām düşmen aña söylerem ki mālum alup
Maña müyesser ider ni^{c}met-i ferāġat-i ḥāl

---

15 B 130, A_2 91a, A_3 100a, K 87a, T_1 179a, P 286a, S_1 210a, T_2 99a, S_2 68a, V 85b, TT 84b

15/1a severem: siverem S_1, K

15/2a nişe kim: nitekim A_3 bilse her A_2/ aña: an͡ga T_1 on͡ga T_2 kim ki A_2 resm-i V, [G]/ bāzlıġum: bāzlıḳum T_2

15/2b muḳarrerdür: mükerrerdür S_1

15/4a cevri: zecri T_2, K, [G]

15/4b ma^{c}rūf u: ma^{c}rūf V, K

16 İÜ 88a, B 130, A_2 91a, A_3 100b, K 87a, T_1 179a, P 286a, S_1 210a, T_2 99a, S_2 68a, V 85b, TT 83b, S_3 97a

16/1a dōstum oldur direm ki māl virüp: dōstum oldur dir ki māl virüp V dōst aña direm māl virüp S_2

16/1b ^{c}alāḳa-i: ^{c}alāyıḳ V

16/2a ḥaḳ ü: ḥaḳ T_2 ḥaḳḳa V/ ^{c}ulūm: ^{c}ulüvv V

16/2b ḳomaz: ḳoymaz T_2/ żabṭ-ı: cem^{c}-i T_2/ mende: bende T_2, A_2, A_3 bizde V/ mecāl: menāl T_1

16/3a aña: an͡ga T_1, V on͡ga T_2 oña İÜ / mālum: māl S_1 men^{c}üm V/ alup: idüp V alır [G]

16/3b maña: ban͡ga T_1, T_2, V/ ider: ide A_2, TT/ ḥāl: māl A_2, V bāl A_2, [T, TD, D]

4 Ḥużūr-ı ḳalb virür revnaḳ-ı ^{c}ibādet-i Ḥaḳ
Ferāġ-ı ḫāṭır olur mūcib-i ḥuṣūl-i kemāl
5 Fiġān ki dōstumı düşmenümden itmen farḳ
Kemāl-i cehl ile evḳāt ṣarf olur meh ü sāl
6[733] Bu cehl ile özümi ehl-i ma^{c}rifet ṣanuram
Zihī taṣavvur-ı bāṭıl zihī ḫayāl-i muḥāl

17
Fe^{c}ilātün fe^{c}ilātün fe^{c}ilün
1 Nice bir nefs temennāsı ile
Yimek ü içmek ola dil-ḫˇāhuñ
2 Eyleyüp zühd ü vera^{c}dan nefret
Ṭā^{c}at-ı ḥaḳdan ola ikrāhuñ
3 Ma^{c}bedüñ maṭbaḫ ola şām ü seḥer
Müsterāḥ ola ziyāretgāhuñ
4 Bunuñ içün mi olupsan maḫlūḳ
Bu mıdur emri saña Allāhuñ

16/4a ḳalb virür: ḳalb-durur A_2/ ḥaḳ: içün T_2
16/4b olur: olup A_2, V
16/5a itmen: itmen͠g V, T_2 itmez S_1 itmeyüben TT
16/5b olur: ider V
16/6a cehl: vech [G]/ ṣanuram: bilürem A_2
16/6b ḫayāl-i: ḫayāl ü T_1
17 İÜ 88a, B 130, A_2 91b, A_3 100b, K 87b, T_1 179b, P 286b, S_1 210b, T_2 99a, S_2 68a, V 86a, S_3 97a
17/1b dil-ḫˇāhuñ: dil-ḫˇāhun͠g V, T_2
17/2a zühd ü: zühd S_1
17/2b ikrāhuñ: ikrāhun͠g V, T_2
17/3a ma^{c}bedüñ: ma^{c}bedün͠g V, T_2
17/3b ziyāretgāhuñ: ziyāretgāhun͠g V, T_2
17/4a bunuñ: bunun͠g T_2/ mi: sen S_3 - İÜ
17/4b emri saña: emri san͠ga A_2, T_2 san͠ga emri V/ allāhuñ: allāhun͠g V, T_2

18

Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün

1 İy ḳāḍı-ı ḫuceste-liḳā kim Ḥaḳ eylemiş
Ṣāḥib-serīr-i mesned-i ḥükm-i ḳażā seni

2 Cehd eyle kim mulāḥaẓa-i nefᶜ-i dünyevi
Ḥükm-i ḳażāda itmeye ehl-i ḫaṭā seni

3 Maḳbūl-ı ḫalḳ ḳılmış iken ᶜilm ü maᶜrifet
Merdūd-ı Ḫālıḳ eylemeye irtişā seni

19

Feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün

1 Ẓulm ile aḳçalar alup ẓālim
Eyler inᶜām ḫalḳa minnet ile

2 Bilmez anı ki itdügi ẓulme
Görecekdür cezā meẕellet ile

3 Müddeᶜāsı bu kim rıżā-yı ilāh
Aña ḥāṣıl olur bu ᶜādet ile

4 Cenneti almaḳ olmaz aḳça ile
Girmek olmaz behişte rüşvet ile

---

18 İÜ 88b, B 131, A_2 91b, A_3 100b, K 87b, T_1 179b, P 286b, S_1 210b, T_2 99b, S_2 68b, V 86a, TT 83b, S_3 97a

18/2b ḫaṭā: fenā T_2

18/3a ḫalḳ ḳılmış iken ᶜilm ü maᶜrifet: ḫalḳ itmiş iken ehl-i maᶜrifet V ḫalḳ ḳılmış iken ehl-i maᶜrifet S_2 ḳılmış oñga ehl-i maᶜrifet T_2

18/3b ḫālıḳ: ḫalḳ T_2 ḥaḳ TT

19 İÜ 88b, B 131, A_2 91b, A_3 101a, K 87b, T_1 180a, P 286b, S_1 210b, T_2 99b, S_2 68b, V 86a, TT 83b, S_3 97b

19/1b ḫalḳa: ḫalḳ S_3, İÜ ḥaḳḳa A_3

19/2a anı: olan T_1 ola T_2/ ẓulme: ẓulmi A_2, TT, V

19/2b görecekdür: göresidür TT/ meẕellet: ᶜadālet [T]

19/3a rıżā-yı: rıżāsı T_1

19/3b aña: añga V oñga T_2 oña İÜ/ olur: ola İÜ

19/4a almaḳ: almaġ A_3, B, İÜ

19/4b girmek: görmek T_2

20

Fe^{c}ilātün mefā^{c}ilün fe^{c}ilün

1 Biñ iken ḳadr ü ḳıymetüñ bir olur

Mużṭarib ola ḳalbüñ iy ^{c}ārif

2 Eyle teskīn-i ḳalb hāṣıl kim

Elfi taḥrīk-i ḳalb eyler elif

21

Mef^{c}ūlü fāilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün

1 Oldur ġazel ki feyżi anuñ ^{c}ām olup müdām

Ārāyiş-i mecālis-i ehl-i ḳabūl ola

2 Vird-i zebān-ı ehl-i ṣafā vü sürūr olup

Mażmūnı ẕevḳ-baḫş ü serī^{c}u'l-ḥuṣūl ola

3 Andan ne sūd kim ola mübhem ^{c}ibāreti

Her yirde istimā^{c}ın idenler melūl ola

22

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ṣarf-ı naḳd-i ^{c}ömr idüp men kesb-i ^{c}irfān itmişem

Ehl-i dünyā hem kemāl-i cehl ile taḥṣīl-i māl

2 Dehr bir bāzārdur her kim metā^{c}ın ^{c}arż ider

Ehl-i dünyā sīm ü zer ehl-i hüner fażl ü kemal

---

20 B 131, A_2 92a, A_3 101a, K 88a, T_1 180a, P 286b, S_1 210b, S_2 68b

20/1b ola: olsa S_1, B, A_2, S_2, [G, TD]

21 İÜ 88b, B 131, A_2 92a, A_3 101a, K 88a, T_1 180a, P 286b, S_1 211a, T_2 100a, S_2 68b, TT 83b, S_3 97b

21/1a anuñ: onuñg T_2/ olup: ola T_2 olur A_2

21/2b baḫş ü: baḫş A_3, K, S_3, İÜ

21/3a andan: ondan T_2/ kim: ki K

21/3b istimā^{c}ın: istimā^{c}ı S_1 istimā^{c} A_2, T_2, S_3

22 İÜ 89a, B 131, A_2 92a, A_3 101a, K 88a, T_1 180b, P 287a, S_1 211a, T_2 99b, V 86b, TT 84a, S_3 97b

22/1a ṣarf-ı naḳd-i ^{c}ömr: ṣarf-ı ^{c}ömrüm naḳdin TT ^{c}ömr naḳdin ṣarf T_2/ men: biz V/ kesb-i: ehl-i A_2/ itmişem: olmışam A_2

3 Kim ki menden nefᶜ bulmaz istemen nefᶜ in anun̄
Ol ki yoḫ nefᶜ üm an̄a nefᶜ i man̄a olmaz ḥelāl
4[734] İstemen nādān man̄a ger virse genc-i sīm ü zer
Kim ᶜ ıvażsuz māla nādāndan taṣarrufdur vebāl

23
Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün
1 Eyleyüp nādāna ᶜ arż-ı fażl ü iẓhār-ı hüner
Şermsār itmek ᶜ aṭā ummak nedür ẓulm-i ṣarīḥ
2 Sen bilürsen mücmelen andan ne alursan velī
Bilmez ol kim alduġı senden ḥasendür yā ḳabīḥ
3 Ẓāhiren ṣatmaḳ hüner almaḳ ᶜ aṭā bir beyᶜ dür
Ṭıfldur nādān buyurmaz şerᶜ anun̄ beyᶜ in ṣaḥīḥ

24
Fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilātün fāᶜ ilün
1 Saᶜ d ü naḥs aḥvālini ḳılsan̄ müneccimden su'āl
Muḳtedā-yı maᶜ rifet Bercīs ü Keyvāndur an̄a

22/3a istemen: istemez S_1/ nefᶜ in: nefᶜ ün̄ TT/ anun̄: onun̄ T_2

22/3b yoḫ nefᶜ üm: nefᶜ üm yoḫ [T, TD, D]/ an̄a: an͡ga T_1, V on̄a S_3 on͡ga T_2/ nefᶜ i man̄a olmaz: nefᶜ i ban͡ga olmaz V olmaz ban̄a nefᶜ i S_3, S_1, İÜ olmaz ban͡ga nefᶜ i T_2/ 2. mısra: ol ki nefᶜ i yoḳ ban̄a nefᶜ üm an̄a olmaz ḥelāl TT

22/4a nādān: seyrān TT/ man̄a: ban͡ga T_1, V, T_2/ genc-i: genc ü TT, T_1

22/4b nādāndan: dānādan S_1, K, V zindān-ı TT, [G]

23 B 132, A_2 92a, A_3 101b, K 88a, T_1 180b, P 287a, S_1 211a, T_2 100a, S_2 69a, V 86b

23/1a ᶜ arż-ı: ᶜ arż ü V/ fażl ü: fażl S_1, K/ hüner: kemāl A_2

23/2a bilürsen: bilür V/ andan: ondan T_2, [T]/ alursan: olursan S_1, [T]

23/2b alduġı: olduġın [T] / senden: benden V/ ḥasendür: ḥaseddür A_3

23/3a ṣatmaḳ: satmaḳ V, T_2

23/3b anun̄: onun͡g T_2/ beyᶜ in: sözün T_1/ ṣaḥīḥ: ḳabūl V

24 İÜ 89a, B 132, A_2 92b, A_3 101b, K 88b, T_1 180b, P 287a, S_1 211a, T_2 100a, V 86b, TT 83a, S_3 98a

24/1a ḳılsan̄: ḳılsan͡g V, K, T_2, S_3, İÜ ḳıldum A_2, [T]/ müneccimden: mineccimde [G]

24/1b bercīs ü keyvāndur: bercīs-i keyvāndur V engīs ü leḥyāndur T_1, S_1, S_3, İÜ/ an̄a: an͡ga V, T_2

2 Eyleseñ remmālden teftīş-i ḥāl-i nīk ü bed
Mürşid-i rāh-ı yaḳīn Engīs ü Leḥyāndur aña
3 Noḳṭa-i eşkāl-i reml ü seyr-i ecrām ü nücūm
Kime rehber olsa feyż-i ᶜaḳl buhtāndur aña
4 Bilmiş ol kim her ne ṣādır olsa zişt ü ḫūbdan
Maẓharı bir ᶜilmdür kim ᶜaḳl ḥayrāndur aña

25
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 İy ḫaṭā-yı lafẓ ile Ḳur'ān şükūhın ṣınduran
Muᶜciz-i āyāt-ı Ḳur'āndan ḥaẕer ḳılmaz mısan
2 Her elif bir ḫançer-i ḫūn-rīz-i bürrāndur saña
Ḫançer-i ḫūn-rīz-i bürrāndan ḥaẕer ḳılmaz mısan
3[735] Bir ḥakīm-i kāmilüñ dārü'ş-şifā-yı ḥikmetin
İtmek istersen ḫarāb andan ḥaẕer ḳılmaz mısan

24/2a eyleseñ: eylesen͡g V, T_2/ ḥāl-i: ḥāl ü A_3, T_1

24/2b mürşid-i: mürşide V/ engīs ü leḥyāndur: engīs-i leḥyāndur S_2, T_1 engīsin leḥyāndur V bercīs ü keyvāndur S_1, S_3, İÜ/ aña: on͡ga T_2 san͡ga V

24/3a eşkāl-i: ecrām-ı T_2/ reml ü: reml V/ ecrām ü nücūm: ecrām-ı nücūm S_1, A_2, TT, B, K, S_3, V eşkāl-i nücūm T_2 encüm hem nücūm A_3 encām ü nücūm S_3, İÜ encām-ı nücūm [G]

24/3b olsa: ola A_3 olmaya V/ aña: an͡ga T_2 san͡ga V

24/4a ṣādır: ẓāhir TT/ zişt ü ḫūbdan: ḫūb ü ziştden A_2, T_2, S_3, [T, TD]

24/4b maẓharı: maẓhar T_1, T_2/ ᶜaḳl: cümle A_2, TT, [T]/ aña: an͡ga V on͡ga T_2

25 B 132, A_2 92b, A_3 101b, K 88b, T_1 181a, P 287a, S_1 211b, S_2 69a, V 87a

25/1a ḫaṭā-yı: ḫaṭālu V/ lafẓ ile: nuṭḳ ilen T_1/ ṣınduran: sınduran S_1, K, A_2, V

25/1b ḳur'āndan: ḳur'āndur S_1, A_2/ ḳılmaz mısan: itmez misen A_2, T_1, S_1, S_2

25/2a ḫūn-rīz-i: ḫūn-rīz ü A_3/ saña: san͡ga A_2, V

25/2b ḫançer-i: ġonce-i V/ ḫūn-rīz-i: ḫūn-rīz ü A_3/ bürrāndan: bürrāndur T_1

25/3a bir: her A_2/ kāmilüñ: kāmilün͡g V/ ḥikmetin: ḥikmeti A_2

25/3b ḳılmaz: itmez A_2

26

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Sen ne āfetsen maña iy ^{c}aḳl-ı bed-fercām kim
Bulmaḳ olmaz ṣūret-i ḳurbuñda ās̱ār-ı neşāṭ

2 Ṭıfllar dīvāneler senden müberrā olmaġın
Dünyā vü ^{c}uḳbāda bulmışlar kemāl-i inbisāṭ

3[736] ^{c}İzzet ü ẕilletde bilmezler ṭarīḳ-i imtiyāz
Ḥullet ü ḥürmetde çekmezler ^{c}aẕāb-ı iḥtiyāṭ

4[737] Ol ki dā'im hem nişīnüñdür mu^{c}azẕebdür müdām
Nişe kim teklīfe ḥükm-i şer^c ile sensen menāṭ

5[738] Ol zamāndan kim saña virdüm ^{c}inān-ı iḫtiyār
Ol zamāndan k'eyledüm muḥkem senüñle irtibāṭ

6 Olmayup ḫālī ġam ü endūhdan faḳrum evi
Ḫār pisterdür maña peyveste ḫākister bisāṭ

7 Olmasaydum kāş ki hergiz senüñle hem nişīn
Ḳılmasaydum kāş ki muṭlaḳ senüñle iḫtilāṭ

---

26 B 132, A_2 92b, A_3 102a, K 88b, T_1 181a, P 287a, S_1 211b, T_2 100b, TT 84a

26/1a ne: bir A_2, [T, TD, D]/ maña: bañ͡ga T_1 sañ͡ga T_2/ ^{c}aḳl-ı: baḫt-ı A_2/ bed-fercām: nā-fercām TT, T_2

26/1b bulmaḳ: bulmaġ A_3, B/ ḳurbuñda: ḳurbuñ͡gda T_2

26/2a dīvāneler: divanedir [G]

26/3a imtiyāz: i^{c}tibār T_1, [G]

26/3b ḥullet: ẓulmet TT ḥillet [T, G]/ çekmezler: bilmezler TT

26/4a mu^{c}azẕebdür: muḳayyetdür T_1 mukarrebdür [G]

26/4b nişe kim: nitekim TT/ teklīfe: teklīf-i S_1, A_3, [TD, G]/ ḥükm-i: ^{c}ilm-i K/ menāṭ: bināṭ T_1, [G]

26/5a saña: sañ͡ga T_2

26/5b zamāndan: zamān A_2, T_2/ k'eyledüm: kim eyledüm A_2, T_2 ki eyledüm A_3/ muḥkem: mutlak [G]

26/6a faḳrum evi: faḳrum ivi T_1, S_1 nefsüm evi A_2, B, [T, TD] gönlüm evi [G]

26/6b ḫār: ḫāk T_2/ maña: bañ͡ga T_1, T_2

26/7a olmasaydum: olmayaydum A_2, A_3, B, K, S_1

26/7b muṭlaḳ: hergiz K/ iḫtilāṭ: irtibāṭ A_2

27

Mef^{c}ūlü fāilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün

1 İy ḫ^{v}āce ger ḳuluñdan oġullıḳ murād ise

Şefḳat göziyle baḫ añа dāyim oġul gibi

2 V’er oġluñı umarsañ ola ṣāḥib-i edeb

Elbette eyle ẕillete mu^{c}tād ḳul gibi

28

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy vezīr-i milk-perver kim niẓām-ı milk içün

İntiḫāb itmiş cemī^{c}-i ḫalḳdan sulṭān seni

2 Ḥall ü ^{c}aḳdin ^{c}ālemüñ ḳılmış müfevveż re’yüñe

Nā’ib-i ḥükm-i ḫilāfet eyleyüp devrān seni

3 Ḳıl ḥaẕer kim olmaya nā-geh mizācuñ munḳalib

Ḳılmaya ser-mest cām-ı şevket-i dīvān seni

4 Olasan inṣāf içün manṣūb iken ehl-i fesād

İde dīn ehline āfet ḳıllet-i īmān seni

---

27 B 133, A_2 93a, A_3 102a, K 89a, T_1 181b, P 287a, S_1 211b, T_2 100b, S_2 69a, V 87a, TT 84a

27/1a ḳuluñdan: ḳuluñ͡gdan V, T_2/ oġullıḳ: oġullar S_2

27/1b añа: añ͡ga T_1, V oñ͡ga T_2/ gibi: kimi [T, TD]

27/2a v’er: ger T_2 vur [G]/ oġluñı: oġluñ͡gı V, T_2/ umarsañ: dilerseñ A_3 dilersen K

27/2b ẕillete: ẕillet ile A_2 ḫıdmete V/ gibi: kimi [T, TD]

28 İÜ 89a, B 133, A_2 93a, A_3 102a, K 89a, T_1 181b, P 287b, S_1 211b, T_2 100b, V 87a, S_3 98a

28/1a milk-perver: milk ü server T_2

28/1b ḫalḳdan: gayrden [G]

28/2a ḥall ü: ḥall T_1, V/ ^{c}aḳdin: ^{c}aḳdüñ S_3 ^{c}aḳdüñ͡g V ^{c}aḳd T_2/ ^{c}ālemüñ: ^{c}ālemüñ͡g V ^{c}ālemin S_3 ^{c}ālemi T_2/ re’yüñe: re’yüñ͡ge T_2, V

28/2b eyleyüp: eylemiş T_2

28/3a mizācuñ: mizācın V, S_3

28/4a manṣūb iken ehl-i: manṣūb iken aṣl-ı İÜ manṣūbuñı aṣl-ı T_1 ma^{c}ṣūm ki ehl-i V

28/4b āfet: tā kim K

5[739] İtmege maᶜmūre-i İslāmı vīrān kendüye
Aᶜẓam-ı aᶜvān ü enṣār eyleye şeyṭān seni
6 İtmiş iken efḍal-i ḫalḳ-ı cihān iḳbāl ile
Erzel-i ehl-i cehennem eyleye sübḥān seni

29
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 İy ki ᶜālemde muḥabbet adını meẕmūm idüp
Her zamān bir māh ruḫsārun̄ olursan māyili
2 Geçdi ᶜömrün̄ şāhid-i maḳṣad cemālin görmeyüp
Şāhid-i maḳṣad ṣağınmışsan arada ḥā'ili
3 ᶜĀrif isen̄ ṭutagör ser-rişte-i feyż-i beḳā
Terk ḳıl bu ṣūret-i fānī vü naḳş-ı zāyili

30
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Dehr bir seylābdur mülḥaḳ ᶜadem deryāsına
Biz ki ser-gerdānuz ol seylāba düşmiş ḫār ü ḫes
2 Çizginür ḫār ü ḫes ol seylāb olduḳça revān
Yitmedin deryāya rāḥat mümkin olmaz bir nefes

28/5a itmege: itmek V etme kim [G]
28/5b aᶜẓam-ı: aᶜẓam ü B, A_3, K, T_1, P, V/ aᶜvān ü: aᶜvān-ı T_1, V, T_2, [G]/ enṣār: inṣāf T_2/ eyleye: ile S_1
29 İÜ 89b, B 133, A_2 93b, A_3 102b, K 89a, T_1 181b, P 287b, S_1 212a, T_2 101a, S_2 69a, V 87b, S_3 98b
29/1a iy ki: eyle T_1/ adını: ᶜādeti S_3/ idüp: iden S_2
29/1b māh: yār V/ ruḫsārun̄: ruḫsārun͡g V, T_2
29/2a ᶜömrün̄: ömrün͡g V, T_2/ maḳṣad: maḳṣūd T_2/ cemālin: ḥālin T_2/ görmeyüp: görmedün̄ S_2
29/2b ṣağınmışsan: ṣağınmış A_3 ṣanursan S_2 sağınmışdır [G]/ arada: ara yirde S_2
29/3a isen̄: isen͡g V, S_3, T_2, İÜ/ ṭutagör: dutagör S_1, T_2, A_2, S_3/ feyż-i beḳā: dār-ı beḳā T_2 ṭūl-ı emel V
29/3b bu: bir T_1, S_2/ naḳş-ı: nefs-i A_2
30 B 133, A_2 93b, A_3 102b, K 89b, T_1 182a, P 287b, S_1 212a, T_2 101a, S_2 69b
30/1a ᶜadem: fenā S_1, S_2/ deryāsına: ṣaḥrāsına V
30/1b seylāba: girdāba V deryāya T_2

31

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Kef-i ḥırṣ ile dā’im dāmen-i dünyā-yı dūn ṭutsan̄
Zamāne şūr-baẖt eyler seni peyveste deryā tek

2 Mülevves̱ olmayup tecrīd ile çıḳsan̄ bu ^{c}ālemden
Seni zāl-ı felek ẖurşīde cüft eyler Mesīḥā tek

32

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 İy güzel ẕātun̄ ma^{c}ārif birle rengīn idegör
H̱aṭṭ-ı müşgīn perde-i ruẖsār-ı gülgūn olmadın

2 Ṣoḥbet-i erbāb-ı ^{c}ilm ü ma^{c}rifetden kesb ḳıl
Ḥüsn-i sīret ṣūret-i ḥālün̄ digergūn olmadın

3 Cehd ḳıl kim görmeye ẖurşīd-i ruẖsārun̄ zevāl
Nūr-ı feyżinden hilāl-i ḳadrün̄ efzūn olmadın

33

Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün

1 Elün̄den āhlar iy aẖter-i baẖt-ı siyāhum kim
Meni ẖalḳ içre ^{c}ālī-ḳadr iken gāyetde ẖ̌ār itdün̄

---

31 B 133, A_2 93b, A_3 102b, K 89b, T_1 182a, P 287b, S_1 212a, T_2 101a, S_2 69b, V 87b

31/1a ḥırṣ: cürm A_3/ ṭutsan̄: dutsan̄ A_2 dutsan͡g V, K, T_2 dutun̄ S_1/ dünyā-yı: gerdūn-ı [G]

31/1b deryā: dünyā V

31/2a çıḳsan̄: çıḳsan͡g V, K, T_2

31/2b eyler: ide V

32 B 134, A_2 94a, A_3 103a, K 89b, T_1 182a, P 287b, S_1 212a, T_2 101a

32/1a rengīn: tezyīn [G]

32/1b ẖaṭṭ-ı: ẖaṭṭ ü T_1/ olmadın: olmadan [T]

32/2a ^{c}ilm ü: ^{c}ilm A_3

32/2b sīret: ṣūret S_1, K, A_3, T_2/ ḥālün̄: ḥālün͡g T_2

33 B 134, A_2 94a, A_3 103a, K 89b, T_1 182a, P 287b, S_1 212b, T_2 101b, S_2 69b, V 87b

33/1a elün̄den: elün͡gden V elinde T_2/ āhlar: dādlar [TD, D]/ iy aẖter-i: iy kevkeb-i T_2 bir niçe iy A_3

33/1b itdün̄: itdün͡g V, T_2

2 Ḳılup ḫurşīd-i ḥırmān maṭlaᶜ-ı ümmīd gerdūnın
Vücūdumdan mis̱āl-i sāye selb-i iᶜtibār itdüñ
3 Sevād-ı dīdemi muṭlaḳ beyāż-ı ᶜayne dönderdüñ
Beyāż-ı ḥüsn-i ḥālüm ḫāl-i rūy-ı rūzgār itdüñ

34
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 İy göñül muṭlaḳ ᶜibādet ḳılmayup ᶜömrüñ temām
Eyledüñ sevdā-yı zülf-i her perī ruḫsāre ṣarf
2 Ṣaç aġardı gel yiter mir'āt-ı baḫtuñ tīre ḳıl
ᶜÖmrden bir dem ki ḳalmış eyle istiġfāre ṣarf

35
Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün
1 Ḫıredmendī ki dā'im ᶜālem-i ᶜilm içre seyr eyler
Esālib-i fünūn-ı şiᶜrden elbette ġāfildür
2 Meẕāḳ-ı şiᶜr hem bir özge ᶜālemdür ḥaḳīḳatde
İki ᶜālem musaḫḫar eylemek ġāyetde müşkildür

33/2a maṭlaᶜ-ı: maṭlaᶜın K/ gerdūnın: gerdūnı V
33/2b vücūdumdan: vücūduñdan T_1/ selb-i: serv-i A_3, K/ itdüñ: itdüñg T_2
33/3a dönderdüñ: döndürdüñg V
33/3b ḥālüm: ᶜālem A_3, K/ ḫāl-i: ḫāk-i S_1
34 B 134, A_2 94a, A_3 103a, K 90a, T_1 182b, P 288a, S_1 212b, T_2 101b, S_2 69b
34/1a göñül: göñgül T_2/ ᶜömrüñ: ᶜömrüñg T_2
34/1b eyledüñ: eyledüñg T_2
34/2a ṣaç: saç S_1, K, T_2, B zac S_2/ aġardı: aḳardı T_2 içürdi S_2/ baḫtuñ: hüsnüñg T_2 ḳalbüñ A_3, K, [T, TD, D]/ tīre: tāre T_2/ ḳıl: dut S_1, K ṭut S_2
34/2b istiġfāre: istiġnāya S_2
35 B 134, A_2 94b, A_3 103a, K 90a, T_1 182b, S_1 212b, S_2 69b, TT 85a
35/1a ᶜilm: ᶜışḳ [G]/ seyr eyler: bahseyler [G]
35/1b esālib-i: sālībdür TT/ şiᶜrden: ᶜışḳdan TT
35/2a şiᶜr: ᶜışḳ B, TT
35/2b musaḫḫar: müyesser S_1, K, A_3, S_2

36

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün

1 Pādişāh-ı milk dīnār ü direm rüşvet virüp
Fetḥ-i kişver ḳılmaġa eyler müheyyā leşkeri

2 Yüz fesād ü fitne taḥrīkiyle bir kişver alur
Ol daḫı ās̱ār-ı emn ü istiḳāmetden berī

3 Gösteren sāᶜatde devrān-ı felek bir inḳılāb
Hem özi fānī olur hem leşkeri hem kişveri

4 Gör ne sulṭānam men-i dervīş kim feyż-i süḫan
Eylemiş iḳbālümi ās̱ār-ı nuṣret maẓharı

5 Her sözüm bir pehlivāndur kim bulup te'yīd-i Ḥaḳ
ᶜAzm ḳılduḳda dutar tedrīc ile baḥr ü beri

6[740] Ḳanda kim ᶜazm itse mersūm ü mevācib istemez
Ḳansı milki dutsa degmez kimseye şūr ü şeri

7 Pāy-māl itmez anı āsīb-i devr-i rūzgār
Eylemez te'ṣīr aña devrān-ı çarḫ-ı çenberi

8[741] Ḳılmasun dünyāda sulṭānlar maña teklīf-i cūd
Bes-durur başumda tevfīḳ-ı ḳanāᶜat efseri

---

36 İÜ 89b, B 134, A_2 94b, A_3 103a, K 90a, T_1 182b, P 288a, S_1 212b, T_2 101b, V 88a, TT 84b, S_3 98b

36/2a fitne: mekr T_2/ alur: alup V dutup T_2

36/2b emn ü: emn-i K/ dāmen T_2

36/4a gör ne: görme A_2/ men: ben A_2, V, TT, S_3/ kim: der S_1

36/5a bulup: dutar S_3, TT, İÜ bulur [G]

36/5b dutar: ṭutar A_3, B/ tedrīc ile: taḥrīk ile T_2, B

36/6a ḳanda: ḫanda TT, [T]/ mersūm ü: mersūm T_1/ istemez: istemezem S_1

36/6b ḳansı: ḫansı V, B ḫanḳı TT/ milki: milke V/ dutsa: ṭutsa A_3, B/ şūr: ḫayr A_3

36/7a anı: onı T_2

36/7b aña: añga T_1, V oña S_3, İÜ oñga T_2/ çarḫ-ı: çarḫ ü T_2

36/8a ḳılmasun: ḳılmasunlar T_1/ dünyāda: dünyede T_1/ sulṭānlar: sulṭānuñ A_2 sulṭān A_3/ maña: bañga V, T_2 - T_1/ cūd: vücūd A_3 hud [G]

36/8b ḳanāᶜat: ᶜināyet V

9 Her cihetden fāriġam ᶜālemde ḥāşā kim ola
Rızḳ içün ehl-i beḳā ehl-i fenānuñ çākeri

37

Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün

1 Ṣadā-yı ney ḥarām olsun didüñ iy ṣōfi-i cāhil
Yile virdüñ ḫilāf-ı şerᶜ ilen nāmūsın İslāmuñ

2 Bu endām ile vecdiyyātdan dem urmaḳ istersen
İlāhī ney gibi sūrāḫ sūrāḫ ola endāmuñ

38

Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün

1 Muttaṣıl maᶜrifet ehlini ayaḳlara ṣalup
Felek-i sifle ḳılur miḥnet ü ġam pā-māli

2 Ol ki cāhildür idüp cümle murādın ḥāṣıl
İᶜtibār ile ḳılur mesned-i ḳadrin ᶜālī

36/9a ola: olur T_1

36/9b rızḳ: zer V/ beḳā: fenā T_2/ ehl-i: dirler T_2

37 İÜ 90a, B 135, A_2 95a, A_3 103b, M 100a, K 90b, T_1 183a, P 288a, S_1 213a, V 88a, TT 85a, S_3 99a

37/1a olsun: olmaz[742] A_2, A_3, B, M, K, T_1, S_1, V, S_3, İÜ olur [G]/ didüñ: didüñg V

37/1b virdüñ: virdüñg V/ şerᶜ ilen: şerᶜ ile M, TT, B, V, [G, T, TD]/ nāmūsın: nāmūs-ı A_3, M, K, T_1, S_1, S_3/ islāmuñ: islāmuñg V

37/2a urmaḳ: urmaġ A_3/ istersen: isterseñ A_2, TT/ vecdiyyātdan dem urmaḳ istersen: vecd etmek dilersen ehl-i hāl içre [G]

37/2b gibi: kimi [T, TD]/ sūrāḫ sūrāḫ: ṣūrāḫ ṣūrāḫ A_3/ ola: olsun M, T_1, S_1, TT, S_3, [G]/ endāmuñ: endāmuñg V

38 B 135, A_2 95a, A_3 103b, M 100a, K 90b, T_1 183a, P 288a, S_1 213a, T_2 102a, S_2 69b, V 88a

38/1a ayaḳlara: ayaġlara T_2

38/1b miḥnet ü: miḥnet A_3, T_1

38/2a idüp: eder [G]

38/2b mesned-i: mesned ü [T, TD, D]

3 Bu sebebden bilürem kim bu cihān ᶜavretdür
ᶜAvretüñ beyledür evlādı ile efᶜāli
4 Ulu evlādı keser südden ü te’dīb virüp
Süd virüp luṭf ile baġlar beşige eṭfāli

39
Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün
1 Yaḳamı pençe-i taḫvīf-i reh-i şerᶜ dutar
Dāmen-i maᶜrifet-i ehl-i riyāset dutsam
2 Jeng-i iflāṣ dutar āyine-i rāḥatumı
Terk-i ḥükkām ḳılup künc-i ḳanāᶜat dutsam
3 Hīç ᶜālemde[743] bulınmaz es̱er-i rāḥat-ı dil
Oluram mużṭaribü’l-ḥāl ne ṣanᶜat dutsam

40
Mefᶜūlü fāilātü mefāᶜīlü fāᶜilün
1 Doġrulıġ ile iste ᶜulüvv-ı maḳām kim
Geldükçe ḥālüñe vire devr-i felek revāc

38/3a bilürem: bilübem B, [T, TD]
38/3b ᶜavretüñ: ᶜavretüñg T_2, V/ beyledür: böyledür A_3, B, T_1, S_2/ evlādı: eṭfāli V akvāli [G]
38/4a südden ü: sütden ü B südden V, K, M sütten T_2/ virüp: virür K, B, [T, TD]
38/4b süd: süt T_2, B
39 B 135, A_2 95a, A_3 104a, M 100a, K 90b, T_1 183b, P 288a, S_1 213a, T_2 102a, V 88b
39/1a pençe-i: bir nice T_2/ dutar: ṭutar A_3, B
39/1b riyāset: riᶜāyet K riyāżet [TD]/ dutsam: ṭutsam A_3, B
39/2a jeng: zeng [G]/ iflāṣ: iḫlāṣ K/ dutar: ṭutar A_3, B
39/2b ḥükkām: aḥkām A_3/ dutsam: ṭutsam A_3, B
39/3a ᶜālemde: ḥāletde A_2, A_3 ḥālinde B, T_1, S_1 ḥālete T_2 rāḥatda V/ dil: rūh [G]
39/3b mużṭaribü’l-ḥāl: mużṭarib-i aḥvāl K/ ṣanᶜat: ḥālet T_2/ dutsam: ṭutsam A_3, B
40 İÜ 90a, B 135, A_2 95a, A_3 104a, M 100b, K 91a, T_1 183b, P 288a, S_1 213b, T_2 102a, S_2 72a, TT 84a, S_3 99a
40/1a doġrulıġ: ṭoġrulıġ A_3, S_2, B/ ᶜulüvv-ı maḳām: maḳām-ı ᶜulüvv T_1, T_2
40/1b ḥālüñe: ḥālüñge T_2 ḥālüñi TT ḥāl ile T_1/ revāc: ᶜilāc M

2 Doġrulıġ ile ḥarflere ṣadrdur elif
Yā ḥarfini ayaġa bıraḳmışdur iᶜvicāc
3[744] Doġrular ile gez ki seni ser-bülend ide
Egriler ile eyleme elbette imtizāc
4[745] Yā iḫtilāṭı ile serīr oldı pāy-māl
Başda maḳām dutdı elif nuṣret ile tāc

41
Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
1 Müddeᶜī eyler maña taḳlīd naẓm ü neṣrde
Līk nā-merbūṭ elfāẓ ü mükedder ẕātı var
2 Pehlüvānlar bād-pālar segridende her ṭaraf
Ṭıfl hem cevlān ider ammā aġaçdan atı var

40/2a doġrulıġ: doġrulıḳ T_2 ṭoġrulıġ A_3, M, B, S_2/ ṣadrdur: ṣadr olur T_2

40/2b ḥarfini: ḥarfin K/ ayaġa: yabāne A_3 ayaḳa S_1/ bıraḳmışdur: bıraḳmış-durur T_2, [G] bıraġmışdur S_3/ iᶜvicāc: ᶜivāc T_1, T_2, [G] inᶜivāc İÜ

40/3a doġrular ile: ṭoġrular ile M, A_3 doġrulıġla T_1, S_3, İÜ ṭoġrulıġ ile S_2, B/ gez: gir S_3/ ide: ile S_3

40/4a iḫtilāṭı ile: iḫtilāṭ ile T_1, A_3 iḫtilātı M, K/ serīr: serīre K/ pāy-māl: pāy-māl ile K ser-bülend S_3, İÜ

40/4b dutdı: ṭutdı A_3

41 İÜ 90b, B 135, A_2 95b, A_3 104a, M 100b, K 91a, T_1 183b, P 288b, S_1 213b, T_2 102b, S_2 70a, V 88b, TT 84b, S_3 99a

41/1a maña: bañ͡ga V mañ͡ga T_2

41/1b elfāẓ ü: elfāẓ A_2, V elfāzı S_3, [T, TD, D, G]

41/2a segridende: segritende T_2, TT/ ṭaraf: yaña B

41/2b atı: eli T_2

42

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün

1 Ol sebebden Fārsī lafẓ ile çoḳdur naẓm kim
Naẓm-ı nāzük Türk lafẓıyla iyen düşvār olur

2 Lehce-i Türkī ḳabūl-i naẓm ü terkīb itmeyüp
Eks̱er-i elfāẓı nā-merbūṭ ü nā-hemvār olur

3 Mende tevfīḳ olsa bu düşvārı āsān eylerem
Nev-bahār olġaç tikenden berg-i gül iẓhār olur

---

42 İÜ 90b, B 135, A_2 95b, A_3 104a, M 100b, K 91a, T_1 184a, P 288b, S_1 213b, T_2 102b, S_2 70a, V 88b, TT 84b, S_3 99a

42/1a naẓm: şi^{c}r B

42/1b türk: türkī A_3, M, A_2/ lafẓıyla: lafẓ ile A_3, M, T_1, S_1, A_2, [T]/ iyen: igen A_3, TT, B, S_2

42/2a türkī: türk T_1/ naẓm ü: naẓm-ı A_3, M, K, T_1, T_2, V, [G]/ itmeyüp: olmayup A_2, TT eyleyüp İÜ

42/2b eks̱er-i: eks̱eri A_3, [G]/ elfāẓı: elfāẓ V, T_2, S_3, İÜ, [G]/ nā-merbūṭ ü: nā-merbūṭ T_1, K, T_2

42/3a olsa: ola A_3/ bu: bir T_1/ 1. mısra: bende bir tevfīḳ ile düşvār āsān iderem V

42/3b olġaç: olgaç V olḳaç T_2/ tikenden: dikenden S_1, B, S_2 ^{c}ademden S_3, İÜ, [G]

RUBĀᶜİLER

1

Ahreb

1 El-ḥamdü limen enāre ḳalbī ve hedā

Ve'ş-şükrü limā fīhi mine'ş-şevḳı bedā

2 Mā emdeḥu vāhiben sivāhu ebedā

Lā eşrikü fī s̱enāi Rabbi eḥadā

2

Ahreb

1 Elḥamdü limen ^{c}azze kemālen ve ^{c}alā

Men ḳāmehu bi-emrin ve men nāze^{c}a lā

2 S̱ümme'ṣ-ṣalavātu ve't-taḥiyyātü ^{c}alā

Men fażżalahu'llāhu bi-^{c}izzin ve ^{c}alā

3

Ahreb

1 İy feyż-i vücūd şāhid-i cūd saña

V'iy şāhid-i cūd her ne mevcūd saña

2 Ümmīd-i ḳabūl ü i^{c}timad-ı keremüñ

Merdūduñı itmiş yine merdūd saña

---

1 İÜ 90b, B 136, A_2 96a, A_3 104b, M 101a, K 91a, T_1 184a, P 288b, S_1 113b, S_2 72a, V 88b, TT 85b, S_3 99b

1/1b bedā: yedā V ebedā TT

1/2a vāhiben: enbiyā'i ve TT vāhiyen [G]

1/2b eşrikü: şerike TT/ s̱enāi: s̱enā vü A_2, K

2 İÜ 90b, B 136, A_2 96a, A_3 104b, M 101a, K 91b, T_1 184a, P 288b, S_1 113b, V 89a, TT 85b, S_3 99b

2/1a limen: bi-men [G]/ ^{c}alā: hedā V

2/1b ḳāmehu: fesāmehu V/ bi-emrin: bi-emrihi TT, [G]/ nāze^{c}a lā: fāze^{c}a lā A_2 nāze^{c} ve lā A_3 nāze^{c} lā K lāriġ lā TT

2/2b ^{c}izzin: ^{c}izze men TT

3 A_1 82b, İÜ 91a, B 136, A_2 96a, A_3 104b, M 101a, K 91b, T_1 184a, P 288b, S_1 114a, S_2 72b, TT 85b, S_3 99b

3/1a saña: sañ͡ga M, T_1, A_1, İÜ

3/1b v'iy: iy T_1, [G]/ saña: sañ͡ga M, T_1, A_1

3/2a ḳabūl ü: ḳabūl-i A_2, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3, TT, A_1, [TD]/ keremüñ: keremüñ͡g A_1

3/2b merdūduñı: merdūduñ͡gı A_1 medūdunı TT merdūduña S_3, İÜ merdūña T_1/ itmiş: yitmiş T_1/ merdūd: maḳbūl S_3/ saña: sañ͡ga A_1, T_1, M

4
Ahreb
1 İy ẕātuña mümkināt burhān-ı vücūb
S̱ābit saña imtināʿ-ı imkān-ı ʿuyūb
2[746] Şāyeste-i niʿmet-i ḥayāt-ı ebedī
Ervāḥ-ı maʿārifüñle ebdān-ı ḳulūb

5
Ahreb
1 İy ʿuḳde-güşā-yı ʿAcem ü Türk ü ʿArab
Ressām-ı rüsūm-ı fażl ü ās̱ār-ı edeb
2 Mażmūn-ı ḥadīs̱üñ sebaḳ-ı her millet
Daʿvā-yı ḳabūlüñ sened-i her meẕheb

6
Ahreb
1 Ḫoş ol ki dem-i ecel çekem bāde-i nāb
Ser-mest yatam ḳabrde tā rūz-ı ḥisāb
2 Ġavġā-yı ḳıyāmetde duram mest ü ḫarāb
Ne fikr-i ḥisāb ola ne idrāk-i ʿaẕāb

---

4 A_1 82b, İÜ 91a, B 136, A_2 96a, A_3 104b, M 101a, K 91b, T_1 184b, P 288b, S_1 114a, S_2 70a, V 89a, TT 85b, S_3 99b

4/1a ẕātuña: ẕātuñga A_1, V

4/1b saña: sañga A_1, V baña M

4/2a niʿmet: himmet S_2

4/2b maʿārifüñle: maʿārifüñgle V, S_3, İÜ/ ḳulūb: vücūb M/ ebdān-ı: ebdān u [G]

5 İÜ 91a, B 136, A_2 96a, A_3 105a, M 101b, K 91b, T_1 184b, P 288b, S_1 114a, S_2 70a, V 89a, TT 85b, S_3 100a

5/1a türk ü: türk V, K

5/1b fażl ü: fażl T_1

5/2a ḥadīs̱üñ: ḥadīs̱üñg V/ sebaḳ-ı: sebeb-i S_3, TT, İÜ, [G]

5/2b ḳabūlüñ: ḳabūlüñg V, İÜ/ meẕheb: millet V

6 İÜ 91a, B 136, A_2 96b, A_3 105a, M 101b, K 91b, T_1 184b, P 288b, S_1 114a, V 89a, TT 86a, S_3 100a

6/1a ol: an V/ dem-i ecel çekem: dem-i ecel çeküp A_2, A_3, M, K, TT çekem dem-i ecel [TD]

6/1b yatam: yata M/ ḳabrde: ḳabre K

6/2a duram: ṭuram A_3 dura M/ mest ü: mest M, T_1

6/2b ḥisāb: sevāb [G]/ idrāk-i: pervā-yı V, TT, S_3, İÜ, [G]

7
Ahreb
1 Sāḳī kerem it şarāb-ı gülfām yürit
Gülfām şarāba virme ārām yürit
2 Bezm içre ḥabāb-ı eşk-i gülgūnumdan
Biñ cām yürütme cām içün cām yürit

8
Ahreb
1 Cānumda olan ẕaḫīre-i nuṭḳ ü ḥayāt
Cismümde olan cevher-i ḥüsn ü ḥarekāt
2 Ṣarf olmadı ḫūblar reh-i ^{c}ışḳında
Efsūs ki bī-hūde geçürdüm evḳāt

9
Ahreb
1 Ta^{c}mīr-i biḳā^c ü cem^c-i māl itdüñ dut
Her ārzū ki itdüñse aña yitdüñ dut
2 Çün ^{c}ömr beḳāsına dutılmaz ümmīd
Her ḥāl ile geldügüñ gibi gitdüñ dut

---

7 İÜ 91a, B 136, A_2 96b, A_3 105a, M 101b, K 92a, T_1 184b, P 289a, S_1 114a, S_2 72a, V 89b, TT 86a, S_3 100a

7/2a ḥabāb: şarāb V

7/2b biñ: bin͡g V, K, TT bir S_1/ yürütme: yerine S_1/ cām içün: cāma bir V leb-be-leb [TD, D] cem^c içün [G]

8 İÜ 91b, B 137, A_2 96b, A_3 105a, M 101b, K 92a, T_1 184b, P 289a, S_1 114a, S_2 70b, TT 86a, S_3 100a

8/1a nuṭḳ ü: nuṭḳ S_3, M, İÜ luṭf ü TT

8/1b cevher-i: cevher ü S_2, TT/ ḥüsn ü: hüsn-i A_3, B, M, [G, TD]

8/2a ḫūblar: ḫūblaruñ A_3 ḫūbların TT ^{c}ömrüm K/ reh-i: ḫūblar K

8/2b efsūs: feryād T_1, S_1, S_2/ geçürdüm: geçürdüñ TT

9 İÜ 91b, B 137, A_3 105a, K 92a, T_1 185a, P 289a, S_1 114b, S_2 70b, S_3 100b

9/1a ta^{c}mīr-i: ta^{c}mīr ü T_1, S_2, S_3/ biḳā^c ü: biḳā^c K bikaa'-u [G]/ itdüñ: itdün͡g S_3 itdün İÜ etdüñ [T] ettin [G]/ dut: ṭut A_3, B, S_2

9/1b ārzū ki itdüñse: ārzū ki itdüñ A_3 ārzū itdüñse S_2, B, İÜ, [TD] ārzū itdüñ K ārzū itdün͡gse S_3 arzuyu k'ettin [G]/ aña: an͡ga T_1 oña S_3/ yitdüñ: yitdün͡g S_3, İÜ yetdüñ [T, TD] yettin [G]/ dut: ṭut S_2, B, A_3

9/2a dutılmaz: ṭutılmaz A_3, B

9/2b ḥāl ile: ḥāline S_3, İÜ/ geldügüñ: geldügün͡g S_3/ gibi: kimi [T, G, TD]/ gitdüñ: gitdün͡g S_3, İÜ/ dut: ṭut A_3, B, S_2

10

Ahreb

1 Dirler ki ḳılur ġonce leb-i yār ile baḥs̱

Gül-berg-i ter ol la^{c}l-i güher-bār ile baḥs̱

2 Ol bir nice dilsüzlere töhmetdür bu

Da^{c}vāya gerek lehce-i güftār ile baḥs̱

11

Ahreb

1 İy mihr-i ruḫuñ ḳadīm ü ^{c}ālem ḥādis̱

İẓhār-ı vücūda keşf-i rāzuñ bā^{c}is̱

2 Geçdüm ser-i kūyuñda iki ^{c}ālemden

Li beyne maḳāmeyni mākāmen s̱ālis̱

12

Ahreb

1 Ḫayl-i ġamuñ itdi naḳd-i ^{c}ömrüm tārāc

Ṣabr ile müyesser olmadı derde ^{c}ilāc

2 Ruḫsāruma tökdi merdüm-i çeşmüm ḳan

Hindūyı görüñ la^{c}l virür Rūma ḫarāc

---

10 İÜ 91b, B 137, A$_2$ 96b, A$_3$ 105b, M 101b, K 92a, T$_1$ 185a, P 289a, S$_1$ 114b, S$_2$ 70b, V 89b, TT 86a, S$_3$ 100b

10/1b güher: şeker TT

10/2b da^{c}vāya: zīrā ki A$_2$, [T, TD, D]/ gerek: gele S$_3$, İÜ, [G]/ lehce-i: lehce vü TT, A$_2$, [T, TD, D] eyliye [G]

11 İÜ 91b, B 137, A$_2$ 96b, A$_3$ 105b, M 102a, K 92a, T$_1$ 185a, P 289a, S$_1$ 114b, S$_2$ 70b, TT 86a, S$_3$ 100b

11/1a ḳadīm ü: ḳadīm T$_1$

11/2a kūyuñda: ḳūyuñ͡gda S$_3$ kūyında A$_2$

11/2b li beyne maḳāmeyni: li beyne maḳām bes TT li ma^{c}a'llāhu ḳatı S$_2$

12 B 137, A$_2$ 97a, A$_3$ 105b, M 102a, K 92b, T$_1$ 185a, P 289a, S$_1$ 114b, T$_2$ 102b, S$_2$ 70b, S$_3$ 100b

12/1a ġamuñ: ġamuñ͡g T$_2$/ naḳd: cümle A$_3$

12/2a tökdi: dökdi S$_3$, B, K/ ḳan: ḳanı S$_1$

12/2b hindūyı: hindūya A$_2$, B, M, K, S$_1$, S$_3$/ görüñ: gözüñ A$_2$

13
Ahreb

1 İy fāyide-i ᶜ ilmüñe ᶜ ālem muḥtāc
Ḫāk-i ḳademüñ ehl-i hüner başına tāc

2 Her kimde ki gördi himmetüñ sū'-i mizāc
Ol sū'-i mizāca luṭf ile ḳıldı ᶜ ilāc

14
Ahreb

1 İy şerbet-i vaṣluñ elem-i hecre ᶜ ilāc
Bāzār-ı ġamuñda eşk naḳdine revāc

2 Ger dutsa ḫadengüñ reg-i cānum ne ᶜ aceb
Nabż ile ḳılur ṭabīb teşḫīṣ-i mizāc

15
Ahreb

1 İy ẕikr-i lebüñ nāsiḫ-i enfās-ı mesīḥ
Nuṭḳuñ ene efṣaḥ kelimātında faṣīḥ

2 İẓhār-ı ḳabūlüñ eṡer-i luṭf-ı ḫafī
İḫfā-yı şerīᶜ atüñ-durur ẓulm-i ṣarīḥ

---

13 B 137, A_2 97a, A_3 105b, M 102a, K 92b, P 289a, S_1 114b, S_2 70b

13/1a ᶜ ilmüñe: ᶜ ulūmuña A_3

13/2b luṭf ile ḳıldı: ḳıldı luṭf ile A_3, B, K, S_1, S_2, [G]

14 B 137, A_2 97a, A_3 105b, K 92b, T_1 185b, P 289a, S_1 114b, T_2 102b, S_3 100b

14/1a vaṣluñ: vaṣluñ͡g T_2 vaṣlın T_1/ hecre: derde A_2/ ᶜ ilāc: mizāc T_1, T_2

14/1b ġamuñda: ġamında T_2

14/2a dutsa: ṭutsa A_3, B/ ḫadengüñ: ḫadengüñ͡g S_3, T_2/ reg: reh S_1

14/2b mizāc: ᶜ ilāc A_2, T_1, B, K, T_2, S_1

15 B 138, A_2 97a, A_3 106a, M 102a, K 92b, T_1 185b, P 289a, S_1 115a, T_2 103a, S_2 71a, S_3 101a

15/1a lebüñ: lebüñ͡g T_2

15/1b nuṭḳuñ: lafẓuñ͡g T_2/ kelimātında: kelimātuñ͡g T_2

15/2a ḳabūlüñ: ḳabūlüñ͡g T_2 ḳabūl S_3/ luṭf: nuṭḳ A_2/ eṡer-i: eṡeri [G, D]

15/2b şerīᶜ atüñ-durur: şerīᶜ atüñ͡g-durur T_2 reh-i şerīᶜ atüñ A_2, [T, G, TD]

16

Ahreb

1 Dutduḳça ele sāġar-ı ṣahbā-yı ṣabūḥ

Artar es̱er-i ẕevḳ-i dil ü rāḥat-ı rūḥ

2 Ṭuġyān-ı ġama müfīddür zevraḳ-ı mey

Ṭūfān ḫaṭarında eyle kim keştī-i Nūḥ

17

Ahreb

1 Gül devri ḫoş ol kim duta gülfām ḳadeḥ

Bezminde demī dutmaya ārām ḳadeḥ

2 Her ṣubḥ ki ḫurşīd-ṣıfat ḳaldura baş

Bezmin bezeyüp gezdüre tā şām ḳadeḥ

18

Ahreb

1 Mey şevḳı olupdur maña ^{c}ādet iy şeyḫ

Geldükçe bu şevḳ olur ziyādet iy şeyḫ

2 Ḫoşdur maña mey saña ^{c}ibādet iy şeyḫ

Re'y ile degül ^{c}ışḳ ü irādet iy şeyḫ

---

16 B 138, A_2 97a, A_3 106a, M 102a, K 92b, T_1 185b, P 289a, S_1 115a, T_2 103a, S_2 71a, S_3 101a

16/1a dutduḳça: ṭutduḳça S_2, B/ ele: eger S_3

16/1b rāḥat-ı: rāḥat ü T_1

16/2a müfīddür: müfīd K/ zevraḳ-ı: sāgar-ı [G]

16/2b ḫaṭarında : ḫaṭarından S_3 ḫaṭarına T_1, S_1

17 B 138, A_2 97b, A_3 106a, M 102b, T_1 185b, P 289b, S_1 115a, T_2 103a

17/1a kim: ki A_2, M, [T, G, TD]/ duta: ṭuta B dutdı A_2, M, [G] ṭutdı A_3

17/1b dutmaya: ṭutmaya A_3, B

17/2b bezeyüp: bezedüp A_2, B bezelüp S_1

18 B 138, A_2 97b, A_3 106a, M 102b, T_1 186a, P 289b, S_1 115a, T_2 103a, S_3 101a

18/1a şevḳı: şevḳ M ẕevḳ T_1/ maña: bañ͡ga T_2 saña S_3

18/1b bu şevḳ olur: olur şevḳ TT bu şevḳ ola T_2

18/2a maña: bañ͡ga T_2/ mey saña: mey sañ͡ga T_2 saña T_1

18/2b re'y ile: rāyumla A_2, [T, TD]/ degül: gerek S_3, [G]/ ^{c}ışḳ ü: ^{c}ışḳ-ı S_1, T_1 ^{c}aḳl ü S_3

19

Ahreb

1 Ger kūyuñ̄a eşküm güẕer eyler güstāḫ
V’er kaddüñe çeşmüm naẓar eyler güstāḫ

2 ^{c} Ayb eyleme reng-i çehre-i zerdüm gör
Kim çoḳları ^{c} ālemde zer eyler güstāḫ

20

Ahreb

1 Bir āb ü hevādur eşk-i germ ü dem-i serd
Kim andan alur neşv ü nemā gülbün-i derd

2 Gülzār-ı ġamuñ benefşe vü yāsemeni
Dūd-ı dil-i āşüftedür ü çehre-i zerd

21

Ahreb

1 Tā devrdedür dā’ire-i kevn ü fesād
Mümkin degül olmaḳ ḥarekātından şād

2 Ṭās-ı felek içre ku^{c} beteyn-i encüm
Göstermez imiş hīç kime naḳş-ı murād

---

19 B 138, A_2 97b, A_3 106a, T_1 186a, P 289b, S_1 115a, T_2 103b, TT 86a, S_3 101a

19/1a ger: gör T_1/ kūyuña: kūyuñ͡ga T_2/ eşküm: göñlüm [T, TD]

19/1b ḳaddüñe: ḳaddüñ͡ge T_2 rūyuña A_3 yüzüñe TT/ çeşmüm: çeşm T_2/ naẓar: naẓer [TD]

19/2a reng-i: reng ü S_1 āḫī-i A_2/ zerdüm: zerdin A_2, A_3 zerdümi B, T_2, [G, D]

19/2b ^{c} ālemde: dünyāda TT

20 B 138, A_2 97b, A_3 106b, M 102b, T_1 186a, P 289b, S_1 115a

20/1a āb ü: ab T_1, TT/ hevādur: hevā vü T_1

20/1b neşv ü: neşv M, T_1, S_1

20/2b dil-i: dil ü S_1

21 B 138, A_2 97b, A_3 106b, M 102b, T_1 186a, P 289b, S_1 115b, T_2 103b, S_2 71a, S_3 101b

21/1a dā^{c} ire-i: āyine-i S_3, [G]/ kevn ü: kevn S_3, A_3, S_1, S_2, T_2

21/2a ṭās-ı: ṭāsın T_1/ ku^{c} beteyn: ka^{c} beteyn [G]

21/2b göstermez imiş: göstermedi T_2

22
Ahreb
1 Tā maḥmil-i mihrdür bu zengārī mehd
Mihrüñle vefā ehline muḥkemdür ^{c}ahd
2 Birdür bize bezmgāh-ı ^{c}ışḳuñda felek
Ger ḳahr ile zehr virse v’er luṭf ile şehd

23
Ahreb
1 Her yirde ki ol sīm-ber ü sīmīn-ẖad
^{c}Arż eyleye ^{c}ārıż aça sünbül çeke ḳad
2 Reng-i gül ü būy-ı sünbül ü cilve-i serv
Ḥükm eylemezem ki ola maḳbūl-ı ẖıred

24
Ahreb
1 Tā boynuma ṣaldı ol ẖam-ı zülf kemend
Tedbīr ile açılmadı boynumdan bend
2 Çoḳ pend virildi olmadı fā’idemend
Yitmez mi maña pend viren ẖalḳa bu pend

---

22 B 138, A_2 98a, A_3 106b, M 103a, T_1 186a, P 289b, S_1 115b, T_2 103b, S_3 101b

22/1a mihrdür bu: mihre var ü A_2

22/1b mihrüñle: mihrüñ͡gle S_3, T_2/ ehline: ehlinedür B, T_1, S_1 ^{c}ahdine A_3, M ^{c}ahdüñ͡gedür T_2/ muḥkemdür: muḥkem B, T_1, S_1, T_2

22/2a birdür: her ne A_2/ bize: baña A_3/ ^{c}ışḳuñda: ^{c}ışḳuñ͡gda T_2 ^{c}ışḳında S_3

22/2b zehr: zer M/ v’er: ger T_2

23 B 139, A_2 98a, A_3 106b, M 103a, T_1 186b, P 289b, S_1 115b, T_2 103b

23/1a sīm-ber ü: sīm-ber-i M semen-ber-i A_2, S_1, [T, TD] semen-ber ü [D] sīm-beri T_1 serv-ḳad T_2/ sīmīn-ẖad: sīmīn-ḳand T_1

23/1b eyleye: eyleme S_1 eylese [G]/ aça: çeke T_1

23/2a cilve-i: cilve vü A_3

23/2b eylemezem: eylemez M/ ki: kim T_2, B kim ki M

24 B 139, A_2 98a, A_3 106b, T_1 186b, P 289b, S_1 115b, T_2 103b, TT 86a, S_3 101b

24/1b açılmadı: açıldı T_1/ bend: ol bend A_3, T_1

24/2b yitmez mi: yitmez T_2

25
Ahreb
1 Def^c -i ġam-ı rūzgāradur bāde müfīd
Def^c -i elem-i ^{c} ışḳa ruḫ-ı sāde müfīd
2 Terk-i mey ü ma^c şūḳdur ol ^{c} illet kim
Olmaz aña hīç nesne dünyāda müfīd

26
Ahreb
1 İy şehd-i lebüñ sözi şekervār leẕīẕ
La^c lüñ gibi ḳanda bir şeker var leẕīẕ
2 Teng-i şeker olmasa idi dürc-i dehenüñ
Olmazdı çıḳan lehce-i güftār leẕīẕ

27
Ahreb
1 Ger miḥnet-i kesrdür ve ger ni^c met-i ṣabr
Ṣabr ile ḳanā^c atda gerek müslim ü gebr
2 Her miḥnet ü ni^c met ki virürsen yā Rab
Vir ni^c mete bir ḳanā^c at ü miḥnete ṣabr

---

25 B 139, A_2 98a, A_3 107a, T_1 186b, P 289b, S_1 115b, T_2 104a, S_2 71a, TT 86b
25/1a def^c -i: ref^c -i A_3, T_1, T_2
25/1b def^c -i: ref^c -i [G]
25/2a ma^c şūḳdur: maḥbūbdur S_2
25/2b aña: añ͡ga T_1, T_2/ hīç: hīç kim S_2
26 İÜ 92a, B 139, A_2 98a, A_3 107a, M 103a, T_1 186b, P 290a, S_1 115b, T_2 104a, TT 86b, S_3 101b
26/1a lebüñ: lebüñ͡g T_2, İÜ/ şekervār: şeker-bār S_1
26/1b la^c lüñ: la^c lüñ͡g T_2/ gibi: kimi [T, TD]/ ḳanda: ḫanda TT
26/2a dürc-i: derc-i [G]/ dehenüñ: dehenüñ͡g T_2
27 İÜ 92a, B 139, A_2 98a, A_3 107a, K93a, T_1 187a, P 290a, S_1 116a, T_2 104a, S_2 71a, TT 86b, S_3 101b
27/1a miḥnet-i: ni^c met-i T_1, TT, [G]/ kesrdür: gebrdür S_2, TT derddür T_2 kesr-i derd K yüsrdür [G]/ ve ger: ve eger A_3
27/2a her: ger [G]/ miḥnet ü ni^c met: ni^c met ü miḥnet T_2, TT, B, [G]/ virürsen: virürseñ B

28
Ahreb

1 Her dem maña yār ^{c}arż-ı ruḫsār eyler

Ḥüsnine meni beter giriftār eyler

2 Gūyā ki kemāl-i ^{c}ışḳ dersin oḳıdur

Her dem maña ta^{c}līmini tekrār eyler

29
Ahreb

1 Hecrüñ cigerini her kimüñ ḳan eyler

Tedrīc ile vaṣluñ aña dermān eyler

2 Zülfüñ kimi kim müddet ile kāfir ider

La^{c}lüñ anı bir demde müselmān eyler

30
Ahreb

1 Her dil ki esīr-i ġam-ı hicrān olmaz

Şāyeste-i ẕevḳ-i vaṣl-ı cānān olmaz

2 Her derd ki var var dermānı velī[747]

Bī-derdlerüñ derdine dermān olmaz

---

28 İÜ 92a, B 139, A_2 98b, A_3 107a, K93a, T_1 187a, P 290a, S_1 116a, T_2 104a, TT 86b, S_3 102a

28/1a maña: baŋga T_2

28/1b ḥüsnine: ḥüsn ile A_3, B, K, S_1, S_3, İÜ ḥüsnüŋgde T_2/ beter: yine T_2

28/2a oḳıdur: oḳıdup T_1

28/2b maña: baŋga T_2/ ta^{c}līmini: ta^{c}līmin T_1 ta^{c}līmi S_1

29 B 139, A_2 98b, A_3 107a, M 103a, K93a, T_1 187a, P 290a, S_1 116a, T_2 104a, S_2 71b, TT 86b

29/1a hecrüñ: hecrüŋg T_2/ kimüñ: kimüŋg T_2, TT/ eyler: ider T_2

29/1b tedrīc ile vaṣluñ aña: tedrīc ile vaṣluñ aŋga T_1 tedrīc ile vaṣluŋg aŋga T_2 vaṣluñ aña tedrīc ile TT

29/2a zülfüñ: zülf T_1/ kimi kim: gibi kim A_3, M, K, T_1, S_2 gibi A_2/ ider: eyler A_3

30 İÜ 92a, B 139, A_2 98b, A_3 107b, K93a, T_1 187a, P 290a, S_1 116a, S_2 71b, TT 86b, S_3 102a

30/1b ẕevḳ-i: ẕevḳ ü TT

30/2a var dermānı: vardur demānı B, TT dermānı S_2 var dermān [G]/ velī: ve liyk [G]

30/2b bī-derdlerüñ: bī-derdlerüŋg İÜ

31

Ahreb

1 Çıḳdı felege āh ü fiġānum sensüz

Çoḳ derde muḳayyed oldı cānum sensüz

2 Ayıralı çarḫ sen ḥabībi menden

Bī-ṭāḳat ü bī-tāb ü tüvānem sensüz

32

Ahreb

1 Biz ^{c}ālem-i ^{c}ışḳ ^{c}ālem-ārālarıyuz

Mey-ḫāne-i derd dürd-peymālarıyuz

2 Gül-berg-i nedāmet çemenidür ^{c}ālem

Biz bu çemenüñ bülbül-i şeydālarıyuz

33

Ahreb

1 Kimdür ki ġamuñda nāle-i zār itmez

Derdin saña nāle ile iẓhār itmez

2 Feryādına hīç kimsenüñ yitmezsen

Feryād ki feryād saña kār itmez

---

31 A_2 98b

32 İÜ 92a, B 140, A_2 98b, A_3 107b, M 103a, K93a, T_1 187b, P 290a, S_1 116a, T_2 104b, S_2 71b, TT 87a, S_3 102a

32/1b derd: derd ü A_3

32/2a gül-berg: gülzār T_2/ nedāmet: nedāmetüñ A_2

32/2b bülbül: ^{c}ālem T_1

33 B 140, A_3 107b, M 103b, K93b, T_1 187b, P 290a, S_1 116a, T_2 104b, S_2 71b, TT 87a

33/1a ġamuñda: ġamında T_2/ nāle-i: nāle vü A_3, [TD, D]

33/1b saña: sañ͡ga T_1, M, T_2

33/2a kimsenüñ: kiminüñ S_2 kimüñ TT/ yitmezsen: baḳmazsan S_2

33/2b saña: sañ͡ga M, T_2, T_1

34
Ahreb
1 Cānān ise maṭlūb ṭama^{c} cāndan kes
Maṭlūb ise cān ümīd cānāndan kes
2 Cān sevmek ile müyesser olmaz cānān
Yā bundan ümīd yā ṭama^{c} andan kes

35
Ahreb
1 Sūz-ı dilüm eşk-i alden eyle ḳıyās
Endūhumı ża^{c}f-ı ḥālden eyle ḳıyās
2 Ḫurşīd ki ḥüsnüñle ḳılur baḥs̱-i kemāl
Terk-i edebin zevālden eyle ḳıyās

36
Ahreb
1 Edvār-ı zamān dā'ire-i ḥayret imiş
Esbāb-ı cihān mehālik-i miḥnet imiş
2 Dünyāya heves itmemek itmekden yig
Çün evveli ḥırṣ ü āḫiri ḥasret imiş

---

34 İÜ 92b, B 140, A_2 98b, A_3 107b, M 103b, K93b, T_1 187b, P 290a, S_1 116b, T_2 104b, S_2 71b, TT 87a, S_3 102a

34/1b maṭlūb: maḳṣūd T_2, S_2

34/2a sevmek ile: sevmegiñe T_1 sivmek ile İÜ

34/2b bundan: yārdan T_2/ andan: cāndan T_2, TT

35 İÜ 92b, B 140, A_3 107b, M 103b, K93b, T_1 187b, P 290a, S_1 116b, T_2 104b, S_2 71b, TT 87a, S_3 102b

35/1a ālden: ilden T_1

35/2a ḥüsnüñle: ḥüsnüñe M, K, T_2/ ḳılur: ider T_2, TT/ baḥs̱-i kemāl: baḥs̱ ü cedel A_3

36 İÜ 92b, B 140, A_3 108a, M 103b, K93b, T_1 187b, P 290a, S_1 116b, T_2 104b, TT 87a, S_3 102b

36/1a edvār-ı: idbār-ı T_1, TT, [G]

36/1b cihān: zamān T_2/ mehālik-i: mehālik ü M, TT, K memālik-i [G] dāyire-i T_2/ miḥnet: ḥayret T_2

36/2a heves: ṭama^{c} S_3, İÜ

36/2b çün: çu [TD]/ ḥırṣ ü: ḥırṣ T_1, TT, B, T_2/ āḫiri: āḫir T_2/ ḥasret: ḥayret TT miḥnet T_2

37
Ahreb
1 Kūyun̄da senün̄ ne ṭaşa kim urdum baş
Ḳıldum anı ġarḳ-ı ḫūn töküp gözden yaş
2 Gözyaşına raḥm eyle ki çoḳ müddetdür
Bī-dādun̄a ṣabr idüp baṣar baġrına ṭaş

38
Ahreb
1 İy kesb-i kemāle i[c] tiḳādun̄ nāḳıṣ
Taḥṣīl-i kemāle ictihādun̄ nāḳıṣ
2 [c] Ār itme ṭalebde ḳıl ḥaẕer andan kim
Kāmiller içinde ola adun̄ nāḳıṣ

39
Ahreb
1 Ḫoş ol ki ḳılup rehber-i ṣıdḳın iḫlāṣ
Ḫalvetgeh-i ḳurbe ola iḫlāṣ ile ḫāṣ
2 Ṣarrāf-ı vefā pūṭe-i te’dībe ṣalup
Her ġışdan ide miss-i vücūdını ḫalāṣ

---

37 İÜ 92b, B 140, A_3 108a, K93b, T_1 188a, P 290b, S_1 116b, T_2 105a, S_3 102b

37/1a kūyun̄da: kūyun͡gda S_3, İÜ/ ne ṭaşa: ne daşa S_3, T_2, İÜ ṭaşa S_1

37/1b anı: onı T_2/ töküp: döküp S_1, B, K, S_3, İÜ

37/2a eyle: ḳıl T_2/ çoḳ: çün İÜ

37/2b bī-dādun̄a: bī-dādun͡ga T_2/ baṣar: basar T_1/ ṭaş: daş S_3, T_2, İÜ

38 İÜ 93a, B 140, A_3 108a, M 103b, K 94a, T_1 188a, P 290b, S_1 116b, T_2 105a, S_3 102b

38/1a kesb-i: kesb ü S_3/ kemāle: kemāl ü T_2 kemāl S_3, İÜ cemāle [G]/ i[c] tiḳādun̄: i[c] tiḳādun͡g T_2

38/1b ictihādun̄: ictihādun͡g T_2

38/2a ṭalebde: ṭalebden S_1, T_2, S_2, İÜ, [TD]/ ḳıl: it S_1, T_2, S_3, İÜ

38/2b adun̄: adun͡g T_2

39 İÜ 93a, B 140, A_3 108a, M 104a, K 94a, T_1 188a, P 290b, S_1 116b, S_3 102b

39/1a ḳılup: ḳılur T_1

39/1b ḳurbe: ihlāsa [G]/ iḫlāṣ ile: iḫlāṣa S_3, İÜ kurb ile [G]

39/2a te’dībe: te’dīb İÜ nārına [T]

39/2b ġışdan: ġışda S_1/ miss-i: ferr-i M, K ḥüsn-i T_1 hass-ı [G]

40

Ahreb

1 İy bād ḳıl aḥvālümi cānānuma ᶜarż

Ser-geşteligüm serv-i ḫırāmānuma ᶜarż

2 Öldürdi kināyet ile aġyār meni

Bu ẓulm-i ṣarīḥi eyle sulṭānuma ᶜarż

41

Ahreb

1 İy cevher-i ᶜışḳuñ eṡeri cism ü ᶜaraż

Yoḫ ᶜāşıḳa senden özge ᶜālemde ġaraż

2 Çün bildüñ esīrüñem taraḥḥum ḳıl kim

Tedbīr gerek muşaḫḫaṣ olduḳda maraz

42

Ahreb

1 Zāhid mey-i nābdandur ikrāh ġalaṭ

Sen ḫˇāh sözüm ṣaḥīḥ dut ḫˇāh ġalaṭ

2 Mescidlere girdügüm degül raġbetden

Ser-mestligümde eylerem rāh ġalaṭ

---

40 İÜ 93a, B 141, A_3 108a, M 104a, K 94a, T_1 188a, P 290b, S_1 117a, T_2 105a, TT 87a, S_3 103a

40/2a öldürdi: güldürdü [G]/ kināyet: kināyeti T_2

40/2b ẓulm-i: ẓulm ü K/ ṣarīḥi: ṣarīḥ S_1, T_2

41 İÜ 93a, B 141, A_3 108b, M 104a, K 94a, T_1 188b, S_1 117a, T_2 105a, TT 87a, S_3 103a

41/1a ᶜışḳuñ: ᶜışḳuñg T_2/ eṡeri: eṡer-i M, K, T_2/ cism ü: cism B canda [G]/ ᶜaraż: ġaraż T_1

41/2a bildüñ: bildüñg S_3, T_2, İÜ bildüm T_1/ esīrüñem: esīrüñgem S_3, T_2, İÜ

41/2b olduḳda: olduḳça T_2/ maraż: ġaraż T_2

42 İÜ 93a, B 141, A_3 108b, M 104a, K 94a, T_1 188b, P 290b, S_1 117a, T_2 105a, V 89a, TT 87b, S_3 103a

42/1b sen: iy TT/ ṣaḥīḥ: dürüst T_2/ dut: ṭut A_3, M tut B

42/2a girdügüm: geldügüm T_2

42/2b ser-mestligümde: ser-mestligümden S_1, T_2

43

Ahreb

1 Dāġ urma dil-i ḥazīne iy müşgīn ḫaṭ

Ger māyil-i ḥüsn-i ḫaṭ iseñ ḳılma ġalaṭ

2 Kim eylememiş kātib-i dīvān-ı ḳażā

Ol ḥarflerin ḳābil-i tezyīn-i nuḳaṭ

44

Ahreb

1 Mey nefyini eyleyüp şi^{c}ār iy vā^{c}iẓ

Dutduñ reh-i ṭa^{c}n-ı ^{c}ışḳ-ı yār iy vā^{c}iẓ

2 Terk-i mey ü maḥbūb iderüz cennet içün[748]

Şerḥ eyle ki cennetde ne var iy vā^{c}iẓ

45

Ahreb

1 Tehdīd ile geçdi rūzgār iy vā^{c}iẓ

Fevt oldı şarāb-ı vaṣl-ı yār iy vā^{c}iẓ

2 Ger kevs̱er ü ḥūr ise ġaraż virme ^{c}aẕāb

Ne terk buyur ne intiẓār iy vā^{c}iẓ

---

43 B 141, A_3 108b, M 104b, K 94b, T_1 188b, P 290b, S_1 117a, T_2 105b

43/1b ḫaṭ iseñ: ḫaṭ iseñ͡g T_2, K

43/2b ol: dil M, T_2/ tezyīn-i: tazmīn-i [G]/ nuḳaṭ: noḳaṭ [T, TD]

44 İÜ 93b, B 141, A_3 108b, M 104b, K 94b, T_1 188b, P 290b, S_1 117a, T_2 105b, S_3 103a

44/1a nefyini: nef^{c}ini İÜ men^{c}ini T_2 [G]

44/1b dutduñ: dutduñ͡g T_2 ṭutduñ A_3, B

44/2a mey ü: mey T_1/ maḥbūb: ma^{c}şūḳ T_2/ iderüz: nedür T_2 didüñ [T, TD] edip [G]

44/2b cennetde: cennet T_2, B

45 B 141, A_3 108b, M 104b, K 94b, T_1 189a, P 290b, T_2 105b

45/1b şarāb-ı: şarāb ü T_1

45/2a kevs̱er ü: kevs̱er-i A_3/ ḥūr: ḥavż İÜ

45/2b ne: ni [TD]

46

Ahreb

1 İy vaṣf-ı cemālüñe taḥayyür māni^{c}

Virmiş saña iṣbāt-ı kemālin ṣāni^{c}

2 Vaṣluñda cefā-yı ṭa^{c} ne-i aġyāruñ

Hecrüñde meni ḫayāle itmiş ḳāni^{c}

47

Ahreb

1 Pervāneye ẓulm-i bī-ḥisāb eyler şem^{c}

Ẓulm odına baġrını kebāb eyler şem^{c}

2 Gūyā ki bilür ẓulm ser-encāmı nedür

Bī-hūde degül ki ıżṭırāb eyler şem^{c}

48

Ahreb

1 Her şām yiter viṣāl-i cānāna çerāġ

Tā ṣubḥ ḳalur hem-dem ü hem-ḫāne çerāġ

2 Reşk odına yandurur meni her sā^{c} at

Vehm eylemez āhum odına yana çerāġ

---

46 İÜ 93b, B 141, A$_3$ 109a, M 104b, K 94b, T$_1$ 189a, P 290b, S$_1$ 117a, T$_2$ 105b, S$_3$ 103b

46/1a cemālüñe: cemālüñ͡ge T$_2$

46/1b saña: sañ͡ga T$_2$, T$_1$, M/ kemālin: kemāli T$_2$

46/2a vaṣluñda: vaṣluñ͡gda S$_3$, T$_2$, İÜ/ aġyāruñ: aġyāruñ͡g T$_2$

46/2b hecrüñde: hecrüñ͡gde S$_3$, T$_2$, İÜ/ itmiş: eyler S$_3$, İÜ

47 İÜ 93b, B 141, A$_3$ 109a, M 104b, K 94b, T$_1$ 189a, P 291a, S$_1$ 117b, T$_2$ 105b, TT 87b, S$_3$ 103b

47/1a pervāneye: pervāne'e İÜ

47/1b baġrını: baġrumı T$_2$

48 İÜ 93b, B 142, A$_3$ 109a, M 104b, K 95a, T$_1$ 189a, P 291a, S$_1$ 117b, T$_2$ 106a, TT 87b, S$_3$ 103b

48/1b ṣubḥ: şām S$_1$/ dem ü: dem M

48/2a yandurur: yandurdı A$_3$, TT, B, T$_2$, S$_3$, İÜ, [G]

49

Ahreb

1 Her geh ki bahār ḳıldı ārāyiş-i bāġ

Nevmīdlik urdı lāle-veş baġrına dāġ

2 Zīrā diken üzre dutdı bülbül mesken

Gül bād güẕergehinde yandurdı çerāġ

50

Ahreb

1 Yoḫ dehrde bir muvāfıḳ-ı ṭab^{c} ḥarīf

Kim ṣoḥbeti dil-güşā ola ṭab^{c} ı ẓarīf

2 Feryād ki nā-cins muṣāḥibler ile

Bī-fā'ide żāyi^{c} oldı evḳāt-ı şerīf

51

Ahreb

1 Men zühd ü vera^{c} dan urmazam lāf-ı ḫilāf

Dāyim ruḫ-ı sāde isterem bāde-i ṣāf

2 Terk-i mey ü maḥbūb idebilmen muṭlaḳ

Ger itmek olur direm zihī bī-hūde lāf

---

49 İÜ 94a, B 142, A_3 109a, M 104b, K 95a, T_1 189a, P 291a, S_1 117b, S_3 103b

49/1a geh: dem [G]

49/1b nevmīdlik: nevmīdliġ S_1/ baġrına: baġruma K, T_1, S_1, S_3

49/2a diken: tiken A_3, S_3, M/ dutdı: ṭutdı A_3, B dutları İÜ/ bülbül mesken: mesken bülbül M

50 İÜ 94a, B 142, A_3 109a, K 95a, T_1 189b, P 291a, S_1 117b, TT 87b, S_3 103b

50/1b ṣoḥbeti: ṣoḥbet-i [TD]/ dil-güşā ola: ola dil-güşā S_1/ ṭab^{c} ı ẓarīf: ṭab^{c} ẓarīf İÜ ḫulḳı laṭīf TT lafzı ẓarīf [G]

51 İÜ 94a, B 142, K 95a, T_1 189b, P 291a, S_1 117b, S_3 104a

51/1a zühd ü: zühd T_1/ lāf-ı: lāf ü K, [G]/ ḫilāf: güzāf [G]

51/2a idebilmen muṭlaḳ: iderem cennet içün S_3 ider cennet içün İÜ

51/2b 4. mısra: ger itse idüm urmaz idim lāf-ı hilaf [G]

52

Ahreb

1 İy nāvek-i bī-dāduñа her sīne hedef

V’iy cevher-i peykānuñа her dīde ṣadef

2 Feryād ü fiġānum ġam-ı hicrānuñdan

Bezm-i ġamadur nevḥa-i ney nāle-i def

53

Ahreb

1 İy sālik-i rāh-ı Ḥaḳ saña ḳaṭ^{c} -ı ṭarīḳ

Düşvārdur olmazsa refīḳuñ tevfīḳ

2 Dut dāmen-i mürşid-i tevekkül ki saña

Maḳṣūd müyesser ola tevfīḳ refīḳ

54

Ahreb

1 Ser-menzil-i her murāda rehberdür ^{c} ışḳ

Keyfiyet-i her-kemāle maẓherdür ^{c} ışḳ

2 Gencīne-i kā’ināta gevherdür ^{c} ışḳ

Mişḳāt-i vücūda maṣdardur ^{c} ışḳ

---

52 İÜ 94a, B 142, A_3 109b, M 105a, K 95a, T_1 189b, P 291a, S_1 117b, TT 87b, S_3 104a

52/1b dīde: sīne S_1, B

52/2a feryād ü: feryād K/ ġam-ı: ġam ü [G]

52/2b nevḥa-i: nāle-i M, K, [D]/ nāle-i: nevḥa-i M, K, [D]

53 İÜ 94a, B 142, A_3 109b, K 95b, T_1 189b, P 291a, S_1 118a, TT 87b, S_3 104a

53/1a saña: saŋ͡ga T_1

53/1b olmazsa: olmasa A_3, K/ refīḳuñ: refīḳ S_3, İÜ

53/2a dut: ṭut A_3, B/ saña: saŋ͡ga T_1, İÜ

53/2b müyesser: yolına S_3

54 İÜ 94b, B 142, A_3 109b, T_1 190a, P 291a, S_1 118a, TT 88a, S_3 104a

54/1a her-murāda: maḳṣūda ki TT

54/2b mişḳāt-i: müşteḳāt-ı B ^{c} ışḳat TT mişḳāt-i ṣaf S_3/ maṣdardur: beher maṣdardur TT/ 4. mısra: taḥḳīḳde hem ẕāt-ı muṭahherdür ^{c} ışḳ A_3, [T, TD, D] mişkāt-ı vücūd-ı halka masdardur ^{c} ışk [G]

55

Ahreb

1 ^{c}Uşşāḳa degül ḳayd-ı ^{c}alāyıḳ lāyıḳ
Hergiz ġam-ı rūzgār çekmez ^{c}āşıḳ
2 Ḳayd-ı ġam-ı rūzgār bir ^{c}illetdür
Ol ^{c}illete ^{c}ışḳdur ṭabīb-i ḥāẕiḳ

56

Ahreb

1 Yā men besaṭe'l-arża ve ecra'l-eflāk
İdrākü kemālihi kemālü'l-idrāk
2 Fi'l-arżi ve fi's-semā'i lā Rabbe sivāk
Yā na^{c}budu yā vāḥidü illā iyyāk

57

Ahreb

1 Yā men bike iltica'i men kāne sivāk
Ṭūbā limen ihtidā bimā fīhi rıżāk
2 Bürhānuke fi'l-kemāli yekfī levlāk
Levlāke lemā dāre medārü'l-eflāk

---

55 İÜ 94b, B 142, A_3 109b, M 105a, K 95b, T_1 190a, P 291a, S_1 118a, TT 88a, S_3 104b

55/1a ^{c}uşşāḳa: ^{c}uşşāḳ S_1/ ḳayd-ı: ḳaṭ^c-ı TT

55/1b rūzgār: rūzgārı TT

55/2b ḥāẕiḳ: ṣādıḳ T_1

56 İÜ 94b, B 143, A_3 109b, K 95b, T_1 190a, P 291a, S_1 118a, S_3 104b

56/1b kemālü'l: kemāl-i S_3, İÜ

56/2b yā: mā A_3, K, [T]/ na^{c}budu: ta^{c}budu A_3

57 İÜ 94b, B 143, A_3 110a, T_1 190a, P 291b, S_1 118a, S_3 104b

57/1b ihtidā: iḳtidā B, [G] allāh T_1 ihdā [T]/ bimā: lemā S_3, İÜ

58

Ahreb

1 Mecnūn oda yandı şu^{c}le-i āh ile pāk
Vāmıḳ suya batdı eşkden oldı helāk
2 Ferhād heves ile yile virdi ^{c}ömrin
Ḫāk oldılar anlar menem imdi ol ḫāk

59

Ahreb

1 Tā ḫalḳa-i zülf-i yāre düşdüñ iy dil
Dām-ı ġam-ı rūzgāra düşdüñ iy dil
2 Efsūs ki ḳuṭb-i ehl-i cem^{c}iyyet iken
Ol dā'ireden kenāra düşdüñ iy dil

60

Ahreb

1[749] Ḫurşīd ki ḳıldı ṣubḥ-dem ^{c}arż-ı cemāl
Dergāhuña yüz sürmek ile buldı kemāl
2 Çün yitdi kemāle itdi sen māh ile baḥs̱
Ol terk-i edeb virdi kemāline zevāl

---

58 İÜ 95a, B 143, A_3 110a, M 105a, K 95b, T_1 190b, P 291b, S_1 118a, TT 88a, S_3 104b

58/1b suya: şuya S_1, B, A_3/ eşkden: eşkinden A_3

58/2a heves ile yile: heves ile T_1, B, K

58/2b menem: benem S_3, TT, K, M/ imdi: eyledi $T_1$59 İÜ 95a, B 143, A_3 110a, K 95b, T_1 190b, P 291b, S_1 118b, T_2 106a, TT 88a, S_3 104b

59/1a yāre: yār T_2/ düşdüñ: dutduñ͡g T_2

59/1b dām-ı: dāyim TT/ ġam-ı rūzgāra düşdüñ: rūzgār dutduñ͡g T_2

59/2b kenāra düşdüñ: kenār dutduñ͡g T_2

60 İÜ 95a, B 143, A_2 99a, A_3 110a, K 96a, T_1 190b, P 291b, S_1 118b, S_3 105a

60/2a itdi: ḳıldı S_1

61

Ahreb

1 Meh durdı muḳābil saña bulduḳda kemāl

Gördi ki özinde sence yoḫ ḥüsn ü cemāl

2 Bir ġāyete yitdi incelüp ġamdan kim

Ża^{c} f-ı beden ile bedr iken oldı hilāl

62

Ahreb

1 İy ^{c} uḳde-güşā-yı rişte-i tedbīrüm

Her ṭā^{c} ata ^{c} afvuñ sebeb-i taḳṣīrüm

2 Taḳṣīrüme itme özge taḳdīr-i cezā

Şermendeligüm yiter maña ta^{c} zīrüm[750]

63

Ahreb

1 Ḳad enḳażanī devām dā'i dāyim

Mā lī cesedün ^{c} ale'l-mesā^{c} ī ḳāyim

2 Yā lāyim lev vaḳa^{c} te fīmā ene fīh

Va'llāhi lenā ṣaḥte ve lümte'l-lāyim

---

61 İÜ 95a, B 143, A_2 99a, A_3 110a, M 105a, K 96a, T_1 190b, P 291b, S_1 118b, T_2 106a, TT 88a, S_3 105a

61/1a durdı: ṭurdı A_3, B/ saña: saŋ͡ga M, T_1, T_2

61/1b ḥüsn ü: ḥüsn T_1, B, T_2, S_3, İÜ

61/2a ġāyete: ġāyetde S_1/ incelüp: incinüp T_2

62 İÜ 95a, B 143, A_2 99a, A_3 110b, K 96a, T_1 190b, P 291b, S_1 118b, TT 88a, S_3 105a

62/1b ṭā^{c} ata: ṭā^{c} at A_2/ sebeb-i: sebebi TT

62/2a taḳdīr-i: ta^{c} ẕīr-i A_3, K

62/2b maña: benüm İÜ/ ta^{c} zīrüm: taḳdīrüm A_2, T_1, [T, D] taḳṣīrüm S_3, K, İÜ, [G]

63 İÜ 95b, B 144, A_2 99a, A_3 110b, K 96a, T_1 191a, P 291b, S_1 118b

63/1a enḳażanī: taḳżeynā S_1, A_3 ta^{c} şeynā İÜ/ devām: devā'i A_2 devāmu [G]/ dā^{c} ī: re'yi [G]/ dāyim: dār A_3

63/1b cesedün: cedālī A_3

63/2a lāyim: lāyimu [G]

63/2b lenā: lemā [G]/ lümte'l-lāyim: milletü'l-lāyim A_3

64

Ahreb

1 Hem-dem gör aḳan sirişk-i ālümni menüm

Dutmış ruḫ-ı kehrubā mis̱ālümni menüm

2 Bi’llāh yüri ol gül-ruḫa ^{c}arż eyleyigör

Bir reng ile bu ṣūret-i ḥālümni menüm

65

Ahreb

1 Ḳad şerrefeka’llāhu bi-ṭavfi’l-ḥarameyn

Min ru’yeti meşhedeyni ḳarret leke ^{c}ayn

2 Ṭūbā limen elḳāke leāne’t-taḥḳīḳ

Men zāreke ḳad zāre ^{c}Aliyyen ve Ḥüseyn

66

Ahreb

1 Efġāndur işüm serv-i ḫırāmānuñ içün

Ḳandur cigerüm ġonce-i ḫandānuñ içün

2 ^{c}Işḳuñda ġam ü ġuṣṣa çeküp pīr oldum

Men pīre teraḥḥum it yigit cānuñ içün

---

64 İÜ 95b, B 144, A_2 99a, A_3 110b, M 105a, K 96a, T_1 191a, P 291b, S_1 118b, T_2 106a, TT 88a[751], S_3 105a

64/1a hem-dem gör: hem-dem gözüm T_1 gör hem-dem [T, TD, D]

64/1b dutmış: ṭutmış A_3, B

64/2a yüri: bizi [G]/ 3. mısra: zinhār ki bildür ol gül-i ra^{c}nāya T_2

64/2b bir: bu S_1, T_2/ bu ṣūret-i: bir ṣevāb T_2

65 İÜ 95b, B 144, A_2 99a, A_3 110b, K 96b, T_1 191a, P 291b, S_1 119a, T_2 106a, S_3 105b

65/1b ḳarret: ḳurret S_1 ḳarte A_2 ġurret T_2

65/2a elḳāke: ebḳāke T_2

66 İÜ 95b, B 144, A_2 99a, A_3 110b, M 105b, K 96b, T_1 191a, P 292a, S_1 119a, TT 88a, S_3 105b

66/2b yigit: igit T_1, S_1, TT, [G] ^{c}azīz M/ cānuñ: başuñ M

67
Ahreb
1 İy ġā’ib olan dīde-i ḫūn-bārumdan
V’iy rāḥat alan sīne-i efgārumdan
2 Men varumı yoḫ senüñ çün itdüm ne revā
Sen ṭutmayasan ḫaber yoḫ ü varumdan

68
Ahreb
1 Ḫūn-ābe töküp dīde-i giryānumdan
Sensüz boyadum yir yüzin öz ḳanumdan
2 Öz ḳanumı eylerem özümle da^{c}vī
Gitmezse elüm n’ola girībānumdan

69
Ahreb
1 Ḳaddine didüm ki serv-i būstāndur bu
Tünd oldı ki iy ḫaste ne heẕyāndur bu
2 Pā-beste vü ^{c}ūr ü bī-zebāndur didügüñ
Ḫandān u ḳabā-pūş ü ḫırāmāndur bu

---

67 İÜ 96a, B 144, A_2 99a, A_3 111a, K 96b, T_1 191b, P 292a, S_1 119a, T_2 106b, TT 88b, S_3 105b

67/1a olan: olalı T_2/ ḫūn-bārumdan: giryānumdan A_2

67/1b alan: olan A_3, T_1, S_1, S_3, İÜ, [G]

67/2a yoḫ senüñ çün itdüm: yoğ itdüm senüñ’çün [TD]

67/2b ṭutmayasan: dutmayasan S_1, K, A_2, TT/ yoḫ ü: yoḳ K, T_1 yoġ A_3

68 İÜ 96a, B 144, A_2 99b, A_3 111a, K 96b, T_1 191b, P 292a, S_1 119a, TT 88b, S_3 105b

68/1a ḫūn-ābe töküp: ḫūn-ābe döküp S_1, B ḫūn-āb döküp K hūnābe-feşān [G]

68/1b yir yüzin öz: yir yüzini öz T_1 yir yüzünü [T, G]

68/2a ḳanumı: ḳanuma K/ eylerem: eyledüm T_1/ özümle: özümlen TT

68/2b gitmezse: yitmez çü T_1, S_3, İÜ gitmez çü TT/ elüm n’ola: elüm çāk-i T_1, S_3, TT, İÜ nola elüm [G]

69 İÜ 96a, B 144, A_2 99b, A_3 111a, K 96b, T_1 191b, P 292a, S_1 119a, T_2 106b, TT 88b, S_3 105b

69/1b ḫaste: faḳīr K/ heẕyāndur: buhtāndur A_3, K

69/2a ^{c}ūr ü: ^{c}ūd T_1 ^{c}ūr S_1, İÜ/ didügüñ: didügüñg T_2 didüñ TT

69/2b ḫandān u: ḫandān T_1/ ḳabā-pūş ü: ḳabā-pūş K, T_1, S_1

70
Ahreb
1 Didüm lebine la^{c}l-i Bedaḫşāndur bu
Güldi didi iy faḳīr buhtāndur bu
2 Bir ṭaşa ne reng ile ḳılursan nisbet
Şīrīn ü şeker-feşān ü ḫandāndur bu

71
Ahreb
1 Yandurdı meni şevḳ-ı cemālüñ iy māh
Her laḥẓa ^{c}aceb degül yitürsem göge āh
2 Zülfüñ girihi çıḳdı elümden nā-gāh
Gör kim ne cefā ḳıldı maña baḫt-ı siyāh

72
Ahreb
1 Ruḫsāre ser-i zülfi perīşān eyle
Gözden gül-i ruḫsāruñı pinhān eyle
2 Bir nice perīşānları öz ḥāline ḳoy
Her laḥẓa yiter ḳaṣd-ı dil ü cān eyle

---

70 İÜ 96a, B 144, A_2 99b, A_3 111a, M 105b, K 97a, T_1 191b, P 292a, T_2 106b, V 89b, TT 88b, S_3 106a

70/1a bedaḫşāndur: dıraḫşāndur T_1, B, İÜ

70/1b güldi: güldi vü TT/ didi iy: didi TT, T_2/ faḳīr: faḳīh V faḳīr ne A_3

70/2a ṭaşa: daşa S_3, TT, T_2, İÜ daş ile T_1/ ile: ilen K

71 İÜ 96a, B 145, A_2 99b, A_3 111a, K 97a, T_1 191b, P 292a, S_1 119a, T_2 106b, V 89b, TT 88b, S_3 106a

71/1a şevḳ-ı: ḥüsn ü [T] şem^{c}-i [G]/ cemālüñ: cemālüñ͡g V, T_2

71/1b ^{c}aceb degül: degül ^{c}aceb S_3, TT, İÜ

71/2a zülfüñ: zülfüñ͡g T_2, V/ çıḳdı: çıḫdı V/ elümden: enümden İÜ

71/2b ḳıldı: itdi B/ maña: bañ͡ga V saña İÜ

72 B 145, A_3 111b, K 97a, T_1 192a, P 292a, S_1 119a, T_2 106b, TT 88b

72/1a ruḫsāre: ruḫsāruñ͡ga T_2 ruḫsār S_1/ zülfi: zülf-i T_1, [TD] zülfüñ͡gi T_2/ eyle: etgil [G]

72/1b ruḫsāruñı: ruḫsāruñ͡gı T_2/ gül-i: meh-i [G]/ eyle: etgil [G]

72/2a öz ḥāline ḳoy: öz ḥāline ḳo B ḫandān eyle T_2

72/2b eyle: etgil [G]

73
Ahreb
1 Müjgānumı iy şem^{c} güher-bār itme
Pinhān ġamumı ^{c}āleme iẓhār itme
2 ^{c}Işḳ ehline ẓulmdür vefā itmemegüñ
Zinhār itme bu ẓulmi zinhār itme

74
Ahreb
1 Ruḫsāruña ^{c}ayb itme nigāh itdügümi
Göz yaşı töküp nāle vü āh itdügümi
2 İy pādişeh-i ḥüsn teraḥḥum çaġıdur
^{c}Afv eyle ki bilmişem günāh itdügümi

75
Ahreb
1 Feryād ki ^{c}ışḳ bī-ḳarār itdi meni
Derd ü ġam ile zār ü nizār itdi meni
2 Ḫāk-i ser-i kūyuñda ġubār itdi meni
Ser-geşte vü ḫār ü ḫāksār itdi meni

---

73 İÜ 96b, B 145, A_2 99b, A_3 111b, M 105b, K 97a, T_1 192a, P 292a, S_1 119a, T_2 107a, V 89b, TT 89a, S_3 106a

73/1a şem^{c}: şūḫ S_3, TT, [G] serv A_3/ güher-bār: perīşān V

73/1b ġamumı: ġamı İÜ/ ^{c}āleme: ^{c}ālem TT

73/2a ^{c}ışḳ ehline: bi'llāh ki T_1, A_2, B bi'llāh ki ne T_2, İÜ bi'llāhi ki TT bi'llāh baña S_3/ ẓulmdür: ẓulm-durur V/ vefā: cefā T_2, A_2, B/ itmemegüñ: itmemegüñg V itmedügüñ TT itmedügüñg T_2 itmemek M

73/2b itme bu ẓulmi: bu ẓulmi itme T_2, TT

74 B 145, A_2 99b, A_3 111b, K 97a, T_1 192a, P 292a, S_1 119a, T_2 107a, V 90a, TT 89a

74/1a ruḫsāruña: ruḫsāruñga V, T_2

74/1b töküp: döküp S_1, K, B/ āh: zār V, S_1, K

74/2a pādişeh-i: pādişāh-ı [V]/ çaġıdur: kıl kim [G]

75 İÜ 96b, B 145, A_2 99b, A_3 111b, K 97b, T_1 192a, P 292a[752], S_1 119b, T_2 107a, V 90a, TT 89a, S_3 106a

75/2a kūyuñda: kūyuñgda V, S_3, İÜ kūyında A_3, T_1, T_2

75/2b ḫār: zār A_2, T_1, TT, S_3, İÜ/ ḫāksār: bī-ḳarār TT

76

Ahreb

1 Gördüm seni elden iḫtiyārum gitdi

Baḫdum ḳadüñe ṣabr ü ḳarārum gitdi

2 Ḫāk oldum ü her yaña ġubārum gitdi

El-ḳıṣṣa ḳapuñda iᶜtibārum gitdi

76 İÜ 96b, B 145, A_2 100a, A_3 111b, M 105b, K 97b, T_1 192b, S_1 119b, T_2 107a, TT 89a, S_3 106b

76/1b ḳadüñe: ḳadüñ͡ge T_2 boyuña T_1 yüzüñe B

76/2a oldum ü: oldum S_1/ yaña: yañ͡ga S_3, T_2, İÜ

76/2b ḳapuñda: ḳapuñ͡gda T_2 kapından [G]

FUZÛLÎ'YE ATFEDİLEN ŞİİRLER

GAZEL

1[145]

1 Çünkim gözüme gelmedi hergiz ḫayāl-i ḫāb
Sāḳī getür piyāle vü doldur şarāb-i nāb
2 Furṣat-durur bu gice gelüñ içelüm meyi
Şem^{c} ile muṭrib ü men (ü) sāḳī-i müşg-nāb
3 Ma^{c}mūr dut neşāṭ ile cam (can) meskenin müdām
Nice nice bu dehr ider ḫāneler ḫarāb
4 Zerrāḳ zāhidüñ içelüm ḳanını ṣabūḥ
Maḥrūm ṣōfinüñ ḳılalum bağrını kebāb
5 Hergiz zemāne kimseyi ḫoşnūd ḳılmadı
Her fikr nā-muvāfıḳ(u) her fi^{c}l nā-ṣavāb
6 Żāyi^{c} geçürme furṣatuñı ağla her nefes
Bu ^{c}ömr-i nāzenin çu bilürsen ḳılur şitāb
7 Gel ey ḥarīf şimdi nasīḥat ḳabūl ḳıl
Cevr eyleme Fużūli’ye ḥācet değül ^{c}itāb

2[146]

1 Mihri gōñlümde nihān olduğın ol māh bilür
Kimse bilmez fuḳārā sırr-ı dilin şāh bilür
2 Ṣormañ ol māhla ḥāl-i dilümi Tañrı’çün
Bileli anı özüm bilmezem Allāh bilür
3 Gāh yüz lûṭf ḳılur gāh teġāfül gūyā
Gāh bilmez bu giriftārlığum gāh bilür
4 Can fidā eylemege yāre hemīn men bilürem
Bu ṭarīḳi dime bir ġāfil ü güm-rāh bilür
5 Naẓar-i lûṭf diriğ itme Fużūlī’den kim
Saña ṣıdḳ ile özin bende-i dergāh bilür

---

145 Değerlendirdiğimiz nüshalalrın hiçbirinde bulunmayan bu gazel TD’ye L nüshasından girmiştir. L: İstanbul Murad Molla Kütüphanesi Lala İsmail Efendi Kısmı No: 472 (İstinsah tarihi: 1690)

146 Değerlendirdiğimiz nüshalardan sadece A3’te yer alan bu gazel aparattan anladığımız kadarı ile TD’ye de AE_9 ve M_3 nüshalarından girmiştir. AE_9: İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Manzum Eserler Kısmı No: 339 (İstinsah: 1840). M_3: Maarif Vekaleti Ankara Umumi Kütüphanesi No: 339 (İstinsah kaydı yok)

3[147]

1 Ey cihān-dīde gözüm bunca ki çoḳ yaşuñ var
Az görüpsen eyü gün ne yamān başuñ var

2 Var ruḫsāruma ḫūn-ābe çeken müjgānum
Ḳıl ḳalem gibi ki naḳş itmege naḳḳāşuñ var

3 Şevḳ-i la‘lüm oda ṣalar niçe kim ḳarşumda
Āteşīn ṭal‘at ilen zülf ü göz ü ḳaşuñ var

4 La‘l kānı gibi ger gögsümi çāk eyleyeler
Anda ḫūn-ābe ilen renklü çoḳ ṭaşuñ var

5 Reh-i ‘ışḳ içre Fużūlī dime tenhā yürürem
Ki ḫabersüz ġam ü miḥnet gibi yoldaşuñ var

4[148]

1 Hevâ-yı ışk baştâ dilde tâb-ı nâr-ı fırkat var
Belâ hâkinde ten pâ-mâl gözde âb-ı hasret var

2 Nolâ bezm-i belâdâ sîne-i nâlânı çâk etsem
Derûn-ı dilden ol yâre yine arz-ı mahabbe var

3 Meh-i nev sanma tutmış çarhı tiyg-ı şu’le-i âhım
Adû-yı bed-nihâda ölmez isem yine niyyet var

4 Lebin yâdına can vermiş deyü Ferhâd-ı dil cânâ
Yine efvâh-ı âlemde aceb Şirin hikâyet var

5 Gehî derd-i fıraak-ı yâr gâhî ta’na-i agyâr
Fuzûlî sanma bû mihnet-serâda istirâhat var

---

[147] Değerlendirdiğimiz nüshalardan A3’te yer alan bu gazelin, üslup özelliklerinden hareketle, Fuzûlî’ye ait olmadığı kanaatindeyiz.

[148] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazel Gölpınarlı’da bulunmaktadır. Gölpınarlı, gazeli hangi nüshadan aldığını belirtmemiştir. Bu gazelin , üslup özelliklerinden hareketle, Fuzûlî’ye ait olmadığı kanaatindeyiz.

5[149]

1 Yoluñda can viren kimi derūnumda ᶜ alāmet bar
Şehīd-i tīğ-ı ᶜ ışḳ olmağa gönlümde şehādet bar
2 Meni gel öldürüb ḳurtar belādan çünki ey ḫūnī
Ne sende merḥamet şefḳat ne mende ṣabr ü ṭāḳat bar
3 Tökildi gözlerüm yaşı naẓar ḳılmaduñ ey meh-rū
Düşübdür ılduzum düşkün sitāremde nuḥūset bar
4 Efendüm pād-şāhumsan kime varub idem şekvā
Maña çoḫ cevr ü ẓulm itdüñ saña senden şikāyet bar
5 Gedā-yi ᶜ ālemi sulṭān ü sulṭānı gedā eyler
Şarāb-i ᶜ ışḳ-i dil-berde Fużūlī özge ḥālet bar

6[150]

1 Nevā vü sāz ile mey nūş idenler dil-rübālardur
Çeken derd ü belā bezm-i ġam içre bī-nevālardur
2 Perīşān itme kākül başuñ içün ey perī-peyker
Ki her bir kākülüñ tārında yüz miñ mübtelālardur
3 Gel ey zāhid eger ehl-i yaḳīni görmek istersen
Özinden bī-güman bīgāne olmış āşnālardur
4 Geçüb dil-dāre yār olmaḳ dilersen müddeᶜ ālardan
Seni yāruñdan ağyār eyleyen bu müddeᶜ ālardur
5 Cefā vü cevri çoḫ dil-berlerüñ mihr ü vefāsı az
Fużūlī çek elüñi n'itmek olur bī-vefālardur

---

[149] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazel TD'ye AE_1 nüshasından girmiştir. Gazelin , üslup özelliklериden hareketle, Fuzûlî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz. AE_1: İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler Kısmı No: 341 (İstinsah tarihi: 1609)

[150] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazel aparattan anladığımız kadarı ile TD'ye Ç, M_2, M_3 nüshalarından aktarılmıştır. Bu gazelin , üslup özelliklериden hareketle, Fuzûlî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz. Ç: Çorum Milli Kütüphane No:2160/231 (İstinsah tarihi: 1742). M_2: Maarif Vekaleti Ankara Umumi Kütüphanesi No: 1280 (1668). M_3: Maarif Vekaleti Ankara Umumi Kütüphanesi No: 339 (İstinsah kaydı yok)

7[151]

1 Bende-i mü’min olan çeşm (çeşmi) ter ü giryān olur
Çeşm (Çeşmi) giryān olmıyan elbette bī-īmān olur
2 Vesvese şeyṭānı ḳoyub aña ʿibādet eyleyen
İncidür ḫalḳ-i Ḫudā’yı ʿāḳibet Mervān olur
3 Adını ḥācı ḳoyub Ḥaccāc andan yaḫşıdur
Baḥs̱ ile ḥacce giden çöllerde ser-gerdān olur
4 Ḳaldı bir ümmīdümüz Şāh-i Velāyet beytine
Göstere bir doğru yol ol demde ki dīvān olur
5 Nūḥ’uñ ṣanduğına geşt-i tekāpuymuş penāh
İʿtiḳād ile mebādā bir zeman ṭūfān olur
6 Ey Fużūlī bu cihānda iʿtibāruñ ḳalmamış
Düzedur yüz miñ ʿimāret āḫiri vīrān olur

8[152]

1 Sekridür cilveye ol serv-i semenden yeñmez
Kim anı görse fiġan itmege kendin yeñmez
2 Gerçi şimşād leṭāfetde çeküpdür göge baş
Nāz taḫtında anuñ serv-i bülendin yeñmez
3 Eyle dīvāneliġe düşdi göñül kim dildār
Ṣalsa ger boynına hem zülf-i kemendin yeñmez
4 Ḳaçabilmez dil-i dīvāne ṣaçuñ ḳaydından
N’itsün ol vaḥşī ayaġındaki bendin yeñmez
5 İdemez men‘ Fużūlī’ni ḳadeḥden zāhid
Hīç kim kūy-ı ḫarābāt-ı levnden yeñmez

[151] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazel TD’ye Ç nüshasından girmiştir. Bu gazelin, üslup özellikleriden hareketle, Fuzûlî’ye ait olmadığı kanaatindeyiz. Ç: Çorum Milli Kütüphane No:2160/231 (İstinsah tarihi: 1742).

[152] Sadece A3’te bulunan bu gazelin, üslup özellikleriden hareketle, Fuzûlî’ye ait olmadığı kanaatindeyiz.

9[153]

1 Dehr bir menzil ḫalâyıḳ kār-bānı pīş imes

Söz ḳamu efsāne il efsāne-ḫānı pīş imes

2 Terk-i fikr-i dünyi ü sevdā-yi ^{c}uḳbī eyle kim

Dünyi vü ^{c}uḳbī ḫayālī vü gümānī pīş imes

3 Ehl-i ḥaşmet kisvetin zer-beft ider bilmez kim ol

Bāğ-ı cem^{c}iyyet bahārına ḫazānı pīş imes

4 Ger tuvānālığ sözin söyler melûl itgeç ḳażā

Her kimi gözseñ tüvānā nā-tüvānı pīş imes

5 Eyleyüp miḥnet zemānında dem-ā-dem iżṭırāb

İsteme rāḥat ki rāḥat hem zemānı pīş imes

6 ^{c}ömr naḳdin sūd sevdāsında żāyi^{c} eyleme

Ol kim adın sūd ḳılmazsan zīyānı pīş imes

7 İ^{c}tibār ey dil Fużūlī'den götür kim ol faḳīr

Bī-dil ü bī-çāre vü bī-ḫān-u-mānī pīş imes

10[154]

1 Goncesin gül bülbülün katline peygân eylemiş

Bülbül âçılgan gülü yüzüne kalkaan eylemiş

2 Gül arûsun sulh için bülbül nikâh etmiş meğer

Özünü yâşıl budağ içinde pinhân eylemiş

3 Gonce peygânını tîz etmeklik için şâh-ı gül

Cismini baştan ayâğa misl-i sevhân eylemiş

4 Dehr arâ ger bir sınık divâr görsen eyle bil

Ol Süleyman milkidir kim çerh viran eylemiş

---

[153] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazel aparattan anladığımız kadarı ile TD'ye F$_2$, T ve Ü$_7$ nüshalarından girmiştir. Gazelin, üslup özellikleriden hareketle, Fuzûlî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz. F$_2$: İstanbul Fatih Kütüphanesi No: 3852/1 (İstinsah kaydı yok). T: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesi No: 896 (İstinsah tarihi: 1652). Ü$_7$: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 1532 (İstinsah kaydı yok).

[154] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazel Gölpınarlı tarafından İst. basmasından Fuzûlî'ye aidiyeti şüphelidir kaydıyla çalışmasına dahil edilmiştir. Bu gazelin, üslup özellikleriden hareketle, Fuzûlî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz. İstanbul basması: "1328'de Ahmet Kamil matbaasında basılıp M. Fuat Köprülü'nün önsözü ilave edilerek Yeni Şark kütüphanesi tarafından 1924'te yayınlanan İstanbul basması…"

5 Ey Fuzûlî mihrine aldanma çerhin gerdişi
Göke yetirmiş velî hâk ile yeksân eylemiş

11[155]

1 Ḳāmetüñ serv yüzüñ gül-berg-i raʿnāsan gülüm
Gül hem olmaz böyle kim ġāyetde zībāsan gülüm
2 Ġonce tek güldüm nihānī sözlen raḥm itmedüñ
Ey dirīġā kim igen bī-raḥm-ı şeydāsan gülüm
3 Ḳanda bulsañ bezm-i ruẖsāruñda ārāyiş tapar
Gülden artuḳ şemʿden pek meclis-ārāsan gülüm
4 Bolmasa vaṣluñ müyesser bolmasun cismümde cān
Dirlügümden sen baña ancaḳ temennāsan gülüm
5 Bu Fużūlī'nüñ reh-i ʿışḳında sen hem şükr kim
Gül gibi ter-dāmen olmaḳdan müberrāsan gülüm

12[156]

1 Ḳalmışam ġurbetde ḥayran zār ü giryan n'eyleyem
Ḫaste vü rencūr ü bīmār ü perīşan n'eyleyem
2 Olmuşam derde giriftār u ġamuñdan ağlaram
Çünki itmez bu felek derdüme derman n'eyleyem
3 Gerçi devran dolanur her lâḥẓa çoẖlar rāyına
Dönmedi hergiz menüm rāyumca devran n'eyleyem
4 Tā ki vaṣluñdan cüdā düşdüm demī ẖōş olmadum
Eyledi hecrüñ meni her lâḥẓa giryan n'eyleyem
5 Bilmişem ṣubḥ-i viṣālüñ ḳadrini şām-i firāḳ
Līk yandurdı meni derdüñle hicran n'eyleyem
6 Gerçi pinhān eyledüñ mihrüñ Fużūlī göñline
Göñlümüñ şehri ġamuñdan olsa vīran n'eyleyem

---

[155] Bu gazel değerlendirdiğimiz nüshalardan T1 ve A3'te vardır. Gazelin, üslup özellikleriden hareketle, Fuzûlî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz.

[156] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde olmayan bu gazel aparattan anladığımız kadarı ile TD'ye Ü$_8$ ve F$_2$'den; Gölpınarlı'ya ise kendi nüshasından dahil olmuştur. Gölpınarlı "Fuzûlî'ye aidiyeti şüphelidir" kaydını düşmüştür. Gazelin , üslup özellikleriden hareketle, Fuzûlî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz. Gölpınarlı'nın nüshası: (İstinsah tarihi: 1668). Ü$_8$: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 813 (İstinsah kaydı yok). F$_2$: İstanbul Fatih Kütüphanesi No: 3852/1 (İstinsah kaydı yok).

13[157]

1 Gel berü lûṭf eyle ey serv-i gül-endāmum menüm
Şol leb-i can-perverüñden vir gülin kāmum menüm

2 Senden ayrı Ḥaḳ bilür ey nāzeninler serveri
Miḥnet ü ġamla geçer her ṣubḥ ile şāmum menüm

3 Düşmesün hiç kimse yā Rab men kimi candan cüdā
Tā ezelden beyle yazılmış serencāmum menüm

4 Virmegil zāhid maña ḳorḫu cehemmenden ṣaḫın
Cennetümdür ^{c}ārıżı zülfidürür dāmum menüm

5 Geçmesün hiç kimsenün miskin Fużūlī tek güni
Hep geçen ġamla fenā dünyāda eyyāmum menüm

14[158]

1 Ṣubḥ-dem gülzār içinde çaldı bülbül erġanūn
Yā eyyühe'l-^{c}uşşāḳ ḳūmū ennekūm lā-tüsme^{c}ūn ??

2 Erġavan dutdı piyāle nesteren doldurdı cām
Muṭribā çal nağme-i yā eyyühe'l-müstaġfirūn

3 Her görenler ḥüsn-i ḫaṭṭuñ oḫıdı ṣad-āferīn
Lā bi-şey'i aḥsenū illā ḳalīla teşkürūn

4 Gözlerüñ ser-ḫōş olanda bāde-i pür-ḫūn içer
Zīr-i lebde çağrışur sāḳī velāhüm yeḥzünūn

5 Sen Fużūlī yar yolında can virürsen ^{c}āḳibet
Eşidenler diyeler innā ileyhi rāci^{c}ūn

---

157 Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde olmayan bu gazel TD'ye F2 nüshasından dahil olmuştur. Gölpınarlı hangi nüshadan alındığını belirtmese de muhtemelen kendi nüshasından metne dahil etmiştir. Gölpınarlı "Fuzûlî'ye aidiyeti şüphelidir" kaydını düşmüştür. Gölpınarlı'nın nüshası: (İstinsah tarihi: 1668). F_2: İstanbul Fatih Kütüphanesi No: 3852/1 (İstinsah kaydı yok).

158 Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazel TD'ye B nüshasından girmiştir. B: Bursa Umumi Kütüphanesi No: 731 (İstinsah kaydı yok)

15[159]

1 Öyle şîrin leblerin âşüfte-hâl eyler beni
Halk Ferhâd-ı belâ dide hayâl eyler beni

2 Bir gönül ermez dehânın remzine hiç vech ile
Yok yere vabeste-i fikr-i muhâl eyler beni

3 Girdibâd-ı deşt-i gam tek ey gönül her lâhza âh
Işk ser-gerdân bir müşkin gazâl eler beni

4 Nice arz edem nigâra hâl-i zârım bilmezem
Sihr-i hüsnü ârızın gördükte lâl eyler beni

5 Öyle inceldim hayâl-i târ-ı zülfünden onun
Ey Fuzûlî her gören bir mû hayâl eyler beni

MUKATTA'ÂT

1[160]

1 Men ez ıklîm-i Arab Hayretî ez milk-i Acem
Her dü kerdîm be izhâr-ı hüner kâm-taleb

2 Yâftim ez dü kerem-pîşe murâd-ı dil-i hiyş
O zer ez Şâh-ı Acem men nazar ez Şâh-ı Arab

159 Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu gazeli Gölpınarlı, İst. basmasından almıştır. İst. basmasına da bir nüshadan alındığı kaydedilerek alındığını belirtmiştir. İstanbul basması: "1328'de Ahmet Kamil matbaasında basılıp M. Fuat Köprülü'nün önsözü ilave edilerek Yeni Şark kütüphanesi tarafından 1924'te yayınlanan İstanbul basması…"

160 Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur. Gölpınarlı K'da divanın üst kapağında bulunduğunu ve E'de olmadığını belirtmiştir. Tarlan'da aynı dörtlük rübailer bölümünün sonunda yer almaktadır. Tarlan, "Ko nüshasında birinci sahife zahrında ayrı bir yazı ile" notunu düşmüştür. Aşağıda da görüleceği üzere her ne kadar arşiv numaraları farklı olsa da bu iki nüsha aynıdır. Gölpınarlı'nın ve Tarlan'ın verdikleri nüsha bilgileri kıyaslandığında aynı nüshadan farklı arşiv numaraları ile bahsettikleri görülecektir. Müntensihinden varak adedine kadar, istinsah tarihinden yazı çeşidine kadar her şeyleri aynıdır. Bu nüsha TD'de Gölpınarlı'daki arşiv numarası ile yer almıştır. K: Konya, Müze kütüphanesi 2429, D. 6.66 (İstinsah tarihi: 1576). Ko: Konya Müze Kütüphanesi 404 2/127 (İstinsah tarihi: 1576).

2[161]

1 Yevm-üs suâl hazrete arzeyleyim eğer

Eltâf-ü merhametle kulundan cevâb ala

2 Dünyâ evinde konduk oturduk bir iki gün

Lâyıkmıdır kerîme konuktan hisâb ala

3[162]

1 Külâhest ber fark-ı yenğiçeri

Ki hayran şevî çün derû bingerî

2 Zi sîm-ü zereş kâr-sâz âmede

Veliykin çü enban dırâz âmede

3 Çü ber fark-ı on kovm-i bed rek nihend

Der enbân-ı zerrin ser-i sek nihend

4[163]

1 Eğer be men nebuved pâdşâh râ lûtfî

Nemîkunem gile k'on hem nişân-ı şefkat-i ûst

2 Zi za'f-ı kaaleb-i men vâkıfest-u mîdâned

Ki bâr-ı kaaf sebükter zi bâr-ı minnet-i ûst

5[164]

1 Merdum-i in diyârrâ bâ men

Eser-i şefkat-u inâyet nîst

2 Yâ derin kovm nîst ma'rifeti

Yâ merâ hîç kaabiliyyet nîst

---

[161] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur. Gölpınarlı yalnız O'da olduğunu belirtmiştir. O: 1262 (1845) Tebriz taş basması.

[162] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur. Gölpınarlı yalnız K'nın kapak kağıdında bulunduğunu belirtmiştir. K: Konya, Müze kütüphanesi 2429, D. 6.66 (İstinsah tarihi: 1576).

[163] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur. Gölpınarlı yalnız kendilerinde ve kapak kağıdında olduğunu belirtmiştir.

[164] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur. Gölpınarlı, yalnız kendilerinde kapak kağıdında kayıtlı olduğunu ifade etmiştir.

6[165]

Hızr ister iken hırsa düçâr oldu Fuzûlî
Bâlik yerine tôruna tosbağa ilişti

7[166]

Girih çü ukde-i tesbîh bâşedeş be zeban
Müezzinî ki ne gûyed Alî veliyyu’llāh

RUBÂ‘İ

1[167]

1 Ez sebkat-ı sûrî-i hilâfet maksûd
Cüz arz-ı kemâl-i Esedullâh nebûd
2 Uftâd se sıfr eğerçi pîş-i elfî
Peyâst ki der mertebe kadr-i ki füzûd

2[168]

1 ᶜIşḳuñda göñül egerçi ḳan ise yeter
Yoẖsa ġarażuñ bu nîm cān ise yeter
2 Ḳurbānuñ olam egerçi sitemdür besdür
Başunġa içün ger imtiḥān ise yeter

---

[165] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur. Gölpınarlı yalnız kendilerinde olduğunu kaydetmiştir.

[166] Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur. Gölpınarlı yalnız kendilerinde olduğunu kaydetmiştir.

[167] Bu rübai değerlendirdiğimiz nüshalarda yoktur. Gölpınarlı, E’de olmadığını K’nın da kapak kağıdında bulunduğunu belirtmiştir. Tarlan’da hangi nüshalardan alındığı belirtilmemiştir. Ancak Ko ve C nüshalarında mevcut olduğu aparattan anlaşılmaktadır. K: Konya, Müze kütüphanesi 2429, D. 6.66 (İstinsah tarihi: 1576). Ko: Konya Müze Kütüphanesi 404 2/127 (İstinsah tarihi: 1576). C: Bay Ali Canib Yöntem’in Hususi Kütüphanesinde (İstinsah tarihi: 1579)

[168] Bu rubai değerlendirdiğimiz nüshalarda yoktur. TD’de rübainin hangi nüshalardan alındığı belirtilmemiştir.

3[169]

1 Meh-veşler içinde bir nigârım vardır
Hecr ile bu nev’ rüzgârım vardır
2 Rüsvâlığımâ nasihat eyler nâsıh
Sânır ki elimde ihtiyârım vardır

4[170]

1 Rengim gül-i za’farâna döndü sensiz
Kaddim ham olup kemâna döndü sensiz
2 Kurbânın olam eğer sitemdir besdir
Permânem elimde kaana döndü sensiz

5[171]

1 Gurbette garîb şâdmân olmaz imiş
Hiç kimse garîbe mihribân olmaz imiş
2 Altun kafes içre ger kızıl gül bitse
Bülbüle tiken terk âşiyân olmaz imiş

6[172]

1 Dā’im özümi bī-ser ü sāman gördüm
Üftāde-i der-i dāğ-i hicran gördüm
2 Bir ḳat ile ki munda Nūḥ ṭūfan gördi
Men Nūḥ değüldüm nice ṭūfan gördüm

---

169 Bu rübai değerlendirdiğimiz nüshalarda yoktur. Gölpınarlı, rübainn E ve O nüshalarında bulunmadığı kaydını düşmüştür.

170 Bu rubai değerlendirdiğimiz nüshalarda yoktur. Gölpınarlı, yalnız O nüshasında olduğunu belirtmiştir. O: 1262 (1845) Tebriz taş basması

171 Değerlendirdiğimiz nüshalarda bu rubai yoktur. Gölpınarlı yalnız O nüshasında olduğunu belirtmiştir. O: 1262 (1845) Tebriz taş basması

172 Bu rübai değerlendirdiğimiz nüshalarda yoktur. TD’te hangi nüshadan alındığı belirtilmemiştir.

7[173]

1 Bestir bana lâ ilâhe illallâhım
Yâr olsa Muhammedür rasûlullâhım
2 Va’llāh ikisi dâdıma yetmez billâh
Lûtf eylemese Alî veliyyullâhım

8[174]

1 Gül faslı bu ıl aceb behârım geçti
Gam birle bu çaklarda medârım geçti
2 Sensiz ne diyem ne çekmişem elhâsıl
Kanlar yuda yuda rûzgârım geçti

[173] Bu rubai değerlendirdiğimiz nüshalarda yoktur. Gölpınarlı, yalnız O nüshasında olduğunu belirtmiştir. O: 1262 (1845) Tebriz taş basması

[174] Bu rubai değerlendirdiğimiz nüshalarda yoktur. Gölpınarlı, E nüshasında olmadığını belirtmiştir.

SONUÇ

Yapılan çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Nüshalar arası ilişkiler ve daha sonraki yüzyılda istinsah edilmiş nüshaların sağladığı farklı okumalar dikkate alındığında tespit ettiğimizden daha fazla 16. yüzyıl nüshasının bulunduğu söylenebilir.
2. Nüshaların sağladıkları okumalar ve içerdikleri şiirler, Fuzûlî'nin Türkçe Divan'ının iki farklı kaynak aracılığı ile günümüze ulaştığını düşündürmektedir. Nüshaların bir kısmı divan soylu kaynaklardan bir kısmı ise külliyat soylu nüshalardan kopyalanmıştır.
3. Fuzûlî'nin Türkçe divanı esasen bir gazel divanıdır. Hem dibacedeki açık ifadeler hem de nüshaların durumu bunu göstermektedir. Kasideler külliyat soylu nüshalarda bulunmaktadır. P nüshasında Türkçe, Arapça ve Farsça kasideler ayrı bir dibace ile kayıt altına alınmıştır. S_1 nüshasında Türkçe divanın dibacesi kasidelerden sonra gelmektedir. Şair dibacede bir gazel divanı toplamak amacı ile yola çıktığını açıkça belirtmiştir.
4. Değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbiri doğrudan müellif hattına bağlanamamaktadır.
5. Şair, dibacede Divan'ı kurmak için şiirlerini daha önce verdiği kişilerden geri aldığını söylemektedir. Bu da şairin divana girmeyen ve farklı şahıslarda kalan gazellerinin bulunma ihtimalini gündeme getirmektedir. Bu gazellerin daha sonra mecmualarda veya farklı divan nüshalarında yer alıp almadığı tespit edilememiştir.
6. Fuzûlî, dönemin önemli bir zihniyet unsuru olan tasavvufu, diğer divan şairleri gibi şiirini derinleştiren felsefi altyapı olarak değerlendirmiştir. Ancak şairi mutasavvıf şair saymak mümkün görünmemektedir. Divanda yer alan tasavvufi kavram ve terimler hem kullanım şekilleri hem de kullanım sıklıkları bakımından mutasavvıf divan şairlerinden farklılık göstermektedir.
7. Divanda tasvir edilen sevgili, güzelliğin bütün unsurlarını kendisinde toplamış eşsiz bir varlıktır. Güzellik unsurları ağırlıklı olarak yüzde toplanır. Siyah saç, siyah kaş, beyaz ten, al yanak, küçük kırmızı dudak, ayva tüyleri, küçük bir ben, uzun boy, salınarak yürüme sevgilinin güzellik unsurlarıdır.

8. Sevgili, sürekli saadet içinde iken âşık ızdırap ile inler. Sevgili, âşığın acılarının kaynağı ve sebebidir. Bazen âşığa zulmeden bazen onun acı çekmesinden memnuniyet duyan sevgili çoğu zaman onun halinden habersizdir.
9. Sevgilinin başkaları ile bir arada bulunması âşığın kıskançlıktan dolayı acılar çekmesine neden olur. Sevgili, âşığa yüz vermezken başkaları ile gezmekten ve onlarla sohbet etmekten geri durmaz.
10. Fuzûlî'nin sevgiliye kavuşma karşısındaki tavrını üç aşamada ele almak mümkündür. Aşkın ilk aşamasında âşık sevgiliye kavuşma arzusu ile yanar tutuşur. Sevgiliye kavuşmak mutluluk, deva, bahar, gündüz ve cennettir; ayrılık mutsuzluk, dert, sonbahar, gece ve cehennemdir. Bu aşamada sevgili ile birlikte olamamak en büyük acı sebebidir. Divanda bu aşamaya ait şiir parçalarına daha fazla rastlanmaktadır. İkinci aşamada âşık ayrılığa alışmaya başlar. Sevgilinin zaman zaman vuslat vaat etmesi âşığın kafasını karıştırır; ancak eskisi gibi vuslata inancı kalmamış ve ayrılığı kabullenmiştir. Son aşamada sevgilinin maddi varlığı arzu nesnesi olmaktan çıkar. Sevgiliyi görmemek âşığın aşkına eksiklik vermez. Aşkın mihveri sevgiliye kavuşmak değil bizatihi aşkın kendisidir.
11. Şair, dert ve ızdıraptan zaman zaman şikayet etse de onlardan kurtulmak için çaba harcamaz. Âşığın derdi, aşk derdi olduğundan bu dertten kurtulmak aşktan vazgeçmek anlamına gelmektedir. Şairin hem Farsça hem Türkçe divan dibacelerine bakıldığında, derdin onun şiirinin kurucu unsurlarından olduğu görülür. *Hâdikatü's-Süedâ* isimli eseri ızdırabı ve acıyı kutsal bir çerçeveye oturtur. En büyük acıların en sevgili kullara verildiği inancı işlenir. Acının talibi/kulu sınama, ruhu arındırma, kişiyi olgunlaştırma, nefsi terbiye etme, sabredeni yüceltme gibi bir takım işlevleri vardır.

KAYNAKÇA

AHDİ: **Gülşen-i Şuara**, Haz. Süleyman Solmaz, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.

ÂLÎ: **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.

ALİ SUAD: **Seyahatlerim**, İstanbul, 1912.

AMBROS, Edith Gülçin: "'Cennete Rüşvetle Girilmez' Fuzûlî'nin Eserlerinde Atasözleri", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

ARASLI, Hamid: **Leyla ile Mecnun**, Bakü, 1958.

ARASLI, Hamid: **Fuzûlî Divanı**, Bakü, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, 1958.

ÂŞIK ÇELEBİ: **Meşâirü'ş-Şuarâ**, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.

BAĞDADLI RUHÎ: **Divan**, 1287.

BEYÂNÎ: **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

BİLMEN, Ömer Nasuhi: **Muvazzah İlmi Kelam**, İstanbul, Bilmen Yayınevi, ty.

COŞKUN, Menderes: **Klasik Türk Şiirinde Edebî Tenkit-Şairin Şaire Bakışı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.

CUNBUR, Müjgan: **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, Ankara, 1958.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed: "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

ÇELEBİOĞLU, Âmil: "Fuzûlî'nin Bir Beyti Üzerinde Bazı Düşünceler", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

ÇIPAN, Mustafa: "Fuzûlî'nin Gazellerine Yazılan Nazîrelerden Bazıları ve Bestelenmiş Şiirleri", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya, 1997, S.3, s. 103-114.

DAKUKÎ, İbrahim: "Fuzûlî'nin Hayatı Hakkında Bazı Yeni Tesbitler ve Arapça Divanı Üzerine Düşünceler", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu**

Bildirileri, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

DEMİREL, Gamze: "Fuzûlî'nin 'Bağdad Kasidesi' ve Düşündürdükleri", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Nesip Bölümü 'Lugaz' Olan Bir Kasidesi", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Kasidelerinin Du'â Bölümleri Üzerine", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Türkçe Rubaileri", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Farsça Şiirlerinde İkileme", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Su Kasidesi'nin Bir Beytindeki 'Yaygın Yanlış' Üzerine", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Fuzûlî'nin Farsça Çâr-Ender-Çâr Kasidesi", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: "Sitilistik Açıdan 'Öncelemeler' ve Fuzûlî'nin Şiirlerinde 'Yüklem Öncelemesi'", **Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.

DİLÇİN, Cem: **Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar**, Cambridge, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2001.

DOĞAN, Muhammed Nur: **Fuzûlî'nin Poetikası**, İstanbul, Kitabevi, 1997.
EBÜZZİYA TEVFİK: **Numûne-i Edebiyat-ı Osmâniyye**, İstanbul, 1329.
ELİYEVA KENGERLİ, Gülşen: **Azerbaycan Fuzûlî Araştırmacılığı**, çev. Süleyman Kaan Yalçın, Elazığ, Manas Yayıncılık, 2013.
EMİN ÂBİD: **Hayat I**, İstanbul, 1927, S. 16, s. 314.
ERTAYLAN, İsmail Hikmet: **Azerbaycan Edebiyatı Tarihi**, C II.
FAİK REŞAD: **Tarih-i Edebiyat-ı Osmanî**, İstanbul, 1308.
FUZÛLÎ: **Fuzûlî Divanı**, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1948.
FUZÛLÎ: **Fuzulî Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Üçler Basımevi, 1950.
FUZÛLÎ: **Fuzûlî Divanı**, Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, Ankara, İşbankası Yayınları, 1958.
FUZÛLÎ: **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, Haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950.
FUZÛLÎ: **Leylâ ve Mecnûn**, Haz. Muhammed Nur Doğan, İstanbul, Çantay Kitabevi, 1996.
FUZÛLÎ: **Hadikatü's-Sü'eda**, Haz. Şeyma Güngör, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
FUZÛLÎ: **Rind ile Zahid**, Haz. Ayan Hüseyin, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, 2012.
FUZÛLÎ: **Sıhhat ile Maraz**, Haz. Ayan Hüseyin, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları, 2012.
FUZÛLÎ: **Kırk Hadis Tercemesi**, Haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1951.
FUZÛLÎ: **Matla'u'l-İ'tikâd fî Ma'rifati'l-Mabda'i Va'l-Ma'âd**, Haz. Muhammed B. Tâvît At-Tancî, Çev. Esat Coşan, Kemal Işık, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1962.
GİBB, E.J. Wilkinson: **A History Of Ottoman Poetry**, C 3, London, 1904.
GİBBS, Raymond W.; **The Poetics of Mind**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
GLUCKSBERG, Sam: **Understanding Figurative Language**, New York, Oxford University Press, 2001.

HASANNEBİOĞLU, Cumali Ünaldı: "Çağdaş Bir Şiir Kitabı Olarak Fuzûlî Divanı", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

HAWKİNS, Ann R.: **Teaching Bibliography Textual Criticism and Book History**, London, Pickering & Chatto, 2007.

İSEN, Mustafa: "Türk Dünyasında Bir Köprü İsim: Fuzûlî", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

KALPAKLI, Mehmet: "Nazîre Geleneği Çerçevesinde Fuzûlî'nin Enîsü'l Kalb'i", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

KAPLAN, Mahmut: **Tevhid Fuzûlî**, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2010.

KARAHAN, Abdülkadir: **Fuzûlî Muhiti Hayatı ve Şahsiyeti**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

KARAHAN, Abdülkadir: **Fuzûlî'nin Mektupları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Mezunları Cemiyeti Yayınları, 1948.

KARAHAN, Abdülkadir: "Fuzûlî'nin Psikolojisi Üzerine", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

KARTAL, Ahmet: "Türk'ün Fuzûlî Muhabbeti", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

KATİP ÇELEBİ: **Keşfü'z-Zunûn**, Haz. Şerefeddin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge, İstanbul, 1941.

KELEMEN, Erick: **Textual Editing and Criticism**, New York, W.W. Norton & Company, 2008.

KINALI-ZÂDE HASAN ÇELEBİ: **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

KORKMAZ, Zeynep, OLCAY Selâhattin: **Fuzûlî'nin Dili Hakkında Notlar**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayımları, 1956.

KORTANTAMER, Tunca: "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları", **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.

KORTANTAMER, Tunca: “Modern Dünyanın Kendi Klâsiklerine Yaklaşım Biçiminden Öğrenilebilecek Çok Şey Vardır”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.

KORTANTAMER, Tunca: “Gazelin Anlam-Yapı İlişkisinde Metaforların İşlevi”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.

KORTANTAMER, Tunca: “Eroticism in the Ghazal Poetry: Bâkî and Fuzûlî-the two most famous Ottoman poets of the 16th Century”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.

KORTANTAMER, Tunca: “Gül Kasidesi”, **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

KÖKSAL, M. Fatih: “Bazı Beyitlerinden Hareketle Su Kasidesine Yeni Bakışlar”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Şair ve Yazarları Sempozyumu Fuzûlî’nin Türk Kültür ve Sanat Dünyasındaki Yeri Bildiriler Kitabı**, Lefkoşa, Yakın Doğu Üniversitesi Basımevi, 2009.

KÖPRÜLÜ, Fuad: “Fuzûlî”, **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

KÖPRÜLÜ, Fuad: “Habîbî”, **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

KURNAZ, Cemâl: “Cumhuriyet Döneminde Fuzûlî Divanı’na Bir Nazire: Âlî Divanı”, **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

KÜÇÜK, Sabahattin: “Fuzûlî’nin Bâkî Üzerindeki Tesiri ve Dîvânında Yer Almayan Bir Şiiri Hakkında”, **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edib: “Fuzûli’nin Mu’ammâ Risâlesi”, **DTCFD**, 1949.

LAKOFF, George, JOHNSON Mark: **Metaphors We Live By**, Chicago, The University of Chicago Press, 2003.

LATİFÎ: **Tezkiretü’ş-Şuara ve Tabsıratü’n-Nuzamâ**, Haz. Rıdvan Canım, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2000.

LEVEND, Agah Sırrı: **Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1959.

LUTFÎ: **Lutfî Divanı**, Haz. Günah Karaağaç, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

MARUF CELİL: "Fuzûlî ve Özbek Şairleri", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

MARTİN, Gary D.: **Multiple Originals New Approaches To Hebrew Bible Textual Criticism**, Atlanta, Society Of Biblical Literature, 2010.

MAZIOĞLU, Hasibe: **Fuzûlî Üzerine Makaleler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

MAZIOĞLU, Hasibe: "Fuzûlî'nin Doğum Tarihi Meselesi", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

MAZIOĞLU, Hasibe: "Fuzûlî", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

MAZIOĞLU, Hasibe: "Fuzûlî Kimleri Övmüştür", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009. s.505.

MAZIOĞLU, Hasibe: "Fuzûlî'nin Bir Mektubu", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

MAZIOĞLU, Hasibe: "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Türkçenin Zenginliği ve Güzelliği", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

MAZIOĞLU, Hasibe: "Fuzûlî ve Türk Dünyası", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

MAZIOĞLU, Hasibe: "Fuzûlî'de Hâfız-ı Şîrâzî'nin Etkisi", **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

MCGANN, Jerome J.: **A Critique of Modern Textual Criticism**, Virginia, The University Press Of Virginia, 1992.

MENGİ, Mine: "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Cemiyetli Söz Kullanımı", **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

MENGİ, Mine: "Fuzûlî'nin Şiirlerini Kalıcı Kılan Bazı Üslûp Özellikleri", **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

MİR HAMZA NİGARİ: **Divân-ı Seyyid Nigârî**, Haz. A. Azmi Bilgin, İstanbul, Kule İletişim, 2003.

MUALLİM NACİ: **Esâmî**, İstanbul, 1308.

NAZMİ-ZÂDE MURTEZA: **Gülşen-i Hülefa**, Haz. İbrahim Müteferrika, İstanbul, 1143.

OKAY, Orhan: "Yaşayan Fuzûlî", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

OLGUN, Tahir: **Fuzûlî'ye Dâir**, İstanbul, Selamet Basımevi, 1936.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi: "Muşa'şa'lar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara, TDV Yayınları, 2006, C. 32, s. 155-156.

ÖZTEKİN, Özge: "Dîvân Şiiriyle Deyişbilim Arasında Yapısal Bir Köprü: Fuzûlî ve Bâkî Dîvânlarında Yer Alan Biçimbirimsel Yinelemeler", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

ÖZTOPRAK, Nihat: "Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

PALA, İskender: "Fuzûlî'nin Kafiye Örgüsü", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

SÂDIKÎ: "Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri", Haz. M. Oğuzhan Kuşoğlu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, TC Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2012.

SALİM EFENDİ: **Muhavere-i Rind ü Zahid**, İstanbul, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, 1285.

SMALL, Keith E.: **Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts**, United States of America, Lexington Books, 2011.

SÜLEYMAN NAZİF: **Fuzûlî**, İstanbul, 1343.

SÜMER, Fatih: "Akkoyunlular", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara, TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 270-274.

ŞEMSETTİN SAMİ: **Kamusu'l-Alam**, İstanbul, 1314.

TARLAN, Ali Nihad: **Fuzulî Divanı Şerhi**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

TARLAN, Ali Nihad: **Metin Tamiri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1937.

TOPALOĞLU, Bekir: **İslam Kelâmcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.

TUFAN, Gündüz: "Safeviler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Ankara, TDV Yayınları, 2008, C. 35, s. 451-457.

UÇAR, Şahin: "XX. Yüzyılda Fuzûlî Divanı'na Bir Nazire: Şeyda Divanı", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

UÇMAN, Abdullah: "Rıza Tevfik'in Kaleminden Fuzûlî ve "Leylâ ile Mecnun"", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

ULUDAĞ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Kabalcı Yaynavi, 2005.

UZUN, Mustafa: "Fuzûlî'nin Bestelenmiş Şiirleri", **Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

ÜZGÖR, Tahir: "Su Redifli Şiirler ve Fuzûlî'nin Su Kasîdesi'nin Kompozisyonuna Dâir", **Yûnus'tan Fuzûlî'ye**, İstanbul, MVT Yayıncılık, 2011.

ÜZGÖR, Tahir: "Edebiyatımızda Gül Redifli Şiirler", **Yûnus'tan Fuzûlî'ye**, İstanbul, MVT Yayıncılık, 2011.

ÜZGÖR, Tahir: "Ali Şir Nevâyî ve Fuzûlî Arasında Bazı Benzerlikler", **Yûnus'tan Fuzûlî'ye**, İstanbul, MVT Yayıncılık, 2011.

YALÇINKAYA, Şerife: "Klasik Nesirde Paralel Dil Yapıları-Fuzûlî'nin Türkçe Dîvân Dîbâcesi-", **Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı**, Haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.

YAVUZ, Kemal: "Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Edebiyattaki Yeri", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Ankara, Aralık 2005, C. 2, S. 4, s. 57-69

YÜKSEL, Sedit: "Sohbetü'l-Esmâr Fuzûlî'nin Değildir", **Türkoloji Dergisi**, Ankara, 1972, S. 1, C. IV, s. 115-136.

WEST, Martin L.: **Textual Criticism and Editorial Technique**, Stuttgart, B.G. Teubner, 1973.

ZÜLFE, Ömer: “Türkçe Dîvân’daki LXVI. Gazel Fuzûlî’nin mi?”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi**, 2006, S. 2, s. 227-236.
ZÜLFE, Ömer: “Fuzûlî Divân’ı Üzerine Birkaç Not”, **Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies**, İstanbul, 2010, S. 35, s. 233-243.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Abdulhakim KILINÇ

Doğum Yeri-Yılı: Çardak-1977

Medeni Durumu: Evli

E-Posta: abdulhakimklnc@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

Lise: Elbistan Mükrimin Halil Lisesi

Ortaokul: Mardin Anadolu Lisesi

İlkokul: Elbistan Esentepe İlköğretim Okulu

İŞ DURUMU

2000-2004 Elbistan Esentepe İlköğretim Okulu

2004-2006 Adana 80. Yıl İlköğretim Okulu

2006-2008 Adana Fatih Ticaret ve Anadolu Ticaret Meslek Lisesi

2008-2009 İstanbul Sultanbeyli Türk Telekom Anadolu Lisesi

2009-2010 İstanbul Esenler Amiral Vehbi Ziya Dümer Anadolu Lisesi

2010-2015 Litvanya Vilnius Üniversitesi Türk Dili Merkezi

2015- İstanbul Fatih Cibali Şehit İlhan Varank Anadolu İmam Hatip Lisesi

NOTLAR

[1] TD'de tercih edilen "hamd-i bi-hadd ve sena-yı bi-add" kalıbı devamında gelen "sipas-ı bi-kiyas" kalıbıyla paralellik arz etmemektedir. Oysa nüshaların çoğunluğunun da gösterdiği " hamd-i bi-hadd" ve "sipas-ı bi-kıyas" arasında paralellik vardır. Dibacedeki paralelliğe dikkat çeken Şerife Yalçınkaya makalesinde TD'deki kullanımı tercih etmiştir. [Şerife Yalçınkaya, "Klâsik Nesirde Paralel Dil Yapıları –Fuzûlî'nin Türkçe Dîvân Dîbâcesi-", *Bu Alamet ile Bulur Soran Beni Fuzûlî Kitabı*, Kesit Yay., 2011, s. 403-425. İst.]

[2] Şuara 224: Şairlere gelince, onlara da sapkınlar uyar.

[3] Şuara 227: Ancak inananlar müstesna.

[4] İÜ'de hem eksik varak vardır hem de sayfalar tekrar toplanmış ve sıralamada hatalar yapılmıştır. Sayfalar birbirini takip etmemektedir. Örneğin 1b bu kıta ile bitmekte 2a "mecalis ü mehafilde istid'a-yı isti'dad kılup" ifadeleri ile başlamaktadır. Bu durum nüshanın birçok yerinde tekrarlanmaktadır.

[5] Yasin 69: Biz o peygambere şiir öğretmedik.

[6] Hadis: Muhakkak ki şiirin bir kısmı hikmettir.

[7] Hadis: Ben Arab'ın en fasihiyim.

[8] Son iki beyit A_1'de yoktur.

[9] Kelime metinde "oldığınuñ" şeklinde okundu ancak nanzal "n"nin kef nun şeklinde yazıldığı varsayılacak olursa tüm nüshalarda "olduğuñ" varyantının yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

[10] Kelime değerlendirdiğimiz nüshaların hepsinde "istid'a" olarak yazılmıştır. Anlama daha uygun düştüğü düşünülerek TD ve G'deki "isti'dad" yazımı tercih edilmiştir.

[11] Bu kelime A_1'de "oḳmīşe" veya "oḳımışa" şeklinde okunmaya müsait yazılmıştır. Ancak "oḳmīşe" kelimesine sözlüklerde rastlanmamış "oḳımışa" da anlama oturtulamamış bu sebeple kelimenin doğru okunup okunmadığından emin olunamamıştır: اوقیمشه

[12] "ile" edatının yazımında nüshalar arasında bir birlik bulunmamaktadır. A_1, A_2, M, S_1, T_2, TT nüshalarında kelime (ناموزونیله) şeklinde yazılmıştır ki burada kelime "na-mevzunıyla" veya "na-mevzunıla" şeklinde okunabilir. A_3, İÜ, K, S_2 nüshalarında kelime (ناموزونله) şeklinde yazılmıştır bu da "na-mevzunla" olarak okunur. B nüshasında ise (ناموزون ایله) "na-mevzun ile" imlası kullanılmıştır. T_1'de "ile" edatı bulunmamaktadır. Aşağıda "süstiyle" kelimesi bazı nüshalarda "süsti ile" yazıldığı için iyelik ekli okunuş tercih edilmiştir.

[13] Yukarıda da değinildiği üzere "ile" edatının yazımında farklılıklar bulunmaktadır. M, K, TT, P nüshalarında (سستی ایله) "süsti ile" imlası kullanılmıştır. T_1, S_1, S_2 nüshalarında kelime (سستیله) "süstiyle" veya "süstile" şeklinde okunabilecek bir imla ile yazılmıştır. A_2, A_3, B nüshalarında (سستله) "süstle" imlası kullanılmıştır. A_1, T_2 nüshalarında kelime (سست ایله) "süst ile" şeklinde yazılmıştır. İÜ'de ise kelime (سُسْتِله) "süstile" şeklinde harekeli yazılmıştır. Bazı nüshalarda iyelik ekinin açık olarak yazılmasından dolayı iyelik ekli okunuş tercih edilmiştir.

[14] Bu kelime M, S_2 ve T_2 nüshalarında "menşura" okunmaya da müsaittir.

[15] Son iki mısra T_2'de yoktur.

[16] Bu mısra A_1'de yoktur.

[17] Bu mısra A_1'de yoktur.

[18] عقد kelimesi hem "ᶜ uḳad" hem de "ıḳd" olarak okunabilir.

[19] Bu kaside "Tevhit"tir.

[20] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "oldı nasb" biçiminin Fuzûlî'nin üslubu dikkate alındığında hatalı olduğunu bunun "nasb olındı" şeklinde düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak ne değerlendirdiğimiz nüshalarda ne de diğer yazma nüshalarda bunu destekleyecek bir kanıta rastlamış değiliz. Cem Dilçin, bu düzeltmenin kanıtını Ziya Paşa'nın Harabat'ında bulmuştur. Biz değerlendirdiğimiz nüshaların tanıklığı ile yetindik.

[21] TD'de "ḳumārī" şeklinde okunan kelime "kumru" kelimesinin çoğuludur ve "ḳamārī" şeklinde okunmalıdır. TD'de aynı kelime sakinamenin 4. bendinin 2. mısraında "ḳamārī" olarak yazılmıştır. Bu farklılığın, divanın farklı bölümlerinin farklı akademisyenlerce hazırlanmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

[22] Bu beyit T_1'de yoktur.

[23] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "hüccet" kelimesinin yanlış olduğunu "i'tidal" ile ilişkisi münasebetiyle bu kelimenin "sıhhat" olması gerektiğini dönemin tıp ilmiyle ilgili terminolojisine başvurarak ifade etmiştir. Değerlendirdiğimiz nüshaların delaleti de bu yöndedir.

[24] P'de bu kelime üzerinde oynandığı için aslını okumak oldukça güçtür. Anlaşıldığı kadarı ile sonradan düzeltme yapılmaya çalışılmış, bu da kelimeyi bozmuştur. Muhtemelen "bahar" olan kelime "feza" şekline sokulmuştur. Düzeltme sonradan yapıldığı için aparatta göstermedik.

[25] Bu mısrada zekatın şartları sıralandığı için bu kelimenin tamlamasız okunuşu tercih edilmiştir.

[26] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "nisab-ı" okunuşunun yanlış olduğunu, "nisab" ve "istinma" kelimelerinin yakın anlamlı olmaları sebebi ile atıf terkibi biçiminde yazılmalarının daha doğru olduğunu belirtmiştir. Değerlendirdiğimiz nüshaların şehadeti de bu yöndedir.

[27] TT dışındaki nüshalarda "ü" yoktur; ancak aruz dikkate alınarak burada "ü"ye ihtiyaç olduğu görülmüştür.

[28] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde TD'deki "kemal" varyantı yerine "güman" şeklini önermektedir. "güman" okunuşunun 41. ve 43. beyitlerle tutarlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bizim değerlendirdiğimiz nüshaların şehadetleri de bu yöndedir.

[29] S_1 ve P'de aşağıdaki beyitle yer değiştirmiştir.

[30] P'de "besā'iṭe" olarak yazılan kelimenin sonu T_1 ve S_1'de açık değildir. Bu sebeple hem "besā'iṭe" hem de "besā'iṭ-i" şeklinde okunabilir. Cem Dilçin'in, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde ortaya koyduğu gerekçeler doğrultusunda metindeki şekil tercih edilmiştir.

[31] P'de "olmış" kelimesi silinmiş ve yerine "olmadı" yazılmıştır. Kalem farklı olduğu için bu düzeltmenin müstensih dışında biri tarafından yapıldığını düşündüğümüzden aparatta göstermedik.

[32] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde metindeki şeklin doğru olduğunu ifade etmektedir.

[33] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde söz dizimi açısından iki ulacın bir arada bulunmasının gereksizliğine vurgu yaparak "eyleyüp" yerine "eylemiş" varyantını önermiştir. P'de "eyleyüp" olan kelimenin üzerinde düzeltme yapılmış ve "eylemiş"e dönüştürülmüştür. Faklı kalemle yapıldığı için aparata almadık. P'nin de düzeltmeden önceki halini dikkate aldığımızda nüshaların şehadetleri doğrultusunda kelime "eyleyüp" olarak kaydedilmiştir.

[34] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde bu kelimenin tamlamasız okunması gerektiğini söylemiştir.

[35] Bu beyit S_1'de yoktur.

[36] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "zevk-i şevki ile" varyantının daha doğru olduğunu, bir önceki beyitte bulunan "lezzet-i rızası ile" okunuşuyla paralellik taşıdığını söylemiştir.

[37] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde TD'de "muradun açup" şeklinde geçen varyantın yanlış olduğunu, doğrusunun " murad açılup" olması gerektiğini belirtir. Değerlendirdiğimiz nüshaların şehadetleri de bu yöndedir.

[38] Bu kaside "Naat"tır.

[39] Kasidenin 1. ve 2. beyitleri arasında değerlendirdiğimiz nüshalardan sadece TT'de bulunan 22 beyit yer almaktadır. Bu beyitlerin Fuzûlî'ye ait olmadığı düşünülmektedir.

Feżā-yı ṣun^{c} da her ṣūrete naẓar ḳılsañ
Ne bilesen nedür andan ḳuṣūre-i manẓūr
Ne iṣṭılāḥladur kim bilür medār-ı felek
Ne i^{c} tibār iledür kim bilür mürūr-ı duhūr
Müderris-i felek olmaḳ nedür müzevvir-i ḥüsn ?
Şerār-ı nāre nedür muttaṣıl tetebbu^{c} -ı nūr
Gehī muḥāfaẓa-ı ^{c} ışḳa güvāh ^{c} āciz olup
Vücūd-i ḳābil-i insāna ol olur maḳdūr
Gehī müşāhede-i ḥüsne durmayup insān
Ḳabūl-i feyż ile ḳābil düşer tecelliye Ṭūr
Naẓar neẓāre-i maḥbūbdan tapup pertev
Dimāġ-ı ^{c} āşıḳa bir şevḳ ṣala nāle-i sūr
Ġubār-ı meyte deryā-ı şūr mevcinden
Ḫalel yetüp bedeni ḳılsa rūḥdan mehcūr
Ne dersiz ola mı ol şevḳ cism ile fānī
Veyā refīḳ ola mı rūḥ-ı pāk tā dem-i ṣūr
Felek ẕukūr ü ināṣī idende birbir ḫāk
İdende resmini ol ḫākden s̱ebāt-ı ẓuḥur
Ḳuvā-yı neşv ü nemā ol nebātı ṣārf ide mi
Bir özge bünyede terkīb eylegec ma^{c} mūr
Ne dersiz ola mı her cinse ^{c} āyid öz ṭab^{c} ı
Veyā ẕükūr ināṣ ola mı ināṣ ẕükūr
Yaḳin ki her işi her kim gümān idüp her nev^{c} ?

Beyān-ı vāḳı^c olan ḳıldı ^{c}aḳldan mestūr
Öyle baş ayaġuñ kim bu yolda ḫāk oluban
Nişān-ı pāy-ı gedā tāc-ı ser ḳılur faġfūr

Sürūr-ı sīne tapar cāhil olsa ṣadr-nişīn
Meger ṣudūra ṣudūr eylemez ṣudūr-ı ṣudūr
^{c}Ulüvv-i ḳadr bilür ḳaṣr-ı rıf^{c}atin men^{c}üm
Żamīr-i ḳāṣıra yetmez meger ḳuṣūr-ı ḳuṣūr
Tena^c ^{c}um ile Süleymānı sāḫilin devrān
Tereddüd ile müheyyā ḳılur ẕaḫīre-i mūr
Binā-yı ḥaşmet-i devrān-ı دورغزن ^{c}ālem
Mürūr-ı dehr ile baġlar esās-ı خانیه kūr
Binā-yı bid^{c}ata mi^{c}mārdur şeh-i ẓālim
Me^{c}āş cezbine a^{c}yān-ı devleti müzdür ?
Mezīd-i ḫaṭṭ-ı bedendür muḳavvā-yı eşrār
Ḥarīṣ-i şān-ı ^{c}aseldür mürebbī-i zenbūr
Ḳılan kifāfa ḳanā^{c}at-şikest ġam görmez
İżāfe cezm ḳılur dāḫil olduġın meksūr
Hevā-yı nef^c ü ṭama^c çekdürür cefā ya^{c}ni
Ki ḥarf-i cer olur esmāda ^{c}āmil mecrūr
Kilīd-i maḫzen-i maḳṣūddur muṣībet-i ^{c}ışḳ
Tapar ḳabūl-ı ^{c}ināyet olan ^{c}ināya ṣabūr

[40] T_1'de bu beytin 2. mısraı yerine 13. beytin 2. mısraı yazılmıştır. Göz kayması sebebiyle 13. beyit atlanmıştır.

[41] Bu beyit T_1'de yoktur.

[42] P'de "olan" düzeltilmiş "atan" yazılmıştır. Farklı kalem olduğu için aparata eklenmemiştir.

[43] Bu kelime T_1, S_1, TT ve P'de açık olarak "berārīde" şeklinde yazılmıştır. Arapça sözlüklerde "sahra" anlamına gelen bu kelime yerine TD'de hiçbir nüsha farkı gösterilmeksizin "bevādīde" okunuşu tercih edilmiştir.

[44] Aynı mısrada yer alan tamlamalar arasındaki anlam simetrisi gözetilerek metindeki tercih yapılmıştır. "hat-ı betalet-i İncil" tamlaması ile " harf-i nesh-i Zebur" tamlaması arasında hem şekil hem de mana itibarıyla paralellik söz konusudur. Tamlamanın "nesh-i harf-i Zebur" şeklinde kurulması durumunda bu paralellik yok olmaktadır.

[45] Bu beyit TT'de yoktur.

[46] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde TD'deki "milk rah-ı nizam" şekli yerine "mülk-i ruh nizam" varyantını önermektedir. Değerlendirdiğimiz nüshaların şehadetleri de bu yöndedir.

[47] Su Kasidesi. Bu kaside "Naat"tır.

[48] Tahir Üzgör "Su Kasîdesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair", Cem Dilçin de "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalelerinde Türkçe kelimelerin ünlü uyumuna aykırı olacak şekilde yazılmasına karşı çıkmışlardır. Özellikle sonda bulunan "su" kelimesinden önceki kelimelerin kafiye ve redif ihtiva eden kısımlarında (yönelme durumu) vokalin yeni yazıyla okunuşundaki a/e farklılığı iki araştırmacı tarafından tartışılmıştır. Her iki araştırmacı da "a"nın "e" okunmasının doğru olmadığını belirtmiştir. Örneğin "yare" sözcüğünün "yara" olarak yazılması gerektiğini diğer

kelimelerde de ünlü uyumuna dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Biz kafiyeyi önceleyerek "yare" yazımını tercih ettik.

(Prof.Dr. Tahir Üzgör, Su Kasîdesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair, Yûnus'tan Fuzûlî'ye, MVT Yayıncılık, İst. 2011, s. 133-142.)

[49] Bu beyit TT'de yoktur.

[50] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni" isimli makalesinde bu beyti örnekler arasında zikretmiş ve TD'deki "gönlüm" varyantlı şeklini kullanmıştır. Bu durumda yazarın TD'deki varyantı doğru kabul ettiğini düşünebiliriz. Ancak yazar adı geçen makalede:

Cism-i zārum tīġ-ı bī-dāduñdan oldı çāk çāk
Tünd sudan raḫneler peydā ḳılan dīvār tek (G 161/5)

Ẕevḳ-ı tīġuñdan ᶜ aceb yoḳ olsa gögsüm çāk çāk
Kim mürūr ilen bıraḳur raḫneler dīvāre ṣu

aynı mazmuna dayandığını ifade etmiştir. Yazar bu iki beytin ortak mazmununu "suyun duvarda çatlaklar meydana getirmesi gibi, sevgilinin kılıç gibi bakışlarının âşığın vücudunu parçalaması" olarak açıklamaktadır. Bu tespitten hareket ettiğimizde "gögüs" varyantı daha tercih edilebilir görünmektedir. Çünkü "gögüs-cism-ten-vücut" bağlantısı "gönül" ile diğer üç kavram arasındaki bağlantıya oranla daha kuvvetlidir.

[51] Fatih Köksal, "Bazı Beyitlerinden Hareketle Su Kasidesi'ne Yeni Bakışlar" isimli makalesinde bazı nüshalarda "hame tek" yerine "hamenün" okunuşu bulunduğunu, bu okunuşla beytin sanat bakımından daha güçlü olacağını ifade etmiştir. Bu okunuş tercih edildiğinde "muharrir" kelimesi de "muharrer" okunmaktadır. Bu durumda beyit şöyle olmaktadır:

Ohşadabilmez gubârını muharrer hattuña

Hâmenüñ bahmakdan inse gözlerine kara su

Değerlendirdiğimiz nüshalarda bu okunuşu destekleyen bir imla bulunmadığı için nüshaların şehadetiyle yetinilmiştir.

[52] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "kara su" grubunun bir göz hastalığının türkçe karşılığı olması münasebetiyle terim olduğunu, bu sebeple "karasu" şeklinde bitişik yazılması gerektiğini söylemiştir. Biz, bu şekilde yazılması durumunda beytin ve kelimenin anlamında bir daralma meydana geleceği düşüncesi ile ayrı yazmayı tercih ettik.

[53] Bu kelime "gez" olarak da okunabilir.

[54] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "-ī" ekinin Farsça "yâ-yı masdarî" eki olduğunu belirtmiş bu sebeple uzun yazılması gerektiğini ifade etmiştir. Biz de bu doğrultuda hareket ettik.

[55] Tahir Üzgör "Su Kasîdesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair" isimli makalesinde "bu" varyantının tercih edilmesi gerektiğini sebepleriyle açıklamıştır.

[56] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "virdügin" varyatının sözdizimi açısından daha doğru olduğunu söylemiştir. Tahir Üzgör "Su Kasîdesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair" isimli makalesinde aynı görüştedir.

[57] Bu beyit TT'de yoktur.

[58] 16. Yüzyıl yazmaları içerisinde şairin kasidelerini içeren nüshalar oldukça sınırlıdır. Sonraki yüzyıllara da bakıldığında birçok nüshada kasidelerin bulunmadığı görülür. Bu sebeple kasidelerdeki karşılaştırmalar gazellerde olduğu kadar çeşitlilik taşımamaktadır. "sala yüz" elimizdeki nüshalardan ikisinde bulunmaktadır. "sala yüz" "sala nur" "salınur" okunuşları, birincisini doğru kabul ettiğimizde, sıraladığımız şekilde bir bazulmaya uğramış olabilir. Fakat elimizdeki nüshalar bu hususta ikna edici bir delil sunmamaktadır. "sala nur" okunuşu Cem Dilçin'in "Su Kasidesi'nin Bir Beytindeki Yaygın Yanlış Üzerine" isimli makalesinde sıraladığı sebepler münasebeti ile uygun görülmemektedir. Dilçin'in alternatif olarak zikrettiği "salınur" okunuşu da "ister"le birlikte düşünüldüğünde sentaksta bir uyumsuzluk yaratmaktadır. Çünkü "salınmak" söz konusu olduğunda "istemek" fiili gereksiz olmaktadır. İstemekten sonra nesne ihtiyacı hissedilmektedir. Fatih Köksal "Bazı Beyitlerinden Hareketle Su Kasidesi'ne Yeni Bakışlar" isimli makalesinde, "sala yol" varyantının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirttikten sonra eldeki karinelerin "sala nur" okunuşunun doğruluğunu güçlendirdiğini ifa eder. Elimizdeki nüshalarda bulunan "sala yüz" okunuşu hem "sala nur" okunuşunun sakıncalarını ortadan kaldırdığı, hem de sentaks gereklerini karşıladığı için daha doğru görünmektedir. "sala yüz" okunuşu tercih edildiğinde sihr-i helal sanatı da ortaya çıkmaktadır. "yüz" kelimesi hem "yüz salmak" hem "yüz dönmemek" anlamlarını içerecek bir genişliğe ulaşmaktadır.

[59] Tahir Üzgör, "Su Kasîdesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair" isimli makalesinde, "na'tin" varyantının doğruluğunu sebepleriyle açıklamıştır.

[60] Tahir Üzgör, "Su Kasîdesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair" isimli makalesinde, İÜ 592 numaralı nüshada "kerâmet" kelimesinin yerinde "mahabbet" varyantının bulunduğunu, en umulmadık nüshaların doğru varyantları verebileceklerini belirtir ancak kendilerinin de umumi temayüle uyarak "kerâmet" şeklini kullandıklarını söyler. Bizce "kerâmet" şeklinin tartışılması için elimizde yeterli maddi kanıt bulunmamaktadır. Ayrıca beytin genel çerçevesi mucize/keramet üzerine kuruludur. "mahabbet" varyantı bu anlam çerçevesine tam oturmamaktadır.

[61] Bu beyit TT'de yoktur.

[62] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde TD'deki "ġafletden olan" biçiminin yerine "ġafletden olup" varyantını önermektedir. 31 ve 32. beyitlerin anlam yönünden birbirine bağlı olduklarını bu sebeple de "olup" varyantının iki beytin sözdizimi ve anlamına daha uygun olduğunu söylemiştir. Tahir Üzgör de "Su Kasîdesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair" isimli makalesinde İstanbul'daki nüshaların biri dışında (İ.Ü 592) hepsinde "olup" varyantının bulunduğunu belirtmiş ve bu varyantın tercih edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak sayın Üzgör'ün İstanbul'daki bütün nüshaları gördüğünden tam emin değiliz. Zira değerlendirdiğimiz nüshalardan olmayan Süleymaniye Kütüphanesi Carullah 1660 numaralı nüshada da "olan" varyantı bulunmaktadır. Bu sebeple Üzgör'ün bir nüsha dışında İstanbul'daki bütün nüshalarda "olup" varyantı bulunmaktadır tespiti hatalıdır. Bununla birlikte değerlendirdiğimiz nüshaların bu beyitle ilgili şehadetlerinin yetersizliği bizi Dilçin ile Üzgör'ün tercihleri doğrultusunda hareket etmeye itmiştir.

[63] Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I” isimli makalesinde TD’deki “rūz-ı ḥaşr maḥrūm olmayam” şeklinin yanlış olduğunu, “maḥrūm olmayam dīdārdan” varyantının tercih edilmesi gerektiğini belirtir. Tahir Üzgör de “Su Kasîdesi’nin Metni ve Okunuşuna Dair” isimli makalesinde “maḥrūm olmayam dīdārdan” varyantını tercih etmiştir. Her iki araştırmacı da “rūz-ı ḥaşr” tamlamasının bir önceki beyitte bulunması sebebiyle bu beyitte de bulunması durumunda kesret-i tekrar olacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca Tahir Üzgör, nüshaların durumunun da bu varyantı desteklediğini söylemiştir.

[64] Hançer Kasidesi. Bu kaside “Naat”tır.

[65] Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I” isimli makalesinde TD’deki “sanarsan” varyantının yaygın olmadığı için yanlış olduğunu ifade etmiştir.

[66] Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I” isimli makalesinde TD’deki “canumdadur” varyantının beytin mazmunu göz önüne alındığında yanlış olduğunu belirtmiştir.

[67] “+sız/siz” ekinin Fuzûlî’nin yaşadığı bölgede ve çağdaki durumu bilinemediği için ünlü uyumları dikkate alınarak okunmuştur.

[68] Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I” isimli makalesinde TD’deki “bilekde” ve bizim metinde tercih ettiğimiz “elünde” varyantlarının yanlış olduğunu söylemiştir. “Bel-hançer” ilişkisi münasebetiyle doğru varyantın “bilünde” olması gerektiğini belirtmiştir. P’de bu kelime oldukça ilginç yazılmıştır: “الكده” kefin alında da üç nokta vardır. Bu durumda müstensihin tereddüt ettiğini hem “elünde” için elifi hem de “belünde” için üç noktayı karine olarak metinde bıraktığını söyleyebiliriz.

[69] Bu beyit T_1’de yoktur.

[70] Saba Kasidesi. Bu kaside “Naat”tır.

[71] Kelimenin aslı “mıstar” şeklinde kalın okunuyorsa da kafiye gereği “mıster” olarak kaydedilmiştir.

[72] Bu beyit TT’de yoktur.

[73] Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I” isimli makalesinde TD’deki “tapunda” biçiminin yanlış olduğunu doğrusunun “kapunda” olması gerektiğini gerekçeleri ile ifade etmiştir.

[74] TT’de bu beyit ve sonrası mahlas beytine kadar yoktur. Mahlas beyti bu nüshada son beyittir, ondan sonraki beyitler de bu nüshada bulunmamaktadır.

[75] Bu beyit T_1 ve P’de son beyittir.

[76] Bu kaside Hz. Ali’nin methindedir.

[77] P’de kelime “sıba” olarak harekelenmiştir.

[78] Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I” isimli makalesinde “ibtida-yı” şekli yerine metin tamiri yapılarak “intiha-yı” biçiminin getirilmesi gerektiğini gerekçeleri ile birlikte ifade etmektedir. Biz nüshaların şehadetiyle yetindik.

[79] Bu kaside değerlendirdiğimiz nüshalardan T_1 ve P’de vardır. Her ikisinde de “pergar” varyantı bulunmasına rağmen beyte anlam verilemediği için TD’deki “yir var” okunuşu tercih edilmiştir.

[80] Bu kasidenin bulunduğu T_1 ve P nüshalarında kelime "şikeste" olarak kaydedilmesine rağmen aynı mısranın başlarında yer alan "şikest" ile kullanımı sanatsal olmayan bir tekrar meydana getirdiği için TD'deki "bürehne" okunuşu tercih edilmiştir.

[81] Bu kasidenin yer aldığı T_1 ve P nüshalarında kelime "meknune-i sani" şeklinde kaydedilmesine rağmen bu varyant aruza uymadığı için TD'deki "ü yegane-i sani" okunuşu tercih edilmiştir.

[82] Bu kaside Hz. Ali'nin methindedir.

[83] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde "tapar" şekli yerine "tapup" biçimini önermektedir. Beytin anlamı ve sözdizimi dikkate alındığında aynı kelimenin ulaç ekli halinin daha doğru olduğunu söylemektedir.

[84] P'de altındaki beyitle yer değiştirmiştir.

[85] P'de silinip tekrar yazılmıştır.

[86] Gül Kasidesi. Bu kaside Kânûnî Sultan Süleyman'ın methindedir.

[87] Tahir Üzgör, "Fuzûlî'yi Anlamak" isimli makalesinde "sildi" kelimesinin "saldı" okunması gerektiğini 7 yazma ve 11 basma nüshadan 5 yazma ve 11 basma nüshaya dayanarak; ayrıca Tarama Sözlüğü'nde "sildi" kelimesinin bulunmamasını delil göstererek ortaya koymuştur. Beyti farklı anlam boyutlarıyla açıklayan Üzgör, "saldı" okunuşunun beyte anlam bakımından da uyduğunu belirtmiştir. Yazma ve basma nüshaların şehadeti, bu nüshaların analizi tam olarak yapılmadığı için kuşkuya açıktır. Ancak Tarama Sözlüğü'nde "sildi" kelimesinin bulunmaması, Fuzûlî'nin farklı beyitlerde de "saldı" kelimesini "kaldırmak" ve "ref etmek" anlamlarında kullanması Tahir Üzgör'ün iddiasını kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber "sil" kelimesinin Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nda, kelimenin bu dönemde var olduğunu gösterecek kadar kullanıldığını ifade edelim. Bu münasebetle Tarama Sözlüğü'nde kelimenin bulunmaması bu dönemde bu kelimenin olmadığı anlamına gelmemektedir. Kaldı ki P'de de kelime yazılırken "sin" harfinin altına "esre" konmuştur. (Prof.Dr. Tahir Üzgör, Fuzûlî'yi Anlamak, Yûnus'tan Fuzûlî'ye, MVT Yayıncılık, İst. 2011, s. 107-119.)

[88] Altındaki beyitle aynı anlam çerçevesine sahip bu beyitteki benzetme üslubu dikkate alındığında Fuzûlî'ye ait olmayabileceği değerlendirilmektedir.

[89] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde TD'deki "berg-i güller sanma" şeklinin de anlama uyduğunu ancak cümlede anlamı belirleyicilik ve düzenleyicilik işlevi sebebi ile "ki" bağlacına ihtiyaç duyulduğunu belirterek "berg-i gül sanma ki" varyantının yeğlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

[90] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar I" isimli makalesinde TD'deki "dürcine" veya başka çalışmalarda "dercine" olarak okunan varyantın yanlış olduğunu, doğrusunun "levhine" olması gerektiğini belirtmiştir.

[91] Bu kaside Kânûnî Sultan Süleyman'ın methindedir.

[92] T1'de yoktur.

[93] T1'de yoktur.

[94] T1'de yoktur.

[95] Bu mısrada Tevbe suresi 120. ayetin son kısmından iktibas yapılmıştır. Ayetin ilgili kısmı ile mısradaki kısmı arasında küçük bir fark vardır. Ayetin aslı: " inna'llāhe lā yużīᶜ u ecra'l-muḥsinīn". Meali: "Allah güzel davrananların ecrini zayi etmez."

[96] Bağdat Kasidesi. Bu kaside Kânûnî Sultan Süleyman'ın methindedir.

[97] Bu beyit TT'de yoktur.

[98] Bu beyit T1 ve S1'de yoktur.

[99] Bu beytin üzerindeki beyitler S1'de yoktur.

[100] Bu beyit TT'de yoktur.

[101] Bu beyit TT'de yoktur.

[102] Kasidenin bu mısraıyla Sultan Süleyman'ın Bağdad'ı fethine tarih düşülmüştür. (941)

[103] T_1'de "karar" kelimesinin yazımı tek noktalı "firar" şeklindedir.

[104] Bu beyit TT'de yoktur. T_1'de ikinci mısranın hatalı olma ihtimali vardır. Çünkü daha birkaç beyit önce "karar" kelimesi kafiye olarak kullanılmıştır. S_1'de bu kaside olmadığı için TD'nin okunuşu tercih edilebilir.

[105] Bu beyit TT'de yoktur.

[106] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'deki "şāhid dutup ḫalḳa" şeklinin yanlış olduğunu doğrusunun "ḫalḳı dutup şāhid" olması gerektiğini belirtmiştir.

[107] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde "ᶜ iyār" varyantının yanlış olduğunu, metnin anlamına ve şairin üslubuna uygun olmadığını belirtmiş ve "ġubār" okunuşunun tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. S_1'de kelime "ġubār" şeklinde yazılmıştır. TT'de bu kelimenin noktaları kullanılmamıştır. Altındaki kelimenin noktalarının müşterek kullanıldığını kabul etmemiz durumunda TT'de bu kelimeyi "ᶜ iyār" olarak okuyabiliriz. Ancak bu haliyle bu nüshada ikisi de mümkünmüş gibi görünmektedir. Bunların dışındaki iki nüshada da kelime "ᶜ iyār" olarak kaydedilmiştir. Biz, Cem Dilçin'in açıklamaları doğrultusunda hareket edip S_1'deki okunuşu tercih ettik.

[108] Bu kaside Kânûnî Sultan Süleyman ve Veysi Paşa'nın methindedir.

[109] Bu terkib-i bendin nüshalardaki düzenlenişi arasında farklılıklar vardır. T1'de I. bent 5 beyit, II. bent 4 beyit, III. bent 5 beyit, IV. bent 6 beyit, V. bent 7 beyit, VI. bent 8 beyit, VII. bent 9 beyittir. Ancak bu düzende I. bendin kafiye düzeni hatalı olmaktadır. S1 ve P'de I. bent 2 beyit, II. bent 3 beyit, III. bent 4 beyit, IV. bent 5 beyit, V. bent 6 beyit, VI. bent 7 beyit, VII. bent 8 beyit, VIII. bent 9 beyittir. S1'deki düzenleme hem kafiye sorununu ortadan kaldırmakta hem de metnin şemasını doğru oluşturmaktadır. Yukarıda da görüleceği gibi ilk bentten itibaren her bendin beyit sayısı birer artarak devam etmiştir. T1'deki düzen buna da aykırıdır. Cem Dilçin de "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'nin T_1 ile aynı olan düzeninin hatalı olduğunu göstermiştir.

[110] T_1'de bu kelime "اولده" şeklinde yazılmıştır. Kelime bu haliyle okunamadığı için aparata alınmamıştır.

[111] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde "-rāy" hecesinde medd yapılmasının Fuzûlî'nin aruzu kullanma üslubuna uymadığını belirtmiş ve doğrusunun "rūşen-rāy ü" olması gerektiğini ifade etmiştir.

[112] T_1, S_1 ve P'de kelime "hulkınun" şeklinde yazılmış olmasına rağmen aruz münasebetiyle metinde "hilkatinün" tercih edilmiştir.

[113] P'de aşağıdaki beyitle yer değiştirmiştir.

[114] Bu kaside Ayas Paşa'nın methindedir. Ayas Paşa, 1545-1547 tarihleri arasında Bağdat Beylerbeyliği yapmıştır.

[115] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'deki "Ser-firāz ü" varyantının yanlış olduğunu doğrusunun "Ser-firāz-ı" olması gerektiğini gerekçeleri ile açıklamıştır.

[116] Bu kaside Ayas Paşa'nın methindedir. Ayas Paşa, 1545-1547 tarihleri arasında Bağdat Beylerbeyliği yapmıştır.

[117] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde "ᶜāḳıbet maḥmūd-ı" varyantının tercih edilmesi gerektiğini belirtmiş, TD'de bulunan "ᶜāḳıbet-maḥmūd u" şeklinin yanlış olduğunu gerekçeleri ile ortaya koymuştur.

[118] P'de T_1 ile aynı.

[119] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'deki "maña" biçimiyle beytin anlamsız olduğunu gerekçeleri ile ortaya koymuştur.

[120] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'de bulunan "içmekden" varyantının yanlış olduğunu gerekçeleri ile açıklamıştır.

[121] Bu kaside Ayas Paşa'nın methindedir. Ayas Paşa, 1545-1547 tarihleri arasında Bağdat Beylerbeyliği yapmıştır.

[122] Bu beyit T_1'de yoktur.

[123] P'de bu kelimenin olduğu yerde silinti vardır. Aparattaki kelime sonradan eklenmiş olabilir.

[124] 10. Bendin ilk üç beyti 232b'de kenarda da yazılmıştır.

[125] P'de "yiri cennetde" kelimelerinin yerinde boşluk vardır.

[126] Bu kaside Ayas Paşa'nın methindedir. Ayas Paşa, 1545-1547 tarihleri arasında Bağdat Beylerbeyliği yapmıştır.

[127] Bu kelime nüshalarda "lale" şeklinde yazılmıştır. Kelimenin son harfi "ya" değil "he"dir. Ancak "le'ali" anlama daha uygun olduğu için tercih edilmiştir.

[128] Bu kaside Bağdat ve Halep Beylerbeyi Veysi Paşa'nın methindedir.

[129] T_1'de "ḳahḳah" kelimesi "ḳısa ḳısa" gibi yazılmıştır.

[130] P'de ikinci mısra: İnnehu müsted'i istibka leküm beyne'l-enam

[131] P'de T_1 ile aynıdır.

[132] Bu kaside Bağdat ve Halep Beylerbeyi Veysi Paşa'nın methindedir.

[133] Bu beyit S_1'de yoktur.

[134] P'de mısralar yer değiştirmiştir.

[135] Bu beyit T_1'de yoktur. Bu beytin ikinci mısraı bir önceki beytin ikinci mısraı olarak kaydedilmiştir. Göz kayması hatalarından biridir.

[136] Kaside-i Şitaiye/Kış Kasidesi

[137] Bu beyit S_1'de yoktur.

[138] P'de de bu kelimenin "kenar" olması ihtimali vardır. "firar" kelimesinin altında silindi halinde "kef" harfinin izi görünmektedir. Ya silindiği için başkası tarafından eklenmiş ya da birisi düzeltme maksadı ile "kenar" yerine "firar" yazmıştır.

[139] P'de 23. beytin ilk mısraı ile 24. beytin ikinci mısraı birleştirilmiş diğer mısralar düşürülmüştür. Ancak daha sonra satır arasına bu iki mısra eklenmiş ve düzeltilmiştir. Düzeltmenin kimin tarafından yapıldığından emin değiliz buna rağmen varyantları aparatta gösterdik.

[140] Bu beyit T_1'de yoktur.

[141] P'de" hem ġam ilen" kelimelerinin üzeri çizilmiş ve üzerine "naḫl gibi" yazılmıştır. Yazı farklı olduğu için bu düzeltmenin sonradan yapıldığını düşünüyoruz.

[142] Bu kelime T_1 ve S_1'de (پک) şeklinde yazılmıştır. P'de ise ilk harf biraz silinmiş, altında bir nokta ile silinmiş nokta izi görünmektedir. İkinci harf olarak da "kef" harfi açıktır. Bu yazım "big, biñ" olarak okunabilir. Tek noktalı yazımlarda okuma seçenekleri artmaktadır. Tek noktanın (ب) olarak değerlendirilmesi durumunda "pek, beg, biñ" okunuşları öne çıkmaktadır; (ي) olarak değerlendirilmesi durumunda ise "yig" okunuşu ortaya çıkmaktadır. Bin, sad ve hezar ile olan sayısal ilişkisi bakımından; beg, hak-i dergeh'in tamlayanı olması bakımından; yig ise birinci mısradaki hasaretin alternatifini ileri sürmesi bakımından çağrışıma dahil olmuş olabilir. Ancak biz bunlardan herhangi birini beytin sentaks ve semantik yapısı içine oturtabilmiş değiliz.

[143] Bu kaside Vezir-i Azam Rüstem Paşa'nın methindedir.

[144] TD'de 7. ve 8. beyitler yer değiştirmiştir.

[145] TD'de 9. ve 10. beyitler yer değiştirmiştir.

[146] Bu beyit TT'de yoktur.

[147] P'de bu kelimenin yazımı çok açık değildir. "Keremden" kelimesinde yukarıda bir nokta vardır ama bu noktanın yanlışlıkla mı konulduğu yoksa "nun" harfinin noktası mı olduğu tam belli değildir.

[148] İncelediğimiz nüshalarda "olur behre-i kān" şeklinde kaydedilmiş olan kısım TD'de " vire baḥr ile kān" olarak karşımıza çıkar. Cem Dilçin, "Stilistik Açıdan 'Öncelemeler' ve Fuzûlî'nin Şiirlerinde

'Yüklem Öncelemesi'" isimli makalesinin dipnotunda TD'deki varyantın yanlış olduğunu delilleriyle ortaya koymaktadır.

[149] Bu kaside Safevilerin Bağdat valisi İbrahim Han Musullu'nun methindedir.

[150] P'de bu kelimenin yazımı açık değildir. "pinhani" olmak için noktaları eksiktir ve fazladan bir "ra" harfi vardır. "ruhani" olmak için de "vav", ve "ha" harfleri eksiktir. Bu sebeple "dad" harfinin noktasını ortak kabul edip "rabbani" okuduk.

[151] P'de bu kelime silinmiş ve yerine farklı bir yazı ile "kemal" yazılmıştır.

[152] Bu kelimenin "Nakiyy" olması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü üstteki beyitle beraber bu iki beyitte on iki imamdan beş tanesinin ismi zikredilmektedir. 15. Beyitte yer alan "Takiyy" 14. Beyitte yer alan "Cevad"ın lakabıdır. Bu durumda şair, aynı imamı iki defa zikrederken "Nakiyy"e yer vermemiş olmaktadır. Ayrıca 14. Beyitte bahsedilen Cevad ve Kazım'ın kabirleri Bağdad'da aynı türbe içinde bulunurken Naki ve Askeri'nin mezarları Samarra'da aynı türbenin içinde yer almaktadır. Mehdi, ise Askeri'nin oğludur ve Samarra'da doğmuştur. İbrahim Han Musullu'nun medhinde yazılan bu kasidenin bu beyitlerinde memduhun ziyaret ettiği ve imar ettiği şehirler oralarla özdeşleşen imamlar üzerinden anlatılmıştır. Ancak mevcut yazmaların hiçbirinde bu görüşümüzü destekleyecek bir yazıma rastlamadık. Sanırız elimizdeki yazmaların da kaynağı olan örnek nüshada tek nokta yerine çift nokta kullanılması bu varyantın oluşmasına sebep olmuştur. Bu değerlendirmeler ışığında kelime metinde "Nakiyy" olarak okunmuş, nüshalardaki şekil aparatta gösterilmiştir.

[153] TD'de "şems" kelimesi büyük harfle başlamıştır ki bu da onun özel bir isim olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bazı tez çalışmalarında "şems" kelimesinin "Şems-i Tebrizi" olarak anlaşıldığı da görülmüştür. Bu beyitte şairin mevzu ettiği kişi İmam Rıza'dır. İmam Ali Rıza, bu şehirde vefat ettiği için "şehadet yeri" anlamında şehir, Meşhed olarak adlandırılmıştır. İmam Rıza'nın kabri de Meşhed'dedir.

[154] Burada Fetih suresi 10. ayete göndermede bulunulmuştur: "Sana bîat edenler (İslâm uğrunda ölünceye kadar savaşmak üzere sana söz verenler), gerçekte Allâh'a bîat etmektedirler. Allâh'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, kendi aleyhine bozmuş olur. Ve kim Allâh'a verdiği sözü tutarsa Allâh ona büyük bir mükâfat verecektir." (Ayetin tercümesi Süleyman Ateş'in mealinden alınmıştır.)

[155] Farklı rivayetleri olmakla birlikte, bu ifade, tasavvuf ve Alevi-Bektaşi çevrelerinde yaygın olan bir hadisin parçasıdır: "Ey Ali ben ilim şehriyim ve sen onun kapısısın. Şehre ancak kapılarından girilir. Beni sevdiğini sanıp da sana buğz eden kimse yalancıdır. Zira hiç şüphesiz sen bendensin ben de sendenim. Senin etin benim etimdir. Senin kanın benim kanımdır ve senin ruhun benim ruhumdur."

[156] Bu kaside Safevilerin Bağdat valisi İbrahim Han Musullu'nun methindedir.

[157] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'de bulunan "rūḥ" varyantının yerine "rūḥı" biçimini önermektedir. TD'nin herhangi bir nüsha farkı göstermeden kaydettiği kelime P, T_1 ve S_1'de "rūḥı" şeklindedir.

[158] P'de bu kelimeye müdahale edilmiş gibi görünmektedir. Muhtemelen aparattaki şekle dönüştürülmüştür.

[159] Bu kaside Bağdat ve Halep Beylerbeyi Veysi Paşa'nın methindedir.

[160] Bu kasidenin İbrahim Han Musullu için yazılmış olma ihtimali vardır. Hem kasidede "Han" ünvanın kullanılması hem de şaraptan bahsedilmesi bizde bu kanaatin oluşmasına sebep olmuştur. Musammatlar bölümünde yer alan ikinci Terci-i Bend sakinamedir ve İbrahim Han Musullu için yazılmıştır.

[161] P'de burada bir silinti vardır. Aparata aldığımız şeklin düzeltilmiş hali mi yoksa orjinali mi olduğu tam belli değildir.

[162] P'de "ya" harfinin noktaları olmadığı için "hasret" okuduk.

[163] Kalem Kasidesi/Kaside-i Kalemiye. Bu kaside Reîsü'l-Küttâb Celâl-zâde Mustafa Çelebi'nin methindedir.

[164] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde, metinde kullanılan "suret nigardan" şekli yerine ressam, nakkaş anlamındaki "suret-nigardan" varyantını önermektedir. Biz de Cem Dilçin'in görüşü doğrultusunda hareket ettik.

[165] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde "kemâl-i sihrine" varyantının doğru olduğunu ifade etmiştir.

[166] Bu beyit TT'de yoktur.

[167] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde "ilden ile" varyantının yanlış olduğunu, beyitte söz konusu olanın "elden ele gezmek" deyimi olduğu için "elden ele"nin tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

[168] Bu beyit TT'de yoktur.

[169] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'de yer alan "ög almış" şekli ile beyte açık seçik bir anlam verilemediğini belirtmiş, sözlüklerde de "ög almak" gibi bir söz veya deyime rastlamadığını ifade etmiştir. Değerlendirdiğimiz nüshalarda bulunan "ulalmış" varyantının daha doğru olduğunu vurgulamıştır.

[170] Bu beyit T_1'de yoktur

[171] Bu beyit TT'de yoktur.

[172] Bu beyit P'de yoktur.

[173] Bu beyit TT'de yoktur.

[174] Bu beyit TT'de yoktur.

[175] Bu kaside Anadolu Kazaskeri Kadir Çelebi'nin methindedir.

[176] Bu kelime tamlamalı ve tamlamasız okunabilir. Tamlamasız okunduğunda "fasl" özne olmaktadır. Bu sebeple tercih olunabilir. Ancak emin olunamadığı için "TD"nin tercihi doğrultusunda hareket edilmiştir.

[177] 13. beyit S_1'de yoktur. S_1'de 13. beytin 2. mısraı göz kayması sonucu 12. beytin 2. mısraı olarak kaydedilmiştir.

[178] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde metinde "ḫıred-i ḫīreyi" şeklinde yer alan kelime grubunun semantik açıdan "ḫıredi ḫīre vü" olması gerektiğini belirtmiştir.

[179] Bu beyit S_1'de yoktur.

[180] Bu beyit T_1'de yoktur.

[181] Bu kaside Safevilerin Bağdat valisi Mehmed Han Tekelü'nün methindedir.

[182] S_1'de 3. beytin ikinci mısraı bu beytin ikinci mısraı olarak kaydedilmiştir.

[183] Bu beyit S_1'de yoktur.

[184] TD'de 6. ve 7. beyit yer değiştirmiştir.

[185] Bu beyit T_1'de yoktur.

[186] Bu kaside Ayas Paşa'nın methindedir. Ayas Paşa, 1545-1547 tarihleri arasında Bağdat Beylerbeyliği yapmıştır.

[187] P'de yukarıdaki noktalar silinmiş alta eklenmiştir. "celalet" "celal ile" olmuştur.

[188] P'de "naat" kelimesinin yerinde bulunan kelime okunamamıştır. Harfler üzerine çizgiler çekildiği için harfleri tanımak mümkün olmamıştır.

[189] Bu kaside Ayas Paşa'nın methindedir. Ayas Paşa, 1545-1547 tarihleri arasında Bağdat Beylerbeyliği yapmıştır.

[190] S_1'de (سم) şeklinde yazılan kelime büyük ihtimalle noktaları unutulan bir "t" de içermektedir. Çünkü kelime bu haliyle hem vezin hem de anlam bakımından sorunludur. Bu sebeple kelimeyi "sitem" olarak aparata kaydettik.

[191] P'de "seylaba" yazan yer kazınmış sonra "seylaba" yazılmıştır.

[192] P'de metin üzerinde oynanarak aparattaki şekle dönüştürülmüştür.

[193] P'de kelimenin bulunduğu yerde kazıntı vardır. Kelime aparattaki gibi düzeltilmiştir.

[194] Bu kaside Bağdat ve Şam Beylerbeyi Lala Cafer Paşa'nın methindedir.

[195] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde TD'de geçen "rāy-ṣāḥib" şeklinin hem vezin hem de paralel söyleyiş bakımından hatalı olduğunu söylemektedir. TD, hiçbir nüsha farkı kaydetmemiştir. Ancak S_1 ve T_1'de Cem Dilçin'in de önerdiği "re'y-i ṣā'ib" varyantı mevcuttur. Bu iki nüsha TD'nin metin kuruluşunda esas aldıkları nüshalardandır. Biz değerlendirdiğimiz nüshaların şehadetleri doğrultusunda hareket ettik.

[196] P'de bu kasidenin başlığı olarak "fi medh-i Fazîl Efendi" yazmaktadır.

[197] Bu kaside Ayas Paşa'nın methindedir. Ayas Paşa, 1545-1547 tarihleri arasında Bağdat Beylerbeyliği yapmıştır.

[198] "cisri" varyantı değerlendirdiğimiz nüshalarda bulunmamaktadır. TD'deki varyant tercih edilmiştir.

[199] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde "ṣā'ib-re'y ṣāḥib-ᶜadl" yerine "ṣā'ib-re'y ü ṣāḥib-ᶜadl ü" şeklini önermektedir. Yazar "ṣā'ib-re'y ṣāḥib-ᶜadl" biçiminde, "-re'y" ve "-ᶜadl" hecelerinde medd yapıldığını bunun da Fuzûlî'nin aruzu kullanma üslubuna aykırı olduğunu ifade etmiştir.

[200] Bu kaside Bağdat ve Şam Beylerbeyi Lala Cafer Paşa'nın methindedir.

[201] Bu beyit T_1'de yoktur.

[202] Değerlendirdiğimiz nüshalar, bu kelime hususunda sağlıklı bir görünüm arz etmedikleri için TD'nin tercihi doğrultusunda hareket edilmiştir.

[203] Değerlendirdiğimiz nüshalar sağlıklı bir varyant sunmadıkları için TD'deki okunuş tercih edilmiştir.

[204] Bu beyit T_1, S_1 ve P'de yoktur. Metnin akışı göz önüne alınarak önceki neşirden aktarılmıştır.

[205] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak "ehl" varyantı TD'den aktarılmıştır.

[206] Bu kaside Safevilerin Bağdat valisi Mehmed Han Tekelü'nün methindedir.

[207] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[208] Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar II" isimli makalesinde "rūşen-rāy milk-ārāy" yerine "rūşen-rāy u milk-ārāy u" şeklini önermektedir. Yazar "rūşen-rāy milk-ārāy" biçiminde, "-rāy" ve "-ārāy" hecelerinde medd yapıldığını bunun da Fuzûlî'nin aruzu kullanma üslubuna aykırı olduğunu ifade etmiştir.

[209] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[210] Bu kaside Bağdat ve Şam Beylerbeyi Lala Cafer Paşa'nın methindedir.

[211] Bu kaside Bağdat Kadısı Seyyid Gazi Mehmed'in methindedir.

[212] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[213] T_1'de bu beytin ikinci mısraı yerine 29. beytin ikinci mısraı yazılmıştır.

[214] Bu beyit T_1'de yoktur.

[215] Bu beyit T_1'de yoktur.

[216] Bu kaside Bağdat ve Şam Beylerbeyi Lala Cafer Paşa'nın methindedir.

[217] P'de bu kelime yeniden yazılmıştır. Yerinde başka kelime olma ihtimali vardır.

[218] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[219] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[220] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[221] T_1'de bu beyit yoktur. Bu beytin ikinci mısraı bir önceki beytin ikinci mısraı olarak yazılmıştır. Bu da müstensihin gözünün kaydığını ve iki beyti birleştirdiğini göstermektedir.

[222] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[223] Bu kaside Bağdat Valisi Baltacı Mehmed Paşa'nın methindedir.

[224] Bu beyit T_1'de yoktur. Müstensihin gözü kaymış bir önceki beyit ile bu beyti birleştirmiştir.

[225] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[226] Bu kaside Vezir-i Azam ve Serasker İbrahim Paşa'nın methindedir.

[227] Beytin anlamı göz önünde bulundurularak TD'den aktarılmıştır.

[228] Elifname. Bu kaside Hz. Ali ve On İki İmam'ın methindedir.

[229] T_1'de 6. ve 7. beyit karışmıştır. T_1 6b'de 7b'deki mısra bulunmaktadır.

[230] TD'de bu beyit: "Bu-standa gör nīlüferi dutmuş ṭarīḳ-i ber-teri
Ezhāruñ olmuş reh-beri gör anda esrār-ı Ḫudā"

şeklinde yazılmıştır. Değerlendirdiğimiz nüshada bu beyit yoktur. Ayrıca kaside bir elifname olduğu için bu beytin doğru olması mümkün değildir. (Bu elifname ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bknz. Nihat Öztoprak, "Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Bu Alamet ile Bulur Soran Beni Fuzûlî Kitabı*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s. 319-333.)

[231] Nihat Öztoprak, "ger" kelimesinin elifname geleneği göz önünde bulundurulduğunda "sen" okunması gerektiğini belirtmiştir. Bizce de bu beyit "sin" harfiyle başlamalıdır. "ger" okunması durumunda, elifnamenin harf sırası bozulmaktadır. T_1'de "sen" varyantı kullanılmıştır. Değerlendirdiğimiz nüshalar arasında bulunmayan Süleymaniye Kütüphanesi Carullah 1660 numaralı yazmada da kelime "sen" şeklinde kaydedilmiştir. (Nihat Öztoprak, Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler, Bu Alamet ile Bulur Soran Beni Fuzûlî Kitabı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s. 319-333.)

[232] S_3, A_2'de maktadan önce gelmektedir. T, TD ve D'de de maktadan önce gelmektedir.

[233] Varak eksiktir. Gazelin son üç beyti bulunmaktadır.

[234] Bu beyit S_2'de yoktur.

[235] Bu beyit B'de yoktur.

[236] Bu beyit A_1'de yoktur.

[237] Bu beyit TT'de yoktur.

[238] Bu beyit A_1'de yoktur.

[239] Bu beyit B, A_3 ve S_1'de yoktur.

[240] Bu beyit T_2'de yoktur.

[241] Bu beyit T_2'de yoktur.

[242] Bu beyit S_2'de yoktur.

[243] Varak eksiktir. Gazelin sadece ilk beyti vardır.

[244] Bu beyit M'de yoktur.

[245] Bu beyit B, T_1 ve P'de yoktur.

[246] Bu beyit TT, T_2, S_3, V, A_1, A_2 nüshalarında yoktur. Cem Dilçin de beytin Fuzûlîye ait olma ihtimalinin düşük olduğunu ifade etmektedir. [DİLÇİN s. 200,115]

[247] Bu beyit V'de yoktur.

[248] Bu beyit V'de yoktur.

[249] Bu beyit M'de yoktur.

[250] S_2'de bu gazelin önceki beyitleri yoktur. Sadece son beyti vardır.

[251] Bu beyit T_2'de yok.

[252] Bu beyit V'de yoktur.

[253] Steingas sözlüğündeki yazım tercih edilmiştir.

[254] Eksik varaktan dolayı gazelin ilk üç beyti yoktur.

[255] Bu beyit A_1'de yoktur.

[256] Bu beyit TT'de yoktur.

[257] Kelimenin tecrübe etme, deneme anlamı göz önünde bulundurulmuştur.

[258] TT'de bu gazelin sadece ilk beyti vardır. Bu beyit ve sonrası bulunmamaktadır.

[259] Bu beyit A_1'de yoktur.

[260] Sayfa kenarında, farklı bir yazı ile "aradan" olarak düzeltilmiştir.

[261] Bu beyit S_3'te yoktur.

[262] Bu beyit V'de yoktur.

[263] Bu beyit V'de yoktur.

[264] Bu beyit A_1'de yoktur.

[265] İÜ'de "peykānın ol servüñ" ifadesi önce "peykān-ı dil-sūzın" olarak yazılmış daha sonra metindeki şekilde düzeltilmiştir.

[266] Hazırladığı Fuzûlî Divanı'nda kelimeyi "çekmiş" olarak okuyan Tarlan, Fuzûlî Divanı Şerhi'nde "çıkmış" okunuşunu tercih etmiş ve beyti buna göre açıklamıştır.

[267] Bu gazel TT'de sayfa kenarında farklı bir yazı ile kaydedilmiştir. Farklı bir nüshadan aktarıldığı kanaatindeyiz. Aparatta TT'ye ait okumalarda bu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu gazelin TD baskısında fazladan bir beyit vardır:

Nūş ideli bāde-i lâᶜ l-i lebüñ

Nerkis-i mestüñ kimi ḥālüm ḫarāb

[268] Şair, ilk mısrada şam-subh ve şeb-ruz kelimelerini kullanarak hem tezat hem de tenasüp yapmıştır. Akşamın karşıtı sabah, gecenin karşıtı gündüzdür. Bu sebeple "gice" yerine "şam" daha uygundur. Ayrıca "ruz" kelimesinin hem gündüz hem de gün anlamı vardır. "Yevm"in ise gün anlamı daha belirgindir. Bu durumda gece ile karşıtlık ilişkisi "ruz" kadar açık olmamaktadır. Bu sebeple "ruz" kelimesinin daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

[269] Bu beyit V'de yoktur.

[270] Bu beyit TT'de yoktur.

[271] Bu beyit TT'de yoktur.

[272] Bu beyit A_2'de yoktur.

[273] Bu beyit A_2'de yoktur.

[274] Şevk ve visal kavramlarının ikisi de soyuttur. Birinci mısrada şair, zülfü ikinci mısrada da dudağı mazmun olarak kullanmıştır. Her ikisini de açıkça anmamıştır. Şevk yerine zülfü tercih etmemiz durumunda mazmun aleniyet kazanacak ve mısranın derinliği yok olacaktır.

[275] Bu beyit A_2'de yoktur.

[276] Bu beyit A_3'te yoktur.

[277] Bu beyit V'de yoktur.

[278] Bu beyit A_1 ve S_2'de yoktur.

[279] Bu beyit S_3'te yoktur.

[280] Bu beyit TT'de yoktur.

[281] Bu beyit V'de yoktur.

[282] Bu beyit V'de yoktur.

[283] Eksik varak olduğundan bu gazelin sadece ilk iki beyti bulunmaktadır.

[284] Bu beyit TT'de yoktur.

[285] Eksik varaktan dolayı ilk beş beyit yoktur.

[286] A_3'te fazladan iki beyit yer almıştır. İkinci beyit TD'de de bulunmaktadır.

İy ẖarāb-ı bāde ẕevḳ-ı la^cl-i cānānı unut

Zehr nūş itdüñ̄ bisāṭ-ı leẕẕet-i cānı unut

Ma^cṣıyet dersin yiter tekrār ḳıl döndür varaḳ

Özge ḥarfüñ̄ meşḳın it evvelki ^cunvānı unut

[287] Bu beyit S_1'de yoktur.

[288] Bu beyit S_1'de yoktur.

[289] Bu beyit S_1'de yoktur.

[290] Beytin anlamı söz konusu olduğunda "bulup" varyantı bağlama oturmaktadır. İkinci beyitteki "töküp" kelimesinin burayı etkileme ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Biz nüshaların çoğunluluğuna göre hareket ettik.

[291] "Hüsnünü" varyantı daha doğru görünmektedir; ancak değerlendirdiğimiz nüshalarda bulunmadığı için "aşkını" tercih edilmiştir.

[292] Metindeki şekil iki nüshada (A_3, T_1) yer almaktadır. TD, T, D de metindeki şekli kullanmışlardır. Dilçin'in açıklamaları doğrultusunda bu varyant tercih edilmiştir.

[293] Bu beyit A_1 ve S_3'te yoktur.

[294] Cem Dilçin, nāle ve zār yakın anlamlı kelimeler olduğu için "nāle vü zār" varyantının doğru olduğunu belirtmektedir (Dilçin s. 48, 53). Ancak divanın geneline bakıldığında, nüshalarda her iki şekle yer verilmekle beraber, "nāle-i zār" varyantının daha yaygın olduğu görülmektedir. Fuzûlî'nin doğu sahasında gelişen şairlerden daha fazla faydalandığı yaptığı nazire ve tahmislerden de anlaşılmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki varyantların doğu sahasında kullanımı da dikkate alınmalıdır. Bu alanda daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç bulunduğu açıktır. Biz Fuzûlî'nin de bir gazelini tahmis ettiği Lutfi'de bir iki örnekle "nāle-i zār" varyantının durumunu göstermek istiyoruz. Günay Karaağaç tarafından hazırlanan Lütfi Divanı'nda, "nāle-i zār" varyantının kullanıldığı görülmektedir.:

1. 133 gazel 4. beyit

   çün ẖayālı meẕhebinde yoḳ turur resm-i vefā

   ay kön͡gül ni yerge yitsün nāle-i zārın͡g senin͡g

2. 140. gazel 3. beyit

   ol senin͡g taş könglün͡ge bilmen nidin kār eylemes

   kim felekni köydürür bu nāle-i zārım menin͡g

3. 283. Gazel 7. beyit

   bolmağıl nevmĭd cāndın lüṭfĭ köp hicrān tüni

   vaṣlıġa bir kün tigürgey nāle-i zārım mini

295 Bu beyit S_3'te yoktur.

296 Bu beyit T_1 ve S_1'de yoktur.

297 Bu beyit S_2'de yoktur.

298 Bu beyit S_2'de yoktur.

299 A_1, A_3, İÜ ve S_3'de 4. ve 5. beyitlerin ikinci mısraları yer değiştirmiştir.

300 Bu beyit S_3'te yoktur.

301 Bu beyit S_3'te yoktur.

302 Bu beyit TT'de yoktur.

303 Bu beyit İÜ ve S_3'te yoktur.

304 Bu beyit TT'de yoktur.

305 Bu beyit V'de yoktur.

306 Bu beyit S_1'de yoktur.

307 Bu beyit V'de yoktur.

308 Bu beyit M'de yoktur.

309 Bu beyit B'de yoktur.

310 Bu beyit V'de yoktur.

311 Bu beyit T_1'de yoktur.

312 Bu beyit M'de yoktur.

313 Eksik varak olduğu için gazelin ilk beş beyti yoktur.

314 Bu beyit A_2'de yoktur.

315 Bu beyit A_2'de yoktur.

316 Bu beyit A_2'de yoktur.

317 Bu beyit A_2'de yoktur.

318 Bu beyit A_2'de yoktur.

319 Bu beyit S_2'de yoktur.

320 Bu beyit İÜ ve S_3'te yoktur.

321 Bu beyit V'de yoktur.

[322] Cem Dilçin, hem "Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar" isimli çalışmasında hem de "Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni" isimli makalesinde doğru varyantın "ney tek" olması gerektiğini Fuzûlî'nin üslubunu nazar-ı dikkate alarak ifade eder. Ancak elimizdeki yazmaların hiçbirinde "ney tek" bulunmadığı için "mutlak" varyantı tercih edilmiştir.

[323] Bu beyit S_3'te yoktur.

[324] Bu gazelin matla beyti, A_3'te metin içerisinde aparattaki şekilde, kenarda ise metindeki şekilde kaydedilmiştir. Kenardaki yazı farklı olduğu için bunun sonradan eklendiği tahmin edilmektedir.

[325] Bu beyit V'de yoktur.

[326] Bu beyit T_2'de yoktur.

[327] Bu beyit A_1'de yoktur.

[328] Bu beyit A_1'de yoktur.

[329] Bu beyit V'de yoktur.

[330] Eksik varaktan dolayı sadece ilk iki beyit vardır.

[331] Bu kelime "sûzum" olarak da okunabilir.

[332] Bu beyit A_2'de yoktur.

[333] Gölpınarlı'da maktadan önce fazladan iki beyit yer almaktadır. Beyitlerin uslüp ve estetik özellikleri dikkate alındığında Fuzûlî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz:

Rakib kılsa cefâ ben vefâ velî şadım

Ki yahşı yahşıya uğrar yaman yamâne yeter

Sen ey rakîb hazer kıl şerâr-ı âhıma kim

Bu şu'leden seni yakmağa bir zebâne yeter

[334] Bu beyit A_2'de yoktur.

[335] Bu beyit A_3'te yoktur.

[336] Bu beyit A_1'de yoktur.

[337] Bu beyit A_1'de yoktur.

[338] Bu beyit S_3'te yoktur.

[339] Bu beyit V'de yoktur.

[340] Bu beyit A_1'de yoktur.

[341] Bu beyit TT'de yoktur.

342 Bu beyit T_1'de yoktur.

343 Bu beyit Gölpınarlı'da yoktur.

344 Bu beyit S_2'de yoktur.

345 T, TD ve G'de gazelin 6. beyti olan aşağıdaki mısralar elimizdeki nüshalarda bulunmamaktadır.

Bu ġamlar kim benüm vardur baᶜīrüñ başına ḳoysan

Çıḳar kāfir cehennemden güler ehl-i ᶜaẕāb oynar

346 Derd kelimesinin okunuşu S_2 ve B'de çok açık değildir. Hem "derd" hem de "dūd" okunabilir. Beytin bağlamına bakıldığında "dud" okunuşunun daha doğru olduğu görülür. Ancak elimizdeki yazmalardan sadece bir tanesi bu okunuşu belirsiz bir şekilde içerdiği için nüshaların çoğunluğuna göre hareket edilmiştir.

347 Bu beyit K'da yoktur.

348 Bu beyit S_1'de yoktur.

349 Bu beyit S_3'te yoktur.

350 Bu beyit S_2'de yoktur.

351 Bu beyit TT'de yoktur.

352 Bu beyit S_2'de yoktur.

353 Bu beyit S_2'de yoktur.

354 Bu beyit V'de yoktur.

355 Bu beyit A_1'de yoktur.

356 Bu beyit A_1'de yoktur.

357 Bu beyit A_1'de yoktur.

358 A_3'te maktadan önce fazladan bir beyit bulunmaktadır:

Lebüñ devrinde kim insān olan cān dir aña muṭlaḳ

Eger āb-ı ḥayāt itsem ṭaleb ḥayvānlıġum vardur

359 Bu beyit TT'de yoktur.

360 Bu beyit S_3'te yoktur.

361 Bu beyit A_1'de yoktur.

362 Kelime bazı nüshalarda "yakmayam" şeklinde de okunabilir.

363 İÜ'de eksik varak olmasından dolayı bu gazelin ilk üç beytinden sonrası bulunmamaktadır.

[364] "gerek" kelimesi "görüñ" olarak da okunabilir. Bu şekilde okunduğunda diğer nüshalardaki "gör kim" okunuşuna yaklaşmaktadır. Ancak ele aldığımız nüshaların çoğunluğunda nesne, belirtili olmadığı için bu okuma cümle kurgusunda kusur doğurmaktadır.

[365] Bu beyit A_3'te yoktur.

[366] Bu beyit ve gazelin sonraki beyitleri S_2'de yoktur.

[367] S_1 ve T_1'de yoktur.

[368] Bu beyit B ve T_1'de yoktur.

[369] Bu beyit TT ve T_1'de yoktur.

[370] Bu beyit S_3'te yoktur.

[371] Bu beyit S_3'te yoktur.

[372] Bu beyit A_1 ve S_3'te yoktur.

[373] Bu beyit A_1'de yoktur.

[374] TT'de gazelin üçüncü mısraından itibaren bir sonraki gazelle karıştırılmıştır. Bu sebeple gazel 35b'de tekrarlanmıştır.

[375] Bu beyit M, K ve TT'de yoktur.

[376] Bu beyit TT'de yoktur.

[377] Bu beyit V ve TT'de yoktur.

[378] Bu beyit TT'de yoktur.

[379] Bu beyit TT'de yoktur.

[380] P'de bu gazelin sadece son iki beyti vardır.

[381] Bu beyit S_3'te yoktur.

[382] Bu beyit A_1'de yoktur.

[383] Bu beyit S_3'te yoktur.

[384] Bu beyit V'de yoktur.

[385] Bu beyit A_3 ve V'de yoktur.

[386] Bu beyit B, M, K, S_1 ve T_1'de yoktur.

[387] İÜ'de bu kelime "sarayumdan" gibi yazılmıştır ancak bağlama hiç oturmadığı ve aynı geleneği paylaştığı A_2, S_3 ve S_2 nüshalarında "şarabumdan" okunuşu bulunduğu için aparata bu şekilde kaydedilmiştir.

[388] Bu beyit A_2 ve S_3'te yoktur.

[389] Bu beyit A_1'de yoktur.

[390] Bu beyit P'de yoktur.

[391] Bu beyit M, T_2 ve S_3'te yoktur.

[392] Bu beyit A_2 ve V'de yoktur.

[393] Bu beyit V'de yoktur.

[394] Bu beyit V'de yoktur.

[395] Bu beyit V'de yoktur.

[396] Bu kelime "güm" olarak da okunabilir.

[397] Bu beyit S_3'te yoktur.

[398] Bu beyit S_3'te yoktur.

[399] Tarlan'da metindeki şeklin doğru olabileceği belirtilmiştir.

[400] Göz kayması hatalarından biridir, bu sebeple de farklı geleneklerden ulaşan nüsha topluluklarında bir birinden bağımsız olarak aynı hata paylaşılmış olabilir. Bir üst beyitteki "bidad" kelimesi "cefa" ile yer değiştirmiştir.

[401] Burada "derde" okunuşu özneyi yok etmektedir. Bu sebeple "derd" okunuşu daha uygun görünmektedir.

[402] B, K, M, S_1, S_3, P, İÜ'de bu gazelin son iki beyti ile 123. gazelin son iki beyti (6. ve 7. beyitler) yer değiştirmiştir. 5, 6 ve 7. beyitler A_2'de yoktur. T_1'de 123. gazelin 6. beyti de bu gazele dahil edilerek gazelin beyit sayısı 8'e çıkarılmıştır. Elimizdeki nüsha geleneklerinden A_2 ve T_1 gruplarında gördüğümüz bu durum bu iki grubun ortak atasından kaynaklanmış olabilir. Son iki beytin ikincil örnekte sayfa kenarında veya satır arasında kaydedilmesi bu soruna sebep olmuş olabilir.

[403] Bu beyit A_2'de yoktur.

[404] Bu beyit A_2'de yoktur.

[405] Son iki beyit yoktur.

[406] B'de sayfanın üzerinde bulunmaktadır.

[407] B'de kenarda bulunmaktadır.

[408] Bu beyit A_1'de yoktur.

[409] Bu beyit V'de yoktur.

[410] B'de sayfanın üzerinde bulunmaktadır.

[411] Gazelin sadece son iki beyti vardır.

[412] Bu beyit A_1'de yoktur.

[413] Bu kelime "yakmaga" şeklinde de okunabilir.

[414] Bu beyit V'de yoktur.

[415] A_3, M, T_1, S_1, T_2 nüshalarında "dal" ve "vav" harfleri arasındaki fark bariz değildir. Bu münasebetle kelime hem "-dar" hem de "-var"lı şekilde okunabilir.

[416] Bu beyit M ve S_3'te yoktur.

[417] Bu beyit TT'de yoktur.

[418] Bu beyit M ve S_3'te yoktur.

[419] Bu beyit V'de yoktur.

[420] Bu beyit A_3'te yoktur.

[421] Bu beyit A_3'te yoktur.

[422] Bu beyit T_2'de yoktur.

[423] Bu beyit M, T_2 ve S_3'te yoktur.

[424] Bu beyit V'de yoktur.

[425] Bu sadece ilk beş beyti vardır.

[426] Bu beyit M ve S_3'te yoktur.

[427] Bu gazelin ilk beyti yoktur.

[428] Bu beyit V'de yoktur.

[429] Bu beyit M, V ve S_3'te yoktur.

[430] Bu beyit A_2'de yoktur.

[431] Bu beyit TT'de yoktur.

[432] Varyantlarda geçen "bulur"u "bolur" olarak okumak da mümkündür.

[433] Bu beyit A_1'de yoktur.

[434] Bu beyit A_1'de yoktur.

[435] Bu beyit K'da yoktur.

[436] Bu beyit A_3 ve S_3'te yoktur.

[437] Bu beyit A_1'de yoktur.

[438] Bu beyit V ve S_3'te yoktur.

[439] Bu beyit İÜ'de yoktur. 4. beyitteki "divane-pervane" değişimi bu atlamadan kaynaklanmış olabilir.

[440] Gazelin son iki beyti yoktur.

[441] Bu beyit A_2'de yoktur.

[442] Bu beyit T_2'de yoktur.

[443] Bu beyit T_2'de yoktur.

[444] Gazelin ilk beş beyti yoktur.

[445] Bu beyit T_2'de yoktur.

[446] Bu beyit T_2'de yoktur.

[447] Gazelin ilk iki beyti yoktur.

[448] Bu beyit M ve S_3'te yoktur.

[449] Bu beyit M, S_2 ve S_3'te yoktur.

[450] Bu beyit V'de yoktur.

[451] Bu beyit İÜ, M ve S_3'te yoktur.

[452] Bu beyit M ve S_3'te yoktur.

[453] Bu beyit M ve S_3'te yoktur.

[454] Bu beyit A_3'te yoktur.

[455] Bu beyit ve bu gazelin sonraki beyitleri M'de yoktur.

[456] Bu sadece ilk iki beyti vardır.

[457] Bu beyit T_1'de yoktur.

[458] Bu beyit S_2'de yoktur.

[459] Bu beyit İÜ ve S_3'te yoktur.

[460] Bu beyit A_1 ve A_3'te yoktur.

[461] Bu beyit A_3'te yoktur.

[462] Bu beyit S_3'te yoktur.

[463] Bu beyit B ve V'de yoktur.

[464] Bu beyit M ve S_3'te yoktur.

[465] Bu beyit T_1'de yoktur.

[466] K'da bu beyit ve gazelin sonraki beyitleri yoktur.

[467] Bu gazelin sadece ilk üç beyti vardır.

[468] Gazelin ilk beyti yoktur.

[469] Bu beyit M'de yoktur.

[470] Bu beyit A_3 ve T_2'de yoktur.

[471] Bu gazelin sadece ilk beyti vardır.

[472] A_3 ve S_2'de yoktur.

[473] Bu beyit TT'de yoktur.

[474] Gazelin ilk beş beyti yoktur.

[475] Kelimenin çözümündeki yardımlarından dolayı Mehmet Ölmez'e teşekkür ederiz.

[476] Bu beyit T_2 ve S_2'de yoktur.

[477] Bu beyit A_3, S_2 ve S_3'te yoktur.

[478] Bu beyit A_3 ve T_2'de yoktur.

[479] Bu beyit T_1'de yoktur.

[480] Bu beyit TT'de yoktur.

[481] Bu beyit TT'de yoktur.

[482] Bu beyit M, V ve S_3'te yoktur.

[483] Bu beyit V'de yoktur.

[484] Yazmalarda "āfitāb" şekli yaygınsa da Cem Dilçin'in değerlendirmeleri çerçevesinde "āfitābı" varyantı tercih edilmiştir.

[485] Bu beyit V'de yoktur.

[486] Bu beyit TT'de yoktur.

[487] Bu beyit A_1, İÜ, M ve S_3'te yoktur.

[488] Bu beyit A_3, M ve S_3'te yoktur.

[489] Bu beyit S_2'de yoktur.

[490] Bu beyit M, S_2 ve S_3'te yoktur.

[491] Bu beyit TT'de yoktur.

[492] Bu beyit V'de yoktur.

[493] Bu beyit A_3'te yoktur.

[494] Bu beyit A_3 ve S_2'de yoktur.

[495] Bu beyit K'da yoktur.

[496] Bu beyit S_3'te yoktur.

[497] Bu beyit TT'de yoktur.

[498] Bu beyit V'de yoktur.

[499] Bu beyit A_1 ve TT'de yoktur.

[500] Bu beyit S_2'de yoktur.

[501] Bu beyit A_2 ve T_2'de yoktur.

[502] Bu beyit S_3'te yoktur.

[503] Bu beyit S_3'te yoktur. Nüshaların çoğunda "nazarum" varyantı bulunmaktadır. "nazarun" okuyuşu sadece A_1, B ve S_2 nüshalarında vardır.

[504] Bu beyit T_1'de yoktur.

[505] Bu beyit A_1'de yoktur.

[506] Bu beyit S_2'de yoktur.

[507] Bu beyit V'de yoktur.

[508] Bu beyit TT'de yoktur.

[509] Bu beyit S_3'te yoktur.

[510] Bu gazelin sadece ilk beyti vardır.

[511] Bu beyit M'de yoktur.

[512] Bu beyit S_2 ve S_3'te yoktur.

[513] Bu beyit S_2'de yoktur.

[514] Bu beyit S_2'de yoktur.

[515] Bu beyit A_1'de yoktur.

[516] Gazelin ilk üç beyti yoktur.

[517] Bu beyit TT'de yoktur.

[518] Bu beyit S_3'te yoktur.

[519] Bu beyit S_3'te yoktur.

[520] Bu beyit S_2 ve V'de yoktur.

[521] Bu beyit S_2 ve S_3'te yoktur.

[522] “gözgüde” kelimesi İÜ’de farklı yazılmıştır. Ancak bu haliyle anlam vermek oldukça güçtür: كورلوره. “kef” harfinin çizgisi unutulduğu düşünüldüğünde A_3’teki “göz göze” okunuşuyla yakınlık arz ettiği varsayılabilir. “göz göre” okunuşu da bir diğer alternatiftir. “kef” harfinin çizgisi unutulduğu düşünüldüğün de dahi “gözgüde” okunuşuna yakın görünmemektedir zira “ra” harfi açıktır. Okunuştan emin olunamadığı için aparata alınamamıştır.

[523] Bu beyit S_2 ve TT’de yoktur.

[524] Bu beyit S_3’te yoktur.

[525] Bu kelime “devrümden” olarak da okunabilir.

[526] Bu beyit TT’de yoktur.

[527] Bu beyit V’de yoktur.

[528] Bu beyit S_2’de yoktur.

[529] Bu beyit V’de yoktur.

[530] Silüp kelimesinin yazımında farklı imlalar kullanılmıştır: A_1 سليب ; İÜ, B, A_2, M, T_1, TT, S_3 سيلوب ; A_3, S_1 سلوب ; K سيلب

[531] Bu gazelin son iki beyti yoktur.

[532] Bu beyit S_1’de yoktur.

[533] Gölpınarlı’da fazla bir beyit vardır:

Ilda bir kurban keserler halk-ı âlem iyd için

Dem-be-dem sâat-be sâat ben senin kurbanınam

[534] Bu gazelin ilk dört beyti yoktur.

[535] Bu beyit A_2 ve S_2’de yoktur.

[536] Bu beyit S_3’te yoktur.

[537] Bu beyit S_1’de yoktur.

[538] Bu beyit A_1’de yoktur.

[539] Bu beyit K’da yoktur.

[540] “pādişālardan” okunuşu aruza daha uygun görünmektedir.

[541] Bu mısra ile 247. gazelin 1. mısraı aynıdır.

[542] Bu beyit T_2 ve S_3’te yoktur.

[543] Bu beyit S_3’te yoktur.

[544] Bu beyit A_2’de yoktur.

---

545 Bu beyit S_3'te yoktur.

546 Bu beyit A_2'de yoktur.

547 Bu gazelin sadece ilk üç beyti vardır.

548 A_1, M nüshalarında bu gazel, İÜ nüshasında da bu beyit yoktur. V, TT, T_2 nüshaları dışındaki nüshalarda "anı" okunuşu yaygındır. Beytin anlamı gözetilerek ve bizden önceki bilimsel çalışmalara tabi olunarak V, TT, T_2 nüshalarında geçen "anun" okunuşu tercih edilmiştir.

549 Bu beyit A_1'de yoktur.

550 Bu gazelin ilk iki beyti yoktur.

551 Bu beyit S_3'te yoktur.

552 Bu beyit S_3'te yoktur.

553 Bu beyit B ve V'de yoktur.

554 Nüshalarda "dözer" ve "döyer" şeklinde karşımıza çıkan ve aynı anlama gelen kelimenin yazımında, nüshaların durumuna göre hareket edilmiştir.

555 "kaçan" kelimesinin buradaki kullanımı "kaf-hı" değişimi ve bunların Fuzûlî'nin imlasındaki yeri hakkında fikir verici niteliktedir. "bak, yok" gibi kelimeler "bah, yoh" şeklinde "hı"lı halleri ile kafiye sıralamasında karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimelerin kafiye dışı kullanımlarında hem "kaf"lı hem de "hı"lı şekillerine nüshalarda rastlanmaktadır. "hansı, haçan, handa" gibi kelimelerin, nüshalarda, hem "kaf"lı hem de "hı"lı şekli karşımıza çıkmaktadır. Bazı nüshalarda bunlardan biri ağırlıklı olsa da bütün nüshalarda kelimelerin her iki yazımını da bulmak mümkün. Bu beyitteki anlam kelimenin "kaf"lı şekli olan "kaçan"ı zorunlu kılmaktadır. Sesteş kelimeler arasındaki uyumdan faydalanmak için, şairin birinci mısrada ve farklı yerlerde "haçan" şeklinde de yazılan kelimeyi "kaçan" şeklinde yazmayı tercih ettiği görülmektedir. Aynı durum "kanda" kelimesinin yazımında da geçerlidir. Kelimenin "kan" ile olan ilgisini kurmak için "handa" yerine "kanda" tercih edilmiştir. Böyle bir ilgi olmadığı durumlarda hangi yazımın tercih edildiğini söylemek kolay değildir.

556 Bu beyit V'de yoktur.

557 Bu beyit S_2'de yoktur.

558 Bu beyit V'de yoktur.

559 Bu beyit TT'de yoktur.

560 Bu gazelin sadece ilk üç beyti vardır.

561 Bu beyit TT'de yoktur.

562 Bu beyit T_2'de yoktur.

563 Birinci mısrada sevgiliye ait güzellik unsurlarından üçü yüz ve yüzle ilişkili unsurlardır. "Ruhsar, la'l, çeşm, gamze" dörtlüsü, "ruhsar, kadd, çeşm, la'l" dörtlüsüne göre daha fazla uyum içinde görünmektedir. İkinci mısrada şair en küçük zaman birimlerini peşpeşe sıralıyor. An, lahza, dem aynı

kavramın farklı ifadeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple dördüncü kelimenin “nefes” olması bu yapıya daha uygun görünüyor. İki mısrayı birlikte değerlendirdiğimizde her iki mısrada da şair, birbiriyle yakın anlamlı veya aynı zeminde bulunan kavramları birlikte kullanmaktadır. Birinci mısradaki kavramlar ile ikinci mısradakiler arasında da anlamca bir bağ bulunmaktadır. Ruhsar-an, la’l-nefes, çeşm-lahza ve gamze-dem sınıflandırmaları birçok çağrışıma kapı aralamaktadır.

[564] Bu beyit S_2’de yoktur.

[565] Bu beyit A_1’de yoktur.

[566] Bu beyit S_2’de yoktur.

[567] Bu gazelin ilk beş beyti yoktur.

[568] Bu beyit A_1’de yoktur.

[569] Bu beyit TT’de yoktur.

[570] Bu beyit T_1’de yoktur.

[571] Bu beyit A_2 ve T_2’de yoktur.

[572] Bu beyit A_2’de yoktur.

[573] Bu beyit K’da yoktur.

[574] Bu beyit A_1’de yoktur.

[575] Gazelde birinci mısraların ilk harflerinin terkibiyle “ALİ BALİ” ismi oluşmaktadır. Gazelin konu bütünlüğü de dikkate alındığında, bu ismin Fuzûlî’nin yaşadığı bölgede mesleğini icra eden bir ayakkabıcıya ait olması kuvvetle muhtemeldir.

[576] Bu beyit A_1’de yoktur.

[577] Bu beyit M, K ve S_2’de yoktur.

[578] Bu beyit S_3’te yoktur.

[579] Bu beyit TT’de yoktur.

[580] Bu beyit V’de yoktur.

[581] Bu beyit S_3’te yoktur.

[582] Bu beyit A_1’de yoktur.

[583] Bu beyit S_3’te yoktur.

[584] Bu beyit A_1 ve T_1’de yoktur.

[585] Bu beyit A_2’de yoktur.

[586] Bu beyit A_1 ve T_1’de yoktur.

[587] Bu beyit A_1, İÜ, T_1 ve S_3'te yoktur.

[588] Bu beyit A_1'de yoktur.

[589] Bu gazelde de "ALİ BALİ" akrostişinin tekararlandığı söylenebilir. Ancak 2. beytin ilk mısraının başlangıç kelimesi elimizdeki nüshaların çoğunda "suretün" olarak kaydedilmiştir. Gazelde akrostiş bulunduğunun kabul edilmesi durumunda bu kelimenin "leblerün" olarak düzeltilmesi gerekmektedir.

[590] Bu beyit A_1'de yoktur.

[591] Bu beyit S_3'te yoktur.

[592] Bu gazelin sadece ilk üç beyti vardır.

[593] Bu beyit S_3'te yoktur.

[594] Bu beyit V'de yoktur.

[595] Bu beyit S_3'te yoktur.

[596] Bu beyit A_2 ve A_3'te yoktur.

[597] Bu kelime hem"yaşum" hem de "başum" olarak okunabilir. Başum olarak okunduğunda baş-ayak tezadı ortaya çıkmaktadır. Yaşum olarak okunduğunda ise nem-yaş tenasüp ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Biz Cem Dilçin'in açıklamaları istikametinde "yaşum" okunuşunu tercih ettik.

[598] Bu beyit A_2'de yoktur.

[599] Bu beyit T_2'de yoktur.

[600] Gazel, yek ahenk bir gazel olduğu için metnin parçaları arasında sıkı ilişki bulunmaktadır. Gazelde, rindane bir bakışla, zahidane yaşam ve bu yaşamın unsurları gönül üzerinden ironik bir dille eleştirilmektedir. İlk mısrada diğer varyant yeğlendiğinde, şairin gönlü namazdan men etmesinin sebebi, elinde içki olmasına bağlanmaktadır. Bu durumda şairin rindane yaklaşımı yok olmakta, metin, şeriatın bakış açısına bürünmektedir. Sanki şair gönlünü tariz yollu, Nisa 43. Ayeti de hatırlatarak, içki içiyor ve namaza meyl etmiyor diye eleştirmektedir. Oysa metindeki diğer beyitler incelendiğinde şairin gönlünü değil zahidane hayatı eleştirdiği görülür.

[601] Bu gazelin ilk dört beyti yoktur.

[602] Bu beyit İÜ ve S_3'te yok.

[603] Bu beyit S_2'de yoktur.

[604] Bu beyit S_2 ve T_2'de yoktur.

[605] Bu beyit S_2'de yoktur.

[606] Gölpınarlı'da fazladan bir beyit vardır:

Belâdır şehrlerden ben gibi rüsvây-ı halk olmak

Ne hoş Ferhâd-ü Mecnun menzil etmiş kûh-u sahrâyı

[607] Bu beyit S_3'te yoktur.

[608] Rudolf Dvorak ve Sadeddin Nüzhet Ergun, Baki'nin bu gazele bir tahmis yazdığını ifade ederek bunu Fuzûlî'nin Baki üzerindeki tesirine örnek gösterirler. Sabahattin Küçük, bu tahmise yazma nüshalarda rastlamadığını, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3424 nolu şiir mecmuasında bu tahmisi gördüğünü belirtmiş ve tahmisin üslup bakımından Baki'nin şiirlerine pek benzemediğini ifade etmiştir. Daha sonra bu tahmisin 16. yy şairlerinden Mânî'ye ait olduğunu söylemiştir. Bu tespitlerden sonra Sabahattin Küçük, Fuzûlî'nin Baki üzerinde fazlaca tesiri olmadığını vurgulamıştır.

Aynı makale içinde sayın Küçük, yukarıda künyesi verilen şiir mecmuasında Fuzûlî'ye ait bir tesdise rastladığını belirtmiş ve muhtevası yönünden değerlendirerek tesdisin Fuzûlî'ye ait olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu söylemiştir. Bizden önceki hiçbir çalışma içerisinde yer almayan; değerlendirdiğimiz ve gördüğümüz nüshaların hiçbirinde bulunmayan bu tesdisin üslup özellikleri dikkate alındığında Fuzûlî'nin Türkçe Divanı içinde böyle bir metnin bulunmasının mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Öncelikle Fuzûlî divanda "erenler" kelimesini kullanmamıştır. Ayrıca Fuzûlî dini-tasavvufi bir şiir yazsa dahi bunu açık tasavvufi terim ve kavramlarla yazmamıştır. Ne tevhidinde ne de naatlarında bu tesdisteki açık tasavvufi anlatıma rastlanır. Fuzûlî'nin bu remizli anlatımı dolayısıyladır ki hala şairin beşeri aşkı mı ilahi aşkı mı işlediği tartışılmaktadır. Sayın Küçük'ün bu şiirin Fuzûlî'ye aidiyetiyle ilgili söylediği muhteva özelliklerine, kendilerinin de belirttikleri gibi, hemen hemen bütün divan şairlerinde rastlanır. Bu sebeple ifade edilen değerlendirmeler bu tesdisin Fuzûlî'ye aidiyeti ile ilgili olarak delil kabul edilemez. [Sabahattin Küçük, "Fuzûlî'nin Bâkî Üzerindeki Tesiri ve Divanında Yer Almayan Bir Şiiri Hakkında", *Bu Alamet ile Bulur Soran Beni Fuzûlî Kitabı*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s. 373-378.]

[609] Bu beyit T_2 ve V'de yoktur.

[610] Bu beyit T_2'de yoktur.

[611] Bu beyit S_3'te yoktur.

[612] Bu beyit S_2'de yoktur.

[613] Bu beyit S_3'te yoktur.

[614] Bu beyit V ve TT'de yoktur.

[615] Bu beyit TT'de yoktur.

[616] Bu beyit S_1'de yoktur.

[617] Bu beyit S_2 ve V'de yoktur.

[618] Bu beyit A_1'de yoktur.

[619] Bu beyit TT'de yoktur.

[620] Bu beyit T_2'de yoktur.

[621] Bu beyit İÜ ve S_3'te yoktur.

[622] Bu beyit V'de yoktur.

[623] Bu beyit S_2'de yoktur.

[624] "neyde, bende, mende" yazımının alttaki noktaların tek okunması sonucu çeşitlendiği söylenebilir. "ya" harfinin noktaları bazı yazımlarda tek nokta gibi okunabilecek durumdadır, bu da harfin "be" olarak okunmasına sebebiyet vermiş, yukarıdaki "nun" harfinin noktası da ikinci harf olarak kabul edilmiştir. Noktaların yerleri çoğu yazımda sabit olmadığı için böyle bir okumaya kapı aralamaktadır.

[625] Bu beyit S_2'de yoktur.

[626] Bu beyit S_3'te yoktur.

[627] Bu beyit A_1'de yoktur.

[628] Bu beyit S_2 ve V'de yoktur.

[629] Bu beyit TT'de yoktur.

[630] Bu beyit B, S_2, T_2, S_3, İÜ ve V nüshalarında yoktur.

[631] Bu beyit A_3'te yoktur.

[632] Elimizdeki nüshaların hiçbirinde bu yazım bulunmamaktadır. Fakat sentaks bakımından bu kullanım nüshalarda bulunan yazımlardan daha anlamlı gözükmektedir. Bu sebeple daha önce yapılan Fuzûlî Divanı neşirlerine tabi olunarak bu yazım tercih edilmiştir. Hamid Araslı'nın hazırladığı Fuzûlî Divanında yer alan "ey şūh-çeşm" yazımı da beytin anlamına, cümle kuruluşu bakımından, uygundur; fakat bu yazım pek yaygın değildir. Diğer taraftan bu beytin birçok nüshada yer almaması bu beytin sayfa kenarından gazele girmiş olabileceğini düşündürmektedir.

[633] "Onı" kullanılan A_1 dışındaki varyantlarda kelime " evi" şeklinde de okunabilir. Bu nüshalarda bir önceki beytin ikinci mısraındaki "be" harfinin noktası "ye" harfinin üzerine gelmektedir. Bahsedilen nüshalarda, bu durumun tasarrufdan kaynaklandığı düşünülerek "onı" okunuşu tercih edilmişdir.

[634] Cem Dilçin'in dikkat çektiği üzere kelime tekrarları Fuzûlî'nin önemli üslup özelliklerinden biridir. Birinci mısradaki "ahvalün soran" ile "sormaz dahı ahvalüni" kullanımı arasında böyle bir ilişki vardır. Nüshaların çoğunluğunun ihtiva ettiği "ahvalün senün" varyantı bu üslup özelliğine uymamaktadır.

[635] Bu beyit S_2'de yoktur.

[636] Bu beyit S_2'de yoktur.

[637] Bu beyit S_3'te yoktur.

[638] Bu beyit S_2'de yoktur.

[639] Bu beyit TT'de yoktur.

[640] Hamid Araslı, "bolmadum" ve "olmadum" okunuşlarının yanlış olduğunu; doğrusunun "bulmadum" olması gerektiğini ifade etmiştir. Hamid Araslı (Redaktör), *Fuzûlî Divanı*, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, Bakü, 1958, s. 10.

[641] "fitne'i/fitneni" varyantının oluşumunda hemzenin "nun" harfinin noktası olarak okunması veya "nun" harfinin noktasının hemze olarak değerlendirilmiş olması etkili olmuştur kanaatindeyiz.

Bunlardan hangisinin müellif nüshasında bulunduğunu kestirmek zor görünmektedir. Her iki okunuşla da beyte anlam vermek kolay değildir. Galiba bundan dolayı Tarlan, 1950'de yayımlanan divan neşrinde kelimeyi "fitneni" şeklinde okumuş fakat 1985'te çıkan şerhinde "kademün" varyantını yeğlemiştir. Cem Dilçin, Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar'da "fitneyi basmak" kelime grubunun "yenmek" anlamında deyim olduğunu ifade etmiş ve iki beytin de ortak öznesinin "göz" olduğunu söylemiştir. Fitne'i ve fitneni kelimeleri arasındaki okunuş farklılığına değinmemiştir. Bu sebeple ikisini aynı değerlendirdiği söylenebilir. Ancak yazar, beyte anlam vermediği için beytin bütününü nasıl anlamlandırdığını görmek mümkün olmamıştır.

[642] Bu beyit S_3'te yoktur.

[643] Bu beyit T_2'de yoktur.

[644] Bu beyit T_1'de yoktur.

[645] Bu beyit S_1 ve T_2'de yoktur.

[646] Bu beyit T_2'de yoktur.

[647] Bu beyit A_1'de yoktur.

[648] Kelimenin "mi'den" okunuşu Ömer Zülfe'nin "Fuzûlî'nin Divân'ı Üzerine Birkaç Not" isimli makelesinden hareketle metne alınmıştır.

[649] Bu beyit T_2 ve V'de yoktur.

[650] Nüshaların çoğunda "ser-rişte'i" varyantı yaygın olmasına rağmen gerek beytin anlamı gerekse de aruz göz önünde bulundurularak "ser-ristesin" okunuşu tercih edilmiştir.

[651] Bu beyit V'de yoktur

[652] Bu beyit V'de yoktur.

[653] Bu beyit A_2'de yoktur.

[654] Bu beyit T_2'de yoktur.

[655] Bu beyit S_3'te yoktur.

[656] Bu beyit A_1 ve T_2'de yoktur.

[657] Bu beyit TT'de yoktur.

[658] Bu beyit S_3'te yoktur.

[659] Bu beyit S_2'de yoktur.

[660] Bu beyit S_3'te yoktur.

[661] Bu gazel sadece A_3 ve TT'de metin içerisinde, B'de ise kenarda yer almaktadır. Tarlan'da ve Gölpınarlı (1948 baskısı)'da bu gazel yoktur. Aparattan anladığımız kadarı ile TD'ye D, F_2, H ve M nüshaları yoluyla dahil olmuştur. D: İstanbul Murad Molla Kütüphanesi Düğümlü Baba Kısmı No: 420 (İstinsah tarihi: 1820). F_2: İstanbul Fatih Kütüphanesi No: 3852/1 (İstinsah kaydı yok). H:

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kısmı No: 684 (İstinsah tarihi: 1700). M: İstanbul Hüsrev Paşa Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kısmı No: 364 (İstinsah tarihi: 1695). Ayrıca gazelin üslup ve anlam özellikleri Fuzûlî'ye aidiyeti hususunda bazı şüpheler doğurmaktadır. Bütün bunlara rağmen şiirin Fuzûlî'ye ait olmadığı hususunda sağlam kanıtlarımız bulunmadığından gazeli metne dahil ettik.

[662] Bu beyit B'de yoktur.

[663] Bu gazelin bulunduğu üç nüshada da kelime "yaban" olarak okunmuştur. TD ve Dilçin "yatan" varyantını yeğlemişlerdir. Dilçin, "irsal-i mesel açısından TD'deki biçim doğru olmalıdır" demiş fakat beyte anlam vermemiştir. Oysa beyti "yatan" ile anlamlandırmak daha zordur. "oda basmak" grubunun "ateşe basmak" yerine "oda basmak, ev basmak" gibi düşünülmesi daha doğru görünmektedir: "Okun gam günü ateşli gönül evine girer; gece bir yabancının oda basması yol mudur." Öbür türlü beytin anlamı zorlanmaktadır: "Okun gam günü ateşli gönül evine girer; gece bir yatan kişiyi ateşe basmak yol mudur."

[664] Bu beyit B'de yoktur.

[665] Bu beyit T_1'de yoktur.

[666] Bu beyit V'de yoktur.

[667] Hamid Araslı da "görürem" varyantının daha doğru olduğunu belirtmiştir. Hamid Araslı (Redaktör), *Fuzûlî Divanı*, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, Bakü, 1958, s. 9.

[668] Bu beyit A_3, T_1 ve TT'de yoktur.

[669] Bu beyit S_3'te yoktur. İÜ'de müstensihin gözü kaymış bunun sonucunda 4. ve 5. beyitleri tekraren yazmıştır. Bu tekrar yazımda 5. beytin ilk mısraı yazılmaya başlanmış ancak 6. beytin ilk mısraıyla devam edilmiştir. Bu sebeple 6. beytin ilk mısraı İÜ'de hatalıdır.

[670] Bu beyit A_2'de yoktur.

[671] Bu beyit TT'de yoktur.

[672] Bu beyit TT'de yoktur.

[673] Bu beyit TT'de yoktur.

[674] Hamid Araslı da "besdür" varyantının daha doğru olduğunu ifade etmiş ve kendi nüshalarında da "besdür" şeklinde kaydedildiğini söylemiştir. Hamid Araslı'nın "bizim nüsha" olarak belirttiği eğer B nüshası ise bu nüshada besdür yerine "hoşdur" yazmaktadır. Eğer Araslı başka bir nüshadan bahsediyorsa bunun da künyesini vermemiştir. Hamid Araslı (Redaktör), *Fuzûlî Divanı*, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, Bakü, 1958, s. 9.

[675] Bu beyit TT'de yoktur.

[676] Bu beyit S_1'de yoktur.

[677] Hamid Araslı "dest-gahın" olması gerektiğini belirtmiştir. Hamid Araslı (Redaktör), *Fuzûlî Divanı*, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, Bakü, 1958, s. 9.

[678] İÜ'de önce "felek" yazılmış sonra üzerine "zemin" yazılarak düzeltilmiştir. Aparata nüshalar arası ilişkiyi göstermesi bakımından ilk hali alınmıştır.

[679] Bu beyit A_2'de yoktur.

[680] Bu beyit A_1'de yoktur.

[681] İÜ ve S_3'te bu beyit yoktur.

[682] İÜ ve S_3'te bu beyit yoktur.

[683] Değerlendirdiğimiz nüshaların çoğunda "lehv" varyantı bulunmaktadır. Gölpınarlı'nın tercih ettiği "sûz" varyantı değerlendirdiğimiz iki nüshada yer alırken, TD ve Tarlan'ın tercih ettiği "mihr" varyantı değerlendirdiğimiz nüshalarda bulunmamaktadır. Gazelin anlam çerçevesi dikkate alındığında bu gazelin zahidane bir üslupla kaleme alındığını söyleyebiliriz. Kendinden önceki beyit ve kendisinden sonraki beyitler dikkate alındığında "lehv" kelimesinin kavram çerçevesine daha iyi oturduğu söylenebilir. "Günah, lehv, heva-heves, nefs, asi-i dergah" olma gibi kavramlar bu çerçevede düşünülebilir.

[684] Bu beyit TT'de yoktur.

[685] Bu bent A_2'de yoktur.

[686] Bu beyit S_3'te yoktur.

[687] Bu bent T_2'de yoktur.

[688] Bu beyit A_1'de yoktur.

[689] Bu beyit A_1'de yoktur.

[690] Bu beyit S_1'de yoktur.

[691] Bu bent A_1 ve T_2'de yoktur.

[692] Bu bent B ve T_2'de yoktur.

[693] Bu beyit A_2, K ve S_1'de yoktur.

[694] Bu bent T_2'de yoktur.

[695] Bu bent T_2'de yoktur.

[696] Bu bent T_2'de yoktur.

[697] Bu bendin 2. ve 3. mısraları A_1'de yoktur.

[698] Bu bent S_2'de yoktur.

[699] Bu bent A_3 ve S_2'de yoktur.

[700] Bu bent TT'de yoktur.

[701] Bu bent M'de yoktur.

[702] Bu bent S_2'de yoktur.

[703] Bu bent T_2'de yoktur.

[704] Bu bent M ve T_2'de yoktur.

[705] Tarlan, Gölpınarlı ve TD'de "suret" tercih edilmiştir. Hem elimizdeki nüshaların işareti hem de "hulk ve huy"un siret bağlantılı olması bizi "siret" varyantını tercihe yöneltmiştir. Ayrıca "emsali peri" denerek zaten surete gönderme yapılmaktadır. Burada fiziksel görünüşün hem meleğe hem de periye benzetilmesi mısranın akışıyla uyumlu değildir. Mısranın ilk kısmında melek sirete, ikinci kısmında ise peri surete gönderme vardır.

[706] Bu bent T_2'de yoktur.

[707] T_2'de bu bent yoktur. T, TD ve G'de 4. ve 5. bent yer değiştirmiştir.

[708] "ayrılmışam, düşmüşem" gibi fiillerle birlikte düşünüldüğünde "oluram" daha doğru görünmektedir. "olurdum" varyantını tercih ettiğimizde yaşadığı olumsuz halin sona erdiğine dair bent içinde bir karine olması gerekir ki buna raslayamıyoruz. "ayrılmışam, düşmüşem" fiilleri de olumsuz halin bir noktada başladığını ve hali hazırda devam ettiğini ifade etmektedir. Bu düşünceler ve ele aldığımız nüshaların genelinin işareti doğrultusunda "oluram" okunuşu tercih edilmiştir.

[709] Tarlan, aparatta bütün nüshalarda "hastenāk" geçmesine rağmen bu şeklin "her vech ile" hatalı olduğunu ifade etmektedir. Dilçin, "hastenāk" kullanımının Farsça dil bilgisi bakımından yanlış olduğunu belirtip metindeki şekli tercih ettiğini ifade etmektedir. Tarlan ve Dilçin'in yaptıkları açıklamalar dikkate alınarak metindeki kullanım tercih edilmiştir.

[710] Bu bent İÜ, S_1, T_2 ve S_3'te yoktur.

[711] Bu bent V'de yoktur.

[712] A_2 ve T_2'de tek nokta kullanıldığı için, B'de kelime açık olarak okunamadığı için bu nüshalarda doğru tespit yapmak zorlaşmaktadır. Ancak A_2 ve T_2'de kelime "menüm" şeklinde yazıldığı için tek nokta tercih edildiği düşünülebilir. B'deki yazım da "menüm" okunuşuna yakın görünmektedir. Bu değerlendirmeler A_2, T_2 ve B nüshalarındaki okunuştan emin olunamadığı için aparata yansıtılmamıştır. Her ne kadar nüshaların çoğunda "benüm/menüm" okunuşu hakim olsa da anlam bakımından "tenüm" okunuşu mısranın akışına daha uygun gözükmektedir. Bu sebeple "tenüm" okunuşu tercih edilmiştir.

[713] Bu tahmisin kaynağını teşkil eden gazel, Günay Karaağaç tarafından hazırlanan Lütfi Divanında (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.) 133. gazel olarak yer almaktadır. Metindeki şekli ile divandaki şekli arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar müstensihlerden kaynaklanabileceği gibi Fuzûlî'nin elindeki nüshadan da kaynaklanabilir. Elimizdeki nüshaların hiç birinde gazel divandaki gibi aktarılmadığı için farklılığın Fuzûlî'nin elindeki nüshadan kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir. Gazel, "Lütfi Divanı"nda aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

1 iy ezeldin tā ebed köñ͡glüm giriftārıñ͡g seniñ͡g

çāre ḳıl kim boldı cānım asru efgārıñ͡g seniñ͡g

2 şer[c] içinde bolsa ger ösrük sözige i[c]tibār

ḳanıma birgey tanuḳluḳ ikki ᶜayyārın͡g senin͡g

3 ḳaṣd-i cānım ḳılsan͡gız min yüz çivürmes min bigim

barı körmiş bolġa min bir laḥẓa dĭdārın͡g senin͡g

4 çün ḫayālı meẕhebinde yoḳ turur resm-i vefā

ay kön͡gül ni yerge yitsün nāle-i zārın͡g senin͡g

5 her ḳaçan lüṭfĭni öltürsen͡g cefā tĭġı bile

anda hem bolġay menin͡g rūḥum mededkārın͡g senin͡g

[714] Bu kelimenin yazımında nüshalarda çoğunlukla tek “ya” harfi kullanılmıştır. Bu sebeple kelimenin hem “yakîn” hem de “yakın” okunması mümkündür.

[715] B’de “salsan nikab” farklı bir yazı ile eklenmiştir.

[716] İÜ, B, M, K, T_1, S_1, S_2, S_3’de 3. ve 4. mısralar yer değiştirmiştir. Bu değişimde iki husustan birinin rol oynamış olması muhtemeldir. Ya konu bakımından devamlılığı olan 3. mısra ile 5. mısranın birbirini takip etmesi gerektiğini düşünen bir müstensihin müdahalesi olmuştur ya da mısralardan biri atlanıp diğerinin yerine yazılmıştır. Birincisi bir düzeltme girişimi olarak bilinçli bir değiştirmeyi işaret ediyorken ikincisi dalgınlık sonucu meydana gelen bir hata olarak adlandırılabilir. Mısralar arası devamlılık dikkate alındığında 3. ve 4. mısraların yer değiştirmeleri daha doğru görünmektedir.

[717] B’de “tapalum” yazılmış fakat “bulalum” şeklinde düzeltilmiştir.

[718] Bir önceki kelimenin sonunda yer alan “be” harfinin noktası bu kelimenin de ilk harfinin altına gelecek şekilde kulanılmıştır. Bu noktanın ortak kullanıldığı düşünülürse kelime “celāl” şeklinde de okunabilir.

[719] Bu bent A_2’de yoktur.

[720] Bu bent T_2’de yoktur.

[721] Bu bent B, T_2 ve S_3’te yoktur.

[722] Bu bent B’de yoktur.

[723] Bu bent TT’de yoktur. S_1’de bu bendin 3. mısraı yoktur.

[724] Bu beyit A_2’de yoktur.

[725] Bu beyit A_1’de yoktur. İÜ ve S_3’te 2. ve 3. beyitler yer değiştirmiştir.

[726] Bu beyit TT’de yoktur.

[727] Bu beyit T_2’de yoktur.

[728] T_2’de 1. ve 2. beyitler yoktur.

[729] 2. beyit ve sonrası 14. kıtanın 2. beytine kadar eksik varak sebebi ile İÜ’de bulunmamaktadır.

[730] Sadece ilk beyit vardır.

[731] Bu beyit değerlendirdiğimiz nüshaların hiçbirinde yoktur, bu sebeple sonradan eklenmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

[732] Eksik varak bulunması münasebeti ile İÜ’de ilk beyit yoktur.

[733] Bu beyit T_2 ve S_2’de yoktur.

[734] Bu beyit A_2’de yoktur.

[735] Bu beyit K’da yoktur.

[736] Bu beyit T_2’de yoktur.

[737] Bu beyit T_2’de yoktur.

[738] Bu beyit TT’de yoktur.

[739] 5. beyit İÜ ve S_3’te yoktur.

[740] Bu beyit T_2’de yoktur.

[741] 8. beyit İÜ, TT ve S_3’te yoktur.

[742] Bu dörtlük A_1, T_2 ve S_2’de yoktur. Geriye kalan nüshalardan sadece TT’de “olsun” varyantı kullanılmıştır. Kıtalarda genel olarak zahidane bir eda söz konusudur. Ancak Fuzûlî’nin rindane tavrı dikkate alınarak bu tek nüshada geçen varyant tercih edilmiştir.

[743] A_1, S_2, S_3 ve TT nüshalarında yoktur. M ve K nüshalarında “ālemde” biçimi tesbit edilmiştir. Varyantlar arasında gösterilen “hālinde”; “hāletde” varyantındaki “t” harfinin noktasının yazımındaki hatadan meydana gelmiş olabilir. Bu durumda nüshalarda “hāletde” yazımının yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Bu varyant “ hiç bir halde” olarak anlamlandırıldığında beytin anlamına “ālemde” varyantından daha uygun gibi gözükmektedir.

[744] Bu beyit T_2’de yoktur.

[745] Bu beyit S_2’de yoktur.

[746] Bu beyit A_1’de yoktur.

[747] İÜ’de 29. rubai yoktur. 30. rubainin 3. mısraının yerine 29. rubainin 3. mısraı yazılmıştır.

[748] İÜ’de 44. rubainin 3. mısraı yerine 45. rubainin 3. mısraı yazılmıştır. 45. rubai İÜ’de yoktur.

[749] Bu beyit A_2’de yoktur.

[750] Bu rübai A_1, M, T_2, S_2, V nüshalarında yoktur. S_1’de kelime “ta’zirüm” ve “takdirüm” okunmaya müsaitdir. B’de kelime net okunamamaktadır. Geriye kalan nüshalardan sadece A_3 ve TT’de “ta’zirüm” kelimesi açık okunmaktadır. A_3’te “zel” harfi ile yazılan kelime TT’de “ze” ile yazılmıştır. A_2 ve T_1’de kelime açık olarak “takdirüm” şeklinde yazılmıştır. İÜ, S_3 ve K nüshalarında kelime “taksirüm” biçiminde yazılmıştır. “ta’zirüm” ve “takdirüm” gibi her ikisi de beytin anlamına uyan okunuşların çeşitlenmesinde Arap alfabesinin yazım özellikleri etkili olmuştur. “Kaf” harfinin başının

ve noktalarının belirgin olmaması bu harfin “ayn” olarak değerlendirilmesine, noktaların tek olarak okunmasına ve “dal” harfine aktarılmasına böylece “ta’zir” okunuşunun ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir. Noktaların birleşik yazılması da bir diğer sebeptir. Bu durumun tersi de mümkündür. “taksirüm” yazımında ise göz kayması veya hatırda kalan kelimeyi tekraren yazmak söz konusudur. Çünkü bu kelime ikinci mısrada kafiyedir. Dördüncü mısranın tam üzerinde yer almaktadır, bu da göz kaymasına kapı aralamaktadır. Cem Dilçin, Fuzûlî’nin üslup özelliklerinden söz tekrarlarına dayanarak ve “özge” kelimesini karine alarak “takdirüm” okunuşunu tercih ettiğini ifade etmektedir.

[751] Sayfa kenarında yer almaktadır.

[752] Son iki beyit yoktur.